ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΩΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΟΜΟΣ 20 (1965)

ΜΕΡΟΣ Β' 2 — ΧΡΟΝΙΚΑ

ΑΘΗΝΑΙ, 1967

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΧΡΟΝΙΚΩΝ

ΤΕΥΧΟΣ 2.

ΜΕΣΣΗΝΙΑ

1. Καλαμάτα - Πέρα Καλαμίτσι, 2. Μπενάκειον Μουσεῖον Καλαμάτας, 3. Ἄνθεια - Αἰθαία, 4. Μάδενα Μεσσήνης (Νησίου), 5. Στρέφιον Μεσσηνίας, 6. Γιαννιτσάνικα (Φαραί) - Σπήλαιον Τίμιοβας, 7. Μαυρομμάτιον Ἰθώμης, 8. Μαυρομμάτιον - Νέα Μονὴ Βουλκάνου, 9. Στενύκλαρος Μελιγαλᾶ, 10. Διόδια, 11. Λάμπαινα, 12. Τσουκαλέϊκα, 13. Πύλος - Διβάριον, 14. Πύλα Πυλίας, 15. Ζηζάνιον Χαροκοπιοῦ Πυλίας, 16. Καρδαμύλη Μεσσηνιακῆς Μάνης (Πίν. 213 - 222) ..... Σελ. 207–208

ΗΛΕΙΑ

Ἀρχαία Ὀλυμπία, Τυχαῖα εὑρήματα, Ἄλλαι ἔρευναι, Συντήρησις - Ἀναστήλωσις Μνημείων, Ἀνασκαφαὶ Ἀρχαίας Ἤλιδος (1. Νοτία Στοά, 2. Θέατρον) (Πίν. 223 - 240· Σχέδ. 1) ..... » 209–213

Δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ εἰς τὴν Ἠλειακὴν Πύλον (I. Ἀγραπιδοχώριον, II. Καλυβάκια, III. Ξενιές, IV. Νταούτι) (Πίν. 241 - 256· Σχέδ. 1 - 4) ..... » 214–219

ΑΧΑΪΑ

Ἀναστηλώσεις, Περισυλλογὴ ἀρχαίων - Ἀνασκαφαί (Πάτραι), Ἀνασκαφὴ τείχους Δυμαίων (Πίν. 257 - 273· Σχέδ. 1 - 2) ..... » 220–227

ΒΟΙΩΤΙΑ

Μουσεῖον Θηβῶν (1. Ἔκθεσις, 2. Περίβολος, 3. Ἐργαστήριον, 4. Ἀποθῆκαι, 5. Γραφεῖον), Ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν: α. Καδμεῖον. Οἰκόπεδον Α. καὶ Σ. Τζώρτζη (Πινδάρου καὶ Ἀντιγόνης), β. Καδμεῖον. Οἰκόπεδον Εὐαγγ. Ἀντωνίου (Πινδάρου καὶ Ἀντιγόνης), γ. Καδμεῖον. Οἰκόπεδον Δημ. Παυλογιαννοπούλου (Πελοπίδου 28), Ἄλλαι ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι ἐντὸς τῆς πόλεως (δ. Οἰκόπεδον Αθ. Κόρδατζη, ὁδὸς Οἰδίποδος ἀριθ. 14, ε. Οἰκόπεδον Μαλαθούνη, ὁδὸς Τσεβᾶ ἀριθ. 2, ς′. Οἰκόπεδον Σταματίου Σταμάτη, ὁδὸς Πλουτάρχου ἀριθ. 6, ζ. Οἰκόπεδον Παν. Ζιώμα, ὁδὸς Πελοπίδου ἀριθ. 34, η. Οἰκόπεδον Ἰωάννου Λιάκου, ὁδὸς Ζεγγίνη, ἀριθ. 3, θ. Οἰκόπεδον Νικολάου Σταμάτη, ὁδὸς Πελοπίδου, ἀριθ. 16, ι. Οἰκόπεδον Δημ. Ἀδριανοῦ, ὁδὸς Πελοπίδου, ἀριθ. 53, ια. Οἰκόπεδον Δούρου, Συνοικισμὸς Ἀστέγων), Ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι εἰς τὴν περιοχὴν Θηβῶν (α. Πυρί, β. Πυρὶ - Ἀερογέφυρα, γ. Γέφυρα Μπασιάκου), Ἀνασκαφαὶ ἐν Λεβαδείᾳ (α. Οἰκόπεδον Ζώη Γέρου, ὁδὸς Βενιζέλου ἀριθ. 1, β. Οἰκόπεδον Χρήστου Μέλλιου, ὁδὸς Χριστοδούλου (πάροδος Καραγιαννοπούλου), Περιοδεῖαι καὶ ἄλλαι μικραὶ ἐργασίαι εἰς τὴν περιφέρειαν, Τυχαῖα εὑρήματα (1. Γλυπτά, 2. Ἀνάγλυφα, 3. Ἐνεπίγραφοι ἐπιτύμβιαι στῆλαι, 4. Διάφορα, 5. Ἀγγεῖα, 6. Νομίσματα) (Πίν. 274 - 292· Σχέδ. 1 - 5) ..... » 228–244

Grabungen im Kabirenheiligtum bei Theben (Πίν. 293 - 300) ..... » 245–246

Ptoion (Πίν. 301) ..... » 246

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

1. Μονὴ Ὁσίου Λουκᾶ, 2. Οἰνόη (Σχηματάρι) (Α′. Ἱερὸς ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου Νεκροταφείου, Β′. Ναὸς Ἁγίας Παρασκευῆς), 3. Θῆβαι, 4. Λεβάδεια (Πίν. 302 - 314· Σχέδ. 1 - 7) ..... Σελ. 247–255

ΕΥΒΟΙΑ

1. Αἰδηψός, 2. Ἐρέτρια, 3. Μαντούδι, 4. Χαλκὶς (Πίν. 315 - 316) ..... » 256
Ἑλληνοελβετικαὶ ἀνασκαφαὶ (Ἑλληνικὸς τομεύς, Ἀνασκαφὴ ἰδιωτικῆς οἰκίας (Πίν. 317 - 330· Σχέδ. 1 - 2) ..... » 257–261
Die Ausgrabungen in Eretria
Apollontempel, Grabung im Grundstück 156, Stadtgeschichte, Gymnasion, Gräber beim Westtor in Eretria, Reste unter dem Apollontempel, Westtor, Ausblick, Compte rendu du sondage, Moule en terre-cuite figurant une danseuse au calathiscos, Les inscriptions, Rapport de céramique géometrique archaïque, Die nacharchaische Keramik (Πίν. 331 - 339· Σχέδ. 1 - 11) ..... » 262–288
Lefkandi (Πίν. 340· Σχέδ. 1) ..... » 289–291

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΕΥΒΟΙΑΣ

Χαλκὶς (1. Βασιλικὴ Ἁγίας Παρασκευῆς, 2. Οἰκόπεδον Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου), Πυργὶ (Ναὸς Μεταμορφώσεως), Αὐλωνάρι (Μεσαιωνικὸς πύργος), Ὀξύλιθος (1. Ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τῶν Χατζηριάνων, Νεκροταφεῖον, 2. Ναὸς Ἁγίας Ἄννης, 3. Ναὸς Ἁγίου Νικολάου τῶν Ριτζάνων), Πύργος (Ναὸς Ἁγίου Νικολάου), Κύμη (1. Ναὸς Παναγίας Λιαουτσάνισσας, 2. Ναὸς Ἁγίου Νικολάου, 3. Μονὴ τοῦ Σωτῆρος), Κονίστρες - Σπηλιὲς (Ναὸς Ὁδηγητρίας), Ἁγία Θέκλα (Ναὸς Ἁγίας Θέκλας) (Πίν. 341 - 347· Σχέδ. 1 - 2) ..... » 292–298

ΦΩΚΙΣ

Δελφοί (Ἔρευνα τάφων εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Μουσείου, Εὑρήματα), Νομίσματα προερχόμενα ἀπὸ ἐπάλληλον ταφὴν τάφου 2 ἐκ Δελφῶν (Ἀργυρᾶ, Χαλκᾶ) (Πίν. 348 - 363) ..... » 299–307

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ

1. Μονὴ Ἀγάθωνος, 2. Μονὴ Μεταμορφώσεως (κοινῶς Ἁγιὰ) (Πίν. 364 - 365· Σχέδ. 1 - 5) ..... » 308–310

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

Α. Μουσειακαὶ ἐργασίαι (1. Μουσεῖον Βόλου, 2. Ἀρχαιολογικὴ Συλλογὴ Τρικκάλων),
Β. Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι (1. Ἱερὸν Ἀθηνᾶς Ἰτωνίας (Φίλια - Καρδίτσης), 2. Ἀσκληπιεῖον Τρίκκης (Τρίκαλα), 3. Μικραὶ ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι (Α. Λάρισα, Β. Πλατύκαμπος Λαρίσης, Γ. Τυχαῖα εὑρήματα - Περισυλλογαὶ καὶ παραδόσεις ἀρχαίων) (Πίν. 366 - 379· Σχέδ. 1 - 2) ..... » 311–320
Τυχαῖα εὑρήματα (Βλοχός, Κεραμίδι, Μικροθῆβαι (πρώην Ἄκετσι) Μαγνησίας, Καστανιὰ Τρικάλων (Πίν. 380 - 383· Σχέδ. 1 - 2) ..... » 320–323

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Νομὸς Τρικάλων (1. Κουρσούμ Τζαμί, 2. Φρούριον Τρικάλων, 3. Πόρτα Παναγιά, 4. Μετέωρα, 5. Καλαμπάκα), Νομὸς Λαρίσης (Μονὴ Ὀλυμπιωτίσσης), Νομὸς Μαγνησίας (Α. Μακρυνίτσα, Β. Νέα Ἀγχίαλος, Γ. Ἀνασκαφὴ κοσμικοῦ κτίσματος), Βορ. Σποράδες, Σκίαθος (Α. Πόλις Σκιάθου, Β. Ὕπαιθρος) (Πίν. 384 - 406· Σχέδ. 1 - 8).. » 324–342

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑ

Περισυλλογὴ ἀρχαίων κλπ. (Πίν. 407 - 412) ..... Σελ. 343–344

ΗΠΕΙΡΟΣ

Μουσεῖα - Ἐπανέκθεσις, Ἀνασκαφαὶ καὶ εὑρήματα, Νομὸς Πρεβέζης (Τὸ νεκυομαντεῖον τοῦ Ἀχέροντος, Κερασὼν (Κεράσοβο), Νομὸς Ἄρτης (Ἀμβρακία), Νομὸς Ἰωαννίνων (Δωδώνη), Νομὸς Θεσπρωτίας (Παραμυθιά), Ἐργασίαι συντηρήσεως καὶ ἀναστηλώσεις Μνημείων, Νομὸς Ἰωαννίνων (Ἀρχαῖον Θέατρον Δωδώνης, Κάστρον Ἰωαννίνων), Χριστιανικὰ Μνημεῖα Ἠπείρου, Νομὸς Ἰωαννίνων, Νομὸς Θεσπρωτίας (Πίν. 413 - 421· Σχέδ. 1 - 4) ..... » 345–355
Ἀνασκαφὴ ἐν Ἀμβρακίᾳ (Πίν. 422 - 426· Σχέδ. 1) ..... » 355–360
Some recent old stone age discoveries in Epirus (Πίν. 427 - 429· Σχέδ. 1 - 11) ..... » 361–374
Νικόπολις (Πίν. 430 - 436· Σχέδ. 1 - 3) ..... » 375–377

ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ

Ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι καὶ τυχαῖα εὑρήματα (Προϊστορικὸς συνοικισμὸς εἰς Ἔρμωνες), Mon Repos (1. Ὁ περίβολος καὶ αἱ ὄπισθεν αὐτοῦ ἐπιχώσεις, 2. Ὁ ναός, 3. Τὰ κτίσματα τοῦ χώρου I, 4. Τὸ κτήριον Β τοῦ χώρου IV, 5. Παράρτημα: Ἡμερολόγιον τοῦ Dörpfeld, 6. Συμπεράσματα), Ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Εὐελπίδη, Ἕτεραι ἀνασκαφαὶ καὶ τυχαῖα εὑρήματα, Ἐργασίαι συντηρήσεως καὶ ἀναστηλώσεως (Πίν. 437 - 449· Σχέδ. 1 - 5) ..... » 378–400
Νομίσματα (Πίν. 450) ..... » 401–406

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Θεσσαλονίκη (Ἀνασκαφαὶ πλατείας Ναυαρίνου, Ὀκτάγωνον, Τυχαῖα εὑρήματα, Μουσειακαὶ ἐργασίαι) (Πίν. 451 - 465· Σχέδ. 1) ..... » 407–412
Ἀνασκαφαὶ Πέλλης (Τομεὺς I, Τομεὺς VI, Ἔρευναι τάφων, Στερέωσις συντήρησις κλπ. μνημείων, Μουσεῖον Πέλλης) (Πίν. 466 - 470· Σχέδ. 1 - 6) ..... » 412–421
Νέα Ἀγχίαλος (Πίν. 471 - 472· Σχέδ. 1) ..... » 421–422

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΧΡΟΝΙΚΑ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

1. Καλαμάτα - Πέρα Καλαμίτσι

Ἐντὸς τοῦ κτήματος τοῦ Θεοδώρου Κωστέα ἐν θέσει Πέρα Καλαμίτσι, περὶ τὰ 15′ ἀνατολικῶς τῆς συνοικίας τῶν Ἁγίων Πάντων, περισυνελέγησαν τεμάχια ἠγεμόνος καλυπτῆρος μὲ δισκοειδὲς μέτωπον, ἀνήκοντος προφανῶς εἰς ἀρχαϊκὸν κτήριον ἢ ναόν (Πίν. 213 α). Ἐντὸς τοῦ ἰδίου κτήματος εἶχεν εὑρεθῆ ὑπὸ τοῦ Θ. Κωστέα πρὸ τριῶν ἐτῶν ταφικὸς πίθος, περιέχων ἓν γεωμετρικὸν ἱππάριον, ὕψ. 0,10 μ. περίπου, καὶ τέσσαρας χαλκᾶς περόνας (βλ. BCH 1960, Chronique, σ. 697) (Πίν. 213 β). Βορειοανατολικῶς, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ κτήματος, ὑπάρχει πηγὴ ὕδατος. Ἡ ἀπόστασις ἐκ τῆς Καλαμάτας καὶ ἡ κατεύθυνσις πρὸς τὴν ὁποίαν ὁδηγεῖ ἡ περιγραφὴ τοῦ Παυσανίου εὐνοοῦν τὴν ἀναζήτησιν τοῦ Ἱεροῦ τοῦ Καρνείου Ἀπόλλωνος εἰς τὴν θέσιν ταύτην (Βλ. Παυσανίου, Μεσσηνιακὰ 31, Ι: «Ὀλίγον δὲ ἀπωτέρω Φαρῶν Ἀπόλλωνος ἄλσος ἐστὶ Καρνείου καὶ ὕδατος ἐν αὐτῷ πηγή»).

2. Μπενάκειον Μουσεῖον Καλαμάτας

Ἐγένετο γενικὴ ἐπισκευὴ τοῦ κτηρίου καὶ ἐσωτερικὴ διαρρύθμισις τῶν χώρων. Ἐπίσης καθαρισμός, συγκόλλησις, φωτογράφησις, καταγραφὴ καὶ προσωρινὴ τακτοποίησις τῶν εὑρημάτων, ἐπίκειται δὲ ἡ ὁριστικὴ αὐτῶν ἔκθεσις (Πίν. 214 α - β).

3. Ἄνθεια-Αἰθαία

Ὑπὸ τοῦ Δ. Δικαίου παρεδόθησαν πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα εὑρεθέντα τυχαίως ἐντὸς τάφου ἐν θέσει «Ἑλληνικὰ» Ἀνθείας (Πίν. 215 α - γ).

4. Μάδενα Μεσσήνης (Νησίου)

Εἰς τὸ χωρίον Μάδενα, δυτικῶς τῆς πόλεως Μεσσήνης, κατὰ τὴν διάνοιξιν ἀγροτικῆς ὁδοῦ, ἀπεκαλύφθη τυχαίως λακκοειδὴς μυκηναϊκὸς τάφος, περιέχων ψευδόστομον ἀμφορίσκον, δύο κρατηρίσκους καὶ δίωτον ἀμφορίσκον μετὰ προχοῆς (ΥΜ ΙΙΙ Γ) (Πίν. 216 α - γ).

5. Στρέφιον Μεσσηνίας

Ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς κοινότητος Στρεφίου παρεδόθη εἰς τὸ Μπενάκειον Μουσεῖον Καλαμάτας ὀρθογώνιος μαρμαρίνη βάσις ἀγαλματίου, σῴζουσα ἐπ' αὐτῆς συμφυεῖς τοὺς ἄκρους πόδας παιδὸς καὶ κατώτερον τμῆμα κορμιοῦ δένδρου, ρωμαϊκῶν χρόνων (Πίν. 217 α).

6. Γιαννιτσάνικα (Φαραὶ) - Σπήλαιον Τίμιοβας

Ἐντὸς σπηλαίου, πλησίον τῆς Τίμιοβας, εὑρέθησαν τυχαίως ὑπὸ τοῦ ποιμένος Ἀντωνίου Μπούνα πήλινα λατρευτικὰ εἰδώλια αὐστηροῦ ρυθμοῦ (Πίν. 217 β - γ).

7. Μαυρομμάτιον Ἰθώμης

Ὑπὸ τοῦ Χρ. Πλακούδα, κατοίκου Μαυρομματίου, παρεδόθη εἰς τὴν Ἐφορείαν μαρμαρίνη κεφαλὴ γενειοφόρου ἀνδρός, πιθανὸν Ἡρακλέους, ὕψ. 0,15 μ., εὑρεθεῖσα κατὰ τὴν κατεδάφισιν πεπαλαιωμένου οἰκίσκου (Βλ. Ἔργον 1964, σ. 100, εἰκ. 125).

8. Μαυρομμάτιον - Νέα Μονὴ Βουλκάνου

Εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν τοῦ ἐξώστου τῶν κελλίων τῆς νέας Μονῆς Βουλκάνου εὑρίσκονται ἐντειχισμένα, ὁρατὰ ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς αὐλῆς: α) Μαρμάρινον ἀνάγλυφον, παριστῶν πιθανῶς Ἑκάτην, ρωμαϊκῶν χρόνων, καὶ β) Ὀρθογώνιον μαρμάρινον βάθρον μὲ συμφυεῖς ἐπ' αὐτοῦ τοὺς ἄκρους πόδας ἀνδρικῆς μορφῆς, ἑλληνιστικῶν χρόνων (Πίν. 218 α).

9. Στενύκλαρος Μελιγαλᾶ

Κατὰ προσωπικὴν ἐργασίαν τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Στενύκλαρος πρὸς καθαρισμὸν τοῦ ἐγκαταλελειμμένου ναΐσκου «Ἅγιος Κωνσταντῖνος» εὑρέθησαν ἓν τραπεζοειδὲς ἐπίκρανον, κιονίσκος ἐκ διλόβου παραθύρου καὶ βάσις κίονος (Πίν. 218 β). Ἐπίσης εἰς τάφος, περιέχων 12 χαλκᾶ βυζαντινὰ νομίσματα. Εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν προϋπῆρχε βυζαντινὸς ναΐσκος, μικρὸν μέρος τοῦ ὁποίου σῴζεται ἐνσωματωμένον ἐντὸς τῆς ἁψῖδος τοῦ Ἱεροῦ τοῦ νεωτέρου ναΐσκου (Πίν. 219 α).

10. Διόδια

Ἐν θέσει «Ἅγιος Ἰωάννης» τοῦ χωρίου Διόδια, κειμένου μεταξὺ Νησίου καὶ Μαυρομματίου, ἀπεκαλύφθησαν τυχαίως θεμέλια μεγάλου ὀρθογωνίου οἰκοδομήματος, ἐκτισμένα δι' ἀκανονίστων λίθων. Περισυνελέγησαν πολυάριθμα ὄστρακα, κυρίως ἑλληνιστικῶν χρόνων.

11. Λάμπαινα

Ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Λάμπαινα Μεσσηνίας προέρχεται πήλινος ἀσκοειδὴς ἀμφορίσκος μυκηναϊκῶν χρόνων (Πίν. 219 β).

12. Τσουκαλέϊκα

Παρεδόθη ὑπὸ τοῦ ἐκτάκτου Ἐπιμελητοῦ Ἀρχαιοτήτων Παναγιώτου Κριμπᾶ μικρὰ οἰνοχόη γεωμετρικῶν χρόνων (Πίν. 219 γ), εὑρεθεῖσα τυχαίως πλησίον τοῦ χωρίου Τσουκαλέϊκα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

13. Πύλος - Διβάριον

Εἰς τὸ Διβάριον Γιαλόβης (Πίν. 220), κατὰ ἀποξηραντικὰς ἐργασίας, ἀπεκαλύφθη τάφος, καλυπτόμενος ὑπὸ κεράμων καὶ παρ' αὐτὸν πυρά, περιέχουσα μεγάλον ἀριθμὸν ἀγγείων ἑλληνιστικῶν χρόνων, συγχρόνων καὶ ὁμοίων πρὸς τὰ εὑρεθέντα εἰς τὸν βορειότερον τῆς θέσεως ταύτης κείμενον τύμβον Τσοπάνη Ράχη (Βλ. ΑΔ 18 (1963): Χρονικὰ σ. 91, Πίν. 105, 106). Ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρω ἐρευνηθέντος τάφου πλεῖστοι ἄλλοι ἐξέχουν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἀνήκοντες εἰς ἐκτεταμένον ἑλληνιστικὸν νεκροταφεῖον, τὸ ὁποῖον θὰ ἐρευνηθῇ κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος.

Εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν τοῦ Διβαρίου ἐπεσημάνθησαν κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη ἕτεροι τάφοι καὶ ἐρείπια κτηρίων (Βλ. BCH 1960, Chronique, σ. 703, εἰκ. 2 - 2). Πλησίον τοῦ αὐτόθι ἀντλιοστασίου εὑρέθησαν ἐπίσης δύο λίθιναι μετ' ἀετωματικῆς ἐπιστέψεως στῆλαι καὶ τμῆμα ἑτέρας ναοσχήμου.

14. Πύλα Πυλίας

Ἐντὸς τυχαίως ἀποκαλυφθέντος ταφικοῦ πίθου παρὰ τὸ χωρίον Πύλα καὶ ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Θεοδώρου Ψώνη εὑρέθησαν θραύσματα τριῶν σιδηρῶν ξιφῶν, χαλκοῦν ἀγγεῖον καὶ ἐξ μικροσκοπικὰ χαλκᾶ ὁμοιώματα ἀγγείων ἐκ συμπαγοῦς χαλκοῦ, δακτύλιος καὶ χαλκοῦν πτηνόν ἐπὶ ὑψηλοῦ ποδός, ἅπαντα ἀρχαϊκῶν χρόνων (Πίν. 221 α - γ).

15. Ζηζάνιον Χαροκοπιοῦ Πυλίας

Ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Λόντου, κατοίκου Ζηζανίου Πυλίας, παρεδόθη ψευδόστομος ἀμφορεὺς μυκηναϊκῶν χρόνων, εὑρεθεὶς εἰς τὸν ἀγρόν του (Πίν. 222 α).

16. Καρδαμύλη Μεσσηνιακῆς Μάνης

Κατὰ τὴν διάνοιξιν ἐπαρχιακῆς ὁδοῦ πλησίον τῆς Καρδαμύλης εὑρέθησαν πολυάριθμα ὄστρακα ὑπομυκηναϊκῶν χρόνων, ἐξ ὧν συνεπληρώθησαν δύο σκύφοι (Πίν. 222 β).

ΠΕΤΡΟΣ Γ. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΗΛΕΙΑΣ

ΗΛΕΙΑ

1. Ἀρχαία Ὀλυμπία

α) Μουσειακαὶ ἐργασίαι

Εἰς τὸ Μουσεῖον Ἀρχαίας Ὀλυμπίας συνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι ἐπανεκθέσεως τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ μὲ τὴν προοπτικήν τῆς ὁριστικῆς αὐτῶν ἐκθέσεως καὶ ταξινομήσεως εἰς τὸ κατασκευαζόμενον νέον Μουσεῖον. Οὕτω: α) Συνετάγησαν τρίγλωσσοι ἐπεξηγηματικαὶ πινακίδες τόσον διὰ τὰ ἤδη ἐκτεθειμένα, ὅσον καὶ διὰ πλεῖστα ἕτερα ἀρχαῖα, ἅτινα μέλλουν νὰ ἐκτεθοῦν εἰς τὸ νέον Μουσεῖον. β) Συνετηρήθησαν καὶ συνεπληρώθησαν πολυάριθμα ἀρχαῖα, λίθινα, χαλκᾶ καὶ πήλινα τοῦ αὐτοῦ Μουσείου. γ) Ἀποκατεστάθη ὁριστικῶς τὸ δισκοειδὲς ἀκρωτήριον τοῦ ναοῦ τῆς Ἥρας, προσδιορισθείσης ἐπακριβῶς τῆς διαμέτρου καὶ τῆς διακοσμήσεως αὐτοῦ, ὡς καὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς ράχεως τούτου καὶ τῆς ἀπολήξεως ταύτης εἰς κορυφαῖον καλυπτῆρα (Πίν. 223), ἐπίκειται δὲ προσεχῶς ἡ ὁριστικὴ δημοσίευσις αὐτοῦ εἰς τὸν προσεχῆ τόμον τῆς σειρᾶς Olympia Bericht, ὡς καὶ εἰς τὸ «Χαριστήριον εἰς Ἀναστάσιον Κ. Ὀρλάνδον». δ) Τὰ γλυπτὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς συνεπληρώθησαν διὰ νέων θραυσμάτων, ἰδιαιτέρως ὁ Πέλοψ τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ ὁ Θησεὺς τοῦ Δυτικοῦ ἀετώματος, προσέτι δὲ ἡ μετόπη τοῦ Κερβέρου καὶ τοῦ Κνωσίου ταύρου, ἐπίκειται δὲ ἡ δημοσίευσις, εἰς τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω σειράν, τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀπὸ δεκαετίας ἐκτελουμένων σχετικῶν ἐργασιῶν, ὡς καὶ συνοπτικώτερον εἰς ἰδιαίτερον τόμον τῆς σειρᾶς Phaidon Press, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. B. Ashmole (Πίν. 224 α - β). ε) Ἕτερα γλυπτὰ συνεπληρώθησαν διὰ νέων τεμαχίων, ὡς ὁ Ἀντίνοος, ὁ Ζεὺς τοῦ τύπου τῆς Δρέσδης κ. ἄ. (Πίν. 225 α - β). Τὰς ἀνωτέρω ταυτίσεις ὑπ' ἀριθ. δ) καὶ ε) ἐπραγματοποίησεν ὁ γλύπτης τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου κ. Στυλιανὸς Τριάντης. ς') Συνεχίσθη ἡ συμπλήρωσις τῶν εὑρετηρίων ἁπασῶν τῶν Συλλογῶν τῆς Ἐφορείας διὰ τῆς καταγραφῆς τῶν ἀρχαίων αὐτῶν. ζ) Συνεπληρώθη τὸ φωτογραφικὸν ἀρχεῖον τῆς Ἐφορείας, περιλαμβάνον ἤδη 7.000 φωτογραφίας μετὰ τῶν ἀρνητικῶν καὶ τῶν ἀντιγράφων των. Ἐγένοντο γραμμικαὶ καὶ ἔγχρωμοι ἀναπαραστάσεις τῆς διακοσμήσεως χαλκῶν ἐλασμάτων καὶ πηλίνων ἀντικειμένων (Πίν. 226 α - β, 227).

Συνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι ἀποπερατώσεως τοῦ νέου Μουσείου Ὀλυμπίας.

β) Ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι

Ἐπὶ τῶν ὑπερκειμένων τοῦ ἀνωτέρω Μουσείου πρανῶν ἀνεσκάφησαν ὀκτὼ θαλαμοειδεῖς τάφοι καὶ δύο λακκοειδεῖς ΥΜ ΙΙΙ Β - Γ ἐποχῆς, ἐκτὸς τῶν δύο παλαιότερον ἀνασκαφέντων (BCH 84 (1960) σ. 720 καὶ ΑΔ 17 (1961-2): Χρονικὰ σ. 106, Σχέδ. 1 (Πίν. 228 α - β, 229 α - β, 230 α - β). Οὗτοι ἱκανοῦ μεγέθους, (ὁ μεγαλύτερος διαμ. 8 μ.) εὑρέθησαν μετὰ τοῦ δρόμου καὶ τῆς κεκλεισμένης διὰ ξηρολιθιᾶς εἰσόδου ἄθικτοι πλὴν ἑνός, τοῦ ὁποίου ἡ ὀροφὴ εἶχεν ἀπὸ μακροῦ καταπέσει. Οἱ νεκροὶ ἦσαν τοποθετημένοι ἐντὸς λάκκων, καλυπτομένων ὑπὸ πλακῶν ἢ ἐπὶ τοῦ δαπέδου (Πίν. 229 α - β 230 α - β). Ἐντὸς τῶν τάφων εὑρέθησαν πολυάριθμα ἀγγεῖα, ὁμοῦ μετὰ περιδεραίων ἐξ ὑαλομάζης, φαγεντιανῆς καὶ λίθου, σφραγιδόλιθοι καὶ χαλκᾶ ὅπλα. Μεταξὺ τῶν ὀστράκων τῶν δρόμων συγκαταλέγονται καί τινα μεσοελλαδικά. Ἄξιον μνείας εἶναι, ὅτι ἐπὶ τῆς καταπεσούσης ὀροφῆς τοῦ ἑνὸς τῶν τάφων καὶ ἐντὸς τῶν δρόμων τῶν τάφων εὑρέθησαν ρωμαϊκαὶ λακκοειδεῖς καὶ κεραμοσκεπεῖς παλαιοχριστιανικαί(;) ταφαὶ (Πίν. 231 α - β), ἕτεραι δὲ ρωμαϊκαὶ εὑρέθησαν καὶ εἰς τὴν πέριξ τοῦ ἀνωτέρω νεκροταφείου περιοχήν. Ὁ διενεργήσας τὴν ἀνασκαφὴν τῶν τάφων Ἐπιμελητὴς Ἀρχαιοτήτων κ. Πέτρος Θέμελης θὰ δημοσιεύσῃ τὰ ἀποτελέσματα ταύτης προσεχῶς.

Νοτιώτερον καὶ ἔναντι τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς τοῦ νέου Μουσείου ἀπεκαλύφθησαν νέοι σλαβικοὶ τάφοι ἐκτὸς τῶν κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη ἀποκαλυφθέντων (BCH 84 (1960) σ. 722 καὶ ΑΔ 17 (1961/2): Χρονικά, σ. 107, Πίν. 117 α - δ).

2. Τυχαῖα εὑρήματα

α. Ὀλυμπία

Ἐκ τοῦ Δήμου Ἀρχαίας Ὀλυμπίας προέρχεται χαλκοῦν κορινθιακὸν κράνος ἀρχαϊκόν, εὑρεθὲν κατὰ τὴν διάνοιξιν ἀποχετευτικοῦ χάνδακος (Πίν. 232 α - β). Ἀβαθὴς ἄωτος σκύφος εὑρέθη ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ Κλαδέου. Ἕτερον κράνος κορινθιακόν, ἀρχαϊκῶν χρόνων, εὑρέθη εἰς τὸ πλησίον τῆς Ἀρχαίας Ὀλυμπίας, παρὰ τὸ χωρίον Φλόκα, κατασκευαζόμενον φράγμα τοῦ Ἀλφειοῦ (Πίν. 232 γ). Παρὰ τὸ χωρίον Στρέφι, κείμενον δυτικῶς τοῦ Πελοπίου, εὑρέθη ταφικὸς πίθος, περιέχων δύο σκελετοὺς καὶ θραύσματα τριφυλλοστόμου οἰνοχόης, ἑτέραν ἀκεραίαν μὲ διδύμους λαβάς, ὡς καὶ δύο ἄωτα σκυφίδια, ἅπαντα ἑλληνιστικῶν χρόνων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

β. Περιοχὴ Σκιλλουντίας

Ἐκ τῆς θέσεως Ρέθι, περιοχῆς Μαζίου, προέρχονται ἀγγεῖα μελαμβαφῆ ὑστέρων κλασσικῶν χρόνων, ἐν τῶν ὁποίων φέρει ἔντυπον διακόσμησιν ἐξ ἀνθεμίων. Ἐκ τῆς περιοχῆς Κρεσταίνων προέρχεται «ἠλειακὴ» ἀρυβαλλοειδὴς λήκυθος, ὡς καὶ λύχνος ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἐκ Μακρυσίων καὶ ἐκ θέσεως «Λαχνίδια» προέρχεται γεωμετρικὸς χαλκοῦς ταῦρος (Πίν. 233 α) καὶ τεμάχια ποδὸς γεωμετρικοῦ τρίποδος, φέροντος ἐγχάρακτον διακόσμησιν.

γ. Περιοχὴ Σαμικοῦ

Ἐκεῖθεν προέρχεται ἄνω τμῆμα ἐπιτυμβίου στήλης ἐκ φαιοῦ ἀσβεστολίθου, φερούσης ἐπὶ τῆς κοίλης ἀνθεμωτῆς ἐπιστέψεως προτομὴν γυναικός, ἐλλιπῆ κατὰ τὴν ἔνθετον κεφαλήν. Κάτωθεν τῆς ἐπιστέψεως ἡ ἐπιγραφή:

Κάλα χαῖρε

Ἑλληνιστικῶν χρόνων (Πίν. 234 β). Ἡ στήλη αὕτη εἶχε χρησιμοποιηθῆ εἰς δευτέραν χρῆσιν ὡς κάλυμμα ρωμαϊκοῦ τάφου, ὅπου καὶ εὑρέθη.

Ἐπίσης ἐκ τῆς αὐτῆς περιοχῆς προέρχεται ἀνώτερον τμῆμα ἑτέρας στήλης ἐκ φαιοῦ ἀσβεστολίθου, κοσμούμενον διὰ σειρᾶς ἐκ τριῶν φύλλων ἀκάνθου καὶ δύο ροδάκων κάτωθεν αὐτῶν (Πίν. 236 α), λύχνος κλασσικῶν χρόνων, ὡς καὶ ψευδόστομος ἀμφορεὺς (Πίν. 233 β).

δ. Περιοχὴ Λεπρέου

Ἐκ τοῦ χωρίου Ἅγιος Ἠλίας, περιοχῆς Λεπρέου, προέρχεται λύχνος κλασσικὸς καὶ ἐπιτύμβιος στήλη ἐνεπίγραφος ἐξ ἀσβεστολίθου (Πίν. 234 α) φέρουσα τὴν ἐπιγραφήν:

Ἀριστίων

Εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον ὑπάρχει μέγας πίθος καὶ δωρικὸν κιονόκρανον ἀρχαϊκῶν χρόνων, ἡμικατεστραμμένον. Ἡ πέριξ περιοχὴ βρίθει ὀστράκων ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν δυτικὴν παρυφὴν τοῦ χωρίου διεπιστώθη ἡ ὕπαρξις ὑπογείου ἀγωγοῦ, ἐκτισμένου δι' ὀπτῶν πλίνθων, ρωμαϊκῶν χρόνων.

ε. Περιοχὴ Καυκανιᾶς

Ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Καλολετσὴ Καυκανιᾶς προέρχεται κάθετος λαβὴ χαλκῆς ὑδρίας ἀρχαϊκῶν χρόνων (Πίν. 235 α). Αὕτη κοσμεῖται ἄνω διὰ δύο λεόντων διατεταγμένων ἑκατέρωθεν τοῦ στελέχους τῆς λαβῆς, εἰς τὴν βάσιν δὲ αὐτῆς καὶ ἑκατέρωθεν τοῦ κατακορύφου στελέχους διὰ προτομῶν κριῶν. Ἡ κάτω ἀπόληξις τῆς λαβῆς διαμορφοῦται εἰς γοργόνειον. Μετ' αὐτῆς παρεδόθη καὶ ὁριζοντία λαβὴ χαλκῆς ὑδρίας, ἀπολήγουσα κατὰ τὰ δύο αὐτῆς ἄκρα εἰς ἀνθέμιον μετὰ κεφαλῆς νύσσης καὶ ἀνὴκουσα προφανῶς εἰς τὴν ἑτέραν τῶν δύο ὁριζοντίων λαβῶν τῆς αὐτῆς ὡς ἄνω ὑδρίας (Πίν. 235 β).

Ἐκ τῆς αὐτῆς ὡς ἄνω περιοχῆς προέρχεται μεγάλη ἐπιτύμβιος στήλη ἐξ ἀσβεστολίθου, ἐνεπίγραφος, ἔχουσα ἄνω ἀετωματικὴν ἀπόληξιν. Κάτωθεν αὐτῆς καὶ ἐπὶ ἐξέργου ταινίας ἀπομιμουμένης ἐπιστύλιον, ἡ ἐπιγραφή:

Φιλήνα χαῖρε

Πρωΐμων ἑλληνιστικῶν χρόνων (Πίν. 236 β-γ).

Εἰς τὸ χωρίον Ὥλενα περιοχῆς Ὀλυμπίας σῴζεται μεσαιωνικὴ καμαροσκεπὴς ὑψηλὴ πύλη, ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τῆς ὁποίας εἶναι ἐντειχισμένα δύο μαρμάρινα ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια παλαιοχριστιανικῶν χρόνων (Πίν. 237 β). Δυτικώτερον τῆς θέσεως ταύτης σῴζονται ἐρείπια γεφύρας, ἥτις συνέδεε τοὺς δύο αὐτόθι παρακειμένους ἀποτόμους λόφους. Ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τῶν λόφων ναΰδριον νεωτέρων χρόνων εἶναι ἐκτισμένον ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τρικλίτου παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, τῆς ὁποίας ἡ κεντρικὴ κόγχη ἔχει ἐνσωματωθῆ εἰς τὸ ἀνωτέρω ναΰδριον (Πίν. 237 α). Ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου αὐτοῦ εἶναι ἐντειχισμένα μαρμάρινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη παλαιοχριστιανικῶν χρόνων, ὅμοια πρὸς τὰ ἀνωτέρω (Πίν. 238 α). Ἔξωθι τοῦ αὐτοῦ ναΐσκου φαίνεται ἐξέχον τοῦ ἐδάφους ἐπίκρανον τραπεζοειδὲς ἐκ μαρμάρου.

Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Ἐνιπέως, ὀλίγον δυτικώτερον τοῦ χωρίου Καλολετσή, σῴζονται τὰ ἐρείπια ρωμαϊκοῦ κτίσματος, πιθανώτατα βαλανείου (Πίν. 238 β).

ς'. Κοίλη Ἦλις

Ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Ἀρχαίας Ἤλιδος προέρχονται, τυχαίως εὑρεθέντα, «ἠλειακὴ» λήκυθος, λύχνος καὶ κεφαλὴ πηλίνου εἰδωλίου ὑστέρων κλασσικῶν χρόνων.

Ἐκ τῆς θέσεως «Τσιχλέϊκα» περιοχῆς Ἀμαλιάδος προέρχεται μικρὰ ἐρυθρόμορφος λήκυθος ὑστέρων κλασσικῶν χρόνων, εὑρεθεῖσα εἰς τάφον. Εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εὑρέθησαν καὶ ἕτεροι τάφοι, εἷς κεραμοσκεπὴς καὶ δύο κιβωτιόσχημοι, ἅπαντες σεσυληµένοι.

Εἰς τὸν λιμένα τῆς Κυλλήνης εὑρέθησαν: πίθος, τμῆμα πηλίνης λεκανίδος καὶ δίωτον ἀβαθὲς ἀγγεῖον, ἐλλιπὲς τὴν μίαν τῶν λαβῶν.

Εἰς τὸ χωρίον Χάβαρι, νοτίως τῆς Ἀρχαίας Ἤλιδος, διεπιστώθη ἡ ὕπαρξις ὁμάδος κεραμοσκεπῶν τάφων, οἵτινες δὲν ἠρευνήθησαν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Νοτιοανατολικῶς τοῦ Κάστρου Κυλλήνης καὶ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ κρασπέδου τῆς ὁδοῦ Βαρθολομιοῦ - Χλεμουτσίου ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὴν διαπλάτυνσιν τῆς ὁδοῦ ταύτης ταφικοὶ πίθοι, οἵτινες δὲν ἠρευνήθησαν.

Ἐκ τῆς θέσεως «Παλιὰ Στράτα» Ἀετοράχης προέρχεται ἀκεραία πηλίνη ὑδρία ἑλληνιστικῶν χρόνων.

Ἄλλαι ἔρευναι

1. Ὑπὸ ὁμάδος Γάλλων προϊστοριολόγων ἐγένετο ἔρευνα ἀνὰ τὸν Νομὸν πρὸς ἀναζήτησιν παλαιολιθικῶν θέσεων. Περισυνελέγη πλῆθος παλαιολιθικῶν ἐργαλείων, ἄτινα καὶ κατετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ὀλυμπίας.

2. Ἐγένετο δοκιμαστικὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὴν ἠλειακὴν Πύλον παρὰ τὸ χωρίον Ἀγραπιδοχώρι Πηνείας ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ κ. Πέτρου Θέμελη (βλ. ἀναλυτικὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ).

3. Περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἐφορείας εἰς τὴν Ἀρχαίαν Ἦλιδα βλ. κατωτέρω.

Συντήρησις - Ἀναστήλωσις Μνημείων

Συνεχίσθησαν καὶ ἀπεπερατώθησαν αἱ ἐργασίαι καθαρισμοῦ καὶ συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν τῶν ναῶν Ἁγίας Τριάδος καὶ Κάτω Μονῆς Δίβρης - Λαμπείας.

*

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΑΡΧΑΙΑΣ ΗΛΙΔΟΣ

Ἡ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο συνεχισθεῖσα ἐν Ἀρχαίᾳ Ἤλιδι ἀνασκαφὴ ἐγένετο ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπογράφοντος καὶ τῇ συνεργασίᾳ τῆς δ. Βερόνικας Λεόν, ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ Αὐστριακοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, τοῦ κ. Ἠλία Ἀνδρέου καὶ τῆς δ. Μιράντας Χατζιώτη, διπλωματούχων ἀρχαιολόγων. Ἐπίσης εἰς ταύτην ἔλαβε μέρος ὁ καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας κ. Ἀλέξανδρος Καμπίτογλου.

Κατὰ τὰς ἀνωτέρω ἐργασίας ἀπεκαλύφθη μέγα τμῆμα τῆς Νοτίου Στοᾶς καὶ συνεχίσθη ἡ ἀποκάλυψις τοῦ κοίλου τοῦ Θεάτρου καὶ τῆς ὀρχήστρας αὐτοῦ.

1. Νοτία Στοά

Ἐκτὸς τῆς ἐπαναποκαλύψεως τῶν ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου ἀνασκαφέντων κατὰ τὸ παρελθὸν τμημάτων τῆς Στοᾶς, ἀνεσκάφησαν συστηματικῶς καὶ ἕτερα μέρη αὐτῆς καὶ δὴ τὸ κατὰ μῆκος τῶν πεσσῶν τμῆμα, ὡς καὶ τὸ τμῆμα τὸ περιλαμβάνον τὴν σειρὰν τῶν κατακειμένων λίθων τοῦ θεμελίου τοῦ ἐσωτερικοῦ τοίχου τῆς Στοᾶς (Πίν. 239 α - β). Διὰ διανοίξεως ἱκανοῦ ἀριθμοῦ τάφρων, κατέστη δυνατός, διὰ πρώτην φοράν, ὁ προσδιορισμὸς τῶν διαστάσεων τῆς Στοᾶς (Σχέδ. 1).

Κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν μεγάλου τμήματος τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Στοᾶς, ἀπεκαλύφθησαν ὀκτὼ τάφοι, ὑστερορρωμαϊκῆς ἐποχῆς πιθανώτατα, οὐδὲν κτέρισμα περιέχοντες (Πίν. 239 γ - δ). Ἐκ τούτων ὁ εἷς ἦτο κεραμοσκεπής (Πίν. 239 γ), οἱ δὲ ἕτεροι ἑπτὰ κιβωτιόσχημοι, ἐπενδεδυμένοι τὰ τοιχώματα διὰ λίθων καὶ κεράμων καὶ κεκαλυμμένοι, οἱ μὲν δύο διὰ μεγάλων ἀνισομεγέθων ὀρθογωνίων πλακῶν, οἱ δὲ ἕτεροι ἓξ δι' ἀργῶν πλακῶν (Πίν. 239 δ). Οἱ τάφοι οὗτοι, ὁμοῦ μετὰ τῶν αὐτόθι κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1960 (Ἔργον 1960, σ. 133) ἀποκαλυφθέντων ἑτέρων, ἐπίσης ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, προϋποθέτουν βεβαίως ὅτι ἡ Στοὰ εἶχεν ἤδη καταστραφῆ καὶ ἐγκαταλειφθῆ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην.

Ἐντὸς τῆς Στοᾶς καὶ ἱκανῶς ὑψηλότερον τοῦ ἀρχικοῦ δαπέδου, ἀπεκαλύφθη πλήρως τὸ ὑπὸ τοῦ O. Walter κατὰ μικρὸν μόνον τμῆμα ἀποκαλυφθὲν ψηφιδωτὸν (Σχέδ. 1). Τοῦτο διατηρούμενον ἐν μέρει μόνον εἰς καλὴν κατάστασιν (σφζ. διαστ. 22.5 x 8 μ.) σύγκειται ἐκ πολυαρίθμων γεωμετρικῶν κατὰ τὸ πλεῖστον πολυχρώμων κοσμημάτων. Ἀνήκει πιθανώτατα εἰς τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν (Πίν. 239 ε, 240 α - γ). Ἄξιον μνείας εἶναι, ὅτι τὸ ψηφιδωτὸν τοῦτο περιορίζεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Στοᾶς, μὲ τὴν διακόσμησιν διατεταγμένην ἐκ Δ. πρὸς Α. Φαίνεται ὅθεν, ὅτι τμῆμα τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου τῆς Στοᾶς μετεσκευάσθη κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους εἰς Βασιλικήν, τῆς ὁποίας τὸ ὑπερυψωμένον δάπεδον διεκοσμήθη διὰ τοῦ ἀνωτέρω ψηφιδωτοῦ.

Συνεκεντρώθησαν πολυάριθμα ὄστρακα, χρονολογούμενα ἀπὸ τῆς γεωμετρικῆς μέχρι καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων πλεονάζουν τὰ ὄστρακα πρωΐμου ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Ἰδιαιτέρας μνείας ἄξια εἶναι τὰ ἐξῆς εὑρήματα: Πολυάριθμα χαλκᾶ νομίσματα ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, ὀλίγα τεμάχια πηλίνων εἰδωλίων, τμῆμα πηλίνης λεοντοκεφαλῆς ἐξ ὑδρορρόης, λύχνοι καὶ θησαυρὸς ἀργυρῶν νομισμάτων Αὐστρίας τῆς ἐποχῆς τῆς Μαρίας Θηρεσίας.

2. Θέατρον

Ἀπεκαλύφθη τὸ ὄπισθεν τοῦ ἀναλήμματος τῆς ἀνατολικῆς παρόδου τμῆμα τοῦ κοίλου, εἰς πλάτος ἀντίστοιχον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποκαλυφθῆ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ὄπισθεν τῆς δυτικῆς παρόδου (Πίν. 240 δ). Εἰς τὸ ἀποκαλυφθὲν ἀνατολικὸν τμῆμα τοῦ κοίλου ἀνευρέθησαν ὑπολείμματα λιθίνων βαθμίδων, ὡς καὶ κατὰ τὸ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

παρελθὸν ἔτος εἰς τὸ ἀντίστοιχον δυτικὸν τμῆμα, διατεταγμένα ἐπὶ τοῦ πρανοῦς αὐτοῦ εἰς κανονικὰς μεταξύ των ἀποστάσεις καὶ σχηματίζοντα ἐπάλληλα τόξα ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸ τόξον τοῦ κοίλου (Πίν. 240 δ). Τέλος, διὰ διανοίξεως τομῆς εἰς τὸ μέσον τοῦ κοίλου ἀπεκαλύφθησαν στραν, εὑρέθη ὁ ἀποχετευτικὸς ἀγωγὸς τοῦ ἑλληνικοῦ Θεάτρου, ἄνευ ὅμως τῆς ἐξ ὀρθίων πλακῶν ἐπενδύσεως τῶν τοιχωμάτων αὐτοῦ. Οὗτος εἶχε καταχωσθῆ πιθανῶς κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχήν, ὁπότε κατεσκευάσθη ὁ ἐκ κεράμων καὶ λίθων ἀγωγός, ὁ ἀποκαλυφθεὶς κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν

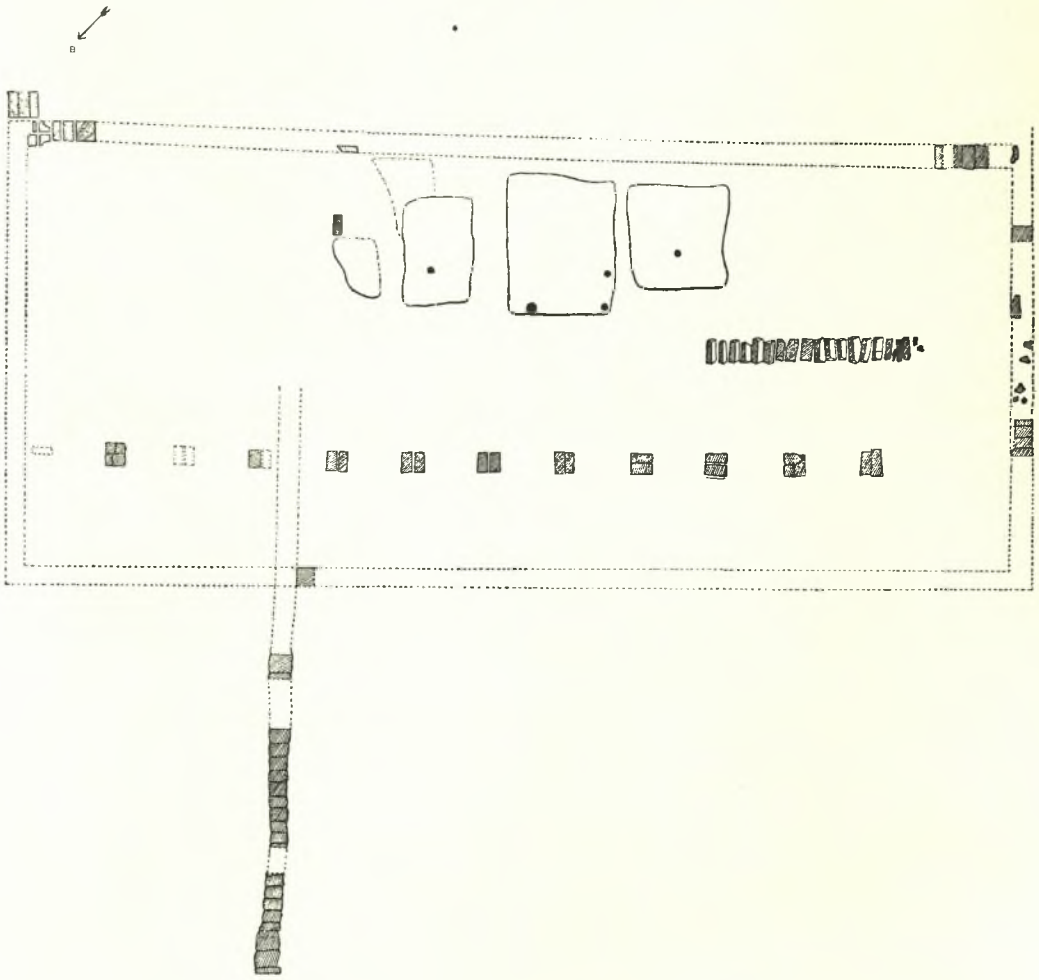

Σχέδ. 1. Κάτοψις Νοτίας Στοᾶς ἀρχαίας Ἤλιδος

τρία ἀλλεπάλληλα στρώματα ἀνήκοντα πιθανῶς εἰς ἀντιστοίχους φάσεις διαμορφώσεως τῶν πρανῶν αὐτοῦ. Ἐν τῶν στρωμάτων σύγκειται ἐκ ποταμίων χαλίκων καὶ πηλοῦ. Ἐπίσης ἀπεμακρύνθη τὸ ὑπολειπόμενον τμῆμα τῆς βαθείας ἐπιχώσεως, ἡ ὁποία ἐκάλυπτε τὴν ὀρχήστραν, ἀποκαλυφθέντος ἐξ ὁλοκλήρου τοῦ χώρου αὐτῆς.

Διὰ διανοίξεως πέντε τάφρων εἰς τὴν μετάβασιν ἀπὸ τοῦ πρανοῦς τοῦ κοίλου εἰς τήν ὀρχήπροηγουμένων ἐτῶν (Ἔργον 1962, σ. 144 κ.ἑ., εἰκ. 171, 173, 177 καὶ 1963, σ. 117, εἰκ. 122), ἡ δὲ ἐπιφάνεια τῆς ὀρχήστρας ὑπερυψώθη εἰς ὕψος 0,70 μ. ἀπὸ τοῦ πυθμένος τοῦ ἀρχικοῦ ἀγωγοῦ. Ὁ ἀνωτέρω ἀρχαιότερος ἀποχετευτικὸς ἀγωγὸς τῆς ὀρχήστρας, σχηματίζων ἡμικύκλιον, ἐπέτρεψε τὸν προσδιορισμὸν τοῦ κέντρου τόσον τῆς ὀρχήστρας, ὅσον καὶ τοῦ τόξου τοῦ κοίλου. Τὸ κέντρον τοῦτο εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ ἄξονος τοῦ διερ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

χομένου ἐκ τοῦ μέσου τοῦ μήκους τῆς σκηνῆς καὶ εἰς ἀπόστασιν 9 μ. ἀπὸ τοῦ τοίχου τοῦ προσκηνίου. Κατόπιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης δύναται πλέον νὰ προσδιορισθῇ τόσον ἡ κλίσις τοῦ κοίλου, ὅσον καὶ ἡ ἐξωτερικὴ περίμετρος αὐτοῦ. Ἄξιον μνείας εἶναι, ὅτι ἐσωτερικῶς τοῦ ἀναλήμματος τῆς ἀνατολικῆς παρόδου δὲν εὑρέθησαν ἕτερα παλαιότερα ἀναλήμματα, ὡς εἶχον εὑρεθῆ εἰς τὸ ἀντίστοιχον δυτικὸν τμῆμα. Δοθέντος ὅτι, ἄνευ ἀμφιβολίας, τὸ ἀνάλημμα τοῦτο τῆς ἀνατολικῆς παρόδου μετὰ τοῦ πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ἀναλήμματος τοῦ κοίλου ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν ἀνάλημμα τῆς δυτικῆς παρόδου (βλ. Ἔργον 1963, σ. 121 εἰκ. 121), ἐπιτρέπεται νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἡ κατασκευὴ τοῦ Θεάτρου ἤρχισεν ἐκ τοῦ δυτικοῦ τμήματος διὰ τῆς κατασκευῆς τοῦ παλαιοτέρου (πρώτου) ἀναλήμματος, τόσον τῆς παρόδου, ὅσον καὶ τοῦ πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τμήματος τοῦ κοίλου καὶ μόνον ὅταν ταῦτα κατωλίσθησαν, ἀποδειχθέντα ἀσθενῆ, καὶ κατεσκευάσθη τὸ δεύτερον ἀνάλημμα, ἐπροχώρησεν ἡ κατασκευὴ καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος. Ἕνεκα τούτου τὸ ἀνατολικὸν ἀνάλημμα εἶναι τελειότερον καὶ τεχνικώτερον, ὡκοδομημένον ἐκ τῆς κτηθείσης ἐμπειρίας κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀναλήμματος τοῦ δυτικοῦ τμήματος.

Τὰ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Θεάτρου συγκεντρωθέντα εὑρήματα ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ὄστρακα ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Πρὸς τούτοις εὑρέθη μέγας ἀριθμὸς χαλκῶν νομισμάτων, ὡς καὶ χαλκαῖ ψῆφοι, γνωσταὶ ὡς tesserae, δηλαδὴ εἰσιτήρια.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνασκαφῆς, ὁδηγηθέντες ἐκ πληροφοριῶν, προέβημεν εἰς μικρὰν ἔρευναν ἐντὸς τοῦ κήπου τῆς ἐν Γαλουπίῳ οἰκίας τοῦ Βασιλείου Κουραχάνη, ἔνθα εὑρέθη ὁμὰς ἐξ ὀκτὼ τάφων ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἐξ ὧν οἱ τρεῖς κεραμοσκεπεῖς, οἱ δὲ ἕτεροι πέντε κιβωτιόσχημοι, ἐπενδεδυμένοι κατὰ τὰ τοιχώματα αὐτῶν δι' ὀπτῶν πλίνθων καὶ καλυπτόμενοι διὰ καλῶς πελεκημένων πλακῶν, ἀνομοίου μεγέθους (Πίν. 240 ε). Οἱ δύο τῶν κιβωτιοσχήμων τάφων ἦσαν μικρῶν διαστάσεων, ἀνήκοντες εἰς παῖδας. Οἱ τάφοι δὲν περιεῖχον κτερίσματα, πλὴν ἑνὸς περιέχοντος ρωμαϊκὸν λύχνον.

Ν. Φ. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

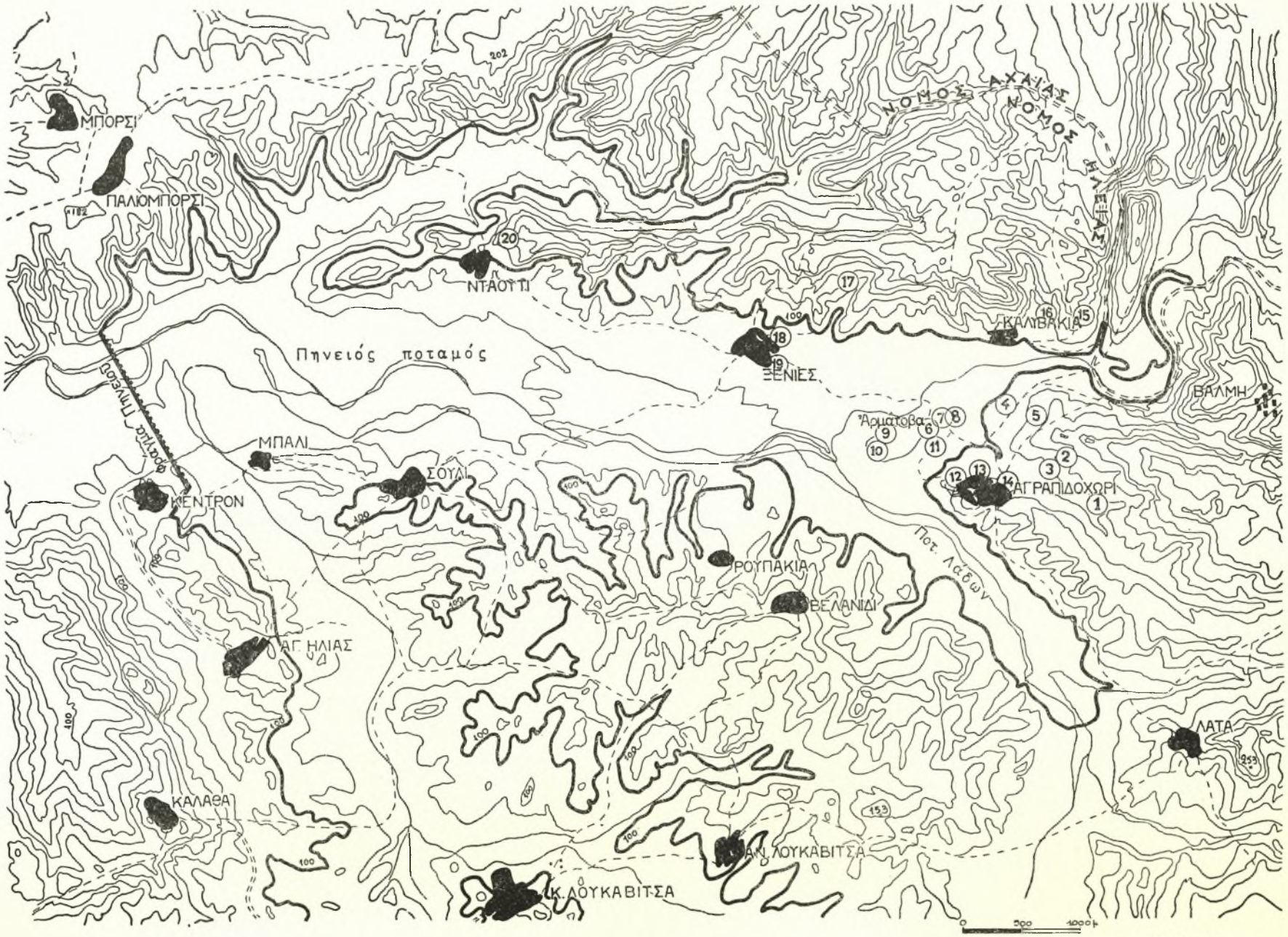

Σχέδ. 1. Τοπογραφικὸν διάγραμμα τεχνητῆς λίμνης φράγματος Πηνειοῦ

Π. Θέμελης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΔΟΚΙΜΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΛΕΙΑΚΗΝ ΠΥΛΟΝ

Ἡ θέσις τῆς ἠλειακῆς ἢ παρὰ τὸν Πηνειὸν Πύλου ἦτο γνωστὴ μόνον ἐξ ἀρχαίων πηγῶν[1]. Οἱ διάφοροι ἐρευνηταὶ καὶ οἱ σχολιασταὶ τῶν ἀρχαίων κειμένων τὴν τοποθετοῦν εἰς τὴν συμβολὴν τοῦ πηνειακοῦ Λάδωνος καὶ τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ καὶ συγκεκριμένως ἐπὶ τοῦ τραπεζοειδοῦς ὑψώματος, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται σήμερον Ἀρμάτοβα, ΒΔ. τοῦ Ἀγραπιδοχωρίου[2] (Πίν. 241 α - γ). Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Παυσανίου ἦτο ἤδη ἠρειπωμένη[3].

Πρὸ πέντε περίπου ἐτῶν ἤρχισεν ἡ κατασκευὴ μεγάλου ἀρδευτικοῦ φράγματος εἰς τὸν Πηνειόν, πλησίον τοῦ χωρίου Κέντρον, ἑπτὰ περίπου χιλιόμετρα εἰς εὐθεῖαν γραμμὴν δυτικῶς τοῦ Ἀγραπιδοχωρίου. Μία τεραστία τεχνητὴ λίμνη θὰ σχηματισθῇ[4], ὅταν τεθῇ εἰς λειτουργίαν τὸ φράγμα, ἡ ὁποία θὰ καλύψῃ ἐκτὸς τῶν καλλιεργημένων ἐκτάσεων καὶ τὰ χωρία Μπάλι, Σούλι, Νταούτι καὶ Ξενιές, ὡς καὶ τὸν λόφον τῆς Ἀρμάτοβας (Σχέδ. 1).

Ἐπιβεβλημένον λοιπὸν ἦτο νὰ διανοιγοῦν δοκιμαστικαὶ τομαὶ ἐπὶ τοῦ λόφου Ἀρμάτοβα καὶ νὰ ἐρευνηθῇ ἐπιφανειακῶς ἡ εὐρυτέρα περιοχή, μὲ σκοπὸν νὰ βεβαιωθῇ ἡ θέσις καί, εἰ δυνατόν, τὰ ὅρια τῆς ἠλειακῆς Πύλου. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς δοκιμαστικῆς ταύτης ἐρεύνης[5], τὰ ὁποῖα ἐκτίθενται κατωτέρω ὡς ὑπόμνημα τοῦ τοπογραφικοῦ διαγράμματος[6] (Σχέδ. 1), δεικνύουν, νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ ἀποφασισθῇ ἡ διενέργεια συστηματικῆς ἀνασκαφῆς, πρὶν καλυφθοῦν τὰ πάντα ὑπὸ τῶν ὑδάτων.

1. Παυσανίας, VI 22, 5: «Πύλου δὲ τῆς ἐν τῇ Ἠλείᾳ δῆλα τὰ ἐρείπια κατὰ τὴν ἐξ Ὀλυμπίας ἐστὶν ἐς Ἦλιν ὀρεινὴν ὁδόν, ὀγδοήκοντα δὲ στάδια ἐς Ἦλιν ἀπὸ τῆς Πύλου... Παρὰ δὲ αὐτὴν ποταμὸς Λάδων κάτεισιν ἐς τὸν Πηνειόν». Στράβων, 8.3.7. «Μεταξὺ δὲ τῆς τοῦ Πηνειοῦ καὶ τοῦ Σελλήεντος ἐκβολῆς (συμβολῆς) Πύλος ὠκεῖτο κατὰ τὸ Σκόλλιον οὐχ ἡ τοῦ Νέστορος πόλις, ἀλλ' ἑτέρα τις...» Πρβλ. καὶ Παυσανίαν V 3, 1, V 18, 6, VI 25, 2.

2. RE σ. 2133 - 2134 (Pylos in Elis) καὶ γενικῶς ὁλόκληρον τὸ ἄρθρον τοῦ Ernst Meyer, Pylos, σ. 2113-2161. Γ. Παπανδρέου, Ἠλειακά, Πύργος 1896, σ. 159. Ν. Παπαχατζῆς, Παυσανίου, Μεσσηνιακά, Ἠλιακά, 1965, σ. 436 ὑποσ. 3.

3. Βλ. ὑποσ. 1.

4. Ἡ ἐντονωτέρα γραμμὴ ἐπὶ τοῦ Σχεδ. 1 δηλοῖ τὴν ὑψομετρικὴν καμπύλην 100 μ., ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ ὅριον τῆς τεχνητῆς λίμνης.

5. Ἤρχισε τὴν 9ην καὶ ἐπερατώθη τὴν 16ην Δεκεμβρίου 1964.

6. Τοῦτο ἀντεγράφη ἐκ γενικωτέρου τοπογραφικοῦ χάρτου τῆς περιοχῆς, τὸν ὁποῖον εὐγενῶς μοὶ παρεχώρησεν ἡ Διεύθυνσις κατασκευῆς τοῦ φράγματος. Οἱ ἀριθμοὶ ἐντὸς κύκλου 1 - 20 ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς ἀριθμοὺς τῆς ἐκθέσεως.

I. Ἀγραπιδοχώριον

1. Θέσις «Κοτρώνα». Συνοικισμὸς ποιμένων. Εἰς τὸ στόμιον φρέατος εὑρέθη ἐντειχισμένον ἄνω τμῆμα ἐπιτυμβίου στήλης (Πίν. 243 α) ἐκ φαιοῦ ἀσβεστολίθου μὲ ἀετωματικὴν ἐπίστεψιν, ἔλλιπὲς τὴν ἄνω δεξιὰν γωνίαν, φέρον κάτωθεν τοῦ ἀετώματος τὴν ἐπιγραφήν:

Εὔτυχε χαῖρε

Μέγ. ὕψ. 0,47, πλ. 0,325, πάχ. 0,065 μ. Ὑστέρων ἑλληνιστικῶν χρόνων. Εἶχεν εὑρεθῇ πρὸ ἐτῶν ἐντὸς τοῦ παρακειμένου ἀγροῦ τοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγελοπούλου τοῦ Χαραλάμπους, κατοίκου Ἀγραπιδοχωρίου. Μετεφέρθη εἰς Ὀλυμπίαν.

2. Θέσις «Χτηράκια». Ἐντὸς ἀγροῦ τοῦ Χρονοπούλου Λεωνίδα τοῦ Ἀριστείδου μετὰ μικρὰν ἀνασκαφήν, γενομένην κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1962 ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Νικολάου Γιαλούρη, ἀπεκαλύφθησαν δύο μαρμάρινοι ἀρράβδωτοι κίονες, ἓν μαρμάρινον ἰωνικὸν κιονόκρανον (Πίν. 242 α - γ), μέγ. ὕψ. 0,14, πλ. 0,44 μ., αὐτοκρατορικῶν χρόνων καὶ πλάκες σχιστολίθου ἀνήκουσαι εἰς τάφους. Περισυνελέγησαν ἐπίσης ὄστρακα[7]. Ἓν μαρμάρινον κορινθιακὸν κιονόκρανον (Πίν. 243 β - γ), ἐλλιπὲς τμῆμα τοῦ ἄνω ἡμίσεος καὶ ἀποκεκρουμένον τινὰ τῶν φύλλων τῆς ἀκάνθου, ὕψ. 0,325, πλ. 0,37 μ., ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων, μετεφέρθη πρὸ ἐτῶν ἐκ τῆς ὡς ἄνω θέσεως ὑπὸ τοῦ Λεωνίδου Χρονοπούλου εἰς τὴν ἐν Ἀγραπιδοχωρίῳ οἰκίαν του.

Ἀμφότερα τὰ κιονόκρανα εὑρίσκονται νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Ὀλυμπίας.

3. Θέσις «Γεγέπι». Νοτιώτερον τῆς θέσεως «Χτηράκια». Εἰς τὸ σύνορον τῶν ἀγρῶν Ἀνδρέου Ἀνδρικοπούλου καὶ Ἀριστοτέλους Χαριτοπούλου εὑρέθη λύχνος κλασσικὸς (Πίν. 244 α) ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Ζέβλα τοῦ Παναγιώτου καὶ παρεδόθη τὴν 15.12.64. Εὑρίσκεται εἰς τὸ Μουσεῖον Ὀλυμπίας.

4. Θέσις «Σταφίδες». Ἐντὸς ἀγροῦ τοῦ Ἰωάννου Τσάκωνα περισυνελέγησαν κλασσικὰ ὄστρακα. Ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ἀγροῦ παρέδωσε χαλκοῦν χυτὸν κυλινδρικὸν ὅλμον θύρας (Πίν. 244 β), διαμ. 0,10, ὕψ. 0,057 μ., ὡς καὶ τέσσαρα χαλκᾶ νομίσματα, ἐξ ὧν τὸ ἓν φέρει ἐπὶ τῆς κυρίας ὄψεως ταῦρον πρὸς δεξιὰ καὶ ρόπαλον ἄνωθεν αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ τῆς ὀπισθίας βότρυν καὶ τὰ γράμ-

7. ΑΔ 18 (1963): Χρονικά, σ. 104, 13. Πίν. 140 β - γ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ματα *ΕΥΒ[ΟΙΑ]* εἰς τὸ κάτω δεξιὸν αὐτῆς. Τοποθετεῖται χρονολογικῶς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 369 - 336 π.Χ.[8].

5. Θέσις «Ἀγριοσυκιά». Μέγα ἐπίπεδον ἄνδηρον, ἔνθα κατὰ τὴν καλλιέργειαν διὰ μηχανικῶν μέσων εὑρίσκονται λίθοι καὶ ὄστρακα. Ἔχουν εὑρεθῆ κατά καιροὺς ὑπὸ ἀγροτῶν νομίσματα.

6. ΤΥΜΒΟΣ Ι (Ἀγρὸς Βασιλείου Ἀποστολοπούλου), διαμ. 20 μ. περίπου (Πίν. 244 γ). Ἀπεκόπη ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου καὶ μετετράπη εἰς ἀλώνι (Σχέδ. 2). Ἐπ' αὐτοῦ, σχεδὸν ἐπιφανείας, ὡς καὶ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ Νικολάου Ἀποστολοπούλου παραπλεύρως.

7. ΤΥΜΒΟΣ ΙΙ (Πίν. 247 γ) μικροτέρας διαμέτρου, ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Λάμπρου Γεωργοπούλου, ΒΑ. τοῦ *ΤΥΜΒΟΥ* Ι καὶ εἰς ἀπόστασιν 90 μ. περίπου ἀπὸ αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ νοτίου πρανοῦς τοῦ τύμβου ἀνεσκάφησαν δύο ταφαὶ ἡμικατεστραμμέναι (Πίν. 247 δ - ε, 248 α· Σχέδ. 3). Ἡ ταφὴ 1 ἄνευ καλυπτηρίων πλακῶν καὶ ἐλλιπὴς τὸ μέγιστον τῆς ἀνατολικῆς αὐτῆς πλευρᾶς, περιεῖχε τρεῖς νεκροὺς ἄνευ κτερισμάτων. Ἡ ταφὴ 2, ὀλίγον δυτικώτερον, κατεστραμμένη κατὰ τὸ νότιον ἥμισυ, περιεῖχεν ἕνα νεκρόν. Νοτίως τῶν ταφῶν καὶ πλησιέστατα πρὸς αὐτὰς ἀπεκαλύφθη ἀκανόνιστος σειρὰ ποταμίων λογάδων λίθων, μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Α. πρὸς Δ., ὁμοιάζουσα πρὸς ταφικὸν περίβολον κατεστραμμένον. Πέριξ τῶν ταφῶν περισυνελέγησαν ὄστρακα, ἐν οἷς καὶ προϊστορικά.

Ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ πρανοῦς τοῦ τύμβου ΙΙ ἀνεσκάφησαν δύο κεραμοσκεπεῖς ταφαὶ (Πίν. 248 β) παραλλήλως τοποθετημέναι μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Α. πρὸς Δ., μήκους 2 μ. περίπου. Ἐντὸς τῆς ταφῆς Β (βορειοτέρας) παρὰ τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῦ νεκροῦ (Πίν. 248 γ) εὑρέθη ἀρυβαλλοειδὲς ληκύθιον (Πίν. 248 δ).

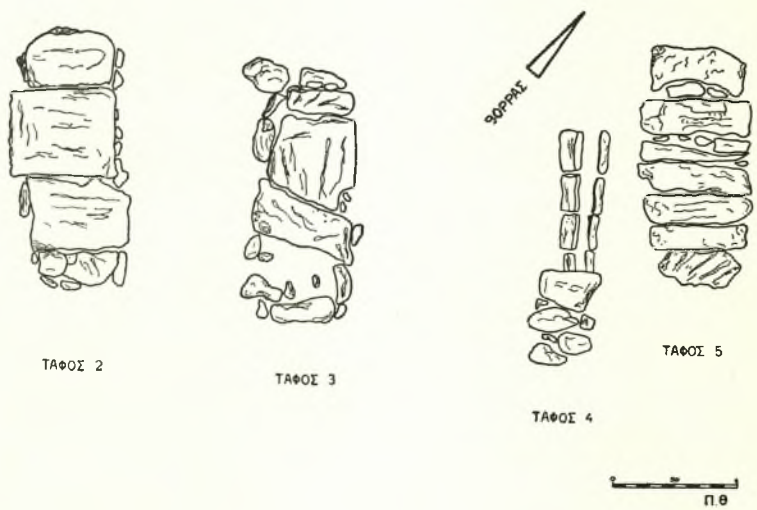

Σχέδ. 2. Πύλος Ἠλειακή. Τύμβος Ι (ἀλώνι)

νειακῶς, ἀνεσκάφησαν πέντε τάφοι (Πίν. 245 α - β) παντελῶς ἀκτέριστοι. Ὁ τάφος 1 περιεῖχε δύο ἐπαλλήλους νεκροὺς (Πίν. 245 γ). Τὸ μῆκος τῶν τάφων ἦτο 2 μ. περίπου, τὸ δὲ πλάτος των ἐκυμαίνετο ἀπὸ 0,60 - 0,90 μ. (Πίν. 246 α - δ, 247 α - β). Τὰ κρανία ἦσαν πρὸς Β. τοποθετημένα πλὴν τῶν τοῦ τάφου 1, τοῦ ὁποίου ἦσαν ἐστραμμένα πρὸς τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν. Πέριξ τῶν τάφων περισυνελέγησαν ἐλάχιστα ὄστρακα, τινὰ τῶν ὁποίων προϊστορικά. Ἴχνη ἑτέρων τάφων ὑπάρχουν πλησίον τῆς παρακει-

8. Βλ. Barclay V. Head, Catalogue of Greek Coins in the British Museum; Central Greece, London, 1884, σ. 97, ἀρ. 22 κ. ἑ. Ἡ ταύτισις ὀφείλεται εἰς τὴν Ἐπιμελήτριαν κ. Μάντω Οἰκονομίδου, τὴν ὁποίαν θερμῶς εὐχαριστῶ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

8. Τύμβος III, χθαμαλός, μόλις διακρινόμενος, παρασυρθείς ὑπὸ τῶν παραρρεόντων ρυάκων. Μικρὰ τομὴ γενομένη ἀπ' αὐτοῦ ἔδωσε μόνον ὄστρακα, ἐν οἷς καὶ μεσοελλαδικά.

9. ΒΔ. πρανὲς Ἀρμάτοβας (Πίν. 249 α) ἀποτόμως τετμημένον, παρασυρθὲν ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Πηνειοῦ. Μετὰ δοκιμαστικὴν σκαφὴν ἐπὶ τῆς παρυφῆς τοῦ πρανοῦς ἀπεκαλύφθησαν αἱ δύο πλευραὶ (τοιχάρια ὕψ. καὶ πλ. 0,40 μ. ἐκ ξερολιθιᾶς) ὀρθογωνίου χώρου, φέροντος στρῶσιν ἐξ ἀκανονίστων λίθων καὶ κεράμων (Πίν. 249 β). Ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς παρυφῆς τοῦ πρανοῦς, κάτωθεν τῆς στρώσεως, ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸ ἥμισυ σῳζόμενον φρέαρ (τὸ ἕτερον ἥμισυ, κατολισθεῖσαν μετὰ τοῦ πρανοῦς, ἔχει παρασυρθῆ ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ) (Πίν. 249 β). Ἦτο πλῆρες ὀστράκων ὑστέρων γεωμετρικῶν καὶ πρωϊμων ἀρχαϊκῶν χρόνων, τὰ ὁποῖα συγκολληθέντα ἀπέδωσαν ἐννέα μελαμβαφεῖς ἄποδας κύλικας, κοσμουμένας διὰ δύο ἀβαφῶν ταινιῶν περὶ τὴν κοιλίαν (Πίν. 250 α - ε), μίαν οἰνοχόην μεγάλην (Πίν. 251 α - β) καὶ μίαν οἰνοχοΐσκην ἀβαφῆ, χειροποίητον. Ὄστρακα ἐκ τοῦ ὤμου μεγάλου ὑστερογεωμετρικοῦ κρατῆρος συγκολληθέντα ἐσχημάτισαν τὴν παράστασιν πλοίου (Πίν. 251 γ· Σχέδ. 4).

10. ΝΔ. πρανὲς Ἀρμάτοβας. Κατὰ δοκιμαστικὴν σκαφὴν ἀπεκαλύφθησαν αἱ τρεῖς πλευραὶ (βορεία, νοτία καὶ ἀνατολικὴ) ὀρθογωνίου χώρου, ἐκτισμέναι δι' ἀκανονίστων λίθων ἄνευ συνδετικοῦ κονιάματος (Πίν. 252 α). Περισυνελέγησαν ὄστρακα κυρίως ἑλληνιστικά, ἀλλὰ καὶ κλασσικὰ (Πίν. 252 β).

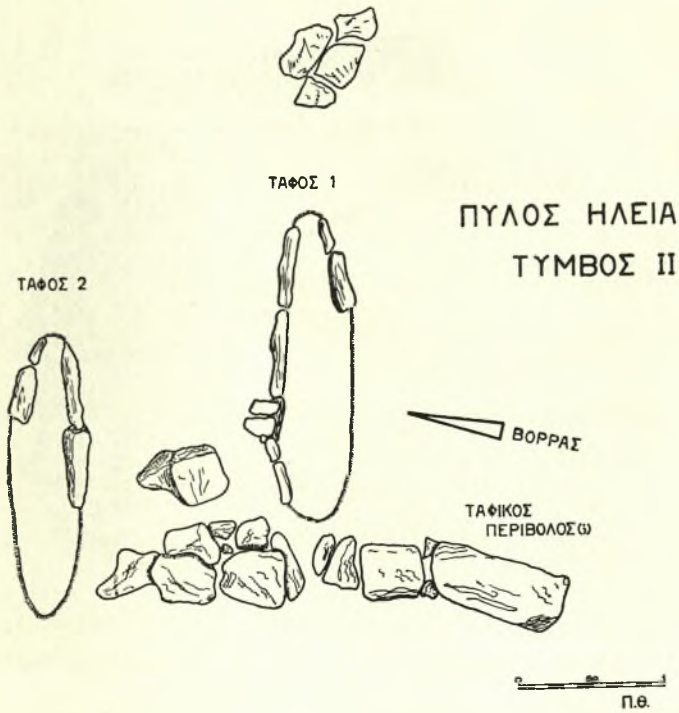

Σχέδ. 3. Πύλος Ἠλειακή. Τύμβος ΙΙ

11. Ἀγρὸς Τσαρουχᾶ Βασιλείου. Ἐπὶ τοῦ πρὸς Ν. ὁρίου αὐτοῦ ἀνεσκάφη, καθ' ὑπόδειξιν τοῦ ἰδιοκτήτου, τάφος κιβωτιόσχημος, διαστ. 2 x 0,90 μ., ἐκτισμένος διὰ μεγάλων ὀρθογωνίων λίθων, ἐλαφρῶς μετακινημένων καὶ ἐφθαρμένων ἐπιφανειακῶς ἐκ τῆς ἀροτριώσεως (Πίν. 252 γ). Οὐδὲν ἀπέδωσε, πλὴν ἐλαχίστων κλασσικῶν ὀστράκων.

Ὀλίγον νοτιώτερον ἀνεσκάφη τάφος κεραμοσκεπὴς ὑστεροῤῥωμαϊκῶν χρόνων (Πίν. 253 α), μήκ. 1.90, πλ. 0,35 μ. Περιεῖχεν ἕνα νεκρὸν μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. (Πίν. 253 β). Πλησίον τοῦ ἀριστεροῦ ἄκρου ποδὸς ἦσαν τοπο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

θετημένα εἰς λύχνος καὶ ἓν μόνωτον σφαιρικὸν ἀγγεῖον (χύτρα) μὲ εὐρὺ στόμιον καὶ μικρὰν δακτυλιοειδῆ βάσιν (Πίν. 253 γ). Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἀγροῦ ὑπάρχουν ἴχνη καὶ ἑτέρων τάφων.

12. Ναὸς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἀριστερὰ τῆς ἐξωτερικῆς βορείας θύρας εὑρίσκετο κεχωσμένη κατὰ τὸ ἥμισυ ἐντὸς τοῦ ἐδάφους μαρμαρίνη ναόσχημος ἐπιτυμβία στήλη (Πίν. 254 α)· α) Κύλιξ ἐλλιπὴς τὸ τρίτον τῆς κοιλίας μετὰ τῆς μιᾶς τῶν λαβῶν, διαμ. 0,12 μ. β) Ἀρτόσχημος πυξὶς μετὰ πώματος, διαμ. 0,175, ὕψ. 0,07 μ. γ) Κυάθιον μόνωτον, διαμ. 0,10, ὕψ. 0,04 μ. Ἅπαντα τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

14. ΒΔ. τῆς οἰκίας τοῦ Παναγιώτου Ἀποστολοπούλου, ἐντὸς τοῦ χωρίου, ὁρατὰ θεμέλια κτηρίων.

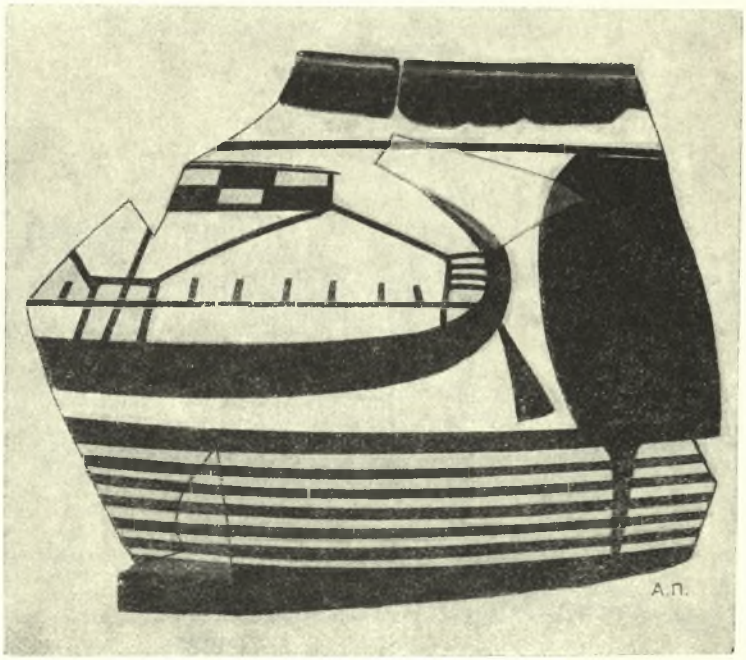

Σχέδ. 4. Τμῆμα ὑστερογεωμετρικοῦ κρατῆρος μὲ παράστασιν πλοίου

δύο ραδινοὶ κορινθιακοὶ ἡμικίονες στηρίζουν ἐπιστύλιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιγραφή:

Μ α λ ά κ ω ν χ α ῖ ρ ε

Ἐπὶ τῆς ἄνω πλευρᾶς φέρει ὀρθογώνιον τόρμον, πιθανὸν διὰ τὴν γόμφωσιν ἀνθεμωτῆς ἐπιστέψεως. Ἑλληνιστικῶν χρόνων. Προέρχεται κατὰ πληροφορίαν τοῦ δημοδιδασκάλου Κούκου Θεοδώρου ἐκ τῆς θέσεως «Χτηράκια». Μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ὀλυμπίας.

13. Εἰς τοὺς βορείους πρόποδας τοῦ λόφου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται ὁ ἀνωτέρω ναός, εἰς τὸ δεξιὸν τοῦ ἀνερχομένου πρὸς τὸ χωρίον (ἐντὸς τῆς «γρὰνας»), ἀνεσκάφη ταφικὸς πίθος, κεκλιμένος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μὲ τὸ στόμιον πρὸς Β., ἐλλιπὴς τὸ ἄνω ἥμισυ (Πίν. 254 β). Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν χωμάτων εὑρέθησαν ἐντὸς αὐτοῦ τρία ἀγγεῖα εἰς τεμάχια (Πίν. 255 α):

II. Καλυβάκια

15. Θέσις «Ἅγιος Βασίλειος». Κατὰ τὴν διάνοιξιν ὁδοῦ πρὸς τὸ χωρίον Πόρτες[9] (εὑρίσκεται ὀλίγον βορειότερον τῶν Καλυβακίων καὶ ἀνήκει εἰς τὸν Νομὸν Ἀχαΐας) εὑρέθησαν δύο λήκυθοι κλασσικῶν χρόνων (Πίν. 255 β) καὶ θραύσματα ἑτέρων, ὡς καὶ ἑλληνιστικὸς λύχνος (Πίν. 256 β). Ἅπαντα ταῦτα παρεδόθησαν εἰς τὸ Μου-

9. Δὲν θὰ ἦτο ἴσως πολὺ τολμηρὸν νὰ συσχετίσῃ τις λεκτικῶς τὴν Πύλον πρὸς τὸ νεοελληνικὸν τοπωνύμιον Πόρτες, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ἁπλῶς, ὅτι ἡ δημιουργία τοῦ νεοελληνικοῦ τοπωνυμίου ὀφείλεται εἰς λόγους παρεμφερεῖς πρὸς αὐτοὺς τοῦ ἀρχαίου τοπωνυμίου Πύλος (ὀ). Πιθανὸν νὰ μὴ εἶναι ἄσχετος καὶ ἡ λατρεία τοῦ Ἅδου (Πύλαι Ἀιδου) ἐν Πύλῳ. Βλ. Παυσανίας, VI 25, 2, καὶ Παπαχατζῆν Ε. ἀ. σ. 451, ὑποσ. 2. Πρβλ. ἐπίσης τὸ νεοελληνικὸν ὄνομα τοῦ χωρίου Κακόβατος (δύσκολον πέρασμα), τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται πλησίον τῆς Τριφυλιακῆς Πύλου (Βλ. Dörpfeld AM 33 (1908) σ. 295 κ. ἑ. καὶ AM 38 (1913) σ. 97 κ.ἑ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

σεῖον Ὀλυμπίας ὑπὸ τοῦ Καρνάτσου Παναγιώτου, κατοίκου Καλυβακίων.

16. Θέσις «Ἐκκλησία», ἀγρὸς Καρνάτσου Ἠλία τοῦ Χαραλάμπους. Κατὰ τὴν διάνοιξιν ὁδοῦ ὑπὸ προωθητῆρος ἀπεκαλύφθη ἀποθέτης (;) πλήρης ρωμαϊκῶν ὀστράκων.

17. Θέσις «Ἅγιος Ἰωάννης». Ἐντὸς ἀγροῦ τοῦ Νικολάου Λεωνίδου Σκαλτσᾶ ὑπάρχει ὀρθογώνιος πωρόλιθος μετ' ἐγκοπῆς κατὰ μῆκος τῆς μιᾶς τῶν ἀκμῶν. Δύο ὅμοιοι εὑρίσκονται εἰς τὴν ἐν Ξενιαῖς οἰκίαν του. Βορειότερον τῆς θέσεως εὑρέθη τὸ 1961 θησαυρὸς νομισμάτων Αὐστρίας τοῦ 17ου μ.Χ. αἰῶνος.

III. Ξενιὲς

18. Ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας τοῦ Ἀβράμη Διονυσίου, ἐντὸς τοῦ χωρίου, εὑρίσκεται μαρμάρινος σπόνδυλος κίονος μεθ' ἑλικοειδῶν ραβδώσεων.

19. Εἰς τὸ ἀνώφλιον τῆς ἐξωθύρας τῆς οἰκίας τοῦ Θεοδωρακοπούλου Πολυβίου εὑρίσκεται ἐντειχισμένη μαρμαρίνη στήλη (Πίν. 256α), φέρουσα τὴν ἐπιγραφήν:

Φιλήμων χαῖρε

Μῆκ. 1.15, πλ. 0,36 μ.[10].

10. Ἡ ἐπιγραφὴ πρέπει νὰ ἔχῃ χαραχθῇ μεταγενεστέρως, κατὰ τοὺς πρώτους μεταχριστιανικοὺς αἰῶνας, ἐπὶ τῆς παλαιοτέρας ἑλληνιστικῆς στήλης. Ἡ στήλη αὕτη ἀνήκει εἰς ἰδιαιτέραν κατηγορίαν ἐπιτυμβίων στηλῶν, αἱ ὁποῖαι συναντῶνται μόνον εἰς τὴν Ἠλείαν καὶ τὴν δυτικὴν Ἀρκαδίαν. Ἔχω ἤδη συγκεντρώσει ἀρκετὰ παραδείγματα στηλῶν τοῦ αὐτοῦ τύπου, τὰ ὁποῖα προσεχῶς θὰ δημοσιεύσω. Ἅπασαι αἱ στῆλαι τοῦ τύπου τούτου παρουσιάζουν ἓν λίαν χαρακτηριστικὸν ἀρχιτεκτονικὸν θέμα: ἐπίστεψιν ἐξ ἀνακλιντροειδοῦς ἰωνικοῦ ἐπικράνου (sofa capital). Ἐκ τῶν παλαιοτέρων τοῦ τύπου εἶναι ἡ ἐν Γλαρέντζᾳ Κυλλήνης εὑρισκομένη (Βλ. J. Servais, Recherches sur le port de Cyllene (BCH 85 (1961) σ. 141 - 2 καὶ ὑποσ. I, σ. 142). Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ἀνήκει καὶ ἡ διὰ τετάρτην φορὰν ὑπὸ τοῦ Te Riele δημοσιευομένη στήλη τοῦ Μουσείου Ὀλυμπίας, προερχομένη ἐκ Θελπούσης τῆς Ἀρκαδίας (BCH 88 (1964) σ. 176)· ἡ ἐπιγραφὴ ταύτης ἔχει, κατὰ τὴν γνώμην μου, μεταγενεστέρως (2ος μ.Χ. αἰ.) ἐπὶ παλαιοτέρας στήλης χαραχθῇ, ὡς συνέβη μὲ τὴν εὑρισκομένην ἐν Ξενιὲς στήλην τοῦ Φιλήμονος.

IV. Νταούτι

20. Ἐντὸς ἀγροῦ τοῦ Θεοδώρου Σοφιανοπούλου τοῦ Ἀλεξίου, περὶ τὰ 100 μ. Β. τοῦ χωρίου, ἀνεσκάφη τὴν 13ην Δεκεμβρίου 1964 εἰς κιβωτιόσχημος τάφος, ἐκτισμένος διὰ ξερολιθιᾶς καὶ κεκαλυμμένος διὰ πλακῶν, ἡμικατεστραμμένος ὑπὸ μηχανικοῦ προωθητῆρος. Περιεῖχεν ἕνα νεκρὸν συνοδευόμενον ὑπὸ δύο ἀγγείων: 1) Μικρᾶς οἰνοχόης μετ' ἀμφικωνικῆς πεπλατυσμένης κοιλίας ὕψ. 0,155 μ. καὶ 2) Ἀσκοειδοῦς οἰνοχοΐσκης, ὕψ. 0,10 μ. Ρωμαϊκῶν χρόνων (Πίν. 256γ).

Μολονότι ἡ θέσις τῆς ἡλειακῆς Πύλου δὲν ἐβεβαιώθη εἰσέτι ἐπιγραφικῶς, ἐν τούτοις δυνάμεθα, νομίζω, νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι κατὰ τοὺς γεωμετρικοὺς τοὐλάχιστον χρόνους ὑπῆρχεν εἷς ἀξιόλογος συνοικισμὸς ἐπὶ τῆς Ἁρμάτοβας, ὁ ὁποῖος ταχέως παρήκμασε, παραχωρήσας τὴν θέσιν του εἰς περισσοτέρους ἀσήμους ἀγροτικοὺς συνοικισμούς, τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ παρετάθη μέχρι τῆς ὑστέρας ἀρχαιότητος.

ΠΕΤΡΟΣ Γ. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΧΑΪΑΣ

ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΙΣ

1. Ἐν Πάτραις κατερρίφθη καὶ ἀνεκτίσθη τὸ ἑτοιμόπτωτον ἄνω τμῆμα τοῦ τοίχου τῆς σκηνῆς τοῦ Ὠδείου (Πίν. 257 α - δ), ἐγένετο μερικὴ ἀναμαρμάρωσις τοῦ διαζώματος, ἠλευθερώθη ἀπὸ τοῦ ἐπικαθημένου τοίχου τοῦ νεωτέρου οἰκήματος ἡ ἐπὶ τοῦ περιφερικοῦ τοίχου μέση πύλη ἐπικοινωνίας διὰ κλίμακος ἀνόδου πρὸς τὸ διάζωμα. Ἐκαθαρίσθη ἀπὸ τῶν καλυπτουσῶν ἐπιχώσεων ὁ πρὸς τὴν πλατεῖαν Ἁγίου Γεωργίου χῶρος.

2. Παρὰ τὸ χωρίον Δραγάνον Ἀχαΐας ἐστερεώθη ὁ βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Μπάδα (τοῦ 12ου αἰ.), ἐξασφαλισθεὶς ἀπὸ τῆς ἐντὸς αὐτοῦ εἰσροῆς τῶν ὁμβρίων ὑδάτων (Πίν. 258 α - β, 259 α - β, 260 α). Ἐτοποθετήθησαν σιδηρᾶ ὑαλοστάσια καὶ ἀνακατεσκευάσθη ἡ ξυλίνη θύρα τῆς κυρίας εἰσόδου.

ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΗ ΑΡΧΑΙΩΝ — ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Πάτραι

Κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐπιχώσεων ἐκ τοῦ πρὸς τὴν πλατεῖαν Ἁγίου Γεωργίου χώρου τοῦ Ὠδείου Πατρῶν ἀπεκαλύφθησαν τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (Πίν. 260 β). Τοῦ ναοῦ σῴζεται εἰς ὕψος 0,30 - 0,40 μ. τμῆμα τῆς ἡμικυκλικῆς κόγχης τοῦ Διακονικοῦ μετὰ τμήματος τοῦ συνεχομένου τοίχου τῆς νοτίας πλευρᾶς. Τὸ πρὸς δυσμὰς ἥμισυ τοῦ ναοῦ κατεστράφη κατὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τοῦ χώρου τῆς πλατείας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τῆς ὁποίας ἡ στάθμη εὑρίσκεται 4 μ. χαμηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ. Οἱ τοῖχοι τῆς ἁψῖδος τοῦ ἱεροῦ καὶ τῆς βορείας πλευρᾶς ἠφανίσθησαν ὁλοσχερῶς κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ κυβερνήτου Καποδιστρίου οἰκοδομηθέντος Δημοτικοῦ Σχολείου, τοῦ γνωστοῦ ὡς Πούμπλικο, δημόσιον, ὡς ἀπεκάλεσαν αὐτὸ οἱ παροικοῦντες Ἑπτανήσιοι, ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ὁποίου εὑρίσκοντο τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ.

Τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ ἦτο ἐστρωμένον διὰ μαρμαροθετήματος, ἀπαρτιζομένου ἐκ ποικιλοχρώμων μικρῶν μαρμάρων σχήματος ρόμβων, τετραγώνων, τριγώνων, τμήματα τοῦ ὁποίου, φθαρέντα ἐκ τῆς μακρᾶς χρήσεως, ἠφανίσθησαν ἢ ἀντικατεστάθησαν δι' ὀπτοπλίνθων καὶ μαλτεζοπλακῶν. Ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶναι τὸ εἰς τὸ κέντρον τοῦ μέσου κλίτους τοῦ ναοῦ (ὑπὸ τὸν τροῦλλον) εὑρισκόμενον τμῆμα, διατηρούμενον εἰς ἀρκούντως καλὴν κατάστασιν. Τὸ θέμα, τὸ ὁποῖον εἰκονίζεται εἰς τὸ κεντρικὸν αὐτὸ διαμέρισμα, ἀποτελεῖται ἐκ συνδυασμοῦ ὀκτὼ ἐφαπτομένων ἀλλήλων κύκλων, τεταγμένων πέριξ ἀγνώστου θέματος κοσμήματος, ἴσως σταυροειδοῦς πλέγματος ἢ μεγάλου δίσκου. Οἱ κύκλοι, ὧν εἷς σῴζεται σχεδὸν ἀκέραιος καὶ ἄλλος κατὰ τὸ ἥμισυ, συνετέθησαν ἐκ τριγωνιδίων καὶ ρόμβων διατεταγμένων εἰς ὁμοκέντρους κυκλικὰς σειράς. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀκεραίου κύκλου διαιρεῖται εἰς τρίγωνα καὶ ρόμβους δι' ἁλύσεως συνεχοῦς ρόμβου περιθέοντος τὴν περιφέρειαν. Τὰ μεταξὺ τῶν κύκλων καὶ τοῦ περιγεγραμμένου εἰς αὐτοὺς κύκλου καμπυλόπλευρα τρίγωνα ἐπληρώθησαν διὰ ροδακοειδοῦς κοσμήματος, σχηματιζομένου διὰ κυκλικῶς συμπλεκομένων κύκλων καὶ συνδυασμοῦ τετραγωνιδίων μετὰ καμπυλοπλεύρων τριγωνιδίων.

Ἡ ἄλλη ἐπιφάνεια τοῦ δαπέδου καλύπτεται διὰ συνδυασμοῦ τετραγωνιδίων καὶ τριγωνιδίων. Τὰ χρησιμοποιηθέντα χρώματα εἶναι τὸ βαθὺ καὶ τὸ ἀνοικτὸν πράσινον, τὸ πορτοκαλλεόχρουν, τὸ λευκὸν καὶ τὸ ὑποκύανον.

Τὸ μαρμαροθέτημα εἶναι λεπτῆς τέχνης. Ὁ Πίν. 261 α - β παρέχει τὴν παροῦσαν κατάστασιν αὐτοῦ, ἀναπαράστασιν δὲ αὐτοῦ τὰ ἐκπονηθέντα παρὰ τοῦ κ. Νικ. Σκαρῆ[1] σχέδια (Σχέδ. 1 - 2). Εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀκεραίου κύκλου ἔχει τοποθετηθῆ μαρμαρίνη πλάξ ἐπιμήκους ὀρθογωνίου σχήματος, τεθραυσμένη τὸ ἄνω μέρος (ὕψ. 0,40, πλ. 0,37 μ.), ἐπὶ τῆς ὁποίας εἰκονίζεται ἐντὸς ἀκοσμήτου πλαισίου ζεῦγος παγωνίων ἀντωπῶν, ἱσταμένων μὲ τὰς οὐρὰς πρὸς τὰ κάτω ἑκατέρωθεν ἀξονικῶς τοποθετημένου δένδρου ἢ περιρραντηρίου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔπινον τὸ ὕδωρ τῆς ἀθανασίας καὶ τοῦ ὁποίου μόνον ὁ κορμὸς ἢ ἡ βάσις σῴζεται[2] (Πίν. 262 α). Τὰ περιγράμματα εἶναι κάθετα. Εἶναι ἐκτελεσμένα ἐν ἐλαφρῷ ἀναγλύφῳ καὶ μὲ ἐπίπεδον τεχνικήν, αἱ δὲ λεπτομέρειαι τῶν πτερύγων καὶ τῆς οὐρᾶς ἐδηλώθησαν διὰ βαθειῶν γραμμῶν.

Τὸ πλάτος τοῦ ναοῦ ὑπολογίζεται εἰς 12.40 μ. καὶ τὸ μῆκος θὰ ὑπερέβαινε τὰ 25 μ. Ἦτο ἓν ἐκ τῶν ἀξιοθεάτων τῆς πόλεως, διότι καὶ οἱ περιηγηταὶ Spon καὶ Wheeler[3], καταλύσαντες εἰς τὴν πλησίον κειμένην οἰκίαν τοῦ Ἄγγλου Προ-

1. Α. Ὀρλάνδου, Πελοποννησιακὴ Πρωτοχρονιά, 1965, σ. 5 κ.ἑ.

2. Σχετικὰ παραδείγματα τοῦ θέματος τῶν ἑκατέρωθεν δένδρου ἢ περιρραντηρίου ἀντωπῶν μὲ τὰς οὐρὰς ἀνωρθωμένας παγωνίων βλ. Α. Ὀρλάνδου, Ἀρχεῖον τῶν Βυζ. Μνημ. τῆς Ἑλλάδος, Γ' (1937), 135 καὶ Ε' (1939 - 40), 139, σημ. 2.

3. J. Spon et G. Wheeler, Voyage de l'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant (1678), II, 17.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

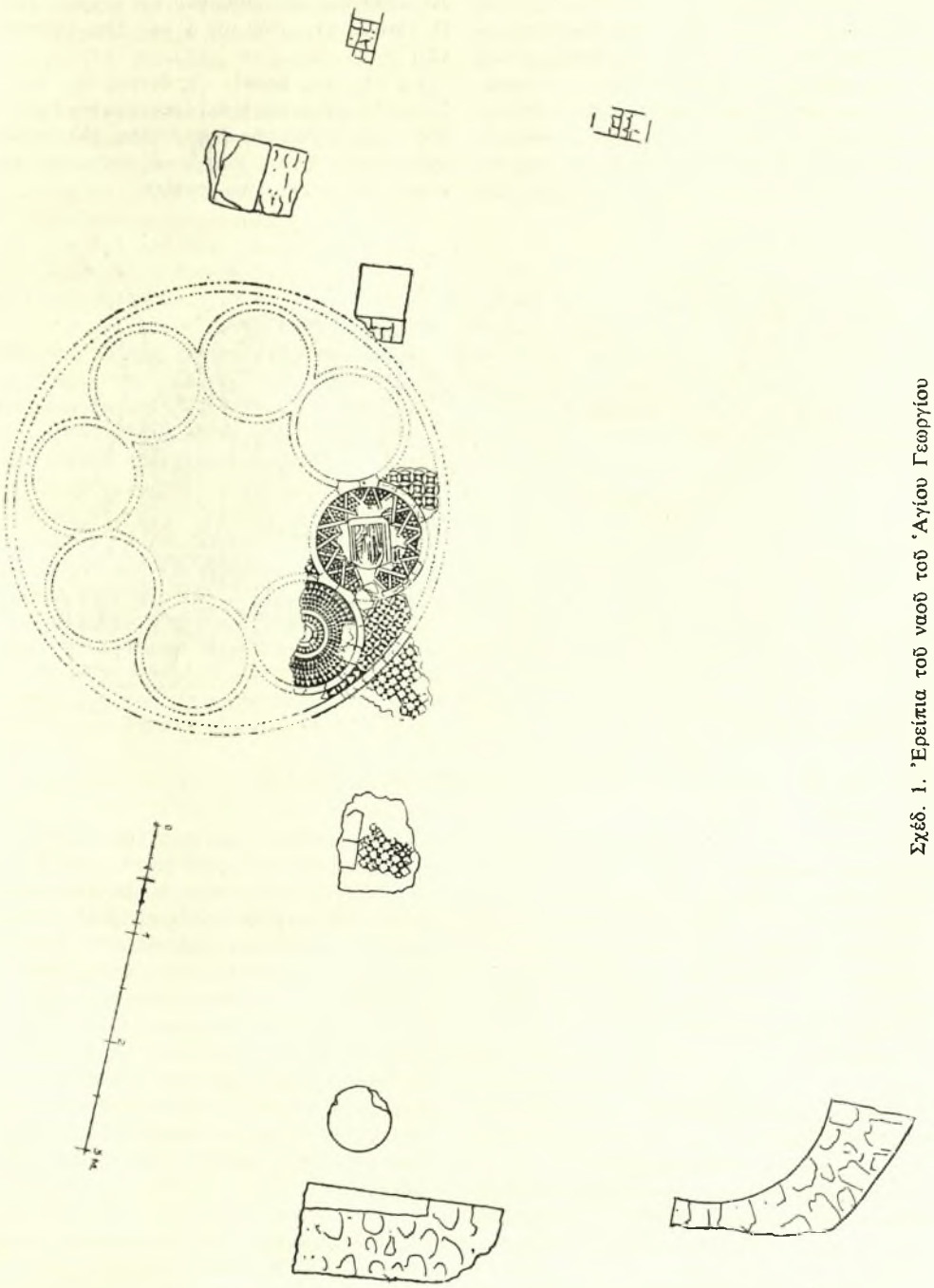

Σχέδ. 1. Ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ξένου εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Ζάκυνθον Clement Harby, ἐπεσκέφθησαν αὐτὸν τήν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς των τὸ 1676. Ἐτιμᾶτο κατ' αὐτοὺς εἰς μνήμην τῶν Ἁγίων Ἰωάννου, Γεωργίου καὶ Νικολάου καὶ εἶχε τέσσαρας κίονας ἰωνικοῦ ρυθμοῦ. Ὁ Wheeler[4], λεπτομερέστερος, περιγράφει τὸν ναὸν ὡς πολὺ ἀρχαῖον καὶ ἔχοντα πολλὰς καμάρας, τοξοστοιχίας. Ἀνῆκεν ἴσως εἰς τοὺς σταυροειδεῖς μετὰ τρούλλου καὶ δὴ τοὺς τετρακιονίους ἢ θά ἦτο τρίκλιτος βασιλική. Ἐκ Παζάρι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, σταροπάζαρο (ἢ σταυροπάζαρο) ἢ παζάρι τοῦ Χατζῆ Ἰμβραήμ[6], ἐκηρύχθη ἡ ἐπανάστασις ἀπὸ τὸν μητροπολίτην Π. Πατρῶν Γερμανὸν τὸν Δ' τὴν 23ην Μαρτίου 1821[7].

Εἰς τὸν πρὸς βορρᾶν τῆς θέσεως τῆς Ἁγίας Τραπέζης χῶρον τοῦ ἱεροῦ ἀνεσκάφησαν δύο τάφοι κληρικῶν, ἐκ τῶν ἀμφίων ἑνὸς τῶν ὁποίων ἀνευρέθησαν χαλκᾶ κομβία μὲ ἀνάγλυφον ἄγκυραν, κωδωνίσκοι καὶ σειρῆτια.

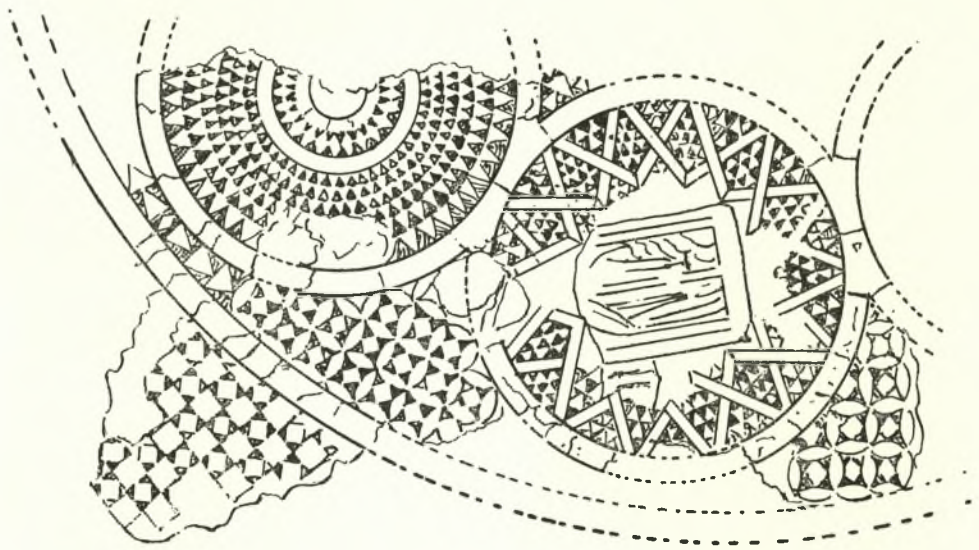

Σχέδ. 2. Λεπτομέρεια τοῦ Σχεδ. 1

τῶν ἐνεκτισμένων πολλῶν ἀρχαίων μαρμάρων ἓν ἀνάγλυφον παγώνιον ἱστάμενον ἐπὶ δένδρου ἐκ τριῶν κλάδων θὰ ἦτο πιθανῶς θωράκιον. Ὁ Wheeler ἐκλαμβάνων τὸ φυτὸν ὡς ἀνάγυρον συμπεραίνει, ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου θά ἦτο ἱδρυμένος ἐπὶ ἐρειπίων ναοῦ τῆς Ἥρας. Τὸ μαρμαροθέτημα δὲν εἶναι παλαιότερον τοῦ 12ου ἢ τοῦ 11ου αἰῶνος.

Ἄγνωστον πότε κατεστράφη ὁ ναός. Τὸ 1819 ἀναγράφεται συνδρομητὴς τοῦ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκδοθέντος ἐν Βενετίᾳ Συναξαριστοῦ τοῦ Νικοδήμου Ἁγιορείτου, ἀλλὰ τὸ 1818 ἀπετέλεσεν ἰδίαν ἐνορίαν μετὰ τῆς Παντανάσσης[5].

Ὁ ναὸς ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν. Εἰς τήν πλατεῖαν Ἁγίου Γεωργίου, τὸ κέντρον τῆς πόλεως, ὅπου ἡ κυρίως ἀγορὰ τῶν Πατρῶν, καλουμένη

Καὶ ὁ πέριξ τοῦ ναοῦ χῶρος ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς νεκροταφεῖον. Εἰς αὐτὸ ἐτάφη καὶ ὁ Κεφαλλὴν Νικόλαος Κοντογούρης, ἔμπορος, γραμματεὺς τοῦ Ἐνετοῦ προξένου καὶ ὑποπρόξενος τῆς Σαρδηνίας, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ μητροπολίτης Γερμανὸς ἐποίησεν ἐπιτύμβιον ἐπίγραμμα δημοσιευθὲν παρὰ τοῦ Θωμοπούλου. Τοῦ ἐπιγράμματος ἀνευρέθη εἰς τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος τοῦ Φρουρίου Πατρῶν παρὰ τὴν τάφρον (φόσσαν) μέγα ἀπότμημα ἐπὶ λεπτῆς μαρμαρίνης πλακός, ἀποκεκρουμένης πανταχόθεν (ὕψ. 0,84, πλ. 0,74, πάχ. 0,034 μ.) (Πίν. 262 β), ἐκ τοῦ ὁποίου ἀναδημοσιεύεται κατὰ μεταγραφὴν διαφέρουσαν τῆς τοῦ Θωμοπούλου.

4. G. Wheeler, Voyage de Dalmatie, de Grèce et du Levant (1689), II, 315.

5. Τριανταφύλλου, Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῶν Πατρῶν ἐν λ. *Ἅγιος Γεώργιος* καὶ *Παντάνασσα*.

6. Θωμοπούλου, Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν (1950), 26, 200 σημ. 1, 614· Τριανταφύλλου, ἔ.ἀ., ἐν λ. *σταυροπάζαρο*.

7. Σπ. Τρικούπη, Ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως, Α, 60 κ.ἑ. καὶ σχετικὴν βιβλιογραφίαν εἰς Θωμόπουλον, ἔ.ἀ., 634 σημ. 1 καὶ Π. Στεργιανόπουλον, Ἐφημ. «Πελοπόννησος» (Πατρῶν) 23 καὶ 24.4.1964.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἐνθάδε κεῖται Κοντογούρης, ἀνδρῶν ὄχ' ἄριστος,
πατρίδος ἐκ Κεφαλήν, οὔνομα Νικόλαος.
Εὐσεβέος ῥίζης θάλεν ἄνθος θειοβράβευτον,
ἤπιον ἀτεχνῶς, εὔχαρι, εὐόμιλον.
Λαμπρῷ δ' ἐν ἀνθυπάτου δ' ἀξιώματι γ' εὖ διαπρέψας
ἀμέμπτως τε βιούς, αἶνον ἐφειλκύσατο,
ἑξήκοντα δὲ καὶ δύο ζήσας πάντας ἐνιαυτούς,
ὑπνώσας εὕδει, ὕπνον ὀφειλόμενον.
Ὤχοντ' ἄρ τῷδ' ἀθρόον ἄχη τ' ἄλγεα πάντα,
ὧν ἀντεισῆκται, κρείττονα, ἀΐδια.
Αὐγούστῳ δ' ἐν μηνὶ θάνεν μάκαρ εἰκάδι πέμπτῃ,
ἥματι δ' ἄρ' ἐπὶ τῷ, ὅσσε γῆ ἀμφέλαβε.
1818 Αὐγούστου 25.

Εἰς νέον Ἐρινεὸν Πατρῶν κατὰ τὴν διὰ γαιοπροωθητῆρος ἀπομάκρυνσιν τῶν χωμάτων, διὰ τὴν χρησιμοποίησίν των εἰς τὴν πλησίον διερχομένην σιδηροδρομικὴν γραμμήν, εἰς ἀπόστασιν 300 μ. περίπου πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἐκεῖ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, ἀπεκαλύφθησαν καὶ κατεστράφησαν τάφοι διαφόρων ἐποχῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἐργοδηγὸς τῶν Σ.Ε.Κ. Ἰωάν. Κ. Γεωργίου περισυνέλεξε καὶ κατέθεσεν εἰς τὸ Μουσεῖον Πατρῶν τὰ κάτωθι ἀγγεῖα:

Ι. Τέσσαρα ὄστρακα μεγάλου γεωμετρικοῦ ἀμφορέως κοσμουμένου δι' ἐπαλλήλων γραμμῶν, τεθλασμένης γραμμῆς, παραλλήλων γραμμῶν, διαγωνίου θέματος, σχηματίζοντος ἀντικόρυφα τρίγωνα πληρούμενα διὰ δικτυωτοῦ (Πίν. 263 α).

ΙΙ. Γεωμετρικὸν σκύφον (ἀριθ. Π 667) κοσμούμενον περὶ τὸ χεῖλος ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς δι' ἐπαλλήλων γραμμῶν, ὑπόλοιπον σῶμα μελαμβαφὲς (ὕψ. 0,06 μ.), (ἀριθ. Π 669) γεωμετρικὸν κάνθαρον μελαμβαφῆ (ὕψ. 0,053 μ.), (ἀριθ. Π 677) γεωμετρικὴν πυξίδα ἐλλιπῆ τὸ πῶμα (ὕψ. 0,09 μ.), (ἀριθ. Π 671) κορινθιακὴν κυλινδρικὴν πυξίδα μετὰ πώματος, κοσμουμένην δι' ἐπαλλήλων γραμμῶν μελανῶν καὶ πορτοκαλλεοχρόων εἰς τὰ κάθετα τοιχώματα τῆς πυξίδος καὶ δι' ἁπλοῦ μαιάνδρου ἐπὶ τοῦ πώματος (ὕψ. 0,05 μ.), (ἀριθ. Π 668) μελανόμορφον λήκυθον φέρουσαν παράστασιν γυναικῶν καθημένων ἐπὶ θρόνου εἰς τὰ ἄκρα τῆς συνθέσεως καὶ κρατουσῶν στεφάνους, μεταξὺ δὲ αὐτῶν αὐλητρίδα ἱσταμένην καὶ ἄνδρα καθήμενον (ὕψ. 0,19 μ.), (ἀριθ. Π 662 καὶ Π 663) δύο μελαμβαφεῖς οἰνοχόας, τῶν ὁποίων ἡ μία τριφυλλόστομος (ὕψ. 0,14 καὶ 0,155 μ.), (ἀριθ. Π 665) μαγειρικὴν χύτραν μετὰ λαβῆς, μονόχρωμον (ὕψ. 0,107 μ.).

Εἰς Λιόπεσι Φαρῶν ἐν θέσει Ἀριδράκου ἐντὸς κιβωτιοσχήμου τάφου (μήκ. 1.70, πλ. 0,50, βάθ. 0,55 μ.) ἀνευρέθησαν καὶ κατετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Πατρῶν: (ἀριθ. Π 679) πρωτογεωμετρικὸς κάνθαρος κοσμούμενος διὰ λευκοῦ χρώματος τεθλασμένης μεταξὺ δύο λευκῶν ἐπαλλήλων γραμμῶν (ὕψ. 0,11 μ.) καὶ (ἀριθ. Π 680) μόνωτον κύπελλον μετ' ἀραιοῦ μελανοῦ γανώματος (ὕψ. 0,053 μ.).

Ἐξ ἄλλου τάφου εἰς τὸ κτῆμα Μπιθέλη παρὰ τὸ χωρίον Πλατανόβρυση (Μέτζενα) Φαρῶν προέρχεται γεωμετρικός, ἀμφικωνικῆς τομῆς, δακτύλιος (ἀριθ. Χ 103) καὶ ἐκ τοῦ χωρίου Λεόντιον ψέλιον ἐκ βαθυκυάνου στρεπτῆς ὑάλου (ἀριθ. Χ 101).

Εἰς ἀπόστασιν 500 - 600 μ. πρὸς Β. τοῦ χωρίου Καγκάδι Πατρῶν, κατὰ τὴν διὰ γαιοπροωθητῆρος κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ πρὸς Ριόλον, ἀπεκαλύφθησαν καὶ κατεστράφησαν τρεῖς θαλαμωτοί, μυκηναϊκοὶ τάφοι ἐν θέσει Σωτηρούλα καὶ δύο ἐν θέσει Μύλος. Ἐξ αὐτῶν περισυνελέγησαν παρὰ τῶν χωρικῶν μερικὰ ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα κατετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Πατρῶν:

Ἀριθ. Π 672. ΥΕ ΙΙΙ Α ἀμφορεὺς πεπιεσμένου σφαιρικοῦ σχήματος, ἀποκεκρουμένος τὸν λαιμὸν καὶ τὰς λαβάς. Κοσμεῖται κατὰ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ δι' ὁμορρόπων γωνιῶν, περιοριζομένων διὰ παραλλήλων καὶ ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων μετὰ ἐξωτερικοῦ στοίχου στιγμῶν (ὕψ. 0,285 μ.).

Ἀριθ. Π 673. ΥΕ ἀλάβαστρον μετ' ἐπιπέδου βάσεως, ἀποκεκρουμένον τὰς δύο λαβάς. Κοσμεῖται διὰ δικτυωτοῦ εἰς τὴν μεταξὺ τῶν λαβῶν χώραν καὶ διὰ τριῶν ζευγῶν ἐπαλλήλων γραμμῶν, ὧν τὰ δύο ἑκατέρωθεν τῆς ζώνης τοῦ δικτυωτοῦ καὶ τὸ ἄλλο κατὰ τὴν μεγαλυτέραν διάμετρον τῆς γάστρας τοῦ ἀγγείου (ὕψ. 0,15 μ.).

Ἀριθ. Π 669. Ψευδόστομος ἀμφορίσκος, ἐλλιπὴς τὸ στόμιον, κοσμούμενος εἰς τὸν μεταξὺ τῶν λαβῶν καὶ τοῦ λαιμοῦ χῶρον δι' ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων καὶ στιγμορροδάκων. Τὸ λοιπὸν σῶμα φέρει ἐπαλλήλους γραμμὰς (ὕψ. 0,112 μ.).

Ἀριθ. Π 674. ΥΕ ΙΙΙ Β ψευδόστομος ἀμφορεὺς μετὰ πεπιεσμένης κοιλίας, ἀμφικωνικοῦ σχήματος καὶ φακοειδοῦς ἐξοιδήσεως ἐπὶ τοῦ κορυφαίου δισκαρίου. Φέρει εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ λαιμοῦ καὶ τῶν λαβῶν χώραν κόσμησιν δι' ἀλλεπαλλήλων ρόμβων· τὸ λοιπὸν σῶμα φέρει ἐπαλλήλους γραμμὰς (ὕψ. 0,122 μ.).

Ἀριθ. Π 675. ΥΕ ΙΙΙ Α δακτυλιόσχημον ἀγγεῖον κοσμούμενον διὰ διπλῶν ἑλίκων, ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων καὶ ἐπαλλήλων γραμμῶν, ἐπὶ δὲ τῆς ταινιοσχήμου λαβῆς διὰ τεθλασμένης. Ἐλλιπὲς τὸ στόμιον (ὕψ. 0,084 μ.) (Πίν. 263 β).

Ἐκ Φαρῶν εἰσήχθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Πατρῶν δύο ἐπιτύμβιοι στῆλαι (ἀριθ. Λ 187 καὶ Λ 189),

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ή μία (ὕψ. 0,84, πλ. 0,285 - 0,325, πάχ. 0,075 μ.) ἐκ τῆς θέσεως Κουτουλόρραχη Πρεβέδου, φέρουσα τὴν ἐπιγραφήν: *Λυκίσκα Εὐτύχου χαῖρε,* τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. καὶ ἡ ἄλλη (ὕψ. 0,875, πλ. 0,385 - 0,425, πάχ. 0,075 μ.) ἐκ τῆς θέσεως Στεφάνι τοῦ χωρίου Ἴσαρι, φέρουσα τὴν ἐπιγραφήν: *Στολὶ Περιγένεος χαῖρε,* τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.

*

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ ΔΥΜΑΙΩΝ

Συνεχίσθησαν αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας εἰς τὸν οὐχὶ μακρὰν τῆς Κυρίας Πύλης τοῦ Τείχους Δυμαίων (Πίν. 264 α) τομέα, ἔνθα εἶχον πέρυσιν ἀποκαλυφθῆ ἐν μέρει μυκηναϊκὴ οἰκία Α εὑρισκομένη ὑπὸ οἰκίαν Β, ἱστορικῶν χρόνων, ἐκ δύο συνεχομένων μὲ ἰδιαιτέραν εἴσοδον δωματίων, τὸ πρὸς ἀνατολὰς τῶν ὁποίων ἔχει κατὰ μέγα μέρος κτισθῆ ἐπὶ τοῦ πλάτους τοῦ τείχους τῆς μακρᾶς πλευρᾶς. Πρὸς Δ. αὐτῶν ἐκαθαρίσθησαν ἀπὸ τῶν καλυπτουσῶν ἐπιχώσεων τὰ λείψανα δύο ἐπιμήκους ὀρθογωνίου σχήματος οἰκημάτων Γ καὶ Δ (Πίν. 264 β, 265 α). Οἱ τοῖχοι αὐτῶν εἶναι λιθόκτιστοι καὶ ἦσαν ἐμφανεῖς πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς. Τὸ πάχος τῶν θεμελίων εἶναι 0,65 - 0,90 μ. Διατηροῦνται εἰς ὕψος μέχρι 0,50 μ. ὑπεράνω τοῦ δαπέδου· ἔχουν θεμελιωθῆ ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βραχώδους ἐδάφους, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἐν μέρει καὶ τὸ δάπεδον αὐτῶν.

Ἡ πρὸς Ν. οἰκία Γ εἶναι μεγαλυτέρα (μήκ. 17.20, πλ. 5.70 μ.). Ἡ μακρὰ αὐτῆς πλευρὰ βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν ἔσω γραμμὴν τοῦ τείχους τῆς μακρᾶς πλευρᾶς, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπέχει 11.30 μ. κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν καὶ 12.50 μ. κατὰ τὴν νοτιοανατολικήν. Τμῆμα 13 μ., κατὰ τὸ μέσον τοῦ τοίχου τῆς βορειοανατολικῆς μακρᾶς πλευρᾶς, μετὰ μικροῦ τμήματος τοῦ παρ' αὐτὴν μεσοτοίχου ἔχουν ἀφανισθῆ ὁλοσχερῶς, ὥστε δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ θέσις τῶν θυρῶν. Πιθανὸν ὅμως τὰ δύο δωμάτια δὲν ἐπεκοινώνουν μεταξύ των. Ἡ ἑστία τοῦ βορείου δωματίου εὑρίσκεται εἰς τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν, τοῦ δὲ νοτίου εἰς τὴν νοτιοδυτικήν, ἔνθα τὸ δάπεδον εἶναι ἐπηλειμμένον δι' ὑπερύθρου πηλοῦ. Τὰ ἀμμοχώματα τῶν ἐπιχώσεων ἦσαν ὑπομέλανα καὶ ἐνεῖχον μικροῦ μεγέθους ἀργολίθους, εὑρέθησαν δὲ ἐντὸς αὐτῶν ἐνετικὰ νομίσματα, μολυβδὶς δικτύου (ἁλιείας) καὶ ὀλίγα ὄστρακα, τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων προέρχονται ἐκ χονδροειδῶν ἀγγείων ὑποκιτρίνου πηλοῦ, κοσμουμένων δι' ἐπαλλήλων πυκνῶν λεπτῶν αὐλακώσεων ἐντυπωθεισῶν διὰ κτενός. Ἐκ τοῦ δαπέδου τοῦ νοτίου δωματίου προέρχεται τὸ κάτω ἥμισυ πηλίνου εἰδωλίου Πανός (ὕψ. 0,065 μ.) (Πίν. 265 β), ἡ λατρεία τοῦ ὁποίου ἐγένετο γνωστὴ ἐνταῦθα ἐκ τοῦ εἰς τὸν βωμὸν τοῦ προπύλου τῆς Κυρίας Πύλης εὑρεθέντος πέρυσιν πηλίνου εἰδωλίου Πανὸς αὐλητοῦ, φέροντος προσωπεῖον (ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, Πίν. 216 α). Τὸ οἴκημα Γ ἐχρησιμοποιήθη, ἐὰν δὲν ἐκτίσθη, κατὰ τὴν δευτέραν Ἐνετοκρατίαν τῶν Πατρῶν.

Διὰ στενοῦ διαδρόμου (πλ. 0,60 μ.) χωρίζεται ἡ πρὸς Β. αὐτῆς μικροτέρα οἰκία Δ (μήκ. 9, πλ. 4.40 - 4.55 μ., πάχ. τοίχων 0,85 - 0,90 μ.) (Πίν. 266 α). Ὁ τοῖχος τῆς στενῆς πλευρᾶς αὐτῆς βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν ἔσω γραμμὴν τοῦ τείχους τῆς μακρᾶς πλευρᾶς, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπέχει 11 μ. Ὁ τοῖχος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, ὅστις εἶχε θεμελιωθῆ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ βραχώδους ἐδάφους εἰς τ' ἀνάντη ἔχει ἐξαφανισθῆ ὁλοσχερῶς. Εἰς ἀπόστασιν 3.70 μ. ἀπὸ τῆς ἔσω γραμμῆς τοῦ τοίχου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς διατηροῦνται ἀμφίβολα ἴχνη ἐνδιαμέσου τοίχου. Τὸ ἐπικλινὲς δάπεδον φέρει ἐπάλειψιν διὰ πηλοῦ. Ἄνοιγμα θύρας δὲν σῴζεται ἐπὶ τῶν τοίχων. Ὁ θάλαμος ἦτο πλήρης μικροῦ καὶ μετρίου μεγέθους ἀσβεστολίθων, εὑρέθησαν δὲ ἐντὸς αὐτοῦ ἡ λεκάνη χαλκοῦ ἀναρτητοῦ λύχνου, ἐλλιποῦς τὸ στέλεχος ἀναρτήσεως (ὕψ. 0,019, μήκ. 0,108 μ.) (Πίν. 266 β), ἐνετικὰ νομίσματα καὶ ἐλάχιστα ὄστρακα χονδροειδῶν ἀγγείων ὑποκιτρίνου πηλοῦ μετὰ πυκνῶν ἐπαλλήλων αὐλακώσεων, παρόμοια δὲ ὄστρακα εὑρέθησαν καὶ εἰς τὸν μεταξὺ τῶν οἰκημάτων Γ καὶ Δ στενὸν διάδρομον. Ἐξ αὐτῶν χρονολογεῖται τὸ οἴκημα Δ εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς δευτέρας Ἐνετοκρατίας.

Εἰς τὸν αὐτὸν τομέα ἀνεσκάφη, μεταξὺ τῶν οἰκημάτων Γ καὶ Δ καὶ τοῦ τείχους τῆς μακρᾶς πλευρᾶς, χῶρος, μήκους 11 καὶ πλάτους 6 μ. περίπου. Εἰς μικρὰν δὲ ἀπόστασιν πρὸς Β. τῆς ἀνασκαφείσης πέρυσιν ἐκ δύο δωματίων οἰκίας Β, τὸ πρὸς ἀνατολὰς τῶν ὁποίων εἶναι ἐκτισμένον ἐπὶ τοῦ πλάτους τοῦ τείχους, ἀπεκαλύφθη καὶ ἄλλο μικρὸν δωμάτιον Ε ἐκτισμένον ἐπίσης ἐπὶ τοῦ πλάτους τοῦ τείχους τῆς μακρᾶς πλευρᾶς, ἐπεκτεινόμενον δὲ ἐν μέρει καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Τείχους. Τὸ δωμάτιον Ε κατῳκεῖτο καὶ κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους. Ἐκ τῶν ὀστράκων τῶν ἐπιχώσεων ἀπηρτίσθη μεθ' ἱκανῶν συμπληρώσεων ρωμαϊκὴ εὐρύστομος πρόχους μετὰ δύο πλησίον τοποθετημένων μικρῶν πλατειῶν ταινιοσχήμων λαβῶν καὶ ἐπιπέδου βάσεως, μελαμβαφοῦς ἐξωτερικῶς, ἐσωτερικῶς δὲ ἐπικεχρισμένης δι' ὑαλώδους ἐπαλείψεως (ὕψ. 0,188 μ.) (Πίν. 266 γ). Εἰς τὸν λοιπὸν χῶρον ἡ σκαφὴ ἔφθασεν εἰς βά-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

θος 1.30 μ., κατὰ μῆκος δὲ τῆς ἔσω παρειᾶς τοῦ τείχους πρὸς Β. τοῦ δωματίου Ε εἰς τάφρον (πλάτους 2.50 - 4 μ. καὶ μήκους 4 μ.) ἡ σκαφὴ ἐπροχώρησεν εἰς βάθος 2 μ. περίπου. Αἱ ἐπιχώσεις ἀποτελοῦνται ἐξ ἀμμοχωμάτων καὶ δὲν διακρίνονται λείψανα ὁδοῦ. Πλησίον τοῦ τείχους, ἀμέσως ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ἀπεκαλύφθη στρῶσις ἐκ μικρῶν καὶ μετρίου μεγέθους ἀσβεστολίθων ἀτάκτως ἐρριμμένων (Πίν. 267 α). Κάτωθεν δὲ τοῦ διασῳζομένου τμήματος τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ βορειοανατολικοῦ δωματίου τοῦ οἰκήματος Γ καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ παρ' αὐτὸ οἰκήματος Δ ἀνεφάνησαν εἰς βάθος 0,90 - 1.10 μ. λιθόκτιστοι τοῖχοι προϊστορικῶν οἰκημάτων, βαίνοντες παραλλήλως πρὸς τὸ τεῖχος τῆς μακρᾶς πλευρᾶς.

Τὰ στρώματα δὲν ἦσαν ἀμιγῆ. Τὸ ἀνώτατον στρῶμα ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους μέχρι βάθους 0,45 μ. οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα ὄστρακα περιεῖχε μέχρι βάθους 0,20 - 0,25 μ., ὀλίγα δὲ μεσαιωνικὰ ὑποκιτρίνου πηλοῦ καὶ ρωμαϊκά, περισσότερα μελαμβαφῆ, ἐλάχιστα χονδροειδῆ ἀρχαϊκά, ἓν γεωμετρικὸν καὶ ὀλίγα ὑστεροελλαδικὰ εἰς βάθος ἀπὸ 0,25 - 0,45 μ. Εἰς τὸ ἑπόμενον στρῶμα ἀπὸ 0,45 - 1.30 μ. ὑπῆρχον ἀφθονία ΥΕ ὀστράκων, μὴ προσαρμοζομένων μεταξύ των, καὶ ὀλίγα χειροποιήτων ἀγγείων χονδροειδῶν, ἐστιλβωμένων μέχρι βάθους 0,90 - 1 μ., ἐνῷ ἀπὸ 1 - 1.30 μ. ἀνευρίσκονται ὀλιγώτερα ὄστρακα ΥΕ κατὰ πλειονότητα ἀγγείων, ὀλίγα δὲ χειροποιήτων. Εὑρέθησαν ἐπίσης τεμάχια ἀλοιφῆς ἐξ ἠχυρωμένου πηλοῦ ἐκ τῆς ἑστίας προερχόμενα, ἢ διασῴζοντα τοὺς τύπους λεπτῶν κλάδων ἢ καλάμων καὶ προερχόμενα ἐκ τῆς στέγης τῶν ἐστεγασμένων διὰ κλάδων οἰκίσκων ἢ τῶν τοίχων αὐτῶν.

Εἰς τὴν κατὰ μῆκος τῆς ἔσω παρειᾶς τοῦ μακροῦ τείχους τάφρον τὰ στρώματα εἶναι τεταραγμένα, ἰδίως εἰς τὸ παρὰ τὸ δωμάτιον Ε τμῆμα. Εἰς βάθος 1.70 - 2 μ. ἀνευρέθησαν ὄστρακα μεγάλων ἐρυθρομόρφων κρατήρων καὶ ἀμφορέως, ὄστρακον ἐκ τοῦ λαιμοῦ μελαμβαφοῦς ἀγγείου διασῴζον τὸ γράμμα Σ ἐξ ἀκικογραφήματος (Πίν. 267 β) καὶ τὰ περισσότερα τεμάχια βυζαντινοῦ ἀμφορέως φέροντος διὰ ἀμαυροῦ μελανοῦ χρώματος ὁμορρόπους γωνίας ἢ κλαδοειδῆ καὶ σπειροειδῆ κοσμήματα. (Πίν. 267 γ). Πληθώρα ὀστράκων τῆς τεχνοτροπίας αὐτῆς ἀνευρίσκονται καὶ εἰς τὸ Τεῖχος ἐπιφανειακῶς, χρονολογοῦνται δὲ εἰς τὸν 12ον αἰῶνα.

Περαιτέρω, παρὰ τὴν Μέσην Πύλην, ἀπεμακρύνθησαν αἱ ἐπιχώσεις αἱ καλύπτουσαι τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τοῦ τείχους τῆς μακρᾶς πλευρᾶς εἰς μῆκος 15 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ νοτίου τοιχώματος τῆς Πύλης, ἀπεκαλύφθησαν δὲ κατὰ τὸν καθαρισμὸν δωμάτια ἐκτισμένα ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ πλάτους τοῦ τείχους καὶ αἱ ἐπάλξεις διατηρούμεναι εἰς ὕψος 0,65 (Πίν. 268 α - β).

Τὸν κατώτατον δόμον αὐτῶν ἀποτελοῦν ὀγκόλιθοι αὐτῶν τούτων τῶν ἐπάλξεων τοῦ κυκλωπείου τείχους, ἐπ' αὐτῶν δὲ εἶναι τοποθετημένοι μετρίου μεγέθους ἀργόλιθοι. Πλὴν τῶν χειροποιήτων καὶ ὑστεροελλαδικῶν εὑρέθησαν εἰς τὰς ἐπιχώσεις γεωμετρικόν, ρωμαϊκὰ καὶ βυζαντινὰ ὄστρακα μετὰ ὑαλωδῶν χρωμάτων (Πίν. 269 α), ὑπαγόμενα εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀγγείων protomajolica τοῦ 12ου αἰ. (Ch. Morgan II, The Byzantine Pottery, Corinth XI, 105 κ. ἑ., πίν. XXXIII - XXXVIII, ἀριθ. 789 - 945). Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπέδωσε μέγαν ἀριθμὸν ὀστράκων, ὀλίγα ὅμως ἀγγεῖα ἀπηρτίσθησαν ἐξ αὐτῶν.

Ἀστρωμάτιστα, ἀλλὰ εἰς ἱκανὸν ἀριθμόν, ἀνευρέθησαν καὶ ἐφέτος τὰ νεολιθικὰ ὄστρακα, ἐπιβεβαιοῦντα τὴν ὕπαρξιν νεολιθικοῦ οἰκισμοῦ. Τῶν μονοχρώμων ὀστράκων, τὰ ὁποῖα εἶναι καὶ τὰ περισσότερα, τὰ τοιχώματα εἶναι μᾶλλον παχέα καὶ ἡ ἐπιφάνεια τεχνητῶς ἐστιλβωμένη. Ὄστρακον εὐμεγέθους ἡμισφαιρικοῦ σκύφου παραλλάσσει ἐντόνως κατὰ τὸν χρωματισμὸν τῆς ἐπιφανείας (rainbow ἢ variegated ware) (Πίν. 269 γ - δ).

Ὄστρακα δύο πίθων κοσμοῦνται δι' ἁπλῆς τὸ ἓν καὶ διὰ διπλῆς τὸ ἄλλο πλαστικῆς ταινίας φερούσης τύπον δακτύλων. Εἰς ὄστρακον ἄλλου πίθου ἐκ πηλοῦ ἀνοικτοῦ καστανοῦ χρώματος, τοξοειδὲς πλαστικὸν ὠτίον, ἄτρητον, διακοσμητικόν, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν μεγίστην διάμετρον στεφάνης τοῦ ἀγγείου, ἔνθα ἡ κοιλία θλᾶται καὶ βαίνει στενουμένη πρὸς τὸν πυθμένα. Στενολαίμου ἡμισφαιρικοῦ σκύφου ὁ πηλὸς εἶναι ὑποκίτρινος καὶ τὰ τοιχώματα λεπτά. Κοσμεῖται περὶ τὸν λαιμὸν διὰ δύο ὁμάδων ἐκ τεσσάρων λεπτῶν τεθλασμένων γραμμῶν ἀνοικτοῦ ἰώδους χρώματος, αἱ ὁποῖαι τέμνονται, ὥστε αἱ κορυφαὶ τῶν γωνιῶν νὰ κεῖνται ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ νὰ σχηματίζωνται ρομβοειδῆ σχήματα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀκόσμητα. Διὰ τοῦ αὐτοῦ χρώματος περιγράφεται τὸ χεῖλος καὶ ἡ βάσις τοῦ λαιμοῦ (Πίν. 269 β). Διὰ παρομοίας ἁλύσεως συνεχομένων πολλαπλῶν ρόμβων κοσμεῖται καὶ νεολιθικὸς ἡμισφαιρικὸς σκύφος ἐκ Χαιρωνείας (Σωτηριάδης, ΑΕ 1908, 66, εἰκ. 1) καὶ μεσοελλαδικὴ ραμφόστομος πρόχους ἐκ Κίρρας (J. Jannoray et H. van Effenterre, Kirrha, πίν. XLII, 27).

Διάσπαρτα ἦσαν καὶ τὰ ὄστρακα τῶν πρωτοελλαδικῶν ἀγγείων. Τῶν μονοχρώμων εὑρέθησαν ὄστρακον βαθείας φιάλης, μετὰ πρὸς τὰ ἔσω προσ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

κλινόντων χειλέων, ὄστρακον παρὰ τὸ χεῖλος ραμφοστόμου πρόχου, ὄστρακον ὑψηλοῦ ποδὸς ἀγγείου καστανοτέφρου πηλοῦ ἐστιλβωμένου μετὰ ὑδαροῦς τεφροῦ ἐπιχρίσματος. Εἰς ὄστρακα δύο πίθων, καστανοῦ καὶ ἀνοικτοῦ καστανοῦ χρώματος, τὰ χείλη εὐρύνονται πρὸς τὰ ἔξω καὶ εἶναι ἄνω πλατέα καὶ ἐπίπεδα. Ὀλίγον κάτωθεν τῶν χειλέων κοσμοῦνται διὰ πλαστικῆς ταινίας, φερούσης ἐντομάς, ἐγχαραχθείσας δι' ἐργαλείου. Εἰς τὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν ἡ ταινία διαμορφοῦται εἰς ἐπίμηκες ὄγκωμα (Πίν. 269 ε).

Τὰ γραπτὰ ὄστρακα κεραμόχρου ἢ ὑπερύθρου πηλοῦ ἀνήκουν εἰς εὐμεγέθη μετὰ ὑψηλοῦ λαιμοῦ ἀγγεῖα. Ἡ διακόσμησις γεγραμμένη δι' ἀμαυροῦ μελανοῦ χρώματος ἀποτελεῖται ἐκ διπλῶν τεθλασμένων ἢ ἐξ ἐπαλλήλων γραμμῶν, ἀπὸ τῆς κατωτέρας τῶν ὁποίων ἐκφύονται ἀτάκτως γραμμίδια (Πίν. 270 δ).

Ἀστρωμάτιστα ἀνευρέθησαν ἐπίσης καὶ ὀλίγα ὄστρακα μεσοελλαδικῶν ἀγγείων. Ἐκ τῶν μονοχρώμων ὄστρακον ἐρυθροῦ πηλοῦ ἀνήκει εἰς χειροποίητον βαθεῖαν κύλικα, ἐπὶ ὑψηλοῦ πιθανῶς ποδός, μετὰ δύο μικρῶν τανυοσχήμων λαβῶν καὶ χειλέων ἀποκλινόντων πρὸς τὰ ἔξω (Πίν. 270 α).

Ἐκ τῶν μινυείων ἀνοικτοῦ τεφροῦ χρώματος ἀνευρέθη ὄστρακον χειροποιήτου ἀβαθοῦς κύλικος μετὰ δύο, πιθανῶς, λαβῶν, αἱ ὁποῖαι ὑψοῦνται ἄνωθεν τῶν ἀποκλινόντων πρὸς τὰ ἔξω χειλέων, ὡς καὶ ὄστρακον χειροποιήτου εὐρυστόμου ἀγγείου, τοῦ ὁποίου τὰ χείλη κυρτοῦνται πρὸς τὰ ἔξω καὶ σχηματίζουν στεφάνην.

Ἐκ τῶν ἀμαυροχρώμων ἀνευρέθη ἀπόθραυσμα ὁριζοντίου λαβῆς πίθου καθέτως τετρημένης καὶ κοσμουμένης διὰ γραμμῶν ἀμαυροῦ μελανοῦ χρώματος, ὡς καὶ ὄστρακον ἀμέσως κάτωθεν τοῦ λαιμοῦ στενολαίμου χειροποιήτου ἀγγείου, φέροντος δι' ἀμαυροῦ ἐρυθροῦ χρώματος διακόσμησιν ἐξ ὁμάδος καθέτων καὶ ἐπαλλήλων γραμμῶν, ἐκ σειρᾶς ἐφαπτομένων ὁμοκέντρων διπλῶν ἡμικυκλίων καὶ ἁλυσοειδοῦς ταινίας ἐξ ἐφαπτομένων κρίκων (Πίν. 270 β). Ἡ πλειονότης ὅμως τῶν ἀνακαλυφθέντων μέχρι βάθους 1.80 μ. ὀστράκων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἀγγείων χρονολογοῦνται εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς ὑστεροελλαδικῆς ἐποχῆς — τῶν δύο πρώτων περιόδων τῆς ΥΕ ἐποχῆς ἐλλείπουν πρὸς τὸ παρὸν δείγματα. Ἀνήκουν εἰς ἀγγεῖα συμποσίου ἤτοι ἀρυτῆρας, κρατῆρας, σκύφους, ὑψίποδας κύλικας, κύπελλα, οἰνοχόας, πρόχους καὶ ὀλιγαρίθμους ψευδοστόμους ἀμφορεῖς, ὧν τινες εὐμεγέθεις.

Εἰς τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς ΥΕ ΙΙ ἐποχῆς θὰ ἠδύνατο νὰ ταχθῇ κατὰ τὸ ἥμισυ σῳζόμενον ὑψηλόν, ἀρτόσχημον ἀλάβαστρον κοσμούμενον διὰ βραχώδους ἐδάφους (rock - pattern).

Εἰς δὲ τὰς δύο πρώτας φάσεις τῆς τελευταίας περιόδου τῆς ΥΕ ἐποχῆς: Ψευδόστομοι ἀμφορεῖς· σκύφος φέρων κόσμησιν ἐξ ἀντιθετικῶν ὁμάδων τριπλῶν παραλλήλων κυματοειδῶν γραμμῶν (Πίν. 270 γ ἀριστ.)· κρατὴρ μὲ διπλῆν ἐπάλληλον σειρὰν συνεχοῦς σπείρας λευκῆς (Πίν. 270 γ δεξ.), κρατὴρ κοσμούμενος διὰ συνεχοῦς μετ' ὀφθαλμοῦ εἰς τὸ κέντρον σπείρας, τὰ μεταξὺ τῶν κύκλων κενὰ τῆς ὁποίας ποικίλλονται διὰ στιγμῶν (Πίν. 270 ε)· σκύφοι κοσμούμενοι διὰ συνεχοῦς σπείρας μετ' ὀφθαλμοῦ εἰς τὸ κέντρον (ΥΕ ΙΙΙ Β) (Πίν. 270 ς΄). Ὑψίπους κύλιξ κοσμουμένη διὰ σειρῶν ἐφαπτομένων ἡμικυκλίων εἰς τριγωνικὴν φολιδοειδῆ διάταξιν (ΥΕ ΙΙΙ Β - Γ 1) (Πίν. 270 ε).

Εἰς τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς ΥΕ ΙΙΙ ἐποχῆς ἀνάγεται ἀφθονία ὀστράκων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπετεύχθη ἡ ἀνασυγκρότησις ἀγγείων τινῶν.

Ὄστρακον σκύφου κοσμουμένου διὰ συνεχοῦς σπείρας, ἐστερημένης τῶν κεντρικῶν ἑλίκων (ΥΕ ΙΙΙ Γ 1) (Πίν. 270 ς΄). Τετράωτος ἀμφορεύς, συμπεπιεσμένου σφαιρικοῦ σχήματος μετὰ χαμηλοῦ ποδός· παρὰ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ κοσμεῖται διὰ μεμονωμένων ἡμικυκλίων, ἔσωθεν τῶν ὁποίων ἐκφύονται ἀκτινοειδῶς γραμμίδια ὡς ὀδόντες κτενός (ἡμικυκλικὴ κτείς) ὕψ. 0,36 μ. (Πίν. 271 α). Τετράωτος (μετὰ δύο ὁριζοντίων καὶ δύο καθέτων λαβῶν) ἀμφορεὺς σῳζόμενος κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος, φέρων δὲ κόσμησιν ἐξ ὁμοκέντρων τόξων διατεταγμένων φολιδοειδῶς (ΥΕ ΙΙΙ Γ 1).

Μέγας κρατὴρ σῳζόμενος κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος· ἡ μεταξὺ τῶν λαβῶν ζώνη χωρίζεται διὰ καθέτων γραμμῶν (ὡς τριγλύφων) εἰς μετόπας κοσμουμένας διὰ συστημάτων καθέτων κυματοειδῶν καὶ χιαστὶ τεμνομένων γραμμῶν ἐναλλὰξ (Πίν. 271 β). Παρομοίαν διακόσμησιν φέρει κρατὴρ ἐκ Λακκίθρας Κεφαλληνίας (ΑΕ 1932, πίν. 5, 12).

Ὄστρακον κρατῆρος, φέροντος διακόσμησιν ἐξ ἀντιθετικῶν σπειρῶν ἑκατέρωθεν μετόπης ἐκ συστήματος ὁριζοντίων κυματοειδῶν γραμμῶν ἐντὸς τριγλύφων ἐκ τετραπλῶν καθέτων παραλλήλων γραμμῶν.

Οἰνοχόη σφαιρικοῦ κωνικοῦ σχήματος ὠχροπρασίνου πηλοῦ ἀποκεκρουμένη τὴν λαβὴν μετὰ τμήματος τοῦ λαιμοῦ· κοσμεῖται δι' ἀραιῶν ἐπαλλήλων ταινιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ κάτωθι τοῦ λαιμοῦ συνάπτεται ἀντικρὺ τῆς λαβῆς μετὰ τῆς περιθεούσης τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ ταινίας, ὥστε νὰ κρέμαται ἐλευθέρως ἀπὸ τοῦ σημείου ἐπαφῆς τὸ ἄκρον τῆς γραμμῆς (ὕψ. 0,217 μ.) (Πίν. 271 γ).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἄλλα ἀγγεῖα κοσμοῦνται δι' ἀλύσεως ἀλλεπαλλήλων ρόμβων (Πίν. 270 ε, 271 α).

Τῆς τάξεως τοῦ ρυθμοῦ τοῦ Σιτοβολῶνος (Granary style) εὑρέθη πληθώρα ὀστράκων.

Ἐκ τῶν μονοχρώμων, ὄστρακα ὑψιπόδων κυλίκων καὶ ὑδρία σφαιρικοῦ κωνικοῦ σχήματος ἐπηλειμμένη δι' ὠχροτέφρου ὑδαροῦς ἐπιχρίσματος, φέρουσα ἴχνη ἐκ πυρκαϊᾶς, ὕψ. 0,385 μ. (Πίν. 271 δ). Σκύφοι καλυπτόμενοι ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς διὰ καστανερύθρου γανώματος.

Ὑψίπους κύλιξ, κωνικοῦ σχήματος, ἐπηλειμμένη διὰ καστανερύθρου γανώματος, ἐξαιρέσει ζώνης μεταξὺ τῶν λαβῶν ἐχούσης τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ (Πίν. 271 ε).

Ἄλλα ἀγγεῖα κοσμοῦνται διὰ ὁριζοντίου κυματοειδοῦς γραμμῆς (Πίν. 272 α).

Τῆς κατηγορίας τῶν ἀγγείων τοῦ συμπύκνου ρυθμοῦ (Close style) ὄστρακα κρατῆρος καὶ ὑδρίας, φέροντα ἴχνη πυρκαϊᾶς καὶ εὑρεθέντα ὑπὸ τὸ δάπεδον τῆς οἰκίας Β, φέρουν διακόσμησιν ἐξ ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων καὶ τόξων, τῶν ὁποίων τὸ ἔξω εἶναι κροσσωτὸν (Fringed style) (Πίν. 272 β).

Θὰ ἠδύναντο νὰ ὑπαχθοῦν εἰς τὴν ὑπομυκηναϊκὴν περίοδον, ὄστρακον εὐμεγέθους ἀγγείου διαιρουμένου διὰ πλαστικῶν «σχοινίων» εἰς ζώνας καὶ μετόπας, κοσμουμένας δι' ἀλλεπαλλήλων τετραγώνων ἢ ὀρθογωνίων καὶ δικτυωτοῦ (Πίν. 272 γ), ὡς καὶ ψευδόστομος ἀμφορίσκος μετὰ κλαδοσχήμων κοσμημάτων (Πίν. 272 δ).

Εἰς τὸ ὑστεροελλαδικὸν στρῶμα ἀνευρέθη χειροποίητος μαγειρικὴ χύτρα ἐπηλειμμένη διὰ λευκοῦ ἐπιχρίσματος ὕψ. 0,155 μ. (Πίν. 272 ε) καὶ ὄστρακον πίθου, φέροντος ἐγχάρακτον διακόσμησιν ἐκ διαλελυμένης ἐντὸς ζεύγους παραλλήλων τεθλασμένης γραμμῆς, τῆς ὁποίας αἱ γωνίαι ἢ τὰ τρίγωνα πληροῦνται διὰ παραλλήλων γραμμιδίων (Πίν. 272 ς').

Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπέδωσε καὶ ἱκανὸν ἀριθμὸν μελαμβαφῶν κλασσικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν χρόνων ἀγγείων, ὧν τινα φέρουν ἐμπίεστα ἀνθέμια.

Ἀνάμεικτα ἀντικείμενα εὑρέθησαν:

Χαλκοῦν μονόστομον μαχαίριον μετὰ συναφοῦς λαβῆς, τοῦ ὁποίου ἡ λεπὶς διακοσμεῖται δι' ἀναγλύφων παραλλήλων γραμμῶν ἑκατέρωθεν τῆς ράχεως (ὁλικὸν μῆκος 0,231, τῆς δὲ λεπίδος 0,188 μ.). Διασῴζει λείψανα τοῦ ὀστεΐνου ἢ ἐλεφαντίνου στελέχους τῆς λαβῆς (Πίν. 273 α).

Χαλκοῦν μηνοειδὲς μαχαίριον (ἅρπη) μετὰ συμφυοῦς λαβῆς ἀποκεκρουμένου τὴν αἰχμήν (μῆκ. 0,133 μ.) (Πίν. 273 β).

Σιδηροῦν μονόστομον μαχαιρίδιον μετὰ συναφοῦς λαβῆς, ἄρτιον (μήκ. 0,116 μ.) καὶ λεπὶς ἄλλου σιδηροῦ μονοστόμου μαχαιρίου, ἀσπιδίσκη χαλκῆ καὶ μολυβδὶς δικτύου ἁλιείας.

Δύο βυζαντινὰ νομίσματα καὶ ἕτερα ἐνετικά, ὧν τινα τοῦ δόγη Anto(nio) Venerio (1382 - 1400) Κωνικά, κολουροκωνικά, ἀμφικωνικὰ καὶ ἡμισφαιρικὰ σφονδύλια πήλινα καὶ ἐκ στεατίτου, τριπτῆρες πήλινοι καὶ εἷς μικρὸς λίθινος (μήκ. 0,044 μ.), πήλινα δισκάρια ἄτρητα καὶ τετρημένα, ἓν δισκάριον ἐξ ἀμμολίθου τετρημένον, τὸ ὀπίσθιον τμῆμα πηλίνου εἰδωλίου βοός, ἄγκυρα πηλίνη κολοβή. Δύο πήλινα πώματα ψευδοστόμων ἀμφορέων, ὧν τὸ ἓν ἄρτιον καὶ τὸ ἄλλο ἀποκεκρουμένον τὴν εἰσαγομένην πρὸς ἔμφραξιν τοῦ στομίου τοῦ ἀγγείου κυλινδρικὴν ἀπόφυσιν (βύσμα), ἡ ὁποία εἶναι τετρημένη διὰ τὴν πρόσδεσιν τοῦ πώματος ἐπὶ τοῦ ἀγγείου (Πίν. 273 γ).

Ἀποθραύσματα πηλίνων κεραμίδων στέγης, ὧν ἡ μία φέρει ἐμπίεστον σφραγῖδα μὲ τὰ τρία πρῶτα γράμματα τῆς λέξεως *ΔΥΜ(ΑΙΩΝ)* ἐν συμπλέγματι (ὕψιλον ἐγγεγραμμένου ἐντὸς δέλτα) τοῦ 5ου ἢ τοῦ 4ου αἰ. (Πίν. 273 δ), ἕτερον ἀπόθραυσμα διασῴζει ἐν συμπλέγματι τὰ αὐτὰ γράμματα κεχαραγμένα διὰ δακτύλου τῆς χειρός.

Παρὰ τὴν Πτέρυγα Ἐκπαιδεύσεως νεοσυλλέκτων, τὴν γνωστὴν ὡς «Ἀμερικάνικα», πρὸς Α. τῶν οἰκιῶν τῆς οἰκογενείας Καραμπελιᾶ, σῴζονται τὰ ἐρείπια κάστρου, τετραγώνου (διαστάσεων 40 x 50 μ. περίπου) ἀσβεστοκτίστου μικροῦ φρουρίου, πιθανῶς, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ Ἀνδρ. Καραμπελιᾶ ἀπόθραυσμα ἀποκεκρουμένης πανταχόθεν ἐπιτυμβίου στήλης (ὕψ. 0,077, πλ. 0,073, πάχ. 0,029 μ.) διασῴζον τὰ τρία τελευταῖα γράμματα ὀνόματος *-]ΤΙΩΝ*, τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. (ὕψ. γραμμ. 0,014) (Πίν. 273 ε).

Πλὴν τῶν ἐνετικῶν νομισμάτων ἀνευρέθησαν ἐφθαρμένον χαλκοῦν νόμισμα Φιλίππου τοῦ Ε': ἔμπρ. κεφαλὴ Διὸς πρὸς δεξιά, ὄπ. ἱππεὺς πρὸς δεξιὰ (Gaebler, Πίν. XXXIV, ἀριθ. 21), χαλκοῦν νόμισμα τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν καὶ ἀπότμημα χαλκοῦ νομίσματος τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, συμφώνως πρὸς γνωμάτευσιν τῆς κ. Καραμεσίνη - Οἰκονομίδου.

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

Ἡ Θ΄ Ἀρχαιολογικὴ Περιφέρεια περιλαμβάνει σήμερον τοὺς Νομοὺς Βοιωτίας καὶ Φθιώτιδος. Ἡ Φθιῶτις περιῆλθεν εἰς τὴν Θ΄ Ἐφορείαν περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους καὶ οὐδεμία ἐργασία ἐγένετο ἐν τῷ Νομῷ, πλὴν μιᾶς συντόμου περιοδείας διὰ τὴν γνωριμίαν τῶν σπουδαιοτέρων ἐν αὐτῷ ἀρχαιολογικῶν χώρων. Ἀντιθέτως ἐν Βοιωτίᾳ πολλαὶ ἐργασίαι ἐγένοντο, διότι ἦτο ἀνάγκη νὰ συνεχισθῇ τὸ ἔργον ἐπανεκθέσεως τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Θρεψιάδη καὶ διότι ἡ ἀνοικοδόμησις ἐν Θήβαις ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ διὰ μηχανικῶν μέσων γενομένη καλλιέργεια τῆς βοιωτικῆς γῆς ἀφ' ἑτέρου, ἐπέβαλλον τὴν ἄμεσον ἐπέμβασίν μας διὰ τὴν διάσωσιν τῶν εὑρισκομένων ἀρχαίων.

Ι. ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΘΗΒΩΝ

1. Ἔκθεσις*

Ἐγένοντο μόνον ὀλίγαι προσθῆκαι καὶ ἀπαραίτητοι ἀλλαγαί, λόγῳ μὴ πραγματοποιήσεως εἰσέτι τῆς σχεδιαζομένης ἐπεκτάσεως τοῦ Μουσείου. Ἐκ τοῦ περιβόλου μετεφέρθησαν διὰ περισσοτέραν προστασίαν εἰς τὸν προθάλαμον τρεῖς ἐνεπίγραφοι στῆλαι καὶ ἀττικὸν ἀνθέμιον ἀπό ἐπίστεψιν στήλης, συμπληρωθὲν ἐσχάτως διὰ γύψου (Πίν. 274 α). Εἰς τὴν Α΄ αἴθουσαν ἐτοποθετήθησαν τρία ἀρχαϊκά, λίαν ἀξιόλογα ἀνάγλυφα, μεταφερθέντα ἐκ τῆς Ἀποθήκης (Ἀριθ. εὑρ. 230, Καρούζου Ὁδηγός, 14, εἰκ. 10 καὶ ἀριθ. εὑρ. 242, 243 ἀδημοσίευτα). Ὡς ἦτο ἐπόμενον ἐχρειάσθη νὰ μετατοπισθοῦν ἄλλα γλυπτὰ καὶ νὰ μεταφερθοῦν αἱ ἐγχάρακτοι μελαναὶ στῆλαι εἰς τὴν Γ΄ αἴθουσαν, λόγῳ τῆς τοποθετήσεως τριῶν νέων προθηκῶν εἰς τὴν Β΄ αἴθουσαν.

Ἡ Δ΄ αἴθουσα ἔκλεισε προσωρινῶς διὰ τὸ κοινὸν καὶ ὁ λόγος εἶναι ὁ ἑξῆς: Τμῆμα τῆς δεξιᾶς κνήμης τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἀδριανοῦ (ἀριθ. εὑρ. 167 βλ. Ὁδηγὸν Καρούζου εἰκ. 43) ἦτο συμπεπληρωμένον διὰ γύψου καὶ ἐπειδὴ προσφάτως εὑρέθη εἰς ἀποθήκην τὸ γνήσιον τμῆμα (Πίν. 274 β) ἐγένετο ἀπόπειρα ἀντικαταστάσεώς του. Τοῦτο ὅμως δὲν κατέστη δυνατόν, διότι τὸ ὅλον σκέλος δὲν πατεῖ καλῶς· ἀπόδειξις, ὅτι ἔχει τοποθετηθῆ δοκὸς διὰ νὰ στηρίξῃ τὸ ἄγαλμα ἀπὸ τὴν πλάτην εἰς τὸν τοῖχον τοῦ κτηρίου. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ μελετηθῇ ἐκ νέου ἡ στάσις τοῦ ἀγάλματος καὶ πρὸς τοῦτο κατεσκευάσθη ἰκρίωμα, πλὴν ὅμως ἡ ἔλλειψις καταλλήλου τεχνίτου δὲν ἐπέτρεψε τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὠρθοῦτο ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη δημιουργίας ἐργαστηρίου γλυπτῶν, διότι τὰ ἀποθηκευμένα ἐντὸς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Πύργου γλυπτὰ ἤρχιζον νὰ παρουσιάζουν φθοράς, πρῶτον ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἀερισμοῦ καὶ δεύτερον ἐκ τῶν σιδηρῶν συνδέσμων, οἵτινες δὲν εἶχον εἰσέτι ἀντικατασταθῆ διὰ χαλκῶν. Οὕτω ἡ Δ΄ αἴθουσα μετετράπη προσωρινῶς εἰς ἐργαστήριον μέχρι δημιουργίας ἄλλου καταλλήλου.

Ἐπὶ πάντων τῶν ἀντικειμένων, τῶν εὑρισκομένων εἰς τὴν ἔκθεσιν, καὶ ἐπὶ τῶν βάσεων αὐτῶν ἀνεγράφησαν οἱ ἀριθμοὶ εὑρετηρίων καὶ ἐτοποθετήθησαν διά τὰ περισότερα ἐξ αὐτῶν ἐπεξηγηματικαὶ πινακίδες τρίγλωσσοι.

2. Περίβολος

Τῇ ἐπιμελείᾳ τῆς ἀρχαιολόγου δ. Ρ. Ἐτζέογλου ἐξετέθησαν τὰ κάτωθι παλαιοχριστιανικὰ καὶ βυζαντινὰ γλυπτὰ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ Μουσείου, ἡ ὁποία προστατεύεται ἀπὸ ὑπόστεγον[1] (Πίν. 274 γ).

1) Ἐπίκρανον πεσσοῦ μὲ ζωϊκὰς παραστάσεις, παλαιοχριστιανικόν.

2) Βάθρον κιονίσκου μὲ φυτικὸν καὶ ζωϊκὸν διάκοσμον. Περὶ τὸ 500 μ.Χ.

3) Δύο τμήματα θωρακίων παλαιοχριστιανικῶν χρόνων.

4) Ἀμφίγλυφος ἰχθὺς τῆς εἰκονομαχικῆς περιόδου.

5) Ἐπιστύλιον τέμπλου μὲ ἐγχάρακτον παράστασιν ἐντὸς μεταλλίων τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας καὶ τῶν Ἀποστόλων. Τοῦ 9ου αἰ. μ.Χ.

6) Τμῆμα πλακὸς ἐξ ὑπομέλανος λίθου μὲ παράστασιν γρυπῶν. Τοῦ 10ου αἰ. μ.Χ.

7) Ἡμικυκλικὸν τύμπανον μὲ παράστασιν τῆς Θεοτόκου εἰς στάσιν δεήσεως καὶ τὴν ἐπιγραφὴν *ΜΡ ΘΥ*. Τοῦ 10ου αἰ. μ.Χ.

8) Τμῆμα πλακὸς μὲ ἀνάγλυφον παράστασιν τῆς μυθικῆς σκηνῆς τῆς ἀναλήψεως τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου. Τοῦ 11ου μ.Χ. αἰ.

9) Τμῆμα πλακὸς μὲ παράστασιν δύο ἀντωπῶν παγωνιῶν ἐκατέρωθεν λυροειδοῦς. Τοῦ 12ου αἰ. μ.Χ.

10) Θωράκιον μὲ ἀνάγλυφον παράστασιν ἀετοῦ σπαράσσοντος χῆνα. Τοῦ 12 αἰ. μ.Χ.

*Αἱ φωτογραφίαι τῆς ἐκθέσεως ἐγένοντο ὑπὸ τῶν δδ. Ἰ. Ἰωαννίδου καὶ Λ. Μπαρτζιώτου, πλὴν τῆς τοῦ Πίν. 274 β, ἥτις ὀφείλεται εἰς τὸν κ. Κ. Κωσταντόπουλον.

1. Τὰ ὑπ' ἀριθ. 1 - 10 ἔχουν δημοσιευθῆ ὑπὸ τοῦ καθηγ. κ. Α. Ὀρλάνδου εἰς τὸ ΑΒΜΕ 1939 - 40, τεῦχ. 2, σ. 119 κ.ἑ. «Γλυπτὰ τοῦ Μουσείου Θηβῶν». Τὰ ὑπ' ἀριθ. 11 - 13 ἐδημοσίευσεν ὁ ἀείμνηστος Γ. Σωτηρίου ἐν ΑΕ 1924, 1 κ.ἑ. «Ὁ ἐν Θήβαις βυζαντινὸς ναὸς Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου». Τὰ ὑπ' ἀριθ. 14 - 20 εἶναι ἀδημοσίευτα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

11) Μαρμαρίνη πλάξ δαπέδου μὲ ἐγχάρακτον παράστασιν ἀετοῦ σπαράσσοντος λαγωὸν (Πίν. 275 α). Ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

12) Τμήματα ἐπιστυλίου μαρμαρίνου τέμπλου τοῦ αὐτοῦ ναοῦ.

13) Δύο ἀμφίγλυφα θωράκια τέμπλου τῆς αὐτῆς προελεύσεως.

14) Ἐπιπεδόγλυφον ἀνάγλυφον παριστάνον Ἁγίαν εἰς στάσιν δεήσεως.

15) Λίθινος κύβος μὲ ἀνάγλυφον παράστασιν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐντὸς ἐγκολπίου.

16) Μαρμάρινον ἡλιακὸν ὡρολόγιον.

17) Ἐπίκρανον παραστάδος μετ' ἀναγλύφου φυτικοῦ διακόσμου εἰς τὰς δύο στενὰς πλευράς.

18) Μαρμαρίνη πλὰξ μὲ ἀνάγλυφον ἑλληνικὸν σταυρόν.

19) Μαρμαρίνη πλάξ μὲ ἀνάγλυφον φυτικόν διάκοσμον.

20) Ἐπιτυμβία στήλη ὑστερορρωμαϊκῶν χρόνων μὲ παράστασιν νέου ἀνδρὸς εἰς στάσιν φιλοσόφου, χρησιμοποιηθεῖσα ἐκ δευτέρου κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐπιγραφή: *Ἅγιος Στέφανος*.

Τὸ ἐντὸς τοῦ περιβόλου εὑρισκόμενον γύψινον ἐκμαγεῖον τοῦ Λέοντος τῆς Χαιρωνείας, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑποστῆ ἀνεπανορθώτους φθορὰς ἐκ τοῦ χρόνου, ἐθεωρήσαμεν προτιμότερον νὰ ἀπομακρύνωμεν καὶ νὰ μετατρέψωμεν τὸν οἰκίσκον, ἐν ᾧ ἐφυλάσσετο, εἰς ἀποθήκην.

Εἰς τὸν κῆπον ἐγένετο ὁ συνήθης καθαρισμὸς καὶ καλλωπισμός· προσετέθησαν κρήνη καὶ διαχωριστικὸν κιγκλίδωμα, παρὰ δὲ τὴν ἐξώθυραν ἀνηγέρθη θυρωρεῖον.

3. Ἐργαστήριον

Τὸ ἐργαστήριον ἐπλουτίσθη μὲ ἠλεκτρικὸν κλίβανον καὶ μὲ συσκευὴν διὰ τὴν παραγωγὴν ἀπεσταγμένου ὕδατος διὰ τὸν καθαρισμὸν καὶ τὸ στέγνωμα τῶν χαλκῶν ἀντικειμένων.

Κατὰ τὸ ἔτος 1964 ἐγένοντο αἱ ἑξῆς ἐργασίαι:

Ὁ κ. Ζ. Κανάκης (τῇ εὐγενεῖ συγκαταθέσει τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας) συνέχισε τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν συγκόλλησιν τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Καδμείου ἐκ τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νεωτέρων ἀνασκαφῶν. Ἐκαθάρισεν καὶ ἀποκατέστησεν χρυσᾶ καὶ ἄλλα κοσμήματα ἐκ τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Καδμείου καὶ ἐκ τῶν μυκηναϊκῶν τάφων τοῦ Κολωνακίου, τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ πολέμου πρὸς φύλαξιν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν. Ἐκαθάρισεν καὶ συνεκόλλησεν ἐλεφάντινα πλακίδια μὲ ἀναγλύφους παραστάσεις ἀπὸ ἀνασκαφὴν οἰκοπέδου Κόρδατζη. Ὁ τεχνίτης τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου κ. Σ. Κασσανδρῆς ἀποκατέστησεν ἀγγεῖα ἐκ παλαιῶν ἀνασκαφῶν Ριτσώνας καὶ Θεσπιῶν, συνεπλήρωσε τὸν κρατῆρα τῆς Καναπίτσας (βλ. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 200, (Πίν. 235 γ) προσθέσας νέαν βάσιν ἐκ γύψου (Πίν. 275 β) καὶ ἀνέλαβε τὴν συντήρησιν τῶν χαλκῶν ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς οἰκοπέδου Δ. Παυλογιαννοπούλου, συνεχίσας τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, ὅπου μετεφέρθησαν τὰ ἔχοντα ἀνάγκην καλυτέρας παρακολουθήσεως. Ἡ ἐργασία συνεχίζεται.

Ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ γλύπτου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου κ. Σ. Τριάντη συνεκολλήθησαν καὶ συνεπληρώθησαν διὰ γύψου ἐλλείποντα τεμάχια ἀνθεμίων, ἀναγλύφων στηλῶν, ἐπιγραφῶν καὶ συνεκεντρώθησαν διεσκορπισμένα τεμάχια διὰ τὴν ἀποκατάστασιν σαρκοφάγου ἐκ Θεσπιῶν μὲ θέμα τὴν φυγὴν τῆς Ἰφιγενείας ἀπὸ τὴν χώραν τῶν Ταύρων.

Αἱ ἐγχάρακτοι μελαναὶ βοιωτικαὶ στῆλαι ἐκαθαρίσθησαν ὑπὸ τοῦ ἀρχιτεχνίτου κ. Α. Μαυραγάνη. Συνεκολλήθησαν ὡσαύτως πολλὰ ἀγγεῖα ἀπὸ τὰς τελευταίας ἀνασκαφὰς τοῦ Καδμείου, τοῦ Κάστρου Κωπαΐδος καὶ τοῦ χωρίου Κλειδί (ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 199) ὑπὸ τοῦ τεχνίτου κ. Κ. Κωνσταντάκη.

Τέλος τὰ ὄστρακα ἐκ τῶν προσφάτων ἀνασκαφῶν τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς εἰς τὸ Πτῷον συνεκολλήθησαν ὑπὸ τοῦ τεχνίτου κ. Α. Μαρίνη. Ὁ αὐτὸς τεχνίτης ἠσχολήθη μὲ τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν συμπλήρωσιν παλαιῶν εὑρημάτων ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν Σωτηριάδου εἰς παραλίαν Διστόμου, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται εἰς τὸ Μουσεῖον Χαιρωνείας.

4. Ἀποθῆκαι

Ὁ Μεσαιωνικὸς Πύργος ἔλαβεν ἐσωτερικῶς τὴν ἀναγκαίαν διαρρύθμισιν διὰ νὰ δεχθῇ πλῆθος ἀρχαίων ἀντικειμένων, φυλασσομένων μέχρι τοῦδε ἐντὸς ἀκαταλλήλου μεταλλικοῦ ὑποστέγου (τώλ), τὸ ὁποῖον διελύθη διὰ νὰ ἐπιστραφῇ εἰς τὸν Στρατόν.

5. Γραφεῖον

Ἠγοράσθη μετάλλινον χρηματοκιβώτιον διὰ τὴν φύλαξιν τῶν πολυτίμων εὑρημάτων.

Τὸ φωτογραφικὸν ἀρχεῖον ἐπλουτίσθη καὶ ἐσυστηματοποιήθη.

Ἡ Βιβλιοθήκη ἀπέκτησεν 117 νέα συγγράμματα, 63 ἐξ ἀγορᾶς καὶ 54 ἐκ δωρεῶν.

Κατεγράφησαν περὶ τὰ 150 νέα εὑρήματα εἰς τὸ Βιβλίον Εἰσαγωγῆς (ὅρα κατωτέρω).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

II. ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Μὲ ἐντονώτερον ρυθμὸν συνεχίσθη κατὰ τὸ ἔτος 1964 ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς πόλεως. Ἡ ἀνέγερσις συγχρόνων πολυωρόφων οἰκοδομῶν, θεμελιουμένων ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους ὡδήγησεν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν πολλῶν ἀρχαιοτήτων. Οὕτω, ἐκτὸς τῆς παρακολουθήσεως τῶν ἑκάστοτε ἀνασκαπτομένων θεμελίων διεξήχθησαν καὶ συστηματικαὶ ἀνασκαφαί, ὅπου τοῦτο κατέστη ἀναγκαῖον. Πολύτιμος βοηθὸς εἰς τὴν δυσκολωτάτην ταύτην ἐργασίαν ἦτο ἡ ἀρχαιολόγος δ. Ρ. Ἐτζέογλου.

α. Καδμεῖον. Οἰκόπεδον Α. καὶ Σ. Τζώρτζη (Πινδάρου καὶ Ἀντιγόνης)

Αἱ ἐργασίαι συνεχίσθησαν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἐφόρου κ. Ν. Πλάτωνος καὶ ἐπεξετάθησαν εἰς ὅλον τὸ ἀκάλυπτον μέρος τοῦ οἰκοπέδου, τὸ ὁποῖον ἐχωρίσθη εἰς 4 τομεῖς.

(Σχέδ. 1) (βλ. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 194 κ.ἑ.).

Τομεὺς Α (Ἐσωτερικὸν κλασσικοῦ κτηρίου). Ἀφηρέθησαν ὅλα σχεδὸν τὰ λείψανα τῶν μεταγενεστέρων οἰκοδομημάτων διὰ νὰ ἀποκαλυφθοῦν οἱ τοῖχοι τοῦ παλαιοτέρου μυκηναϊκοῦ ἀνακτόρου καὶ οἱ ἰσχυροὶ τοῖχοι τοῦ μεγάλου ἀψιδωτοῦ Πρωτοελλαδικοῦ κτηρίου. Τὸ μυκηναϊκὸν κτήριον, ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται εἰς βάθος 4.20 μ. ἀπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ Ἀντιγόνης, φέρει ἴχνη μεγάλης πυρκαϊᾶς. Τὸ αὐτὸ οἰκοδόμημα, 0,30 μ. βαθύτερον, παρουσιάζει ἴχνη ἑτέρας πυρκαϊᾶς. Τὸ δάπεδον τοῦ ΠΕ κτηρίου εὑρέθη εἰς βάθος 5.15 μ., ἐνῷ ἄλλο στρῶμα κεκαυμένων πλίνθων, μή εἰσέτι ἀποδοθέντων εἰς ὡρισμένον κτήριον, ἐφάνη εἰς βάθος 5.40 μ.

Τομεὺς Β (Χῶρος δυτικῶς τοῦ κλασσικοῦ κτηρίου).

1. Δωμάτιον θησαυροῦ. Συνεχίσθη ἡ ἀφαίρεσις στρωμάτων ἐκ πλίνθων, αἱ ὁποῖαι εἶχον καταπέσει ἐντὸς τοῦ δωματίου. Ἄλλαι ἦσαν εἰς ὁριζοντίαν καὶ ἄλλαι εἰς κάθετον θέσιν μὲ εὐκρινῆ στρώματα πηλοῦ μεταξύ των. Λίθοι τῶν ἄνω τμημάτων εὑρέθησαν εἰς τὸ μέσον τοῦ δωματίου, ἀσβεστοποιημένοι ἐκ τῆς ἰσχυροτάτης καύσεως καὶ κάτωθεν αὐτῶν πολλὰ τεμάχια κυλίκων καὶ ἄλλων ἀγγείων τῆς ΥΕ ΙΙΙ Β ἐποχῆς. Κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν, ὅπου εἶχε κατὰ τὰς περυσινὰς ἀνασκαφὰς ἀποκαλυφθῆ ὁ ἀναφερθεὶς πίθος (ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 194, Πίν. 226 γ) καὶ ἐντὸς κεκαυμένου στρώματος, ἐκτεινομένου εἰς ὅλον τὸν χῶρον, εὑρέθησαν κοσμήματα χρυσᾶ μετ' ἄλλων ἐξ ἡμιπολυτίμων λίθων καὶ ὑαλομάζης (βλ. κατωτέρω). Τὰ ἐπιχρίσματα τῶν τοίχων, πολλὰ τῶν ὁποίων φέρουν ζωηρότατα χρώματα, ἦσαν ἀφθονώτατα. Οἱ καὶ κατὰ τὰς περυσινὰς ἀνασκαφὰς ἀναφερθέντες κύλινδροι ἐξ ἀχάτου καὶ lapis lazuli, εὑρεθέντες ἐντὸς μελανῶν χωμάτων, τὰ ὁποῖα περιεῖχον ψήγματα μολύβδου, προέρχονται πιθανώτατα ἐκ ξυλίνου κιβωτίου μὲ συνδέσμους ἢ ἐπένδυσιν μολύβδου, καταπεσόντος ἐκ τοῦ δευτέρου ὀρόφου.

2. Χῶρος βορείως καὶ ἀνατολικῶς δωματίου θησαυροῦ. Ἀπεκαλύφθησαν τοιχία, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν συνέχειαν τῶν μυκηναϊκῶν τοίχων τοῦ τομέως Α. Προφανῶς ἀνήκουν εἰς τὸ παλαιότερον ἀνάκτορον (θεμελίωσις εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον, προσανατολισμὸς ἀπὸ ΒΑ. πρὸς ΝΔ.). Τὰ ὄστρακα ὅμως εἶναι σχεδὸν σύγχρονα μὲ τὰ εὑρεθέντα ἐντὸς τοῦ δωματίου τοῦ θησαυροῦ.

Τομεὺς Γ (Βορείως τοῦ Β) Καταλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Μεσαιωνικοῦ κτηρίου (Βλ. ἔ.ἀ. σ. 195).

Τομεὺς Δ (βορείως τοῦ Α). Τὸ μεγαλύτερον τμῆμα καλύπτεται ἀπὸ ἑτοιμόρροπον οἰκίαν, ἥτις εἶναι ὑπὸ ἀπαλλοτρίωσιν. Ὑπάρχει βάσιμος ἐλπὶς ὅτι μετὰ τὴν κατεδάφισιν ταύτης θὰ εὑρεθῇ τμῆμα τοῦ μυκηναϊκοῦ ἀνακτόρου καὶ δεύτερον ΠΕ ἀψιδωτὸν κτήριον. Ἡ μέχρι βάθους 4.15 μ. δοκιμαστικὴ τομὴ ἀπέδωσεν ὄστρακα ΜΕ καὶ ΠΕ.

Λόγῳ τοῦ μεγάλου βάθους τῆς ἀνασκαφῆς καὶ τῆς σαθρότητος τῶν πέριξ κτηρίων, ἀλλὰ καὶ τοῦ κινδύνου καταρρεύσεως τῶν πρανῶν τῆς ὁδοῦ, ἐθεωρήθη ἀναγκαία ἡ ὑποστήλωσις αὐτῶν δι' ἰσχυρῶν δοκῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐμποδίζει εἰς ὡρισμένα σημεῖα τὴν τελείαν ἀνασκαφὴν καὶ μέχρι σήμερον καθιστᾷ τὸ ἔργον τῆς ἀποτυπώσεως καὶ φωτογραφήσεως τῶν ἀρχαίων δυσκολώτατον (Πίν. 275 γ).

Εὑρήματα δωματίου θησαυροῦ[2]

Τὰ εὑρεθέντα συνολικῶς κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ δωματίου τοῦ θησαυροῦ ἀντικείμενα εἶναι τὰ κάτωθι:

66 ψῆφοι κυλινδρικαὶ ἀδιακόσμητοι, ἐξ ἀχάτου λίθου (Πίν. 276 α).

26 ψῆφοι κυλινδρικαὶ ἀδιακόσμητοι, ἐκ lapis lazuli.

7 ψῆφοι σχήματος μονοστόμου πελέκεως ἐκ lapis lazuli.

11 κοσμήματα ἀνθεμοειδῆ (ὡς pendatifs) ἐκ lapis lazuli (Πίν. 276 β).

2. Φωτογραφίαι τῶν εὑρημάτων ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ περιοδικὰ Kadmos, Band III, Heft 1, S. 25, Abb. 3 - 5 καὶ London News, Nov. 28, 1964 p. 860)1 καθὼς καὶ εἰς τὸ Λεύκωμα τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης τοῦ 1964.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

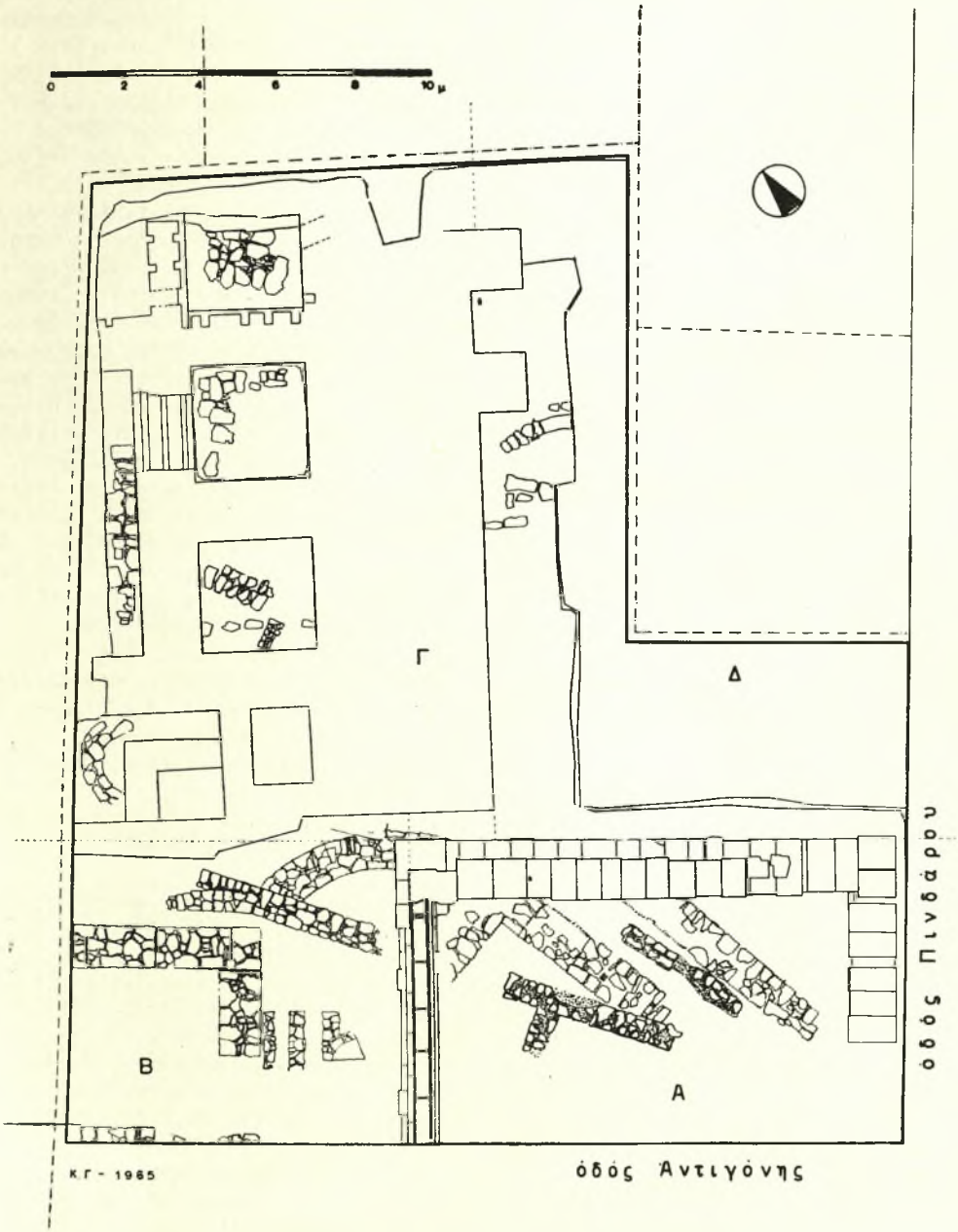

Σχέδ. 1. Θῆβαι. Ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Ἀ. καὶ Σ. Τζώρτζη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

23 ψῆφοι διαφόρων σχημάτων ἐκ lapis lazuli.
52 ψῆφοι χρυσαῖ διαφόρων σχημάτων, τινὲς τῶν ὁποίων φέρουν θαυμαστὴν λεπτοτάτην κοκκίδωσιν.
12 σωμάτια ἐλεφάντινα βαλανιδοειδῆ, ἀγνώστου χρήσεως.
Τμῆμα «κτένας» ἢ διαδήματος ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, μὲ θαυμάσιον ἐγχάρακτον κόσμημα καὶ τεμάχια ἄλλων ὁμοίων ἀδιακοσμήτων.
50 ψῆφοι ἐξ ὑαλομάζης. Ἐπαναλαμβάνονται τὰ σχήματα τῶν ἐκ χρυσοῦ καί ἐκ lapis lazuli ψήφων.

Ὡς ἀνεφέρθη καὶ εἰς τὰ προηγούμενα Χρονικὰ ἡ μεγαλυτέρα ἔκπληξις ὑπῆρξεν ἡ ἀνεύρεσις πλήθους ἀνατολικῶν σφραγιδοκυλίνδρων, διὰ τὴν μελέτην τῶν ὁποίων ἐκλήθησαν οἱ εἰδικοὶ ξένοι ἐπιστήμονες, δ. Edith Porada, καθηγήτρια τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Columbia διὰ τὰς παραστάσεις καὶ ὁ κ. Jean Nougayrol διὰ τὴν σφηνοειδῆ γραφήν. Οὗτοι μὴ περατώσαντες εἰσέτι τὴν ἐπιστημονικήν των ἐργασίαν δὲν ἀπέστειλαν τὴν ἔκθεσίν των, ἥτις θὰ ἐνταχθῇ εἰς τὴν γενικὴν δημοσίευσιν τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Καδμείου. Ἐκ τῆς προκαταρκτικῆς μελέτης τῆς δ. Porada ἐξάγονται μέχρι τοῦδε τὰ ἑξῆς πορίσματα:

Οἱ σφραγιστικοὶ κύλινδροι τῶν Θηβῶν δύνανται νὰ χωρισθοῦν εἰς 4 ὁμάδας: Εἰς τὴν *1ην ὁμάδα* ἀνήκουν 9 κύλινδροι ἐκ lapis lazuli *προβαβυλωνιακοὶ καὶ βαβυλωνιακοὶ* ἤτοι : ἀπὸ τὴν Γ′ πρώϊμον δυναστικὴν περίοδον τῆς Μεσοποταμίας (2.500 π.Χ.), τὴν Ἀκκαδικὴν περίοδον, τὴν ἐποχὴν Ἰσὶν Λάρσα μέχρι τῆς παλαιᾶς βαβυλωνιακῆς τοῦ 17ου αἰ. π.Χ. Θέματα: Πάλη ἡρώων, ζώων καὶ δαιμόνων. Σκηναὶ λατρείας.

Εἰς τὴν *2αν ὁμάδα* ἀνήκουν 11 κύλινδροι ἐκ lapis lazuli *κασσιτικοὶ* (14ος αἰ. π.Χ.). Οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν φέρουν ἐπιγραφὰς εἰς γραφὴν σφηνοειδῆ (2 φέρουν ἐπίκλησιν εἰς τὸν θεόν Marduk), εἷς κύλινδρος φέρει μόνον σφηνοειδῆ γράμματα εἰς 11 στήλας, ἄνευ οὐδεμιᾶς παραστάσεως. Θέματα: Προσκυνητὴς ἢ θεὸς καὶ ἱερὸν δένδρον. Θεότης τῶν ὑδάτων καὶ τῆς βλατήσεως.

Ἡ 3η ὁμὰς περιλαμβάνει 8 κυλίνδρους ἐκ lapis lazuli (πλὴν ἑνὸς ἐκ φαγεντιανῆς) τῆς ἐποχῆς τῶν *Μιτανν*ί (τέλος 15ου καὶ 14ου αἰ. π.Χ.). Ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἰς τοὺς κυλίνδρους τούτους παρατηροῦνται ἀλλοῦ στοιχεῖα Μεσο - Ἀσσυριακὰ καὶ ἀλλοῦ Συριακὰ καὶ Αἰγυπτιακά, ἡ ὁμὰς αὕτη παρουσιάζει καὶ ἄλλας ἰδιοτυπίας, ὀφειλομένας πιθανῶς εἰς τήν ἀπόξεσιν τμημάτων προγενεστέρας παραστάσεως καὶ προσθήκην μεταγενεστέρων μορφῶν. Θέματα: Σκηναὶ λατρείας, δαίμονες γρυποειδεῖς ἢ λεοντοκέφαλοι, θεότης ἐπὶ λέοντος, διάφορα ζῶα, πτερωτοὶ δίσκοι.

Ἐκτὸς ὁμάδος εἶναι ὁ μοναδικὸς *Χεττιτικὸς* κύλινδρος τῆς συλλογῆς, ἐκ lapis lazuli, ποὺ προέρχεται πιθανῶς ἀπὸ τὴν Β. Συρίαν (14ος αἰ. π.Χ.). Παριστᾷ πομπὴν θεῶν τῶν Χετταίων. Σημαντικώτατος, διότι πληροῖ τὸ κενὸν μεταξὺ τῶν σφραγιδοκυλίνδρων τοῦ τέλους τοῦ Παλαιοῦ Βασιλείου καὶ τῶν ἐκτύπων ἐπὶ πινακίδων τῆς Ras Shamra Ugarit, τοῦ 13ου αἰ. π.Χ.

Εἰς τὴν *4ην ὁμάδα* ἡ δ. Porada κατατάσσει 8 κυλίνδρους, τῶν ὁποίων ἡ ἀκριβὴς προέλευσις εἶναι δύσκολον νὰ ὁρισθῇ: Εἷς ἕνα ἐξ αὐτῶν διακρίνεται ἀπεξεσμένη παράστασις πρωτοκυπριακὴ καὶ ἐπ' αὐτῆς δευτέρα παράστασις ὑστεροκυπριακὴ ἢ συριακή. Ἑτέρου ἡ τεχνοτροπία εἶναι ἄγνωστος καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποδοθῇ εἰς ἐργαστήριον τῆς Μ. Ἀσίας. Ἄλλος ὁμοιάζει κυπριακὸς μὲ μυκηναϊκὴν ἐπίδρασιν καὶ τίθεται τὸ ἐρώτημα, μήπως εἶναι θηβαϊκός. Τοὺς κυλίνδρους τῆς ὁμάδος ταύτης ὀνομάζει *αἰγαιακοὺς* καὶ τοὺς τοποθετεῖ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰ. π.Χ., ἂν καὶ διὰ μερικοὺς ἡ χρονολόγησις εἶναι ἀβεβαία. Ἐκ lapis lazuli, πλὴν δύο ἐκ φαγεντιανῆς. Θέματα: Πάλη ἡρώων μὲ θηρία, λατρευτικαὶ σκηναί, δαίμονες, ἱερεῖς, ζῶα, ἱερὸν δένδρον κλπ.

Εἰς τὴν αὐτὴν ὁμάδα περιλαμβάνει καὶ τὸν ἐξ ἀχάτου κύλινδρον μυκηναϊκῆς τεχνοτροπίας (βλ. ΑΔ ἔ.ἀ. σ. 195, Πίν. 228 β). Ὁ καλλιτέχνης δίδει δύο διαφορετικὰ θέματα ἄνευ γνώσεως τοῦ συνεχοῦς τῆς παραστάσεως τῶν ἀνατολικῶν κυλίνδρων.

Ἀβεβαία εἶναι ἀκόμη ἡ τεχνοτροπία δύο ἄλλων κυλίνδρων ἐκ lapis lazuli μὲ σκηνὰς κυνηγίου ἐφ' ἅρματος.

Μετὰ τῶν σφραγιστικῶν κυλίνδρων εὑρέθησαν καὶ τρεῖς σφραγιδόλιθοι: Ὁ πρῶτος φακοειδὴς ἐκ καστανομέλανος ἰάσπιδος φέρει παράστασιν δύο ἐλάφων, ἐν μέρει κρυπτομένην ὑπὸ χρυσῶν ἐπικαλυμμάτων. Πιθανῶς ἔργον Μινωΐτου καλλιτέχνου. Οἱ ἄλλοι δύο ἐξ ἀχάτου λίθου, σχήματος ἡμικυλινδρικοῦ, ἔχουν ὁ εἷς παράστασιν ταυροκαθαψίων καὶ ὁ ἄλλος γρυπὸς μὲ ἀναπεπταμένας τὰς πτέρυγας (Βλ. ἔ.ἀ. σ. 195, Πίν. 228 α) Τέχνη μυκηναϊκή.

Πλὴν τῶν πολυτίμων εὑρημάτων τοῦ «δωματίου τοῦ θησαυροῦ» εὑρέθησαν καὶ ἄλλα ἀξιόλογα ἀντικείμενα εἰς τοὺς ἄλλους τομεῖς, τὰ ὁποῖα θὰ παρουσιασθοῦν εἰς μελλοντικὴν δημοσίευσιν. Μεταξὺ αὐτῶν ἀναφέρομεν χειροποίητον ἀγγεῖον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον ἀρίστης διατηρήσεως χαλκᾶ ἐργαλεῖα, ἐντὸς ΠΕ στρώματος τοῦ τομέως Α′ (Πίν. 277 α - β).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

β. Καδμεῖον. Οἰκόπεδον Εὐαγγ. Ἀντωνίου (Πινδάρου καὶ Ἀντιγόνης)

(Βλ. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 197, Σχέδ. 3). Συνεχίσθη καὶ ἐπερατώθη ἡ ἀνασκαφὴ ἐπὶ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἀπέναντι τῆς ἰδιοκτησίας Τζώρτζη εὑρισκομένου οἰκοπέδου Ἀντωνίου. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ λείψανα τῶν κτηρίων εἰς τὸ ΒΑ. τμῆμα τοῦ οἰκοπέδου, τὰ ὁποῖα διετηρήθησαν ἐν ὑπογείῳ μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Ὑποκαταστήματος τῆς Ἐμπορικῆς Τραπέζης, ἀνεφέραμεν καὶ τὴν ὕπαρξιν δρόμου ἢ αὐλῆς. Ἐμελετήθησαν καλύτερον τὰ τρία ἐπάλληλα δάπεδα αὐτῆς: τὸ πρῶτον ἐκ χάλικος εἰς βάθος 4.20 ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Ἀντιγόνης ἦτο πάχους 0,13 μ. Κάτωθεν αὐτοῦ τὰ ὄστρακα ἦσαν ἄφθονα καὶ πολὺ καλῆς ποιότητος, κυρίως τῆς ΥΕ ΙΙΙ Β περιόδου, μαζὶ μὲ ὀλίγα πήλινα εἰδώλια, λίθινα κομβία καὶ σφονδύλια, χαλκᾶ ἐλάσματα, χαλκῆν τριχολαβίδα καὶ ἀποτμήματα κεραμίδων. Τὸ δεύτερον δάπεδον εἰς βάθος 4.95, πάχους 0,20 μ. ἀπετελεῖτο ἐκ μικρῶν λίθων καὶ ὀστράκων, ἐκ κυλίκων κυρίως. Ἐπ' αὐτοῦ εὑρέθη σκελετὸς διατεταραγμένος ἀπὸ μεταγενεστέραν παραβίασιν. Κάτωθεν τοῦ δαπέδου πολλὰ τεμάχια ἐπιχρισμάτων τοίχων μὲ ζωηροὺς χρωματισμούς. Τὸ τρίτον δάπεδον ὁμοιάζον μὲ «καλντερίμι» εὑρέθη εἰς βάθος 5.35 μ. καὶ ὑπ' αὐτὸ τὰ ὄστρακα, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν ἐντὸς μελανῶν ἐκ πυρᾶς χωμάτων, ἦσαν Πρωτοελλαδικά.

γ. Καδμεῖον. Οἰκόπεδον Δημ. Παυλογιαννοπούλου. (Πελοπίδου 28)

Αἱ ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου Παυλογιαννοπούλου ἀνασκαφαὶ συνεχίσθησαν συστηματικῶς καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1964 ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἐφόρου κ. Ν. Πλάτωνος. Ἀπεκαλύφθη κτηριακὸν συγκρότημα τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐκτισμένον ἄνωθεν Μεσοελλαδικοῦ νεκροταφείου (Σχέδ. 2· Πίν. 277 γ). Ἔπρεπε νὰ καταστραφῇ τμῆμα τοῦ ἑνὸς διὰ νὰ ἀποκαλυφθῇ τὸ ἕτερον. Ἀπεφασίσθη τελικῶς νὰ διατηρηθῇ τὸ καλύτερον σῳζόμενον ΝΑ. τμῆμα τοῦ μυκηναϊκοῦ οἰκοδομήματος· τοῦτο φαίνεται νὰ ἐκτείνεται καὶ ἀνατολικῶς τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου καὶ ἡ ἀποκάλυψίς του θὰ εἶναι δυνατὴ μετὰ τὴν ἀποφασισθεῖσαν ἤδη ἀπαλλοτρίωσιν τοῦ οἰκοπέδου. Οἱ τοῖχοι ἔχουν κατεύθυνσιν ἀπὸ Ν. πρὸς Β. μὲ ἐλαφρὰν ἀπόκλισιν πρὸς Α. Διακρίνονται κυρίως τρεῖς ἐπιμήκεις παράλληλοι χῶροι. Ὁ πρῶτος (ἐξ ἀνατολῶν) χωρίζεται δι' ἐγκαρσίων τοίχων εἰς τρία δωμάτια (συνολικὸν μῆκος 13 μ.). Ἐντὸς τῶν ἀποκαλυφθέντων τμημάτων τῶν δωματίων τούτων καὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου, εὑρισκομένου εἰς βάθος 2 μ., εὑρέθησαν πολλὰ χονδροειδῆ ὄστρακα ἀνήκοντα εἰς μεγάλους πίθους. Πρὸς Δ. τοῦ χώρου τούτου ἐκτείνεται μακρὺς διάδρομος πλάτους 1.80 μ. Ἐδῶ κυρίως καὶ εἰς βάθος 1.90 μ. εὑρέθη σαφὲς τὸ στρῶμα καταστροφῆς τοῦ κτηρίου, μὲ ἰσχυρὰ ἴχνη πυρκαϊᾶς. Τὰ εὑρήματα ἦσαν πλουσιώτατα: Δύο κιονίσκοι ἐκ συμπαγοῦς ἐλεφαντοστοῦ, ὕψους 0,40 μ. ἕκαστος, μὲ ἀνάγλυφον διακόσμησιν ἐκ δέσμης παπύρων (Πίν. 278 α). Ἀνὰ δύο μεγάλαι τετραγωνικαὶ ὀπαὶ ἐπ' αὐτῶν πρὸς ἔνθεσιν ξυλίνου συνδετικοῦ μέλους μαρτυροῦν ὅτι ταῦτα ἀπετέλουν μέρος πολυτελοῦς ἐπίπλου. Μεγάλη ποσότης χαλκῶν ἐπιθετικῶν ὅπλων, αἰχμαὶ δοράτων (Πίν. 278 β) καὶ βελῶν διαφόρων τύπων, χαλινοὶ καὶ ἄλλα μέρη ἱπποσκευῆς, καθὼς καὶ πολλὰ χαλκᾶ ἐλάσματα, ἀγνώστου ἀκόμη χρήσεως. Πολλὰ ἀποτμήματα ἀγγείων, κυρίως ὑψιπόδων κυλίκων.

Δυτικῶς καὶ παραλλήλως τοῦ διαδρόμου τούτου ἕτερος διάδρομος πλάτους 2.10 μ., ὅπου αἱ μεταγενέστεραι παραβιάσεις καὶ αἱ καταστροφαὶ εἶναι μεγαλύτεραι. Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἰδιαιτέρως λυπηρόν, διότι ἐδῶ φαίνεται ὅτι ἐφυλάσσετο τὸ ἀρχεῖον. Εὑρέθησαν πράγματι ἐντὸς ἐρυθρῶν ἐκ διαλελυμένων πλίνθων χωμάτων περὶ τὰ 20 ἀποσπασματικὰ τεμάχια πινακίδων, τοῦ τύπου τῶν Leaftablets, μὲ μίαν σειρὰν γραμμάτων τοῦ γραμμικοῦ Β συστήματος (Πίν. 278 γ). Εἶναι αἱ πρῶται ποὺ εὑρέθησαν ἐν Θήβαις καὶ γενικῶς ἐντεῦθεν τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Τὴν μελέτην αὐτῶν πρὸς δημοσίευσιν ἀνέλαβεν ὁ καθηγητὴς κ. J. Chadwick. Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χώρου καὶ εἰς τὸ αὐτὸ βάθος τῶν 2 μ. ὑπῆρχον τεμάχια τοιχογραφιῶν μὲ διακόσμησιν σπειρῶν κιτρίνου χρώματος καὶ μελανῶν καὶ ἐρυθρῶν γραμμῶν, ὀλίγα εἰδώλια καὶ μικρὰ ὄστρακα ἀγγείων τῆς ΥΕ ΙΙΙ Β ἐποχῆς. Ἕτερον δάπεδον εἰς βάθος 2.20 μ. μαρτυρεῖ μίαν προγενεστέραν φάσιν τοῦ κτηρίου. Λείψανα παλαιοτέρων κτηρίων διεπιστώθησαν εἰς πολλὰ σημεῖα καὶ ταῦτα ἀνήκουν πιθανώτατα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ΥΕ περιόδου.

Εἰς τὸ βόρειον ἥμισυ τοῦ οἰκοπέδου, ὅπου αἱ παραβιάσεις εἶχον καταστρέψει τὸ μυκηναϊκὸν κτήριον, ἡ ἀνασκαφὴ ἐπροχώρησεν εἰς βάθος διὰ τὴν ἀποκάλυψιν, ὅσον τὸ δυνατόν, μεγαλυτέρου μέρους τοῦ ἐκτεταμένου ΜΕ νεκροταφείου. Κατὰ τὴν ἀρχικὴν διάνοιξιν τῶν βάσεων διὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς οἰκίας Παυλογιαννοπούλου, εἶχον ἤδη ἀνευρεθῇ 7 τάφοι (βλ. Σχέδ. 2, Τ 1 - 5 καὶ Τ 18, 19), ἐκ τῆς γενομένης δὲ ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης ἕτεροι 10. Ἐπειδὴ ἡ ἀνασκαφεῖσα ἔκτασις ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν τάφων εἶναι μικρά, δυνάμεθα εὐκόλως νὰ συμπεράνωμεν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

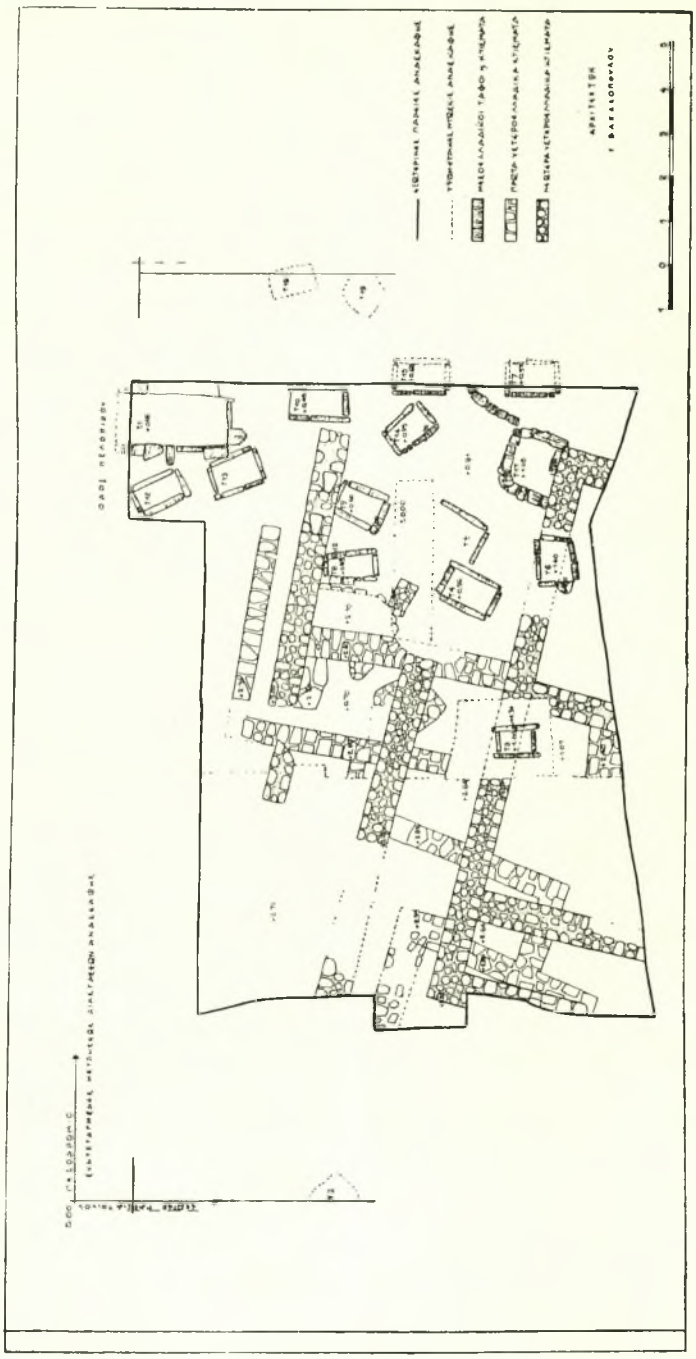

Σχέδ. 2. Θῆβαι. Οἰκόπεδον Δ. Παυλογιαννοπούλου. Κάτοψις

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ὅτι εὑρισκόμεθα ἐνώπιον σημαντικοῦ τμήματος τοῦ ΜΕ νεκροταφείου τῆς πόλεως.

Ἅπαντες οἱ τάφοι εἶναι κιβωτιόσχημοι. Αἱ πλευραί των σχηματίζονται ἐξ ἀκατεργάστων λιθίνων πλακῶν, ἦσαν δὲ ἀρχικῶς καλῶς ἐσφραγισμένοι ὑπὸ μιᾶς ἢ δύο λιθίνων πλακῶν. Μεγαλύτεροι ὅλων εἶναι ὁ Τ 1 καὶ ὁ Τ 17. Ἐντὸς τοῦ πρώτου εἶχον εὑρεθῆ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος χαλκᾶ ἀγγεῖα καὶ τμήματα χαλκοῦ θώρακος μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ἅτινα εἶχον πέσει ἐντὸς τοῦ τάφου μετὰ τὴν κατάρρευσιν τῶν καλυπτηρίων πλακῶν (βλ. ΑΔ ξ.ἀ., σ. 197). Κάτωθεν αὐτῶν εὑρέθησαν συσσωρευμένα ὀλίγα ὀστᾶ καὶ τέσσερα ἀκέραια ἀγγεῖα. Αἱ διαστάσεις τοῦ τάφου τούτου εἶναι λίαν ἀξιόλογοι: μῆκος 2.53, πλάτος 1.15 καὶ ὕψος 1.20 μ. (Πίν. 279 α). Ὀλίγον μικρότερος ὁ Τ 17 ἠρευνήθη μὲ μεγάλην δυσκολίαν, διότι εὑρίσκετο κατὰ τὸ ἥμισυ κάτωθεν τῆς ΒΔ. γωνίας τοῦ μυκηναϊκοῦ κτηρίου. Ὁ τάφος ἔχει ἐπανειλημμένως χρησιμοποιηθῆ. Ἐκ τῶν καλυπτηρίων αὐτοῦ πλακῶν κατεσκευάσθη κατὰ τὴν τελευταίαν χρονολογικῶς φάσιν ἕτερος τάφος (Τ 16). Οἱ ὑπόλοιποι τάφοι ἦσαν κανονικοῦ μεγέθους, οἱ ἐν αὐτοῖς δὲ νεκροὶ εἶχον τὴν αὐτὴν περίπου στάσιν, ἤτοι ἰσχυρῶς ἀναδεδιπλωμένα σκέλη καὶ χεῖρας πρὸ τοῦ στήθους. Περιεῖχον δὲ κατὰ κανόνα ἕνα σκελετόν, ἐκτὸς τοῦ 13, ὁ ὁποῖος περιεῖχε ζεῦγος ἐνηγκαλισμένων καὶ τοῦ 15, μητέρα μετὰ βρέφους (Πίν. 279 β). Κτερίσματα ἢ δὲν ὑπῆρχον ἢ ὑπῆρχε μόνον ἓν ἀγγεῖον πλὴν τοῦ Τ 3, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶχε ταφῆ κορασὶς μετὰ τῶν κοσμημάτων της (χρυσοῦς δακτύλιος, ψῆφοι ἐκ κορναλίνης καὶ ὑαλομάζης κ. ἄ.). Ἀγγεῖα τῶν τάφων 3 καὶ 4 δίδει ὁ Πίν. 280 α. Οἱ τάφοι ἦσαν ὅλοι Μεσοελλαδικῆς ἐποχῆς, φαίνεται ὅμως ὅτι τὸ νεκροταφεῖον ἦτο ἐν χρήσει καὶ κατὰ τοὺς πρώτους ΥΕ χρόνους, καθ' ὅσον ἐν τῷ Τ 6 ἀνευρέθη ἀγγεῖον χρονολογούμενον εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτήν.

Ὁ ἀριστοτεχνικὸς καθαρισμὸς τῶν τάφων καὶ ἡ ἐπιμελὴς ἐργασία διὰ τὴν στρωματογραφικὴν μελέτην τῆς ἀνασκαφῆς ὀφείλεται εἰς τὸν ἔμπειρον ἀρχιτεχνίτην κ. Ν. Τρικκαλιώτην.

Ἄλλαι ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι ἐντὸς τῆς πόλεως

δ. Οἰκόπεδον Ἀθ. Κόρδατζη, ὁδὸς Οἰδίποδος ἀριθ. 14 (Σχέδ. 3· Πίν. 281 β).

Συστηματικὴ καὶ σχολαστικὴ παρακολούθησις τῶν γενομένων ἐν Θήβαις ἐκσκαφῶν διὰ θεμελιώσεις οἰκιῶν ἀπεδείχθη ἀναγκαία, λόγῳ τῶν ἑκάστοτε παρουσιαζομένων ἐκπλήξεων. Ἰδιαιτέρα προσοχὴ ἀπαιτεῖται διὰ τὰ μυκηναϊκὰ στρώματα, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται εἰς πολὺ καλυτέραν κατάστασιν ἢ τὰ κλασσικά, τὰ ὁποῖα δυστυχῶς εἶναι ἐλάχιστα καὶ εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ἔχουν καταστραφῆ κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχήν.

Ἡ ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου Κόρδατζη παρακολούθησις τῶν ἐκσκαφῶν ὡδήγησεν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν ὁλοκλήρου συλλογῆς μυκηναϊκῶν κοσμημάτων ἐξ ἐλεφαντοστοῦ. Ἀμέσως μετὰ τὴν διαπίστωσιν τῆς ὑπάρξεώς των διεκόπησαν αἱ οἰκοδομικαὶ ἐργασίαι καὶ ἤρχισε συστηματικὴ ἀνασκαφή. Μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον παρουσίασε τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τοῦ οἰκοπέδου, καθ' ὅσον εἰς τὸ δυτικὸν βυζαντινὰ παραβιάσεις εἶχον εἰσχωρήσει μέχρι καὶ τῶν μεσοελλαδικῶν στρωμάτων. Ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ὡλοκληρώθη καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ οἰκοπέδου, λόγῳ τεχνικῶν δυσχερειῶν, οὔτε καὶ ἐξηντλήθη εἰς βάθος διὰ νὰ μὴ προξενηθῇ φθορὰ εἰς τὰ ἤδη εὑρεθέντα τμήματα κτηρίων. Κατὰ τὰς ἐργασίας θεμελιώσεως πάντως διεπιστώθη ἡ ὕπαρξις Πρωτοελλαδικῶν κτηρίων ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου. Ἀμέσως μετὰ ὑπῆρχον πλούσια Μεσοελλαδικὰ στρώματα (ἐπίχωσις 1.50 μ. περ.), τῶν ὁποίων μέρος μόνον ἠρευνήθη. Σῴζεται εὐρὺς τοῖχος μετὰ προσθηκῶν (τοῖχοι Γ καὶ Δ) ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρέθη τάφος παιδικός (Τ 1). Δύο ἕτεροι (Τ 2 καὶ Τ 3) τῆς αὐτῆς ἐποχῆς περιεῖχον ὁμοίως σκελετοὺς μικρῶν παιδιῶν. Ἡ μυκηναϊκὴ ἐπίχωσις μόλις ἔφθανε τὸ πάχος τῶν 0,50 μ. κατὰ μέσον ὅρον, διεπιστώθησαν ὅμως ἴχνη κτηρίων τριῶν ἐποχῶν. Ἀπὸ τὸ παλαιότερον κτήριον, εὑρέθη ὁ τοῖχος Ζ, καὶ ἓν τμῆμα τοῦ δαπέδου αὐτοῦ διατηρουμένου εἰς ἀρίστην κατάστασιν. Τοῦ νεωτέρου μυκηναϊκοῦ κτηρίου ἀπεκαλύφθη μεγαλύτερον τμῆμα, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸν ἰσχυρὸν τοῖχον Ε (ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐθεμελιώθη ἀργότερον βυζαντινὸν οἰκοδόμημα). Δευτερευούσης σημασίας ἦσαν τὰ εὑρεθέντα τμήματα τῶν τοίχων Β καὶ Η. Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ τοίχου Β, ὑπεράνω ἀκριβῶς τοῦ Τ 2 (εἰς βάθος 3.45 - 3.80 μ.) ἀπὸ τὴν ὁδὸν Οἰδίποδος καὶ ἐπὶ ἀκανονίστου ἐπιφανείας εὑρέθη πλῆθος κοσμημάτων ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, ὁμοῦ μετὰ μεγάλης ποσότητος ἀγγείων καὶ ὀλίγων χρυσῶν ψήφων. Πάντα ταῦτα ἦσαν ἐρριμμένα ἀτάκτως καὶ ἔφερον σαφῆ ἴχνη πυρός.

Λόγῳ τῆς μεγάλης ποσότητος τῶν ἐξ ἐλεφαντοστοῦ κοσμημάτων δὲν κατέστη δυνατή, εἰμὴ ἡ μερικὴ ἀποκατάστασις αὐτῶν. Ἡ συγκόλλησίς των ἀπέδωσε μερικὰ πλακίδια μὲ ἀναγλύφους διακοσμήσεις ἀρίστης τέχνης: Πλακίδια μὲ συμπλέγματα αἰγάγρων, παράστασις μὲ λεοντοκέφαλον δαίμονα φέροντα ζῶον ἐπὶ τοῦ ὤμου (Πίν. 280 β), πλακίδιον μὲ ὀκτωσχήμους ἀσπί-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

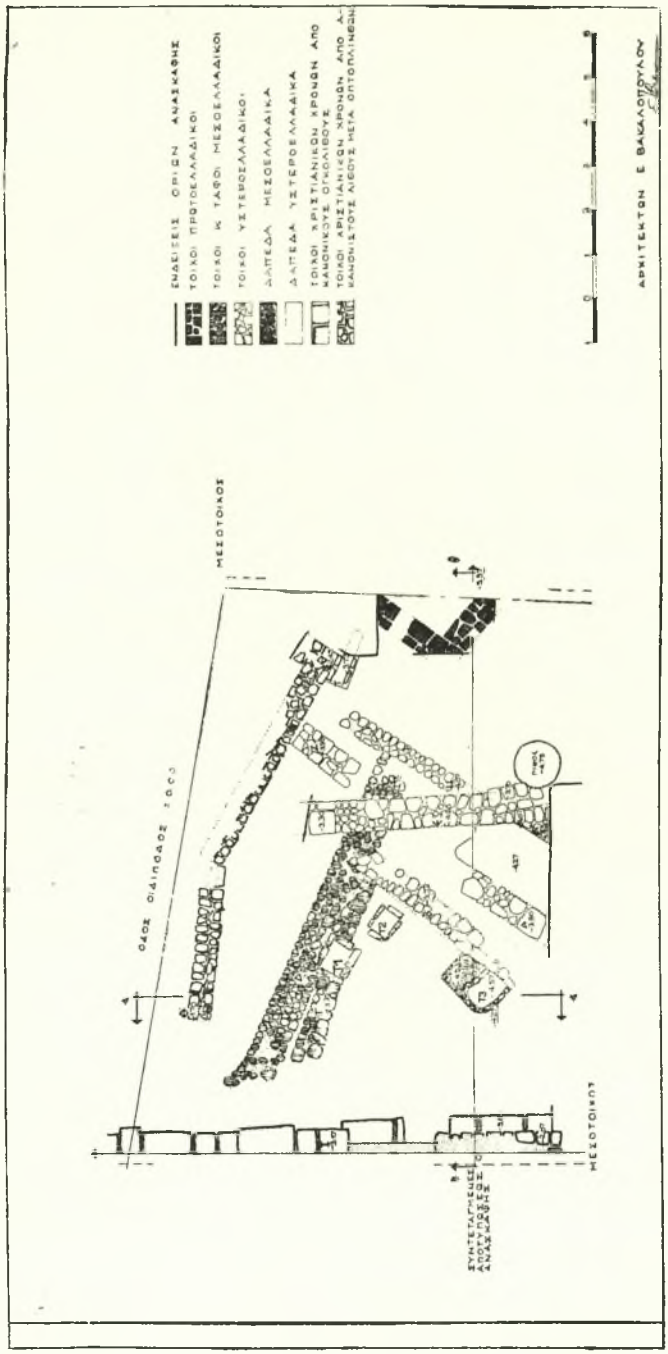

Σχέδ. 3. Ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Κόρδατζη, κάτοψις

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

δας (Πίν. 28 α), ὡς καὶ πλῆθος ἄλλων μικροτέρων κοσμημάτων.

Ἡ συγκολληθεῖσα κεραμεικὴ ἀπέδωσε συλλογὴν ὁλοκληρον ἀγγείων, ψευδοστόμους ἀμφορεῖς, κύλικας μονοχρώμους καὶ μὲ κοινὴν διακόσμησιν, ἀλλὰ καὶ ἀγγεῖά τινα μέ ἰδιόμορφον σχῆμα. Ἡ κεραμεικὴ χρονολογεῖται εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ΥΕ ΙΙΙ Β ἐποχῆς.

Ἐκ τῆς κλασσικῆς καὶ ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς ἐλάχιστα ἴχνη εὑρέθησαν: μία μόνον μαρμαρίνη ἐπιτυμβία στήλη καὶ αὖτη λίαν κατεστραμμένη. Καὶ τοῦτο, διότι ἐγένετο συνεχὴς χρῆσις τοῦ χώρου ἤδη ἀπὸ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (τοῖχος Ι, σῴζων τρεῖς φάσεις κατασκευῆς), τῶν παλαιοχριστιανικῶν καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν βυζαντινῶν. Δείγματα τῶν τελευταίων ἀποτελοῦν ὁ τοῖχος Θ καὶ ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ Ε, οἱ ἀνευρεθέντες 7 τάφοι, τὰ ἀλλεπάλληλα βυζαντινὰ δάπεδα καὶ πλῆθος κτιστῶν πίθων. Ἡ ἀνασκαφὴ συνεχίζεται.

ε. Οἰκόπεδον Μαλαθούνη, ὁδὸς Τσεβᾶ ἀριθ. 2

Τὸ οἰκόπεδον Μαλαθούνη κεῖται παρὰ τὰς λεγομένας Προιτίδας Πύλας καὶ ἡ παρακολούθησίς του ἐπαρουσίαζεν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, καθ' ὅσον εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς γραμμῆς τοῦ μυκηναϊκοῦ τείχους, τοῦ ὁποίου τὸ μόνον ὁρατὸν σήμερον τμῆμα σῴζεται 30 μ. νοτιώτερον[3] (Πίν. 282 α). Κατὰ γενομένην δοκιμαστικὴν τομὴν εὑρέθη εἰς βάθος 7 μ. ἀπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ ἰσχυρὸς μυκηναϊκὸς τοῖχος, τοῦ ὁποίου τὸ πλάτος πρέπει νὰ εἶναι μεγαλύτερον τοῦ τῆς τομῆς (2.85 μ.) καὶ οὕτω δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ οὐδεμία πλευρά του. Εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ ἀποτελῇ οὗτος μέρος τῆς μυκηναϊκῆς ὀχυρώσεως, ἡ περαιτέρω ὅμως ἔρευνα θὰ ἦτο ἐπικίνδυνος λόγῳ τοῦ βάθους καὶ τῆς χαλαρότητος τῶν χωμάτων καὶ τῆς μεγάλης κυκλοφορίας τῶν ὀχημάτων. Εἰς τὴν θέσιν ταύτην κατὰ τὴν ἀρχαιότητα θὰ ὑπῆρχεν ἢ κλιτὺς λόφου ἢ μικρὰ χαράδρα μεταξὺ δύο λόφων. Ἵνα μὴ ἐπέλθῃ καταστροφὴ τῶν βαθυτέρων στρωμάτων ἀπεφασίσθη νὰ ἐπιτραπῇ ἡ θεμελίωσις μέχρι βάθους 2.50 μ.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ βάθος τοῦτο τῶν 2.50 μ. εὑρέθη κτίσμα εἰς σχῆμα Γ, συνολικοῦ μήκους 17 μ., τοῦ ὁποίου ὁ ἕνας τοῖχος προχωρεῖ κάτωθεν τῆς παραπλεύρως κειμένης ἰδιοκτησίας (Σχέδ. 4). Συγχρόνου κατασκευῆς πρὸς τὸ κτίσμα εἶναι καὶ τὸ ἀποκαλυφθὲν εἰς τὸ νότιον ἄκρον αὐτοῦ κεντρικὸν τμῆμα ἀγωγοῦ, ἐκτισμένον ὁμοίως ἐκ πελεκητῶν πωρολίθων. Ἀπὸ τὴν ἔρευναν τοῦ λοιποῦ οἰκοπέδου δὲν προέκυψεν ἕτερόν τι, τὸ ὁποῖον νὰ σχετίζεται μὲ τὸ ἐν λόγῳ κτήριον, ὡς ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι πρόκειται περὶ ἡμιτελοῦς οἰκοδομήματος ἢ περιβόλου τινός. Ἡ χρονολόγησίς του, ὁμοίως λόγῳ ἐλλείψεως ἐπαρκῶν ἀνασκαφικῶν στοιχείων, εἶναι ἀμφίβολος, φαίνεται ὅμως ὅτι ἀνήκει εἰς τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους. Τοῦ συγκροτήματος τούτου ἀπεφασίσθη ἡ διατήρησις ἐν ὑπογείῳ (Πίν. 282 β).

Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθησαν κτίσματά τινα μικροτέρας σημασίας, ὡς εἶναι τμῆμα χριστιανικοῦ οἰκοδομήματος, ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ ὁποίου εὑρέθη μαρμαρίνη πλὰξ μὲ ἐγχάρακτον σταυρόν. Τὰ κινητὰ εὑρήματα ἦσαν ὀλίγα. Σημαντικὸν μεταξὺ αὐτῶν κιονίσκος μὲ κωνοειδῆ ἀπόληξιν, ὕψους 0,78 μ., φέρων ἀρχαϊκὴν ἐπιγραφὴν *FOROS*[4].

ς'. Οἰκόπεδον Σταματίου Σταμάτη, ὁδὸς Πλουτάρχου ἀριθ. 6

Ἡ κατὰ τὰς ἐργασίας θεμελιώσεως ἀποκάλυψις μωσαϊκῶν δαπέδων ἀπήτει τὴν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν τοῦ οἰκοπέδου. Τὰ μωσαϊκὰ εὑρίσκοντο εἰς βάθος 4 μ. Εἰς ὑψηλότερα στρώματα ἀπεκαλύφθησαν διάφορα κτήρια βυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ τάφοι, δευτερευούσης σημασίας. Ταῦτα κατεστράφησαν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐσχεδιάσθησαν καὶ ἐφωτογραφήθησαν. Ἐν συνεχείᾳ διεπιστώθη ὅτι τὸ ἀποκαλυφθὲν ψηφιδωτὸν δάπεδον ἀπετέλει τμῆμα μόνον μεγάλης ἐκτάσεως θαυμασίων ψηφιδωτῶν, παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς. Ταῦτα ἐξετείνοντο καὶ πρὸς Β., κάτωθεν τῆς πρὸ ἐτῶν κατασκευασθείσης οἰκοδομῆς τοῦ αὐτοῦ ἰδιοκτήτου, ὅπου καὶ κατεστράφησαν ὁλοσχερῶς, ὡς καὶ κάτωθεν τῆς πρὸς Α. οἰκοδομῆς Στ. Χατζηϊωάννου, ὅπου, ἀνευρεθέντα κατὰ τὴν διάνοιξιν τῶν θεμελίων, τὸ 1961, κατεστράφησαν μερικῶς, ἤτοι εἰς τὸν χῶρον ὅπου ἠνοίγοντο τὰ ὀρύγματα. Ὁμοίως ἐκτείνονται καὶ πρὸς Δ., κάτωθεν παλαιοτέρας οἰκίας. Ἄγνωστον ὅμως ἐὰν κατεστράφησαν. Περὶ τῶν ἀπολεσθέντων οὐδὲν στοιχεῖον ὑπάρχει. Λεπτομερῆ ἔκθεσιν περὶ τοῦ σημαντικωτάτου τούτου εὑρήματος θὰ ὑποβάλῃ ὁ Ἔφορος κ. Π. Λαζαρίδης.

ζ. Οἰκόπεδον Παν. Ζιώμα, ὁδὸς Πελοπίδου ἀριθ. 34

Λόγῳ τοῦ μεγάλου βάθους (10 - 11 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ὁδοῦ) ἡ ἔρευνα εἰς τοῦτο περιω-

3. Τοῦ τείχους τούτου ἐγένετο καθαρισμὸς καὶ ἀποχωμάτωσις καὶ οὕτω σήμερον εἶναι ὁρατὸν καθ' ὅλον τὸ ὕψος καὶ τὸ πλάτος του.

4. Κατὰ τὰς ἐργασίας τοῦ 1965 εἰς τὸ αὐτὸ οἰκόπεδον ἦλθον εἰς φῶς πολλὰ ὄστρακα ἀττικὰ ἀπὸ μελανόμορφα καὶ ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐνέβαλον εἰς τὴν σκέψιν ὅτι πρόκειται περὶ ἱεροῦ, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἀνῆκε καὶ ὁ «ὄρος».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

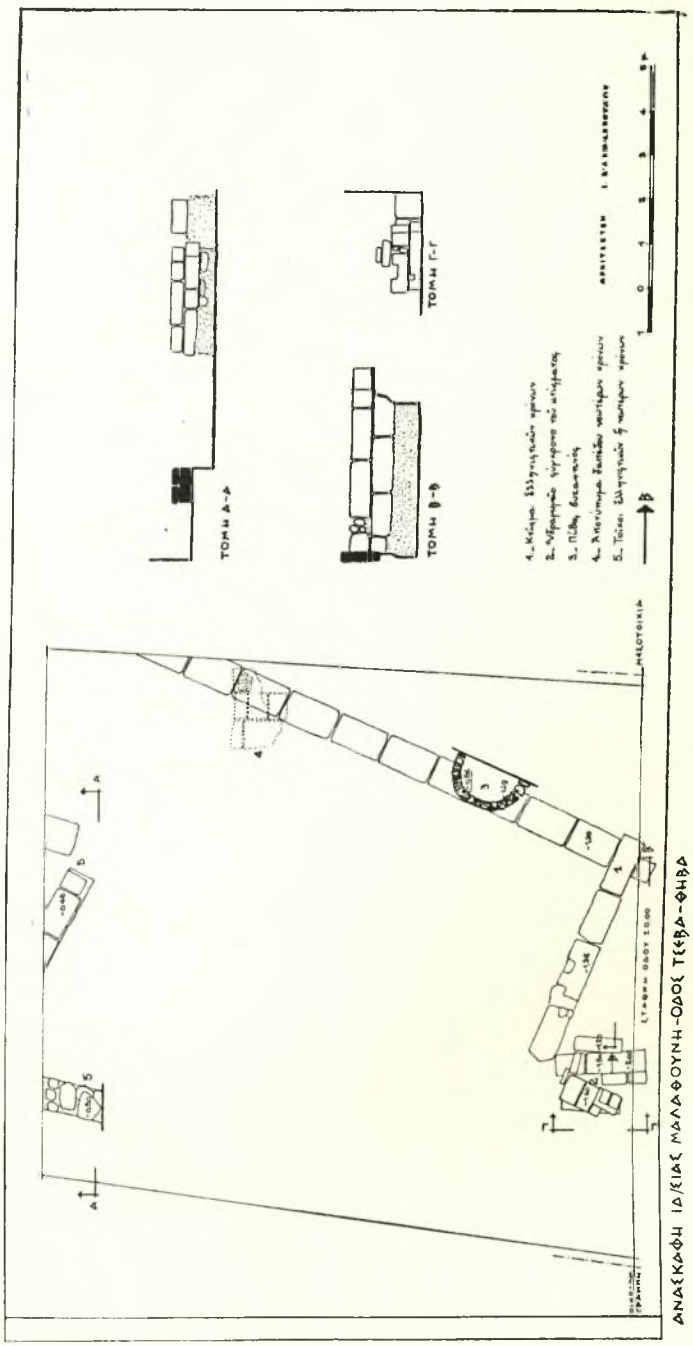

Σχέδ. 4. Θῆβαι. Ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Μαλαθούνη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ρίσθη εἰς τὰ θεμέλια. Φαίνεται ὅτι εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἦτο κάποτε ἡ κλιτὺς τοῦ λόφου καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς εἶχον σχηματισθῆ ἀλλεπάλληλα ἄνδηρα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ᾠκοδομήθησαν διάφορα κτίσματα. Διεπιστώθη ἡ ὕπαρξις κτηρίων συγχρόνων τῶν τῆς πρώτης φάσεως τοῦ Καδμείου. Ἡ μυκηναϊκὴ κεραμεικὴ γενικῶς ἦτο σημαντική, δὲν εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ ἐξαχθοῦν συμπεράσματα, λόγῳ τῆς ἀποσπασματικῆς φύσεως τῆς ἐρεύνης. Ἐντὸς μιᾶς τῶν βάσεων (πεδίλων) εὑρέθη τάφος ἐσκαμμένος ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ βράχου. Μεταξὺ τῶν σκελῶν τοῦ νεκροῦ ὑπῆρχεν ἀκέραιος ὑπομυκηναϊκὸς ἀμφορεὺς (Πίν. 283 α) περιέχων ὀστᾶ κεκαυμένα καὶ δύο μικρὰ ἀγγεῖα πρωτογεωμετρικά.

η. Οἰκόπεδον Ἰωάννου Λιάκου, ὁδὸς Ζεγγίνη, ἀριθ. 3

Κατὰ τὰς ἀρχικὰς ἐκσκαφὰς διὰ τὴν θεμελίωσιν, ἐνεφανίσθη τοῖχος ἐκ πελεκητῶν πωρολίθων, λόγῳ δὲ τῆς μικρᾶς ἐπιχώσεως (1.50 μ.) ἀπεφασίσθη ἡ συστηματικὴ ἔρευνα τοῦ οἰκοπέδου. Εὑρέθη ἕτερος τοῖχος σχηματίζων γωνίαν μὲ τὸν πρῶτον καὶ ἐν συνεχείᾳ ἄλλοι τοῖχοι διαφόρων ἐποχῶν, τελικῶς ὅμως δὲν ἐσχηματίσθη σαφὲς οἰκοδόμημα ἢ δωμάτιον. Οἱ παλαιότεροι τῶν τοίχων ἀνήκουν εἰς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους, ὡς προκύπτει ἐκ πολλῶν νομισμάτων αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν τοίχων. Εἰς τὸ αὐτὸ περίπου βάθος εὑρέθησαν τρεῖς ταφαὶ (αἱ δύο κιβωτιόσχημοι) ἀναγόμεναι εἰς τοὺς μεσοελλαδικοὺς χρόνους. Ὄστρακα μεσοελλαδικὰ ἐκ μεγάλων πίθων προερχόμενα, εὑρέθησαν ἐντειχισμένα εἰς τοὺς νεωτέρους τοίχους (Πίν. 283 β). Πλὴν τῶν ἀνωτέρω εὑρέθησαν καὶ πέντε δεξαμεναὶ - ἀποθέται, ἐσκαμμέναι ἐντὸς τοῦ ἐδάφους, μία τῶν ὁποίων ἦτο κτιστή, μεγάλων διαστάσεων (βάθος 3.50, διάμ. κάτω 2.60, ἄνω 1.20 μ.).

θ. Οἰκόπεδον Νικολάου Σταμάτη, ὁδὸς Πελοπίδου, ἀριθ. 16

Κατὰ τὴν παρακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν θεμελιώσεως τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πελοπίδου κειμένου οἰκοπέδου Ν. Σταμάτη, εὑρέθησαν ἴχνη μόνον βυζαντινῆς κατοικήσεως, καὶ ρωμαϊκοί τινες τοῖχοι. Πλουσιώτατα ἦσαν τὰ Μεσοελλαδικὰ στρώματα εἰς ἀγγεῖα. Κτήρια ὅμως ἐκ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν εὑρέθησαν. Ἐντὸς μιᾶς τῶν βάσεων ἀπεκαλύφθη ἰδιότυπος ἀγωγὸς πλάτους 0,60 μ., εἰσχωρῶν εἰς βάθος τοὐλάχιστον 4 μ. ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους. Παρόμοιοι ἀγωγοὶ ὑπάρχουν πολλοὶ ἐν Θήβαις καὶ διαφόρων τύπων, ἄγνωστον ὅμως πότε κατεσκευάσθησαν. Ὁ ἐν λόγῳ ἀγωγὸς ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι εἶναι βυζαντινός.

ι. Οἰκόπεδον Δημ. Ἀδριανοῦ, ὁδὸς Πελοπίδου, ἀριθ. 53

Κατὰ τὴν διάνοιξιν τῶν βάσεων ἀνεφάνη θεμέλιον οἰκοδομήματος ἐποχῆς Φραγκοκρατίας, πλάτους 1.20 - 1.30 μ. Κάτωθεν αὐτοῦ ὑπῆρχε τοῖχος βυζαντινῆς ἐποχῆς. Εἰς ἄλλο σημεῖον ἀπεκαλύφθη φρέαρ ἀπιδοειδοῦς σχήματος (στενούμενον ἄνω καὶ εὐρυνόμενον πρὸς τὰ κάτω), λαξευμένον ἐντὸς τοῦ σκληροῦ φυσικοῦ ἐδάφους, συνολικοῦ βάθους 9 μ. περίπου. Τοῦτο ἦτο κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ κενὸν καὶ κατὰ τὸ κάτω ἥμισυ πλῆρες χωμάτων καὶ λατύπης· ἐρευνηθὲν μέχρι βάθους 7 μ. ἀπέδωσεν 25 ἀγγεῖα, σχεδὸν ἀκέραια, βυζαντινῆς ἐποχῆς. Ὀλίγα ὄστρακα μυκηναϊκὰ εὑρέθησαν εἰς ἄλλας βάσεις τῆς οἰκοδομῆς.

ια. Οἰκόπεδον Δούρου, Συνοικισμὸς Ἀστέγων

Κατὰ τὴν διάνοιξιν βόθρου ἀπεκαλύφθη χριστιανικὴ κατακόμβη, τὴν ὁποίαν μετὰ τὴν ἀποκομιδὴν τῶν ἐν αὐτῇ χωμάτων ἀνέλαβε νὰ μελετήσῃ ἡ Ἐπιμελήτρια κ. Φ. Δροσογιάννη.

ΠΙ. ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΘΗΒΩΝ

Λόγῳ τῆς κατὰ τοὺς μῆνας Αὔγουστον - Σεπτέμβριον χρήσεως, ὡς συνήθως, τῶν νέων μηχανημάτων βαθείας ἀρόσεως (τὰ ὁποῖα εἰσχωροῦν εἰς τὴν γῆν μέχρι βάθους 1 μ.) ἐπῆλθον μεγάλαι καταστροφαὶ εἰς τὰς ἀρχαιότητας ὁλοκλήρου τῆς περιφερείας μας, ἡ ἔγκαιρος δὲ ἐπέμβασίς μας κατέστη ἀδύνατος εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν περιπτώσεων, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως ἰδίου μέσου μετακινήσεως.

α. Πυρί

Οὕτω ἐν Θήβαις καὶ εἰς θέσιν *«Καζί»* τοῦ προαστείου Πυρί, ἐγένετο μεγάλη καταστροφὴ εἰς ἓξ ἀγροὺς εὑρισκομένους ἐπὶ τμήματος τοῦ νεκροταφείου τῶν ἀρχαίων Θηβῶν. Οἱ τάφοι ἦσαν ἀρχαϊκοί, κλασσικοὶ καὶ ἑλληνιστικοί. Περιωρίσθημεν εἰς τὴν περισυλλογὴν ἐπιτυμβίων στηλῶν καὶ ἀγγείων, εἰς ὡρισμένας δὲ περιπτώσεις ἐπενέβημεν διὰ προχείρου ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης. Οὕτω ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ Χατζηδούρου ἀνεσκάφη τάφος ὑστεροελληνιστικός, ὅστις ἦτο κεκαλυμμένος δι' ἑπτὰ ἐπιτυμβίων στηλῶν καὶ ἄλλων κατειργασμένων λίθων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀφαιρεθῆ ἀπὸ ἄλλα ταφικὰ μνημεῖα (Πίν. 284 α).

Ἐκ τοῦ ἀγροῦ Τζουμανέκα προέρχεται εὐμεγέθης ἐπιτύμβιος θριγκὸς (προερχόμενος ἐξ ἐρευ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

νηθέντος τάφου), ὁ ὁποῖος φέρει τὴν ἐπιγραφὴν ΛΙΣΩΠΟΤΙΜΟΣ ὡς καὶ ἄλλαι ἐπιτύμβιαι στῆλαι καὶ ἀγγεῖα.

Ἐκ τοῦ ἀγροῦ Σκορδοπάτη προέρχονται ἐκ περισυλλογῆς τρεῖς ἐπιτύμβιαι ἀρχαϊκαὶ καὶ κλασσικαὶ στῆλαι, ἐκ τοῦ παρακειμένου δὲ ἀγροῦ Κρυστάλλη, μία ἀρχαϊκὴ στήλη, ἅπασαι ἐνεπίγραφοι.

β. Πυρὶ - Ἀερογέφυρα

Ἡ θεμελίωσις τῶν δύο γεφυρῶν τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ παρὰ τὸ Πυρὶ Θηβῶν ὡδήγησεν εἰς τὴν ἔρευναν τμήματος τοῦ μεγάλης ἐκτάσεως ἀρχαϊκοῦ νεκροταφείου. Τὰ ἐκτελούμενα ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ἔργα ἤρχισαν, χωρὶς νὰ εἰδοποιηθῇ ἡ Ὑπηρεσία μας, διὰ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως, ὅστις καὶ ἐπέφερε τὴν καταστροφὴν πολλῶν τάφων. Οἱ κατασκευασταὶ τοῦ ἔργου ἤνοιξαν ἐξ μεγάλα ὀρύγματα συνολικῆς ἐπιφανείας 160² μ. περίπου, ἐκ τῶν ὁποίων ἠρευνήθησαν τὰ πέντε, τοῦ πρώτου (ὄρυγμα Ι) καταστραφέντος σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τοῦ ἐκσκαφέως. Κατὰ κακὴν σύμπτωσιν τὸ τμῆμα τοῦτο ἦτο καὶ τὸ πλέον ἐνδιαφέρον τοῦ νεκροταφείου, διότι οἱ τάφοι, ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς ἦσαν ἀκέραιοι καὶ πυκνότατοι. Περισυνελέγησαν περὶ τὰ 1000 ἀγγεῖα εἰς θραύσματα καὶ ἐν συνεχείᾳ διεξήχθη κανονικὴ ἀνασκαφή. Διεπιστώθη ὅτι εἰς τὰ ὀρύγματα ΙΙ, V καὶ VI εἶχεν ἐπέλθει καταστροφὴ κατὰ τὴν διάρκειαν ἐργασιῶν διεξαχθεισῶν πρὸ πολλῶν ἐτῶν. Τὰ ὀρύγματα ΙΙΙ καὶ IV περιεῖχον τάφους κατ' ἀραιὰ διαστήματα καὶ ὄχι τόσον πλουσίους. Ἦσαν δύο εἰδῶν: πυραὶ καὶ πίθοι. Αἱ κατευθύνσεις καὶ αἱ θέσεις τῶν τάφων ἦσαν τυχαῖαι. Τὰ σκάμματα διὰ τὰς πυρὰς ἠνοίγοντο ἄνευ ὡρισμένου σχεδίου καὶ σχήματος (Πίν. 284 β). Ἐντὸς αὐτῶν ἐτοποθετεῖτο ποσότης ξύλων, ἐπ' αὐτῶν οἱ νεκροὶ καὶ ἀκολούθως ἐθραύοντο ἀγγεῖα μετ' ἀρωμάτων ἢ ἄλλων προσφορῶν· ἐνίοτε ἐτοποθετοῦντο πρὸ τῆς καύσεως καὶ ὡρισμένα ἄλλα κτερίσματα (εἰδώλια πήλινα, ἐγχειρίδια χαλκᾶ, ψῆφοι ὑάλιναι περιδεραίου κ.ἄ.). Εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις παρετηρήθη ὅτι πλησίον τῶν πυρῶν εὑρέθησαν μικροὶ πίθοι μετὰ κτερισμάτων, εἶναι δὲ πολὺ πιθανὸν νὰ ἀνήκουν καὶ ταῦτα εἰς τὸν νεκρόν, ὡς ἐπὶ πλέον προσφορά. Οἱ μεγάλοι ὅμως πίθοι ἀποτελοῦν παράλληλον καὶ σύγχρονον εἶδος ταφῆς, καθ' ὅσον ἐντὸς αὐτῶν εὑρίσκοντο ὀστᾶ καὶ κτερίσματα, κατὰ κανόνα ἀγγεῖα ἄθραυστα. Λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν εὑρημάτων καὶ τῆς ἐλλείψεως τεχνικοῦ προσωπικοῦ δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἀποκατάστασις, εἰ μὴ μόνον μικροῦ μέρους αὐτῶν. Μεταξὺ τούτων εὑρέθησαν κορινθιακὰ ἀγγεῖα ἀρίστης ποιότητος, ὡς τὸ ἀλάβαστρον τοῦ Πίν. 285 α, φέρον ὡραίαν παράστασιν ἀλέκτορος, ὕψους 0,25 μ.

γ. Γέφυρα Μπασιάκου

Παρὰ τὴν γέφυραν Μπασιάκου ἐν Θήβαις, ἐκεῖ ὅπου κατὰ τὸ 1961 εἶχε διεξαχθῆ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Ἰ. Θρεψιάδη καὶ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Ε. Πεντάζου, τὰ ὕδατα τῆς βροχῆς ἀπεκάλυψαν τάφους, τοὺς ὁποίους ἐπεσκέφθησαν πρῶτοι οἱ ἀρχαιοκάπηλοι. Παρέστη οὕτω ἀνάγκη ἀμέσου ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης, ἡ ὁποία διήρκεσε δύο μόνον ἡμέρας. Ἠρευνήθησαν συνολικῶς 9 τάφοι. Ἐξ αὐτῶν οἱ 5 ἦσαν πυραί, περιέχουσαι κεκαυμένα ἀγγεῖα, εἰδώλια καὶ ἄλλα μικροαντικείμενα, οἱ τρεῖς ἦσαν ταφαὶ ἐντὸς πίθων καὶ περιεῖχον καλῆς ποιότητος κορινθιακὰ ἀγγεῖα (Πίν. 258 β), σιδηρᾶ ἀντικείμενα καὶ μίαν πόρπην χαλκῆν μετ' ἐγχαράκτου παραστάσεως. Εὑρέθη ἐπίσης τάφος κτιστὸς ἐκ καλῶς πελεκημένων πωρολίθων, ὁ ὁποῖος περιεῖχε πελώριον σκελετόν, ἓν κύπελλον καὶ μίαν σιδηρᾶν στλεγγίδα. Πλὴν τῶν τάφων τούτων ἀπεκαλύφθη καὶ τμῆμα τοίχου ἐκ δόμων πελεκητῶν, παραπλεύρως τοῦ ὁποίου εὑρέθησαν πολλὰ εἰδώλια καὶ βοιωτικοὶ κάνθαροι.

IV. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΛΕΒΑΔΕΙΑ

α. Οἰκόπεδον Ζώη Γέρου, ὁδὸς Βενιζέλου ἀριθ. 1

Ἀφορμὴν διὰ τὴν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν τοῦ οἰκοπέδου ἔδωσαν δύο μαρμάρινα προτομαὶ γενειοφόρων ἀνδρῶν ἐπὶ ὑψηλῆς βάσεως ἀνήκουσαι πιθανῶς εἰς τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας[5].

Αὗται εὑρέθησαν, εὐθὺς ὡς ὁ ἰδιοκτήτης ἤρχισε τὴν ἐκσκαφὴν διὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς νέας οἰκίας του. Ἐν συνεχείᾳ (εἰς βάθος 1.60 μ.) ἀπεκαλύφθησαν δύο τοῖχοι καὶ ἀγωγὸς εὐτελοῦς κατασκευῆς, ὡς καὶ ὀλίγα ἔγχρωμα βυζαντινὰ ὄστρακα. Εἰς βάθος 2 μ. εἰς τὸ ΒΑ. ὅριον τοῦ οἰκοπέδου ἐφάνη γωνία βυζαντινοῦ κτηρίου, τοῦ ὁποίου ἡ συνέχεια εὑρίσκεται κάτωθεν τοῦ ὑποστρώματος τῆς ὁδοῦ Βενιζέλου. Οἱ τοῖχοι κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰν παρουσιάζουν λίαν ἐπιμεμελημένην κατασκευήν, ἀποτελούμενοι ἐξ ὀπτοπλίνθων πάχους 0,04 μ. συνδεομένων δι' ἀσβεστοκονιάματος (Πίν. 286 α). Ἀντιθέτως τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ δωματίου δὲν ἔχει σαφῆ διάρθρωσιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ προφανῶς ἐκαλύπτετο δι' ἐπαλείψεως ἀσβεστοκονίας. Κατὰ τὴν ἔρευναν διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ δαπέδου ἀπεκαλύφθη ψηφι-

5. Τὴν ἔρευναν ταύτην διεξήγαγεν ἡ δ. Ρ. Ἐτζέογλου, ἥτις καὶ συνέταξε τὴν κατωτέρω ἔκθεσιν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

δωτὴ παρυφὴ κοσμουμένη δι' ἁπλοῦ πλοχμοῦ ἐκ ψηφίδων χρώματος λευκοῦ, μέλανος, ἐρυθροῦ καὶ κιτρίνου (Πίν. 286 β). Τὸ δάπεδον τοῦτο ἐκαλύπτετο ὑπὸ νεωτέρου δαπέδου ἐξ ὀπτοπλίνθων μὲ παρεμβολὴν ἑνὸς στρώματος χώματος πάχους 0,04 μ. Ὑπεράνω τῶν ὀπτοπλίνθων εὑρέθησαν δύο πήλινοι ἀγωγοὶ κυκλικῆς διατομῆς καὶ ὑπεράνω τούτων διεκρίναμεν, κατὰ τὸ πλεῖστον καταστραφεῖσαν, ἑτέραν στρῶσιν ὀπτοπλίνθων. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι τὸ δάπεδον τοῦτο εἶναι

β. Οἰκόπεδον Χρήστου Μέλλιου, ὁδὸς Χριστοδούλου (πάροδος Καραγιαννοπούλου)

Τὸ οἰκόπεδον συνορεύει πρὸς Δ. μετὰ τῆς ἰδιοκτησίας Ἐλ. Βέργου, εἰς τὰ ὑπόγεια τῆς ὁποίας διατηρεῖται τμῆμα τοίχου ἀποκαλυφθὲν τὸ 1956 ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Ἰ. Θρεψιάδη (βλ. ΑΕ 1953 - 54 Β΄). Ἡ συνέχεια τοῦ τοίχου τούτου (τοῦ κτηρίου Α προφανῶς) εὑρέθη εἰς τὸ δυτικὸν ὄρυγμα διὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς οἰκίας Μέλλιου

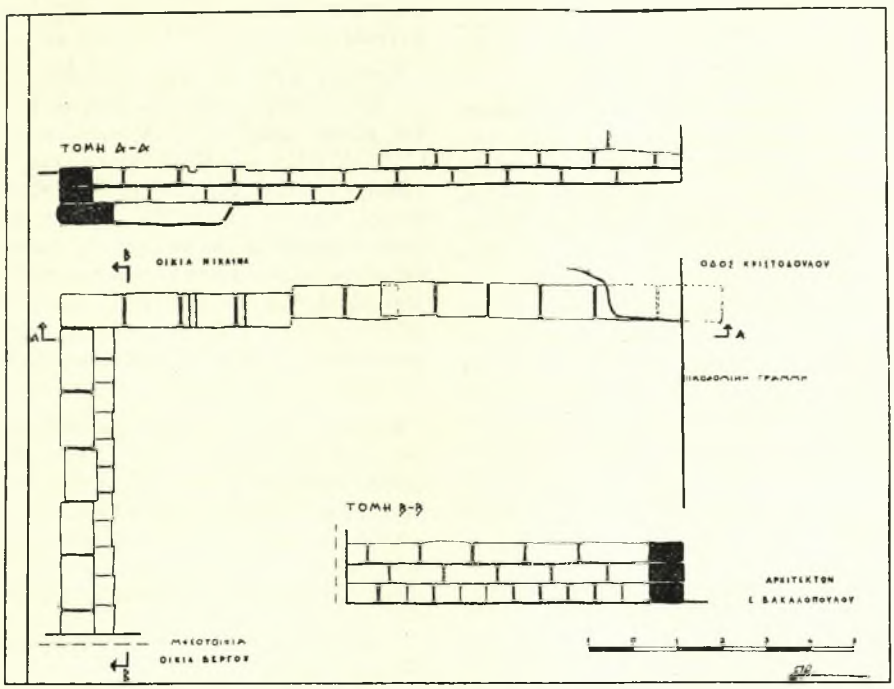

Σχέδ. 5. Ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Μέλλιου

σύγχρονον τοῦ προαναφερθέντος κτηρίου καὶ ὅτι πρόκειται περὶ χώρου σχέσιν ἔχοντος μὲ βαπτιστήριον (Πρβλ. Α. Ὀρλάνδου ἐν ΑΒΜΕ 1951, σ. 40, Βαπτιστήριον Σταυρικῆς Βασιλικῆς Θάσου).

Ἔξωθι καὶ δυτικῶς τοῦ ὡς ἄνω βυζαντινοῦ κτηρίου, εἰς ἐπίπεδον χαμηλότερον, εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν ὑδάτων δύο μεγάλα τεμάχια καὶ ἄλλα μικρότερα ἀρραβδώτων κιόνων ὑπομέλανος λίθου καὶ ἐπίκρανον παραστάδος ἢ κίονος εἰς δευτέραν χρῆσιν μὲ ἐγχάρακτον διακόσμησιν. Πάντα τὰ κινητὰ εὑρήματα τῆς ἀνασκαφῆς ὡς καὶ ἡ ψηφιδωτὴ ταινία, ἀποκολληθεῖσα ὑπὸ τοῦ τεχνίτου κ. Σκόρδου, μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χαιρωνείας.

εἰς βάθος 1.30 μ. Ἡ διενεργηθεῖσα ἐν συνεχείᾳ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε δύο τοίχους εἰς σχῆμα Γ (Σχέδ. 5) τὸν α - β μὲ κατεύθυνσιν περίπου ἀπὸ Α. πρὸς Δ. μήκους 6.75 μ. (Πίν. 287 α) καὶ τὸν γ - δ μὲ κατεύθυνσιν περίπου ἀπὸ Β. πρὸς Ν. μήκους 13.50 μ. (Πίν. 286 γ). Αἱ διαστάσεις τοῦ κτηρίου δὲν δύνανται νὰ ὑπολογισθοῦν, διότι οἱ τοῖχοι προχωροῦν πέραν τῶν ὁρίων τοῦ οἰκοπέδου. Ἐξ ἄλλου, κατὰ πληροφορίαν τοῦ Ἐφόρου κ. Ν. Πλάτωνος, ἐπὶ τοῦ πρὸς Α. τοῦ οἰκοπέδου Μέλλιου εὑρισκομένου οἰκοπέδου Νίκαινα εἶχεν εὑρεθῆ τὸ 1937 κτήριον ἑλληνιστικόν, τὸ ὁποῖον ἐκαλύφθη μὲν κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς Κλινικῆς Νίκαινα, ἀλλὰ δὲν κατεστράφη (Βλ. καὶ BCH 1940 - 41, σ. 37, σημ. 2).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἂν καὶ ἰσοδομικὸς ὁ τοῖχος α - β παρουσιάζει ἐν τούτοις πρόσοψιν ἀκανόνιστον μὲ ἐσοχὰς καὶ ἐξοχάς. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 3 - 4 δόμους πελεκητῶν πωρολίθων, οἱ ὁποῖοι φαίνονται νὰ ἀνήκουν εἰς κτήριον τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. Ἀκολουθεῖ μία σειρὰ ἐξ ἀκανονίστων σκληρῶν ἀσβεστολίθων, εἰλημμένων ἐξ ἄλλων μνημείων, ὡς μαρτυροῦν ὡρισμένα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, καὶ ἄλλοι εἰργασμένοι λίθοι. Ὁ πλέον ἐνδιαφέρων ἐξ αὐτῶν εἶναι σφαιρικὸς λίθος (ὕψος 0,46, περίμετρος 1.80 μ.), φέρων ἀναγλύφους ἀνὰ μίαν προτομὴν εἰς τὰς δύο ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτους πλευράς. Εἶναι προσωποποιήσεις τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης, ὡς δεικνύουν ἡ μῆνις ἀφ' ἑνὸς καὶ αἱ ἀκτῖνες ἀφ' ἑτέρου ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν δύο μορφῶν (Πίν. 287 β - γ), βλ. καὶ τόξον εἰς Πίν. 286 γ. Ἐπὶ τῆς τελευταίας ταύτης σειρᾶς τῶν λίθων ὑπῆρχε νεώτερος τοῖχος, πιθανῶς ἐποχῆς Τουρκοκρατίας, ἐξ εὐτελῶν ὑλικῶν, ὅστις καὶ ἀφῃρέθη. Ὁ τοῖχος γ - δ ἀποτελεῖται εἰς ἄλλα σημεῖα ἐκ τριῶν, εἰς ἕτερα ἐκ δύο καὶ ἐξ ἑνὸς δόμου, ἀναλόγως τῆς κλίσεως τοῦ φυσικοῦ βράχου. Εἰς βάθος 1.90 μ. καὶ παρὰ τὸν τοῖχον γ - δ εὑρέθη χαλκοῦν βοιωτικὸν νόμισμα τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. Τὰ ὄστρακα εἶναι ἀσήμαντα. Οἱ σπουδαιότεροι τῶν λίθων μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χαιρωνείας.

Ἐλήφθη ἀπόφασις, ὅπως τὰ λείψανα τῶν τοίχων τούτων, τὰ ὁποῖα πιθανῶς ἀνήκουν εἰς σημαντικὸν κτήριον τῆς ἀρχαίας Λεβαδείας, διατηρηθοῦν ἐν ὑπογείῳ.

V. ΠΕΡΙΟΔΕΙΑΙ ΚΑΙ ΑΛΛΑΙ ΜΙΚΡΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΝ

Ἅγιος Βλάσιος. Ἐπίσκεψις ἀρχαίου φρουρίου Πανοπέως, φωτογράφησις. Ἀναφορὰ εἰς Ὑπουργεῖον διὰ τὴν στερέωσιν καὶ μερικὴν ἀναστήλωσιν τοῦ τείχους.

Ἀκραίφνιον : Ἠρευνήθησαν τάφοι ὑστεροελληνιστικοὶ καὶ χριστιανικοί, ὡς καὶ τμῆμα βυζαντινοῦ κτηρίου, ἅπαντα εὑρεθέντα τυχαίως ἐντὸς τοῦ χωρίου. Ἐπιτυμβία ἐνεπίγραφος στήλη καταστραφεῖσα ὑπὸ ἐργατῶν μετεφέρθη εἰς Μουσεῖον Θηβῶν τῇ φροντίδι τοῦ διεξάγοντος τὸν καθαρισμὸν τοῦ Πτῴου Γάλλου ἀρχαιολόγου κ. Chr. Llinas, ὅστις καὶ θὰ τὴν δημοσιεύσῃ.

Ἁλυκή: Ἐπίσκεψις φρουρίου ἀρχαίων Τιφῶν. Διαπίστωσις ὅτι ἐσυλήθη τάφος. Περισυλλογὴ ἀγγείων καὶ εἰδωλίων ἑλληνιστικῶν.

Ἀντίκυρρα καὶ Παραλία Διστόμου : Συχναὶ μεταβάσεις λόγῳ καταστροφῶν ἀρχαίων κτισμάτων ἐκ τῆς βαθείας ἀρόσεως καὶ λόγῳ οἰκοδομικῶν προβλημάτων ἀνακυψάντων ἐκ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Ἑταιρείας Ἀλουμινίου. Ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου ἀνετέθη εἰς τὴν Ἔφορον δ. Ἀ. Ἀνδρειωμένου ἡ ἀνασκαφὴ ἀνευρεθέντος ἀρχαίου κτηρίου παρὰ τὴν θέσιν «Ἄσπρα Σπίτια».

Αὐλίς: Εἰς ἀπόστασιν 1 χλμ. περίπου Ν. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος διεπιστώθη καταστροφὴ μεγάλου βυζαντινοῦ κτηρίου, ἀποτέλεσμα καὶ ἐδῶ τῆς βαθείας ἀρόσεως. Περισυνελέγη μικρὸν κιονόκρανον καὶ μεγάλη μαρμαρίνη πλάξ, ἀγνώστου χρήσεως.

Δράμεσι: Κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν κοινοτικῶν ἔργων ἐπὶ τοῦ λόφου «Πύργος» κατεστράφη τμῆμα τοῦ αὐτόθι ὑπάρχοντος προϊστορικοῦ τύμβου. Εἰς βάθος 1.80 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους εὑρέθησαν κτήρια καὶ ὄστρακα Πρωτοελλαδικῆς ἐποχῆς, ἐνῷ ὑπεράνω αὐτῶν ὑπῆρχον πλούσια ἴχνη κατοικήσεως Μεσοελλαδικῆς ἐποχῆς. Εἰς τὰς κλιτῦς τοῦ ἐν λόγῳ λόφου ἔχομεν ἐνδείξεις περὶ τῆς ὑπάρξεως μυκηναϊκῶν τάφων. Ὡς ἐκ τούτου διεκόψαμεν πᾶσαν ἐργασίαν καὶ ἐζητήσαμεν τὴν κήρυξιν τοῦ λόφου ὡς χώρου ἀρχαιολογικοῦ.

Ἐλάτεια: Πρὸ καιροῦ εἶχεν εὑρεθῇ μέγας πίθος εἰς ἀγρὸν Παπαβασιλείου. Μετὰ πρόχειρον ἔρευναν διεπιστώθη ἡ ὕπαρξις βυζαντινοῦ κτηρίου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ὁ πίθος.

Ἐντὸς τοῦ χωρίου ἔχουν μεταφερθῇ ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως πολλαὶ ἐπιτύμβιοι στῆλαι, τῶν ὁποίων σῴζονται κυρίως αἱ ἀνθεμωταὶ ἐπιστέψεις.

Ἐλεὼν (Σπαΐδες) : Εὑρέθησαν ἑλληνιστικοὶ τάφοι συλημένοι.

Εὐαγγελίστρια : Ἐγένετο πρότασις ἵνα κηρυχθῇ διατηρητέος λόγῳ φυσικοῦ κάλλους βραχώδης λόφος, ὅστις ἐπρόκειτο νὰ ἀφανισθῇ ἐκ τῆς λειτουργίας λατομείου (Πίν. 288 α).

Εὔτρησις: Ἔγκαιρος ἐπέμβασίς μας παρὰ τὸν χῶρον τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν ἀπέτρεψεν τὴν ἐκ τῆς μηχανοκαλλιεργείας καταστροφὴν κτηρίων, λείψανα τῶν ὁποίων διακρίνονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους.

Καλλιθέα (Μουσταφάδες) Εὑρέθη κατεστραμμένος λαξευτὸς μυκηναϊκὸς τάφος καὶ συλημένοι 8 ἑλληνιστικοὶ τάφοι ἐπὶ τοῦ λόφου «Σωρός».

Κρεῦσις : Μετάβασις εἰς ἀρχαῖον λιμένα (Λιβαδόστρα). Περισυλλογὴ μικρῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ἐκ τῆς περιοχῆς.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Λάρυμνα: Ἐνέργειαι διὰ τὴν προστασίαν τοῦ ἀρχαίου λιμένος καὶ τῆς προϊστορικῆς ἀκροπόλεως. Ἐφωτογραφήθη καὶ ἀπετυπώθη βυζαντινός ναὸς Ἁγίου Νικολάου σῴζοντος τοιχογραφίας (Πίν. 288 β).

Ὀρχομενός: Ἐθεωρήθη ἀναγκαῖος ὁ εὐπρεπισμὸς τοῦ θησαυροῦ τοῦ Μινύου. Ἐπιδιωρθώθη ἡ ἐξώθυρα καὶ ἐπεχρίσθη ὁ τοῖχος συγχρόνου περιβόλου τοῦ μνημείου. Αἱ παρειαὶ τοῦ δρόμου ἐκαθαρίσθησαν ἐκ τῶν χόρτων. Οἱ ἐκ προγενεστέρων μετακινήσεων ἐντὸς τοῦ θολωτοῦ τάφου ἀτάκτως ἐρριμμένοι λίθοι μετεφέρθησαν εἰς χῶρον ΒΑ. τοῦ δρόμου (Πίν. 289 α - β). Πέριξ τοῦ θολωτοῦ τάφου καὶ εἰς τὸ ὕψος τῆς ἄνω σειρᾶς τῶν δόμων κατεσκευάσθη προστατευτικὴ αὐλαξ διὰ τὴν διοχέτευσιν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων εἰς ἀγωγὸν εὑρισκόμενον ἄνωθεν τοῦ ὀρθογωνίου θαλάμου (Πίν. 290 α).

Ριτσώνα: Ἐκ τῆς βαθείας ἀρόσεως κατεστράφησαν ὁλοσχερῶς κτήρια κλασσικῆς ἐποχῆς ἐπὶ τῆς ὑποτιθεμένης ἀκροπόλεως τῆς ἀρχαίας Μυκαλησσοῦ. Ἐγένοντο αἱ δέουσαι ἐνέργειαι διὰ τὴν ἀπαλλοτρίωσιν τοῦ ἀγροῦ Δουραμάνη μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐρευνηθῇ ἐν καιρῷ ὁ χῶρος.

VI. ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Ἐκ περισυλλογῆς ἢ καταθέσεως ἰδιωτῶν εἰσήχθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Θηβῶν τὰ κάτωθι ἔργα:

1. Γλυπτά

Κνήμη ἀνδρικοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀγάλματος ἐκ μαρμάρου νησιωτικοῦ, ὕψ. 0,30 μ. ἀπὸ τὴν περιοχὴν Κάστρου Κωπαΐδος. Β.Ε. 381

Χεὶρ μετὰ τοῦ πήχεως ἐκ χαλκοῦ, ἀνήκουσα προφανῶς εἰς ἄγαλμα κλασσικῆς ἐποχῆς, ἔχουσα τὰς αὐτὰς περίπου ἀναλογίας μὲ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα τοῦ παιδὸς τοῦ Μαραθῶνος (μῆκος 0,24 μ.). Ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῶν Θεσπιῶν. Β.Ε. 410 (Πίν. 290 β).

2. Ἀνάγλυφα

Ἐπιτύμβιος ἀνάγλυφος στήλη μετὰ καμπύλης ἄνω ἀπολήξεως, ἐκ πεντελησίου μαρμάρου. Παρίσταται καθημένη γυνὴ φέρουσα χιτῶνα καὶ ἱμάτιον καὶ κρατοῦσα φιάλην. Πρὸ αὐτῆς ὁ ἀφηρωϊσθεὶς νεκρὸς μὲ ἱμάτιον καὶ πέτασον κρατεῖ ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ ἵππον, ὅστις πρὸ τῆς γυναικὸς κάμπτει τὸ ἀριστερὸν πρόσθιον σκέλος. Παρὰ τὰς μερικὰς ἀτελείας τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ἀπὸ τὰ ὡραιότερα βοιωτικὰ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. Πιθανῶς ἐκ Παλαιοκαραντᾶ. Β.Ε. 408. Ὕψ. 0,75, πλ. 0,79 μ. (Πίν. 290 γ).

Ἐπιτύμβιος κύβος ἐκ μαρμάρου μὲ ἀνάγλυφον ἱππέα. Ἐλλείπει τὸ ἄνω τμῆμα. Ἐργασία πρόχειρος. Ὕψ. 0,92, πλ. 0,58 μ. Ἐκ τῆς περιοχῆς τῶν Θεσπιῶν. Β.Ε. 407 (Πίν. 291 α).

Ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον ἐκ μαρμάρου, ἐλλιπὲς καὶ ἐφθαρμένον. Παρίσταται εἰς τὸ κέντρον κορμὸς δένδρου, περὶ τὸν ὁποῖον ἑλίσσεται ὄφις. Ἀριστερὰ διακρίνονται μόνον αἱ πτυχαὶ μεγάλης μορφῆς μὲ σκῆπτρον. Πρὸ αὐτῆς βωμός, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁδηγεῖται ζῶον πρὸς θυσίαν ὑπὸ παιδὸς ἀκολουθουμένου ὑπό ἄλλου παιδὸς καὶ δύο ἐνηλίκων. Ὕψ. 0,37, πλ. 0,41 μ. Ἐκ τῆς περιοχῆς τῶν Θεσπιῶν. Β.Ε. 409 (Πίν. 291 β).

Ἐπιτυμβία στήλη ἀπολήγουσα εἰς ἀέτωμα· ἐντὸς κοιλώματος ἀνάγλυφος γυναικεία μορφὴ κατ' ἐνώπιον μὲ χιτῶνα καὶ ἱμάτιον. Τὸ πρόσωπον ἐφθαρμένον. Κάτωθεν τοῦ ἀετώματος ἡ ἐπιγραφή: *Ἐπὶ Εὐρώπηι Σιμίου*. Ὕψ. 1.13, πλ. 0,46 μ. Ὕψ. γραμμ. Α 0,025 μ. Ἐκ Πλαταιῶν. Β.Ε. 437.

3. Ἐνεπίγραφοι ἐπιτύμβιαι στῆλαι

Τμῆμα στήλης σῳζον μέρος τοῦ ἀετώματος. Ἐπιγραφή: *Δαμο- -/. Ἀθα- -* Ὕψ. 0,39, πλ. 0,23 μ. Ὕψ. γραμμάτων 0,03 μ. Ἐκ Θηβῶν. Β.Ε. 391.

Στήλη ἀπολήγουσα εἰς ἀέτωμα. Ἐπιγραφή: *Εἰρήνη*. Ὕψ. 0,91, πλ. 0,43 μ. Ὕψ. γραμμ. 0,06 μ. Ἐκ Θηβῶν. Β.Ε. 404.

Στήλη τριγωνικῆς ἀπολήξεως, τεθραυσμένη κάτω, ἐκ λίθου μελανοφαίου. Ἐπιγραφὴ 5ου αἰ. π.Χ.: *Ἐνπέδαινα*. Ὕψ. 0,53, πλ. 0,515., ὕψ. γραμμ. 0,04 μ. Ἐκ Θηβῶν. Β.Ε. 358 (Πίν. 292 α).

Στήλη ὀρθογώνιος, τεθραυσμένη ἄνω καὶ κάτω μὲ ἐξέχον ἀετωματικὸν τρίγωνον. Ἐπιγραφὴ ἑλληνιστικῶν χρόνων: *Σωτέλης/. . ιτα/(Πρ)όξεν(ος)* Ὕψ. 0,44, πλ. 0,47 μ. Ὕψ. γραμμ. 0,05 μ. Ἐκ Θηβῶν. Β.Ε. 359 (Πίν. 292 β).

Στήλη ὀρθογώνιος μὲ ἐπιγραφήν: *Στράτων/ Παιδαγωγός*. Ὕψ. 0,44, πλ. 0,54 μ. Ὕψ. γραμμ. Α 0,025 μ. Ἐκ Θεσπιῶν. Β.Ε. 411.

4. Διάφορα

Ἐπιτύμβιος θριγκὸς ἐκ πώρου λίθου. Ἐπὶ τοῦ ἐπιστηλίου ἐπιγραφή: *Σωκράτης* μεταξὺ δύο ἀναγλύφων ροδάκων. Ἀκολουθοῦν τρίγλυφα καὶ μετόπαι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀνάγλυφοι κύκλοι, ὧν οἱ δύο κεντρικοὶ φέρουν ρόδακας καὶ οἱ δύο ἀκραῖοι ὀμφαλωτὰς φιάλας. Τὸ κολοβὸν ἀέτωμα φέρει ἄνω 4 ὀπὰς διὰ τὴν στερέωσιν ἀκρωτηρίου ἢ ἄλλου μέλους. Εὑρέθη εἰς Ἁγ. Θεοδώρους Θηβῶν. Μῆκος 1.07, ὕψ. 0,38 μ. Β.Ε. 356.

Ἀνθέμιον ἀπὸ ἐπίστεψιν στήλης ἐκ μαρμάρου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ὕψ. 0,94, πλ. 0,65 μ. Παρεδόθη ὑπὸ κατοίκου Θεσπιῶν. Β.Ε. 412.

Ὅμοιον μικρότερον, ἐκ Πλαταιῶν. Φέρει ἐπιγραφὴν λίαν ἐφθαρμένην. Ὕψ. 0,72, πλ. 0,43 μ. Β.Ε. 440.

Κιονόκρανον δωρικὸν ἐκ πώρου λίθου μετρίας διατηρήσεως. Ὕψ. 0,33, διαστ. ἄνω ἐπιφανείας 0,54 x 0,65 μ. Ἀεροπόρεμα Θηβῶν. Β.Ε. 363.

Τμῆμα κίονος ραβδωτοῦ, ἐφθαρμένου κατὰ τὴν μίαν πλευράν, ἐκ πώρου λίθου. Μῆκος 0,79, διάμ. 0,55 μ. Γούρνα Θηβῶν. Β.Ε. 375.

Βυζαντινὰ κιονόκρανα, διαχωριστικὰ παραθύρων καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, ἐκ Θηβῶν. Β.Ε. 364, 365, 367, 368, 369, 371, 372, 390.

Δύο ἐπίκρανα βαθμιδωτά, ἐν τῶν ὁποίων φέρει ἐπιγραφὴν *ΝΙΨΟΝ*. Ἐκ Θηβῶν. Β.Ε. 361-2.

5. Ἀγγεῖα

Πίθος ταφικὸς μὲ σφαιρικὴν κοιλίαν καὶ ὁριζοντίους κυλινδρικὰς λαβάς. Ἀδιακόσμητος, πιθανῶς τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. Ὕψ. 0,40 μ. Ἐντὸς αὐτοῦ εὑρέθησαν ὀστᾶ βρέφους καὶ 4 ἀγγεῖα: *2 κανθαρίσκοι, κοτύλη* καὶ *σκύφος μελαμβαφής*. Ἐξ Ἁγίων Θεοδώρων Θηβῶν. Β.Ε. 339.

Κάλπις δίωτος μετὰ πώματος, τοῦ τέλους τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς. Συνολ. ὕψος 0,38 μ. Β.Ε. 343.

Σκύφος μελανόμορφος, α) Πομπὴ πέντε γερόντων βαινόντων πρὸς δεξιὰ μὲ δάδας ἢ βακτηρίας. β) Ἓξ χορευταὶ ἢ ἀκροβάται μὲ τὴν κεφαλὴν κάτω καὶ τοὺς πόδας ἐπάνω. Πρό αὐτῶν αὐλητής. Ὕψ. 0,152, διάμ. 0,226 μ. Θαυμάσιον ἔργον πιθανῶς βοιωτικοῦ ἐργαστηρίου. Β.Ε. 342.

Περὶ τὰ 15 ἀγγεῖα, κυρίως μελαμβαφεῖς κάνθαροι, μόνωτα κύπελλα, πρόχοι κ. ἄ. ἄνευ ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος, τὰ ὁποῖα κατέθεσαν ἰδιῶται ἐκ διαφόρων τόπων τῆς Βοιωτίας.

6. Νομίσματα

Ἡ μικρὰ νομισματικὴ συλλογὴ τοῦ Μουσείου ἐπλουτίσθη μὲ 30 νομίσματα ἐξ ἀνασκαφῶν καὶ 186 ἐκ περισυλλογῆς καὶ καταθέσεως ἰδιωτῶν. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουν νομίσματα Θηβῶν, Βοιωτίας, Χαλκίδος, Εὐβοίας, Φωκίδος, Λοκρίδος, Ἀθηνῶν, Μεγάρων, πόλεων τῆς Πελοποννήσου καὶ Μακεδονίας.

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ-ΣΑΡΑΝΤΗΣ ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

GRABUNGEN IM KABIRENHEILIGTUM BEI THEBEN 1964

Die Kampagne konnte wieder mit Mitteln der Deutschen Forschungsgemeinschaft und mit Unterstützung des Deutschen Archäologischen Instituts durchgeführt werden. Ich danke beiden Institutionen aufrichting. Die Deutsche Forschungsgemeinschaft hat auch wieder Apparate und ein Auto zur Verfügung gestellt. Die Abteilung Athen steuerte Zeichengerät bei und war vielfach weiter behilflich, ebenso die Zentraldirektion Berlin und die Abteilung Rom. Nicht minder gilt mein Dank der griechischen Altertümerverwaltung und der Leitung des Museums in Theben. Vor allem Frau E. Stasinopoulou-Touloupa hat mich aufs hilfsreichste unterstützt, auch Herrn S. Simeonoglu und den anderen Mitarbeitern des Museums verdanke ich freundliche Hilfe. Als Mitarbeiter nahmen an der Grabung teil: Frau Dr. G. Krien, cand. phil. H. J. Deckers, cand. phil. W. D. Heilmeyer als Archäologen; Fräulein stud. arch. H. Fastje als Architektin; Herr Th. Duncker als Photograph. Als aufseher bewährte sich wieder Alkibiades Speliopoulos aus Olympia.

Die Arbeiten begannen mit der Freilegung der Orchestra und der Cavea (T a f. 293). Der Verlauf der 1956 schon festgestellten römischen Umfassungsmauer wurde geklärt (T a f. 294 a - b, 295 a - b). In der Achse des Tempels ist eine Nische angelegt, die eine nach den Beifunden ältere, offenbar grössere ersetzt (T a f. 295 a). Sie liegt etwas südlich der römischen Nische und ist in Trockenmauer-Technik aus Feldsteinen gebaut. Nördlich der Nische ändert sich der Verlauf und der Charakter der Mauer. Eine am Fundament gefundene Diokletianusmünze datiert diesen Teil der Mauer in das späte 3. Jahrhundert. Es soll in der folgenden Kampagne versucht werden, ob sich—trotz der Anlage eines Autoweges an dieser Stelle in neuester Zeit—Reste einer Mauer finden, die der Südhälfte mit ihren Strebepfeilern entspricht.

Über den sechs Steinstufen erhebt sich ein zweiter Rang. Hier sind nur Reste der Treppen und Auflageblöcke für Holzsitze erhalten.

Nur die Mittelkerkis ist bisher freigelegt (T a f. 294 a - b). Hier fanden sich ungefähr in der Tempelachse drei Opfergruben, den Hang hinaufsteigend in Richtung der Nische. Die obere ist eine tiefe Rinne, die auf drei Seiten um einen Erdkern läuft. Die mittlere hat ungefähr Hufeisenform. Von dieser Grube ausgehend läuft ein doppeltes Steinfundament um die obere Grube (T a f. 296 a).

Durch eine eingeschnittene breite Rinne ist die mittlere Grube mit einer kleinen etwa quadratischen flachen Grube weiter unten verbunden. Nach den Beifunden in den Steinfundamenten gehören die oberen Gruben in das spätere 4. Jahrhundert v. Chr. (T a f. 296 a - b und 297 c - d). Es fanden sich nur geringe Gefässcherben (auch ein Unguentarienfragment) in der Füllerde der Gruben und keinerlei sonstige Reste. Nur auf dem Boden der obersten Grube war ein kleiner Aschenrest. Für die unteren wird man also flüssige Spenden annehmen dürfen, da Fleisch wohl wie in der Grube im Tempel mit Knochen geopfert wäre.

Unter der südlichen Hälfte der Cavea verlief eine schon 1962 angeschnittene hellenistische Mauer weiter nach Osten. Darunter verläuft ein grosser noch nicht aufgedeckter Kanal in Richtung auf die Cavea (T a f. 298 a - c). Hier müssen die Untersuchungen weiter geführt werden. Im Süden, wo die Cavea Stufen zerstört sind, wurde der Rest eines Ofens freigelegt (T a f. 299 a) der zu Gebäuden der früheren Bebauung gehört.

Es zeigte sich, dass die äussere Quaderverkleidung der römischen Theater-Umfassungmauer bis zu der schon 1956 festgestellten Stichmauer reicht. Von hier aus nach Süden verläuft eine grosse über 4 m breite Kelleranlage, die noch nicht fertig freigelegt ist. An ihrer Westmauer befindet sich ein Brunnen (T a f. 299 b). Er ist bis zu 4 m Tiefe freigelegt und ergab bisher nur römische Keramik. Östlich des Kellers war die aufgehende Theater-Umfassungsmauer verputzt, wie sich an Resten des Verputzes feststellen liess.

Ein Suchgraben durch die grosse Nord-Südhalle traf auf eine Basis, so dass eine Mittelstützenreihe für die Halle gesichert ist. Der Abstand der Stützen von einander muss noch festgestellt werden.

An das Nordanalemma nach Westen hin anschliessend, fanden sich drei Quadern, in denen ich den Rest des hellenistischen Cavea-Abschlusses erkennen möchte (T a f. 300 a). Der römische Umbau hat also dem Theater auch eine römische Proportion gegeben und es auf die neue römische Tempelfassade bezogen.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Den endgültigen Beleg dafür, dass die sog. ältere Grenzmauer älter ist als die uns erhaltene Cavea und von dieser abgeschnitten ist, erbrachte die Tatsache, dass ein Stück dieser Grenzmauer eindeuting unter dem Nordteil der Cavea verläuft (T a f. 300 b).

Im Sommer 1965 sollen die ältere Phase des Theaters und die noch anstehenden anderen Fragen möglichst weitgehend geklärt werden.

GERDA BRUNS

*

PTOÏON

En 1964, l'École Française a poursuivi le «nettoyage» du Sanctuaire du Héros Ptoïos (Kastraki) et entrepris celui de la Terrasse inférieure du Sanctuaire d'Apollon (Perdicovrysi) (P l. 301 a).

À **Kastraki,** les vestiges (fondations) de l' alignement de bases Nord ont été dégagés sur une plus grande longueur, vers l'Ouest (direction d'Acraiphia), et la fouille de 1963 a été étendue, principalement du côté Ouest et du côté Nord. Le résultat le plus notable de ce travail est la découverte d'une colonne polygonale archaïque: ce support central de trépied avait été brisé et remployé, avec son chapiteau, dans la fondation de la base postérieure n° 19 (catalogue de P. Guillon).

À **Perdicovrysi,** nous avons vidangé complétement deux des sept réservoirs (P l. 301 b), dégagé à nouveau le mur de soutènement antérieur de la Terrasse, et exécuté une coupe profonde sur sa face externe: sont apparus ainsi les vestiges probables d'une chaussée antérieure au mur. Un nettoyage général de la région (y compris les bassins archaïques) a permis quelques observations nouvelles.

Des relevés et plans ont été établis par C. Tousloukof.

ÉCOLE FRANÇAISE D'ATHÈNES

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

1. ΜΟΝΗ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ

Ἀπεπερατώθη ἡ ἀναστήλωσις τῆς Τραπέζης τῆς Μονῆς, διά τῆς κατασκευῆς τῆς ἀμφικλινοῦς στέγης ἐξ ὡπλισμένου σκυροδέματος καί τῆς τοποθετήσεως ξυλίνων θυρῶν καί παραθύρων.

Διεξάγεται ἔρευνα εἰς τά σημεῖα, εἰς τά ὁποῖα ἐφάπτονται οἱ δύο ναοί, τό Καθολικόν καί ὁ ναός τῆς Παναγίας, διά νά ἐξακριβωθῇ, ποῖος ἐκ τῶν δύο εἶναι προγενέστερος.

Ἀμφότεραι αἱ ἐργασίαι ἐγένοντο ὑπό τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως, εἰς ἣν ἀνήκει καί ἡ λεπτομερής δημοσίευσις.

2. ΟΙΝΟΗ (ΣΧΗΜΑΤΑΡΙ)

Α΄. Ἱερός ναός Ἁγίου Ἰωάννου Νεκροταφείου

(Τεχνικά Χρονικά, τεῦχος 401 - 402, Ἀθῆναι 1957, σ. 8 - 13. ΑΔ 16 (1960): Χρονικά, σ. 76, 154, Πίν. 136, γ. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 205).

Μὲ βάσιν τό καταρτισθέν παλαιότερον ὑπό τοῦ Ἐφόρου πρόγραμμα ἐργασιῶν, ἐπραγματοποιήθη ἐφέτος ἡ στερέωσις καί ἀποκατάστασις τοῦ σημαντικοῦ τούτου βυζαντινοῦ μνημείου, τό ὁποῖον λόγῳ σεισμικῶν δονήσεων καί καθιζήσεως τοῦ ἐδάφους, εὑρίσκετο εἰς λίαν ἐπικίνδυνον κατάστασιν.

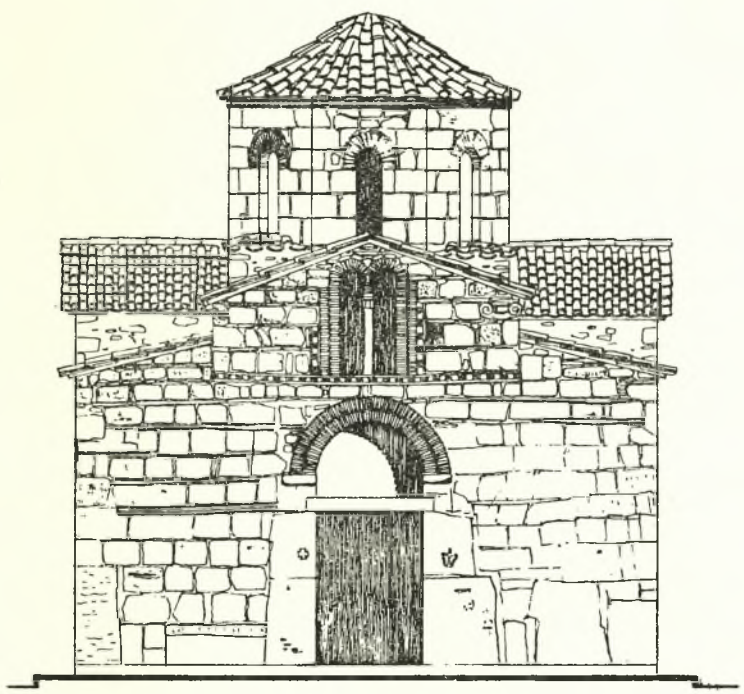

Σχέδ. 1. Σχηματάρι. Ναός Ἁγίου Ἰωάννου. Δυτική ὄψις

Βεβαίως ἡ λεπτομερής καί πλήρης ἔκθεσις περί τῶν γενομένων ἐργασιῶν ἀνήκει εἰς τήν Διεύθυνσιν Ἀναστηλώσεως.

Ἐνταῦθα ἐκτίθενται ὀλίγα πληροφοριακά καί κατατοπιστικά στοιχεῖα καί παρέχονται φωτογραφίαι κατά τά στάδια τῶν ἐργασιῶν, ὡς καί σχέδια, συνταχθέντα κατά τάς τελευταίας μετρήσεις.

Αἱ ἐργασίαι ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

Δυτικός τοῖχος. Ἀποχωμάτωσις εἰς βάθος 0,50 μ., ὥστε ἡ στάθμη τοῦ ἐδάφους νά κατέλθῃ χαμηλότερον τοῦ κατωφλίου καί τῆς ἐξοχῆς τοῦ τοίχου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

(Πίν. 302 α-β· Σχέδ. 1). Τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ τοίχου τούτου ἦτο ἐπικεχρισμένον, ἐνῷ τὸ κάτω παρουσίαζε καλὴν δόμησιν διὰ πελεκητῶν ὀρθογωνισμένων πωρολίθων, μεταξὺ τῶν ὁποίων σειραὶ ὀπτῶν πλίνθων, κυρίως ὁριζοντίων, ἔδιδον τὴν ἐμφάνισιν τοῦ πλινθοπερικλείστου συστήματος. Διὰ τὴν κατασκευὴν ἐσωτερικῶν ὠπλισμένων δοκῶν πρὸς στερέωσιν τοῦ τοίχου, ἀφῃρέθησαν τὰ ἐπιχρίσματα, τὰ ὁποῖα εἰς πολλὰ σημεῖα εἶχον ἀποκολληθῆ. Οὕτω, ἀπεκαλύφθησαν τὰ ἐξῆς γρανίτου ἡμικίων καὶ ἀποκατεστάθη τοῦτο εἰς τὴν ἀρχικήν του μορφήν. Ἐγένετο ἐνίσχυσις τῆς ὑποθεμελιώσεως διὰ σκυροδέματος.

Νότιος τοῖχος. Αἱ εὑρεῖαι καὶ καθ' ὅλον τὸ ὕψος του σχηματισθεῖσαι ρωγμαὶ εἶχον καταστήσει τοῦτον σαθρόν, ἀπειλούμενον μὲ τελείαν κατάρρευσιν. Δι' ὃ παρέστη ἀνάγκη ὅπως τὸ ἀνατολικόν του μέρος, μήκους 2,50 μ., διαλυθῇ καὶ ἀνακατασκευασθῇ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐμφάνισιν καὶ τὰς αὐτὰς διαστάσεις. Τὰ ἄλλα μέρη τοῦ τοίχου

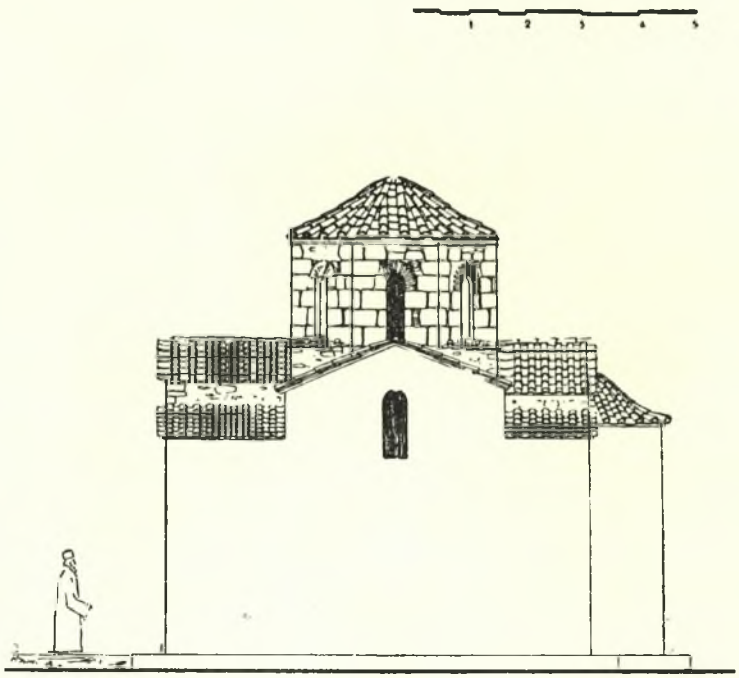

Σχέδ. 2. Σχηματάρι. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου. Νοτία ὄψις

στοιχεῖα: α) διπλοῦν τόξον ἐξ ὀπτῶν πλίνθων εἰς τὴν ὑπὲρ τὴν θύραν κόγχην, β) ὀδοντωτὴ ὁριζόντιος ταινία, καταλαμβάνουσα τὸ πλάτος τῆς δυτικῆς κεραίας, γ) δίλοβον παράθυρον (ὕψους 1.30 μ.) ὑπὲρ τὴν ταινίαν, ἐξ ὀπτῶν πλίνθων, πωρίνου ἀμφικιονίσκου καὶ μαρμαρίνου ἐπιθήματος (μήκους 0,52 μ.), τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν στενὴν πλευράν του φέρει γλυπτὸν διάκοσμον ἐκ δύο ἀνθεμίων, καὶ δ) ἰωνικὸν μαρμάρινον κιονόκρανον εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ ἀετώματος τῆς κεραίας. Πάντα τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἀποκατεστάθησαν εἰς τὴν ἀρχικήν των μορφὴν (Πίν. 302 α - β· Σχέδ. 1).

Ἐκ τοῦ κατωφλίου τῆς θύρας ἀφῃρέθη ὁ ἐκ ἐξησφαλίσθησαν δι' ἐσωτερικῶν ὠπλισμένων δοκῶν ἐκ σιμέντου. Ἡ ὑποθεμελίωσις τοῦ τοίχου τούτου ἐνισχύθη διὰ σκυροδέματος βάθους 1.40 μ. Ἡ τοιχοποιΐα του ἦτο κοινή, δι' ὃ καὶ συνεπληρώθη ἡ ἐπίχρισίς του, ὡς ἦτο πρίν. Ἀπεφράγη τὸ τοξωτὸν παράθυρον ὑπὸ τὸ ἀέτωμα τῆς κεραίας (Πίν. 302 γ· Σχέδ. 2).

Ἀνατολικὸς τοῖχος. Καὶ ὁ τοῖχος οὗτος εὑρίσκετο εἰς λίαν ἐπικίνδυνον κατάστασιν. Παρέστη ἀνάγκη νὰ διαλυθῇ κατὰ τὸ ἥμισυ ἡ νοτίως τῆς κόγχης πλευρὰ καὶ ἀνακατασκευσθῇ, ἀφοῦ προηγουμένως ἐσημειώθησαν οἱ ἀφαιρεθέντες λίθοι, ὥστε οὗτοι νὰ ἐπανατοποθετηθοῦν ἀκριβῶς εἰς τὰς ἰδίας των θέσεις.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Τρεῖς ἐσωτερικαὶ ὡπλισμέναι δοκοί, κατασκευασθεῖσαι εἰς διάφορα ὕψη, συνέδεσαν τὴν πλευρὰν ταύτην πρὸς τὴν κόγχην καὶ τὸν ἀνακατασκευασθέντα, ὁμοίως, νότιον τοῖχον. Ἀνακατεσκευάσθη ἐν μέρει καὶ ἠσφαλίσθη δι' ἐσωτερικῆς ὑποθεμελίωσις δι' ὡπλισμένου σκυροδέματος εἰς βάθος 1.40 - 1.50 μ.

Ἐπειδὴ ἡ τοιχοποιΐα τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, εἶναι, εἰς ἐμφάνισιν, ἡ αὐτὴ περίπου πρὸς τὴν τοῦ δυτικοῦ, ἀφῃρέθησαν τὰ ἐπιχρίσματα καὶ ἀφέθη

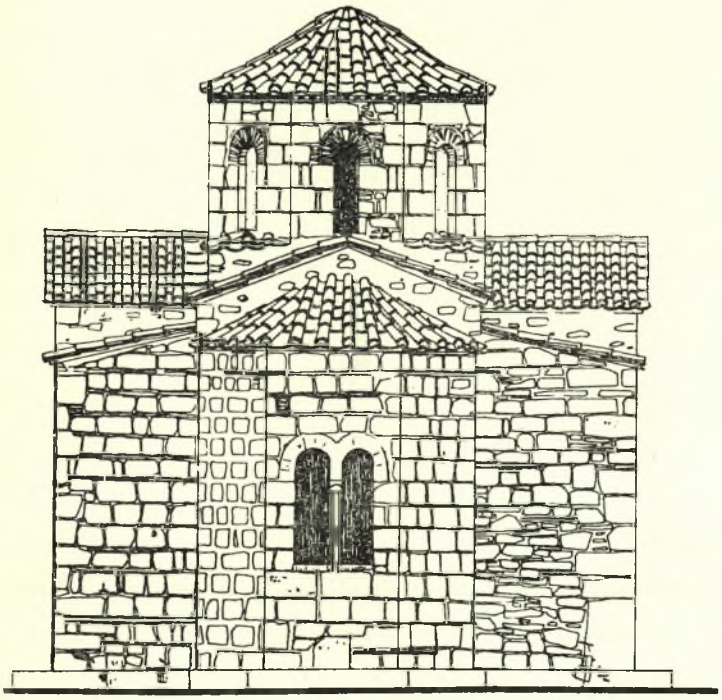

Σχέδ. 3. Σχηματάρι. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου. Ἀνατολικὴ ὄψις

κῶν δοκῶν τὸ ὑπὲρ τὸ δίλοβον παράθυρον τμῆμα τῆς κόγχης. Τὸ τεταρτοσφαίριον ταύτης ἐπενδύθη δι' ὡπλισμένου μανδύου ἐκ σκυροδέματος καὶ ἐκαλύφθη ἐκ νέου διὰ τῆς κεραμώσεως.

Ἀποκατεστάθη τὸ δίλοβον παράθυρον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς κόγχης. Καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς κορυφῆς τῶν τριῶν μερῶν τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου κατεσκευάσθη ἐσωτερικῶς ὡπλισμένη δοκὸς ἐκ σκυροδέματος πρὸς ἀποτελεσματικὴν ἐξασφάλισιν. Διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐνισχύθη αὕτη ἀκάλυπτος (Πίν. 303 α - β· Σχέδ. 3).

Βόρειος τοῖχος. Ἀποχωμάτωσις εἰς ἀπόστασιν 2.80 μ. ἀπὸ τοῦ τοίχου καὶ εἰς βάθος 0,75 μ. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ τοίχου ἦτο ἐπικεχρισμένη. Μεγάλα τμήματα τοῦ ἐπιχρίσματος εἶχον ἀποκολληθῆ καὶ ἄλλα ἦσαν τελείως σαθρά. Ἐκρίθη σκόπιμον νὰ ἀφαιρεθοῦν τὰ ἐπιχρίσματα ἀπὸ ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν. Ἡ ἀποκαλυφθεῖσα τοιχοποιΐα παρουσιάζει ἐνδιαφέρον διὰ τοῦ τονισμοῦ τῶν δόμων μὲ κεράμους, μήκους 0,40 μ., ὁριζοντίως

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

τοποθετημένων. Εἰς τὰς γωνίας ἔχει γίνει χρῆσις μεγάλων φαιῶν λίθων ἢ πωρολίθων καλῶς εἰργασμένων. Ἀποκατεστάθη τὸ τοξωτὸν παράθυρον κάτωθεν τοῦ ἀετώματος τῆς κεραίας. Χαμηλότερον ἀπεκαλύφθη ἕτερον παράθυρον, τετράγωνον, τὸ ὁποῖον ἀφέθη τειχισμένον (Πίν. 303 γ - δ· Σχέδ. 4).

Στέγαι. Ἀφαίρεσις τῆς κεραμώσεως καὶ χωμάτων, ὕψους 0,20 - 0,30 μ. Ἐπικάλυψις ὅλων τῶν ἐπιφανειῶν δι' ὡπλισμένου μανδύου ἐκ σκυροδέματος, ὕψους 0,15 μ. καὶ ἐπανατοποθέτησις τῶν κεράμων (Πίν. 304 α - β).

Εἰς τὸ τύμπανον ἀπεφράγησαν καὶ ἀποκατεστάθησαν τὰ τέσσαρα τοξωτὰ παράθυρα. Ταῦτα δὲν ἔχουν τὰς αὐτὰς διαστάσεις. Ἀνατολικόν: 1.12 x 0,32 μ., βόρειον: 1.23 x 0,34 μ., δυτικόν: 1.21 x 0,35 μ., καὶ νότιον: 1.14 x 0,345 μ. (Πίν. 304 γ, 305 α).

Εἰς τὰ παράθυρα τοῦ τρούλλου ὡς καὶ εἰς τὰ τῶν κεραιῶν ἐτοποθετήθησαν σιδηρᾶ ὑαλοστάσια.

Καθ' ὅλον τὸ μῆκος καὶ τῶν τεσσάρων τοίχων τοῦ κτηρίου κατεσκευάσθη εἰς τὴν βάσιν τούτων προστατευτικὸν «πεζούλι», πλάτους 0,40 μ. καὶ ὕψους 0,60 - 0,75 μ., τὸ ὁποῖον εἶναι ὁρατὸν ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους εἰς ὕψος 0,20 μ.

Ἐσωτερικόν. Ἦτο ἐπικεχρισμένον καὶ παρουσίαζε τὴν αὐτὴν ἐπικίνδυνον κατάστασιν, ὡς καὶ τὸ ἐξωτερικὸν (Πίν. 305 β - γ).

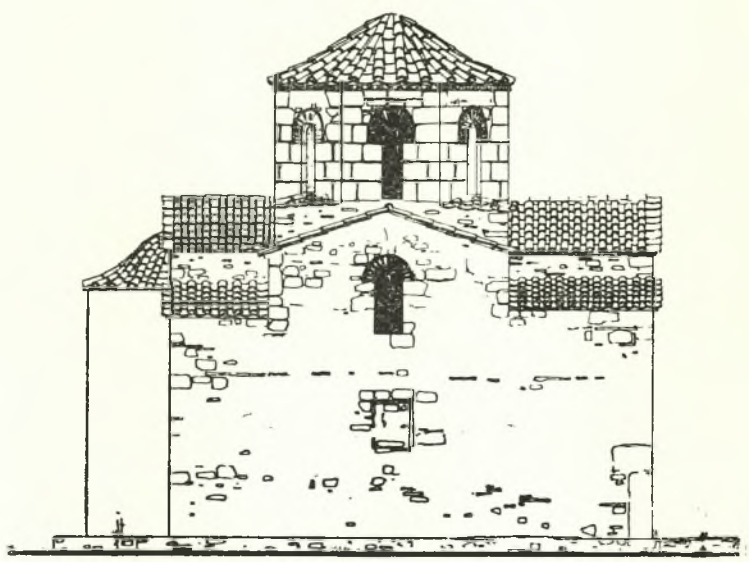

Σχέδ. 4. Σχηματάρι. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου. Βορεία ὄψις

Δι' ἐσωτερικῶν ὡπλισμένων δοκῶν καὶ καταλλήλων «συρραφῶν» καὶ συμπληρώσεων ἐξουδετερώθη ὁ κίνδυνος. Διελύθη τὸ σαθρὸν μεταγενέστερον κτιστὸν τέμπλον. Κατὰ τὰς ἐργασίας αὐτὰς παρετηρήθη ὅτι ὑπὸ τὰ ἐπιχρίσματα ὑπῆρχον τοιχογραφίαι. Συνεργεῖον ὑπὸ τὸν μουσειακὸν ζωγράφον - συντηρητὴν κ. Τάσον Μαργαριτώφ ἀφῆρεσε τὰ ἐπιχρίσματα, ἠσφάλισε τὰς τοιχογραφίας κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐστερέωσε ταύτας. Ἐπ' αὐτῶν ὑπῆρχον ἔντονα τὰ ἴχνη τῆς διὰ πυρὸς καταστροφῆς των.

Τὰ ἀποκαλυφθέντα τμήματα τῶν τοιχογραφιῶν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ἀνήκουν εἰς τὸ τύμπανον τοῦ τρούλλου, τὴν νοτίαν κεραίαν, τὸ ΝΔ. διαμέρισμα καὶ τὴν δυτικὴν κεραίαν. Τὰ θέματα κατανέμονται ὡς ἑξῆς:

α. Τρούλλος καὶ τύμπανον (Σχέδ. 5, 6 καὶ 7). Ἡ ἐπιφάνεια διαιρεῖται καθ' ὕψος εἰς τρεῖς ζώνας: Εἰς τὴν ἀνωτέραν εἰκονίζεται ὁ Παντοκράτωρ. Ὑπενθυμίζεται ἐδῶ ὅτι οὗτος ἀπεκολλήθη παλαιότερον καὶ μετεφέρθη εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν. (ΑΔ 16 (1960): Χρονικὰ σ. 76 καὶ 154). Εἰς τὴν δευτέραν ζώνην εἰκονίζοντο, πιθανῶς, αἱ Οὐράνιαι Δυνάμεις ἢ οἱ Ἀπόστολοι καὶ εἰς τὴν κατωτέραν οἱ Προφῆται, οἱ ὁποῖοι κατελάμβανον τὰ μεταξὺ τῶν τεσσάρων παραθύρων διαστήματα. Τούτων σῴζονται μόνον οἱ πόδες.

β. Νοτία κεραία. Εἰς τὸ δυτικὸν ἥμισυ τῆς καμάρας εἰκονίζετο, κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἡ γέννησις. Ταύτης σῴζονται: δύο καθήμενοι ποιμένες, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς παίζει τὸν αὐλόν, ἡ εἴσοδος τοῦ σπηλαίου καὶ ὁ φωτοστέφανος τῆς Θεοτόκου.

γ. ΝΔ. διαμέρισμα. Εἰς τὴν ἀσπίδα ὁ Χριστὸς ὡς Ἐμμανουήλ(;) περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τεσσάρων Προφητῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ταυτίζονται ὁ Ἰωνᾶς (Πίν. 306α) καὶ ὁ Ἀβακούμ. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν τόξον εἰκονίζονται δύο Ἅγιοι Ἱεράρχαι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς εἶναι ὁ Ἅγιος Κύριλλος. Εἰς τὸ βόρειον τόξον εἰκονίζονται δύο Προφῆται, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς εἶναι ὁ Δανιὴλ

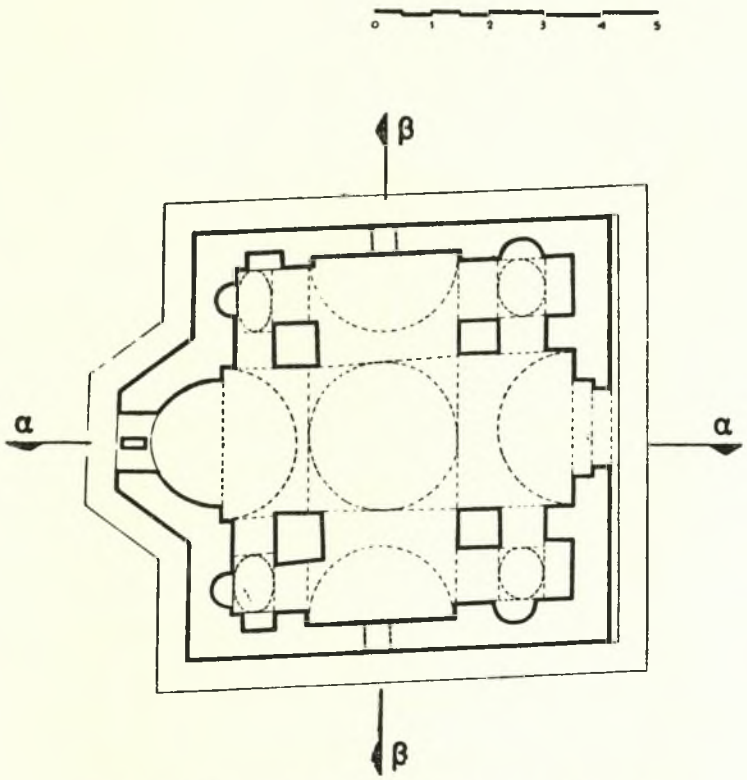

Σχέδ. 5. Σχηματάρι. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου. Κάτοψις

καὶ εἰς τὸ ἐσωρράχιον ὁ Ἅγιος Βασίλειος (Πίν. 306β), ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (Πίν. 307α) καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ ἐνδύματος ἑτέρου Ἁγίου κατεστραμμένου.

Εἰς τὴν δυτικήν, τέλος, πλευρὰν τοῦ διαμερίσματος εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος, ΜΡ-ΘΥ, ἐν μέσῳ δύο Ἀγγέλων.

δ. Δυτικὴ κεραία. Εἰς τὸ νότιον ἥμισυ τῆς καμάρας εἰκονίζεται ἡ Βαϊφόρος καὶ κάτωθεν ταύτης πρὸς Δ., εἷς Ἅγιος Στυλίτης.

Ἡ μελέτη καὶ ἡ χρονολογικὴ κατάταξις τῶν τοιχογραφιῶν θὰ γίνῃ μετὰ τὸν καθαρισμὸν αὐτῶν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Κατὰ τὰς ἐργασίας ἀπεκαλύφθησαν ἐντετειχισμένα εἰς διάφορα μέρη τῆς τοιχοδομίας τοῦ ναοῦ καὶ περισυνελέγησαν μαρμάρινα ἢ πώρινα ἀρχιτεκτονικά μέλη (Πίν. 307 β - γ καὶ 308 α), τμῆμα ἐπιγραφῆς διὰ κεφαλαίων γραμμάτων, ..ICEN εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ καὶ δυσανάγνωστος ἐπιγραφὴ διὰ μελανοῦ χρώματος εἰς τὴν μικρογράμματον γραφὴν ἐπὶ πώρου λίθου εἰς τὸν βόρειον ἐσωτερικὸν τοῖχον.

Συγκεκριμένως ἐγένοντο τὰ ἑξῆς:

1) Ἀπηλλάγη τὸ κτήριον τῶν ἐπιχώσεων ἐξωτερικῶς καὶ τῶν μπάζων ἐσωτερικῶς. Καὶ ἐξωτερικῶς μέν, τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἐδάφους κατῆλθε χαμηλότερον τοῦ ἀποκαλυφθέντος κατωφλίου τῆς θύρας τοῦ δυτικοῦ τοίχου, ἐσωτερικῶς δὲ εὑρέθη τὸ ἀρχικὸν δάπεδον, ἡ ἐπίστρωσις ὅμως τοῦ ὁποίου ἐλλείπει. Οὕτω, τὸ μνημεῖον ἐπανεῦρε τὰς φυσικὰς καὶ τόσον ἁρμονικάς του ἀναλογίας.

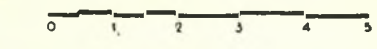

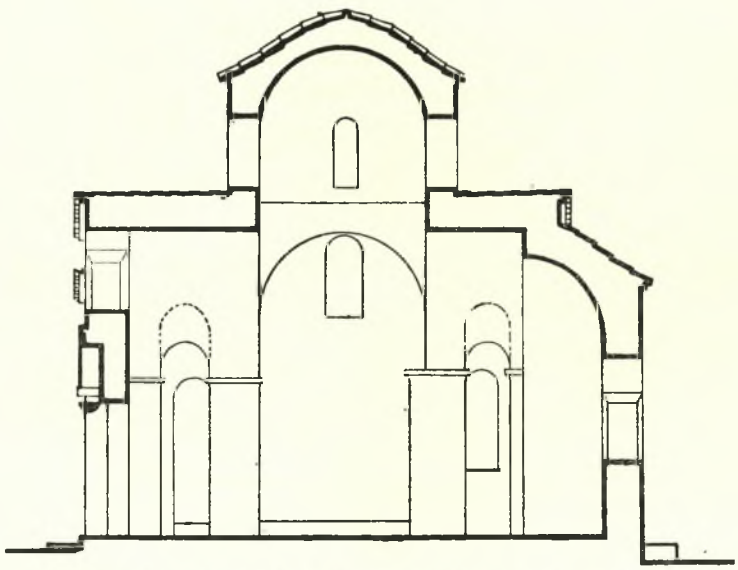

Σχέδ. 6. Σχηματάρι. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου. Τομὴ κατὰ μῆκος

2) Συνεπληρώθη ἡ ἀνωδομία τοῦ κτηρίου δι' ἀποκαταστάσεως τῶν κεραιῶν καὶ τῶν ἐπιπέδων τῆς στέγης (Πίν. 308 β, 309 α - β). Ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων κατὰ τὴν ἔρευναν στοιχείων κατέστη δυνατὸν νὰ προσδιορισθοῦν μετ' ἀκριβείας αἱ διαστάσεις καὶ ἡ μορφὴ τῶν συμπληρωθέντων μερῶν. Οὕτω, διὰ τῆς συνεχίσεως τῶν ἐργασιῶν κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος καὶ κυρίως διὰ τῆς ἐπιστρώσεως τῶν στεγῶν διὰ κεράμων καὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ τρούλλου, θὰ ἀποκτήσῃ τὸ κομψὸν τοῦτο μνημεῖον τὴν ἁρμόζουσαν ἐμφάνισιν.

Β΄. Ναὸς Ἁγίας Παρασκευῆς

(Τεχνικὰ Χρονικά, τεῦχος 401 - 402, Ἀθῆναι 1957, σ. 3 - 8. ΑΔ 16 (1960): Χρονικά, σ. 154. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 205).

Τὸ κτίσμα εἶχεν ἐπιχωσθῆ κατὰ σημαντικὸν μέρος τοῦ ὕψους του, εἶχε δὲ καταρρεύσει ὁ τροῦλλός του μετὰ τμήματος τῶν κεραιῶν. Πέρυσι κατηρτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου πρόγραμμα ἐργασιῶν διὰ τὴν στερέωσιν καὶ ἀποκατάστασίν του. Ἐκ τοῦ προγράμματος τούτου ἐπραγματοποιήθη ἐφέτος μέρος μόνον.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

3. ΘΗΒΑΙ

Οἰκόπεδον Στ. Σταμάτη. Κατὰ τὴν διάνοιξιν θεμελίων πρὸς οἰκοδόμησιν ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου τοῦ κ. Στ. Σταμάτη, εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, παρετηρήθησαν ἴχνη ἀρχαίων κατασκευῶν εἰς καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς διερευνήσεως ταύτης ἀνήκει εἰς τὴν ὡς ἀνωτέρω Ἐφορείαν. Εἰς ἐμὲ παρεχωρήθη τὸ δικαίωμα τῆς μελέτης καὶ δημοσιεύσεως τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου. Δεδομένου δμως, ὅτι αἱ ἐργασίαι τῆς ἀποκαλύψεώς του συνε-

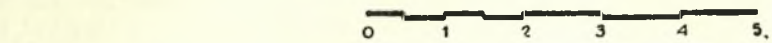

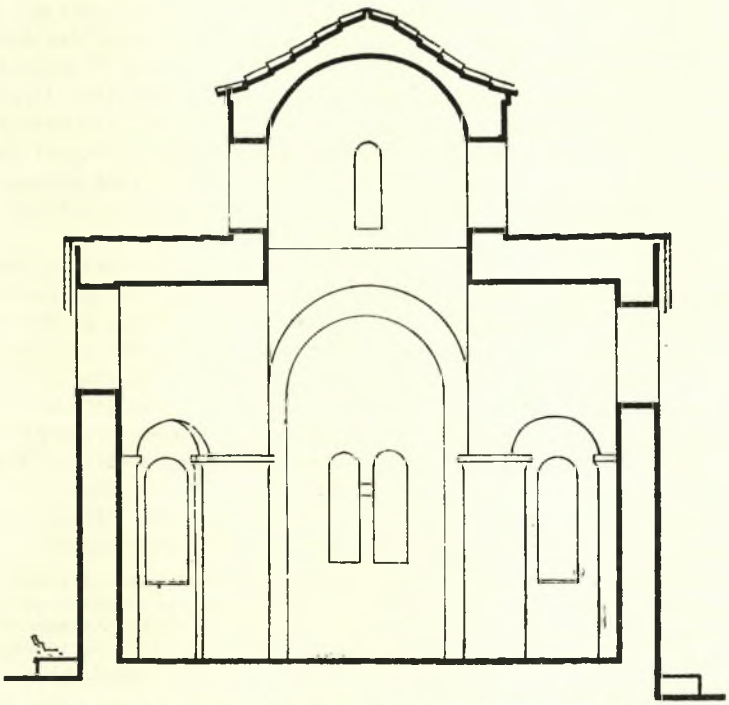

Σχέδ. 7. Σχηματάρι. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου. Τομὴ κατὰ πλάτος

ἐπάλληλα στρώματα. Κατόπιν τούτου διεκόπησαν αἱ ἐργασίαι τῆς οἰκοδομήσεως καὶ ἀνέλαβε τὴν ἔρευναν τοῦ χώρου τὸ ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Θηβῶν. Εἰς βάθος 3.70 μ., περίπου, εὑρέθη ψηφιδωτὸν δάπεδον, εἰς τὴν ἀποκάλυψιν καὶ ἔρευναν τοῦ ὁποίου προσκληθεὶς ὑπὸ τῆς Ἐφορείας Θηβῶν, ἔλαβον μέρος. Ἡ λεπτομερὴς ἔκθεσις περὶ τῆς πορείας τῶν ἐργασιῶν διερευνήσεως τοῦ χώρου χίσθησαν καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ ἔτους 1964, δίδονται ἐνταῦθα ἐλάχιστα πληροφοριακὰ στοιχεῖα καὶ μικρὸς ἀριθμὸς φωτογραφιῶν.

Ἐπὶ τοῦ κτηρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆκε τὸ ψηφιδωτόν, εἶχον οἰκοδομηθῆ εἰς μεταγενεστέρας περιόδους ἐπάλληλα κτίσματα, τὰ παλαιότερα τῶν ὁποίων ἐθεμελιώθησαν ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου καὶ ἐπροξένησαν εἰς αὐτό, ὡς ἦτο ἐπόμενον, φθοράς.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Τὰ κτίσματα ταῦτα, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ τρόπου δομήσεως τῶν ἀποκαλυφθέντων λειψάνων τῶν τοίχων των (Πίν. 309 γ - δ), ἀνάγονται εἰς τοὺς μέσους βυζαντινοὺς αἰῶνας (9ον καὶ 10ον μ.Χ.), εἰς ἐποχὴν δηλαδὴ ἀκμῆς τῶν Θηβῶν. Πάντα τὰ λείψανα τῶν ἐπὶ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου μεταγενεστέρων κατασκευῶν διελύθησαν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐσχεδιάσθησαν καὶ ἐφωτογραφήθησαν.

Τὸ ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου τοῦ κ. Σταμάτη ἀποκαλυφθὲν ψηφιδωτὸν ἀποτελεῖ μέρος μόνον δαπέδου μεγάλων, ὡς εἰκάζεται, διαστάσεων, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται ὑπὸ τὰς συγχρόνους οἰκοδομὰς τὰς εὑρισκομένας εἰς τὴν βορείαν, ἀνατολικὴν καὶ νοτίαν πλευράν (Πίν. 310 α).

Εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι κατὰ τὴν διάνοιξιν τῶν θεμελίων πρὸς κατασκευὴν τῶν οἰκοδομῶν τούτων εὑρέθη τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον. Καὶ τὸ μὲν τμῆμα αὐτοῦ τὸ ἐκτεινόμενον ὑπὸ τὴν πρὸς Α. κειμένην οἰκίαν ἔχει τελείως καταστραφῆ καὶ ἐξαφανισθῇ, καθόσον τὸ ὑπόγειον τῆς οἰκίας ταύτης κατέρχεται χαμηλότερον τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου. Τὰ τμήματα ὅμως αὐτοῦ, τὰ ἐκτεινόμενα ὑπὸ τὰς οἰκίας τὰς κειμένας πρὸς Β. καὶ Ν., θὰ ὑφίστανται ἀκόμη μὲ ὡρισμένας, φυσικά, ζημίας.

Ἑτέραν φθορὰν ὑπέστη τὸ ψηφιδωτὸν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἐκ τῆς διανοίξεως ἐπ' αὐτοῦ βόθρου διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ὑπερκειμένης οἰκίας. Ὁ βόθρος οὗτος εὑρίσκεται νοτίως μεγάλης μαρμαρίνης πλακός, ἡ ὁποία, σφζομένη κατὰ χώραν, ἀνῆκεν εἰς τὸ κατώφλιον θύρας τοῦ ἀρχαίου κτηρίου (Πίν. 310 α - β).

Τὸ ἀποκαλυφθὲν ψηφιδωτόν, δι' ἑνὸς μεσοτοίχου εἰς τὸν ὁποῖον ἀνῆκε καὶ ἡ προηγουμένως ἀναφερθεῖσα μαρμαρίνη πλάξ, διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλα σύνολα. Ἐκ τούτων τὸ δυτικόν, πλάτους 3.40 μ., ὡς συμπεραίνεται ἐκ τῆς διατάξεως τῶν θεμάτων, ἔχει τὸν κατὰ μῆκος ἄξονα αὐτοῦ ἀπὸ Β. πρὸς Ν., ἐνῷ τὸ ἀνατολικόν, μήκους 4.25 καὶ πλάτους 7.80 μ. (αἱ διαστάσεις ἀνήκουν μόνον εἰς τὸ ἀποκαλυφθὲν τμῆμα) ἔχει τὸν κατὰ μῆκος ἄξονα αὐτοῦ ἀπὸ Α. πρὸς Δ. (Πίν. 310 α).

Τὸ πρὸς Δ. ψηφιδωτὸν δάπεδον, τὸ ὁποῖον ἀνῆκε προφανῶς εἰς ἓν εἶδος προθαλάμου, νάρθηκος ἢ διαδρόμου, παρουσιάζει πλουσιώτατον καὶ ἄκρως ἐνδιαφέροντα διάκοσμον. Πλαίσια ἐκ ποικίλων γεωμετρικῶν σχεδίων διαιροῦν τὸν χῶρον εἰς τετράγωνα καὶ παραλληλόγραμμα (Πίν. 310 β). Τὸ τετράγωνον, τὸ καταλαμβάνον τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ χώρου, ὑποδιαιρεῖται εἰς τέσσαρα μικρότερα τετράγωνα, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰκονίζονται τέσσαρες μῆνες τοῦ ἔτους: Ἰούλιος, Φεβρουάριος, Μάϊος καὶ Ἀπρίλιος, ἕκαστος τῶν ὁποίων φέρει τὸ χαρακτηριστικὸν σύμβολον αὐτοῦ, ἤτοι: ὁ Ἰούλιος (θεριστὴς) δέσμην στάχυων (Πίν. 311 α), ὁ Φεβρουάριος ζεῦγος νησσῶν (Πίν. 311 β), ὁ Μάϊος κάλαθον πλήρη ἀνθέων— ἐνταῦθα εἶναι κατεστραμμένος ὑπὸ πλακὸς τοποθετηθείσης μεταγενεστέρως εἰς τὴν θέσιν του (Πίν. 312 α) καὶ ὁ Ἀπρίλιος ἀμνόν (Πίν. 312 β).

Τὸν νοτίως τοῦ τετραγώνου τῶν μηνῶν χῶρον καταλαμβάνει ὀρθογώνιον παραλληλόγραμμον, τοῦ ὁποίου ἀπεκαλύφθη μέρος μόνον (Πίν. 310 β). Εἰς αὐτὸ εἰκονίζετο σκηνὴ κυνηγίου, ὡς εἰκάζεται ἐκ τοῦ φέροντος πῖλον καὶ βραχεῖαν περισκελίδα κυνηγοῦ, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ ἀκόντιόν του πλήττει τὸ θήραμα, πρὸς τὸ ὁποῖον σπεύδει καὶ ὁ κύων αὐτοῦ. Εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς παραστάσεως ταύτης εἰκονίζεται δύσμορφος ἀνήρ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δηλοῦται διὰ κεφαλαίων γραμμάτων: Α Κ Κ Ω Λ Ο C. Οὗτος ἔχει ἐστραμμένην τὴν ράχην πρὸς τὴν σκηνὴν τοῦ κυνηγίου καὶ ἀδιαφορῶν διά τὰ ὄπισθεν αὐτοῦ διαδραματιζόμενα, ἐπιδίδεται μετὰ βουλιμίας εἰς τὴν καταβρόχθισιν ὑδροπέπονος πιθανῶς (Πίν. 310 β καὶ 313 α).

Ἐπιγραφὴ εἰς πέντε στίχους, μεταξὺ τοῦ τετραγώνου τῶν μηνῶν καὶ τοῦ παραλληλογράμμου, ἀναφέρει τρεῖς ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι συνετέλεσαν ὥστε νὰ κατασκευασθῇ «τὸ μουσίον» ἢ ψηφιδωτόν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι εἶναι οἱ ἑξῆς:

Ὁ Δημήτριος, ὁ ὁποῖος συνέλαβε τὸ σχέδιον, ὁ Ἐπιφάνης, ὁ ὁποῖος τὸ ἐξετέλεσε, καὶ ὁ Ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος τῶν θείων λόγων Παῦλος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἡ ψυχὴ τοῦ ὅλου ἔργου.

Ἡ ἐπιγραφὴ (Πίν. 313 β) ἔχει ὡς ἑξῆς, τηρουμένης τῆς ὀρθογραφίας της:

Δημήτριος Ἐπιφάνης τε τὸ μουσίον ποεῖ
Δημήτριος μὲν ἐννοήσας τὴν γραφὴν
ταύτης δ' ὑπουργὸς Ἐπιφάνης εὐνοϋστατ(ο)ς
Παῦλος δὲ πάντων αἴτιος τῶν εὐπρεπ(ῶν)ς
Ἱερεύς τε καὶ θείων λόγων διδάσκαλος

Ἀνατολικῶς τοῦ τετραγώνου τῶν μηνῶν καὶ πρὸ τῆς μαρμαρίνης πλακὸς τοῦ κατωφλίου (Πίν. 310 α - β) ὑπῆρχεν ἑτέρα ἐπιγραφὴ εἰς τρεῖς στίχους, τῆς ὁποίας σῴζονται μόνον τὰ ἑξῆς:

..... *ατο μορφὴν*
..... *μενον οὐδ ἄγε γέρας*
..... *χνη πάντα τελέσσεν ἅπερ νοὸς ἔνθετο χειρί*

Τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ἀποκαλυφθέντος ψηφιδωτοῦ δαπέδου εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον κατεστραμμένον (Πίν. 314 α). Καὶ τὸ μὲν μέσον διάχωρον ἔχει τελείως ἐξαφανισθῇ, ἐκ δὲ τῶν δύο πλαγίων σῴζονται μικρὰ τμήματα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ὁ διάκοσμος αὐτῶν ἀποτελεῖται ἐκ σπουδαίας ποικιλίας πτηνῶν, τὰ ὁποῖα εἰκονίζονται ἐντὸς κύκλων ἐγγραφομένων εἰς τετράγωνα (Πίν. 314 β).

Πρὸ τοῦ κατεστραμμένου μεσαίου διαχώρου σῴζεται ἐπιγραφὴ εἰς τέσσαρας στίχους (Πίν. 314 α), ἔχουσα οὕτω:

Πολλῆς πάλαι μετεῖχον ἀπρεποῦς θέας
Ἀλλὰ μὲ ὁ σεμνὸς καὶ σοφὸς διδάσκαλος
τῆς ὀρθοδόξου πίστεως Κωνσταντῖνος
ἔδιξεν οὗτο περιφανῶς ἠσκ(ημ)ένον

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι σαφής.

Ἡ μελέτη καὶ δημοσίευσις τοῦ ἀποκαλυφθέντος ὡς ἀνωτέρω, ψηφιδωτοῦ θὰ γίνῃ μετὰ τὸ πέρας, τῶν ἐργασιῶν, αἱ ὁποῖαι, ὡς ἐλέχθη ἤδη, συνεχίζονται καὶ κατὰ τὸ 1965.

4. ΛΕΒΑΔΕΙΑ

Κατηρτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου πρόγραμμα ἐργασιῶν διὰ τὴν συντήρησιν, στερέωσιν καὶ διαμόρφωσιν τοῦ φρουρίου τῆς πόλεως, διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1965.

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΕΥΒΟΙΑΣ

1. ΑΙΔΗΨΟΣ

Εἰς τὸ οἰκόπεδον τῶν Γ. Ἰωαννίδη καὶ Σιμ. Μουγγρίδη, εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 25 οἰκοδομικὸν τετράγωνον τῶν Λουτρῶν Αἰδηψοῦ, κατὰ τὴν διάρκειαν ἐργασιῶν ἀποχωματώσεως διὰ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως ἦλθεν εἰς φῶς τμῆμα κτηρίου, τοῦ ὁποίου κατεστράφη ἡ δυτικὴ γωνία, ἐνδεχομένως δὲ καί τινα προσκτίσματα μικρᾶς ἐκτάσεως. Τὰ ἰσοδομικὰ τοιχώματα τοῦ κτηρίου, ἐπιμελοῦς ἐργασίας, σῴζονται εἰς τρεῖς δόμους καὶ εἰς ὕψος 1.30 μ. περίπου (Πίν. 315 α), ὁ δὲ κύριος ὄγκος τοῦ κτηρίου φαίνεται ὅτι διατηρεῖται εἰς μεγαλύτερον ἀκόμη ὕψος ὑπὸ τὴν ἰζηματικὴν ἐπίχωσιν πρὸς Α., ἔχουσαν ὕψος πλέον τῶν 4 μ. ὑπεράνω τοῦ ἀνωτάτου σῳζομένου δόμου. Ἡ σημασία τοῦ κτηρίου ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ἐκσκαφεὺς ἔφερεν εἰς φῶς ἕνα κιονίσκον, μέγα ἀνάγλυφον μὲ παράστασιν λεοντῆς καὶ ὅπλων (Πίν. 315 β) ὡς καὶ δύο βάθρα ἀγαλμάτων φέροντα ἐπιγραφάς:

1. Τι[βέριον] Κλαύδιον Ἀσιατικὸν
Τι[βέριος] Κλαύδιος Ἀσιατικὸς
ὁ πατὴρ
καὶ Κλαυδία Ἰταλικὴ
5. τὸν ἔκγονον,
δόγματι βουλῆς
καὶ δήμου.

1. Δ[όγματι] Β[ουλῆς] κ[αὶ] Δ[ήμου].
Ἡ κρατίστη Φλ[αβία] Φιλεῖνα
θυγάτηρ τῶν λαμπροτάτων
ὑπατικῶν Φλαβίων Φιλείνου
5. καὶ Ἀμφικλείας Μᾶρκον
Αὐρήλιον Ὀλυμπιόδωρον
ἔκγονον Ἱπποδρόμου, τὸν
πάντα ἐν πᾶσιν ἄριστον τὸν
γλυκύτατον καὶ σεμνότατον
10. ἄνδρα, κατὰ τὸ τῆς Ἱεροτάτης
βουλῆς καὶ τοῦ σεμνοτάτου
δήμου ψήφισμα τῆς Ἐστι-
έων πόλεως.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω εὑρημάτων ἀπεφασίσθη ἡ ἐκτέλεσις ἀνασκαφῆς πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ κτηρίου. Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὴν γενομένην μετάβασιν τοῦ ὑπογραφομένου εἰς Αἰδηψὸν διεπιστώθη ἡ ὕπαρξις ψηφιδωτοῦ εἰς τὸ δάπεδον τοῦ ὑπογείου τοῦ παντοπωλείου τοῦ Δαμάσκου Φώτου ἐπὶ τῆς 22ας ὁδοῦ (οἰκοδομ. τετράγωνον 19). Τὸ ψηφιδωτὸν τοῦτο ἀπεκαλύφθη, ὅταν ἐκτίζετο ἡ οἰκία τὸ 1945, χωρὶς νὰ εἰδοποιηθῇ ἡ Ὑπηρεσία. Τὸ ψηφιδωτὸν πλαισιοῦται πρὸς Α. ὑπὸ τοιχώματος ἰσοπεδωθέντος, πρὸς δὲ τὰς λοιπὰς κατευθύνσεις προχωρεῖ προφανῶς ὑπὸ τοὺς τοίχους τῆς σημερινῆς οἰκίας εἰς χώρους μὴ ἀνασκαφέντας, καὶ δή: πρὸς Β. ὑπὸ τὴν 22αν ὁδόν, πρὸς Ν. ὑπὸ τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας Φώτου, πρὸς Δ. δὲ ὑπὸ τὸ οἰκόπεδον Τσαλίκη. Τὸ ἀποκαλυφθὲν μέρος τοῦ ψηφιδωτοῦ διατηρεῖται καλῶς, ἐλάχιστα ὅμως διακρίνεται, λόγῳ τῶν ἐπικαλυπτόντων αὐτὸ ρύπων ἐλαίου.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ διεπιστώθη ὅτι τὸ οἰκοδομικὸν τετράγωνον 25, ἔνθα τὸ νεοαποκαλυφθὲν κτήριον, βρίθει ἀρχαίων, ὅπως κιόνων, ἑνὸς λουτρικοῦ κτηρίου κ. ἄ. Πρὸς Β. τῆς πόλεως διεπιστώθη ἡ ὕπαρξις ἐκτεταμένου νεκροταφείου ρωμαϊκῶν χρόνων. Τέλος, μέγα βάθρον ἀγάλματος, ἴσως ἐνεπίγραφον, ἀνευρέθη κατὰ τὴν πρὸς Χαλκίδα ἔξοδον τῆς πόλεως, εἰς ἀγροικίαν ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ καὶ περὶ τὰ 50 μ. ἀπὸ αὐτήν.

2. ΕΡΕΤΡΙΑ

Πλησίον τῶν ρωμαϊκῶν λουτρῶν καὶ παρὰ τὴν οἰκίαν τοῦ Χρ. Μαυρογένη ἀπεκαλύφθη τυχαίως ἀρχαϊκὸν ἡμίεργον ἄγαλμα Κόρης ἐκ μαρμάρου, ὕψ. 1.05 μ., ἐλαφρῶς ἀποκεκρουμένον ἄνω τοῦ μετώπου (Πίν. 316 β). Ἡ Κόρη ἔχει τὴν δεξιὰν καθειμένην, φέρει δὲ τὴν ἀριστερὰν πρὸ τοῦ στήθους. Ἡ γλυπτικὴ ἐργασία εἶχε σταματήσει εἰς ἀρκετὰ πρῴϊμον στάδιον[1]. Τὸ ἄγαλμα ἀπετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἐρετρίας. Ἡ ἀνεύρεσίς του προσέφερε τὴν σημαντικὴν πληροφορίαν ὑπάρξεως ἀρχαϊκοῦ ἐργαστηρίου εἰς Ἐρέτριαν.

3. ΜΑΝΤΟΥΔΙ

Κατὰ τὴν θέσιν Πελέκι ἀνευρέθη μαρμαρίνη ἐπιτύμβιος στήλη (Πίν. 316 α), ἐλλιπὴς τὸ κάτω ἥμισυ, σῳζ. ὕψους 0,325, μεγ. πλάτους 0,245 καὶ μεγ. πάχους 0,06 μ. Φέρει ἀετωματικὴν ἐπίστεψιν, ὑπ' αὐτὴν δὲ δίστιχον ἐπιγραφήν: *Ξενάρης / Ξενάρου*. Ὕψ. γραμμάτων 0,015 μ. Ὑπὸ τὸ ἐπιστύλιον καὶ μεταξὺ τῶν παραστάδων ὑπάρχει πεδίον, φέρον γραπτὴν παράστασιν, νῦν τελείως ἐξίτηλον. Ἡ στήλη ἀπετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον Χαλκίδος.

4. ΧΑΛΚΙΣ

Κατὰ τὰς ἐργασίας κατεδαφίσεως οἰκίας ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀβάντων ἀνευρέθη ἐντετειχισμένον κορινθιακὸν κιονόκρανον, ὕψους 0,395 καὶ μεγ. διαμ. κάτω 0,305 μ., ἐλαφρῶς ἀποκεκρουμένον, τῶν ὑστερορρωμαϊκῶν χρόνων (Πίν. 316 γ). Τὸ κιονόκρανον ἀπετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον Χαλκίδος.

1. Πρβλ. C. Blümel, Griech. Bildhauerarbeit, 1927, 4, 51, Πίν. 5 - 6.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΕΛΛΗΝΟΕΛΒΕΤΙΚΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Ἑλληνικὸς Τομεύς

Κατὰ τὰς ἐν Ἐρετρίᾳ ἑλληνοελβετικὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Ὀκτωβρίου, ὁ ἑλληνικὸς τομεὺς περιέλαβε δύο μέρη ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, τὸ Θεσμοφόριον καὶ ἕνα ναὸν μετὰ τεμένους καὶ ἀνδήρων, κληθέντα Ἱερὸν Α.

Τὸ Θεσμοφόριον[1], ἀνασκαφὲν τῷ 1900 ὑπὸ τοῦ Κουρουνιώτου[2], ἀπῄτησε μᾶλλον ἐργασίαν καθαρισμοῦ παρὰ ἀνασκαφῆς (Πίν. 317 α - β). Ὡρισμένοι ὀγκόλιθοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταπέσει ἐπὶ τῆς ἀποτόμου κλιτύος τῆς ἀκροπόλεως, Ν. τοῦ ἱεροῦ, ἀνεγνωρίσθησαν καὶ ἐπανετοποθετήθησαν εἰς τὴν θέσιν των· σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐπανατοποθέτησις τοῦ ἔχοντος βάρος περὶ τὸν ἕνα τόνον νοτιοδυτικοῦ ἀκρογωνιαίου ὀγκολίθου, διότι οὕτως ἐγνώσθη τὸ πλάτος τῆς θύρας (1.40 μ.) καὶ τὸ ἀκριβὲς μῆκος (3.25 μ.) τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἐξ ἑνὸς ἁπλοῦ σηκοῦ ἀποτελουμένου ἱεροῦ, τοῦ πλάτους ὄντος ἤδη γνωστοῦ (2.60 μ.) (Πίν. 317 β).

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου, εἰς ἀπόστασιν 1.53 μ. ἀπὸ τοῦ βορείου τοίχου καὶ κατὰ 0,10 μ. ὑψηλότερον τοῦ τοιχοβάτου, παρετηρήθη ζεῦγος ἀντωπῶν ὀρθογωνίων δοκοθηκῶν, διαστάσεων 0,10 x 0,11 μ.· ἐνταῦθα ἐστηρίζετο προφανῶς δοκὸς ἀποτελοῦσα τὴν βάσιν ἐλαφρᾶς περιφράξεως κλειούσης τὸ βάθος τοῦ σηκοῦ, ὅπου τὸ καμπυλόγραμμον βάθρον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἵσταντο τὰ λατρευτικὰ ἀγάλματα τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης. Μικρὰ ἔρευνα ὑπὸ τὸ δάπεδον καὶ μέχρι τῆς ἐξ ἐρριμμένων ἀργῶν λίθων καὶ χωμάτων στοιβῆς ἀπέδωσεν ἐλάχιστα ὄστρακα τοῦ 2ου αἰ. π.Χ., ἡ χρονολογία ὅμως αὕτη ἀσφαλῶς συνδέεται μετά τινος ἐπισκευῆς τοῦ ὑπὸ τὸ δάπεδον στρώματος καὶ εἶναι ἄσχετος πρός τό, προφανῶς, πολὺ ἀρχαιότερον ἱερόν.

Πρὸ τοῦ ἱεροῦ, ὡρισμένοι κατὰ χώραν ἀνισοϋψεῖς ὀγκόλιθοι ἀνεγνωρίσθησαν ὡς ἡ ὑποθεμελίωσις τῆς ἐκ τεσσάρων βαθμίδων κλίμακος, τῆς ἀγούσης εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ἱεροῦ (Πίν. 318 α).

Ἐκαθαρίσθη ἐπίσης τὸ πρὸς Α. συναπτόμενον δωμάτιον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μᾶλλον μεταγενέστερον βοηθητικὸν χῶρον τοῦ ἱεροῦ (Πίν. 318 β). Κατὰ τὸ πρὸς Β. αὐτοῦ τρίτον δωμάτιον ἀπεκαλύφθη τὸ ἀρχικὸν δάπεδον, σχηματισθὲν ἐκ τοῦ ἀδρῶς ἰσοπεδωθέντος φυσικοῦ βράχου καὶ χώματος πληροῦντος τὰς ρωγμάς, ἐνῷ κατὰ τὸν λοιπὸν χῶρον τὸ δάπεδον εἶχε καταστραφῆ ἰσχυρῶς καὶ ἐφαίνετο ἡ στοιβὴ ἐκ λίθων καὶ χωμάτων. Κατὰ τὴν ΒΑ. ἄκραν ἀπεκαλύφθησαν λείψανα τοιχαρίου ἐκ μικρῶν ὀρθίων λίθων, κεράμων καὶ πηλοῦ, ἀποκλείοντος τὴν γωνίαν ταύτην. Νέον στοιχεῖον ἀπετέλεσεν ἐπίσης ἡ ἀνεύρεσις τῆς θύρας κατὰ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον, πλάτους 0,85 μ. περίπου. Πρὸ τῆς θύρας ταύτης ἀπεκαλύφθη μικρά τις πλατεῖα, ἔχουσα ὡς δάπεδον τὸν ἰσοπεδωμένον βράχον καὶ χῶμα μετὰ μικρῶν χαλίκων πληρούντων τὰς ρωγμάς (Πίν. 319 α).

ΝΑ. τῆς πλατείας, πρὸς Δ. δὲ καὶ κατὰ μῆκος ἑνὸς ἀναλημματικοῦ τοίχου ἐκ μεγάλων ὀγκολίθων ἀπεκαλύφθη μία λίαν στοιχειώδης κλῖμαξ ἔκ τινων βαθμίδων ἁδρῶς λελαξευμένων.

Ἐκ τῆς πλατείας, μικρά τις ὁδός, ὁρίζουσα πρὸς Ν. τὸ ἀνατολικὸν δωμάτιον τοῦ Θεσμοφορίου καὶ ὁριζομένη πρὸς Ν. ὑπὸ ἑτέρου τινὸς κτηρίου, ὁδηγεῖ εἰς τὸν πρὸ τοῦ ἱεροῦ χῶρον (Πίν. 319 β). Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἀνευρέθησαν ἐπίσης ὄστρακα τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.

Ἐκαθαρίσθη τέλος ἓν δωμάτιον δυτικῶς τοῦ ἱεροῦ, βαθέως ἀνεσκαμμένον ὑπὸ τοῦ Κουρουνιώτου, περίπου ἀντίστοιχον εἰς διαστάσεις καὶ θέσιν πρὸς τὸ ἀνατολικὸν δωμάτιον, ἀποτελοῦν προφανῶς τὸ δυτικὸν τμῆμα τοῦ ἐκ τοῦ κυρίως ἱεροῦ καὶ δύο βοηθητικῶν χώρων συγκροτήματος τοῦ Θεσμοφορίου.

Μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον παρουσίασεν ἡ ἀνασκαφὴ ἑνὸς ναοῦ, κληθέντος Ἱερὸν Α (Σχέδ. 1), εὑρισκομένου εἰς τὸ αὐτὸ μὲ τὸ Θεσμοφόριον ὕψος ἐπὶ τῆς κλιτύος τῆς ἀκροπόλεως καὶ περὶ τά 100 μ. πρὸς Α. αὐτοῦ. Ὁ ναὸς οὗτος, σῴζων τὸν κατώτατον δόμον καὶ ἐν μέρει τὸν ὑπερκείμενον αὐτοῦ, ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς ἁπλοῦ σηκοῦ, διαστάσεων 7.25 x 4.20 μ. (Πίν. 320 α - β). Ὁ κατώτατος δόμος ἀποτελεῖται ἐξ ὑπερμεγέθων ὀγκολίθων, ἁδρῶς εἰργασμένων (Πίν. 321 α), ὡς καὶ παρενθέτων μικρῶν λίθων, ἐνῷ ἡ ἀνωδομία φαίνεται ὅτι ἦτο ἐκ πλίνθων.

Πρὸς Α. τοῦ ναοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 2.50 μ. ἐξ αὐτοῦ ἀνευρέθη ἡ θεμελίωσις τοῦ βωμοῦ διαστάσεων 1.80 x 0,80 μ.· παχὺ στρῶμα τέφρας ἀναμειξ μετ' ὀστῶν ἐκάλυπτε τὴν πρὸ τοῦ βωμοῦ ἔκτασιν (Πίν. 321 β).

Τὸ τέμενος περιεκλείετο ὑπὸ τοίχου, διαστάσεων 17.20 x 11.30 μ., ἰσχυρῶς κατεστραμμένου (Πίν. 322 α - β). Ὁ τοῖχος οὗτος πιθανῶς οὐδέποτε ὑπερέβαινε τὸν ἕνα δόμον, ἠκολούθει δὲ εἰς τεθλασμένην γραμμὴν τὴν λίαν ἀπότομον κλιτύν. Ἡ εἴσοδος τοῦ τεμένους εὑρίσκετο προφανῶς κατὰ τὴν νοτίαν ἄκραν τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ὅμως ἀπόλυτος βεβαιότης πρὸ τῆς τελικῆς ἀνασκαφῆς.

1. Πλουτ. Quaest. gr. 31.

2. ΠΑΕ 1900, 55. ΠΑΕ 1910, 269. ΑΕ 1911, 35. IG XII, 9, 258. Πρβλ. Β. Πετράκου, ΑΔ 17 (1961/2), 145.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

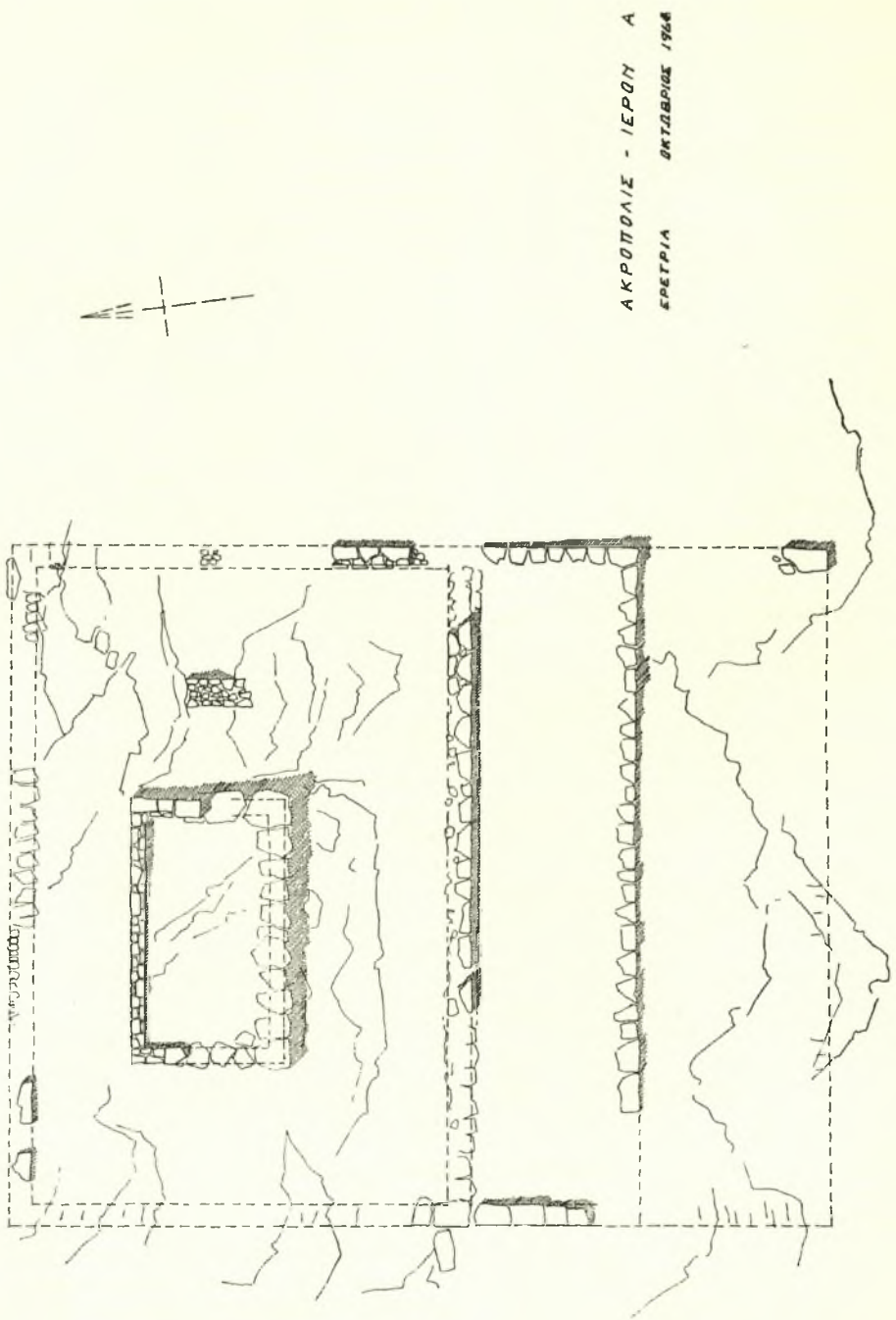

Σχέδ. 1.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τοῦ τεμένους καὶ ἐντὸς ἐκβαθύνσεως μεταξὺ τῶν βράχων ἀπεκαλύφθη πλουσιώτατος ἀποθέτης (Πίν. 323 α - β), περιλαμβάνων ἑκατοντάδας ἀγγείων, κυρίως σκύφων καὶ κοτυλῶν, ἀνηκόντων εἰς τὸ τέλος τοῦ 6ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Φαίνεται, ὅτι ὁ ἀποθέτης ἐσχηματίσθη κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ μετὰ τὰ Μηδικά. Πολλὰ ἀγγεῖα εἶχον ἀποτεθῆ τὸ ἓν ἐντὸς τοῦ ἄλλου· πολλὰ ἐπίσης διεσώθησαν ἀκέραια (Πίν. 324 α - β, 325 α).

Πρὸς Ν. τοῦ τεμένους καὶ συναπτόμενα πρὸς αὐτὸ εὑρέθησαν δύο ἐπάλληλα ἄνδηρα, διαστάσεων 17.20 x 4.55 μ. τὸ πρὸς **Β.** καὶ 17.20 x 5.20 μ. τὸ πρὸς Ν. (Πίν. 325 β, 326 α). Τὸ νοτιώτατον τούτων εἶναι σχεδὸν πλήρως κατεστραμμένον, ἰσχυρῶς δὲ βεβλαμμένον τὸ ἕτερον (Πίν. 326 β, 327 α), τοῦ ὁποίου ἡ νοτία ὄψις παρουσίαζε πέντε δόμους. Τὸ ἄνδηρον τοῦτο ἐκαλύπτετο ὑπὸ μεγάλης ἐπιχώσεως προελθούσης ἐξ ἀπορρίψεως τῶν χωμάτων μιᾶς παλαιᾶς ἀτάκτου ἀνασκαφῆς, ἡ ὁποία εἶχε συμπεριλάβει μέρη τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ τεμένους. Ὡς ἐπληροφορήθην ὑπό τινων γηραιῶν κατοίκων τοῦ χωρίου, ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη εἶχε πραγματοποιηθῆ τῷ 1915 ὑπὸ τοῦ ἐπιστάτου τοῦ Κουρουνιώτου πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀνευρέσεως ἀγαλμάτων. Ἡ ἔρευνα τῆς ἐπιχώσεως ταύτης ἀπέδωσεν ὄστρακα ἀνήκοντα εἰς πολλάς, ὄντως, ἑκατοντάδας ἀγγείων, χρονολογουμένων ἀπὸ τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς μέχρι καὶ τῆς ἑλληνιστικῆς. Ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ὀστράκων καὶ ἐκ τῆς ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως θέσεώς των συνεπέρανα, ὅτι ταῦτα προῆλθον ἐκ τῆς καταστροφῆς ἑνὸς ἢ πλειόνων ἀποθετῶν ἐντὸς τοῦ τεμένους. Σημαντικὸν εὕρημα ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως ταύτης ἀπετέλεσεν εἰς μικκύλος μολύβδινος θρόνος ἀκέραιος, τοῦ ὁποίου τὸ κάθισμα καλύπτεται ὑπὸ ἀναγλύφου δικτυωτοῦ μιμουμένου ψάθαν, τὸ δὲ καμπύλον ἐρεισίνωτον κοσμεῖται δι' ἀστέρων (Πίν. 327 β). Λίαν ἐνδιαφέρουσα ὑπῆρξεν ἀνευρεθεῖσα σειρὰ εἰδωλίων γυναικῶν, ὡς καὶ προτομῶν, τὸ πλεῖστον ὅμως ἐν τεμαχίοις· εἰς ἑκατοντάδας ἀνέρχονται αἱ ἐξ αὐτῶν κεφαλαί, τινὲς τῶν ὁποίων εἶναι ἐξαιρέτου τέχνης, ἀλλὰ καὶ διατηρήσεως. Προκαλεῖ ἀπορίαν ἡ ἀπόρριψις τῶν κομψοτεχνημάτων τούτων. Ἀφορμὴν πρὸς ἐκτέλεσιν ἀνασκαφῆς εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀπετέλεσεν ἀκριβῶς ἡ πληροφορία ὅτι ἀνευρίσκοντο ἐνταῦθα εἰδώλια ὑπὸ παίδων τοῦ χωρίου.

Ὁ ἀποκαλυφθεὶς ναός, ἄγνωστος μέχρι τῆς παρούσης ἀνασκαφῆς, ἀποτελεῖ μέχρι στιγμῆς τὸν τρίτον εἰς μέγεθος ναὸν τῆς Ἐρετρίας, μετὰ τὸν τοῦ Ἀπόλλωνος Δαφνηφόρου καὶ τὸν τοῦ Διονύσου, κεῖται δὲ εἰς περίοπτον ἀπὸ τῆς πόλεως θέσιν, πρὸς τὴν ὁποίαν θὰ παρουσίαζεν ἐντυπωτικὴν ὄψιν διὰ τῶν ἐπαλλήλων ἀνδήρων του ἐπὶ τῆς ἀποτόμου κλιτύος τῆς ἀκροπόλεως. Ἀβεβαία εἶναι εἰσέτι ἡ ἐνταῦθα λατρευομένη, προφανῶς θήλεια, θεότης.

Ἀνασκαφὴ ἰδιωτικῆς οἰκίας

Κατόπιν αἰτήσεως τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ ἐν Ἐρετρίᾳ ὑπ' ἀριθ. 156 (151/1) οἰκοπέδου προέβημεν εἰς ἀνασκαφὴν διαρκέσασαν ἐπὶ εἰκοσαήμερον. Τὸ οἰκόπεδον τοῦτο κεῖται κατὰ τὸ νοτιοανατολικὸν τμῆμα τῆς ἀρχαίας πόλεως, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε εἶχεν ἐρευνηθῆ κατὰ τὸ παρελθόν. Αἱ ἐργασίαι ἀπεκάλυψαν μέρος μιᾶς μεγάλης ἰδιωτικῆς οἰκίας, τῆς πρώτης ἐν Ἐρετρίᾳ ἀνασκαφείσης (Πίν. 328 α - β· Σχέδ. 2).

Ἡ ἀκριβὴς διάταξις τῶν χώρων τῆς οἰκίας δὲν εἶναι εἰσέτι σαφής, πρὸ τῆς ὁλοκληρώσεως τῆς ἀνασκαφῆς. Ἡ οἰκία ἀνήκει εἰς τὸν 5ον αἰ. π.Χ., ὑπέστη ὅμως πολλὰς μεταγενεστέρας ἐπισκευὰς καὶ διαρρυθμίσεις. Διακρίνονται δύο στρώματα καταστροφῆς ἐξ ἰσχυροτάτου πυρός, τὸ τελευταῖον τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι χρονολογεῖται τῷ 198 π.Χ.

Εἰς τὸ κέντρον περίπου τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου ὑπάρχει μία αὐλὴ (XI) (Πίν. 328 γ) μετὰ φρέατος, φέροντος χαμηλὸν καὶ καλῶς ἐκτισμένον προστομιαῖον. Μέρος τῆς αὐλῆς καλύπτεται ὑπὸ πλακοστρώτου ἐκ μεγάλων ὀρθογωνίων πλακῶν, φερουσῶν εἰς τὰ μεταξύ των εὐρέα διαστήματα κονίαμα καὶ ἐχουσῶν τοιαύτην κλίσιν, ὥστε τὰ ὄμβρια ὕδατα νὰ ρέουν δι' ἑνὸς ἀγωγοῦ διασχίζοντος τὸ δωμάτιον VIII. Ὁ ἀγωγὸς οὗτος ὁδηγεῖ εἰς ἕτερον ἀγωγόν (Πίν. 328 δ), ἀνοικτὸν καὶ καλῶς ἐκτισμένον, βαίνοντα κατὰ τὸ κράσπεδον τῆς ἀπὸ Δ. ὁρίζούσης τὴν οἰκίαν ὁδοῦ. Εἷς τρίτος ἀγωγός, ἐρχόμενος ἐκ τοῦ δωματίου XIII καὶ ἀκολουθῶν τὸν δυτικὸν τοῖχον τοῦ VIII, συμβάλλει μετὰ τοῦ πρώτου.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ τοιχοδομία τῶν δωματίων II καὶ III, κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς ἀνασκαφῆς.

Τὸ δωμάτιον VIII καὶ τὰ γειτονικὰ πρὸς αὐτὸ X καὶ XIII καλύπτονται ὑπὸ ἑλληνιστικῶν ψηφιδωτῶν ἐκ χαλίκων, ἰσχυρῶς βεβλαμμένων.

Ἐκ τῆς αὐλῆς εἰσερχόμεθα δι' ἑνὸς ἄριστα διατηρουμένου κατωφλίου εἰς τὸ δωμάτιον VII, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον: δοκιμαστικὴ τάφρος εἰς βάθος, κατὰ τήν νοτιοδυτικὴν γωνίαν του, ἔφερεν εἰς φῶς δύο γωνίας (Πίν. 328 ε - ς', 329 α, γ) ἀρχαϊκῶν οἰκιῶν, ἀλληλοτεμνομένας ἀλλ' ἀντιρρόπους, τὴν μίαν κειμένην

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

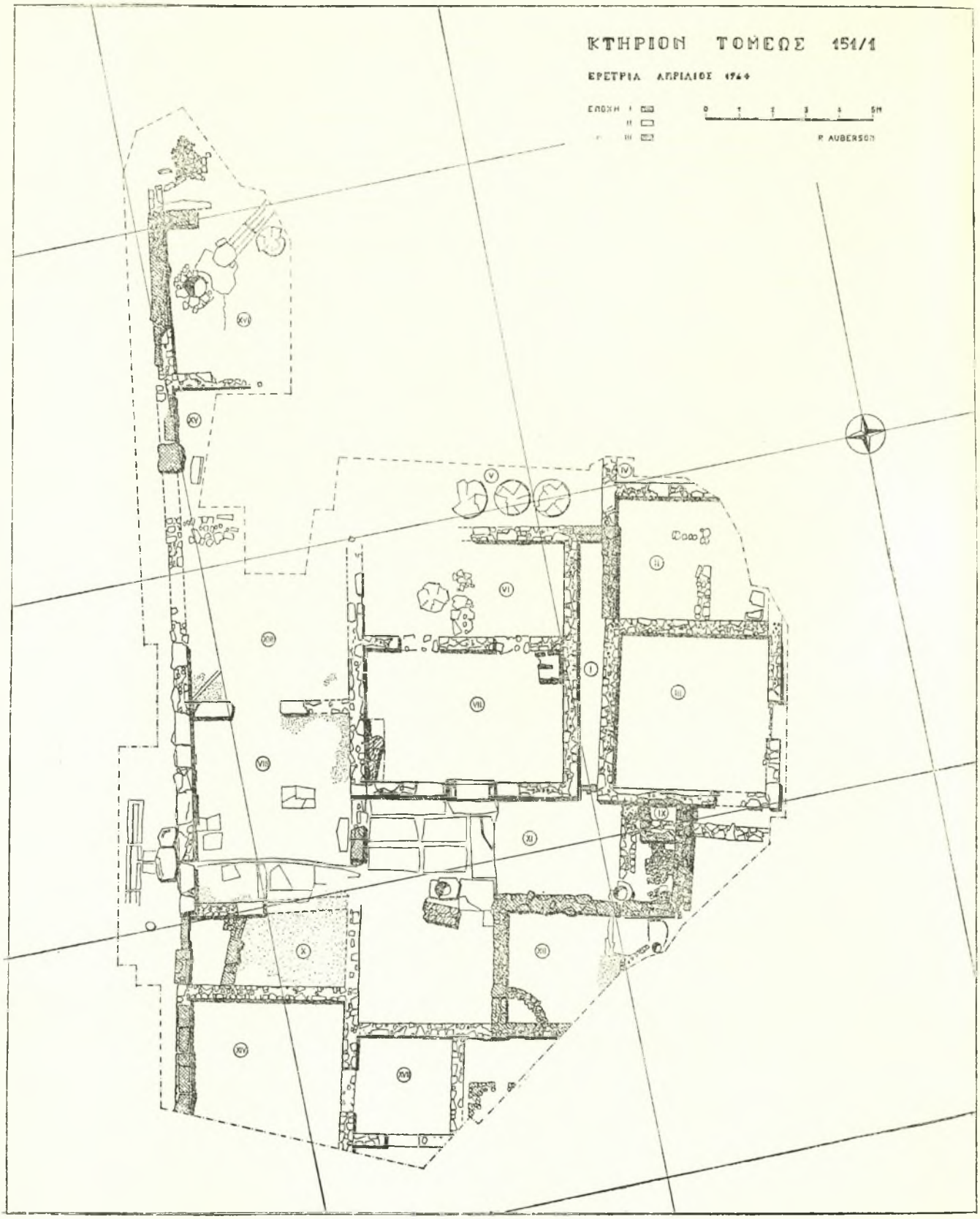

Σχέδ. 2. Ἰδιωτικὴ οἰκία ἐν Ἐρετρίᾳ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

βαθύτερον τῆς ἄλλης (Πίν. 329 β). Κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τοῦ δωματίου ἀνευρέθη εἰς μικρὸς ἑλληνιστικὸς κλίβανος (Πίν. 330 α), ἐνῷ ἐκ παραλλήλου εἰς ἕτερα σημεῖα τῆς οἰκίας εὑρέθησαν ἐγκατεσπαρμένα τεμάχια κεραμεικῶν τροχῶν· τὸ διὰ τὰς κεραμευτικὰς ἐργασίας ἀναγκαιοῦν ὕδωρ ἀποθηκεύετο ἴσως εἰς τοὺς κατὰ χῶρον V εὑρεθέντας τρεῖς πίθους (Πίν. 330 β). Ἡ κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους μετατροπὴ τμήματος τοὐλάχιστον τῆς οἰκίας εἰς ἐργαστήριον φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀνεύρεσιν ἑνὸς ληνοῦ (Πίν. 330 δ) εἰς τὸ δωμάτιον XII. Ἡ προχοὴ τοῦ ληνοῦ τούτου πατεῖ ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου τοῦ δωματίου, τὸν ὁποῖον τέμνει, ἐνῷ τὸ συλλεκτικὸν σκεῦος εἶχε τοποθετηθῆ ἐπὶ τῆς θεμελιώσεως ἑνὸς παλαιοτέρου τοίχου, μεταγενεστέρως ἰσοπεδωθέντος, κατὰ τὸν χῶρον XI. Παραπλεύρως πρὸς τὸν ληνὸν ἔκειτο εἰς μικρὸς πήλινος λουτὴρ (Πίν. 330 γ). Ἡ νοτιοδυτικὴ γωνία τοῦ XII ἐχωρίζετο ἀπὸ τοῦ λοιποῦ δωματίου δι' ἑνὸς καμπύλου τοιχαρίου· εἰς τὸ οὕτω σχηματιζόμενον τεταρτοκύκλιον εὑρέθησαν ὄστρακα ὀξυπυθμένων ἀμφορέων. Τοιουτοτρόπως δύναται νὰ διασαφηθῇ ἡ χρῆσις τῶν παρομοίων τεταρτοκυκλίων, τὰ ὁποῖα ἀπεκαλύφθησαν εἰς Αὐλίδα κ. ἀ.

Ὁ χῶρος I, φέρων κατώφλιον κατὰ τὴν βορείαν ἄκραν του, ἦτο προφανῶς διάδρομος· ἡ νοτία ἄκρα ἐφράχθη μεταγενεστέρως κατὰ πρόχειρον τρόπον.

Κατὰ τὸν χῶρον XVI τέλος, ἀποτελοῦντα ἴσως τὸ πρὸς ΒΔ. ἄκρον τῆς οἰκίας, ἀπεκαλύφθη καὶ ἕτερον φρέαρ μετ' ἀγωγοῦ.

ΚΩΣΤΗΣ ΔΑΒΑΡΑΣ

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

DIE AUSGRABUNGEN IN ERETRIA

I. im Frühjahr 1964

Bei einem Besuch in Basel regte der Präsident des griechischen archäologischen Rates und Generaldirektor der Altertümerverwaltung Joh. K. Papadimitriu an, die Schweiz möge sich an einer neuen Folge von Ausgrabungen in Eretria beteiligen. Der Anlass zu diesem Vorschlag war die Grösse der Aufgabe und das Vertrauen in seine Schweizer Kollegen — war doch Frau Professor Lilly Kahil (Fribourg) seine langjährige Mitarbeiterin in Brauron.

Eretria ist unter den bedeutenden klassischen Städten Griechenlands am wenigsten unter späterer Ueberbauung verborgen. Bis zum 2. Weltkrieg verhinderte die Malaria der östlich benachbarten Sümpfe das Aufblühen einer Siedlung; umso rascher wächst der neue Ort in der herrlich fruchtbaren Landschaft seit der Erfindung des D.D.T., und es ist höchste Zeit, die Ruinen vor der Ueberbauung zu schützen.

Die Regierung des befreiten Griechenland hatte 1834 versucht, wie Athen, Sparta und Megalopolis, auch Eretria als einen der Hauptorte von Hellas neu zu begründen. Der Stadtplan, zu dessen grossen Plätzen und breiten Strassen die kleinen Häuser des Dorfes malerisch kontrastieren, stammt von Schaubert, wie der Plan Athens. Auf jenem alten Plan Eretrias von 1834 sind zahlreiche Mauerzüge eingezeichnet, die heute nicht mehr kenntlich sind. In den folgenden Jahrzehnten sind unzählige Gräber ausgeraubt worden.

Mit der Erforschung der Nekropolis hat Chr. Tsuntas 1886 begonnen. 1891 - 1895 hat die Amerikanische Schule das Theater, den benachbarten Dionysostempel und ein Gymnasion ausgegraben und die Stadtmauern beschrieben. Seit 1897 entdeckte und erforschte K. Kuruniotis unzählige Gräber, darunter das bedeutende makedonische Kammergrab, das Apollonheiligtum mit den berühmten Giebelskulpturen, die Bäder am Hafen, das Westtor und ein Thesmophorion an der Akropolis; 1914 N. Papadakis das Heiligtum der Isis. 1952/5 hat J. Konstantinu besonders im Apollonheiligtum gegraben und u.a. ein bedeutendes Brunnenhaus entdeckt, 1961 B. Chr. Petrakos eine Tholos; er hat auch mehrere Häuser freigelegt und im Deltion 17 (1961/3) 144 - 157 den letzten Ueberblick über den Stand der Forschung gegeben. Leider ist nur das Iseion von Papadakis im Deltion 1915 vollständig veröffentlicht worden; Kuruniotis Unterlagen sollen beim Brand von Smyrna 1922 verlorengegangen sein, wo er Leiter der Altertümerwaltung war. Dadurch wird die Aufgabe der Erforschung Eretrias nur noch dringender.

Am 17. Dezember 1962 hat mit Herr Papadimitriu mitgeteilt, der Archäologische Rat habe den Plan einer schweizerischen Beteiligung an den Ausgrabungen in Eretria einstimmig gebilligt.

Als ich Ostern 1963 Herrn Papadimitriu aufsuchen wollte, um das Einzelne zu besprechen, erfuhr ich vom Tod des Unermüdlichen, der nun überall bei der archäologischen Arbeit in Griechenland schmerzlich vermisst wird. Sein Nachfolger als Präsident des Archäologischen Rates, Christos Karusos, versicherte mich aller Unterstützung, bat aber die Arbeiten auf 1964 aufzuschieben. Der Ephoros von Attika, der auch für Euboia zuständig ist, ist überlastet. So schlug ich vor, erst im Frühjahr 1964 vorbereitende Arbeiten durchzuführen.

Am 25. Januar 1964 beschloss der Archäologische Rat:

1) die Errichtung eines (inzwischen fast vollendeten) grossen Arbeits und Magazinraums als Erweiterung des Museums von Eretria,

2) die Zustimmung zu unserem Plan, zunächst schon ausgegrabene Gebäude zu reinigen und architektonisch aufzunehmen, z. B. den Apollontempel,

3) Herrn Ephoros Kallipolitis mit seinen Mitarbeitern und einem Architekten zur Mitwirkung zu bestimmen,

4) als Mitarbeiter Schefolds aus der Schweiz Frau Professor Kahil und die Herren Auberson, Professor Bloesch, Krause und Martin vorzusehen.

Die Genannten begannen die Arbeit in Eretria am 10. März 1964 — Herr Kallipolitis vertreten durch den Epimeliten Herrn K. Dawaras und Frl. Niki Metaxa.

Apollontempel

Herr Auberson kann nun zum erstenmal einen Steinplan eines der ehrwürdigsten griechischen Bauten vorlegen (Taf. 331 und Plan 1). Obwohl das Aufgehende zum grössten Teil verloren ist, wirkt schon das erhaltene

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Fundament in seiner grosszügigen klaren Eigenart als Kunstwerk. Es ist in der bisherigen Forschung zu Unrecht oft in die Zeit nach den Perserkriegen datiert worden. Die bekannten Giebelfiguren, die Kuruniotis im Westen des Fundaments gefunden hat, können nur zu diesem Bau gehören. Er ummantelt das Wand- und Stylobatfundament eines hochaltertümlichen älteren Tempels, der einer der grössten aus der frühen archaischen Zeit war, würdig der Bedeutung, die Eretria im 8. und 7. Jh. besessen hat. Erhalten ist das nördliche Wandfundament mit einem Rest der Rückwand, das nördliche Stylobatfundament und eine parallele Mauer, die vielleicht als Terrassenmauer zu deuten ist. Die entsprechenden Mauern der Südseite sind nur in Resten erhalten, die von den Erbauern des spätarchaischen Tempels in dessen Baugrube gepackt wurden. Die Fundamente von Innenstützen können nicht, wie man geglaubt hat, zu diesem Bau gehören, dessen ganzer Oberbau nur aus Holz, Lehmziegeln und Dachterrakotten bestanden haben kann, sondern sie gehören zu der (in Kalkstein zu denkenden) zweireihigen inneren Säulenstellung des spätarchaischen Tempels. So hat auch der griechische Meister der Bauforschung I. Travlos das Fundament gedeutet (Praktika 1955, 125). Die südliche Reihe von Fundamentplatten ist wiederverwendet: sie besteht aus anderem Material als das jüngere Fundament; vielleicht sind uns hier Stylobatplatten des älteren Tempels erhalten.

Die genauere Zeitbestimmung dieses Bauwerks und der älteren Fundamente an dieser Stelle kann erst im Herbst versucht werden, wenn das Grundwasser tiefer steht als jetzt. Wir haben deshalb als zweites Forschungszentrum einen schon von Kuruniotis teilweise freigelegten Bau gewählt (Taf. 332), das **Westtor** durch das die Hauptstrasse zum lelantischen Feld und nach Chalkis führte. Am Tor verdichtet sich das Leben einer Stadt; es gehört auch zum Ausdruck ihres Selbstbewusstseins. Dazu kommt bei diesem Tor die Lage an einem Wildbach, der heute etwas weiter westlich ein tiefes Bett gegraben hat. In den Terrassierungen am Rand des antiken Bettes haben sich die archaischen Schichten besser erhalten als sonst.

Die Periodenpläne und andere Unterlagen des folgenden Berichtes stammen von Clemens Krause. Im Tordurchgang wurde eine archaische Strasse festgestellt, die nach Westen stark abfällt, zu dem hier vorauszusetzenden Uebergang über den Wildbach. Ueber der archaischen Strasse lagert eine mächtige Schicht aus Kies und Sand, die Hinterfüllung einer Terrassenmauer aus gerade geschnittenen polygonalen Kalksteinblöcken (links auf Plan. 2). Die Terrassierung setzt die Zerstörung der archaischen Stadt durch die Perser und die veränderte Orientierung der Neuanlage voraus. Die Strasse sollte den Wildbach nun auf einer Brücke überschreiten. Tatsächlich wurden vor der Terrassenmauer in der Richtung der Strasse drei Reihen von je drei rechteckigen Steinpfeilern mit abgekanteten Ecken gefunden (Plan. 3 links), im späteren « Bollwerk » verbaut; eine vierte Reihe unmittelbar vor der Terrassenmauer nachgewiesen. Der Oberbau wird aus Holz bestanden haben. Diese erste klassische griechische Brücke, die wir kennen, passt in ihrer sorgsamen Bauart zu der des Tores.

Beim Bau des Tores lassen sich mehrere Bauphasen und Planänderungen feststellen. Plan 2 zeigt im Südturm eine schräg zu ihm orientierte Steinsplitterschicht und parallel dazu eine Stützmauer. Dazu gehört eine mächtige Packung aus geschichteten Lehmziegeln, die für den späteren Turm verwender wurde. Man hat sich also bei dieser ersten Phase des Südturms noch nicht so konsequent von der archaischen Orientierung entfernt wie später.

In einer zweiten Periode wurden die beiden die Strasse flankierenden Turmsockel errichtet (Plan 2). Sie bilden einen nach Westen spitz zulaufenden Winkel. Hier war ein Torhof vorgesehen, in dem man den Feind einkesseln konnte, aber der östliche Abschluss sollte anders gestaltet werden, als er dann ausgeführt worden ist (Plan 3). Die Euthynterie der Nordwange reicht weiter nach Osten und der letzte Block zeigt, ebenso wie der östlichste der Südwange, Bearbeitungsspuren, die darauf schliessen lassen, dass die Mauer des Nordturms hier nach Süden, die des Südturms nach Norden abbiegen sollte. Die Euthynterie sitzt überall ohne weiteres Fundament auf der kräftigen Hinterfüllung der Terrasse. Die Sockel selbst bestehen aus eigenartigem polygonalem Mauerwerk, das die archaische Tradition erkennen lässt, aber durchaus zu geradem Fugenschnitt neigt. Es ist massiv mit Steinen hinterfüllt, hat eine schwächere Innenschale und trug die Aussenmauern des durchgeschichteten Oberbaus aus Lehmziegeln. Die Steinsetzung,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

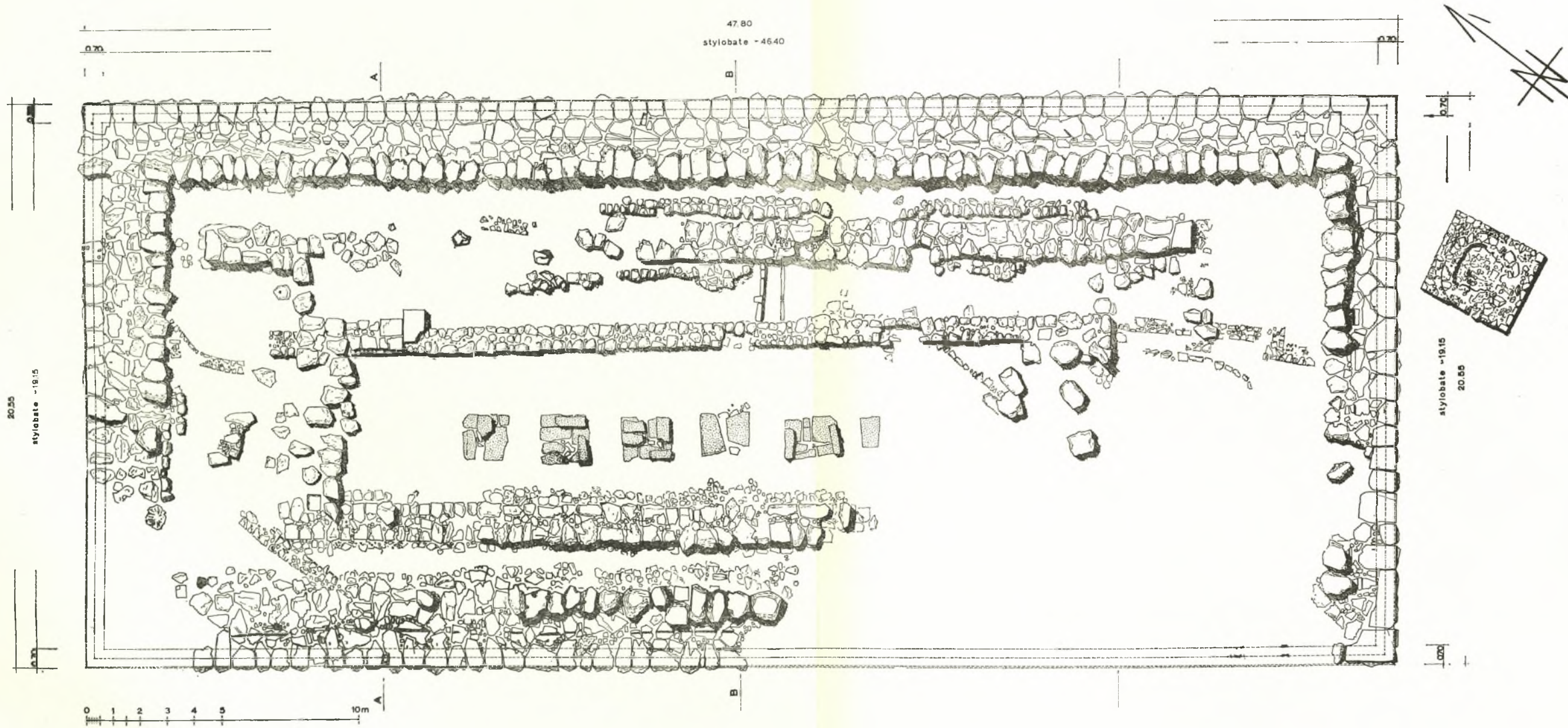

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Plan 1. Eretria. Steinplan des Apollontempels (1964)

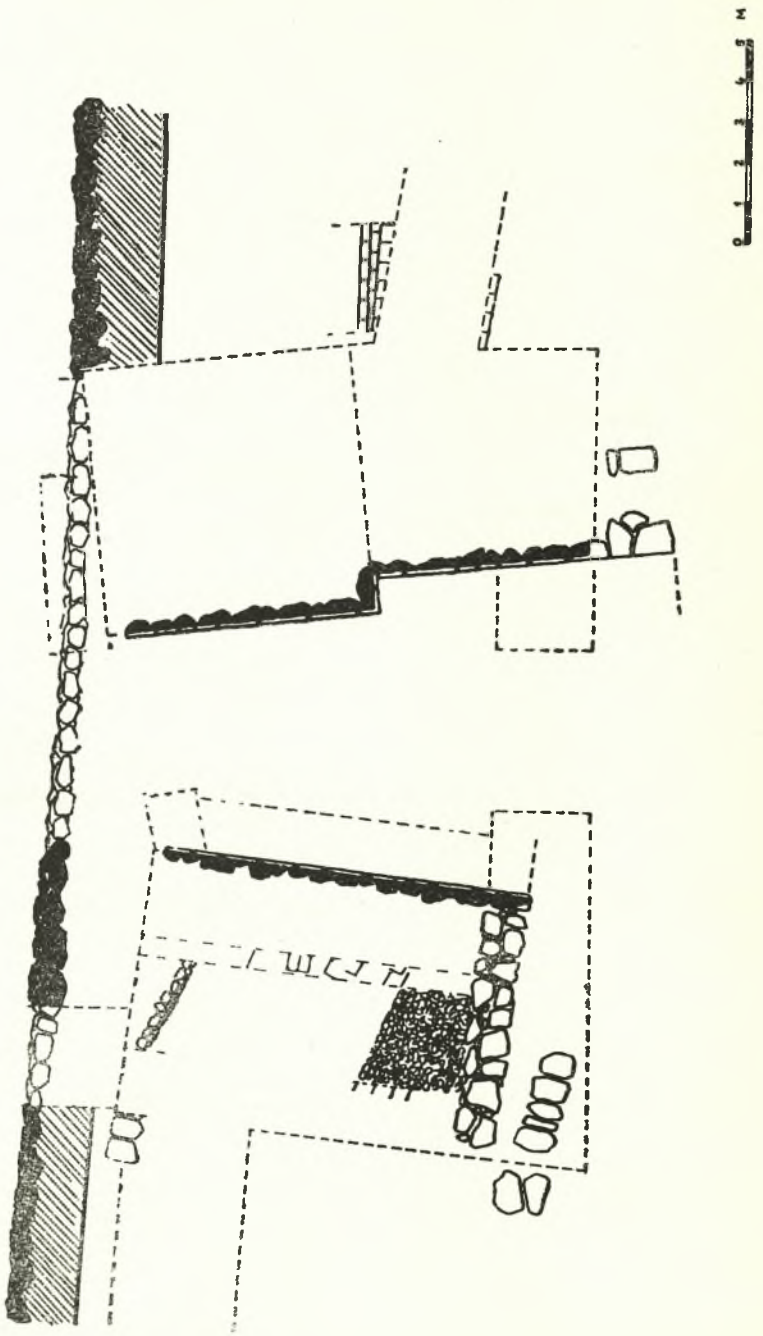

Plan 2. Erste Anlagen unter dem Westtor nach den Perserkriegen

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

die rechtwinklig ans Ostende der Südwange anstösst, war vielleicht für die ursprünglich geplante Ostfront bestimmt. Die in einer dritten Phase ausgeführte Ostfront des Tores mit kräftigen Torwangen (Plan 3) gibt der ten Phase ist am feinsten; das der dritten wirkt manieristischer. Von der an der Südwestecke des Südturms ansetzenden Stadtmauer ist nur eine Lage erhalten. Die Innenschale ist in hellenistischer Zeit erneuert worden.

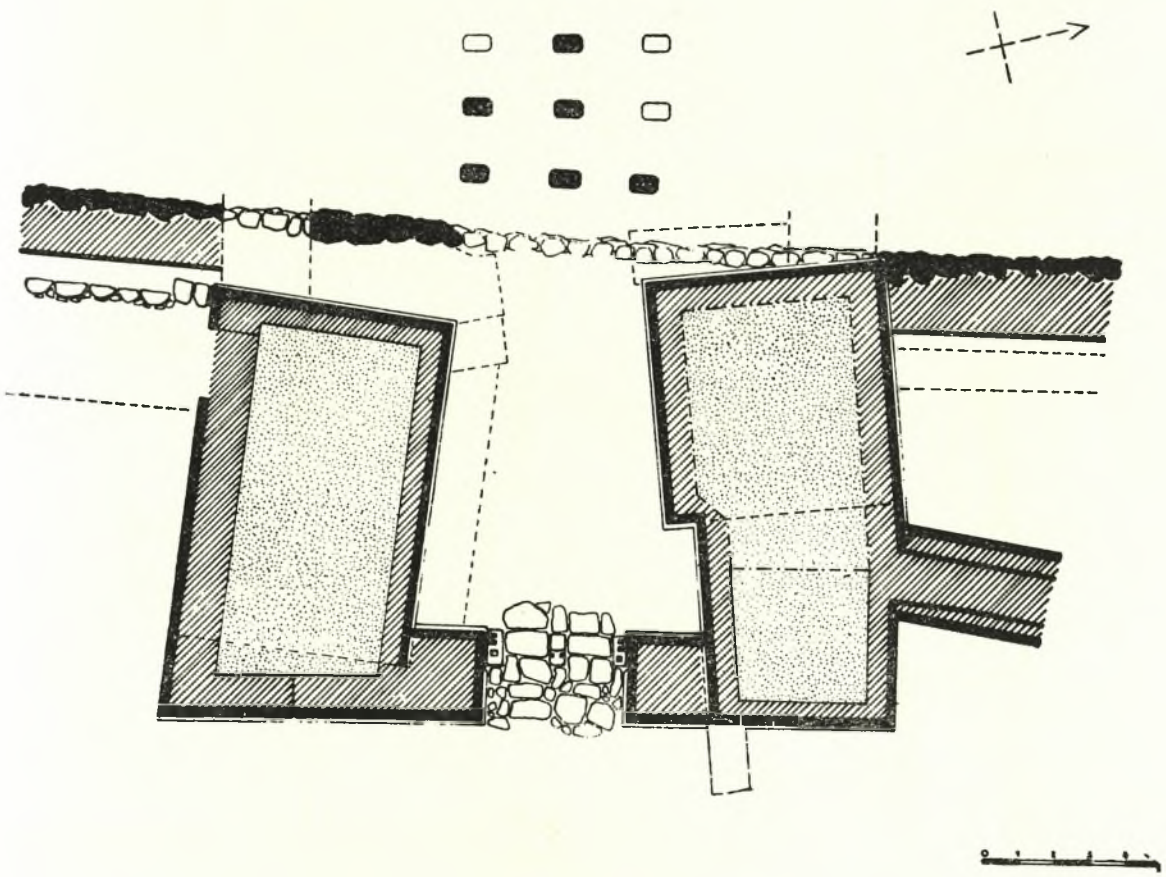

Plan 3. Vollendung des Westtors nach den Perserkriegen

ganzen Anlage eine gewisse Einheit, reduziert aber anscheinend das erste Bauvorhaben.

In den ausgeführten Bau bindet von Norden her die von zwei polygonalen Schalen eingefasste Stadtmauer ein. Der vor der Mauer bis zur Terrasse vorspringende Teil des Turmes hat quadratischen Grundriss, der durch den Rücksprung des südlichen Sockels hervorgehoben ist. Der ebenso breite Südturm sollte ursprünglich ein Rechteck bilden, ist aber durch die Ostfront der dritten Phase unregelmässig geworden. Das Polygonalmauerwerk der zwei-

Der Torbau ist in echt griechischer Weise aus selbständigen Elementen gefügt, nicht als symmetrische Anlage konzipiert. Der vorgeschobene Nordturm flankiert die nördliche Kurtine. Die Anlage mit tiefer Torgasse entspricht den von Themistokles erbauten Toren Athens; jedoch ist am Dipylon der Südturm etwas vorgeschoben, nicht wie hier der Nordturm. Die hellenistischen Anbauten an die Ostfront (Plan 4) sind noch unerklärt.

Nach der Eroberung und Zerstörung der Stadt durch die Römer im Jahr 198 v. Chr.,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

die Livius 32, 16 packend schildert, wurde dem Westtor ein mächtiges Bollwerk vorgelegt; man vergleiche zu unserem Periodenplan (Plan 4) den Steinplan des Bollwerks, das aus grossen Quadern tief fundamentiert ist (Plan 5). Bei der Freilegung des Westfundamentes des Bollwerks stiess man an dessen Sohle auf eine Nekropole des fünften Jahrhunderts, die durch die Fundamentierung teilweise gestört war.

Vermutlich hatte der Wildbach einmal die

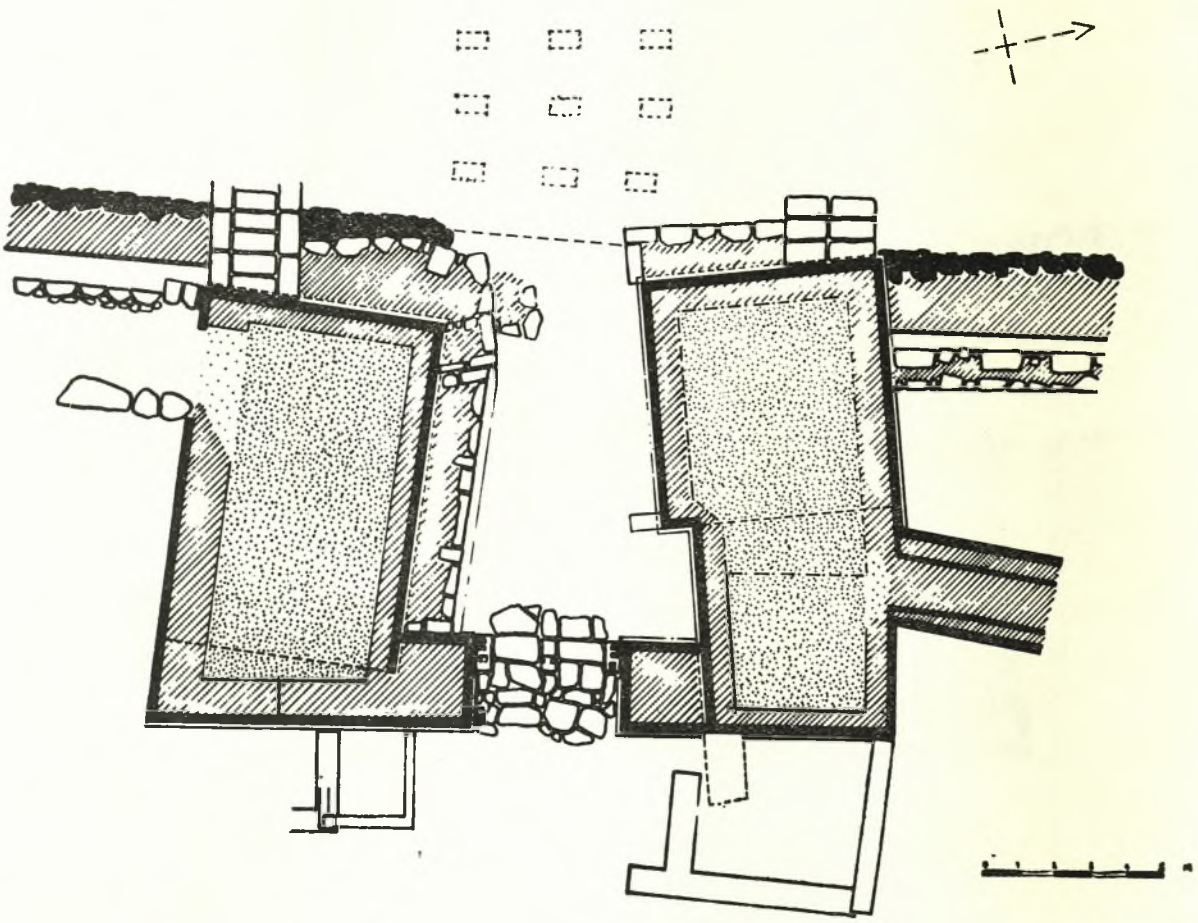

Plan 4. Verstärkung des Westtors nach der Zerstörung von 198 v. Chr.

Beide Türme wurden auf ihrer Westseite, der Südturm auch auf seiner Nordseite verstärkt. In dieser Verstärkung verschwand ein etwas älteres Pfeilerfundament an der Nordwestecke des Südturms, das selbst auf einem noch älteren sitzt. Auch die Terrassenmauer ist damals in ihrem Teil vor dem Tordurchgang eingestürzt gewesen; jene Pfeiler mögen zur vorläufigen Sicherung des Turms gedient haben. Bollwerk und Verstärkungen bestehen aus so vielen Spolien, dass die Errichtung unverkennbar die Zerstörung der Stadt von 198 voraussetzt. Terrasse vor dem Tor teilweise zerstört und so die Verteidigung dieser empfindlichen Stelle gefährdet. Deshalb wollte man den Bach in einem Kanal unter dem Bollwerk durchleiten. Dieser Kanal ist unter den Mauern des Bollwerks mit Keilsteinen, sonst mit Kragsteinen überwölbt. Die alten Brückenpfeiler wurden, soweit sie erhalten waren, in die Bastion verbaut. Die Strasse verliess nun das Tor nicht mehr frontal, sondern sie wurde im Bollwerk rechtwinklig nach Süden abgebogen. So musste der Angreifer des Tors den Verteidigern

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

der Stadtmauer seine ungeschützte rechte Seite zukehren. In der Hafengegend ist ein Turmfundament erhalten, das als analoge Verstärkung der älteren Mauer zu deuten ist.

Grabung im Grundstück 156 (Plan 7 G3)

Herr Dawaras hatte auf dem Grundstück 156 eine Grabung durchzuführen, weil der Eigentümer des Grundstücks dort bauen wollte. Die Funde klassischer und hellenistischer Häuser waren so reich und bedeutend, dass sie von neuem mahnen, möglichst viel vom alten Stadtmaligen Mauerzüge wiederbenützen und voraussetzen.

Stadtgeschiechte

Eine Nachricht Strabons, Eretria habe vor der Perserzerstörung etwa vier Kilometer weiter östlich gelegen, kann sich, wie Boardman, BSA 1957, gezeigt hat, nur auf ein Eretria aus der Zeit vor der Blüte des geometrischen Stils beziehen.Dass aber das Eretria der geometrischen und archaischen Zeit an der Stelle des jetzigen lag, zeigt schon die Lage unzähliger Gräber jener

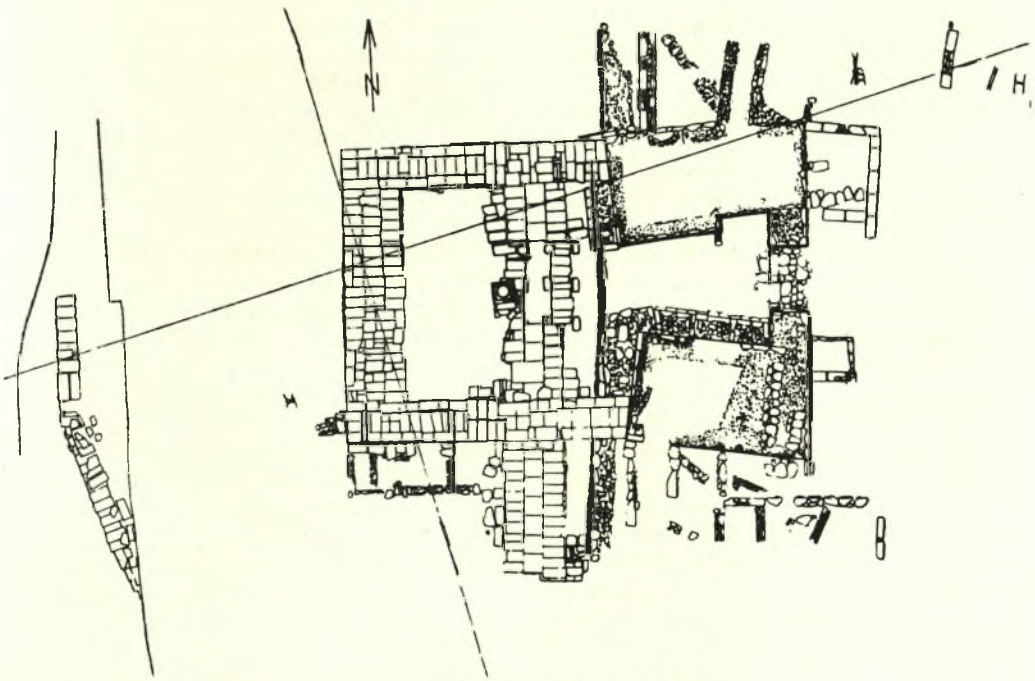

Plan 5. Bollwerk und Westtor 1964

gebiet von moderner Ueberbauung zu befreien und zu beschützen. Herr Dawaras wird über die Ergebnisse seiner überaus sorgfältigen Grabung selbst berichten. Es sei hier nur darauf hingewiesen, dass sie unsere Ergebnisse in der erfreulichsten Weise ergänzen und bestätigen. Wie am Westtor lag zuoben die dicke Schicht der Zerstörung von 198. Wie dort gab es nochmal eine Wiederherstellung nach 198, aber keine charakteristischen späthellenistischen und römischen Funde. Und wie am Westtor haben die archaischen Mauer andere Fluchten als die klassischen; während alle Umbauten seit der Neuanlage nach den Perserkriegen die da-

Zeit, die Tsuntas und Kuruniotis im Westen der Stadt ausgegraben haben. Dass die Stadtmauer hier nicht direkt zur westlichen Mole führt, kann sich nur daraus erklären, dass man hier eine alte Nekropole schonen musste. Innerhalb der Stadtmauer befindet sich westlich davon am Hafen ein flacher Hügel, der beste Platz für den Kern der alten Stadt. Dieser Schluss wird bestätigt durch Petrakos Fund eines hocharchaischen Stirnziegels mit Gorgoneion in dieser Zone (Deltion 16 (1960), Taf. 130 d).

Von der Ausdehnung der archaischen Stadt geben erst die neuen Grabungen eine Vorstel-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

lung. Am Westtor wurden mehrere Mauern des 7-6. Jh. gefunden, die schräg zu den klassischen liegen, parallel der älteren Strasse, die von Nordwesten nach Südosten verlief, wie M. Martin in den Schnitten zeigen konnte. Archaische Scherben wurden auf der Akropolis gefunden, archaische Mauern auch bei Herrn Dawaras Grabung im Osten der Stadt auf Grundstück 156. Hier wie am Westtor bezeugt die andere Lage der klassischen Mauern gegenüber den archaischen die Schwere der Zerstörung von 490 und die völlige Neuanlage nach den Perserkriegen.

Der Nachweis von Zerstörung und Neuanlage nach 490 ist ein zweites wichtiges Ergebnis unserer Grabung. Die oben beschriebene grossartige Anlage des Westtors mit Terrasse und Brücke erforderte eine Neuorientierung der benachbarten Bauten. Die Neuanlage bezeugt, wie stark Eretria trotz der Deportierung von 700 Männern, Frauen und Kindern war; es konnte ja auch schon an den Schlachten von Salamis und Plataiai wieder mit eigenen Kriegsschiffen und 600 Hopliten teilnehmen. Funde aus klassischer Zeit sind bisher in der Stadt seltener — so reich die Gräberfunde um Eretria immer waren — weil damals keine Zerstörung von grösserem Umfang stattgefunden hat. Die Bauten wurden durch ihre hellenistischen Nachfolger ersetzt.

Nach dem Perserschutt ist die nächste bedeutende Fundmasse die der Zerstörung der Stadt durch die Römer 198 v. Chr. Sie war, wie uns die Funde zeigen, (eine Geschützkugel, aber auch unverzierten Stelen mit Inschriften von Gräbern, die dem Bollwerk zum Opfer gefallen sind (Leontis, Klearist e), megarischen Bechern, Amphorenstempeln, Westabhangkeramik) eine ähnliche Katastrophe wie die Zerstörung Korinths durch Mummius 146. Livius 32, 16 berichtet, die erobernden Römer hätten im Verhältnis zur Grösse der Stadt erstaunlich viel Gemälde und Statuen in der Stadt gefunden, aber wenig Geld. Der Eroberer war T. Flamininus, der „Befreier" Griechenlands. Freilich hatte Eretria, das im 3 Jh. unter dem bedeutenden Philosophen Menedemos neu geblüht hatte, zu Makedonien gehalten.

Die Zerstörungsschicht wurde am Westtor in ebensolcher Mächtigkeit gefunden wie bei der Grabung Herrn Dawaras. Sie scheint das Ende der Blüte der Stadt zu bedeuten. Die Wiederherstellungen der Häuser im Grundstück 156 nach 198 sind ärmlich und scheinen keinen langen Bestand gehabt zu haben.

Die Errichtung des Bollwerks vor dem Westtor ist grossartig, lässt aber eher auf das Eingreifen einer auswärtigen Macht als auf ein Wiedererstarken der Stadt schliessen. Man versucht nun, sich den neuen Möglichkeiten der Belagerungskunst anzupassen; sei es, dass Antiochos III bei seinem Feldzug nach Griechenland 192 die Stadt neu befestigen liess, oder die gegnerische römische Partei (Liv. 35, 43 ff.).

Aus dem Gymnasium sind zwar noch Inschriften des 2. und 1. Jhs. bekannt, aber die bisher für römisch gehaltene Erneuerung einer Mauer kann wie manches Mörtelmauerwerk auf der Burg mittelalterlich sein. Auch im Iseion gibt es noch Zeugnisse römischer Zeit, und Eretria hat im 2. Jh. v. Chr. noch Silber geprägt.

Aber all dem steht gegenüber, dass wir keine bedeutenden römischen Bauten in Eretria haben — im Gegenteil erklärt sich die völlige Abräumung des Oberbaus des Apollontempels und des vermutlichen Dionysostempels am Theater, und des ganzen Stadtgebiets am besten, wenn die Stadt schon in der Römerzeit Steinbruch war. Die vielen Grabmäler und andern Reste der Römerzeit aus der Umgebung lassen vermuten, dass die Zentren des Lebens in dem fruchtbaren Land in den benachbarten Gutshöfen waren, wie Kuruniotis einen vor dem Westtor beobachtet hat (Praktika 1898, 95).

Umso wichtiger ist es für uns zu wissen, dass die Zerstörung Eretrias 198 einen terminus ante quem für den grössten Teil der dortigen Funde bleibt; sie können für die Kunstgeschichte eine ähnliche Bedeutung gewinnen wie die Funde aus dem 347 zerstörten Olynth.

Gymnasion

Als dritte Arbeitsstätte wurde das von den Amerikanern 1895 zum Teil ausgegrabene Gymnasion gewählt, weil auch hier vor allem zu reinigen und zeichnerisch aufzunehmen war (P l a n 6). Es zeigte sich, dass wichtige und tief verschüttete Räume auf der Bergseite noch auszugraben sind. Die Anlage gehört in die späte Klassik und ist im 3. Jh., notdürftig auch noch einmal nach der Zerstörung von 198 wiederhergestellt worden.

Aufgaben

Als nächste Aufgaben in Eretria zeichnen sich ab:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

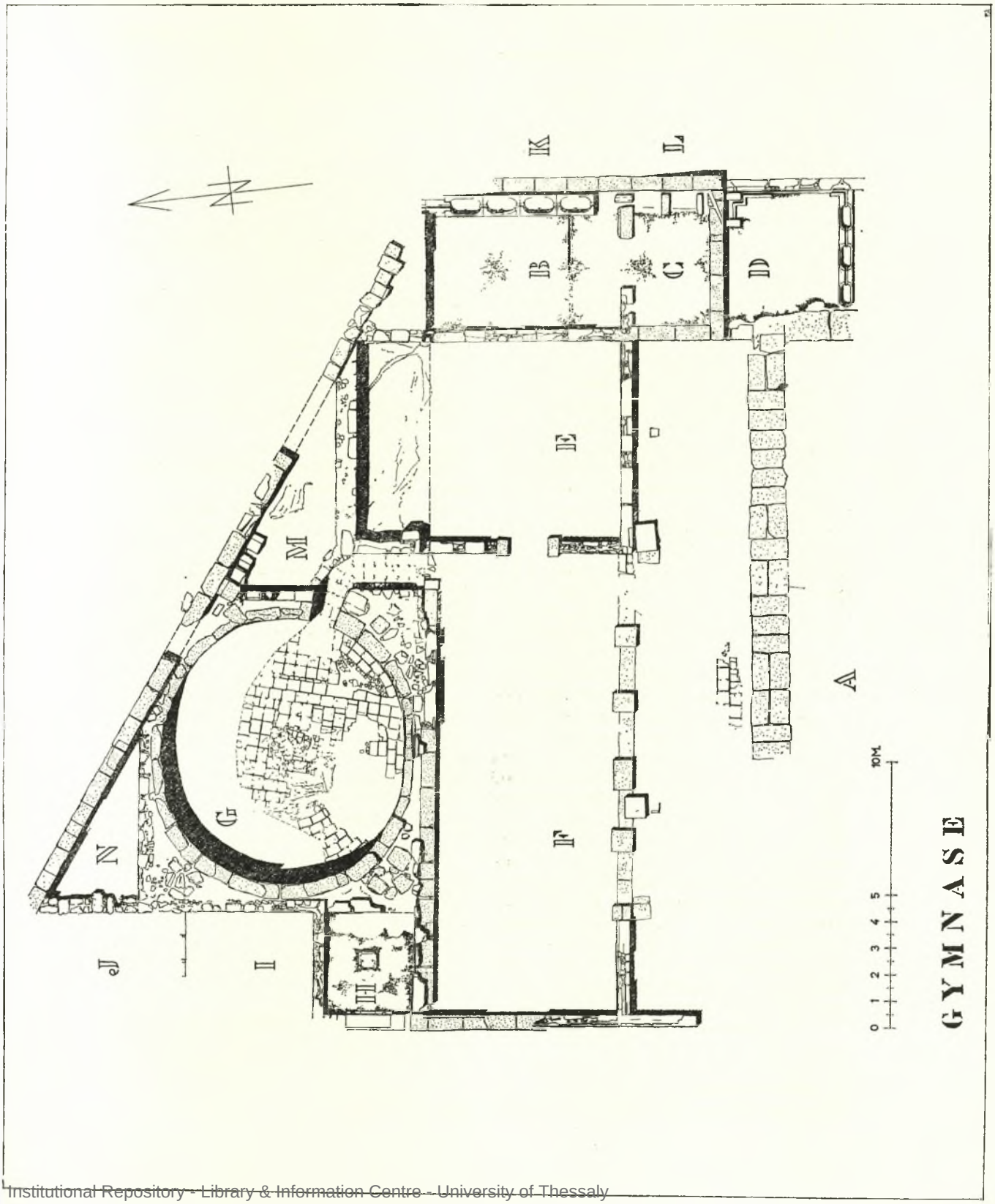

Plan 6. Eretria. Steinplan des Gymnasions (1964)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

1) Nachprüfung des topographischen Plans von Eretria 1:1000 mit Eintragung der antiken Reste.

2) Untersuchung der älteren Schichten in und um den Apollontempel

3) Eine Untersuchung im Südwestteil der Stadt am Hafen.

4) Ankauf und Untersuchung des Geländes nördlich vom Westtor, wo tiefe archaische Schichten zu erwarten sind.

Mitarbeiter im Frühjahr 1964

Die Arbeiten standen unter der Leitung des Ephoros für Attika und Euboia, Herrn B. Kallipolitis, der mit der örtlichen Leitung Herrn K. Dawaras beauftragte und ihm als Assistentin Frl. N. Metaxa beigab. Die beiden haben vor allem die Grabung im Grundstück 156 durchgeführt, Herr Dawaras uns darüberhinaus in dankenswerter Weise beraten, insbesondere aber die technischen Mittel für das Heben und Ordnen der gestürzten Quader bereitgestellt, die im Bollwerk und im Gymnasion lagen.

Da es sich als notwendig erwies, am Westtor und Gymnasion baugeschichtliche Fragen durch Nachgrabungen zu klären, habe ich den Archäologische Rat am 22. März um die Erlaubnis dafür gebeten; ferner gebeten, er möge einer Versuchsgrabung in der Hafengegend zustimmen. Dafür sollen die Nachgrabungen im Gebiet des Apollontempels auf die Zeit vom 15. September - 31. Oktober 1964 verschoben werden. Am 27. März hat der Archäologische Rat diesem Gesuch zugestimmt.

Ausser den oben S. 262 Genannten hat vom 15.3. - 4.4. Frl. Christiane Dunant mitgewirkt, deren Grabungserfahrung uns überall nützlich war; insbesondere hat sie sich mit den Inschriften und dem Zusammensetzen von Gefässen beschäftigt. Da wir die ganze Keramik zu bearbeiten haben, haben wir als Mitarbeiter Frau Professor Kahils deren Schüler Frl. Elly Anagnostou und Herrn Claude Bérard herangezogen. Professor Bloesch hat vom 15. April an vor allem an der Bearbeitung der Funde mitgewirkt. Herr Auberson hat nach dem Steinplan des Apollontempels den des Gymnasions begonnen; Herr Krause den des Westtors, Herr Martin die Schichtenfolge geklärt und Profile gezeichnet. Herr Krause und Frl. Schlaefli trugen die Hauptlast der Organisation. Wir hätten uns das Zusammenwirken aller Beteiligten nicht erfreilicher denken können und sind schon jetzt so weit, dass wir den Behörden und Mitarbeitern für das Gelingen dieses glücklichen Beginns danken können.

15.V.1964

K. SCHEFOLD

Gräber beim Westtor in Eretria

Als 1964 die Aussenseiten des dem Westtor in hellenistischer Zeit vorgebauten Bollwerkes (Plan 5) freigelegt wurden, kamen vier Gräber zum Vorschein. Sie gehören zu dem grossen Gräberfeld an der vom Westtor nach Chalkis führenden Strasse, längs deren schon früher wiederholt Gräber ausgegraben worden waren[1]. Die Beobachtungen des Bestattungsritus bei den Gräbern 1 und 2 verdienen es, ausführlicher vorgelegt zu werden. Beide Gräber sind Kammergräber, in denen der Tote jeweils an Ort und Stelle verbrannt und nachher seine Ueberreste sorgfältig nach der Art des Brandgrabes bestattet wurden.

Grab 1 (Plan 8 a, c und Taf. 333 a, c): In humöse, wahrscheinlich bereits früher dort angeschüttete Erdschichten war eine mächtige Grube eingetieft, deren untere Hälfte eine 2,40 m lange und etwa, 1,70 m breite rechteckige Kammer bildete. Die südliche Längswand der Kammer war vom Bollwerk zerstört worden. Die übrigen Wände und den Boden der Kammer hatte das Feuer dunkelrot verfärbt und gehärtet. Auf dem Grabboden lagen eine ungefähr zentimeterstarke Schicht von verbranntem Holz, darin verstreut sechs etwa 5 cm lange Eisennägel, und in der Mitte des Grabes (1.20 m. von der Westwand und 0,60 m. von der Nordwand entfernt), leicht in den Grabboden eingetieft, ein Haufen Holzkohle auf einem ovalen Fleck von 8,20 m. auf 0,30 m.

In der nordwestlichen Ecke der Kammer stand unmittelbar auf dem verbrannten Grabboden eine konische Steintrommel von 0,59 m Höhe, mit einer nach unten gekehrten, 0,41 m tiefen halbkugeligen Aushöhlung (Plan 6 a; Taf. 333 a). Der obere Durchmesser der Trommel beträgt 0,56 m., der untere 0,76 m. An

1. Ephem. Arch. 1886, 39. Praktika 1897, 23; 1898, 95 ff. Athen. Mitt. 38 (1913), 296ff und 319ff.

Die erst teilweise untersuchten Funde aus den Gräbern 1 und 2 von 1964 (Keramik, Knochen, Holzreste und Erdproben) werden im Museum in Eretria aufbewahrt. Sie sollen später ausführlich veröffentlicht werden.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ihrer Aussenseite zeigt sich in halber Höhe eine Eintiefung für einen nicht mehr vorhandenen Griff[2]. Unter dieser Steinglocke fanden sich die Reste einer Brandbestattung: auf einem Haufen von Asche und Holzkohle ein zweihenkliger Stamnos mit Deckel, angefüllt mit den verbrannten Knochen des Leichenbrandes, der, wie, winzige Stoffreste bewiesen, in einem Tuch eingehüllt in dem Gefäss niedergelegt worden war[3]. Als Beigaben lagen auf und in dem Aschenhaufen neben der Urne eine 8.2 cm hohe bauchige Lekythos mit vertikalen Riefen, deren schwärzlicher Firnis ins Violette spielt, noch nicht zusammengesetzte Fragmente von 1 - 2 weiteren Gefässen (u. a. von einem Stamnos mit schwarz aufgemalten Palmetten auf der Schulter, Taf. 333c) und stark angeschmolzene Reste eine Bronzespiegels, welche dieses Grab als Frauengrab erweisen. 16 eiserne Nägel, zu denen noch die schon erwähnten, auf dem Grabboden gefundenen hinzukommen, werden von einem Totenbett stammen, auf dem der Tote verbrannt wurde[4].

Weitere Beigaben, eine bauchige Lekythos, etwas grösser als die erste, aber von gleicher Art, und Bruch an Bruch an die unter der Steinglocke liegenden Gefässfragmente passende Scherben wurden in unteren Teil Grabfüllung gefunden. Diese untere Einfüllung bestand aus Brandschutt, der gegen die Steinglocke kegelförmig angehäuft war. Neben und über der Steinglocke waren in mehreren, unregelmässigen Lagen einige 9 - 10 cm dicke Lehmziegel verlegt[5]. Die Beigaben datieren das Grab ins frühe 4. Jh. v. Chr.

In den Brandschutt eingetieft, aber etwa 30 cm über dem Grabboden, stand parallel zur Kammer, von deren West- und Ostwand gleichermassen 10 - 15 cm entfernt, ein Ziegelgrab. Von ihm waren noch der Boden und die nördliche Längswand aus je 3 längsgelegten Dachziegeln und die Breitseiten aus je 1 quergelegten Ziegel erhalten, das übrige war vom Bollwerk zerstört. Im Ziegelgrab fanden sich weder Beigaben noch menschliche Knochen. Von der oberen, sandig - kiesigen Einfüllung der Kammer, die zum Teil noch bis zu 2 m über dem Kammerboden erhalten war, konnte unter dem Ziegelgrab, das in die Brandschüttung eingetieft war, nur eine dünne Sandschicht nachgewiesen werden, die nachträglich unter den Boden des Ziegelgrabes sickerte. Somit wurde das Ziegelgrab entweder vor der Sandeinfüllung angelegt, oder nachdem diese vorübergehend fast völlig ausgehoben worden war.

Grab 2 (Plan 6a, b und Taf. 333b): Auch diese Grabkammer von 1.5 m Breite und einer ursprünglichen Länge von etwas über 2 m und das darinliegende Ziegelgrab waren vom Bollwerk gestört worden. Wie die starken Brandspuren an den Wänden zeigten, hatte man auch hier den Toten in der Kammer verbrannt, aber zu diesem Zweck in der Längsachse des Grabes eine 0,5 m breite und 0,35 tiefe Rinne ausgehoben, von der der Boden gegen die Längswände der Kammer schräg anstieg. Auf dem Boden der Rinne, die mit feiner, schwarzer Holzasche und gelblichem Brandschutt zur Hälfte gefüllt war, hatten sich mehrere bis zu 10 cm dicke, verkohlte Holzbohlen erhalten, mehrheitlich quer zur Rinne liegend und zum Teil an deren Rändern emporlaufend, aber auch in der Längsrichtung. Es sind dies die Ueberreste des Holzrostes, auf den der Tote zur Verbrennung gelegt wurde und der den Flammen möglichst lange standhalten musste, damit die zur Verbrennung notwendige Luft durch die Rinne nachziehen konnte[6]. Den wenigen Nägeln nach zu schliessen, von denen nur 3 - 4 im Westteil der Rinne gefunden wurden, war bei dieser Art der Verbrennung ein mit Nägeln zusammengefügtes Totenbett, welches die zahlreichen Nägel in Grab 1 vermuten liessen, überflüssig und wegen der Unebenheit des Bodens vielleicht auch gar nicht gebräuchlich. Auch Lehmziegel wurden in diesem Grab nicht beobachtet. Zwischen den Bohlen im östlichen Teil der Rinne lagen etwa 40 Astragalknochen[7] und geschmolzene Bronzereste einer Strigilis(?). An der südlichen Längswand der Rinne steckte eine beim Hinabwerfen ins Grab in mehrere,

2. Ähnliche Steintrommeln: aus Athen (mit Deckel): Athen. Mitt. 18 (1893), 160, Fig. 32 und Taf. 7, Grab aus Rhenaia: L. Ross, Archäologische Aufsätze 1 (1855), 62 f.

3. Ebenfalls beobachtet in dem in Anm. 2 erwähnten Grab aus Athen.

4. Zur Frage Totenbett und – sarg vgl. D. M. Robinson, Excavations at Olynthus Bd. 11 (1942), 151 ff.

5. Lehmziegel als Unterbau für den Scheiterhaufen im Kerameikos in Athen: K. Kübler, Kerameikos Bd. 5 (1954): Die Nekropole des 10. bis 8. Jahrh., S. 10.

6. Beispiele archaischer Zeit aus Athen und anderen Orten: Hesperia 20 (1951), 81 f., Arch. Anz. 1933, 266 f.

7. Zusammenstellung von Gräbern mit Astragalbeigabe bei R. Hampe, 107. Berl. Winckelmannsprogramm (1951), 15 f.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

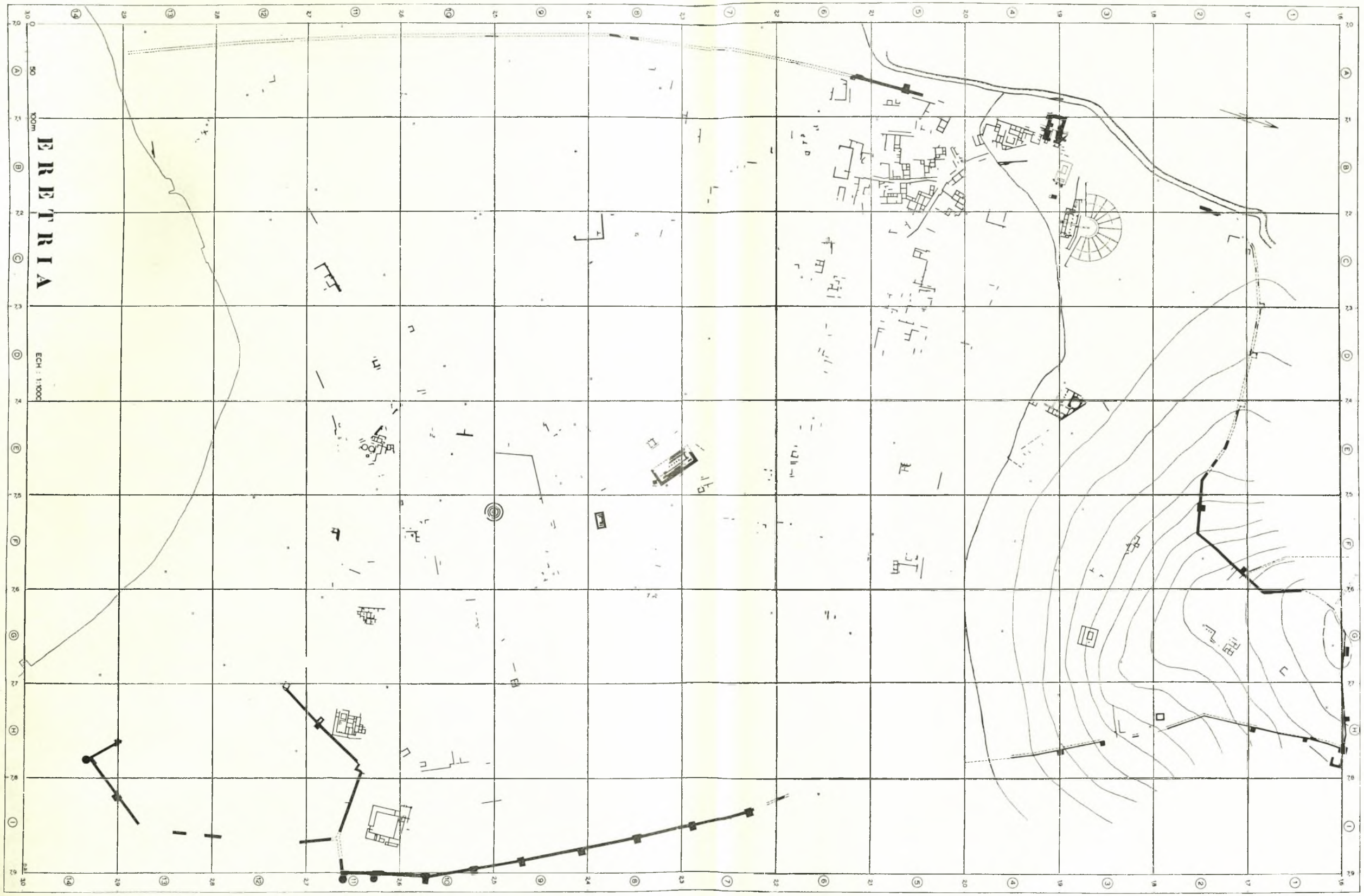

Plan 7. Das antike Eretria. Plan 1964

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

beieinanderliegende Stücke zerschlagene, jetzt grautonige Lekythos ohne Farbreste. Ihr Inneres war durch einen kugeligen Einsatz unter dem Hals verschlossen[8].

Als Urne für die sorgfältig aus der Rinne herausgelesenen Skeletteile verwendete man eine weitmündige, mit zwei gegenständigen Grifflappen versehene Schüssel, deren Randdurchmesser 0,61 m misst und zu der ein Deckel mit massivem Knauf gehört[9]. In der Schüssel lagen auf dem Leichenbrand drei Gefässe: in der Mitte eine weissgrundige, noch nicht gereinigte, Lekythos mit nach unten gedrehtem Henkel, daneben eine unverzierte, schwarzgefirnisste Pelike mit zugehörigem Deckel (T a f. 338 a) und eine rotfigurige bauchige Lekythos, die Vorderseite mit dem Bild eines Mädchens nach oben (T a f. 333 b, um 400 v. Chr.). Um diese Schüssel in die Grabkammer stellen zu können, tiefte man in der Südwestecke der Kammer eine flache Mulde aus, wobei auch ein Teil der südlichen Kammerwand ausgebrochen wurde. Mehrere faustgrosse Steine schützten die

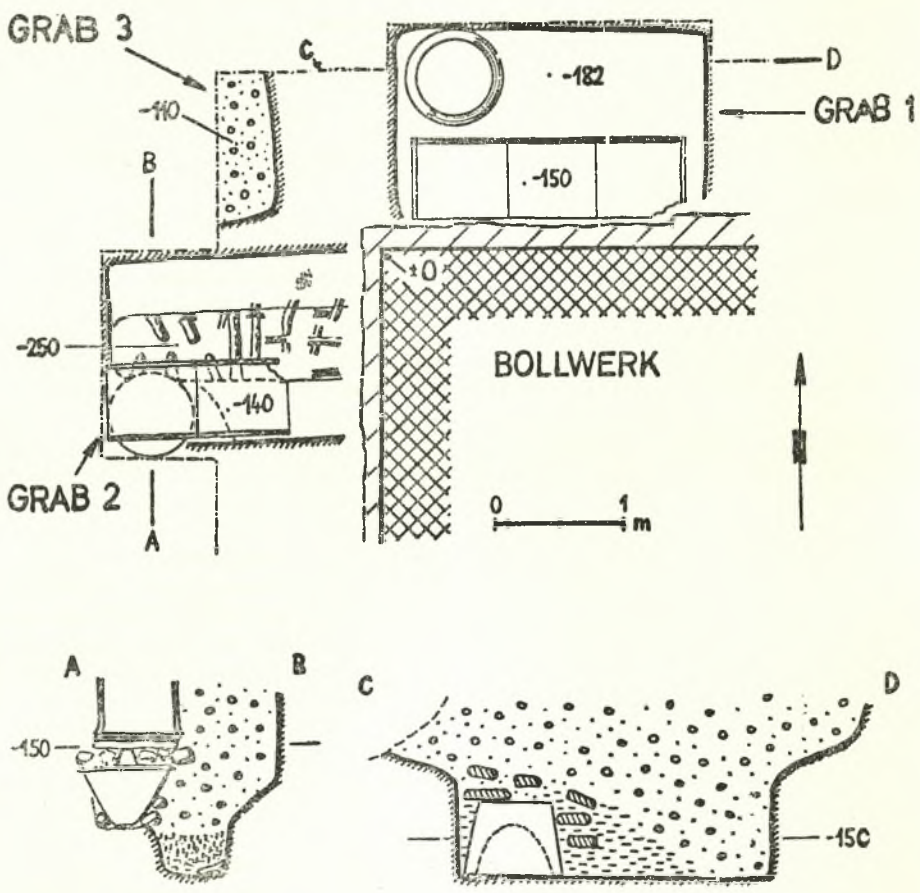

Plan 8. Eretria. Gräber beim Westtor 1964. (a) Lage der Graber, (b) Profil A - B durch Grab 2, (c) Profil C - D durch Grab 1

8. Vgl. die bei den Gräbern am Dipylon zu Athen gemachte Beobachtung (Athen. Mitt. 18 (1893), 190), wonach vor allem die ausserhalb der Gräber gefundenen Lekythen diesen Verschluss zeigten, diese demnach zur Spende bestimmt waren, während die in den Gräbern beigegebenen Lekythen meist hingelegt und damit, wie die zweite Lekythos aus Grab 2, sicher nicht mit Öl versehen wurden. Nach Tsuntas (Ephem. Arch. 1906, 1 ff) besitzen die meisten in Eretria gefundede Lekythen diesen Verschluss.

9. Eine ähnliche Schüssel in einem hellenistischen Brandgrab aus Eretria als Deckel über die Urne gestülpt: Athen. Mitt. 38 (1913), 319 f. mit Abb. 9.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Schüssel und den Knauf des Deckels. Das Ganze war mit einer 0,68 m langen und 0,43 m breiten Steinplatte gedeckt. Unmittelbar auf diese Deckplatte kam das Ziegelgrab zu liegen, dessen Boden und Längswände noch je 2 (ursprünglich wohl 3) Dachziegel bildeten. Es lief der südlichen Längswand der Kammer parallel und hatte deren Westwand um einige Zentimeter durchschlagen. Auch hier ergab das Ziegelgrab keine Funde, Direkt auf der oben erwähnten Deckplatte aufliegend war es völlig vom sandigen Kies umgeben, mit dem die ganze Grabkammer zugefüllt war.

Die Verbrennung des Toten im Grab an Ort und Stelle ist für Eretria[10], wie auch für andere Orte, besonders Athen und das Eretria benachbarte Rhitsona[11] nachgewiesen. Neben den Grabbeigaben zeigen auch die Bestattungssitten die Nähe Athens. Weil beide Gräber durch das Bollwerk gestört waren, konnte trotz genauer Untersuchung nicht entschieden werden, ob das in beiden Kammern vorhandene Ziegelgrab erst in späterer Zeit in der sandigen und darum leicht auszuhebenden Einfüllung der Kammer angelegt wurde oder ob es von Anfang an zum Grab gehörte, also zusätzlich für den verbrannten Toten gebaut wurde[12]. Dieser zweifache Bestattungsritus kann meines Erachtens, besonders da er anscheinend sonst nicht belegt ist, erst als gesichert angenommen werden, wenn weitere Kammergräber, in denen ein ungestörtes Ziegelgrab keine Skeleteile enthält, gefunden werden.

Grab 3 (Plan 8, a): Auch dieses erst an einer Ecke angeschnittene, anscheinend ungestörte Grab ist ein Kammergrab, in dem der Tote verbrannt wurde. Die Grabfüllung besteht aus Sand.

Grab 4: 1.50 m nördlich und 1.50 m westlich der Südwestecke des Bollwerkes lag ein beigabenloses Kindergrab von 1.20 m Länge. Vier schwach gekrümmte Ziegel ohne Leisten von 0,58 m auf 0,50 m waren dachförmig gegeneinandergestellt und an den Breitseiten durch je einen Ziegel gleicher Art verschlossen[13]. Das Grab war am Kopfende 0,52 m und am Fussende etwa 0,30 m breit. Von dem darinliegenden Kinderskelett hatten sich nur im östlichen Teil des Grabes einige Fragmente des Schädels erhalten. Die zum Teil verschobenen Ziegel zeigten, dass das Grab gestört war.

Basel *MAX MARTIN*

10. Ephem. Arch. 1886, 39.

11. BSA. 14 (1907 - 08), 236 (6. Jh.).

12. Nach Tsuntas (AE 1886, 39) sind kistenförmige Ziegelgräber vor allem an der Strasse Eretria - Chalkis häufig gefunden worden.

13. Ein ähnliches Grab bei Stackelberg, Gräber der Hellenen, S. 41 und Taf. 7, 1, 2. Dachförmige Ziegelgräber, meist für Kinderbestattungen, in Athen: Athen. Mitt. 18 (1893), 162 und 184.

II. Herbst 1964

Das erste Ergebnis der Frühjahrsgrabung war der Nachweis, dass unter der Neuanlage nach der Perserzerstörung von 490 eine anders orientierte archaische Stadt lag. Die Gründung dieser Stadt ist nach den geometrischen Funden unter dem Apollontempel, unter dem Westtor[1] und im Grundstück 156 ins frühe achte Jahrhundert zu datieren. Auch die archaischen Graber, die Tsuntas und Kuruniotis im Westen der Stadt ausgegraben haben[2], zeigen, dass das archaische Eretria an der Stelle des klassischen lag. Strabons Nachricht (403 C) von einer Verlegung der Stadt nach der Perserzerstörung muss also einen Irrtum enthalten, wie Boardman gesehen hat (BSA 1957): die Verlegung muss bald nach 800 stattgefunden haben. Levkandi, das die Engländer jetzt ausgraben, könnte das ältere Eretria sein. Der überraschend grosse, durch keine spätere Ueberbauung gestörte Ruinenhügel liegt auf einer Halbinsel unmittelbar am lelantischen Feld und lässt besser als das spätere Eretria den hundertjährigen Krieg um jenes fruchtbare Gebiet verstehen.

Die Eretrier haben ihre Stadt verlegt, als es möglich geworden war, den noch heute ungewöhnlich guten natürlichen Hafen (Plan 7 A - F/14) mit der ca 1000 m entfernten Akropolis (Plan 7, FH/1 - 2) durch eine Befestigung zu verbinden und in der Ebene dazwischen eine Stadt anzulegen. Der griechische Ingenieur A. Georgiades, dem der schönste Besitz im neuen Eretria gehört hat (er ist um 1930 gestorben), hat dies beim Archäologischen Kongress in Athen 1905 (Comptes Rendus du Congrès 301) knapp und klar dargelegt: Chalkis hatte vorzügliche Häfen

1. In den Testimonia IGr 12, 95, 162 wird irrig ein Tor beim Theater davon unterschieden (K. Kuruniotis, AE 1899, 145. Prakt. 1897, 23. 1899, 35; vgl. auch Prakt. 1900, 55). Der folgende Bericht ist verändert Antike 9 (1966), 106 ff. erschienen.

2. K. Kuruniotis, AM 1913, 289 f. mit der älteren Literatur; vgl. besonders Prakt. 1898, 98.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

und eine treffliche strategische Position, während das alte Eretria (Levkandi) weder Akropolis noch Hafen besass. Beides besass die Neugründung. Man trocknete die Sümpfe aus, wenn man ihrer auch nie ganz Herr wurde. Vom Philosophen Menedemos wird berichtet, dass er am Sumpffieber litt.

Die Lage Eretrias zwischen Akropolis und Meer lässt sich mit der Korinths vergleichen, das im gleichen achten Jahrhundert seinen mächtigen Aufschwung nahm, in dem Eretria neu gegründet wurde. Man kann auch an andere Neugründungen wie Thasos, Samos, usw. denken.

Die Anlage des neuen Eretria ist, sollte sich unsere Hypothese bestätigen, von einer Grossartigkeit, die in unsere Vorstellung vom achten Jahrhundert etwas Neues bringt: sie entspricht den Nachrichten vom hundertjährigen lelantischen Krieg, der ganz Hellas erschütterte und dessen Parteinahmen sich bis in den ionischen Aufstand auswirkten. Inzwischen ist 1965 bei mehreren Sondierungen Herrn N. Verdelis die geometrische Schicht an weiteren Stellen, besonders in der Marktgegend, festgestellt worden (Plan 7, D - F/9 - 10). Oestlich davon befindet sich heute innerhalb der Stadtmauer ein Sumpf und auch nördlich, in (Plan 7, E - G/6) steht das Grundwasser sehr hoch. Es bleibt zu untersuchen, ob dies Gebiet in archaischer Zeit trockener und besiedelt war, oder ob sich die alte Stadt auf der Ostseite des natürlichen Schutzes der Sümpfe bediente. Jedenfalls liegen die frühen Schichten im Apollonbezirk und das Iseion (Plan 7, H/11) jetzt einen grossen Teil des Jahres im Wasser. Dass man nicht überall Geometrisches gefunden hat, wundert den nicht, der weiss, dass es auch in mittelalterlichen Stadtbezirken weite Gebiete gab, in denen sich nur Gärten, keine Häuser befanden.

Um die Ausdehnung der archaischen Stadt festzustellen, legten wir im Herbst 1964 einen Versuchsschnitt in der Strasse Papanikola im Quadrat Plan 7, B/13. Schon im vorigen Bericht wurde darauf hingewiesen, dass sich hier innerhalb der Stadtmauer ein flacher Hügel befindet, auf dem Petrakos einen hocharchaischen Stirnziegel mit Gorgoneion gefunden hat. Der Hügel zieht sich bis in die Marktgegend hin. Die Scherben gehen in jenem Versuchsgraben bis ins achte Jahrhundert zurück. In dem benachbarten Grundstück «Epavlis Amarynthias Artemidos» hat der oben genannte A. Georgiades 1912 das Hafentor der klassischen Stadtmauer ausgegraben und darin vermauert sechs Blöcke mit einem archaischen bustrophedon geschriebenen Gesetz gefunden, das vermutlich ursprünglich an der archaischen Mauer nahe dem Tor angebracht war[3].

Hier, wie am Westtor und bei den meisten übrigen Sondierungen, wurden drei hauptsächliche Schuttschichten festgestellt. Die eine geht auf die Eroberung durch die Perser 490, die zweite auf die durch die Römer 198 zurück. Beide sind Planierungen für die Neuanlage der Stadt nach 490 und nach 198. Davon ist eine dritte Zerstörungsschicht zu unterscheiden, die vermutlich von einer letzten Eroberung in den mithridatischen Kriegen herrührt, um 87 v. Chr., und nicht wieder planiert worden ist. Andere archaische und klassische Fundgruppen liessen sich nur feststellen, wo für Bauten terrassiert wurde, wie unter dem Tempel, oder wo Gruben auszufüllen waren, wie im Schnitt am Hafen, oder wo das archaische Stadttor noch in archaischer Zeit zu erneuern war, wie wir es bei der Grabung 1965 beobachten konnten. Aus dem späten Zerstörungsschutt am Hafen stammt die 32 cm hohe Tonforms eines Reliefs im Typus der lakonischen Tänzerinnen des Kallimachos. L. Kahil wird das Relief unten Taf. 335 b veröffentlichen, ebenso wie das 17 cm lange Rundfragment eines geometrischen Kraters, das unter dem Apollontempel gefunden wurde (Taf. 336 a).

Die Wiederherstellung der Stadt nach 198 hatte nur noch lokale Bedeutung. Zwar ist das Bollwerk vor dem Westtor (Plan 7 A-B/3-4 und Plan 5) eine grossartige Anlage, einer der wichtigsten Zeugen hellenistischer Befestigungskunst, aber es scheint von einem auswärtigen Machthaber, vielleicht einem Feldherrn des Antiochos III zu stammen und ist nie vollendet worden. In „Antike Kunst" 9 (1966), 110 ff. wurde geschildert, wie bescheiden die Wiederherstellungen des Theaters (Plan 7, B-C/3) und des Gymnasions (Plan 7, D - E/3 - 4) waren. Nur hier sind bisher nennenswerte späthellenistische und frührömische Funde gemacht worden. Im Grundstück 156 (Plan 7, G/11) können die Wiederherstellungen nach 198 nur kurzen Bestand gehabt haben; es ist bisher nicht gelungen, die vor und unmittelbar nach 198 gefertigte Kera-

3. G.A. Papabasileiou und A. Georgiades, Eretrikos nomos, AE 1913, 210 - 215.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

mik deutlich zu scheiden. Jedoch sind megarische Becher im Gebiet zwischen Westtor und Gymnasion häufiger als sonst. Man hat vermutlich die höher gelegenen Gebiete des Sumpffiebers wegen bevorzugt. Mit dem Niedergang der Stadt konnte man der Sümpfe nicht mehr Herr werden, von deren Bekämpfung der inschriftlich erhaltene Vertrag der Eretrier mit Chairephanes zeugt (I Gr XII 9 Nr. 191, zwischen 322 und 309/8 v. Chr.). Er verspricht hier, in vier Jahren einen Sumpf auszutrocknen[4]. Der in der Inschrift genannte unterirdische Kanal hat vermutlich den Hügel am Hafen durchstochen und dem Süsswasser der Sümpfe einen Abfluss erlaubt.

Die erste Aufgabe der neuen Grabungen in Eretria ist es, die sichtbaren Ruinen aufzunehmen, da sie fast alle unpubliziert und von weiterer Zerstörung bedroht sind. Paul Auberson hat einen neuen Plan 1 : 1000 hergestellt, den wir hier zum erstenmal verkleinert publizieren können. Die wichtigsten sichtbaren Ruinen sind Apollon- (Plan 7, E/7 - 8) und Dionysostempel (Plan 7, B/3), Theater, Gymnasion, Palaistra (Plan 7, I/10 - 11), Iseion (Plan 7, H/11) und ein Heiligtum der Göttinnen von Eleusis (Plan 7, F/3), ein weiteres Heiligtum am Abhang der Akropolis, bei dem Dawaras 1964 seinen grossen Vasenfund gemacht hat (Plan 7, G/3), ein Brunnenhaus (Plan 7, F/8), eine Tholos in der Agora (Plan 7, F/9 - 10), Bäder am Hafen (Plan 7, E/11), die Stadtbefestigung, vor allem das Westtor nach Chalkis. In dem oben S. 273 genannten Aufsatz hat A. Georgiades die Grossartigkeit der archaischen(?) Hafenmole geschildert. Sie geht von der Landspitze westlich von A14 aus (nicht auf dem Plan) und schützt den Hafen gegen Westen, ist 700 m lang und bis zu 20 m tief und besteht aus grossen kyklopischen Blöcken « noch heute, da sie vom Wasser überflutet ist, ein Wunderwerk für die Ingenieure ».

Reste unter dem Apollontempel

Vom Apollontempel (Plan 7, E/7 - 8) haben wir schon in Plan 1 den Steinplan des spätarchaischen Baus veröffentlicht, den Paul Auberson publizieren wird. Der Plan der älteren Reste lässt unter dem früharchaischen Tempel, einem der bedeutendsten seiner Zeit, Mauerteile von Bauten der geometrischen Periode erkennen (Plan 9). Als Megaron, das zum Bothros hin orientiert war, lässt sich die 50 cm starke Mauer K mit der einbindenden Quermauer ergänzen. Sie hat ihre Aussenschale im Süden, ebenso wie die etwas höher liegende Mauer L[5]. Die vielfach kopfgrossen Steine sind zu ebener Ansichtsseite behauen, die Fugen mit kleinen Steinen gefüllt. Der Charakter dieser Ansichtsseite setzt sich deutlich vom reinen Fundamentcharakter der früharchaischen Reste ab. Dagegen findet sich dieselbe feine Bauart and eine ähnliche Orientierung bei dem quadratischen Altar vor der Ostfront, der einen älteren runden Bothros ummantelt. Auch das auf Ansicht gearbeitete Mauerwerk dieses Bothros ist zum Teil erhalten. Die rasche Aufeinanderfolge von K und L könnte sich aus Zerstörungen im lelantischen Krieg erklären.

In dieselbe frühe Periode gehören die Mauern BC und E, die nach dem feinen Fugenschluss als aufgehend zu deuten sind. E könnte von einer zu den frühen Megara gehörenden Stoa stammen[6]. An eine Stoa lässt auch die etwa 10 m lange Mauer I denken, die etwa dieselbe Richtung hat wie E und L.

Dagegen ist jünger und im Stil schon den früharchaischen Fundamenten ähnlich eine kräftige zwei Fuss breite Mauer A und eine ebenso hoch liegende Mauer H[7]. Es bleibt noch zu klären, wie sie sich zu der mächtigen Aufschüttung verhalten, unter der alle älteren Ruinen verschwanden. Diese Aufschüttung bezeugt eine kolossalische Gesinnung, die zum Charakter des späteren siebten Jahrhunderts passt. Den oberen Abschluss dieser Aufschüttung bildet ein brandgefärbter Lehmstrich, in den die Fundamente des früharchaischen Tempels, eines Hekatompedos auffallend wenig eingetieft sind. Es ist hier möglicherweise eine Zwischenperiode anzunehmen, ein Vorgänger des früharchaischen Tempels, der dann nur aus Holz und Lehmziegeln bestanden haben kann. Reste von solchen wurden festgestellt, auch eine Mauer im Schnitt 1 zwischen Meter 10 und 11 scheint zu diesem Estrich zu gehören.

4. Wiegands Versuch, den Vertrag auf den See von Dystos zu beziehen, ist bei der bekannten Situation Eretrias gesucht (Th. Wiegand, Dystos, AM 24 (1899), 466 f).

5. K. Kuruniotis, Praktika 1910, 268.

6. B ist der von Kuruniotis Praktika 1900, 53 genannte eliptische Bau.

7. Die von Konstantinu, Praktika 1952, 154, beschriebenen und eingezeichneten Mauern F und G konnten wir nicht wiederfinden.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

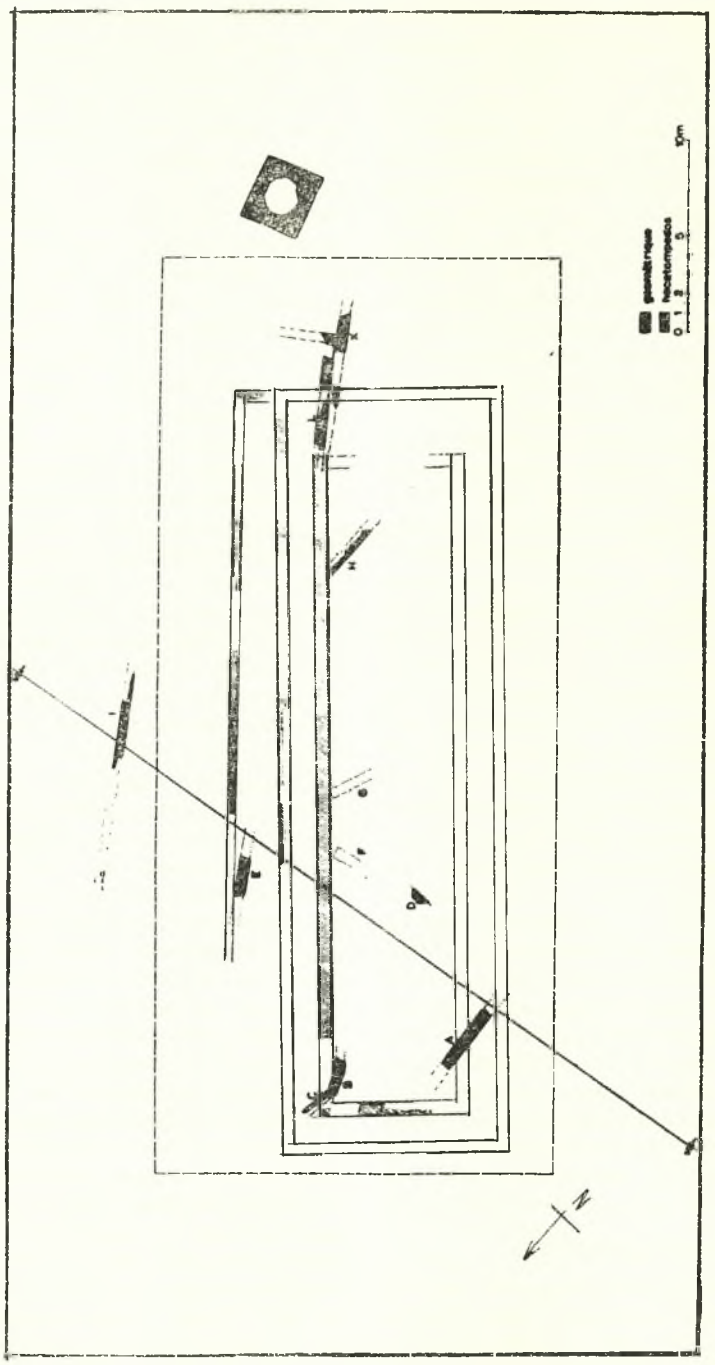

Plan 9. Mauer geometrischer Zeit und Hekatompedon unter dem spätarchaischen Apollontempel

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Da er bei Meter 9 ein etwas tieferes Niveau, hat, scheint die Mauer etwas wie eine Stufe oder ein Podium gebildet zu haben.

Um die Perioden zu datieren, wurde von R. Moosbrugger in einem Quer- und einem Längsschnitt die Schichtenfolge untersucht. Leider ist der Tempel und seine Umgebung bei früheren Ausgrabungen so durchwühlt worden, dass es schwer hält, unberührte Schichten zu finden. Abgesehen von bronzezeitlicher Keramik, wie sie schon bei früheren Grabungen festgestellt worden war, sind die ältesten Funde schöne klassich geometrische Scherben (vgl. unten Taf. 336 a-b). Die genaue Datierung der übrigen Schichten muss mit der Erforschung der archaischen, lokalen Keramik parallel gehen, die J. P. Descoeudres veröffentlichen wird.

Westtor

Um die Geschichte des Westtors und des vorgelagerten Bollwerks weiter zu klären (Plan 5), wurde ein ost-westlicher Tiefschnitt angelegt. Seine Verlängerung bis zum Dionysosbezirk ist wichtig für dessen noch unbekannte Frühgeschichte; zunächst aber bestätigte er die im vorigen Bericht geschilderte Geschichte und liess seine Vorgeschichte deutlicher erkennen. Die Untersuchung wurde von J. P. Descoeudres geleitet, auf dessen Bericht der folgende beruht. Wir können jetzt 7 Hauptperioden unterscheiden (Plan 10 a - 10 b):

1) Reste der frühen Befestigung der Stadt, über deren ausgedehnte Fortsetzung unter dem Westtor erst im folgenden Bericht für 1965 weitere Mitteilungen gemacht werden können.

2) die Zerstörung durch die Perser 490.

3) die Neuanlage nach den Perserkriegen: neue Terrassenmauer, Westtor und zugehörige Brücke.

4) die Zerstörung durch die Römer 198.

5) Bollwerk nach der Zerstörung von 198, im Zusammenhang mit Antiochos III Feldzug nach Chalkis 192. Wiederherstellung einiger Bauten, besonders am Theater und am Gymnasion zu beobachten.

6) Zerstörung des Bollwerks, vermutlich in den mithridatischen Kriegen.

Die nach der Perserzerstörung erbaute Terrassenmauer, die dem Fluss seine nordöstliche Richtung gab, hatte weiter östlich eine schräg dazu verlaufende Vorgängerin aus dem siebten Jahrhundert. Sie besteht aus einer Schale überraschend grosser tief einbindender Blöcke und scheint für eine blosse Stützmauer zu mächtig zu sein. Dafür dass wir hier die erste Spur der archaischen Stadtbefestigung gefunden haben, sprechen auch die Lehmziegelmassive östlich davon und unter dem nachpersischen Südturm. Diese Massive haben dieselbe Orientierung wie die früharchaische Mauer, schräg zur Neuanlage nach den Perserkriegen. Im siebten Jahrhundert lässt sich auch zuerst die Strasse nach Chalkis unter dem Westtor feststellen. Gehniveaus mit zugehörigen Mauern und Kulturschichten zeugen vom Aufblühen der Stadt.

Vor der früharschaischen Mauer wurde ein lehmiges Gehniveau festgestellt, der Fluss hat sie also nicht unmittelbar bespült. Jedoch wurde weiter östlich und darunter steriler Flusschotter festgestellt. Die Terrassierung ist also dem alten Ueberschwemmungsgelände des Flusses abgewonnen worden. Ueber dem Gehniveau folgen die Schuttschichten, die noch ca. 10 cm über die Mauerkrone aufragen. Die nachpersische Kurtine kann in diese Schicht nur sehr flach versetzt worden sein, da keine Baugrube festgestellt wurde. Ueber dem Perserschutt folgt wie gewöhnlich unmittelbar der der Zerstörung von 198. Die wechselvolle Baugeschichte des Westtors wird Clemens Krause, der dort die Untersuchungen leitet, in seiner Veröffentlichung darstellen.

Besonders möchtig sind die späten Zerstörungsschichten vor der nachpersischen Terrassenmauer. Sie müssen alle aus der Zeit nach der Zerstörung des Bollwerks stammen, denn dessen Anlage setzt das Niveau am Fuss der Terrassenmauer voraus, das sich seit der Neuanlage nach den Perserkriegen erhalten hatte. Hier fehlen wie gewöhnlich Funde klassischer Zeit. Die Anschwemmungen des Flusses musste man regelmässig beseitigen, schon um die zum Westtor gehörige Brücke zu schützen.

Erhalten hat sich ein zur Erbauung des Bollwerks gehöriges Gehniveau, aber keine Spur davon, dass darüber je der Fluss seinen Weg genommen und durch die Galerie des Bollwerks geflossen wäre. Um dieses zu erbauen, wurde der Fluss etwa 20 m weiter nach Westen verlegt, wo er noch heute sein tiefes Bett einschneidet. Ein Zeitlang vermuteten wir, man habe die Absicht gehabt, dem Fluss später sein altes Bett wiederzugeben und ihn durch die Galerie des Bollwerks zu leiten. Man habe diesen Plan aber nicht ausführen können, weil das Bollwerk nie vollendet wurde. Aber ist die

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

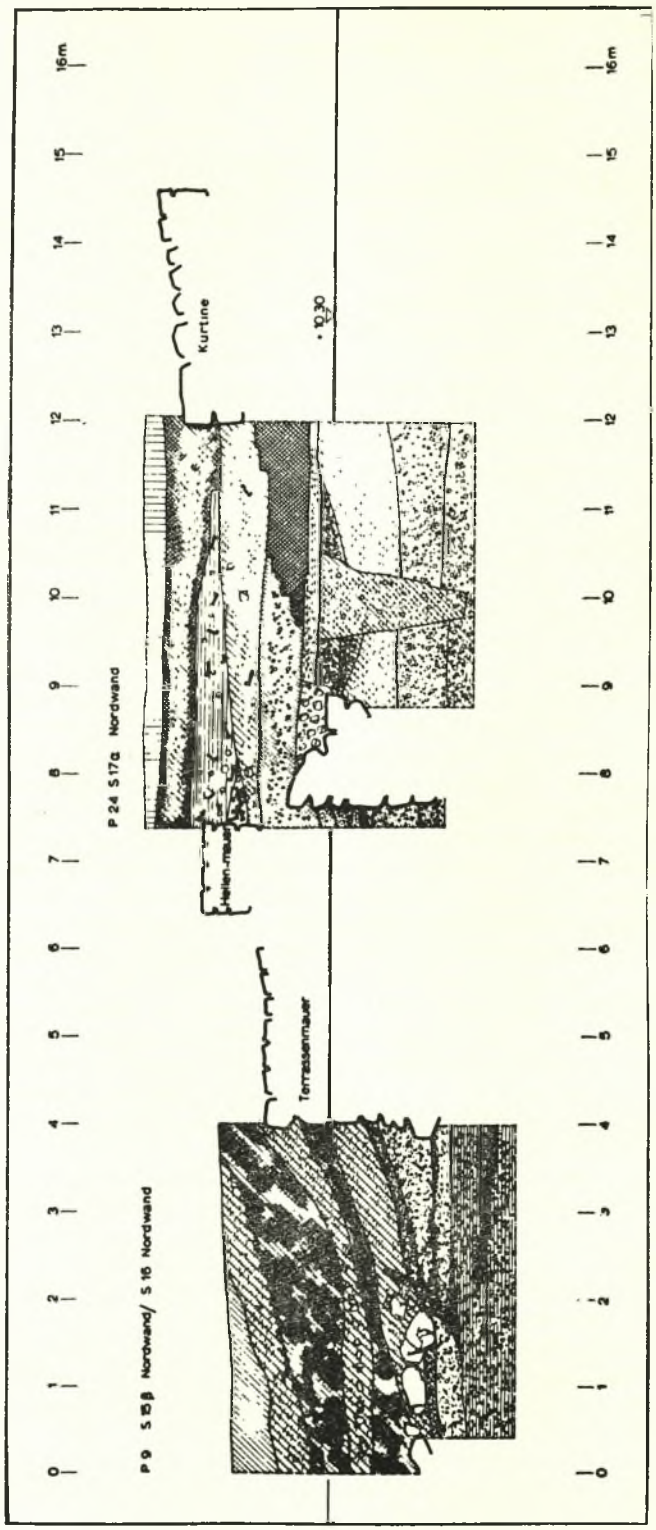

Plan 10 a. Schnitt nördlich des Westtors, Nordwand

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

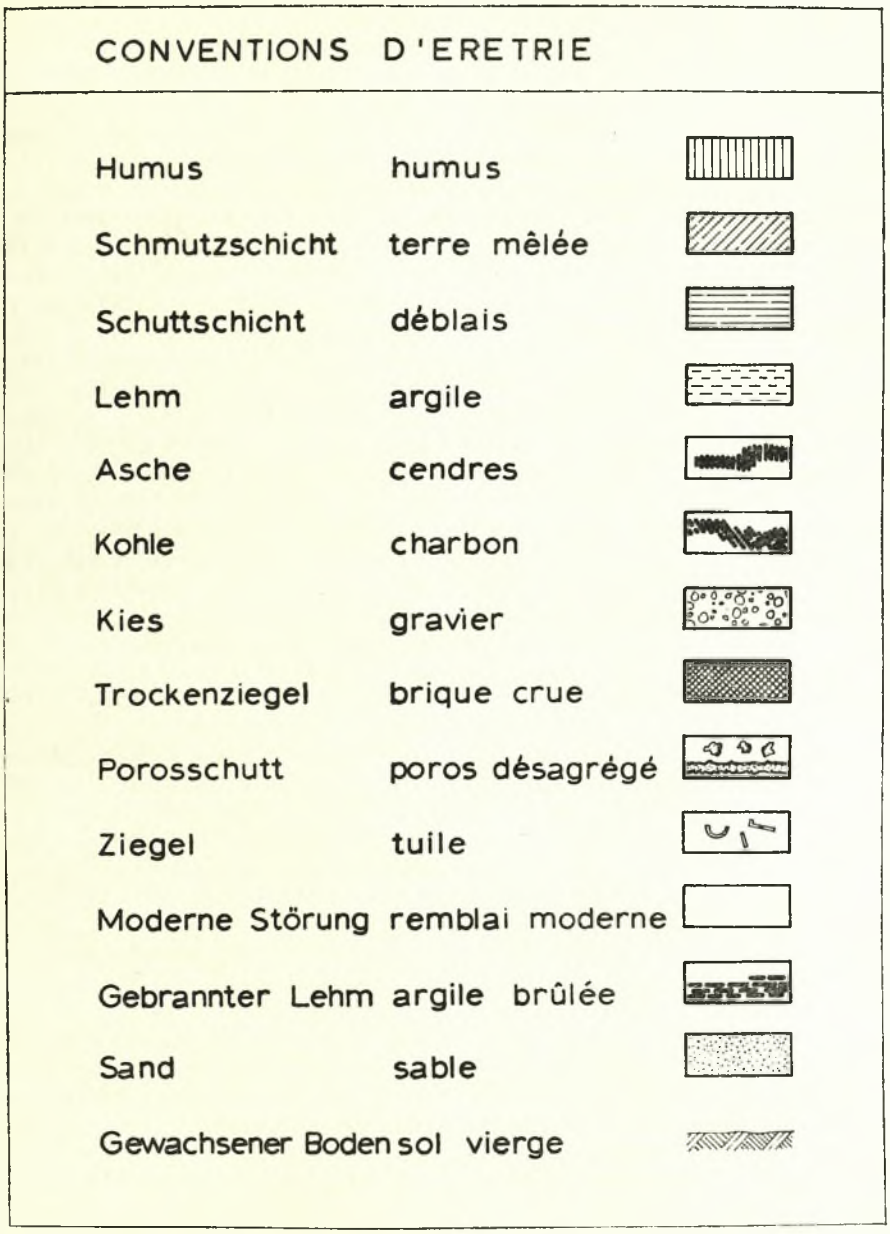

Plan 10 b. Zeichenerklärung zu Plan 10 a

Galerie nicht zu klein für den Fluss ? Die Erklärung ergibt sich aus einem analogen Gewölbe unter dem Propylon Ptolemaios II in Samothrake[8]. Es war bestimmt, Hochwasser des benachbarten Flusses durchzulassen, das sonst den Quaderbau unterspült hätte. In Eretria konnte die Galerie daneben auch als Ausfallpforte dienen. Sie war im Unterschied zu der von Samothrake gepflastert, wenigstens soweit sie mit Keilsteinen überwölbt war, also unter den Mauern des Bollwerks. Dazwischen, unter der älteren Brücke, liegen nur rohe Blöcke wie in Samothrake. 1965 hat Krause die im Bollwerk verbaute Terrassenmauer gefunden, auf der die Brücke im Westen auflag.

8. J. R. McCredie, Samothrace, Hesperia 34 (1965), 117.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Alle Zerstörungsschichten vor der Terrassenmauer müssen also aus der Zeit nach der Zerstörung des Bollwerks stammen. Sie fallen schräg von der Terrassenmauer nach aussen ab und sind immer wieder durch verfestigte Böschungen mit organischen Resten getrennt. Das erklärt sich aus dem Wechsel von Trocken- und Regenzeiten: In diesen wurde eine Fülle von Lehm von den hochaufragenden Lehmziegelmassiven herabgespült; in jenen verfestigte sich die Oberfläche und wurde bewachsen. Auf der untersten jener Böschungen lagen hingestürzt mächtige, kaum behauene Blöcke, die einmal auf der Terrassenmauer gelegen haben müssen and vielleicht von einem, zum Bollwerk gehörigen, in Eile aufgeführten Proteichisma stammen. Eine solche Vormauer schreibt Philon vor, wie sie z. B. am Dipylon in Athen erhalten ist. Die Terrassenmauer hat nördlich vom Nordturm eine Hinterschale, könnte also als Fundament einer Befestigung hergerichtet worden sein. In die späthellenistische Restaurationszeit muss die nur ca. 60 cm starke Mauer gehören, die nach der Zerstörung jener Vormauer auf die schon schräg nach Westen abfallende Böschung gesetzt wurde, als letzte Umhegung, die freilich nur Räuber abgehalten haben kann, und zu keinem Krieg mehr tauglich war. In denselben Schutt ist die letzte Temenosmauer des Dionysosbezirks versetzt.

Ausblick

Zu den historischen Nachrichten von der Bedeutung Eretrias im dritten Jahrhundert, als der Philosoph Menedemos die Stadt lenkte, mit dem König Antigonos Gonatas befreundet, stimmt das Bild, das wir von so edlen Bauten wie dem Theater und dem Gymnasion dieser Zeit gewinnen können. Die dürftigen Wiederherstellungen im zweiten Jahrhundert entsprechen dem Versiegen der literarischen und epigraphischen Zeugnisse, die Ziebarth in den Inscr. Graecae 12, 9, 143 ff 162 f zusammengestellt hat. Im dritten Jahrhundert zeigen uns die Ehrenurkunden und Grabinschriften (IGr. 17,9 Nr. 786 - 843) Eretria mit der ganzen griechischen Welt, vor allem mit Makedonien verbunden. Aus dem 2. Jh. besitzen wir nur eine Ehrung des Titus Flamininus (IGr. 12,9, Nr. 233 vgl p. 155f), aus dem ersten Ehrungen der einheimischen Gymnasiallehrer, deren Ausführlichkeit nicht über den Mangel an Bedeutung täuschen darf. Die im 3. Jahrhundert so eindrucksvollen Listen von Epheben, Bürgern und Soldaten hören mit dem zweiten auf (IGr. 12,9 Nr. 240 - 252), mit zwei kleinen Ausnahmen der frühen Kaiserzeit (Nr. 253 f). Auch die Weihinschriften führen nicht weiter (Nr. 276 - 284 aus der Spätzeit) und die vielen späten Grabinschriften können Menschen gelten, die auf benachbarten Gutshöfen gelebt haben, nicht mehr in der Stadt selbst. 196 sollte (Liv. 33, 34, 10) König Eumenes Eretria erhalten, aber auf Fürspruch des Quinctius Flamininus erhielt es die Freiheit und hat auch nochmal Silber geprägt; vermutlich besass es noch einen Teil seines auswätigen Territoriums und dadurch einen gewissen Wohlstand. 194 hören wir noch einmal von Eretriern als Schiedsrichtern zwischen Paros und Naxos (IGr. 12, 5, 128; vgl. 12 9, 157). Die Erbauung des Bollwerks haben wir vermutungsweise mit Antiochos III. chalkidischem Abenteuer in Zusammenhang gebracht (Liv. 35, 50 f. 36, 21. Athen. 10, 439 e). Um 146 bezeugt eine delphische Inschrift einen Grenzstreit mit Chalkis (Klio 15, 1915, 14 f). Um 100 ist die im Gymnasion gefundene Jünglingsstatue zu datieren (IG 12, 9, Nr. 281).

87 stand Eretria mit Chalkis und dem ganzen Euboia auf Mithridates' Seite (Memnon bei Phot. p. 231 ab). Vermutlich ist es dann von den Römern zum zweitenmal zerstört worden, als sie auch Athen so streng bestraften. 21 nahm Augustus Eretria und Aigina den Athenern weg (Dio Cass. 54,7), weil diese es mit Antonius gehalten hatten. 458 hören wir von Bischöfen von Chalkis und Karystos, aber nicht von Eretria.

Es gibt zu denken, dass der ganze Oberbau der Tempel fehlt: bis auf wenige Fragmente der des Apollontempels von der Krepis an aufwärts; vom Dionysostempel sind nur die Fundamente erhalten. Die Steine der Agora von Athen sind wenigstens zum Teil in die benachbarte valerianische Mauer gewandert, die von Eretria müssen auf Schiffen abtransportiert worden sein. Das ist nur in einer tatkräftigen Epoche denkbar, wie es die Römerzeit war, nicht erst im Mittelalter.

Die Ruinen des Gymnasions und des Theaters sind etwas besser erhalten, weil die Mauern aus Lehmziegeln bestanden und deren Schutt einen Teil des steinernen Unterbaus tief verschüttet hat.

Warum Eretria sich nicht mehr erholte, nicht

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

wie das ebenso furchtbar zerstörte Korinth in der Römerzeit neu gegründet wurde, haben wir schon gesehen: nur ein energisches Bürgertum konnte der Sümpfe Herr werden, deren Fieber die Stadt dann bis in die Neuzeit verödet haben, während die euböischen Nachbarorte in der späteren Antike nach den literarischen and epigraphischen Zeugnissen sich eines bescheidenen Wohlstands erfreuten.

K. SCHEFOLD

Compte Rendu du sondage (Plan 7 B/13 - 1)

La fouille de l'automne 1964 dans la région du port (Rue moderne de Papanikola) fut commencée le 28/9/1964 sur une échelle très modeste. Il s'agissait essentiellement de reconnaître la disposition des habitations hellénistiques et archaïques. Dans les carrés 160 - 161 on ouvrit deux tranchées de 2m × 4m chacune, qui furent par la suite agrandies et réunies pour la commodité de l'étude (Plan 11).

Sous une terre compacte et compressée, comportant quelques pierres éparses et des fragments de tuiles (la terre qui avait servi à fonder la rue moderne), on mit au jour les restes d'un habitat hellénistique. Pour des raisons de commodité, nous adoptons en le décrivant les dénominations conventionnelles suivantes: Nord - Sud pour la direction des murs allant vers le mer; Est - Ouest pour les murs transversaux. Ces murs sont formés de moellons et de pierres plus petites formant remplissage: ils divisent les tranchées primitives en sous - sections que nous avons dénommées 1 a, b, c, et 2 a, b, c (Pl. 334 a - b). Leur interprétation doit tenir compte d'une particularité: certaines différences d'exécution que présente la technique de construction. Ainsi, le mur transversal Est - Ouest bordant au Sud les sections 2 a et 1 a présente un appareil de parement plus soigné au Sud qu'au Nord; on peut faire la même constatation pour le mur transversal entre 2 b et 2 c: ici c'est le parement Nord qui apparaît comme le plus soigné. Dès lors, on pourrait se demander si l'espace de 1 b et 2 b ne constituerait pas un passage entre deux maisons. Mais d'une part il faut tenir compte du massif qui, entre 1 b et 2 b, prolonge le mur Nord - Sud et qui semble bien du même appareil que lui, si bien que, plutôt qu'à un passage, on penserait à une petite cour; et d'autre part la présence de nombreux fragments de tuiles (sur laquelle nous allons revenir) n'autorise ni la première, ni même la seconde hypothèse. De plus, le mur transversal Ouest - Est qui sépare aujourd'hui les sections 1 a - 1 b de 2 a - 2 b est d'une technique meilleure en 2 a qu'en 1 a: à l'intersection entre 1 a et 2 a, ce mur semble simplement s'appuyer sur le mur Nord - Sud; peut-être a - t - il été ajouté ultérieurement; il est d'ailleurs fondé, du côté Sud, sur une fondation de petites pierres. Le second mur transversal Ouest - Est, séparant 2 b de 2 c, est lui, comme nous l'avons dit, de même facture que le premier, et il lui est exactement parallèle. Lui non plus n'est pas fondé: il repose sur une couche de terre, et non point directement sur un autre mur plus ancien qui apparaît en dessous, probablement archaïque, et qui n'est d'ailleurs pas tout-à-fait dans la même direction.

Cet habitat hellénistique, dont on a ainsi dégagé une petite partie, comportait plusieurs états d'occupation. Le plus récent est situé seulement à une trentaine de centimètres de la surface moderne, et se présente comme une couche de destruction homogène, comportant du charbon, de nombreux fragments de tuiles et de brique crue, et une masse de tessons hellénistiques. C'est surtout en 1 a et en 2 a qu'un sol très net fut reconnu, correspondant à cette couche de destruction dans laquelle on a découvert, en 1 a, quelques fragments de très belle qualité, en particulier une pyxide, un col d'amphore, et surtout un moule de terre cuite représentant une danseuse au calathiscos (Pl. 335 a). Il semble que cet habitat, le dernier, fut tout de même assez ancien, probablement encore du 3ème siècle avant notre ère.

Un peu en dessous, à une quarantaine de centimètres de la surface moderne environ, un deuxième sol est apparu, à la fois en 1 a, en 2 a et en 2 b à environ 132 cm du niveau o: ainsi, 2 b a reçu un pavement de galets qui subsiste en partie: il est de facture très grossière, et le mur transversal Est-Ouest entre 2 a et 2 b a détruit partiellement sa surface. Cette mosaïque, probablement d'une haute époque hellénistique, se trouvait donc antérieure à la construction du mur. On doit signaler enfin, vers la limite entre 2 a et 2 b, la présence, dans la couche de destruction au dessus de la mosaïque, de très nombreux fragments de tuiles, indiquant probablement que l'endroit était couvert. A peu près au même niveau qu'en 2 b,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

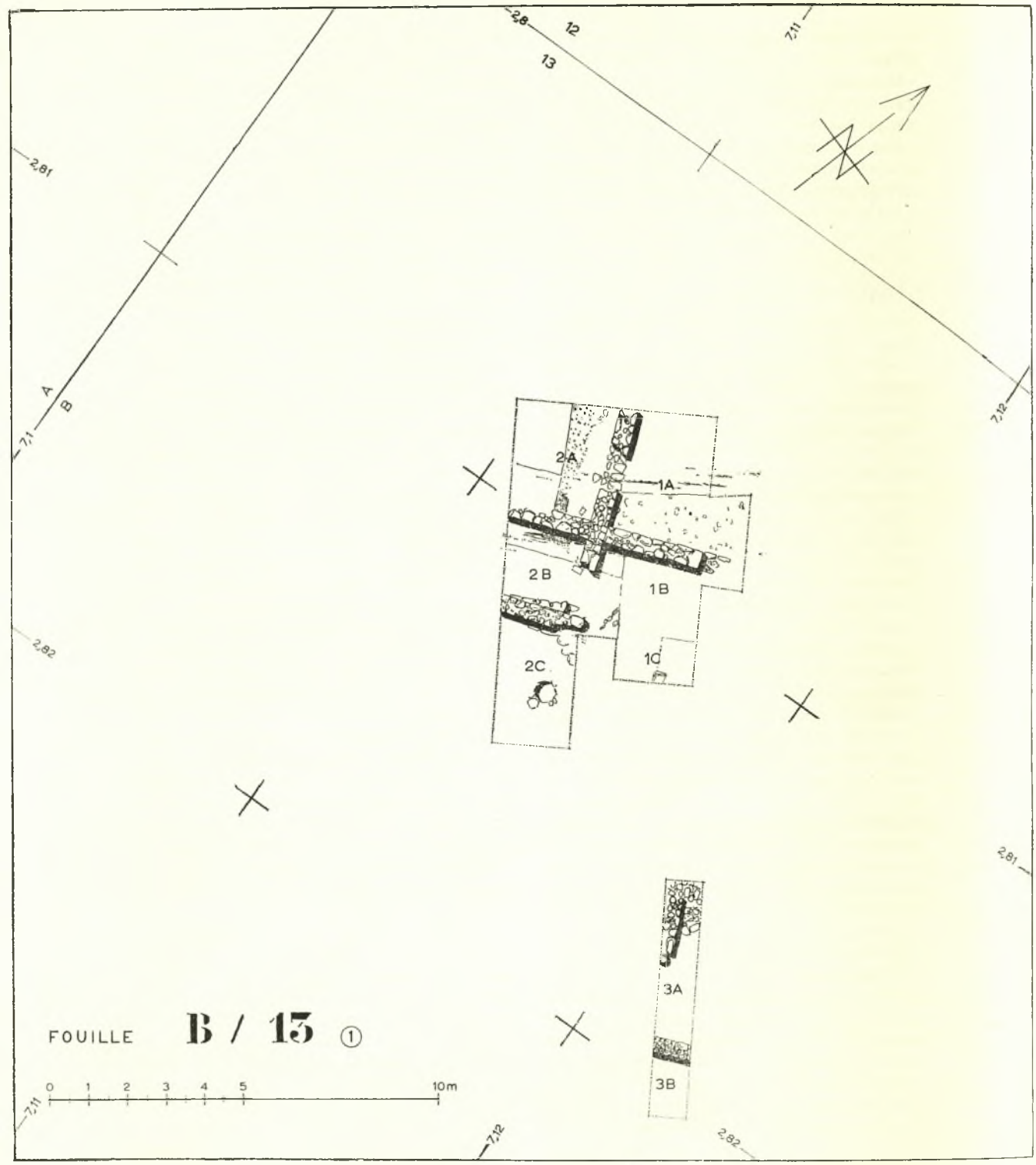

Plan 11. Sondage du port (carré 160)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

on retrouve en 2 a une mosaïque ou plutôt un sol en galets de facture rudimentaire, présentant des galets très espacés; ce pavement a été en partie remanié, certaines de ses parties ayant été recouvertes d'une sorte de mortier. Cette mosaïque doit être aussi hellénistique, contemporaine probablement de celle de 2 b. A ce niveau correspond également, en 1 a, un nouveau sol, sans trace de mosaïque, mais clairement reconnaissable. Au Nord de 1 a, toujours au même niveau, une couche épaisse de carbone indiquait une destruction. Dans les autres sections, il n'a point été possible de déterminer la présence d'un sol correspondant aux précédents.

Par contre, en 2 a, à partir du niveau hellénistique ancien et au - dessus, sur une épaisseur relativement considérable (une vingtaine de centimètres) , on a retrouvé à l'Ouest de la tranchée une masse de scories verdâtres, comprenant parfois encore des parties émaillées: il s'agit très probablement des restes d'un atelier de verrier; du côté Est par contre, un dépôt de charbon a été trouvé près du mur, sous une pierre bombée, encore au niveau hellénistique ancien. A ce niveau d'ailleurs on a trouvé quelques fragments d'époque hellénistique.

Immédiatement au-dessus du sol hellénistique ancien, on a trouvé, sur l'ensemble de la fouille, une certaine quantité de fragments de vases archaïques, et même géométriques tardifs, dans une couche en général à la fois limoneuse et sablonneuse (la fouille est descendue partout jusqu'au sable vierge et à l' eau). Il faut mettre en rapport ces tessons avec des constructions archaïques dont on n'a d'ailleurs que de maigres restes, assez difficiles à interpréter. Signalons toutefois, d'abord le mur déjà mentionné d'époque archaïque, et dont la direction est légèrement en oblique par rapport au mur hellénistique construit au-dessus, entre 2 b et 2 c. D'autre part, probablement en liaison avec ce mur, il y avait, en 1 b et 2 b, un sol en terre battue correspondant au niveau archaïque, et situé à environ 0,90 au-dessus du niveau 0. En 2 a, un peu au-dessus du nivau de l'eau, dans la couche sablonneuse on a retrouvé d'ailleurs un bloc de poros situé vers la partie occidentale de la section, accompagné de restes de coquillages, d'os et de charbon: il s'agit probablement d'un foyer.

La section 2 c, elle, remarquable dès le début de la fouille par sa stratigraphie bouleversée, présentait de la terre rouge, du sable, de la glaise, et une série de grosses pierres tombées peut-être du mur transversal, ainsi que de nombreux fragments de tuile. La suite de la fouille à montré que ce bouleversement était dû à la présence d'un puits, dont on a pu reconnaître l'assise inférieure, seule encore conservée: d'un diamètre de 0,53 m environ, elle était située une dizaine de centimètres en dessous du niveau 0. Le remplissage de ce puits était composé en grande partie de fragments de vases et de tessons des 6ème et 5ème siècles (quelques fragments plus récents appartiennent probablement aussi à ce contexte).

Le sondage 3 a et b n'a point donné de résultats appréciables.

Ce bref compte-rendu permet de tirer cependant quelques conclusions provisoires, qui devront être vérifiées par des sondages complémentaires dans la région.

—Il y eut en ce point du site, à peu de distance du rivage actuel, une occupation hellénistique qui s'étendait probablement d'ailleurs jusqu'à la mer (une troisième tranchée, ouverte encore plus près du port, a donné également quelques murailles hellénistiques).

— Cette occupation hellénistique fut certainement assez longue, étant donné les remaniements des murs, et la présence de deux sols nettement distincts.

— L'emplacement était également occupé à l'époque archaïque, par quelque habitat dont subsistent de maigres traces.

*

Moule en terre cuite figurant une danseuse au calathiscos

(Pl. 335 b).

Trouvé dans le sondage du port, carré 160, FK 301, en 1 a, dans la première couche de cendres.

Dimensions: largeur, 16 cm à l'extérieur, 12, 5 cm sans la bordure; longueur, 31, 8 cm à l'extérieur, 29, 2 cm sans la bordure; épaisseur variant de 1,2 cm à 1,5 cm.

Argile chamois rosé.

Une danseuse au calathiscos esquisse sur la pointe des pieds un pas vers la gauche (à droite pour le moulage). Elle porte un court chiton échancré qui s'arrête au - dessus du ge-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

nou, et, sur sa chevelure, le calathos. Sa tête est rejetée en arrière, elle lève le bras droit (le gauche pour le moulage), plié au coude, la paume de la main ouverte. L'autre bras est plié à la taille, la main également ouverte. Devant elle se dresse un roseau, dont les noeuds apparaissent clairement sur la tige centrale, et de la base duquel part une mince tige se terminant en rosace.

Le type très connu que présente ce moule[9] remonte très probablement aux Danseuses de Callimaque, les *saltantes lacaenae*. De nombreuses études ont essayé d'établir les variantes de ce type, et aussi d'étudier la valeur rituelle de la danse, en le situant dans le culte grec[10]. A. Laumonier[11], à propos d'un moule très semblable, mais plus tardif, puisque datant de la fin du second siècle av. J.C., trouvé à Délos, reprend en partie le problème. Mais l'exemplaire de Délos (no 1364), plus stylisé que le nôtre, comporte, à la place du roseau, une guirlande qui s'échappe d'une feuille d'acanthe. L'exemplaire d'Erétrie doit être bien plutôt rapproché de plaques en terre-cuite, des *pinakes*, trouvées en Crète et en particulier d'une plaque de Praesos[12]. Celle-ci provient d'un moule proche de celui d'Erétrie quoique légèrement plus petit (la longueur de la plaque est de 23 cm). Devant la danseuse de Praesos se trouve également le roseau et la date donnée d'après le contexte devrait être hellénistique. La plaque provient d'ailleurs d'un moule assez usé, elle ne paraît pas nette. La moule d'Erétrie semble bien de fabrication locale, mais en imitation très proche du type attique. Quant à sa date, s'il faut en juger par le contexte très clair il s'agirait bien du IIIe siècle. Mais on pourrait envisager une date plus ancienne, et remonter peut-être au IVe siècle, car un moule pareil a pu être conservé. Un exemplaire de l'Agora d'Athènes[13], figurant une danseuse ou une ménade, considéré d'abord à cause de son contexte comme étant d'époque hellénistique, pourrait lui aussi être d'une date antérieure et remonter au IVe siècle[14].

Sans vouloir entrer dans la discussion quant à l'origine et à la signification de cette danse au calathiscos, il y a cependant encore un point qui demeure à élucider: à quoi servait un moule de cette espèce? La plaque en terre cuite de Praesos, à peine plus petite, permet en tous cas de poser l'hypothèse qu'il pouvait s'agir d'un moule servant à fabriquer des pinakes; par ailleurs on pourrait songer aussi à un autre emploi: par exemple la décoration de murs en stuc. Dans ce cas également l'on pouvait se servir de moules en terre cuite assez lourds, analogues à celui d'Erétrie.

LILLY KAHIL

9. Nous ne pouvons renvoyer ici à tous les exemplaires plus anciens ou plus récents déjà connus. Pour une étude du type, cf. W. Fuchs, *Die Vorbilder der neuattischen Reliefs*, 20. *Erg. Heft JdI* 1959, 92, passim.

10. A.B. Cook, *Zeus, III* 2 (1940), 990ss.

11. A. Laumonier, *Délos* 17, *Les figurines en terre cuite*, ... 282 - 283, N° 1364 (B 6784), pl. 101.

12. E.S. Forster, BSA, 11 (1904 - 5), 254, fig. 17.

13. *Hesperia* 20 (1951), 53, pl. 26 c.—N. Kontoléon, *Monuments à décoration gravée du Musée de Chios*, *BCH* 71 - 72 (1947 - 1948) 272 - 301, pl. 47 - 48.

14. Mrs D. Burr Thompson a bien voulu me faire part de cette nouvelle hypothèse.

Les inscriptions

Les recherches entreprises sur le site d'Erétrie en 1964 n'ont fourni que peu de documents épigraphiques: trois *stèles funéraires* et quelques fragments d'inscriptions très mutilées, trois morceaux de *tuiles estampillées* et une demi-douzaine d'*anses d'amphores timbrées*.

Deux des stèles funéraires proviennent des environs de la Porte Ouest. Elles portent chacune un seul nom de femme: Λεοντίς sur l'une (no inv. 1344); Κλεαρίστη sur l'autre (no inv. 1345).

La troisième stèle (no inv. 1354), au nom de Μίκκα Ἀγρεοφῶντος Καλύνδια, a été trouvée dans les travaux de nettoyage effectués au gymnase, de même que plusieurs autres petits fragments inscrits, trop mutilés pour donner un sens (no inv. 1348, 1350 et un bloc resté *in situ* dans un mur à l'arrière de la pièce circulaire).

Les tuiles estampillées proviennent également du gymnase. L'une porte une estampille circulaire Δῆ[μος] | Ἐρε[τριέων], les deux autres, le mot Ἐρετριέων, rétrograde dans un timbre rectangulaire (cf. *IG* XII, 9, 891 et XII *Sup.* 641 pour des estampilles analogues).

Les anses d'amphores timbrées, enfin, donnent d'intéressantes indications chronologiques. Elles ont pu être identifiées et datées grâce à l'aimable concours de Mlle Virginia Grace, à laquelle nous exprimons nos remerciements

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

très vifs pour son aide si amicale. Il a été ainsi possible de reconnaître deux timbres, identiques, de Cnide, du milieu du IIe siècle av. J. - C. (vers 140): Ἐπὶ Εὐκράτευς|Μένητος; deux timbres, identiques, de Chios, du IIIe siècle (250 - 225): Ἱκεσίου; un timbre de Rhodes, du début du IIIe siècle (vers 275): Δαμοσ|θένευς; enfin un timbre assez rare, de provenance incertaine, sans doute d'Alexandrie, à la date encore controversée (1ère moitié du IIIe siècle, vers 300 ou vers 265): Ἀριστοδί[κου].

CHR. DUNANT

Rapport de céramique géometrique archaïque

La récolte en céramique géometrique et archaïque a été assez fructueuse, en dépit du peu d'extension de la fouille de 1964. Il s'agit évidemment presque toujours de fragments, mais ceux - ci constituent pour nous de précieux éléments de datation, en particulier en ce qui concerne la première installation sur le site, qu'il serait si important de déterminer. Cependant, pour cette période de la céramique beaucoup de problèmes demeurent encore à éclaircir: seules des fouilles stratigraphiques systématiques permettront de dégager avec certitude la chronologie absolue, et même la chronologie relative, de certains types de céramique locale. Celle-ci a d'ailleurs déjà fait l'objet de deux études approfondies de J. Boardman[15], qui a essayé de déterminer, dans la mesure où cela était possible sans fouille systématique, les rapports de la céramique locale d'Erétrie avec les céramiques continentales ou insulaires grecques.

Les couches les plus abondantes en trouvailles céramologiques sont celles des sondages effectués au temple d'Apollon. En fait, comme il était à prévoir, la céramique du temple provenant de couches non troublées, ne descend pas plus bas que l'époque archaïque: tout ce qui a été récolté de plus récent provient de couches troublées. Au contraire, dans le complexe de la Porte Ouest et du Bastion, ainsi que dans celui de la fouille du port, les diverses époques de la céramique sont représentées jusqu' à la période hellénistique, ceci dans des proportions plus ou moins importantes, qu'il reste encore à déterminer exactement (par exemple la rareté de la céramique classique, que l'on constatera plus bas).

L'époque géométrique n'est point représentée dans sa phase ancienne, mais seulement à partir du 8ème siècle. La plupart des fragments recueillis semblent appartenir à la céramique locale. Parmi les rares importations signalons quelques fragments de corinthien et même d'une fabrique de type chypriote. Parmi les plus représentatifs des fragments de la phase géométrique et sub-géométrique, à la fois dans le domaine des formes et dans celui des motifs, il faut signaler:

— N° 1): (Pl. 336 a) fragment de rebord de cratère (provenance: temple d'Apollon; dimensions 16.9 cm × 5.9 cm) (FK 266), décoré de méandres et de losanges, et datant probablement encore de la première moitié du 8ème siècle. Très proche de la fabrique attique, ce fragment n'a cependant pas exactement la même consistance, et doit être considéré comme local.

— N° 2: (Pl. 336 b) fragment appartenant à un grand vase ouvert, cratère ou dinos (provenance: temple d'Apollon; dimensions 12 cm × 8.9 cm) (FK 287), dont l'argile rouge brunâtre doit être locale, et dont la surface extérieure est couverte d'un engobe blanc crémeux[16], orné en vernis brunâtre de damiers, de lignes verticales et obliques, de cercles concentriques reliés entre eux. Imitation de motifs attiques, ce fragment doit dater des environs du milieu, ou plus probablement du troisième quart du VIIIème siècle.

— N° 3: (Pl. 336 c) fragment de bol (provenance: temple d'Apollon; dimensions 7.3 cm × 5.8 cm) (FK 283), dont la surface couverte d'un engobe crème est ornée d'un décor en métopes, composé d'une rosace à quatre pétales allongés, avec des rosaces de points comme élément de remplissage, et d'un oiseau hachuré. Le fragment est local, le style négligé est une imitation de l'attique[17], mais les motifs se retrouvent également dans la céramique cycladique. Le fragment pourrait dater de peu après le milieu du VIIIème siècle.

15. J. Boardman, *Pottery from Eretria*, *BSA* 47 (1952), 1 - 48 *Early Euboean Pottery and History*, *BSA* 52 (1957), 1 - 29.

16. Cet engobe est très fréquent sur les vases de fabrication locale et a déjà été signalé par Boardman, *BSA* 47 (1952), 2.

17. Par exemple K. Kübler, *Kerameikos* V, I (1954), pl. 97 (inv. 327, Grab 32).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

— Nº 4 (Pl. 336 d): fragment de bol (provenance temple d'Apollon; dimensions 10.8 cm. × 9.2 cm) (FK 286), probablement local, dont la surface est couverte d'engobe crème et décorée en vernis rouge brunâtre de filets circulaires et d'une zone de points. Peut-être à dater du dernier quart du VIIIème siècle.

— No 5 (Pl. 336 e): fragments d'un vase ouvert (au nombre de 3), peut être d'un bol à rebord (provenance, bastion de la Porte Ouest; A, 12.3 cm × 7.3 cm.; B, 6.5 cm × 7.4 cm; C, 10.1 cm × 8 cm) (FK 195), de fabrication locale, sans engobe, décorés de lignes brisées et de lignes verticales, ainsi que de filets circulaires en vernis noir brunâtre. C'est là un de décors types du subgéométrique érétrien[18].

— No 6 (Pl. 336 f): skyphos fragmentaire de fabrication locale (provenance bastion de la Porte Ouest; dimensions, diamètre env. 14 cm; haut. conservée 8.2 cm.) (FK 423), décoré de lignes ondulées au — dessous du rebord, puis de bandes en vernis noir brunâtre. Imitation négligée du décor protocorinthien, et en particulier de skyphos[19] dont la fabrication se situe à partir des 30 dernières années du VIIIème siècle. Le fragment date probablement du début du VIIème siècle.

— Nº 7 (Pl. 337 a): fragment de bol ou skyphos (provenance temple d'Apollon; dimensions, 5.7 cm × 6.2 cm) (FK 291), de fabrique typiquement érétrienne, décoré en vernis noir brunâtre de deux bandes noires, entre lesquelles se trouve un ornement oval placé verticalement, rempli d'engobe crème, entouré de points brunâtres. La date de skyphoi de cette espèce, que l'on retrouve fréquemment dans les couches profondes, n'est pas encore bien fixée: on la situe actuellement aux environs de 700[20].

Les quelques fragments que nous signalons à présent appartiennent à la période orientalisante, ou à l'époque archaïque. Ils sont moins nombreux proportionnellement dans la fouille que ceux de l'époque précédente. Parmi les plus représentatifs, on trouve:

— Nº 8 (Pl. 337b): fragment de vase fermé, sans base (peut-être une oinochoé) (provenance temple d'Apollon; dimensions 10.5 cm × 4.8 cm. environ) (FK 330). L'intérieur est réservé, la face extérieure couverte d'engobe blanc, de vernis brunâtre posé en filets, puis, plus haut, s'amorce une large bande brunâtre avec des zigzags en rehauts blancs. L'argile, comme la technique, sont typiquement locales, mais il est difficile de dater avec précision ce fragment.

— Nº 9 (Pl. 337 c): fragment de grand vase ouvert (provenance temple d'Apollon) (dimensions 6 cm × 7.8 cm) (FK 263), de fabrique locale, décoré lui aussi de vernis noir brunâtre en bandes et en lignes verticales, et de rehauts blancs disposés en méandres et en éléments arrondis. Pas d'engobe. Datation encore incertaine.

— No 10 (Pl. 337 d): fragment de grand vase fermé (provenance Porte Ouest) (dimensions: 13.2 cm × 8.6 cm) (FK 043), V 932). L'argile est beige grisâtre, friable, très différente de l'argile attique et de l'argile locale. La surface, sans engobe, porte en vernis noir brunâtre un décor en métopes, dont il subsiste une tête d'animal vers la droite (un taureau) et une rosace négligée. Le style rappelle celui des Cyclades, influencé par le corinthien, mais l'argile en est différente. Le fragment doit dater encore du 7ème siècle.

— Nº 11 (Pl. 337 e): petite olpè (provenence Porte Ouest; complexe de la tombe I) (hauteur 10.4 cm) (FK 043, nº 1390), de fabrication locale, décorée principalement de lignes ondulées verticales ou horizontales et de bandes circulaires. La forme, quoique beaucoup plus aplatie, est comparable à celle de l'olpè du Louvre CA 2365[21]; plus tardive que cette dernière, l'olpè d'Erétrie a été trouvée dans un complexe de vases datant de la fin du VIème siècle.

Enfin, nous signalerons encore deux fragments de technique attique:

— Nº 12 (Pl. 337 f): fragment de coupe à bandes (Provenance Porte Ouest) (dimensions 5.9 cm × 7 cm) (FK 89), V 1182). figurant un jeune homme vers la droite précédé d'un cheval monté. A dater des environs de 530.

— Nº 13 (Pl. 337 g): lécythe à figures noires fragmentaire (provenance Porte Ouest (complexe tombe 1) (hauteur conservée 11 cm) (FK 054, V 961) (nº 1383), de technique très négligée, est décoré de languettes sur

18. Cf. Boardman, *BSA* 47 (1952), pl. 3, 13.
19. Cf. H. Payne, *Protokorinthische Vasenmalerei*, 1933, pl. 10, 4.
20. Cf. Boardman, *BSA* 47 (1952), 4.
21. Cf. Boardman, *BSA* 47 (1952) pl. 7 C 12.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

l'épaule, et sur la panse de deux animaux (chiens?) vers la droite. Fin du VIe siècle. Enfin il faut encore signaler dans une coupe opérée dans la porte Ouest, entre la courtine et le mur hellénistique, un dépôt assez considérable de céramique de la fin du VI et du début du Vème siècle, comprenant en particulier des pieds et des rebords de coupes (entre autres de coupes à bandes) plusieurs fragments d'une variété de "Sosian stand„, desf ragments de skyphoi etc. . .

LILLY KAHIL

Die nacharchaische Keramik

Der Strenge Stil (nach 480) und das klassische 5. Jahrhundert sind in den Scherben aus den von uns untersuchten Grabungsstellen sozusagen nicht vertreten. Als Ausnahme sind nur einige Fragmente von klassischer Keramik zu nennen, die als Schutt im Gebiete des Westtores lagen, sowie zwei intakte Gräber, die bei den Räumungsarbeiten am Westtor aufgedeckt wurden. Grab 2 enthielt eine weissgrundige attische Lekythos, die zum Zweck der Reinigung dem Athener Nationalmuseum übergeben wurde, und eine schwarzgefirnisste kleine Pelike mit zugehörigem Deckel (T a f. 338 a). Nach ihrer Form gehört sie ins 3. Viertel des 5. Jahrhunderts und könnte nach ihrem Ton, der trotz blauschwarzer Färbung des Firnisses nur ledergelb gebrannt ist, ein einheimisches Erzeugnis sein. Grab 1, dessen Beigaben in einem grossen kegelförmigen Krater geborgen waren, ist etwas jünger. Die Fragmente einer um 430 - 420 verfertigen euböischen Stamnos - Pyxis (T a f. 338 b) mit ursprünglich nicht zugehörigem Deckel und flüchtigem Palmettendekor[22] sind wohl der älteste Bestandteil des Grabinhaltes. Zwei dabeiliegende geriefelte, bauchige Lekythen weisen eher gegen die Jahrhundertwende hin. Damals wird auch die grosse Aschenurne[23] (T a f. 338 c) gemacht und die Bestattung erfolgt sein.

Während der Schnitt im Tempel kaum nacharchaische Funde ergab, lieferten die Schichten beim Westtor und in der Hafengegend vom mittleren 4. Jh. an in zunehmendem Masse ein reichhaltiges Scherbenmaterial. Meistens handelt es sich dabei um schwarzgefirnisste Stempelkeramik von mässiger bis sehr schlechter Qualität. In den frühhellenistischen Schichten nimmt die Zahl der Scherben auffallend zu. Sie stammen meistens von schwarzgefirnissten Näpfen, Tellern und Kantharoi, deren Form den entsprechenden Gefässen aus Koroni ähnlich sind[24]. Ein Tellerfragment (T a f. 338 d) ist im Innern mit einer Rosette aus weiss auf den Firnis aufgetragenen Blättern geschmückt und steht mit dieser Technik den Westabhang-Gefässen nahe.

Die Westabhang - Keramik ist durch eine Reihe von Fragmenten vorzüglicher Qualität vertreten, vgl. das Tellerfragment (T a f. 338 e, aus demselben Fundkomplex wie T a f. 339 a) und das Fragment eines Skyphos oder Bechers, (T a f. 339 a). Diese Keramik ist sicher importiert, doch sind auch Beispiele vorhanden wie der Pyxisdeckel (T a f. 339 b) der nach der unbeholfenen Machart gewiss als einheimisch anzusprechen ist. Von megarischen Bechern sind an unsern Grabungsplätzen bisher rund zwei Dutzend Fragmente gefunden worden (T a f. 339 c). Es ist damit zu rechnen, dass die Mehrzahl dieser Becher aus uns vorläufig unbekannten Herstellungszentren importiert wurde.

Ein sicheres Importstück ist der rhodische Amphorenhenkel (T a f. 339 d), der die Inschrift ΔΑΜΟΞΟΕΝΕΥΞ trägt[25].

Die Grabungen beim Westtor und in der Hafengegend haben ausser der Firnisware Unmengen von rohem Haushaltgeschirr zutage gefördert, zur Hauptsache Schalen, Schüsseln, Kannen und Kochtöpfe.

Soweit man die stratigraphisch gesicherten Scherbenfunde zeitlich erfassen kann, handelt es sich, zumal beim Westtor, wo offenbar spezielle Verhältnisse vorlagen, durchwegs um Keramik, die nicht tiefer als bis in den Anfang des 1. Jhs. datiert werden muss.

Damit stimmen zwei beim Westtor gefun-

22. Zur Gattung vgl. A. D. Ure, Euboean Floral Black - Figured Vases, *BSA* 55 (1960), 211 ff; Two Groups of Floral Black - Figure, Institute of Classical Studies, Bulletin Nr. 8 (1961), Taf. 1.

23. Vorläufer dieser Form sind die Stamnoi BSA. 47 (1952), Taf. 13, 17 (Museum Eretria); CV Grèce I, III H, Taf. 11, 7 (Athen, aus dem Marathontumulus; Hesp. 15 (1946) 330, Taf. 67, Nr. 318 (Athen, Agora).

24. Hesperia 31 (1962), 40 Abb. 8, Taf. 20.

25. Nach der Form des Henkels etwa 1. Hälfte des 3. Jhs. vgl. V. Grace, Hesperia 3 (1934), 220, Taf. 2, Nr. 4. Zum Namen vgl. dies., Small Objects from the Pnyx II (Hesperia Suppl. 10 (1956), 140).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

dene Münzen überein, die den Typus Wallace 128,2 repräsentieren[26]. Eine weitere Münze (Wallace 130, Mitte; in die erste Hälfte des 2. Jhs. gesetzt), deren Typus hier zum ersten Mal in einem Zusammenhang auftritt, darf wohl rückdatiert und zur vorhergehenden Gruppe gezählt werden. Ebenfalls noch aus dem 3. Jh. ist eine Münze vom Typus Wallace 128.3, die in der Hafengegend zum Vorschein kam, unweit der Fundstelle einer Bronzemünze, die noch nicht endgültig bestimmt ist, jedoch eher den Eindruck einer späten Prägung macht. Wenn schliesslich im Areal des Gymnasiums eine Münze vom Typus Wallace 129/130 (Beizeichen Kerykeion) lag, ist dies nur natürlich, da gewiss an jener Stelle auch während und nach der römischen Besetzung der Jahre 198 - 194 das Leben seinen Fortgang nahm.

26. W.P. Wallace, The Euboian League and its Coinage, NNM 134, 1956.

H. BLOESCH

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

LEFKANDI

Trial excavations designed to assess the potentialities of the hill site of « Xeropolis », near Lefkandi, were carried out by the British School from the 1st to 23rd June, 1964. During this period two sectors of the elongated hill were tested (Plan 1), one towards the E. end, the other towards the W; the tests extended from the N. to S. faces of the hill, amounting to a partial cross section of the site at these points. Local reports of burials on the edge of Lefkandi village about 100 metres NW. of Xeropolis led to the opening of a few cist tombs.

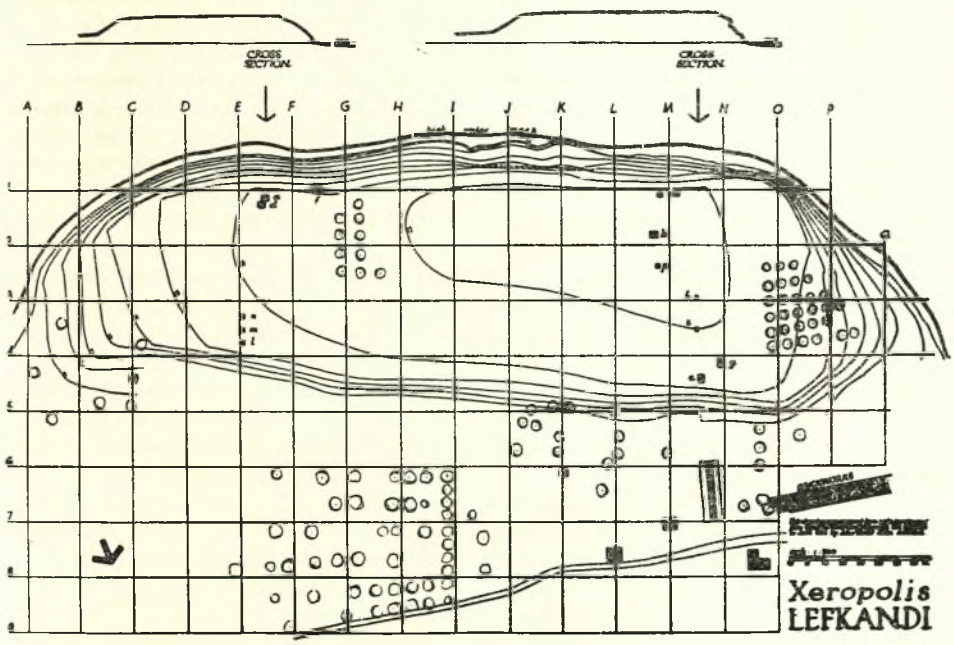

Plan 1. The site showing location of trial trenches

From these tests it was learnt that the shape of the hill has altered considerably since its last occupation. The centre of the area has been eroded so that bed rock is only about a metre below the surface whereas the extreme edges of the hill, particularly to the N., are better preserved and in some cases are covered with a fair depth of surface wash.

Surface exploration before excavation had indicated that « Xeropolis » was a major Geometric and Protogeometric settlement; further surface exploration during excavation confirmed this and pointed to an extension of the settlement, at least in Protogeometric times, well outside the immediate slopes of the hill. Unfortunately, in the limited areas tested this season, extensive erosion of the summit had removed all trace, except sherds, of this period of occupation, which was one of its main interests, except on the NE. edge of the hill. In this area a sequence was found in stratified layers of Geometric, Protogeometric and Mycenaean IIIC occupation at which stage further excavation into the deeper levels had to be stopped. Elsewhere the latest levels preserved were Late Helladic and, in all cases but one, LH IIIC. In fact one of the achievements of the excavation has been to reveal the existence of a considerable town of LH IIIC date with strong indications of an intensive and prolonged occupation during this period. The earliest levels found were Early Helladic in date; the intermediate stages of Middle Helladic and Late Helladic I - IIIB being represented in a somewhat scrappy state in several of the trenches; to judge from the large Middle Helladic surface sherds, the results of the tests were not a completely representative picture of this period on the site.

In greater detail, Geometric pottery was found

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

apart from a superficial surface scatter in most of the trials, in trenches L and M on the NE. edge of the hill. In the case of trench L the deposit was sealed below a very hard compacted level which in turn lay beneath a stratum of large stones (Pl. 340 a). Below this level was found a succession of Protogeometric layers nearly a metre in total depth, characterised by pendent - semicircle bowls and bowls with isolated concentric circles (Pl. 340 b). A particular feature of these levels, some of which cleaned off so clearly that they could hardly be other than floors of a building whose walls were not found, was the ashy content of their make - up. In this same test, LH IIIC was found immediately below the Protogeometric but in insufficient quantity to indicate to which stage of the period the latest level should be ascribed. Indeed, it was an unfortunate feature of all the trenches in this area that they had to be limited to two metre squares since permission to dig there was obtained only in the last week of the excavation and larger soundings could not have been completed in time. Trench M, five metres higher up the slope, produced a similar Geometric level though more in the nature of a surface deposit and immediately below it appeared LH IIIC. Trench N, a further five metres up the hill, revealed a short depth below the surface walls of LH IIIC date. These three soundings, one above the other on the slope of the hill - top, at five metre intervals, illustrate well the way in which the site is more eroded the further the ridge of the hill is approached.

On very much the same axis as trenches L, M and N, trials A and D were made on the S. edge of the site overlooking the sea. Earlier investigation of the steep slope of the hill-side had revealed levels of LH IIIC and B character with a super-imposed floor of uncertain date and it was hoped to find the same levels on the edge of the field above. Trench A, nearest the edge, while producing a well constructed wall, apparently of LH III date, was so disturbed by a large pit that it was abandoned and trench D was opened up immediately adjacent to it. Some pebble « floors » were found close below the surface but below them until bed rock some 1.5 metres down, the pottery was Middle Helladic apart from a small intrusive pit. A further trial trench, F, in a depression on the actual slopes of the cliff-edge uncovered some back walls of rooms probably of LH IIIC date with small areas of preserved floors: on one of these was a crouched burial without grave goods.

Of the trials near the W. end of the site, the most informative and productive were those placed near the extreme N. and S. edge of the plateau. That at the N. end, trench C, produced a deposit of early LH IIIC vases in a clear destruction level of burnt wood and mud brick. Outstanding among the vases was a large straight-sided alabastron with a frieze of animals depicted in white on a black background around its waist (Pl. 340 c). Among the creatures represented are two griffins feeding their young in a nest, a sphinx and a stag. A stirrup vase with applied white decoration and a deep bowl with solid dark paint inside and out, were all a mong the vases found with the alabastron which itself had the inverted foot and stem of a kylix inserted in its neck as an improvised lid. Below the clay floor on which these pots lay, was a deep fill of LH IIIC pottery with at least one intermediate clay floor. This fill lay in part between two walls at right angles to each other, both having a pronounced batter. In the space between these walls and over a metre from their top was found a clay floor with a clay oven upon it of LH IIIC date. One of the walls was, in turn, founded immediately upon an earlier wall of rather massive construction and associated with Middle Helladic sherds. These walls might well have been part of a fortification complex.

Since the superficial levels in this trench had produced some Geometric and Protogeometric sherds, three further tests were made at intervals higher up the hill. Walls were found in each trench but all appeared to belong to the LH IIIC period.

Opposite these trenches, on the S. slope of the site towards the sea, three tests were made. Trench E on the very edge of the cliff produced a deposit of LH IIIC pots mostly fragmentary on an ill-defined earth floor; traces of burning were far less marked than in the destruction level in trench C. This floor overlay a wall associated with LH IIIC sherds and it, in turn, was resting on an earlier complex of walls in which two periods of construction could be traced. All this building activity appeared to have taken place within the LH IIIC period; the stratum below was, to judge from the sherds found in it, of Middle Helladic date.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Higher up the S. slope, trench B uncovered a large pit, or cutting, dug down into Early Helladic levels and filled with a grey ashy deposit containing much animal bone and LH IIIC pottery. The remains of a clay lined pit were found in the Early Helladic levels; it rested on bed rock which lay a metre below the surface at this point. The same loose grey ashy deposit, found to be characteristic of the IIIC levels over the whole of the site, appeared also in trench P some ten metres above trench B; it too contained a considerable quantity of broken pottery and bones.

In all, 7 trenches 3 x 4 metres and 6 trenches of smaller size were dug. They confirmed the indications of sherds on the surface that « Xeropolis » had been occupied from Early Helladic to Geometric times. They revealed a considerable town of LH IIIC date which must have covered practically the whole of the hill and which lasted long enough to produce massive deposits of refuse and to contain at least three building phases. Two good deposits of IIIC pottery, one at least the result of destruction by fire, will be a welcome addition to the material known from this period; the pictorial alabastron being one of the outstanding vases of its age. While the Geometric and Protogeometric occupation levels have been largely eroded away, stratified levels were found in one area and there is considerable hope that the same levels have been preserved along much of the NE. edge of the hill. The material from these levels, in itself of great value, has been usefully augmented by the pots found in the cemetery near Lefkandi, where three cist burials were uncovered; the vases from inside and outside the cists range from Late Mycenaean IIIC into Protogeometric; the latter period being represented by a fragmentary amphora containing a cremation burial (Pl. 340 d). The absence of bones and the small size of the cists strongly indicate that they too were cremation burials.

Thanks are due to Dr. V. Callipolitis, Ephor for Attica and Euboea, whose representative Mr. Papadopoulos attended the excavations. The work was directed by the undersigned, who had the assistance of seven students of the School. All the finds from the trial excavations have been lodged in the Chalcis Museum.

It is hoped to undertake in 1965 a systematic stratigraphical excavation in the area of trench L where the Geometric and Protogeometric levels are preserved.

M. R. POPHAM - L. H. SACKETT

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΕΥΒΟΙΑΣ

Ἡ Εὔβοια κατέχει, χωρὶς ἀμφιβολίαν, μίαν ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς τέχνης, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Τὰ μνημεῖα τῆς ἀπὸ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ὕστερον περιόδου, τὰ ὁποῖα καὶ ἐνδιαφέρουν τὴν παροῦσαν ἔκθεσιν, εἶναι πολλὰ εἰς ἀριθμὸν καὶ σημαντικὰ εἰς ἀξίαν. Ἤδη 47 ἐκ τῶν μνημείων τούτων ἔχουν ἀνακηρυχθῆ ὡς διατηρητέα, δι' Ὑπουργικῶν Ἀποφάσεων, δημοσιευμένων εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως. Εἶναι αὐτονόητον, ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς ἀντιπροσωπεύει μέρος μόνον τοῦ πλήθους τῶν μνημείων, τῶν κατεσπαρμένων εἰς τὴν νῆσον. Τὰ μνημεῖα αὐτὰ ἀνήκουν εἰς ὅλα τὰ εἴδη τῆς ἐξελίξεως καὶ ἐκδηλώσεως τῆς μετὰ Χριστὸν τέχνης καὶ εἰς συνεχῆ σειράν. Παλαιοχριστιανικαὶ βασιλικαὶ μὲ γλυπτὸν πλοῦτον καὶ ψηφιδωτὰ δάπεδα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ἡ Ἁγία Παρασκευὴ Χαλκίδος, ναοὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀρχιτεκτονικοὺς τύπους μὲ βυζαντινὰς τοιχογραφίας, αἱ ὁποῖαι ἐδημιούργησαν παράδοσιν καὶ εἶναι μάρτυρες θερμοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου καλλιτεχνικῆς ἀντιλήψεως, μεταβυζαντιναὶ ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι συνεχίζουν τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν μέχρι σήμερον, πύργοι, ὀχυρά, φρούρια, πού δεικνύουν τὰς φάσεις τῆς ἱστορίας καὶ τὰς τύχας τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ Εὔβοια εἶχε τὴν ἐξαιρετικὴν τύχην νὰ ὑπηρετήσῃ ἐκεῖ ἕνας ρέκτης Νομάρχης, ὁ κ. Ἀνδρ. Ἰωάννου, ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς τὸ ὑπηρεσιακὸν του καθῆκον, νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν διάσωσιν καὶ συντήρησιν τῶν πολυτιμοτάτων μνημείων τῆς νήσου, ἀλλὰ τὰ ἠγάπησε, τὰ ἐμελέτησε καὶ ἐδημοσίευσε σημαντικὸν ἀριθμὸν βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν (Ἀνδρ. Ἰωάννου, Βυζαντινὲς Τοιχογραφίες τῆς Εὐβοίας, Ἀθήνα 1959).

Ὁ ἀείμνηστος καθηγητής μου Γ. Σωτηρίου, ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐμελέτα τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Εὐβοίας καὶ περισυνέλεγε στοιχεῖα διὰ μίαν ὁλοκληρωμένην δημοσίευσίν των. Διάφοροι λόγοι δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἐργασίαν ἐκείνην. Ὅσα στοιχεῖα εἶχε τὰ παρεχώρησεν εἰς τὸν ὑπογράφοντα, ὁ ὁποῖος συνεχίζει τὴν ἐργασίαν αὐτὴν μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ κατορθώσῃ νὰ φανῇ ἀντάξιος τῆς γενναιόφρονος προσφορᾶς τοῦ σοφοῦ διδασκάλου.

Εἰς τὴν ἀκολουθοῦσαν ἔκθεσιν παρέχονται πληροφοριακὰ στοιχεῖα περὶ μνημείων τινῶν τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν γενομένων ἐργασιῶν πρὸς συντήρησιν τούτων.

ΧΑΛΚΙΣ

1. Βασιλικὴ Ἁγίας Παρασκευῆς

Συνεχίσθησαν καὶ ἐφέτος αἱ ἐργασίαι ἐπισκευῆς καὶ στερεώσεως τῶν στεγῶν τοῦ ναοῦ (βλ. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 214). Αἱ ἐργασίαι αὗται δὲν ἐγένοντο ὑπὸ τῆς Ἐφορείας, ἀλλ' ἀνετέθησαν ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως εἰς ἐργολάβον. Ἐγένετο ἀνάσυρσις τῶν κεράμων τῆς στέγης τοῦ βορείου κλίτους, τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ κεντρικοῦ κλίτους — τῆς βορείας ἐγένετο πέρυσι — καὶ τοῦ νοτίου κλίτους. Συγχρόνως ἐπεσκευάσθησαν καὶ ἐστερεώθησαν τὰ ζευκτὰ τῆς στέγης τοῦ μεσαίου κλίτους.

Ἐπειδὴ τὰ ἐσωτερικὰ ἐπιχρίσματα τοῦ ναοῦ εἶχον ὑποστῆ φθοράς, κυρίως εἰς τὰς χαμηλάς των ἐπιφανείας, ἐκρίθη ἀναγκαία ἡ ἀντικατάστασίς των εἰς ὕψος 2.50 μ. ἀπὸ τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου. Κατὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν κατεστραμμένων κονιαμάτων, ἀνεφάνησαν εἰς τοὺς μακροὺς τοίχους τοῦ κτηρίου ὀρθογώνια παράθυρα, εὑρισκόμενα κατὰ 0,50 μ., περίπου, χαμηλότερον τῶν ὑφισταμένων σήμερον τοξωτῶν καὶ κατὰ 0,27 μ. ὑψηλότερον τοῦ σημερινοῦ πλακοστρώτου δαπέδου τῆς ἐκκλησίας. Τὰ παράθυρα ταῦτα φέρουν ξύλινα περιθυρώματα καὶ ὑπέρθυρα, ἦσαν δὲ ἐν χρήσει εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε τὸ σημερινὸν δάπεδον, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Ἐπειδὴ ἐξηντλήθησαν αἱ διατεθεῖσαι πιστώσεις, διεκόπησαν αἱ ἐργασίαι διὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος. Οὕτω καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀποκαλυφθέντων στοιχείων, ἡ σχεδιαστικὴ ἀποτύπωσις τούτων καὶ αἱ παρατηρήσεις διὰ τὴν σχέσιν των πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ κτηριακὴν ἐξέλιξιν τῆς βασιλικῆς θὰ δοθοῦν εἰς τὰ Χρονικὰ τοῦ ἑπομένου ἔτους.

Ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας ἐνεκρίθη ἡ ἐγκατάστασις συστήματος θερμάνσεως τοῦ ναοῦ, ἡ ἐντὸς τοῦ ὁποίου παραμονὴ κατὰ τὸν χειμῶνα ἦτο προβληματική. Κατὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν σωλήνων τοῦ συστήματος ὑπὸ τὸ σημερινὸν πλακόστρωτον δάπεδον, ἐκρίθη σκόπιμον νὰ διεξαχθῇ μικρὰ ἔρευνα διὰ τὴν ἀνεύρεσιν, τυχόν, στοιχείων παλαιοτέρων. Ἡ ἔρευνα αὕτη ἐγένετο εἰς τὸ Ἱερόν, τὸ Διακονικόν, τὸ νότιον κλίτος καὶ εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν, ἐκτὸς τοῦ ναοῦ.

Αἱ παρατηρήσεις καὶ τὰ συμπεράσματα τῆς ἐρεύνης ἔχουν ὡς ἑξῆς:

α. Ἱερὸν Βῆμα. Εἰς τὸν χῶρον, βορείως τῆς

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

θύρας τοῦ διαχωριστικοῦ τοίχου μεταξὺ κυρίως Ἱεροῦ καὶ Διακονικοῦ εὑρέθη εἰς βάθος 0,27 μ. κάτωθεν τοῦ σημερινοῦ πλακοστρώτου δαπέδου ἕτερον πάτωμα. Αἱ πλάκες τοῦ δαπέδου τούτου — ἄγνωστον ἐὰν ἦσαν πήλιναι ἢ μαρμάριναι, διότι δὲν διεσώθησαν — εἶχον διαστάσεις 0,48 x 0,48 μ., ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀποτυπώσεών των ἐπὶ τοῦ ὑποστρώματος. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐξ ἀσβεστοκονιάματος καὶ μικρῶν θραυσμάτων κεράμων. Εἰς τὸν μεταξὺ τῶν δύο δαπέδων χῶρον ὑπάρχουν «μπάζα» φερτά.

Ἀκόμη χαμηλότερον, εἰς βάθος 0,60 μ. ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ πλακοστρώτου, εὑρέθη ἕτερον δάπεδον, τὸ ὁποῖον, φυσικά, εἶναι προγενέστερον τῶν δύο ἄλλων. Τοῦτο εἶναι ἐστρωμένον δι' ἀκανονίστων καὶ ἀνομοίων πηλίνων πλακῶν ἐπὶ ὑποστρώματος ἐξ ἀσβεστοκονιάματος. Εἶναι προφανές, ὅτι αἱ πλάκες αὗται προέρχονται ἀπὸ παλαιότερα δάπεδα. Οὕτω εἰς τὸ Ἱερὸν ἔχομεν τρία ἐπάλληλα δάπεδα, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν τρεῖς διαδοχικὰς οἰκοδομικὰς καταστάσεις τοῦ μνημείου. Τὸ παλαιότερον δάπεδον ἐγένετο, ὡς φαίνεται, εἰς ἐποχὴν ἀνάγκης καὶ πτωχείας τοῦ μνημείου.

Ὁ διαχωριστικὸς τοῖχος τοῦ Ἱεροῦ ἀπὸ τοῦ Διακονικοῦ εἶναι κατεσκευασμένος ἀπὸ πελεκητοὺς πωρολίθους καὶ ἀσβεστολίθους μὲ ἀσβεστοκονίαμα ὡς συνδετικὸν μεῖγμα καὶ παρουσιάζει καλὴν κατασκευήν. Εἰς τοὺς ἁρμοὺς ἔχει γίνει χρῆσις θραυσμάτων πλακιδίων καὶ κεράμων.

Τὰ ἐπιχρίσματα τῶν ἐπιφανειῶν τοῦ τοίχου τούτου κατέρχονται κατὰ 0,35 μ. χαμηλότερον τῆς στάθμης τοῦ σημερινοῦ δαπέδου. Τοῦτο δεικνύει, ὅτι ταῦτα κατεσκευάσθησαν ὅτε ἦτο ἐν χρήσει τὸ δεύτερον τῶν τριῶν δαπέδων, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐστρωμένον διὰ τῶν μεγάλων πλακῶν, διαστάσεων 0,48 x 0,48 μ.

β. Διακονικόν. Εἰς βάθος 0,93 μ. ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ πλακοστρώτου πατώματος εὑρέθη δάπεδον ἀποτελούμενον ἀπὸ μικρὰ θραύσματα λίθων καὶ κοκκινόχωμα πατητόν. Τὸ μεταξὺ τῶν δύο δαπέδων διάστημα κατέχεται ἀπὸ «μπάζα».

Σημειοῦται, ὅτι ἡ πλὰξ τῆς τραπέζης τοῦ Διακονικοῦ στηρίζεται ἐπάνω εἰς δύο ἀρχαῖα κορινθιακὰ κιονόκρανα.

γ. Κυρίως ναός. Εἰς τὸ νότιον κλίτος, παρὰ τὸν πεσσὸν τῆς νοτίας κιονοστοιχίας, εὑρέθη εἰς βάθος 0,55 μ. ὑπόστρωμα δαπέδου, τὸ ὁποῖον, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἀποτυπώσεων, ἦτο ἐστρωμένον μὲ πλάκας, διαστάσεων 0,33 x 0,33 μ. Πιθανῶς αἱ πλάκες αὗται ἦσαν πήλιναι, διότι τοιαῦται ἔχουν χρησιμοποιηθῆ εἰς μικρὰν κατασκευήν, γενομένην, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἐπὶ τοῦ ἐξεταζομένου δαπέδου, ὅτε τοῦτο εἶχε καταστραφῆ. Τὸ μεταξὺ τῶν δύο δαπέδων διάστημα πληροῦται διὰ «μπάζων».

Ἀκόμα χαμηλότερον, ἤτοι εἰς βάθος 0,70 μ. ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ πλακοστρώτου, εὑρέθη ἕτερον δάπεδον, τὸ πρῶτον χρονικῶς, κατεσκευασμένον ἀπὸ παντοειδὲς ὑλικόν, ἤτοι θραύσματα μαρμαρίνων πλακῶν, πηλίνων, λιθίνων κ.ἄ., τοποθετημένων ἄνευ σχεδίου καὶ τάξεως. Ἐκ τῶν αὐτῶν ὑλικῶν εἶναι κατεσκευασμένον καὶ τὸ δάπεδον τοῦ μεσαίου κλίτους, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ νοτίου.

Οὕτω καὶ εἰς τὸν κυρίως ναόν ἔχομεν τρία ἐπάλληλα δάπεδα, δεικνύοντα τρεῖς οἰκοδομικὰς φάσεις τοῦ μνημείου. Εἰς μίαν τῶν παλαιοτέρων φάσεων ἦσαν ἐν χρήσει καὶ τὰ ὀρθογώνια παράθυρα, τὰ ἀποκαλυφθέντα μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν κονιαμάτων ἀπὸ τὰς ἐπιφανείας τῶν μακρῶν τοίχων, ὡς ἐλέχθη.

Ἀνατολικῶς τοῦ πεσσοῦ τῆς νοτίας κιονοστοιχίας καὶ εἰς βάθος 0,10 μ. ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ πλακοστρώτου, εὑρέθη κατασκευή, εἰς σχῆμα ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου, μὲ τὸν κατὰ μῆκος ἄξονα κάθετον πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ ναοῦ. Ἡ κατασκευὴ αὕτη ἀπετελεῖτο ἐκ μελῶν εἰς δευτέραν χρῆσιν, ὡς π.χ. τμημάτων μαρμαρίνου περιθυρώματος, πηλίνων πλακῶν, αἱ ὁποῖαι, ὡς ἐλέχθη, ἀνῆκον εἰς τὸ δεύτερον δάπεδον κ. ἄ. Οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ γίνῃ μετὰ βεβαιότητος περὶ τῆς ἀκριβοῦς μορφῆς καὶ τοῦ προορισμοῦ τῆς κατασκευῆς ταύτης.

δ. ΝΑ. γωνία ἔξω τοῦ ναοῦ. Εἰς τὸν χῶρον μεταξὺ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ ναοῦ καὶ τῆς ἀνατολικῆς ἐξωτερικῶς ἀντηρίδος, ἀνεσκάφη ὄρυγμα διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ λεβητοστασίου τῆς ἐγκαταστάσεως θερμάνσεως. Εἰς βάθος 0,95 μ. ἀπὸ τῆς στάθμης τοῦ σημερινοῦ πλακοστρώτου πατώματος τοῦ Ἱεροῦ, εὑρέθη δάπεδον τῆς ἰδίας μορφῆς καὶ κατασκευῆς ὡς τὸ περιγραφὲν εἰς τὸ Διακονικόν. Διεπιστώθη, ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ ἀντηρὶς ἔχει πατήσει ἐπὶ παλαιοτέρου τοίχου, ὁ ὁποῖος ἐξέχει κατὰ 0,33 μ. δυτικῶς ταύτης. Ὁ τοῖχος οὗτος εὑρισκόμενος εἰς βάθος 0,35 μ. εἶναι κατεσκευασμένος ἐκ φαιῶν σχιστολιθικῶν πλακῶν. Ἀπὸ ὑπολείμματα ἰσχυροῦ κορασανίου, τὸ ὁποῖον καλύπτει τὰς ἐπιφανείας τῶν τοίχων, εἰκάζεται ὅτι ἐκεῖ θὰ ὑπῆρχε πρότερον κιστέρνα.

Σημειοῦται ἡ καλὴ ἐργασία τῆς κατασκευῆς τοῦ νοτίου τοίχου τῆς βασιλικῆς ἀπὸ ἀσβεστολίθους, μήκους 0,55 καὶ ὕψους 0,15 μ., μὲ μικρὰν χρῆσιν θραυσμάτων κεράμων εἰς τοὺς ἁρμούς.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

2. Οἰκόπεδον Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου

Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου ἐν Χαλκίδι καὶ ἐπὶ τῆς Λεωφόρου Ἐλευθερίου Βενιζέλου, ἐναντι τοῦ Δικαστικοῦ Μεγάρου, παρετηρήθησαν ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου δύο μὲν πρὸς Δ., ἤτοι δεξιὰ εἰς τὴν δημοσιευομένην κάτοψιν, ὡς τεῖχος Α, τὸ δὲ ἕτερον, ὡς τεῖχος Β.

Ἡ κατασκευὴ τοῦ τείχους Α εἶναι ἡ ἑξῆς: εἰς δύο παραλλήλους σειράς, ἔχουν τοποθετηθῆ δόμοι ἐκ φαιοῦ μαρμάρου ἢ πωρολίθου, ἐπὶ τῶν στενῶν πλευρῶν των καὶ τὰς εἰργασμένας ἢ τὰς καλύτερον σῳζομένας ἐπιφανείας των πρὸς τὰ

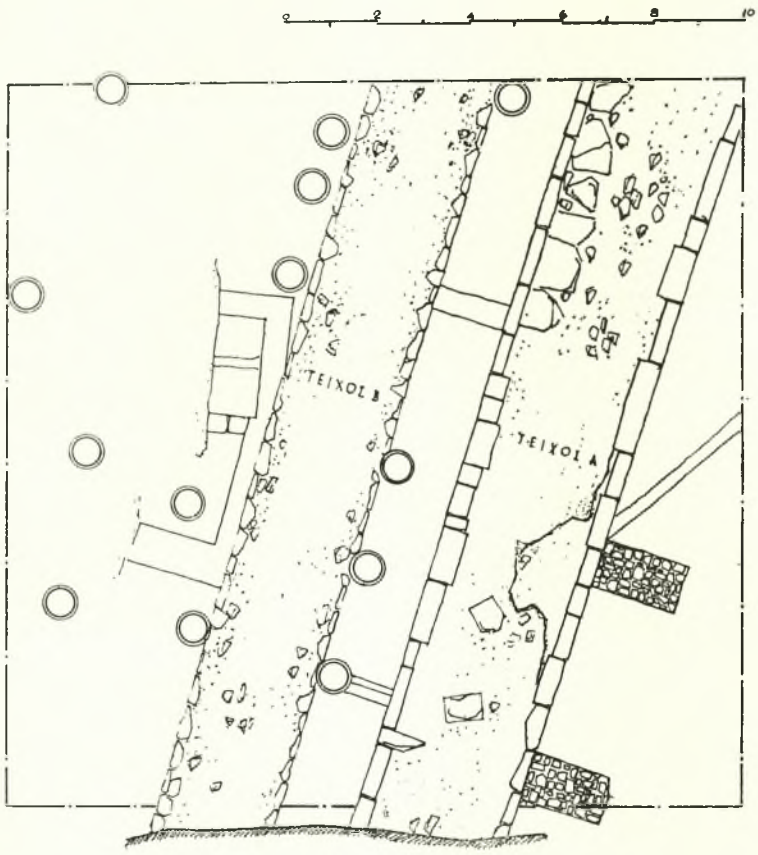

Σχέδ. 1. Χαλκίς. Κάτοψις τῶν τειχῶν Α καὶ Β

παράλληλοι σειραὶ ἀρχαίων δόμων, τοποθετημένων ἐπὶ τῶν στενῶν μακρῶν πλευρῶν των (Πίν. 341 α). Ἐπειδὴ εὐθὺς ἐφάνη ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ προχριστιανικῆς κατασκευῆς, ἀνέλαβε τὴν διερεύνησιν τῶν ἐρειπίων ἡ Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων.

Ἀπεκαλύφθησαν, λοιπόν, τὰ μέρη δύο τειχῶν τὰ ὁποῖα ἀπέχουν μεταξύ των 1.60 μ. καὶ βαίνουν παραλλήλως (Πίν. 341 β· Σχέδ. 1, κάτοψις). Ταῦτα διαφέρουν σαφῶς κατὰ τὸν τρόπον κατασκευῆς καὶ κατὰ τὸ χρησιμοποιηθὲν ὑλικόν. Πρὸς διάκρισίν των χαρακτηρίζονται τὸ ἕξω, εἰς τρόπον ὥστε νὰ σχηματίζωνται αἱ πλευραὶ ἑνὸς τείχους, πλάτους 3.55 μ. (Πίν. 342 α· Σχέδ. 2). Τὸ χρησιμοποιηθὲν ὑλικὸν προέρχεται ἐξ ἀρχαίων κτισμάτων, εἶναι δὲ ποικίλον, ἤτοι φατνώματα πώρινα (Πίν. 342 β), κίονες καὶ ἁπλοῖ δόμοι κρηπιδωμάτων μὲ ἐμφανῆ τὰ στοιχεῖα συνδέσεως καὶ προσαρμογῆς (Σχέδ. 2). Τὸ μεταξὺ τῶν δύο παρειῶν τοῦ τείχους κενὸν ἔχει πληρωθῆ διὰ μικρῶν λίθων καὶ χωμάτων (Πίν. 341 β· Σχέδ. 1). Τὸ τεῖχος (μήκους 16.40 μ.) ἔχει κτισθῆ ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, ἐν μέρει ἐπὶ τεχνητοῦ δαπέδου ἀποτε-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

λουμένου ἐξ ἀσβέστου, ἄμμου, κορασανίου καὶ χαλίκων, ἐν μέρει δὲ ἐπὶ παλαιοτέρων κτηρίων καὶ συστήματος ὑδρεύσεως ἢ ἀποχετεύσεως, τὰ λείψανα τῶν ὁποίων ἀνεφάνησαν κάτωθεν τούτου διὰ τῆς ἀνασκαφῆς (Σχέδ. 1). Τὸ τεῖχος εἶχεν ὑποστῆ ἀπόκλισιν πρὸς Δ. διὰ τὴν συγκράτησιν δὲ καὶ ἀσφάλισίν του κατεσκεύασαν, εἰς ἄγνωστον, φυσικὰ πρὸς τὸ παρόν, ἐποχὴν δύο ἀντηρίδας, διὰ κοινῆς τοιχοποιΐας, αἱ ὁποῖαι ἀντιστηρίζουν τὴν δυτικὴν πλευρὰν αὐτοῦ.

Εἰς ἀπόστασιν 1.60 μ. ἀνατολικῶς τοῦ περιγραφέντος τείχους, ἀπεκαλύφθη μέρος ἑτέρου τείχους, χαρακτηριζομένου ὡς «τεῖχος Β» (Πίν. 341 β καὶ 342 α· βλ. καὶ κάτοψιν ἐν Σχεδ. 1). Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐξ ἀκατεργάστων λίθων μιᾶς 2.50 μ., εἶναι ἐπιχρισμένον εἰς τοὺς πλείστους διὰ κορασανίου, εἰς ἐλαχίστους δι' ἀσβεστοκονίας. Ὡς κάλυμμα τοῦ στομίου ἐχρησιμοποιεῖτο λιθίνη πλάξ.

Ἐνταῦθα παρέχονται ἐλάχιστα πληροφοριακὰ στοιχεῖα, καθ' ὅσον ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα καὶ εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦ Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ βορειότερον τούτου καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς οἰκόπεδον τοῦ κ. Ἰ. Πασσᾶ, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρέθη ὁμοίως μέρος τοῦ τείχους Α, συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος 1965, εἰς τὴν οἰκείαν ἔκθεσιν τοῦ ὁποίου θὰ δοθοῦν λεπτομερῆ στοιχεῖα τῆς διεξαχθείσης ἐρεύνης καὶ τὰ συμπεράσματα αὐτῆς.

Σημειοῦνται μόνον τὰ ἑξῆς:

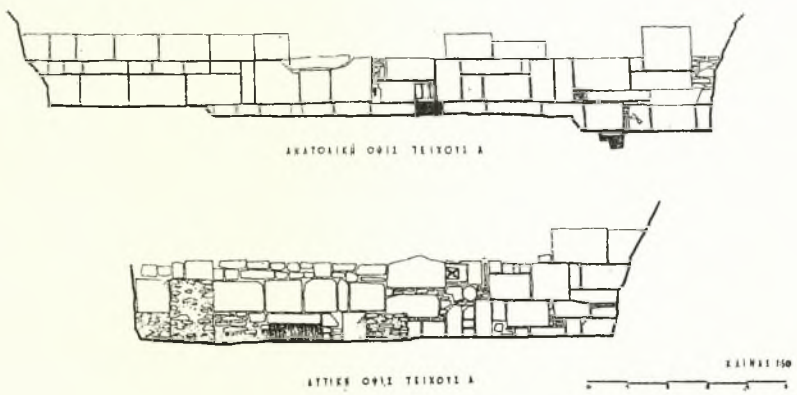

Σχέδ. 2. Χαλκίς. Αἱ δύο ὄψεις τοῦ ἀποκαλυφθέντος τείχους Α

κρῶν διαστάσεων, εἰς κοινὴν τοιχοποιΐαν, ἄνευ ἐνδιαφέροντος, μὲ συνδετικὸν μεῖγμα ἐξ ἀσβέστου. Τὸ ἀποκαλυφθὲν μέρος, συνολικοῦ μήκους 17, πλάτους 2.70 καὶ σῳζομένου ὕψους 1.20 μ., εἶναι κατά πολὺ μεταγενέστερον τοῦ Α. Καὶ τοῦτο ἔχει ὁμοίως κτισθῆ ἐπὶ λειψάνων παλαιοτέρων κατασκευῶν.

Πρὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ τείχους Β, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἐκτεινομένου πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Α' εἶχον κατασκευασθῆ μεγάλοι κτιστοὶ πίθοι, 13 τῶν ὁποίων ἀπεκαλύφθησαν ἀκέραιοι (Πίν. 341 β καὶ 342 α· Σχέδ. 1).

Οἱ πίθοι οὗτοι κατεσκευάσθησαν ὡς ἑξῆς: ἔσκαψαν εὐρὺν λάκκον καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ἔκτισαν τὸν πίθον, εἰς τὸ σύνηθες σχῆμα, διὰ πλίνθων καὶ ἀσβεστοκονίας. Ἐπλήρωσαν ἐν συνεχείᾳ τὸ κενὸν περὶ τὸν πίθον διὰ χωμάτων, ὥστε τὸ στόμιον αὐτοῦ, διαμέτρου 0,60 - 0,70 μ., μόλις νὰ ὑπερέχῃ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Τὸ ἐσωτερικὸν των,

α' Ἀμφότερα τὰ τείχη κατεσκευάσθησαν ἐν σπουδῇ πρὸς ἀντιμετώπισιν ἐπειγούσης ἀνάγκης.

β' Δύο εἶναι οἱ πιθανοὶ χρόνοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἦτο δυνατὸν νὰ εἶχεν κατεσκευασθῆ τὸ τεῖχος Α': ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ὀλίγον πρὸ τοῦ 1205, ὅτε ἡ Χαλκὶς κατελήφθη ὑπὸ τῶν Φράγκων. Ἡ πρώτη περίπτωσις πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ, διότι οὐδὲν ἀντικείμενον εὑρέθη ἐκ τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἡ δευτέρα περίπτωσις εἶναι πιθανωτέρα, διότι, ἀφ' ἑνὸς μὲν πολλὰ θραύσματα κεραμεικῶν ἀντικειμένων τῆς ἐποχῆς ταύτης εὑρέθησαν παρὰ τὸ τεῖχος καὶ εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ (γέμισμα), ἀφ' ἑτέρου εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας ὅτι τὰ βυζαντινὰ τείχη τῆς Χαλκίδος ἀπέκρουσαν τοὺς Ἐνετοὺς πρὸ τῆς 4ης Σταυροφορίας.

γ' Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ τείχους Β, αὕτη δύναται νὰ τοποθετηθῇ κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος, ὅτε οἱ Τοῦρκοι, ἀναμέ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

νοντες ἐπίθεσιν τῶν Ἑνετῶν, κατεσκεύασαν ἐν σπουδῇ ἀμυντικὰ ἔργα.

ΠΥΡΓΙ

Ναὸς Μεταμορφώσεως

(Ἀνδρ. Ἰωάννου, Βυζαντινὲς τοιχογραφίες τῆς Εὐβοίας, Ἀθήνα 1959, σ. XVIII, Εἰκ. 47 - 58).

Σταυρεπίστεγος, μικρῶν διαστάσεων, μὲ πρόσθετον ξυλόστεγον νάρθηκα (Πίν. 343 α).

Ὁ ζωγραφικὸς διάκοσμος ἔχει ὑποστῆ ζημίας. Εἰς πολλὰ σημεῖα ἔχουν δημιουργηθῆ ἐπικίνδυνοι ρωγμαί, διογκώσεις καὶ ἀποκολλήσεις. Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς καὶ συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν.

ΑΥΛΩΝΑΡΙ

Μεσαιωνικὸς πύργος (Πίν. 343 β)

Εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τοῦ χωρίου διατηρεῖται εἰς καλήν, σχετικῶς, κατάστασιν ὁ τετράγωνος μεσαιωνικὸς πύργος (διαστάσεις πλευρῶν 8.10 x 8.10 μ.), ἀποτελούμενος ἐκ τριῶν ὀρόφων. Ὁ πρῶτος καλύπτεται διὰ καμάρας, τῆς ὁποίας ὁ ἄξων εἶναι ἀπὸ Β - Ν., ὁ δεύτερος δι' ὁριζοντίας στέγης καὶ ὁ τρίτος πάλιν διὰ καμάρας, μὲ τὸν ἄξονα ἀπὸ Α - Δ.

Εἰς τὴν κορυφὴν σχηματίζονται ἐπάλξεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐφωδιασμέναι μὲ τυφεκιοθυρίδας. Τὰ εἰς τοὺς δύο ἀνωτέρους ὀρόφους ἀνοιγόμενα παράθυρα ἐξωτερικῶς εἶναι τετράγωνα, ἐσωτερικῶς φέρουν τοξωτὰ ὑπέρθυρα. Ἡ τοιχοδομία εἶναι ἰσχυρὰ ἀπὸ κοινοὺς λίθους καὶ παχὺ συνδετικὸν μεῖγμα.

Ἡ θύρα εἰσόδου εἰς τὸν πύργον εὑρίσκεται, ὡς συνήθως, ὑψηλά. Ἡ ἄνοδος εἰς ταύτην ἐγίνετο, ὡς γνωστόν, μὲ τὴν βοήθειαν φορητῆς κλίμακος (ἀνεμόσκαλας), διὰ λόγους ἀσφαλείας.

Εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον ἔχουν δημιουργηθῆ ρωγμαί.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς καὶ ἀποκαταστάσεως.

ΟΞΥΛΙΘΟΣ

1. Ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τῶν Χατζηριάνων (Νεκροταφεῖον) (Πίν. 344 α)

(Ἀνδρ. Ἰωάννου ἔ. ἀ. σ. XVIII, εἰκ. 36 - 46).

Σταυρεπίστεγος μὲ νάρθηκα καλυπτόμενον ὑπὸ σταυροθολίου μὲ βεργία. Μεταγενεστέρως προσετέθη δυτικῶς ἓν ξυλόστεγον δωμάτιον ὡς ἐξωνάρθηξ. Ὁ ἀρχικὸς ναὸς διατηρεῖ εἰσέτι μέρος τῆς παλαιᾶς του κεραμώσεως. Ἐπὶ τῆς βορείου κεραίας εἶχε κατασκευασθῆ κωδωνοστάσιον, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ἀλλοίωσιν εἰς τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὰς ἀναλογίας τοῦ μνημείου (Πίν. 344 α). Ἡ κοινὴ τοιχοποιΐα ἔχει παλαιότερον κατ' ἐπανάληψιν ἐπιχρισθῆ καὶ ὑδροχρωματισθῆ. Τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ εἶναι ἐστρωμένον μὲ ὡραίας πολυχρώμους πλάκας.

Ὁ ζωγραφικὸς διάκοσμος (πρώτης εἰκοσαετίας τοῦ 14ου αἰῶνος) διατηρεῖται ἐν καλῇ καταστάσει, εἰς τὸν κυρίως ναὸν καὶ τὸ σταυροθόλιον τοῦ νάρθηκος.

Ταυτίζονται αἱ ἑξῆς παραστάσεις: Ἀποκαθήλωσις, εἰς Ἅδου Κάθοδος, Ἅγιος Γεώργιος, Προδοσία, Βαϊοφόρος, Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος μὲ τὸν Πρόχορον, Γέννησις τοῦ Χριστοῦ, Κοίμησις, Γενέθλιον τῆς Θεοτόκου, Εἰσόδια, Σκηναὶ ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἀνάληψις (εἰς τὴν καμάραν τοῦ Ἱεροῦ), οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι - Στρατηλάτης καὶ ὁ Τύρων.

Εἰς τὸ σταυροθόλιον τοῦ νάρθηκος σῴζονται: ἡ Φιλοξενία, ἡ Σαμαρεῖτις, ἡ Ἴασις τοῦ Τυφλοῦ, ἡ Ἴασις τοῦ Παραλύτου καὶ ἡ Θεοτόκος μετὰ τοῦ Προδρόμου ἐν τῷ Παραδείσῳ.

Κατεγράφη ἡ φορητὴ εἰκὼν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, καλῆς τέχνης τοῦ 15ου - 16ου αἰῶνος. Κατηρτίσθη πρόγραμμα στερεώσεως, καθαρισμοῦ καὶ συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν.

Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ προγράμματος τούτου εἰδικὸν συνεργεῖον ὑπὸ τὸν ζωγράφον - συντηρητὴν κ. Ἀναστ. Μαργαριτώφ, προέβη κατὰ μῆνα Αὔγουστον εἰς τὴν στερέωσιν καὶ συντήρησιν τῶν τοιχογραφιῶν. Ἡ περὶ τῶν ἐργασιῶν τούτων ἔκθεσις θὰ γίνῃ ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Κεντρικοῦ Ἐργαστηρίου τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου.

2. Ναὸς Ἁγίας Ἄννης

(Ἀ. Ἰωάννου, ἔ. ἀ. σ. XVIII, εἰκ. 86 - 94).

Μονόκλιτος, καμαροσκεπὴς μὲ δικλινῆ κεραμωτὴν στέγην (Πίν. 344 β). Ἡ τοιχοποιΐα του εἶναι κοινή, ἡ δὲ κόγχη τοῦ Ἱεροῦ τρίπλευρος ἐξωτερικῶς. Διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς καμάρας ἔχει κατασκευασθῆ ἐσωτερικῶς ζώνη, τὸ «σφενδόνιον».

Ἐκ τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου σῴζονται: ἡ Ἀνάληψις, ὁ Ἀσπασμός, ὁ Ἅγ. Νικόλαος, ὁ Ἅγ. Βασίλειος, ὁ Ἅγ. Πολύκαρπος, τρεῖς Ἅγιοι μετὰ τοῦ Προδρόμου, ὁ Παλαιὸς τῶν Ἡμερῶν, ὁ Εὐαγγελισμός, ἡ Πλατυτέρα σεβιζομένη ὑπὸ δύο Ἀγγέλων, δύο Διάκονοι, σκηναὶ ἐκ τῆς ζωῆς καὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Χριστοῦ, εἰς δὲ τὸν δυτικὸν τοῖχον ἡ Κοίμησις. Διακρίνονται δύο τεχνοτροπίαι: ἡ πρώτη (μέσα 14ου αἰῶνος) καταλαμβάνει τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τῆς καμάρας καὶ τὸ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἱερόν· ἡ δευτέρα (1370 μ.Χ.) τὸ δυτικὸν ἥμισυ. Αἱ τοιχογραφίαι τῆς πρώτης περιόδου ὑπερέχουν καταφανῶς τῶν τῆς δευτέρας, αἱ ὁποῖαι εἶναι λαϊκῆς τέχνης.

Ἐπὶ τῶν τοιχογραφιῶν εἶχον δημιουργηθῆ ἅλατα. Ρωγμαὶ καὶ ἀποκολλήσεις εἰς πολλὰ σημεῖα καθίστων ἀναγκαίαν τὴν λῆψιν μέτρων προστασίας.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα στερεώσεως, καθαρισμοῦ καὶ συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν.

Εἰς ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος τούτου τὸ αὐτὸ ὡς ἀνωτέρω συνεργεῖον ὑπὸ τὸν κ. Ἀναστ. Μαργαριτὼφ ἐνήργησε κατὰ μῆνα Αὔγουστον τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν στερέωσιν τῶν τοιχογραφιῶν. Καὶ ἡ περὶ τούτων ἔκθεσις θὰ γίνῃ ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἐργαστηρίου τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου.

3. Ναὸς Ἁγίου Νικολάου τῶν Ριτζάνων

(Α. Ἰωάννου, Ἔ. ἀ. σ. XVIII, εἰκ. 33 - 35).

Σταυρεπίστεγος μὲ προσθήκην μεταγενεστέρου νάρθηκος, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ κατεδαφισθῇ, διότι ἀποτελεῖ κακοφωνίαν εἰς τὰς κομψὰς ἀναλογίας τοῦ ναΐσκου (Πίν. 345 α καὶ 345 β).

Τὸ κτήριον ἔχει ὑποστῆ πολλὰς ζημίας καὶ κλίσιν πρὸς Ν. Διὰ νὰ τὸ συγκρατήσουν ἠναγκάσθησαν παλαιότερον νὰ κατασκευάσουν, ἐξωτερικῶς, δύο ἀρτηρίας εἰς τὸν νότιον τοῖχον καὶ ἐσωτερικῶς νὰ ὑψώσουν τὸ κτιστὸν τέμπλον, ὥστε νὰ ὑποστηρίζῃ τὴν ἐνισχυτικὴν ζώνην τῆς ἀνατολικῆς καμάρας, νὰ κατασκευάσουν δὲ ἑτέρας δύο ἐνισχυτικὰς ζώνας ἐξ ὡπλισμένου σκυροδέματος εἰς τὴν δυτικὴν καμάραν. Τὸ ὡραῖον παράθυρον ἐκ πώρου λίθου, μὲ γλυπτὸν διάκοσμον, εἰς τὸν νότιον τοῖχον τῆς ἐγκαρσίας καμάρας, ἔχει καταστραφῆ (Πίν. 346 α). Μεγάλας, ὁμοίως, φθορὰς ἔχει ὑποστῆ καὶ ὁ ζωγραφικὸς διάκοσμος (1304 μ.Χ.).

Δύνανται νὰ ταυτισθοῦν αἱ ἑξῆς παραστάσεις: ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαήλ, εἷς Ἱεράρχης, ὁ Ἅγ. Κοσμᾶς, ἕτεροι Ἅγιοι εἰς τὸν νότιον τοῖχον τοῦ Ἱεροῦ καὶ ἡ Ἀνάληψις εἰς τὴν ἀνατολικὴν καμάραν.

Σῴζεται ἐπίσης ἡ κτητορικὴ ἐπιγραφή.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς καὶ συντηρήσεως τοῦ κτηρίου καὶ τῶν τοιχογραφιῶν.

Εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματος τούτου ἐνηργήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συνεργείου καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον στερέωσις καὶ συντήρησις τῶν τοιχογραφιῶν. Ἀπεκαλύφθη τελείως ἡ ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου τοῦ Ἱεροῦ καὶ παρὰ τὴν Πρόθεσιν κτητορικὴ ἐπιγραφή. Ἡ σχετικὴ ἔκθεσις περὶ τῶν ἐργασιῶν τούτων θὰ γίνῃ ὑπὸ τοῦ Ἐργαστηρίου τοῦ Βυζ. Μουσείου.

ΠΥΡΓΟΣ

Ναὸς Ἁγίου Νικολάου

(Α. Ἰωάννου, Ἔ. ἀ. σ. XVII, εἰκ. 2 - 5).

Μονόκλιτος, καμαροσκεπὴς μὲ ἐνισχυτικὸν τόξον εἰς τὸ μέσον τῆς καμάρας, τὸ ὁποῖον, ὡς φαίνεται, ἀποτελεῖ καὶ τὸ διαχωριστικὸν σημεῖον τοῦ ἀρχικοῦ κτίσματος τοῦ 14ου αἰῶνος, ποὺ εἶναι τὸ ἀνατολικόν, ἀπὸ τοῦ προστεθέντος ἀργότερον δυτικοῦ (Πίν. 346 β). Μεταγενέστερος ἀνοικτὸς νάρθηξ καταλαμβάνει ὅλην τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ.

Ἐκ τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου σῴζονται ὀλίγαι ἐπιφάνειαι εἰς δύο στρώματα. Τὸ πρῶτον, πιθανῶς, εἶναι σύγχρονον μὲ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ ναΐσκου, τὸ δεύτερον δύναται νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὸν 17ον αἰῶνα.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐργασιῶν διὰ τὴν στερέωσιν καὶ συντήρησιν τοῦ κτηρίου καὶ τῶν τοιχογραφιῶν.

ΚΥΜΗ

1. Ναὸς Παναγίας Λιαουτσάνισσας

Εὑρίσκεται ἐντὸς τῆς Κύμης. Εἶναι βασιλικὴ μετά τρούλλου.

Οἱ κίονες εἶναι ἐκ πρασίνου μαρμάρου. Εἰς τὴν τοιχοδομίαν ἔχουν χρησιμοποιηθῆ λίθοι καλῆς κατεργασίας.

Σημειώνεται τὸ ὑψηλὸν μαρμάρινον τέμπλον, ἔργον τοῦ Γιαννούλη Χαλεπᾶ (1891), χάριν τοῦ ὁποίου ἐξεδηλώθη τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ὑπηρεσίας.

Τὸ κτήριον ἔχει ὑποστῆ ζημίας λόγῳ τῆς ὀλισθηρότητος τοῦ ἐδάφους. Ἡ Διεύθυνσις Ἀναστηλώσεως ἐνήργησε τὰς σχετικὰς ἐργασίας διὰ τὴν στερέωσιν καὶ ἀσφάλειαν τοῦ ναοῦ. Εἰς τὴν Διεύθυνσιν ταύτην ἀνήκει καὶ τὸ δικαίωμα δημοσιεύσεως τῆς οἰκείας ἐκθέσεως.

2. Ναὸς Ἁγίου Νικολάου

Εὑρίσκεται εἰς ἀπόστασιν ὀλίγον λεπτῶν ἔξω-θι τῆς Κύμης. Εἶναι τρίκλιτος βασιλικὴ μὲ τόξα εἰς τὰς κιονοστοιχίας. Τὰ τρία κλίτη καλύπτει σήμερον νεωτέρα ξυλίνη στέγη. Εἰς τοὺς τοίχους σῴζονται ἐλάχιστα μέρη τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου.

3. Μονὴ τοῦ Σωτῆρος

Τὸ Καθολικὸν τῆς Μονῆς εἶναι εἰς τὸν τύπον τῆς τρικλίτου βασιλικῆς μὲ τρεῖς κίονας καὶ τόξα εἰς ἑκάστην κιονοστοιχίαν. Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ κατὰ μίαν ἐπισκευὴν ἔλαβε τὴν μορφὴν τῆς στέ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

γης τοῦ σταυροειδοῦς μετὰ τρούλλου ναοῦ (Πίν. 347 α). Ἡ ἁψὶς τοῦ Ἱεροῦ εἶναι πεντάπλευρος ἐξωτερικῶς. Τὰ παλαιὰ κελλία τῆς Μονῆς, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν ἀρχιτεκτονικὸν ἐνδιαφέρον, εἶναι ἡμιερειπωμένα καὶ παραμένουν σήμερον ἀκατοίκητα.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς τοῦ ναοῦ. Διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν κελλίων ἀπαιτεῖται εἰδικὴ μελέτη.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Μονῆς σῴζονται τὰ ἐρείπια τοῦ Φρουρίου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

ΚΟΝΙΣΤΡΕΣ - ΣΠΗΛΙΕΣ

Ναὸς Ὁδηγητρίας

(Ἀνδρ. Ἰωάννου, Ἔ. ἀ. σ. XVIII, εἰκ. 59 - 77).

Εἰς τὸν συνοικισμὸν Σπηλιὲς σῴζεται ὁ σταυρεπίστεγος ναὸς τῆς Ὁδηγητρίας μὲ πρόσθετον ξυλόστεγον νάρθηκα πρὸς Δ. καὶ ἀνοικτὴν στοὰν κατὰ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς. Ἡ ἡμιεξάγωνος κόγχη τοῦ Ἱεροῦ εἶναι κατεσκευασμένη διὰ πωρολίθων, καλῶς εἰργασμένων, εἰς μεγάλας διαστάσεις, κατὰ τὸ πλινθοπερίκλειστον σύστημα, ἐνῷ ἡ λοιπὴ τοιχοδομία τοῦ ναοῦ εἶναι κοινὴ μὲ ἄφθονον χρῆσιν κεράμων εἰς τοὺς ἁρμούς (Πίν. 347 β).

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ ἀνοίγεται ἓν δίλοβον παράθυρον, τοῦ ὁποίου λείπει ὁ διαχωριστικὸς κιονίσκος, εἰς τὸ τύμπανον δὲ τῆς βορείου κεραίας ἓν τρίλοβον μὲ διαχωριστικοὺς κιονίσκους ἐκ πωρολίθου (Πίν. 347 β). Εἰς τὴν στέγην διατηρεῖται ἀκόμη ἡ βυζαντινὴ κεράμωσις. Ὁ ναὸς εἶναι κατάγραφος δι' ὡραιοτάτων τοιχογραφιῶν τοῦ 1311 μ.Χ.

Σημειοῦνται ἰδιαιτέρως: ὁ Ἑλκόμενος, ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν Ἀρχιερέων, ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, ἡ θαυμασία Δέησις μὲ τὴν αὐστηρὰν μορφὴν τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἀνάληψις, ὁ Εὐαγγελισμός, τὸ ὅραμα τοῦ Πέτρου Ἀλεξανδρείας, ἡ Φιλοξενία, ἡ Γέννησις, ἡ Ὑπαπαντή, ἡ Βάπτισις, ἡ Βαϊοφόρος, ἡ Μεταμόρφωσις, τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, ὁ Παλαιὸς τῶν Ἡμερῶν, ἡ Πλατυτέρα σεβιζομένη ὑπὸ δύο Ἀγγέλων καὶ οἱ μεμονωμένοι Ἅγιοι: Ἅγ. Κοσμᾶς, ἡ Ἁγ. Βαρβάρα, ἡ Ἁγ. Εἰρήνη, ἡ Ἁγ. Ἄννα, ἡ Ἁγ. Μαρίνα, οἱ Ἅγιοι Γεώργιος καὶ Δημήτριος, οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι, τέσσαρες στρατιωτικοὶ Ἅγιοι, οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι καὶ δύο Διάκονοι. Δύναται νὰ γίνῃ διάκρισις δύο τεχνοτροπιῶν καὶ δύο ζωγράφων. Εἰς τὰς ἐπιφανείας ἔχουν δημιουργηθῇ ἄλατα καὶ ρωγμαί.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα καθαρισμοῦ καὶ στερεώσεως τῶν τοιχογραφιῶν.

ΑΓΙΑ ΘΕΚΛΑ

Ναὸς Ἁγίας Θέκλας

(Ἀνδρ. Ἰωάννου, Ἔ. ἀ. σ. XVII, εἰκ. 78 - 85).

Εἰς τὸ νεκροταφεῖον τοῦ χωρίου τῆς Ἁγίας Θέκλας σῴζεται ὁ σταυρεπίστεγος ὁμώνυμος ναός. Ἡ τοιχοποιΐα του εἶναι κοινὴ ἄνευ ἐνδαφέροντος. Διασῴζονται αἱ παλαιαὶ κέραμοι εἰς τὴν στέγην, ἡ δὲ κόγχη τοῦ Ἱεροῦ εἶναι καὶ ἐξωτερικῶς ἡμικυκλική. Τὸ δάπεδον εὑρίσκεται κατὰ 0,50 μ. χαμηλότερον τοῦ ἐδάφους, διὰ τοῦτο τὸ κτήριον ὑποφέρει ἐκ τῆς ὑγρασίας.

Παλαιότερα καὶ νεώτερα ἐπιχρίσματα εἶχον καλύψει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τὸν ζωγραφικὸν διάκοσμον. Ταῦτα ἀφαιρεθέντα κατὰ καιροὺς ἀπεκάλυψαν μεγάλας ἐπιφανείας τοιχογραφιῶν, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουν ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα τῆς τέχνης τοῦ 14ου αἰῶνος. Τὴν ἀνατολικὴν καμάραν καταλαμβάνει ἡ Ἀνάληψις. Κάτωθεν ταύτης εἰς δίσκους εἰκονίζονται οἱ Ἅγιοι: Κύριλλος, Μόδεστος, ἡ Ἁγία Ἰουλίτη καὶ ὁ Ἅγιος Κήρυκος. Χαμηλότερον δὲ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων, ὁ Ἅγ. Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος καὶ ὁ Διάκονος Λαυρέντιος. Σημειοῦνται ἰδιαιτέρως δύο ὑπερμεγέθεις μορφαί· δεξιά, τοῦ Ἁγ. Νικολάου, μὲ τὸν Χριστὸν εἰς τὴν ἄνω γωνίαν εἰς μικρὰν κλίμακα· ἀριστερά, τοῦ Ἁγ. Βασιλείου.

Εἰς τὴν δυτικὴν καμάραν σῴζονται: ἡ εἰς Ἅδου Κάθοδος, ἡ Ὑπαπαντή, τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων (Εἰσόδια), ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ Φύλαξ Ἄγγελος.

Εἰς δὲ τὴν ἐγκαρσίαν καμάραν σῴζεται μόνον ἡ Θεοτόκος ἔνθρονος καὶ τρεῖς Ἅγιοι.

Διακρίνονται δύο καλλιτέχναι, οἱ ὁποῖοι ἠργάσθησαν εἰς διαφορετικὰς ἐποχάς. Ὁ εἷς ἐζωγράφησε τὸ δυτικὸν ἥμισυ τοῦ ναοῦ καὶ ὁ ἄλλος τὰς ὑπολοίπους τοιχογραφίας. Παρατηρεῖται διαφορὰ εἰς τὴν τεχνοτροπίαν καὶ τὴν ἔκφρασιν.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐργασιῶν διὰ τὴν στερέωσιν καὶ συντήρησιν τοῦ κτηρίου καὶ τῶν τοιχογραφιῶν.

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΦΩΚΙΔΟΣ

ΔΕΛΦΟΙ

Αἱ ἐργασίαι ἐπανεκθέσεως τοῦ Μουσείου κατὰ τὸ 1964 δὲν ἐσημείωσαν ἰδιαιτέραν πρόοδον λόγῳ ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν.

Ἐκ τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν σημαντικωτέρα ὑπῆρξεν ἡ ἀποπεράτωσις τῆς κατασκευῆς τοῦ παρὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς αἰθούσης τῶν μικροτεχνημάτων χῶρου, ὅστις μέχρι τοῦδε ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ἀποθήκη τῶν μὴ ἐκθεσίμων ἀρχαίων: ἐγένοντο δηλαδὴ τὰ ἀμμοκονιάματα, τὰ ἐπιχρίσματα καὶ ἠνοίχθη ἡ πρὸς τὴν αἴθουσαν τοῦ κίονος τῶν Χορευτριῶν ὁδηγοῦσα θύρα, τῶν παραστάδων τῆς ὁποίας ἡ ἐπένδυσις ἐγένετο διὰ μαρμάρου Δομβραίνης. Ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου, προοριζομένου διὰ τὴν ἔκθεσιν νεωτέρων γλυπτῶν, ἐξετέθη τοποθετηθὲν ἐπὶ μαρμαρίνου βάθρου τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀντινόου.

Ὡσαύτως ἐγένοντο τὰ ἐπιχρίσματα τῶν βάθρων, ἐφ' ὧν ἔχουν ἐκτεθῆ τὰ γλυπτὰ καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, τά προερχόμενα ἐκ διαφόρων κτηρίων. Πρὸς τούτοις κατεσκευάσθησαν πέντε μεταλλικαὶ μετὰ δρυΐνης βάσεως προθῆκαι πρὸς ἔκθεσιν ἀγγείων καὶ μικροτεχνημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ χαλκᾶ εἶναι ἕτοιμα, τοποθετηθέντα ἐπὶ βάσεων κ.λ.π.

Ἐπὶ τῶν σπουδαιοτέρων ἐκθεμάτων ἐτοποθετήθησαν τρίγλωσσοι ἐπεξηγηματικαὶ πινακίδες.

Διὰ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Μουσείου, διατεθέντος ποσοῦ εἴκοσι χιλιάδων δραχμῶν, ἠγοράσθησαν διάφορα ἐπιστημονικὰ συγγράμματα καὶ ἐγένετο ἡ βιβλιοδέτησις ἄλλων.

Τέλος ὄπισθεν τοῦ Μουσείου κατεσκευάσθη ἀποθήκη ἐξ ὑλικοῦ Dexion διὰ τὴν φύλαξιν τῶν ἐργαλείων καὶ διαφόρων ἄλλων ὑλικῶν.

Ἔρευνα τάφων εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Μουσείου:

Τάφος 1: Κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ χώρου πρὸς κατασκευὴν τῆς ἀνωτέρω ἀποθήκης ἀπεκαλύφθησαν δύο τάφοι: Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν ἦτο λαξευτὸς ἐπὶ τοῦ βράχου ἀκριβῶς ὄπισθεν (δυτικῶς) τῆς ἀποθήκης. Τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι ἡ λάξευσις τούτου δὲν ἐπροχώρει εἰς βάθος· ἐπρόκειτο μᾶλλον περὶ ἀβαθοῦς κόγχης (ὕψ. 2.60 καὶ πλ. 3 μ. περίπου) μὲ τοξωτὴν κορυφὴν καὶ ἐπιμελῶς εἰργασμένην πρόσοψιν (Πίν. 348 α), τῶν ταφῶν γενομένων πρὸ αὐτῆς εἰς ἀνοικτὸν χῶρον, ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἀνευρέθησαν ὀκτὼ σκελετοὶ κείμενοι ἀνὰ τέσσαρες εἰς δύο ἐπαλλήλους σειράς· οἱ τῆς ἄνω σειρᾶς ἔκειντο ἐκτάδην ὁ εἷς πλησίον τοῦ ἄλλου μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. καὶ τὴν κεφαλὴν ἐστραμμένην πρὸς δεξιά (Πίν. 348 β). Ἡ ἀκριβὴς θέσις τῶν σκελετῶν τῆς κάτω σειρᾶς δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ, διότι εἶχον μετακινηθῆ, τὰ κρανία ὅμως εὑρέθησαν εἰς ἣν ἀκριβῶς θέσιν καὶ τὰ προηγούμενα. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι αἱ ταφαὶ ἐγένοντο ταυτοχρόνως ἢ εἰς χρονικὰ διαστήματα ἐλάχιστα ἀπέχοντα ἀλλήλων. Τοῦτο διαπιστοῦται καὶ ἐκ τῶν κτερισμάτων, ἅτινα εἶναι περίπου σύγχρονα, χρονολογούμενα εἰς τὸ β' τέταρτον τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Εὑρέθησαν δὲ ταῦτα κατὰ τὸ πλεῖστον μεταξὺ τῶν ποδῶν ἢ ἐπιμελῶς διεσκορπισμένα πέριξ τῶν σκελετῶν (Πίν. 348 γ). Ἐξ αὐτῶν οὐδὲν προσιδιάζει εἰς γυναικείαν ταφήν· ὥστε εἶναι πιθανώτατον ὅτι οἱ σκελετοὶ ἀνήκουν εἰς ἄνδρας: Εἶναι διάφορα κοινὰ ἀγγεῖα ἄνευ ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος· ὡς ἐκ τούτου, μὴ προτιθέμενοι νὰ ἐπανέλθωμεν[1], δίδομεν ἐνταῦθα λεπτομερῆ κατάλογον αὐτῶν.

1. (Πίν. 349 α). Λήκυθος κορινθιακή[2]· συνεκολλήθη ἐκ τεμαχίων· κοιλία ᾠοειδής· χεῖλος εἰς σχῆμα ἐχίνου, συστελλόμενον ἰσχυρῶς πρὸς τὰ ἔσω· κάτω τοῦ χείλους ἐλαφρῶς πλαστικὴ ταινία, ἀφ' ἧς ἐκφύεται ἡ λαβή· βάσις κυρτή· πηλὸς κιτρινωπός, γάνωμα ὑπομέλαν καὶ κατὰ τόπους καστανέρυθρον (ἡ διαφορὰ ἐκ τῆς ὀπτήσεως)· κάτωθεν τῆς λαβῆς ζώνη ἰόχρους καὶ περὶ τὴν κοιλίαν τρεῖς(;) μελαναί. Ὕψ. 0,258 μ.

2. (Πίν. 349 β). Λήκυθος μελανόμορφος· ἐλλείπει ὁ λαιμὸς καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ λαβή· βάσις ἐλαφρῶς κυρτὴ μὲ ἄβαφον τὴν πλαγίαν ὄψιν. Παρίσταται ὁ Διόνυσος πρὸς δεξιὰ ἔχων τὴν κεφαλὴν ἐστραμμένην πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς κέρας· δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀνὰ μία ὀρχουμένη Μαινάς· εἰς τὸ βάθος κλάδοι μετὰ σταφυλῶν· ἐπὶ τοῦ ὤμου ἀλέκτωρ μεταξὺ δύο φύλλων κισσοῦ· πηλὸς πορτοκαλλόχρους. Σῳζ. ὕψ. 0,143 μ.

3. (Πίν. 349 γ). Ὁμοία· ἀπετελέσθη ἐκ πολλῶν τεμαχίων καὶ συνεπληρώθη διὰ γύψου· ἐπιφάνεια ἐφθαρμένη· στόμιον εἰς σχῆμα ἐχίνου· βάσις δισκοειδὴς μὲ ἄβαφον τὸ κάτω τμῆμα τῆς καθέτου αὐτῆς ὄψεως. Παρίσταται, εἰς τὸ κέντρον, Θησεὺς καταβάλλων τὸν Μινώταυρον (τούτου διατηροῦνται μόνον ὁ κεκαμμένος ἀριστερὸς ποὺς καὶ ἡ κνήμη τοῦ δεξιοῦ)· ἀριστερὰ Ἑρμῆς κρα-

1. Σημειωτέον ὅτι ἐξ αὐτῶν τὰ μελανόμορφα εἶδεν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1965 ὁ Sir John Beazley.

2. Μίμησις τοῦ σχήματος τῶν ληκύθων τῆς ὁμάδος τῆς Δηιανείρας, ἡ ὁποία εἰς τὰ κορινθιακὰ ἐργαστήρια συνεχίζεται καὶ κατὰ τὸν 5ον αἰ. π.Χ. Πρβλ. Perachora 11, σ. 361, ἀριθ. 3883, πίν. 129. AJA 68 (1964), σ. 355 κ.ἑ. (Kleinbauer), καὶ Corinth XIII (1963), 115, πίν. 32, 219 α.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

τῶν κηρύκειον· δεξιὰ αἱ μορφαὶ ἔχουν ἀποτριβῆ· ἐπὶ τοῦ ὤμου ἀλέκτωρ μεταξὺ δύο φύλλων κισσοῦ. Ὑψ. 0,16 μ.

4. (Πίν. 350 α - β). Ὁμοία· ἀπετελέσθη ἐκ πολλῶν τεμαχίων· στόμιον εἰς σχῆμα ἐχίνου καὶ βάσις εἰς σχῆμα σπείρας μὲ ἄβαφον τὴν πλαγίαν ὄψιν· εἰς τὸ κέντρον Διόνυσος πρὸς δεξιὰ κρατῶν κάνθαρον καὶ ἔχων τὴν κεφαλὴν ἐστραμμένην ὀπίσω· ἀριστερὰ Μαινὰς καὶ δεξιὰ Σάτυρος, ἀμφότεροι ὀρχούμενοι (τοῦ τελευταίου σῴζονται μόνον ἡ οὐρὰ καὶ οἱ πόδες)· εἰς τὸ βάθος κλάδοι. Ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ ἀγγείου πλέγμα καλύκων λωτοῦ καὶ μεταξὺ τῶν μίσχων μελαναὶ στιγμαί· περὶ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ μικρὰ ροπαλοειδῆ κοσμήματα. Χρῆσις λευκοῦ καὶ πορφυροῦ χρώματος. Ὕψ. 0,19 μ.

5. (Πίν. 350 γ). Ὁμοία· συγκολληθεῖσα καὶ συμπληρωθεῖσα διὰ γύψου· εἰς τὸ κέντρον Διόνυσος πρὸς δεξιὰ κρατῶν κέρας καὶ πρὸ αὐτοῦ Ἑρμῆς(;) πρὸς δεξιά· πρὸς ἀριστερὰ μορφὴ δυσδιάκριτος (ἔχει ἀποτριβῆ τὸ ἐπίχρισμα)· εἰς τὸ βάθος κλάδοι· διακόσμησις ὤμου ὡς εἰς τὴν προηγουμένην. Ὕψ. 0,193 μ.

6. Ὁμοία· λίαν ἐφθαρμένη· ἀριστερὰ διακρίνεται μορφὴ ἀνερχομένη εἰς τέθριππον καὶ δεξιὰ πρὸ τῶν ἵππων ἀντιμέτωποι δύο ἱστάμεναι· ἐπὶ τοῦ ὤμου διακόσμησις ὡς εἰς τὰς προηγουμένας (Πίν. 349 α - β). Ὕψ. 0,195.

7. (Πίν. 350 δ - ε). Ὁμοία· συνεκολλήθη ἐκ τεμαχίων· στόμιον καλυκοειδές· βάσις εἰς σχῆμα σπείρας μὲ κυρτὴν ἄβαφον περιφέρειαν. Παράστασις τριῶν ὁπλιτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἀριστερὰ ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ δευτέρου ἐνῷ ὁ τρίτος (δεξιὰ) σπεύδει πρὸς βοήθειαν τῶν συμπλεκομένων· αἱ μορφαὶ ἀποδίδονται ἁδρομερῶς μὲ περιωρισμένην χρῆσιν τῶν περιγραμμάτων· κάτωθεν τῆς παραστάσεως ζώνη ἐξηρημένη· ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ ἀγγείου διπλῆ σειρὰ ροπαλοειδῶν κοσμημάτων· πέριξ τοῦ λαιμοῦ, ὑπὸ τὴν βάσιν τοῦ στομίου, δύο μελανοὶ κύκλοι· πηλὸς κιτρινωπὸς σκοτεινός. Ὕψ. 0,16 μ.

8. (Πίν. 350 ς′ - ζ). Ὁμοία· συνεκολλήθη ἐκ τεμαχίων· ταύτης ἡ βάσις δισκοειδής· παρίσταται πάλη τοῦ Ἡρακλέους μὲ τὸν κάπρον μεταξὺ δύο ἐφίππων ἀμαζόνων(;)[3]· εἰς τὸ βάθος κλάδοι· ἄνω ἡ παράστασις κλείεται ὑπὸ ζεύγους γραμμῶν καὶ διπλῆς σειρᾶς ἐναλλασσομένων στιγμῶν· κάτω δύο ἐξηρημέναι ζῶναι (λεπτὴ καὶ πλατεῖα). ἐπὶ τοῦ ὤμου διπλῆ σειρὰ ροπαλοειδῶν κοσμημάτων· χρῆσις λευκοῦ χρώματος. Ὕψ. 0,148 μ.

9. (Πίν. 352 α). Ὁμοία· συνεκολλήθη καὶ ἐν μέρει συνεπληρώθη διὰ γύψου. Παράστασις, ἁδρομερῶς ἀποδεδομένη, τοῦ Ἡρακλέους καταβάλλοντος τὸν λέοντα· εἰς τὸ βάθος ὄπισθεν τοῦ λέοντος ἱσταμένη μορφή(;)· δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἐνδύματα, κάτω δεξιὰ τὸ ρόπαλον· ἄνω ἡ παράστασις πλαισιοῦται ὑπὸ ζεύγους γραμμῶν καὶ διπλῆς σειρᾶς στιγμῶν· κάτω ἐξηρημένη ζώνη· ἐπὶ τοῦ ὤμου διπλῆ σειρὰ ροπαλοειδῶν κοσμημάτων· περιωρισμένη χρῆσις χαράξεως. Ὕψ. 0,152 μ.

10. (Πίν. 351 α - β). Ληκύθιον μελαμβαφές, ἀκέραιον· συνεκολλήθη ὁ λαιμὸς μετὰ τῆς λαβῆς· στόμιον καλυκοειδές, βάσις ἐλαφρῶς κυρτὴ μὲ περιφέρειαν ἄβαφον· Σάτυρος καὶ Μαινὰς γυμνή, ὀρχούμενοι κατ' ἀντίθετον φοράν· αἱ μορφαὶ βαίνουν ἐπὶ λεπτῆς μελανῆς γραμμῆς· ἄνω καὶ κάτω περὶ τὴν κοιλίαν τοῦ ἀγγείου γραμμαὶ διακεκομμέναι, χρώματος πορφυροῦ· ὁμοία κατὰ τὴν ἕνωσιν τῆς βάσεως· ἐπὶ τοῦ ὤμου διπλῆ σειρὰ ροπαλοειδῶν κοσμημάτων. Τεχνοτροπία Six (τὸ ἐπίθετον χρῶμα τῶν μορφῶν ἔχει ἀποξεσθῆ). Ὕψ. 0,13 μ.

11. (Πίν. 352 β). Λήκυθος· συνεκολλήθη ὁ λαιμὸς μετὰ τῆς λαβῆς. Παρίστανται τέσσαρες γυναικεῖαι μορφαὶ ὀρχούμεναι πέριξ δένδρου, φέροντος λευκοὺς καρποὺς (Ἑσπερίδες;)· τὸ ἐπίχρισμα τῶν δύο κεντρικῶν μορφῶν ἔχει ἀποτριβῆ· ἄνω ἡ παράστασις πλαισιοῦται ὑπὸ συστήματος στιγμῶν μελανῶν καὶ λευκῶν μεταξὺ γραμμῶν· κάτω τρεῖς ἐξηρημέναι ζῶναι· ἐπὶ τοῦ ὤμου διπλῆ σειρὰ ροπαλοειδῶν κοσμημάτων· χρῆσις λευκοῦ καὶ πορφυροῦ χρώματος. Ὕψ. 0,183 μ.

12. (Πίν. 353, αἱ δύο πρῶται ἀριστερά). Ὁμοία, ἀκεραία· κοιλία κυλινδρική, στόμιον καλυκοειδές, βάσις δισκοειδὴς μὲ ἄβαφον τὴν κάθετον αὐτῆς ὄψιν· παράστασις Διονύσου πρὸς δεξιὰ μὲ ἐστραμμένην τὴν κεφαλὴν ὀπίσω μεταξὺ δύο Μαινάδων ἐπὶ ἡμιόνων· ἄνω ἡ παράστασις πλαισιοῦται ὑπὸ διπλῆς σειρᾶς ἐναλλασσομένων στιγμῶν μεταξὺ γραμμῶν (δύο κάτω καὶ μιᾶς ἄνω)· κάτω ἐξηρημένη ζώνη· ἐπὶ τοῦ ὤμου σειρὰ ροπαλοειδῶν κοσμημάτων. Ὕψ. 0,20 μ.

13. (Πίν. 353, δεξιά). Ὁμοία· συνεκολλήθη ἐκ τεμαχίων· περίγραμμα κοιλίας ἐντόνως στενούμενον πρὸς τὴν βάσιν· στόμιον καὶ βάσις ὡς τῆς προηγουμένης· παράστασις ἁρματοδρομίας· ὄπισθεν τῶν ἵππων στήλη ἀφέσεως· εἰς τὸ βάθος κλάδοι· ἄνω ἡ παράστασις κλείεται ὑπὸ ζεύγους γραμμῶν καὶ ἁπλοῦ μαιάνδρου πρὸς τὰ δεξιά· κάτω δύο ἐξηρημέναι ζῶναι· ἐπὶ τοῦ ὤμου διπλῆ

3. Ὁμοίου σχήματος καὶ μὲ τὴν αὐτὴν παράστασιν ἡ P2715 + P2722 ἀπὸ τὴν Ἀγοράν, ποὺ ἀποδίδεται εἰς τὸν ζωγράφον τοῦ Αἵμονος», πρβλ. Hesperia 15, πίν. 55, 148 (Vanderpool) καὶ Beazley ABV σ. 547, 233 «The Haimon group».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

σειρὰ ροπαλοειδῶν κοσμημάτων· χρῆσις λευκοῦ καὶ πορφυροῦ χρώματος. Ὕψ. 0,163 μ.

14. (Πίν. 354, ἀριστερὰ ἄνω καὶ κάτω). Ὁμοία· στόμιον καλυκοειδὲς συγκολληθέν· παρίστανται τρεῖς γυναικεῖαι μορφαὶ κρατοῦσαι κρόταλα καὶ ὀρχούμεναι· εἰς τὸ βάθος κλάδοι· ἄνω ἡ παράστασις κλείεται ὑπὸ προχείρως σχεδιασμένου μαιάνδρου[4], περιοριζομένου ἄνω καὶ κάτω ὑπὸ ζεύγους λεπτῶν γραμμῶν· κάτω πλατεῖα μελανὴ ζώνη μεταξὺ δύο λεπτῶν· ἐπὶ τοῦ ὤμου διπλῆ σειρὰ ροπαλοειδῶν κοσμημάτων. Τὸ μελανὸν ἐπίχρισμα τοῦ κάτω μέρους τῆς κοιλίας ἔχει ἀποτριβῆ (ὁ πηλὸς εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τεφρόχρους ἐκ πλημμελοῦς ὀπτήσεως). Χρῆσις λευκοῦ καὶ πορφυροῦ χρώματος. Ὕψ. 0,185 μ.

15. (Πίν. 354, μέσον ἄνω καὶ κάτω). Ὁμοία· ἐλλείπει τὸ στόμιον· μεταξὺ δύο καθημένων ἐπὶ δίφρου μορφῶν ἵππος(;) πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ πρὸ αὐτοῦ ἱσταμένη ἱματιοφόρος· εἰς τὸ βάθος κλάδοι· ἄνω ἡ παράστασις πλαισιοῦται ὑπὸ μαιάνδρου πρὸς δεξιά· ὁ λοιπὸς διάκοσμος ὡς ὁ τῆς προηγουμένης· χρῆσις λευκοῦ χρώματος. Σῳζ. ὕψ. 0,168 μ.

16. (Πίν. 354, δεξιὰ ἄνω καὶ κάτω). Ὁμοία· ἐλλείπει ὁ λαιμὸς μετὰ τμήματος τῆς λαβῆς· Παράστασις κώμου: ἀριστερὰ μορφὴ ἀνδρὸς γενειοφόρου καθημένου ἐπὶ δίφρου καὶ κρατοῦντος λύραν· εἰς τὸ κέντρον δύο ἱματιοφόροι ἀντιθέτως ἱστάμεναι καὶ κρατοῦσαι ἡ μὲν πρὸς ἀριστερὰ κρόταλα ἡ δὲ πρὸς δεξιὰ αὐλόν· δεξιὰ πρὸ τῆς αὐλητρίδος, μὲ ἐστραμμένην πρὸς αὐτὴν τὴν κεφαλὴν ἀνδρικὴ μορφή, ἐνδεδυμένη βραχὺ ἱμάτιον· ἄνω διπλῆ σειρὰ στιγμῶν μεταξὺ γραμμῶν, κάτω δύο μελαναὶ ζῶναι καὶ ἐπὶ τοῦ μελανοῦ ἐπιχρίσματος, τοῦ περὶ τὸν πυθμένα τοῦ ἀγγείου, πορφυρᾶ· ἐπὶ τοῦ ὤμου ροπαλοειδῆ κοσμήματα. Χρῆσις λευκοῦ χρώματος. (ἔχει ἀποτριβῆ). Σῳζ. ὕψ. 0,143 μ.

17. (Πίν. 355, ἀριστερὰ ἄνω καὶ κάτω). Ὁμοία ἀκεραία· εἰς τὸ κέντρον γυναικεία μορφὴ καθημένη πρὸς δεξιὰ ἐπὶ δίφρου καὶ κρατοῦσα ἀκαθόριστον ραβδοειδὲς ἀντικείμενον· ἑκατέρωθεν αὐτῆς ἀνὰ μία μορφή, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρὸς δεξιὰ ἐστραμμένη πρὸς τὸ κέντρον κάθηται ὡσαύτως ἐπὶ δίφρου· ἡ στάσις τῆς πρὸς ἀριστερὰ εἶναι ἀσαφὴς ἐκ τοῦ ὅτι ἔχει ἀποτριβῆ τὸ ἐπίχρισμα. Ἡ παράστασις εἶναι ἀδρομερέστατα ἀποδεδομένη μὲ φειδωλὴν χρῆσιν χαράξεως τῶν περιγραμμάτων· ἄνωθεν τῆς παραστάσεως διπλῆ σειρὰ στιγμῶν μεταξὺ γραμμῶν· κάτω πλατεῖα ταινία, ἐπὶ τοῦ ὤμου ροπαλοειδῆ κοσμήματα. Ὕψ. 0,19 μ.

18. (Πίν. 355, κέντρον, ἄνω καὶ κάτω). Ὁμοία ἀκεραία, μικροτέρου μεγέθους· παρίσταται «δρόμος ἀποβάτης»· ὄπισθεν τοῦ ἅρματος ὁπλίτης κρατῶν δόρυ[5] (τὰ χρώματα ἔχουν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτριβῆ). Ἄνωθεν τῆς παραστάσεως διπλῆ σειρὰ στιγμῶν μεταξὺ γραμμῶν. κάτω τρεῖς ἐξῃρημέναι ζῶναι· ἐπὶ τοῦ ὤμου ροπαλοειδῆ κοσμήματα. Χρῆσις λευκοῦ καὶ πορφυροῦ χρώματος. Ὕψ. 0,156 μ.

19. (Πίν. 355, δεξιὰ ἄνω καὶ κάτω). Ὁμοία μικροτέρα· ἡ ἐπιφάνεια κατὰ τόπους τετριμμένη· ὁμοίως παράστασις «δρόμου ἀποβάτου»· ἡ λοιπὴ διακόσμησις ὡς ἡ τῆς προηγουμένης πλὴν τοῦ ὅτι κάτω τῆς παραστάσεως ἐξῃρημένη πλατεῖα ζώνη. Ὕψ. 0,15 μ.

20. (Πίν. 356 α). Ὁμοία ἀκεραία· συνεκολλήθη ἡ βάσις. Ἀριστερὰ γυναικεία μορφὴ ἀνερχομένη εἰς τέθριππον ἅρμα· δύο ἄλλαι ἀντιμέτωποι ἱστάμεναι ὄπισθεν τῶν ἵππων καὶ πρὸ αὐτῶν ἑτέρα καθημένη ἐπὶ δίφρου· εἰς τὸ βάθος κλάδοι. Ἄνω τῆς παραστάσεως διπλῆ σειρὰ στιγμῶν μεταξὺ γραμμῶν, κάτω πλατεῖα ζώνη πορφυροῦ χρώματος. Ὕψ. 0,165 μ.

21. (Πίν. 356 β). Ὁμοία· ἔχει συγκολληθῆ ὁ λαιμὸς μετὰ τῆς λαβῆς· λαιμὸς ὑψηλὸς τοῦ τύπου «καπνοδόχου»[6]· βάσις εἰς σχῆμα τροχίλου· παρίσταται τέθριππον ἅρμα πρὸς δεξιὰ μὲ ἡνίοχον ἄνδρα πωγωνοφόρον· ἔμπροσθεν τῶν ἵππων δύο ἀντιμέτωποι μορφαί, ἱστάμεναι καὶ κρατοῦσαι δυσδιάγνωστα ἀντικείμενα (δᾷδας;)· δεξιὰ πρὸ τῶν ἵππων ἑτέρα καθημένη ἐπὶ δίφρου. Πρὸς τὰ ἄνω ἡ παράστασις κλείεται ὑπὸ συστήματος τριῶν ζωνῶν, πληρουμένων διὰ στιγμῶν· κάτω δύο ζεύγη ἐγχαράκτων γραμμῶν· ἐπὶ τοῦ ὤμου ροπαλοειδῆ κοσμήματα. Ὕψ. 0,193 μ.

22. (Πίν. 356 γ). Ὁμοία· ἔχει συγκολληθῆ ὁ λαιμὸς μετὰ τῆς λαβῆς. Παρίστανται ὁ Διόνυσος πρὸς δεξιὰ κρατῶν κέρας μεταξὺ δύο ἱππέων· εἰς τὸ βάθος κλάδοι. Ἄνω ἡ παράστασις πλαισιοῦται ὑπὸ τριῶν γραμμῶν μεταξὺ τῶν ὁποίων στιγμαὶ μὴ κανονικοῦ σχήματος· κάτω ἐξῃρημέναι λεπταὶ ζῶναι· ἐπὶ τοῦ ὤμου ροπαλοειδῆ κοσμήματα· τὸ γάνωμα τῶν μορφῶν ἔχει κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτριβῆ. Ὕψ. 0,18 μ.

4. Σχῆμα ὅμοιον μὲ τῆς ληκύθου P10335 ἀπὸ τὴν Ἀγοράν, πρβλ. Hesperia XXXII (1963), σ. 115, ἀριθ. Α2, πίν. 36. I.C. G Boulter καὶ Beazley, ABV, σ. 553, 397 (Haimon Group)

5. Σχετικὰ μὲ τὰς παραστάσεις αὐτὰς βλ. Beazley, ABV, σ. 544, 148.

6. Σύνηθες σχῆμα λαιμοῦ ληκύθων, ποὺ ἀποδίδονται εἰς τὸν ζωγράφον τῆς μεγαίρας (Beldam Painter), ἀπαντᾷ ὅμως καὶ εἰς ληκύθους τῆς «ὁμάδος τοῦ Αἵμονος» βλ. Haspels, ABL App. XIII, σ. 244, 74.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

23. Ὁμοία· ἐπιφάνεια λίαν ἐφθαρμένη· ἡ παράστασις ἐπὶ τῆς πλαγίας ὄψεως τοῦ ἀγγείου· μεταξὺ δύο ἐφίππων ἀμαζόνων(;) γυναικεία μορφὴ πρὸς δεξιὰ καθημένη ἐπὶ δίφρου καὶ κρατοῦσα λύραν. Χρῆσις λευκοῦ χρώματος. Ὕψ. 0,197 μ.,

24. Ὁμοία· συνεκολλήθη ὁ λαιμὸς ἀπὸ τῆς βάσεώς του. Ἐπὶ ὑπολεύκου ἐπιχρίσματος μελαμβαφὴς παράστασις κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποξεσθεῖσα· διακρίνεται τέθριππον πρὸς δεξιὰ μὲ ἡνίοχον γυναικείαν μορφήν· ἔμπροσθεν τῶν ἵππων ἀνδρικὴ μορφή, ἐνδεδυμένη βραχὺν χιτῶνα (Ἑρμῆς;) βαδίζουσα πρὸς δεξιὰ μὲ ἐστραμμένην τὴν κεφαλὴν ὀπίσω. Ἄνω ἡ παράστασις κλείεται ὑπὸ τριπλῆς σειρᾶς στιγμῶν μεταξὺ γραμμῶν καὶ κάτω ὑπὸ πλατείας ζώνης μεταξὺ δύο στενῶν· ἐπὶ τοῦ ὤμου ροπαλοειδῆ κοσμήματα. Χρῆσις βυσσίνου χρώματος. Ὕψ. 0,17 μ.

25. Ὁμοία· ἐπιφάνεια ἐφθαρμένη· τὰ χρώματα τῶν μορφῶν ἔχουν σχεδὸν τελείως ἀποξεσθῆ· διακρίνεται παράστασις ἁρματοδρομίας· ἡνίοχος γενειοφόρος μορφὴ μὲ λευκὸν χιτῶνα· διὰ λευκοῦ χρώματος δηλοῦται καὶ ἡ στήλη τῆς ἀφέσεως. Ὕψ. 0,20 μ.

26. Ὁμοία λίαν ἐφθαρμένη. Παράστασις ἁρματοδρομίας· ὄπισθεν τῶν ἵππων διακρίνεται γυναικεία μορφή. Χρῆσις λευκοῦ καὶ πορφυροῦ χρώματος. Ὕψ. 0,195 μ.

27. (Πίν. 357 α). Ληκύθιον ἀκέραιον· στόμιον καλυκοειδές· βάσις εἰς σχῆμα τροχίλου μὲ πλαγίαν ὄψιν κυρτὴν καὶ ἄβαφον· τέθριππον πρός δεξιά· (διακρίνονται τρεῖς μόνον ἵπποι) μὲ ἡνίοχον γυναικείαν μορφήν· ἑκατέρωθεν τῆς παραστάσεως κλάδοι. Ἄνω, ζεῦγος γραμμῶν καὶ διπλῆ σειρὰ ἐναλλασσομένων στιγμῶν, συνδεομένων διὰ τεθλασμένης γραμμῆς· κάτω, δύο ἐξῃρημέναι ζῶναι· ἐπὶ τοῦ ὤμου γλωσσωτά κοσμήματα. Χρῆσις πορφυροῦ χρώματος. Ὕψ. 0,115 μ.

28. (Πίν. 357 γ, πρῶτον ἐξ ἀριστερῶν). Ὅμοιον, ἀκέραιον· στόμιον εἰς σχῆμα ἐχίνου, βάσις κυρτὴ μὲ ἄβαφον τὴν πλαγίαν ὄψιν. Τὴν κοιλίαν τοῦ ἀγγείου περιβάλλουν, ἀρχόμεναι ἀπὸ τοῦ ὤμου, τρεῖς πλατεῖαι μελαμβαφεῖς ζῶναι, μεταξὺ τῶν ὁποίων δύο λεπταί· ὁ ὦμος ἀκόσμητος. Ὕψ. 0,11 μ..

29. (Πίν. 357 γ, δεύτερον). Ὅμοιον μελαμβαφές· συνεκολλήθησαν ὁ λαιμὸς καὶ ἡ λαβή· τὸ μελανὸν γάνωμα ἔχει κατὰ τόπους ἀποτριβῆ· εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς κοιλίας, ἀμέσως κάτω τοῦ ὤμου, ταινία πηλοῦ μὲ ζητοειδῆ κοσμήματα· ἐπὶ τοῦ ὤμου μελανὰ ροπαλοειδῆ κοσμήματα (ἔχουν ἀποτριβῆ).

30. (Πίν. 357 γ, τρίτον). Ὅμοιον ἀκέραιον· πηλὸς κιτρινέρυθρος σκοτεινός· ἐπὶ κιτρινωποῦ βάθους δύο πλάγια μελανόγραφα ἀνθέμια· τὰ ἐπίθετα χρώματα ἔχουν σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ἀποτριβῆ· ἐπὶ τοῦ ὤμου διπλῆ σειρὰ ροπαλοειδῶν κοσμημάτων. Ὕψ. 0,116 μ.

31. (Πίν. 357 γ, τελευταῖον). Ὅμοιον ἀκέραιον. Τὰ ἐπίθετα χρώματα ἔχουν ἀποτριβῆ. Ὕψ. 0,13 μ.

32. (Πίν. 357 β, δεξιά). Ὅμοιον· συνεκολλήθη ἐκ τεμαχίων καὶ ἐν μέρει συνεπληρώθη διὰ γύψου. Ἐπὶ τῆς κοιλίας τέσσαρα ὄρθια ἀντωπὰ ἀνθέμια, ἑνούμενα κατὰ τὴν βάσιν των διὰ κύκλων· κάτωθεν τῶν ἀνθεμίων δύο ἐξῃρημέναι ζῶναι· ἐπὶ τοῦ ὤμου διπλῆ σειρὰ ροπαλοειδῶν κοσμημάτων[7]. Ὕψ. 0,145 μ.

33. Ὅμοιον· συνεκολλήθησαν ὁ λαιμὸς καὶ ἡ λαβή. Ἐπὶ τῆς κοιλίας τέσσαρα ὄρθια ἀνθέμια, ἕκαστον ἐντὸς ἀψιδωτοῦ περιγράμματος· ἐντὸς τῶν κύκλων τοῦ κατὰ τὴν βάσιν τῶν ἀνθεμίων ἁλυσιδωτοῦ κοσμήματος λευκαὶ στιγμαί· ὁ διάκοσμος βαίνει ἐπὶ πλατείας μελανῆς ζώνης. Ὕψ. 0,137 μ.

34. Ὅμοιον συγκολληθὲν ἐκ τεμαχίων. Ὕψ. 0,126 μ.

35. Ὅμοιον ἀκέραιον. Ὕψ. 0,127 μ.,

36. Ὅμοιον· συνεκολλήθησαν ὁ λαιμὸς καὶ ἡ λαβή, συμπληρωθεῖσα κατὰ τὸ ἄνω μέρος διὰ γύψου. Ὕψ. 0,13 μ.

37. (Πίν. 357 β, ἀριστερά). Ὅμοιον ἀκέραιον· ἡ βάσις εἰς σχῆμα σπείρας μὲ ἄβαφον τὴν πλαγίαν ὄψιν· ἐπὶ τῆς κοιλίας τρία ὄρθια μελανόγραφα ἀνθέμια, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐντὸς ἀψιδωτοῦ περιγράμματος ἐξ ἐπιθέτου κιτρινωποῦ χρώματος· ὑπὸ τὸν διάκοσμον ἐξῃρημένη ταινία· ἐπὶ τοῦ ὤμου ροπαλοειδῆ κοσμήματα. Ὕψ. 0,135 μ.

38. Ὅμοιον· συνεκολλήθη ὁ λαιμός. Ὕψ. 0,123 μ..

39. Ὅμοιον· συνεκολλήθη τὸ χεῖλος καὶ συνεπληρώθη διὰ γύψου τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ. Ὕψ. 0,128 μ.

40. Ὅμοιον ἀκέραιον· συνεκολλήθη ὁ λαιμός. Ὕψ. 0,125 μ.

7. Ἡ Haspels, ἔ. ἀ. σ. 185, ἀποδίδει τὰς μὲ ὁμοίαν διακόσμησιν ληκύθους εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ ζωγράφου τῆς Μεγαίρας. Ὁμοία ἀπὸ τοὺς τάφους τῆς ὁδοῦ Λένορμαν, τὸ περιεχόμενον τῶν ὁποίων ἡ Haspels ἀποδίδει εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦτο καὶ χρονολογεῖ εἰς τὸ 470 - 460 π.Χ. μὲ κατώτατον ὅριον τὸ 450. Βλ. καὶ Hesperia 32 (1963), σ. 118, Β5, πίν. 37 (C. G Boulter).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

41. Ὅμοιον· κάτωθεν τοῦ διακόσμου τῆς κοιλίας τρεῖς ἐξηρημέναι ζῶναι καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς περιφερείας τῆς βάσεως καστανόχρους. Ὕψ. 0,139 μ.

42. Ὅμοιον· ἡ κάθετος ὄψις τῆς βάσεως μελανή. Ὕψ. 0,126 μ.

43. Ὅμοιον μὲ ἄβαφον τὴν κάθετον ὄψιν τῆς βάσεως. Ὕψ. 0,135 μ.

44. Μόνωτος κύαθος ἐκ πολλῶν τεμαχίων συγκολληθείς· πηλὸς κιτρινωπός· χεῖλος συστελλόμενον πρὸς τὰ ἔσω· βάσις κάτω ἐλαφρῶς κυρτή· εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικῶς περὶ τὸ χεῖλος καταστανόχρουν γάνωμα, ἐξηλειμμένον κατὰ τὸ πλεῖστον. Ὕψ. 0,05 διάμ. χείλους 0,105 μ..

45. (Πίν. 357 δ, δεξιά). Φιαλίδιον[8] ἀκέραιον πηλοῦ κιτρινωποῦ· εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικῶς καστανόχρουν γάνωμα· ὑπὸ τὴν βάσιν σπεῖραι ἐκ τοῦ τροχοῦ. Ὕψ. 0,029, διαμ. χειλ. 0,068, διαμ. βάσεως 0,037 μ.

46. (Πίν. 357 δ, ἀριστερά). Ὅμοιον, κατά τι μικρότερον· ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς περὶ τὸ χεῖλος ὑπομέλαν γάνωμα, ἀποτριβέν. Ὕψ. 0,026 διάμ. χείλ. 0,063, διάμ. βάσ. 0,035 μ.

47. (Πίν. 358 α). Εἰδώλιον θεᾶς καθημένης καὶ φερούσης ὑψηλὸν πόλον· χεῖρες δὲν φαίνονται· τὸ ὄπισθεν τοῦ σώματος κλειστόν, χειροποίητον, μὲ ὀπὴν καμινεύσεως ἐπὶ τῆς βάσεως. Πηλὸς ἐρυθρὸς τραχύς, ἀκάθαρτος. Ὕψ. 0,15 μ.

48. (Πίν. 358 β). Ὀξυπύθμενος ἀμφορίσκος ἐξ ὑαλομάζης χρώματος ἀνοικτοῦ κυανοῦ πρὸς ἰόχρουν· διάκοσμος ζωνῶν καὶ κυματοειδῶν γραμμῶν εἰς ἐναλλασσόμενα χρώματα ἀνοικτὸν κυανοῦν καὶ κίτρινον· ἀκέραιος. Ὕψ. 0,087 μ.

49. Ὅμοιος ἐλλιπής· ἀπετελέσθη ἐκ πολλῶν τεμαχίων· ὁ ὦμος μετὰ τοῦ λαιμοῦ ἐκ λευκῆς ὑαλίνης μάζης· ἡ κοιλία ἔχουσα βαθείας καθέτους αὐλακώσεις καλύπτεται ὑπὸ κυματοειδῶν κοσμημάτων εἰς ἐναλλασσόμενα χρώματα λευκὸν καὶ καστανόν. Ὕψ. 0,105 μ.

50. (Πίν. 358 γ). Ἀλάβαστρον ἐξ ἀδιαφανοῦς ὑάλου βαθέος κυανοῦ χρώματος· ὁ διάκοσμος ἐκ ταινιῶν καὶ τεθλασμένων γραμμῶν, λευκός· λαβαὶ ἐπίθετοι σιγμοειδεῖς· ἀκέραιον. Ὕψ. 0,14 μ.

51. (Πίν. 358 δ). Ὅμοιον ἐξ ἀλαβάστρου, ἀκέραιον· ὑποτυπώδεις λαβαὶ μετὰ ταινιοειδοῦς ἀπολήξεως. Ὕψ. 0,137 μ.

52. (Πίν. 358 δ). Μικρὰ φυσικὴ κογχύλη (ἀχιβάδα).

Τάφος 2: Ὀλίγον ὑψηλότερον ἐπὶ τοῦ βράχου, Δ. τοῦ τάφου 1, ἀνεφάνη κατὰ τὸν αὐτόθι γενόμενον καθαρισμὸν σπηλαιώδες ὄρυγμα, τὸ ὁποῖον, ὡς ἀπέδειξεν ἡ ἔρευνα, ἦτο τάφος θαλαμωτὸς (μέγ. ὕψ. 1.40 μ.) χρησιμοποιηθεὶς κατὰ καιροὺς ἀπὸ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. μέχρι τοῦ 2ου μ.Χ.

Ἔχει προχείρως λαξευθῆ ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ βράχου, χωρὶς καμμίαν ἄλλην διαμόρφωσιν· εἰς αὐτὸν εἰσήρχοντο διὰ πεταλοειδοῦς ἀνοίγματος ὕψους 0,55 μ. (Πίν. 359 α), τὸ ὁποῖον εὑρέθη μὲν ἀνοικτόν, δὲν ὑπάρχει ὅμως ἀμφιβολία ὅτι μετὰ τὴν ἑκάστοτε γινομένην ταφὴν θὰ ἐφράσσετο, ὡς συνήθως, διὰ πλακὸς ἢ διὰ τοιχαρίου.

Τὸ δάπεδον αὐτοῦ κεῖται 0,80 μ. χαμηλότερον τῆς εἰσόδου, πρὸ τῆς ὁποίας ἐσωτερικῶς ὑπάρχει λαξευτὸν κατώφλιον ὕψους 0,40 καὶ μήκους 1.80 μ. Κατὰ τὴν πρὸς Β. παρειὰν του ἀπεκαλύφθη κιβωτιόσχημον ὄρυγμα μήκους 1.80 πλάτους 0,80 καὶ βάθους 0,40 μ. Ἐντὸς αὐτοῦ προφανῶς ἐγένοντο αἱ ἀρχικαὶ ταφαί, μεταγενεστέρως ὅμως φαίνεται ὅτι αὗται ἐπεξετάθησαν ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ δαπέδου τοῦ τάφου. Σκελετοὶ ἀκέραιοι δὲν εὑρέθησαν, τὰ δὲ ἀνευρεθέντα κρανία εἶχον τελείως ἀποσαθρωθῆ. Ὁ τάφος εἶχεν ἀναμοχλευθῆ οἰκτρῶς, ἄγνωστον πότε. Σχετικῶς πολὺ ὀλίγα καὶ εὐτελῆ εἶναι τὰ ἐντὸς αὐτοῦ εὑρεθέντα κτερίσματα. Ἐξ αὐτῶν μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν δεκατέσσαρες λύχνοι, διότι μὲ τὸ νὰ ἀνήκουν εἰς χαρακτηριστικοὺς τύπους, προσφέρονται ὡς σχετικῶς ἀκριβῆ τεκμήρια διὰ τὴν χρονικὴν σειρὰν τῶν διαφόρων ταφῶν. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐνδιαφέροντα εἶναι καὶ τὰ ἀνευρεθέντα δώδεκα διαφόρου προελεύσεως νομίσματα, ἂν καὶ ταῦτα λόγῳ τῆς δυνατότητος μακροχρονίου χρήσεως εἶναι ὀλιγώτερον ἐνδεικτικά.

Εὑρήματα

1. (Πίν. 359 β). Λύχνος· συνεκολλήθη καὶ συνεπληρώθη διὰ γύψου· λαβὴ ὁριζοντία ταινιοειδής· βάσις ἐλαφρῶς κοίλη, ἐξέχουσα· χεῖλος συγκλῖνον πρὸς τὴν ὀπὴν πληρώσεως· μυκτὴρ μακρὸς καὶ πλατύς· πηλὸς κίτρινος. Μῆκ. 0,95 μ. ὕψ. 0,026 μ. Τύπος (κατὰ Broneer[9]) IV.

8. Σχεδὸν ὅμοια φιαλίδια ἔχουν εὑρεθῆ εἰς τὴν Κόρινθον καὶ χρονολογοῦνται εἰς τὸ 3ον - 4ον τέταρτον τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. (βλ. Corinth XIII, πίν. 59, 367,13 καὶ 14). Ἡ χρονολόγησις τῶν δελφικῶν (ὑπ' ἀριθ. 45 καὶ 46), ἂν καὶ ταῦτα συγκρινόμενα πρὸς τὰ προηγούμενα παρουσιάζουν στοιχεῖα μιᾶς νεωτέρας βαθμίδος ἐξελίξεως, δὲν εἶναι δυνατόν, σύμφωνα μὲ τὸ σύνολον τῶν εὑρημάτων τοῦ τάφου, νὰ καταβιβασθῆ πολὺ πέραν τῶν μέσων τοῦ αἰῶνος.

9. Corinth IV, II, Terracotta Lamps (1930). Ὁ R. H. Howland (The Athenian Agora IV, πίν. 33, no 172) χρονολογεῖ τοὺς λύχνους τοῦ τύπου τούτου εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

2. (Πίν. 359 β). Ἕτερος. Πλαγία ὄψις γωνιώδης, τοῦ σώματος ἀποτελουμένου ἐκ δύο κυρτῶν μερῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἄνω μεγαλύτερον· περὶ τὴν ὀπὴν πληρώσεως αὔλαξ, δεξιὰ μαστοειδὴς ἀπόφυσις· μυκτὴρ μακρὸς τεθραυσμένος κατὰ τὴν ἀπόληξιν, ἥτις σῴζει ἴχνη μελανὰ ἐκ τῆς χρήσεως. Ἡ βάσις ἐλαφρῶς κυρτὴ μὲ ὁμοκέντρους ἐκ τοῦ τροχοῦ κύκλους· ὅμοιοι κύκλοι καὶ ἐπὶ τοῦ κάτω μέρους τοῦ σώματος. Πηλὸς πορτοκαλλόχρους καὶ καστανόχρουν ἐπίχρισμα. Ὕψ. 0,032 μ. μῆκ. 0,091 μ. Τύπος IX.[10]

3. (Πίν. 359 β). Λύχνος. Σῶμα ἡμισφαιρικὸν μὲ βαθυτέραν τὴν ὀπὴν πληρώσεως πέριξ τῆς ὁποίας βαθεῖα αὔλαξ· μυκτὴρ ὀγκώδης, ἐπίπεδος κατὰ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν μὲ ἐλαφρὰν ἐσοχὴν ἐπὶ ἑκάστης τῶν καθέτων ὄψεων· ἀπόληξις καμπυλόγραμμος· δεξιὰ κωνικὴ ἀπόφυσις· πηλὸς κιτρινέρυθρος· ἐπίχρισμα πορτοκαλλόχρουν (τὸ κατὰ τὸ δεξιὸν ἥμισυ μελανὸν χρῶμα ἐκ τῆς διαφορᾶς ὀπτήσεως). Ὕψ. 0,03 μῆκ. 0,081 μ. Τύπος IX.

4. (Πίν. 359 β). Ὅμοιος τῷ προηγουμένῳ (μικρὰ συμπλήρωσις διὰ γύψου κατὰ τὴν ἀπόληξιν τοῦ μυκτῆρος καὶ περὶ τὸ χεῖλος πληρώσεως) δεξιὰ μηνοειδὴς ἀπόφυσις· ἐπίχρισμα μελανόν, ἀποτριβὲν κατὰ τόπους. Ὕψ. 0,032 μῆκ. 0,09 μ. Τύπος IX.

5. (Πίν. 359 β). Ἕτερος. Πλαγία ὄψις γωνιώδης· τὸ σῶμα ἐκ δύο κυρτῶν μερῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἄνω βαθύτερον· τὸ χεῖλος πληρώσεως ἐξαίρεται πλαστικῶς· μυκτὴρ χονδροειδὴς μὲ γωνιώδη πρὸς τὰ πλάγια ἐξέχοντα πέρατα καὶ ἐλλειψοειδῆ ὀπὴν θρυαλλίδος· λαβὴ δακτυλοειδής, φέρουσα ἐξωτερικῶς ζεῦγος ἐγχαράκτων γραμμῶν· ὑπὸ τὴν βάσιν σπεῖραι ἐκ τοῦ τροχοῦ· πηλὸς κιτρινέρυθρος, ἐπίχρισμα πορτοκαλλόχρουν. Ὕψ. μετὰ λαβῆς 0,04, ἄνευ λαβῆς ,0,025, μῆκ. 0,10 μ. Τύπος XI. (πλαγία ὄψις Broneer εἰκ. 14, 43).

6. (Πίν. 359 β). Ἕτερος. Χαρακτηριστικῶς ὀγκώδης μυκτὴρ ὀξείας ἀπολήξεως μὲ ἀμυγδαλωτὴν ὀπήν· περὶ τὴν ὀπὴν πληρώσεως ὑψηλὸν ἐν εἴδει σπείρας στόμιον· ἄνευ βάσεως· ἡ λαβὴ ἐλλείπει (συμπλήρωσις κατὰ τὰς ὑπαρχούσας ἐνδείξεις)· γάνωμα ἐρυθρωπόν· περὶ τὴν ὀπὴν τοῦ μυκτῆρος ἴχνη μέλανα ἐκ τῆς χρήσεως. Ὕψ. 0,045 διάμ. χείλ. 0,035 μ. Τύπος XV (Κνίδου).[11]

7. (Πίν. 359 β). Ἕτερος, ἀκέραιος. Πλαγία ὄψις κάθετος μὲ ἐλαφρὰν καμπύλην παρὰ τὴν βάσιν· ὀπὴ πληρώσεως εὐρεῖα, πέριξ δὲ αὐτῆς ἀβαθεστάτη αὔλαξ. Ἐπὶ τῆς περιφερείας τοῦ δίσκου παρὰ τὸ ὑψούμενον χεῖλος τέσσαρες μικραὶ ὀπαί· μυκτὴρ χονδροειδής, ἐπίθετος μὲ τριγωνικὴν ἀπόληξιν, λαβὴ (συγκεκολλημένη) δακτυλιόσχημος, ὑψουμένη ὑπὲρ τό χεῖλος. Βάσις ὑποτυπώδης, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς ὁποίας σπεῖραι ἐκ τοῦ τροχοῦ. Γάνωμα καστανέρυθρον, ἀποτριβὲν κατὰ τόπους. Ὕψ. ἄνευ λαβῆς 0,032, μετὰ τῆς λαβῆς 0,042 μ. Τύπος XVI(;)[12].

8. (Πίν. 359 γ). Ἕτερος ἄνευ βάσεως, (ἔχει ἐν μέρει συμπληρωθῆ)· δίσκος κοῖλος, σχήματος ἀμυγδαλωτοῦ, πλαισιούμενος ὑπὸ ταινίας μὲ ἐμπίεστα ὠοειδῆ κοσμήματα· μυκτὴρ βραχὺς τριγωνικὸς συνδεόμενος μετὰ τοῦ σώματος τοῦ λύχνου δι' ἑλίκων· λαβὴ κάθετος μὲ αὐλακώσεις κατὰ τὴν κορυφήν της· πηλὸς κιτρινωπός, ἐπίχρισμα σκοτεινὸν πορτοκαλλόχρουν, ὑπομέλαν εἴς τινα σημεῖα. Ὕψ. 0,04, μετὰ τῆς λαβῆς 0,055 καὶ μῆκ. 0,12 μ. Τύπος XXIV[13].

9. (Πίν. 359 γ). Ὅμοιος τῷ προηγουμένῳ· ὁ δίσκος, μικρὸν τμῆμα τοῦ ὁποίου συνεκολλήθη, εἶναι στρογγύλος, βαθυνόμενος πρὸς τὴν ὀπὴν πληρώσεως· λαβὴ συνεπληρώθη διὰ γύψου· τὸ πρὸς τὸν δίσκον ἄκρον τοῦ μὲ ὠοειδῆ διάκοσμον χείλους ἐξαίρεται πλαστικῶς, σχηματίζον παρὰ τὴν βάσιν τοῦ μυκτῆρος ἕλικας, νῦν μόλις διακρινομένας· μεταξὺ αὐτῶν μικρὰ ὀπή· μυκτὴρ πλατὺς καμπυλογράμμου ἀπολήξεως· πηλὸς πορτοκαλλόχρους, ἐπίχρισμα ἐρυθροκίτρινον, ἀπολεπισθέν. Ὕψ. 0,035, σῳζ. μῆκ. 0,115 μ. Τύπος XXIV.

10. (Πίν. 359 γ). Ὅμοιος· συνεκολλήθη ἐκ τεμαχίων καὶ κατὰ τὴν βάσιν συνεπληρώθη διὰ γύψου· χεῖλος στενὸν ἀκόσμητον, σχηματίζον παρὰ τὴν βάσιν τοῦ μυκτῆρος ἕλικας· μυκτὴρ βραχύς, καμπυλόγραμμος· ὁ δίσκος, οὐτινος μικρὸν μόνον τμῆμα διακρίνεται, ἔφερεν ἔκτυπον παράστασιν ἀγῶνος μονομάχων: ἀριστερὰ σῴζεται ἡ κυλινδρικὴ ἀσπὶς τοῦ ἱσταμένου καὶ ὄπισθεν αὐτῆς ὀρθία τρίαινα· δεξιὰ ἡ κεφαλὴ μετὰ τμήματος τοῦ στήθους καὶ τῆς κρατούσης δόρυ δεξιᾶς χειρὸς τοῦ καταβληθέντος· πηλὸς κιτρινωπός, ἐπί-

10. Ἡ τῶν προκειμένων λύχνων ἀπόδοσις εἰς τύπους ἀναφέρεται εἰς τὴν κατάταξιν Broneer ἔ.ἀ. Ὅμοιος ἀπὸ τὴν Ἀγορὰν χρονολογεῖται εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. (Πρβλ. Howland ἔ.ἀ. ἀριθ. 409).

11. Ὅμοιος ἀπὸ τὴν Ἀγορὰν (Howland ἀριθ. 504). Διάρκεια τοῦ τύπου ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. μέχρι τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ.

12. Ὅμοιος ἀπὸ τὴν Ἀγορὰν (Howland, ἀριθ. 484). Διάρκεια τοῦ τύπου ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. μέχρι τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ. Τοῦ αὐτοῦ τύπου λύχνος, ἄνευ ὅμως τῶν ἐπὶ τοῦ δίσκου ὀπῶν, ἔχει εὑρεθῆ εἰς Δελφούς (βλ. FdD V, ἀριθ. 500-502, εἰκ. 798).

13. Ὅμοιος εἰς Δελφούς (FdD V, 509, εἰκ. 805-805 α). Ὑπὸ τῆς Perlzweig (The Athenian Agora VII, πίν. 7, 217) ἡ ὁμὰς χρονολογεῖται εἰς τὸ τέλος τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

χρισμα καστανόχρουν. Ὕψ. 0,028, μῆκ. 0,117 μ. Τύπος XXIV[14].

11. (Πίν. 359 γ). Ὅμοιος· μικρὸν τμῆμα τῆς βάσεως συνεκολλήθη διά γύψου· χεῖλος στενὸν μὲ ὠοειδῆ διάκοσμον· ἐπὶ τοῦ δίσκου ἔκτυπος παράστασις μονομάχου πρὸς ἀριστερά: φέρει κράνος, περικνημῖδας καὶ διὰ τῆς προτεταμένης δεξιᾶς ἀσπίδα· ἡ ὀπὴ πληρώσεως δεξιὰ παρὰ τοὺς πόδας τῆς μορφῆς· ἑτέρα μικρὰ ὀπὴ μεταξὺ τῶν ἑλίκων τοῦ μυκτῆρος, περὶ τὴν ἀπόληξιν τοῦ ὁποίου ἴχνη καύσεως· πηλὸς κιτρινωπός, ἐπίχρισμα καστανόχρουν. Ὕψ. 0,03, μετὰ τῆς λαβῆς 0,044, μῆκ. 0,115 μ. Τύπος XXIV.

12. (Πίν. 359 γ). Ἀκέραιος (συνεκολλήθη τμῆμα τοῦ δίσκου)· χεῖλος πλατύ, ὁριζόντιον μὲ ὠοειδῆ διάκοσμον πέριξ τοῦ πλαστικῶς ἐξαιρουμένου ἄκρου τοῦ δίσκου, ὅστις κοσμεῖται δι' ἐκτύπων γραμμῶν ἀκτινοειδῶς διατεταγμένων περὶ τὴν ὀπὴν πληρώσεως· μυκτὴρ βραχὺς μὲ τὰς ἑκατέρωθεν ἀκμὰς συγκλινούσας μέχρι τοῦ δίσκου· λαβὴ κάθετος μετὰ δύο αὐλάκων· ἐπὶ τῆς βάσεως ἐπιγραφή: *Καρ]ποφόρο|υ*· πηλὸς κιτρινέρυθρος, γάνωμα ἀποτριβέν· τὸ ἄκρον τοῦ μυκτῆρος μελανὸν ἐκ τῆς χρήσεως. Ὕψ. 0,033, μετὰ τῆς λαβῆς 0,05, μῆκ. 0,10 μ. Τύπος XXVII[15].

13. Ὅμοιος· συνεκολλήθη τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος· ἀποκεκρουμένη ἡ ἀπόληξις τοῦ μυκτῆρος καὶ τὸ ἄνω μέρος τῆς λαβῆς. Χεῖλος στενόν, ἀκόσμητον· δίσκος πλατύς, κοσμούμενος δ' ἐκτύπων ἐπιμήκων φύλλων· αὐλακώσεις περιθέουν τὸν δίσκον καὶ τὰ πλάγια ἄκρα τοῦ μυκτῆρος· ἐξωτερικῶς ἐπὶ τοῦ πυθμένος ἔκτυπος δακτύλιος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔκτυπος διάκοσμος(;), ἀποτριβείς· πηλὸς ἐρυθρωπός, ἐπίχρισμα καστανόν. Ὕψ. 0,027, σῳζ. μῆκ. 0,10 μ. Τύπος XXVII.

14. (Πίν. 359 γ). Ὅμοιος, ἐλλείπει μικρὸν τμῆμα τοῦ δίσκου καὶ ὁ μυκτήρ· κατὰ τὴν διάμετρον τοῦ χείλους, ἔναντι ἀλλήλων δύο ταινιώδεις ἐξοχαί· ἐπὶ τοῦ δίσκου προτομὴ Ἀθηνᾶς πρὸς ἀριστερά, φερούσης κράνος (παράστασις ἐφθαρμένη)· ὑπὸ τὴν βάσιν ἐντὸς ἐγχαράκτου κύκλου σῴζεται ἡ ἐπιγραφή: *Ἀκταῖος*. Πηλὸς ἐρυθροκίτρινος εὔθριπτος, ὄπτησις κακή. Ὕψ. 0,031, σῳζ. μῆκ. 0,105 μ. Τύπος XXVII[16].

15. (Πίν. 360 α, δεξιά). Κάνθαρος μελαμβαφὴς συγκολληθεὶς ἐκ τεμαχίων καὶ ἐν μέρει συμπληρωθεὶς (ἡ μία τῶν λαβῶν κατὰ τὸ 1/3)· λαβαὶ διμερεῖς, σχηματίζουσαι ἄνω παρὰ τὸ χεῖλος κόμβον «ἡράκλειον ἄμμα»[17], βάσις ἀνεπτυγμένη, ὡσεὶ δίβαθμος· τοιχώματα λεπτά· πηλὸς κιτρινωπός, καθαρός· ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τὸ μελανὸν γάνωμα ἔχει ἀποτριβῆ. Ὕψ. 0,09, διάμ. χείλ. 0,083 μ.

16. (Πίν. 360 α, ἀριστερά). Ὅμοιος, συγκολληθείς· λαβαὶ ὁριζόντιοι ταινιοειδεῖς, βάσις κυρτὴ ἀνεπτυγμένη· πηλὸς πορτοκαλλόχρους· τὸ μελανὸν γάνωμα ἐσωτερικῶς διατηρεῖται μᾶλλον καλῶς· ἐξωτερικῶς ἔχει κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτριβῆ. Ὕψ. 0,103, διάμ. χείλ. 0,085 μ.

17. (Πίν. 360 α, μέσον). Μικρὸς κανθαροειδὴς σκύφος· συνεκολλήθη ἐκ τεμαχίων καὶ ἐν μέρει συνεπληρώθη· πλαγία ὄψις τοῦ σώματος κυλινδρικὴ ἀπὸ τοῦ χείλους μέχρι κάτω τῶν λαβῶν καὶ ἐκεῖθεν μέχρι τῆς βάσεως κυρτή[18]. βάσις χαμηλή· πηλὸς κιτρινέρυθρος· γάνωμα ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς μελανόν, ἀποτριβὲν κατὰ τὸ πλεῖστον. Ὕψ. 0,08, διάμ. χείλ. 0,06 μ.

18. (Πίν. 360 β, ἀριστερά). Οἰνοχόη ἀκεραία[19]· στόμιον τριφυλλόσχημον, λαβὴ ταινιοειδής, ὑψουμένη ὑπὲρ τὸ στόμιον· βάσις δακτυλιοειδής· τὸ σῶμα ἐκ δύο κυρτῶν μερῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἄνω βαθύτερον· περὶ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ πλαστικὸς δακτύλιος· πηλὸς πορτοκαλλόχρους, γάνωμα μελανόν. Ὕψ. μετὰ τῆς λαβῆς 0,10 μ.

19. (Πίν. 360 β, δεξιά). Ὁμοία ἀκεραία, πηλοῦ τεφροῦ ἀκαθάρτου· χεῖλος συμπιεσθὲν κατὰ τὴν τοποθέτησιν εἰς τὸν κλίβανον. Ὕψ. 0,105 μ.

20. (Πίν. 361 α, πρῶτος ἐξ ἀριστερῶν). Σκύφος, δίωτος, μελαμβαφής[20]· περὶ τὸ χεῖλος

14. Ὁμοίου λύχνου θραῦσμα ἔχει εὑρεθῆ εἰς Δελφοὺς (FdD V, 523, εἰκ. 817 καὶ 524, εἰκ. 818). Πρβλ. καὶ ὁμοία ΑΕ 1922, σ. 73, εἰκ. 12 (Φιλαδελφεύς), ἀρίστης διατηρήσεως εἰς τὸ Μουσεῖον Πρεβέζης.

15. Τοῦ αὐτοῦ τύπου ἀπὸ τὴν Ἀγοράν. Πρβλ. Perlzweig ἔ. ἀ., πίν. 8, 259: χρονολόγησις τῆς ὁμάδος εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ.

16. Perlzweig ἔ. ἀ., πίν. 15, 649. Χρονολόγησις τῆς ὁμάδος εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ.

17. Ὅμοιος ἀπὸ τὴν Ναύπακτον, βλ. ΑΔ 17 (1961 - 62): Χρονικά, σ. 183, Πίν. 210 α, πέμπτος δεξιὰ (Εὐθ. Μαστροκώστας). Ἡ διακόσμησις λαβῶν μὲ κόμβους δὲν εἶναι σπανία εἰς κανθάρους τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων· οὕτω ὁ 2355 τοῦ Ἐθν. Μουσείου (AM 26 (1901), σ. 74, 17, C. Watzinger). Ἄλλος ἀπὸ τὴν Ἀγοράν (Hesperia, 1951, πίν. 53 α). Φαίνεται δὲ ὅτι τὴν διακόσμησιν αὐτὴν τῶν λαβῶν ἐμιμήθησαν καὶ ἀλεξανδρινὰ ἐργαστήρια· Βλ. Expedition Ernst Sieglin, 11, 3, σ. 139, εἰκ. 144 p^1—p^2· καὶ Catal. Général des Antiquités Égyptiennes 1 (1912), πίν. LV, 110 καὶ 112.

18. Τοῦ αὐτοῦ τύπου, ἀλλὰ μὲ μαλακώτερον τὸ περίγραμμα τῶν τοιχωμάτων του καὶ λαβὰς μετὰ κόμβου, κάνθαρος ἀπὸ τὴν Ναύπακτον, Εὐθ. Μαστροκώστας ἔ. ἀ., πίν. 211.

19. Ὅμοιον σχεδὸν ἀγγεῖον, ἀλλὰ μὲ στόμιον κυκλικόν, ἀπὸ τὴν Ὄλυνθον χρονολογεῖται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. Πρβλ. D. M. Robinson, Excavations at Olynthus, V, πίν. 171, 805, 807.

20. Τοῦ αὐτοῦ σχήματος ἀγγεῖον ἀπὸ τὴν Ὄλυνθον χρονολογεῖται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. (ἔ.ἀ. XIII, πίν. 208, 656, 658). Πρβλ. σκύφον ἀπὸ τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος, ΑΕ 1958, σ. 93, εἰκ. 161 δεξιὰ (Σ. Χαριτωνίδης).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

μεταξὺ τῶν λαβῶν ἐγχάρακτοι κλαδίσκοι κισσοῦ, τοῦ ὁποίου τὰ φύλλα καὶ οἱ καρποὶ ἐξ ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος, ἀποξεσθέντες· ἐσωτερικῶς εἰς τὸν πυθμένα πέντε ἀνθεμωτὰ φύλλα ἀκτινοειδῶς διατεταγμένα· ἐπίχρισμα καστανὸν σκοτεινὸν (ἡ ἑτέρα πλευρὰ ἄβαφος). Ὕψ. 0,05, διάμ. χείλ. 0,10 μ.

21. (Πίν. 361 α, δεύτερος ἐξ ἀριστερῶν). Ὅμοιος μελαμβαφής· βάσις δακτυλιοειδής, ὑψηλή. Ὕψ. 0,03, διάμ. χείλ. 0,047.

22. (Πίν. 361 β, ἀριστερά). Σκυφίδιον ἄωτον[21], συγκολληθὲν ἐκ τεμαχίων· κοιλία ἡμισφαιρικὴ μὲ συστελλόμενον πρὸς τὰ ἔσω χεῖλος· βάσις δακτυλιοειδής· πηλὸς ἐρυθρωπός· ἐσωτερικῶς ἐπίχρισμα πορτοκαλλόχρουν, ἐξωτερικῶς καστανὸν μὲ διαφόρους ἐκ τῆς ὀπτήσεως ἀποχρώσεις. Ὕψ. 0,06, διάμ. χείλ. 0,10 μ.

23. (Πίν. 361 β, μέσον). Ὅμοιον, ἀποκεκρουμένον εἴς τινα μέρη τοῦ χείλους· πηλὸς κίτρινος· γάνωμα καστανὸν ἀνοικτόν, κατὰ τόπους πορτοκαλλόχρουν. Ὕψ. 0,042, διάμ. χείλ. 0,07.

24. (Πίν. 361 β, δεξιά). Ὅμοιον· πηλὸς κιτρινέρυθρος, γάνωμα πορτοκαλλόχρουν, ἀποτριβὲν κατὰ τόπους. Ὕψ. 0,035, διάμ. χείλ. 0,057 μ.

25. Κύαθος μόνωτος (one-handled) συγκολληθεὶς καὶ συμπληρωθείς· βάσις δακτυλιοειδής· πηλὸς πορτοκαλλόχρους ἀκάθαρτος· ἄνευ γανώματος. Ὕψ. 0.06, διάμ. χείλ. 0,115 μ.

26. (Πίν. 361 α, τρίτος ἐξ ἀριστερῶν). Σκύφος, συγκολληθεὶς ἐκ πολλῶν τεμαχίων· ἐξωτερικῶς ἄβαφος, ἐσωτερικῶς καστανόχρουν γάνωμα, ἀποτριβὲν κατὰ τὸ πλεῖστον. Ὕψ. 0,05, διάμ. χείλ. 0,105 μ.

27. (Πίν. 361 α, τέταρτος ἐξ ἀριστερῶν). Ὅμοιος (συνεπληρώθη διὰ γύψου ἡ λαβή)· τομὴ χειλέων ἐπίπεδος[22]. Πηλὸς ροδόχρους, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς καστανόχρουν γάνωμα, ἀμελῶς ἐπιτεθέν. Ὕψ. 0,043, διάμ. χείλ. 0,859 μ.

28. (Πίν. 362 α, μέσον). Χυτροειδὲς μόνωτον[23] ἀγγεῖον, συγκολληθέν· ἡ λαβὴ καὶ τμῆμα χείλους ἔχουν συμπληρωθῆ διὰ γύψου· κοιλία σφαιρική, πυθμὴν στρογγύλος· πηλὸς καστανέρυθρος, ἀκάθαρτος· ἄνευ γανώματος· ἴχνη μελανὰ ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς ἑστίας χρήσεως. Ὕψ. 0,08, διάμ. χείλ. 0,06 μ.

29. Χυτροειδὲς σφαιρικὸν ἀγγεῖον, εὐτελές· ἐλλείπει ἡ λαβή· πηλὸς ἀκάθαρτος ἐρυθρός. Ὕψ. 0,075, διάμ. χείλ. 0,053 μ.

30. (Πίν. 362 α, ἀριστερά). Οἰνοχόη ἀκεραία· κοιλία σφαιρική, χεῖλος εἰς σχῆμα «σπείρας»· βάσις δακτυλιοειδής· πηλὸς ἀκάθαρτος πορτοκαλλόχρους· ἀγάνωτος. Ὕψ. 0,14, διάμ. χείλ. 0,042 μ.

31. (Πίν. 362 α, δεξιά). Μικρὰ οἰνοχόη ἀκεραία· στόμιον τριφυλλόσχημον· κοιλία πεπλατυσμένη, λαβὴ ταινιοειδὴς ὑψουμένη ὑπὲρ τὸ χεῖλος· ὑπὸ τὴν βάσιν σπεῖραι ἐκ τοῦ τροχοῦ· πηλὸς πορτοκαλλόχρους ἀκάθαρτος. Ὕψ. 0,055, μετὰ τῆς λαβῆς 0,06 μ.

32. Μικρὰ ἀβαθὴς φιάλη μὲ συστελλόμενον πρὸς τὰ ἔσω χεῖλος· βάσις δακτυλιοειδής· πηλὸς πορτοκαλλόχρους· ἐλάχιστα ἴχνη γανώματος, ἀποτριβέντος. Ὕψ. 0,03, διάμ. χείλ. 0,095 μ.

33. (Πίν. 360 γ, μέσον). Ὀξυπύθμενος ἀμφορίσκος· συνεκολλήθησαν ὁ λαιμὸς καὶ αἱ λαβαί· πηλὸς πορτοκαλλόχρους, ἀκάθαρτος, ἀγάνωτος. Ὕψ. 0,18 μ.

34. (Πίν. 360 γ, δεξιά). Ἄωτον ἀγγεῖον μὲ ᾠοειδῆ κοιλίαν καὶ ὑψηλὸν κυλινδρικὸν λαιμόν· βάσις ἐπίπεδος. Πηλὸς ἐρυθρὸς-πορτοκαλλόχρους, βαθὺ πορτοκαλλόχρουν ἐπίχρισμα ἐπὶ τοῦ χείλους ὡς καὶ ζώνη κατὰ τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ. Ὕψ. 0,172, διάμ. βάσ. 0,05 μ.

35. (Πίν. 360 γ, ἀριστερά). Ἀλάβαστρον ἐκ πηλοῦ· συνεκολλήθη τὸ χεῖλος· ἴχνη κιτρινωποῦ ἐπιχρίσματος· πηλὸς κιτρινέρυθρος. Ὕψ. 0,131 μ.

36 (Πίν. 362 β, δεύτερον ἐξ ἀριστερῶν). Ἀτρακτοειδὲς ληκύθιον μὲ ᾠοειδῆ κοιλίαν, ἀκέραιον· πηλὸς φαιόχρους· ἐπὶ τοῦ ὤμου ζώνη ἐκ τεσσάρων ἐγχαράκτων γραμμῶν, ἐφ' ὁλοκλήρου δὲ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου, ἀπὸ τοῦ ὤμου μέχρι τῆς βάσεως, ζῶναι ἐναλλὰξ σκοτεινοῦ καὶ ὑπολεύκου χρώματος. Ὕψ. 0,105 μ.

37. (Πίν. 362 β, πρῶτον ἐξ ἀριστερῶν). Ὅμοιον τῷ προηγουμένῳ μὲ κοιλίαν περισσότερον ἐπιμήκη στενουμένην πρὸς τὴν βάσιν (συνεκολλήθη τὸ χεῖλος)· ἐπὶ τοῦ ὤμου καστανέρυθροι ζῶναι καὶ μεταξὺ αὐτῶν μία ὑπόλευκος· ὅμοιαι περιθέουν τὴν κοιλίαν. Ὕψ. 0,125 μ.

38. (Πίν. 362 β, τρίτον ἐξ ἀριστερῶν). Ὅμοιον συμπληρωθὲν καὶ συγκολληθὲν κατὰ τὴν κοιλίαν. Ὕψ. 0,08 μ.

39. (Πίν. 362 β, τέταρτον ἐξ ἀριστερῶν).

21. Ὅμοιος ἀπὸ τάφον τῆς Βεροίας (ΑΕ 1955, σ. 37, εἰκ. 17)· Ὁ Ἀνδρόνικος ἐνταῦθα κατατάσσει τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ εἰς τρεῖς κατηγορίας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαμορφώσεως τοῦ χείλους των.

22. Τὰς αὐτὰς περίπου ἀναλογίας ἔχει ὅμοιον κυάθιον ἀπὸ τὸν τάφον 7 τοῦ Κολωνακίου Θηβῶν (ΑΔ 3 (1917), σ. 223, ἀριθ. 1, εἰκ. 161 α), ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Κεραμόπουλον προσεγγίζει πρὸς τοὺς χρόνους τοῦ θεσπικοῦ πολυανδρίου. Παρεμφερὲς εἶναι καὶ τὸ κυάθιον ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖον τῆς πλατείας Συντάγματος, τὸ ὁποῖον χρονολογεῖται περὶ τὸ 420-410 π.Χ. (Βλ. ΑΕ 1958, σ. 90, τάφος XLVIII, πίν. 23 α, ἀριστερά).

23. Τὰ ἀγγεῖα τῆς κατηγορίας αὐτῆς κατὰ τὸν Κεραμόπουλον (ἔ.ἀ., σ. 226, εἰκ. 163) ἦσαν καθημερινῆς χρήσεως μαγειρικὰ σκεύη, κατὰ δὲ τὸν Ἀνδρόνικον (ἔ. ἀ. σ. 45, σημ. 1) ἐχρησίμευον πρὸς ἄντλησιν ὕδατος ἢ οἴνου ἐκ μεγάλων δοχείων, δι' ὃ καὶ τὰ ὀνομάζει *ἀρυτῆρας*.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ὅμοιον, μὲ κοιλίαν κατὰ τι περισσότερον στενουμένην τὴν βάσιν· περὶ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ καὶ περὶ τὴν κοιλίαν ἀνὰ μία ὑπόλευκος ζώνη. Ὕψ. 0,067 μ.

40. (Πίν. 362 γ). Ὑάλινον ἀγγεῖον μὲ κωνικὴν κοιλίαν καὶ ὑψηλὸν κυλινδρικὸν λαιμόν, ἀκέραιον. Ὕψ. 0,115 μ.

Νομίσματα[1] προερχόμενα ἀπὸ ἐπάλληλον ταφήν, τάφου 2 ἐκ Δελφῶν.

Ἀργυρᾶ

1) Λοκρίς. Ὀπούντιοι 369-338 π.Χ. Ἀμφορεὺς ΟΠ ΝΟ. Ἐκ τῶν λαβῶν σταφυλαί· ὄπ. Δεκαεξάκτινος ἀστήρ.

ὀβολὸς 0,80 γρ.

BMC pl. I, 2 (Πίν. 363, 3).

2) Ὅμοιον. Ἐκ τῶν λαβῶν φύλλα κισσοῦ·

0,60 γρ.

BMC πίν. I, 12 Sylloge 55 DNM 56. Τεθραυσμένον. (Πίν. 363, 2).

3) Φωκὶς 480-421 π.Χ.

Κεφαλὴ βοὸς ἀντωπή. Ὄπ. Προτομὴ κάπρου ἐντὸς ἐγκοίλου.

Ὀβολὸς 0,85 γρ.

BMC pl. III, 11. Sylloge ἔ. ἀ. ἀριθ. 90 κ. ἑ. (Πίν. 363, 1).

4) Αἴγινα 350-320 π.Χ.

Χερσαία Χελώνη Α (;). Ὄπ. ΝΙ ἐντὸς τετραγώνου διηρημένου εἰς πέντε μέρη.

Ἥμισυ ὀβολοῦ 0,40 γρ.

Πρβλ. Milbank. NNM 24, pl. III, 9 (Πίν. 363, 4).

5) Σικυών. Τέλος 4ου π.Χ. αἰ.

Κεφαλὴ Ἀπόλλωνος. Ὄπ. Περιστερὰ

0,56 γρ.

BMC πίν. IX 8, 9 Sylloge ἔ. ἀ. 66· ἐλλείπει μικρὸν τμῆμα (Πίν. 363, 5).

Χαλκᾶ

6) Αἰτωλῶν. 278-168 π.Χ.

Κεφαλὴ Ἀπόλλωνος. Ὄπ. ἐπιγραφὴ ἀσαφής. BMC πίν. XXX, 12 ἢ Λοκρῶν BMC πίν. II, 15 (Πίν. 363, 7).

1. Εἰς τὸν Πίν. 363 τὰ νομίσματα ἀπεικονίζονται κατὰ χρονολογικὴν σειράν.

7) Φωκέων. Μέσα 4ου π.Χ. αἰ.

Κεφαλὴ ἀντωπὴ βοός. Ὄπ. Φ ἐντὸς στεφάνου. BMC πίν. III, 22 ἢ Sylloge ἔ.ἀ. 131-132. Ἐφθαρμένον ἀπὸ κυκλοφορίαν (Πίν. 363, 6).

8) Δελφῶν, αὐτοκρατορικῶν χρόνων.

Κεφαλὴ Ἀπόλλωνος κιθαρῳδοῦ. ΔΕΛΦΩΝ. Ὄπ. ΠΥΘΙΑ ἐντὸς στεφάνου.

Σβορῶνος, Νομισματικὴ τῶν Δελφῶν, BCH XX (1896) πίν. XXVII, 3. Sylloge ἔ. ἀ., 149 (Πίν. 363, 8).

9) Θεσπιαί. Δομιτιανὸς 72-96 μ.Χ.

ΑΥΔΟΚΑΙΣΕΓΞΡ Κεφαλὴ ἀκτινοστεφὴς. Ὄπ. ΘΕΣΠ[ΙΕΩΝ]. Ἀπόλλων καθήμενος κρατῶν λύραν. BMC πίν. XVI 16, NCPC 117, 3, Eduards Corinth ἀριθ. 270 (Πίν. 363, 9).

10) Κόρινθος 4ος-3ος αἰ. π.Χ.

Πήγασος· ὄπ. τρίαινα.

Sylloge ἔ.ἀ. 169-185.

11) Κόρινθος Νέρων (;) 44-68 μ.Χ.

Προτομὴ Νέρωνος· πρβλ. BMC πίν. XVIII, 4. Ὄπ. παράστασις ἀσαφής.

Ἐφθαρμένον ἀπὸ μακρὰν κυκλοφορίαν.

12) Ἀδιάγνωστον. Κορίνθου(;).

Κεφαλὴ πωγωνοφόρος δεξ. Ὄπ. Ἐπιφάνεια ὠξειδωμένη.

Τὰ νομίσματα ὡς σύνολον παρουσιάζουν τὰς συνήθεις εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ποικιλίας, ἐκτὸς τοῦ ἡμίσεος αἰγινητικοῦ ὀβολοῦ, ὅστις ἀπαντᾷ μᾶλλον σπανιώτερον· χρονολογικῶς δὲ συμπίπτουν μὲ τὰς χρονολογήσεις τῶν ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ τάφου 2 ἀνευρεθέντων λύχνων.

Καθὼς φαίνεται ἐκ τῆς περιγραφῆς των ἀνήκουν τὰ ἀρχαιότερα εἰς τὰ τέλη τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., εἰς τὸν 4ον καὶ εἰς τὸν 3ον αἰ. π.Χ.

Καὶ ὑπάρχουν μὲν τύποι λύχνων χρονολογούμενοι καὶ τὸν 3ον μ.Χ. αἰ., ἐνῷ τὰ νεώτερα νομίσματα εἶναι τῶν χρόνων τοῦ Νέρωνος (44-68 μ.Χ.) καὶ τοῦ Δομιτιανοῦ (72-96 μ.Χ.), ἀλλὰ τὸ νόμισμα τοῦ Νέρωνος ἔχει τόσην φθορὰν ἀπὸ τὴν κυκλοφορίαν, ὥστε νὰ δικαιολογῆται ἡ χρησιμοποίησίς του συγχρόνως μὲ τὸν νεώτερον λύχνον. Εἶναι δὲ γνωστόν, καθὼς ἀποδεικνύεται ἀπὸ εὑρήματα νομισμάτων διασωθέντα ἀκέραια ἢ ἀπὸ ἄλλα δεδομένα, ὅτι νομίσματα δυνατὸν νὰ ἐκκυκλοφόρουν καὶ ἐπὶ τρεῖς ἢ καὶ πολὺ περισσοτέρους αἰῶνας.

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ

1. Μονὴ Ἁγάθωνος

Εἰς τὴν ἔκθεσιν περὶ τῶν βυζαντινῶν καὶ μεσαιωνικῶν μνημείων τοῦ Νομοῦ Φθιώτιδος, τὴν περιλαμβανομένην εἰς τὸ ΑΔ 19 (1964) : Χρονικά, σ. 226 κ.ἑ. περιεγράφησαν αἱ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο γενόμεναι ἐργασίαι διὰ τὴν ἀποκατάστασιν εἰς τὴν ἀρχικήν του μορφὴν τοῦ ναοῦ τῆς παρὰ τὴν Ὑπάτην Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἁγάθωνος.

Ὑπενθυμίζεται ἐδῶ, ὅτι τότε: ἀφῃρέθησαν αἱ μεταγενέστεραι δικλινεῖς στέγαι, αἱ ὁποῖαι ἀπέκρυπτον τὰ μέρη τῆς ἀνωδομίας τοῦ ναοῦ· τὰ μέρη ταῦτα, δηλαδὴ ὁ κεντρικὸς τροῦλλος, αἱ κεραῖαι καὶ οἱ τέσσαρες τρουλλίσκοι τῶν γωνιαίων παρεκκλησίων, ἀποκατεστάθησαν εἰς τὴν ἀρχικήν των μορφήν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποκαλυφθέντων αὐθεντικῶν στοιχείων· ἀφῃρέθησαν τὰ ἐπιχρίσματα, τὰ ὁποῖα ἐκάλυπτον ὅλας τὰς ἐπιφανείας τῶν τοίχων καί, τέλος, ἀφῃρέθη ὁ πρό τινων δεκαετιῶν προστεθεὶς ἐξωνάρθηξ μὲ τὴν πομπώδη πρόσοψιν (βλ. ΑΔ ἔ. ἀ. Πίν. 272 - 276).

Ἀπέμενον ἔκτοτε διὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ναοῦ: ἡ στέγασις τοῦ νάρθηκος μεταξὺ τῶν δύο δυτικῶν παρεκκλησίων, ἡ κατασκευὴ προστώου κατὰ μῆκος τοῦ δυτικοῦ τοίχου καὶ ἡ τοποθέτησις ὑαλοστασίων εἰς τὰ παράθυρα.

Τὸ πρῶτον τῶν θεμάτων τούτων ἐλύθη διὰ τῆς κατασκευῆς μονοκλινοῦς ξυλίνης στέγης μὲ ἐπικάλυψιν κεράμων, εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν ὅπου ἦτο καὶ ἡ ἀρχικὴ (Πίν. 364 α). Τοῦτο εἶναι ἀπολύτως ἐξηκριβωμένον, διότι μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐπιχρισμάτων ἐκ τῶν ἐπιφανειῶν τῶν τοίχων ἀπεκαλύφθησαν ἐπὶ μὲν τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ κυρίως ναοῦ αἱ ὀπαὶ πακτώσεως τῶν ξυλίνων δοκῶν τῆς προηγουμένης στέγης, ἐπὶ δὲ τῶν πρὸς τὸν νάρθηκα πλαγίων τοίχων τῶν δύο δυτικῶν παρεκκλησίων τὰ ἴχνη τῆς «ρύσεως» ταύτης.

Ἡ σύνθεσις τῆς στέγης ἔχει ὡς ἑξῆς: ἓξ ξύλιναι δοκοί, τετραγώνου διατομῆς (0,20 x 0,20 μ.) ἐπ' αὐτῶν, βαίνουσαι σταυροειδῶς, ὀκτὼ δοκίδες

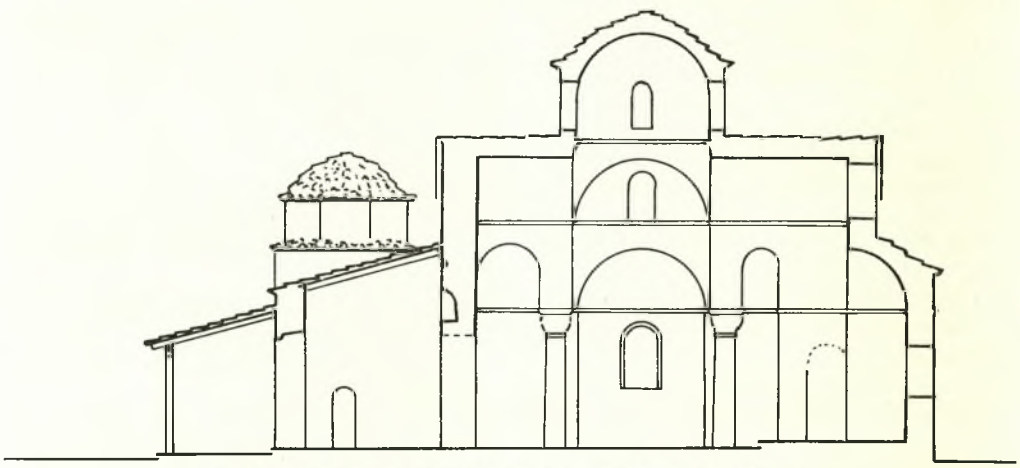

Σχέδ. 1. Κατὰ μῆκος τομὴ Καθολικοῦ Μονῆς Ἁγάθωνος

(0,06 x 0,06 μ.), ἐπ' αὐτῶν σανίδες (0,026 μ.), εἶτα πισσόχαρτον, εἶτα πλεκτὸν σύρμα καὶ ἐπ' αὐτοῦ αἱ κέραμοι.

Τὸ θέμα τοῦ προστώου ἐλύθη διὰ τῆς κατασκευῆς μονοκλινοῦς ξυλίνης στέγης, στηριχθείσης ἐπὶ ἓξ ξυλίνων στύλων (ὕψους 2.70 μ.), τετραγώνου διατομῆς (0,155 x 0,155 μ.), ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐτοποθετήθησαν «φουρούσια», μήκους 0,60 μ., καὶ ἐπ' αὐτῶν συνεχὲς ἐπιστύλιον (Πίν. 364 β). Τὸ ὕψος τοῦ προστώου τὸ ἔδωκαν ὀπαί, ἀποκαλυφθεῖσαι, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν κονιαμάτων, ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος καὶ τῶν δύο παρεκκλησίων (Πίν. 364 α). Ἐκ τῶν ὀπῶν τούτων ἄλλαι μέν εἶναι παλαιαί, ἐντὸς τῶν ὁποίων προσηρμόζοντο αἱ δοκίδες τοῦ πρώτου προστώου, ἄλλαι δὲ κατεσκευάσθησαν μεταγενεστέρως πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ πατώματος τοῦ σκευοφυλακίου.

Τὰ Σχέδ. 1 - 3 δεικνύουν τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν ἔλαβε τελικῶς ὁ ναός, μετὰ τὴν κατασκευὴν τῆς στέγης τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ προστώου.

Τέλος, κατεσκευάσθησαν καὶ ἐτοποθετήθησαν εἰς τὰ παράθυρα τοῦ ναοῦ σιδηρᾶ ὑαλοστάσια,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

εἰς σχέδια ὅμοια μὲ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὰ διασωθέντα παλαιότερα τοιαῦτα (Πίν. 364 β). Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην, ἐτειχίσθησαν δύο παράθυρα, ἀνοιγέντα πρό τινων ἐτῶν, εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς κόγχης τῶν δύο ἀνατολικῶν παρεκκλησίων, τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων, καὶ οὕτω παραμένουν τώρα τὰ δύο ἀρχικὰ δίλοβα στενὰ παράθυρα ἐκ πώρου λίθου, εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ ὕψους τῶν κογχῶν τῶν αὐτῶν παρεκκλησίων.

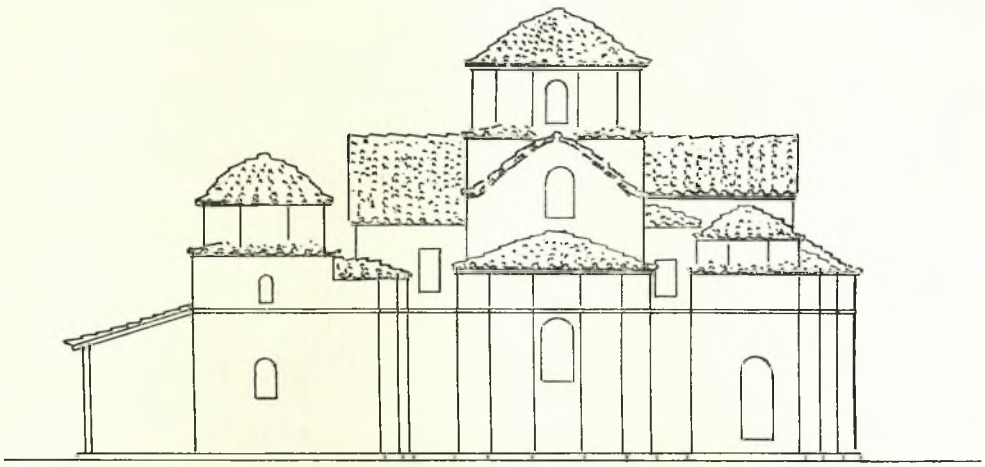

Σχέδ. 2. Καθολικὸν Μονῆς Ἁγάθωνος. Νοτία ὄψις μετὰ τὰς ἐργασίας

Παραλλήλως πρὸς τὰς ὡς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας ἐργασίας ἔγιναν καὶ αἱ ἑξῆς ἔρευναι:

α΄. Εἰς τὸ δάπεδον τοῦ νάρθηκος, ἔνθα, εἰς βάθος 0,25 μ. χαμηλότερον τοῦ πλακοστρώτου, εὑρέθη τὸ ὑπόστρωμα τοῦ ἀρχικοῦ πατώματος ἐκ πηλίνων πλακῶν, αἱ ὁποῖαι ὅμως ἔχουν ἐξαφανισθῆ. Εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἀρχικοῦ τούτου δαπέδου ἐτοποθετήθησαν αἱ μαρμάριναι πλάκες τοῦ μεταγενεστέρου. Συγχρόνως ἀπεκαλύφθη εἰς τὴν μεσαίαν θύραν, τὴν ὁδηγοῦσαν ἀπὸ τοῦ νάρθηκος εἰς τὸν κυρίως ναόν, τὸ ἀρχικὸν κατώφλιον

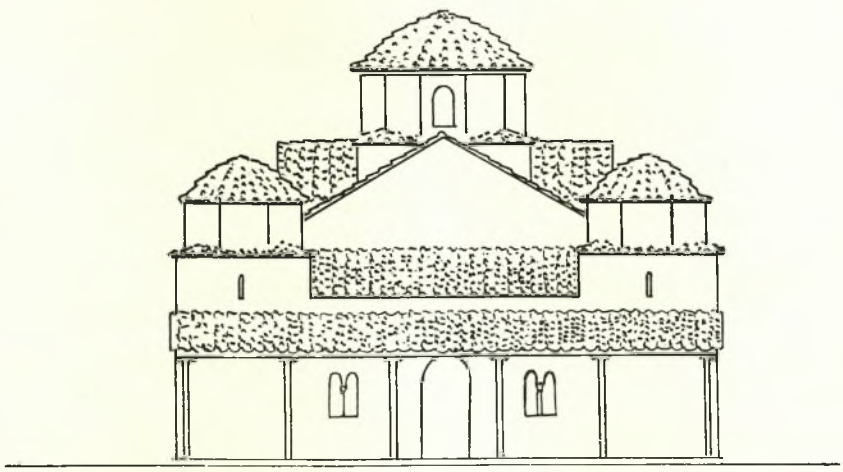

Σχέδ. 3. Καθολικὸν Μονῆς Ἁγάθωνος. Δυτικὴ ὄψις μετὰ τὰς ἐργασίας

ἐξ ἑνὸς μαρμάρου, μήκους 1.33 καὶ πλάτους 0,60 μ., εἰς τὰ ἄκρα τοῦ ὁποίου σῴζονται αἱ κοῖλαι ὑποδοχαὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων περιεστρέφοντο τὰ δύο φύλλα τῆς θύρας.

β΄. Εἰς τὸ δάπεδον τοῦ προστώου, ἔνθα, εἰς βάθος 0,35 μ. ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ ἐπιπέδου, εὑρέθη τὸ ἀρχικὸν δάπεδον ἐκ πηλίνων πλακῶν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ὑπελείφθησαν εἰσέτι διὰ τὸ προσεχὲς ἔτος ἕτεραι, μικροτέρας σημασίας, ἐργασίαι, ὡς καὶ ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ στερέωσις τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου.

Ἐφέτος κατηρτίσθη μελέτη διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ καθολικοῦ καὶ τῶν παλαιῶν κελλίων τῆς Μονῆς ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος τῆς Ὑπηρεσίας κ. Χαραλάμπους Μπούρα, ὁ ὁ-

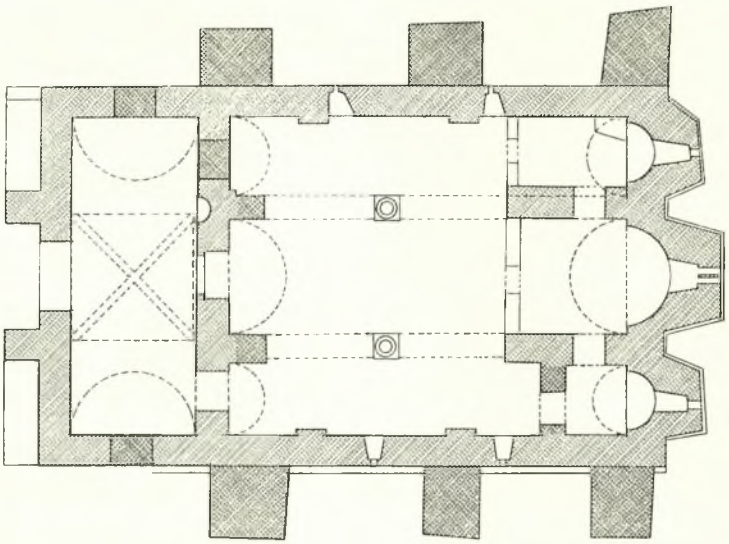

Σχέδ. 4. Καμένα Βοῦρλα. Μονὴ Μεταμορφώσεως ἢ Ἁγιά. Κάτοψις

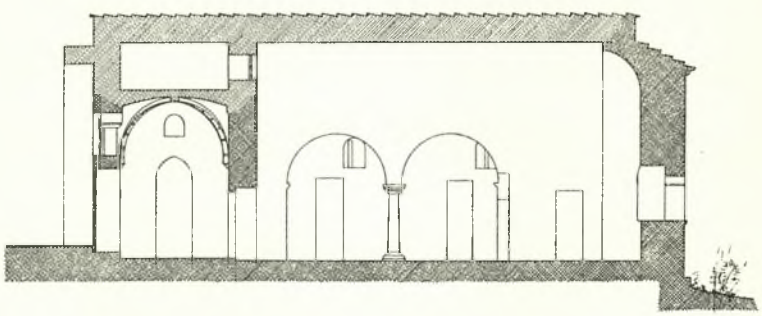

Σχέδ. 5. Καμένα Βοῦρλα. Μονὴ Μεταμορφώσεως ἢ Ἁγιά. Κατὰ μῆκος τομὴ

2. Μονὴ Μεταμορφώσεως (κοινῶς Ἁγιὰ)

Περὶ τῆς διαλελυμένης ταύτης Μονῆς, παρὰ τὰ Καμένα Βοῦρλα, ἐγένετο ἤδη λόγος εἰς τὰ Χρονικὰ τοῦ ΑΔ 17 (1961/62): Χρονικά, σ. 164. ποῖος ἐξεπόνησε καὶ τὰ σχέδια. (Πίν. 365 α - β· Σχέδ. 4 καὶ 5). Κατεγράφησαν τὰ παρὰ τὸν ναὸν γλυπτὰ μέλη, ἤτοι βάσεις κιόνων, κοσμῆται τέμπλου, κιονίσκοι, ἐπιθήματα κ. ἄ. (Πίν. 365 γ).

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Α. ΜΟΥΣΕΙΑΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

1. Μουσεῖον Βόλου

Εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου αἱ ἐπανεκθετικαὶ ἐργασίαι περιωρίσθησαν καὶ ἐφέτος εἰς προπαρασκευὴν τοῦ ἐκθεσίμου ὑλικοῦ καὶ γενικὴν συντήρησιν καὶ ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν παλαιοῦ ὑλικοῦ τοῦ Μουσείου καὶ τῶν ἀφθόνων νέων προσκτημάτων. Ἡ καταγραφὴ καὶ κατάταξις, συγκόλλησις καὶ συμπλήρωσις τῶν ἀγγείων, κυρίως, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ἡ συντήρησις τῶν ἐκ μετάλλου ἀρχαίων, κατέλαβον τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ὅλης προσπαθείας. Συγχρόνως συνετηρήθησαν κινητὰ ἀρχαῖα, μεταφερθέντα διὰ λόγους ἀσφαλείας ἐκ τοῦ Μουσείου Ἁλμυροῦ (τὸ ὁποῖον ἀκόμη δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ λειτουργήσῃ) καὶ μικρῶν τοπικῶν συλλογῶν ἀρχαιοτήτων (Ἐλασσόνος, Φαρσάλων), προπάντων τὰ μετάλλινα, τὰ ὁποῖα εἶχον φθαρῇ σημαντικῶς.

Εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου μετεφέροντο καθ' ὅλον τὸ ἔτος τυχαῖα εὑρήματα καὶ ἀνασκαφικὸν ὑλικόν (μέρος αὐτοῦ προήρχετο ἐκ τῶν γερμανικῶν ἀνασκαφῶν εἰς Ὀτζάκι Μαγούλαν καὶ Ἄργισσαν, εἶχε δὲ προσωρινῶς ἀποτεθῇ εἰς τὸ ἐν Λαρίσῃ Μουσεῖον), ἐκ δοκιμαστικῶν ἢ συστηματικῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ὑπηρεσίας (Φίλιας καὶ Ἀσκληπιείου Τρικάλων), ὡς καὶ τὰ ἑκάστοτε παραδιδόμενα ὑπὸ ἰδιωτῶν ἀρχαῖα, τὰ ὁποῖα ἐφέτος ὑπῆρξαν ἄφθονα καὶ σημαντικά.

Παρὰ τὴν καταβληθεῖσαν σύντονον προσπάθειαν, δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ καταγραφῇ ἐπιστημονικῶς τὸ σύνολον τοῦ ὑλικοῦ αὐτοῦ, ἡ δὲ τεχνικὴ ἐπεξεργασία του συνεχίσθη πολὺ πέραν τοῦ ἔτους.

Δὲν ἐσημειώθη πρόοδος καὶ ἐφέτος εἰς τὸ θέμα τῆς κτηριακῆς ὁλοκληρώσεως τοῦ Μουσείου Βόλου, καίτοι αἱ σχετικαὶ μελέται ἐπερατώθησαν πρὸ πολλοῦ, ἐλλείψει πιστώσεων. Ἡ αὐτὴ στασιμότης (ὡς παρετηρήθη καὶ ἀνωτέρω) ἐσημειώθη καὶ εἰς τὴν ἀντισεισμικὴν στήριξιν τοῦ Μουσείου τοῦ Ἁλμυροῦ, τὴν ἀνέγερσιν τοῦ νέου Μουσείου τῆς Λαρίσης κλπ.

2. Ἀρχαιολογικὴ Συλλογὴ Τρικάλων

Ἡ μικρὰ συλλογὴ ἀρχαιοτήτων ἐκ τῆς περιοχῆς τῶν Τρικάλων ἐστεγάζετο προσωρινῶς ἐντὸς προθήκης τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Δήμου Τρικκαίων. Ἐν ἀνάγλυφον ἐφυλάσσετο εἰς τὸ τέμενος «Κουρσοὺμ Τζαμί». Τῇ βοηθείᾳ τοῦ Δήμου τῶν Τρικκαίων καὶ τῆς «Φιλαρχαίου Ἑταιρείας Τρίκκης» ἐξησφαλίσθη εὐπρεπὴς στέγη διὰ τὴν συλλογήν ἐντὸς οἰκήματος παρὰ τὸν ναὸν τῆς Φανερωμένης, εἰς ὃ ἐστεγάσθη καὶ τὸ γραφεῖον καὶ ἡ ἀποθήκη τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Ἀσκληπιείου. Ἐντὸς μεταλλικῆς προθήκης ἐφυλάχθησαν τὰ μετάλλινα καὶ γενικῶς τὰ σπουδαιότερα τῶν κινητῶν εὑρημάτων, κατεγράφησαν καὶ συνετηρήθησαν καί ταῦτα καὶ τὰ λίθινα (γλυπτά, ἐπιγραφαί), ἐνῷ εἰς ἄλλον χῶρον ἀπετέθησαν τὰ γύψινα ἀντίγραφα τῶν ψηφιδωτῶν, ἅτινα ἐφέτος ἀπεκαλύφθησαν ἐν Τρικάλοις.

Β. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ

Τακτικαὶ ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι ἐνηργήθησαν ἐφέτος εἰς δύο ἀρχαῖα ἱερὰ τῆς Θεσσαλίας, εἰς τὸ παρὰ τὸ χωρίον Φίλια τῆς Καρδίτσης Ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς Ἰτωνίας, ὅπου καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἔγιναν ἀνασκαφαὶ καὶ δεύτερον ἐν Τρικάλοις, ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ περιφήμου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Ἀσκληπιείου τῆς ἀρχαίας Τρίκκης.

Δοκιμαστικοῦ χαρακτῆρος ἀνασκαφαὶ καὶ περιωρισμέναι σκαφικαὶ ἔρευναι, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τυχαίων εὑρημάτων ἢ πρὸς διάσωσιν κινδυνευόντων ἀρχαίων, ἐγένοντο εἰς πλείονα σημεῖα τῆς Θεσσαλίας.

1. Ἱερὸν Ἀθηνᾶς Ἰτωνίας (Φίλια-Καρδίτσης)[1]

Σημαντικὸν μέρος τοῦ χώρου, ὅπου ἐνετοπίσθη, μετὰ τὰς δοκιμαστικὰς ἀνασκαφὰς τῶν προηγουμένων δύο ἐτῶν, τὸ σπουδαιότατον αὐτὸ πανθεσσαλικὸν ἱερόν, ἀνεσκάφη συστηματικῶς ἐφέτος. Εἰς τὰ πέντε ἀνασκαφέντα τετράγωνα, πλευρᾶς δέκα μέτρων ἕκαστον, ἡ σκαφὴ μόνον εἰς τὰ τρία ἔφθασε μέχρι τοῦ Ὑστεροελλαδικοῦ στρώματος (Τετράγωνον Α 2, Β 2 καὶ Γ 2), τὸ ὁποῖον δοκιμαστικῶς μόνον ἐθίγη. Κύριος σκοπὸς τῶν ἀνασκαφῶν αὐτῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας (ἡ ὁποία καὶ ἐφέτος ἐχορήγησεν ἄφθονα οἰκονομικὰ μέσα) εἶχε τεθῇ ἡ διάσωσις τῶν κινητῶν εὑρημάτων (κατὰ μέγιστον ποσοστὸν ἀναθημάτων), κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ἱεροῦ. Κατεβλήθη συνεπῶς προσπάθεια συνδυασμοῦ τῶν σκοπῶν, οὕτω δὲ ἡ ἐργασία προσέλαβε ρυθμὸν σχετικῶς βραδύν. Εἰς τὸν κύριον τομέα τῶν ἀνασκαφῶν μέγας ὑπῆρξε καὶ ἐφέτος

1. Περὶ τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς Ἰτωνίας, παρὰ τὸ χωρίον Φίλια τῆς Καρδίτσης, πρβλ. ΑΔ 17 (1961/62): Χρονικά, σ. 179, καὶ ΑΔ 18 (1963): Χρονικά, σ. 135 κ.ἑ. Τὴν ἔκθεσιν τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ 1963 βλ. ἐν ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 244 κ. ἑ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ὁ ἀριθμὸς τῶν κινητῶν εὑρημάτων, κατ' ἐξοχὴν τῶν χαλκῶν ἀναθημάτων. Κατεγράφησαν ἐπὶ τόπου πεντακόσια (500) ἀντικείμενα καὶ ἄλλα συμπληρωματικῶς μετὰ τὸ πέρας τῶν ἀνασκαφῶν ἐν τῷ Μουσείῳ Βόλου, εἰς ὃ μεταφέρονται τὰ εὑρήματα.

Παρὰ τὰς ἐπιμόνους προσπαθείας μας, δὲν εὑρέθησαν καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον ἀξιόλογα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα εἰς τὴν ἀρχικὴν των θέσιν. Βεβαίως γνωστὸν εἶναι, ὅτι τὸ ἱερὸν εἰς τὴν ἀρχικήν του μορφὴν θὰ ἦτο πιθανῶς ἄ λ σ ο ς ἁπλοῦν ἢ τέμενος, χωρὶς κτίσματα μνημειώδους μορφῆς. Ἀλλὰ τὰ εὑρεθέντα προηγουμένως πώρινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη μαρτυροῦν περὶ τῆς ὑπάρξεως ἑνὸς τοὐλάχιστον μεγάλου κτίσματος (πιθανώτατα στωϊκοῦ), κατὰ τοὺς πρωΐμους ἑλληνιστικοὺς χρόνους (ἀρχαὶ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.), ἐπὶ πλέον δὲ λείψανα κεραμώσεως τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. ὑποδηλοῦν τὴν ὕπαρξιν καὶ παλαιοτέρας φάσεως.

Ἀφ' ἑτέρου ὁ χρόνος δὲν ἐπήρκεσε διὰ τὴν συστηματικὴν διὰ τάφρων δοκιμὴν εὐρυτέρας ἐκτάσεως, ἡ ὁποία ἄλλως θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι κινδυνώδης, λόγῳ τῆς δυσχερείας φρουρήσεως τοῦ ὅλου χώρου, περὶ τὸν ὁποῖον ἀείποτε ἐνεδρεύουν οἱ ἀρχαιοκάπηλοι. Ἴσως ἡ εὐρυτέρα δοκιμὴ καταστῇ δυνατὸν νὰ ἐπιχειρηθῇ μετὰ τὴν περίφραξιν τῆς ἐκτάσεως (τὴν ὁποίαν ἤδη ἀπηλλοτρίωσεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία) καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν ὁρῶν ἀσφαλείας.

Αἱ εἰδικώτεραι παρατηρήσεις μας ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ κυρίου τομέως ἔχουν ὡς ἑξῆς: Εἰς τὰ ἐπιφανειακὰ στρώματα ἀνευρέθησαν τάφοι, ἀκτέριστοι κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀναγόμενοι δὲ καταφανῶς εἰς χριστιανικοὺς χρόνους καὶ πιθανῶς σχέσιν ἔχοντες πρὸς τὴν ἐπισημανθεῖσαν εἰς τὸν χῶρον παλαιοχριστιανικὴν βασιλικήν. Λιθόστρωτον ἀπεκαλύφθη ἐντὸς δύο τετραγώνων εἰς βάθος 0,60 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, ἀλλαχοῦ δὲ καὶ βαθύτερον. Ποῖος ὁ προορισμὸς αὐτοῦ πρὸς τὸ παρὸν εἶναι ἄγνωστον. Εἰς ὅλα τὰ ἀνασκαφέντα τετράγωνα διεπιστώθησαν καὶ πάλιν εὐρεῖαι διαταραχαὶ τῶν ἐπιχώσεων ἐκ παλαιοτέρας δράσεως τῶν ἀρχαιοκαπήλων ἢ καὶ ἐκ προγενεστέρων σκαμμάτων διὰ τὴν ἀπόληψιν λίθων.

Στρῶμα ποταμίων χαλίκων καὶ ἄμμου ἐπεσημάνθη εἰς βάθος 0,78 ἕως 1 μ. καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἔκτασιν τῆς σκαφῆς· τὸ στρῶμα αὐτό, πάχους 0,15 ἕως 0,35 μ., δεικνύει κάποιαν ἐγκατάλειψιν τοῦ ἱεροῦ, ὀφειλομένην πιθανῶς εἰς πλημμύραν τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ Κουαρίου (Σοφαδίτικου). Ἡ ἐποχὴ τῆς ἀποθέσεως τοῦ στρώματος αὐτοῦ δὲν διεπιστώθη ἀνασκαφικῶς, χαρακτηριστικὸν ὅμως εἶναι, ὅτι κάτωθι τοῦ στρώματος αὐτοῦ εὑρίσκονται κατὰ κανόνα τὰ εὑρήματα τῶν ἀρχαϊκῶν καὶ γεωμετρικῶν χρόνων, ἐντὸς στρώματος τεφροῦ, τοῦ ὁποίου τὸ πάχος ποικίλλει ἀπὸ 0,28 μ. ἕως 0,54 μ. Εἰς τὴν βάσιν αὐτοῦ ἀπεκαλύφθη εἰς τρία τετράγωνα τῆς ἐφετεινῆς σκαφῆς τὸ Ὑστεροελλαδικὸν III στρῶμα, πάχους ἐνίοτε ὑπερβαίνοντος τὸ μέτρον. Περιωρισμένη δοκιμὴ εἰς βάθος, ἐντὸς τοῦ τετραγώνου Δ 2, ἔφερεν εἰς φῶς τοιχάριον μυκηναϊκῶν χρόνων, πλάτους 0,46 μ.

Ἡ παρουσία τοῦ στρώματος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἔκπληξις, διότι εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐκ τῆς Θεσσαλιώτιδος ἐλάχιστα μυκηναϊκὰ ἴχνη ὑπῆρχον μέχρι τοῦδε, οὐδεὶς δὲ συνοικισμὸς τῶν χρόνων αὐτῶν εἶχεν ἐπισημανθῆ. Πρόθεσίς μας εἶναι νὰ ἀνασκαφῇ τὸ στρῶμα τοῦτο εἰς ἔκτασιν ἱκανήν, ὥστε νὰ φωτισθῇ ἡ περίοδος αὐτὴ ἐκ τῆς θέσεως ἑνὸς τῶν σπουδαιοτέρων ἱερῶν τῆς Θεσσαλίας.

Τὰ ἐκ τοῦ «ἀρχαϊκοῦ - γεωμετρικοῦ» στρώματος εὑρήματα ἦσαν καὶ ἐφέτος ἄφθονα, ἀξιολογώτερα δὲ πάλιν τὰ χάλκινα. Πόρπαι διαφόρων τύπων (ἐνίοτε μὲ τὴν πλάκα πλουσίως κοσμουμένην) (Π ί ν. 366 α), περόναι (Π ί ν. 366 β), πτηνὰ ἐπὶ βάσεων (Π ί ν. 366 γ), κεφαλαὶ βοῶν (Π ί ν. 366 δ), διπλοῖ πελέκεις ἀναθηματικοὶ (Π ί ν. 366 ε), «κύμβαλα» (Π ί ν. 367 β) καὶ ἄλλα ἀσπιδόμορφα δισκάρια, σαυρωτῆρες καταπληκτικῆς διατηρήσεως, καὶ διάφορα ἐξαρτήματα χαλκᾶ, ποικίλων σχημάτων (Π ί ν. 367 α, γ, 368 α, γ) εὑρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ κυρίου τομέως. Ἐπὶ πλέον πλῆθος σιδηρῶν ὀβελῶν καὶ αἰχμῶν δοράτων, μαχαιρῶν καὶ ἄλλων ὅπλων, παραλλήλως πρὸς εὐάριθμα σιδηρᾶ ξίφη, πρωΐμων τύπων.

Ἡ ἐντύπωσίς μας ἐκ τῆς συνεχιζομένης ἀφθονίας χαλκῶν ἰδίως ἀναθημάτων, ἅτινα προχείρως ἀποδίδομεν εἰς «ἀποθέτας», εἶναι, ὅτι πάντα ταῦτα προέρχονται ἐξ ἀναθέσεων εἰς τὸ ἀκόμη ἀδιαμόρφωτον ἀρχέγονον ἱερόν, τὸ ὁποῖον θὰ εἶχε πιθανῶς τὴν μορφὴν ἄλσους[2].

Ἀπὸ τὰ πήλινα εὑρήματα, πλὴν τῆς κεραμεικῆς ἡ ὁποία κατὰ μέγιστον ποσοστὸν ἀνάγεται εἰς ρωμαϊκοὺς καὶ ὀψίμους ἑλληνιστικοὺς χρόνους (μὲ τὴν ἐξαίρεσιν, φυσικά, μεμονωμένων γεωμετρικῶν, ἀρχαϊκῶν καὶ κλασσικῶν ἀγγείων ἢ ὀστράκων), ἀξιολογώτερα εἶναι τὰ πήλινα εἰδώλια καὶ δὴ τὰ ἀρχαϊκά. Τὰ πλεῖστα παριστάνουν γυναικείαν θεότητα (Ἀθηνᾶν, προφανῶς) (Π ί ν.

2. Καὶ σήμερον ἀκόμη ἐπιζῇ ἡ ἀνάμνησις τοῦ παρθένου δάσους, τὸ ὁποῖον (κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἐντοπίων) ὑπῆρχεν εἰς τὴν θέσιν αὐτήν, πρὸ τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τῆς καλλιεργείας τοῦ ἐδάφους.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

368 β), ἡ ὁποία εἷς τινα παραδείγματα ἐμφανίζεται κρανοφόρος.

Ὀλίγα, τέλος, ἀλλ' ἀξιόλογα ἦσαν τὰ ἐκ πολυτίμων ὑλῶν ἀναθήματα (ψῆφοι ὅρμων ἐξ ἠλέκτρου, δίσκος πόρπης κ. ἄ. ἐξαρτήματα ἐξ ἐλεφαντοστοῦ), ἀπροσδοκήτως δὲ πενιχρὰ τὰ ἐξ ἀργύρου (ἐνώτιον, τμῆμα πόρπης) καὶ ἀνύπαρκτα τὰ χρυσᾶ. Ἀντιθέτως ἄφθονοι ψῆφοι ὅρμων ἐξ ὑάλου ἦλθον εἰς φῶς καὶ ἐφέτος.

Αἱ ἀνασκαφαὶ εἰς τὸν χῶρον τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ ἱεροῦ τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας ἐλπίζεται ὅτι θὰ συνεχισθοῦν καὶ θὰ ὁλοκληρωθοῦν κατὰ τὰ ἀμέσως προσεχῆ ἔτη. Κατὰ συνέπειαν κρίνεται περιττὴ ἡ διατύπωσις συμπερασμάτων καὶ γενικωτέρων κρίσεων περὶ τῆς λατρείας τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς ἐνταῦθα, στηριζομένων εἰς τὰς μέχρι τοῦδε γνωστὰς ἐνδείξεις. Πρὸς τὸ παρὸν καὶ ἐπί τινα ἔτη ἀκόμη κύριον ἔργον μας ἐνταῦθα θὰ εἶναι ἡ συνέχισις τῶν ἐρευνῶν καὶ ἡ λεπτομερειακὴ σπουδὴ τῶν εὑρημάτων καὶ τῶν ἀνασκαφικῶν στοιχείων.

2. Ἀσκληπιεῖον Τρίκκης (Τρίκαλα)

Συστηματικαὶ ἀνασκαφαί, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, ἐνηργήθησαν ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Τρικάλων (κυρίως εἰς τὸν ἐλεύθερον καὶ ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας ἀπαλλοτριωθέντα χῶρον πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου), πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ περιφήμου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Ἀσκληπιείου τῆς Τρίκκης[3]. Αἱ ἐργασίαι ἀπετέλεσαν συνέχειαν παλαιοτέρων ἀνασκαφῶν τῆς Ὑπηρεσίας (1956 καὶ 1957) καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (1958) εἰς τὴν αὐτὴν περιοχήν, περὶ τῶν ὁποίων προκαταρκτικαὶ ἐκθέσεις ἐδημοσιεύθησαν[4]. Παραλείπομεν ἑπομένως τοπογραφικὰς παρατηρήσεις περὶ τῆς ἀρχαίας Τρίκκης (τῆς ὁποίας ἡ ταύτισις πρὸς τὰ Τρίκαλα εἶναι βεβαία καὶ ἀναμφισβήτητος) καὶ ἀναδρομικὰς ἐξιστορήσεις τῶν παλαιοτέρων ἐρευνῶν τοῦ Καστριώτου[5].

Διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς παρούσης περιόδου ἀπεκαλύφθη σημαντικὸν μέρος μεγάλου δημοσίου κτηρίου τῆς Τρίκκης (Πίν. 369 α), πιθανῶς στωϊκοῦ, εἰς μῆκος 34 μ., ἐμελετήθη ἡ διάταξις τῶν στρωμάτων εἰς βάθος καὶ ἐπεσημάνθησαν σημαντικὰ μυκηναϊκὰ καὶ προϊστορικὰ λείψανα. Τοῦ μεγάλου αὐτοῦ κτηρίου μικρὸν μόνον τμῆμα εἶχεν ἐπισημανθῆ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἔτους 1958, ὁπότε εἶχον ἀποκαλυφθῆ καὶ τμήματα τῶν ψηφιδωτῶν αὐτοῦ δαπέδων. Εἰς τὰς νέας αἰθούσας τοῦ, πλάτους ἐσωτερικοῦ 11 μ., κτηρίου αὐτοῦ, εὑρέθησαν ἐφέτος πολὺ σπουδαιότερα ψηφιδωτὰ δάπεδα ρωμαϊκῶν ἐπίσης χρόνων. Τὸ κτήριον φαίνεται ὅτι κατεστράφη βιαίως κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τελευταίων ρωμαϊκῶν χρόνων (4ος αἰ. μ.Χ. πιθανῶς) καὶ ὅτι, εἰς τὴν ἀρχικήν του μορφήν, ἀνάγεται εἰς ὑψίμους ἑλληνιστικοὺς χρόνους. Τοῦτο τοὐλάχιστον συνάγεται ἐκ τῆς τοιχοδομίας καὶ τῆς μορφῆς τῶν συνδέσμων τῶν κυβολίθων (τὸ οἰκοδομικὸν ὑλικὸν εἶναι ὁ πλησίον λατομούμενος μαλακὸς ὑποπράσινος πωρόλιθος), ἀλλὰ καὶ ἐκ κεραμεικῶν λειψάνων τῶν τάφρων θεμελιώσεως αὐτοῦ. Τὸ κτήριον ἀνεχρησιμοποιήθη κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους, ἐνῷ ἀργότερον ὑπέστη γενικωτέρας ἐπισκευὰς καὶ διασκευάς. Εἰς τὴν τελευταίαν αὐτήν φάσιν (πιθανῶς τὸ 2ον αἰ. μ.Χ.) ἀνάγονται τὰ θαυμάσια ψηφιδωτὰ δάπεδα, περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος.

Ὡς δεικνύει ἡ κάτοψις, τὸ κτήριον (Β εἰς τὸ Σχέδ. 1) κατευθύνεται ἀπὸ ΒΑ. πρὸς ΝΔ. καὶ εἶναι δρομικόν, ὥστε ἡ ἑρμηνεία του ὡς στοᾶς εἶναι πιθανή, καίτοι ἀκόμη δὲν ἔχει ἀποδειχθῆ. Ἐν συνεχείᾳ στρέφεται κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς ΒΔ. καὶ φαίνεται ὅτι περιέκλειε κτίσματα ἱεροῦ προορισμοῦ. Τοῦτο συνάγεται ἐκ πολλῶν ἐνδείξεων (ἐλλείπουν τὰ δείγματα κατοικίας ὁλοκληρωτικῶς), κυρίως ὅμως ἐκ τῶν εὑρημάτων δοκιμαστικῆς τάφρου (Γ εἰς τὸ Σχέδ. 1), ἡ ὁποία ἠνοίχθη κατὰ τὸ τέρμα τῆς ὁδοῦ 25ης Μαρτίου, ὄπισθεν τῆς ἰδιοκτησίας Πολιανίτη, διὰ τὸν ἔλεγχον τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ περικλείστου στωϊκοῦ κτηρίου. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ καὶ εἰς βάθος μεῖζον τῶν δαπέδων τοῦ τελευταίου ρωμαϊκοῦ πλέον κτίσματος, εὑρέθησαν ἄφθονα μικρὰ τεμάχια ἐπιγραφῶν ἐπὶ μαρμαρίνων στηλῶν, ἀνήκοντα καταφανῶς εἰς ψηφίσματα τῶν Τρικκαίων ἢ καὶ ἄλλων πόλεων ἢ τοῦ Κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν, πιθανῶς, χρονολογούμενα δὲ εἰς τὸν 2ον καὶ 1ον π.Χ. αἰῶνα (Σχέδ. 2). Αἱ ἐπιγραφαὶ αὐταὶ εἶχον ἀνατεθῆ ἀσφαλῶς εἰς τὴν θέσιν αὐτήν, ἡ ὁποία ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὑπῆρξεν ἢ ἀρχαῖον ἱερὸν — καὶ μάλιστα τὸ σπουδαιότερον τῆς πόλεως — ἢ ὁπωσδήποτε τὸ ἐπιφανὲς σημεῖον αὐτῆς. Εἶναι δὲ πασίγνωστον, ὅτι τὸ σπουδαιότερον ἱερὸν τῆς Τρίκκης ὑπῆρξε τὸ Ἀσκληπιεῖον της καὶ ὅτι ἡ πόλις ἐν τῷ συνόλῳ ἐθεωρεῖτο ἱερὰ τῷ Ἀσκληπιῷ.

Θεωρῶ ἑπομένως τὰς ἐπιγραφικὰς αὐτὰς ἐν-

3. Περὶ τοῦ Ἀσκληπιείου τῆς Τρίκκης, τῶν παλαιοτέρων ἐρευνῶν τοῦ Καστριώτη καὶ τῶν ἡμετέρων τῶν ἐτῶν 1956-58 βλ. ΠΑΕ 1958, σ. 64 κ.ἑ. Πρβλ. ἐπίσης ΑΔ 16 (1960): Χρονικά, σ. 169-70.

4. Πρβλ. ἀνωτέρω ὑποσημ. 3.

5. Π. Καστριώτου, Περὶ τοῦ ἐν Τρίκκῃ Ἀσκληπιείου, 1903.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

δείξεις, ὡς ἐχούσας τὴν ἀξίαν ἀποδείξεων διὰ τὴν φύσιν τοῦ ἀνασκαπτομένου μεγάλου καὶ μνημειώδους μορφῆς δημοσίου κτηρίου τῆς ἀρχαίας Τρίκκης, τὸ ὁποῖον πιστεύω, ὅτι εἶναι τμῆμα τοῦ Ἀσκληπιείου. Τὸ ὅτι δὲν ἔχομεν πρὸς τὸ παρὸν ἀμέσους ἀποδείξεις, δὲν εἶναι ἐκπληκτικόν: Ὁ κύριος χῶρος τοῦ Ἱεροῦ καλύπτεται πυκνῶς σήμερον ὑπὸ οἰκημάτων καὶ εἶναι ἀδύνατος περαιτέρω ἔρευνα, ἂν δέν συντελεσθοῦν εὐρεῖαι ἀπαλλοτριώσεις. Ἐλπίζομεν ἄλλωστε, ὅτι πλείονα

Ὡς ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω, τὸ δάπεδον τῆς νοτίας αἰθούσης τοῦ μεγάλου στωϊκοῦ, πιθανῶς, κτηρίου τοῦ κεντρικοῦ τομέως τῶν ἀνασκαφῶν κοσμεῖται μὲ ψηφιδωτά. Τὸ κεντρικὸν πλαίσιον (διαστάσεων 4 x 2 μ. περίπου) περιβάλλεται ὑπὸ γεωμετρικῶν σχεδίων καὶ θεμάτων συνήθων εἰς ψηφιδωτὰ τῶν χρόνων αὐτῶν.

Εἰς τὸ κέντρον τῆς παραστάσεως τοῦ μεγάλου πλαισίου κυριαρχεῖ πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος ἡ μορφὴ ἀνδρὸς γενειοφόρου, αἴροντος πέλεκυν θρα-

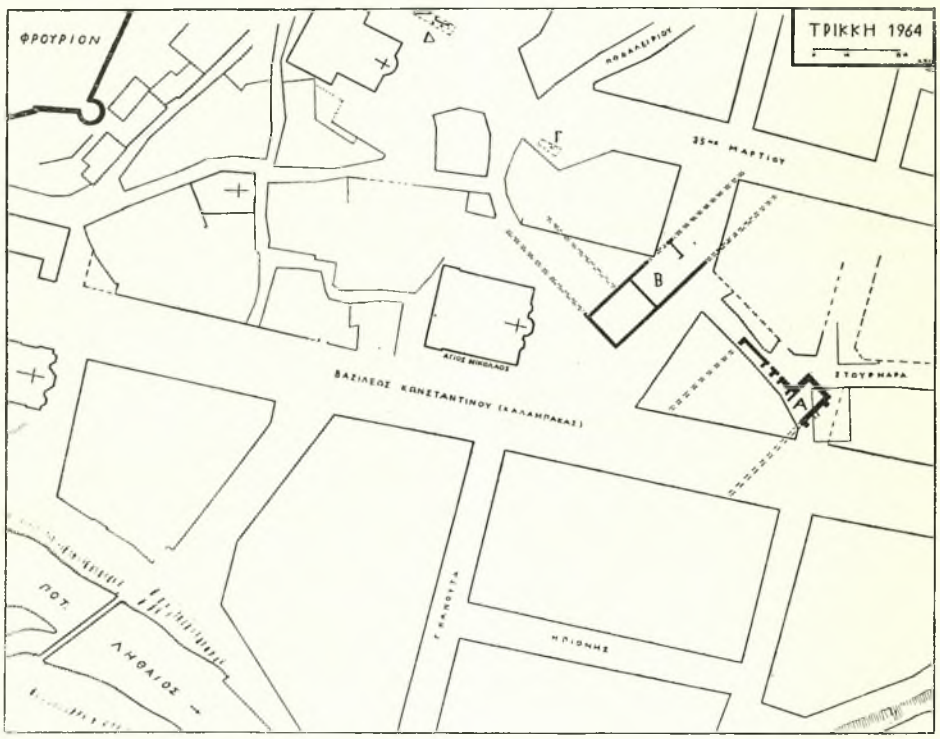

Σχέδ. 1. Τοπογραφικὸν σχέδιον τοῦ χώρου τῶν ἀνασκαφῶν ἐν Τρικάλοις. (Α = Λουτρών, Β = Στοά, Γ = Δοκιμ. τάφρος, Δ = Δοκιμ. τάφρος πρὸ τοῦ ναοῦ Φανερωμένης)

στοιχεῖα θὰ ἀποφέρουν αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ προσεχοῦς ἔτους.

Δοκιμαστικὴ τάφρος πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας Φανερωμένης (Δ εἰς τὸ Σχέδ. 1), ἔφερεν εἰς φῶς τμῆμα περιστυλίου (Πίν. 369 β), ἀνῆκον εἰς κτήριον διαφόρου προσανατολισμοῦ, χρονολογουμένου δὲ ἐπίσης εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους. Εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα τῆς τάφρου εὑρέθη κεραμεικὴ ἑλληνιστικῶν καὶ κλασσικῶν χρόνων, ὡς καὶ πηλίνη προτομὴ θεᾶς (Δήμητρος;) (Πίν. 370 α) καὶ πίναξ πήλινος ἀναθηματικός, μὲ παράστασιν πάλιν γυναικείας μορφῆς ἐντὸς ναΐσκου (Πίν. 370 β).

κικὸν (διπλοῦν) καί, προφανῶς ἐν ἐξάλλῳ καταστάσει, ἑτοίμου νὰ πλήξῃ εἰς τὴν ρίζαν κλῆμα ἀμπέλου, οἱ βλαστοί τοῦ ὁποίου ἁπλοῦνται πρὸς τὴν κατεύθυνσίν του καὶ γεμίζουν τὸν πίνακα (Πίν. 371). Παρὰ τὴν ρίζαν ὅμως παρίσταται γυνή, τείνουσα ἱκετευτικῶς τὴν χεῖρα πρὸς τὰ ἄνω, ἐνῷ ἄλλη γυναικεία μορφὴ (δυστυχῶς πολὺ βεβλαμμένη) ὑψοῦται μεγαλοπρεπὴς παρὰ τὸν ἄνδρα, κρατοῦσα διὰ τῆς ἀριστερᾶς πυρσόν, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς τὴν χεῖρα τῆς ἀνδρικῆς μορφῆς, ὡς διά νὰ τὴν ἀναχαιτίσῃ (Πίν. 372 α). Τέλος, κάτω ἀριστερὰ μόλις διακρίνονται τμήματα ἄλλης γυναικείας μορφῆς, καθημένης, ὑπεράνω

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

τῆς ὁποίας ἡ ἐπιγραφή: ΘΡΑΚΗ. Ἡ δήλωσις τοῦ τόπου ἑπομένως ὑπάρχει, ἀλλὰ καὶ ἂν ἔλειπε θὰ ἦτο εὔκολος ἡ ἑρμηνεία τῆς παραστάσεως: Ἡ ἕξαλλος μορφὴ (Πίν. 372 β) εἶναι προφανῶς ὁ ἐκμανεὶς βασιλεὺς τῶν Ἠδωνῶν τῆς Θρᾴκης Λυκοῦργος, ἡ παρ' αὐτὸν πυρσοφόρος γυναικεία μορφὴ μαινάς καὶ ἡ ὅλη σκηνὴ γνωστοτάτη ἐκ τῆς μυθολογίας, ἀλλὰ ὄχι σπανία καὶ ἐν τῇ τέχνῃ.

Ὁπωσδήποτε, ἡ παράστασις τοῦ νέου ψηφιδωτοῦ τῆς Τρίκκης εἶναι μία τῶν πλέον γραφικῶν ἀποδόσεων τοῦ θέματος, ἀποτελεῖ δὲ καὶ ἄλλως λίαν εὐπρόσδεκτον πλουτισμὸν τῶν θεμάτων ψηφιδωτῶν τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἐκ Θεσσαλίας, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐλάχιστα. Ἡ τέχνη τοῦ ψηφοθετήματος, τὸ ὁποῖον ὑπερηφάνως ὑπέγραψαν οἱ καλλιτέχναι, ὡς θὰ ἴδωμεν, εἶναι ἀρίστη: Λιτὸν σχέδιον, ἁρμονικὴ καὶ κάπως θεατρικὴ διάταξις τῶν μορφῶν (κυρίων καὶ δευτερευουσῶν), ἔξοχος κατανομὴ τῶν διακοσμητικῶν στοιχείων· ἐπὶ πλέον, θαυμαστὴ χρωματικὴ ποικιλία καὶ ἁρμονία (τὰ φύλλα τοῦ κλήματος ἔχουν ὄχι ἑνιαῖον πράσινον, ἀλλὰ τριῶν ἀποχρώσεων!), δύναμις καὶ χάρις εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ὄγκου. Χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολίαν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ τὸ ψηφοθέτημα τοῦτο ὡς τὸ σπουδαιότερον ἔργον ζωγραφικῆς τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἐκ Θεσσαλίας.

Εἰς τὸ ἀριστερὸν ἄνω μέρος τοῦ πλαισίου διεσώθη, εὐτυχῶς, ἡ ἐπιγραφή:

Τίτος Φλάβιος Ἑρμῆς καὶ
[Βά]σσος, Ἑρμοῦ [υἱ]οί, ἑαυτοῖς
τ[ῶν γ]ραφομέ[ν]ων ψη]φοθέ[ται.

Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1958 εἰς παρακειμένην αἴθουσαν τοῦ αὐτοῦ κτηρίου, εἶχον ἀποκαλυφθῆ τμήματα ψηφιδωτῶν δαπέδων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ

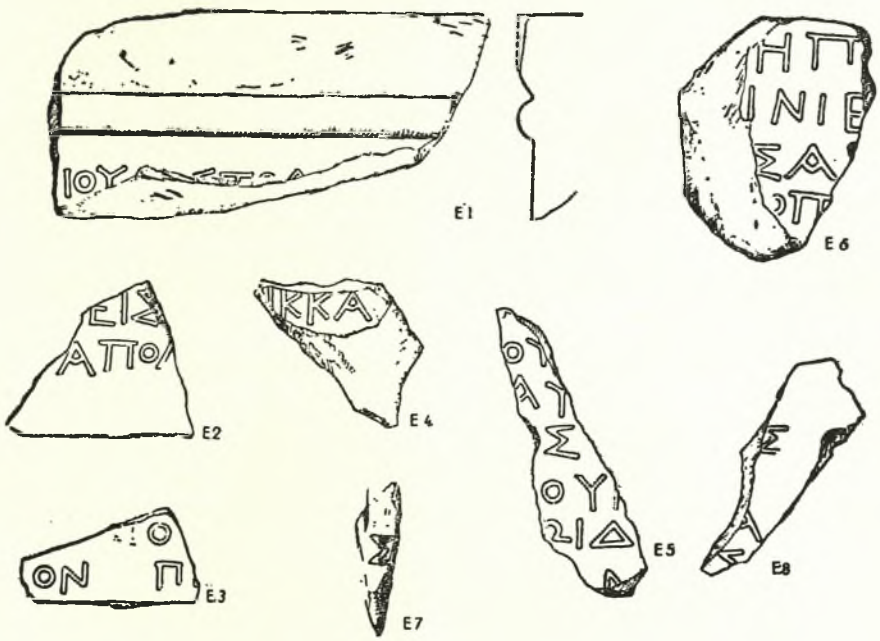

Σχέδ. 2. Τεμάχια ἐπιγραφῶν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Ἀσκληπιείου Τρίκκης

σπουδαιότερον ἔφερε πάλιν παράστασιν ἐκ τοῦ διονυσιακοῦ κύκλου.

Τὸ νέον ψηφιδωτὸν ἐκαθαρίσθη καὶ συνετηρήθη, κατὰ τὸ δυνατόν, ὑπὸ εἰδικοῦ συνεργείου τῆς Ὑπηρεσίας, ὑπὸ τὸν ζωγράφον κ. Κολέφαν, ὅστις ἐξεπόνησε καὶ ἀντίγραφον ἐπὶ γύψου τοῦ κεντρικοῦ μέρους τοῦ πλαισίου. Εὐρυτέρα συντήρησις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιχειρηθῇ τότε, λόγῳ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν.

Ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις εἰς τὸ ἀνώτερον μέρος τῶν ἐπιχώσεων τοῦ κεντρικοῦ τομέως κεραμεικοῦ κλιβάνου, ἐκτισμένου δι' ὠμῶν πλίνθων (Πίν. 373 α). Ἐντὸς αὐτοῦ εὑρέθησαν ἐξαιρετικῶς ἄφθονα τεμάχια ἀγγείων ἐφυαλωμένων καὶ ἄλλα μὴ ὀπτηθέντα, ἄνευ ἐφυαλώσεως, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐγχάρακτα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

(sgrafitto). Ἡ τεχνική εἶναι βυζαντινὴ καὶ πιθανῶς μέρος τῶν ἀγγείων εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν 14ον αἰῶνα. Ἐκ τῶν ὀστράκων τοῦ κλιβάνου καὶ τῶν ἐπιχώσεων τῶν μεταγενεστέρων στρωμάτων κατωρθώθη ἡ συμπλήρωσις δεκάδων ἀγγείων, οὕτω δὲ ἀπηρτίσθη ἀξιόλογος συλλογὴ βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς κεραμεικῆς. Δείγματα παρατίθενται εἰς τοὺς Πίν. 373 β, 374 α - β).

Ψηφιδωτὰ δάπεδα ρωμαϊκῶν χρόνων ἀπεκαλύφθησαν τυχαίως εἰς μικρὸν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας βάθος (ἐνιαχοῦ ἑνὸς μόνον μέτρου) εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς πόλεως, κατὰ τὴν διάρκειαν ἐργασιῶν τοῦ Δήμου Τρικκαίων. Χάρις εἰς τὸ ἰδιαίτερον ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων ἐνδιαφέρον τοῦ Δημάρχου κ. Μάτη, εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ἐκρατήθησαν στοιχεῖα καὶ φωτογραφίαι. Εἰς τὸ Δημαρχεῖον τῆς πόλεως περισυνελέγησαν ἐπίσης 14 πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα, προερχόμενα πιθανῶς ἐκ τάφων καὶ δὴ παιδικῶν, ἐκ θέσεως ἐντὸς τῆς συγχρόνου πόλεως, πρὸς τὸ βόρειον αὐτῆς ἄκρον. Ἡ συλλογὴ εἶναι ἀξία λόγου καὶ καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ συμπληρώνει κενὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας πόλεως. Πράγματι, ἐξαιρέσει εὐαρίθμων ὀστράκων ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ 1956, δὲν εἶχον ἔλθει εἰς φῶς μέχρι τοῦδε εὑρήματα τῶν Πρωτογεωμετρικῶν χρόνων — μιᾶς περιόδου κατ' ἐξοχὴν καιρίας διὰ τὴν Ἑστιαιώτιδα καὶ τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς πόλιν, τὴν Τρίκκην. Τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ θὰ δημοσιευθοῦν πλήρως ἀλλαχοῦ, ἀλλὰ παρατηρήσεις τινὲς εἶναι ἀπαραίτητοι καὶ ἐνταῦθα: Τὰ ἀγγεῖα φέρουν συνήθως στιλπνὸν ἢ κάπως ἀμαυρὸν καστανὸν γάνωμα, ὅμοιον ποιοτικῶς πρὸς τὸ γάνωμα ἀγγείων τῶν αὐτῶν χρόνων ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Θεσσαλίας, ἄλλα ὅμως εἶναι μελανὰ καὶ ἐνθυμίζουν καὶ εἰς ἄλλας τινὰς λεπτομερείας (πλαστικοὶ δακτύλιοι, μαστίδια) ὅμοια ἀγγεῖα τῆς Μακεδονίας. Ὅλα γενικῶς εἶναι μονόχρωμα καὶ ἀδιακόσμητα. Τὰ σχήματα, ἐξ ἄλλου, ἰδίως αἱ ὀπισθότμητοι πρόχοι, οἱ ἀμφορίσκοι καὶ τὰ θήλαστρα, μαρτυροῦν περὶ τῆς καταγωγῆς ἐκ παλαιοτέρας Ὑστεροελλαδικῆς - Μεσοελλαδικῆς παραδόσεως, ἐντοπίας πάλιν ἢ τοὐλάχιστον θεσσαλικῆς. Χαρακτηριστικὰ δείγματα παρατίθενται εἰς τὸν Πίν. 374 γ - δ.

Ἐκ τῆς ἐφετεινῆς ἀνασκαφῆς διεπιστώθη πάντως, ὅτι μέγα καὶ μνημειώδους μορφῆς δημόσιον κτήριον τῆς ἀρχαίας Τρίκκης ἔκειτο εἰς τὸν πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου χῶρον, ἔχον τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς προσανατολισμὸν πρὸς τὸ παλαιότερον (1956 καὶ 1957) ἀποκαλυφθὲν πρὸ τῆς οἰκίας Ζουρνατζῆ καὶ κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Στουρνάρα μέγα οἰκοδόμημα («λουτρῶνα») (Πρβλ. Σχέδ. 1, τὸ διὰ τοῦ Α δηλούμενον κτήριον). Τὸ ἐφέτος μερικῶς ἀποκαλυφθὲν κτήριον δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν (ἐξ ὅσων συνάγεται ἐκ πληροφοριῶν) κάτωθεν οἰκημάτων πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ὁδοῦ 25ης Μαρτίου μέχρις ἀποστάσεως 70 περίπου μέτρων. Πιθανῶς τόσον θὰ εἶναι καὶ τὸ πλάτος τοῦ κτηρίου, ἐὰν εἶναι τετράγωνον. Εἰς τὸν ἐσωτερικὸν χῶρον τοῦ δευτέρου ἐφυλάσσοντο ψηφίσματα, ἐπομένως ὁ χῶρος εἶχεν ἱερὸν προορισμὸν καὶ ἐνδεχομένως ἦτο ἡ θέσις ναοῦ ἢ βωμοῦ. Ὅτι τὰ κτήρια αὐτὰ ἀνῆκον εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον θεωρῶ πολὺ πιθανόν, πάντως δὲ πολὺ πιθανώτερον οἱασδήποτε ἄλλης ἐκδοχῆς.

Ἀπομένει, ὡς εἶναι φυσικόν, νὰ συνεχισθοῦν αἱ ἀνασκαφαὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἰδίως τοῦ μεγάλου στωϊκοῦ οἰκοδομήματος· αἱ δυσχέρειαι εἶναι μεγάλαι, ἀφ' ἑνὸς λόγῳ τοῦ πάχους τῶν ἐπιχώσεων, ἀφ' ἑτέρου ἕνεκα τοῦ ὕψους τῆς δαπάνης, ἡ ὁποία θὰ ἀπαιτηθῇ δι' ἀπαλλοτριώσεις. Κάθε θυσία δμως κρίνεται ἐπιβεβλημένη, ἐφ' ὅσον σκοπὸς τῶν ἐν Τρικάλοις ἀνασκαφῶν εἶναι ἡ ἀποκάλυψις τοῦ περιφήμου Ἀσκληπιείου τῆς Τρίκκης.

3. Μικραὶ ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι

Α. Λάρισα

Γενομένων βαθειῶν ἐκσκαφῶν διὰ τὴν θεμελίωσιν κτηρίου τοῦ Ο.Τ.Ε. ἐν Λαρίσῃ, παρὰ τὴν κεντρικὴν πλατεῖαν, ἀνευρέθη σύνθετον πεσσόκρανον, ἐκ σκληροῦ πωρολίθου, ὕψους 0,73 μ., ἀρίστης ἐργασίας τῶν πρωΐμων ἑλληνιστικῶν χρόνων. Ὁ χῶρος τοῦ οἰκοπέδου ἠλέγχθη διὰ τάφρων μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ἐκ τῆς δοκιμῆς δὲν προῆλθον στοιχεῖα, πείθοντα περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀρχαίου κτηρίου ἐν τῇ θέσει ταύτῃ.

Κατὰ τὰς ἐργασίας θεμελιώσεως ἄλλων δύο κτηρίων ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ροῦζβελτ (οἰκοδομαὶ Βουζίκα καὶ Τηλιοῦ) εὑρέθησαν λείψανα τοίχων μεγάλου κτηρίου τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Τὰ λείψανα ἐφωτογραφήθησαν καὶ ἐσχεδιάσθησαν.

Πολὺ σημαντικώτερα εὑρήματα ἐγένοντο κατὰ τὴν παρακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν διανοίξεως τάφρων διὰ τοποθέτησιν καλωδίων τοῦ Ο.Τ.Ε., κατὰ μῆκος κεντρικῶν ὁδῶν τῆς Λαρίσης. Τὴν παρακολούθησιν ἀνέλαβε μετὰ ζήλου ὁ ἔκτ. Ἐπιμελητὴς Ἀρχαιοτήτων κ. Νικόλαος Ταξιλτάρης, Γυμνασιάρχης ἐν Λαρίσῃ, καὶ εἰς τὴν προσωπικήν του ἐπιμονὴν ὀφείλεται ἡ διάσωσις σπουδαίων ἀρχαίων λειψάνων. Τὸ κυριώτερον ἐξ αὐτῶν ἦτο τμῆμα μεγάλου παλαιοχριστιανικοῦ κτηρίου (πιθανώτατα βασιλικῆς), ἐπισημανθὲν εἰς τὸ βάθος τάφρου ἐπὶ τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ Κύπρου, πρὸ τῆς

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἀγορᾶς. Ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς παρειᾶς τοίχου τοῦ κτηρίου αὐτοῦ ἐσφζοντο θαυμαστῆς ζωηρότητος καὶ τέχνης διακοσμητικὰ θέματα, γεγραμμένα ἐπὶ τοῦ κονιάματος (Πίν. 375 α - γ). Μέρος τῶν τοιχογραφημάτων ἀπετειχίσθη καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ ἐν Λαρίσῃ Μουσεῖον. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ χώρου προῆλθεν ἐπίσης ἐνεπίγραφον μαρμάρινον βάθρον (μῆκος 0,78, πλάτους 0,74 καὶ πάχος 0,18 μ.), φέρον τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν:

[Ὁ Δ]ᾶμος ὁ [Λαρι]σαίουν Αἰσχυλίδα Σατύροι κόραν Φιλο-
[ξ]ενίδα Ἀμουμειτείοι γυναῖκα.

Ἡ τιμωμένη ἐνταῦθα Αἰσχυλὶς Σατύρου εἶναι γνωστὴ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς IG IX² 1035 ὡς «λειτορεύσανσα Ἀρτέμιδι Δελφινίᾳ». Ἡ ἐπιγραφὴ εὑρέθη εἰς ἀβεβαίαν θέσιν, ἀποδίδεται ὅμως ὑπὸ τοῦ ἐκδότου — κακῶς βεβαίως — εἰς τὴν Γυρτῶνα, ἐπειδὴ ἄλλη ἐπιγραφὴ (ἡ ὑπ' ἀριθ. 1034), προερχομένη ἐκ τῆς πόλεως αὐτῆς πιθανῶς, μνημονεύει Αἰσχυλίδος Σατύρου, ἀπελευθέρας. Ἤδη βεβαιοῦται, ὅτι καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 1035 ἐπιγραφὴ προέρχεται ἐκ Λαρίσης.

Β. Πλατύκαμπος Λαρίσης

Κατὰ τὴν διάρκειαν θεμελιώσεως κτηρίου τῆς Ἀεροπορίας ἐπὶ δύο γηλόφων, δυτικῶς τῶν χωρίων Ἄνω καὶ Κάτω Πλατυκάμπου - Λαρίσης (παλ. ὄνομα Τοπουσλὰρ) εὑρέθησαν ἐνδιαφέροντα ἀρχαῖα λείψανα. Δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ ἐγένετο μόνον εἰς τὴν Δ. τοῦ Κάτω Πλατυκάμπου θέσιν, ὅπου σήμερον τὸ νεκροταφεῖον τοῦ χωρίου, κατὰ τὴν διασταύρωσιν τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Λαρίσης - Βόλου πρὸς τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς Χάλκην. Τὸ σημαντικὸν νέον στοιχεῖον, ὅπερ παρέσχεν ἡ ἔρευνα τοῦ ἀξιολόγου αὐτοῦ προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ ἦτο ἡ εὕρεσις σημαντικοῦ πάχους στρωμάτων (μέχρις 1.80 μ.) τῶν ἀρχαιοτέρων φάσεων τῆς Νεωτέρας Νεολιθικῆς καὶ δὴ τῆς περιόδου πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς «κλασσικῆς» κεραμεικῆς τοῦ λεγομένου ρυθμοῦ τοῦ Διμηνίου (Β 3α). Χαρακτηριστικὴ τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι κεραμεικὴ ἀμαυρόχρωμος καὶ πολύχρωμος, αὐστηρῶν γραμμικῶν θεμάτων. Τὰ ὄστρακα εἶναι καταπληκτικῶς ἄφθονα καὶ ἐκ τῆς λεπτομεροῦς αὐτῶν μελέτης θὰ συναχθοῦν πολύτιμα στοιχεῖα περὶ τῆς περιόδου.

Εἰς μίαν τάφρον καὶ εἰς τὸ βαθύτατον στρῶμα τῶν ἐπιχώσεων διεπιστώθη ἡ ὕπαρξις λεπτῆς στρώσεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ μόνον ἀρχαιότερα νεολιθικὰ λείψανα εὑρέθησαν, ἤτοι ὀλίγα ἀλλὰ χαρακτηριστικὰ ἐγχάρακτα καὶ ὑπόλευκα ἀγγεῖα, ἀναγόμενα εἰς τὴν ἀμέσως προγενεστέραν τοῦ «Πολιτισμοῦ τοῦ Σέσκλου» περίοδον καὶ τὴν ἔτι παλαιοτέραν τοῦ «Πρωτο - Σέσκλου».

Εἰς ἄλλην τάφρον καὶ εἰς τὸ ἀνώτατον στρῶμα παρετηρήθη διαταραχὴ τῆς ἐπιχώσεως, ὀφειλομένη εἰς λίαν ἀξιόλογον ταφὴν τῶν πρωτογεωμετρικῶν χρόνων. Τὰ εὑρήματα θὰ δημοσιευθοῦν προσεχῶς λεπτομερέστερον.

Γ. ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ - ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΑΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΑΡΧΑΙΩΝ

1. Τρίκαλα

Ἐκ τῆς πόλεως τῶν Τρικάλων, πλὴν τῶν ἤδη ἀνωτέρω μνημονευθέντων πρωτογεωμετρικῶν ἀγγείων, προέρχεται κορμὸς μαρμαρίνου ἀγάλματος θεᾶς, πιθανόν, ὕψους σῳζομένου 0,57 μ. κοινῆς ἐργασίας τῶν ἐσχάτων ἑλληνιστικῶν ἢ πρωΐμων ρωμαϊκῶν χρόνων. Ὁ κορμὸς εἶναι ἐλλιπὴς τά ἄκρα καὶ τεθραυσμένος εἰς τὸ μέσον (Πίν. 376 α).

Εἰς τὸ Δημαρχεῖον τῆς πόλεως ἐφυλάσσετο ἐπιτυμβία στήλη, μεταφερθεῖσα εἰς τὴν τοπικὴν συλλογήν: *- -[Φιλ]οξένου κὲ Εὔρυνα ἡ μήτηρ Φιλόξενον τὸν ἑαυτῶ[ν υἱόν].*

2. Πηνειὰς (Ζάρκο - Μαρί, Νομοῦ Τρικάλων)

Ἐκ θέσεως ἔναντι τοῦ χωρίου αὐτοῦ, δηλαδὴ ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ ἀρχαίου Ἄτραγος, προέρχονται τὰ κάτωθι ἀξιόλογα ἀρχαῖα: α) Μαρμαρίνη ἐπιτυμβία στήλη τοῦ 5ου αἰ. π. Χ., σῳζομένη εἰς δύο τεμάχια, κοσμουμένη δι' ἐξόχου κάλλους ἀνθεμίου (Πίν. 376 β). Εἰς τὴν μίαν τῶν στενῶν πλευρῶν τοῦ ἄλλου τεμαχίου διακρίνεται κατὰ μῆκος ἡ ἐπιγραφή: *αββοιμναμαθαντοντιπα- - - εστ - σεν - - - - -*, ἤτοι «Ἄββοι μνᾶμα θανόντι πα[τὴρ] ἐστ[α]σεν . . . . Προφανῶς πρόκειται περὶ ἐπιγράμματος.

β) Στήλη ἐπιτυμβία, μαρμαρίνη, ὕψους σῳζομένου 1.51 μ., φέρουσα τὴν ἔμμετρον ἐπιγραφήν:

Σῆς ἀρετῆς μνημεῖα τελεύτια ἐνθάδε φρουροὶ
στῆσαν ἀποφθιμένωι μνῆμα τόδ' ἀθάνατον εἰδ' ἀ-
ρετῆς ἕνεκεν θνητῶν ὧν [κ]εῖρ' ἔτιν' Ἀίδης: οὔτ' ἂν
ἐξέλιπεν φέγγος ὅδ' ἠ-
ελίου.

Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων συνάγεται, ὅτι τὸ ἐπίγραμμα ἀνάγεται εἰς τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

γ) Ἐπιτυμβία στήλη, ὕψους 0,64 μ. Ἐπιγραφή:
Ξενοφάνεις.

δ) Ὁμοία στήλη, μετ' ἐπιγραφῆς:
Ἱππόστρατος.

ε) Ἄλλη στήλη, μετ' ἐπιγραφῆς:
Ἄλκιππος.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Τέλος, ἐκ τῆς αὐτῆς θέσεως προέρχεται τμῆμα κορμοῦ γυναικείου μαρμαρίνου ἀγάλματος, σωζομένου ὕψους 0,64 μ., πιθανῶς τῶν τελευταίων ἑλληνιστικῶν χρόνων. Πάντα τὰ ἀνωτέρω εὑρήματα κατετέθησαν εἰς τὴν Συλλογὴν Τρικάλων.

3. Λ ά ρ ι σ α

Ἐνεπίγραφον βάθρον τιμητικοῦ ἀνδριάντος. Εὑρέθη ὑπὸ τοῦ ἐν Λαρίσῃ καλλιτέχνου φωτογράφου κ. Δημ. Τλούπα καὶ ἐδωρήθη εἰς τὸ Μουσεῖον Λαρίσης, προερχόμενον ἐκ τῶν βορείων κρασπέδων τῆς ἀκροπόλεως τῆς ἀρχαίας πόλεως. Διαστάσεις 0,70 x 0,70 x 0,30 μ. (Π ί ν. 376 γ).

Ὁ Δῆμος ὁ Λαρισαίων
Ἡγησίπολιν Ἀριστίωνος.

Ἐξ ἐπιγραφῶν τῆς Λαρίσης εἶναι γνωστὸς ὁ «Ἀριστίων Ἡγησιπόλεως» (IG IX², 540) πατὴρ πιθανῶς τοῦ τιμωμένου (ἡ ἐπιγραφὴ χρονολογεῖται εἰς τὸν 1ον αἰ. π.Χ., ἐνῷ ἡ ἡμετέρα εἶναι μεταγενεστέρα) καὶ πιθανῶς καὶ ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. 616, ἥτις δέον ὅπως συμπληρωθῇ:

Ὁ Δῆμο[ς ὁ Λαρισαίων]
Ἀριστίω[να Ἡγησιπόλεως].

Ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ὀργανισμοῦ Ὑδρεύσεως Λαρίσης (Ο.Υ.Η.Λ.) παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς πόλεως αἱ κάτωθι ἐπιτύμβιαι στῆλαι εὑρεθεῖσαι κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν χάνδακος εἰς τὰ ἀνατολικὰ κράσπεδα τῆς πόλεως:

α) Ἐπιτυμβία στήλη ὕψους 0,79 μ. (Π ί ν. 377 α) μετ' ἐπιγραφῆς:

Λούκιε Ρούσκιε
Πρεῖμε, ἥρως χρη-
στέ, χαῖρε.

β) Ὁμοία στήλη, ὕψους 0,775 μ. Ἄνω ἀνθέμιον λίαν ἐσχηματοποιημένον καὶ κάτω Ἑρμῆς. Ὄπισθεν διακρίνεται ἡμιτελὴς λάξευσις μορφῆς ἱσταμένης καὶ μέρος πλαισίου, πιθανῶς ὑπόλειμμα ἀποπείρας λαξεύσεως γλυπτῆς παραστάσεως. Ἡ ἐπιγραφὴ τῆς κυρίας ὄψεως ἀπεξέσθη, ἄγνωστον διὰ τίνα λόγον.

γ) Ὁμοία στήλη, ὕψους 0,865 μ., μετ' ἐπιγραφῆς:

Ἀμύντας Ὠσιέ-
ίου, ἥρως χρηστέ, χ-
αῖρε.

δ) Ὁμοία στήλη, ὕψους 0,74 μ., μετ' ἐπιγραφῆς:

Μαρκία Λουκία
Ζωσίμη Ἀφρο-
δεισίου ἀπελε-
υθέρα, ἥρως
χρηστέ, χαῖρε.

Ἐκ τῆς θέσεως Κ ι ό σ κ ι (ὅπου κατὰ καιροὺς εὑρίσκονται ἀρχαῖοι τάφοι), ΒΔ. τῆς Λαρίσης, κατὰ τὴν ἀρχαία ὁδὸν πρὸς Ἄργισσαν, ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν ἀμμοληψίας δεκατέσσαρα πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τρεῖς πρόχοι, τεφραὶ ὡς μινύειαι, εἷς κάνθαρος, ἓν κύπελλον καὶ ἓν μόνωτον σφαιρικὸν δοχεῖον. Προφανῶς προέρχονται ἐκ καταστραφέντος τάφου ἢ τάφων καὶ εἶναι σημαντικά, ὡς ἐντόπια.

4. Ἄ ρ γ ι σ σ α

Ἐκ τῶν ἀγρῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀργίσσης (θέσις «Γκρέμουρας» ἢ «Γκρεμνός»), ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ, ΒΔ. τῆς Λαρίσης, προέρχεται Ἑρμῆς πώρινος, ὕψους σωζομένου 0,30 καὶ πλάτους 0,26 μ., φέρων τὴν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφήν:

Ἀπλουν-
ι Πυθίου.

Καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἀνεῦρε καὶ ἐδώρησεν εἰς τὸ Μουσεῖον Λαρίσης ὁ κ. Δημ. Τλούπας.

5. Ἄ τ ρ α ξ

Εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου Ἄτραγος (νῦν «Κάστρο» ἢ «Καστρί», παρὰ τὸν οἰκισμὸν Ἀλήφακα) καὶ εἰς τὴν ἀπότομον δεξιὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ παρετήρησα λίθον πλάτους 0,85 μ., ἐφ' οὗ λαξευτὸν πλαίσιον καὶ ἴχνη ἐπιγραφῆς ἐντὸς αὐτοῦ. Εἰς τὰς δύο τελευταίας σειρὰς τῆς ἐπιγραφῆς διακρίνονται:

- - - - - - - - - - - - - - - - *Νομοῦ ου* - -
- - - - - - - - - - - - - - *ωνσώμενος* - - - - - -

Ἐντὸς τοῦ ρεύματος τοῦ ποταμοῦ καὶ πλησιέστατα τῆς ὄχθης ἐφάνησαν ἐπίσης, εἰς περίοδον χαμηλῆς στάθμης, σφόνδυλοι κιόνων δωρικοῦ ρυθμοῦ.

Ἡ μεταφορὰ αὐτῶν καὶ τοῦ ἐνεπιγράφου λίθου τῆς ὄχθης ἦτο ἀδύνατος.

6. Ἀ ρ γ υ ρ ο π ο ύ λ ι (παλ. Καρατζόλι)

Ὀλίγον πρὸ τοῦ οἰκισμοῦ ἀπεκαλύφθη τυχαίως, κατὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τοῦ χώρου διὰ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως θολωτὸς πρωτογεωμετρικὸς τάφος. Ἡ ἀνασκαφὴ αὐτοῦ δὲν κατέστη δυνατή, περισυνελέγησαν ὅμως τὰ ἐντὸς τῆς θόλου εὑρεθέντα ἀγγεῖα. Πλήρης δημοσίευσις τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ μνημείου θὰ γίνῃ μετὰ τὴν ἀνασκαφήν.

7. Π ρ ό ε ρ ν α (Νέον Μοναστήριον Φθιώτιδος)[6].

6. Περὶ τῆς ἀρχαίας Προέρνης πρβλ. Stählin, Hellen. Thessalien, 157 - 58, G. Daux καὶ P. de la Coste - Messelière, BCH 48 (1924), 343 κ.ἑ., 357 κ. ἑ. Τόσον τὸ σχέδιον τοῦ Stählin (ἔ. ἀ. σ. 158, εἰκ. 14), ὅσον καὶ τῶν Daux κλπ. (ἔ.ἀ. εἰκ. 9) δὲν εἶναι ἀκριβῆ. Εἰς τὸ δεύτερον μάλιστα ἡ θέσις τοῦ προϊστορ. συνοικισμοῦ τῆς Προέρνης εἶναι ὅλως ἐσφαλμένη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς προέρχονται σημαντικὰ ἀρχαῖα, παραδοθέντα ὑπὸ ἰδιωτῶν, ἀποτεθέντα δὲ εἰς τὸ ἐν Λαρίσῃ Μουσεῖον: α) Κορμὸς γυναικείου ἀγάλματος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, μετρίας ἐργασίας ἑλληνιστικῶν χρόνων, ὕψους σωζομένου 0,745 μ., εἰς δύο συνανήκοντα τμήματα. Παρίσταται κόρη φέρουσα ποδήρη χιτῶνα, διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατοῦσα σάκκον ἢ παρόμοιον ἀντικείμενον· ἡ δεξιὰ ἀποκεκρουμένη, ἡ ὅλη στάσις σοβαρά. Πιθανῶς παρίσταται νέα ἢ θεραπαινὶς (πυρφόρος;) (Πίν. 377 β).

β) Κορμὸς ἀγάλματος γυναικὸς ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, σωζόμενος εἰς ὕψους 0,58 μ., μέχρι τοῦ κάτω τοῦ στήθους. Ὁ χιτὼν καταλήγει ἑκατέρωθεν τῶν ποδῶν εἰς συμμετρικὸν σχῆμα· στάσις ἱεροπρεπής, ἐργασία καλή, ἑλληνιστικῶν ἐπίσης χρόνων. Πιθανῶς πρόκειται περὶ ἀγαλματίου ἱερείας (Πίν. 377 γ).

γ) Ἀναθηματικὴ μαρμαρίνη στήλη, ὕψους 0,54 καὶ πλάτους κάτω 0,49 μ. Εἰς τὸ ἐπιστύλιον (ἡ παράστασις τῆς στήλης θὰ ἦτο γραπτὴ) διακρίνεται ἡ ἐπιγραφή:

.. ΙΜΑΤΕΡΙΠΕΙΣΙΣΦΥΛΛΕΙΑΚΑΙΠΟΚΛΕΙΤΕΙ
ΑΓΥΝΑ

[Δαμ]μάτερι Πείσις Φυλλεία καὶ Πολυκλείτει|α γυνά.

Πρόκειται ἄρα περὶ ἀναθήματος εἰς τὴν Δήμητρα, ἐὰν εἶναι ὀρθὴ ἡ ἀνάγνωσις [Δαμ]μάτερι, ἡ ὁποία εἶναι λίαν πιθανή. Τὸ ὄνομα Πείσις δὲν εἶναι ἄλλοθεν γνωστόν, ἐνῷ ὁ ἀρσενικὸς τύπος Πεισίας ἀπαντᾷ εἰς θεσσαλικὴν ἐπιγραφὴν (IG IX², 398). Ὡς πρὸς τὸ ἐθνικὸν Φυλλεία παρατηροῦμεν, ὅτι πρόκειται περὶ τῆς γείτονος πρὸς τὴν Πρόερναν ἀρχαίας πόλεως Φύλλου ἢ Φυλλείου, τοποθετουμένης βορείως τῶν Ὀρφανῶν, εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ βουνοῦ Δογαντζῆ (Πρβλ. Stählin, Hellen. Thessal., 133) καὶ ἀνηκούσης εἰς τὴν Θεσσαλιώτιδα. Κατὰ Στέφανον Βυζάντιον (ἐν λ.) τὸ ἐθνικὸν ἦτο Φυλλεύς, ἀλλ' ἡ μνεία Ἀπόλλωνος Φυλλείου καὶ ὄρους Φυλληίου μαρτυροῦν ὅτι ὁ τύπος τῆς ἐπιγραφῆς ἦτο συχνότερος.

δ) Ἀναθηματική(;) ναϊδιόσχημος στήλη, ὕψους 0,47 καὶ πλάτους 0,50 μ.

Ἡ παράστασις καὶ ἡ ἐπιγραφή, διὰ χρώματος προφανῶς γεγραμμέναι, ἔχουν παντελῶς ἐξαλειφθῆ.

ε) Τμῆμα κορμοῦ γυναικείου ἀγαλματίου, ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ὕψους σωζομένου 0,243 μ., πανταχόθεν ἐλλιπές. Ἐργασία μετρία.

ς΄) Ἐκ τῆς Προέρνης φέρονται ὡς προερχόμενα πήλινα εἰδώλια θεᾶς καὶ μικραὶ προτομαὶ (Πίν. 376 δ), ὑδρίσκη ἐκ πηλίνου «κέρνου» καὶ τινα εἰδώλια ζώων.

Ἐν συνόλῳ τὰ παραδοθέντα ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ἀρχαῖα φαίνονται προερχόμενα ἀναμφιβόλως ἔκ τινος ἱεροῦ καί, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἱεροῦ τῆς Δήμητρος. Ἀνασκαφαὶ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἀρχαίας πόλεως θὰ διεφώτιζον τὸ πρόβλημα.

8. Ὁμόλιον.

Ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ ἀρχαίου Ὁμολίου[7] προέρχονται, κατὰ τὴν δήλωσιν τοῦ παραδόντος, τὰ ἑξῆς σημαντικὰ ἀρχαῖα: α) Χρυσοῦν περιδέραιον ἑλληνιστικῶν χρόνων, ἀρίστης τέχνης, ἀποτελούμενον ἐξ ἁλύσου, ἀπολεγούσης εἰς δύο μικροσκοπικὰς γυναικείας κεφαλὰς καὶ φερούσης 18 ἐξηρτημένα κοσμήματα, ζεῦγος χρυσῶν μηνοειδῶν ἐνωτίων πρωΐμων βυζαντινῶν χρόνων, ἀρίστης ἐπίσης τέχνης, τέσσαρες δακτύλιοι χρυσοῖ καὶ ἄλλα χρυσᾶ κοσμήματα. Προφανῶς εὑρέθησαν ἐντὸς τάφων (Πίν. 378).

β) Κωδωνόσχημος κρατήρ, ὕψους 0,265 μ., φέρων ἐρυθρόμορφον παράστασιν σατύρων καὶ νυμφῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τριῶν ἱσταμένων ἀνδρικῶν μορφῶν ἀφ' ἑτέρου, τέχνης μετρίας (Πίν. 379 β).

γ) Ἕνδεκα ἀργυρᾶ νομίσματα Λυκίων (τῆς περιόδου 400 - 360 π.Χ.), ὧν τὰ δέκα ἀνήκουσιν εἰς τὸν αὐτὸν τύπον (Πρβλ. Head - Σβορῶνον, II (1898) σ. 241 κ.ἑ. καὶ 242) μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς TRBBÔNEME, ἓν δὲ φέρει ἐπιγραφὴν τοῦ γνωστοῦ βασιλέως τῶν Λυκίων Περικλέους (PẼREKLE). Εἰς τὸν ἐμπροσθότυπον κεφαλὴ λέοντος καὶ εἰς τὸν ὀπισθότυπον τρισκελὲς (Πίν. 379 α). Λέγεται ὅτι εὑρέθησαν ἐντὸς τάφου.

9. Φάρσαλος.

Πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ Ἀθανασίου Κ. Ἀλεξοπούλου εὑρέθη τυχαίως τάφος ἀρχαϊκῶν χρόνων. Περισυνελέγησαν ἐξ αὐτοῦ δύο χαλκαῖ πόρπαι καὶ ἓν μικρὸν ἀγγεῖον.

10. Ἁγία Τριὰς (Ἀλμυροῦ).

Ἐκ τάφου παρὰ τὸ χωρίον αὐτό, εὑρεθέντος εἰς τὸ κράσπεδον τῆς νέας ἐθνικῆς ὁδοῦ, προέρχεται λήκυθος μελανόμορφος (Πίν. 379 γ).

11. Προϊστορικοὶ συνοικισμοὶ καὶ εὑρήματα.

α) Εἰς θέσιν «Γκιούλμπερι» ἢ Μαγούλα, ἐπὶ πετρώδους λόφου, ἀμέσως δεξιὰ τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Βόλου - Λαρίσης καὶ κατὰ τὸ 14ον χιλιό-

7. Περὶ τοῦ ἀρχαίου Ὁμολίου πρβλ. Stählin, ἔ.ἀ. 46 - 47 καὶ περὶ τῶν προσφάτων παρ' αὐτὸ ἀνασκαφῶν ΑΔ 17 (1961/2): Χρονικά, σ. 175 κ.ἑ., Πίν. 195 - 198.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

μετρον, ἐπεσημάνθη προϊστορικὸς συνοικισμός, ἀναγόμενος εἰς τοὺς χρόνους τῆς «κλασσικῆς» περιόδου τοῦ λεγομένου πολιτισμοῦ τοῦ Σέσκλου.

β) Ὀλίγον περαιτέρω, δηλαδὴ δύο χιλιόμετρα πρὸ τῆς διασταυρώσεως τῆς ὁδοῦ Βόλου - Λαρίσης μετὰ τῆς ἀγούσης πρὸς Βελεστῖνον, ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἄλλου βραχώδους ὑψώματος, ὀνομαζομένου «Μαγούλα» (ἀνήκοντος κτηματικῶς εἰς τὸ χωρίον Ἅγιος Γεώργιος) ὑφίσταται ἕτερος προϊστορικὸς συνοικισμός, τοῦ ὁποίου μάλιστα διακρίνεται καὶ τὸ ὀχυρωματικὸν τεῖχος, ὅπερ τὸν περιέβαλλε. Ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας συλλεγέντων ὀστράκων συνάγεται, ὅτι ὁ συνοικισμὸς ἤκμασε κατὰ τὴν ἀρχαιοτέραν νεολιθικὴν περίοδον. Ἡ θέσις αὐτοῦ εἶναι λίαν ἐπίκαιρος, διότι ἐλέγχει τὴν ἀείποτε σπουδαίαν αὐτὴν διάβασιν, ἡ ὁποία ἑνώνει τὸ πεδίον τῆς Λαρίσης καὶ τῶν Φερῶν μὲ τὸν Παγασιτικὸν κόλπον. Ἡ ἡλικία τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον διακρίνεται ὡς κυματισμὸς τοῦ ἐδάφους, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ ἄνευ ἀνασκαφῆς.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Βλοχὸς

Παρὰ τὸ χωρίον Βλοχὸς Καρδίτσης ὑπάρχει βραχώδης λόφος ὀνομαζόμενος ὡς ἐκ τοῦ σχήματός του «Στρογγυλοβούνι», ἐπὶ τοῦ ὁποίου τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία πόλις Πειρασίαι ἢ Πειρασία, ταυτιζομένη (πρβλ. Stählin: Hellen. Thessal., 134, 135) πρὸς τὴν ὁμηρικὴν πόλιν Ἀστέριον (Β 735). Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου, παρὰ τὴν θέσιν «Γκέκας», ἀπεκαλύφθησαν, κατὰ τὰς γενομένας διὰ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως προπαρασκευαστικὰς ἐργασίας λειτουργίας τοῦ λατομείου Καλογιάννη, ἀναθηματικαὶ στῆλαι, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀποτελέσουν θέμα ἰδίας μελέτης προσεχῶς.

Τὰ κυριώτερα εὑρήματα ἦσαν τὰ ἑξῆς:

1. Μαρμάρινον ἐνεπίγραφον βάθρον ὀρθογωνίου σχήματος (Πίν. 380 α). Ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν καθέτων πλευρῶν ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή:

Ἀριστονόα Σίμμα (Ἀ)ργεία ὀνεθεικε

Ὑπάρχει ὄνομα Σίμας καὶ Σίμμας. Ὁπότε θὰ ἦταν: Ἡ Ἀριστονόα τοῦ Σίμμα ἡ Ἀργεία ἀνέθηκε.

Ὁ χαράκτης εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν παρέλειψε ἕνα Α (Σίμμα (Ἀ)ργεία).

Ὁ τύπος ὀνέθηκε εἶναι κοινὸς θεσσαλικός.

Τὸ ὄνομα Ἀριστόνοος - Ἀριστόνους κοινόν. Τὸ θηλυκὸν Ἀριστονόα δὲν γνωρίζω νὰ ὑπάρχῃ εἰς ἄλλην θεσσαλικὴν ἐπιγραφήν. Μῆκ. 0,50, πλ. 0,43, ὕψ. 0,123 μ. Ὕψ. γραμμ. 0,017 - 0,023 μ. (Μουσεῖον Βόλου. Ἀριθ. Π. 64.654).

2. Ἐνεπίγραφος ἀναθηματικὴ στήλη ἐξ ἐντοπίου μαρμάρου (Πίν. 380 β). Τὸ ἐν εἴδει ἐπιστυλίου ἄνω τμῆμα, ἔνθα ἡ ἐπιγραφή, εἶναι ἰσχυρῶς ἀποκεκρουμένον, ἐπὶ δὲ τῆς ἄνω ἐπιφανείας φέρει εὐρὺν τόρμον διὰ τὴν γόμφωσιν τῆς πλίνθου τοῦ ἀναθήματος. Ἡ ἐργασία εἶναι ὁπωσδήποτε ἐπιμελής. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς διακρίνονται:

Ἡρ
Ἰνία. . . .Θαν.
Ἀνέθηκε

Ὕψος 0,68, πλ. 0,225 κάτω, 0,285 ἄνω, πάχος 0,093 - 0,103 κάτω, 0,14 μ. ἄνω. Διαστάσεις τόρμου 0,065 x 0,15, βάθος 0,04 μ.

Κατὰ τὴν προσθίαν ὄψιν τῆς στήλης ὑπάρχουν δυσδιάκριτα ἴχνη γραπτῆς παραστάσεως, ἀποτελουμένης ἐκ δύο μορφῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρὸς τὰ δεξιὰ ἱσταμένη εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα γυναικεία. Πρόκειται, ἴσως, περὶ τῆς λατρευομένης θεότητος (Ἀθηνᾶς;). Ἡ ἀριστερὰ εὑρισκομένη θά εἶναι, πιθανῶς, ἡ ἱκέτις μορφή. (Μουσεῖον Βόλου. Ἀριθ. Π. 64.652),

3. Μαρμάρινον ἐνεπίγραφον βάθρον, ἁδρῶς εἰργασμένον, πλὴν ζώνης ἐπιμελέστερον λαξευθείσης εἰς τὸ ἄνω τμῆμα (Πίν. 380 γ), ἔνθα ἡ ἐπιγραφή:

[Δ]ίκαιος
Μνασιμάχειος
Ἀνέθηκε

Ὕψ. 0,615, πλ. 0,363 - 0,378, πάχ. 0,255 - 0,26 μ. Ὕψ. γραμμάτων 0,014 - 0,024 μ. (Μουσεῖον Βόλου. Ἀριθ. Π. 64.659).

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων εὑρημάτων ἀπεκαλύφθησαν πολλὰ βάθρα καὶ τμήματα ἀναθηματικῶν στηλῶν, τὰ ὁποῖα θὰ δημοσιευθοῦν προσεχῶς. Συμπληρωματικῶς δὲ ἀναφέρω καὶ τὰς ἑξῆς:

Ἀνατολικῶς τῆς ἀνωτέρω θέσεως «Γκέκας», εἰς ἀπόστασιν 500 μ. περίπου, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἰδίου βραχώδους λόφου «Στρογγυλοβούνι» καὶ δὴ εἰς τὴν θέσιν «Πλιάσα» εἶχον ἀνευρεθῆ ἄλλοτε ὑπὸ τῶν χωρικῶν, ὡς οὗτοι ἀναφέρουν, πολλὰ πήλινα γυναικεῖα εἰδώλια.

Τὰ ἀποκαλυφθέντα προσφάτως εὑρήματα, ὡς καὶ αἱ συλλεγεῖσαι πληροφορίαι πείθουν ἀπολύτως ὅτι πρόκειται περὶ ἱεροῦ (Ἀθηνᾶς;). Ὑπάρχει ἀπόλυτος ἀνάγκη διενεργείας δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς εἰς τὰς ἀνωτέρω θέσεις.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Τέλος ἐκ τάφου τῆς θέσεως «Γκέκας» προέρχεται χρυσοῦς στέφανος, ἀρίστης διατηρήσεως, διαμέτρου στελέχους 0,18, ἐξωτερικῆς δὲ 0,22 μ. Ἡ ὁλκὴ τοῦ στεφάνου εἶναι 30 γραμμάρια. Τὸ

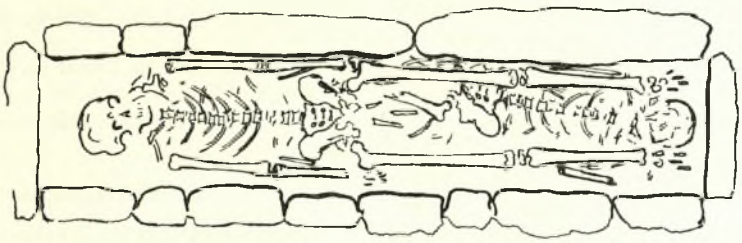

Σχέδ. 1. Τάφος Α (Κεραμίδι Καρδίτσης)

ἀρχαῖον, παραδοθὲν ὑπὸ ἰδιώτου, ἔναντι ἀμοιβῆς, φυλάσσεται εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου.

Κεραμίδι

Περαιτέρω, κατὰ τὴν ὁδὸν ἀπὸ Βλοχοῦ πρὸς Φαρκαδῶνα (πρώην Τσιότι) καὶ ὀλίγον πρὸ τοῦ χωρίου Κεραμίδι, ἀνευρέθησαν τάφοι (Σχέδ. 1 καὶ 2) ἑλληνιστικῶν χρόνων κατὰ τὴν διάνοιξιν ὁδοῦ διὰ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως. Τὰ εὑρήματα ὑπῆρξαν πενιχρά:

Τέσσαρα ἀργυρᾶ ἐνώτια, ἓν χαλκοῦν ψέλιον καὶ τρεῖς ψηφῖδες περιδεραίου (Πίν. 381 α). Οἱ τάφοι ἔχουν διαστάσεις: ὁ πρῶτος 2.30 x 0,45 καὶ ὁ δεύτερος 1.80 x 0,50 μ.

Μικροθῆβαι (πρώην Ἄκετσι) Μαγνησίας

Ὁ Γεώργιος Παναγ. Μακρῆς, κάτοικος Μικροθηβῶν Μαγνησίας, ἀνεῦρεν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν παρακειμένων Φθιωτίδων Θηβῶν καὶ παρέδωκε τὰς κατωτέρω δύο ἐνεπιγράφους στήλας:

1. Μαρμαρίνη ἐπιτύμβιος στήλη (Πίν. 381 β). Ἐλλείπει τὸ κάτω τμῆμα. Εἰς πολλὰ σημεῖα ἀποκεκρουμένη. Ἐπιστέφεται δι' ἀετώματος μετὰ ἀκρωτηρίων εἰς τὰς γωνίας. Τὸ τύμπανον κοσμεῖται δι' ἀναγλύφου ρόδακος.

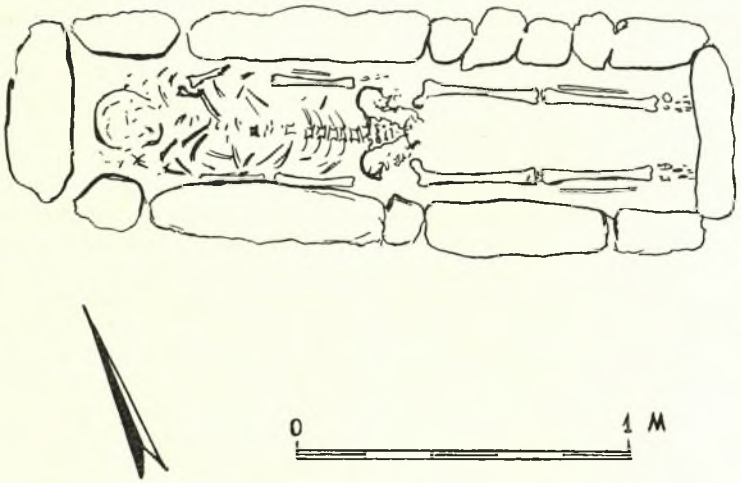

Σχέδ. 2. Τάφος Β (Κεραμίδι Καρδίτσης)

Κάτωθεν τοῦ ἀετώματος φέρει ἐπὶ τῆς κυρίας ὄψεως τὴν ἐπιγραφήν:

Στόμαχος Εὐαινέτου
Νεικὼ Στρατονίκου
καὶ Ζαΐλας,ἡρώϊσ-
σα, χαῖρε.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἀρχικῶς ἡ ἐπιτύμβιος στήλη ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν *Στόμαχος Εὐαινέτου*, ἑλληνιστικῶν χρόνων. Πολὺ ὑστερώτερον προσετέθη ἡ συνέχεια, ὑπὸ ἀδεξίου χαράκτου τῶν ἐσχάτων ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἡ ὁμοιότης τῆς γραφῆς τοῦ Α δηλοῖ μᾶλλον ὅτι ὁ μεταγενέστερος χαράκτης ἐμιμήθη τὸν πρῶτον ἀλλὰ ὄχι μέχρι τέλους.

Ὕψ. σῳζ. 0,47, πλ. 0,37 ἄνω, 0,39 κάτω, πάχ. 0,09 μ. (Μουσεῖον Ν. Ἀγχιάλου. Ἀριθ. Κατ. 37).

2. Ἐπιτύμβιος στήλη ἐκ σκληροῦ λίθου (Πίν. 381 γ). Τόπος προελεύσεως αἱ Φθιώτιδες Θῆβαι. Ἐλλιπὴς κατὰ τὸ ἄνω καὶ κάτω τμῆμα. Ἀποκεκρουμένη εἰς πολλὰ σημεῖα. Κοσμεῖται διὰ δύο ἀναγλύφων ροδάκων, ἄνωθεν τῶν ὁποίων ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή:

Ἀντίδωρος
Ἀντικράτου

Σῳζ. ὕψος 0,59, πλ. 0,53, πάχος 0,10 μ. (Μουσεῖον Ν. Ἀγχιάλου. Ἀριθ. Κατ. 38).

3. Ἐπιτύμβιος μαρμαρίνη στήλη (Πίν. 381 δ). Παρεδόθη ὑπὸ Δημητρίου Εὐαγγ. Πελώνη, κατοίκου Μικροθηβῶν Μαγνησίας. Τόπος προελεύσεως αἱ Φθιώτιδες Θῆβαι. Σῴζεται τὸ ἄνω μέρος. Ἀνάγλυφος ρόδαξ εἰς τὸ κέντρον τοῦ τυμπάνου. Ἐπὶ τῆς κυρίας ὄψεως κάτωθεν τῆς ἀετωματικῆς ἐπιστέψεως ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή:

Ἡρακλεόδωρος Θεοφάνους
Νικαγόρα Ἡρακλεοδώρου

Ὕψ. σῳζόμενον 0,46, πλ. 0,36, πάχ. 0,095 μ. (Μουσεῖον Ν. Ἀγχιάλου. Ἀριθ. Κατ. 40).

4. Ἐνεπίγραφος στήλη ἐξ ἐπιχωρίου μελανοτέφρου σκληροῦ λίθου ἀδρότατα εἰργασμένου (Πίν. 382 α). Ἐλλιπὴς κατὰ τὸ ἄνω καὶ κάτω τμῆμα. Τόπος προελεύσεως αἱ Φθιώτιδες Θῆβαι. Παρεδόθη ὑπὸ Δημητρίου Εὐαγγ. Πελώνη καὶ φέρει τὴν ἐπιγραφήν:

Τιμό-
λαος
Ἀγασι-
[λάου]

Ὕψος σῳζόμενον 0,36, πλ. 0,35 ἄνω, 0,39 κάτω, πάχος 0,09 μ. (Μουσεῖον Ν. Ἀγχιάλου. Ἀριθ. Κατ. 41).

5. Ἀναθηματικὴ στήλη ἐκ μαρμάρου. Ἀνευρέθη εἰς Νέαν Ἀγχίαλον Μαγνησίας κατὰ τὰς γενομένας ὑπὸ τῆς κοινότητος ἐργασίας διανοίξεως, διὰ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως, τοῦ ἀνωφεροῦς τμήματος τῆς ὁδοῦ Βασιλικῆς Ἀεροπορίας καὶ δὴ μεταξὺ τῶν οἰκιῶν Κωνσταντίνου Δημοπούλου καὶ Εὐαγγέλου Σλαβίδη.

Ναόσχημος στήλη μετὰ διπλοῦ ἐπιστυλίου (Πίν. 382 β). (Πρβλ. Γ. Σωτηρίου ΑΕ 1929, σ. 141). Ἐπὶ τοῦ ἄνω ἐπιστυλίου δηλοῦνται ἀνάγλυφα ἀνθέμια ἐπὶ δὲ τοῦ κάτω ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή:

Πολυξένα Ἀσάνδρου Δάματρι Παναχαΐαι

Ὕψος 0,92, πλ. 0,62, πάχος 0,085 - 0,11 μ.

Λόγῳ τοῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἡ ἐπιγραφή, θὰ δημοσιευθῇ πληρέστερον ἀλλαχοῦ.

Καστανιὰ Τρικάλων

Ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ τῆς Ὑποδιοικήσεως Χωροφυλακῆς Καστανιᾶς Τρικάλων παρεδόθησαν τὴν 9/7/64 διάφορα ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα, τὰ ὁποῖα ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὴν διάνοιξιν ὁδοῦ διὰ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως, ἐντὸς «βακουφικοῦ» κτήματος, καλλιεργουμένου ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Χρίστου Τσαναβᾶ. Τὸ ἐν λόγῳ κτῆμα εὑρίσκεται εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν πρὸ τοῦ χωρίου, πλησίον καὶ εἰς ἀπόστασιν 250 μ. ἀπὸ τοῦ ἐξοχικοῦ κέντρου τοῦ Γ. Τσαναβᾶ, παρὰ τὴν ἀμαξιτὴν ὁδόν.

Τὰ εὑρεθέντα ἀρχαῖα εἶναι ἓξ σκεύη (τρία χαλκᾶ καὶ τρία ἀργυρᾶ), δύο ἐξαρτήματα σκευῶν, εἷς χρυσοῦς δακτύλιος καὶ ἄλλα μικροαντικείμενα, καθὼς καὶ μία πλίνθος μαρμαρίνου ἀγάλματος, τοῦ ὁποίου σῴζονται τὰ κατώτατα ἄκρα τῶν ποδῶν, ἀνευρεθεῖσα εἰς τὴν θέσιν Ντίμπα τοῦ χωρίου Καστανέας. Δεδομένου ὅτι τὸ ὅλον εὕρημα θὰ ἀποτελέσῃ θέμα ἰδίας μελέτης, ἀναφέρομεν τὰ σπουδαιότερα ἀντικείμενα:

1. Χαλκοῦς ἀμφορεὺς οὐχὶ συνήθους σχήματος (Πίν. 383 α). Αἱ λαβαί, φέρουσαι φυτικὴν διακόσμησιν, ἀπολήγουν κάτω εἰς ἀνθρωπίνην μορφήν. Τόσον ἡ φυτικὴ διακόσμησις, παριστῶσα ἄμπελον, ὅσον καὶ ἡ εἰκονιζομένη μορφή, ἔχουν σχέσιν μὲ τὸν Διόνυσον. Εἶναι εὐδιάκριτος ἡ ἀπεικόνισις τῆς δορᾶς πάνθηρος κάτωθεν τοῦ εἰκονιζομένου προσώπου.

Ὕψος 0,54, διάμετρος στομίου 0,11, κοιλίας 0,29 καὶ βάσεως 0,12 μ. (Μουσεῖον Βόλου Ἀριθ. Π. 64.622).

2. Χαλκοῦς καδίσκος («Μπακράτσι») (Πίν. 383 γ) μετὰ λαβῆς κινουμένης ἐλευθέρως δεξιὰ - ἀριστερά. Τοιχώματα χονδρά. Βάσις ὑποτυπώδης.

Ὕψ. 0,075, μετὰ λαβῆς 0,135, διάμ. στομίου 0,11, βάσεως 0,08 μ. (Μουσεῖον Βόλου. Ἀριθ. Π. 64.624).

3. Χαλκῆ λαβὴ μαγειρικοῦ σκεύους (Πίν. 383 β). Ἡ κυρίως λαβὴ φέρει φυτικὸν διάκοσμον. Τὸ τμῆμα τῆς λαβῆς, τὸ ὁποῖον ἦτο ἄλλοτε προσηρμοσμένον ἐπὶ τοῦ σκεύους, εἶναι διεμορφω-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

μένον εἰς σχῆμα δύο κεφαλῶν πτηνῶν, τὰ ὁποῖα ἔχουν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐνθέτους ἐξ ἀργύρου.

Μῆκος 0,155, μέγιστον πλάτος 0,02 μ. (Μουσεῖον Βόλου. Ἀριθ. Π. 64.629).

4. Χαλκῆ κεφαλὴ κριοῦ (Πίν. 383 δ). Θὰ ἦτο ἀσφαλῶς διακοσμητικὴ ἀπόληξις λαβῆς μαγειρικοῦ σκεύους.

Μῆκος 0,038, μέγ. ὕψος 0,025, μέγ. πλ. 0,033 μ. (Μουσεῖον Βόλου. Ἀριθ. Π. 64.630).

5. Χρυσοῦς δακτύλιος μετὰ λίθου, ἐφ' οὗ παρίσταται ἱσταμένη γυναικεία μορφή. Διάμετρος 0,015 - 0,016, πάχος 0,002 - 0,004 μ. (Μουσεῖον Βόλου. Ἀριθ. Π. 64.631).

ΑΓΓΕΛΗΣ Γ. ΛΙΑΓΚΟΥΡΑΣ

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

1. Κουρσοὺμ Τζαμὶ

Τὸ σπουδαιότατον τοῦτο Μουσουλμανικὸν τέμενος ἐν Τρικάλοις, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, εἶναι ἔργον τοῦ περιφήμου Σινὰν Παασᾶ, ἔχει ὑποστῆ πολλὰς ζημίας, ἡ δὲ κιονοστήρικτος στοὰ τῆς βορείου πλευρᾶς (Ρεβὰκ) ἔχει κατεδαφισθῆ (Πίν. 384 α).

Ἐπειδὴ συζητεῖται νὰ χρησιμοποιηθῇ τὸ Τζαμὶ τοῦτο ὡς Μουσεῖον Τρικάλων, ἤρχισαν, συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα, αἱ ἐγκριθεῖσαι ἐργασίαι διὰ τὴν στερέωσιν καὶ ἀποκατάστασίν του. Σκοπὸς τῶν ἐργασιῶν εἶναι ἡ στεγανοποίησις τοῦ θόλου καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ μνημείου ἐκ τῶν παντοίων ἀχρήστων ὑλικῶν, διὰ τῶν ὁποίων εἶχε κατακλυσθῆ.

2. Φρούριον Τρικάλων

Ἐσχάτως ἐγένοντο ὑπὸ προσώπων καὶ Ὑπηρεσιῶν ξένων πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ὑπηρεσίαν ἐργασίαι τινὲς καὶ κατασκευαί, αἱ ὁποῖαι ἔφερον ἀλλοίωσιν εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Φρουρίου. Κατηρτίσθη πρόγραμμα συντηρήσεως καὶ ἀποκαταστάσεως.

3. Πόρτα Παναγιά

Εἰς τὸ σημαντικώτατον τοῦτο βυζαντινὸν μνημεῖον ἐγένοντο τὰ ἑξῆς:

α) Ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ μηχανικοῦ κ. Γ. Παπαστεργίου ἐνισχύθη καὶ ἐπεμηκύνθη τὸ διὰ λίθων καὶ πλεκτοῦ σύρματος κατασκευασθέν, παλαιότερον, φράγμα εἰς τὴν ὄχθην τοῦ παρὰ τὸν ναὸν ρέοντος ὁρμητικοῦ χειμάρρου. Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ τοῦτο δύο μηχανικοὶ ἐκσκαφεῖς ἤλλαξαν τὸν ροῦν τοῦ ποταμοῦ, ἀπομακρύναντες τὰ ὕδατα ἀπὸ τοῦ ὄχθου.

β) Ἡ παλαιότερον κατασκευασθεῖσα πέριξ τοῦ ναοῦ ἀποστραγγιστικὴ αὐλαξ εἶχε καταστῆ πλέον ἄχρηστος. Ὅθεν, ἐκαθαρίσθη καὶ συνεπληρώθη εἰς ἀρκετὸν μῆκος πρὸς Α. τοῦ ναοῦ, ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνεται τώρα τελεία ἀποχέτευσις τῶν ὑδάτων.

γ) Ἀφῃρέθησαν εἰς βάθος 0,50 - 0,60 μ. τὰ ἐναπομείναντα, παλαιότερον, χώματα πέριξ τοῦ ναοῦ, ὥστε τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἐδάφους νὰ κατέλθῃ χαμηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ. Οὕτω, ἐπετεύχθη ἡ ἐξουδετέρωσις τῆς ὑγρασίας. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἀπεκαλύφθησαν πρὸ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος τὰ ἑξῆς: 1) ἀρράβδωτος μαρμάρινος κίων, ὕψ. 2.97 μ. 2) ἕτερος, ὕψ. 2.35 μ. 3) ἕτερος, ὕψ. 2.62 μ. 4) θωράκιον 5) κιονόκρανον κ. ἄ.

δ) Κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν πρὸ τῶν τριῶν κογχῶν τοῦ Ἱεροῦ εὑρέθη, ἐξέχον κατὰ 0,25 μ. τῶν τοίχων, «πεζούλι» ἐκ μεγάλων μαρμαρίνων δόμων, οἱ ὁποῖοι εἰσχωροῦν ἐντὸς τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ. Εἰς βάθος 0,90 μ. χαμηλότερον τοῦ πεζουλίου, εὑρέθη στερεὸν ἔδαφος κατεσκευασμένον ἐκ θραυσμάτων κεράμων, πλίνθων, μικρῶν λίθων καὶ μαύρου χώματος. Ἐκεῖ εὑρέθησαν ἐπίσης στρογγύλα τεμάχια μαρμαροθετημάτων ἐξ ἐγχρώμων θεσσαλικῶν μαρμάρων.

ε) Ἐγένετο καθαρισμὸς τῶν κεράμων τῆς στέγης. Παρατηρεῖται, ὅτι ὑφίσταται ἀνάγκη γενικωτέρας ἐργασίας διὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴν ἐπισκευὴν καὶ διευθέτησιν τῆς στέγης.

ς') Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Βυζαντινῆς Ἐκθέσεως εἰς τὸ Ζάππειον Μέγαρον, ἐγένετο, ὑπὸ τοῦ συντηρητοῦ - ψηφωτοῦ κ. Ἰ. Κολέφα, στερέωσις καὶ ἀσφάλισις τῶν δύο ψηφιδωτῶν εἰκόνων ἐπὶ τῶν παραστάδων τοῦ τέμπλου, ἤτοι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς λιθίνης τοξωτῆς γεφύρας παρὰ τὸν ναὸν τῆς Πόρτα Παναγιᾶς (Πίν. 384 β).

4. Μετέωρα

α) Μονὴ Μεταμορφώσεως

Συμφώνως πρὸς τὸ καταρτισθὲν ὑπὸ τῆς Ἐφορείας πρόγραμμα, ἐγένοντο αἱ ἑξῆς ἐργασίαι:

Ἐπισκευὴ τῆς κεραμώσεως τοῦ Καθολικοῦ. Διαρρύθμισις τοῦ συστήματος ἀποχετεύσεως τῶν ὀμβρίων ὑδάτων, ὥστε ταῦτα νὰ μὴ κατακλύζουν τὸν ναόν. Στερέωσις καὶ καθαρισμὸς τοῦ Παντοκράτορος, τῶν λοιπῶν παραστάσεων τοῦ τρούλλου καὶ τῆς Ἀναλήψεως, ὑπὸ τοῦ ζωγράφου - συντηρητοῦ κ. Φ. Ζαχαρίου. Τοποθέτησις σιδηρῶν κιγκλιδωμάτων εἰς τὰ παράθυρα τῆς Τραπέζης καὶ ἀσφάλισις ταύτης, διὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς Μουσεῖον. Μεταφορὰ προθηκῶν ἐκ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν καὶ πρόχειρος τοποθέτησις τῶν ἀντικειμένων τοῦ σκευοφυλακίου ὑπὸ τῆς Ἐπιμελητρίας τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου κ. Ἄν. Χατζηνικολάου (Πίν. 385 α - β, 386 α).

β) Μονὴ Βαρλαὰμ

Ἐγένετο ἐξέτασις τῆς καταστάσεως τοῦ Καθολικοῦ τῆς μονῆς, τοῦ Γηροκομείου, τοῦ παρεκκλησίου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ τοῦ σκευοφυλακίου καὶ κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς καὶ συντηρήσεως αὐτῶν. Ἰδιαιτέρως ἀπησχόλησε τὴν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἐφορείαν τὸ θέμα τῆς προστασίας τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Καθολικοῦ καὶ τοῦ παρεκκλησίου, τῶν ὁποίων ἡ κατάστασις ἦτο κρίσιμος λόγῳ τῆς ὑγρασίας. Αὕτη ὀφείλεται εἰς ἐλαττωματικὴν κατασκευὴν τῆς κεραμώσεως, εἰς πλημμελῆ ἁρμολόγησιν τῶν τοίχων καὶ εἰς τὴν διαφορὰν στάθμης τοῦ ἐδάφους τῆς βορείου πλευρᾶς, ἡ ὁποία εἶναι κατὰ 1.20 μ. ὑψηλοτέρα τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ (Πίν. 386 β).

Ἐκρίθη, ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ ἀνάσυρσις τῶν κεράμων, καλὴ ἔμφραξις τῶν ἁρμῶν καὶ νὰ κατασκευασθῇ κατὰ μῆκος τῆς βορείου πλευρᾶς ἀποστραγγιστικὸς ἀγωγός.

Εἰδικὸν συνεργεῖον ὑπὸ τὸν ζωγράφον - συντηρητὴν κ. Φώτην Ζαχαρίου ἐνήργησε, μὲ πολλὴν εὐσυνειδησίαν, τὴν στερέωσιν, καθαρισμὸν καὶ συντήρησιν τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Καθολικοῦ μετὰ τοῦ Νάρθηκος. Αἱ ἐργασίαι ἀπέβλεψαν, κυρίως, εἰς τὸν καθαρισμὸν ἀπὸ τῆς «πάχνης» καὶ τῆς αἰθάλης καὶ τὴν σταθεροποίησιν τῶν χρωμάτων (Πίν. 387 α - β, 388 α - β).

γ) Μονὴ Ἁγίου Στεφάνου

Ἐγένετο καταρτισμὸς προγράμματος διὰ τὴν στερέωσιν καὶ συντήρησιν τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Ἰδιαιτέρως ἐμελετήθη τὸ θέμα τῆς στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς παλαιᾶς Τραπέζης τῆς μονῆς, ἡ ὁποία σήμερον, λόγῳ ζημιῶν, παραμένει ἀχρησιμοποίητος, ἵνα ἐντὸς αὐτῆς ἐγκατασταθῇ τὸ σκευοφυλάκιον τῆς μονῆς.

Πρωτοβουλίᾳ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Τρίκκης καὶ Σταγῶν ἀνακατεσκευάσθησαν τὰ κελλία τῆς βορείου πλευρᾶς, ἵνα ἐντὸς αὐτῶν ἐγκατασταθῇ οἰκοτροφεῖον.

δ) Μονὴ Ἁγίας Τριάδος

Εἰς τὴν μονὴν ταύτην παραμένει εἷς μόνον γέρων μοναχός. Τὸ κτηριακὸν συγκρότημα ἀπὸ ἀπόψεως διατηρήσεως, ἀσφαλείας καὶ ἐμφανίσεως εὑρίσκεται εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν. Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς καὶ ἀποκαταστάσεως.

ε) Μονὴ Ρουσάνη

Καὶ εἰς τὴν μονὴν ταύτην παραμένει μία μοναχή. Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς καὶ συντηρήσεως τοῦ μνημείου. Αἱ κυριώτεραι ζημίαι εἶναι εἰς τὴν κεράμωσιν. Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως, ἔργον τοῦ ἡγουμένου Ἀρσενίου τοῦ ἔτους 1560, ἔχουν ἀνάγκην καθαρισμοῦ καὶ στερεώσεως (Πίν. 389 α).

ς') Μονὴ Ἀναπαυσᾶ

Ἡ μικρὰ αὕτη μονὴ εἶναι ἀκατοίκητος. Ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως ἐγένοντο, πέρυσιν, ἐργασίαι στερεώσεως καὶ μερικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν κελλίων. Μετὰ τὰς ἐργασίας αὐτὰς κατέρρευσε μέρος τοῦ βορείου τμήματος, τοῦ μὴ ἐπισκευασθέντος κτηρίου, ὅπου ἦτο παλαιότερον ἐγκατεστημένον τὸ δίκτυ ἀνόδου, τὸ λεγόμενον «βρυζόνι».

Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ μοναχοῦ Θεοφάνη ἐκ Κρήτης, ἐντὸς τοῦ ναΐσκου τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἐστερεώθησαν πέρυσιν ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου - συντηρητοῦ κ. Φ. Ζαχαρίου (Πίν. 389 β).

5. Καλαμπάκα

Ἡ παλαιὰ ξυλίνη μετ' ἐγχρώμου διακόσμου ὀροφὴ τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς ὑπέστη ἐσχάτως ζημίας. Κατέπεσαν δύο τεμάχια ἐκ τοῦ βορείου πλαισίου, τὰ ὁποῖα κατεστράφησαν, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νά ἐπανατοποθετηθοῦν. Ἡ παλαιὰ κεράμωσις τῆς στέγης ἔχει ὑποστῆ πολλὰς φθοράς, ὥστε τὰ ὕδατα τῆς βροχῆς νὰ εἰσρέουν ἐντὸς τοῦ ναοῦ μὲ ἀνυπολογίστους συνεπείας ἐπὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτοῦ καὶ τῆς διατηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν (Πίν. 391 α).

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς καὶ συντηρήσεως τοῦ κτηρίου καὶ τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου. Σημειοῦται ἡ ἀμφιπρόσωπος εἰκὼν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Κατακουζηνοῦ, ἡ ὁποία φυλάσσεται ἐντὸς τοῦ ναοῦ (14ου καὶ 16ου αἰῶνος) (Πίν. 390 α - β).

Ἐμελετήθη ἡ δυνατότης καὶ τὸ σκόπιμον τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου, τοῦ εὑρισκομένου ὑπὸ τὸν δάπεδον τοῦ Ἱεροῦ.

ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ

Μονὴ Ὀλυμπιωτίσσης

Ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως κατηρτίσθη μελέτη διά τὴν συντήρησιν καὶ ἀποκατάστασιν τῆς μονῆς καὶ κυρίως τοῦ Καθολικοῦ μετὰ τοῦ σπουδαιοτάτου ζωγραφικοῦ διακόσμου. Κύριον στοιχεῖον τῆς μελέτης ταύτης ἦτο ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ Καθολικοῦ ἀπὸ τῆς καταστρεπτικῆς ὑγρασίας, ἡ ὁποία εἰσρέει ἐκ τῆς βορείου καὶ ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ἔνθα τὸ ἔδαφος εὑρίσκεται κατὰ πολὺ ὑψηλότερον τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ (Πίν. 391 β).

Ἀπεφασίσθη νὰ κατασκευασθῇ ἀποστραγγιστικὴ αὐλαξ ἐξωτερικῶς καὶ κατὰ μῆκος τοῦ βορείου τοίχου, ἡ ὁποία νὰ εἶναι ὁρατή. Ἡ αὐλαξ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

αὐτη, τῆς ὁποίας ὁ πυθμὴν θὰ εἶναι χαμηλότερος τοῦ πατώματος τῆς ἐκκλησίας, θὰ περισυλλέγῃ τὰ ὕδατα καὶ θὰ μεταφέρῃ ταῦτα πρὸς Δ., ἔνθα ἡ στάθμη τοῦ ἐδάφους εἶναι χαμηλοτέρα. Θὰ ἐπιχειρηθῇ ἡ καταβίβασις τῆς στάθμης τοῦ ἐδάφους κατὰ μῆκος τοῦ βορείου τοίχου, ὅσον εἶναι δυνατόν, διότι τοῦτο εἶναι βραχῶδες.

Εἰδικὸν συνεργεῖον ὑπὸ τὸν κ. Φ. Ζαχαρίου ἐνήργησε τὸν καθαρισμόν, στερέωσιν καὶ συντήρησιν τοῦ σημαντικωτάτου βυζαντινοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου.

Τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ, ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν καὶ γλυπτῶν μελῶν ἐξ ἀρχαιοτέρων μνημείων, ἔχει ἀνάγκην συντηρήσεως καὶ συμπληρώσεως.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Βυζαντινῆς Ἐκθέσεως, ἡ θαυμασία βυζαντινὴ ξυλόγλυπτος θύρα τοῦ ναοῦ μετεφέρθη εἰς Ἀθήνας καὶ ἐξετέθη μετὰ τῶν ἄλλων ἀριστουργημάτων τῆς βυζαντινῆς τέχνης εἰς τὸ Ζάππειον μέγαρον.

ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

Α. Μακρυνίτσα

1. Ἡ μαρμαρίνη πλὰξ μὲ τὴν Θεοτόκον δεομένην, ἀναζητηθεῖσα, ἀνευρέθη τεθραυσμένη εἰς 12 τεμάχια ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἀποθήκης τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, κάτωθεν σάκκων ἀλεύρων. Ἡ προσπάθεια νὰ μεταφερθῇ εἰς Ἀθήνας, ὅπου, συναρμολογουμένη, θὰ ἐξετίθετο εἰς τὴν Βυζαντινὴν Ἔκθεσιν τοῦ Ζαππείου, προσέκρουσεν εἰς τὴν στενοκαρδίαν καὶ τὸν «ἐτσιθελισμὸν» γερόντων τινῶν. Κατόπιν τούτου ἀπεφασίσθη ἡ ἐπὶ τόπου ἐπισκευὴ καὶ τοποθέτησίς της εἰς τὸν νέον ναόν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου.

2. Ναὸς Ἁγίων Πάντων καὶ Ἁγίου Νικολάου

Εἶναι τὸ «κρυφὸ σχολειὸ» Μακρυνίτσης. Ὁ ναΐσκος τῶν Ἁγίων Πάντων εὑρίσκεται εἰς τὸν ἄνω ὄροφον. Εἶναι κτίσμα τοῦ 1754 μὲ ἐνδιαφέροντα ζωγραφικὸν διάκοσμον.

Τὸ κτίσμα καὶ αἱ τοιχογραφίαι ἔχουν ὑποστῆ σημαντικὰς ζημίας. Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς καὶ στερεώσεως ἀμφοτέρων.

Κάτωθεν τῶν Ἁγίων Πάντων εἶναι ὁ μονόκλιτος, καμαροσκεπὴς μετὰ «σφενδονίου», ναΐσκος τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Καὶ ἐδῶ ὑπάρχει ζωγραφικὸς διάκοσμος, ὁ ὁποῖος, ὅμως, εὑρίσκεται εἰς ἐπικίνδυνον κατάστασιν. Μεγάλαι ἀποκολλήσεις καὶ διογκώσεις ἀπειλοῦν τελείαν κατάρρευσιν.

Ὑπὲρ τὴν θύραν ἀναγιγνώσκεται ἡ ἐπιγραφή:

Ἀνιστορήθη ὁ θεῖος ναὸς τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς Νικολάου τοῦ θαυματουργοῦ διὰ δαπάνης τοῦ ἐντιμοτάτου Κυρίου Ἰωάννου τοῦ ἐκ Βοσκοπόλεως, συνδρομοῦντος καὶ τοῦ Κυρ Παρίση Καλημέρη ἐπὶ ἐπὶ ἀρχιερατίς τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου κυρίου κυρίου Θεοκλήτου ,α Ψ Ι Ζ (1717).

Κατὰ μῆκος τῆς νοτίου πλευρᾶς τοῦ ναΐσκου δημιουργεῖται ἀνοικτὴ στοὰ μὲ τρία τόξα, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ὁ ξύλινος ἐξώστης τοῦ ναΐσκου τῶν Ἁγίων Πάντων (Πίν. 392 α).

3. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου

Μονόκλιτος, ἐσωτερικῶν διαστάσεων 6.90 x 4.40 μ., μὲ πολύπλευρον κόγχην ἐξωτερικῶς καὶ διακεκοσμημένην μὲ γλυπτὸν διάκοσμον κατὰ τὸν τύπον τῶν ναῶν τοῦ Πηλίου. Κατὰ τὴν δυτικὴν καὶ νοτίαν πλευρὰν φέρει στοὰν μὲ τοξοστοιχίαν (Πίν. 392 β). Ἡ καμάρα τοῦ ναοῦ ἔχει καταστραφῆ. Σήμερον φέρει ξυλίνην ἀμφικλινῆ στέγην. Κατηρτίσθη πρόγραμμα στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ ναοῦ.

4. Ναὸς Μεταμορφώσεως

Μονόκλιτος, καλυπτόμενος διὰ δύο ἀσπίδων (calottes). Ἐντὸς αὐτοῦ ἔχει συγκεντρωθῆ ἱκανὸς ἀριθμὸς εἰκόνων λαϊκῆς τέχνης.

Ἐπὶ τῆς εἰσόδου ἡ χρονολογία 1787.

Β. Νέα Ἀγχίαλος

1. Κτῆμα Ἀναστασίου Κανάκη

Κατὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τοῦ χώρου Ν. τοῦ ἐλαιοτριβείου τοῦ Συνεταιρισμοῦ, ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα τοίχου, μήκους 25 καὶ πλάτους 1.65 μ., ὁ ὁποῖος κατευθυνόμενος ἀπὸ Β-Ν. κατέληγεν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ τοιχοδομία του εἶναι ἰσχυρὰ ἐξ ἀκατεργάστων λίθων καὶ ἀσβεστοκονιάματος μὲ ἀναλογίαν πορσελάνης. Πρόκειται, πιθανῶς, περὶ κατασκευῆς σχετικῆς πρὸς τὰς λιμενικὰς ἐγκαταστάσεις τῆς παλαιοχριστιανικῆς πόλεως.

Περισυνελέγησαν: 1) μαρμάρινος κίων, ὕψους 1.92, διαμέτρου (κάτω) 0,30 μ. 2) ὅμοιος κίων, ὕψους 1.44 καὶ διαμέτρου 0,35 μ. 3) παλαιοχριστιανικὸν ἰωνικὸν κιονόκρανον μετ' ἐπιθήματος, μήκους 0,51, πλάτους 0,35 καὶ διαμέτρου βάσεως 0,32 μ. 4) εἰκοσανούμμιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

2. Οἰνοποιεῖον

Κατὰ τὰς ἐργασίας ἐπεκτάσεως τοῦ παρὰ τὸν ἀρχαιολογικὸν χῶρον οἰνοποιείου εὑρέθη τάφος, λαρνακοειδής, εἰς βάθος 1.70 μ.

Οὗτος ἦτο κτιστὸς μὲ πλίνθους (μήκους 0,29 καὶ πάχους 0,04 μ.) καὶ ἀσβεστοκονίαμα, ὡς συνδετικὸν μεῖγμα, πάχους 0,045 μ., αἱ δὲ ἐσωτερι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

καί του ἐπιφάνειαι ἦσαν ἐπικεχρισμέναι διά κορασανίου. Αἱ διαστάσεις του, ἐσωτερικῶς, ἦσαν 2 x 0,89 μ. Τό δάπεδον ἦτο ἐπεστρωμένον μέ πλάκας ἐπί ὑποστρώματος ἐκ κορασανίου, ὕψους 0,10 μ. Ἐκαλύπτετο διά σχιστολιθικῶν ἀκατεργάστων πλακῶν, ἐπί τῶν ὁποίων ὑπῆρχε στρῶμα ἀσβεστοκονιάματος, ὕψους 0,035 μ. Πλήν ἐλαχίστων ὀστῶν, οὐδέν ἕτερον ἀντικείμενον εὑρέθη ἐντός αὐτοῦ.

Εἰς ἀπόστασιν 5 μ. ἀπό τούτου εὑρέθη ἕτερος τάφος μικροῦ παιδός, πλάτους 0,40 μ. καί ὕψους τοῦ αὐτοῦ. Οὗτος ἦτο κατεσκευασμένος, εἰς τήν συνήθη μορφήν τῶν παλαιοχριστιανικῶν τάφων μικρῶν παιδίων, διά μεγάλων στρωτήρων κεράμων.

Κατά τάς αὐτάς ἐργασίας εὑρέθη νόμισμα τοῦ Αὐτοκράτορος Μάρκου Ἀντωνίου Γορδιανοῦ, κοινοῦ τύπου, τοῦ νομισματοκοπείου τῆς Ρώμης (243 - 244 μ.Χ.). (RIC Τόμ. IV, σ. 31, ἀριθ. 143).

Γ. Ανασκαφή κοσμικοῦ κτίσματος

Συνεχίσθη καί κατά τό 1964 ἡ ἀπό τοῦ 1960 ἀρξαμένη ἀνασκαφή τοῦ κοσμικοῦ κτίσματος ὑπό τήν ἀκρόπολιν τῆς Πυράσου εἰς τάς Φθιώτιδας Θήβας (Πίν. 393 α).

Ἐν τῇ παρατιθεμένῃ κατόψει (Σχέδ. 1) δηλοῦνται διά μελανοῦ χρώματος τά νέα μέρη τοῦ ἀνασκαπτομένου κτηρίου, τά ὁποῖα ἦλθον εἰς φῶς κατά τήν ἐφετεινήν ἔρευναν. Ἤδη τό μῆκος αὐτοῦ ἀπό Α. πρός Δ. ἀνῆλθεν εἰς 67 μ., εἶναι δέ φανερόν, ὅτι τοῦτο συνεχίζεται πρός ὅλας τάς κατευθύνσεις, χωρίς νά καθίσταται εἰσέτι δυνατόν νά καθορισθοῦν αἱ ἀκριβεῖς διαστάσεις καί ἡ μορφή αὐτοῦ.

Πρός εὐχερεστέραν παρακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν ἐκτίθενται κατωτέρω τά ἀποτελέσματα τῆς ἐρεύνης κατά τομεῖς.

Τομεὺς Β. Ὁ τομεὺς οὗτος εὑρίσκεται πρός Δ. τῆς δυτικῆς στοᾶς τοῦ αἰθρίου, παρά τήν κλίμακα καί τούς τομεῖς Α καί Ο (Σχέδ. 1, κάτοψις). Ἀποτελεῖται ἐξ ἑνός ἐπιμήκους παραλληλογράμου δωματίου, τοῦ ὁποίου πέρυσιν εἶχον ἀποκαλυφθῆ, εἰς μικρόν ὕψος μόνον, οἱ τέσσαρες τοῖχοι. Ἐφέτος ἐγένετο ἀφαίρεσις τῶν χωμάτων εἰς βάθος 0,70 μ.

Περισυνελέγησαν ἐννέα τεμάχια ἀρραβδώτων μαρμαρίνων κιόνων, μία χαλκῆ περόνη, μικρός πήλινος λύχνος καί ὀστεῖνη βελόνη.

Ἐξηκριβώθη ἡ πορεία τοῦ κτιστοῦ ἀγωγοῦ ὕδατος. Οὗτος, ἐκκινῶν ἀπό τοῦ τετραγώνου φρεατίου, τοῦ εὑρισκομένου παρά τήν ΝΔ. γωνίαν τοῦ αἰθρίου, διασχίζει λοξῶς τήν δυτικήν στοάν εἰς τόν τομέα Ο, διαπερᾷ τόν τοῖχον Ε καί διακλαδοῦται παρά τήν ΝΔ. γωνίαν τοῦ δωματίου Β. Καί τό μέν ἓν σκέλος αὐτοῦ, διά τοῦ μεσοτοίχου τῶν δωματίων Γ καί Β, καταλήγει εἰς τό τετράγωνον φρεάτιον τοῦ Γ, τό δέ ἕτερον σκέλος, διά τοῦ μεσοτοίχου τῶν δωματίων Α καί Β, καταλήγει εἰς τήν κορυφήν τῆς κόγχης τῆς ἡμικυκλικῆς δεξαμενῆς Θ. Οὕτως, ἡ δεξαμενή ἐτροφοδοτεῖτο δι' ὕδατος ἐκ τοῦ φρεατίου τοῦ αἰθρίου.

Τομεὺς Γ. Εὑρίσκεται δυτικῶς τοῦ προηγουμένου (Σχέδ. 1, κάτοψις), μετά τοῦ ὁποίου ὅμως δέν ἔχει ἐπικοινωνίαν. Ἐφέτος συνεχίσθη ἡ ἔρευνα τοῦ πέρυσιν εὑρεθέντος κτιστοῦ ὀχετοῦ κατά μῆκος τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ Γ. Οὗτος ἐπικοινωνεῖ μετά δύο καθέτων πρός αὐτόν παραλλήλων ὁμοίων ὀχετῶν, πλάτους 0,55 - 0,60 μ., ὥστε ἐν κατόψει νά σχηματίζεται δίγαμμα (F).

Αἱ ἐσωτερικαί πλευραί τῶν ὀχετῶν εἶναι ἐπικεχρισμέναι δι' ἀσβεστοκονιάματος, ὁ δέ πυθμήν αὐτῶν εἶναι ἐπεστρωμένος διά πηλίνων πλακῶν, διαστάσεων 0,50 x 0,50 μ.

Εἰς τά ἀνατολικά ἄκρα τῶν δύο τούτων ἀκαλύπτων ὀχετῶν διωχετεύετο ὕδωρ, εἰς μέν τό τοῦ νοτίου δι' ἑνός ἀγωγοῦ λαμβάνοντος τό ὕδωρ ἐκ τοῦ τετραγώνου φρεατίου τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, τοῦ Γ, εἰς τό ὁποῖον, ὡς ἐλέχθη, κατέληγεν ὁ ἐκ τοῦ φρεατίου τοῦ αἰθρίου ἐκκινῶν ἀγωγός, εἰς δέ τό τοῦ βορείου ὀχετοῦ δι' ἑτέρου ἀγωγοῦ ἐρχομένου ἐκ τοῦ διαμερίσματος Γα καί διαπερῶντος τόν μεταξύ τούτου καί τοῦ Γ τοῖχον. Δέον νά σημειωθῇ, ὅτι τό σύμπλεγμα τοῦτο τῶν ὀχετῶν ἔχει ρύσιν πρός Δ. καί Ν., ὥστε τά εἰς τά ἀνατολικά ἄκρα αὐτῶν ἐκχυνόμενα ὕδατα νά παρασύρουν πᾶν ὅ,τι ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς καί δι' ὀπῆς, ἀνοιγομένης εἰς τό νότιον ἄκρον τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ Γ, νά τό μεταφέρουν εἰς τόν ἐκτός τοῦ κτηρίου ὀχετόν, ὅστις ἔχει κατεύθυνσιν πρός τήν θάλασσαν.

Ἡ πιθανωτέρα ἐξήγησις τῶν ὀχετῶν εἶναι, ὅτι πρόκειται περί ἀφοδευτηρίων μέ σύστημα καθαρισμοῦ αὐτῶν δι' ὕδατος. Ταῦτα δέν παρουσιάζουν, βεβαίως, τήν πολυτελῆ διά τό εἶδος ἐμφάνισιν τῶν ρωμαϊκῶν Βεσπασιανῶν ἢ τῶν λεγομένων «Νυμφαίων», ἔχουν, ὅμως, τό αὐτό σύστημα λειτουργίας.

Ἐκ τῶν εὑρημάτων ἐξάγεται, ὅτι τά ἀποκαλυφθέντα ἀφοδευτήρια ἦσαν ἐν χρήσει ἀπό τοῦ 4ου ἕως τοῦ 6ου μ.Χ. αἰῶνος, ἔχομεν, ἑπομένως, ἐδῶ ἓν καλόν παράδειγμα κατασκευῆς τοῦ εἴδους κατά τήν παλαιοχριστιανικήν περίοδον.

Ἐκ τοῦ χώρου Γ καί τῶν ὀχετῶν περισυνελέγησαν:

α) Εἰς παλαιοχριστιανικός λύχνος, ἀκέραιος, ἐπιμήκους σχήματος μέ διάκοσμον ἐκ δύο κλάδων φοίνικος εἰς τήν στεφάνην καί σταυροῦ εἰς

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

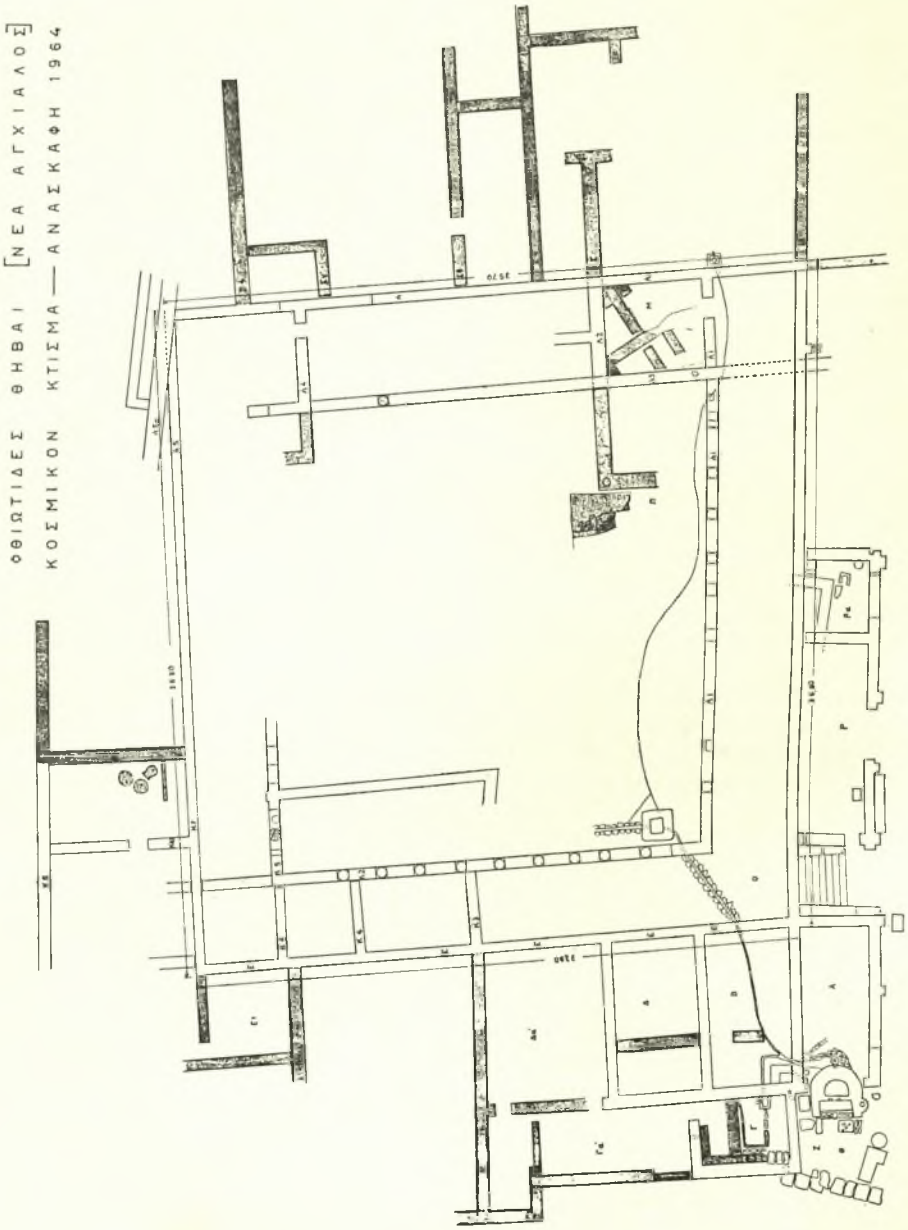

Σχέδ. 1. Νέα Ἀγχίαλος. Κάτοψις ἀνασκαπτομένου κοσμικοῦ κτίσματος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

τὸ κοῖλον τοῦ δίσκου. Εἰς τὰ ἄκρα τῶν κεραιῶν τοῦ σταυροῦ σχηματίζονται ἀνὰ τρεῖς ὁμόκεντροι κύκλοι - « ἐπίμηλα ». Τὸ ὅλον σχέδιον τοῦ σταυροῦ, μετά τῶν « ἐπιμήλων », περιβάλλεται ὑπὸ ἐκτύπων στιγμῶν (Πίν. 393 β). Αἱ διαστάσεις τοῦ λύχνου εἶναι: μῆκος 0,124, πλάτος 0,067 καὶ ὕψος 0,025 μ.

β) Τεμάχια λύχνων, ἓν τῶν ὁποίων, σῳζόμενον εἰς ἱκανὸν μέγεθος (0,075 x 0,06 μ.), εἶναι ὁ ἄνω δίσκος παλαιοχριστιανικοῦ λύχνου τοῦ συνήθους ὠοειδοῦς σχήματος, ὡς καὶ ὁ προηγούμενος. Φέρει καὶ οὗτος ἀνάγλυφον διακόσμησιν, εἰς μὲν τὴν στεφάνην διπλοῦν κλάδον φοίνικος, εἰς δὲ τὸ κοῖλον ὑψίπουν πτηνόν, ραμφίζον ἐσχηματοποιημένον φυτὸν (Πίν. 393 γ).

γ) Μία ὑαλίνη ψηφὶς καὶ τεμάχια ὀστεΐνων περονῶν.

δ) Ἑξήκοντα καὶ ἓν ἐν ὅλῳ νομίσματα (ἐντὸς τῶν ὀχετῶν), ἐκ τῶν ὁποίων τὰ τεσσαράκοντα καὶ πέντε εἶναι Βανδαλικά, πέντε τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α΄, ἔτους κοπῆς 544 - 45 μ.Χ., τῶν νομισματοκοπείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, πέντε τοῦ 4ου καὶ τοῦ 5ου αἰῶνος μ.Χ., ἓν τοῦ 6ου αἰῶνος μ.Χ. καὶ τὰ λοιπὰ ἐφθαρμένα.[1]

Τομεὺς Γα. Ἡ εἴσοδος εἰς τὰ ἀφοδευτήρια ἐγίνετο ἐκ τοῦ χώρου Γα, εὑρισκομένου βορείως τοῦ Γ, διὰ θύρας ἀνοιγομένης εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ μεταξὺ τούτων τοίχου. Ὁ τομεὺς Γα εἶναι εἷς εὐρὺς χῶρος, συνολικοῦ μήκους 11.35 καὶ μέσου πλάτους 3.30 μ., χωριζόμενος δι' ἑνὸς τοίχου, πλάτους 0,43 μ., εἰς δύο ἄνισα μέρη (Σχέδ. 1, κάτοψις). Ὁ χῶρος οὗτος ἀπετέλει εἶδος προθαλάμου τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ἐρευνωμένου κοσμικοῦ κτίσματος, ἡ εἴσοδος εἰς τὸν ὁποῖον ἐγίνετο δι' εὐρείας θύρας ἀνοιγομένης εἰς τὸ νότιον ἄκρον τοῦ δυτικοῦ του τοίχου. Διατηρεῖται εἰσέτι εἰς τὴν θέσιν του, ἀκέραιον, τὸ ἐπίμηκες (μήκους 2.05 μ.) ἐκ πυριτολίθου κατώφλιον, εἰς τὰ ἄκρα τοῦ ὁποίου σχηματίζονται οἱ τόρμοι, ἔνθα προσηρμόζοντο οἱ γόμφοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων περιεστρέφοντο τὰ δύο φύλλα τῆς βαρείας θύρας (Σχέδ. 1· Πίν. 394 α).

Περισυνελέγησαν τὰ ἑξῆς ἀντικείμενα: μία χαλκῆ πόρπη εἰς δύο τεμάχια, τοῦ τύπου τῶν τριγωνικῶν καὶ καρδιοσχήμων μεσοβυζαντινῶν πορπῶν (Πεπραγμένα τοῦ Θ΄ Διεθνοῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 1953, Τόμ. Α΄ σ. 340 - 396), ἓν εἰκοσανούμμιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α΄, τοῦ νομισματοκοπείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κοπῆς τοῦ ἔτους 540 - 541 μ.Χ. (BMC I, σ. 36, ἀριθ. 111, 112) καὶ ἓν νόμισμα τῶν Βανδάλων.

Τομεῖς Δ καὶ Δα. Τὰ δύο ταῦτα διαμερίσματα εὑρίσκονται Α. τοῦ Γα (Σχέδ. 1). Τὸ διαμέρισμα Δ χωρίζεται δι' ἐγκαρσίου τοίχου, μὴ συνδεομένου ὅμως ὀργανικῶς μετὰ τῶν ἄλλων τοίχων, εἰς δύο ἄνισα μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἀνατολικὸν εἶναι εὐρύτερον (μήκους 5.40 μ.).

Εἰς τὸ δυτικὸν εὐρέθη, εἰς βάθος 0,60 μ., ὄστρακον χελώνης, ἡ ὁποία, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῆς θέσεως τοῦ ὀστράκου, κατεπλακώθη ζῶσα ὑπὸ τῶν ἐρειπίων τοῦ καταστραφέντος κτηρίου.

Μεταξὺ τῶν περισυλλεγέντων ἀντικειμένων εἶναι: ἓν βανδαλικὸν νόμισμα ὑστερορρωμαϊκὸν καὶ ἓν δεκανούμμιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α΄ ἐκ τοῦ νομισματοκοπείου τῆς Θεσσαλονίκης (ἔτους κοπῆς 540 - 541 μ.Χ.) (BMC I, πίν. VI, 11).

Τομεὺς Ο καὶ τοῖχος Ε. Ὡς χῶρος Ο χαρακτηρίζεται τὸ νότιον ἥμισυ τῆς δυτικῆς στοᾶς τοῦ αἰθρίου (Σχέδ. 1). Ἀπὸ τῆς δευτέρας βάσεως τῆς κιονοστοιχίας Κ 2 καὶ πρὸς Β., ὁ χῶρος οὗτος δὲν εἶχεν ἐρευνηθῆ κατὰ τὴν σκαφὴν τῶν προηγουμένων ἐτῶν.

Ἐφέτος ἀφῃρέθησαν τὰ χώματα κατὰ τρεῖς ζώνας, συνολικοῦ βάθους 0,65 μ. Εἰς τὴν α΄ ζώνην (0 - 0,25 μ.) περισυνελέγησαν, μεταξὺ ἄλλων, ἐλάχιστα ὄστρακα ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ, ἓν μελαμβαφὲς μετ' ἐγχρώμου διακόσμου, τεμάχιον χαλκῆς περόνης καὶ ἓν δεκανούμμιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α΄, ἐκ τοῦ νομισματοκοπείου τῆς Θεσσαλονίκης (BMC I, πίν. VI, 11). Εἰς τὴν β΄ ζώνην (βάθους 0,25 - 0,45 μ.) περισυνελέγησαν δύο νομίσματα, ἓν τῶν Βανδάλων (Hilderic βλ. BMC Vandals etc. Πίν. II, 17, 18) καὶ ἓν ἐφθαρμένον τοῦ 6ου αἰῶνος. Τέλος εἰς τὴν γ΄ ζώνην (βάθους 0,45 - 0,65 μ.) εὑρέθη νόμισμα τῶν Θεσσαλῶν, ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Βαλεριανοῦ (253 - 260 μ.Χ.).

Ἐπὶ τοῦ τοίχου Ε, τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Ο, εὑρέθη μεταλλίνη πόρπη, καλῆς διατηρήσεως. Αὕτη ἔχει τὸ σχῆμα τῶν ἀρχαίων πορπῶν, ἤτοι ἀποτελεῖται ἐκ τῆς καρφίδος — ἐδῶ ἐλλείπει — καὶ ἐκ τῆς κλειδός. Ἡ κλείς, μήκους 0,048 μ., εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ εὐθεῖα καὶ κατὰ τὸ ἕτερον ἥμισυ κυρτή (Πίν. 394 β). Τὸ εὐθὺ τμῆμα εἰς τὸ ἄκρον του καμπυλοῦται πρὸς τὰ κάτω, ὥστε νὰ σχηματίσῃ ἡμικύκλιον καί, συνεχιζόμενον μέχρι τοῦ μέσου τῆς ὅλης πόρπης, αὐλακοῦται κατὰ μῆκος διὰ τὴν θηλύκωσιν τῆς καρφίδος. Ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς κλειδὸς (Πίν. 394 γ), εἰς μὲν τὸ

1. Ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ ταύτισις τῶν νομισμάτων, τῶν ἀνευρισκομένων κατ' ἔτος εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ν. Ἀγχιάλου, ὀφείλεται εἰς τὴν εὐγένειαν καὶ προθυμίαν τῆς προϊσταμένης τῆς Νομισματικῆς Συλλογῆς κ. Μάντως Οἰκονομίδου, τὴν ὁποίαν καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης εὐχαριστῶ θερμῶς.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

εὐθὺ τμῆμα αὐτῆς σχηματίζονται, κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ μήκους, τρεῖς αὔλακες, εἰς δὲ τὸ κυρτὸν δύο, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχει σειρὰ ἐξ ἀβαθῶν κοιλοτήτων. Ἀνὰ τρία σφαιρίδια κοσμοῦν τὴν κλεῖδα εἰς τρία σημεῖα αὐτῆς (Πίν. 394 β - γ).

Ὁ τύπος τῆς πόρπης τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν, εἶναι βεβαίως συνήθης καὶ συναντᾶται μὲ τινας παραλλαγὰς εἰς διαφόρους χρονικὰς περιόδους τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς μετὰ Χριστὸν τέχνης. Λεπτομερειακά, ὅμως, στοιχεῖα καὶ ὁ τρόπος τῆς λειτουργίας αὐτῆς, τὴν συνδέουν περισσότερον πρὸς τὰς γνωστὰς πόρπας τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῆς Δωδώνης (Συλλογὴ Καραπάνου), τὰς χρονολογουμένας κατὰ τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα (βλ. Olympia, Die Bronzen, Adolf Furtwängler Tafelband, Berlin 1890, Πίν. LXV, ἀριθ. 1137, 1141, 1140, 1144 καὶ Πίν. LXXI, ἀριθ. 1355, Textband, σ. 183 καὶ 210. C. Carapanos, Dodone et ses ruines, texte σ. 95, Πίν. LI, 8, Paris, 1878).

Διαμερίσματα.[2] Ε - Κ3 - Κ2 - Κ4. Ε - Κ4 - Κ2 - Κ6. Ε - Κ6 - Κ2 - Κ7 καὶ Ε1.

Βορείως τοῦ τομέως Ο ἠρευνήθησαν τέσσαρα διαμερίσματα, ἔχοντα ἐν κατόψει σχῆμα τετραγώνου (Σχέδ. 1, κάτοψις). Τὰ τρία τῶν διαμερισμάτων τούτων εὑρίσκονται ἐντὸς τοῦ χώρου καὶ εἰς τὸν ἄξονα τῆς δυτικῆς στοᾶς τοῦ αἰθρίου, τὸ δὲ τέταρτον δυτικῶς τοῦ βορειοτέρου αὐτῶν. Εἶναι προφανές, ὅτι τὰ τρία, τοὐλάχιστον, πρῶτα διαμερίσματα ἀνήκουν εἰς μίαν τῶν τελευταίων φάσεων τοῦ ἀνασκαπτομένου κτηρίου, καθ' ὅσον οἱ μεταξὺ τούτων διαχωριστικοὶ τοῖχοι (Κ3, Κ4, Κ6) δὲν συνδέονται ὀργανικῶς πρὸς τὴν ἀρχικὴν τοιχοδομίαν τῆς κιονοστοιχίας Κ2, ἀλλά, κατεσκευάσθησαν, ὅταν κατά μίαν ἐπισκευὴν ἢ μετασκευὴν τοῦ κτίσματος, εἶχον ἀφαιρεθῆ οἱ ἐννέα κίονες τῆς κιονοστοιχίας, τὴν θέσιν δὲ ταύτης κατέλαβε συνεχὴς τοῖχος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐνεσωματώθησαν αἱ κατὰ χώραν παραμείνασαι ἰσάριθμοι βάσεις τῶν κιόνων (βλ. ΠΑΕ 1961, σ. 55 - 57, πίν. 24).

Τὰ εὑρήματα τῆς ἀνασκαφῆς εἰς τοὺς τομεῖς τούτους δὲν εἶναι, βεβαίως, ἐντυπωσιακά, οὐχ ἧττον ὅμως ἀποτελοῦν στοιχεῖα χρήσιμα διὰ τὴν ἐνεργουμένην ἔρευναν τοῦ κτηρίου. Περισυνελέγησαν τὰ ἑξῆς:

α) Διαμέρισμα Ε - Κ3 - Κ2 - Κ4. Τεσσαρακοντανούμμιον Ἰουστινιανοῦ Α', διαμ. 0,028 μ., κοπὲν εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 538 μ.Χ. (πρβλ. BMC I, σ. 29, ἀριθ. 28 κ.ἑ.).

2. Πρὸς διευκόλυνσιν κατονομάζομεν τὰ διαμερίσματα διὰ τῶν διακριτικῶν τῶν περιβαλλόντων αὐτὰ τοίχων.

Δύο περόναι σιδηραῖ, σιδηροῦς ἧλος, μεγάλου μήκους, δύο ὀστέϊναι περόναι, θραῦσμα τοῦ ἄνω δίσκου παλαιοχριστιανικοῦ λύχνου, διαιρούμενον εἰς ἀκτινωτὰ διάχωρα, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰκονίζονται δελφῖνες μὲ καμπυλούμενα σώματα, εἴτε μόνοι, εἴτε πλαισιούμενοι δι' ἐσχηματοποιουμένου φυτικοῦ διακόσμου (Πίν. 393 γ), θραύσματα ἀνήκοντα εἰς ὑδρίας καὶ πίθους μεγάλων διαστάσεων, μία σιδηρᾶ αἰχμὴ δόρατος (μήκους 0,06 μ.), ἑτέρα βέλους (μήκους 0,069 μ.) καὶ δακτύλιοι χαλκοῖ.

β) Διαμέρισμα Ε - Κ4 - Κ2 - Κ6.

Θραύσματα ὑαλίνων δοχείων, στομίου δακρυδόχου, λείψανα ὀστρακοδέρμων, ἓν τεσσαρακοντανούμμιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α΄ (διαμ. 0,038 μ.) ἐκ τοῦ νομισματοκοπείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ἔτους 539/40 (BMC I, σ. 31, ἀριθ. 49), ἓν δεκανούμμιον τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος ἐκ τοῦ νομισματοκοπείου τῆς Θεσσαλονίκης (BMC I, Πίν. VI, 11), ἓν βανδαλικὸν νόμισμα, ἐφθαρμένον καὶ ἓν βυζαντινόν, ὁμοίως ἐφθαρμένον.

γ) Διαμέρισμα Ε - Κ6 - Κ2 - Κ7.

Θραύσματα ὑαλίνων δοχείων, τεμάχια λύχνων καὶ θραύσματα ἐκ μεγάλων πηλίνων πίθων καὶ ἄλλων ἀγγείων, μὲ ἐγχαράκτους ὁριζοντίας ραβδώσεις.

δ) Διαμέρισμα Ε1.

Σημειοῦται ἡ ἀνεύρεσις τεμαχίου (μήκους 0,068 μ.) λιθίνου πελέκεως, χρώματος βαθέος πρασίνου.

Ἀνατολικῶς τῆς κιονοστοιχίας Κ2 συνεχίσθη ἡ ἔρευνα τοῦ τοίχου Κ5 (Σχέδ. 1), ἀπὸ τοῦ σημείου ἔνθα διεκόπη πέρυσι, καὶ εἰς βάθος 0,35 μ. Μεταξὺ τῶν ἄνευ σημασίας ἀντικειμένων ἦτο τὸ ὀπίσθιον ἥμισυ μαρμαρίνου κορμοῦ ἀμνοῦ, μικρῶν διαστάσεων. Πρόκειται, πιθανῶς, περὶ μέλους μαρμαρίνου συμπλέγματος, δυναμένου νὰ χρονολογηθῆ, ἐκ τοῦ τρόπου ἐργασίας του, εἰς τὸν 4ον ἢ 5ον μ.Χ. αἰῶνα. Πρὸς Β. τοῦ τοίχου Κ7 ἀπεκαλύφθη εἰς μῆκος 15 μ., περίπου, ὁ λοξῶς πρὸς τοῦτον βαίνων τοῖχος Κ8 (Σχέδ. 1). Μεταξὺ τῶν δύο τούτων τοίχων σχηματίζεται, ὡς φαίνεται, ἱκανὸς ἀριθμὸς διαμερισμάτων. Ἠρευνήθη, ἐν μέρει, ἐν τούτων, τὸ ὁριζόμενον ὑπὸ τῶν τοίχων Κ7, Κ8, Κ9 καὶ Κ10, διαστάσεων 7.55 x 4.25 μ.

Τὸ δωμάτιον τοῦτο ἐχρησιμοποιεῖτο, πιθανῶς, ὡς ἀποθήκη — κελλάρι — διότι ἐπὶ τοῦ δαπέδου του εὑρέθησαν κανονικῶς τοποθετημένοι τρεῖς μεγάλοι πίθοι, ἄνευ βάσεων, ἐξ ὧν οἱ δύο σῴζον-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ται κατὰ τὸ κάτω ἥμισυ αὐτῶν, ἐνῷ ὁ τρίτος εἶναι ἀκέραιος.

Ὁ εἷς τούτων, διαμέτρου 0,89 καὶ πάχους τοιχωμάτων 0,03 μ., εἶχεν ὑποστῆ ρωγμάς, ὅτε ἐχρησιμοποιεῖτο, δι' ὃ διὰ τὴν στερέωσιν καὶ ἀσφάλισίν του εἶχον τοποθετήσει εἰς τὰς ρωγμὰς συνδετήρας ἐκ μολύβδου εἰς σχῆμα κεφαλαίου γράμματος Η, ὥστε ἡ μία κεραία νὰ εἶναι εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν τοῦ τοιχώματος καὶ ἡ ἑτέρα εἰς τὴν ἐξωτερικήν.

Ἀνατολικῶς τοῦ τοίχου Κ9 καὶ εἰς μικρὸν βάθος (0,30 - 0,40 μ.) εὑρέθη μέρος τῆς καταπεσούσης στέγης μὲ τὰς κεράμους εἰς τὴν κανονικήν των διάταξιν, ὡς ἦσαν πρὸ τῆς καταπτώσεως. Τὸ μῆκος τῶν κεράμων εἶναι 0,69 τὸ δὲ πλάτος τῶν στρωτήρων 0,38 μ. (Πίν. 395 α). Μεταξὺ τῶν κεράμων ἦτο πηλίνη πλάξ, τετράγωνος, διαστάσεων 0,38 x 0,38 μ., φέρουσα εἰς τὸ μέσον εὐρεῖαν ὀπήν, εἰς σχῆμα ἐλλείψεως (0,17 x 0,25 μ.) μὲ ὑπερυψωμένα, κατὰ τὴν μίαν μόνον πλευρὰν τῆς πλακός, τὰ χείλη τῆς στεφάνης (Πίν. 395 α). Πιθανῶς ἡ πλὰξ αὕτη, τιθεμένη εἰς τὴν στέγην ἢ εἴς τι ἄνοιγμα τῶν κεράμων ἐχρησίμευε δι' ἐξαερισμόν.

Κάτωθι τῶν κεράμων εὑρέθη μαρμάρινον ἰγδίον (ὕψους 0,28, διαμέτρου 0,29 μ.) καὶ στρογγύλη πλίνθος ὑποκαύστου.

Τομεὺς Ξ4. Εὑρίσκεται εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς (Σχέδ. 1). Τὸ ὁρατὸν σήμερον ὕψος τοῦ τοίχου Ξ4 εἶναι 3 μ. Οὗτος συνδέεται ὀργανικῶς μὲ τὸν τοῖχον Λ, ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν δὲ καὶ τὴν ἐμφάνισιν εἶναι ὅμοιος πρὸς τὸν νοτιώτερον τοῖχον Λ2.

Ἡ σκαφὴ ἐδῶ ἀπέβλεψε κυρίως εἰς τὴν πρὸς Α. παρακολούθησιν τοῦ τοίχου Ξ4 καὶ ὄχι εἰς τὴν εἰς βάθος ἔρευναν. Οὕτω, ὁ τοῖχος οὗτος, ὁ ὁποῖος ἔχει πλάτος 0,95 μ., ἀπεκαλύφθη εἰς μῆκος 12.50 μ., συνεχίζεται ὅμως ἔτι περαιτέρω. Παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τῶν τοίχων Ξ4 καὶ Λ σχηματίζεται μικρὸν ὀρθογώνιον δωμάτιον, διαστάσεων 2.60 x 3.75 μ., δι' ἀποκαλυφθέντων ἑτέρων δύο τοίχων. Οἱ δύο οὗτοι τοῖχοι εἶναι ἀμελοῦς κατασκευῆς, εἶναι δὲ μεταγενέστεροι τῶν δύο ἄλλων μετὰ τῶν ὁποίων δὲν συνδέονται.

Περισυνελέγησαν: Τεμάχιον ὀψιανοῦ, θραύσματα ὑαλίνων δοχείων, ὄστρακον ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι ἐγχάρακτον τὸ χρῖσμα, τοῦ 4ου αἰῶνος, πιθανῶς, καὶ τεμάχιον βάσεως μεγαρικοῦ μελαμβαφοῦς σκύφου, ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, διαστάσεων 0,06 x 0,05 μ., εὑρεθὲν νοτίως τοῦ τοίχου Ξ4, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκονίζονται τρεῖς ἀνάγλυφοι μορφαὶ (Πίν. 395 γ). Αἱ δύο ἀκραῖαι εἶναι κατὰ κρόταφον, ἡ δὲ κεντρικὴ κατ' ἐνώπιον. Πρόκειται, πιθανῶς, περὶ τῆς ἀπεικονίσεως τοῦ Διονύσου, τῆς Ἀριάδνης καὶ τοῦ Ἔρωτος.

Τοῖχος Λ. Οὗτος ἀποτελεῖ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς. Παρηκολουθήθη ἡ πορεία του καθ' ὅλον του τὸ μῆκος ἀπὸ τοῦ τοίχου Λ1 μέχρι τοῦ Λ4 (Σχέδ. 1).

Εἰς ἀπόστασιν 3.50 μ., πρὸ τοῦ τοίχου Λ4 ἀπεκαλύφθη εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς ἰωνικὴ μαρμαρίνη βάσις, διαστάσεων: πλίνθου 0,60 x 0,60, ἄνω διαμέτρου 0,50 καὶ ὕψους 0,34 μ. (Πίν. 395 δ). Ἡ βάσις αὕτη εἶναι ἡ μόνη διασωθεῖσα ἐκ τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς, ἦτο δὲ καὶ αὕτη ἐνσωματωμένη εἰς τὴν μεταγενεστέραν κατασκευὴν τοῦ τοίχου Λ3, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, ὡς ἐλέχθη, εἶχε συμβῆ καὶ εἰς τὰς βάσεις τῆς κιονοστοιχίας Κ2.

Τομεὺς Π. Εὑρίσκεται εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ αἰθρίου. Ἡ ἔρευνα ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἀνεύρεσιν παλαιοτέρων στοιχείων. Διεπιστώθη, ὅτι ὁ εἷς τὸν παρακείμενον τομέα Μ ἀποκαλυφθεὶς τοῖχος Λ2 συνεχίζεται καὶ δυτικῶς τοῦ τοίχου Λ3. Ὁ Λ2 κατεστράφη, πιθανῶς, ὅτε κατεσκευάζετο ὁ Λ3, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἀνωδομίαν του, ὕψους 0,45 μ., εἶναι μεταγενέστερος καὶ «ἐπάτησεν» ἐπὶ παλαιοτέρων τοίχων.

Ὁ Λ2 εἶναι κατεστραμμένος ἀμέσως δυτικῶς τοῦ Λ3 εἰς βάθος 1.55 μ., δι' ἀφαιρέσεως τῶν λίθων του, συνεχίζεται ὅμως εἰς τὸ βάθος αὐτὸ πρὸς Δ. εἰς μῆκος 5.55 μ., ἔνθα κάμπτεται κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς Ν. Δυτικώτερον τὸ ἔδαφος εἶναι στερεόν. Ἐπ' αὐτοῦ ὑπῆρχε στρῶμα καταλοίπων πυρκαϊᾶς, μᾶζα ὠμῶν μεγάλων πλίνθων, πάχους 0,07 - 0,08 μ., εἰς στρωτὴρ μεγάλων διαστάσεων, ἤλοι μεγάλου μήκους καὶ θραῦσμα βάσεως ἀγγείου ἐπὶ τοῦ ὁποίου κοίλη σφραγὶς μὲ παράστασιν δένδρου.

Βορείως τοῦ Λ2 καὶ εἰς βάθος 1.65 μ., ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους εὑρέθη δάπεδον ἐκ πηλίνων πλακῶν ἐπὶ ὑποστρώματος, ὕψους 0,065 μ., ἐξ ἀσβέστου, ἄμμου καὶ θηραϊκῆς γῆς. Μέρος τοῦ δαπέδου τούτου, πλάτους 0,40 μ., κατὰ μῆκος τοῦ τοίχου Λ2, κατεστράφη κατὰ τὴν διάλυσιν τοῦ τοίχου τούτου.

Τομεὺς Μ. Εὑρίσκεται ἀνατολικῶς τοῦ Π καὶ ὁρίζεται ὑπὸ τῶν τοίχων Λ3, Λ1, Λ, καὶ Λ2 (Σχέδ. 1). Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν προηγουμένων ἐτῶν εἶχεν ἐρευνηθῆ στενὴ μόνον λωρίς, πλάτους 1 μ., νοτίως τοῦ τοίχου Λ2. Εὑρέθησαν τότε, ὑπὸ τὸν τοῖχον Λ2, εἰς βάθος 3.25 μ., δύο τοῖχοι, ἄσχετοι καὶ διαφόρου προσανατολισμοῦ τοῦ ἐρευνωμένου κτηρίου. Ἐθεωρήθη, λοιπόν, σκόπιμον νὰ ἐπεκταθῇ ἡ ἔρευνα εἰς ὁλόκληρον τὸν τομέα Μ. Τὰ εὑρήματα ἦσαν σημαντικά. Εἰς

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

βάθος 2.18 μ., ἀπὸ τοῦ σωζομένου ὕψους τοῦ τοίχου Λ3, εὑρέθη δάπεδον ἐκ χαλίκων, ἀσβέστου καὶ θραυσμάτων κεράμων (Πίν. 395 β). Εἰς βάθος 2.28 μ. ἀπεκαλύφθη ἕτερον δάπεδον, ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὁποίου φέρει ἐπάλειψιν ἐκ «κορασανίου». Ὑπὸ τὰ δάπεδα ταῦτα εὑρέθησαν τοῖχοι ἀνήκοντες εἰς δύο οἰκοδομικὰς φάσεις (Πίν. 395 β). Ἐκ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς των καὶ ἐκ τῶν ἄλλων εὑρημάτων, συνάγεται, ὅτι οἱ τοῖχοι οὗτοι ἀνάγονται εἰς τὴν ὑστεροελληνιστικὴν περίοδον.

Τὰ δύο προαναφερθέντα δάπεδα ἀνήκουν ἐπομένως εἰς τὴν τρίτην καὶ τετάρτην οἰκοδομικὴν φάσιν τοῦ ἐρευνωμένου οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος. Εἶναι δηλαδὴ νεώτερα τῶν ἀποκαλυφθέντων λειψάνων τῶν τοίχων τοῦ κτηρίου τῆς ὑστεροελληνιστικῆς περιόδου καὶ σύγχρονα πρὸς τὰ κάτω μέρη, τὰ ἀρχικά, ἤτοι τῶν τοίχων Λ2, Λ3, Λ καὶ τοῦ εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς Ξ4 (Σχέδ. 1).

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε δεδομένων καθορίζονται εἰς τὸ τέλος τῆς παρούσης ἐκθέσεως αἱ διαδοχικαὶ φάσεις τοῦ ἐρευνωμένου κτίσματος.

Ἐκ τοῦ τομέως Μ περισυνελέγησαν τὰ ἑξῆς:

Τὸ ἥμισυ τοῦ ἄνω δίσκου, μετὰ τῆς λαβῆς, παλαιοχριστιανικοῦ λύχνου. Εἰς τὴν στεφάνην τετραγωνίδια ἐναλλάσσονται μὲ ὁμοκέντρους κύκλους, ὡς ῥόδακας. Εἰς τὸ κοῖλον τοῦ δίσκου εἰκονίζεται αἴγαγρος, τρέχων πρὸς δεξιὰ (Πίν. 393 γ). Ἓν χαλκοῦν νόμισμα τῶν Θεσσαλῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμίνου (διαμ. 0,024 μ. Ὅμοιον τύπον βλ. ἐν Rogers, σ. 51, εἰκ. 47). Εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν καὶ χαμηλότερον τῆς ἀρχῆς τῆς ὑποθεμελιώσεως τοῦ μεταγενεστέρου τοίχου Λ1 εὑρέθη τμῆμα μαρμαρίνου ἀρραβδώτου κίονος, τὸ ὁποῖον, βεβαίως, δὲν ἦτο ὁρατόν, ὅτε ἐκτίσθη ὁ Λ1. Τρία τεμάχια ὀστεΐνων περονῶν καὶ τρία νομίσματα, ἤτοι: ἓν θεσσαλικῆς πόλεως τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος· εἷς ρωμαϊκὸς σηστέρτιος τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος καὶ ἓν τελείως ἐφθαρμένον, μὴ δυνάμενον νὰ ταυτισθῇ. Νόμισμα τοῦ αὐτοκράτορος Βαλεριανοῦ - Ἀντωνιανοῦ (253 - 260 μ.Χ.), δακρυδόχος, φέρουσα εἰς τὴν κοιλίαν διάκοσμον ἐκ λεπτῶν ζωνῶν λευκοῦ χρώματος, θραύσματα ὑαλίνων δοχείων, τεμάχια σιδηρῶν ἀντικειμένων, ἓν τεμάχιον ὀστεΐνης περόνης καὶ ἐλάχιστα ὄστρακα ἐκ λεπτοῦ ἐρυθροῦ πηλοῦ (Terra sigillata). Ἓν ὄστρακον ἀγγείου ὑπομυκηναϊκῆς περιόδου, καὶ ἕτερον ἀγγείου γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

Δύο ὄστρακα μεγαρικῶν σκύφων. Τὸ ἓν φέρει ἐπὶ τῆς βάσεως τὰ ἐγχάρακτα γράμματα ΓΕ καὶ ἐπὶ τῆς κοιλίας κόσμησιν ἐκ μακρῶν πετάλων, χωριζομένων διὰ κοκκίδων, δυνάμενον νὰ χρονολογηθῇ ἀπὸ τοῦ 150 π.Χ. καὶ ἑξῆς. Τὸ ἕτερον φέρει ὁμοκέντρους κύκλους, διακεκοσμημένους διὰ σειρᾶς κοκκίδων, περικλείοντας διπλοῦν ῥόδακα (Πίν. 396 ε). Τοῦτο δύναται νὰ χρονολογηθῇ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος. Φύλλον χαλκοῦ, φέρον διακόσμησιν ἐκτύπων κοκκίδων. Δύο νομίσματα: ἓν τῶν Ἀθηνῶν τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 3ου αἰῶνος καὶ ἓν τῶν Θεσσαλῶν τοῦ τέλους τοῦ 3ου αἰῶνος μ.Χ.

Ἡ ὑπὸ τὰ δύο δάπεδα ἔρευνα συνεχίσθη ἔτι περαιτέρω, εἰς ὅσα σημεῖα ἦτο τοῦτο δυνατόν, μὲ σκοπὸν τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς μορφῆς τῶν παλαιοτέρων στοιχείων. Οὕτω διεπιστώθη, ὅτι οἱ δύο βραχεῖς τοῖχοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον εὑρεθῇ πέρυσιν ὑπὸ τὸν τοῖχον Λ2, συνεχίζονται διαγωνίως εἰς τὸν χῶρον τοῦ τομέως Μ, ὑπὸ τὰ δάπεδα καί, τεμνόμενοι καθέτως ὑπὸ ἄλλων τοίχων, ἀποτελοῦν ὀρθογώνια δωμάτια δύο κτηρίων, μὴ συγχρόνων, μὲ ὅλως διάφορον προσανατολισμὸν τοῦ ἀνασκαπτομένου κοσμικοῦ κτίσματος (Σχέδ. 1· Πίν. 396 α).

Ὅτι οἱ παλαιότεροι οὗτοι τοῖχοι ἀνήκουν εἰς δύο κτήρια διάφορα χρονικῶς, ἀποδεικνύεται, ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ τὰς διαφορὰς τῆς δομῆς των, ἀφ' ἑτέρου ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, ὅτε κατεσκευάζοντο οἱ τοῖχοι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ νεώτερον κτήριον, κατέστρεψαν τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὸ παλαιότερον (Σχέδ. 1).

Οἱ τοῖχοι οὗτοι εἶχον κατασκευαοθῇ διὰ λίθων λευκῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν παρουσιάζουν μὲν τελείαν κατεργασίαν, οὐχ ἧττον ὅμως φέρουν εὐδιάκριτον καὶ ἔντονον τὴν ἐπέμβασιν τεχνίτου, ὥστε νὰ προσλαμβάνουν τὰς ἑκάστοτε ἀπαιτουμένας μορφὰς καὶ διαστάσεις. Οἱ λίθοι ἔχουν μῆκος 0,40 - 0,50 καὶ ὕψος 0,12 - 0,15 μ., εἶναι δὲ τοποθετημένοι κατὰ τὸ διπλοῦν σύστημα, ἤτοι «δρομικῶς» καὶ «μπατικῶς», τὰ μεταξὺ των δὲ κενὰ πληροῦνται διὰ μικρῶν λίθων ἄνευ συνδετικοῦ μείγματος. Σπανιώτατα γίνεται χρῆσις θραυσμάτων κεράμων εἰς τοὺς ἁρμούς.

Ἕτερον οἰκοδομικὸν στοιχεῖον ἀνῆκον εἰς κατασκευὴν ἀκαθορίστου, πρὸς τὸ παρόν, μορφῆς εἶναι ἡ ἀνεύρεσις, ὑπὸ τὸν τοῖχον Λ καὶ παρὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ τομέως Μ, μάζης ἐκ πέντε ἐπαλλήλων σειρῶν ὠμῶν πλίνθων. Ἑκάστη πλίνθος ἔχει διαστάσεις 0,25 x 0,25 x 0,07 μ. Αἱ πλίνθοι αὗται ἀπετέλουν τοῖχον πλάτους 0,52 μ., ὅστις κατεστράφη κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀρχικοῦ τοίχου Λ. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ἀνωμάλου τρόπου καταστροφῆς τῶν πλίνθων πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ Λ, καθὼς καὶ ἐκ τεμαχίων των, τὰ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ὁποῖα καταπεσόντα κατὰ τὴν καταστροφήν, παρέμεινον ὑπὸ τὴν θεμελίωσιν τοῦ Λ.

Ἐπειδὴ τὰ ὑπὸ τὰ δύο δάπεδα ἀποκαλυφθέντα κτηριακὰ στοιχεῖα καὶ τὰ περισυλλεγέντα ἀντικείμενα ἀνάγονται κυρίως εἰς προγενεστέρους τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου αἰῶνας καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ ἔρευνα τούτων ἐκφεύγει τῆς ἁρμοδιότητος τοῦ ἀνασκαφέως, διεκόπη ἡ περαιτέρω σκαφὴ εἰς τὸν τομέα Μ.

Κατωτέρω ἀναγράφονται τὰ περισυλλεγέντα ἀντικείμενα εἰς μεγαλύτερον τῶν δύο δαπέδων βάθος, μὲ ἐλαχίστας παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς διακοσμήσεως, τῆς ὕλης καὶ τῆς χρονολογίας αὐτῶν.

1) Νόμισμα ἀρχαῖον ἑλληνικόν, λίαν ἐφθαρμένον.

2) Νόμισμα τοῦ 3ου ἢ 2ου αἰῶνος π.Χ., ἐφθαρμένον.

3) Νόμισμα τελείως ἐφθαρμένον.

4) Νόμισμα Μαρωνείας (400 - 350 π.Χ.).

5) Νόμισμα ἀρχαῖον ἑλληνικόν, λίαν ἐφθαρμένον.

6) Νόμισμα Θεσσαλῶν, ἐποχῆς αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ.

7) Νόμισμα Μαγνήτων (197 - 146 π.Χ.).

8) Νόμισμα Σικυῶνος (400 - 300 π.Χ.).

9) Νόμισμα τῶν Περραιβῶν Θεσσαλίας (197 - 146 π.Χ.).

10) Νόμισμα, λίαν ἐφθαρμένον, πιθανῶς θεσσαλικῆς πόλεως, 3ου ἢ 2ου αἰ. π.Χ.

11) Ὄστρακον ὑπομυκηναϊκὸν μὲ ζώνας βαθέος ἐρυθροῦ χρώματος.

12) Ὄστρακον γεωμετρικόν.

13) Θραῦσμα ἑλληνιστικοῦ ἀγγείου μὲ γάνωσιν κοραλλιόχρουν.

14) Θραῦσμα μεγαρικοῦ σκύφου μὲ ἔκτυπα φύλλα· γάνωμα ἐρυθρόν (250 - 225 π.Χ.).

15) Θραῦσμα βάσεως μεγαρικοῦ σκύφου μετὰ διπλοῦ ὀκταφύλλου ρόδακος (250 - 225 π.Χ.).

16) Δύο θραύσματα μεγαρικοῦ σκύφου (200 - 150 π.Χ.).

17) Δύο μικρὰ θραύσματα ἑλληνιστικῶν ἀγγείων.

18) Θραῦσμα μεγαρικοῦ σκύφου, μὲ διάκοσμον μακρῶν πετάλων (περὶ τὸ 150 π.Χ.).

19) Δακρυδόχος, ἄνευ στομίου.

20) Ὄστρακον γεωμετρικόν.

21) Θραῦσμα μονομύξου ἑλληνιστικοῦ λύχνου.

22) Θραῦσμα βάσεως μελαμβαφοῦς ἀγγείου (5ου αἰῶνος π.Χ.).

23) Δύο θραύσματα σκύφων.

24) Τεμάχιον πηλίνου λύχνου μετὰ τῆς λαβῆς.

25) Θραῦσμα κύλικος μετὰ λαβῆς διχαλωτῆς, τῶν ὑστέρων ἑλληνιστικῶν χρόνων.

26) Δέκα τέσσαρα θραύσματα μεγαρικῶν ἀγγείων, μελανοῦ καὶ ἐρυθροῦ πηλοῦ, τινὰ μὲ γάνωσιν καὶ μεταλλικὴν στίλβωσιν, φέροντα ἔκτυπον διάκοσμον φύλλων ἀνθέων, φύλλων λωτοῦ, μορφὴν πετῶσαν, Νίκην ἢ Ἔρωτα, ἀνήκοντα εἰς τὴν α΄ ὁμάδα (γ΄ τέταρτον τοῦ 3ου αἰῶνος π.Χ.) καὶ εἰς τὴν β΄ ὁμάδα (200 - 150 π.Χ.) τῶν μεγαρικῶν σκύφων.

27) Ὄστρακον ἐρυθρομόρφου ἀγγείου μετὰ γανώσεως ἐσωτερικῶς (5ου αἰῶνος π.Χ.).

28) Δύο θραύσματα ἐκ τοῦ αὐτοῦ μελαμβαφοῦς ἀγγείου, εἰς σχῆμα ἀνοικτῆς φιάλης μὲ κόσμησιν προστύπων ἀνθεμίων, πλαισιουμένων ὑπὸ συμπλεκομένων γραμμῶν (5ου π.Χ. αἰῶνος).

29) Ἐνεπίγραφον θραῦσμα πίθου.

30) Ἀπηνθρακωμένοι πυρῆνες ἐλαιῶν καὶ ἄφθονα μικρὰ σφαιρίδια ἐξ ἀπροσδιορίστου ὕλης.

31) Τὸ σημαντικώτερον τῶν εὑρημάτων δύναται νὰ θεωρηθῇ μικρὰ ἀνδρικὴ κεφαλὴ μετὰ τοῦ λαιμοῦ, ὕψους 0,015 μ., ἀρίστης διατηρήσεως, κατεσκευασμένη ἐξ ὑαλομάζης ἐντὸς μήτρας. Τὰ ζωηρὰ καὶ διωγκωμένα χαρακτηριστικὰ δεικνύουν, ὅτι τὸ εἰκονιζόμενον πρόσωπον ἦτο νέγρος ἢ ἀνῆκεν εἴς τινα φυλὴν τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς ὑπῆρχεν ὀπὴ διὰ τὴν ἀνάρτησίν του, ἀνῆκεν ἐπομένως εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν περιάπτων (Πίν. 396 β - δ). Ὡς πιθανὴ χρονολογία κατασκευῆς τίθενται οἱ ὑστεροελληνιστικοὶ χρόνοι.

32) Μυκηναϊκά τινα ὄστρακα παρὰ τὸν ἀρχαιότερον δυτικὸν τοῖχον, εἰς βάθος 3.15 - 3.32 μ.

33) Τεμάχιον μεγαρικοῦ σκύφου, ρωμαϊκῆς ἐποχῆς (διαστ. 0,075 x 0,05 μ.), ἐκ βαθέος τεφρόχρου πηλοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκονίζεται πρὸς δεξιὰ τὸ καλλίγραμμον σῶμα, ἄνευ τῆς κεφαλῆς, κυνὸς ἢ λέοντος (Πίν. 396 ς΄). Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀποκαλυφθέντων οἰκοδομικῶν στοιχείων, εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθοῦν αἱ φάσεις τοῦ ἐρευνωμένου κτηριακοῦ συγκροτήματος, ὡς ἀκολούθως:

Φάσις α. Λείψανα κτηρίου εὑρεθέντα εἰς τὸ βάθος τοῦ τομέως Μ, ὑπὸ τὰ δύο δάπεδα. Ἑλληνιστικοὶ ἢ ὑστεροελληνιστικοὶ χρόνοι.

Φάσις β. Νέαι κατασκευαὶ καὶ μετατροπαὶ τοῦ ἀρχικοῦ κτηρίου. Ἑλληνιστικοὶ ἢ ὑστεροελληνιστικοὶ χρόνοι.

Φάσις γ. Κτήριον, εἰς ὃ ἀνήκουν τὰ λείψανα τῶν τοίχων, τὰ ἀποκαλυφθέντα εἰς τὸν τομέα Ρα, μετὰ τῆς ἑστίας. Ρωμαϊκοὶ χρόνοι.

Φάσις δ. Κτήριον ἐγερθὲν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν κτηρίων, εἰς ὃ ἀνήκουν οἱ τοῖχοι τῶν φάσεων α καὶ β. Εἰς τὸ κτήριον τοῦτο ἀνήκουν τὰ κατώτερα — ἀρχικὰ — μέρη τῶν τοίχων Λ, Λ2 καὶ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Λ3, τὸ κατώτερον τῶν δύο δαπέδων τοῦ τομέως Μ καὶ ὁ τοῖχος Ξ 4. Ρωμαϊκοὶ χρόνοι.

Φάσις ε. Μετασκευὴ ἢ καὶ συμπλήρωσις τοῦ προηγουμένου κτηρίου, κατασκευὴ τοῦ νεωτέρου δαπέδου τοῦ τομέως Μ. Ρωμαϊκοὶ ἢ ὑστερορρωμαϊκοὶ χρόνοι.

Φάσις ς'. Ἀνέγερσις τοῦ τετραστόου αἰθρίου μετὰ τῶν προσηρτημένων αὐτῷ ἀρχικῶν διαμερισμάτων. 3ος ἕως 4ος αἰὼν μ.Χ.

Φάσις ζ. Κατασκευὴ πλακοστρώσεως τῆς στοᾶς Ν (Βλ. ΑΔ 19 (1964) : Χρονικά, σ. 269, Σχέδ. 1), προσθήκη τῆς κλίμακος καὶ τῶν τοξοστοιχιῶν τῆς προσόψεως. 5ος - 6ος αἰὼν μ.Χ.

Φάσις η. Κατάργησις τῶν κιονοστοιχιῶν, μερικὴ καταστροφὴ τῆς πλακοστρώσεως τῆς στοᾶς Ν διὰ τὴν τοποθέτησιν πηλίνων σωλήνων ἀγωγοῦ, διαιρέσεις εἰς δωμάτια τῶν στοῶν κ.λ.π. 6ος αἰὼν μ.Χ. κ.έ.

Τέλος, δι' εἰδικοῦ τοπογραφικοῦ συνεργείου ἐγένοντο μετρήσεις τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου Ν. Ἀγχιάλου, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων κατηρτίσθη τὸ παρατιθέμενον τοπογραφικὸν σχεδιογράφημα (Σχέδ. 2).

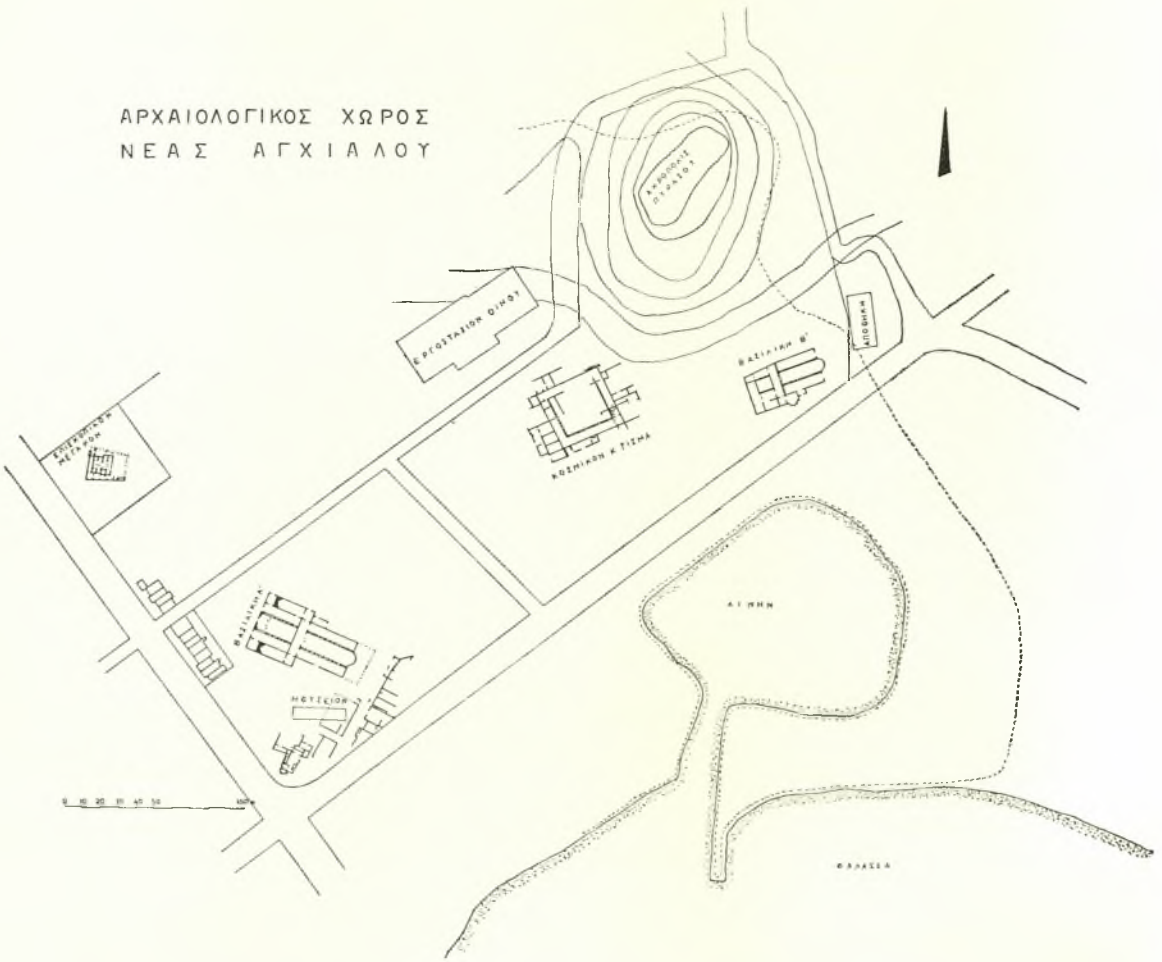

Σχέδ. 2. Νέα Ἀγχίαλος. Τοπογραφικὸν σχεδιογράφημα ἀρχαιολογικοῦ χώρου

ΒΟΡ. ΣΠΟΡΑΔΕΣ

ΣΚΙΑΘΟΣ

Ἡ νῆσος διοικητικῶς ὑπάγεται εἰς τὸν Νομὸν Μαγνησίας. Δι' αὐτὸ δίδεται ἐδῶ ἡ ἔκθεσις περὶ τῶν βυζαντινῶν καὶ μεσαιωνικῶν της μνημείων. Πλουσία εἶναι ἡ βιβλιογραφία διὰ τὴν πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Σκιάθου.

Διὰ τὰ βυζαντινὰ καὶ μεσαιωνικὰ μνημεῖα τῆς

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

νήσου πολύτιμα στοιχεῖα εἶναι τά ὅσα ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ κ. Ἰ. Φραγκούλα. Εἰς μίαν ὀλιγοήμερον ἐπίσκεψίν μου τὸν Αὔγουστον τοῦ 1964, εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ περιηγηθῶ τὴν Σκίαθον μὲ τὴν εὐχάριστον καὶ συνάμα ὠφέλιμον συντροφιὰν τοῦ ρέκτου δημάρχου της κ. Θεοδοσίου. Οὕτως, ἠδυνήθην νὰ ἐξετάσω τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ μνημεῖά της καὶ νὰ λάβω τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα διὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ προγράμματος ἐργασίας διὰ τὴν συντήρησιν καὶ στερέωσίν των.

Κατωτέρω παρέχονται μερικὰ πληροφοριακὰ στοιχεῖα διὰ τὰ κυριώτερα μνημεῖα τῆς νήσου.

Α. Πόλις Σκιάθου

1. Μπούρτζι

Τά ἐρείπια τοῦ μεσαιωνικοῦ τούτου ὀχυροῦ σῴζονται ἐπὶ τῆς μικρᾶς καὶ πευκοφύτου χερσονησίδος τοῦ λιμένος, ἡ ὁποία παλαιότερον ἦτο, ὡς φαίνεται, νησίς. Τὸ ὀχυρὸν κατεσκευάσθη, πιθανώτατα, ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατὰ τὴν πρώτην κατάκτησιν τῆς νήσου ὑπ' αὐτῶν (ἀρχαὶ 13ου αἰῶνος) διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ λιμένος (Πίν. 397 α). Τὸ Μπούρτζι ἐγκατελείφθη ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ ἔκτοτε ἠρειπώθη.

Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἦσαν ἀκόμη ὁραταὶ αἱ βάσεις τῶν δύο πύργων, οἱ ὁποῖοι ὑπερήσπιζον τὴν πύλην τοῦ ὀχυροῦ, πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς πόλεως.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα συντηρήσεως τῶν ἐρειπίων.

2. Οἰκία Παπαδιαμάντη

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐργασιῶν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν καὶ συντήρησιν τοῦ πτωχικοῦ σπιτιοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ἔζησεν ὁ μεγάλος Σκιαθίτης κοσμοκαλόγερος καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἔχουν συγκεντρωθῆ ὀλίγα ἀντικείμενα ἀπὸ τὴν ἁπλῆν καὶ μοναχικὴν ζωήν του (Πίν. 397 β).

3. Δημαρχεῖον

Κατεγράφησαν τὰ ἑξῆς ἀντικείμενα:

α) Κτητορικὴ ἐπιγραφὴ ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς (διαστ. 0,33 x 0,28 μ.), ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου τοῦ Κρυφοῦ (Πίν. 398 α).

β) Μικρὰ ἐπιτύμβιος στήλη μὲ ἐσχηματοποιημένην μορφήν, 3ου - 4ου αἰῶνος μ.Χ.

γ) Παλαιοχριστιανικὸν ἐπίθημα ἐκ διλόβου παραθύρου, μὲ ἀνάγλυπτον σταυρὸν εἰς τὴν μίαν τῶν στενῶν πλευρῶν.

δ) Τὸ ἄνω ἀριστερὸν τμῆμα ἐπιτυμβίου στήλης μὲ ἀνάγλυφον τὸ σῶμα γυμνοῦ ἀνδρός, καλῆς ἐργασίας.

ε) Τμῆμα ἀρραβδώτου κίονος.

ς') Τμῆμα σπειροειδοῦς κίονος.

ζ) Ὑψηλὸν ἐπίθημα μὲ ἀνάγλυπτον σταυρὸν εἰς τὴν μίαν τῶν στενῶν πλευρῶν.

Εἰς τὸ κατάστημα τοῦ Εἰρηνοδικείου ὑπάρχει ἐντειχισμένη ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου (G. Fredrich, Inscr. Gr., Τόμ. XII, 169).

4. Ναὸς Τριῶν Ἱεραρχῶν

Εἶναι ὁ Μητροπολιτικὸς ναός, εἰς τὸν τύπον τῆς τρικλίτου βασιλικῆς, ἀνεγερθεὶς τὸ ἔτος 1864, συμφώνως πρὸς ἐπιγραφήν.

Ἐντὸς τοῦ ναοῦ φυλάσσεται κοσμήτης ἐκ τοῦ ξυλίνου τέμπλου τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας Πρέκλας τοῦ Κάστρου Σκιάθου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σῴζεται ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή:

Διὰ συνδρομῆς κόπου μόχθου Ἰω(άννου) Ἱερέος καὶ τὸν τέκνων αὐτοῦ ἔτους ,Α Χ Ο Σ Τ. (1676).

Ἐντὸς τοῦ ναοῦ κατεγράφησαν 56 εἰκόνες. Ἐξ αὐτῶν 18 ἔχουν μεταφερθῆ ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Χριστοῦ στὸ «Κάστρο».

Αἱ περισσότεραι τῶν εἰκόνων τούτων χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος, δύο ἀπὸ τοῦ 17ου, αἱ δὲ ἄλλαι ἀπὸ τοῦ 19ου καὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος.

Εἰς εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀναγιγνώσκεται ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου σου "Αγιε Ἰω(άννου) σὺν τῆς συμβίας καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν. Διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου Γιαννάκη τῆς ποτὲ Σινιώρας.

Εἰς εἰκόνα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἀναγράφεται:

Διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τοῦ Λογιωτάτου καὶ Εὐγενεστάτου Κῶ (Κυρίου) Κυρ' Λογοθέτου Φραγγούλι καὶ ἐπιτρόπου τῆς Ἐκκλησίας ,Α Ψ Ν Β. (1752).

5. Ἠρειπωμένος ναὸς Ἁγίας Τριάδος

Ἐν μέσῳ τῶν οἰκιῶν καὶ πλησίον τοῦ ἀρχαίου τείχους τῆς πόλεως σῴζονται τὰ ἐρείπια τρικλίτου βασιλικῆς, ἐσωτερικῶν διαστάσεων 14.40 x 12.07 μ., μὲ ἡμικυκλικὴν ἀψῖδα, διαμέτρου 5 μ. (Σχέδ. 3). Εἰς ἑκάστην κιονοστοιχίαν ἔφερε τρεῖς κίονας ἢ πεσσούς. Εἰς τὸν βόρειον τοῖχον, ὁ ὁποῖος σῴζεται εἰς ὕψος 3.50 μ., τὰ παράθυρα διαμορφοῦνται ἐξωτερικῶς εἰς στενούς φεγγίτας, ὡς τυφεκιοθυρίδας. Ἡ τοιχοποιΐα εἶναι κοινὴ ἐξ ἀλαξεύτων ἀσβεστολίθων καὶ ἰσχυρὸν συνδετικὸν μεῖγμα ἐξ ἀσβέστου, ἄμμου καὶ ἀναλογίας πορσελάνης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

6. Ἀρχαῖον τεῖχος

Σημειοῦνται δύο τμήματα τοῦ τείχους τῆς ἀρχαίας πόλεως, τὸ ὁποῖον εἶχε πλάτος 2.95 - 3 μ. καὶ ἦτο κατεσκευασμένον, κατὰ τὸν ἰσόδομον τρόπον, ἐκ μεγάλων λίθων, μήκους 0,80 - 1 μ. Τὸ ἐν τῶν τμημάτων τούτων διακρίνεται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων μέτρων πρὸς Δ. τῆς περιγραφείσης ἀνωτέρω βασιλικῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸ ἄλλο εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου Δημητρίου Ματσούκα.

Β. Ὕπαιθρος

7. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Πύργου

Μονόκλιτος, καμαροσκεπὴς μὲ ἀρχαῖον ὑλικὸν εἰς τὴν τοιχοποιΐαν του. Αἱ κόγχαι τοῦ Ἱεροῦ καὶ τῆς Προθέσεως σχηματίζονται εἰς τὸ πάχος τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, χωρὶς νὰ διαγράφωνται ἐξωτερικῶς. Εἰς τὰς ἐπιφανείας τῶν τοίχων εἶναι ἐντειχισμένα πολλὰ ρόδια πινάκια. Μία ἐπιγραφὴ λέγει: *ΙC ΧC νικᾶ 1840 Ἰουνίου 6*. Προφανῶς ἀναφέρεται εἰς ἐπισκευὴν τοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνηγέρθη ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

8. Ἐξωκκλήσιον τῶν Ταξιαρχῶν

Εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς ἀτραποῦ πρὸς τὴν μονὴν Εὐαγγελιστρίας. Εἶναι μικρός, μονόκλιτος, καμαροσκεπὴς ναΐσκος ἄνευ σημασίας. Αἱ τρεῖς κόγχαι τοῦ Ἱεροῦ δὲν διαγράφονται ἐξωτερικῶς.

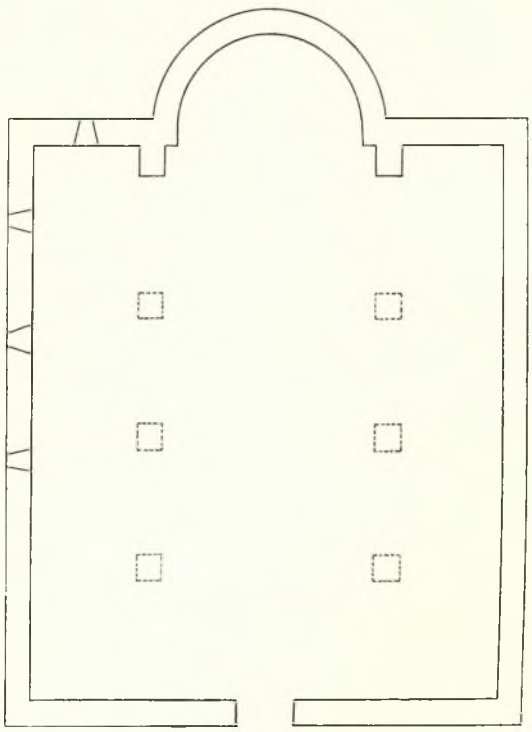

Σχέδ. 3. Σκίαθος. Ναὸς Ἁγίας Τριάδος. Κάτοψις

9. Ἐξωκκλήσιον Ζωοδόχου Πηγῆς τῆς Ἀγαλλιανοῦς

Μικρὸς ναΐσκος παρὰ τὴν μονὴν τῆς Εὐαγγελιστρίας. Εἶναι σταυροειδής, μὲ βραχείας κεραίας, μὴ διαγραφομένας ἐξωτερικῶς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀκκουμβᾷ θόλος - ἀσπίς. Εἰς τὴν στέγην διατηρεῖται ἀκόμη ἡ ἐκ σχιστολιθικῶν πλακῶν ἐπικάλυψις, μέρος τῆς ὁποίας ἀντικατεστάθη διὰ κοινῶν κεράμων. Ἑκάστην πλευρὰν τῆς πενταπλεύρου, ἐξωτερικῶς, ἀψῖδος τοῦ Ἱεροῦ κοσμεῖ ἀβαθὴς τοξωτὴ κόγχη. Χρονολογία: 18ος - 19ος αἰών.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς.

10. Μονὴ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου

Εὑρίσκεται εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν τῆς Ἀγαλλιανοῦς, κάτω ἀπὸ τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τοῦ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

βουνοῦ τῆς Καραφιλτζανάκας. Ἱδρυθεῖσα τὸ ἔτος 1797 ὑπὸ Νύφωνος τοῦ Χίου καὶ Γρηγορίου Χατζησταμάτη, εἶναι ἡ μόνη ἐν ἐνεργείᾳ σήμερον ἀνδρικὴ μονή.

Ἔχει τὴν συνήθη μορφὴν τῶν βυζαντινῶν μονῶν. Ἀποτελεῖ, δηλαδή, ἓν τετράπλευρον συγκρότημα, μὲ τὰ διώροφα καὶ τριώροφα κελλία εἰς τὰς τέσσαρας πλευράς (Πίν. 398 β), τὸν τυπικὸν πυλῶνα εἰς μορφὴν πύργου (Πίν. 399 α) (Α. Κ. Ὀρλάνδου, Μοναστηριακὴ Ἀρχιτεκτονική, σ. 10, 11 καὶ 12, εἰκ. 10 καὶ 11), εἰς τὸν ὄροφον τοῦ ὁποίου, στεγαζόμενον μὲ τροῦλλον, ὑπάρχει τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, μὲ βιβλιοθήκην, κειμηλιαρχεῖον καὶ εἰς τὸ μέσον τὸ Καθολικόν. Τοῦτο εἶναι εἰς τὸν τύπον τῶν τριχόρων Ἁγιορειτικῶν ναῶν, ἐξωτερικῶν διαστάσεων 20 x 7.70 μ., μὲ τροῦλλον ἐπὶ ὑψηλοῦ ὀκταπλεύρου τυμπάνου καὶ δύο νάρθηκας, στεγαζομένους ὁμοίως μὲ τρούλλους, καλυπτομένους διὰ σχιστολιθικῶν πλακῶν (Πίν. 399 β). Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ τοιχοδομία τοῦ ναοῦ καὶ τῶν κελλίων, ἰδίως τῆς κατεστραμμένης σήμερον νοτίας πλευρᾶς (Πίν. 400 α), ὅπου ἦτο ἡ Τράπεζα, ἡ ἑστία καὶ ὁ φοῦρνος (Α. Κ. Ὀρλάνδου, ἔ. ἀ. σ. 38, εἰκ. 74).

Ἐκ τῶν ἀντικειμένων τοῦ Σκευοφυλακίου σημειοῦμεν: Εὐαγγέλιον, τὸ κάλυμμα τοῦ ὁποίου κοσμεῖται μὲ μεταλλικὰ πλακίδια μὲ σκηνὰς ἐκ τοῦ Δωδεκαόρτου, τοὺς Εὐαγγελιστάς, κ.λ.π. Σύμφωνος πρὸς ἐπιγραφὴν ἔγινεν ἐπὶ Ἡγουμένου Δαμασκηνοῦ, ὑπὸ τοῦ χρυσοχόου Γιώργη Παπαλεξανδράκη τὸ 1725. Εἰκόνα τῆς Ἀποκαθηλώσεως, καλῆς τέχνης τοῦ 16 - 17ου αἰῶνος. Εἰκόνα τῆς Κοιμήσεως τοῦ 1738. Εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ Ἀρχιερέως, γενομένην *διὰ συνδρομῆς Γενναδίου Μοναχοῦ το ΑΨΝΔ* (1754). Εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου τοῦ 1700. Μυροδόχον ἐκ μολύβδου τοῦ 1755. Εἰκόνα «τὸ Ῥόδον τὸ Ἀμάραντον» τοῦ 1750. Ἀντικείμενα ἐξ ὑάλου, ἐκ πορσελάνης, Εὐαγγέλια, ἱερὰ σκεύη, ἔγγραφα, φιρμάνια, Πατριαρχικὰ σιγίλλια, ὡς τὸ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε′ τοῦ ἔτους 1797, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνακηρύσσεται ἡ μονὴ σταυροπηγιακὴ κ. ἄ.

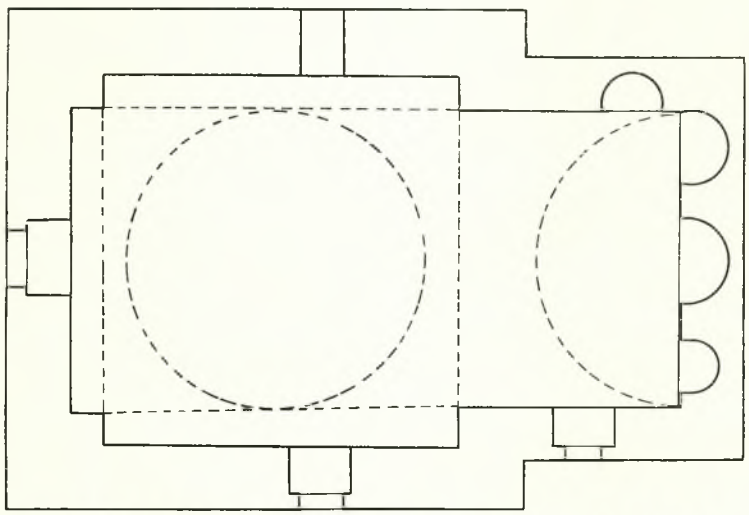

Σχέδ. 4. Σκίαθος. Μονὴ Ἁγίου Χαραλάμπους. Κάτοψις Καθολικοῦ

Κατηρτίσθη πρόγραμμα στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν κτηρίων τῆς μονῆς.

11. Μονὴ Ἁγίου Χαραλάμπους

Μικρὰ ἐγκαταλελειμμένη μονή, εἰς ἀπόστασιν 45′ ἀπὸ τῆς μονῆς τῆς Εὐαγγελιστρίας, εἰς θέσιν Κακόρεμμα (Πίν. 400 β). Ὁ ναὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα τετράγωνον χῶρον ἐν κατόψει, ἐξωτερικῶν διαστάσεων 6.95 x 7.20 μ., καλυπτόμενον ὑπὸ χαμηλοῦ θόλου. Ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς προβάλλει κατά 3.10 μ. ὁ καμαροσκεπὴς χῶρος τοῦ Ἱεροῦ, πλάτους 5.70 μ. (Σχέδ. 4). Αἱ τρεῖς κόγχαι του δὲν διαγράφονται ἐξωτερικῶς. Εἶναι ἓν χαρακτηριστικὸν δεῖγμα τῆς ἐξελίξεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐν τῇ νήσῳ ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Τὸ κτήριον ἔχει ὑποστῆ ρωγμάς. Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐργασιῶν στερεώσεως.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

12. Κάστρον καὶ τὰ ἐντὸς αὐτοῦ μνημεῖα

Τὸ Κάστρον τῆς Σκιάθου, τὸ γνωστὸν ἐκ τοῦ διηγήματος τοῦ Παπαδιαμάντη, εὑρίσκεται σήμερον εἰς ἐρείπια (Πίν. 401 α), τὰ ἐλάχιστα δὲ μέρη του, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται ἀκόμη, μετὰ δυσκολίας δίδουν τὴν μορφὴν καὶ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς του. Ἡ γέφυρα πρὸ τῆς εἰσόδου

β) Τὰ ἐρείπια τοῦ ναΐσκου Παναγίας τῆς Πρέκλας. Αἱ τρεῖς κόγχαι τοῦ Ἱεροῦ δὲν διαγράφονται ἐξωτερικῶς. Εἰς τὸ Ἱερὸν παρατηροῦνται λείψανα τοιχογραφιῶν.

γ) Τὰ ἐρείπια τοῦ ναΐσκου τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

δ) Ναὸς τοῦ Χριστοῦ. Ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως

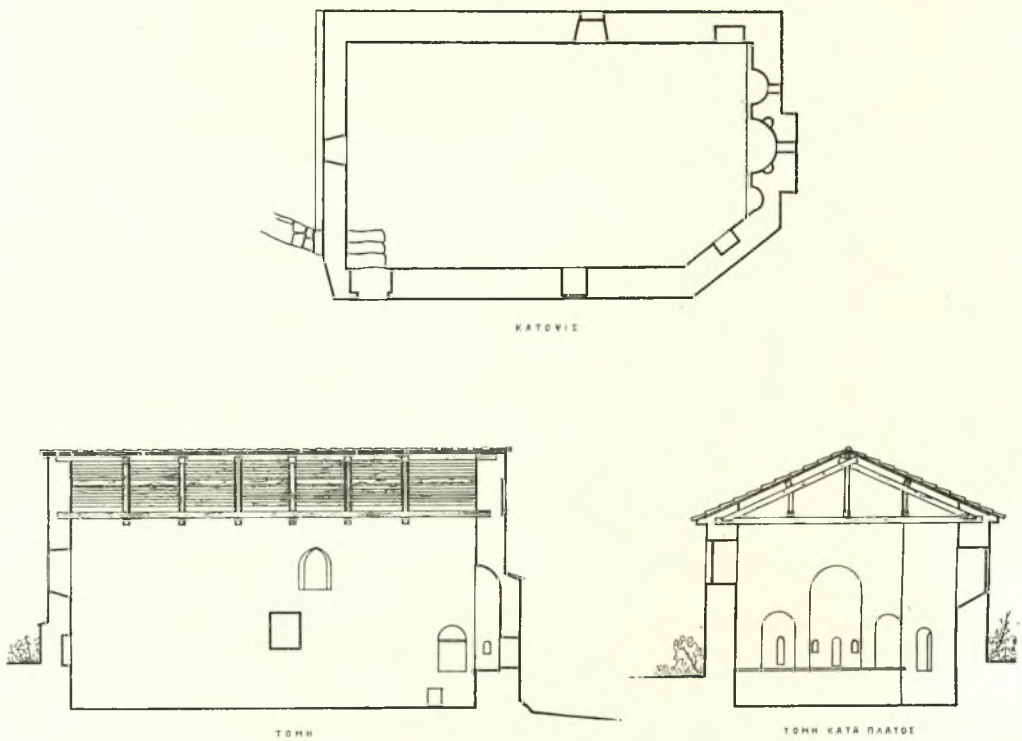

Σχέδ. 5. Σκιάθος. Κάτοψις καὶ τομαὶ τοῦ «Χριστοῦ στὸ Κάστρο»

εἶναι κατεστραμμένη (Πίν. 401 β). Ἡ πύλη παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ἀπὸ ἀπόψεως κατασκευῆς (Πίν. 402 α). Εἰς αὐτὴν ἔχουν χρησιμοποιηθῆ παλαιοχριστιανικὰ μέλη, ὡς διαχωριστικὸς ἀμφικιονίσκος παραθύρου, ὕψους 1.21 καὶ μήκους 0,53 μ., βάσις μαρμαρίνου τέμπλου, μὲ τὴν αὐλακα προσαρμογῆς τῶν θωρακίων κ. ἄ. Ἡ θύρα ἦτο ξυλίνη, πάχους 0,075 μ. ἐπενδεδυμένη μὲ σιδηρᾶς ταινίας, συγκρατουμένας μὲ σιδηροῦς ἥλους.

Ὁ χῶρος τοῦ Κάστρου καταλαμβάνεται ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν οἰκιῶν. Ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς κτίσματα:

α) Τζαμί, εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ χώρου τοῦ Κάστρου, ἡμιερειπωμένον, ἄνευ μιναρὲ καὶ μιχράμπ. Παρ' αὐτὸ τὸ Διοικητήριον (Πίν. 402 β).

εἶναι ἐκ τῶν σημαντικωτέρων μνημείων τῆς νήσου, ὑπῆρξε δὲ καὶ ἡ μητρόπολις τῆς μεσαιωνικῆς πόλεως Σκιάθου.

Εἶναι ξυλόστεγος, μονόχωρος ναός, ἐσωτερικῶν διαστάσεων 10.55 x 5.80 μ. (Σχέδ. 5). Τὸ δάπεδόν του, εὑρισκόμενον κατὰ 1 μ. χαμηλότερον τοῦ ἐδάφους, εἶναι ἐστρωμένον μὲ ἀνισομεγέθεις μαρμαρίνας πλάκας. Τὸ ξυλόγλυπτον τέμπλον ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη. Τὸ κάτω, σύγχρονον, περίπου, μὲ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ, εἶναι ἐπίχρυσον, κατεσκευάσθη δέ, συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν *Διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου Φρα(γ)κούλι ὑερέος ,A X ϟ E* (1695). Τὸ ἄνω εἶναι μεταγενεστέρα προσθήκη, ἄνευ χρώματος.

Ἐπὶ τῶν τοίχων σῴζεται ὁ ζωγραφικὸς διάκοσμος, εἰς πέντε ζώνας καθ' ὕψος:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

α΄ ζώνη, ποδέα, β΄ ζώνη, ὁλόσωμοι Ἅγιοι κάτωθεν τόξων, γ΄ ζώνη, Ἅγιοι εἰς δίσκους, δ΄ ζώνη, διαιρεῖται εἰς ὀρθογώνια πλαίσια, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰκονίζονται σκηναὶ τοῦ Δωδεκαόρτου, ε΄ ζώνη, ὁμοίως πρὸς τὴν δ΄. Αἱ τοιχογραφίαι δύνανται νὰ τοποθετηθοῦν εἰς τὸ α΄ ἥμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος, γενόμεναι, πιθανῶς, δαπάναις τοῦ Ἐπισκόπου Ἰγνατίου, ἐπισκοπεύσαντος εἰς τοὺς περὶ τὸ 1621 χρόνους. Σημειοῦνται: εἰς ξυλόγλυπτος θρόνος καὶ ἓν ὅμοιον προσκυνητάριον, μὲ τὴν ἐπιγραφήν: *Νικόδημος Μοναχὸς 174(;).*

Κατεγράφησαν αἱ ἑξῆς εἰκόνες:

1) Ἅγ. Κοσμᾶς καὶ Ἅγ. Δαμιανός, ἱστάμενοι ἑκατέρωθεν τοῦ ἐνθρόνου Χριστοῦ (17ου αἰῶνος). 2) Ἡ Θεοτόκος ἔνθρονος, μὲ χρονολογίαν *ΑΧΝΖ* (1657). 3) Ὁ Χριστὸς ἔνθρονος, μὲ χρονολογίαν *ΑΧΝΒ* (1652). 4) Ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὴν ἐπιγραφήν:

Διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τοῦ Πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου Κυρίου Κυρ Ἀνανίου Ἀρχιεπισκόπου Τζιᾶς καὶ Θερμίων τοῦ ἐκ τῆς νήσου Σκιάθου, *αψοθ* (1779). 5) Ἡ Ἀποτομὴ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἰωάννου. 6) Ἡ Θεοτόκος ἔνθρονος. 7) Ὁ Χριστὸς ὡς διδάσκαλος. 8) Ὁ Εὐαγγελισμὸς εἰς τὰ δύο φύλλα τῆς Ὡραίας Πύλης. Εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιφανείας τῶν τοίχων ὑπάρχουν ἐντειχισμένα «ρόδια πινάκια» (Πίν. 403 α). Ἡ τελευταία ἀνακαίνισις τοῦ ναοῦ ἐγένετο τὸ ἔτος 1926.

ε) Ναΐσκος Ἁγίας Μαρίνης

Εἶναι νεώτερος, φκοδομημένος ἐπὶ τῶν ἐρειπίων παλαιοτέρου.

ς΄) Ναΐσκος Ἁγίου Νικολάου

Μονόκλιτος, ξυλόστεγος, ἐπεσκευασμένος προσφάτως. Αἱ τρεῖς κόγχαι τοῦ Ἱεροῦ δὲν διαγράφονται ἐξωτερικῶς. Κατεγράφησαν αἱ ἑξῆς εἰκόνες: 1) Ἅγ. Νικόλαος, τοῦ 18ου αἰῶνος. 2) Θεοτόκος Ὁδηγήτρια, 16ου - 17ου αἰῶνος. 3) Χριστὸς ἔνθρονος, 17ου αἰῶνος. 4) Μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου, 17ου - 18ου αἰῶνος.

13. Ἐρείπια Ἁγίου Ἰωάννου

Πρὸ τῆς στενῆς λωρίδος γῆς, ἡ ὁποία ἑνώνει τὴν χερσονησίδα τοῦ Κάστρου μὲ τὴν νῆσον, ὑπάρχει σήμερον μικρός, νέος, ναΐσκος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Πλησίον τούτου σῴζονται τὰ ἐρείπια ἑτέρου ναοῦ, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν νησιωτῶν, κατηδαφίσθη πρὸ ὀλίγων δεκαετιῶν, διὰ νὰ κτισθῇ ὁ νέος. Τὰ ἐρείπια δεικνύουν, ὅτι ὁ κατεδαφισθεὶς ναὸς εἶχεν ἰσχυρὰν τοιχοποιΐαν καὶ ἦτο ἐπιμελοῦς κατασκευῆς καὶ ἐμφανίσεως.

14. Παναγία τοῦ Καρδάση

Παρὰ τὸν ἄνευ σημασίας ναΐσκον τῆς Παναγίας ὑπάρχουν κατεσπαρμένα τὰ ἐρείπια οἰκοδομημάτων, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς ἀνεξερεύνητον καὶ ἄγνωστον οἰκισμόν.

15. Ἀναστασὰ - Πυργὶ

Εἰς τὴν θέσιν ταύτην καὶ πλησίον τοῦ ἄνευ σημασίας ἠρειπωμένου ναΐσκου τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, ὑπάρχουν τὰ λείψανα ἀρχαίου στρογγύλου πύργου, διαμέτρου 9 μ. Ἡ τοιχοποιΐα του εἶναι ἰσχυρὰ διὰ μεγάλων δόμων, ὕψους 0,45 μ., τῶν ὁποίων ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια δὲν εἶναι τελείας κατεργασίας. Αἱ ὁριζόντιαι πλευραὶ τῶν δόμων εἶναι παράλληλοι, ὄχι ὅμως καὶ αἱ κάθετοι. Τὰ ἐρείπια καλύπτονται ὑπὸ ἀγρίας βλαστήσεως. Κατηρτίσθη πρόγραμμα καθαρισμοῦ καὶ συντηρήσεως.

16. Μονὴ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τῆς Κεχρεᾶς

Τῆς ἐγκαταλελειμμένης ταύτης μονῆς, ἡ ὁποία ἱδρύθη τὸν 16ον αἰῶνα, σῴζονται 2 - 3 ταπεινὰ καὶ ἠρειπωμένα κελλία καὶ ὁ ναός. Οὗτος εἶναι τοῦ Ἁγιορειτικοῦ τύπου, δηλαδὴ τρίχορος σταυροειδὴς μετὰ τρούλλου, ἀλλ' εἰς τὴν συνεπτυγμένην του μορφήν, χωρὶς κίονας καὶ κεραίας. Ὁ εὐρὺς τροῦλλος, στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ κυλινδρικοῦ τυμπάνου, καλύπτει ὅλον σχεδὸν τὸν τετράγωνον χῶρον τοῦ κυρίως ναοῦ (Σχέδ. 6).

Τὸ τύμπανον ἐλαφρύνεται διὰ δέκα ἓξ τοξωτῶν ἀβαθῶν κογχῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀνοίγονται ἰσάριθμα παράθυρα. Εἰς τὰ μεταξὺ τῶν τόξων κενὰ εἶναι ἐντειχισμένα διακοσμητικὰ «ρόδια πινάκια» (Πίν. 403 β). Εἰς τὸν τροῦλλον σῴζεται ἡ ἐπιστέγασις μὲ παλαιὰς σχιστολιθικὰς πλάκας, ἐνῷ εἰς τὰς ἄλλας ἐπιφανείας τῆς στέγης ἔχουν τοποθετηθῆ νέα κεραμίδια. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν σῴζονται μεγάλαι ἐπιφάνειαι μὲ τοιχογραφίας, χρονολογουμένας, συμφώνως πρὸς ἐπιγραφήν, ἀπὸ τοῦ 1745.

Καὶ ἡ μονὴ αὕτη περιελήφθη εἰς τὸ πρόγραμμα ἐργασιῶν ἐπισκευῆς καὶ συντηρήσεως τοῦ κτηρίου καὶ τῶν τοιχογραφιῶν.

17. Ναὸς Ἁγίου Ἀντωνίου

Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ μικροῦ ξυλοστέγου ναΐσκου τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου κατεγράφη ἡ εἰκὼν τῆς Ὁδηγητρίας, καλῆς ἐργασίας τοῦ 17ου αἰῶνος.

18. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Κρυφοῦ

Εὑρίσκεται πρὸς τὴν ΝΔ. πλευρὰν τῆς νήσου, ἐπὶ τῆς ἀτραποῦ, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ πρὸς τὸν μικρὸν Ἀσέληνον. Ἄλλοτε ἦτο μονή, ἱδρυθεῖσα τὸ ἔτος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

1726, συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιγραφήν, τὴν ὁποίαν, ὡς ἀνεφέρθη ἤδη, κατέγραψα εἰς τὸ Δημαρχεῖον τῆς Σκιάθου. Σήμερον σῴζεται ἓν μόνον κελλίον καὶ ὁ μονόχωρος ξυλόστεγος ναΐσκος, ἐξωτερικῶν διαστάσεων 8.70 x 5.40 μ., μέ ἡμιεξάγωνον ἡ Βάπτισις, ἡ Ἔγερσις τοῦ Λαζάρου, ἡ Βαϊοφόρος καὶ ὁ Προφήτης Ζαχαρίας.

Εἰς ζώνην κάτωθεν τῆς προηγουμένης, εἰκονίζονται οἱ Προπάτορες καὶ Ἅγιοι ἐντὸς κύκλων, εἰς δὲ τὴν κάτω ζώνην ὁλόσωμοι Ἅγιοι ὑπὸ τόξα.

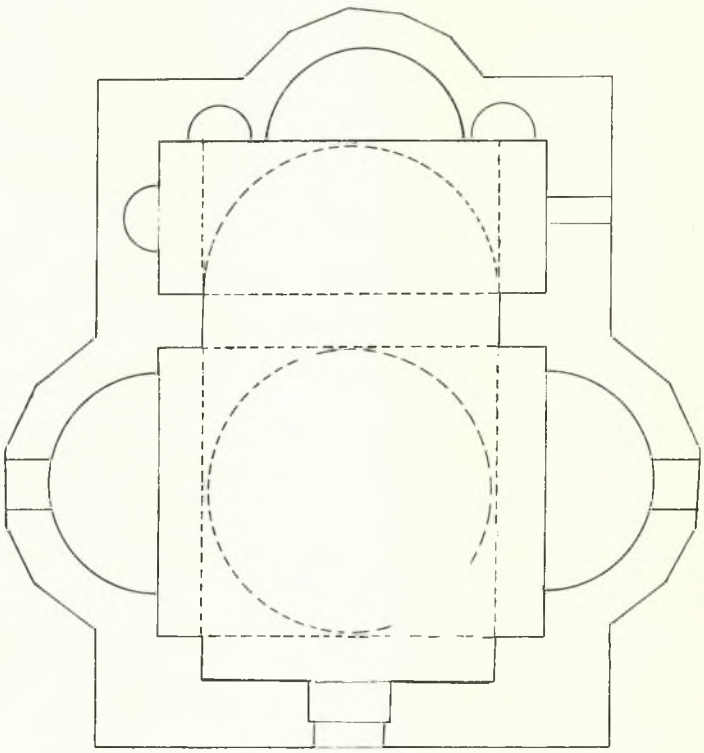

Σχέδ. 6. Σκιάθος. Καθολικὸν μονῆς Κεχρεᾶς. Κάτοψις

ἁψῖδα Ἱεροῦ, ἐξωτερικῶς. Τοιχοποιΐα κοινή, ἐπικεχρισμένη.

Ἐντὸς τοῦ ναοῦ κατεγράφησαν δύο κιονόκρανα: ἓν δωρικόν, μήκους πλίνθου 0,45, ὕψους 0,21 μ. καὶ ἓν λεβητοειδὲς μὲ γλυπτὴν ἀκάνθην εἰς τὰς τέσσαρας πλευράς, μήκους ἄνω 0,30, ὕψους 0,25 καὶ διαμέτρου βάσεως 0,20 μ.

Ὁ ναὸς ἦτο κατάγραφος. Σήμερον σῴζονται τὰ ἑξῆς:

Ἀνατολικὸς τοῖχος: ἡ Θεοτόκος ἔνθρονος ἐν μέσῳ Προφητῶν, τὸ «Λάβετε φάγετε» καὶ τὸ «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες», Ἱεράρχαι, ἡ Ψηλάφησις, ἡ Πεντηκοστή, ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ.

Βόρειος τοῖχος: μικραὶ ἐπιφάνειαι μὲ ὁλοσώμους Ἁγίους καὶ στηθάρια.

Νότιος τοῖχος: ἄνω ζώνη, ἐντὸς πλαισίων: ἡ Γέννησις, ἡ Ὑπαπαντή, ὁ Ἰησοῦς Δωδεκαετής,

Δυτικὸς τοῖχος: ἡμικατεστραμμένη σκηνὴ ἐκ τοῦ Γενεθλίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ οἱ Ἅγιοι: Ἰωάννης Πρόδρομος, Παῦλος, Πέτρος(;), Προκόπιος, «Κύρηκος», «Ἰουλήττα», Εὐστάθιος ὁ Πλακίδας, Θεόπιστος, Ἀγάπιος, Θεοπίστη καὶ Ἀναστασία ἡ Φαρμακολύτρια.

Αἱ τοιχογραφίαι ἔχουν ἐκτελεσθῆ μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ προσοχήν. Αἱ πτυχώσεις καὶ τὰ κοσμήματα ἀποδίδονται μὲ φυσικότητα καὶ ἀποφεύγεται ἡ ὁμοιομορφία καὶ ἡ ἐπανάληψις τῶν ἰδίων θεμάτων. Αἱ φωτοσκιάσεις εἶναι ἔντονοι καὶ ἰδίως εἰς τὰς μορφάς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἔκφρασιν καὶ κίνησιν. Τὰ τρία κύρια χρώματα, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται, δηλαδὴ τὸ πράσινον, τὸ ἐρυθρὸν καὶ τὸ κυανοῦν εἶναι πολὺ φωτεινά.

Ὁ ναὸς περιελήφθη εἰς τὸ πρόγραμμα ἐργασιῶν συντηρήσεως.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

19. Μονὴ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου τῆς Εἰκονίστριας ἢ κοινῶς Κουνίστας.

Ἡ διαλελυμένη αὕτη μονὴ εὑρίσκεται εἰς κατάφυτον καὶ μαγευτικὴν θέσιν παρὰ τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τῆς νήσου. Ἀποτελεῖται ἀπὸ διώροφα καὶ τριώροφα νεώτερα κελλία καὶ ἀπὸ τὸν ναόν, ὁ ὁποῖος, ἀνεγερθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνος, ἐπεσκευάσθη καὶ ηὐξήθη κατὰ τὸ 1726 καὶ 1798, συμφώνως πρὸς ἐπιγραφάς.

Ἐξωτερικῶς εἶναι ἓν ἐπίμηκες κτήριον (διαστάσεων 43.10 x 5.70 μ.), μὲ κυλινδρικὸν τροῦλλον εἰς τὸ μέσον τοῦ μήκους του, καλυπτόμενον διὰ σχιστολιθικῶν πλακῶν, χωρὶς ἄλλην διάρθρωσιν (Πίν. 404 α). Ὁλόκληρον καλύπτεται ὑπὸ δικλινοῦς κεραμωτῆς στέγης. Ἡ ἐσωτερική του διαρρύθμισις ἔχει ὡς ἑξῆς: ἐξωνάρθηξ, χωριζόμενος εἰς δύο διά ξυλίνου πατώματος, ἐσωνάρθηξ, ὁ κυρίως ναός, εἰς σχῆμα ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου ἐν κατόψει, μετὰ τρούλλου καὶ τὸ Ἱερόν, τοῦ ὁποίου ἡ ἡμικυκλική, ἐσωτερικῶς, ἀψὶς ἐγγράφεται εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον χωρὶς νὰ ἐξέχῃ ἐξωτερικῶς.

Τὸ ἐπίχρυσον ξυλόγλυπτον τέμπλον εἶναι, πιθανῶς, σύγχρονον τοῦ ναοῦ. Ἐκ τῶν φορητῶν εἰκόνων σημειοῦνται: ὁ Χριστὸς ἔνθρονος, τοῦ ἔτους ,αψλβ (1732), ἡ Ζωοδόχος Πηγή, τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ ἡ Θεοτόκος, περὶ τὸ μέσον τοῦ 18ου αἰῶνος.

Ὁ ναὸς εἶναι κατάγραφος. Ἕνεκα ὅμως τῶν ἐπιχρισμάτων καὶ τῆς παχείας καπνιᾶς δὲν φαίνονται αἱ τοιχογραφίαι.

Κατὰ ἰσοπέδωσιν τοῦ πρό τοῦ ναοῦ χώρου, ἀπεκαλύφθη μαρμάρινος, παλαιοχριστιανικὸς ἀμφικιονίσκος παραθύρου, ὕψους 1.25 καὶ μήκους 0,50 μ.

Ὁ ναὸς περιελήφθη εἰς τὸ πρόγραμμα ἐργασιῶν.

20. Παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ Ἁγίας Σοφίας

Εἰς θέσιν Τροῦλλος σῴζονται τὰ ἐρείπια παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, γνωστῆς ὡς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Σήμερον εἶναι ὁρατὴ ἡ ἡμικυκλικὴ ἀψὶς τοῦ Ἱεροῦ, διαμέτρου 3.70 μ. εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ὁποίας ὑπάρχουν λείψανα τοῦ συνθρόνου, ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος (πλάτους 0,65 μ.) εἰς μικρὸν μῆκος ἑκατέρωθεν τῆς ἀψῖδος καὶ μικρὸν μέρος τῆς διαχωριστικῆς τοιχοδομίας τῶν κλιτῶν, ὥστε νὰ καθορίζεται ἀκριβῶς τὸ πλάτος τοῦ μεσαίου κλίτους (4.45 μ.) (Σχέδ. 7).

Εἰς ἀπόστασιν 50 μ. ἀνατολικῶς τῆς βασιλικῆς σῴζονται τὰ ἐρείπια ἰσχυροῦ κυλινδρικοῦ πύργου, διαμέτρου 15 μ.

Ἀμφότερα τὰ κτίσματα περιελήφθησαν εἰς τὸ πρόγραμμα δι' ἀνασκαφήν.

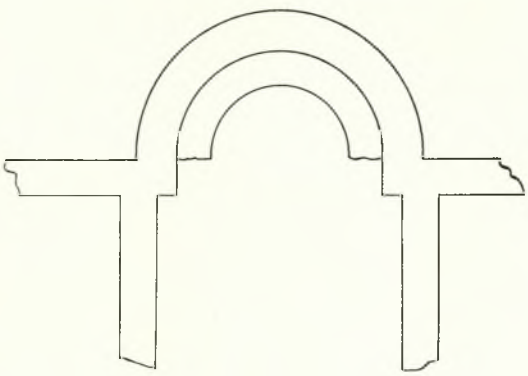

Σχέδ. 7. Σκίαθος. Κάτοψις ἐρειπίων παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς Ἁγίας Σοφίας

21. Ἠρειπωμένος βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ παρὰ τὸ Κάστρον

Εἰς τὸν αἰγιαλὸν τοῦ μικροῦ λιμενίσκου, τοῦ σχηματιζομένου κάτωθεν τοῦ βράχου τοῦ περιγραφέντος ἤδη Κάστρου τῆς νήσου, ὑπάρχουν τὰ ἐρείπια ναοῦ, οἰκίσκων - κελλίων καὶ ἰσχυροῦ περιβόλου.

Τοῦ ναοῦ σῴζονται, εἰς ὅλον σχεδὸν τὸ ὕψος, οἱ τέσσαρες τοῖχοι καὶ μέρος τῆς στέγης τοῦ ἀνατολικοῦ ἡμίσεος (Πίν. 404 β, 405 α - β). Ἐγένοντο μετρήσεις τοῦ κτίσματος, μετὰ δυσκολίας, συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας κατηρτίσθη ἡ δημοσιευομένη κάτοψις (Σχέδ. 8). Ὡρισμένα στοιχεῖα δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθοῦν καὶ μετρηθοῦν, διότι ὁ χῶρος καλύπτεται ὑπὸ λίθων καὶ ἀγρίας βλαστήσεως.

Ὁ ναὸς ἀνήκει εἰς τὸν σταυροειδῆ, ἐγγεγραμμένον, σύνθετον τετρακιόνιον μετὰ τρούλλου τύπον (ἐξωτερικῶν διαστάσεων 8.40 x 5.95 μ.). Τὰ τέσσαρα ἀνατολικὰ μικρὰ διαμερίσματα ἑκατέρωθεν τῆς ἀνατολικῆς κεραίας, ἤτοι τὰ δύο τοῦ Ἱεροῦ — Πρόθεσις καὶ Διακονικὸν — καὶ τὰ δύο γωνιαῖα τοῦ κυρίως ναοῦ, καλύπτονται δι' ἀσπίδων (Calottes), τὰ δὲ δύο δυτικὰ διὰ τετραέδρου χαμηλῆς ὀροφῆς, ἡ ὁποία ὁμοιάζει πρὸς σταυροθόλιον. Αἱ ἀβαθεῖς κόγχαι τῆς Προθέσεως καὶ τοῦ Διακονικοῦ σχηματίζονται εἰς τὸ πάχος τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, ἐνῷ ἡ κόγχη τοῦ Ἱεροῦ μόλις διαγράφεται ἐξωτερικῶς. Παραστάδες εἰς τοὺς τοίχους ἀντικρύζουν τοὺς τέσσαρας κίονας καὶ τοὺς δύο πεσσοὺς τοῦ Ἱεροῦ. Τόξα ἐκ πωρίνων θολιτῶν ἤνωνον τὰ μέρη ταῦτα (κίονας - πεσσοὺς - παραστάδας (Πίν. 406 α).

Ἐκ τῶν στοιχείων στηρίξεως σῴζονται εἰς τὴν θέσιν των: ὁ ΝΑ. κίων, ἀποτελούμενος ἐκ τριῶν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

τεμαχίων (Πίν. 406 α) καὶ οἱ δύο πεσσοί, οἱ διαχωριστικοὶ τῶν τριῶν μερῶν τοῦ Ἱεροῦ.

Σημειοῦται ἐπὶ τοῦ ΝΑ. πεσσοῦ ἐπίθημα μετὰ ἰωνικοῦ κιονοκράνου, τὸ ὁποῖον ὅμως ἔχει ἐνσωματωθῆ καὶ σχεδὸν ἐξαφανισθῆ ὑπὸ τοῦ ἐπιθήματος (Πίν. 406 β).

Ἐκ τῶν σῳζομένων στοιχείων διαπιστοῦται, ὅτι ἡ τριμερὴς διάταξις τοῦ Ἱεροῦ — Πρόθεσις, κυρίως Ἱερὸν καὶ Διακονικὸν — δὲν διαφαίνεται ἐξωτερικῶς, ἐνιαία δὲ δικλινὴς στέγη καλύπτει καὶ τὰ τρία ταῦτα μέρη (Πίν. 404 β, 405 α).

Ἡ τοιχοποιΐα εἶναι κοινή, δι' ἀκατεργάστων λίθων (Πίν. 406 γ). Εἰς τὰ τόξα καὶ τὰ μέτωπα τῶν καμαρῶν ἔχει γίνει χρῆσις καλῶς πελεκημένων πωρολίθων. Ἔκ τινων στοιχείων συνάγεται, ὅτι αἱ μὲν ἐξωτερικαὶ ἐπιφάνειαι ἦσαν ἐπικεχρισμέναι διὰ κορασανίου, αἱ δὲ ἐσωτερικαὶ ἐκαλύπτοντο διὰ τοιχογραφιῶν. Λείψανα τούτων σῴζονται εἰς τὴν Πρόθεσιν, ὅπου εἰκονίζεται ἡ Ἄκρα Ταπείνωσις καὶ τὸ «Ἄνω σὲ ἐν θρόνῳ». Εἰς δέλτον ἀναγράφεται: *Πρεσβυτέρας Μπαμπούλα Ἱστοριογράφου.*

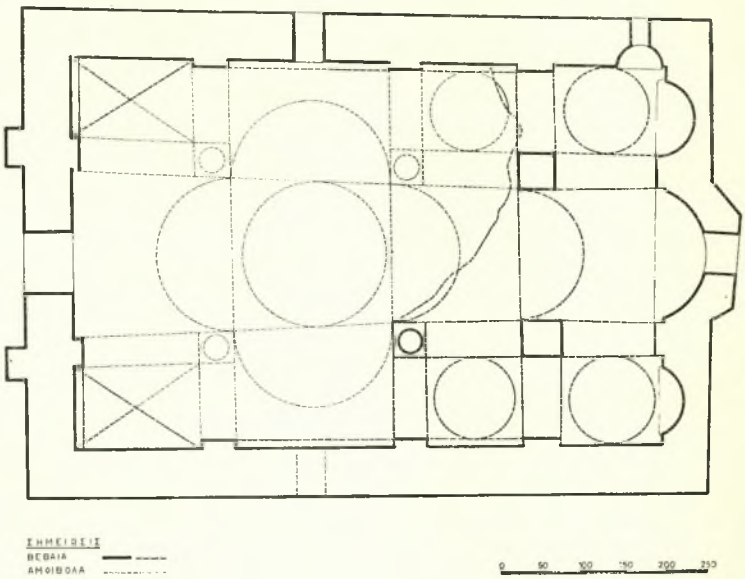

Σχέδ. 8. Σκίαθος. Βυζαντινὸς ναὸς Εὐαγγελισμοῦ. Κάτοψις

Τονίζεται, ὅτι ἐδῶ δίδονται ὡρισμένα κατατοπιστικὰ στοιχεῖα, ἡ πλήρης δὲ μελέτη τοῦ μνημείου θὰ γίνῃ εἰς τὴν ἑτοιμαζομένην δημοσίευσιν περὶ τῶν μνημείων τῆς Σκιάθου. Ἐκ κτηριακῶν μόνον καὶ μορφολογικῶν στοιχείων, τὸ μνημεῖον δύναται νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὸν 13ον αἰῶνα.

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ

Εἰς Ἰθωρίαν (Ἅγιον Ἠλίαν Μεσολογγίου) ἐγένετο ἡ στερέωσις τῶν θολωτῶν μυκηναϊκῶν τάφων Μαραθιᾶ 1 καὶ 2 διά τῆς ἀνακατασκευῆς τῶν παρὰ τῶν τυμβωρύχων καταστραφέντων τοιχωμάτων τῶν κυκλικῶν θαλάμων καὶ τῆς λιθίνης ἐπενδύσεως τῆς δεξιᾶς τῷ εἰσερχομένῳ πλευρᾶς τοῦ δρόμου τοῦ τάφου Μαραθιᾶ 1, εἰς τὸν ὁποῖον ἐτοποθετήθησαν ἐκ νέου αἱ πλακοδοκοὶ τοῦ ὑπερθύρου (Πίν. 407 α - β, 408 α - β, 409 α - β).

Εἰς τὴν ἀνακατασκευὴν ἐχρησιμοποιήθησαν ἀρχαῖαι πλάκες, αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν ἐπήρκεσαν διὰ τοὺς τρεῖς ἀνωτάτους δόμους τοῦ κυκλικοῦ θαλάμου τοῦ τάφου Μαραθιᾶ 1.

Περισυλλογὴ ἀρχαίων κλπ.

Τὴν νύκτα τῆς 27ης πρὸς τὴν 28ην Δεκεμβρίου ἐγένετο ἡ διάρρηξις τοῦ Μουσείου Θέρμου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκλάπησαν ἀξιόλογα μικρὰ χαλκᾶ ἀρχαῖα:

1) Ζεῦγος χαλκῶν γεωμετρικῶν ἱππαρίων ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως, ὧν τὸ ἕν ἐφθαρμένον (ὕψ. 0,06 μ., ἀριθ. εὑρ. 281).

2) Περὶ τοὺς δέκα χαλκοῖ σπειροειδεῖς δακτύλιοι (ἀριθ. εὑρ. 285).

3) Ὀκτὼ τεμάχια βοστρύχων ἐκ χαλκῶν ἀγαλμάτων ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, ἐξ ὧν τινα δεικνύουν τέχνην ἀρχαϊκὴν ἢ ἀρχαΐζουσαν (ἀριθ. εὑρ. 292).

4) Δύο φύλλα χαλκᾶ δρυὸς ἐκ στεφάνου, ὧν τὸ ἕν εἰς δύο τεμάχια (ἀριθ. εὑρ. 293).

5) Χαλκῆ αἰχμὴ δόρατος μυκηναϊκοῦ μετὰ ταινιοσχήμου ράχεως ἐξ Εὐπαλίου τῆς Ἑσπερίας Λοκρίδος (μήκ. 0,28 μ., ἀριθ. εὑρ. 306).

6) Τεμάχια χαλκᾶ ἐκ θώρακος ἀγάλματος.

7) Στέφανος χαλκοῦς ἐκ κλάδων ἐλαίας.

8) Ἐκ χαλκοῦ ἀνδριάντος τμῆμα τοῦ κολεοῦ χαλκοῦ ξίφους μετὰ τῆς λαβῆς ὑπὸ μορφὴν κεφαλῆς ἀετοῦ μετὰ τοῦ λαιμοῦ.

9) Πιθανῶς ἕνα δάκτυλον χαλκοῦ ἀγάλματος.

Παρὰ τὸ χωρίον Ἅγιος Ἀνδρέας Γαβαλοῦς ἀνευρέθησαν καὶ κατετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Πατρῶν χρυσοῦς δακτύλιος μετὰ συναφοῦς κυκλικῆς σφενδόνης, φερούσης ἐγχάρακτον οἰκόσημον καὶ 350 ἀργυρᾶ νομίσματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων, συμφώνως πρὸς τὴν γνωμάτευσιν τῆς κ. Καραμεσίνη - Οἰκονομίδου, δηνάριον - τορνήσιον τοῦ Γουλιέλμου Α΄ (Guillaume I de la Roche) (1280 - 1287), δηνάριον - τορνήσιον τοῦ Γουΐδωνος Β΄ (Guy II) (μεταξὺ τοῦ 1294 - 1308), δηνάριον - τορνήσιον Φιλίππου τοῦ ἐκ Τάραντος (1307 - 1313), σολβίνιον τοῦ δόγη Francesco Dandolo (1329 - 1339) (βλ. Papadopoli I, ἀριθ. 10 - 12).

Εἰς ἀπόστασιν 200 μ. ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Εὐήνου καὶ 2500 μ. ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Καλυδῶνος ἐν θέσει Ψωρολίθι, παρὰ τὸ πρὸς τὸν παραρρέοντα χείμαρρον πέρας τοῦ ἀγροῦ Νικ. Πλάκα εὑρέθη θησαυρὸς χαλκῶν μυκηναϊκῶν ὅπλων καὶ σκεῦος. Φέρουν πίνον (πάτιναν) βαθυπράσινον, διατηροῦνται εἰς ἐξαιρετικὴν κατάστασιν καὶ κατετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἀγρινίου.

Ἀριθ. Χ 78. Διπλοῦς πέλεκυς ἀκέραιος ἀποτελούμενος ἐκ δύο ἡμιτόμων, κατὰ μῆκος συγκεκολλημένων. Ὁμοιάζει πρὸς τὸν κρητικὸν λάβρυν, ἀλλὰ εἶναι βραχὺς (μήκ. 0,094 μ.) (Πίν. 410 α).

Ἀριθ. Χ 79. Ἡμίτομον κατὰ πλάτος διπλοῦ πελέκεως μετ' ἐλαφρῶς καμπύλης ἀκμῆς (μήκ. 0,077 μ.) (Πίν. 410 α).

Ἀριθ. Χ 76. Σμίλη (μονόστομος πέλεκυς) ἀκεραία, διευρυνομένη κατὰ πλάτος, γωνιωδῶς κατὰ τὸ μέσον (μήκ. 0,131 μ.) (Πίν. 410 β).

Ἀριθ. Χ 77. Ὁμοία σμίλη (μήκ. 0,137 μ.) (Πίν. 410 β).

Ἀριθ. Χ 75. Μεγάλη αἰχμὴ βέλους, δίλοβος σχήματος V, ἀκεραία (μήκ. 0,098 μ.) (Πίν. 410 β).

Ἑπτὰ μηνοειδεῖς λεπίδες μαχαιρίων, μονόστομοι, ἀκέραιαι, φέρουσαι ἐπὶ τῆς λαβῆς διὰ τὴν ἐφήλωσιν τοῦ εὐφθάρτου στελέχους ἀνά μίαν ὀπὴν ἀνοιγεῖσαν ἐν ψυχρῷ. Ἡ λεπὶς τῶν περισσοτέρων ἔχει φθορὰν ἐκ τῆς τροχίσεως (Πίν. 410 γ).

Ἀριθ. Χ 67: ὁλικὸν μῆκος 0,215, τῆς λεπίδος 0,16 μ.· ἡ παχεῖα ράχις αὐτῆς εἶναι ἐνισχυμένη ἑκατέρωθεν διὰ περιχειλώματος. Ἀριθ. Χ 68: ὁλικὸν μῆκος 0,199, τῆς δὲ λεπίδος 0,156 μ. Ἀριθ. Χ 69: ὁλικὸν μῆκος 0,166, τῆς δὲ λεπίδος 0,125 μ. Ἀριθ. Χ 70: ἀποκεκρουμένη τὸ πρὸς τὴν ἀκωκὴν ἄκρον· ὁλικὸν μῆκος 0,125, τῆς δὲ λεπίδος 0,09 μ. Ἀριθ. Χ 73: ὁλικὸν μῆκος 0,14, τῆς δὲ λεπίδος 0,11 μ. Ἀριθ. Χ 71: ὁλικὸν μῆκος 0,136, τῆς δὲ λεπίδος 0,097 μ. Ἀριθ. Χ 72: ὁλικὸν μῆκος 0,134, τῆς δὲ λεπίδος 0,10 μ.

Ἀριθ. Χ 74. Λεπὶς ἐγχειριδίου ἐλλιπὴς τὸ πρὸς τὴν ἀκωκὴν ἄκρον. Ἡ μία κόψις περισσότερον ἐφθαρμένη ἐκ τῆς χρήσεως. Τὴν λαβὴν περιβάλλει ἑκατέρωθεν περιχείλωμα διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ ἐκ φθαρτῆς ὕλης στελέχους τῆς λαβῆς, διὰ δὲ τὴν ἐφήλωσιν φέρει τέσσαρες χαλκοῦς ἀμφικεφάλους ἥλους, οἵτινες σῴζονται. Τὸ πάχος τοῦ στελέχους τῆς λαβῆς ἦτο 0,013 μ. Ὁλικὸν μῆκος ἐγχειριδίου 0,125, τῆς δὲ λεπίδος 0,085 μ. (Πίν. 410 β).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

'Αριθ. Χ 80. Ποὺς χυτρόποδος μετὰ τριῶν ὀπῶν διὰ τὴν συνήλωσιν τοῦ λέβητος (ὕψ. 0,325 μ.) (Πίν. 410 δ).

Παρὰ τὸ χωρίον Ξηραΐϊκα πρὸς Β. τῆς Καλυδῶνος κατετέθησαν ἐκ τάφων εἰς τὸ Μουσεῖον 'Αγρινίου ἀγγεῖα καὶ ἑλληνιστικὰ πήλινα εἰδώλια κορῶν (ἀριθ. Π 131 - 137), διατηρούμενα εἰς ἀρίστην κατάστασιν.

Εἰς Χαλκίδα ἀνευρέθη ἐντὸς τάφου παραπλεύρως τῆς ὁδοῦ Κάτω Βασιλικῆς - Γαβρολίμνης καὶ κατετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον 'Αγρινίου (ἀριθ. Π 154) ἀμφορεὺς κοσμούμενος κατὰ τήν πρόσφυσιν τῶν λαβῶν διὰ δύο ἐπαλλήλων γραμμῶν καστανερύθρου χρώματος (ὕψ. 0,19 μ.).

'Εν Στράτῳ, κάτωθι τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, ἀνευρέθη καὶ κατετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον 'Αγρινίου (ἀριθ. Χ 120) συμπαγὲς χαλκοῦν ἀγαλμάτιον, ἐλλιπὲς τὰς χεῖρας κάτωθι τῶν ὤμων καὶ τοὺς πόδας κάτωθι τῶν γονάτων, παριστάνον δαιμονικήν τινα μορφήν μὲ σῶμα ἀνδρὸς καὶ κεφαλὴν ἵππου, ἀποκεκρουμένην τὸ ἄκρον τοῦ ρύγχους, τοῦ 6ου αἰῶνος π.Χ. Τὸ ἀγαλμάτιον εἶναι μοναδικόν. Παρὰ τοῦ Παυσανίου VIII, 42, 4 ἀναφέρεται ἐν 'Αρκαδίᾳ ἐντὸς σπηλαίου πλησίον τῆς Φιγαλίας εἰς ἱερὸν τῆς Δήμητρος Μελαίνης ἡ λατρεία ξοάνου τῆς Δήμητρος, παριστάνοντος γυναῖκα μὲ κεφαλὴν καὶ κόμην ἵππου.

'Εκ τῆς περιοχῆς Παλαίρου κατεσχέθησαν καὶ κατετέθησαν προσωρινῶς εἰς τὸ Μουσεῖον Πατρῶν δέκα ἐννέα ἀποτμήματα ἢ ἀκέραια κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον γεωμετρικὰ ξοανόμορφα καὶ ἀρχαϊκὰ πήλινα εἰδώλια θεῶν ἢ ἀνθρώπων (Πίν. 411 α - γ), ὡς καὶ πήλινον εἰδώλιον κόρης καθημένης ἐπὶ βράχου, ἀρίστης διατηρήσεως, ἑλληνιστικῶν χρόνων (Πίν. 412 α - β). Φέρει ποδήρη χιτῶνα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου προβάλλει ὁ ἄκρος ἀριστερός ποὺς ὑποδεδημένος, καὶ ἱμάτιον, τὸ ὁποῖον καλύπτει τὸν κορμὸν καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἐλευθέρα ἄκρα εἶναι ἀνερριμμένη ὄπισθεν τοῦ ὤμου. Κλίνει ἐλαφρῶς τὴν κεφαλὴν πρὸς ἀριστερά, στρέφουσα αὐτὴν πρὸς δεξιά. Τοὺς κροτάφους καὶ τὰ ὦτα καλύπτει ἐξέχουσα κόμη, δεδεμένη διὰ λεπτῆς ταινίας καὶ χωρισμένη εἰς τὸ μέσον, τῆς ὁποίας οἱ βόστρυχοι, ἀνερχόμενοι κυματοειδῶς, δημιουργοῦν μέτωπον τριγωνικόν, ἀπολήγοντες ὀπίσω εἰς κρωβύλον. Τὰ βλέφαρα ἐξέχουν, ἡ ρὶς εἶναι κανονική, τὰ χείλη μικρὰ καὶ σαρκώδη. Φέρει δισκοειδῆ ἐνώτια. Ἴχνη φαιοῦ χρώματος ἐπὶ τοῦ χιτῶνος, ροδόχρου ἐπὶ τοῦ ἱματίου, λευκοῦ ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ ἐρυθροῦ ἐπὶ τῆς κόμης.

'Εκ Θυρρείου εἰσήχθησαν εἰς τὸ ἐκεῖ Μουσεῖον διάφοροι ἐπιγραφαί, ὧν αἱ πλεῖσται ἐπιτύμβιοι.

ΕΥΘ. Ι. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

Μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 687/1963 Β. Διάταγμα, δημοσιευθὲν εἰς τὸ 203/15-11-63 ΦΕΚ «Περὶ Περιφερειακῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως» ἡ Ι' Ἀρχαιολογικὴ Περιφέρεια μετωνομάσθη εἰς ΙΑ' Ἀρχαιολογικὴν Περιφέρειαν.

Ἡ τοποθέτησις εἰς τὴν Ἐφορείαν τοῦ Ἐπιμελητοῦ Ἀρχαιοτήτων κ. Ἠλία Τσιριβάκου, ἀποτελεῖ θετικὴν προσπάθειαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Κέντρου πρὸς διοργάνωσιν τῶν περιφερειακῶν ἀρχαιολογικῶν μονάδων. Ἡ συμπλήρωσις τῆς Ἐφορείας διά βυζαντινολόγου καὶ τεχνικοῦ προσωπικοῦ εἶναι ἐπιτακτικὸν αἴτημα πρὸς κάλυψιν τῶν πολλαπλῶν ἀναγκῶν.

Μὲ πίστωσιν 25.000 δραχμῶν τοῦ Ταμείου Ἀρχαιολογικῶν Πόρων ἡ βιβλιοθήκη τῆς Ἐφορείας ἐπλουτίσθη σημαντικῶς μὲ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα.

ΜΟΥΣΕΙΑ - ΕΠΑΝΕΚΘΕΣΙΣ

Συνεχίσθη ἡ προεργασία τῆς ἐπανεκθέσεως τῶν Μουσείων, κυρίως δὲ ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ συγκόλλησις τῶν διαφόρων εὑρημάτων τοῦ ἱεροῦ τῆς Δωδώνης καὶ τοῦ νεκυομαντείου τοῦ Ἀχέροντος διὰ τοῦ τεχνίτου κ. Ζαχ. Κανάκη, τὸν ὁποῖον διέθεσεν ἐπὶ δίμηνον ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, καὶ διὰ τοῦ δημοτικοῦ ὑπαλλήλου κ. Δημ. Χατζῆ, εἰς βάρος τῆς πιστώσεως Ἐπενδύσεων.

Ἐπλουτίσθη ἡ Πινακοθήκη Ἰωαννίνων, διὰ τριῶν νέων ἔργων, τοῦ χαράκτου Τάσσου «Ἀλίκη Τ.», τοῦ Γαλάνη «νεκρὰ φύσις», καὶ ἐλαιογραφία τοῦ Μαλέα, διὰ δαπάνης 27.000 δρχ. Μέρος τῆς δαπάνης ἐκ 15.000 δρχ. διέθεσεν ἡ Διεύθυνσις Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας. Ἡ Πινακοθήκη αὕτη, ἱδρυθεῖσα ὑπό τοῦ ἐν Ἀθήναις Σωματείου οἱ «Φίλοι τῶν Ἰωαννίνων», παρεχωρήθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ Δημόσιον καὶ τὸ περιεχόμενόν της θὰ ἐκτεθῇ εἰς τὸ ὑπὸ ἀνέγερσιν Μουσεῖον Ἰωαννίνων.

Αἱ ἐργασίαι ἀνεγέρσεως τοῦ κρατικοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων ἐπροχώρησαν κανονικῶς, παρὰ τὴν ἀντιξοότητα τοῦ καιροῦ. Τὰ ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ἄρη Κωνσταντινίδη ἐκπονηθέντα σχέδια περιλαμβάνουν πέντε μεγάλας αἰθούσας εἰς τὸ ἰσόγειον καὶ ἑτέραν ἡμιϋπόγειον, ἀποθήκας, αἴθουσαν ἐργαστηρίου, βιβλιοθήκην, γραφεῖον Ἐφόρου, Ἐπιμελητοῦ, κατοικίας Ἐπιμελητοῦ καὶ φύλακος καὶ κατοικίαν Ἐφόρου μετὰ ξενῶνος.

Εἰς τὸ Μουσεῖον θὰ ἐκτεθοῦν εὑρήματα παλαιολιθικῶν, προϊστορικῶν, προχριστιανικῶν, βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν χρόνων, ὡς καὶ ἔργα ἠπειρωτικῆς λαϊκῆς Τέχνης καὶ τὰ ἔργα τῆς Πινακοθήκης Ἰωαννίνων.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

ΝΟΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

Τὸ νεκυομαντεῖον τοῦ Ἀχέροντος

Συνεχίσθη ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ νεκυομαντείου παρὰ τὸν Ἀχέροντα, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα ἐξετέθησαν εἰς τὸ Ἔργον 1964, σ. 51 - 64 (Πίν. 413 α).

Ὑπὸ τοῦ τεχνίτου συγκολλητοῦ κ. Ζαχ. Κανάκη, τὸν ὁποῖον διέθεσεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, συνεκολλήθησαν δύο ἐκ τῶν ὀκτὼ μεγάλων πίθων τοῦ δώματος Μ, οἱ ὁποῖοι περιεῖχόν ποτε προσφορὰς εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νεκρῶν. Ἡ ἀποκατάστασις τῶν πίθων, εἰς ὅσα δωμάτια εἶναι ἐκτεθειμένα εἰς τὴν βροχήν, καὶ ἡ ἐπὶ τόπου διαφύλαξίς των κρίνονται ἀναγκαῖαι, ἐνῷ ἡ διατήρησις, ὡς εὑρέθησαν, τῶν μεγάλων πίθων τοῦ δώματος Κ, τὸ ὁποῖον προστατεύεται ὑπὸ τοῦ ὑπερκειμένου μεταβυζαντινοῦ ναϋδρίου τῆς μονῆς, ὑποστυλωθέντος πρό διετίας, εἶναι δυνατὴ καὶ ἐπιβεβλημένη, διότι, ὡς ἔχουν σήμερον, δίδουν ζωντανὴν τὴν εἰκόνα τοῦ ἱεροῦ καὶ τῆς καταστροφῆς. Ἡ περαιτέρω διερεύνησις τοῦ μοναδικοῦ εἰς τὸ εἶδος του νεκυομαντείου εἶναι δυνατὴ μόνον μὲ τὴν παράλληλον ἀνάσυρσιν τῶν καταπεσόντων ὀγκολίθων καὶ τὴν ἐπανατοποθέτησίν των ἐπὶ τῆς λιθίνης πολυγωνικῆς κρηπῖδος.

Κερασὼν (Κεράσοβο)

Εἰς τὴν Κερασῶνα, βορείως τῆς Φιλιππιάδος καὶ πλησίον τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων - Ἄρτης, εὑρέθησαν δύο ἀργυρᾶ νομίσματα, σχεδὸν καλῆς διατηρήσεως, τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., καὶ παρεδόθησαν εἰς τὴν Ἐφορείαν Ἀρχαιοτήτων ὑπὸ τοῦ κ. Βασιλείου Χρηστονάση, κατοίκου Φιλιππιάδος. Προέρχονται ἐκ τῆς θέσεως, ὅπου τὸ 1960 εἶχεν εὑρεθῇ κιβωτιόσχημος τάφος, περιέχων, ἐκτὸς ἄλλων ἀγγείων καὶ λύχνων καὶ τὸν ἐξαίρετον ἀργυροῦν δακτύλιον, μὲ ἔγγλυφον παράστασιν ἐπὶ τῆς σφενδόνης τῆς σκηνῆς τοῦ φόνου τῆς Κλυταιμήστρας ὑπό τοῦ Ὀρέστου[1]:

1. Σωτ. Ἱ. Δάκαρη, Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι τῶν Μολοσσῶν 1964, σ. 91, πίν. 3 (σημ. 2 ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία). BCH 84 (1960) σ. 745 - 6, εἰκ. 2. JHS 1959 (Archaeology) σ. 14, εἰκ. 12.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

1. Ἀθηναϊκὸν τετράδραχμον, βάρ. 16,90 γρ. Κεφαλὴ Ἀθηνᾶς μὲ νικηφόρον στέφανον ἐλαίας, πρὸς δεξιὰ/γλαῦξ πρὸς δεξιά, καὶ παρ' αὐτὴν ΑΘΕ.

2. Δραχμὴ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, βάρ. 4,20 γρ. Κεφαλὴ Ἀλεξάνδρου μὲ λεοντῆν πρὸς δεξιὰ/Ζεὺς καθήμενος ἐπὶ θρόνου μὲ ἀετὸν καὶ σκῆπτρον.

ΝΟΜΟΣ ΑΡΤΗΣ

1. Ἀμβρακία (Ἄρτα)

Ἀνατολικῶς τῆς πλατείας «Κιλκὶς» καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βασιλέως Πύρρου ἀπεκαλύφθησαν, κατὰ τὴν διάνοιξιν θεμελίων ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Κωνστ. Μπακαγιάννη, σημαντικὰ θεμέλια ἀρχαίου οἰκοδομήματος. Δοκιμαστικὴ ἔρευνα μὲ δαπάνην 20.000 δρχ. ἀπεκάλυψε τμῆμα μόνον τοῦ οἰκοδομήματος ὑπὸ τὴν ἐρυθρὰν ἀργιλλώδη γῆν.

Δυστυχῶς ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν προστατευτικῶν ἐπιχώσεων, λόγῳ τῆς θέσεως ἐπὶ τῶν βορείων κλιτύων τῆς Περράνθης καὶ ἡ συνεχὴς οἰκοδόμησις τοῦ χώρου, ὅπου μάλιστα ἀναφέρεται παλαιότερον καὶ τουρκικὸς τεκές[2], συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἀνωδομίας καὶ τῶν εὑρημάτων, δυναμένων νὰ διαφωτίσουν τὴν ἱστορίαν τοῦ ἱεροῦ.

Ἐκ τῶν ἀποκαλυφθέντων μερικῶς μόνον (31.30 x 15.60 μ.) ἐπιβλητικῶν θεμελίων (Πίν. 413 β, 414 α) διεπιστώθη ἡ ὕπαρξις μεγάλου ναοῦ μὲ πρόναον, στενομὴκη σηκὸν μὲ ἐσωτερικὴν κιονοστοιχίαν καὶ μέγα βάθρον εἰς τὸ βάθος, μερικῶς ἀποκαλυφθέν. Δὲν ἐβεβαιώθη ἀκόμη ἡ ὕπαρξις ὀπισθοδόμου, μὴ ἐπεκταθείσης ἐκεῖ τῆς ἀνασκαφῆς, οὔτε ἀπεκαλύφθη ὁλόκληρος ὁ πρόναος μετὰ τῶν κιόνων τοῦ πτεροῦ καὶ τῆς προστάσεως ἐνδεχομένως.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τῆς θεμελιώσεως, ἰδίως τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ περιπτέρου ναοῦ, πρὸς στήριξιν τοῦ πτεροῦ, τῶν τοίχων τοῦ σηκοῦ καὶ τῆς ἐσωτερικῆς κιονοστοιχίας, διότι αὕτη δὲν εἶναι χωριστὴ (τριμερής), ἀλλ' ἐνιαία, ὑπερβαίνουσα εἰς πλάτος τὰ 6 μ., ἀποτελεῖται δὲ ἐκ μεγάλων λιθοπλινθίδων μὲ ἐπιμελῆ ἐργασίαν καὶ συναρμογὴν (Πίν. 414 α).

Ἐκτὸς μερικῶν ὀστράκων τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, βυζαντινῶν καὶ ἑλληνιστικῶν, εὑρέθησαν ἐπίσης τὰ κάτωθι:

1. Τμῆμα ἰωνικοῦ κιονοκράνου ἐκ ψαμμολίθου, τὸ ὁποῖον διατηρεῖ τὰς ἑκατέρωθεν σπείρας τῶν ἑλίκων, τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., πιθανώτατα. Ἐπειδὴ αἱ διαστάσεις εἶναι μικραὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸ οἰκοδόμημα, εἶναι πιθανόν, ὅτι προέρχεται ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς διτόνου πιθανῶς κιονοστοιχίας τοῦ σηκοῦ ἢ ἐξ ἑτέρου οἰκοδομήματος.

2. Χαλκοῦν νόμισμα τοῦ Κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν (199 - 146 π.Χ. ἢ πιθανῶς 48 - 27 π.Χ.)[3]· ὄνομα ἄρχοντος Ἱππαί(τας). Πρβλ. E. Rogers ἀριθ. 44.

3. Χαλκοῦν νόμισμα πολὺ ἐφθαρμένον μὲ κεφαλὴν Διώνης (238/7 - 168 π.Χ.). Sylloge, SDNM, ἀριθ. 23.

4. Ἀργυροῦν τριώβολον· κεφαλὴ Ἀφροδίτης ἀριστερὰ μὲ σφενδόνην εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ περιδέραιον εἰς τὸν λαιμὸν / Πήγασος καλπάζων ἀριστερά. Τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

5. Χαλκοῦν νόμισμα πολὺ ἐφθαρμένον καὶ δυσδιάγνωστον.

Εἶναι πέραν πάσης ἀμφιβολίας ὅτι πρόκειται μνημειῶδες καὶ σημαντικὸν ἱερὸν τῆς ἀρχαίας Ἀμβρακίας, ἓν ἐξ ἐκείνων ἴσως τὰ ὁποῖα πληροφορούμεθα παρὰ τῆς ἀρχαίας γραπτῆς παραδόσεως καὶ τῶν ἐπιγραφῶν. Εἶναι δὲ τόσα τὰ μνημονευόμενα ἱερά, ὥστε εὔλογον εἶναι νὰ σκεφθῶμεν τὴν περίοδον τῆς μεγίστης ἀκμῆς, τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῆς πόλεως, ὅτε ὁ βασιλεὺς Πύρρος, καταστήσας αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου του (295 π.Χ.), ἐκόσμησε τὴν πόλιν διὰ πολλῶν μνημείων καὶ ἔργων τέχνης, ἀγαλμάτων, ἀνδριάντων καὶ γραφῶν[4].

Εἰς τὴν Ἀμβρακίαν διαπιστώνονται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. τοσαῦτα ἱερὰ καὶ τοιοῦτος συγκρητισμὸς τῆς λατρείας, ὥστε δὲν εἶναι ὑπερβολή, ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι ὅλοι σχεδὸν οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ οἱ γενεαλογικοὶ ἥρωες τῶν Αἰακιδῶν εἶχον λατρείαν ἐκεῖ: ὁ Ἀπόλλων Ἀγυιεὺς[5] καὶ ἡ Διώνη, εἰκονιζόμενοι εἰς τὰ νομίσματα τῆς πόλεως, ὁ Ἀσκληπιός, ἡ Ἀφροδίτη Αἰνειάς, ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ Ἄρτεμις Ἡγεμόνη, ἡ Ἄρτεμις Πασικράτα καὶ ἡ Ἄρτεμις Περγαία (βλ. κατωτέρω), ἡ Ἑστία, ὁ Ζεὺς Σωτήρ, ὁ Ἡρακλῆς καὶ αἱ Μοῦσαι, ὁ Αἰνείας καὶ ὁ μυθολογικὸς γενάρχης τῶν Μολοσσῶν Πύρρος - Νεοπτόλεμος τοῦ Ἀχιλλέως[6].

2. Σεραφείμ Ξενοπούλου, Δοκίμιον περὶ Ἄρτης, 1884 (ἔκδ. β'. Γ. Τσούτσινου) σ. 152.

3. Ἡ ἀναγνώρισις τούτων ὀφείλεται εἰς τὴν νομισματολόγον τοῦ Ἐθν. Μουσείου, κ. Μ. Οἰκονομίδου.

4. Πολύβ. 21,30,9. Στράβ., 7,7,6. P. Lévêque, Pyrrhos, σ. 228 κ.ἑ., Περὶ τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ ἐν γένει ἔργου τοῦ ἡγεμόνος τούτου, Σ. Ι. Δάκαρης, ΑΕ 1959 (1964) σ. 90 κ.ἑ. καὶ Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι, σ. 114 - 148 καὶ 166 - 167.

5. Περὶ τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος Ἀγυιέως, ταυτιζομένου πρὸς τὸν ἀνεικονικὸν βαίτυλον, καὶ περὶ ἐξαπλώσεως τῆς λατρείας, βλ. H. Küthmaun, RGZM 4 (1957) σ. 75 - 80. Σχετικῶς M. Nilsson, G. Gr. Rel. I², σ. 203, 544 καὶ 562 καὶ σημ. 5. Σ. Ι. Δάκαρης, Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι, σ. 122.

6. Πολύβ. 21,27,2, 30,9. Liv. 38,5,2. Διον. Ἀλ. 1,50,4. Plin. NH 35,66, Cic. Pro Archia 27. Πολυαίν. Στρατηγ. 52. Ἐπι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βεβαία χρονολόγησις τοῦ μερικῶς ἀποκαλυφθέντος ἱεροῦ δὲν εἶναι δυνατὴ ἐλλείψει ἐπαρκῶν στοιχείων. Τὸ μέγεθος καὶ ἡ ἐπιμελὴς κατασκευὴ τῶν θεμελίων μαρτυροῦν περίοδον ἀκμῆς, ἀπὸ τῶν ἀρχαϊκῶν μέχρι τῶν πρωΐμων ἑλληνιστικῶν χρόνων. Ὁ στενομήκης σηκὸς δύναται ἐπίσης νὰ θεωρηθῇ ἔνδειξις ἀρχαϊκότητος, ἀλλὰ τὸ εὑρεθὲν τμῆμα κιονοκράνου τῶν πρωΐμων ἑλληνιστικῶν χρόνων καὶ ἡ παρατηρουμένη ἐργασία ἐπὶ τῶν λίθων καὶ τὰ συλλεγέντα νομίσματα ὑποδεικνύουν μᾶλλον ἑλληνιστικοὺς χρόνους. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν δὲν δύναται νὰ ἀποκλεισθῇ, ἴσως, ἡ ὑπόθεσις ὅτι πρόκειται περὶ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ ὁποίου ἡ λατρεία εἶναι πάντως ἀρχαιοτέρα τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., μεταφερθεῖσα εἰς τὴν Ἀμβρακίαν ὑπὸ τῶν Κορινθίων ἀποίκων, εἰς δὲ τὴν δευτέραν τὸ ἱερὸν πρέπει νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὴν περίοδον τῆς βασιλείας τοῦ Πύρρου (295 - 272 π.Χ.).

Τοῦτο μόνον δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον, ὅτι ἡ περιοχὴ αὕτη, εὐρύχωρος καὶ ἐπίπεδος, ὅπου ἡ σημερινὴ ἀγορὰ τῆς πόλεως, ἐκτεινομένη δυτικῶς μέχρι τῆς πλατείας «Κιλκίς», ἐπὶ τῶν βορείων κλιτύων τῆς Περράνθης, δεσπόζουσα τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀράχθου ποταμοῦ, ὁ ὁποῖος παραρρέει τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ τείχους τῆς πόλεως, καὶ πέριξ τῆς ὁποίας ἦλθον ἐνίοτε εἰς φῶς καὶ ἄλλα σημαντικὰ λείψανα ἀρχαίων κτηρίων, θὰ ἀπετέλει τὸ κέντρον τῆς ἀρχαίας πόλεως, τὴν ἀγοράν.

Ἐλπίζω ὅτι ἡ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους γενομένη ἀπαλλοτρίωσις τοῦ οἰκοπέδου Κ. Μπακαγιάννη καὶ τῆς πρὸς Δ. συνεχομένης ἰδιοκτησίας, ἔνθα ἐπίσης ὁρατοὶ λίθοι ἀρχαίου κτηρίου, θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν συστηματικὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἱεροῦ, τοῦ πλέον σημαντικοῦ μέχρι σήμερον ἀρχαίου μνημείου τῆς Ἀμβρακίας.

Ὀλίγον ἀνατολικώτερον ἀπεκαλύφθη ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τοῦ Εὐαγγέλου Σκουτέρη, θεμέλιον τῆς ΝΔ. γωνίας ἀρχαίου κτηρίου (Πίν. 414 β), τὸ ὁποῖον καλύπτεται ὑπὸ τὴν συνεχομένην οἰκίαν Ἀλεξ. Λιαροκάπη. Αἱ διαστάσεις τῶν δύο πλευρῶν τῶν ἀποκαλυφθέντων θεμελίων μετροῦν 2 καὶ 4.40 μ. Βορειότερον ὑπὸ τὴν οἰκίαν Λιαροκάπη διεπιστώθησαν δύο εἰσέτι λίθοι καὶ λαξεύματα ἐπὶ τοῦ βράχου διὰ τὴν ἕδρασιν τῶν θεμελίων. Ἡ λοιπὴ θεμελίωσις ἐξηφανίσθη, ὡς φαίνεται, πρὸ μακροῦ χρόνου, μὲ τὴν κατασκευὴν ὑπογείων τῆς παλαιᾶς οἰκίας Λιαροκάπη.

Ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τῆς οἰκίας Παπαχρίστου, παρὰ τὴν συμβολὴν τῆς ὁδοῦ Ἀμβρακίας καὶ Κρυστάλλη καὶ ἐσωτερικῶς τοῦ κατεχωσμένου τείχους τῆς ἀρχαίας πόλεως, τὸ ὁποῖον νοτιώτερον ὑψώνεται παρὰ τὴν ὁδὸν Κρυστάλλη ἐπιβλητικόν, εὑρέθη ἡ ἐξ ἀσβεστολίθου ἀναθηματικὴ στήλη μὲ ἐπίστεψιν κυματίου (Πίν. 415 α). Ἐλλείπει τὸ κάτω ἀριστερὸν τμῆμα, ὕψος 0,37 μ. κατὰ τὴν δεξιὰν ἀκμήν (ἡ ὁποία φαίνεται νὰ διατηρῆται ὁλόκληρος), πλάτος παρὰ τὴν βάσιν 0,273, ἄνω 0,265, πάχος 0,163 μ. Ὑπὸ τὴν ἐπίστεψιν, εἰσέχουσα ταινία συνεχιζομένη καὶ εἰς τὰς δύο στενὰς πλευρὰς τῆς στήλης καὶ περιτένεια κατὰ μῆκος τῶν καθέτων ἀκμῶν. Ὑπὸ τὴν ταινίαν ἀναγιγνώσκεται ἡ ἐπιγραφή:

Φίλιππος Ἀρτέμιδι Περγαί/
αι εὐχὴν

Ἐπὶ τῆς ἄνω πλευρᾶς ὀρθογώνιος τόρμος 0,09 x 0,075, βάθους 0,035 μ. ἐχρησίμευε διὰ τὴν στήριξιν τοῦ ἀπολεσθέντος ἀφιερώματος· ὑπὸ τὴν βάσιν δὲ ἕτερος μικρότερος 0,03 x 0,035 μ. ἐκ. πρὸς γόμφωσιν ἐπὶ λιθίνης βάσεως, ἴσως δὲ ἐπὶ τῆς κρηπῖδος τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος Περγαίας.

Ἡ ἐπιγραφή, χρονολογουμένη ἕνεκα τῆς χρήσεως τρυπάνου[7] καὶ τῆς μορφῆς τῶν γραμμάτων εἰς τὸ β΄ ἥμισυ τοῦ 4ου ἢ καὶ εἰς τὸν 3ον π.Χ. αἰ., παρουσιάζει δύο ἐνδιαφέροντα σημεῖα, τὸ πρόσωπον τοῦ ἀναθέτου (Φίλιππος) καὶ τὴν λατρείαν τῆς Ἀρτέμιδος Περγαίας, τὸ πρῶτον γνωστὴν ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἀμβρακίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Σημειώνομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐπιφυλασσόμενοι νὰ ἀσχοληθῶμεν περὶ αὐτῆς ἄλλοτε, ὅτι ἡ Περγαία Ἄρτεμις, παλαιὰ ἀνατολικὴ θεότης, συγχωνευθεῖσα μὲ τὴν ἑλληνικὴν Ἄρτεμιν, ἐλατρεύετο ἀρχικῶς εἰς τὴν Πέργην τῆς Παμφυλίας[8], βραδύτερον δὲ ἐπεξετάθη καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς Παμφυλίας, τῆς Πισιδίας, εἰς τὴν Ρόδον, τὴν Λίνδον, τὴν Θήραν καὶ τὴν Ναύκρατιν πιθανώτατα, δηλαδὴ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ΝΑ. Αἰγαίου[9]. Ἤδη περιέργως πληροφο-

γραφαὶ CIG II 1798 - 1799. AE 1910, σ. 398 (Κ. Κατσάνος), καὶ αἱ ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαὶ τῆς Συλλογῆς Παρηγορητίσσης 36,37,47 (εὑρετήριον). Πρβλ. καὶ Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι, σ. 121 κ.ἑ., AE 1959, σ. 90 κ.ἑ. Ὅτι τὸ Πυρρεῖον (Πολύβ. 21,27.2, Liv. 38,5,2) δὲν ἦτο ἀνάκτορον τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἡρῷον, ὡς τὸ τοῦ Αἰνείου, βλ. AE 1959, σ. 194 (προσθῆκαι) καὶ Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι σ. 125 καὶ σημ. 4.

7. Οἱ P. M. Fraser καὶ T. Rönne, Boeotian and West Greek Tombstones, 1957, σ. 154 - 155, χαρακτηρίζουν οὐχὶ ὀρθῶς τὴν τεχνικὴν αὐτὴν in tremolo, ἡ ὁποία ὑποχωρεῖ κατὰ τοὺς πρωΐμους ἑλληνιστικοὺς χρόνους πρὸ τῆς τεχνικῆς ἐν ἀναγλύφῳ (αὐτ. σ. 171 - 172).

8. Στράβ. 14,4,2. Στέφ. Βυζ. ἐν λ. *Πέργη*.

9. RE XIX, στ. 683 κ.ἑ. (Περγαία Ἄρτεμις), στ. 694 κ.ἑ. (Πέργη). W. H. Roscher, Lexikon III², σ. 1955. Περὶ τῶν ἀρ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ρούμεθα περὶ τῆς λατρείας τῆς θεότητος κατὰ τὸν 4ον ἢ καὶ κατὰ τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα εἰς τὸ ΒΔ. ἄκρον τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου, παραλλήλως πρὸς τὴν λατρείαν τῆς Ἀρτέμιδος Πασικράτας καὶ Ἡγεμόνης (ἀνωτέρω σ. 346 καὶ σημ. 6).

ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ὑπὸ τοῦ Λάμπρου Νούσια, ζαχαροπλάστου, κατοίκου Ἰωαννίνων, παρεδόθη εἰς τὴν Ἐφορείαν Ἀρχαιοτήτων ἀργυρᾶ φιάλη μεσόμφαλος, εὑρεθεῖσα βορείως τοῦ Ραδοτοβίου, πλησίον μεγάλου σπηλαίου (Πίν. 415 β)[10]. Ταύτης ἐλλείπει τὸ 1/3 περίπου τῶν τοιχωμάτων (διάμ. 0,195 μ.). Ὁ ὀμφαλὸς κοσμεῖται au repoussé δι' ἑξακτίνου ἀστέρος, μὲ δύο ὁμοκέντρους κύκλους εἰς τὸ μέσον. Ἀνάγλυφοι βλαστοί, ἀπολήγοντες εἰς κυκλίσκους μὲ ὀφθαλμὸν καὶ ἔντυποι κυκλίσκοι κοσμοῦν τὸ βάθος. Ἐξωτερικῶς δύο ὁμόκεντροι κύκλοι μὲ κοκκίδας, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκφύονται πρὸς τὰ ἄνω δώδεκα φύλλα ἀνθεμίου, ἁπλᾶ καὶ διάστικτα ἐκ μικρῶν ἀναγλύφων κοκκίδων ἐναλλάξ, ἀνελισσόμενα πρὸς τὰ χείλη τῆς φιάλης. Ὑπὸ τὰ χείλη δώδεκα ρόδακες στικτοί.

Ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ Χρίστου Γεωργίου ἐκ Καστρίτσης περισυνελέγησαν κατὰ καιροὺς ἐντὸς τῆς ἀποξηραντικῆς αὔλακος τῆς Καστρίτσης, κατὰ τὴν διάνοιξιν τῆς ὁποίας εἶχε διαπιστωθῆ παλαιότερον ἐκτεταμένος συνοικισμὸς[11] καὶ παρεδόθησαν εἰς τὴν Ἐφορείαν Ἀρχαιοτήτων τὰ κάτωθι ἀντικείμενα:

1. Ἀξίνη νεολιθικὴ (Σχέδ. 1· Πίν. 415 γ, ἀριστερὰ) ἐκ λίθου, μήκ. 0,089 μ. χρώματος τεφροῦ, μὲ μελανωπὰς φλεβώσεις, ἐπιφάνειαι λεῖαι καὶ στιλπναί. Ἡ μία πλευρὰ μᾶλλον ἐπίπεδος, ἡ ἑτέρα, πρὸς τὸ μέρος τῆς ὁποίας σχηματίζεται ἡ κόψις, κυρτή, ὡς δεικνύουν ἡ κατὰ μῆκος καὶ ἡ ἐγκαρσία τομή, ἡ πτέρνα ὀξυκόρυφος. Ἀνήκει εἰς τὸν τύπον Β κατὰ Τσούντα[12], ὁ ὁποῖος ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸν πολιτισμὸν τοῦ Διμηνίου (νεολιθικὴ ΙΙΙ).

2. Τὸ πρὸς τὴν κόψιν τμῆμα ἑτέρας ἀξίνης ἐκ πρασινωποῦ γρανιτολίθου μὲ βαθυπρασίνους κη-

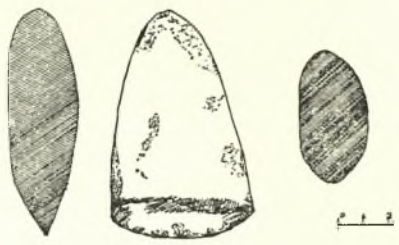

Σχέδ. 1. Νεολιθικὴ ἀξίνη ἐκ Καστρίτσης

λῖδας (Πίν. 415 γ, δεξιά), μήκ. σῳζομένου 0,08 μ. Ἡ ἐπιφάνεια λεία, αἱ πλευραὶ ὁμοιομόρφως συγκλίνουσαι εἰς τὴν κόψιν. Τομὴ προσεγγίζουσα τὸν κύκλον[13].

3. Τμῆμα ὁμοίας, ὡς ἡ ὑπ' ἀριθ. 2 ἀξίνη, ἀλλὰ μικροτέρας, μήκ. σῳζ. 0,05 μ., ἐκ πρασινοτέφρου γρανιτολίθου. Ἡ κόψις σχηματίζεται εἰς τὸ μέσον. Τομὴ ἐγκαρσία ὠοειδὴς (Πίν. 415 γ, κάτω).

4. Στατὴρ ἀργυροῦς τοῦ Θυρρείου, ἀποικίας κορινθιακῆς: κεφαλὴ Ἀθηνᾶς μὲ κορινθιακὸν κράνος πρὸς ἀριστερά, ὄπισθεν Θ[ύρρειον], ὑπεράνω τὸ γράμμα Α ἢ Λ/ Πήγασος καλπάζων πρὸς ἀριστερά. Εὑρέθη εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς Καστρίτσης.

5. Τριώβολον ἀργυροῦν, πολὺ καλῶς διατηρούμενον: κεφαλὴ Ἀφροδίτης πρὸς δεξιὰ μὲ σφενδόνην, ἡ ὁποία καλύπτει τὴν κόμην, καὶ περιδέραιον εἰς τὸν λαιμὸν/ Πήγασος πτερωτὸς καλπάζων πρὸς δεξιά.

6. Ὀβολὸς ἀργυροῦς: Πήγασος καλπάζων πρὸς δεξιὰ/ Πήγασος τροχάζων πρὸς δεξιά, πρὸ αὐτοῦ Α.

Δωδώνη

Κατὰ τὰς ἐργασίας διευθετήσεως τῆς στοιβῆς τῆς δυτικῆς πτέρυγος τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου πρὸς στερέωσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀναλήμματος (Πίν. 416 β) εὑρέθησαν τὰ κατωτέρω τρία νομίσματα μὲ ἄφθονα χώματα μέλανα. Τὰ δύο πρῶτα παρουσιάζουν ἰσχυρὰ ἴχνη ἐπιδράσεως τοῦ πυρὸς ἐκ τῆς πυρπολήσεως τοῦ θεάτρου.

1. Δύο ἀργυραῖ δραχμαὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἠπειρωτῶν: κεφαλὴ Διὸς πρὸς δεξιὰ μὲ στέφανον δρυός, ὄπισθεν μονόγραμμα Ξ τοῦ ἄρχοντος

χαιοτήτων τῆς πόλεως Πέργης, Karl Grafen Lanckoronski, Städte Pamphyliens und Pissidiens, Wien 1890, σ. 36 - 63, ἰδίως σ. 36 - 37.

10. Περὶ τῶν παλαιοτέρων ἐρευνῶν εἰς τὴν περιοχὴν Ραδοτοβίου καὶ Γαρδικίου, Δ. Εὐαγγελίδης, ΑΕ 1914, σ. 329, ἀριθ. 19 καὶ 20. Ἠπειρωτικαὶ Ἔρευναι, Ἠπ. Χρον. 1935, σ. 260 κ.ἑ. ΠΑΕ 1952, σ. 306 κ.ἑ. Σ.Ι. Δάκαρης, Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι τῶν Μολοσσῶν, 1964, σ. 38 - 39 καὶ σημ. 2 - 3. Ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες, Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἤπειρον 1954, σ. 46 κ.ἑ.

11. ΠΑΕ 1951, σ. 173 κ.ἑ., εἰκ. 1 Κ7, 1952, σ. 362, ἑξ.

12. Δ - Σ, σ. 307 κ.ἑ., εἰκ. 233, Πρβλ. W. Heurtley, Preh. Mac. σ. 138, εἰκ. 6 e, σ. 163, εἰκ. 336, Κ, τῆς ἀρχαιοτέρας καὶ νεωτέρας νεολιθικῆς περιόδου, Δ. Θεοχάρης, ΑΕ 1945 - 7, Χρον., σ. 6 εἰκ. 9 β. Περὶ τῆς ἀρχαιοτέρας νεολιθικῆς κεραμεικῆς (Α 2) Καστρίτσης, ἀνωτέρω σημ. 11.

13. PM εἰκ. 33 h.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Κεφάλου / ἀετὸς ἐπὶ κεραυνοῦ πρὸς δεξιά, ἐντὸς στεφάνου δρυός, ἐπιγραφὴ ΑΠΕΙΡΩΤΑΝ[14].

2. Χαλκοῦν νόμισμα τοῦ Κοινοῦ, ἱκανῶς ἐφθαρμένον: κεφαλὴ Διὸς πρὸς ἀριστερὰ ἐστεφανωμένη μὲ κλάδον δρυός / κεραυνὸς ἐντὸς στεφάνου δρυός, ἐπιγραφὴ ΑΠΕ[Ι-ΩΤΑΝ]. Οὐδὲν ἴχνος πυρός.

Ἐκ πρώτης ὄψεως τὰ νομίσματα αὐτὰ τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἠπειρωτῶν (234/3 - 168/7 π.Χ.) δίδουν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι εἶναι σύγχρονα πρὸς τὴν κατασκευὴν τῶν περιμετρικῶν ἀναλημμάτων τοῦ κοίλου, ἐπομένως καὶ τοῦ ἀρχικοῦ θεάτρου, εἰσχωρήσαντα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μετὰ χωμάτων, μελανωθέντων ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς διά μέσου τῶν ἁρμῶν τοῦ ἀναλήμματος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ προέκυπτεν οὕτω σοβαρὸν στοιχεῖον πρὸς ἐνδεχομένην ἀναθεώρησιν τῆς χρονολογήσεως τοῦ κοίλου εἰς τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Πύρρου (297 - 272 π.Χ.)[15]. Τὸ γεγονός, ὅμως, ὅτι πρὸ τριετίας εἶχον εὑρεθῆ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἀναλήμματος ἄλλα ὀκτὼ ἀργυρᾶ νομίσματα τοῦ Κοινοῦ, ἰσχυρῶς ἐπίσης μελανωθέντα καὶ αὐτὰ ὑπὸ τοῦ πυρός[16], δὲν ἀφήνει ἀμφιβολίαν, ὅτι ἀμφότερα τὰ εὑρήματα προέρχονται ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς καταστροφῆς κατολισθήσαντα μετὰ τῶν χωμάτων ἐκ τοῦ αὐτοῦ σημείου· καὶ ἄλλα μὲν εἰσέδυσαν διὰ τοῦ βλαβέντος ἀναλήμματος εἰς τὴν γόμωσιν τοῦ κοίλου, ἄλλα δὲ παρεσύρθησαν μετὰ τῶν μελανῶν χωμάτων καὶ ἀπετέθησαν ἐπὶ τοῦ κατωφεροῦς ἐδάφους παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου. Ἡ καταστροφὴ αὕτη εἶχεν ἀποδοθῆ ἀρχικῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους (168/7 π.Χ.), ὅτε ἐπυρπολήθη καὶ ἡ σκηνή· διότι εἰς τὸ ἀρχαῖον δάπεδον αὐτῆς καὶ ἐντὸς τῆς νοτίας στοᾶς, μέχρι τῆς δυτικῆς παρόδου εἶχον εὑρεθῆ διεσκορπισμένα ἐντὸς λεπτῆς μελανῆς στρώσεως πολυάριθμα χαλκᾶ νομίσματα, κυρίως τῆς Ἀμβρακίας, τὰ ὁποῖα χρονολογικῶς τοποθετοῦνται εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην πυρπόλησιν (168/7 π.Χ.)[17] καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν (219 π.Χ.).

Ἤδη ὅμως, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ P. Franke κατάταξιν τῶν ἀργυρῶν τούτων νομισμάτων τῆς κατηγορίας II, σειρᾶς 2 μὲ τὸ μονόγραμμα ⋿ (Κέφαλος), ἡ ὁποία σημειωτέον περιλαμβάνει καὶ τὰ περισσότερα νομίσματα (247 γνωστὰ ἐν συνόλῳ) καὶ ἀνήκει εἰς τὰς πρώτας ἐκδόσεις τοῦ Ἠπειρωτικοῦ Κοινοῦ[18], τὸ ὁποῖον συνεστήθη τὸ ἔτος 234/233 π.Χ., πρέπει νὰ συνδέσωμεν τὰ παρατηρηθέντα ἴχνη πυρπολήσεως εἰς τὸ δυτικὸν περιμετρικὸν ἀνάλημμα μὲ τὴν διὰ πυρὸς καταστροφὴν τοῦ ἱεροῦ ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν τοῦ Δωριμάχου (219 π.Χ.)[19]. Τοῦτο ἐπίσης ἐνισχύουν καὶ τὰ κατὰ τὸ ἔτος 1961 εὑρεθέντα παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἀναλήμματος ἀργυρᾶ δίδραχμα τῆς κατηγορίας I, σειρᾶς 1 - 2 τοῦ Franke, τὰ ὁποῖα ἐπίσης χρονολογοῦνται εἰς τὴν περίοδον 230 - 220 π.Χ.[20]. Διαπιστώνονται ἐπομένως καὶ ἀρχαιολογικῶς αἱ ὑπὸ τῆς παραδόσεως ἀναφερόμεναι δύο καταστροφαὶ τοῦ θεάτρου καὶ τοῦ ἱεροῦ, ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν τοῦ Δωριμάχου (219 π.Χ.) καὶ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων (168/7 π.Χ.), περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἐκτενὴς λόγος εἰς τὴν περὶ τῆς ἱερᾶς οἰκίας μελέτην[21], τὸ δὲ σημαντικώτερον ἐπιβεβαιοῦται ἡ πρὸ τοῦ 219 κατασκευὴ τοῦ θεάτρου, τὸ ὁποῖον ἐχρονολογήθη εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πύρρου, ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μορφῶν τῆς δευτέρας οἰκοδομικῆς φάσεως[22].

ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ

Παραμυθιά

Τυχαίως ἦλθεν εἰς φῶς λακκοειδὴς τάφος, παρὰ τὴν βόρειον παρυφὴν τῆς πόλεως, εἰς τὸ οἰκόπεδον Εὐαγγ. Μπάμπα, περιέχων χαλκῆν φυλλόσχημον αἰχμὴν δόρατος καὶ χαλκοῦν μυκηναϊκὸν ἐγχειρίδιον (Σχέδ. 2 καὶ 3 γ· Πίν. 415 δ). Κατὰ τὴν ἐπὶ τόπου ἐξέτασιν οὐδὲν ὄστρακον ἢ ἄλλα ἀρχαῖα λείψανα παρετήρησα. Τὸ ἐγχειρίδιον, μήκ. 0,288 μ., ἔχει στενὴν μᾶλλον λεπίδα, ἕνεκα τῆς μακροχρονίου χρησιμοποιήσεώς του καὶ τῆς χρήσεως τῆς ἀκόνης, ἀπολήγουσαν εἰς ὀξεῖαν αἰχμὴν καὶ στρογγύλους ὤμους, μὲ τέσσαρας ὀπὰς πρὸς προσήλωσιν τῆς ἐπενδύσεως[23]. Ἡ λαβὴ μὲ περιχείλωμα ἐπὶ τῆς μιᾶς μόνον ἐπιφανείας, ὅπως καὶ εἰς τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ Καλμπακίου[24], ἀπολήγει ἄνω εἰς συμπαγῆ μη-

14. P. Franke, Die antiken Münzen von Epirus, πίν. 21 V 24 - R 45 καὶ σ. 139 - 140, Gruppe II, σειρὰ 2.

15. ΑΔ 16 (1960) σ. 37 κ.ἑ.

16. ΑΔ 17 (1961/62): Χρονικὰ σ. 198, Πίν. 226.

17. ΑΔ 16 (1960) σ. 32-33 καὶ σημ. 70. ΑΔ 17 (1961/62): Χρονικὰ σ. 198, σημ. 43.

18. P. Franke, ἔ. ἀ. σ. 139. Εἰς τὰ νομίσματα ταῦτα προσθετέαι καὶ αἱ κατὰ τὸ ἔτος 1961 καὶ 1964 εὑρεθεῖσαι τέσσερεις ἀργυραῖ δραχμαί.

19. Πολύβ. 4,62,3. Διόδ. Σικ., Ἀπόσπ. 26.7

20. ΑΔ 17 (1961/62): Χρονικὰ σ. 198, Πίν. 226. P. Franke, ἔ. ἀ. 136 κ.ἑ. Franke - Hirmer, Die griechische Münze, πίν. 151 καὶ σ. 105.

21. ΑΕ 1959, σ. 90 - 91, 111, 113, 134 κ.ἑ. καὶ 151 καὶ ΑΔ 16 (1960) σ. 9, 28 καὶ 33.

22. ΑΔ 16 (1960) σ. 37 - 38.

23. Ἀρχικῶς αἱ ὀπαὶ ἦσαν, φαίνεται, δύο, ἀνὰ μία δεξιὰ καὶ ἀριστερά, αἱ δὲ ἄλλαι δύο ὀφείλονται εἰς ἐπισκευήν.

24. ΑΕ 1956, σ. 117 καὶ εἰκ. 1 (σ. 115).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

νίσκον, τὸν μύκητα (πλάτ. 0,042 μ.), ἄνευ μεταβατικοῦ πρὸς τὸν καυλὸν λαιμοῦ. Ἐπ' αὐτοῦ δύο ὀπαὶ διὰ τοὺς ἧλους καὶ ἑτέρα ἐπὶ τοῦ καυλοῦ.

Ὁ συμπαγὴς μύκης, ἡ ἔλλειψις ὑπ' αὐτὸν λαιμοῦ καὶ οἱ στρογγύλοι ὦμοι κατατάσσουν τοῦτο εἰς τὴν προχωρημένην III Α περίοδον[25]. Εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον ἑπομένως, ἴσως δὲ καὶ εἰς τὴν III Β, ἀνήκει ἐπίσης καὶ ἡ φυλλόσχημος βορείου τύπου αἰχμὴ δόρατος (μὴκ. 0,155 μ.), ὁμοία ἀκριβῶς, ἀλλὰ κατά τι μεγαλυτέρα, πρὸς ἑτέραν αἰχμὴν ἐκ Δωδώνης (Σχέδ. 3 β· Πίν. 415 ε, ἄνω)[26]. Οὕτω, ὁ ἀριθμὸς τῶν μέχρι σήμερον γνωστῶν ἐξ Ἠπείρου αἰχμῶν δοράτων τοῦ αὐτοῦ (φυλλοειδοῦς) ἢ συγγενοῦς τύπου (φλογοειδοῦς) ἀνέρχονται εἰς πέντε[27]. Ἐκ τούτων αἱ ἐκ Καλμπακίου, Πάργας (Σχέδ. 3 α· Πίν. 415 ε, κάτω) καὶ Παραμυθιᾶς (Σχέδ. 3 γ) αἰχμαὶ δύνανται νὰ χρονολογηθοῦν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λοιπῶν εὑρημάτων (ἐγχειριδίων καὶ ἐπαρχιακῆς μυκηναϊκῆς κεραμεικῆς), εἰς τὴν III Β, ἤτοι εἰς τὴν πρὸ τῆς εἰσβολῆς περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ μετ' αὐτὴν ἐμφανίζονται εἰς τὴν νοτίαν Ἑλλάδα[28]. Εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον πρέπει νὰ ἐνταχθῇ καὶ ἡ μνημονευθεῖσα αἰχμὴ ἐκ Δωδώνης (Πίν. 415 ε, ἄνω), ἕνεκα τῆς στενῆς ὁμοιότητος πρὸς τὴν αἰχμὴν τῆς Παραμυθιᾶς.

Ἐκ τῶν τεσσάρων γνωστῶν μέχρι σήμερον ἐξ Ἠπείρου ἐγχειριδίων μὲ λαβὴν σχήματος Τ, ἤτοι τῆς Ἐφύρας παρὰ τὸν Ἀχέροντα, τῆς Παραμυθιᾶς, τῆς Δωδώνης καὶ τοῦ Καλμπακίου, τὰ τρία πρῶτα εὑρέθησαν ἐπὶ τῆς φυσικῆς ὁδοῦ Δωδώνης — βορείων κλιτύων Τομάρου, Παραμυθιᾶς, πεδιάδος Ἀχέροντος — ὄρμου Ἀμμουδιᾶς (Γλυκὺς λιμήν), τὸ δὲ ἐκ τοῦ κιβωτιοσχήμου τάφου τοῦ Καλμπακίου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Καλαμᾶ πρὸς τὸν κόλπον τῆς Ἡγουμενίτσης.

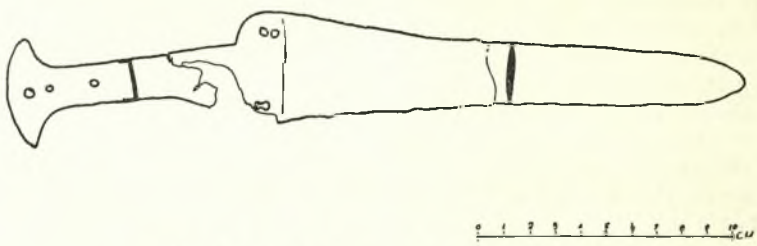

Σχέδ. 2. Χαλκοῦν ἐγχειρίδιον ἐκ Παραμυθιᾶς

Ἐκ τῶν τεσσάρων γνωστῶν μέχρι σήμερον ἐξ Ἠπείρου ἐγχειριδίων μὲ λαβὴν σχήματος Τ, ἤτοι τῆς Ἐφύρας παρὰ τὸν Ἀχέροντα, τῆς Παραμυθιᾶς, τῆς Δωδώνης καὶ τοῦ Καλμπακίου, τὰ τρία πρῶτα εὑρέθησαν ἐπὶ τῆς φυσικῆς ὁδοῦ Δωδώνης — βορείων κλιτύων Τομάρου, Παραμυθιᾶς, πεδιάδος Ἀχέροντος — ὄρμου Ἀμμουδιᾶς (Γλυκὺς λιμήν), τὸ δὲ ἐκ τοῦ κιβωτιοσχήμου τάφου τοῦ Καλμπακίου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Καλαμᾶ πρὸς τὸν κόλπον τῆς Ἡγουμενίτσης. Ἀμφότεραι ἑπομένως αἱ ὁδοί, ἐν χρήσει μέχρι σήμερον, συνέδεον τὸ ἐσωτερικὸν μὲ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἠπείρου, τὰ Ἑπτάνησα καὶ τὴν ΝΔ. Ἑλλάδα, διότι ἡ θάλασσα καὶ οἱ πλωτοὶ ποταμοὶ τῆς χώρας καθίστων εὐχερῆ τὴν ἐπικοινωνίαν αὐτήν, τοὐλάχιστον ἀπὸ τῶν ὑστεροελλαδικῶν χρόνων[29]. Πρόσθετον στήριγμα τῆς ἀπόψεως αὐτῆς παρέχουν ἡ ταύτισις τῆς Ἐφύρας, μυκηναϊκῆς ἀποικίας ἐκ τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου πιθανώτατα, πρὸς τὰ ἐρείπια ἀκροπόλεως πλησίον τοῦ νεκυομαντείου καὶ τοῦ Ἀχέροντος, ὡς καὶ ἡ ἀνακάλυψις τοῦ θολωτοῦ τάφου τῆς ΥΕ III Β περιόδου ἔτι βορειότερον, πλησίον τῆς Πάργας, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ὁποίας πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ ἡ μυκηναϊκὴ ἐπίσης ἀποικία τῆς ΥΕ III περιόδου Τορύνη ἢ Τορώνη[30]. Εἶναι φυσικὸν ἑπομένως νὰ ἀναμένῃ κανεὶς τὴν ἐπισήμανσιν καὶ ἄλλων τοιούτων ἀποικιστικῶν βάσεων τῶν Μυκηναίων κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν τῆς Ἠπείρου, κυρίως δὲ εἰς τὰς περιοχὰς τῶν ἐκβολῶν τῶν ποταμῶν, αἱ ὁποῖαι καθιστοῦν εὐχερῆ τὴν διὰ θαλάσσης ἐπικοινωνίαν τῆς ἐνδοχώρας.

25. Περὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ τύπου, ΑΕ 1956, σ. 136 κ.ἑ. πρβλ. καὶ εἰκ. 9,4,8-11. N. Sandars, AJA 67 (1963) σ. 133 κ.ἑ., τύπος E ii. Catling, Antiquity XXXV, σ. 121 V. R. d' A. Desborough, The Last Mycenaeans and their Successors, 1964, σ. 67-69.

26. Εὑρέθη ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ναΐσκου Λ κατὰ τὸ ἔτος 1955 (Ἡμερολόγιον ἀνασκαφῆς 1955 Δ. Εὐαγγελίδη, σ. 91), ὀπόθεν καὶ λαβὴ σχήματος Τ μυκηναϊκοῦ μαχαιρίου μὲ τμῆμα τῆς λεπίδος.

27. ΑΕ 1956, σ. 115, εἰκ. 1 (Καλμπάκι), σ. 131, εἰκ. 5 (Γρίμπιανη). Τὸ Ἔργον 1960, σ. 110 (ΠΑΕ 1960) Περὶ τῆς βορείου καταγωγῆς, G. Childe, PPS 1948, σ. 185 καὶ Desborough, ἔ. ἀ., σ. 66-67.

28. Desborough, ἔ.ἀ. σ. 66 κ.ἑ. καὶ 70. πρβλ. καὶ πίν. 22 c, d καὶ σ. 104 καὶ PPS 1965.

29. Σχετικῶς ΑΕ 1965, σ. 120 κ.ἑ., σ. 152-153, ΑΕ 1959 (1964), σ. 127-128 καὶ Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι, σ. 5-6. E. Lepore, Ricerche sull' antico Epiro 1962, σ. 11-14 καὶ 80. Πρβλ. καὶ τὸ μυκηναϊκὸν μαχαίριον ἐκ Δωδώνης (ΠΑΕ 1952, σ. 295) παρόμοιον πρὸς τὸ ἐκ Λευκάδος (N. Sandars, PPS 21, 1955, σ. 182, εἰκ. 4,2 καὶ 4 καὶ σ. 196, τῆς κατηγορίας κατὰ Sandars 6 b).

30. Συντόμως βλ. Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι, σ. 6 καὶ τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν εἰς ΑΔ 1960: Χρονικά, σ. 205.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Ἐκτενὲς ὑπῆρξε κατὰ τὸ τρέχον ἔτος τὸ ἔργον συντηρήσεως, στερεώσεως καὶ ἀναστηλώσεως πολλῶν μνημείων τῆς Ἠπείρου.

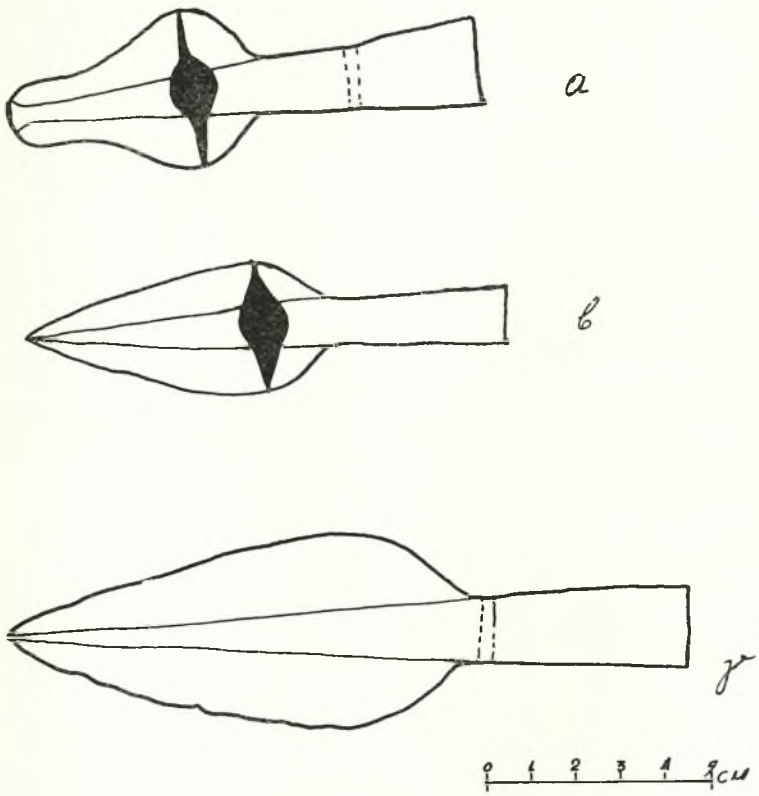

Σχέδ. 3. Χαλκαῖ αἰχμαὶ δοράτων (θολωτοῦ τάφου Πάργας, Δωδώνης καὶ Παραμυθιᾶς)

ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀρχαῖον θέατρον Δωδώνης

Συνεχίσθησαν καὶ ἐπερατώθησαν αἱ ἐργασίαι στερεώσεως τοῦ ἀνατολικοῦ περιμετρικοῦ ἀναλήμματος τοῦ κοίλου τοῦ ἀρχαίου θεάτρου, ὡς καὶ τῆς ἀνατολικῆς προσόψεως τούτου μὲ τὰ τρία πυργοειδῆ ἀναλήμματα (Σχέδ. 4, Α-Λ, 1-6· Πίν. 417α), ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Βασ. Χαρίση καὶ τοῦ ἁρμοδίου Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων, συμφώνως δὲ πρὸς τὰς ὁδηγίας τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Προεδρίας.

Αἱ ἐργασίαι ἐξετελέσθησαν ὡς ἀκολούθως: Ἐμετρήθησαν καὶ ἐσχεδιάσθησαν οἱ καταπεσόντες ἐκ τῶν ἀναλημμάτων λίθοι, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν χωμάτων 1000 μ³. περίπου, ταξινομηθέντες κατὰ δόμους ἰσοϋψεῖς, ἐφωτογραφήθησαν ἐπίσης καὶ ἐσχεδιάσθησαν οἱ σῳζόμενοι τοῖχοι. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὕψους τῶν λίθων, τοῦ σημείου εὑρέσεώς των, τοῦ σχήματος καὶ τῆς κλίσεως τῶν ἑδρῶν προσαρμογῆς ἐξηκριβώθη ἡ θέσις ἑνός ἑκάστου τῶν λίθων εἰς τὰς διαφόρους στρώσεις. Τοῦτο δὲν ἦτο πάντοτε εὐχερὲς καὶ ἐφικτόν, διότι ἐνίοτε ἔλειπον πλείονες συνεχεῖς λίθοι τῆς αὐτῆς στρώσεως, προσέτι δὲ οἱ δόμοι τοῦ θεάτρου δὲν εἶναι πάντοτε ἰσοϋψεῖς, ἀλλ' ἀκολουθοῦν σύστημα ἀνώμαλον ἰσοδομικόν, ἰδίως εἰς τὰ ὀλιγώτερον ἐμφανῆ σημεῖα τοῦ ἀναλήμματος, τὰ πρὸς Β.

Ἀκολούθως, ὅσα ὑφιστάμενα τμήματα τοῦ ἀναλήμματος ἐκρίθησαν ἑτοιμόρροπα, διελύθησαν καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐκ νέου, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐνισχύθη τὸ ἐσωτερικὸν γέμισμα διὰ λιθοδέματος ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἀργῶν ὀγκολίθων

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

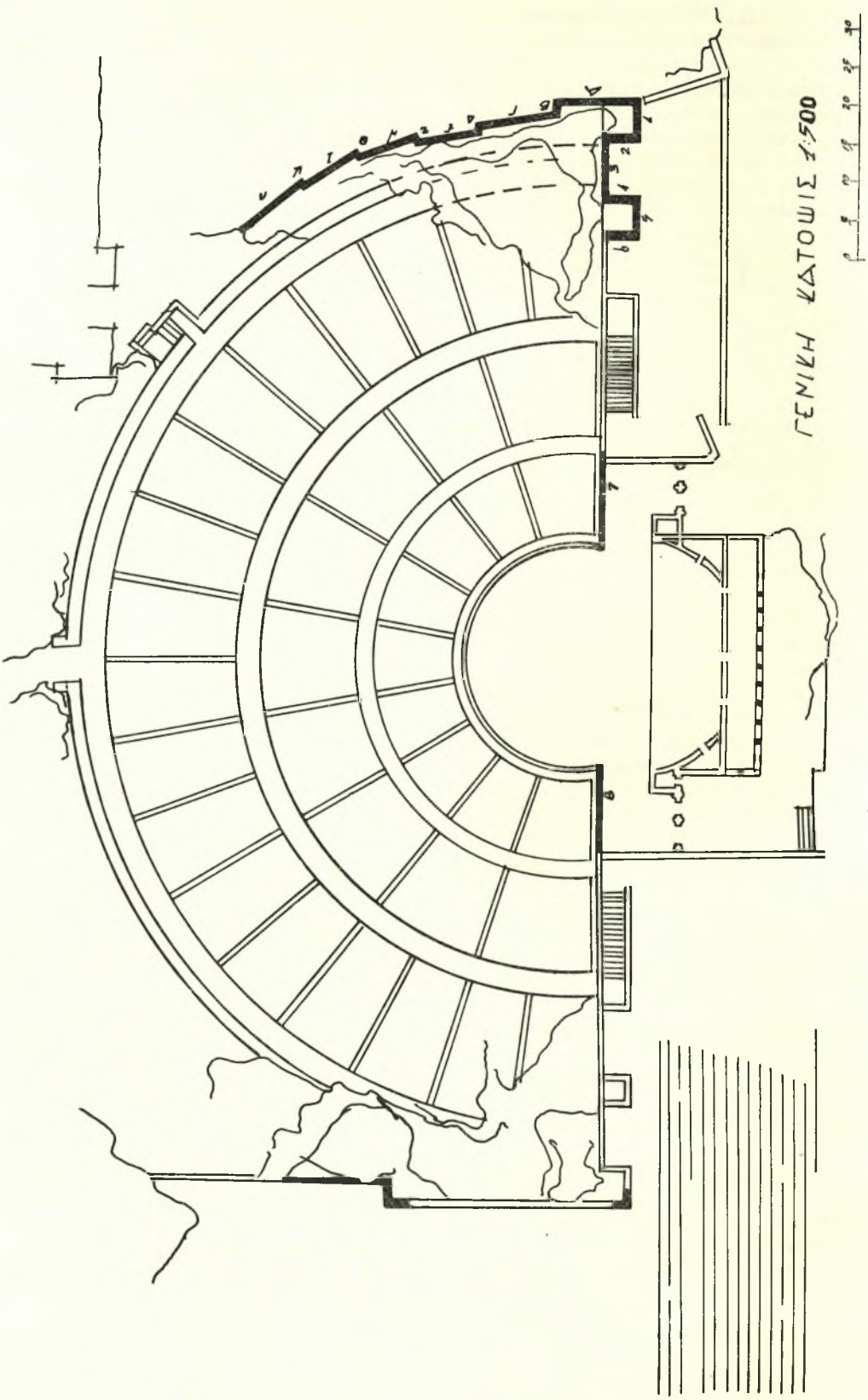

Σχέδ. 4. Κάτοψις τοῦ ἀρχαίου θεάτρου Δωδώνης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

καὶ διὰ σκυροδέματος. Οἱ διαρραγέντες λίθοι συνεδέθησαν διὰ συνδέσμων ὀρειχάλκου καὶ κόλλας. Τὰ ἐπανατοποθετηθέντα μετὰ τήν διάλυσιν τμήματα τῶν τοίχων δηλώνονται εἰς τὰ καταρτισθέντα ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος σχέδια, τὰ ὁποῖα φυλάσσονται εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Ἐφορείας διὰ κιτρίνου χρώματος, ἐνῷ τὰ παραμείναντα ἄθικτα διὰ λευκοῦ. Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐλλειπόντων λίθων ἐχρησιμοποιήθη ἀσβεστόλιθος τῆς αὐτῆς ποιότητος, ἐξορυχθεὶς ἐκ λατομείων τῆς περιοχῆς Δωδώνης. Τὸ νέον ὑλικὸν ἐδηλώθη εἰς τὰ καταρτισθέντα σχέδια διὰ χρώματος φαιοῦ, διὰ δὲ τοῦ πρασίνου ἐδηλώθησαν οἱ εὑρεθέντες εἰς τὸ ἔδαφος ὀγκόλιθοι.

Ἡ εἰς ὕψος ἀποκατάστασις τοῦ ἀναλήμματος ὑπελείφθη βεβαίως κατὰ πολὺ τοῦ ἀρχικοῦ. Ὡς ἐκ τούτου δὲν ἀντιμετωπίσθη ὁ τρόπος τῆς πρός τὰ ἄνω ἀπολήξεως τοῦ ἀναλήμματος. Τὸ ὕψος του καθώρισαν τρεῖς κυρίως συντελεσταί: ἡ ὕπαρξις ἐπαρκοῦς ἀρχαίου ὑλικοῦ, ἡ ἐξασφάλισις σταθερότητος τῆς στοιβῆς (γεμίσματος) τοῦ κοίλου καὶ ἡ καλή ἐντύπωσις τοῦ ἀποκατασταθέντος, ὥστε νὰ ἐξακολουθῇ νὰ δίδῃ ὄψιν ἐρειπίου. Ὡς ἐκ τούτου παρέμειναν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀχρησιμοποίητοι μερικοὶ ἀρχαῖοι λίθοι, ἀνεπαρκεῖς διὰ τὴν περαιτέρω ἀποκατάστασιν τοῦ ἀναλήμματος.

Κατὰ τὰς ἐργασίας αὐτὰς ἐπὶ ἐμβαδοῦ ἐπιφανείας τοῦ ἀναλήμματος 575 μ². περίπου, ἀπηρτισμένης ἐξ 1648 ὀγκολίθων, ἐχρησιμοποιήθησαν νέοι λίθοι 369, ἤτοι ὀλιγώτερον τοῦ 1/4 τοῦ συνόλου (0,224), ἀρχαῖοι λίθοι, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κατακείμενοι 547 (0,331), καθηρέθησαν καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐκ νέου 384 (0,233), συμπεριλαμβανομένων εἰς τὰς δύο τελευταίας περιπτώσεις καὶ τῶν συγκολληθέντων λίθων, παρέμειναν δέ ἀμετακίνητοι 348 (0,211 μ.). Κατὰ ταῦτα ὁλόκληρον τὸ ἀνάλημμα κατὰ ποσοστὸν 0,445 παρέμεινεν ὡς εἶχεν, κατὰ ποσοστὸν σὲ 0,776 ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ ἀρχαίου ὑλικοῦ.

Παραλλήλως ἤρχισαν αἱ στερεωτικαὶ ἐργασίαι τοῦ δυτικοῦ περιμετρικοῦ ἀναλήμματος (Σχέδ. 4· Πίν. 416 α) καὶ δή καὶ κατὰ τὸ σημεῖον εὑρέσεως τῶν ἀργυρῶν νομισμάτων (ἀνωτ. σ. 348 κ.έ.), ὡς καὶ εἰς τὸν ΝΔ. ἀναλημματικὸν πύργον τῆς προσόψεως, ὁ ὁποῖος παρουσιάζει σοβαρὰ ρήγματα λόγῳ καθιζήσεως (Πίν. 416 β). Ἀμφοτέρων τῶν σημείων ἡ στερέωσις εἶναι ἀναγκαία πρὸς πρόληψιν καταρρεύσεως. Προσέτι ἠνοίχθη ἡ βόρειος πύλη, εὑρισκομένη εἰς τὸ μέσον τοῦ κοίλου, ἐξωτερικῶς τοῦ ἀνατολικοῦ διαζώματος (Σχέδ. 4). Ἡ πύλη αὕτη, κατασκευασθεῖσα συγχρόνως πρὸς τὸ κοῖλον πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐπικοινωνίας τῶν θεατῶν μὲ τὸ ἄνω τμῆμα τοῦ κοίλου, οὐδέποτε, ὡς φαίνεται, ἐχρησιμοποιήθη, ἀφεθεῖσα ἡμιτελὴς καὶ ἀποφραχθεῖσα διὰ τῆς συσσωρεύσεως ὄπισθεν καὶ περιμετρικῶς τοῦ κοίλου τεχνητῆς ἐπιχώσεως, ἵνα ἐδρασθῇ ἡ ἀπόληξις τοῦ κοίλου[31]. Ἐπειδὴ καὶ σήμερον κατὰ τὰς δραματικὰς παραστάσεις εἰς τὸ θέατρον τῆς Δωδώνης, ἡ ὕπαρξις τῆς ἀρένας ἐμποδίζει τήν ὁμαδικὴν ἀποχώρησιν τῶν χιλιάδων θεατῶν, προέβημεν εἰς τὴν διάνοιξιν τῆς πύλης αὐτῆς.

Τέλος, ἀπεμακρύνθη μέρος τῶν ἐπιχώσεων κατὰ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως, πρὸς προπαρασκευὴν τῆς μελλοντικῆς ἐπανατοποθετήσεως τῶν καταπεσόντων λίθων.

Κάστρον Ἰωαννίνων

Διὰ πιστώσεως ἐκ δραχμῶν 100.000 συνεχίσθησαν αἱ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀρξάμεναι ἐργασίαι συντηρήσεως καὶ στερεώσεως τοῦ φρουρίου Ἰωαννίνων, ὡς καὶ τῶν ἐν αὐτῷ τουρκικῶν μνημείων[32].

Ἀναλυτικώτερον ἐξετελέσθησαν αἱ ἑπόμεναι ἐργασίαι:

1. Ἀπεκόπησαν αἱ ἀγριοσυκαῖ ἐπὶ τοῦ τείχους, αἱ ὁποῖαι εἶχον προξενήσει ἐνίοτε σοβαρὰ ρήγματα εἰς αὐτό.

2. Ἐγένοντο ἐργασίαι συντηρήσεως εἰς τὰ ἐκατέρωθεν τοῦ πύργου τοῦ Θωμᾶ τμήματα τοῦ τείχους, τὰ ὁποῖα, ὡς ἔχομεν σημειώσει[33], εἶναι ἀρχαιότερα τοῦ πύργου τοῦ Θωμᾶ Πρελιούμποβιτς, ἀναγόμενα πιθανώτατα εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Δεσπότου Μιχαὴλ Α′ (1204 - 1215). Τοιαῦται ἐργασίαι ἐγένοντο ἐπίσης καὶ εἰς μερικὰ ἄλλα σημεῖα τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ κάστρου, ἡ ὁποία εἶναι ἀρχαιοτέρα τῆς ἐξωτερικῆς ἐπενδύσεως τῶν χρόνων τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

3. Ἐστερεώθησαν ἐτοιμόρροπα τμήματα τοῦ ἐπιβλητικοῦ στρογγύλου πύργου τῆς βορείου ἀκροπόλεως, ὅπου τὸ Δημοτικὸν Μουσεῖον, τοῦ λεγομένου Γουλᾶ (Πίν. 417 β - γ), ὁ ὁποῖος πιθανῶς ἀνήκει εἰς τὴν ὀχύρωσιν τοῦ Νορμανδοῦ Βοημούνδου (1082 μ.Χ.)[34]. Ἡ ἐργασία ὑπῆρξε δυσχερής, λόγῳ τοῦ μεγάλου ὕψους, εἰς τὸ ὁποῖον συνετελέσθησαν αἱ ἐργασίαι καὶ τῶν περὶ τὸν πύργον νεωτέρων οἰκίσκων.

4. Ἀνατολικῶς τοῦ Γουλᾶ τούτου ὑπάρχει πύλη βυζαντινή, ὁδηγοῦσα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἀκροπόλεως, ὅπου τὸ Δημοτικὸν Μουσεῖον, περι-

31. ΑΔ 16 (1960), σ. 18, 22 καὶ Σχέδ. 11.

32. ΑΔ 19 (1963/4): Χρονικά, σ. 314.

33. Αὐτόθι.

34. Αὐτόθι.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

στοιχιζομένη ἑκατέρωθεν ὑπὸ δύο πύργων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔβαινε καμάρα. Ἡ πύλη αὐτὴ μετὰ τῶν δύο πυργίσκων εἶναι μεταγενεστέρα προσθήκη τῶν χρόνων ἴσως τοῦ Θωμᾶ Πρελιούμποβιτς, γενομένη ἐπὶ προϋπαρχούσης μεγαλυτέρας πύλης[35]. Συνεπληρώθησαν οἱ δύο οὗτοι πυργίσκοι μέχρι τῆς γενέσεως τῆς καμάρας (Πίν. 418 α - β) καὶ ἠνοίχθη ἡ πρὸ ἐτῶν φραχθεῖσα πύλη, πρὸς ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἀκροπόλεως καὶ τὸ Δημοτικὸν Μουσεῖον. Ἐκ τῶν μεγάλων ὀρθογωνίων ὀπῶν, αἱ ὁποῖαι διακρίνονται ἐπὶ τῶν ἑκατέρωθεν πυργίσκων καὶ εἰς τὸ ὕψος τῆς γενέσεως τῆς καμάρας, προκύπτει, ὅτι ἐκεῖ ἠδράζοντο δοκοὶ πρὸς στήριξιν πατώματος, ἔνθα, ὡς φαίνεται, παρέμεινε φρουρὰ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πύλης.

5. Ἐργασίαι στερεώσεως ἐξετελέσθησαν ἐπίσης καὶ εἰς τὴν παρὰ τὸν Γουλᾶν τουρκικὴν ἑστίαν τοῦ Μενδρεσὲ τοῦ Δημοτικοῦ Μουσείου (Πίν. 418 γ - δ), ὡς καὶ εἰς τὸ δυτικῶς τούτου τουρκικὸν λουτρόν, αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν ἐπερατώθησαν εἰσέτι[36].

6. Τέλος τὸ ἀνοιγὲν πρὸ τοῦ 1940 τμῆμα τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ κάστρου πρὸς ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κάστρου ἐστερεώθη διὰ κατασκευῆς τοξωτῆς πύλης (Πίν. 418 ε - ς΄).

*

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Διὰ πιστώσεως 200.000 δραχμῶν τοῦ Ὑπουργείου Προεδρίας ἐπεσκευάσθησαν ἢ ἐστερεώθησαν οἱ κατωτέρω ναοὶ τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων:

1. Ναὸς Ἁγ. Τρύφωνος Κοινότητος Βασιλικῆς (Γιάνιστας) Ἰωαννίνων. Τούτου ἡ στέγη καὶ τμήματα τῶν τοίχων τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ τοῦ νάρθηκος εἶχον καταρρεύσει ἐξ αἰτίας ἰσχυροῦ σεισμοῦ κατὰ μῆνα Αὔγουστον. Πρόκειται περὶ μονοκλίτου ναοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ἡμικυλινδρικὴ καμάρα εἶχεν ἀντικατασταθῆ πρὸ πολλοῦ διὰ χονδροειδοῦς ἀμφικλινοῦς στέγης. Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ ἔτους 1741 διατηροῦνται καλῶς, κάτωθι δὲ αὐτῶν διακρίνεται ἱστόρησις ἀρχαιοτέρα. Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ ναοῦ ἐπετεύχθη διὰ τῆς μερικῆς ἀνακατασκευῆς τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν τοίχων (μονόφατσα), χωρὶς νὰ θιγῇ ἡ ἱστόρησις τοῦ ναοῦ, καὶ διὰ τῆς τοποθετήσεως νέας ἀμφικλινοῦς στέγης.

2. Ναὸς Ἁγ. Δημητρίου Πλατανιᾶς Ἰωαννίνων. Μονόκλιτον ναΰδριον μὲ νάρθηκα. Ἡ ἱστόρησις τοῦ ναοῦ τοῦ ἔτους 1761. Ἐστερεώθησαν τμήματα τῶν τοίχων φέροντα ἰσχυρὰ ρήγματα διὰ τῆς ἀνακατασκευῆς τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας. Ἀνακατασκευὴ τῆς στέγης καὶ τοποθέτησις σιδηρᾶς θύρας.

3. Ἅγ. Μηνᾶς Μονοδενδρίου Ζαγορίου. Μονόκλιτος σταυρεπίστεγος ναὸς τοῦ 16ου - 17ου αἰ. μὲ συνεχόμενον σύγχρονον ἐσωνάρθηκα καὶ μεταγενέστερον ἐξωνάρθηκα ἐκ ξηρολιθιᾶς κατὰ τὴν βόρειον καὶ δυτικὴν πλευράν. Κατὰ τὴν ὑπέρθυρον ἐπιγραφὴν τῆς βορείου εἰσόδου ὁ ναὸς ἱστορήθη *ηπὸ χειρὸς Μιχαὴλ ζωγράφου μετὰ τοῦ ιοῦ Κωνσταντίνου ἐκ της κώμης Λυνοτώπι ἐλαχίστου καὶ ἁμαρτωλοῦ. ἐτελιώθη κατὰ μί[να] Νοέμβριος ἰς στὴ δ΄ ἔγραφα ἐπὶ ἔτους Ζ.Ρ.Κ.Η.* (= 1620/19), κατὰ δὲ τὴν ὑπέρθυρον ἐπιγραφὴν ὑπεράνω τῆς δυτικῆς εἰσόδου, ἀνακατεσκευάσθησαν οἱ τροῦλλοι κατὰ μῆνα Μάϊον τοῦ ἔτους *,αψλδ* (1734)[37]. Εἰς τὰς δύο αὐτὰς περιόδους ἀνάγεται καὶ ἡ ἱστόρησις τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ νάρθηκος (Πίν. 419 α - β).

Ἐπεσκευάσθη δι' ἀνασύρσεως τῶν πλακῶν ἡ στέγη, ἡ ὁποία ἀποκατεστάθη εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφήν της (Πίν. 420 β), ἀπεμακρύνθησαν τὰ πρόχειρα προσκτίσματα τῆς νοτίας πλευρᾶς (Πίν. 420 α), ἀνακατεσκευάσθη δι' ἀμμοκονίας ὁ ἐκ ξηρολιθιᾶς ἐξωνάρθηξ, στεγασθεὶς μὲ ἐπικλινῆ στέγην (Πίν. 420 β), ἐπεστρώθη διὰ πλακῶν τὸ δάπεδον, ἠνοίχθησαν αἱ ἀρχικαὶ εἴσοδοι τοῦ νάρθηκος, κατεσκευάσθησαν τὰ κουφώματα, συνεπληρώθησαν τὰ ἐλλείποντα ἐπιχρίσματα τοῦ ἐσωτερικοῦ, διηνοίχθη περιμετρικῶς τάφρος μὲ ξηρολιθιὰν πρὸς ἀποχέτευσιν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων καὶ ἀπεμακρύνθησαν τέλος αἱ πέριξ ἐπιχώσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον φθάσει εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῶν τοίχων.

4. Ναὸς Γενεσίου τῆς Θεοτόκου, Σιστρουνίου - Λάκκας Σουλίου. Τρίκλιτος βασιλικὴ μετὰ τρούλλου. Οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ εἶναι ἀσφαλῶς τῶν χρόνων τοῦ Δεσποτάτου, ἕνεκα τῆς ἐπιμελημένης πλινθοπερικλείστου τοιχοδομίας, ἀλλὰ τὰ πέριξ προσκτίσματα καὶ αἱ μεταγενέστεραι ἐπεμβάσεις ἠλλοίωσαν τὴν ὄψιν τοῦ ναοῦ. Ἐγένοντο ἀνάσυρσις τῆς στέγης, ἀπομάκρυνσις τῶν ἰσχυρῶν, ἀλλ' ἀχρήστων ἀντηρίδων τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς διὰ τῆς ἀνακατασκευῆς τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ τοίχου, ὡς ἦτο ἄλλοτε, καὶ τῆς δημιουργίας πέραν καὶ κάτωθι τῆς ἀψῖδος ἰσχυροῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου, ἐπιχωσθέντος τοῦ μεταξὺ κενοῦ (Πίν. 420 γ).

35. Αὐτόθι. Ἀνδρ. Ξυγγόπουλος, Ἠπειρ. Χρον. 1926, σ. 295.

36. Ἀνδρ. Ξυγγόπουλος, ἔ.ἀ., σ. 299 - 301, 302 - 303.

37. Ἠπειρ. Χρον. 1929, σ. 15.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

5. Παραλλήλως ἐπεσκευάσθη ἡ στέγη καὶ ἐστερεώθησαν οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ τοῦ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου τοῦ γειτονικοῦ χωρίου Ἀλποχωρίου - Μπότσαρη.

6. Τὸ Καθολικὸν τῆς μονῆς Ἁγ. Ἰωάννου Λυκοτριχίου. Τρίκογχος ναός, σταυροειδὴς μετὰ τρούλλου. Ἐπεσκευάσθησαν μερικῶς ἡ στέγη καὶ οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ, ὡς καὶ τὸ δάπεδον τοῦ νάρθηκος.

7. Ναὸς Ἁγ. Τριάδος Δελβινακοπούλου. Μονόκλιτον ναΰδριον. Ἐστερεώθησαν οἱ τοῖχοι καὶ ἀνακατεσκευάσθη ἡ ἀμφικλινὴς ἑτοιμόρροπος στέγη τοῦ ναοῦ. Ἡ καλῶς διατηρουμένη δρυΐνη θύρα μὲ δύο σκαλιστὰς ἐνθυμίσεις ἑτοποθετήθη εἰς τὴν θέσιν της. Εἰς τὴν μίαν ἐνθύμισιν ἐντὸς πλαισίου ἀναγιγνώσκεται: *1794 Μάρτιος 13 / Παπαβασίλι / Στάθι Μάστορα / ὅπου ἐγινικε ΣΠ / ἐπὶ + Βασίλι* (Πίν. 420 δ - ε).

8. Στερεωτικαὶ ἐργασίαι ἐγένοντο ἐπίσης εἰς τὸν ναὸν τῆς Κοινότητος Βαριάδων Ἰωαννίνων διὰ τῆς κατασκευῆς ἀντηρίδων εἰς τὰ σημεῖα ὠθήσεων τῶν τόξων πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν τοίχων. Αἱ δαπάναι ἀντιμετωπίσθησαν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Κοινότητος.

ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ

9. Καθολικὸν μονῆς Ἁγ. Γεωργίου Καμίτσιανης[38]. Σταυροειδὴς μετὰ τρούλλου. Ἀντικατεστάθησαν αἱ κέραμοι διὰ πλακῶν, ὡς εἶχεν παλαιότερον, κατεσκευάσθησαν ἡ καταρρεύσασα στέγη τοῦ νάρθηκος καὶ τὰ κουφώματα, ἐστερεώθησαν αἱ μακραὶ πλευραὶ τοῦ ναοῦ διὰ τῆς ἀνακατασκευῆς τῶν δύο ἀντηρίδων ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς καὶ διὰ τῆς προσθήκης δύο νέων ἀντιστοίχως ἐπὶ τῆς νοτίας, συνεπληρώθησαν τέλος τὰ ἐπιχρίσματα εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

10. Μονὴ τῆς Θεοτόκου Ραγίου - Ἡγουμενίτσης (Πίν. 421 α)[39]. Ἐπεσκευάσθη ἡ στέγη καὶ συνεπληρώθησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τὰ ἐπιχρίσματα τῶν τοίχων.

11. Ναὸς τῆς Κοινότητος Πετροβίτσας[40], ἀρχικῶς, ὡς φαίνεται, μονόκλιτος βασιλική, βραδύτερον μετατραπεῖσα εἰς τρίκλιτον μὲ ἐνιαίαν στέγην, ὑπερυψωθεῖσαν (Πίν. 421 β). Συμφώνως πρὸς ἐπιγραφὴν ἐκ κεράμων ὑπεράνω τῆς ἀψῖδος τοῦ ἱεροῦ ὁ ναὸς ἀνηγέρθη τὸ ἔτος 7050 (=1542). Τὴν κατασκευὴν εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας μαρτυροῦν ἐπίσης ἡ ζωηρὰ ἀνάμνησις τῆς κεραμοκοσμητικῆς τῆς ἀψῖδος τοῦ ἱεροῦ καὶ τὸ ἐκ γύψου τέμπλον, τεμάχια τοῦ ὁποίου φυλάσσονται εἰς τὸ Δημοτικὸν Μουσεῖον Ἰωαννίνων. Ἀνακατεσκευάσθη ἡ στέγη, συνεπληρώθησαν τὰ ἐλλείποντα ἐπιχρίσματα τῶν τοίχων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐστερεώθησαν οἱ τοῖχοι, ὅπου παρίστατο ἀνάγκη.

Σ. Γ. ΔΑΚΑΡΗΣ

38. Δ. Πάλλας, BCH 1959, σ. 665, εἰκ. 8. Φ. Οἰκονόμος, Ἡ ἐκκλησία ἐν Θεσπρωτίᾳ, Ἀθῆναι 1964, σ. 87 - 89.

39. Φ. Οἰκονόμος, ἔ. ἀ. σ. 84 κ.ἑ.

40. Φ. Πέτσας, ΑΕ 1952, Χρονικὰ σ. 12 - 13.

*

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΝ ΑΜΒΡΑΚΙΑ

Κατόπιν τυχαίας ἀνευρέσεως ἀρχαίων κατὰ τὰς ἐργασίας θεμελιώσεως οἰκίας ἐν Ἄρτῃ[1] ἐνηργήθη τὸν Ἰανουάριον 1964 μικρὰ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, ἡ ὁποία κατέδειξεν ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἐξετείνετο σημαντικὸν νεκροταφεῖον τῆς ἀρχαίας Ἀμβρακίας, ὡς καὶ παλαιότερον εἶχε διαπιστωθῆ[2].

Ἀπεκαλύφθησαν ἐν ὅλῳ τρεῖς κιβωτιόσχημοι τάφοι, δύο θῆκαι καὶ ἓξ ταφαὶ ἐντὸς ἀγγείων. Οἱ τάφοι εἶχον τὸν αὐτὸν προσανατολισμὸν ἐκ Δ. πρὸς Α. καὶ ἦσαν διατεταγμένοι εἰς δύο ἢ τρία ἐπάλληλα στρώματα. Ὡς ὑλικὸν ἐχρησιμοποιήθησαν, ἐξαιρέσει τῆς κεραμοσκεποῦς θήκης Γ, πλάκες ἐξ ἐντοπίου σκληροῦ ἀσβεστολίθου, πάχους ἀπὸ 0,08 ἕως 0,12 μ. Πολλαὶ τούτων ἦσαν ἐνεπίγραφοι στῆλαι ἐκ προγενεστέρων τάφων. Τὰ κτερίσματα δὲν ἦσαν πλούσια· κατ' ἐξαίρεσιν ὁ τάφος Α ἀπέδωσε χρυσᾶ, ἐλεφάντινα, χαλκᾶ καὶ σιδηρᾶ ἀντικείμενα.

Εἰς τὴν κατωτέρω περιγραφὴν τηρεῖται ἡ σειρὰ ἀποκαλύψεως τῶν τάφων, ὡς εὑρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν (Σχέδ. 1)[3].

Τάφος Α. Κιβωτιόσχημος, ἐξωτ. διαστ. 1.80 x 0,80 μ. Ἄθικτα διετηρήθησαν μόνον τμήματα τούτου κατὰ τὰς στενὰς πλευράς. Ἐντὸς τοῦ δυτικοῦ τμήματος δύο νεκροὶ ἀπὸ τῶν κλειδῶν καὶ ἄνω. Παρὰ τὸν πρὸς Β. νεκρὸν εὑρέθησαν χρυσοῦς στέφανος, τέσσαρες χρυσαῖ δανάκαι, τρεῖς ὅμοιαι ἐλεφάντιναι κυλινδρικαὶ θῆκαι ψιμμυθίων (Πίν. 422 β), τὸ ἄνω τμῆμα ἐλεφαντίνης καρφίδος καὶ τεμάχια ἐλεφαντίνου νάρθηκος. Παρὰ τὸν πρὸς Ν. νεκρὸν εὑρέθησαν σιδηρᾶ αἰχμὴ

1. Τὸ οἰκόπεδον Ντάλια κεῖται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κομμένου, παρὰ τοὺς δυτικοὺς πρόποδας τοῦ ὑψώματος Περράνθης.

2. Βλ. ΑΔ 1926, 63 κ.ἑ. BCH 79 (1955), 267 καὶ BCH 80 (1956), 303. Ἐπίσης τάφοι ἔχουν εὑρεθῆ παρὰ τοὺς ἀνατολικοὺς πρόποδας τῆς Περράνθης βλ. ΠΑΕ 1957, 85 κ.ἑ. BCH 80 (1956), 303 καὶ παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν Ἄρτης - Μενιδίου βλ. ΑΕ 1897,163.

3. Διὰ τὴν ἐκπόνησιν τοῦ Σχεδίου εὐχαριστῶ καὶ ἐντεῦθεν θερμότατα τὸν φίλον συνάδελφον κ. Γ. Δεσπίνην.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

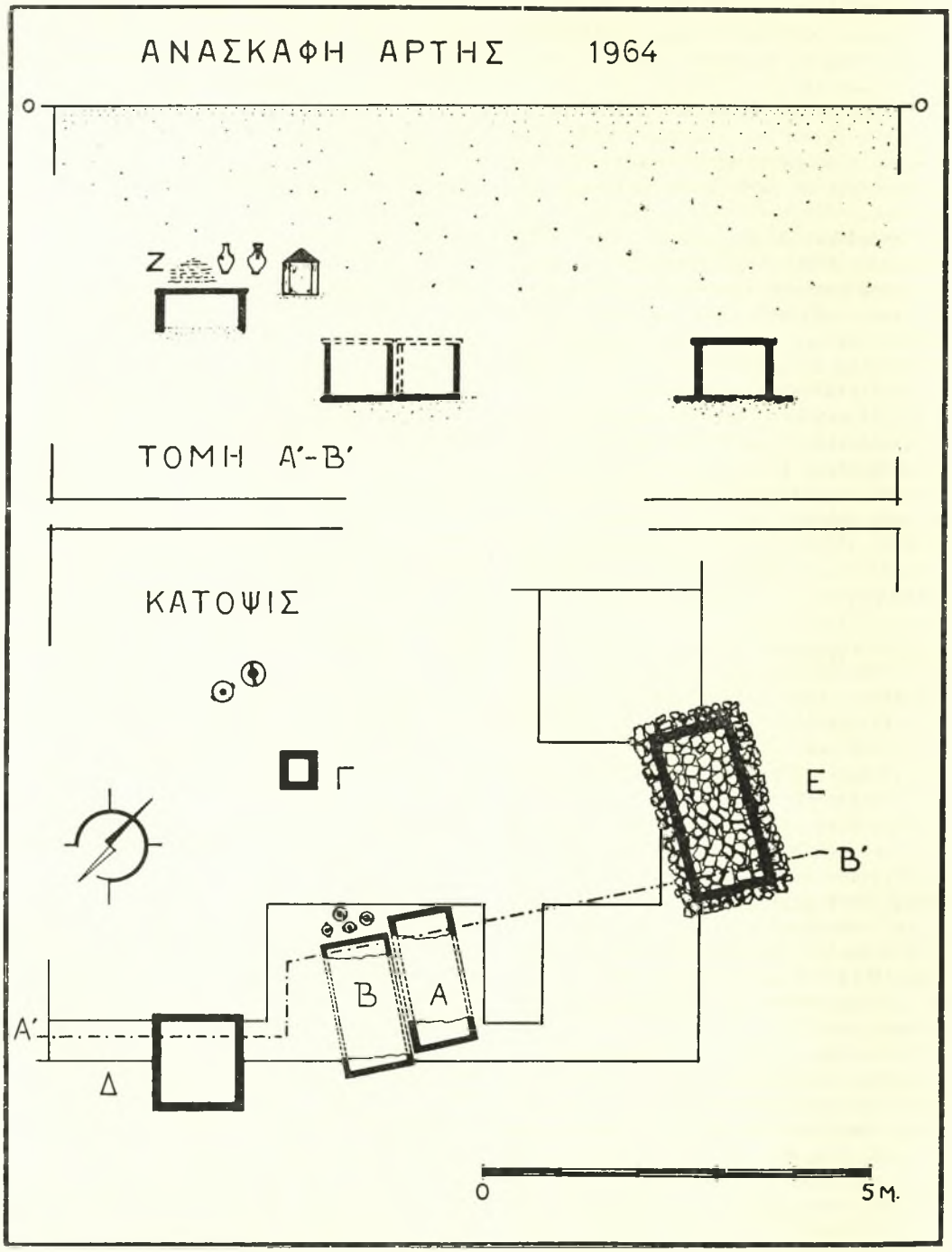

Σχέδ. 1. Κάτοψις καὶ τομὴ ἀνασκαφῆς τάφων ἐν Ἀμβρακίᾳ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

δόρατος καὶ τεμάχια σιδηροῦ μαχαιριδίου καὶ χαλκῆς στλεγγίδος. Ἐκ τῶν εὑρημάτων τούτων ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι:

1. Χρυσοῦς στέφανος ἐκ φύλλων δρυὸς (Πίν. 422 α)[4], τὰ ὁποῖα ἦσαν πιθανώτατα προσηρμοσμένα ἐπὶ ταινίας ἐξ ὑφάσματος, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς μὴ ἀνευρέσεως τοῦ λίνου τοῦ στεφάνου. Ἡ σημασία τοῦ στεφάνου ὡς κτερίσματος δὲν εἶναι βεβαία. Πρόκειται περὶ τιμητικῆς πρὸς τὸν νεκρὸν διακρίσεως διὰ τὰς πράξεις του, ὡς μαρτυρεῖ ἐπιγραφὴ ἐκ Πριήνης[5] ἢ διὰ τὴν νίκην του εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, ὡς ἀναφέρει σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους[6];

2. Τέσσαρες χρυσαῖ δανάκαι, ἐκ τῶν ὁποίων διατηροῦνται καλῶς τρεῖς, μὲ ἐκτύπους παραστάσεις κηρυκείου, Πηγάσου καὶ ἵππου μὲ τὰ γράμματα ΘΕΣ ὑπὲρ τὴν ράχιν (Πίν. 422 β). Τὸ ἔθιμον[7] καταβολῆς ὀβολοῦ ὡς πορθμείου εἰς τὸν Χάρωνα διὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἀχέροντος μαρτυρεῖται παρ' ἀρχαίοις[8] καὶ τοιαῦτα νομίσματα[9] ἀνευρίσκονται εἰς τάφους κυρίως κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν[10], ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν πρώϊμον κλασσικὴν[11] καὶ κλασσικὴν ἐποχήν[12]. Ἡ παράστασις τοῦ κηρυκείου δικαιολογεῖται ἐκ τοῦ ρόλου τοῦ Ἑρμοῦ ὡς ψυχοπομποῦ. Αἱ παραστάσεις τοῦ Πηγάσου καὶ τοῦ ἵππου μὲ τὰ γράμματα ΘΕΣ μιμοῦνται ἀντιστοίχως τύπους νομισμάτων τῆς Κορίνθου ἢ τῶν ἀποικιῶν της[13], καὶ τῆς Θεσσαλίας[14]. Ἐκ τούτων ὁ τάφος χρονολογεῖται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος.

Τάφος Β. Κιβωτιόσχημος, ἐξωτ. διαστ. 1.76 x 0,78 μ., καταστραφεὶς ὑπὸ τῶν ἐργατῶν. Ἐκ τοῦ περιεχομένου του διεσώθη μόνον οἰνοχόη ἄνευ γανώματος, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ τάφος χρονολογεῖται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος.

Ταφαὶ ἐντὸς ἀγγείων. Ἐκτὸς τοῦ τάφου Β, παρὰ τὴν δυτικὴν πλευράν, εὑρέθησαν παρ' ἀλλήλας τέσσαρες τεθραυσμέναι ἀκόσμητοι τεφροδόχοι: δύο ἀμφορεῖς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς ἐκαλύπτετο διὰ μολυβδίνου πώματος, καὶ δύο ὑδρίαι.

Τάφος Γ. Θήκη, ἐξωτ. διαστ. 0,493 x 0,455 μ., καλυπτομένη διὰ κεράμων[15], διαστάσεων 0,45 × 0,20 μ. καὶ περιέχουσα τεθραυσμένην ἀκόσμητον τεφροδόχον οἰνοχόην, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὑρέθη ἐφθαρμένον χαλκοῦν νόμισμα, χρονολογούμενον μεταξὺ τῶν ἐτῶν 238 - 168 π.Χ.[16]. Ὡς βόρειος πλευρὰ τῆς θήκης ἐχρησιμοποιήθη στήλη μὲ τὴν ἐπιγραφήν: *ΛΕΩΝ ΑΝΤΙΑΕΟΝΤΟΣ* (βλ. κατωτέρω).

Ταφαὶ ἐντὸς ἀγγείων. Πρὸς Δ. καὶ εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς μέτρου ἀπὸ τῆς θήκης Γ εὑρέθησαν παρ' ἀλλήλους δύο ἀκέραιοι τεφροδόχοι ἀμφορεῖς. Ὁ εἷς μὲ φυτικὴν διακόσμησιν (Πίν. 423 α), ὕψ. 0,43, διάμ. χείλους 0,145 μ., χρονολογούμενος περὶ τὸ 200 π.Χ. καὶ ὁ ἕτερος ἄνευ γανώματος (Πίν. 423 β), ὕψ. 0,33, διάμ. χείλους 0,15 μ., καλυπτόμενος διὰ πηλίνου καὶ μολυβδίνου πώματος[17], ἐσωτερικῶς τοῦ ὁποίου χαράσσονται in tremolo τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ *ΝΙΚΑΝΔΡΟΣ*[18] *ΦΙΛΙΣΤΙΩΝΟΣ*[19] καὶ κατωτέρω κόσμημα διπλῆς σπείρας (Πίν. 423 γ).

4. Παρόμοιοι στέφανοι ἔχουν εὑρεθῆ ἐντὸς τάφων βλ. ΑΜ 33 (1908), 430 κ.ἑ., πίν. 251. BMCJ, 176, ἀριθ. 1963, πίν. XXVII καὶ 174, ἀριθ. 1628, πίν. XXVIII. Arch. Zeit. XXXV (1877), 180. Becatti, Oreficerie Antiche, 191, ἀριθ. 352, πίν. LXXXVII καὶ 192, ἀριθ. 357, πίν. XCI.AA LIV (1939) 225 καὶ 234 εἰκ. 5. L. Pollak, Smlg. Nelidow, Goldschmiedearbeiten, 2 πίν. II, 2. ΑΕ 1906, 78. B. Segall, Kat. Mus. Benaki, 57, ἀριθ. 44, πίν. 17 καὶ Πολέμων Γ' (1947), 81, εἰκ. 1.

5. H. v. Gaertringen, Inschr. v. Priene, 78, ἀριθ. 99, στ. 13 «...τὸν οἰκονόμον τῆς πόλεως ὃς ἂν ἦι τότε στεφανῶσαι ὑπὲρ τοῦ δήμου Θρασύβουλον Δημητρίου ἐπὶ τῆς ἐκφορᾶς στεφάνωι χρυσέωι.....».

6. R. Higgins, Greek-Roman Jewellery, 120 κ.ἑ. G. Stein, Scholia in Aristoph. Lysistratam, 25, στ. 601 «.....μελιτοῦττα ἐδίδοτο τοῖς νεκροῖς, ὡς εἰς τὸν Κέρβερον, καὶ ὀβολὸς μισθὸς τῷ πορθμεῖ καὶ στέφανος ὡς τὸν βίον διηγωνισμένοις....» καὶ Olynthus X, 158, ὑποσημ. 318 καὶ τὴν αὐτόθι βιβλιογραφίαν περὶ τῆς σημασίας τοῦ στεφάνου ὡς κτερίσματος.

7. Περὶ τούτου βλ. Olynthus XI, 1961 κ.ἑ. καὶ C. Rendus St. Petersbourg, 1859, 20 - 1862, VIII - 1863, IX - 1867, IX - 1870, XV.

8. Ἀριστ. Βάτραχοι 140. Λουκιανοῦ: Περὶ πένθους 10 καὶ Κατάπλους 18. Στράβων VIII, 373.

9. Ἐτίθεντο παρὰ τὸν νεκρόν, εἰς τὸ στόμα ἢ τὴν παλάμην καὶ ἦσαν χρυσᾶ, ἀργυρᾶ, χαλκᾶ ἢ μολύβδινα, βλ. Acc. d. Lincei, Not. Scavi 1907, 747.

10. E. Bruck, Totenteil und Seelgerät, 145, καὶ ὑποσημείωσις. ΠΑΕ 1961, 63. BCH 6 (1882), 412 καὶ 419. ΠΑΕ 1884, 20. ΑΔ 1926, 64. Hesperia XI (1942), 370.

11. Corinth, XIII, 83.

12. Olynthus, XI, 203.

13. Πρβλ. SNG Cop (Epirus-Acarnania), πίν. 1, ἀριθ. 22 καὶ Πίν. 5, ἀριθ. 200, 205, 203 καὶ SNG Cop (Thessaly-Illyricun) Πίν. 9, ἀριθ. 434.

14. Πρβλ. BMC Thessaly, Πίν. 1, ἀριθ. 6. SNG Cop. (Thessaly-Illyricum) Πίν. 6, ἀριθ. 309, 308, 307 καὶ Πίν. 7, ἀριθ. 324, 325, 327.

15. Πρβλ. Olynthus, XI, Πίν. XXX 223 α καὶ 224 α, Πίν. XXXII, 244 α, Πίν. XL 334, Πίν. XLI 338.

16. Πρβλ. BMC Thessaly, 94, ἀριθ. 10, Πίν. XXXII, 3.

17. Μολύβδινα ἐνεπίγραφα πώματα τεφροδόχων ἀγγείων ἔχουν εὑρεθῆ καὶ παλαιότερον εἰς Ἀμβρακίαν, βλ. ΑΔ 1926, 64 καὶ 69 καὶ BCH 79 (1955), 267. Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν ἁπαντοῦν τεφροδόχοι κάλπεις ἐξ ὁλοκλήρου ἐκ μολύβδου, βλ. Expedition E. Sieglin, I. Die Nekropole von Kom-esch-Schukafa, 52, εἰκ. 30 καὶ 196, εἰκ. 141 καὶ M. Almagro, Las necrópolis de Ampurias, II, πίν. 2.

18. Τὸ ὄνομα Νίκανδρος παραδίδεται ἐπὶ ψηφισμάτων: 1) Ἐξ Ἀμβρακίας βλ. ΑΕ 1910, 397, 2) Ἐκ Ραδοτοβίου Ἰωαννίνων βλ. Hellenica 1,95 κ.ἑ., 3) Ἐξ Ἠπείρου βλ. SGDI ἀριθ. 1349, στ. 4 καὶ 11 καὶ 4) Ἐκ Δελφῶν βλ. F.d. Delphes, III, 2, 96, ἀριθ. 83, ὅπου ἀναφέρεται τις Νίκανδρος Θεσπρωτός.

19. Τὸ ὄνομα Φιλιστίων ἁπαντᾷ ἐπὶ μολυβδίνου ἐλάσματος ἐξ Ἀμβρακίας, βλ. ΑΔ 1926, 69, εἰκ. 4.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Οἱ δύο τύποι Σ καὶ C ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς δικαιολογοῦνται ἐκ τῆς συνυπάρξεως δύο ἢ καὶ περισσοτέρων μορφῶν τοῦ αὐτοῦ γράμματος καὶ ἐκ τῆς διαθέσεως τοῦ χαράκτου πρὸς ἀλλαγὴν τοῦ τύπου τῶν γραμμάτων[20]. Ἡ παρουσία τῶν C καὶ Ω δὲν σημαίνει ἀναγκαίως μεταγενεστέραν χρονολόγησιν, διότι π.χ. τὸ μηνοειδὲς C παραδίδεται ἤδη ἀπὸ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος ἐκ Δωδώνης[21]. Ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὁ ἀμφορεὺς χρονολογεῖται μόνον ἐκ τοῦ σχήματος περὶ τὸ 200 π.Χ.

Τ ά φ ο ς Δ. Θήκη εὐρεθεῖσα κενή, ἐξωτ. διαστάσ. 1.20 x 1.15 μ. Ὑπεράνω τῆς καλυπτηρίου πλακὸς ἀδιατάρακτον στρῶμα ἐναγικῆς πυρᾶς, πάχους 0,40 μ., ἐντὸς τῆς ὁποίας εὑρέθησαν ὄστρακα μελαμβαφῶν λεκανίδων καὶ κυλίκων μετὰ χαμηλοῦ ποδὸς ὡς καὶ ἐφθαρμένον χαλκοῦν νόμισμα, χρονολογούμενον μεταξὺ τῶν ἐτῶν 279 - 168 π.Χ.[22].

Τ ά φ ο ς Ε. Κιβωτιόσχημος, ἐξωτ. διαστ. 2 x 0,87 μ. Αἱ πλάκες - πλευραὶ ἠδράζοντο ἐπὶ ἐπιπέδου ἐξ ἀργῶν λίθων, ἴσως λόγῳ ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους. Ὁ νεκρὸς ἔκειτο ὕπτιος μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Δ., παρὰ τὴν ὁποίαν οἰνοχοΐσκη, ὕψ. 0,13, διάμ. χείλους 0,025 μ. (Π ί ν. 424 α), κάλυμμα χαλκοῦ κατόπτρου, διαμ. 0,13 μ. (Π ί ν. 424 γ) καὶ μεγαρικὸς σκύφος, ὕψ. 0,045, διάμ. χείλους 0,09 μ. (Π ί ν. 424 β), ἐντὸς τοῦ ὁποίου τρεῖς ἀστράγαλοι[23]. Παρὰ τοὺς πόδας πήλινον, ἀκόσμητον ποτήριον εἰς τεμάχια καὶ ἐφθαρμένον χαλκοῦν νόμισμα, χρονολογούμενον μεταξὺ 238 - 168 π.Χ.[24]. Ἐκτὸς τοῦ τάφου, παρὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν, εὑρέθησαν οἰνοχόη ἄνευ γανώματος, δύο δακρυδόχοι καὶ λείψανα ὀστῶν. Ὡς βόρειος πλευρὰ τοῦ τάφου ἐχρησιμοποιήθη στήλη μὲ τὴν ἐπιγραφὴν *ΔΑΜΩΝ ΑΛΕΞΙΩΝΟΣ* (βλ. κατωτέρω).

Ἐκ τοῦ κατασκαφέντος ὑπὸ τῶν ἐργατῶν χώρου, κειμένου δυτικώτερον τῶν παρὰ τὴν θήκην Γ δύο τεφροδόχων ἀμφορέων, προέρχονται τὰ ἑξῆς ἀγγεῖα:

1. Ἀττικὴ μελανόμορφος λήκυθος. Ὕψος 0,21 μ. Κύκλος τοῦ Athena painter[25] (Π ί ν. 424 δ).

2. Ἀττικὴ μελαμβαφὴς κύλιξ. Ὕψ. 0,08, διάμ. χειλέων 0,18 μ. (Π ί ν. 424 ε).

3. Μελαμβαφὴς τριφυλλόσχημος οἰνοχοΐσκη. Ὕψ. 0,09 μ. (Π ί ν. 424 ε).

4. Ἀρυβαλλοειδὲς ληκύθιον ἄνευ γανώματος. Ὕψ. 0,075 μ. (Π ί ν. 424 δ).

5. Ὑάλινος ἀμφορίσκος. Ὕψ. 0,065 μ. (Π ί ν. 424 ε).

Α ἱ ἐ ν ε π ί γ ρ α φ ο ι σ τ ῆ λ α ι

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἀνευρέθησαν ἓξ ἐνεπίγραφοι[26] στῆλαι ἐκ προγενεστέρων τάφων, αἱ ὁποῖαι ἐχρησιμοποιήθησαν ἐκ νέου. Οὕτω αἱ ὑπ' ἀριθ. 2 καὶ 6 τοῦ κατωτέρω καταλόγου εὑρέθησαν κατὰ χώραν ὡς πλευραὶ τῆς θήκης Γ καὶ τοῦ τάφου Ε. Ὡς ὑλικὸν τῶν στηλῶν ἐχρησιμοποιήθη ὑπόλευκος σκληρὸς ἀσβεστόλιθος.

1. Ἐνεπίγραφος ἐπιτύμβιος στήλη, ἐλλιπὴς τὰ κάτω (Π ί ν. 425 α). Ὕψος 0,25, πλάτος κάτω 0,303, ἄνω 0,293 καὶ πάχος 0,08 μ. Τὰ ὀνόματα δύο νεκρῶν εἶναι κεχαραγμένα εἰς τέσσαρας στίχους ἐπὶ κεντρικοῦ πεδίου, τὸ ὁποῖον περιβάλλεται ὑπὸ ἐγγλύφου πλαισίου:

ΓΑΡΩΝ
ΚΛΕΥΜΑΧΟΥ
ΕΥΒΟΥΛΑ
ΑΓΕΛΟΧΟΥ

2. Ἐνεπίγραφος ἐπιτύμβιος στήλη, ἐλλιπὴς τὰ κάτω (Π ί ν. 425 β). Ὕψος 0,42 μ., πλάτος ἄνω 0,385, κάτω 0,395 καὶ πάχος 0,113 μ. Ἡ προσθία ἐπιφάνεια φέρει ἔγγλυφον πλαίσιον, τὸ ὁποῖον περιβάλλει ἓν ἀνεπίγραφον κεντρικὸν καὶ δύο ἄνωθι τούτου μικρότερα ἐπάλληλα ἐπιμήκη πεδία, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀναγράφονται μὲ ἀνάγλυφα γράμματα τὸ ὄνομα καὶ τὸ πατρωνυμικὸν τοῦ νεκροῦ:

ΛΕΩΝ[27]
ΑΝΤΙΛΕΟΝΤΟΣ

3. Λίαν ἀποκεκρουμένη ἐνεπίγραφος ἐπιτύμβιος στήλη, τεθραυσμένη εἰς δύο τεμάχια (Π ί ν. 425 γ). Μέγιστον ὕψος 0,55, πλάτος ἄνω 0,60, κάτω 0,61 καὶ πάχος 0,12 μ. Ἐπὶ τοῦ ἄνω τμήματος τῆς προσθίας ἐπιφανείας κυμάτιον, δύο ταινίαι καὶ κλάδος κισσοῦ μὲ φύλλα ἀντινώτως δια-

20. Βλ. ΑΕΙ 1913, 5, ἀριθ. 101, ὅπου εὑρίσκομεν τέσσαρα διαφορετικὰ Α εἰς τὴν αὐτὴν λέξιν. Ἐπίσης βλ. IG XII[3] Suppl. 1360.

21. Πρόκειται περὶ τοῦ ψηφίσματος τοῦ Νεοπτολέμου, χρονολογουμένου μεταξὺ 370 - 369 π.Χ. βλ. Δ. Εὐαγγελίδην, ΑΕ 1956, 4. Τὸ C ἀπαντᾷ σποραδικῶς κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα καὶ ἀποβαίνει κανὼν εἰς τὸν 3ον π.Χ. Βλ. Klaffenbach, Griechische Epigraphik, 43.

22. Πρβλ. BMC Thessaly, 197, ἀριθ. 41.

23. Διὰ τὴν σημασίαν τῶν ἀστραγάλων ἐντὸς τάφων βλ. R. Hampe, 107, BWPr, 15 κ.ἑ. καὶ τὰς αὐτόθι παραπομπάς.

24. Πρβλ. SNG Cop. (Epirus-Acarnania) πίν. I, ἀριθ. 26, 27, 28.

25. Πρβλ. Haspels, ABL πίν. 44, 4 α - c, καὶ 45, 4 α - β.

26. Τὰ πλεῖστα τῶν ἐπὶ τῶν στηλῶν ὀνομάτων δὲν μαρτυροῦνται ἐξ Ἠπείρου. Δύο τούτων, Γάρων καὶ Ἐχεκλείδας, δὲν μαρτυροῦνται οὔτε ἐξ ἄλλων περιοχῶν.

27. Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ ἐξ Ἀμβρακίας βλ. BCH 79 (1955), 267. Ὁ Παυσανίας (6, 3, 7) ἐπίσης ἀναφέρει Λέοντα Ἀμβρακιώτην ὀλυμπιονίκην «..... λέγεται δὲ ἐπὶ τῷ Εὐπολέμῳ καὶ τάδε, ὡς ἐφεστήκοιεν τρεῖς ἐπὶ τῷ δρόμῳ Ἑλλανοδίκαι, νικᾶν δὲ τῷ μὲν Εὐπολέμῳ δύο ἐξ αὐτῶν δοῖεν, ὁ τρίτος δὲ Ἀμβρακιώτῃ Λέοντι.....».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

τεταγμένα. Κάτω τὰ ὀνόματα πέντε νεκρῶν εἰς πέντε στίχους:

ΧΑΙΡΗΝ[28] *ΦΙΛΟΚΛΕΟΣ*
ΕΧΕΚΛΕΙΔΑΣ ΧΑΙΡΗΝΟΣ
ΞΕΝΩ ΝΙΚΩΝΟΣ
ΞΕ[Ν]ΑΡΕΤΑ ΤΙΜΑΝΔΡΟ
Π[ΟΛΥΣΤ]ΡΑΤΑ ΕΧΕΚΛΕΙΔΑ

4. Ἐνεπίγραφος ἐπιτύμβιος στήλη, σῳζομένη κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ καὶ ἀποκεκρουμένη δεξιά (Πί ν. 426 α). Ὕψος 0,365, πλάτος ἄνω 0,325, κάτω 0,345 καὶ πάχος 0,105 μ. Ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας κάτωθι γεισιπόδων καὶ ἀστραγάλου πλατεῖα ζώνη κοσμουμένη μὲ κλάδον δρυός. Κατωτέρω ἐντὸς πλαισίου τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ μὲ ἀνάγλυφα γράμματα καὶ ἐντὸς tabulae ansatae τὸ πατρωνυμικόν:

ΦΙΛΟΞΕ[ΝΟΣ][29]
ΘΕΟ . . . . .

5. Ἐνεπίγραφος ἐπιτύμβιος στήλη, σῳζομένη κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ (Πί ν. 426 β). Ὕψος 0,48, πλάτος ἄνω 0,435, κάτω 0,45 καὶ πάχος 0,115 μ. Ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας, κάτωθι κυματίου, γεισιπόδων καὶ ἀστραγάλου πλατεῖα ζώνη κοσμουμένη μὲ δύο ἀντιρρόπους κλάδους δάφνης, μεταξὺ τῶν ὁποίων ρόδαξ. Κατωτέρω ἐντὸς βαθέος ἐγγλύφου πλαισίου τὸ ὄνομα τῆς νεκρᾶς μὲ ἀνάγλυφα γράμματα καὶ ἐντὸς ἀβαθοῦς πλαισίου κεχαραγμένον τὸ πατρωνυμικόν:

ΞΕΝΟΙ[30]
ΕΥΔΙΚΟΥ

6. Ἐνεπίγραφος ἐπιτύμβιος στήλη, ἐλλιπὴς κάτω (Πί ν. 426 γ). Ὕψος 0,77, πλάτος ἄνω 0,535, κάτω 0,555 καὶ πάχος 0,11 μ. Ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως κάτωθι ἀναγλύφου ρόδακος τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ ἐντὸς βαθέως ἐγγλύφου πλαισίου. Κατωτέρω ἀστράγαλος, γεισίποδες ἐντὸς πλαισίου καὶ πλατεῖα ζώνη κοσμουμένη μὲ ἀνθοπλοκάμους, οἱ ὁποῖοι ἐκφύονται συμμετρικῶς ἑκατέρωθεν κεντρικοῦ ἄνθους. Ἡ ἐπιγραφὴ ἐν μεταγραφῇ ἔχει ὡς ἑξῆς:

ΔΑΜΩΝ[31] *ΑΛΕΞΙΩΝΟΣ*

Ἡ ἀνωτέρω σειρὰ στηλῶν δίδει τὴν δυνατότητα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἐξέλιξιν τούτων ἀπὸ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Ἡ σχετικὴ ἔρευνα τοῦ παλαιοτέρου γνωστοῦ ὑλικοῦ ὡδήγησεν ἤδη εἰς τὴν διάκρισιν δύο ἐπὶ μέρους τύπων[32], ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς διαμορφοῦται κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα, ὁ δ' ἕτερος κατὰ τὸν 3ον:

Εἰς τὸν παλαιότερον τύπον ἡ προσθία ἐπιφάνεια φέρει ἔγγλυφον πλαίσιον, τὸ ὁποῖον περιβάλλει ἓν ἐνεπίγραφον κεντρικὸν πεδίον. Τὰ γράμματα εἶναι εἴτε κεχαραγμένα εἴτε in tremolo[33]. Πολλάκις τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ τίθεται ἐντὸς ἀβαθοῦς πλαισίου καὶ τὸ πατρωνυμικὸν χαράσσεται ἐπὶ τοῦ ἄνω τμήματος τοῦ κεντρικοῦ πεδίου.

Εἰς τὸν νεώτερον τύπον συνεχίζεται ἡ ἁπλότης τοῦ παλαιοτέρου, ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις ἔχει βελτιωθῆ. Τὰ ὀνόματα ἀναγράφονται μὲ ἀνάγλυφα γράμματα[34] καὶ τίθενται εἰς πλείονα τοῦ ἑνὸς πλαίσια. Πολλάκις εἰς τὸ ἄνω πλαίσιον τὰ γράμματα εἶναι ἀνάγλυφα καὶ εἰς τὸ κάτω κεχαραγμένα ἢ τἀνάπαλιν. Χαρακτηριστικὴ τοῦ 3ου αἰῶνος εἶναι ἡ προσθήκη ἀρχιτεκτονικῶν κοσμημάτων καὶ κλάδων κισσοῦ, δάφνης ἢ δρυός.

Εἰς τὴν ἐξέλιξιν αὐτὴν αἱ νέαι στῆλαι τῆς Ἀμβρακίας εὑρίσκουν εὐκόλως τὴν θέσιν των. Ἡ ἁπλότης καὶ ἡ αὐστηρὰ ἐμφάνισις τῆς 1, χρονολογουμένης εἰς τὸν 4ον αἰῶνα, συνεχίζεται εἰς τὴν 2 μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὰ ἀνάγλυφα γράμματα καὶ τὰ πλείονα τοῦ ἑνὸς πλαίσια ἀναγγέλλουν τὴν νέαν ἐποχήν. Κατὰ τὴν μεταβατικὴν ταύτην περίοδον ἡ προσπάθεια τοῦ τεχνίτου νὰ ἀπαλύνῃ τὴν αὐστηρὰν ἐμφάνισιν τοῦ παλαιοτέρου τύπου εἶναι ἐμφανὴς εἰς τὴν 2. Ἡ τάσις πρὸς κόσμησιν[35] τῶν στηλῶν εἶναι ἀκόμη περισσότερον χαρακτηριστικὴ εἰς τὴν 3. Ἐν τούτοις ἡ ἐκτέλεσις δὲν εἶναι τόσον βελτιωμένη ὡς ἀργότερον. Ὁ τεχνίτης δὲν εἶναι ἀκόμη ἐξοικειωμένος μὲ τὸν λίθον. Τὰ φύλλα τοῦ κισσοῦ μαρτυροῦν ἀδεξιότητα καὶ ἡ χάραξις τῶν γραμμάτων δὲν εἶναι ἐπιμελής. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν 3, ἡ 4 δεικνύει πλέον προηγμένον στάδιον ἐκτελέσεως. Τὸ κυμάτιον ἀντικαθίσταται ἀπὸ γεισίποδας καὶ ἀστράγαλον, τὰ δὲ φύλλα δρυὸς εἶναι φυσικώτερον ἀποδεδομένα. Ἐν παρενθέσει ἂς σημειωθῇ ἐνταῦθα ὅτι ἡ δρῦς εἶχεν ὅλως ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς

28. Περὶ ἀρσενικῶν ὀνομάτων εἰς -ην βλ. Fraser-Rönne, Boeotian West Greek Tombstones, 167.

29. Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ δὶς ἐκ Δωδώνης, βλ. Δ. Εὐαγγελίδην Ἠπειρ. Χρον. 1935, 251, ἀριθ. 7 καὶ SGDI 1351 στ. 5 καὶ 11.

30. Περὶ θηλυκῶν ὀνομάτων εἰς -ωι ἢ -ὀι βλ. Fraser-Rönne, ἔ.ἀ. 169 καὶ τὰς αὐτόθι παραπομπάς.

31. Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ ἐξ Ἀμβρακίας βλ. Mion. S. III, 365. Παραπλήσια ὀνόματα (Δᾶμις-Δαμιόι) ἀπαντοῦν ἐξ Ἀμβρακίας, βλ. Fraser-Rönne, ἔ.ἀ., 164.

32. Fraser-Rönne, ἔ.ἀ. 187 κ.ἑ.

33. Ὁμοίως 154 κ.ἑ. Ἡ τεχνικὴ αὕτη ἀπαντᾷ ἐπὶ μεταλλίνων μικροαντικειμένων ὡς π.χ. ἐπὶ χαλκῶν καὶ μολυβδίνων ἑλασμάτων ἐκ Δωδώνης. Ἐκτενέστερον περὶ ταύτης βλ. καὶ Jacobstahl, Greek Pins, 209 κ.ἑ.

34. Ἡ τεχνικὴ τῶν ἀναγλύφων γραμμάτων εἶναι φαινόμενον τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς καὶ δὴ τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, βλ. Hellenica 10 (1955), 266 καὶ AM 27 (1902), 330 κ.ἑ.

35. Γενικῶς περὶ τῆς κοσμήσεως τῶν στηλῶν βλ. Fraser-Rönne, ἔ.ἀ., 176 κ.ἑ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

τὴν Ἤπειρον ὡς ἱερὸν δένδρον τοῦ Διὸς εἰς τὴν Δωδώνην. Ὡς ἐκ τούτου οἱ κλάδοι δρυὸς ἐπὶ στηλῶν καὶ ὁ δρύϊνος στέφανος ἐπὶ νομισμάτων ἦσαν ἀγαπητὰ κοσμήματα εἰς τοὺς τεχνίτας τῆς Ἀμβρακίας, πρωτευούσης τῆς Ἠπείρου ἐπὶ Πύρρου. Ἡ tabula ansata, ἐντὸς τῆς ὁποίας τίθεται τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ ἢ τὸ πατρωνυμικόν του, εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ 3ου αἰῶνος. Ἡ 5 εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα παραδείγματα τῶν μέσων τοῦ αἰῶνος. Τὸ σχέδιον παρουσιάζει τώρα μεγαλυτέραν καθαρότητα καὶ ἡ ἐκτέλεσις εἶναι ἐπιμελής. Τὸ κόσμημα τῶν κλάδων δάφνης, ὡς καὶ τῶν κλάδων κισσοῦ ἐπὶ τῆς 3, ἀνευρίσκεται σπανίως ἐπὶ ἐπιτυμβίων στηλῶν ἐκτὸς τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὴν κλασσικὴν περίοδον δὲν ὑπάρχει ἄνθος μεταξὺ τῶν δύο κλάδων[36], ἐνῷ κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἓν ἄνθος ὁμοιάζον πρὸς ρόδακα καταλαμβάνει τὸ μεταξὺ τῶν κλάδων διάστημα. Τὸ πλαίσιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τίθεται τὸ ὄνομα, εἶναι βαθέως ἔγγλυφον ὡς εἰς τὴν 6. Εἰς τὴν τελευταίαν, χρονολογουμένην ὀλίγον μετὰ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος, ἡ καθαρότης τοῦ σχεδίου καὶ τὰ περίτεχνα κοσμήματα μαρτυροῦν τὴν ὡριμότητα τοῦ τεχνίτου. Παρὰ ταῦτα τὴν ἐξέλιξιν χαρακτηρίζει ἀπόλυτος συμμετρία, ξηρότης, σχηματοποίησις.

Αἱ ἐνταῦθα παρουσιαζόμεναι στῆλαι καλύπτουν εἰς τὴν ἐξελικτικὴν σειράν, τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω συνοπτικῶς διεγράψαμεν, διάστημα ἑνὸς αἰῶνος καὶ πλέον. Μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐπὶ μέρους χαρακτηριστικῶν καὶ τῆς καθόλου ἐργασίας συμβαδίζει καὶ ἀνάλογος ἐξέλιξις τοῦ τύπου τῶν γραμμάτων. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ πάντοτε ἀσφαλὲς χρονολογικὸν κριτήριον, λόγῳ συνυπάρξεως πολλῶν μορφῶν τοῦ αὐτοῦ γράμματος, ἐλήφθη μόνον βοηθητικῶς ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν στηλῶν μας.

Τοῦ τύπου τῶν στηλῶν τούτων τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν ἐν Ἠπείρῳ δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος. Ἡ συνεχὴς καὶ ἰσχυρὰ αὕτη παράδοσις ἐν Ἀμβρακίᾳ ἐπέδρασεν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ τύπου καὶ ἔξω τῶν ὁρίων τῆς ἐν λόγῳ περιοχῆς. Ἐξ ἐπιδράσεως τῆς Ἀμβρακίας π.χ. ἡρμηνεύθη ἡ παρουσία τοιούτων στηλῶν εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ κυρίως εἰς τὴν Κασσώπην, Ἰθάκην καὶ Θύρρειον[37].

Ὁ ἀνασκαφεὶς χῶρος ἀποτελεῖ τμῆμα ἐκτεταμένου νεκροταφείου τῆς Ἀμβρακίας, τὸ ὁποῖον, ὡς ἐκ τῶν εὑρημάτων προκύπτει, ἦτο ἐν συνεχεῖ χρήσει, ἀπὸ τοῦ 5ου μέχρι καὶ τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος. Ἡ μελλοντικὴ ἔρευνα, ἐπεκτεινομένη κατὰ μῆκος τῶν δυτικῶν προπόδων τῆς Περράνθης, ὅπου ἀνευρίσκονται τυχαίως ὄστρακα, νομίσματα καὶ τάφοι, ἴσως δώσῃ περισσοτέρας πληροφορίας, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ταφικὰ ἤθιμα ἐν Ἀμβρακίᾳ.

Η. Κ. ΤΣΙΡΙΒΑΚΟΣ

36. Πρβλ. στήλην Σαυγένους καὶ στήλην Καλλίδος ἐκ Βοιωτίας βλ. ΑΕ 1920, πίν. 2 καὶ 3.

37. Πρβλ. Fraser-Ronne, ἔ.ἀ. πίν. 22 Kass. 1, 2, 3 καὶ πίν. 24, Thyr. 13.

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

SOME RECENT OLD STONE AGE DISCOVERIES IN EPIRUS

One hundred years ago in 1865 Henry Christy died. With Edward Lartet, together they had established by excavation in the Dordogne Art and in 1880 the paintings of Altamira in Spain had been discovered. In Italy the finds from the cave of Romanelli were published and a series of discoveries in the third decade of the 20th century by G.A. and A.C. Blanc established the brilliant Italian Palaeolithic succession.

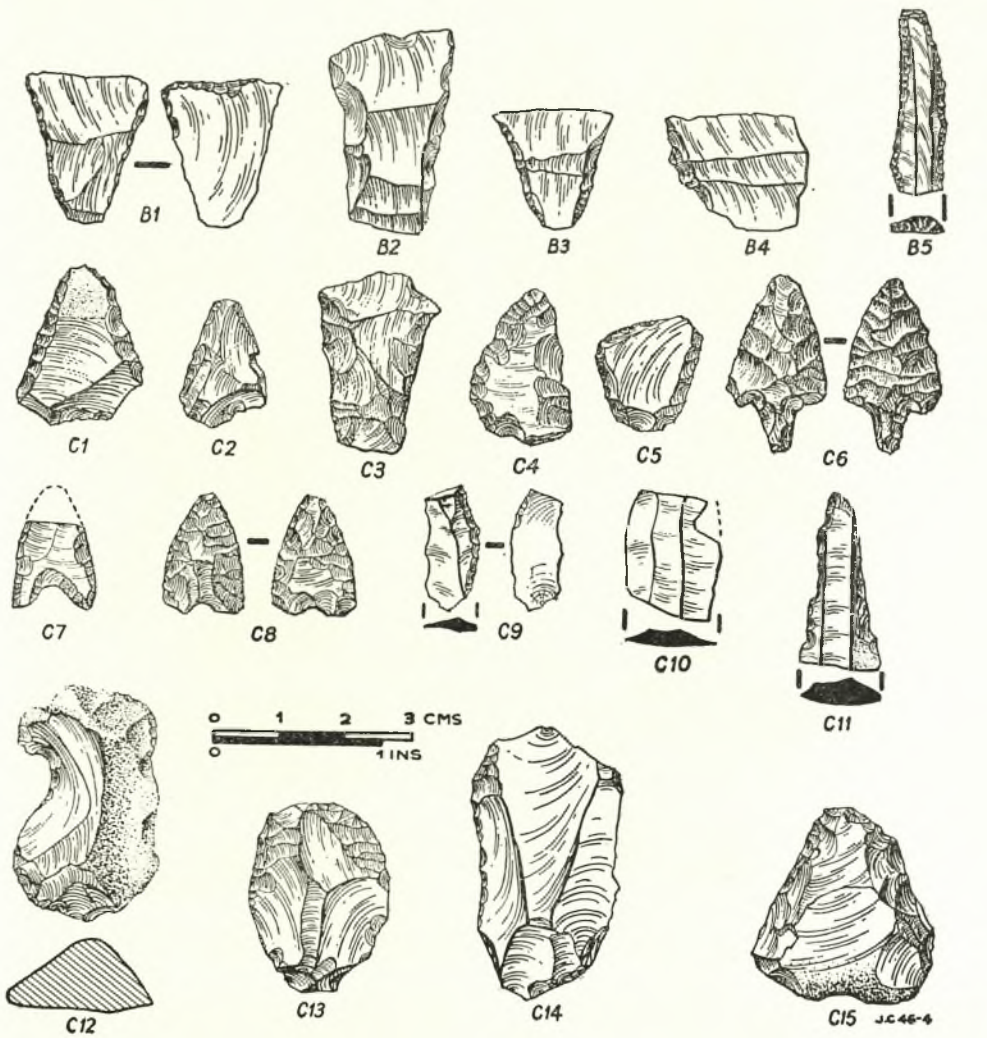

Plan 1. Stone tools from the Kokkitos Valley

the existence of Upper Palaeolithic Man in France. They had excavated in the famous caves of Laugerie Haute, La Madeleine and Le Moustier, and the discoveries they made there are still the basis upon which European Palaeolithic Archaeology rests. By 1877 de Mortillet had accepted the existence of Palaeolithic

In 1924 Jardé wrote that not a single Palaeolithic tool had been discovered in Greece. In 1947 Sauter wrote that the position had hardly changed. Certainly the Cave of Seidi near to Levadia had been discovered in 1941. It contained only a small industry of uncertain date, but nevertheless Palaeolithic or Mesolithic in

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

character. In addition a single artefact, possibly of the Old Stone Age, had been found near Saloniki. In 1958 a German expedition to Thessaly concentrated on the Penios River and found some hundreds of tools washed out and in part dug out of the river banks. They were possibly

of course, to cover such an area completely but it was hoped that by sampling, that is by examining sections of territory at more or less regular intervals, an estimate could be made of the general position. In fact, after a month's search the opinion was formed that there was

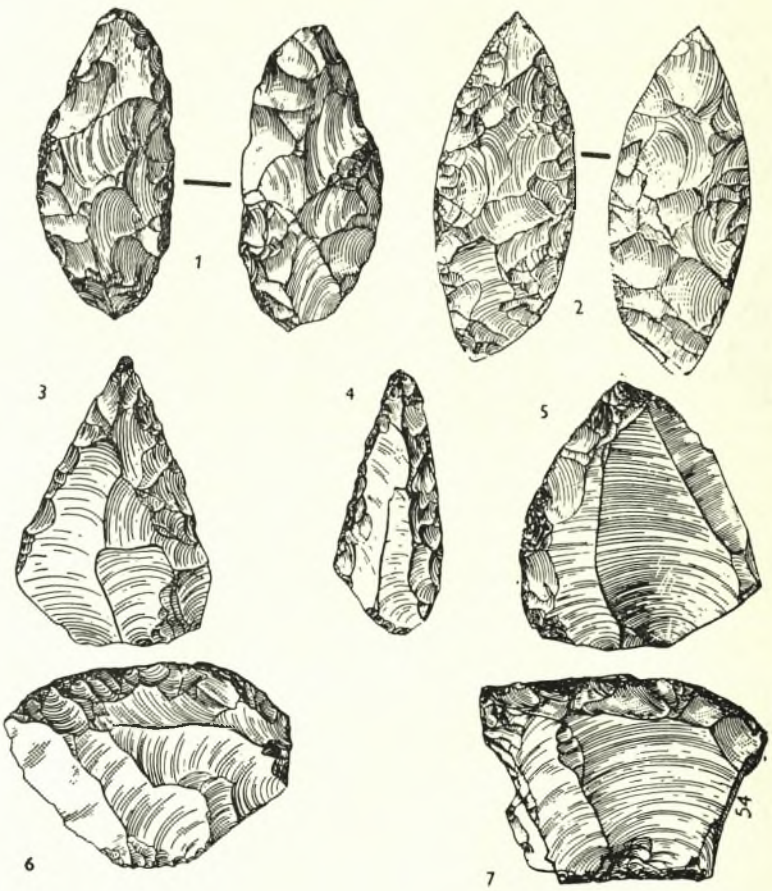

Plan 2. Middle Palaeolithic tools from Aghios Georgios

Middle Palaeolithic or Upper Palaeolithic in date and associated with bones in different stages of fossilization. In 1960 a Neandertal skull was discovered in Khalkidiki, but up to 1962 that was all that was known of human occupation of Greece prior to 6000 B.C. and therefore probably of more than 99% in time of the human occupation of Greece.

In 1962 a team from Cambridge University began to investigate the possibilities for Palaeolithic archaeology in Macedonia. It is impossible, little evidence of Palaeolithic occupation in Macedonia and that available raw material suitable for the manufacture of Stone Age tools was itself rare. In the light of experience subsequently gained in Epirus, this opinion may have to be modified, but for reasons given elsewhere Epirus is likely to hold more information on the Old Stone Age than Macedonia.

However this survey of Macedonia did result in finding the earliest artefact known to Greece, an Acheulean hand-axe, possibly circa

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

100.000 years old. This hand-axe of green trachyte was in perfect condition and was found on the surface at Palaeokastron near to Siatista. Archaeologically it is of some importance. It demonstrates an Acheulean occupation of Greece and opens up the possibility of extensive research in connection with the river gravels and river terraces of Greece. Hitherto there had been a Balkan gap. One wave of hand-axe makers had passed, according to theory, from Africa into Europe, crossing the Straits of Gibraltar and dying out in Italy and west of the Rhine and a further separate wave had passed from Africa to Palestine. It seems more likely now that there was a ring of Acheulean hand-axe makers round the Mediterranean. It was, however, not possible to conduct a search of the area and no further implements were found. Nevertheless there are a number of high level gravels around Siatista which may repay investigation.

In Epirus, compared with Macedonia, raw material which fractures in a predictable way such as chert, and which was therefore often chosen by Palaeolithic man for tool making, is abundant. Here workshop floors are more common. There are a number of Neolithic and Bronze Age chipping floors on the hilltops arround the lake of Ioannina. There are also a number in the Valley of the Kokkitos (Plan 1) and also against the Albanian border around Goumani. So far, however, the majority of Palaeolithic finds have been in the neighbourhood of Aghios Georgios between Ioannina and Arta. At Kokkinopoulo (Pl. 427) west of the river Louros

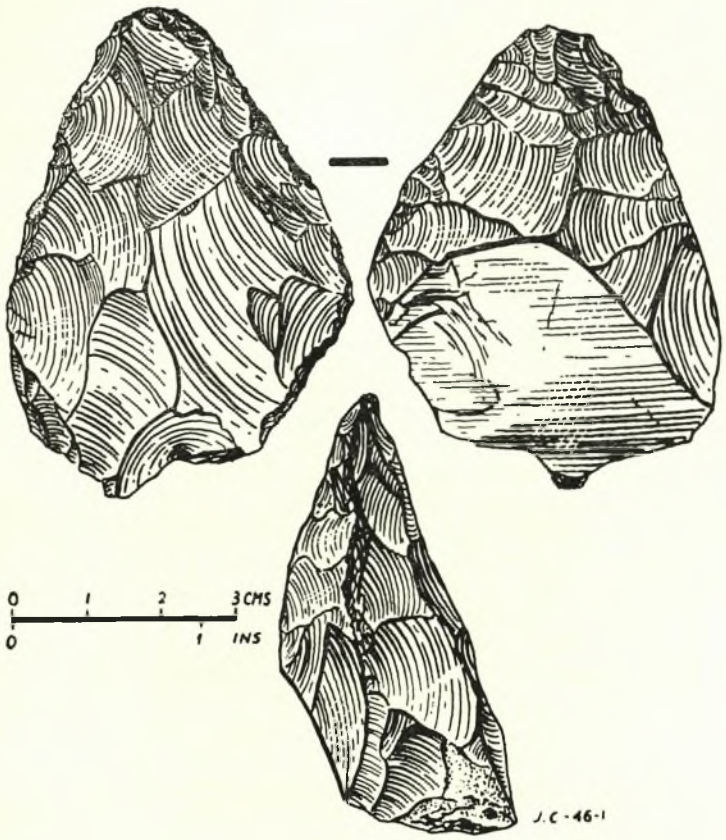

Plan 3. A broken hand-axe from Aghios Georgios

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

and between Aghios Georgios and Pantanassa a prolific Mousterian industry was found in a red deposit which overlay a breccia and which was overlain by a scree. Thousands of Middle Palaeolithic artefacts were observed on the surface being eroded out of the red earth. Eventually a chipping floor was found in situ and excavated under the aegis of Dr. S.I. Dakaris. The industry has the typical Mousterian D-scrapers (Plan $2_{,7}$), points (Plan $2_{,3-5}$) and sidescrapers (Plan $2_{,6}$). There is strong Levallois element of faceted platforms and tortoise cores and there are bifacially worked points which suggest possible relationship with the Eastern Mousterian (Plan $2_{,1-2}$). However the typical plano-convex technique of the Eastern Mousterian seems to be lacking and the high Levallois content would appear to suggest a relationship with the Levallois Mousterian of the Eastern Mediterranean. The finds also include a small broken hand-axe (Plan 3), Mousterian in type. Certainly the finds at Asprochaliko, referred to later, will do much to determine the true affinities of this culture.

The large number of tools found in this area does indicate a considerable occupation during Middle Palaeolithic times and indeed Middle Palaeolithic tools can also be found on the hillsides, east of the Louros River, but in no great concentration.

The search for similar industries was subsequently extended over a wider area. A single core was found on the hillside between Thesprotikon and Risovouni. This was also associated with a residual patch of red earth similar to that of Kokkinopoulo. Similar patches of this red earth and associated with Middle Palaeolithic implements were found on the cliffs north north-east of Stefani, and on the heighs around Kokkinopoulo and at Voulista Panaya. At Stefani redeposited red earth with many Middle Palaeolithic implements is to be found immediately on the roadside. Presumably they have been washed there from the hillsides some 100 - 200m. higher up, where there are also similar tools and again a red deposit. At Morfi on the cross-road to Margariti and Parga, there is on one side of a watershed small residual patches of the same red earth with Middle Palaeolithic implements (Plan $4_{,24}$) while on the other side there is a similar but larger area. Again at Karvounari near Paramythias there is a large but circumscribed area of red earth with many Middle Palaeolithic implements, and there are small patches often no larger than two or three square metres in extent between Karvounari and Morfi. The red earth is often high up above the valley floors and is probably associated with an ancient land surface, which has been washed off the greater part of the hillsides.

The general conclusion therefore is that there was a considerable occupation of Epirus in Middle Palaeolithic times during the deposition of a red, probably wind-blown, clay.

At Kokkinopoulo the breccia which is covered by the red clay is thought to be possibly evidence for an early cold phase, and the screes which lie on the red clay evidence for the last cold phase of the Last Glaciation. The red clay in fact shows three different phases of deposition with erosional phases between each. The deposits are at the bottom red, above yellowish red and at the top reddish brown. The significance of these colour changes is not yet understood, nor is the origin of the clay itself. It is thought that it may have been blown into its present position from a wide foreshore when the sea was at a lower level, during a glaciation, than it is today. The Mousterian industry lies at the base of the yellow red, but there is also a backed blade Upper Palaeolithic type (Plan 5) industry at the base of the reddish brown deposit. If the tentative geological hypothesis is correct, that the overlying scree is the last cold phase of the Last Glaciation, then the Upper Palaeolithic industry could be earlier than the beginning of the last cold phase circa 30.000 B.C. On the other hand the upper scree could have been formed at any time during the cold phase which lasted until circa 10.000 B.C. The industry has some similarities to the Russian industries of the Dniepr and Dniestr. It contains small backed blades and thick scraper-like tools (Plans 5, $4_{,8-22}$ $6_{,48-58}$). Similar artefacts certainly began earlier than 21.000 B.C. in Russia, and possibly much earlier. At Molodova V the upper humus is radiocarbon dated to 21.700 B.C. and the backed blades and thick scrapers begin in a lower humus layer Xa. Further study of this material and more accurate dating may make it possible to indicate the direction of flow of the backed blade industries across Europe and Russia, and probably give valuable information relating to their origins of the emergence of Homo Sapiens in Europe. On the other

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

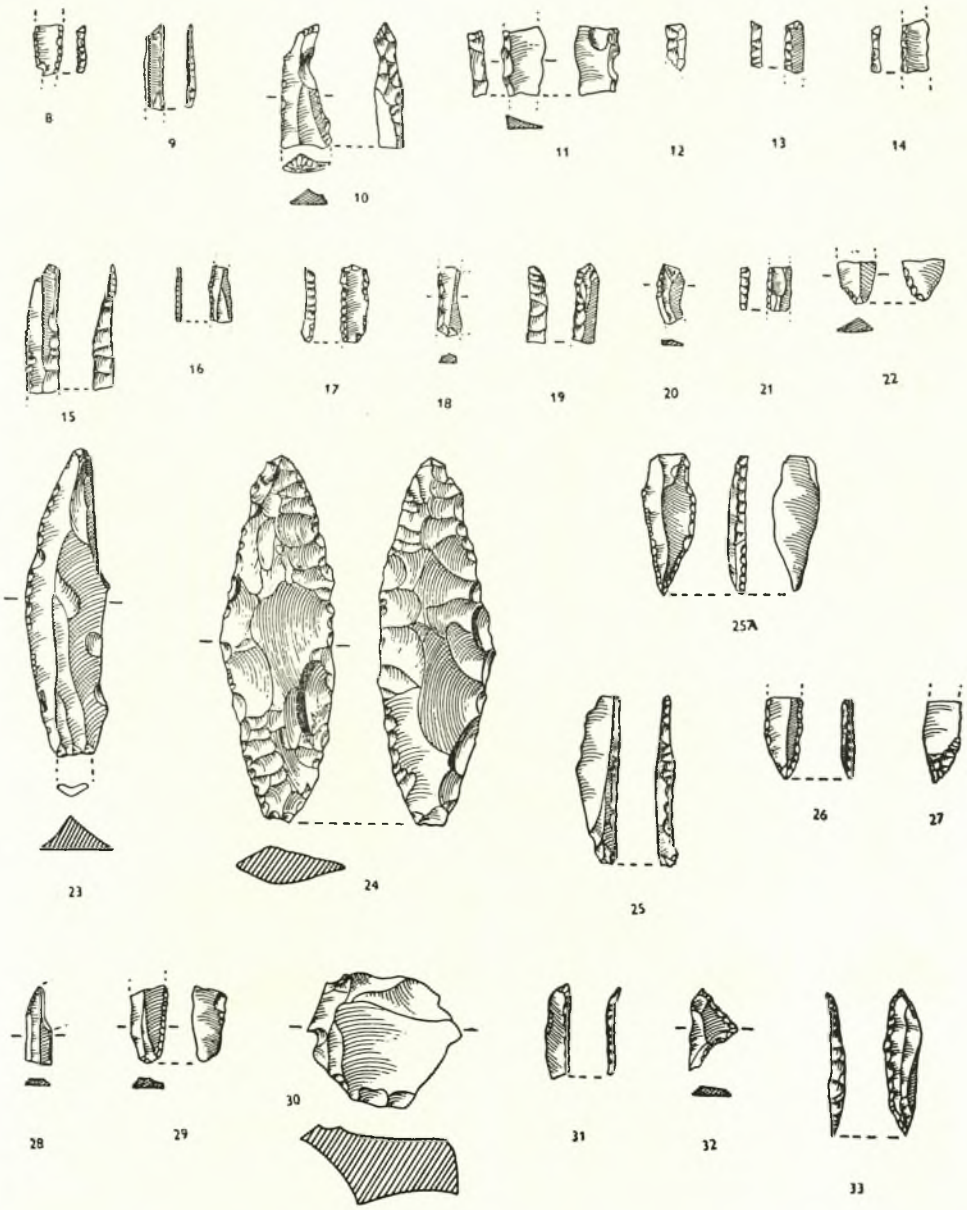

Plan 4. Middle and Upper Palaeolithic artefacts from Aghios Georgios and Morfi (no. 24)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

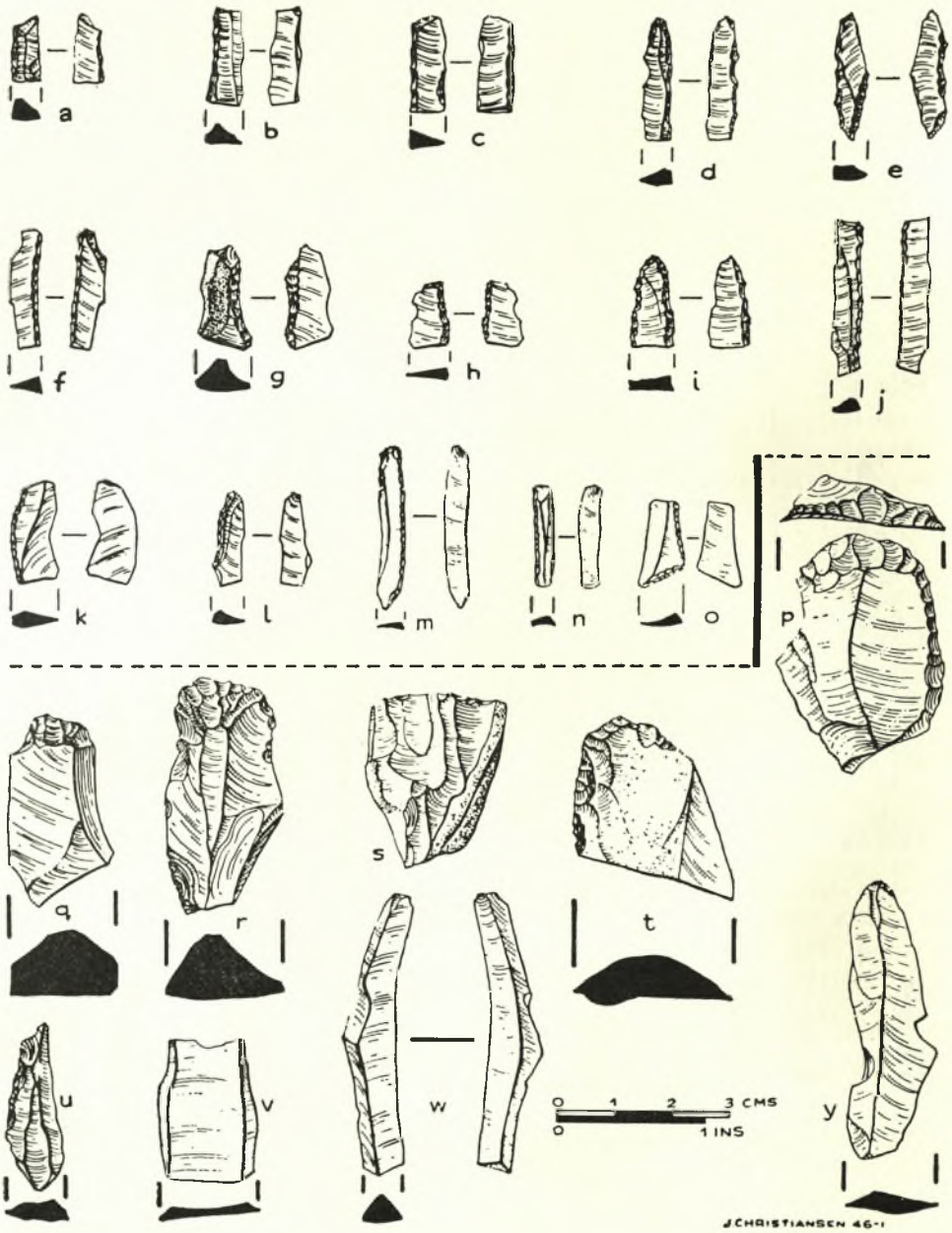

Plan 5. Upper Palaeolithic artefacts from Aghios Georgios

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

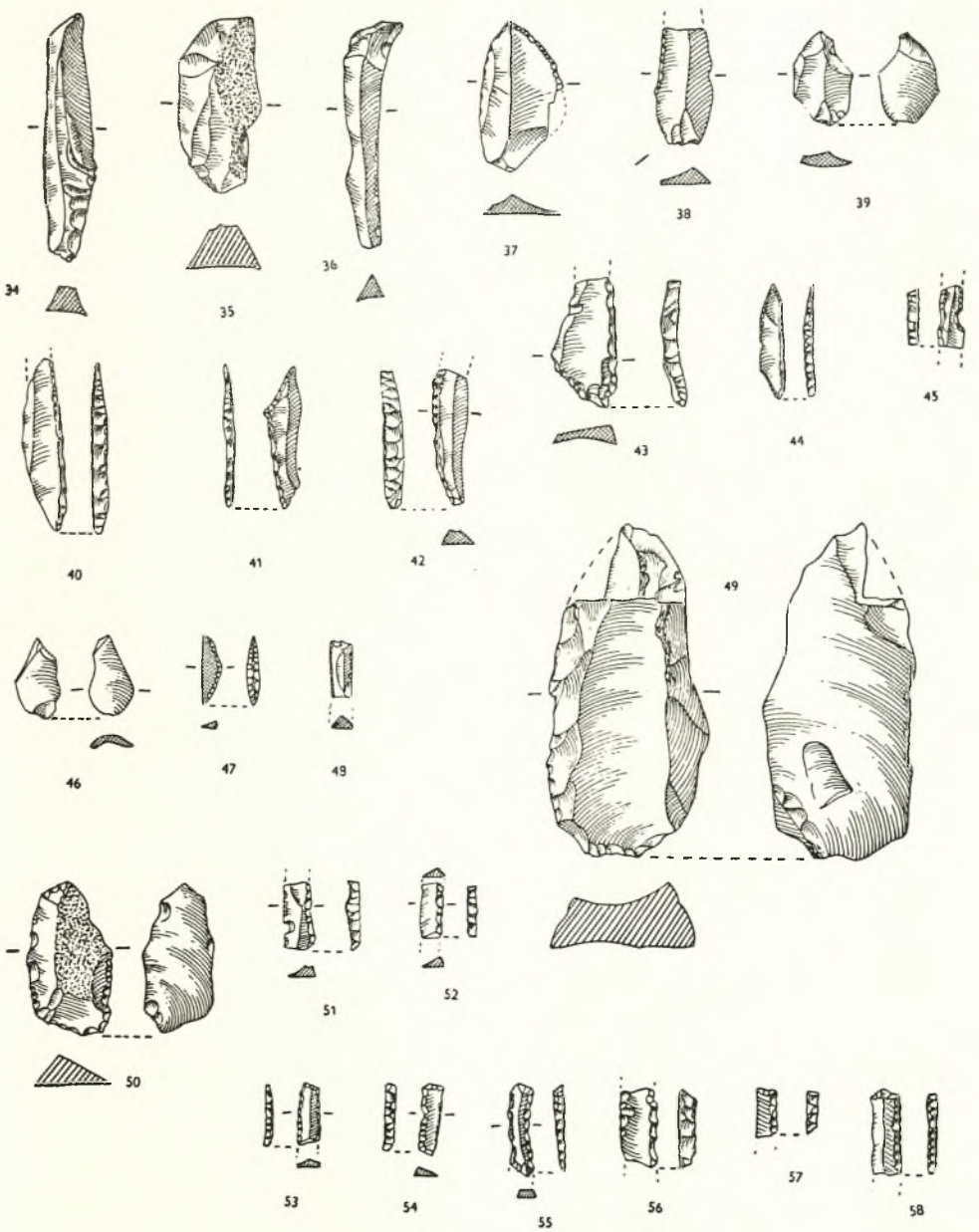

Plan 6. Upper Palaeolithic tools from Aghios Georgios

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

hand if the upper scree was formed late in the last Glaciation this industry may be a much later manifestation of the backed blade industries of Eastern Europe and similar to the upper layers at Asprochaliko. Typologically the latter affinity may appear to be more convincing at present and in this case it would indicate that a period of scree formation existed in Greece late in the Last Glaciation.

Another and perhaps later Upper Palaeolithic or late Glacial industry is at K a t s i k a on Lake Ioannina. A drainage ditch has been cut through an implement-bearing layer and artefacts are lying on the surface. There are long backed blades and the occupation here was prior to a lake transgression as yet undated. This site merits further investigation, particularly as it should be easily datable and may also contain organic cultural remains. There is also in all probability an upper Palaeolithic site at Karvounari near to Paramythias, where there is probably an occupation associated with the upper levels of a red clay deposit. This is again an area where a considerable human occupation took place in Palaeolithic times and where a search should reveal caves or rock-shelters.

Interesting and important as these sites are however, they are one-industry sites and they are scattered over a wide area and it is difficult to relate one to another. Naturally sites of the greatest archaelogical importance are those where a series of industries lie in succession one above the other in the same place. In 1964, under the aegis of Dr. S.I. Dakaris, a small trial excavation was carried out at a rock shelter known as A s p r o c h a l i k o near to Aghios Georgios and between Ioannina and Arta. It is the oldest known habitation site in Greece.

Asprochaliko (P l. 428) is a large rock shelter some 30 metres in length and 10 metres in depth which is used occasionally today as a goat pen. It lies some 50 feet above the River

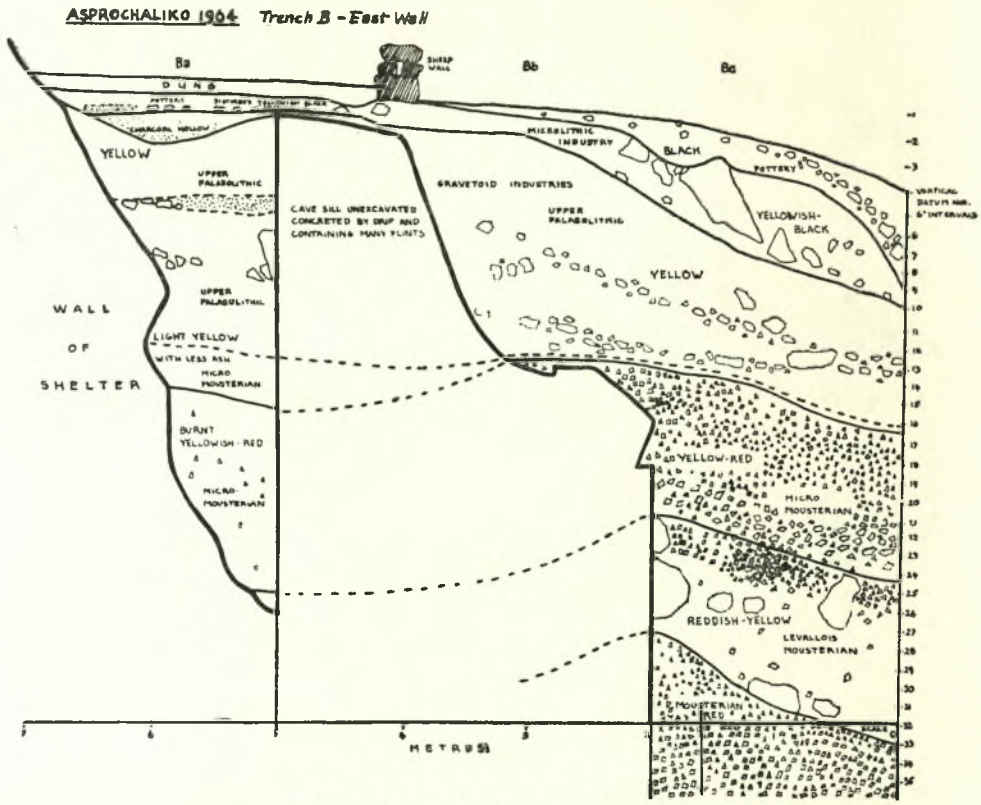

Plan 7. Section at Asprochalico

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

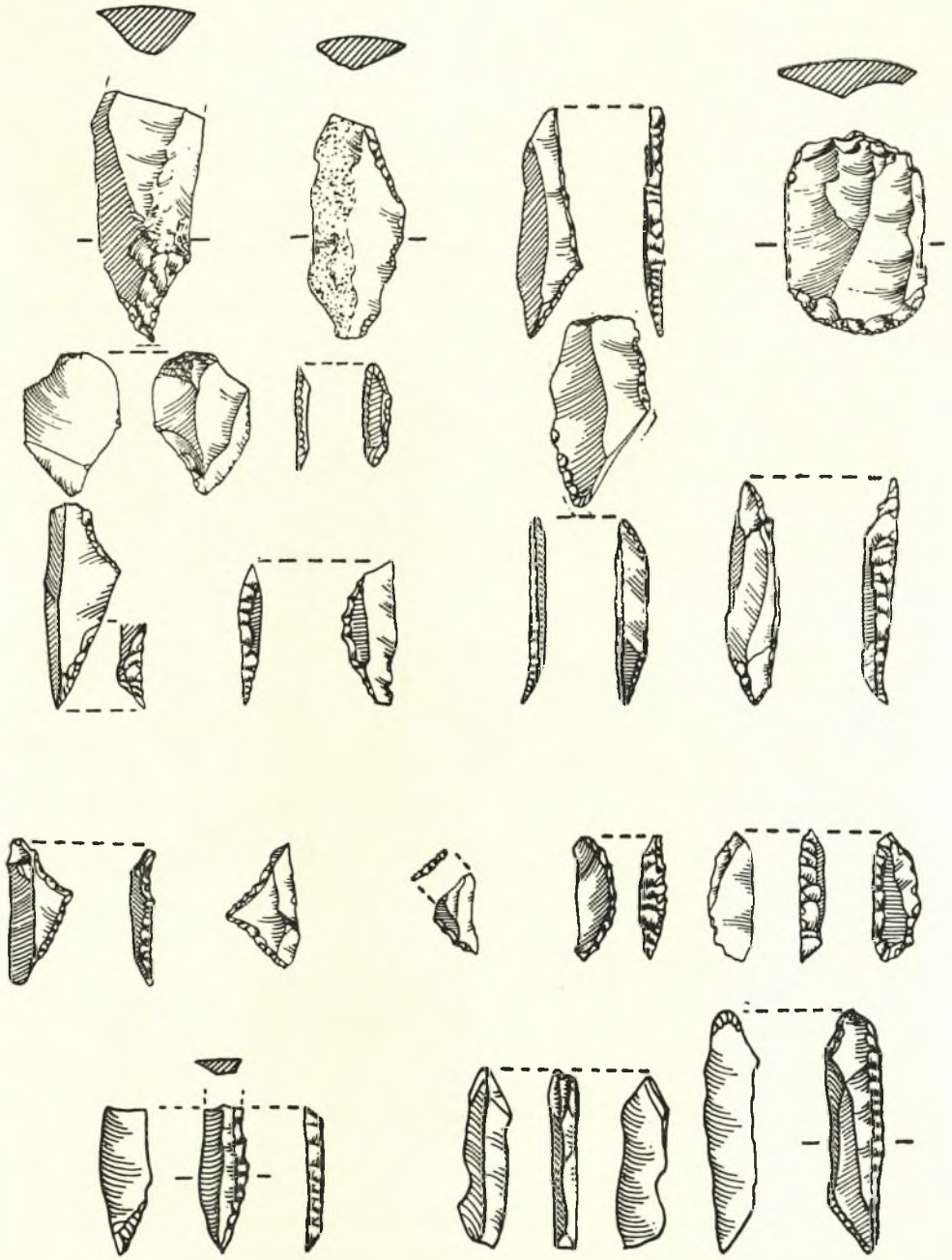

Plan 8. Upper Palaeolithic tools from Asprochaliko

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Louros. The shelter faces south and is protected from northerly winds. It is characteristic of the type of many famous rock shelters in western Europe. It is situated in a narrow ravine which

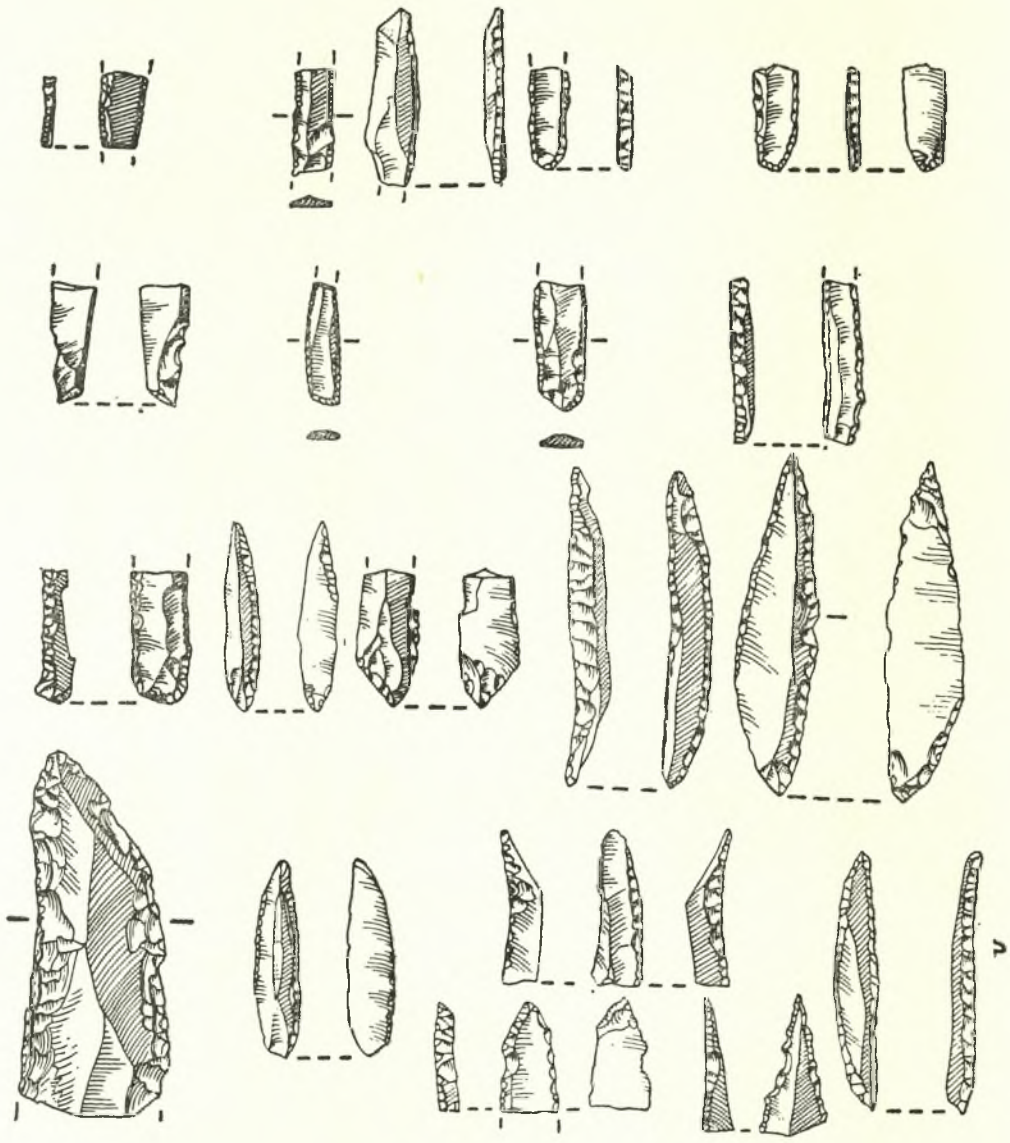

Plan 9. Upper Palaeolithic tools from Asprochaliko

would have been a good gametrap (Pl. 429). It is close to the river which would have supplied water to both the inhabitants of the cave and the wild game.

In order to disturb as little as possible of the deposits a trench only 1½ metres wide was excavated. Nevertheless it yielded the impressive number of 35.000 artefacts. The industries involved have not yet been studied but certain obvious conclusions can already be drawn. Table I shows the number and type of artefact recorded in on section TRB c of the trench, for each 12 centimetres in depth. It would appear that there was in all probability continuous occu-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

pation from Middle Palaeolithic to Mesolithic times. It may be noted that owing to the beginning of autumn rains excavation was suspended before bed rock was reached. There is therefore a greater depth of deposit yet to be explored. Below pottery levels which contain some ancient hearths, there are at least four super-imposed Palaeolithic levels (P l a n 7). The uppermost industry is in a fine yellowish deposit with some stones. It is interesting to note that a similar deposit has been noted elsewhere in countries bordering the Mediterranean, and this may be a helpful factor in correlating data from different sites. The tool assemblage contains backed blades, scalene triangles, crescent, awls, shouldered points, burins and scrapers (P l a n s $4_{,25-33}$, 6_{34-38}). There are numerous micro-burins, while the industry may be of a similar type to that of Seidi, which has backed blades, burins and shouldered points, there are nevertheless a number of different types of finished artefact which are not represented at Seidi (P l a n 8). A more convincing comparison is with the upper layers at Romanelli near to Lecce in Italy across the Straits of Otranto and dated by radio-carbon to 12.000 years ago in a cold phase towards the end of the Last Glaciation. Some surface finds on the

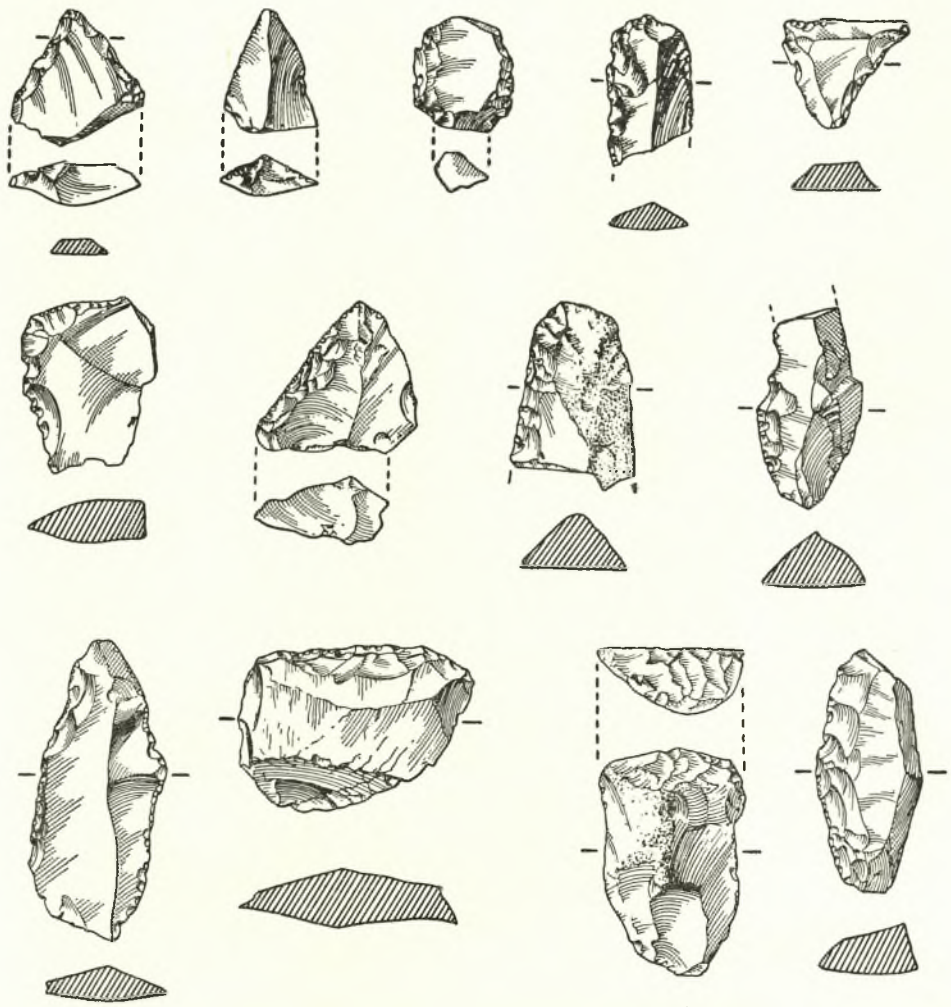

Plan 10. Micro-Mousterian tools from Asprochalico

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Bulgarian border may also be of a similar type. But the possibility of Mediterranean culture of which the Capsian industry round Gafsa in Tunisia was an offshoot, must be considered as a possibility. Plan 9 shows the implements from the lower Upper Palaeolithic deposits. The micro burins are no longer present, nor are geometric forms.

Below there is an unexpected industry, a micro-Mousterian occupation with many artefacts. Small Mousterian industries are rare in the archaeological record, but they do occur in the Pontiuian in Italy, possibly at Ke Aram in Iran at Jabrud in the Near East, at Gasr ed Dauun in Tripolitania, and at Tit Melil in Tunisia. As yet the meaning, date, significance and relatioship, if any, of these sites is by no means clear. The industry contains small Mousterian type points, some small scrapers with step retouch but otherwise is a coarse assemblage without the thin blades which characterise the upper industries (Plan 10). This was only slightly patinated, compared with the heavy patination of the artefacts below. This find at Asprochaliko should lead to considerable new information covering this aspect of the Stone Age. Below the micro-Mousterian is a Levallois-Mousterian similar to the industry found at

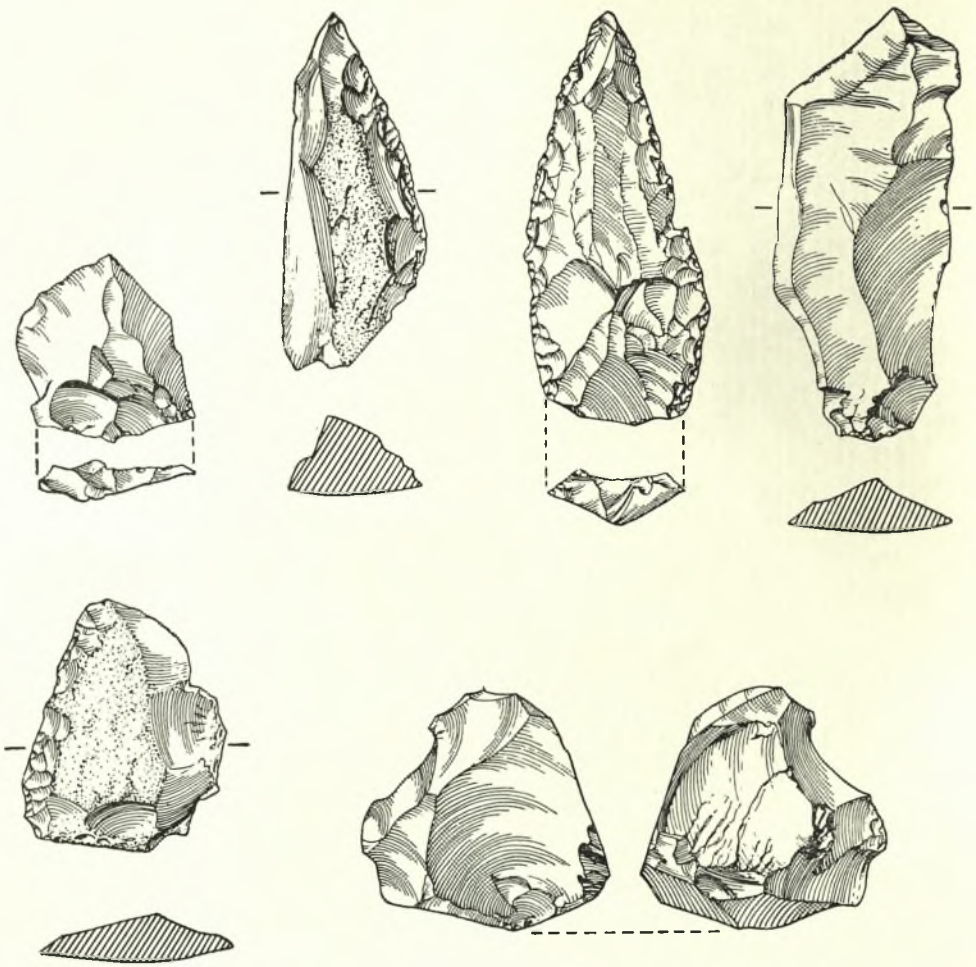

Plan 11. Middle Palaeolithic tools from Asprochaliko

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

TABLE I

	TRB c										Mousterian					
Level	Backet blades, etc.	Tringles, crescents	Points	Burins	Burin spalls	Scrapers	Misc. finished tools	Micro burins	Cores	Flake blades, etc.	Points Mousterian	Scrapers	Disc cores	Tort cores	Other cores	Total
4	3					1		1		68						73
5	13			1	1	2	1		4	558						580
6	14	1			1	3	2		3	596						617
7	28					2	4	1	4	409						447
8	36	2	1		1	5	3	1	5	706						760
9	18	3	3			4	4	4	6	701						743
10	28	1	1			3	3	1	5	1096						1128
11	16	1	1	1		3	2	1	5	749						779
12	8		2		3	3	1		4	267						288
13	15					1	1		4	422						443
14	5			1	1	3	3		2	133						148
15						4			4	71						79
16							1		1	37						38
17			1				1		1	41						44
18										42		1		1	1	45
19										52		1		1	2	56
20										50		1				51
21										63		1				64
22							1			14		2				17
23							2			20		3				25
24							1			9	2	1				13
25									1	159	2	3			1	166
26									1	143	2	1			1	148
27									1	16	2					19
28							3			594	3	3	1	5	1	610
29							3			525	1	4		2	7	542
Below 29							3			98		2			10	113
Below 29 (65c. etc.							2			15						17

Kokkinopoulo. It contains numerous points, sidescrapers, D-scrapers, tortoise cores and Levallois flakes, all heavily patinated as with those at Kokkinopoulo. So far, however, the bifacial points have not been noted in association with these artefacts from the shelter (P l a n 11). It should be noted that while the reddish, yellow colour of the lower layer coincides with the Levallois-Mousterian industry, the yellow-red deposits cease before the termination of the micro-Mousterian industry. The cultural layers are not coincident with the changes in soil colouration, a fact which has been missed in many previous cave excavations. There is in the literary record a tacit assumption that soil colouration changes with industrial changes, whereas on consideration it is obvious that changes in the colour of deposits are often related to climatic and not industrial differences.

Throughout the layers bones are well preserved, although often covered with stalagmitic concretions. In the upper layers there are many

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

remains of deer and in the lower layers there is evidence of rhinoceros, but again the material has not yet been studied.

On any account a rock shelter of this kind with such a succession of industries, covering a long occupation ranks as one of the most important Palaeolithic sites in Greece. It is estimated too that it may well contain over a million artefacts, so that full statistical studies can be made of all aspects of the industries. Bone is well preserved and there will be a very good record of any faunal changes which may have taken place over this very long period. The climatic changes in Greece during the Last Glaciation should be revealed. By the radio-carbon method an accurate framework of dates for the Palaeolithic will be established. There is, of course, the possibility of human remains somewhere in the cave and it is worth noting that some of the cultures represented here are those which have produced the important cave art of France and Italy.

It is evident therefore that the future for Palaeolithic studies in Epirus is most promising. It is also fortunate that the recent discoveries have come at a time when the application of scientific techniques to the excavation of cave sites has become a possibility, and indeed is recognised as a necessity.

E. S. HIGGS

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ

Ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Καθηγητοῦ Ἀν. Ὀρλάνδου εἰργάσθησαν ἐν Νικοπόλει δύο τεχνικὰ συνεργεῖα: τὸ μὲν τῆς ἀναστηλώσεως μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἔμπειρον ἀρχιτεχνίτην τῆς Ἑταιρείας Χαρίλαον Σφακιανάκην, τὸ δὲ τῆς στερεώσεως τῶν ψηφιδωτῶν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν πεπειραμένον ψηφωτὴν τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως Δημήτριον Σκόρδον. Καὶ διὰ μὲν τοῦ πρώτου συνεργείου ἐξετελέσθησαν αἱ κάτωθι ἐργασίαι: ἀπεμακρύνθη ὁ ὀγκώδης σωρὸς τῶν ἐπιχώσεων, πετρῶν καὶ θάμνων, ὅστις ἐκάλυπτεν ὁλόκληρον τὴν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ πρὸς Νότον τῆς βασιλικῆς Α (Δομητίου) ἔκτασιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀτόπως εἶχον ριφθῆ, χάριν εὐκολίας, τὰ χώματα καὶ αἱ πέτραι τῶν παλαιοτέρων ἀνασκαφῶν.

Διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν ἐν λόγῳ ἐπιχώσεων ὄχι μόνον ἠλευθερώθη μέχρι τῆς εὐθυντηρίας της ἡ μεγάλη ἡμικυκλικὴ ἀψὶς τοῦ ἱεροῦ τῆς βασιλικῆς (Πίν. 430 α), ἀλλὰ καὶ ἀπεδείχθη ὅτι αἱ ἐξωτερικαὶ αὐτῆς ἀντηρίδες δὲν ἔφθανον μέχρι τῆς εὐθυντηρίας, ὡς ὑπετίθετο μέχρι τοῦδε, ἀλλ' ἤρχιζον εἰς ὕψος 1.80 μ. ἄνωθεν αὐτῆς (Σχέδ. 1). Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐργασίαν ἦλθον ἐπίσης εἰς φῶς αἱ δύο πλευραὶ (ἀνατολικὴ καὶ νοτία) ἐξωτερικοῦ ὀρθογωνίου περιβόλου τῆς βασιλικῆς, πάχους 0,60 μ. (Σχέδ. 2, ΑΒΓΔ). Ἐκ τούτων ἡ μὲν ἀνατολικὴ πλευρὰ ἀπέχει 7 μ. τῆς ἀντιστοίχου ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ νοτίου παστοφορίου, ἡ δὲ νοτία 15.75 μ. ἀπὸ τῆς ἀντιστοίχου νοτίας πλευρᾶς τοῦ αὐτοῦ παστοφορίου (Σχέδ. 2).

Ἄλλο ἐνδιαφέρον εὕρημα ἐγένετο καθαριζομένης τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς βασιλικῆς πρὸ τῆς παρὰ τὸ νότιον παστοφόριον θύρας τοῦ νοτίου κλίτους — ἥτις ἔχει ἐσφαλμένως σχεδιασθῆ εἰς τὸ σχέδιον τῆς ΑΕ 1917, σ. 49 πολὺ πλησίον τοῦ παστοφορίου, ἐνῷ ἀπέχει αὐτοῦ κατὰ 1.30 μ. Ἀπεκαλύφθη μαρμάρινον δικιόνιον πρόπυλον ἀποτελούμενον ἐκ δύο πλαγίων τοίχων, μήκους 2.64 μ., καταληγόντων εἰς 3/4 κιόνων (Σχέδ. 2, Π). Τῶν τοίχων τούτων εὑρέθησαν κατὰ χώραν τὰ ἐδάφη κατασκευῆς καὶ αἱ συμφυεῖς πρὸς αὐτὰ βάσεις ἀμφοτέρων τῶν κιόνων (Πίν. 430 β), διὰ τὴν ἑτέραν τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιήθη μάρμαρον φέρον δυσδιάκριτον ρωμαϊκὴν ἐπιγραφήν. Εὑρέθη ὡσαύτως ἐκεῖ ἐρριμμένος καὶ ὁ ἕτερος τῶν ἀρραβδώτων κορμῶν τῶν κιόνων, ὕψους 2.23 μ. Ἡ στέψις ὅμως τοῦ προπύλου δὲν εὑρέθη· ἴσως θὰ ἦτο τοξωτὴ διὰ πλίνθων, στηριζομένη πιθανῶς ἐπὶ προβόλων.

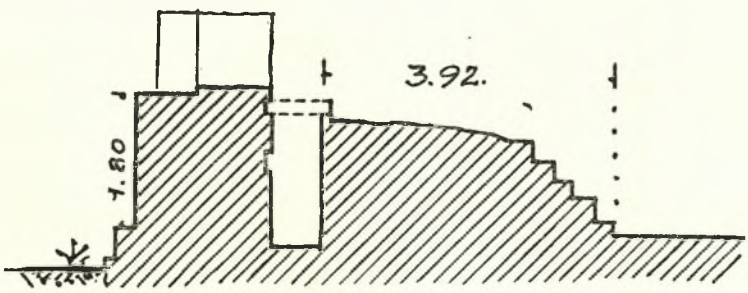

Σχέδ. 1. Τομὴ τῆς ἀψῖδος τοῦ ἱεροῦ τῆς βασιλικῆς Δομητίου

Κινητὰ εὑρήματα ἐγένοντο κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῆς ἀνατολικῶς τῆς ἀψῖδος τοῦ ἱεροῦ περιοχῆς τὰ ἑξῆς:

1) Τέσσαρα πέτρινα τεμάχια — συνολικοῦ μήκους 2.15 μ. — καμπύλου, λοξοτμήτου κοσμήτου, πάχους 0,16 μ., προερχόμενα ἐκ τοῦ περιτρέχοντος ἐσωτερικῶς τὴν ἀψῖδα τοῦ ἱεροῦ κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ τεταρτοσφαιρίου κοσμήτου.

2) Τεμάχια τῶν βάσεων, τῶν κορμῶν καὶ τῶν κιονοκράνων δύο διαχωριστικῶν κιονίσκων τοῦ μεγάλου — τριλόβου πιθανῶς — παραθύρου τῆς ἀψῖδος τοῦ ἱεροῦ.

3) Θραῦσμα «τεκτονικοῦ» κιονοκράνου φέροντος ἐντὸς κύκλου σταυρόν, εἰς τὰ ἄκρα τῶν σκελῶν τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται ἀνάγλυφα τὰ γράμματα Μ, Θ καὶ Ο ἢ Ὃ (Πίν. 431 α) συμπιλήματός τινος.

4) Κιονόκρανον κιονίσκου τῆς ἁγίας Τραπέζης ὕψους 0,15 καὶ πλευρᾶς ἄβακος 0,11 μ.

5) Δύο ἐξ ὀπτοῦ πηλοῦ κυκλοτερεῖς σφραγῖδες, διαμ. 0,045 καὶ πάχους 0,02 μ., φέρουσαι ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως αὐτῶν ἡ μὲν ἀνάγλυφον τὸ χρῖσμα, ἡ δὲ σταυρὸν ἐν συνδυασμῷ πρὸς σφαιρίδια καὶ χιαστὰς γραμμάς.

Εἰς τὴν αὐτὴν βασιλικὴν Α εἰργάσθη ἐπὶ μῆνας καὶ τὸ συνεργεῖον στερεώσεως καὶ ἀποκατα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

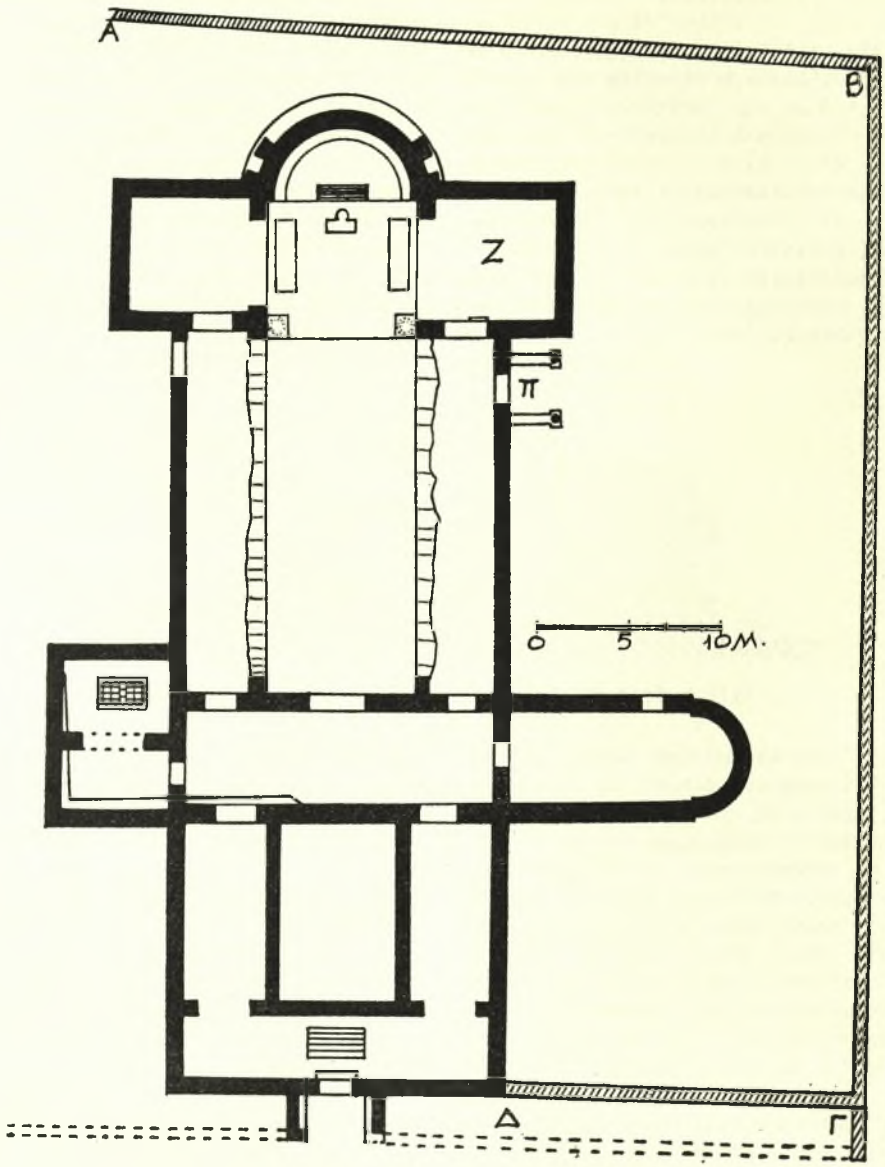

Σχέδ. 2. Κάτοψις τῆς βασιλικῆς τοῦ Δομητίου μὲ τὰς νέας προσθήκας

στάσεως ψηφιδωτῶν, ὅπερ ἐνετόπισε τὴν ἐργασίαν του εἰς τὸ μεσαῖον κλῖτος καὶ τὸν νάρθηκα αὐτῆς. Τὰ ψηφιδωτὰ τῶν μερῶν τούτων, λόγῳ τῆς ἀναπτυχθείσης κατὰ τοὺς ἁρμούς των βλαστήσεως, εἶχον σχεδὸν τελείως διαλυθῆ καὶ ἐνιαχοῦ κυματωθῆ λόγῳ τοῦ σαθροῦ των ὑποστρώματος (Πίν. 431 β).

Ἤδη πάντα ταῦτα, ἐπιμελῶς ἀποκολληθέντα καὶ καθαρισθέντα, ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ ἐπιπέδων πλακῶν ἐκ σκυροκονιάματος, ἀποκατασταθείσης τελείως καὶ τῆς συνοχῆς καὶ τῆς ὁριζοντιότητος αὐτῶν.

Δείγματα τῶν ἀποκατασταθέντων ψηφιδωτῶν τοῦ νάρθηκος παρέχουν οἱ παρατιθέμενοι Πίν. 432 α - β. Ἐστερεώθη ὡσαύτως καὶ ἡ κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ αἰθρίου ἐπιγραφὴ (Πίν. 433 α),

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ἡ ἀνάγνωσις τῆς ὁποίας παρουσίασεν ἐλαφρὰς διαφορὰς ἀπὸ τῆς δημοσιευθείσης (ΑΕ 1917, σ. 66) εἰς τοὺς δύο τελευταίους στίχους (βλ. πανομοιότυπον καὶ φωτογραφίαν τῆς στερεωθείσης ἐπιγραφῆς: Σχέδ. 3· Πίν. 433 β). Τοὺς ἀνωτέρω στίχους ὁ μὲν Φιλαδελφεὺς ἀνέγνωσεν: Εὐφρόσυνος μὴν ἐν τῶ νεῶ ὡς μαθητὴς τοῦ προτέρου πημαι Δημητρίου μάρτυρος ἑκάτερος εὐχαριστῶν τῆ προστασία. Ἡμεῖς δέ:

Εὐφρόσυνος μὴν ἐν τῶ μέσω ὡς μαθητὴς τοῦ προτέρου πημή(ναντος)

Δημητρίου τοῦ μάρτυρος ἑκάτερος εὐχαριστῶν τὴν προστασία(ν).

Διὰ τοῦ αὐτοῦ συνεργείου ἐγένετο καὶ ἡ στερέωσις τῶν πρὸ τῆς βασιλείου πύλης ψηφιδωτῶν τοῦ νάρθηκος τῆς παρὰ τὴν κεραίαν τοῦ Ἀσυρμάτου βασιλικῆς Δ, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν τό 1961 διαλελυμένα (βλ. Ἔργον 1961, εἰκ. 107).

Ἄλλη σπουδαία ἐργασία συνετελέσθη ἐφέτος εἰς τὴν βασιλικὴν Β (Ἀλκίσωνος). Ἐπερατώθη διὰ τοῦ ὑπὸ τὸν κ. Σφακιανάκην συνεργείου ἡ ἀναστήλωσις τοῦ μαρμαρίνου περιθύρου τῆς ἀπὸ τοῦ νάρθηκος εἰς τὸν κυρίως ναὸν μεγάλης βασιλείου πύλης (Πίν. 434 α). Τοῦ περιθύρου τούτου εἶχε πέρυσιν ἀναστηλωθῆ ὁ νότιος σταθμὸς καὶ τμῆμα τοῦ βορείου (Ἔργον 1963, εἰκ. 202).

Ἐφέτος ἐπερατώθη ὁ βόρειος σταθμός, ἐτέθη δὲ καὶ τὸ ὑπέρθυρον καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτὸ κοιλόκυρτος στέψις (Πίν. 434 α). Ἡ ἀναστήλωσις τοῦ ὑπερθύρου παρουσίασε μεγάλας δυσκολίας λόγῳ τοῦ εἰς πλείονα τεμάχια κατατεμαχισμοῦ του (Πίν. 434 β, 435 α). Ἵνα κατορθωθῆ ἡ ἀνατοποθέτησις τῶν τεμαχίων αὐτῶν εἰς τὰς ἀρχικάς των θέσεις παρέστη ἀνάγκη κρεμάσεως αὐτῶν τῆ βοηθείᾳ τραπεζομόρφων ὀπῶν ἀναρτήσεως (καμπάνες) ἀπὸ δοκοῦ ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος, κατασκευασθείσης ὑπεράνω αὐτῶν (Πίν. 435 β), ἐπὶ τῆ βάσει σχεδίου τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως τοῦ Ὑπουργείου Προεδρίας. Χάριν δὲ μείζονος ἀσφαλείας ἀπὸ ἐνδεχομένων πλαγίων ροπῶν παρέστη ἀνάγκη ἀνυψώσεως τῶν ἑκατέρωθεν τοῦ περιθύρου πλαγίων τοίχων τοῦ νάρθηκος, ὡς ὁ Πίν. 434 α δεικνύει.

Διὰ τῆς γενομένης ἀναστηλώσεως τοῦ θυρώματος ὄχι μόνον ἐσώθησαν ἀπὸ περαιτέρω καταστροφῆς τὰ ἀπὸ ἐτῶν χαμαὶ κατακείμενα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ θυρώματος (Πίν. 434 β, 435 α), ἀλλ' ἐγένετο αἰσθητὴ καὶ ἡ μεγάλη κλῖμαξ τῆς κατασκευῆς, ὡς καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς πεντακλίτου βασιλικῆς τοῦ Ἀλκίσωνος.

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἐργασίαν τὸ ὑπὸ τὸν κ. Σκόρδον συνεργεῖον τῶν ψηφωτῶν

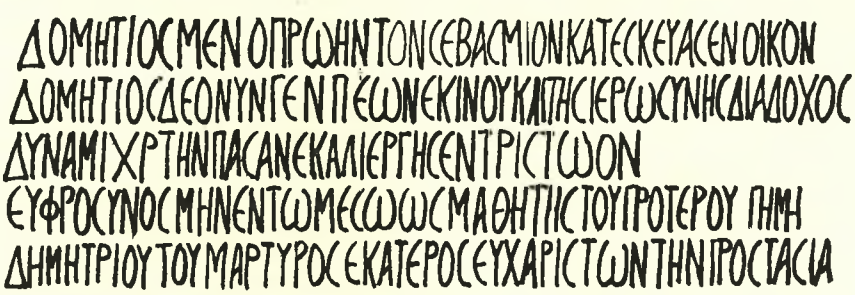

Σχέδ. 3. Πανομοιότυπον τῆς στερεωθείσης ψηφιδωτῆς ἐπιγραφῆς κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ αἰθρίου τῆς βασιλικῆς Α τῆς Νικοπόλεως

ἐπελήφθη καὶ τῆς στερεώσεως μεγάλου τμήματος τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἀλκίσωνος, εὑρέθη δ' ὅτι ὡς ὑπόστρωμα τῶν ψηφιδωτῶν τούτων εἶχον τεθῆ ἀνωμάλως, χάριν καλυτέρας προσφύσεως τοῦ κονιάματος, ὄρθια τεμάχια πλίνθων, φυτευθέντα ἐντὸς ὑδραυλικοῦ κονιάματος, ὡς ὁ Πίν. 436 α δεικνύει.

Τελευταία ἐργασία τῆς Ἑταιρείας ἐν Νικοπόλει ἐγένετο διὰ τοῦ τεχνικοῦ συνεργείου, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Ἠπείρου κ. Σωτ. Δάκαρη, ἡ συμπλήρωσις καὶ ἀποκατάστασις ἐδωλίων τινῶν τοῦ Ὠδείου (Πίν. 436 β), ὅπερ ἐσχάτως χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Ὀργανισμοῦ Τουρισμοῦ διὰ παραστάσεις ἀρχαίων δραμάτων ὑπὸ περιοδευόντων θιάσων.

Προσθέτομεν ἐν τέλει, ὅτι καθαριζομένου τοῦ παρὰ τὴν πρόσοψιν τῆς βασιλικῆς Α χώρου συνελέχθησαν: ἓν ἀργυροῦν νόμισμα Φιλίππου τοῦ πρεσβυτέρου καὶ 13 χαλκᾶ: Κωνσταντίνου Β', Ἰουστίνου Α', Φωκᾶ, Ἰωάννου Α' Ἀγγέλου Κομνηνοῦ, Μιχαὴλ Δεσπότου Ἠπείρου, ἓν φραγκικὸν καὶ ἓν ἐνετικόν, ἅτινα καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸ Νομισματικὸν Μουσεῖον.

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ

Κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος 1964 αἱ κύριαι ἐπιδιώξεις τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Ἰονίων Νήσων ὑπῆρξαν:

Ἐν πρώτοις ἡ μεταφορὰ τῆς ἀρχαιολογικῆς συλλογῆς Κερκύρας εἰς τὸ νέον κτήριον τοῦ Μουσείου αὐτῆς καὶ ἡ εἰς αὐτὸ ἔναρξις τῆς τοποθετήσεως τῶν ἀρχαίων. Ἐπίσης ἡ παραγγελία καὶ τοποθέτησις τῶν πρώτων προθηκῶν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἀργοστολίου.

Παραλλήλως ἡ συνέχισις εἰς τὴν Κέρκυραν τῶν ἀνασκαφῶν τῶν προηγουμένων ἐτῶν εἰς τὸ βασιλικὸν κτῆμα τοῦ Mon Repos καὶ τὸ κτῆμα τῆς κ. Ρ. Εὐελπίδη. Τυχαῖα περιστατικὰ ὡδήγησαν καὶ εἰς ἄλλα εὑρήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ σπουδαιότερον ἦτο ὁ νέος προϊστορικὸς συνοικισμὸς εἰς τὸν λόφον τῶν Ἑρμώνων τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς νήσου. Περὶ ὅλων αὐτῶν γίνεται λόγος κατωτέρω. Ἀφ' ἑτέρου, μὲ χρήματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, διεξήχθη μικρὰ ἀνασκαφὴ εἰς τὸ παρὰ τήν Παλαιόπολιν κτῆμα τοῦ Ἰνστιτούτου Ἐλαίας, ὅπου ὁ προκάτοχος Ἔφορος κ. Βασ. Καλλιπολίτης εἶχεν ἀνεύρει πρὸ ἐτῶν ρωμαϊκὸν βαλανεῖον. Δι' αὐτὴν ὅμως δέν γίνεται ἐδῶ λόγος, ἐφ' ὅσον αὕτη πρόκειται νὰ δημοσιευθῇ εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Τρίτη ἐπιδίωξις τῆς Ἐφορείας ὑπῆρξεν ἡ συντήρησις τῶν μνημείων αὐτῆς. Δυστυχῶς τὰ παρασχεθέντα οἰκονομικὰ μέσα δὲν ἐπέτρεψαν εἰμὴ τήν ἐκτέλεσιν μέρους μόνον τῶν ταχθέντων σκοπῶν. Οὕτω συνεχίσθη ἡ κατ' ἔτος συντήρησις τῶν Ἀνακτόρων τῆς πόλεως, ἀντιμετωπίσθη ἐν ἐκ τῶν ἐπικινδύνων ρηγμάτων τοῦ παλαιοῦ ἐνετικοῦ φρουρίου, ἐστεγάσθη τὸ περιέχον ἀξιολόγους Βυζαντινὰς τοιχογραφίας ἐξοχικὸν ἐκκλησίδιον τοῦ Ἁγίου Μερκουρίου καὶ ἐκαθαρίσθησαν διάφοροι μεταβυζαντιναὶ εἰκόνες τῆς πόλεως. Ἐπίσης περιεφράχθη ὁ ἀρχαιολογικὸς χῶρος τῆς Ρόδας.

Ὅλαι αἱ ἀνωτέρω ἐργασίαι ἔγιναν μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ Ἐπιμελητοῦ κ. Πέτρου Καλλιγᾶ, ὁ ὁποῖος καὶ συνέταξε τὸ εἰς τήν ἔκθεσιν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Mon Repos περὶ τοῦ ναοῦ κεφάλαιον. Εἰς τὰς ἀνασκαφικὰς πρὸ πάντων ἐργασίας τοῦ περυσινοῦ ἔτους καὶ τήν μεταφορὰν τῆς ἀρχαιολογικῆς συλλογῆς εἰς τὸ νῦν Μουσεῖον ἐβοήθησεν ἐπίσης ἡ ἡμερομισθία ἀρχαιολόγος κ. Μαρία Κάντα - Πετσάλη.

ΜΟΥΣΕΙΑΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

Κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἀρχαιολογικῆς συλλογῆς τῆς Κερκύρας, τὸ ὁποῖον ἐστεγάζετο ἄλλοτε προσωρινῶς εἰς τὸ Ἀνάκτορον τῆς πόλεως, μετεφέρθη εἰς τὸ ἀποπερατωθέν κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους νέον Μουσεῖον αὐτῆς. Ἐπίσης μετεφέρθησαν εἰς αὐτὸ τὰ τεμάχια τοῦ ἀετώματος τῆς Γοργοῦς, τὰ ὁποῖα ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἀπέκειντο εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς Ρολίνας, ἀπηλλάγησαν αὐτὰ ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς γύψους καὶ τοὺς συνδέσμους, ὅπου ὑπῆρχον τοιοῦτοι, καὶ πολλὰ συνεκολλήθησαν. Ἐξεπονήθησαν τέλος ἀπὸ τὸν πολιτικὸν μηχανικὸν κ. Ρ. Παϊπέτην τὰ σχέδια τοῦ βάθρου τοῦ ἀετώματος τῆς Γοργοῦς, τὸ ὁποῖον ἐκτίθεται εἰς εἰδικῶς πρὸς τοῦτο προβλεφθεῖσαν μεγάλων διαστάσεων αἴθουσαν τοῦ νέου Μουσείου.

Τοῦ συνεργείου τῶν τεχνιτῶν καὶ ἐργατῶν προΐστανται ἤδη δύο ἐξαιρετικῶς πεπειραμένοι ἀρχιτεχνῖται εὐρέως γνωστοὶ ἀπὸ τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον μὲ τόσην ἐπιτυχίαν ἔφερον εἰς πέρας εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν: οἱ κκ. Κων. Μουλός καὶ Δημ. Δημητριάδης. Μετ' αὐτῶν συνειργάσθη μέχρι τέλους τοῦ ἔτους καὶ ὁ νέος γλύπτης κ. Ἀν. Γκιόκας.

Εἰς τὸ Μουσεῖον Ἀργοστολίου ἀφοῦ ἐξετελέσθησαν ὡρισμέναι συμπληρωματικαὶ οἰκοδομικαὶ ἐργασίαι ἐτοποθετήθησαν ἐννέα προθῆκαι διαφόρων διαστάσεων, ἐκ τῶν ὁποίων μερικαὶ μήκους 2.70 μ. Εἰς αὐτὰς θὰ ἐκτεθοῦν ἐντὸς συντομωτάτου χρονικοῦ διαστήματος τὰ ἀγγεῖα τῆς προϊστορικῆς συλλογῆς τοῦ Μουσείου, τὰ ὁποῖα συνεκολλήθησαν πρό τινος χρόνου ὑπὸ τοῦ τεχνίτου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κ. Ζαχαρία Κανάκη.

Τέλος ἐπανελήφθησαν αἱ οἰκοδομικαὶ ἐργασίαι εἰς τὸ νέον Μουσεῖον Βαθέος Ἰθάκης, τὸ ὁποῖον θὰ ἀποπερατωθῇ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1965.

ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΚΑΙ ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Προϊστορικὸς συνοικισμὸς εἰς Ἑρμωνες

Ἓν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ἀσφαλῶς συμβάντα τοῦ ἔτους 1964 εἰς τήν Κέρκυραν ὑπῆρξεν ἡ ἐντόπισις ἑνὸς ἀγνώστου μέχρι τοῦδε προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ εἰς τὴν θέσιν Ἑρμωνες τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς νήσου.

Οἱ μέχρι τοῦδε γνωστοὶ προϊστορικοὶ συνοικισμοὶ τῆς νήσου ἦσαν μόνον δύο, ἤτοι τὸ Κεφάλι, εἰς τὴν ΒΔ. ἄκραν, ἀνασκαφὲν ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ Dörpfeld τὸ ἔτος 1913 (AA 1913, στ. 108 — Fimmen, Kretisch - Mykenische Kultur, σ. 4. Βλ. καὶ Hammond, BSA 1931/32 σ. 138 - 9) καὶ ὁ ὀλί-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

γον νοτιώτερον κείμενος, τοῦ Ἀφιώνα, ἀνασκαφεὶς ὑπὸ τῶν Ott καὶ Bulle τὸ 1930 (AM 1934, σ. 147 κ.ἑ.). Οἱ δύο ἐκεῖνοι συνοικισμοὶ ὑπῆρξαν ὁ καρπὸς τῆς ρωμαντικῆς προσπαθείας τῶν παλαιοτέρων ἀρχαιολόγων νὰ φέρουν εἰς φῶς τὴν πόλιν τοῦ Ἀλκινόου, τὴν ὁποίαν μὲ τόσον ζωηρὰ χρώματα περιγράφει ὁ Ὅμηρος εἰς τὸ ε τῆς Ὀδυσσείας. Ἡ ἀποτυχία των (ἀφοῦ καὶ οἱ δύο συνοικισμοὶ εἶναι ὄχι μόνον πτωχότεροι ἀλλὰ καὶ παλαιότεροι) παρώρμησε τὸν Dörpfeld νὰ διενεργήσῃ τὸ 1933 δοκιμαστικὰς τομὰς εἰς τὸν χῶρον τῆς ὀλίγον νοτιώτερον τοῦ Ἀφιώνα κειμένης Παλαιοκαστρίτσης, ὅπου ἤδη ὁ Bérard ἐτοποθέτει τὴν πόλιν τοῦ Ἀλκινόου λόγῳ τῆς συμφωνίας τῶν τοπογραφικῶν στοιχείων μὲ τὰς περιγραφὰς τοῦ Ὁμήρου, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ δοκιμαὶ δὲν ἀπέληξαν εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῆς πολυζητήτου πόλεως τῶν Φαιάκων (AA 1934, στ. 163. Ἔρευναι ἔγιναν καὶ τὸ 1935, πάλιν ἄνευ ἀποτελέσματος).

Ἡ νέα προϊστορικὴ τοποθεσία τῶν Ἑρμώνων εὑρίσκεται ἀκόμη νοτιώτερον τῆς Παλαιοκαστρίτσης καὶ ἡ ἀνεύρεσίς της ὑπῆρξεν ἔργον τῆς τύχης. Εἶναι βραχώδης λόφος, κείμενος ὄχι μακρὰν τῆς θαλάσσης (περὶ τὸ ἥμισυ χιλιόμετρον ἐξ αὐτῆς) (Πίν. 437 α), πρὸς τὴν ὁποίαν ἔχει κανεὶς ὡραίαν τὴν ἄποψιν μεταξὺ τῶν λοφοσειρῶν (Πίν. 437 β). Ἐκεῖ λήγει ἡ μεγάλη πεδιὰς τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς νήσου, ἡ γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα «λιβάδι τοῦ Ρώπα», ἡ ὁποία ὄχι πρὸ ὀλίγου χρόνου ἀκόμη ἦτο πλήρης ἑλῶν, εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὅμως καὶ μέχρι τοῦ 16ου αἰῶνος ἦτο λίμνη (Philippson - Kirsten, Die griechischen Landschaften II, 2 σ. 439). Αὐτὴ ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἀπὸ λόφους ἀφήνοντας ὡς μοναδικὴν διέξοδον μικρὰν φάραγγα διαρρεομένην ὑπὸ ποταμιδίου ἐκβάλλοντος εἰς τὸ Ἰόνιον. Ὁ λόφος, ὅπου ἦτο ὁ προϊστορικὸς συνοικισμός, κατελάμβανε τὸ ἀριστερόν, διὰ τὸν πρὸς τὴν θάλασσαν βλέποντα, μέρος τῶν λοφοσειρῶν καὶ ἀπετέλει οὕτω ἐπικαιροτάτην θέσιν ὄχι μόνον διὰ τὸν ἔλεγχον τῶν ἐκ τῆς θαλάσσης ἐρχομένων, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν πρὸς αὐτὴν κατευθυνομένων. Τὸ ποτάμιον ἐκβάλλει εἰς εὐρὺν σχετικῶς κόλπον, ὁ ὁποῖος περιβάλλεται μὲν ὑπὸ βραχωδῶν λόφων ἢ χαμηλῶν ὀρέων, ἀλλ' εἰς τὸν μυχόν του παρουσιάζει ὡραίαν παραλίαν ἐκ βησάλων. Εἰς αὐτὴν ἐτοποθέτει ὁ Bérard τὴν σκηνὴν τοῦ ναυαγίου τοῦ Ὀδυσσέως ὡς καὶ τὴν σκηνὴν τῆς ἀνευρέσεώς του ὑπὸ τῆς Ναυσικᾶς καὶ τῶν θεραπαινίδων της, αἱ ὁποῖαι εἶχον μεταβῆ ἐκεῖ διὰ νὰ πλύνουν τὰ ἐνδύματά των εἰς τὰ ὕδατα τοῦ ποταμιδίου. Τοῦτο καὶ σήμερον ἀκόμη ρέει καθ' ὅλον τὸ ἔτος.

Δὲν εἶναι φυσικὰ ὁ τόπος ἐδῶ διὰ νὰ συζητηθοῦν τὰ ἐπίμαχα ὁμηρικὰ θέματα, γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι ὁ τόπος προσείλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν προϊστορικὴν περίοδον.

Ἀφορμὴν πρὸς διαπίστωσιν τῶν ἀνωτέρω ἀπετέλεσεν ἡ ὑπὸ τοῦ προαναφερθέντος γλύπτου κ. Γκιόκα ἀνεύρεσις, εἰς τὸ γειτονικὸν χωρίον Βάτος, τεμαχίων ἑνὸς χειροποιήτου προϊστορικοῦ ἀγγείου - κυπέλλου μὲ μίαν κάθετον λαβήν, τὰ ὁποῖα ἐπὶ ἔτος περίπου ἔκειντο εἰς τὸ κοινοτικὸν κατάστημα τοῦ Βάτου χωρὶς κανεὶς ἐκ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς αὐτά. Ὁ κ. Γκιόκας μετέφερεν ἀμέσως τὰ τεμάχια εἰς τὸ Μουσεῖον, μεθ' ὃ μετέβην εἰς Βάτον μὲ τὸν Ἐπιμελητὴν κ. Π. Καλλιγᾶν πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν συνθηκῶν εὑρέσεως καί, ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τῶν χωρικῶν, διεπιστώθη ὅτι τὸ ἀγγεῖον προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀνωτέρω περιγραφέντα λόφον, τοῦ ὁποίου τμῆμα εἶχεν ἀποκοπῆ δι' ἀνατινάξεως τὸν Αὔγουστον τοῦ 1963 μὲ σκοπὸν τὸν πορισμὸν λίθων καταλλήλων διὰ τὰς ὁδοποιητικὰς ἐργασίας τῆς κοινότητος. Ἐκ τῆς ἀνατινάξεως ἐκείνης ἦλθον εἰς φῶς ὄχι μόνον τὸ προαναφερθὲν ἀγγεῖον (τὸ ὁποῖον, ὡς ἐπληροφορήθημεν, ἦτο ἀκέραιον κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς εὑρέσεώς του, ἐθραύσθη ὅμως ἀργότερον ἐξ ἀπροσεξίας, ὅτε καὶ ἀπωλέσθησαν μικρὰ τεμάχιά του), ἀλλὰ καὶ μέγα πλῆθος ὀστράκων ἄλλων ἀγγείων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπίσης οὐδεμία ἐδόθη προσοχή. Συνελέξαμεν ὅσα ὄστρακα προσέπεσαν εἰς τὴν ἀντίληψίν μας καὶ ἀνεθέσαμεν ἐν συνεχείᾳ εἰς συνεργεῖον ἐργατῶν τὴν ἀναμόχλευσιν τῶν χωμάτων τῆς ἀνατινάξεως καὶ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν συλλογὴν ὅλων τῶν ὀστράκων. Τὸ σύνολον τῶν οὕτω συλλεγέντων ὀστράκων ἀνῆλθεν εἰς ἀρκετὰς ἑκατοντάδας, μερικὰ δὲ ἐξ αὐτῶν συνεκολλήθησαν ἤδη μεταξύ των. Ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ λόφου ἦσαν κατεσπαρμένα ὅμοια ὄστρακα, μερικὰ ἐκ τῶν ὁποίων ἐπίσης συνελέξαμεν, ἐξ αὐτῶν δὲ κατωρθώθη νὰ ὁρισθῇ περίπου ἡ ἔκτασις τοῦ συνοικισμοῦ, ἀρκετὰ μεγάλη ὅπως ἐφάνη. Μεθ' ἑκάστην βροχὴν κατακυλίονται πολλὰ τοιαῦτα ὄστρακα μὲ τὰ χώματα τοῦ λόφου ἀπὸ τὸ ἄκρον τοῦ κρημνοῦ, ὁ ὁποῖος ἐσχηματίσθη ἐκ τῆς δράσεως τοῦ λατομείου. Ταῦτα περισυλλέγομεν ἐπιμελῶς εἰς κάθε ἐπίσκεψίν μας ἐπὶ τόπου, ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς χρειάζεται εἶναι μία συστηματικὴ ἐκκαθάρισις τῶν «χειλέων» τούτων τοῦ κρημνοῦ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀναποτρέπτων ἀπωλειῶν τοῦ ὑλικοῦ. Τὸ ἑπόμενον βῆμα θὰ πρέπῃ νὰ εἶναι μία ἐπιμελὴς τοπογράφησις τοῦ λόφου καὶ ἡ διάνοιξις δοκιμαστικῆς ἢ δοκιμαστικῶν τάφρων πρὸς ἐξα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

κρίβωσιν τῶν φάσεων τῆς ζωῆς τοῦ συνοικισμοῦ. Τὸ καλύπτον τὸν βραχώδη λόφον χῶμα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου περιείχοντο τὰ προϊστορικὰ ὄστρακα εἶναι μέλαν, humus, περιεῖχε δὲ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὄστρακα καὶ ὀστᾶ ζώων, τὰ ὁποῖα ἀποσταλέντα εἰς τὸ Παλαιοντολογικὸν Ἐργαστήριον τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἐξετασθέντα ὑπὸ τοῦ εὐγενῶς πρὸς τοῦτο προσφερθέντος Ὑφηγητοῦ κ. Μελέντη, ἀπεδείχθησαν ὅτι ἀνήκουν εἰς πρόβατα (τὰ περισσότερα), βοῦς οἰκοδιαίτους (δεύτερα εἰς ἀριθμόν), αἶγας, χοίρους καί, εἰς μικρότερον ἀριθμόν, λαγωοὺς καὶ ἐλάφους. Κατὰ τὸν κ. Μελέντην ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν προκαλεῖ ἡ ἀπουσία σαρκοφάγων ζώων. Τὰ ὀδοντικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ζώων τῶν τεσσάρων πρώτων εἰδῶν δεικνύουν ὅτι ταῦτα ἦσαν ἐξειλιγμένης μορφῆς, μᾶλλον οἰκοδίαιτα.

Ἀπὸ τὴν κεραμεικὴν τῶν Ἑρμώνων τὸ περισσότερον ἐνδιαφέρον εἶναι φυσικὰ τὸ μόνωτον χειροποίητον κύπελλον, τὸ ὁποῖον καὶ ἔδωσε τὴν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ συνοικισμοῦ (Πίν. 437 γ). Τὸ ὕψος του ἄνευ τῆς λαβῆς εἶναι 0,057, μετὰ δὲ τῆς ὑπερυψουμένης ταινιοσχήμου λαβῆς 0,075 μ. Ἡ λαβὴ δὲν εὑρίσκεται εἰς τὸν ἄξονα τοῦ δοχείου, τὸ ὁποῖον πρὸς τὴν μίαν πλευρὰν διευρύνεται ὀλίγον, ἐκεῖ δηλαδὴ ὅπου τοῦτο θὰ ἐπλησίαζε τὰ χείλη τοῦ πίνοντος, συλλαμβάνοντος τὸ ἀγγεῖον διὰ τῆς δεξιᾶς χειρός. Τὰ χείλη ἐξωτερικῶς νεύουν ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἔσω, ἐνῷ εἰς τὸ ἔσω μέρος εἶναι λοξά. Τὴν ἐπιφάνειάν του καλύπτει καστανὸν ἄλειμμα, τὸ ὁποῖον κατὰ τόπους εἶναι μαυρισμένον. Ὁ τύπος του εἶναι, ὅπως φαίνεται, πρωτοελλαδικός.

Ἀπὸ τὰ περισυλλεγέντα ὄστρακα τὰ περισσότερα προέρχονται ἐπίσης ἐκ χειροποιήτων ἀγγείων ἀπὸ μέλανα, καστανομέλανα ἢ μελανότεφρον πηλόν, ἀνάμικτον μὲ λιθάρια, ὁ ὁποῖος πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν εἶναι συχνὰ ἀνοικτότερος. Ὀλιγώτερα εἶναι τὰ ὄστρακα ἀπὸ ἀνοικτόχρωμον πηλόν, καστανόν, ὑπέρυθρον ἢ ἐρυθρόν. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ὄστρακα ἔχουν μηχανικῶς λεασμένην τὴν ἐπιφάνειαν, ὀλίγα ὅμως φέρουν ὡραῖον ἄλειμμα βαθυκάστανον ἢ ἐρυθροκάστανον, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἀφὴν εἶναι μαλακόν, ὡς βελούδινον. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀπουσία γραπτῶν ὀστράκων. Ἀκόμη καὶ τὰ ἐγχάρακτα εἶναι ἐλάχιστα. Ἐξ αὐτῶν ἀπεικονίζεται ἓν ἐκ καστανοῦ πηλοῦ μὲ κιτρινοκάστανον ἄλειμμα, ὅπου πυκναί, σχεδὸν παράλληλοι, ἐγχάρακτοι γραμμαὶ πληροῦν τὸ ἐσωτερικὸν εὐρυτέρας, ἀγνώστου ὅμως σχήματος, ἐπιφανείας (Πίν. 437 δ). Ἡ διακόσμησις ὑπενθυμίζει ὡρισμένα ὄστρακα τῆς «μαύρης κεραμεικῆς» τοῦ Ἀφιώνα καὶ τοῦ Ἁγίου Σωτῆρος τῆς Λευκάδος.

Λαβῶν ὑπάρχουν διάφορα εἴδη. Ἐν πρώτοις αἱ γνωσταὶ βραχύτεραι ἢ μακρότεραι ἀποφύσεις μεγάλων ἀγγείων (Πίν. 437 ε, ἀριστερά), ἔπειτα αἱ γνωσταὶ «διχαλωταὶ» (Wish - bone handles) (Πίν. 438 α), αἱ ὁριζόντιοι λαβαὶ μὲ ὀξεῖαν διατομὴν (μία ἐξ αὐτῶν φέρει ἄλειμμα) (Πίν. 438 β - γ), προφανῶς ἐμπνεόμεναι ἀπὸ μετάλλινα πρότυπα, αἱ κάθετοι ταινιόσχημοι, αἱ ἁπλαῖ ὁριζόντιοι καὶ στρογγύλαι καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον χονδροειδεῖς κλπ. (Πίν. 437 ε, δεξιά).

Χειλέων ὑπάρχουν πολλὰ εἴδη, μεταξὺ τῶν ὁποίων σημειώνω ἰδιαιτέρως τὰ παχέα καὶ πρὸς τὰ ἔξω νεύοντα.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὄστρακα εἶναι ἄξια μνείας: Ἥμισυ πηλίνου σφονδυλίου καὶ θραύσματα ἄλλων, εἰς ὡραῖος κατειργασμένος πυριτόλιθος (ὑπῆρχον ἀσφαλῶς καὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι ὅμως λόγῳ τῆς ἀνατινάξεως εὑρέθησαν παραμορφωμένοι), καθὼς καὶ μεγάλα τεμάχια ἀμόρφων πλακῶν πηλοῦ, τὰ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἴχνη μαρτυροῦν ὅτι ταῦτα προέρχονται ἐκ τῆς ἀλοιφῆς ἀχυροσκεπάστων καλυβῶν.

Ἡ ὅλως πρόχειρος ἐξέτασις τῶν εὑρημάτων τοῦ λόφου τῶν Ἑρμώνων ἀπέδωκε χρονολογίαν τοῦ συνοικισμοῦ μεταξὺ τῆς πρωτοελλαδικῆς καὶ μεσοελλαδικῆς περιόδου. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ὄστρακα παρουσιάζουν κάποιαν συγγένειαν μὲ τὰ ἐξ Ἀφιώνα, ἄλλα δὲ μὲ τὰ ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ εἰς τὸ Κεφάλι. Φυσικὰ τίποτε τὸ θετικὸν δὲν ἠμπορεῖ νὰ λεχθῇ, ἂν τὸ εὕρημα δὲν τύχῃ συστηματικωτέρας μελέτης, διεξαχθῇ μάλιστα καὶ δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ ἐπὶ τοῦ λόφου.

Ἀπὸ τὸν ἴδιον λόφον προέρχονται καὶ δύο χάλκινα ἀντικείμενα μεγάλης σημασίας. Καὶ αὐτὰ εὑρέθησαν τὴν ἰδίαν ἐποχὴν κάτωθεν ἑνὸς λίθου τοῦ λόφου ὑπό τινος χωρικοῦ τοῦ Βάτου, ὁ ὁποῖος καὶ τὰ κατεῖχε, μέχρις ὅτου ταῦτα, συνεπείᾳ καταδόσεως, περιῆλθον εἰς τὸ Μουσεῖον: Εἶναι διπλοῦς πέλεκυς (Πίν. 438 δ) καὶ σμίλη. Ὁ πέλεκυς εἶναι τῆς ὑστεροελλαδικῆς ἴσως περιόδου καὶ ἑνὸς σχήματος, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ΒΔ. Ἑλλάδα. Παρόμοιος εἶναι εἰς πέλεκυς, ὁ ὁποῖος εὑρέθη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἰς τὴν Δωδώνην (Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1959, σ. 76, εἰκ. 81), ἄλλοι δύο ἐκ Χαραδιάτικων Νυδρίου Λευκάδος, ἄλλοι ἐκ Κεχροπούλας τῆς ἔναντι Ἀκαρνανίας (Dörpfeld, Alt - Ithaka, Beil. 798 καὶ σ. 328) καὶ κατὰ τὸν Dörpfeld, αὐτόθι, ἄλλοι ἐκ Νάξου εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν, τοὺς ὁποίους δὲν εἶδον. Ὁ Dörpfeld φρονεῖ ὅτι ὁ τύπος εἶναι βορειο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

βαλκανικός καὶ ὅτι χρονολογεῖται μᾶλλον εἰς τὴν ἱστορικὴν περίοδον.

Μεσογγή. Ἐξαιρετικῆς σημασίας ὑπῆρξε καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ ἐκ Κερκύρας προϊστοριολόγου κ. Αὐγ. Σορδίνα ἀνεύρεσις, παρὰ τὸν ποταμὸν τῆς Μεσογγῆς τοῦ νοτίου τμήματος τῆς νήσου, πολλῶν κατειργασμένων πυριτολίθων, οἱ ὁποῖοι λόγῳ τῆς μορφῆς των ἐνδέχεται νὰ ἀνήκουν εἰς τοὺς πρωϊμους νεολιθικοὺς χρόνους (Πίν. 438 ε-ς'). Κεραμεικὴ δὲν εὑρέθη. Σημειώνω ὅτι ἀνάλογοι πυριτόλιθοι μὲ δύο ἀμφίβολα ὄστρακα ἀνευρέθησαν τὸ 1955 ὑπὸ τοῦ γεωλόγου κ. Γ. Μαρίνου εἰς τὸ Σιδάρι τῆς βορείου ἀκτῆς τῆς νήσου ἐντὸς ξυλανθρακούχου ἀργίλλου, ἡ ὁποία σταλεῖσα εἰς τὴν Ἀμερικὴν πρὸς ραδιοχρονολόγησιν ἀπέδωκεν ἡλικίαν μεταξὺ 6.195 καὶ 5.555 π.Χ. (Βλ. Γ. Μαρίνου - Ἑλ. Σακελλαρίου-Μάνε, Περὶ τῆς ἡλικίας τῶν τελευταίων βυθίσεων τοῦ Ἰονίου Πελάγους. Ἀνεύρεσις προϊστ. στρώματος τῆς λιθίνης ἐποχῆς εἰς ΒΔ. Κέρκυραν. Ἔκδοσις τῆς Ἑλλην. Γεωλογ. Ἑταιρείας, Ἀθῆναι 1964).

Ἀσφαλῶς οἱ ἀνωτέρω πρώϊμοι ἴσως νεολιθικοὶ τόποι Μεσογγὴ καὶ Σιδάρι δὲν εἶναι οἱ μόνοι εἰς τὴν νῆσον. Παρόμοιοι πυριτόλιθοι περισυνελέγησαν τὸ 1963 ΒΑ. τῆς πόλεως εἰς τὴν παραλίαν τῆς Δασιᾶς, ὅπου ἐπίσης ὑπάρχει ποταμίσκος εὐνοῶν τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου, μέγας δὲ πρώϊμος (εἰργασμένος;) πυριτόλιθος περισυνελέγη τὸ 1964 ἐκ τινος χαράδρας ὄχι μακρὰν τῆς Παλαιοκαστρίτσης καὶ ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι καὶ πλεῖστα ἄλλα σημεῖα τῆς νήσου ἐγνώρισαν τὴν παρουσίαν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ λυκαυγὲς τοῦ πολιτισμοῦ.

MON REPOS

Γ' Ἔκθεσις πεπραγμένων

Κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος 1964 ἡ γνῶσις τοῦ χώρου προωθήθη σημαντικώτατα ἐξ αἰτίας ἑνὸς νέου παράγοντος. Χάρις εἰς τὴν ἀληθῶς συγκινητικὴν προθυμίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Διευθυντὴς τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου κ. Ε. Kunze συντρέχει πάντοτε κάθε τι τὸ προάγον τὴν γνῶσιν καὶ τὴν κατανόησιν τῆς ἀρχαιότητος, ἀνεζητήθησαν εἰς τὸ Βερολῖνον, ἀνευρέθησαν καὶ ἀπεστάλησαν τὰ ἡμερολόγια τῶν Dörpfeld καὶ Rodenwaldt, τὰ ὁποῖα ἀφεώρων εἰς τὰς ἐργασίας των ἐν Κερκύρᾳ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1911 καὶ 1914 καὶ δὴ εἰς τοὺς χώρους τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, τοῦ ναοῦ τοῦ Καρδακίου καὶ τοῦ μεγάλου ἱεροῦ τοῦ Mon Repos[1], μὲ τὴν βοήθειαν δὲ τοῦ ἡμερολογίου τοῦ ἔτους 1914 (ὅπου περιέχονται καὶ δύο σελίδες μὲ σχέδια τοῦ Dörpfeld) καὶ τὴν συνεπικουρίαν τῶν φωτογραφιῶν τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχείου, ἐνετοπίσθη τελικῶς ἡ θέσις τοῦ ναοῦ τοῦ Mon Repos καὶ διενεργήθη εἰς αὐτὴν ἀνασκαφικὴ ἔρευνα μὲ σκοπούς: Τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν ὁρίων του, τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκονται σήμερον τὰ λείψανά του, καὶ τὴν ἀποτύπωσιν τῆς κατόψεως αὐτῶν, τὴν ἔνταξίν των εἰς γενικὸν τοπογραφικὸν σχέδιον καθὼς καὶ τὴν σχεδίασιν τομῶν τινων. Αἱ τελευταῖαι αὗται ἐργασίαι ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ κ. Σπ. Ζερβοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ τοπογραφικὸν σχέδιον παρατίθεται εἰς τὸ Σχέδ. 1.

Δὲν περιωρίσθημεν ὅμως εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ συνεχίσαμεν τὴν ἀνασκαφὴν καὶ τῶν χώρων III καὶ IV (Βλ. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 317 κ.ἑ.), ἐπανελάβομεν τὴν ἔρευναν εἰς τὸν χῶρον II (ἀνασκαφὴ 1962) καὶ προέβημεν εἰς μικροεργασίας εἰς τὸν χῶρον I (ἀνασκαφὴ 1962). Μόνον εἰς τὸν χῶρον V (τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1963) δὲν ἀνεσκάψαμεν πέρυσιν.

Εἰς τὴν παροῦσαν ἔκθεσιν περιέχονται εἰς ἐνιαῖον σύνολον τὰ ἀποτελέσματα ὅλων αὐτῶν τῶν ἀνασκαφικῶν ἐρευνῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐργασιῶν τῶν δύο προηγουμένων ἐτῶν καθὼς καὶ πρὸς τὰ ἐκ τῆς μελέτης τοῦ ἡμερολογίου τοῦ Dörpfeld πορίσματα. Καὶ πάλιν μὲ τὴν ἐξαιρετικήν του καλωσύνην ὁ κ. Kunze μοῦ ἐπέτρεψε τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἡμερολογίου τοῦ Dörpfeld καὶ τὴν φωτογράφησιν ὅλων αὐτοῦ τῶν σελίδων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπεικονίζονται ἐδῶ τὰ δύο παρεμβαλλόμενα εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του σχέδια. Τοῦ ἐκφράζω λοιπὸν καὶ ἐντεῦθεν τὴν βαθεῖαν μου εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν γενναιόφρονα προσφοράν του.

Ἡ ἔκθεσις τοῦ 1964 διηρέθη ὡς ἀκολούθως:

1. Τὸν περίβολον καὶ τὰς ὄπισθεν αὐτοῦ ἐπιχώσεις.
2. Τὸν ναόν.
3. Τὸ κτήριον τοῦ χώρου I (κατὰ Dörpfeld «κρήνην»).
4. Τὸ κτήριον Β τοῦ χώρου IV.
5. Παράρτημα: Ἡμερολόγιον τοῦ Dörpfeld.
6. Συμπεράσματα.

1. Ὁ περίβολος καὶ αἱ ὄπισθεν αὐτοῦ ἐπιχώσεις

Μεταξὺ τῶν κυρίων σκοπῶν τῆς ἐρεύνης τοῦ 1964 ὑπῆρξε καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ καθορισμοῦ τῶν ὁρίων τοῦ περιβάλλοντος τὸ ἱερὸν τοίχου (Γ), ὁ ὁποῖος εἰς τὰ περισσότερα σημεῖα τοῦ λόφου ἐχρησίμευε καὶ διὰ τὴν συγκράτησιν τῶν

1. Μόνον αἱ σημειώσεις τοῦ Dörpfeld διὰ τὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὸ Κεφάλι δυστυχῶς δὲν ἀνευρέθησαν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

χωμάτων του, ὡς γνήσιος ἀναλημματικὸς τοῖχος. Ἡ μελέτη τῶν λειψάνων εἰς τὸν καίριον χῶρον III κατέδειξεν ὅτι ἐκεῖ ἦτο ἡ ΒΑ. γωνία τοῦ περιβόλου, ὅπως εἶχεν ἤδη διαπιστώσει ὁ Dörpfeld. Ἡ φωτογραφία τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ λίου, τὸ ὁποῖον εὑρέθη τὸ 1963 ἐπὶ τοῦ λόφου εἰς τὸν χῶρον V (Βλ. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 319). Ἡ σύνδεσις τοῦ θεμελίου τούτου μὲ τὸ θεμέλιον εἰς τὸν χῶρον III πρέπει νὰ θεωρῆται ἀσφαλὴς καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Dörpfeld ἀνακαλυφθὲν τμῆμα

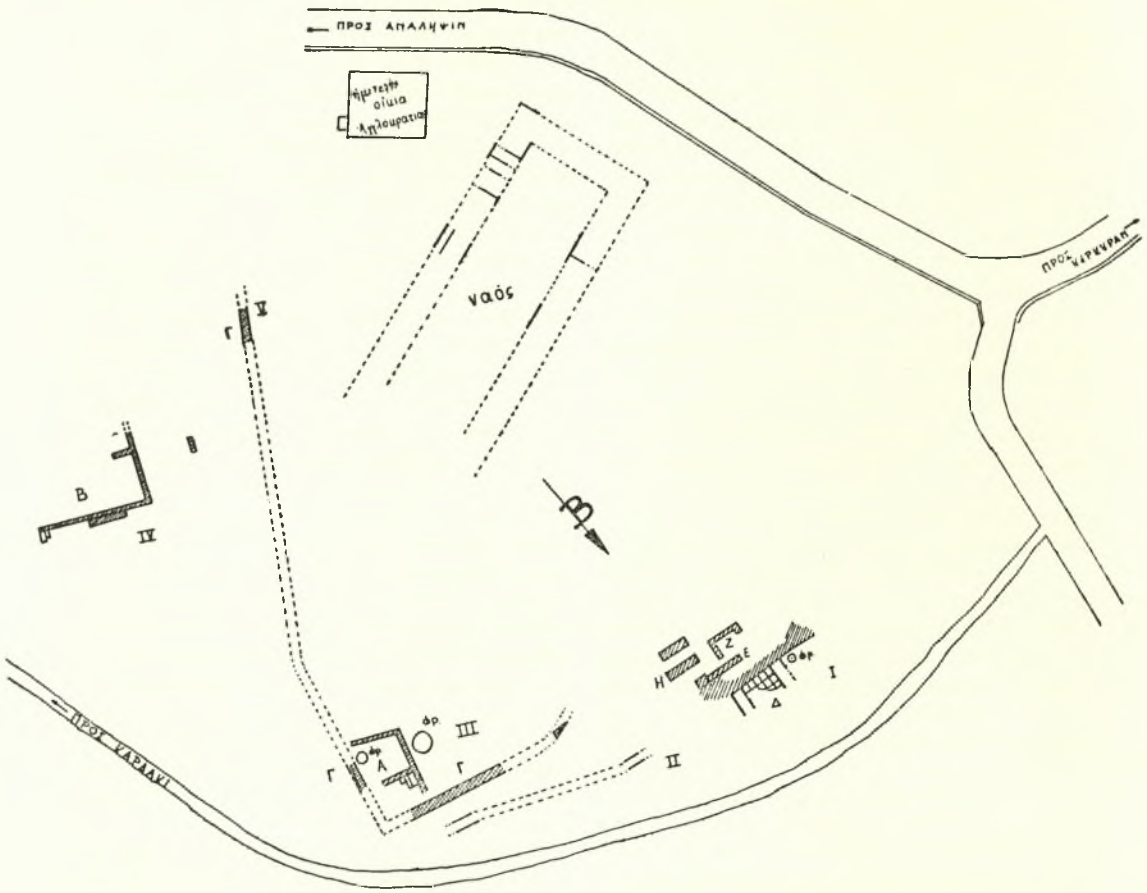

Σχέδ. 1. Τοπογραφικὸν διάγραμμα ἀρχαιολογικοῦ χωροῦ λόφου Mon Repos

Ἰνστιτούτου, Corfu 233, δεικνύει ὅτι κατὰ τὴν πεντηκονταετίαν, ἥτις διέρρευσεν ἀπὸ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Dörpfeld ἐχάθησαν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς λίθους τοῦ βορείου σκέλους εἰς τὴν ΒΑ. αὐτὴν γωνίαν. Ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸν πάντως σκέλος τῆς γωνίας αὐτῆς σῴζονται ἐλάχιστοι λίθοι τῶν θεμελίων. Οἱ λίθοι οὗτοι ἐσφαλμένως ἀπεδόθησαν εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1963 εἰς τὸ διμερὲς κτίσμα Α τοῦ ὁποίου ἡ Α. πλευρὰ ἀπεκόπη ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν περίβολον κατὰ τὴν νεωτέραν αὐτὴν φάσιν τοῦ ἱεροῦ. Νοτιώτερον, ἀνεγνωρίσθη ἤδη ὅτι εἰς τὸν περίβολον ἀνήκει τμῆμα παχέος θεμεαὐτοῦ ὀλίγον βορειότερον (βλ. ἡμερολόγιον τελευταίαν ἑβδομάδα ἐργασιῶν), τὸ ὁποῖον δὲν εὑρέθη ἀκόμη, ἐπιτρέπει τὴν ἀποκατάστασιν ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς γραμμῆς τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ περιβόλου. Εἰς τὴν βόρειον πάλιν πλευρὰν τοῦ λόφου παρηκολουθήσαμεν μέχρι τινὸς τὴν πορείαν του ἐπεκτείναντες πρὸς Ν. τὸν χῶρον II τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1962, ὅπου ὅμως τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἀρνητικόν, καὶ διανοίξαντες νέον δοκιμαστικὸν σκάμμα μεταξὺ τῶν χώρων II καὶ III κληθὲν II α, ὅπου εὑρέθη ἡ συνέχεια τοῦ ἀναλημματικοῦ περιβόλου, ἀλλάσσοντος ἐδῶ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

φορὰν καὶ λαμβάνοντος ΝΔ. κατεύθυνσιν. Τοῦτο ἐξηγεῖ, διατί δὲν εὑρέθη περίβολος ἐντὸς τοῦ χώρου ΙΙ. Εἰς τὸν χῶρον Ι ὅμως εὑρέθησαν τὸ 1964 ἐντὸς μεταγενεστέρας ἐπιχώσεως μερικὰ ἀκόμη τμήματα τῆς κεραμώσεως τοῦ μεγάλου ἀρχαϊκοῦ ναοῦ τοῦ λόφου, ἤτοι τὸ ἀριστερὸν ἥμισυ πηλίνης λεοντοκεφαλῆς (Πίν. 439 α) καὶ τμῆμα στόματος γοργονείου (Πίν. 439 β). Τὰ εὑρήματα αὐτά, ἐν συνδυασμῷ καὶ μὲ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἐδῶ πιθανώτατα εἶχον εὑρεθῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἀγγλοκρατίας αἱ δύο πήλιναι ἀκροκέραμοι τοῦ Μουσείου (τμῆμα λεοντοκεφαλῆς καὶ γυναικεῖον πρόσωπον - καλυπτὴρ), αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐπισημανθῆ ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου (Βλ. ΑΔ 1915, Παράρτημα, σ. 83· Korkyra I, εἰκ. 116 - 7 καὶ εἰκ. 26 - 8) καθὼς καὶ τὴν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν ἐτῶν 1962 - 64 γενομένην παρατήρησιν ὅτι τὸ ὑλικὸν τοῦτο ἀνευρίσκεται εἰς τὰς ἐπιχώσεις ὄπισθεν τοῦ ἀναλημματικοῦ περιβόλου τοῦ ἱεροῦ, σημαίνει ἴσως ὅτι ὁ περίβολος διήρχετο ἀπὸ τὸ ἄνω, δηλαδὴ τὸ νότιον, μέρος τοῦ χώρου Ι, ἀλλὰ τὰ λείψανά του ἔχουν ἐξαφανισθῆ, πιθανῶς ἐπειδὴ ἐκεῖ ἐκτίσθησαν εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἡ δεξαμενὴ καὶ οἱ τρεῖς παράλληλοι τοῖχοι, διὰ τοὺς ὁποίους ἔγινε λόγος εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1962.

Εἰς τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Dörpfeld ἀναφέρεται, ὅτι εἰς τὸ ΒΔ. μέρος τοῦ λόφου ὑπῆρχεν ἀναλημματικὸς τοῖχος. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τοῦτο δὲν γίνεται κανεὶς λόγος διὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ λόφου, ὅπου εἶναι βέβαιον ἀπὸ τὰς φωτογραφίας καὶ ἀπὸ τὸ ἓν ἐκ τῶν σχεδίων τοῦ ἡμερολογίου του ὅτι ἔγινε τότε ἀνασκαφή, φαίνεται πιθανὸν ὅτι μᾶλλον τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ λόφου περιγράφει ὁ Dörpfeld καὶ ὄχι τὴν ΒΔ. αὐτοῦ γωνίαν.

Ὅσον διὰ τὴν δυτικὴν καὶ τὴν νοτίαν παρυφὴν τοῦ λόφου οὐδὲν γνωρίζομεν. Ὁπωσδήποτε ἡ σημερινὴ πρὸς τὴν Ἀνάληψιν ὁδὸς θὰ κατέστρεψε τμήματα τοῦ περιβόλου, ὅπου ὑπῆρχον.

Διὰ τὴν μορφὴν δὲ τοῦ περιβόλου δύνανται νὰ λεχθοῦν τὰ ἀκόλουθα, βάσει κυρίως τοῦ κατηρειπωμένου τμήματος τῆς ΒΑ. γωνίας τοῦ ἱεροῦ: Ἦτο τοποθετημένος ἐντὸς χάνδακος, ἀνοιγμένου ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους τοῦ λόφου, ἐπὶ μιᾶς ἢ δύο σειρῶν ἀκανονίστων λίθων θεμελίου, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν σειρὰν των ἐπάτουν ἐπὶ στρώματος λατύπης, ἀποτελουμένης ἐκ τεμαχίων προερχομένων ἐκ τῆς κατεργασίας αὐτῶν τούτων τῶν λίθων τοῦ περιβόλου. Οἱ λίθοι δὲν εἶναι ὅλοι τῶν ἰδίων διαστάσεων (τινὲς ἔχουν διαστάσεις 0,57 x 0,63 x 0,60, ἢ 0,54 x 0,93 x 0,32 μ.), οἱ δὲ ἁρμοί των δὲν ἦσαν κατακόρυφοι ἀλλ' ἐλαφρῶς λοξοί, δηλαδὴ αἱ ἐπιφάνειαί των ἦσαν τραπεζιόσχημοι. Πάντως αἱ στρώσεις φαίνονται νὰ εἶναι ἰσοϋψεῖς, ὁπότε τὸ σύστημα θὰ ἦτο τὸ λεγόμενον ἰσόδομον τραπεζιόσχημον, τὸ ὁποῖον ἐξ ἄλλων παραδειγμάτων (Βλ. Ὀρλάνδον, Ὑλικὰ δομῆς, Β΄ σ. 219 - 220) χρονολογεῖται εἰς τοὺς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 425 καὶ 375 χρόνους. Ὅπως εἰς τὰς ἐκθέσεις τῶν προηγουμένων ἐτῶν ἐλέχθη, τὸν περίβολον τοῦ Mon Repos, ὅπως καὶ τὸν νεώτερον ναόν, ἐχρονολογήσαμεν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου αἰῶνος. Οἱ λίθοι εἶναι εἰς τὴν πρόσοψιν εἰργασμένοι μὲ χονδρὸν ἐργαλεῖον, κατὰ δὲ τὴν ἄνω καὶ τὴν κάτω ἐπιφάνειάν των μὲ λεπτότερον ἐργαλεῖον. Εἰς ὡρισμένους διακρίνεται λεπτὴ ταινία ἀναθυρώσεως πρὸς τὴν ὄψιν. Αἱ πλάγιαι πλευραὶ κατὰ μὲν τὸ πρὸς τὴν ὄψιν τμῆμα των εἶναι καλῶς εἰργασμέναι, κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως εἶναι σχεδὸν ἀκατέργαστοι καὶ εἰς ἄλλους μὲν λίθους εἰσέχουν, εἰς ἄλλους δὲ ἐξέχουν. Ὅσον διὰ τὴν ὀπισθίαν αὐτῶν ὄψιν, εἰς τοὺς περισσοτέρους λίθους εἶναι ἐντελῶς ἀκατέργαστος. Τοῦ τοίχου τούτου εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν ἔχουν σωθῆ ἓξ δόμοι. Ὄπισθεν τῶν λίθων τούτων ὑπῆρχε καὶ δευτέρα ἀμελεστέρα σειρὰ ἐκ μικροτέρων λίθων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πλακοειδῶν, καὶ ἄλλων ὀγκολίθων ὄχι καλῶς κατειργασμένων. Παρατηρεῖται τελεία ἔλλειψις συνδέσμων εἰς τὸν μνημειώδη αὐτὸν τοῖχον. Ἐπίσης εἰς ὡρισμένους λίθους, ὅπου εἶναι πιθανὸν νὰ ἀπεκόπησαν κατὰ τὴν κατεργασίαν αἱ ἀκμαί, ἔχουν γίνει ἐντομαί, τὸ δὲ κενὸν ἔχει πληρωθῆ μὲ μικροὺς λίθους.

Συνεπείᾳ σεισμοῦ τινος, ὅπως φαίνεται, ἀπέκλινε τὸ ἀνάλημμα τοῦτο τῆς ΒΑ. γωνίας ἀπὸ τὴν κατακόρυφον καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς λίθους ἐξετινάχθησαν εἰς κάποιαν ἀπόστασιν. Αἱ ὠθήσεις τῶν χωμάτων τοῦ λόφου ἀπετελείωσαν τὴν κατερείπωσίν του (Πίν. 439 γ).

Εἶναι πιθανὸν ὅτι τὸ μνημειῶδες τοῦτο ἀνάλημμα ὑψοῦτο ἄλλοτε εἰς σημαντικὸν ὕψος. Διὰ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ ὄπισθεν αὐτοῦ κενοῦ, εἰς τὰ τμήματα ἰδίως ἐκεῖνα, ὅπου τοῦτο δὲν ἠκολούθησε τὴν φυσικὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους, ἐπετεύχθη ἡ αὔξησις τοῦ χώρου τοῦ ἱεροῦ. Ἡ ἐπίχωσις αὕτη ἀποτελεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ λατύπην κιτρινωποῦ ψαμμοειδοῦς ἀσβεστολίθου, ἀπαντῶσαν εἰς στρώσεις. Ἐντὸς αὐτῆς ὅμως εὑρέθησαν καὶ μεγάλα σχετικῶς θραύσματα λιθοπλίνθων (τοῦ παλαιοῦ ναοῦ, χρησιμοποιηθεισῶν εἰς τὸν νέον;) καθὼς καὶ πολλὰ μικρότερα ἐκ λεπτοτέρων τμημάτων τοῦ νέου ναοῦ, π.χ. σταγόνες, ὑποτραχήλια κιονοκράνων κλπ. ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑλικοῦ, ἀρίστης διατηρήσεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ποτὲ δὲν εἶχον ἐκτεθῆ εἰς τὸ ὕπαιθρον, δηλαδὴ ὅτι ἀπεκόπησαν ἐκ λάθους κατὰ τὴν κατερ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

γασίαν τῶν μελῶν τοῦ ναοῦ. Ἐπίσης εἰς διάφορα σημεῖα, ἰδίως δὲ εἰς τὴν νότιον περιοχὴν τοῦ χώρου III, εὑρέθη ἐντὸς τῆς λατύπης καὶ εἰς περιωρισμένην ποσότητα λατύπη λευκοῦ μαρμάρου σχετικῶς χονδροκόκκου. Εἰς τὴν νοτίαν ἐπίσης περιοχὴν εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν ἀνωτέρω καὶ κεκαυμένα στρώματα περιέχοντα τεμάχια ἀγγείων καὶ ὀστᾶ ζώων, ὡρισμένα ἐκ τῶν ὁποίων ἔχουν κοπῆ μὲ τέμνον ὄργανον. (Παρατηρήσεις Ὑφηγητοῦ κ. Μελέντη βλ. εἰς ἔκθεσιν Ἑρμώνων). Αἱ διαπιστώσεις αὐταὶ δικαιολογοῦν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ταῦτα εἶναι κατάλοιπα θυσιῶν καὶ προέρχονται ἐκ καθαρισμοῦ τῆς περιοχῆς τοῦ βωμοῦ.

Τὸ σπουδαιότερον εὕρημα τοῦ ἔτους 1964 εἰς τὴν ἐπίχωσιν αὐτὴν τοῦ χώρου III ὑπῆρξε τὸ θαυμάσιον πήλινον γυναικεῖον προσωπεῖον τοῦ 480 - 470 π.Χ. (Πίν. 439 δ).

Εἰς ὁλόκληρον τὴν περιοχήν, ὅπως εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τὰς ἐκθέσεις τῶν ἐτῶν 1962 καὶ 1963, ἔχει εὑρεθῆ μέγα πλῆθος ἀγελαίων καὶ ἡγεμόνων στρωτήρων καὶ καλυπτήρων τῆς κεραμώσεως τοῦ μεγάλου ἀρχαϊκοῦ ναοῦ.

Ἐξωτερικῶς τοῦ ἀναλημματικοῦ περιβόλου τῶν χώρων III καὶ II καὶ πρὸς Β. αὐτοῦ, εὑρέθη τὸ 1964 πλακόστρωτος ἐπιφάνεια, πλάτους 1.20 μ., βαίνουσα παραλλήλως πρὸς τοῦτον. Αὕτη εἶναι πιθανῶς πρόχειρος ὁδὸς τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, βαίνουσα παρὰ τὴν βάσιν τοῦ ἀναλήμματος καὶ ὁδηγοῦσα πιθανῶς ἀπὸ τὴν ὁμαλὴν ΒΔ. πρόσβασιν πρὸς τὸν χῶρον IV (βλ. κατωτέρω). Παρὰ τὴν ὁδὸν αὐτὴν εὑρέθη τὸ 1964 τμῆμα μεγάλου κυκλικοῦ βάθρου ἐκ σκληροῦ ἀσβεστολίθου, μεγίστης ἄνω διαμέτρου 1.52 μ. περίπου, τὸ ὁποῖον σῴζει τμῆμα τοῦ κυματίου κατὰ τὴν περιφέρειαν καὶ ἀναθύρωσιν ἄνω, μᾶλλον βάθρον χαλκοῦ τρίποδος (βλ. ὅμοια παραδείγματα εἰς Guillon, Les trépieds du Ptoïon, Bibl. des Éc. Fr. Ath. et Rome, Paris, 1943). Εἶναι πιθανώτατον ὅτι τοῦτο κατέπεσεν ἐκ τοῦ ἄνω χώρου τοῦ ἱεροῦ μετὰ τὴν κατακρήμνισιν τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου.

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

2. Ὁ ν α ὸ ς

Τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου ἔστεφε μεγαλοπρεπὴς δωρικὸς ναός, τοῦ ὁποίου τὰ ἴχνη εἶχον ἤδη ἐπισημανθῆ ὑπὸ τοῦ Dörpfeld, ἀλλὰ ἦσαν πλέον ἀθέατα, ὅταν ἐπανήρχισαν αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ 1962, ὡς ἐπιχωσθέντα ὑπ' αὐτοῦ, κατὰ τὰ τέλη τῆς ἀνασκαφῆς του. Τὸ 1964, ἀφοῦ ἐξηκριβώθη διὰ τοῦ ἡμερολογίου τοῦ Dörpfeld καὶ τῶν παλαιῶν γερμανικῶν φωτογραφιῶν ἡ θέσις τοῦ ναοῦ, ἠρευνήθη ἡ ΝΔ. γωνία του, ὅπου ἐγένοντο τομαὶ διὰ νὰ διακριβωθῆ τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος τοῦ συνόλου. Ἤδη ἀπὸ τοῦ 1914 εἶχε διατυπωθῆ, τὸ δὲ 1964 ἐβεβαιώθη πλέον, ὅτι ὁ μέγας οὗτος ναὸς εἶχε καταστραφῆ ἐντελῶς καὶ μόνον ἡ κοίτη τῆς θεμελιώσεώς του ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ βράχου, ὡς καὶ πλῆθος κατακερματισμένων τμημάτων τῆς λιθίνης ἀνωδομίας τοῦ κτηρίου ἔχουν σωθῆ. Ἡ μεγάλη αὐτὴ καταστροφὴ δύναται, ἐκ τῆς παρουσίας κεραμεικῆς τῶν νεωτέρων χρόνων, νὰ ἀποδοθῆ εἰς τοὺς ἐνετικοὺς χρόνους, πιθανώτατα δ' ἐπανελήφθη καὶ ἐδῶ ἡ καὶ ἄλλοθεν γνωστὴ ἱστορία τῆς λεηλασίας παντὸς οἰκοδομησίμου ὑλικοῦ διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν μεγάλων ὀχυρωματικῶν ἔργων τῆς νεωτέρας πόλεως.

Ἡ αὐλαξ θεμελιώσεως εἶναι πλάτους 4.20 μ., δίδει δὲ ἐξωτερικῶς συνολικὰς διαστάσεις τοῦ ναοῦ, πλάτος 20.60 καὶ μῆκος περίπου 46 μ., μολονότι ἀκριβὴς μέτρησις τοῦ μήκους δὲν ἐπετεύχθη λόγῳ τοῦ περιωρισμένου τῆς ἀνασκαφῆς.

Ἡ νοτιοδυτικὴ γωνία τοῦ κτηρίου εἶναι διαμορφωμένη εἰς πέντε βαθμιδωτὰς ἐπιφανείας (Πίν. 439 ε). Γενικῶς ἀπητεῖτο εἰς τόσον μέγα κτήριον ἡ ἐνίσχυσις τῶν γωνιῶν, ἀλλ' ἡ ΝΔ. ἐχρειάσθη, ὡς φαίνεται, ἰδιαιτέραν φροντίδα. Ἕκαστος ἀναβαθμὸς εἶναι ὕψους 0,30 μ. περίπου. Ἐπειδὴ δὲ εὑρέθησαν τεμάχια κυβολίθων, ὕψους 0,31 μ., φαίνεται ὅτι οὗτοι ἔστρωνον τοὺς ἐν λόγῳ ἀναβαθμούς. Τὸ ὑλικὸν τῶν λίθων τῶν θεμελίων καὶ τῆς ἀνωδομίας εἶναι ὁ μαλακὸς κιτρινωπὸς ἀσβεστόλιθος.

Λατύπη τοῦ ὑλικοῦ αὐτοῦ εὑρέθη ἐπικεκολλημένη εἰς τὰς ἐπιφανείας τοῦ χάνδακος καὶ εἶναι πανομοιότυπος πρὸς τὴν εὑρεθεῖσαν εἰς μεγάλην ποσότητα ὄπισθεν τοῦ ἀναλήμματος τοῦ λόφου (χῶρος III καὶ V). Ἡ ἐντὸς τοῦ χάνδακος λατύπη καὶ ἡ σχέσις αὐτῆς μὲ τὰ ὀλίγα δείγματα τῶν σωθέντων κυβολίθων τῶν θεμελίων δεικνύει ὅτι οὗτοι εἶχον τοποθετηθῆ ἐπὶ στρώσεως λατύπης, τὰ δὲ κενὰ συμπληρωθῆ καὶ πάλιν διὰ λατύπης. Τὸ πλάτος τῶν 4.20 μ. δεικνύει ὅτι εἰς τὴν ἔκτασιν αὐτὴν ἀντιστοιχοῦν τὸ κρηπίδωμα καὶ ἡ περίστασις. Οἱ ἐσωτερικοὶ τοῖχοι τοῦ καθ' αὐτὸ ναοῦ, ὡς ἐλαφρότεροι, θὰ εἶχον ἄλλας θεμελιώσεις ὑψηλότερον, τῶν ὁποίων δὲν εὑρέθησαν πέρυσιν ἴχνη ἐπὶ τοῦ βράχου.

Ἐκ τῶν λίθων τοῦ ναοῦ ἔχομεν ὀλίγα τεμάχια, κατ' ἀκολουθίαν, μέχρι στιγμῆς, κάθε ἀναπαράστασις εἶναι ἀβεβαία:

I. Ἓν τεμάχιον, διαστάσεων 0,475 x 0,40 x 0,31 μ. προερχόμενον πιθανῶς ἐκ *κυβολίθων τῶν τοίχων* τοῦ ναοῦ καὶ σῴζον εἰς τὸ ἓν πλάγιον καλῶς εἰργασμένην ἀναθύρωσιν.

II. Μέγα πλῆθος θραυσμάτων ἐκ τῶν *σπονδύ-*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

λων τῆς περιστάσεως, ἐξ ὧν ἓν μόνον σῴζει σημαντικὰ τμήματα τῶν ραβδώσεων, χορδῆς 0,20[2] (βέλος 0,02[3]), θὰ ἀνῆκε εἰς σπόνδυλον, διαμέτρου 1.30 μ. (μὲ 20 ραβδώσεις). Ἡ θέσις του εἰς τὸ ὕψος τοῦ κίονος εἶναι ἄγνωστος καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν γνωρίζομεν πόση ἦτο ἡ κάτω διάμετρος τοῦ κίονος, οὔτε δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι αἱ ἐπιφάνειαι ἐπαφῆς τῶν σπονδύλων δὲν εἶχον ἀναθύρωσιν, ἀλλ' ἁπλῶς καλῶς λειασμένην ἐπιφάνειαν. Δὲν ἐσῴθη ὁ συνήθης ὀρθογώνιος τόρμος εἰς τὸ μέσον διὰ τὴν γόμφωσιν τῶν σπονδύλων. Ὁ μαλακὸς πωρόλιθος ἔχει ὑποστῆ μεγάλην φθορὰν ἐκ τῶν ὑδάτων τῆς βροχῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ ὅτι ὁ ναὸς ἦτο ἐν χρήσει ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα. Διὰ τὰς διαστάσεις του αὐτάς ὁ ναὸς δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν περίπου σύγχρονον τρίτον ναὸν τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος εἰς τὰς Θήβας (ΑΔ 1917, σ. 42), ἐξωτερ. διαστάσεων 22.85 x 46.25 μ., ὅπου οἱ σπόνδυλοι εἶναι διαμ. 1.314 - 1.60 καὶ ἡ ράβδωσις ἄνω χορδῆς 0,205 - 0,21 καὶ βέλους 0,021 μ.

Ἴσως εἰς τὸν ἀνώτατον σπόνδυλον (πρβλ. Korkyra I, σ. 31, εἰκ. 13) καὶ ὄχι εἰς ὑποτραχήλια ἀνήκουν τὰ δύο μικρὰ θραύσματα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑλικοῦ, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν τὸ 1962 ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τοῦ χώρου III (MR 92 καὶ 93, ΑΔ 18 (1963): Χρονικά, σ. 172).

III. Τῶν *κιονοκράνων* οὐδὲν τμῆμα εὕρομεν, οὔτε τά σημειούμενα ὑπὸ τοῦ Dörpfeld (ἑβδομὰς ἐργασιῶν 27.4 - 3.5.1914), ὁ ὁποῖος ἀρχικῶς τὰ ἀπέδιδεν εἰς τὸν 5ον, ἀργότερον ὅμως εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰ.

IV. Ἐκ τοῦ *ἐπιστυλίου* δὲν σῴζεται ἄλλο τμῆμα πλὴν θραυσμάτων τοῦ κανόνος μετὰ σταγόνων. Ὡρισμένα ἐξ αὐτῶν, εὑρεθέντα ἐντὸς τῶν ἐπιχώσεων τοῦ χώρου III, εἶναι ὄχι μόνον εἰς ἀρίστην κατάστασιν ἀλλὰ καὶ ἡμίεργα, ἐνῷ αἱ σταγόνες αἱ εὑρεθεῖσαι εἰς τὸν χῶρον τοῦ ναοῦ, ἐπὶ μακρὸν ἐκτεθεῖσαι εἰς τὸ ὕπαιθρον, ἔχουν ὑποστῆ μεγάλας φθορὰς ἐκ τῶν ὑδάτων τῆς βροχῆς. Κατὰ συνέπειαν τὰ τεμάχια αὐτὰ τοῦ χώρου III ἀπερρίφθησαν κατὰ τὴν κατεργασίαν ἀκόμη τῶν μελῶν τοῦ ναοῦ. Ἡ διάμετρος τῶν σταγόνων αὐτῶν εἶναι 0,062 μ. προδίδουσα τὸ μέγεθος τοῦ κτηρίου (εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1962 αἱ εὑρεθεῖσαι εἰς τὰς ἐπιχώσεις τοῦ χώρου III ἀπεδόθησαν εἰς τὸν ἀρχαιότερον ναόν, ἀλλὰ τὰ νέα στοιχεῖα πείθουν ὅτι αὗται ἀνήκουν εἰς τὸν νέον ναόν).

V. Τοῦ *διαζώματος* εὑρέθη πέρυσιν μικρὸν θραῦσμα τριγλύφου, τὸ ὁποῖον δίδει συνολικὸν πλάτος περίπου 0,60 μ. ὑπενθυμίζον τὸ πλάτος τῶν τριγλύφων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος. Μετόπης οὐδὲν θραῦσμα ἀνεγνωρίσθη.

VI. Ὁ ναὸς ἔφερεν ἄνωθεν τοῦ διαζώματος *γεῖσον*, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐσῴθησαν μόνον σταγόνες τῶν προμόχθων (διαμ. 0,062 μ.). Μέγα πλῆθος τῶν πολὺ ἐφθαρμένων αὐτῶν σταγόνων εὑρέθη εἰς τὸν χῶρον τοῦ ναοῦ. Ἐκ τοῦ χώρου αὐτοῦ προέρχονται καὶ αἱ δέκα σταγόνες, αἱ συλλεγεῖσαι πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ ἄλλοτε Ἐφόρου Κερκύρας κ. Καλλιπολίτη.

VII. Πιθανῶς *ὡς στέψις τοῦ γείσου* ἢ ἀνεξάρτητον μέλος ὑπῆρχε τὸ μέγα δωρικὸν κυμάτιον (Hawk's beak), ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὡς τὰ ἄλλα μέλη ὑλικοῦ ἐνίοτε ὅμως ροδίζοντος, τοῦ ὁποίου ἐσῴθησαν πολλὰ τεμάχια. Δύο ἡμίεργα εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν ἐπιχώσεων τοῦ χώρου III (MR 95 καὶ 98. Βλ. ΑΔ 18 (1963): Χρονικά, σ. 173) καὶ πολλὰ τελειωμένα εἰς τὸν χῶρον τοῦ ναοῦ καὶ ἐντὸς τῶν μεταγενεστέρων ἐπιχώσεων τοῦ χώρου IV. Τὸ βαρὺ τοῦτο κυμάτιον, μὴ ἀπαντῶν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἐνθυμίζει ἰταλιωτικὰς ἀρχιτεκτονικὰς μορφὰς (βλ. Shoe, Profiles of Western Greek Mouldings σ. 35 κ.ἑ.). Πάντως εἰς ἀττικὴν ἔμπνευσιν ὀφείλονται ἰταλιωτικαὶ ἀρχιτεκτονικαὶ μορφαί, ὅπως ἐν Shoe, πίν. V, 4 ὅπου ἐντάσσεται καὶ τὸ ἐκ τοῦ «Ἡραίου» παράδειγμα.

VIII. Ὁ πώρινος οὗτος ναὸς ἔφερεν ἄνω μαρμαρίνην στέγην ἐκ μεγάλων *στρωτήρων* καὶ *καλυπτήρων* κορινθιακοῦ τύπου ἐκ λευκοῦ νησιωτικοῦ μαρμάρου. Τὸ πλάτος τῶν καλυπτήρων εἶναι 0,24 μ. καὶ τὸ μῆκος ἄγνωστον, τῶν δὲ στρωτήρων τὸ πλάτος πιθανῶς 0,70 μ. (ὅσον καὶ τῶν ἀκραίων στρωτήρων - σιμῶν) καὶ τὸ μῆκος ὀλίγον μεγαλύτερον.

Εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς μιᾶς στενῆς πλευρᾶς ἑκάστου στρωτῆρος ὑπάρχει ὑποδοχή, πλάτ. 0,12 μ., ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐγομφοῦτο ὁ ὑποκείμενος στρωτήρ. Εὑρέθησαν πολλὰ θραύσματα τῆς κεραμώσεως αὐτῆς, ὅλα ἔχοντα τὸ χαρακτηριστικὸν ὅτι τὸ μάρμαρόν των ἔχει ἀσβεστοποιηθῇ ἐκ πυρκαϊᾶς.

Εἰς τὸν χῶρον IV εὑρέθησαν τὸ 1963 καὶ τὸ 1964 ἐντὸς μεταγενεστέρου (μεσαιωνικοῦ;) στρώματος τεμάχια ἐκ τῆς ἀνωδομίας τοῦ ναοῦ. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν καὶ τεμάχια λεοντοκεφαλῶν - ὑδρορροῶν, τὰ ὁποῖα ἀνῆκον εἰς τὴν σίμην τοῦ ναοῦ. Μὲ αὐτὰ ὅμως πάλιν τὰ τεμάχια εἶναι πανομοιότυποι αἱ μαρμάριναι σίμαι, αἱ ὁποῖαι εἶναι σήμερον κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκόμη ἐντειχισμέναι εἰς τὴν Βασιλικὴν τῆς Παλαιοπόλεως, ἄρα καὶ αὐταὶ προέρχονται ἀπὸ τὸν ἴδιον ναὸν τοῦ Mon Repos[1].

1. Ἡ σίμη αὐτὴ τοῦ ναοῦ ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας μελέτης, ἡ ὁποία θὰ ἐκδοθῇ προσεχῶς.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἡ εἰς τὰς ἐπιχώσεις εὑρεθεῖσα λατύπη εἶναι ἐκ τοῦ αὐτοῦ μαρμάρου μὲ τὴν κεράμωσιν τοῦ ναοῦ καὶ προέρχεται ἀπὸ τὴν κατεργασίαν τῶν μερῶν τούτου.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ, τέλος, μαρμάρου, ὅπως αἱ κέραμοι καὶ αἱ σίμαι, εἶναι καὶ ὀλίγα τεμάχια γλυπτῶν ἀνήκοντα εἰς ἀνθρωπίνην μορφὴν καὶ ἵππους. Ἡ εἰς αὐτὰ παρατηρουμένη διάβρωσις ἐκ τῆς βροχῆς ὑποδηλοῖ ὅτι ἔχουν παραμείνει ἐπὶ μακρὸν ἐκτεθειμένα εἰς τὸ ὕπαιθρον, εἶναι ἄρα πιθανὸν ὅτι προέρχονται ἀπὸ μαρμάρινα ἀκρωτήρια, τὰ ὁποῖα διεκόσμουν τὰ ἄκρα καὶ τὸ κέντρον τῆς στέγης. Ὁ Dörpfeld εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του ἀναφέρει ὅτι εἶχεν εὕρει ἀρκετὰ τοιαῦτα θραύσματα, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ὑπάρχουν εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Μουσείου Κερκύρας.

Ὁ αὐτὸς πώρινος ναὸς μὲ τὴν μαρμαρίνην στέγην ἀνήκει εἰς τούς χρόνους περὶ τὰ τέλη τοῦ 5ου αἰῶνος π.Χ., ὅπως ἀποδεικνύεται πρὸ πάντων ἀπὸ τὸν τύπον τῶν λεοντοκεφαλῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ (ἀττικῆς ἐμπνεύσεως) κυμάτιον τῆς σίμης, καὶ τὰς ἄλλας ἀρχιτεκτονικὰς λεπτομερείας.

Ἡ ἐπιβλητικὴ πάλιν ἀρχαϊκὴ πηλίνη κεράμωσις, τῆς ὁποίας πολλὰ τεμάχια εὑρέθησαν ἐρριμμένα ἐντὸς τῶν ἐπιχώσεων ὄπισθεν τοῦ ἀναλήμματος τοῦ 400 π.Χ., ἀνήκει εἰς ναὸν τοῦ τέλους τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος. Ἡ θέσις τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἐκείνου ναοῦ δὲν εὑρέθη καὶ δὲν φαίνεται ὅτι εἶχε σχέσιν μὲ τὴν θέσιν τοῦ νεωτέρου. Εἶναι πιθανὸν ὅτι οἱ κυβόλιθοί του ἔτυχον νέας κατεργασίας μετὰ τὴν καταστροφήν του κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ νεωτέρου ναοῦ (τεμάχια εὑρεθέντα εἰς τὸν χῶρον III εἰς τὴν ἐπίχωσιν ὄπισθεν τοῦ ἀναλήμματος). Τοιαύτη νεωτέρα κατεργασία παρετηρήθη καὶ εἰς ἄλλα ἀρχαϊκὰ ἢ πρώϊμα κλασσικὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, τῶν ὁποίων ἡ ἀρχικὴ θέσις παραμένει ἄγνωστος, ὅπως π.χ. τὸν ἐγχάρακτον ρόδακα MR 89 τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1962 (ΑΔ 18 (1963): Χρονικά, Πίν. 203 γ) ἕνα ὡραῖον ἀστράγαλον, ὁ ὁποῖος εὑρέθη πέρυσιν εἰς τὰ ἐπιφανειακὰ χώματα τοῦ χώρου IV (Πίν. 439 ε) κλπ.

Ἡ λατύπη συνδέει χρονικῶς τὸν νεώτερον ναὸν μὲ τὸ ἀνάλημμα εἰς τοὺς περὶ τὰ 400 χρόνους.

Τόσον αἱ πρῶται ἔρευναι (1914) ὅσον καὶ αἱ νεώτεραι (1962 - 1964) δὲν ἀπέληξαν εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ βωμοῦ, ἡ ἀναμενομένη πάντως θέσις του εἶναι πρὸς Α. τοῦ ναοῦ. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἡ ὅλη προέκτασις τῆς ΒΑ. γωνίας τοῦ ἀναλήμματος εἶναι σχετικὴ μὲ τὴν θέσιν τοῦ βωμοῦ, ἀλλ' ἡ μεγάλη διάβρωσις, τὴν ὁποίαν ἔχει ὑποστῆ ἐκεῖ ὁ βράχος, φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν αἰτία τῆς καταστροφῆς τῶν ἰχνῶν τῶν ἐλαφρῶν θεμελιώσεων τοῦ βωμοῦ. Αἱ εἰς τὰς ἐπιχώσεις τοῦ χώρου III ἀνευρεθεῖσαι στρώσεις μὲ κεκαυμένα χώματα, ἄνθρακας, κεκαυμένα ἀγγεῖα καὶ ὀστᾶ πιθανῶς σχετίζονται μὲ τὸν βωμόν.

Ἀπὸ τοὺς ναΐσκους καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα, τῶν ὁποίων ἡ ὕπαρξις ὑπετέθη ἐκ τῶν εὑρεθέντων τὸ 1963 πηλίνων τμημάτων τῆς στέγης, δὲν εὑρέθησαν καὶ πάλιν ἴχνη τῶν θεμελίων, εὑρέθησαν ὅμως μερικὰ νέα τεμάχια τῶν κεραμώσεών των.

Π. ΚΑΛΛΙΓΑΣ

3. Τὰ κτίσματα τοῦ χώρου I (κατὰ Dörpfeld «Κρήνη»)

«Κρήνην» εἶχε βαπτίσει ὁ Dörpfeld τὰ κτηριακὰ λείψανα τοῦ χώρου I, διὰ τὰ ὁποῖα ἔγινε λόγος καὶ εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1962. Εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του μάλιστα παρενεβάλλετο καὶ σχέδιον, ὅπου οὗτος ἀπεπειρᾶτο καὶ ἀναπαράστασιν τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τῆς «κρήνης» (Σχέδ. 2). Κατὰ τὴν γνώμην μας ἡ ἑρμηνεία καὶ ἡ ἀναπαράστασις εἶναι ἐσφαλμέναι, ὡς βασισθεῖσαι εἰς τὴν ὄχι ὀρθὴν σύνδεσιν τῶν ἀρχαίων πρὸς τὴν ἀτραπὸν τοίχων μὲ τὴν πρὸς νότον ἤτοι πρὸς τὴν πλαγιὰν τοῦ λόφου ὑδαταποθήκην, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπῆλθε σύγχυσις. Ἐπιβάλλεται λοιπὸν ἡ ἐπανεξέτασις τοῦ ὅλου θέματος: Πρὸς Β. ὑπάρχουν δύο παράλληλοι ἀρχαῖοι τοῖχοι. Ἐξ αὐτῶν ὁ βορειότερος ἀποτελεῖται ἀπὸ λιθοπλίνθους ἐκ σκληροῦ ἀσβεστολιθικοῦ ὑλικοῦ τύπου Σινιῶν Κερκύρας. Ἀπὸ τὸν τοῖχον αὐτὸν ἐξετείνοντο πρὸς Β. δύο κάθετοι τοῖχοι, τῶν ὁποίων σήμερον δὲν ἔχει ἀπομείνει τίποτε, μόνον αἱ κοῖται των ὑπάρχουν (πλάτους 1.50 μ.) καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ κυρίου τοίχου σημεῖα ἐπαφῆς των μὲ αὐτόν, ἰδίως εἰς τὴν εὐθυντηρίαν. Εἶναι ἄγνωστον ἐὰν τὸ κτίσμα τοῦτο ἐκλείετο πρὸς Β. εἰς ἀπόστασιν 5.10 μ., ὅπως σημειώνει εἰς τὸ σχέδιόν του ὁ Dörpfeld. Ὁ χῶρος, ὁ ὁποῖος σχηματίζεται ἀπὸ τὸν σῳζόμενον τοῖχον καὶ τοὺς δύο καθέτους ἐξαφανισθέντας τοίχους, μήκους 5.35 (κατὰ Dörpfeld μήκους 6.20 μ.) καὶ βάθους 5.10 μ., κατὰ Dörpfeld, εἶναι ἀκόμη ἐπεστρωμένος μὲ περίπου τετραγώνους πλάκας (πλευρᾶς ἑνὸς περίπου μέτρου) ἐκ μαλακοῦ εὐθρύπτου ψαμμολίθου.

Τὸν χῶρον αὐτὸν ὁ Dörpfeld συνέδεε μὲ τὴν ὀλίγον νοτιώτερον καὶ ὑψηλότερον ἐπὶ τοῦ λόφου κειμένην ὑδαταποθήκην καὶ ἐθεώρει τὸ σύνολον ὡς κρήνην. Τὸν ἀνωτέρω περιγραφέντα χῶρον ἐθεώρησεν ἀρχικῶς ὡς «κάτω ὑδαταποθήκην». Κατόπιν ὅμως ὑπέθεσεν ὡς πρόστασιν, εἰς τὴν βορείαν, μὴ σωθεῖσαν πλευράν, τῆς ὁποίας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ἐτοποθέτει μικροὺς κίονας (πιθανῶς δὲ καὶ εἰς τὰ πλάγια) καὶ συνεπλήρωνεν εἰς τὸν ὀπίσθιον, τὸν σήμερον σῳζόμενον τοῖχον, λεοντοκεφαλὰς - ὑδρορρόας, διὰ τῶν ὁποίων ἐχύνετο τὸ ὕδωρ ἀπὸ τὸν «ἄνω» εἰς τὸν κάτω χῶρον. Ἀλλ' ἡ ἄνω ὑδαταποθήκη εἶναι ἐκτισμένη διὰ μικρῶν λίθων «κολυμβητῶν» ἐντὸς ἀσβεστοκονίας καὶ εἶναι σαφῶς μεταγενεστέρα, ἴσως μάλιστα καὶ νεωτέρων χρόνων, ἂν κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ τοὺς σωλῆνας μὲ ὑαλώδη ἀλοιφὴν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, οἱ ὁποῖοι εὑρέθησαν παρ' αὐτὴν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1962. Καταρρέει λοιπόν τὸ πρῶτον στήριγμα διὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Dörpfeld.

Ὁ μεταξὺ αὐτῆς τῆς ἄνω ὑδαταποθήκης καὶ τοῦ βορείου κτίσματος τοῖχος εἶναι ἀσφαλῶς ἀρχαῖος, ἀλλ' ἡ σχέσις του μὲ τὸ βόρειον κτίσμα εἶναι ἀσαφής. Ἐπ' αὐτοῦ, ὅπως καὶ ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ βορείου κτίσματος καὶ ἐπὶ τοῦ μεταξὺ αὐτῶν χώρου, κατεσκευάσθη εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν (ὑστεροελληνιστικήν;) ἐντελῶς πρό-

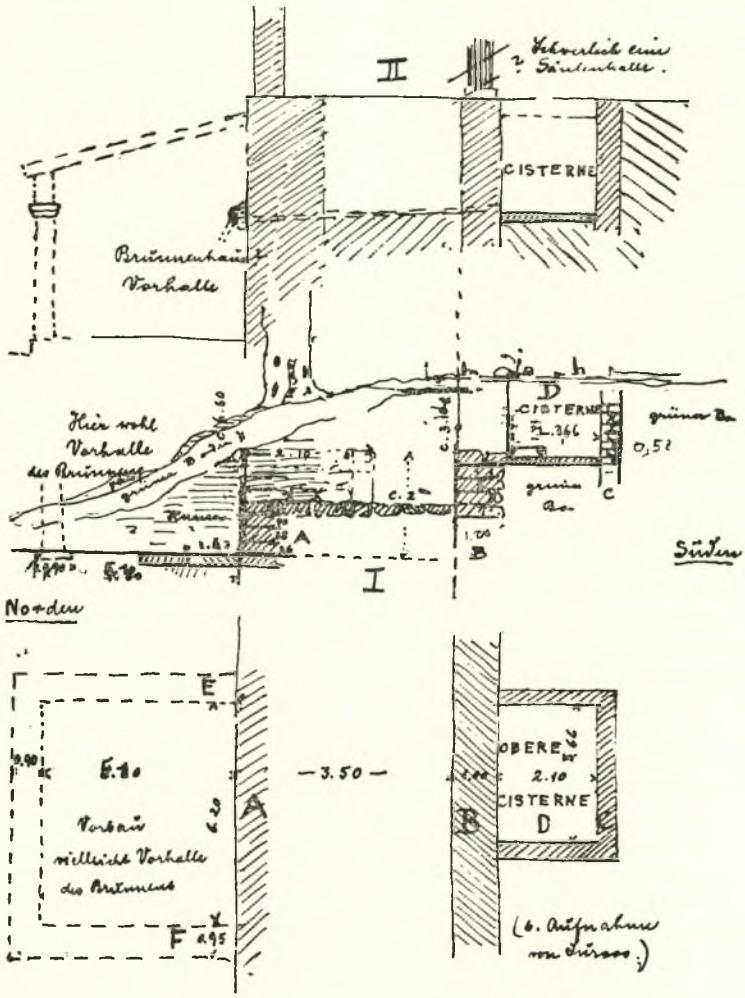

Σχέδ. 2. Σχέδια τοῦ Dörpfeld ἀναφερόμενα εἰς τὰ κτίσματα τοῦ χώρου I

χειρος τοῖχος, ἐκ διαφόρων παλαιοτέρων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, σπονδύλων καὶ κιονοκράνων διαφόρων μεγεθῶν καὶ ἐποχῶν κλπ.

Κατὰ τὴν γερμανικὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1914 τὸ μεσαῖον τμῆμα τοῦ προχείρου τούτου κατασκευάσματος, τοῦ ὁποίου εἶναι γνωστὸς ὁ προορισμός, διελύθη, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κάτω ἀρχαῖον μέρος καὶ ἐξήχθησαν ἐξ αὐτοῦ τὰ προαναφερθέντα παλαιὰ ὑλικά. Τὰ πλάγια δὲν ἐθίγησαν τότε, διότι δὲν εἶχεν ἐπεκταθῆ εἰς αὐτὰ ἡ ἀνασκαφή, δι' αὐτὸ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

δὲ παραμένουν ταῦτα σήμερον πυργοειδῶς ἀνυψούμενα ἑκατέρωθεν τοῦ χαμηλοτέρου κεντρικοῦ τμήματος τῶν ἐρειπίων (βλ. ΑΔ 18 (1963): Χρονικά, σ. 161). Ἀπὸ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἐκεῖνα μέλη μερικὰ εἶχον μεταφερθῆ ἤδη τότε εἰς τὸ Μουσεῖον, ὅπως π.χ. τὸ ἐπίκρανον Korkyra I, πίν. 20 β καὶ εἰκ. 69, σ. 88 - 89 καὶ τὰ κιονόκρανα πίν. 21 β καὶ ἄλλα τινά, τὸ μεγαλύτερον ὅμως μέρος παρέμεινεν ἐπὶ τόπου. Ἐξ αὐτῶν πάλιν σημαντικὸς ἀριθμὸς ἀπωλέσθη δυστυχῶς εἰς τὸ διαρρεῦσαν διάστημα ὑπὸ ἀγνώστους ἀκόμη συνθήκας. Τὰ διασωθέντα εἶναι αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἀναφέρω εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1962 καὶ τὰ ὁποῖα, ἐκτὸς ἀπὸ μερικοὺς μεταγενεστέρους μονολίθους κίονας, μετεφέρθησαν τὸ 1964 εἰς τὸ Μουσεῖον.

Ὁ βόρειος ἀρχαῖος τοῖχος, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ὁ ὀπίσθιος τῆς ὑπὸ τοῦ Dörpfeld ἀρχικῶς κληθείσης « κάτω ὑδαταποθήκης », εἶχεν ἀποκλίνει λόγῳ τῶν ὠθήσεων τῶν ὄπισθεν χωμάτων ἀπὸ τὴν κατακόρυφον καὶ εἰς ἐκ τῶν λίθων τῆς ἄνω σειρᾶς εἶχεν ἤδη καταπέσει, ὅταν ἐπανήρχισαν ἐκεῖ αἱ ἀνασκαφαὶ τὸ 1962 (Πίν. 440 α - β). Τὸ 1964 ἐπανεφέρθη οὗτος εἰς τὴν ἀρχικήν του θέσιν μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ γλύπτου κ. Γκιόκα καὶ ἔγινεν εἰς τὴν ἄνω ἐπιφάνειάν του μικρὰ στερεωτικὴ ἐργασία.

Ὁ σκοπὸς τοῦ βορείου τούτου κτίσματος εἶναι σήμερον ἄγνωστος, πάντως πρέπει νὰ ἀποκλεισθοῦν αἱ ὑποθέσεις τοῦ Dörpfeld, διότι οὔτε ὁ τοῖχος σῴζει ἴχνη διαβρώσεως ἀπὸ τὰ δῆθεν ἐκ τῶν ἄνω ἐρχόμενα ὕδατα, οὔτε ὑπάρχουν εἰς τὸν πρὸ αὐτοῦ χῶρον ἴχνη παρουσίας ἄλλοτε δεξαμενῆς ἀντλήσεως ὕδατος, οὔτε ἡ ἐκ μαλακωτάτου ψαμμολίθου πλακόστρωσις τοῦ ὅλου χώρου θά ἀντεῖχεν εἰς τὴν ἐκ τοῦ διαχεομένου ἔστω ὕδατος φθοράν. Ὁπωσδήποτε ὁ χῶρος ἦτο εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἐστεγασμένος, ὅπως ἀκριβῶς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ἐκ μαλακοῦ ψαμμολίθου δάπεδον. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἐν συνδυασμῷ καὶ μὲ τὴν παρουσίαν φρέατος ἀμέσως ἔξωθεν αὐτοῦ εἰς τὸ δυτικόν, ἴσως νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἦτο ἀναπαυτήριον τῶν προσκυνητῶν, οἱ ὁποῖοι ἀνήρχοντο ἀπὸ τὴν κάτω πόλιν μεταβαίνοντες εἰς τὸ Ἱερόν. Διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ κτίσματος βασιζόμεθα κατ' ἀνάγκην εἰς τὸν μόνον διασωθέντα τοῖχον. Ἡ χρῆσις τοῦ σκληροῦ ἀσβεστολίθου καὶ ἡ ἐν γένει ποιότης τῆς ἐργασίας ἐπιτρέπουν τὴν χρονολόγησίν του εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον.

4. Τὸ κτήριον Β τοῦ χώρου IV

Τὸ 1964 συνεχίσθη καὶ εἰς τὸν χῶρον IV κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλαγιὰν τοῦ λόφου κάτωθεν τοῦ ἀναλήμματος ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τοῦ κτίσματος Β, τὸ ὁποῖον ἀνεσκάφη καὶ τὸ 1963. Μικρὸν τμῆμα τοῦ δυτικοῦ τοίχου του εἶχεν ἀποκαλυφθῆ ἤδη τὸ 1914 ἀπὸ τὸν Dörpfeld. Εἶναι ὁ εἷς ἀπὸ τοὺς δύο « dünnere Mauern », τοὺς ὁποίους οὗτος ἀναφέρει εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς τελευταίας ἑβδομάδος τῆς ἀνασκαφῆς (4 - 10 Μαΐου). Μὲ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν ἐτῶν 1963 καὶ 1964 ἤλθον εἰς φῶς τρεῖς τοῖχοι τοῦ κτίσματος τούτου, ἐκ τῶν ὁποίων εἷς δυτικὸς βαίνων παραλλήλως πρὸς τὸν λόφον, εἷς βόρειος βαίνων πρὸς ἀνατολὰς ἐπὶ μῆκους 15 μ. ὅπου διακόπτεται ἀπὸ δύο προεξεχούσας πλάκας καὶ τρίτος ἐκκινῶν ἀπὸ τὸν δυτικὸν τοῖχον εἰς ἀπόστασιν 6.80 μ. ἀπὸ τὴν ΒΔ. γωνίαν καὶ παρουσιάζων κατώφλιον θύρας, πλάτους 1.10 μ.

Τοῦ δυτικοῦ τοίχου ἡ ἀνατολικὴ ὄψις εἶναι ἐπενδεδυμένη μὲ ὀρθίας κεραμίδας στέγης, ὅπως ἦτο καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ κτίσματος Α τοῦ χώρου III, πιθανῶς διὰ τὴν ἀπομόνωσιν ἐκ τῆς ὑγρασίας. Ἂν ὄντως εἶναι αὐτὸς ὁ λόγος, ὁ δι' αὐτοῦ ὁριζόμενος χῶρος θὰ ἦτο ὑπαίθριος.

Αἱ δύο πλάκες, αἱ ὁποῖαι διακόπτουν τὸν βόρειον τοῖχον εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς ἀνασκαφῆς, ἀποτελοῦν πιθανῶς τμήματα ἑνὸς κατωφλίου εἰσόδου, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ἄλλοτε μεγαλύτερον. Εἰς τὴν εἴσοδον αὐτὴν φαίνεται πιθανὸν ὅτι ὡδήγουν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ ἑλληνιστικὸς δρόμος, ὁ ὁποῖος εἴδομεν ὅτι ἔβαινε παραλλήλως πρὸς τὸ βόρειον σκέλος τοῦ ἀναλημματικοῦ περιβόλου τοῦ ἱεροῦ, καὶ ἀφ' ἑτέρου μία ὁδὸς ἀνερχομένη ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Ὁ βόρειος τοῖχος (Πίν. 440 γ) ἔχει τὴν ὄψιν πρὸς Β. καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ μεγάλας πλακοειδεῖς λιθοπλίνθους σκληροῦ λευκοῦ ἀσβεστολίθου, τύπου Σινιῶν. Ὁ ὄπισθεν αὐτοῦ νότιος χῶρος εὑρίσκεται εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον.

Ἓν ἐπίμηκες, κτιστὸν κατασκεύασμα, τὸ ὁποῖον ἐφάπτεται τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς του καὶ εἶχεν ἐν μέρει ἀνασκαφῆ τὸ 1963, ἀπεκαλύφθη τὸ 1964 ἐξ ὁλοκλήρου καὶ εὑρέθη ἔχον μῆκος 5.20 καὶ πλάτος 1 μ. (Πίν. 440 δ). Εἶναι ἀμελῶς κατεσκευασμένον ἐκ λίθων διαφόρων μεγεθῶν καὶ δὲν ἔχει ὀργανικὴν σχέσιν μὲ τὸν ὄπισθεν βόρειον τοῖχον. Ἡ σημασία του εἶναι ἐντελῶς ἀβεβαία, δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ εἶναι θεμέλιον βάθρου κάποιου ἀναθήματος, μολονότι δὲν σῴζονται ἴχνη συνδέσεως εἰς τοὺς λίθους

Τὸ κτίσμα Β ἐχρονολογήθη εἰς τοὺς πρωΐμους ἑλληνιστικοὺς χρόνους, ἀπὸ τὰ ὄστρακα τῆς ἐπιχώσεως τῆς ΒΔ. γωνίας, ἡ ὁποία ἐν μέρει εἰσδύει ὑπὸ τὸ θεμέλιόν του. Ὁ προορισμός του παραμένει ἀκόμη ἄγνωστος.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ εἰς ἀπόστασιν 7 μ. δυτικῶς τοῦ κτίσματος ἀποκαλυφθεὶς ἀρχαῖος τοῖχος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἤδη εὑρεθῆ ἀπὸ τὸν Dörpfeld (εἶναι, ὡς φαίνεται, ὁ δεύτερος τῶν ὑπ' αὐτοῦ χαρακτηρισθέντων ὡς «dünnere Mauern»), ἦτο ἀναλημματικὸς καὶ συνεκράτει ἐπικλινὲς ἐπίπεδον ἀνερχόμενον ἀπὸ τὸ κτίσμα Β πρὸς τὸν λόφον καὶ εἰσερχόμενον εἰς τὸ ἱερὸν διά τινος, μὴ εὑρεθέντος προπύλου.

5. Παράρτημα: Ἡμερολόγιον τοῦ Dörpfeld

4. Arbeitswoche vom 13 - 19 April 1914

Wegen des griech. Osterfestes, das am 19. April ist, wurde in dieser Woche nur 4 Tage (vom Montag bis Donnerstag) gearbeitet.

1.....[1].

2. Dafür wurde eine 2. Grabung im Park von Monrepos begonnen und zwar an dem viereckigen Plateau, das sich nach Süden an die Analipsis-Höhe anschliesst und bis zu dem Tor mit dem Wächterhause reicht. Diese Höhe wird von einigen Forschern für die Akropolis von Kerkyra gehalten. Das etwa 100 m. in Quadrat messende Plateau hat eine künstlich hergerichtete Gestalt, ist aber ein natürlicher Hügel. Als es vom König Georg gekauft und durch einen Fahrweg von der Nordseite zugänglich gemacht wurde, kam die nördliche Grenzmauer zu Tage und lieferte mehrere altdorische Kapitelle. An derselben Stelle wurde jetzt die Grabung begonnen. Es kamen zwei parallele antike Mauern aus regelmässigen Kalksteinquadern zu Tage, die vermutlich die ganze Akropolis umgeben. Sie sind sehr stark nach aussen umgefallen und dann ist die innere dünnere Mauer durch einen Aufbau von allen möglichen alten Baugliedern gestützt worden. In der nebenstehenden Skizze I ist der Durchschnitt gezeichnet, wie er früher (vor der Senkung) war. In der Skizze II ist angedeutet, wie die beiden Mauern ergänzt werden können (als Träger einer Säulenhalle?).

A besteht aus Schichten harten Kalksteins von 28 und 38 - 40 cm, die eine isodome Fassade bilden. Steinlängen 75, 89, 98, 101. Die unterste Schicht der harten Steine über dem weichen Fels springt um 8 cm vor, die oberen Schichten vor (aber weiter östlich nicht). In den weichen Fels sind Platten desselben Materials von 1.01 (1.04) Breite und 1.08 Länge eingefügt. Mauer B besteht aus den gleichen Quadern harten Kalk, sie ist aber umgestürzt, wie auf S. 78 des roten Buches gezeichnet ist. Ueber A und B ist im Mittelalter[2] die späte Mauer aus altdorischen Kapitellen und Triglyphen und anderen Baugliedern errichtet worden die wir abgebrochen haben und deren Steine ins Museum geschafft sind.

D ist eine aus kleineren Steinen gebaute Kammer, die sicher als oberer Wasserbehälter gedient hat, weil ihre Wände und ihr Fussboden mit Stuck für Wasser übergezogen sind. Ausserdem mündet in der S.O. Ecke, wie sich später herausstellte ein Bleirohr.

5te Arbeitswoche. 20 April-26 April[3]

I. Anfang d. Grabungen nach dem Oster-Fest am 22ten April. Hinter dem Haus mit Stuck wird ein Grab nach Süden gezogen, der bisher nur gewachsenen Boden ergibt. Das «Haus» stellt sich als Zisterne heraus (s.S. 61a)[4], die in den gewachsenen Boden hineingebaut und an die innere der beiden Akropolismauern angebaut war. Die Länge ist unbekannt (= 3.66)[5], die Breite beträgt 2.14 m. An der Süd-Ost Ecke der Zisterne finden wir an der oberen Bank der Mauer ein Bleirohr von 30 mm. Durchmesser.

In dem späteren Aufbau der äusseren Stützmauer d. Akropolis wird unter dem östlichen Ölbaum ein Ecktriglyph herausgezogen, der oben etwa 43 c. unten etwa 46 c. Breite beträgt. Die Glyphen sind oben mit geschwungenem Spitzbogen abgeschlossen. Höhe 0,785 m. Am westlichen Ölbaum wird auch der spätere Aufbau der äusseren Mauer abgebrochen und dabei einige Stücke der sehr feinen dorischen Kapitelle aus weissem Kalkstein aufgefunden.

6. Arbeitswoche vom 27. April - 3. Mai

II. Grabungsplatz: Akropolis in Monrepos

Bei Reinigung des *Brunnenhauses* an der Nordseite der sogen. Akropolis zeigt sich, dass von der Mauer A (s.S. 61) nach Norden zwei Quermauern abgehen E und F; erstere bindet mit einem Stein ein, der auf Gerung geschnitten ist,

1. Γίνεται λόγος περὶ ἀνασκαφῶν εἰς τὸ Καρδάκι. Ἀπὸ ἐδῶ, ὅπως καὶ ἀπὸ ἄλλα σημεῖα τοῦ ἡμερολογίου, παραλείπω ὅσα δὲν ἀφοροῦν εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἱεροῦ Mon Repos.

2. Ὁ τοῖχος εἶναι μᾶλλον ὑστεροελληνιστικός.

3. Ἡ ἑβδομὰς αὕτη εἶναι γραμμένη ἀπὸ ἄλλον καὶ μὲ γοτθικοὺς χαρακτῆρας.

4. Μεταγενέστεραι προσθῆκαι τοῦ ἰδίου τοῦ Dörpfeld μὲ λατινικοὺς χαρακτῆρας.

5. Βλ. ὑποσ. 4.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

die andere rechtwinklig. Es handelt sich wohl nicht um ein unteres Bassin, wie ich glaubte, sondern um eine Vorhalle, in der die Mündungen des Laufbrunnens angebracht waren. Sein Boden liegt etwa 2 m unter dem oberen Wasserbehälter, sodass die Mündungen etwa über dem Fels (der aus weichem Tertiärsandstein besteht) finden wir viele kleine Stücke einer dorischen Poros-Architektur und einer marmornen Sima und zahlreiche Stücke von marmornen Ziegeln. Bemerkenswert Fragmente dorischer Säulen, die auf einen Durchmesser

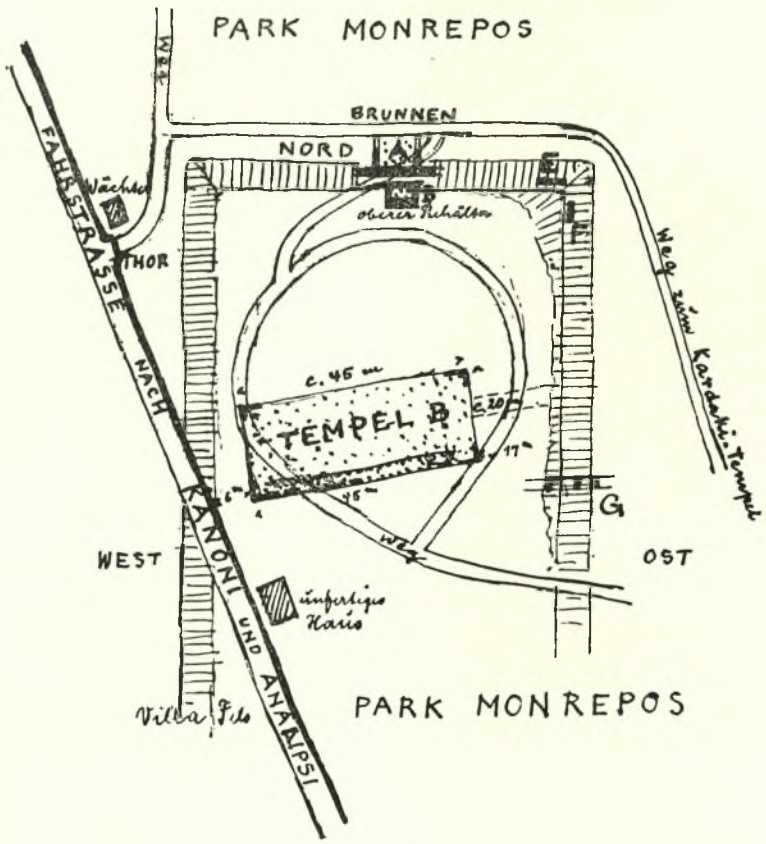

Σχέδ. 3. Πρόχειρον σχεδιογράφημα τοῦ Dörpfeld τοῦ ἱεροῦ τοῦ Mon Repos

in Menschenhöhe lagen. Vom Fussboden der Vorhalle sind 2 Steinreihen erhalten.

Südlich vom Brunnenhause A (hierneben) wurden bei Versuchsgrabungen auf dem hierneben gezeichneten viereckigen Plateau, das gewöhnlich als Akropolis bezeichnet wird, Reste eines Tempels B (Σχέδ. 3) gefunden, der etwa in der Mitte des Platzes gelegen hat. Dort ist zunächst die Einarbeitung in den gewachsenen Felsen für die südliche Langseite des Tempels freigelegt und dann nach den Ecken des Baues gesucht worden. Diese liegen viel tiefer und waren aus Quadern aufgebaut. In den Schutt von 1.30 m. schliessen lassen und wegen der Echinus-Form auf das 5. oder besser 4[6]. Jahrhundert als Erbauungszeit. Da früher bei Anlage des Weges beim Brunnenhaus ältere Stirn-Ziegel aus Ton (Löwenkopf und Gorgoneion) gefunden sind, kann nördlich von unserem Tempel B ein älterer Tempel gelegen haben. Dieser muss einmal ausgegraben und untersucht werden. Zu ihm werden einige der beim Brunnenhaus gefundenen Bauglieder gehören, z. B. die Triglyphe, die sich nach unten verbreitert.

6. Ἡ φράσις «oder besser 4.» (Jahrhundert) προσετέθη ἄνωθεν ὑπὸ τοῦ Dörpfeld.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Wir suchen auch die Stützmauer der Akropolis festzustellen und finden sie an der N.W. Ecke noch erhalten. Der weiche Sandstein, auf dem die Mauer steht, hat aber dem Drucke der Mauer nachgegeben und so ist (wie der Durchschnitt auf S. 80 meines roten Notizbuches zeigt) der obere Teil der Mauer umgefallen und auch dem unteren Teile droht dasselbe Schicksal. Die Mauer ist nur 1.40 m. dick und besteht aus Kalksteinen von etwa 0,60 m. Höhe, die mit kleineren Steinen hintermauert sind.

7. Woche vom 4 - 10 Mai 1914.

Die Grabungen im Park Monrepos werden fortgesetzt und zum Abschluss gebracht. Es ist die letzte Woche der diesjährigen Arbeit, da der Kaiser am 4. Mai nach einem letzten Besuche des Museums Korfu verlassen hat. Am 10. Mai bin ich selbst abgereist und habe bis Anfang Juni auf Leukas gewohnt.

Am Tempel B wurden zunächst die 4 Ecken aufgesucht und gefunden. Darnach hatte er eine Länge von 45 m und eine Breite von 20 m. An den kurzen Seiten standen 6, an den Langseiten wohl 14 Säulen. Die marmornen Simen waren mit Ranken und Löwenköpfen ausgestattet, wie es bei Tempeln des 4. Jahrhunderts üblich war. Das Material des Baues selbst ist poröser Sandkalkstein wie beim Gorgo-Tempel.

Da unter den zahllosen Marmorfragmenten, die bei den Grabungen am Tempel B zu Tage kamen, auch einige Skulpturstücke waren, ist es möglich, dass der Tempel mit marmornen Giebelgruppen ausgestattet war. In diesem Falle kann zu diesen auch behelmter Athena-Kopf gehören, der mir in dem benachbarten Garten der Familie Fels von dem Aufseher gezeigt wurde und der ins Museum gekommen ist. Er ist leider sehr stark beschädigt, aber noch als Athena zu erkennen.

Drei Ecken des Tempels mussten wieder zugeschüttet werden, weil sie gerade in den Parkwegen liegen, nur die NO-Ecke ist offen geblieben.

Im Osten des Tempels zogen wir einen Graben, um nach einem Altar zu suchen. Es wurde aber von einem solchen nichts gefunden. In einem Graben weiter südlich fand sich ein Rest der Stützmauer des Bezirks[7] und ein Paar dünnere Mauern. Bei ihnen wurden sehr viele Topfscherben gesammelt, die von korinth. und griech. Vasen stammen.

Am 10. Mai wurden die Ausgrabungen abgeschlossen und wegen des Ausbruches des Weltkrieges nicht wieder aufgenommen.

6. Συμπεράσματα

Συνοψίζω ἐδῶ δι' ἐλαχίστων τὰ ἀποτελέσματα τῶν μέχρι τοῦδε ἐργασιῶν εἰς τὸ Mon Repos.

Τὸ ἱερὸν ('Ηραῖον;) τοῦ λόφου τοῦ Mon Repos, τὸ σημαντικώτερον, ὅπως φαίνεται, τῆς πόλεως ἱδρύθη πιθανῶς κατὰ τὴν πρώτην ἤδη ἐποχὴν τοῦ ἀποικισμοῦ τῆς Κερκύρας (βλ. τὸ εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1963 ἀναφερόμενον τεμάχιον ποδὸς χαλκοῦ τρίποδος γεωμετρικῶν χρόνων).

Ὁ μέγας ναὸς μέ τὴν μεγαλοπρεπῆ πηλίνην στέγην ἀνηγέρθη εἰς τὰ τέλη τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος, ἀλλ' ἡ στέγη του φαίνεται ὅτι ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον ἀνενεώνετο τμηματικῶς.

Τὸν 6ον αἰῶνα προσετέθησαν εἰς τὸ ἱερὸν διάφορα μικρότερα κτήρια, ἐκ τῶν ὁποίων δύο ναΐσκοι ἀφιερωμένοι εἰς τὴν Ἀφροδίτην καὶ τὸν Ἑρμῆν. Δὲν πρέπει νὰ ἀποκλείεται ὅτι ἡ ἐκ πυρκαϊᾶς διαπιστωθεῖσα καταστροφὴ τοῦ ἱεροῦ ὠφείλετο εἰς τὰς συμφορὰς τῶν ἐμφυλίων πολέμων (427 - 410). Τὰ ἔτη τῆς ἠρεμίας ὅμως καὶ τῆς ἀνασυγκροτήσεως, τὰ ὁποῖα ἐπηκολούθησαν (410 - 375), ἐπέτρεψαν τὴν ριζικὴν ἀνανέωσιν αὐτοῦ, διὰ τῆς κατασκευῆς νέου μεγάλου ναοῦ, εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ ὁποίου διαπιστώνονται ἀθηναϊκαὶ καὶ ἰταλιωτικαὶ ἐπιδράσεις, καὶ διὰ τῆς ἀνεγέρσεως ἑνὸς ἐπιβλητικοῦ ἀναλήμματος-περιβόλου.

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἑπομένους αἰῶνας τὸ ἱερὸν ἐνεπλουτίσθη μὲ νέα κτίσματα, ὅπως εἶναι τὸ κτίσμα Δ τοῦ χώρου Ι (ἀναπαυτήριον;) καὶ τὸ κτήριον Β τοῦ χώρου IV ἔξωθι τοῦ περιβόλου.

Ἡ τελικὴ καταστροφὴ τοῦ νεωτέρου ναοῦ (πιθανὸν ἐκ πυρκαϊᾶς) καὶ ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ ἱεροῦ ἐπῆλθον κατὰ τοὺς τελευταίους ἑλληνιστικοὺς χρόνους, διότι ἀντικείμενα νεώτερα τοῦ τελευταίου ἡμίσεος τοῦ 1ου π.Χ. αἰ. δὲν εὑρέθησαν εἰς τὰς ἀνασκαφὰς (βλ. ΑΔ 18 (1963): Χρονικὰ σ. 179). Ἡ ὁλοκληρωτικὴ σχεδὸν λεηλασία τῶν λίθων τοῦ ναοῦ καὶ ἡ μερικὴ τῶν λίθων τῶν ἄλλων κτισμάτων τοῦ λόφου ὀφείλεται ἴσως εἰς τοὺς Ἐνετούς.

*

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΟΙΚΟΠΕΔΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΗ

Β' ἔκθεσις πεπραγμένων

Ἡ ἔκθεσις αὕτη περιλαμβάνει τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν, αἱ ὁποῖαι διεξήχθησαν εἰς τὸ κτῆμα τῆς κ. Ρ. Εὐελπίδη κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας τῶν

7. Δὲν εὑρέθη ἀκόμη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ἐτῶν 1963 καὶ 1964, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον διεξαχθῆ εἰς αὐτὰ τὰ προηγούμενα ἔτη καὶ τῶν ὁποίων πρώτη ἔκθεσις εἶχε δοθῆ εἰς τὸ ΑΔ 18 (1963): Χρονικά, σ. 180 κ.ἑ.). Λεπτομέρειαι δοθεῖσαι ἐκεῖ δὲν ἐπαναλαμβάνονται εἰς τὴν παροῦσαν ἔκθεσιν. Τὸ σύνολον τοῦ ἀνασκαφέντος τμήματος τοῦ οἰκοπέδου Εὐελπίδη εἶναι πλέον σήμερον 264 μ². Τὸ νέον ἀρχιτεκτονικὸν σχεδιογράφημα (Σχέδ. 4) ἐξεπονήθη ἀπὸ τὸν κ. Σπ. Ζερβὸν.

Ἓν ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα κέρδη τῶν ἀνασκαφῶν τῶν ἐτῶν 1963 καὶ 1964 ὑπῆρξεν ἡ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς. Αἱ ὁδοὶ αὗται ὁρίζουν δύο οἰκοδομικὰ τετράγωνα, ἓν πρὸς Β. καὶ ἓν πρὸς Ν. Καὶ τὸ μὲν νότιον οἰκοδομικὸν τετράγωνον εἶναι αὐτό, τὸ ὁποῖον ἀνεσκάπτετο ἀπὸ τοῦ 1960 καὶ ἑξῆς, μέχρι σήμερον δὲ εὑρέθησαν εἰς τοῦτο:

1) Μία οἰκία (Α΄), τῆς ὁποίας ἀνεσκάφησαν τέσσαρα δωμάτια (τὰ II, III, IV καὶ VII καὶ μία αὐλὴ (χῶρος I) μὲ φρέαρ εἰς τὸ μέσον).

2) Μικρὰ τμήματα δευτέρας οἰκίας (Β΄) εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν τμῆμα τοῦ σκάμματος.

3) Χυτήριον χαλκοῦ ἀγάλματος (Γ΄) εἰς τὸν χῶρον VII τῆς πρώτης οἰκίας (ἐγκατασταθὲν εἰς

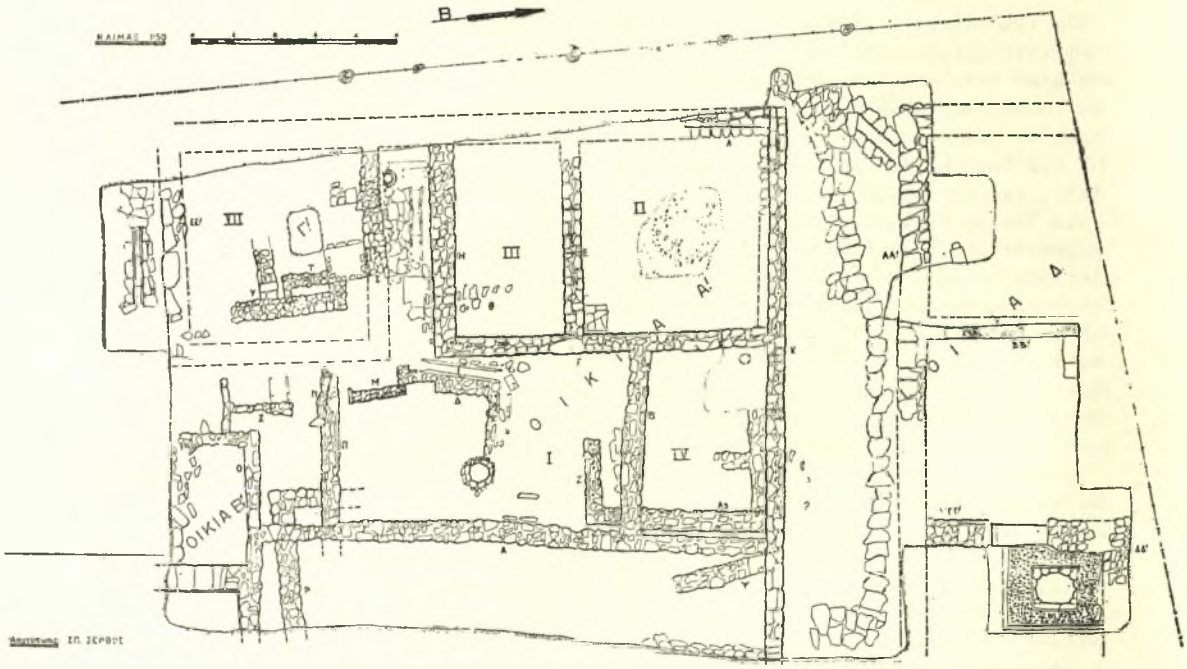

Σχέδ. 4. Ἀνασκαφὴ εἰς κτῆμα Ρ. Εὐελπίδη. Κάτοψις

ἀνεύρεσις δύο ὁδῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως. Ἡ μία, πλάτους περίπου 2.80 μ., κατέρχεται ἐξ Α. πρὸς Δ., κατὰ δὲ τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ σκάμματος, συμπίπτον περίπου μὲ τὸ δυτικὸν ὅριον τοῦ κτήματος Εὐελπίδη, συναντᾷ καθέτως ἄλλην, πιθανῶς πλατυτέραν ὁδόν, ἡ ὁποία ἀντιστοιχεῖ σχεδὸν ἀπολύτως μὲ τὴν σημαντικὴν σημερινὴν ὁδὸν πρὸς Κανόνι. Ἀμέσως ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς πρώτης ὁδοῦ ὑπῆρχεν ὀχετὸς ἐκ πηλίνων στρωτήρων στέγης ὀρθογωνίως τεταγμένων, καλυπτόμενος ἀπὸ λιθίνας ἀκανονίστους πλάκας, ὁ ὁποῖος, ὅπως καὶ ἡ ὁδός, κατέρχεται πρὸς Δ., εἰς δὲ τὸ σημεῖον, ὅπου αὗτη συναντᾷ τὴν κεντρικὴν ἀρτηρίαν στρέφεται πρὸς Ν., διερχόμενος κάτωθεν αὐτὸν μετὰ τὴν ἀχρήστευσίν του ὡς δωματίου ;)

4) Διάφοροι τοῖχοι παλαιότεροι τῆς οἰκίας Α΄ ἢ νεώτεροι αὐτῆς, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀσύνδετοι μεταξύ των.

5) Λείψανα πρωτοκορινθιακῶν πυρῶν καὶ ταφῶν.

Εἰς τὸ βόρειον οἰκοδομικὸν τετράγωνον ὑπῆρχεν οἰκία (Δ΄), τῆς ὁποίας ἀνεσκάφησαν τμήματα δύο δωματίων καὶ μικρᾶς αὐλῆς μετὰ φρέατος. Καὶ ἐδῶ εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα ἀνευρέθησαν ὑπολείμματα πυρᾶς τῶν πρωϊμων ἀρχαϊκῶν χρόνων.

Τὰ εὑρεθέντα οἰκοδομικὰ λείψανα ἀποτελοῦν ἀσφαλῶς τμῆμα μιᾶς καλῶς ὠργανωμένης καὶ σχε-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

διασμένης πόλεως τῶν ἀρχῶν τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου (τέλους 4ου αἰῶνος π.Χ.), τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ δὲν διήρκεσε πέραν τοῦ 1ου π.Χ. αἰῶνος, μολονότι τὰ φρέατα ἐχρησιμοποιήθησαν μέχρι καὶ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος.

Οἰκία Α΄ (Πίν. 440 ε). Αὕτη παρουσιάζει πρὸς τὴν πρώτην ἐκ τῶν προαναφερθεισῶν ὁδῶν ὡραῖον τοῖχον κανονικῆς τοιχοδομίας (Κ), ὁ ὁποῖος σῴζεται εἰς ἀρκετὸν ὕψος (τὸ μέγιστον 1.40 μ.) (Πίν. 440 ς΄, 441 α). Πρὸς Δ., δηλαδὴ πρὸς τὴν κεντρικὴν ἀρτηρίαν, ὑπῆρχεν ἄλλος τοῖχος καλῆς κατασκευῆς, ὁ Λ, τοῦ ὁποίου ὅμως δὲν σῴζεται σήμερον παρὰ μόνον τὸ τμῆμα πρὸς τὴν ΒΔ. γωνίαν τῆς οἰκίας Α΄ (Πίν. 441 β).

Πρὸς ἀνατολὰς σῴζεται εἰς μικρός, μετριωτάτης κατασκευῆς τοῖχος, ὁ Α, ἀνήκων εἰς νεωτέραν ὑστεροελληνιστικὴν φάσιν τῆς οἰκίας Α΄, ἡ ὁποία εἰς τὴν πρώτην της φάσιν φαίνεται ὅτι ἐπεξετείνετο πρὸς Α., μολονότι βεβαιότης δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ παρὰ μόνον ἐφ' ὅσον προεκταθῇ πρὸς τὰ ἐκεῖ ἡ ἀνασκαφή.

Ὁ χῶρος Ι ἦτο ὕπαιθρος αὐλή, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχουν λιθόκτιστον φρέαρ καὶ παρ' αὐτὸ μεταγενέστερα, ἀλλ' ἀκόμη προχριστιανικά, ὅπως φαίνεται, τοιχάρια, μὴ δυνάμενα νὰ ἀποδοθοῦν εἰς συγκεκριμένας κατασκευάς. Ἀπὸ τὴν αὐλὴν εἰσήρχετο κανεὶς εἰς τὸ δωμάτιον IV, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τῆς οἰκίας ἦτο διαστάσεων 4 x 4 μ., ὁριζόμενον ἀπὸ τοὺς τοίχους Γ, Κ, Α καὶ Ζ, διὰ θύρας δὲ εἰς τὸν τοῖχον Γ ἐπεκοινώνει μὲ τὸ δωμάτιον ΙΙ. Κατὰ τὴν δευτέραν φάσιν τὸ δωμάτιον IV ἔγινεν ὀλίγον στενότερον καὶ εὐρύτερον (3 x 4.50 μ.) (μεταξὺ τῶν τοίχων Γ-Κ-Α-Β). Τότε ἐκλείσθη ἡ πρὸς τὸ δωμάτιον ΙΙ θύρα καὶ ἡ ΒΔ. γωνία διεσκευάσθη εἰς λουτρόν, τὸ ὁποῖον ἀπεμονοῦτο ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπον χῶρον τοῦ IV μὲ ἐντελῶς πρόχειρον, ἐξαφανισθὲν (ξύλινον;) χώρισμα. Σῴζεται τὸ τετράγωνον δάπεδον τοῦ λουτροῦ (πλευρὰ 1.55 μ.), συγκείμενον ἐκ σκληροῦ ἀσβεστοκονιάματος μὲ ἀραιῶς κατεσπαρμένας βησάλους. Τὰ ἀκάθαρτα ὕδατα ἐχύνοντο εἰς τὴν ὁδὸν διά πηλίνου ἀγωγοῦ, διαπερῶντος τὸν τοῖχον Κ.

Τὸ δωμάτιον ΙΙ εἶναι διαστάσεων 5 x 4.50 μ., τὸ δὲ δάπεδόν του κατὰ τὴν β΄ οἰκοδομικὴν φάσιν ἦτο ἀπὸ πατημένον χῶμα καὶ τεμάχια κεράμων στέγης, ἀμφορέων κλπ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πρὸς τὸ δωμάτιον IV θύραν εἶχε καὶ ἄλλην πρὸς τὸ δωμάτιον ΙΙΙ, ἡ ὁποία ἐπίσης ἐφράχθη εἰς τὴν μεταγενεστέραν φάσιν τῆς οἰκίας.

Τὸ δωμάτιον ΙΙΙ ἔχει διαστάσεις 2.60 x 5 μ., τὸ δὲ δάπεδόν του κατὰ τὴν β΄ φάσιν τῆς οἰκίας ἦτο ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ δωματίου ΙΙ. Ἐπικοινωνίαν ἄλλην μὲ τὴν οἰκίαν δὲν εἶχε τὸ δωμάτιον αὐτὸ παρὰ μόνον τὴν πρὸς τὸ δωμάτιον ΙΙ.

Ὅπως προηγουμένως ἐλέχθη, εἶναι πλέον ἢ πιθανὸν ὅτι ἡ οἰκία ἐπεξετείνετο ἀρχικῶς πρὸς Α. Εἴς τι ἀνατολικώτερον σημεῖον τοῦ τοίχου Κ θὰ πρέπῃ νὰ ὑπῆρχεν ἄνοιγμα, διὰ τοῦ ὁποίου εἰσήρχετο κανεὶς εἰς τὴν οἰκίαν. Ἀλλὰ πρὸς Ν. τοῦ δωματίου ΙΙΙ ὑπάρχει καὶ διάδρομος, φορᾶς ἐξ Α. πρὸς Δ., πλάτους δὲ περίπου 1.25 μ., ὁ ὁποῖος ἐπίσης θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι εἴσοδος τῆς οἰκίας, ἀλλ' ἀπὸ τὴν κεντρικὴν ἀρτηρίαν. Ἀναπόδεικτος δυστυχῶς ὑπόθεσις, διότι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τὰ ὑψηλὰ δένδρα καὶ τὸ περίφραγμα τοῦ κτήματος Εὐελπίδη ἐμποδίζουν τὴν ἐπαλήθευσίν της. Εἰς τὸ πρὸς τὸν δρόμον ὅμως τμῆμα τοῦ διαδρόμου καὶ πλησίον τοῦ τοίχου Σ εὑρέθη κατὰ χώραν κάθετος πήλινος σωλὴν (σῳζ. ὕψ. 0,30, διαμ. ἐσωτ. 0,20 μ.), ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὰ εἰς τὸ ἐσωτερικόν του ὑπολείμματα ἁλάτων ἀπεδείχθη ὅτι ἐχρησίμευεν ὡς ἀποχωρητήριον καὶ τοῦτο εἶναι ἀπίθανον νὰ εὑρίσκετο εἰς τὴν εἴσοδον διαδρόμου ἀνοικτοῦ πρὸς τὴν ὁδόν. Πιθανώτερον εἶναι λοιπὸν ὅτι τοὐλάχιστον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς χρήσεως τοῦ ἀποχωρητηρίου ὑπῆρχε πρὸς τὴν ὁδὸν τοῖχος. Εἶναι ὅμως δυνατὸν τὸ ἀποχωρητήριον νὰ μὴ ὑπῆρχε κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τῆς οἰκίας, ὁπότε θὰ ἐδικαιολογεῖτο νὰ δεχθῶμεν ἐκεῖ εἴσοδον. Τοῦτο δὲ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὴν εἰς τὸν τοῖχον Σ παρουσίαν κατωφλίου (εἴσοδος εἰς τὸ δωμάτιον VII), τὸ ὁποῖον ἀργότερον ἔπαυσε νὰ χρησιμοποιῆται.

Κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ διαδρόμου τούτου ὑπάρχει ὀχετὸς (Πίν. 441 γ), ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ἀφετηρίαν του εἰς τὸ φρέαρ τῆς αὐλῆς καὶ κατόπιν διπλῆς καμπῆς πρὸς Ν. καὶ Δ. ἐξέβαλλε τὰ ὕδατα τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ φρέατος πρὸς τὴν ὁδόν. Εἶναι πιθανώτατον, ὅτι δι' ἀνοιγμάτων εἰς τὴν ἄνω ἐπιφάνειάν του συνέλεγε καὶ τὰ βρόχινα ὕδατα, ὅτι ὁ διάδρομος δηλαδὴ ἦτο ἄνωθεν ἀνοικτός, παρόμοιος μὲ τὰς ἀναλόγους σημερινὰς «κανιζέλας» τῆς παλαιᾶς πόλεως τῆς Κερκύρας.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1963 εἶχεν εὑρεθῇ νοτίως τοῦ ἐκ τοῦ φρέατος ἐκκινοῦντος ἀγωγοῦ ἡ κοίτη ἑνὸς τοίχου ἐξαφανισθέντος συνεπείᾳ λεηλασίας τῶν λίθων του. Ὁ τοῖχος αὐτὸς ἔκλειε πρὸς Α. μέγα δωμάτιον, διαστάσεων 4.50 x 5 x 5 μ. (VII), τὸ ὁποῖον ἐπίσης ἀνῆκεν εἰς τὴν οἰκίαν Α΄. Νοτίως αὐτοῦ ὑπῆρχε καὶ ἄλλος δρομίσκος, ὅμοιος μὲ τὸν πρῶτον, ἐπίσης μὲ ὀχετόν, πλάτους 0,19 μ., ὁριζόμενον ἀπὸ δύο τοιχάρια ἐξ ἀκανονίστων λίθων ὑποστηριζόμενα ἀπὸ τεμάχια κεραμίδων καὶ μεγάλων ἀγγείων, ἐν μέρει δὲ καλυπτόμενον ἀκόμη ἀπὸ πλακοειδεῖς λίθους καὶ μεγάλα τεμάχια κεράμων στέγης. Καὶ τούτου ἡ ροὴ ἦτο πρὸς Δ., πρὸς τὴν κεντρικὴν ὁδόν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Διὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς οἰκίας τὰ προκύψαντα ἀπὸ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν ἐτῶν 1963 - 1964 στοιχεῖα δὲν μετέβαλον οὐσιωδῶς τὸ συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον διετυπώθη εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1962. Ἡ οἰκία ἐκτίσθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος ἢ ἴσως καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου (φάσις α΄) καὶ ἀφοῦ ὑπέστη πρόχειρον ἐπισκευὴν κατὰ τὴν ὑστέραν ἑλληνιστικὴν περίοδον (φάσις β΄), ἠρειπώθη τὸν 1ον π.Χ. αἰῶνα. Μόνον τὸ φρέαρ ἐπέζησε μέχρι τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος[1].

Οἰκία Β΄. Διὰ τὸ κτίσμα αὐτὸ τῆς ΝΑ. γωνίας τοῦ σκάμματος δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ διατυπώσῃ παρὰ μόνον τὴν ὑπόθεσιν ὅτι εἶναι ἄλλη οἰκία τοῦ ἰδίου οἰκοδομικοῦ τετραγώνου μὲ εἴσοδον ὁμως ἀπὸ τὰς πρὸς Ν. καὶ πρὸς Α. εὑρισκομένας ὁδούς. Οἱ τοῖχοι ἔφερον ἀκόμη κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀνασκαφῆς καλῶς λελεασμένα ἀσβεστοκονιάματα.

Τὰ δυτικῶς τῆς οἰκίας ταύτης τοιχάρια εἶναι κακίστης κατασκευῆς καὶ ἄσχετα μὲ τὴν οἰκίαν.

Χυτήριον Γ΄. Κατὰ τὴν δευτέραν, τὴν ὑστεροελληνιστικὴν φάσιν τῆς οἰκίας Α΄, ὅταν τὸ δωμάτιον VII ἦτο ἠρειπωμένον ὁ χῶρος του κατελήφθη ἀπὸ χαλκουργεῖον(;) Εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ χώρου εὑρέθη εἰς λάκκος, διαστάσεων κάτω 1 x 0,75 καὶ βάθους 1.45 μ. (Πίν. 441 δ), ὁ ὁποῖος περιεῖχε πλῆθος πηλίνων μητρῶν, εἰς πολλὰς ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι ἀκόμη προσκεκολλημένα τὰ λείψανα χαλκοῦ.

Μερικὰ ἐξ αὐτῶν παριστάνουν πτυχὰς ἀρχαϊστικοῦ τύπου, ἄλλα λείας ἐπιφανείας, ἄλλα εἶναι σωλῆνες, διὰ τῶν ὁποίων ἐχύνετο ὁ χαλκὸς ἢ σωλῆνες ἐξαερισμοῦ κλπ. Μία πρόχειρος ἐξέτασις τῶν τεμαχίων ὡδήγησεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὰ τεμάχια δὲν προέρχονται ἀπὸ ἓν ἄγαλμα, ἀλλὰ ἀπὸ διάφορα καὶ ὅτι μερικὰ ἔχουν χρησιμοποιηθῆ πλέον τῆς μιᾶς φορᾶς.

Πιθανώτατα μὲ τὸ χυτήριον ἔχουν σχέσιν καὶ αἱ δύο πήλιναι κεραμίδες δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ εἰς τὰ δύο σωζόμενα ἄκρα τοῦ τοίχου Σ, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ δεξιὰ (μήκους 1.20 καὶ πλάτ. 0,94 μ.) παρουσιάζει εἰς τὴν ἐπιφάνειάν της, πεταλοειδῶς τοποθετημένα, μικρὰ τεμάχια πηλίνων κεραμίδων. Εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τὸ πρὸς τὸν βόρειον δρομίσκον κατώφλιον δὲν χρησιμοποιεῖται πλέον, τὸ ἄνοιγμα ἔχει φραχθῆ, εἰς δὲ τὸ πρός τὴν κεντρικὴν ἀρτηρίαν ἄκρον τοῦ δρομίσκου ἔχει ἐγκατασταθῆ τὸ ἀποχωρητήριον.

1. Ἐκ τυπογραφικοῦ λάθους εἰς τὴν σ. 182 τοῦ ΑΔ 17 (1962): Χρονικὰ ἀνεγράφη ἐσφαλμένως ὅτι τοῦτο κατεχώσθη τὸν 2ον ἢ 3ον αἰῶνα π.Χ. ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ μ.Χ. Τὰ νεώτερα πάντως στοιχεῖα βεβαιώνουν τὸν 3ον αἰῶνα μ.Χ.

Τὰ τοιχάρια Υ εἶναι πιθανώτατα παλαιότερα (ἀρχαϊκά;), ὅπως σαφῶς ἀρχαϊκοὶ (τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος) εἶναι καὶ οἱ τοῖχοι Π, Ρ καὶ Ψ.

Οἰκία Δ΄. Βορείως τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐξ Α. πρὸς Δ. εἶχεν εὑρεθῆ τὸ 1963 τμῆμα τοῦ νοτίου τοίχου μιᾶς ἄλλης οἰκίας. Τὸ 1964 ἦλθον εἰς φῶς τμήματα δύο μεγάλων δωματίων τῆς οἰκίας αὐτῆς, κληθείσης Δ΄, καὶ μιᾶς αὐλῆς μὲ φρέαρ. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν τοίχων τῆς οἰκίας αὐτῆς εἶχε λεηλατηθῆ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους. Οὕτω ἀπὸ τὸν τοῖχον ΑΑ΄, ὁ ὁποῖος κλείει τὴν οἰκίαν πρὸς Ν., πρὸς τὴν ὁδόν, σῴζονται μόνον τὸ θεμέλιον, μεγίστου πλάτους 0,84 μ., καὶ ἡ πρώτη στρῶσις, μόνον δὲ εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ σκάμματος τοῦ 1963 ἔχουν σωθῆ δύο λίθοι τῆς δευτέρας. Τὸ θεμέλιον τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀκανονίστους λίθους εἰς δύο ὄψεις, ἤτοι πρόσοψιν πρὸς Ν., συγκειμένην ἐκ μεγαλυτέρων λίθων καὶ ἐσωτερικὴν ὄψιν ἐκ μικροτέρων λίθων. Τὸ σωθὲν μῆκος του εἶναι 6.50 μ. περίπου, εἰς τὸ ἀνατολικὸν ὅμως ἄκρον τοῦ σκάμματος οὗτος δὲν ἐσώθη. Σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου λεηλατημένος ἦτο ὁ τοῖχος ΒΒ΄, ὁ ὁποῖος ἐχώριζε τὰ δύο δωμάτια· δὲν εὑρέθησαν παρὰ ἐλάχιστοι λίθοι του.

Ἀπὸ τὸν τοῖχον πάλιν ΓΓ΄, ὁ ὁποῖος χωρίζει τὸ δεύτερον δωμάτιον ἀπὸ τὴν αὐλήν, ἐσώθησαν τὰ «μολώματα» τοῦ θεμελίου, αἱ ἐπ' αὐτῶν πλάκες ἐκ μαλακωτέρου λίθου, αἱ ὁποῖαι διήκουν δι' ὅλου τοῦ ἐξ 0,60 μ. περίπου πλάτους τοῦ θεμελίου καὶ εἰς δόμος ἐκ λίθων Σινιῶν. Σῴζεται ἐπίσης τὸ κατώφλιον τῆς θύρας, διὰ τῆς ὁποίας ἐγίνετο ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὴν αὐλήν. Εἶναι μέγας εἰργασμένος λίθος, πλάτους 0,53 καὶ μήκους περίπου 1.30 μ.

Ἐκ τοῦ κατωφλίου τούτου ἐγίνετο ἡ μετάβασις εἰς τὴν αὐλήν, ὅπου τὸ φρέαρ (Πίν. 441 ε - ς΄). Τοῦτο καταλαμβάνει τὴν γωνίαν τῶν τοίχων ΓΓ΄ καὶ ΔΔ΄, εἶναι δὲ λιθόκτιστον, καλῆς κατασκευῆς, τὸ στόμιόν του ὅμως δὲν εἶναι ἐντελῶς κυκλικόν, διότι ἡ πρὸς Α. πλευρὰ τοῦ κύκλου καταλαμβάνεται ἀπὸ τμῆμα μονολίθου κίονος ἐκ πωρολίθου. Τὸ βάθος του κατὰ πρόχειρον ἐξέτασιν εὑρέθη νὰ εἶναι 6.20 μ. Περὶ τὸ στόμιόν του ὑπάρχει στενὸν τετράγωνον πλαίσιον, πλευρᾶς 1.20 μ., ἐξ ὀστρακοκονιάματος, περιβαλλόμενον ὑπὸ δαπέδου, πλευρᾶς 2.20 μ., ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑλικοῦ μετὰ μικρῶν βησάλων (εἰς τὸν Πίν. 441 ε-ς΄ παρέχεται κακῶς ἡ ἐντύπωσις ὅτι τοῦτο πλαισιώνει μόνον τὴν μίαν πλευράν). Τὸ δάπεδον τοῦτο πρὸς Α. καὶ Ν. ὁρίζεται ὑπὸ στενοῦ «πεζουλίου» διὰ τὴν περισυλλογὴν τῶν ἐκχεομένων ὑδάτων.

Ἡ πρὸς Β. περιοχὴ τῆς οἰκίας δὲν ἠρευνήθη,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ἐπειδὴ ἐκεῖ τερματίζεται τὸ κτῆμα Εὐελπίδη, οἱ τοῖχοι ὅμως, οἱ ὁποῖοι κατὰ πληροφορίας μας εὑρέθησαν πρὸ ἐτῶν ὀλίγον βορειότερον, ἐντὸς τοῦ γειτονικοῦ κτήματος, ἀσφαλῶς ἀνήκουν εἰς τὸ αὐτὸ σύνολον.

Μὲ τὴν οἰκίαν συνδέονται ἀσφαλῶς καὶ ἓν μικρὸν πώρινον κιονόκρανον τῶν ὑστέρων ἑλληνιστικῶν χρόνων, τὸ ὁποῖον εὑρέθη ἐντὸς τοῦ ἀνατολικοῦ δωματίου μεταξὺ τῶν ἐρριμμένων κεράμων τῆς στέγης, καὶ ἓν μικρὸν ἐπίκρανον παραστάδος ἐκ ψαμμολίθου, φέρον ὑπολείμματα λευκοῦ κονιάματος (πρβλ. προχείρως Olynthus VIII, πίν. 56), τὸ ὁποῖον εὑρέθη εἰς τὸν ἴδιον χῶρον.

Ἡ ἱστορία τῆς οἰκίας Δ΄ εἶναι περίπου πανομοιότυπος μὲ τὴν τῆς οἰκίας Α΄. Ἐκτίσθη κατὰ τοὺς πρωΐμους ἑλληνιστ. χρόνους καὶ ἠρημώθη τὸν 1ον αἰῶνα π.Χ., ἀλλὰ τὸ φρέαρ της ἐπέζησε μέχρι τοῦ 3ου αἰῶνος μ.Χ., ὁπότε ἠχρηστεύθη καλυφθὲν μὲ μεγάλους λίθους.

Εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ βαθύτερα μέρη τῆς οἰκίας Α΄ εὑρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν ἐτῶν 1962-64 λείψανα διαλελυμένων πυρῶν καὶ ταφῶν τῶν πρωΐμων χρόνων μὲ πολλὰ ὑπογεωμετρικὰ καὶ πρωτοκορινθιακὰ ὄστρακα ἀναμεμιγμένα μὲ νεώτερα ὄστρακα καὶ ἀντικείμενα, πλησίον δὲ τοῦ φρέατος τῆς αὐλῆς εἶχον ἤδη εὑρεθῆ τὸ 1962 αἱ ὄρθιαι πλάκες τάφου τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος. Πέρυσιν εὑρέθησαν ἐντὸς τοῦ ἀνατολικοῦ δωματίου τῆς οἰκίας Α΄ ἐπὶ τοῦ πηλώδους φυσικοῦ ἐδάφους (εἰς βάθος 2.40 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας) στρώματα κεκαυμένων χωμάτων, κατὰ δὲ τὸ βόρειον ἄκρον τῆς ἀνασκαφῆς ἀβαθὴς ὀρθογώνιος περίπου λάκκος (μεγ. πλ. 0,80, ἀνασκαφέντος δὲ μήκους 2.10 μ.), ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον σωροὶ ἀνθράκων, πιθανώτατα πυρὰ (Πίν. 442 α), τὸ ἄνω μέρος τῆς ὁποίας ἀπεκόπη εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, ἴσως κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς οἰκίας Δ΄.

Ἀπὸ τὰ εὑρήματα αὐτὰ τῶν ἐτῶν 1962 - 64 κατεφάνη ὅτι ἡ περιοχὴ αὐτὴ τῆς πόλεως δὲν ἦτο κατῳκημένη κατὰ τὴν πρώτην μετὰ τὸν ἀποικισμὸν περίοδον καὶ ὅτι ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς νεκροταφεῖον, μόνον δὲ ἀπὸ τοῦ 6ου αἰῶνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκουν οἱ τοῖχοι Π, Ρ καὶ Ψ, ἐπεξετάθη ἐκεῖ ἡ πόλις. Οὐδεὶς τοῖχος πάλιν κατωρθώθη νὰ χρονολογηθῇ μὲ βεβαιότητα εἰς τὴν κλασσικὴν περίοδον, πάντως ἡ εὑρεθεῖσα καλὴ κεραμεικὴ τοῦ 5ου αἰῶνος, μαρτυρεῖ ὅτι δὲν ὑπῆρξε διάσπασις εἰς τὴν συνέχειαν τῆς ζωῆς εἰς τὸ τμῆμα αὐτὸ τῆς πόλεως, δὲν ἔχομεν ὅμως σαφεστέραν εἰκόνα, προφανῶς λόγῳ τῶν καταστροφῶν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ τῆς μεταγενεστέρας πρωΐμου ἑλληνιστικῆς οἰκοδομικῆς δραστηριότητος.

Τὰ εὑρήματα

Καὶ πάλιν πλούσιαι εἰς εὑρήματα ὑπῆρξαν αἱ ἀνασκαφαὶ εἰς τὸ κτῆμα Εὐελπίδη κατὰ τὰ ἔτη 1963 καὶ 1964, ἰδιαιτέρως ὅμως σημαντικαὶ ἦσαν εἰς εὑρήματα πρωΐμων χρόνων.

Ἄξια μνείας εἶναι ἐν πρώτοις μία οἰνοχόη καὶ μερικὰ ὄστρακα ὑπογεωμετρικῶν σκύφων, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον ἀκόμη τοῦ 8ου π.Χ. αἰῶνος. Εἶναι ὀλίγα βέβαια καὶ ὁ ἀριθμός των ἐνισχύει τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Β. Καλλιπολίτη γενομένην καὶ παλαιότερον διαπίστωσιν ὅτι ὁ ὄγκος τῶν εἰς Κέρκυραν πρωΐμων ἀγγείων εἶναι ὀλίγον νεώτερος, χρονολογεῖται δηλαδὴ ἀπὸ τὸ 700 περίπου π.Χ. κ.έ. (Κερκυραϊκὰ Χρονικὰ VIII (1960), σ. 34 κ.έ., ἰδίως 40 κ.έ.), συνδυαζόμενα ὅμως καὶ μὲ τὸ γεωμετρικὸν τεμάχιον τοῦ κτήματος Εὐελπίδη ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1962 (ΑΔ 18 (1963): Χρονικά, Πίν. 211 α), (τὸ ὁποῖον ἐνδέχεται πάντως νὰ μὴ εἶναι τόσον παλαιὸν ὅσον ἐνόμιζον τότε) καθὼς καὶ μὲ τὸ ἐκ Mon Repos τεμάχιον γεωμετρικοῦ χαλκοῦ τρίποδος, τὸ ὁποῖον εὑρέθη εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1963 (Βλ. ΑΔ 18 ἔ.ἀ.), ἐνισχύουν τὴν χρονολόγησιν τοῦ κορινθιακοῦ ἀποικισμοῦ τῆς Κερκύρας εἰς τὰ 734 ἢ 733 π.Χ. Τῆς οἰνοχόης σῴζεται τὸ σῶμα (ΕΥ 307), ὕψους 0,142 μ. (Πίν. 442 β), ἐξ ὁλοκλήρου καστανοβαφὲς ἐκτὸς ἀπὸ «ἐξῃρημένην» ζώνην εἰς τὸ ἄνω μέρος, ἡ ὁποία φέρει τριπλῆν ὁριζόντιον γραμμήν. Ἡ οἰνοχόη αὐτὴ ἐνθυμίζει πρωΐμους γεωμετρικὰς (βλ. Corinth VII, I, πίν. 3 καὶ 4), τὸ σχῆμα ὅμως εἶναι ραδινώτερον καὶ ὁ ὦμος ὑψηλότερος. Ἀφ' ἑτέρου τὸ σῶμα εἶναι περισσότερον στρογγύλον εἰς τὸ κάτω μέρος ἀπὸ ὅ,τι εἰς ἄλλας πρωΐμους ἀνατολιζούσας οἰνοχόας (βλ. π.χ. BSA 1953, πίν. 55, ἀριθ. 925).

Ἐξ ἄλλου τὸ τεμάχιον σκύφου ΕΥ 363 (Πίν. 442 γ) (διαστ. 0,052 x 0,062 μ.), μὲ τυπικὴν ὑπογεωμετρικὴν διακόσμησιν ὁριζοντίων γραμμῶν εἰς τὸ χεῖλος καὶ καθέτων κατωτέρω, εἶναι ὀλίγον παλαιότερον τοῦ 700 π.Χ., ὅπως καὶ ἓν τμῆμα σκύφου τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1962 (ΕΥ 373) (ὕψ. 0,047, πλ. μὲ τὴν λαβὴν 0,052 μ.), ἐσχάτως ἀνασυρθὲν ἀπὸ τὴν ἀφάνειαν, μὲ ταινιόσχημον λαβήν, ἡ ὁποία κοσμεῖται μὲ πολλὰς καθέτους γραμμάς, κατὰ τὴν παλαιοτέραν παράδοσιν (Πίν. 442 δ).

Πολλὰ εἰς ἀριθμὸν εἶναι τὰ ἀγγεῖα ἢ ὄστρακα τῆς περὶ τὸ 700 ἐποχῆς ἢ τοῦ α΄ τετάρτου τοῦ 7ου αἰῶνος, ἐκ τῶν ὁποίων μνημονεύω ἁπλῶς τὰ σπου-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

δαιότερα. Εἰς τὸν Πίν. 442 ε εἰκονίζεται τμῆμα ὑπογεωμετρικοῦ κρατηρίσκου (ΕΥ 292) ἀρίστης ἐργασίας, γνωστοῦ τύπου (βλ. π.χ. Weinberg, Hesperia 1948, σ. 208· Aigina, πίν. 8, ἀριθ. 126 κλπ.): Εἰς τὸ χεῖλος συστάδες θλαστῶν γραμμιδίων καὶ παρὰ τὴν ὁριζόντιον λαβήν, ἡ ὁποία κοσμεῖται διὰ τριῶν γραμμῶν, κάθετοι γραμμαί. Ὕψ. 0,095, πλ. 0,11 μ. μὲ τήν λαβήν.

Μοναδικὸν εἶναι τὸ ὑπογεωμετρικὸν πινάκιον ΕΥ 301 τοῦ Πίν. 443 α - β, διαμ. 0,195 μ., ὄχι μόνον διὰ τὴν διακόσμησίν του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μορφήν του, διότι εἶναι ἐξαιρετικῶς ρηχὸν καὶ ἁπλοῦν. Ὡς διακόσμησιν ἔχει ἐσωτερικῶς μὲν ροδακοειδὲς κόσμημα ἐπὶ τῆς δισκοειδοῦς ἐπιφανείας καὶ εἰς τὸ χεῖλος ⧘, ἐξωτερικῶς δὲ ὁμοκέντρους κύκλους, διακοπτομένους εἰς τὸ χεῖλος ἀπὸ καθέτους γραμμάς. Ἡ ἀκριβὴς χρονολόγησίς του εἶναι δυσχερὴς λόγῳ ἐλλείψεως παρομοίων παραδειγμάτων.

Πάμπολλα εἶναι τά τεμάχια ὑπογεωμετρικῶν κοτυλῶν. Ἀπὸ αὐτὰ ἀπεικονίζω μόνον τὸ ΕΥ 336, ὕψ. 0,09 καὶ πλ. 0,11 μ. (Πίν. 443 γ). Εἰς τὴν ζώνην τοῦ χείλους ἔχει καθέτους γραμμὰς καὶ «μετόπας» μὲ μικρὰ κάθετα θλαστὰ γραμμίδια, εἰς τὸ μεσαῖον τμῆμα φέρει ὁριζοντίους γραμμάς, εἰς τὸ κάτω δὲ γάνωμα διακοπτόμενον ἀπὸ «ἐξηρημένην» γραμμήν. Τὸ χρῶμα τῆς διακοσμήσεως εἶναι καστανέρυθρον. Τὸ παράδειγμα τοῦτο εἶναι τοῦ 700 περίπου. Πολλὰ ἦσαν ἐπίσης τὰ τεμάχια ὑπογεωμετρικῶν σκύφων ἢ κυλίκων τοῦ γνωστοῦ τύπου μὲ τὸ εἰσέχον χεῖλος. Ἀπεικονίζω μόνον τὸ ΕΥ 347, ὕψ. 0,055, πλ. 0,093 μ. (Πίν. 443 δ) μὲ ὁριζοντίους γραμμὰς εἰς τὸ χεῖλος, καθέτους εἰς τὸν στρογγυλούμενον ὦμον καὶ «μετόπην» ἀπὸ κάθετα μικρὰ θλαστὰ γραμμίδια, γάνωμα δὲ κατωτέρω.

Ἀξιοπαρατήρητος εἶναι ἡ ὁλοκληρωτική, θά ἔλεγε κανείς, ἀπουσία ἀρυβάλλων τοῦ πρωΐμου σφαιροειδοῦς τύπου, ἀκόμη καὶ ἡ τελεία σχεδὸν ἔλλειψις ἀρυβάλλων τοῦ ὠοειδοῦς τύπου. Τὰ δύο κυριαρχοῦντα σχήματα πρωΐμων μικρῶν ἀγγείων ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴν Εὐελπίδη ἦσαν αἱ κοτύλαι καὶ οἱ σκύφοι.

Ἀπὸ τά μεταγενέστερα ἀγγεῖα τῆς ἀνατολιζούσης περιόδου τὰ δύο σημαντικώτερα ἦσαν χωρὶς ἀμφιβολίαν τὰ ἑξῆς: ΕΥ 306 (Πίν. 443 ε). Ὄστρακον ὅλπης (;), διαστ. 0,065 x 0,055 μ., σῳζον τμῆμα παραστάσεως: Δύο γυμνοὶ καὶ ἀντίνωτοι ἄνδρες ἀγωνιζόμενοι πρὸς ἄλλους μὴ διασωθέντας. Ὁ ἀριστερός, τοῦ ὁποίου δὲν σῴζεται τὸ πρόσωπον (μόνον τρεῖς μακροὶ πλόκαμοι τῆς κόμης) καὶ τὸ ἀπὸ τοὺς μηροὺς καὶ κάτω τμῆμα τοῦ σώματος, προσπαθεῖ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὸν ἀντίπαλόν του, ὁ ὁποῖος τὸν ἔχει συλλάβει διὰ τοῦ ἀριστεροῦ του βραχίονος ἀπὸ τὴν μέσην. Ὁ δεύτερος ἀγωνιστής, ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ ὁποίου σῴζεται μόνον τὸ ὀπίσω, φέρει πεποικιλμένην θήκην ξίφους εἰς τὴν μέσην καὶ φαίνεται νὰ ἀγωνίζεται βιαιότερον πρὸς τὸν ἀντίπαλόν του, ὅπως δεικνύουν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ ἀνυψωμένος δεξιὸς ὦμος του, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ διὰ τριῶν ἐρυθρῶν γραμμῶν δηλούμενον αἷμα, τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ ἐκπηδᾷ ἀπὸ τὴν ράχιν του. Ἀπὸ τὴν ὅλην στάσιν του φαίνεται ὅτι ὁ ἀντίπαλός του εὑρίσκετο χαμηλότερον αὐτοῦ εἰς μειονεκτικὴν θέσιν, πάντως ἀγωνιζόμενος ἀκόμη.

Τὰ σώματα εἶναι καστανέρυθρα, αἱ δὲ ἐσωτερικαὶ λεπτομέρειαι δὲν δηλοῦνται δι' ἐγχαράξεως, ἀλλὰ δι' ἐρυθρῶν γραμμῶν, ὅπως καὶ τὰ περιγράμματα τῶν μορφῶν. Μόνον τὰ περιγράμματα τῶν βοστρύχων τοῦ ἀριστεροῦ ἀνδρὸς καὶ τὰ ποικίλματα τοῦ ξίφους τοῦ δεξιοῦ εἶναι ἐγχάρακτα. Τὸ πρόσωπον τοῦ ἀριστεροῦ ἀνδρὸς ἦτο, ὅπως προδίδεται ἀπὸ τὸ διασωθὲν ὑπόλειμμα τῆς σιαγόνος, ἁπλῶς περιγεγραμμένον δι' ἐρυθρᾶς γραμμῆς.

Τὸ θέμα τῆς παραστάσεως εἶναι δυσερμήνευτον. Ὁ βραχίων τῆς μορφῆς, ἡ ὁποία συνελάμβανε τὸν ἀριστερὸν ἄνδρα, ὁμοιάζει νὰ εἶναι ὑπερφυσικοῦ μεγέθους καὶ ἡ μάχη εἶναι ἀμφίρροπος. Ποία ὅμως εἶναι αὐτὴ ἡ μάχη μοῦ εἶναι ἀδύνατον πρὸς τὸ παρὸν νὰ ἐννοήσω. Ἐλπίζω μόνον, ὅτι εἴτε ἡ τύχη θὰ βοηθήσῃ, ὥστε νὰ ἀνευρεθοῦν κατὰ τὴν ἐφετεινὴν ἀνασκαφὴν ἄλλα τεμάχια τοῦ ἰδίου ἀγγείου ἀποκαλύπτοντα τὸ θέμα, εἴτε ἡ ἐξαντλητικὴ μελέτη θὰ καταλήξῃ εἰς τινας πιθανὰς ἐκδοχάς.

Τὸ ὄστρακον εἶναι πάντως μεγάλης σημασίας καὶ μόνον ὡς ἔργον, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ παράστασις πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς κάποιον τεχνίτην τοῦ κύκλου τοῦ ζωγράφου τῆς ὅλπης Chigi, ἡ τεχνική της εἶναι ὅλως παράδοξος μὴ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν τεχνικὴν οὔτε τῆς ὅλπης Chigi οὔτε κανενὸς ἄλλου γνωστοῦ μου ἀγγείου. Ἡ χρῆσις τῶν γραπτῶν περιγραμμάτων ὀφείλεται, νομίζω, εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς μεγάλης ζωγραφικῆς, ἐνῷ διατηρεῖται παραλλήλως καὶ ἡ συνήθης εἰς τὰ ἀγγεῖα ἐγχάραξις. Τὸ περιγεγραμμένον πάλιν πρόσωπον ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰ ἀγγεῖα (παλαιότερα πρὸ πάντων) ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μεγάλην ζωγραφικήν.

ΕΥ 39 (Πίν. 444 α - β). Τέσσαρα τμήματα ἢ τεμάχια πυξίδος μετὰ καλύμματος τοῦ τύπου, τοῦ καλουμένου ἄλλοτε Kotyle with inset rim (Payne, NC, σ. 295 κ.ἑ.), ἄλλοτε Kotyle Pyxis (Robertson, BSA 1948, σ. 27), ἄλλοτε Cup-pyxis (Benton, BSA

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

1953, σ. 299) καὶ ἄλλοτε ἁπλῶς πυξίς. Χρόνοι τοῦ ἀγγείου εἶναι οἱ μεταβατικοὶ πρὸς τὸν κορινθιακὸν ρυθμὸν ἢ ἴσως καὶ οἱ τοῦ πρωΐμου κορινθιακοῦ ρυθμοῦ. Τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἀγγείου κοσμεῖται μὲ ζώνην ἐκ ζώων, ἡ ὁποία χωρίζεται μὲ πλατεῖαν ταινίαν ἀπὸ τὴν δι' ἀκτίνων κεκοσμημένην βάσιν. Ὅλα τὰ ζῶα κινοῦνται πρὸς τὰ δεξιά. Εἰς τὸ μεγαλύτερον τεμάχιον αὐτοῦ, περιλαμβάνον καὶ τὴν μίαν λαβήν (Πίν. 444 α), εἰκονίζονται ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ λέων καὶ αἴγαγρος, εἰς ἄλλο τεμάχιον περιλαμβάνον καὶ τὴν ἀπέναντι λαβήν, καθὼς καὶ τὸ μικρότερον ὅλων τεμάχιον, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο ἀρχικῶς πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ προηγουμένου καὶ πλησιέστατα αὐτοῦ, εἰκονίζεται πάλιν αἴγαγρος (;). Τέλος εἰς τὸ κάλυμμα (Πίν. 444 β) ὑπάρχουν δύο σειραὶ ζώων πέριξ τοῦ δι' ἀκτίνων περιβαλλομένου (καὶ μὴ σωθέντος) κομβίου: Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν λέων καὶ κύων τρέχων, εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἔλαφος, πτηνὸν καὶ ὑπὸ τοῦτο σκορπιός.

Εἰς τὸ ἔδαφος ὑπάρχουν ἄφθονα παραπληρωματικὰ κοσμήματα, σειραὶ ἢ μεμονωμένα ⋿, στικτοί, ἀλλ' ἄνευ μίσχων ῥόδακες, 卐, ✳ καὶ ✕.

Καίτοι ὁ πηλὸς φαίνεται κορινθιακός, ἐπειδὴ ἡ τεχνοτροπία εἶναι ἰδιόρρυθμος, ὁ τεχνίτης θὰ εἶναι μᾶλλον ἐντόπιος, μιμούμενος πρότυπα Κορινθίων ζωγράφων, ὅπως π.χ. τοῦ Head-in-air Painter (Βλ. π.χ. Payne, NC, πίν. 9, 1 κλπ.).

Εἰς τὸν 6ον αἰ. ἀνήκει ἡ ὅλως ἀσυνήθης μελαμβαφὴς οἰνοχόη ΕΥ 308 (σῴζεται μόνον τὸ ἄνω τμῆμα, συνολ. ὕψ. 0,21 μ.) (Πίν. 444 γ), τῆς ὁποίας ἡ ἰδιορρυθμία ἔγκειται ἐν πρώτοις εἰς τὴν παρουσίαν δύο λαβῶν εἰς τὴν αὐτὴν πλευράν. Τὰ τοιαῦτα παραδείγματα εἶναι ὀλίγα (βλ. Perachora II, σ. 318), ἐδῶ ὅμως ἡ μία εἶναι καὶ στρεπτή. Ὁ δακτύλιος, ὁ ὁποῖος περιβάλλει τὸν λαιμὸν εἰς τὸ κάτω μέρος, εἶναι συνήθης εἰς τὰ ὑστεροκορινθιακὰ ἀγγεῖα (βλ. NC, ἀριθ. 1399, ἀριθ. 1441 κ.ἑ., εἰκ. 172, ἀριθ. 1553, εἰκ. 195). Διὰ τὸ ἐν γένει σχῆμα βλ. τὴν κορινθιακὴν οἰνοχόην τοῦ Λούβρου, Pottier, Vases antiques du Louvre I, πίν. 40, Ε. 347.

Εἰς τὸν 6ον αἰῶνα ἀνήκει ἡ ἐκ πολλῶν τεμαχίων συγκολληθεῖσα καὶ συμπληρωθεῖσα κύλιξ ἰωνικοῦ τύπου (Πίν. 444 δ).

Ἐνδιαφέρουσα, τέλος, εἶναι ἡ κεφαλὴ ἐντοπίου εἰδωλίου ΕΥ 187 (Πίν. 445 α), (ὕψους 0,06 μ.), τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 6ου αἰῶνος ἑνὸς σαφῶς ἰωνικοῦ τύπου (βλ. Mollard-Besques I, πίν. XVIII, Β. 146).

Τὰ περισσότερον ἀξιοσημείωτα εὑρήματα τῶν ἑπομένων αἰώνων ἦσαν: α) Τρεῖς κεφαλαὶ πηλίνων εἰδωλίων ΕΥ 314 (ὕψ. 0,06 μ.), ΕΥ 160 (ὕψ. 0,05 μ.) καὶ ΕΥ 161 (ὕψ. 0,05 μ.), ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη (Πίν. 445 β), ὡραῖον ἔργον τοῦ 300 π.Χ. περίπου μὲ ἔντονον Λυσίππειον σφραγῖδα καὶ κόμμωσιν τύπου «Melonenfrisur», ἡ δευτέρα (Πίν. 445 δ), τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., ἔχει ἐσφιγμένην τὴν κόμην ἐντὸς διαφανοῦς καλύπτρας καὶ ἡ τρίτη (Πίν. 445 γ) τοῦ 200 περίπου π.Χ. μὲ κόμμωσιν πάλιν τύπου «Melonenfrisur». Τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος εἶναι καὶ οἱ κάνθαροι ΕΥ 318 καὶ ΕΥ 309, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος (Πίν. 445 ε) φέρει περὶ μὲν τὸ σῶμα ραβδώσεις, περὶ δὲ τὸν λαιμὸν ἐγχάρακτα κυματοειδῆ κοσμήματα προφανῶς κατὰ μίμησιν τῶν γνωστῶν ἀττικῶν τοῦ ρυθμοῦ «δυτικῆς κλιτύος» (ὁ τύπος οὗτος τῶν κοσμημάτων ἀπαντᾷ εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα).

β) Πήλινον πλακίδιον (ΕΥ 34, ὕψ. 0,10, πλ. 0,07 μ.) μὲ ἀνάγλυφον ζῷον, τῆς ὑστεροελληνιστικῆς πιθανῶς περιόδου (Πίν. 445 ς').

γ) Λίθινον ἀγαλμάτιον χορευτρίας (ΕΥ 183, ὕψ. 0,18 μ.), ὁρωμένης ἐκ τῶν ὄπισθεν (Πίν. 445 ζ), ἡ ὁποία κινεῖται ὀρχουμένη πρὸς τὰ δεξιά, ἐνῷ συγχρόνως στρέφει τὴν κεφαλὴν ὀπίσω. Κυρίως αὐτὴ ἡ ὀπισθία πλευρὰ εἶναι εἰργασμένη, ἡ ἄλλη εἶναι μᾶλλον ἁδρά. Τὸ ἀγαλμάτιον διεκόσμει μὲ ἄλλα παρόμοια κάποιαν ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν ἐν εἴδει ζωφόρου. Ἐποχή της εἶναι ἐπίσης ἡ ὑστεροελληνιστική.

δ) Τέλος, τὸ περιεργότερον ἀπὸ ὅλα τὰ εὑρήματα τῆς ἀνασκαφῆς Εὐελπίδη εἶναι τὸ λίθινον πλακίδιον ΕΥ 184 (ὕψ. 0,12 καὶ πλ. 0,07 μ.) (Πίν. 445 η), ὅπου παριστάνεται ἔγγλυφον κατασκεύασμα δυσερμήνευτον. Παρ' ὅλας μου τὰς προσπαθείας δὲν κατέληξα εἰς καμμίαν ἱκανοποιητικὴν ὑπόθεσιν περὶ αὐτοῦ. Μήπως εἶναι καβαλέτον ζωγράφου; Πλησίον αὐτοῦ εἰκονίζεται πάλιν ἔγγλυφος, ἀλλ' ἀβαθεστέρα ἑρμαϊκὴ στήλη (;) μὲ μεγάλον στέφανον, εἰς δὲ τὴν μίαν στενὴν πλευρὰν ἔγγλυφον γενειῶν προσωπεῖον. Ἐποχή του φαίνεται νὰ εἶναι ἡ πρώϊμος αὐτοκρατορική.

Ἕτεραι ἀνασκαφαὶ καὶ τυχαῖα εὑρήματα

Οἰκόπεδον Μοσχάτ. Μικρὰ ἀνασκαφικὴ δοκιμὴ διεξήχθη τὸ θέρος τοῦ 1964 μὲ ἀφορμὴν τὴν ἀνεύρεσιν ἀρχαίων κατὰ τὴν θεμελίωσιν οἰκίας εἰς τὸ οἰκόπεδον Μοσχὰτ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κύπρου τῆς συνοικίας Γαρίτσας τῆς πόλεως, εἰς ὄχι μεγάλην ἀπόστασιν πρὸς τὰ ΝΔ. τοῦ οἰκοπέδου Φιλαρέτου, ὅπου εἶχον εὑρεθῆ ἀρχαῖα τὸ 1961 (βλ. ΑΔ 17 (1961/62): Χρονικά, σ. 204 - 205), τῶν οἰκοπέδων Δαλιέτου, Γρίμμα καὶ Πουλιά-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ση, ὅπου εἶχον διεξαχθῆ ἀνασκαφαὶ τὸ 1962 (βλ. ΑΔ 18 (1963): Χρονικά, σ. 159 - 160), καὶ εἰς μικρὰν πρὸς Ν. ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς λαϊκὰς πολυκατοικίας τοῦ λόφου τῶν Φυλακῶν, ὅπου διεξήχθησαν ἀνασκαφαὶ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1963 (Σχέδ. 5, κ. Σπ. Ζερβοῦ).

Ὅπως καὶ εἰς τὰ οἰκόπεδα ἐκεῖνα οὕτω καὶ εἰς τὸ οἰκόπεδον Μοσχάτ εὑρέθησαν ἀρχαῖοι τάφοι, σεως νεκρῶν. Τμῆμα ἄλλης ὁμοίας ὑδρίας φέρει ὡς διακόσμησιν ὁριζοντίους καστανομελαίνας ταινίας ἐπὶ ἀνοικτοχρώμου ἐπιφανείας. Οἱ πίθοι εἶχον ἀποκοπῆ εἰς νεωτέρους χρόνους (ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰῶνος κ.έ.), ὅτε ὁ χῶρος ἐχρησιμοποιήθη καὶ πάλιν διὰ ταφάς, αὐτὴν τὴν φορὰν κεραμοσκεπεῖς. Τόσον τὸ παλαιότερον ὅσον καὶ τὸ νεώτερον στρῶμα περιεῖχον, ἔξω τῶν τάφων,

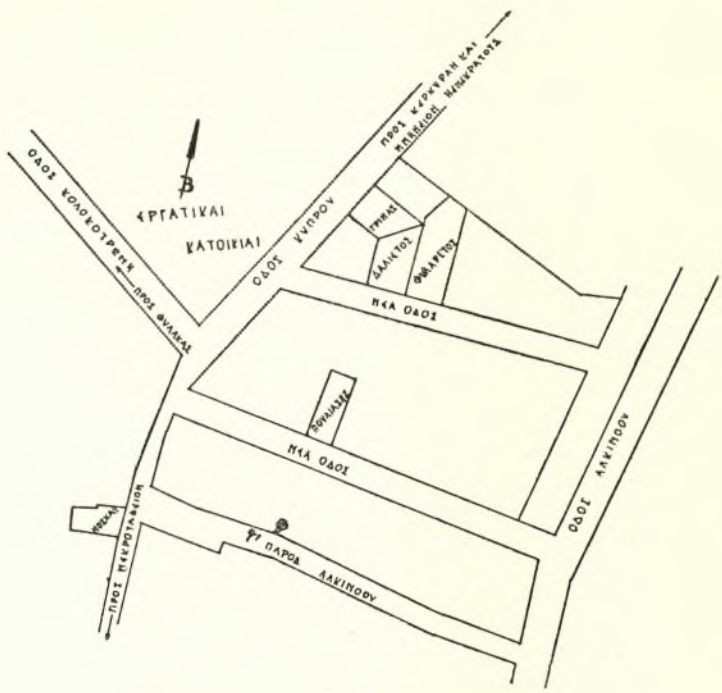

Σχέδ. 5. Περιοχὴ ἀρχαίου νεκροταφείου Κερκύρας, ὅπου εὑρέθησαν ταφαὶ κατὰ τὰ ἔτη 1961 - 1964

τοῦ οἰκοπέδου περιλαμβανομένου εἰς τὴν περιοχὴν τῆς νεκροπόλεως τῆς ἀρχαίας Κερκύρας. Κυρίως δύο ἐκ τῶν πεδίλων ἔδωσαν τοιούτους τάφους. Εἰς τὸ βαθύτερον στρῶμα τοῦ ἑνὸς εὑρέθησαν μεγάλοι ταφικοὶ πίθοι τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, οἱ ὁποῖοι περιεῖχον λείψανα σκελετῶν (εἷς περιεῖχε τὸν σκελετὸν ἐνήλικος καὶ μικροῦ παιδός, πιθανῶς μητρὸς καὶ τοῦ τέκνου της, ὑπ' αὐτοὺς δὲ τὰ κρανία δύο ἄλλων νεκρῶν ὡς καὶ ὀστᾶ), καθὼς καὶ μικρὰ ἀγγεῖα τῆς μεταβατικῆς περιόδου, τμήματα χονδροειδῶν ὑδριῶν τοῦ τέλους τοῦ 8ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος, τύπου χαρακτηριστικοῦ τῆς πρωΐμου κορινθιακῆς κεραμεικῆς (Πίν. 446 α - δ) (πρβλ. παρόμοια ἀλλ' ὀλίγον παλαιότερα, Corinth VII, I ἀριθ. 82, Corinth XIII πίν. 6 - 8 καὶ σ. 41), ἐντὸς τῶν ὁποίων περιείχοντο τὰ λείψανα τῆς καύ- ἀγγεῖα ἢ καὶ μεμονωμένα ὄστρακα ἐξ ἀπολεσθέντων ἀγγείων, συνεπείᾳ τῆς διαταραχῆς τῶν ἑκάστοτε παλαιοτέρων ταφῶν. Ἐκ τοῦ παλαιοτέρου στρώματος προέρχεται τμῆμα πρωΐμου κρατῆρος σῳζον μέρος ὁριζοντίου λαβῆς, ὁ ὑπὸ τὴν ὁποίαν χῶρος εἶναι διακεκοσμημένος μὲ συστάδας ἐπαλλήλων λοξῶν γραμμῶν — σχηματιζουσῶν τριγωνικὸν χῶρον (Πίν. 446 ε). Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς διακοσμήσεως εἶναι ὡς γνωστὸν πρωϊμώτατος (βλ. BSA 1930 - 31, σ. 22, σημ. 1), ἀλλ' ἐδῶ ἐνδέχεται τὸ ἀγγεῖον νὰ μὴ εἶναι τόσον παλαιόν, πάντως φαίνεται νὰ ἀνήκῃ ἀκόμη εἰς τὸν 8ον αἰῶνα π.Χ. Τὸ ὑπὸ τὴν διακόσμησιν τμῆμα εἶναι γανωμένον. Ἡ διακόσμησις εἶναι ὅλη θαμβή, ὁ πηλὸς μαλακός, εὔθρυπτος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐντόπιος.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ στρώματος προέρχεται καὶ ἡ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ὡραία λαβὴ κρατῆρος, τοῦ τύπου μὲ κιονοσχὴμους λαβὰς (Πίν. 447 α), ἡ ὁποία ἀνήκει εἰς τὰς ἀρχάς, ὅπως φαίνεται, τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος. Τὸ φυλλοειδὲς κόσμημα, τοῦ ὁποίου τὰ στοιχεῖα εὑρύνονται πρὸς τά ἄνω, ὑπενθυμίζει πολὺ τὴν ἀνάλογον διακόσμησιν τῶν γείσων τῶν ἰταλιωτικῶν ναῶν τοῦ 6ου αἰῶνος.

Ἀπὸ τὸ νεώτερον πάλιν στρῶμα ἄλλου πεδίλου προέρχεται τμῆμα χαλκῆς στλεγγίδος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σῴζεται δυσανάγνωστον ὄνομα *ΓΑΡΑ.....ΟΣ*, ἀνάγλυφον ἐντὸς κοίλης δέλτου.

Τὰ ἄλλα εὑρήματα δὲν εἶναι ἄξια μνείας. Τὰ νεώτερα ἐξ αὐτῶν φθάνουν τὸν 2ον αἰῶνα π.Χ. (δακρυδόχος). Εἰς δύο ἀπὸ τὰ ἄλλα πέδιλα εὑρέθησαν τμήματα νεωτέρων (ἑνετικῶν;) τοίχων.

Δημοτικὸν Σχολεῖον Κανονίου. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1964 διεξήχθη μικρὰ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα παρὰ τὸ Κανόνι τῆς χερσονήσου τῆς ἀρχαίας πόλεως εἰς οἰκόπεδον, ὅπου ἀνηγείρετο τὸ νέον οἴκημα τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου τῆς περιοχῆς. Τὴν ἀφορμὴν ἔδωσεν, ὅπως πάντοτε σχεδόν, ἡ ἀνεύρεσις ἀρχαίου τοίχου κατὰ τὴν διάνοιξιν τῶν τάφρων τῶν θεμελίων. Μὲ τὴν ἔρευναν εὑρέθη ὅτι ὁ τοῖχος οὗτος, ὁ ὁποῖος ἔκειτο εἰς βάθος 0,60 - 0,65 μ., εἶχε τοὐλάχιστον μῆκος 6 μ., συνεχίζετο δὲ ὑπὸ τὴν ἐπίχωσιν καὶ πρὸς τὰς δύο κατευθύνσεις (Πίν. 447 β). Τὸ μέγιστον ὕψος του ἦτο 0,52, τὸ δὲ πλάτος 0,50 μ. περίπου. Ἐκτὸς τῶν θεμελίων του ὁ τοῖχος οὗτος ἔσῳζε καὶ τέσσερεις σειρὰς ἀσβεστολίθων Σινιῶν Κερκύρας εἰς δύο ὄψεις. Εἰς τὸ δυτικώτερον ἀνασκαφὲν ἄκρον καὶ 0,32 μ. χαμηλότερον τῆς ἐπιφανείας του εὑρίσκετο ἐπιμήκης λίθος, μήκ. 0,90 καὶ πλ. 0,50 μ. καὶ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ἄλλοι λίθοι, συνολικοῦ πλάτους 1.70 μ.· ἐπειδὴ δὲ κάθετος τοῖχος δὲν εὑρέθη καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν 6 μέτρων, ἡ πιθανωτέρα ἐκδοχὴ εἶναι ὅτι ὁ μὲν τοῖχος ἦτο περίβολος αὐλῆς, οἱ δὲ περιγραφέντες λίθοι βαθμίς, ἡ ὁποία ὡδήγει εἰς αὐτὴν διά τινος ἀνοίγματος. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ οἰκοπέδου καὶ εἰς βάθος 0,95 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους εὑρέθη ἄλλος τοῖχος ἐξ ἀκανονίστων λίθων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν κατερριμμένοι. Ὁ τοῖχος οὗτος εἶναι παράλληλος εἰς ἀπόστασιν 2 περίπου μέτρων ἀπὸ τὸν προηγούμενον, τὸ γεγονὸς δὲ τοῦτο ἐπιτρέπει τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ δύο ἄλλοι τοῖχοι ὥριζον ἀρχαῖον δρομίσκον ἐξ Α. πρὸς Δ.

Ἡ κεραμεικὴ ἦτο σχεδὸν παντοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πενιχρά, ἐχρονολογεῖτο δὲ εἰς τὸν 4ον - 2ον αἰῶνα π.Χ. Τὸ μόνον σχεδὸν ἀξιομνημόνευτον εὕρημα ἦτο πήλινον πλακίδιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκονίζεται Σφὶγξ (ὑστεροελληνιστικῶν χρόνων) (Πίν. 447 γ).

Οἰκόπεδον Φλοκάλη. Πρὸς Δ. τοῦ οἰκοπέδου τούτου, εἰς ἀπόστασιν 30 μ. περίπου ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τοῦ ἀστυνομικοῦ Φλοκάλη, εὑρέθη κατὰ τὴν διάνοιξιν λάκκου εἰς βάθος 0,90 μ. περίπου, ἀρχαῖος τοῖχος, φορᾶς ἐξ Α. πρὸς Δ. (Πίν. 447 δ). Καὶ αὐτὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὁμοίους λευκοὺς λίθους εἰς δύο μὲν δόμους κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰς τρεῖς δὲ κατὰ τὸ ἀνατολικόν. Κάτω ὑπάρχει εὐθυντηρία ἐκ ψαμμολίθων, τῆς ὁποίας τὸ πλάτος εἶναι 0,47 μ. Ὁ τοῖχος οὗτος εἶναι τῆς ἰδίας, ὡς φαίνεται, ἐποχῆς μὲ τοὺς τοίχους τοῦ οἰκοπέδου τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, δὲν κατέστη ὅμως δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ ἂν ὑπῆρχε μεταξύ των σχέσις.

Καὶ ἐδῶ τὰ εὑρήματα ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον πενιχρά. Τὸ περισσότερον ἀξιοσημείωτον εἶναι κεφαλὴ μεγάλου εἰδωλίου γυναικὸς (ἀριθ. εὑρ. 1396) (Πίν. 447 ς΄) (ὕψ. 0,13 μ.) μὲ λαμπάδιον εἰς τὴν κόμην, τῶν ὑστεροελληνιστικῶν χρόνων.

Θαλάσσιον εὕρημα παρὰ τὸν Ἅγ. Νικόλαον Κερκύρας. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1964 ὁ λογιστὴς τῶν Φυλακῶν Κερκύρας καὶ ἐρασιτέχνης ἁλιεὺς τοῦ βυθοῦ, κ. Ἰ. Χονδρός, παρέδωσεν εἰς τὸ Μουσεῖον περὶ τὰ εἰκοσιπέντε πήλινα ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ἠλίευσεν ἀπὸ τὴν ἄμμον εἰς τὰ ἀβαθῆ ὕδατα ὀλίγας δεκάδας μέτρων πρὸς Δ. τοῦ παραθαλασσίου ἐκκλησιδίου Ἅγιος Νικόλαος τῆς σημερινῆς πόλεως. Τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ εἶναι κυκλικὸν ἔμβλημα μὲ ἀνάγλυφον προτομὴν Ἀφροδίτης, ὑπὲρ τὸν ὦμον τῆς ὁποίας προβάλλει Ἐρωτιδεύς, τοῦ 4ου ἢ 3ου αἰῶνος π.Χ. (Πίν. 447 ε) (βλ. παρόμοια AJA 1955, πίν. 64 - 5 καὶ σ. 219 κ.ἑ. Coll. Stathatos πίν. XL, ἀριθ. 235 κλπ.), κεφαλαὶ ἐκ γυναικείων προσωπείων ἢ εἰδωλίων, χρονολογούμεναι ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος μέχρι καὶ τῆς ὑστέρας ἑλληνιστικῆς περιόδου (Πίν. 448 α - β), πηλίνη γλαῦξ, ἀγνῦθες, τεμάχια λύχνων τοῦ 4ου - 3ου αἰῶνος π.Χ. καὶ τινα ἄλλα. Ἡ ἐξέτασις τοῦ βράχου ἄνωθεν τοῦ σημείου αὐτοῦ τῆς θαλάσσης ἀπέληξεν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν λαξευμάτων καὶ εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ συμπεράσματος ὅτι ὑπῆρχεν ἄλλοτε ἐκεῖ σπηλαιῶδες ἱερόν, τοῦ ὁποίου κάποτε κατέρρευσαν ἡ ὀροφὴ καθὼς καὶ τμήματα τῶν τοιχωμάτων, μεθ' ὃ τὰ ἐντὸς αὐτοῦ μικρὰ ἀναθήματα παρεσύρθησαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Μία διεξοδικωτέρα δημοσίευσις τοῦ εὑρήματος αὐτοῦ εὑρίσκεται ὑπὸ προπαρασκευήν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἐργασίαι συντηρήσεως καὶ ἀναστηλώσεως

Συνεργεῖον συντηρητῶν εἰκόνων ἀποτελούμενον ἐκ τῶν κκ. Στ. Μπαλτογιάννη, ὑπαλλήλου τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως, Νικολάου Κάϊλα καὶ Ἡρακλῆ Λαζαρίδη, ἡμερομισθίων τῆς αὐτῆς Ὑπηρεσίας, προέβη τάς ἀρχὰς τοῦ θέρους εἰς τὸν ἐπιτυχῆ καθαρισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν ὅλων τῶν μεταβυζαντινῶν εἰκόνων τῆς συλλογῆς τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μεγάρου Κερκύρας. Ἐξ αὐτῶν μερικαὶ παριστῶσαι Ἀποστόλους, τὸν Χριστὸν καὶ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην Πρόδρομον, ἀπεδόθησαν εἰς τὸν γνωστὸν ἁγιογράφον τοῦ 16ου αἰῶνος Μιχ. Δαμασκηνόν, τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἐκεῖ καὶ ἐνεπίγραφον βημόθυρον, παριστῶν τὸν Ἅγιον Ἰωάννην Χρυσόστομον.

Οἱ αὐτοὶ ἐκαθάρισαν ἐπίσης καὶ συνετήρησαν ὅσας εἰκόνας τῆς συλλογῆς τοῦ Μουσείου δὲν εἶχε συντηρήσει πρὸ ἐτῶν ὁ κ. Ἀν. Μαργαριτώφ, καθὼς καὶ τὰς εἰκόνας τοῦ εἰς Γαρίτσαν ναϋδρίου Ἅγιος Ἀθανάσιος. Σημαντικωτάτη ὑπῆρξεν ἡ ἐργασία τῆς Ἐφορείας καὶ τῶν ἀνωτέρω εἰς τὸ ἐκκλησίδιον Ἅγιος Μερκούριος τοῦ χωρίου Ἅγιος Μᾶρκος εἰς τάς νοτίας κλιτῦς τοῦ ὄρους Παντοκράτωρ. Τὸ ναΰδριον αὐτό, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχουν αἱ παλαιότεραι ἐν Κερκύρᾳ τοιχογραφίαι, εἶχε στεγασθῆ προχείρως τὸ 1962 (βλ. ΑΔ 18 (1963): Χρονικά, σ. 160) ἤδη ὅμως ἐστεγάσθη μονίμως διὰ στέγης ἐκ ξυλίνων δοκῶν καὶ σανίδων καὶ κεράμων παλαιοῦ τύπου (Πίν. 449 α - β). Ἐπὶ πλέον ἐκαθαρίσθησαν δοκιμαστικῶς τμήματα τῶν ἐν λόγῳ τοιχογραφιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἐφάνη ὅτι ἡ διατήρησίς των καὶ ἰδίως τῶν εἰς τὰς δύο κόγχας ἁγίων εἶναι ἀρκετὰ καλή (Πίν. 449 γ - δ). Ἐπιγραφὴ εἰς τὴν ἀριστερὰν κόγχην μαρτυρεῖ ὅτι ὁ ναΐσκος ἦτο ἀφιερωμένος εἰς τὸν Προφήτην Ἠλίαν καὶ τὸν μεγαλομάρτυρα Ἅγιον Μερκούριον.

Τὸ φθινόπωρον τοῦ παρελθόντος ἔτους ἔγιναν ἐπίσης εἰς τὸ παλαιὸν ἐνετικὸν φρούριον τῆς πόλεως Κερκύρας ἐργασίαι συντηρήσεως εἰς τὸ ἄνωθεν τοῦ Ἐργοστασίου τῆς Δ.Ε.Η. τμῆμα τοῦ προμαχῶνος Μαρτινέγκου, ὅπου ὑπάρχει μέγα ρῆγμα, διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν ὄπισθεν αὐτοῦ χωμάτων πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ τείχους ἐκ τῆς ἐξ αὐτῶν πιέσεως καὶ διὰ τῆς πληρώσεως τοῦ κενοῦ μὲ λιθορριπήν, ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς δημιουργίαν στραγγιστῆρος, καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς δημιουργίαν ἀνακουφιστικοῦ πρίσματος. Ἀπομένει διὰ τὸ προσεχὲς μέλλον ἡ συμπλήρωσις τοῦ κενοῦ διὰ τῆς ἐμφράξεως αὐτοῦ μὲ λίθους καὶ τῆς ἀποκρύψεως τῶν ἁρμῶν. Ὅλαι αἱ γενόμεναι ἐργασίαι ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν καὶ τὴν καθοδήγησιν τοῦ πολιτικοῦ μηχανικοῦ κ. Γ. Λινάρδου, ὁ ὁποῖος ἔχει σημαντικὴν πεῖραν κατασκευῆς τῶν φρουρίων.

Μέγα πάντως ἔργον μᾶς ἀπομένει εἰς τὸ ὡραῖον τοῦτο ἐνετικὸν φρούριον. Σοβαρώτατα ρήγματα, ὅπως τὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Κάπο-Σίδερο καὶ τοῦ προμαχῶνος Σαβορνιάν, ζητοῦν ταχίστην θεραπείαν ὡς ἀπειλοῦντα κατάρρευσιν, μικρότερα δὲ ρήγματα θά χρειασθοῦν ὁπωσδήποτε τὴν ἐπέμβασίν μας, προτοῦ καὶ αὐτὰ μεταβληθοῦν εἰς ἐπικινδύνους περιπτώσεις.

Καὶ κατά τὸ 1964 συνεχίσθη ἡ ἐτησία συντήρησις τοῦ Ἀνακτόρου τῆς πόλεως. Ἀντικατεστάθησαν διάφορα τμήματα τῆς ἐκ λαμαρινῶν στέγης του διὰ καινουργῶν ἀρίστης ποιότητος, ἰδίως δὲ τὰ ὑπερκείμενα τῆς αἰθούσης τοῦ θρόνου.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ θέρους τοῦ παρελθόντος ἔτους περιεφράχθη καὶ ὁ ἀρχαιολογικὸς χῶρος τῆς Ρόδας τῆς Β. ἀκτῆς τῆς νήσου, ὅπου πρό τοῦ πολέμου εἶχον εὑρεθῆ ὑπὸ τοῦ Ἰ. Παπαδημητρίου τὰ θεμέλια ναοῦ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Ὁ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ἀγορασθεὶς τότε χῶρος, ἐκτάσεως ἑνὸς στρέμματος, δὲν εἶχεν ἀνασκαφῆ εἰμή κατὰ τὸ ἥμισυ (ὁ ναὸς ὁλόκληρος πλὴν τοῦ βωμοῦ), τὸ δὲ ὑπόλοιπον διεξεδικεῖτο ὑπὸ ἰδιώτου. Τελικῶς ὡλοκληρώθη ἡ ἐργασία ἄνευ εὐτυχῶς περιπλοκῶν. Ἔγινε συγχρόνως καὶ πρόχειρος καθαρισμὸς τοῦ ναοῦ, κατὰ τὸν ὁποῖον κατεφάνη ὅτι τὰ λείψανά του ἔχουν ἄμεσον ἀνάγκην συντηρήσεως.

Γ. Σ. ΔΟΝΤΑΣ

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἐν Κερκύρᾳ ἰδιωτικοῦ κτήματος « Κόρκυρα »

Τὰ κυριώτερα ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης, ἡ ὁποία διεξήχθη κατὰ τὰ ἔτη 1963 καὶ 1964 εἰς τὸ ἐν Κερκύρᾳ κτῆμα μου « Κόρκυρα », ἐξέθεσεν ἀλλοῦ ὁ Ἔφορος Ἀρχαιοτήτων κ. Γ. Δοντᾶς. Ἐγὼ ἐθεώρησα σκόπιμον νὰ δημοσιεύσω καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν εἰς ἰδιαιτέραν ἔκθεσιν τὰ εὑρεθέντα νομίσματα, ὅπως καὶ τὰ νομίσματα τὰ εὑρεθέντα κατὰ τὰ ἔτη 1960 - 62 εἶχον δημοσιεύσει εἰς τὸ ΑΔ 18 (1963): Χρονικά, σ. 186 κ.ἑ., Πίν. 217.

Σχεδὸν ὅλα τὰ νομίσματα τῶν ἐτῶν 1963 - 64 ἦσαν χαλκᾶ, μόνον δὲ τὰ ὑπ' ἀριθ. 266, 436 καὶ 437 τοῦ καταλόγου ἦσαν ἀργυρᾶ. 52 χαλκᾶ νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν πολὺ ἐφθαρμένα δὲν περιελήφθησαν εἰς τοῦτον. Ἐπίσης δὲν ἐδηλώθη ἡ ἀκριβὴς ἀνασκαφικὴ προέλευσις ἑνὸς ἑκάστου ἐξ αὐτῶν, πάντως αὕτη σημειοῦται εἰς τὸ ἡμερολόγιον τῆς ἀνασκαφῆς καὶ εἰς ἰδιαίτερον κατάλογον τῶν νομισμάτων, δι' ὅποιον ἐνδιαφέρεται.

Εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ καταλόγου μὲ ἐβοήθησε μὲ τὰς πολυτίμους συμβουλάς της ἡ κυρία Εἰρήνη Βαρούχα-Χριστοδουλοπούλου. Τὴν εὐχαριστῶ ἰδιαιτέρως. Πρόθυμον ἐπίσης βοήθειαν μοῦ παρέσχον ἡ κυρία Βαλαῆ καὶ ὁ κύριος Tony Hackens, ὁ ὁποῖος καὶ ἀνέλαβεν εὐγενῶς τὴν φωτογράφησιν τῶν νομισμάτων τοῦ Πίν. 450. Τοὺς ἀπευθύνω καὶ ἐντεῦθεν τὰς εὐχαριστίας μου.

ΚΑΛΑΒΡΙΑ
ΒΡΙΝΔΗΣΙΟΝ
(3ος αἰὼν π.Χ.)

250 Ὄστρακον (κτείς).— Δελφίς. McClean col. vol. I, pl. 20, 2 p. 68, No. 496.

ΣΙΚΕΛΙΑ
ΑΚΡΑΓΑΣ
(4ος - 3ος αἰὼν π.Χ.)

251 Κεφαλὴ Ἡρακλέους.— Καρκίνος.
E. Gabrici, Tav. IV, 2.

ΑΛΑΙΣΑ
(340 π.Χ.)

252 (Πίν. 450, 1) Κεφ. Ἀπόλλωνος.— Δὰς μεταξὺ δύο στάχυων (τὸ ὡς ἄνω νόμισμα εἶναι μικρότερον).
E. Gabrici, Tav. III, 18. B. Head HN, p. 126.

ΕΝΝΑ
(Ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους, μετὰ τὸ 258 π.Χ.)

253 Ἄρτεμις δεξιά.—Τριπόλεμος ἱστάμενος ΜΥΝ. ΗΕΝΝΑ Ε καθέτως.
Danish Nat. Mus. SNG Sicily Pl. 5, No. 236.

ΣΥΡΑΚΟΥΣΑΙ
(435 - 367 π.Χ.)

254 Γυναικεία κεφαλὴ ἀριστ.—Τροχὸς μὲ τέσσερεις ἀκτῖνας
P. Naster, pl. XXXIII, 621, p. 118.
Danish Nat. Mus. SNG pl. 15, No. 696.
BMC, p. 182, No. 245.

(305 - 289 π.Χ.)

255 (Πίν. 450, 2) ΣΩΤΕΙΡΑ. Κεφαλὴ Ἀρτέμιδος δεξιά. — ΑΓΑΘΟΚΛΕΟΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ καὶ κεραυνός. P. Naster, pl. XXXVI, 670 - 676, p. 123. E. Gabrici, Tav. V, 12.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Βασιλέως Φιλίππου ΙΙ
(359 - 336 π.Χ.)

256 Κεφαλὴ Ἀπόλλωνος δεξιὰ μετὰ πλατείας ταινίας.— Ἱππεὺς γυμνός.
McClean col. vol. II, p. 49, No. 3369.

Βασιλέως Κασσάνδρου
(316 - 297 π.Χ.)

257 Κεφαλὴ Ἡρακλέους δεξιά.— Παῖς ἔφιππος.
McClean col. vol. II, p. 66, No. 3566.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ
ΟΡΘΗ
(341 - 200 π.Χ.)

258 (Πίν. 450, 3) Ἀθηνᾶ φέρουσα κορινθιακὸν κράνος.—Τρίαινα ἐντὸς στεφάνου ἐλαίας 9. Ὑστερόσημον.
E. Rogers, p. 139, No. 423. E. Babelon, pl. CCXCIII, 17 - 18.

ΙΛΛΥΡΙΑ
ΔΥΡΡΑΧΙΟΝ
(229 - 100 π.Χ.)

259 Κεφαλὴ Δωδωναίου Διὸς δεξιά.— Τρίπους καὶ ΝΙΚΑΝ/ΔΡΟΥ
BMC, p. 76, No. 163. McClean col. vol. II, p. 156, No. 5070, pl. 183, 24.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

(229 - 100 π.Χ.)

260 Κεφαλή Ἡρακλέους ἀριστερά. — Τόξον, ρόπαλον, φαρέτρα, ΑΡΙ/ΜΝΑΣΤΟΥ.
BMC, p. 77, No. 170, διὰ τὴν περιγραφήν. Διὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος, p. 67, No. 37.

ΩΡΙΚΙΩΝ

(230 - 168 π.Χ.)

261 (Πί ν. 450, 4) Κεφαλὴ Ἀθηνᾶς δεξιά. — Κεραυνὸς Ω/ΡΙ/ΚΙ/ΩΝ
BMC, p. 79, No. 5. B. Head HN, p. 316.

ΙΣΣΑ ΝΗΣΟΣ ΙΛΛΥΡΙΑΣ

(4ος αἰὼν π.Χ.)

262 Κεφαλὴ Ἀθηνᾶς ἀριστερά.—ΙΣ τράγος δεξιά.
BMC, p. 82, No. l. pl. XV, 1.

(2ος αἰὼν π.Χ.)

263 Κεφαλὴ ἀνδρὸς δεξιά. — ΙΣ καὶ κάνθαρος.
BMC, p. 82, No. 10, pl. XV, 3. B. Head, HN p. 318.

ΗΠΕΙΡΟΣ
ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ

(280 - 270 - 235 π.Χ.)

264 Κεφαλὴ Διὸς ἀριστερά. — Κεραυνὸς ἐν στεφάνῳ δρυός.
BMC, pl. XVII, 3, p. 88, No. 5. P. R. Franke Band I, Taf. 16. V. 62, R. 75, B. p. 132. Mc Clean. col. vol. II, p. 274 No. 5189, pl. 189, 10.

(270 - 265 π.Χ.)

265 Ὁμοία περιγραφή. — Κεφαλὴ Διὸς δεξιά.
BMC, pl. XVII, 4, p. 88, No. 7. P. Franke, Taf. 15. V. 50, R. 62.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

(238 - 168 π.Χ.)

266 (Πί ν. 450, 5) Κεφαλὴ Διὸς φέρουσα στέφανον δρυός· ὄπισθεν τοῦ αὐχένος Α μονόγρ.— ΑΠΕΙΡΩΤΑΝ, ἀετὸς δεξιὰ ἱστάμενος ἐπὶ κεραυνοῦ· τὸ ὅλον ἐντὸς στεφάνου δρυός. Ἀργ. 4 gr.
BMC, p. 90, No. 32. P. Franke, Taf. 29. V. 142, R. 208, p. 185.

ΑΜΒΡΑΚΙΑ

(238 - 168 π.Χ.)

266Α' Κεφαλὴ Ἀθηνᾶς δεξιὰ μετὰ κορινθιακοῦ κράνους. — Α.Μ. Ὀβελίσκος ἐντὸς στεφάνου δάφνης.
BMC, p. 94, No. 11.

ΚΕΡΚΥΡΑ

(450 - 400 π.Χ.)

267 Ἀμφορεὺς Κ.Ο. — Σταφυλή.
Thessaly, p. 121, No. 102 - 111. BMC, pl. XXII. E. Babelon, pl. CCLXXXIV, 16.
268 Ὁμοία περιγραφή.

(400 - 300 π.Χ.)

269 Ἀμφορεύς. — Σταφυλὴ Ν.
BMC, pl. XXII, No. 10, p. 123, No. 153.
270 Ὁμοία περιγραφή. — ΣΩ
BMC, pl. XXII, 10, p. 123, No. 150.
271 Ὁμοία περιγραφή.
272 Ὁμοία περιγραφή.
273 Ὁμοία περιγραφή.
274 Ὁμοία περιγραφή.
275 Ὁμοία περιγραφή.
276 Ὁμοία περιγραφή.
277 Ὁμοία περιγραφή. ΚΟ. ΣΩ. Ἀρχικὰ γραμμ. ἄρχοντος.
BMC, pl. XXII, 11. E. Babelon pl. CCLXXXIV, 17.
278 Ὁμοία περιγραφή.
279 Ὁμοία περιγραφή.
BMC, pl. XXII, 10, p. 123, No. 155.
280 Ὁμοία περιγραφή.
281 Ὁμοία περιγραφή.
282 Ὁμοία περιγραφή.
283 Ὁμοία περιγραφή.
284 Προτομὴ δαμάλεως δεξιά. Σταφυλὴ ΣΩ.
BMC, pl. XXII, 12, p. 124. E. Babelon, pl. CCCLXXXIV, 20.

(300 - 229 π.Χ.)

185 Κεφαλὴ βοός. ☧ ἐντὸς στεφάνου κισσοῦ.
BMC, pl. XXIII, 5, p. 127, No. 213.
286 Ὁμοία περιγραφή.
287 Ὁμοία περιγραφή.
288 Ὁμοία περιγραφή.
289 Ὁμοία περιγραφή.
290 (Πί ν. 450, 7) ΚΟ καὶ κέρας Ἀμαλθείας.— Στέφανος ἐκ δάφνης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

BMC, p. 129, No. 235. Α. Ποστολάκα, Συλλ. Μουρούζη, πίν. Β, 232.

291 Πρῷρα πλοίου δεξιὰ (ἐπιγραφὴ ἐφθαρμένη). Κάνθαρος.
BMC, pl. XXIII, 9, p. 130, No. 254.

292 Ὁμοία περιγραφή.

293 Ὁμοία περιγραφή.

294 Ὁμοία περιγραφή.

295 Πρῷρα πλοίου, δεξιά. ΘΗΡΑ. — Κάνθαρος.
BMC, p. 130, No. 255.

296 Πρῷρα πλοίου ἀριστερά. — Σταφυλή.
BMC, p. 132, No. 286.

297 Ὁμοία περιγραφή.

298 Ὁμοία περιγραφή.

299 Ὁμοία περιγραφή, πρῷρα δεξιά.
BMC, pl. XXIII, 12, p. 132, No. 281.

300 (Πίν. 450, 8) Κεφαλὴ Κορκύρας ἀριστερὰ φέρουσα ἐνώτια. Ἐπὶ τῆς κόμης σταφυλή. — Στέφανος ἐκ κισσοῦ.
BMC, pl. XXIII, 15, p. 132, No. 290.

301 Ὁμοία περιγραφή.

302 Κεφαλὴ Διώνης δεξιὰ μετὰ πέπλου. — Πρῷρα πλοίου δεξιά.
BMC, pl. XXIII, 17, p. 133, No. 298 κ.ἑ.

303 Ὁμοία περιγραφή.

304 Ὁμοία περιγραφή.

305 Ὁμοία περιγραφή.

306 Ὁμοία περιγραφή.

307 Ὁμοία περιγραφή.

308 Ὁμοία περιγραφή.

309 Ὁμοία περιγραφή.

310 Ὁμοία περιγραφή.

311 Ὁμοία περιγραφή.

312 Ὁμοία περιγραφή.

313 Ὁμοία περιγραφή.

314 Ὁμοία περιγραφή.

315 Ὁμοία περιγραφή.

316 Ὁμοία περιγραφή.

317 Ὁμοία περιγραφή.

318 Ὁμοία περιγραφή.

319 Ὁμοία περιγραφή.

320 Ὁμοία περιγραφή.

321 Ὁμοία περιγραφή.

322 Ὁμοία περιγραφή.

323 Ὁμοία περιγραφή. Μονόγρ. Ρ

324 Ὁμοία περιγραφή. » »

325 Ὁμοία περιγραφή. » »

326 Ὁμοία περιγραφή. » »

327 Ὁμοία περιγραφή. » »

328 Ὁμοία περιγραφή. ΝΙΚΑ.
BMC, pl. XXIII, 17, p. 133, No. 305. Α. Ποστολάκα, πίν. Α, 179.

329 Ὁμοία περιγραφή.

330 Ὁμοία περιγραφή. — Μονόγραμμα ὅπως τὸ ὑπ' ἀριθ. 323. ΝΙΚΑ.

331 Ὁμοία περιγραφή. — Πρῷρα ἀριστερά.

332 Διώνη μετὰ πέπλου. — Δελφίς.
BMC, pl. XXIII, 18, p. 133, No. 313.

333 Κεφαλὴ νεαροῦ Διονύσου κισσοστεφής. — Ἀμφορεύς.
BMC, pl. XXIII, 19, p. 134, No. 314.

334 Ὁμοία περιγραφή.

335 Ὁμοία περιγραφή.

336 Ὁμοία περιγραφή.

337 Ὁμοία περιγραφή.

338 Ὁμοία περιγραφή.

339 Ὁμοία περιγραφή.

340 Ὁμοία περιγραφή. — Συμβ. δεξιὰ τοῦ ἀμφορέως. Πρῷρα.
BMC, p. 135, No. 339.

341 (Πίν. 450, 9) Κεφαλὴ νεαροῦ Διονύσου κισσοστεφής. — Δεξιὰ τοῦ ἀμφορέως συμβ. θύρσος.
BMC, p. 135, No. 342.

342 Ὁμοία περιγραφή.
BMC, pl. XXIII, 20, p. 134, No. 320.

343 Ὁμοία περιγραφή.

344 Ὁμοία περιγραφή.

345 Ὁμοία περιγραφή.

346 Ὁμοία περιγραφή. Μονόγραμμα ὅπως τὸ ὑπ' ἀριθ. 323.
BMC, pl. XXIII, 21, p. 134, No. 329 - 331.

347 Ὁμοία περιγραφή.

348 Ὁμοία περιγραφή.

349 Ὁμοία περιγραφή.

350 Ὁμοία περιγραφή.

351 Ὁμοία περιγραφή.

352 Ὁμοία περιγραφή.

353 Ὁμοία περιγραφή.

354 Ὁμοία περιγραφή. Μονόγραμμα ὅπως τὸ ὑπ' ἀριθ. 323.

(229 - 48 π.Χ.)

355 Κεφαλὴ Διονύσου δεξιὰ κισσοστεφής. Κάνθαρος ΚΟ.
BMC, pl. XXIV, 11, p. 139, No. 396.

356 Ὁμοία περιγραφή.

357 Ὁμοία περιγραφή.

358 Ὁμοία περιγραφή.

359 Ὁμοία περιγραφή.

360 (Πίν. 450,10). Ὁμοία περιγραφή.

361 Ὁμοία περιγραφή. Μονόγραμμα ὅπως τὸ ὑπ' ἀριθ. 285.
BMC, p. 139, No. 402.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

362 Ὁμοία περιγραφή. Μονόγραμμα ὅπως τὸ ὑπ' ἀριθ. 323, σταφυλὴ δεξιά.
BMC, p. 139, No. 406.
363 Κεφαλὴ Διονύσου δεξιὰ κισσοστεφής.—'Αμφορεύς.
BMC, pl. XXIV, 12, p. 140, No. 422.
364 Ὁμοία περιγραφή.
365 Ὁμοία περιγραφή.
366 Ὁμοία περιγραφή.
367 Ὁμοία περιγραφή.
368 Ὁμοία περιγραφή.
369 (Πίν. 450, 6) Κεφαλὴ Διώνης μετὰ στεφάνου καὶ πέπλου. — ΚΟ καὶ κεφαλὴ βοὸς ἐντὸς στεφάνου δάφνης.
BMC, pl. XXIV, 13, p. 142, No. 437.
370 Ὁμοία περιγραφή.
371 Ὁμοία περιγραφή.
372 Ὁμοία περιγραφή.
373 Ὁμοία περιγραφή.
374 Κεφαλὴ Διονύσου δεξιά. — Πρῷρα πλοίου δεξιά.
BMC, pl. XXIV, 14, p. 142, No. 448.
375 Κεφαλὴ Ποσειδῶνος δεξιά. — Μονόγραμμα ὅμοιον μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 323 καὶ Ο, κεφαλὴ βοὸς ἐντὸς στεφάνου δάφνης.
BMC, pl. XXIV, 15, p. 143, No. 449 - 452.
376 Ὁμοία περιγραφή.
377 Ὁμοία περιγραφή.
378 Ὁμοία περιγραφή.
379 Ὁμοία περιγραφή.
380 Ὁμοία περιγραφή.
381 Ὁμοία περιγραφή.
382 Ὁμοία περιγραφή.
383 Ὁμοία περιγραφή.
384 Ὁμοία περιγραφή.
385 Ὁμοία περιγραφή.
386 Ὁμοία περιγραφή.
387 Ὁμοία περιγραφή.
388 Ὁμοία περιγραφή.
389 Ὁμοία περιγραφή.
390 Κεφαλὴ Ἡρακλέους δεξιά. — Πρῷρα πλοίου καὶ ΚΟΡΚΥΡΑΙΩΝ. Τὰ λοιπὰ γράμμ. ἐφθαρμένα.
BMC, p. 145, No. 482 - 487.
391 Ὁμοία περιγραφή.
392 Ὁμοία περιγραφή.
393 Ὁμοία περιγραφή.
394 Ὁμοία περιγραφή.
395 Ὁμοία περιγραφή.
396 Ὁμοία περιγραφή.
397 Ὁμοία περιγραφή.
398 Ὁμοία περιγραφή.
399 Κεφαλὴ Ἡρακλέους δεξιά. — Πρῷρα καὶ ὄνομα πρυτάνεως ΑΡΙCΤΕΑC
BMC, p. 146, No. 497.
400 Ὁμοία περιγραφή. — ΑΡΙΣΤΕΑΣ.
BMC, p. 146, No. 488.
401 Κεφαλὴ Ποσειδῶνος δεξιά. — 'Ακροστόλιον καὶ ΗΡΩΔΗC
BMC, pl. XXIV 19, p. 147. No. 58.
402 ΚΟΡΚΥΡΑΙΩΝ ἀκροστόλιον. — ΝΙΚΑΝΩΡ
BMC, pl. XXIV, 20, p. 149, No. 521.
403 Ὁμοία περιγραφὴ μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 401.
404 Κεφαλὴ νεαροῦ Ἡρακλέους δεξιά. — Πρῷρα δεξιά. ΦΑΛΑΚΡΟΣ.
BMC, pl. XXV. 1, p. 150, No. 531.
405 Ὁμοία περιγραφή· ὑστερόσημον στέφανος.— Μονόγρ. ὡς τὸ ὑπ' ἀριθ. 323 ΦΙΛΩΝ.
BMC, p. 150, No. 538.
406 Ὁμοία περιγραφή. — ΚΟΡΚΥ/ΡΑΙΩΝ ΣΩΣΙΓΕΝΗΣ.
BMC, p. 149, No. 527.
407 Ὁμοία περιγραφή. — ΚΟΡΚΥΡΑΙΩΝ ΝΙΚΑΝΩΡ.
BMC, p. 148, No. 514.
408 Ὁμοία περιγραφὴ μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 402.
409 Κεφαλὴ Ἡρακλέους δεξιά.—ΝΙΚΑ/ΝΟ/ΡΟΣ ἐντὸς στεφάνου δάφνης.
BMC, p. 149, No. 524.
410 Κεφαλὴ Ποσειδῶνος δεξιά. — ΚΟΡΚΥΡΑΙΩΝ ΦΙΛΩΝΙΔΑΣ καὶ πρῷρα πλοίου.
BMC XXV, 2, p. 151, No. 549.

(48 π.Χ. - 138 μ.Χ.)

411 (Πίν. 450, 11) ΑΓΡΕ. VC. 'Αγρεὺς ἱστάμενος πρὸς ἀριστερὰ μεταξὺ δύο κιόνων, κρατῶν κέρας. — ZEYC KACIOC καὶ Ζεὺς Κάσιος καθήμενος ἐπὶ θρόνου κρατῶν σκῆπτρον.
BMC, pl. XXV, 8, p. 155, No. 595.
412 Ὁμοία περιγραφή.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

413 Α ΤΙ[ΑΙΚ]ΑΝΤΩΝ. Προτομὴ δεξιὰ 'Αντωνίου Πίου.—ZEYC KACIOC καὶ Ζεὺς καθήμενος ἐπὶ θρόνου ἀριστερὰ κρατῶν σκῆπτρον.
BMC, pl. XXVI, 1, p. 158, No. 634.
414 Ὁμοία περιγραφή.
415 Ὁμοία περιγραφή.
416 CEBHPO. C. ΠΕΡ. CE. Κεφαλὴ δεξιὰ δαφνοστεφής. — ΚΟΡΚΥΡΑΙΩΝ καὶ ναῦς μὲ κωπηλάτας.
BMC, p. 162, No. 663.
417 Δύο προτομαὶ δεξιὰ ἐφθαρμέναι — ΚΟΡΚΥΡΑΙΩΝ καὶ ναῦς μὲ κωπηλάτας.
BMC, pl. XXVI, 10· διὰ τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν τοῦ νομίσματος p. 162, No. 668.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΑΚΑΡΝΑΝΙΑ
ΛΕΥΚΑΣ
(350 - 250 π.Χ.)

418 Κεφαλὴ Ἀφροδίτης ἀριστερά. ΛΕΥ. — Τρίαινα.
BMC, p. 175, No. 26.

(168 π.Χ.)

419 Ἄγαλμα Ἀρτέμιδος δεξιά. — ΛΕΥΚΑΔΙΩΝ καὶ πρῷρα πλοίου.
BMC, p. 182, No. 115. (Ἐφθαρμένον).

420 Κεφαλὴ Ἀπόλλωνος δεξιά. — ΛΕΥΚΑΔΙΩΝ καὶ λύρα.
BMC, pl. XXIX 5, p. 186, No. 175. (Ἐφθαρμένον).

ΑΘΗΝΑΙ
(4ος αἰὼν π.Χ.)

421 Κόλλυβος.
B. Head HN, p. 390.

(Περ. 163 - 88 π.Χ.)

422 (Πίν. 450, 12). Κεφαλὴ Ἀρτέμιδος δεξιά.— Γλαῦξ ἐπὶ ἀμφορέως, ΑΘ/Ε.
J. Svoronos Athènes, pl. 106, 52 - 62.

ΑΙΓΙΝΑ
(3ος - 2ος αἰὼν π.Χ.)

423 (Πίν. 450, 13). ΑΙΓΙ. Πρῷρα πλοίου δεξιά.— Κεφαλὴ κριοῦ δεξιά.
BMC, pl. XXVI, 2.

ΚΟΡΙΝΘΟΣ
(300 - 243 π.Χ.)

424 Κεφαλὴ Ἀθηνᾶς δεξιὰ φέρουσα κορινθιακὸν κράνος. — Πήγασος δεξιά.
BMC, pl. XIV, 9, p. 57, No. 476.

ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ
ΚΡΑΝΗ
(431 - 330 π.Χ.)

425 Κράνος δεξιά. — Μέγα Κ.
BMC, pl. XVI, 22, p. 79, No. 24.

426. Ὁμοία περιγραφή.

ΚΡΗΤΗ
ΚΝΩΣΟΣ
(200 - 67 π.Χ.)

427 (Πίν. 450, 14). Κεφαλὴ Διὸς δεξιὰ δαφνοστεφής, ἔμπροσθεν κεραυνός. — ΚΥΔΑΣ. Ἀετὸς ἱστάμενος δεξιὰ μὲ ἀνοικτὰς πτέρυγας.
BMC, pl. VI, 10, p. 24, No. 54. J. Svoronos Crète pl. VII, 19, p. 83, 142. McClean col. II p. 489, No. 7069.

ΔΗΛΟΣ
(168 - 87 π.Χ.)

428 Κεφαλὴ Ἀρτέμιδος δεξιά. — Κεφαλὴ Ἀπόλλωνος. J. Svoronos, Athènes, pl. 105 - 91 - 93.

ΝΗΣΟΙ ΙΩΝΙΑΣ
ΧΙΟΣ
(190 - 48 π.Χ.)

429 (Πίν. 450, 15). Σφὶγξ καθημένη ἀριστερά.— ΖΗΝΟΔΩ[Ρ]ΟΣ, ἀμφορεύς, [ΧΙΟΣ], ἀριστερὰ πῖλοι Διοσκούρων, ἀστέρες.
BMC, p. 337, No. 89, διὰ τὸ σύμβολον.
BMC, p. 333, No. 50 διὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος. J. Mavrogordatos p. 219 ὁμοίως διὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος.

ΚΑΡΙΑ
ΡΟΔΟΣ
(166 - 88 π.Χ.)

430 Κεφαλὴ Ρόδου δεξιὰ ἀκτινοστεφής. — Τετράγωνον ἔγκοιλον, ἐντὸς αὐτοῦ ρόδον μὲ κλώνους. ΡΟ.
BMC, p. 259, No. 327.

431 Ὁμοία περιγραφή.

ΛΥΚΙΑ
ΚΡΑΓΟΙ
(Αὐτοκρατορικοὶ χρόνοι 81 π.Χ.)

432 Κεφαλὴ Ἀπόλλωνος. — ΚΡ, τετράγωνον ἔγκοιλον, ἐντὸς αὐτοῦ τόξον καὶ φαρέτρα.
BMC Lycia, pl. XI, 10, p. 53, No. 16.

433 Ὁμοία περιγραφή.

ΑΙΓΙΟΝ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
(146 - 31 π.Χ.)

434 (Πίν. 450, 16). Προτομὴ νεαροῦ Διονύσου δεξιά. — Ἀετὸς πρὸς ἀριστερὰ μετὰ κλειστῶν πτερύγων ἱστάμενος ἐπὶ κεραυνοῦ.
BMC, pl. IV, 15, p. 19, No. 6.

ΡΩΜΑΪΚΑ
ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
(222 - 187 π.Χ.)

435 Κεφαλὴ Ἑρμοῦ δεξιὰ φέρουσα πέτασον. — Πρῷρα δεξιά. ROMA κάτω.
E. Sydenham p. 8, No. 87, pl. 14.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

L. RVBIVS DOSSENVS

87 - 85 π.Χ.

436 (Πί ν. 450, 17). Κεφαλὴ Ποσειδῶνος δεξιὰ δαφνοστεφής, ὄπισθεν τρίαινα. DOS-SEN— Νίκη βαδίζουσα δεξιὰ κρατεῖ στέφανον καὶ κλάδον φοίνικος. Πρὸ αὐτῆς κυκλικὸς βωμός, περὶ τὸν ὁποῖον ὄφις ἀριστερὰ L. RVBRI.
Sydenham, p. 110, No. 708.

M. ANTONIVS

(42 π.Χ.)

GAULE

437 (Πί ν. 450, 18). Προτομὴ Νίκης δεξιά. — Λέων βαδίζων δεξιά, ὄπισθεν Α. Ἄνω ΑΝ-ΤΟ[ΝΙ] κάτω IMP. Ἀριστ. [XLI].
Sydenham, p. 189, No. 1163.

ΕΝΕΤΙΚΑ

Βενετίας 17ου αἰῶνος

438 SAN MARC. VEN. * II * — DALMA E.T AL BAN.
439 Ὁμοία περιγραφή.
440 Ὁμοία περιγραφή.
441 Ὁμοία περιγραφή.
442 Ὁμοία περιγραφή.

ΡΕΝΑ ΕΥΕΛΠΙΔΗ

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Ἀνασκαφαὶ πλατείας Ναυαρίνου

Συνεχίσθη καὶ ἐφέτος ἡ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀρξαμένη ἀνασκαφὴ εἰς τὴν πλατεῖαν Ναυαρίνου. Ἡ πλατεῖα αὕτη, ὡς γνωστόν, εὑρίσκεται ἐντὸς τοῦ χώρου, τὸν ὁποῖον κατελάμβανε τὸ ἀνάκτορον τοῦ Γαλερίου, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς Ροτόντας μέχρι περίπου τῆς σημερινῆς ὁδοῦ Τσιμισκῆ (βλ. E. Dyggve, Recherches sur le palais impérial de Thessalonique, Studia Orientalia, 1953, σ. 60).

Ἡ ἡμετέρα ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε κτηριακὴν ἑνότητα ἀποτελουμένην ἐκ κεντρικῆς περιστύλου αὐλῆς, περὶ τὴν ὁποίαν εὑρίσκονται κανονικῶς διατεταγμένοι διάφοροι χῶροι (Σχεδ. 1). Ἡ περυσινὴ ἀνασκαφὴ εἶχεν ἀποκαλύψει τὸ ἀνατολικὸν καὶ βόρειον τμῆμα τοῦ κτηρίου κατὰ τὸ ἥμισυ περίπου αὐτοῦ (βλ. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 331 κ.ἑ.).

Κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἡ ἔρευνα ἐπεξετάθη πρὸς Ν. καὶ Δ. καὶ εἰς μικρὸν τμῆμα τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς. Κατ' ἀρχὰς προέβημεν εἰς τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τῆς αὐλῆς, ἡ ὁποία εἶχεν ἀποχωματωθῆ κατὰ τὸ βόρειον αὐτῆς ἥμισυ τὸ παρελθὸν ἔτος. Ἀπεκαλύφθη μικρὸν τμῆμα τοῦ μαρμαρίνου στυλοβάτου καὶ ἡ γνωστὴ ἐκ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐπίστρωσις ἐκ πηλίνων πλακῶν. Ἀπεκαλύφθησαν ἐπίσης καὶ τὰ ὑπόλοιπα περὶ τὴν αὐλὴν δωμάτια. Εἰς ἕνα ἐκ τῶν χώρων αὐτῶν ἀνευρέθη ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως μικρὸν τμῆμα ἐξ ἐντοιχίου ψηφιδωτοῦ, σῳζον πρόσωπον γενειοφόρου ἀνδρὸς ἀρίστης τέχνης, ὁμοιάζον πρὸς τὰς μορφὰς τῶν στρατιωτικῶν Ἁγίων τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (Ροτόντα).

Πέραν τῶν δωματίων αὐτῶν καὶ πρὸς Δ. καὶ Ν. συνεχίσθη ἡ ἀποκάλυψις τοῦ μεγάλου διαδρόμου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀνασκαφῆ ἐν μέρει κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τὴν βορείαν καὶ ἀνατολικὴν πλευράν. Ὁ κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ ἀποκαλυφθεὶς διάδρομος ἀντὶ ψηφιδωτοῦ δαπέδου φέρει ἐπίστρωσιν ἐκ μεγάλων λευκῶν μαρμαρίνων πλακῶν. Ἡ ἐπίστρωσις αὕτη εἰς μὲν τὸν δυτικὸν διάδρομον σῴζεται εἰς καλὴν κατάστασιν εἰς μεγάλην σχετικῶς ἔκτασιν, εἰς τὸν νότιον ὅμως εἶναι ὁλοσχερῶς κατεστραμμένη, πλὴν πολὺ μικροῦ τμήματος. Τὸ πλάτος καὶ αὐτῶν τῶν διαδρόμων κυμαίνεται μεταξὺ 8 καὶ 9 μ.

Ὁ δυτικῶς τοῦ δυτικοῦ διαδρόμου τοῖχος βαίνει συνεχῶς, ἡ πέραν δὲ αὐτοῦ ἔρευνα οὐδὲν ἀπεκάλυψεν. Οὕτω ἀνάλογοι πρὸς τοὺς πέραν τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ νοτίου διαδρόμου ὑπάρχοντας χώρους, δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸ δυτικὸν τμῆμα, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τὸ βόρειον, ὡς ἡ περυσινὴ ἀνασκαφὴ εἶχεν ἀποκαλύψει. Εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τοῦ δυτικοῦ τοίχου ἀπεκαλύφθη μαρμάρινον κατώφλιον ἐφθαρμένον ἐκ τῆς χρήσεως, σῴζον εἰς τὴν βορείαν αὐτοῦ πλευρὰν τμῆμα μαρμαρίνου ἰσχεθύρου, σῳζόμενον εἰς ὕψος 1.65 μ. (Πίν. 451 α).

Νοτιώτερον τοῦ νοτίου διαδρόμου ἡ ἔρευνα περιωρίσθη εἰς τὸ ἀνατολικὸν μόνον τμῆμα, ἀποπερατωθείσης τῆς ἀποκαλύψεως τῆς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐμφανισθείσης καμαροσκεποῦς «κιστέρνας», ἡ ὁποία σῴζεται καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ ὕψος της (Πίν. 451 β). Ἡ «κιστέρνα» αὕτη φαίνεται κατὰ τι νεωτέρα τοῦ ὅλου κτίσματος, ἐκτίσθη δὲ ἐντὸς μεγάλου προϋπάρχοντος χώρου. Ἐσωτερικῶς τὸ μῆκος αὐτῆς εἶναι 12.50 μ., τὸ πλάτος της ὅμως μόλις ὑπερβαίνει τὰ 2 μ. Παραπλεύρως αὐτῆς πρὸς Δ. ὑπάρχει ἕτερον ἐπίμηκες δωμάτιον καὶ παρ' αὐτὸ χῶρος, ὁ ὁποῖος σῴζει εὐρεῖαν μαρμαρίνην κλίμακα ἐκ τριῶν βαθμίδων, πλάτους 8.50 μ., ἡ ὁποία περίπου ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν ἄξονα τῆς αὐλῆς (Πίν. 452 α). Ἡ πληθώρα τῶν ἀνευρεθέντων τεμαχίων μαρμαρίνων πλακῶν διαφόρων χρωμάτων δεικνύει ἐξαιρετικὸν πλοῦτον διακοσμήσεως μὲ ὀρθομαρμάρωσιν καὶ ἄλλα διακοσμητικὰ στοιχεῖα.

Νοτιώτερον τῶν προαναφερθέντων χώρων ἐνεφανίσθη ἕτερος διάδρομος τοῦ αὐτοῦ περίπου πλάτους πρὸς τοὺς προηγουμένους σῴζων δάπεδον καλυπτόμενον ἐξ ὀρθογωνίων μαρμαρίνων πλακῶν διαφόρων χρωμάτων, εἰς καλὴν κατάστασιν (Πίν. 452 β). Εἰς τὸ ἀνατολικὸν πέρας τοῦ διαδρόμου αὐτοῦ δύο πλατεῖαι βαθμίδες, καταλαμβάνουσαι ὅλον τὸ πλάτος τοῦ διαδρόμου, ὁδηγοῦν εἰς μικρὸν χῶρον ἔνθα ἡμικυκλικὸν κρηναῖον κατασκεύασμα ἐφάπτεται τοῦ εἰς μέγα ὕψος σῳζομένου ἀνατολικοῦ τοίχου (Πίν. 453 α).

Νοτιώτερον τοῦ διαδρόμου αὐτοῦ ἡ ἔρευνα δὲν ἐπροχώρησεν, ὅπως δὲν ἐπροχώρησε καὶ εἰς τὸ δυτικὸν τμῆμα τῆς νοτίας πλευρᾶς, διότι οὕτω θὰ κατηργεῖτο ἡ μοναδικὴ ὁδὸς ἡ διερχομένη διὰ μέσου τῆς πλατείας. Ὅμοιος πρὸς τὸν προαναφερθέντα διάδρομον, σῴζων ἐπίσης ἐπίστρωσιν ἐκ λευκῶν μαρμαρίνων πλακῶν, ἀπεκαλύφθη εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τοῦ κτηρίου, δὲν ἀνεσκάφη ὅμως καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ πλάτος, διότι ἠμποδίσθημεν ἀπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ Γούναρη (Πίν. 453 β).

Ἠρευνήσαμεν ἐπίσης καὶ τὸ ἕτερον τμῆμα τῆς πλατείας τὸ εὑρισκόμενον δυτικῶς τῆς ὁδοῦ Βύ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

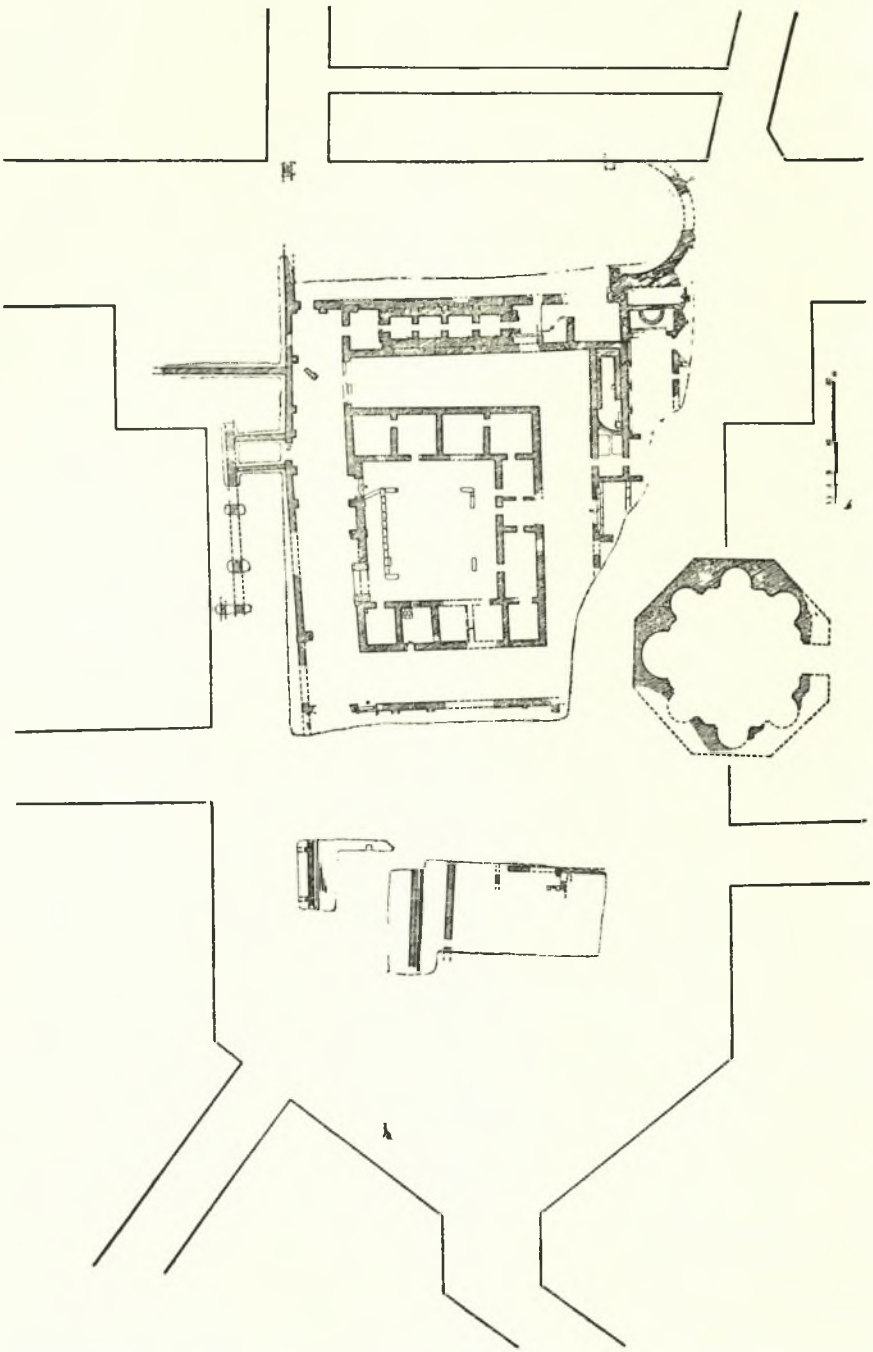

Σχέδ. 1. Ἀνασκαφὴ πλατείας Ναυαρίνου. Κάτοψις ἐρειπίων

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ρωνος, ἡ ἔρευνα ὅμως αὕτη ἀπεκάλυψεν ὀλίγα καὶ ἀσήμαντα ἐρείπια, τὸ τμῆμα δὲ αὐτὸ ἐκαλύφθη ἐκ νέου. Οὕτω μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐφετεινῆς ἀνασκαφῆς ἀπεκαλύφθη σχεδὸν ὁλόκληρος ὁ δυνάμενος νὰ ἐρευνηθῇ χῶρος (Πίν. 454), πλὴν τοῦ μικροῦ νοτιοδυτικοῦ τμήματος, τὸ ὁποῖον θὰ ἀποκαλυφθῇ τὸ προσεχὲς ἔτος, ὅτε θὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ πληρεστέρα περιγραφὴ καὶ μελέτη τοῦ κτηρίου.

Οὕτως ἐν συνόψει ἡ εἰκὼν τῶν ἀποκαλυφθέντων ἐρειπίων παρουσιάζει τὴν ἑξῆς μορφήν: τετράγωνος περίστυλος αὐλὴ ἐλαφρῶς παράγωνος, διαστ. 23 x 22,50 x 22 x 21 μ., περιβάλλεται κατὰ τὰς τρεῖς πλευράς, ἀνατολικήν, νοτίαν καὶ δυτικήν, ὑπὸ δωματίων τετραγώνων ἢ τετραπλεύρων· ἅπαντα τὰ δωμάτια πλὴν ἑνὸς ἔχουν ἄνοιγμα πρὸς τὴν αὐλήν, τινὰ δὲ ἐπικοινωνοῦν μεταξύ των (Πίν. 455).

Εἴσοδον εἰς τὴν αὐλὴν ἔχομεν ἀπὸ τὴν νοτίαν πλευρὰν εἰς τὸ κέντρον περίπου αὐτῆς καὶ ἀπὸ τὴν βορείαν, ἔνθα σῴζονται εἰς τὰ δύο ἄκρα αὐτῆς μαρμάρινα κατώφλια. Τὸ συγκρότημα τοῦτο κατὰ τὰς τέσσαρας πλευρὰς περιβάλλουν πλατεῖς διάδρομοι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ βόρειος καὶ ὁ ἀνατολικὸς φέρουν ψηφιδωτὰ δάπεδα, ὁ δὲ νότιος καὶ δυτικὸς ἐπίστρωσιν ἐκ μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν. Πρὸς Α. ἔχομεν σειρὰν ἐκ τεσσάρων καμαροσκεπῶν δωματίων ἐπικοινωνούντων μεταξύ των καὶ ἐπ' αὐτῶν δεύτερον ὄροφον εἰς τὸν ὁποῖον ἄγουν δύο ἐξαιρετικῶς στενὰ κλιμακοστάσια (τὸ βόρειον ἐξ αὐτῶν σῴζεται ἀκέραιον). Ἀνατολικώτερον αὐτῶν παρουσιάσθη ὅμοιος πρὸς τοὺς προηγουμένους διάδρομος (Πίν. 453 β). Τὴν αὐτὴν περίπου διάταξιν παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὸ νότιον τμῆμα, ἔνθα τὴν σειρὰν τῶν δωματίων ἀκολουθεῖ ἐπίσης πλακόστρωτος, εὐρὺς διάδρομος.

Ὀκτάγωνον

Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἠρευνήσαμεν τὸν χῶρον τὸν ἐντὸς τοῦ ὀκταγωνικοῦ οἰκοδομήματος τοῦ ἀποκαλυφθέντος κατὰ τὸ ἔτος 1950 (ἰδὲ Χ. Μακαρόνας, Τὸ Ὀκτάγωνον Θεσσαλονίκης, ΠΑΕ 1950). Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν χωμάτων ἀπεκαλύφθη τὸ δάπεδον, τοῦ ὁποίου τὸ σύνολον κατανέμεται συμμετρικῶς εἰς διάχωρα, κοσμούμενα, ὡς ἐκ τοῦ σῳζομένου ἀνατολικοῦ τμήματος καί τινων στοιχείων τοῦ ὑπολοίπου δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ, γενικῶς ὡς ἑξῆς (Πίν. 456 α-β): μέγα τετράγωνον κατὰ τὸν κύριον ἄξονα τοῦ κτηρίου, τοῦ ὁποίου τετραγώνου αἱ γωνίαι ἐμπίπτουν εἰς τὰς χορδὰς τῶν τεσσάρων ἐκ τῶν ὀκτὼ κογχῶν, κατανέμεται εἰς διάχωρα ποικίλα μέν, ἀλλὰ συμμετρικὰ μεταξύ των, καλυπτόμενα ὑπὸ τετραγώνων πλακιδίων διαγωνίως διατεταγμένων, τῶν ὁποίων ἡ ὕλη καὶ τὸ χρῶμα ποικίλλουν.

Τὰ διάχωρα χωρίζονται μεταξύ των διά ζωνῶν ὀρθογωνίων πλακῶν. Ἔμπροσθεν τῶν ὑπολοίπων κογχῶν, εἰς τὸν ἐναπομείναντα χῶρον μεταξὺ τῆς χορδῆς αὐτῶν καὶ τῶν πλευρῶν τοῦ μεγάλου τετραγώνου ὑπάρχουν ὀρθογώνια διάχωρα ὁμοιάζοντα κατὰ τὴν ὕλην καὶ τὴν διάταξιν πρὸς τὰ τοῦ κεντρικοῦ τετραγώνου.

Τὰ ἐναπομένοντα κενά, ὡς καὶ τὰ δάπεδα τῶν κογχῶν, καλύπτονται ὑπὸ μεγάλων ὀρθογωνίων μαρμαρίνων πλακῶν διαφόρων διαστάσεων. Ἰδιαιτέρα σημασία ἐδόθη εἰς τὴν παρὰ τὴν εἴσοδον διακόσμησιν τοῦ δαπέδου, ὅπου ἡ συμμετρία τοῦ συνόλου διασπᾶται διὰ τῆς τοποθετήσεως κατὰ τὸν ἄξονα τεσσάρων διακοσμητικῶν τετραγώνων διατεταγμένων εἰς κανονικὸν ὀρθογώνιον καὶ κοσμουμένων διά ποικίλων μαρμαροθετημάτων. Ἐκ τούτων τὸ ἓν ἐλλείπει ὁλοσχερῶς, ἐκ τῶν ὑπολοίπων δὲ τριῶν, τὸ ἓν σῴζεται σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου (Πίν. 457 α), τά δὲ ἄλλα δύο ἐν μέρει, δυνάμενα ὅμως νὰ ἀποδώσουν τὸ σύνολον τοῦ σχεδίου (Πίν. 457 β-γ).

Πλεῖστα διακοσμητικὰ τεμάχια μαρμάρων προερχόμενα ἐκ τῶν ὀρθομαρμαρώσεων τοῦ κτηρίου ἀνευρέθησαν ἐντὸς τῶν χωμάτων. Τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα ἐκ τῶν εὑρημάτων εἶναι τέσσαρα μαρμάρινα γλυπτά, ὕψους 0,61 καὶ πλάτους 0,82 μ., ἐξ ἐπενδύσεως ἐπικράνων φέροντα ἑκατέρωθεν ἕλικας καὶ φύλλα ἀκάνθης, κατὰ τὸ κέντρον δὲ ἀνὰ μίαν μορφήν, γυμνὴν ἀνδρικὴν μετὰ φρυγικοῦ πίλου τὸ ἕν (Πίν. 458 α), ἀνδρικὴν γυμνὴν μετά πτηνοῦ παρὰ τοὺς πόδας τὸ δεύτερον (Πίν. 458 β), ἀνδρικὴν μετὰ βραχέος χιτῶνος καὶ ἱματίου τὸ τρίτον (Πίν 458 γ), γυναικείαν μορφὴν μετὰ ὄφεως τὸ τέταρτον (Πίν. 458 δ). Μικρὸν τεμάχιον ἐκ τοῦ προσώπου ἀγαλματίου ὁμοίου πρὸς τὰ ἀνωτέρω, ἀλλὰ ὀλίγον μεγαλυτέρου, Τύχης πόλεως (τῆς Θεσσαλονίκης) μαρτυρεῖ τὴν ὕπαρξιν ἑτέρων ὁμοίων γλυπτῶν. Ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω ἀνευρέθησαν ἐπὶ τοῦ δαπέδου, πλησίον τῆς εἰσόδου.

Ἔρευνα εἰς τινα σημεῖα τοῦ Ὀκταγώνου εἰς βάθος 0,30 μ. κάτωθι τοῦ δαπέδου ἀπεκάλυψεν ἕτερον προϋπάρχον δάπεδον ἐκ πολυχρώμων ψηφίδων.

Ἐντὸς τῆς βορείας κόγχης τοῦ Ὀκταγώνου καὶ κάτωθι τοῦ θεμελίου τοῦ καθαιρεθέντος μιναρὲ εἰς βάθος 0,60 - 1.40 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου ἀνευρέθησαν ὀλίγα ὄστρακα ὑστέρων ἑλληνιστικῶν χρόνων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Τυχαῖα εὑρήματα

Τὸ ἔτος 1964 ὑπῆρξεν ἐξαιρετικῶς πλούσιον εἰς τυχαῖα εὑρήματα:

α) Θεσσαλονίκη

Ἐντὸς ἐκσκαπτομένου οἰκοπέδου, κειμένου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σωκράτους, πλησίον τῆς ὁδοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἀπεκαλύφθη λίαν ἐνδιαφέρον ψηφιδωτὸν δάπεδον μὲ μυθολογικὰς παραστάσεις. Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμῆμα εἶναι περίπου τετράγωνον διαστ. 4.20 x 4.40 μ., περιβάλλεται δὲ κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς πλὴν τῆς νοτίας, ἡ ὁποία εἶναι κατεστραμμένη, ὑπὸ πλατείας ζώνης ἐκ συνθέτου μαιάνδρου, πλατ. 0,60 μ., καὶ συνθέτου πλοχμοῦ, πλατ. 0,22 μ. Οὕτω δὲν εἶναι βέβαιον ἐὰν τὸ δάπεδον ἐπερατοῦτο εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἢ ἐσυνεχίζετο ἔτι πλέον πρὸς Ν. Τὸ σῳζόμενον τμῆμα χωρίζεται εἰς δύο ἡμίση περιβαλλόμενα ὑπὸ ζώνης ἐξ ἁπλοῦ πλοχμοῦ, πλάτ. 0,15 μ. Ἐξ αὐτῶν τὸ μὲν πρὸς Β. φέρει παράστασιν κοιμωμένης Ἀριάδνης μετὰ τοῦ Διονύσου καὶ τῆς ἀκολουθίας του, τὸ δὲ ἕτερον χωρίζεται καὶ πάλιν εἰς τρία ἰσομεγέθη περίπου τμήματα ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο ἀκραῖα (ἀνατολικόν, δυτικὸν) φέρουν παραστάσεις, ἁρπαγῆς τὸ ἕν, Γανυμήδους μετὰ τοῦ ἀετοῦ τὸ ἕτερον (Πίν. 459).

Ὁ μεγαλύτερος τῶν «πινάκων» (Πίν. 460), διαστάσεων 2.40 x 1.20 μ., εἰκονίζει εἰς τὸ κέντρον τὴν Ἀριάδνην κατακεκλιμένην ἐπὶ δορᾶς πάνθηρος ἀναπεπταμένης ἐπὶ φαιοῦ βράχου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου προβάλλεται ἐναργῶς ὁ λευκός, γυμνὸς κατὰ τὸ ἄνω τμῆμα κορμὸς αὐτῆς. Πολύχρωμον ἱμάτιον καλύπτει τοὺς πόδας της. Ἑκατέρωθεν αὐτῆς ἵστανται δύο ζεύγη, ἀριστερὰ μὲν ὁ Διόνυσος μετὰ μικροῦ Σατύρου, δεξιὰ δὲ Νύμφη καὶ Σάτυρος ἐνηγκαλισμένοι. Ὁ Διόνυσος παριστάνεται ἱστάμενος, γυμνός, ἐρειδόμενος διὰ τῆς δεξιᾶς εἰς τὸν ὑψηλὸν θύρσον, στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους, ἐνῷ τὸ ἄνετον δεξιὸν καλύπτει τὸ πολύχρωμον ἱμάτιον. Λεπτόταται φωτοσκιάσεις, ἀποδιδόμεναι διὰ τῶν χρωματιστῶν ψηφίδων (ὁ τεχνίτης χρησιμοποιεῖ τέσσερεις ἀποχρώσεις διά τὴν ἀπόδοσιν τῆς σαρκός), δίδουν ἔντονον πλαστικότητα εἰς τὸν κορμὸν τοῦ θεοῦ, ὁ ὁποῖος προβαλλόμενος ἐπὶ τοῦ λευκοῦ βάθους δίδει τὴν ἐντύπωσιν ἐκτύπου ἀναγλύφου. Ὁ μικρὸς ζωηρὸς Σάτυρος, τὸν ὁποῖον ἐναγκαλίζεται διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ὁ Διόνυσος, φέρει μόνον δορὰν πάνθηρος, κρατεῖ δὲ λαγωβόλον. Ἀντιθέτως, τὸ δεξιὰ ἱστάμενον ζεῦγος τῆς Νύμφης καὶ τοῦ Σατύρου εἶναι ἐνδεδυμένον διὰ πολυτελῶν καὶ πολυχρώμων χιτώνων καὶ ἱματίων ὁ δὲ Σάτυρος κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ὅμοιον πρὸς τὸν τοῦ Διονύσου θύρσον. Μορφὴ γενειοφόρου πολιοῦ Σατύρου καὶ μικροῦ Ἐρωτιδέως ἵστανται, εἰς δεύτερον ἐπίπεδον, ὄπισθεν τοῦ βράχου. Ὁ Σάτυρος φέρει μόνον ἱμάτιον, ἀφῆνον ἀκάλυπτον τὸ ἄνω μέρος τοῦ κορμοῦ, διὰ τῆς ἀριστερᾶς δὲ κρατεῖ κάνθαρον.

Τὸ τοπίον ἀποδίδεται διὰ τοῦ πλαστικῶς εἰκονιζομένου φαιοῦ βράχου καὶ διὰ τοῦ γυμνοῦ φαιοῦ ἐπίσης κορμοῦ δένδρου.

Ἡ ὅλη σύνθεσις τοῦ πίνακος εἶναι πράγματι ἐξαίρετος, ἐντύπωσιν ὅμως προξενεῖ καὶ ἡ ποικιλία τῶν χρωμάτων. Τὸ κυριαρχοῦν χρῶμα εἶναι τὸ κυανόφαιον εἰς τέσσερεις ἀποχρώσεις διὰ τοῦ ὁποίου, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἀποδίδεται ὁ βράχος καὶ τὸ δένδρον. Διά τοῦ αὐτοῦ χρώματος ἀποδίδονται τὰ ἱμάτια τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ γενειοφόρου Σατύρου, αἱ πτέρυγες τοῦ Ἐρωτιδέως καὶ ὁ χιτὼν τοῦ δεξιὰ εὑρισκομένου Σατύρου. Δι' ὠχροκιτρίνου εἰς πολλὰς ἀποχρώσεις, τονισμένου διὰ καστανοῦ, ἀποδίδονται αἱ δοραὶ τῶν πανθήρων καὶ τὰ ἱμάτια τῆς Νύμφης καὶ τοῦ Σατύρου, καστανὸν δὲ παριστάνεται τὸ ἔδαφος. Τὸ ἱμάτιον τὸ καλύπτον τοὺς πόδας τῆς Ἀριάδνης εἶναι ἐρυθρωπόν. Διὰ τεχνητῶν πρασίνων ψηφίδων ἀποδίδονται τὰ φύλλα τοῦ στεφάνου τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Σατύρου, οἱ θύρσοι ὡς καὶ αἱ παρυφαὶ τοῦ ἱματίου τῆς Νύμφης. Ἐρυθρὰ παρυφὴ κοσμεῖ ἐπίσης τὸν χιτῶνα αὐτῆς. Ὀλίγαι κίτριναι τεχνηταί, ὁμοῦ μὲ φυσικάς, ψηφῖδες ποικίλλουν τὸ ἱμάτιον τοῦ θεοῦ. Ὀλίγαι δὲ μελαναὶ ψηφῖδες τονίζουν τὸ σύνολον. Αἱ φθοραί, τὰς ὁποίας ἔχει ὑποστῆ ὁ πίναξ οὗτος, εἶναι σχετικῶς ὀλίγαι, δὲν βλάπτουν δὲ οὐσιαστικῶς τὴν παράστασιν.

Ὁ εἷς ἐκ τῶν μικρῶν «πινάκων» φέρει παράστασιν ἁρπαγῆς (Πίν. 461 α). Νεαρὸς ἀνήρ, ὁ Ἀπόλλων πιθανώτατα, φέρων τόξον διά τῆς ἀριστερᾶς καὶ φαρέτραν ἐπὶ τοῦ ὤμου, ἁρπάζει διὰ βιαίας κινήσεως νεαρὰν γυναῖκα (τὴν Δάφνην;) ἐκ τῆς μὴ σῳζομένης κόμης. Ὁ γυμνὸς κορμὸς τοῦ θεοῦ προβάλλεται ἐναργῶς ἐπὶ τῆς βαθέος καστανερύθρου χρώματος χλαμύδος, ἡ ὁποία πορπουμένη ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ὤμου ἀνεμίζεται ἐλευθέρως. Εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς νεαρᾶς γυναικὸς νὰ ἐκφύγῃ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ θεοῦ διέφυγεν ὁ πλούσιος χιτὼν ἀποκαλύψας τὸν ἀριστερὸν μαστόν. Ἔντονα χρώματα ποικίλλουν τὸ ἔνδυμα τῆς κόρης. Ὠχροκίτρινος εἰς πέντε ἀποχρώσεις ἀπὸ βαθέος μέχρι σχεδὸν λευκοῦ εἶναι ὁ χιτὼν αὐτῆς φέρων εἰς τὸ κέντρον κάθετον ἐρυθρὰν ταινίαν. Πλατεῖαι παρυφαὶ ἐκ πρασίνων τεχνητῶν ψηφίδων κοσμοῦν τὸ κάτω τμῆμα τοῦ χιτῶνος καὶ τὸ ἀπόπτυγμα. Τὸ ἀνεμιζόμενον ἱμάτιον εἶναι κυανοῦν μετὰ κιτρίνης παρυφῆς. Ἡ κεφαλὴ τῆς κόρης μετὰ τοῦ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

λαιμοῦ καὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου ἐλλείπει παντελῶς, ἐκ τοῦ προσώπου δὲ τοῦ θεοῦ μόνον μικρόν τμῆμα σῴζεται.

Ἕτερος πίναξ φέρει ἁρπαγὴν τοῦ Γανυμήδους (Πίν. 461 β). Οὗτος παριστάνεται γονυκλινής, γυμνός, φέρει δὲ χλαμύδα πορπουμένην εἰς τὸν ὦμον, ὡς καὶ τὰ συνήθη βαρβαρικὰ ὑποδήματα καὶ τὸν φρυγικὸν πῖλον. Διὰ τῆς ὑψουμένης ἀριστερᾶς χειρός κρατεῖ ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ τὸν ἀετόν, αἱ ἀνοικταὶ πτέρυγες τοῦ ὁποίου καλύπτουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ λευκοῦ βάθους. Ἡ παράστασις αὕτη σῴζεται εἰς τὸ σύνολόν της, παρουσιάζει ὅμως τὰς περισσοτέρας φθοράς.

Ἐκ μικροῦ κιβωτιοσχήμου τάφου, ἀνευρεθέντος τυχαίως εἰς τὴν περιοχὴν Σταυρουπόλεως Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ ἔτους αὐτοῦ, ἐξήχθησαν πλούσια εὑρήματα, χαλκᾶ ἀγγεῖα, χρυσᾶ ἀντικείμενα καὶ ὀλίγα ἄλλα κτερίσματα.

Τὸ πλέον ἐνδιαφέρον ἐξ ὅλων εἶναι μικρὸς κρατήρ (Πίν. 462 α - β), φέρων ἀντὶ τῶν συνήθων λαβῶν, λαβήν πρὸς ἀνάρτησιν. Περὶ τὴν βάσιν καὶ τὸ χεῖλος φέρει ἐσχηματοποιημένον φυλλοειδὲς κόσμημα, ὁ βραχὺς δὲ λαιμὸς αὐτοῦ κοσμεῖται διὰ συνθέτου πλοχμοῦ, μόλις διαγραφομένου, ἐκτελεσθέντος διὰ διαβήτου. Δύο ἐπίθετα ἀρχαΐζοντα γοργόνεια (Πίν. 462 β) εἶναι προσηρμοσμένα δι' ἥλων ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ κάτωθι τῶν λαβῶν. Ὕψος κρατῆρος ἄνευ λαβῆς 0,235, ὕψος μετὰ λαβῆς 0,365, διάμετρος χείλους 0,18, διάμετρος κοιλίας 0,225, διάμετρος βάσεως 0,120 μ. Διατηρεῖται εἰς καλὴν κατάστασιν.

Ἀνευρέθησαν ἐπίσης ἀπιόσχημος τριφυλλόστομος οἰνοχόη μετὰ πλατείας βάσεως καὶ ὑπερυψουμένης λαβῆς (Πίν. 463 β), ὕψους 0,18 καὶ διαμέτρου κοιλίας 0,14 μ., μικρὰ πρόχους ραμφόστομος (Πίν. 463 α) φέρουσα ἀνάγλυφον ἐπίθετον ὄστρεον εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς λαβῆς, ὕψους 0,12 καὶ διαμέτρου 0,085 μ., ὡς καὶ φιάλη μετὰ λαβῆς (Patera), φέρουσα εἰς τὸ ἄνω καὶ κάτω μέρος τῆς λαβῆς, ἡ ὁποία καταλήγει εἰς κεφαλὴν χηνός, ἐγχάρακτα ἀνθέμια καὶ ἕλικας.

Ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω ἀγγεῖα μετὰ τὸν καθαρισμόν των παρουσίασαν χρυσίζουσαν καὶ εἰς τὰ καλύτερον διατηρούμενα σημεῖα ἐξαιρετικῶς στίλβουσαν ἐπιφάνειαν.

Χρυσᾶ κτερίσματα: Διπλῆ περόνη ἰλλυρικοῦ τύπου εἰς ἀρίστην κατάστασιν, ὁμοιάζουσα ἐν πολλοῖς πρὸς τὰς ἀνευρεθείσας κατὰ τὸ 1962 εἰς τὸ νεκροταφεῖον Δερβενίου. Μῆκος 0,088 μ.

Τρία ἐλάσματα διαστάσεων 0,022 x 0,012 μ. ἕκαστον φέροντα, τὰ μὲν δύο ἔκτυπον παράστασιν ἐφορμῶντος λέοντος (Πίν. 462 γ), τὸ δὲ τρίτον ἔκτυπον λεοντοκεφαλὴν κατὰ μέτωπον (Πίν. 463 γ). Ἅπαντα ἐξαιρετικῆς ἀποδόσεως.

Λεπτότατα ἀνθέμια καὶ ἄνθη λωτοῦ, ἐξαιρέτου ἐργασίας, συνδεδεμένα μεταξύ των διὰ λεπτοῦ σύρματος, ἐκόσμουν ἀπολεσθὲν ἄγνωστον ἀντικείμενον. Προσηρμόζοντο εἰς τοῦτο διὰ μικρῶν ἥλων, τινὲς τῶν ὁποίων σῴζονται.

Ἔλασμα, πλάτους 0,008 καὶ μήκους 0,088 μ., φέρον ἔκτυπον πλοχμόν, ὡς καὶ μία ψῆφος ἐπιμήκης, ὀκταγωνική, μήκους 0,01 μ.

Ἀνευρέθη ἐπίσης ἐρυθρόμορφος ἀρυβαλλοειδὴς λήκυθος φέρουσα μόλις διακρινομένην παράστασιν καθημένης γυναικὸς μετὰ ἱσταμένης θεραπαινίδος, ὕψους 0,205 μ., ἀλάβαστρον ἐφθαρμένον, χαλκῆ στλεγγίς, καὶ σιδηρᾶ αἰχμὴ δόρατος, μήκους 0,58 μ. Ὁ ὡς ἄνω τάφος χρονολογεῖται εἰς τὰ μέσα περίπου τοῦ β΄ ἡμίσεος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

Ἐξ ἐκσκαπτομένου οἰκοπέδου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Γιαννιτσῶν (ἔναντι τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ) μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον Θεσσαλονίκης μαρμαρίνη σαρκοφάγος εἰς σχῆμα τραπέζης. Ἐπὶ τοῦ καλύμματος νεαρός πτερωτὸς δαίμων κατακεκλιμένος ἐπὶ λεοντῆς (Πίν. 464 α).

Ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως φέρει τὴν ἐπιγραφήν:

Πυρρία ἐκγόνῳ ἔτους ΗΤ Πανήμο(υ)
Ἀκεραίῳ γαμβρῷ ἔτους ΘΤ Αἰδοναι(ου)
Κόρραγος

Πάνημος: Μήν τοῦ μακεδονικοῦ ἡμερολογίου. Αἰδοναῖος: οὐχὶ γνωστὸς τύπος τοῦ μακεδονικοῦ μηνὸς Αὐδνυναίου ἢ Αὐδναίου. Αἱ χρονολογίαι ΗΤ καὶ ΘΤ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ ἔτη 160 καὶ 161 μ.Χ., λαμβανομένου ὡς ἀρχῆς τοῦ ἔτους 148 π.Χ.

Ὕψος σαρκοφάγου 1.10, πλάτος 1.55 μ.

Τὰ γράμματα, ὕψους 0,05 - 0,06 μ., ἀποδίδονται ἀναγλύφως, περιορίζονται δὲ ἐντὸς διπλῆς ἀναγλύφου ἐπίσης ταινίας.

Ἐξ ὀρύγματος ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ πλησίον τοῦ ναοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐξήχθη μαρμαρίνη κεφαλὴ γυναικός, ὕψους 0,39 μ., ἐνθετός ποτε εἰς κορμὸν ἀγάλματος. Σῴζεται εἰς καλὴν κατάστασιν πλὴν τῆς ἀποκεκρουμένης ρινός. Τὸ τμῆμα μεταξὺ ρινὸς καὶ ἄνω χείλους ὡς καὶ ὁ λαιμὸς δὲν ἔχουν ὑποστῆ τὴν τελικὴν ἐπεξεργασίαν. Τέχνη σχετικῶς καλή. Ἡ κεφαλὴ ἐκ τοῦ σχήματος τῆς κόμης χρονολογεῖται εἰς τὸ 200 μ.Χ. περίπου (Πίν. 465 β).

Μετεφέρθη ἐπίσης εἰς τὸ Μουσεῖον Θεσσαλονίκης, ἐξαχθεῖσα ἐκ τοῦ τόπου ἔνθα ἀπορρίπτονταισ υντρίμματα οἰκοδομῶν (μπάζα), μαρμαρίνη κεφαλὴ νέου ἀνδρὸς φέροντος βραχεῖαν οὖλην

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

κόμην. Τὸ πρόσωπον λίαν ἐφθαρμένον· ὕψος 0,28 μ. (Πίν. 465 γ).

Βωμὸς μαρμάρινος ρωμαϊκῆς ἐποχῆς μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον Θεσσαλονίκης ἐκ τῆς περιοχῆς Συντριβανίου, ὕψους 0,77 μ. Εἰς τὴν κυρίαν ὄψιν φέρει τρεῖς προτομάς. Τέχνη καὶ διατήρησις μετρία (Πίν. 464 β).

β) Πιερία

Ἐκ Ρυακίου Πιερίας μετεφέρθη ἐνταῦθα, ἀνευρεθεῖσα τυχαίως κατὰ τὴν ἄροσιν ἀγροῦ, χαλκῆ κεφαλὴ ἀνδρὸς φυσικοῦ περίπου μεγέθους ἐξ ἀνδριάντος τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, ἀνήκουσα εἰς τὸν τύπον τοῦ αὐτοκράτορος Γαλλιηνοῦ, ἀρίστης τέχνης. Σῴζεται εἰς πολὺ καλὴν κατάστασιν πλὴν μικρᾶς βλάβης εἰς τὸ ὀπίσθιον τμῆμα τοῦ κρανίου (Πίν. 465 α).

Μουσειακαὶ ἐργασίαι

Συνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1964 αἱ προπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι διὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν συλλογῶν ἐν τῷ νέῳ Μουσείῳ Θεσσαλονίκης. Ἐπερατώθη ἡ ἐπεξεργασία, καταγραφὴ καὶ φωτογράφησις τοῦ προϊστορικοῦ ὑλικοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἕτοιμον πρὸς ἔκθεσιν, ἅμα τῇ παραδόσει τῶν παραγγελθεισῶν προθηκῶν. Ἐπερατώθη ἐπίσης ὁ καθαρισμός, ἡ συγκόλλησις καὶ φωτογράφησις τῶν εὑρημάτων τοῦ νεκροταφείου τοῦ Δερβενίου, ὡς καὶ ἄλλων χαλκῶν ἀντικειμένων ἐκ διαφόρων τόπων. Συνεπληρώθη ἐξ ἄλλου ἡ ἐπεξεργασία τῶν ὑαλίνων ἀγγείων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἕτοιμα καὶ αὐτὰ πρὸς ἔκθεσιν. Ὡλοκληρώθη ἡ μεταφορὰ τῶν πηλίνων ἀγγείων καὶ εἰδωλίων ἐκ τοῦ παλαιοῦ Μουσείου.

Ἐτακτοποιήθη ἡ μεγάλη ἀποθήκη τῶν ἀγγείων, ἔνθα εἰς ράφια καὶ προθήκας ἐξετέθη τὸ δευτερευούσης σημασίας ὑλικόν, ταυτισθέν, καταγραφὲν καὶ ἐν μέρει φωτογραφηθέν.

Ἡ μεγάλη ἀποθήκη τῶν γλυπτῶν ἐφωδιάσθη διὰ ραφίων, ὅπου ἐτοποθετήθη τὸ ἐκ τῶν ἀποθηκῶν τοῦ παλαιοῦ Μουσείου μεταφερθὲν ὑλικόν, τὸ μὴ ἐκθέσιμον εἰς τὰς κυρίας αἰθούσας.

Καθυστερεῖ ἡ μεταφορὰ ἐκ τοῦ παλαιοῦ Μουσείου, τελοῦντος ἀκόμη ἐν λειτουργίᾳ, τῶν πλείστων τῶν εἰς τὰς κυρίας αἰθούσας τοῦ νέου Μουσείου μελλόντων νὰ ἐκτεθῶσι γλυπτῶν.

Ἡ καθυστέρησις ὀφείλετο ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἐπιβράδυνσιν τῆς παραλαβῆς τοῦ νέου μουσειακοῦ κτηρίου, δι' ἣν παράδοσιν ὁ ἀνάδοχος ὑπεχρεώθη νὰ ἐκτελέσῃ ὡρισμένας ἐργασίας ἐπανορθωτικὰς κακοτεχνιῶν κλπ., ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν διαπιστωθεῖσαν ἀνάγκην ἐκτελέσεως ὡρισμένων συμπληρωματικῶν ἔργων καὶ τῆς λήψεως ἀσφαλιστικῶν μέτρων, κατόπιν μάλιστα τῶν προσφάτως σημειωθεισῶν διαρρήξεων καὶ κλοπῶν εἰς τὰ Μουσεῖα τῆς χώρας. Ἐν τῷ μεταξὺ συνεχίζεται ἡ κατασκευὴ λιθίνων καὶ μαρμαρίνων βάθρων διὰ τὰ γλυπτὰ ἐκθέματα, ἀντὶ τῶν προχείρων κτιστῶν, ποὺ ὑπῆρχον εἰς τὸ παλαιὸν Μουσεῖον.

Τέλος ἐγένετο διευθέτησις τοῦ ἐργαστηρίου συγκολλήσεως πηλίνων καὶ χαλκῶν ἀντικειμένων, ὡς καὶ τοῦ φωτογραφικοῦ, ἐφοδιασθέντων ἀμφοτέρων διὰ τῶν ἀναγκαίων τραπεζῶν, ραφίων, φωριαμῶν κλπ.

Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ - ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ

*

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΠΕΛΛΗΣ

Τὴν 20ὴν Ἰουλίου 1964 ἤρξατο δι' ὀλίγων ἐργατῶν καὶ τοῦ ἀναγκαίου τεχνικοῦ προσωπικοῦ τὸ προπαρασκευαστικὸν ἔργον τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ὀγδόης ταύτης περιόδου, ἤτοι ὁ καθαρισμός, ἡ συγκόλλησις καὶ ἡ ταξινόμησις τῶν εὑρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ προηγουμένου ἔτους 1963, ὅσων ἡ ἐπεξεργασία διὰ τεχνικοὺς λόγους δὲν εἶχε περατωθῇ, ἡ τακτοποίησις τῶν ἀποθηκῶν, ἡ συμπλήρωσις τῆς καταγραφῆς τοῦ ὑλικοῦ, ὁ καθαρισμὸς τῶν ἀνεσκαμμένων χώρων ἁπάντων τῶν τομέων κλπ.

Τὸ κυρίως ἀνασκαφικὸν ἔργον ἤρξατο τὴν 24ην Αὐγούστου καὶ ἐπερατώθη τὴν 10ην Νοεμβρίου 1964, περιωρίσθη δὲ καὶ πάλιν εἰς τὴν κάτω πόλιν, δηλαδὴ εἰς τὸν τομέα Ι, βορειοανατολικῶς τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Θεσσαλονίκης - Ἐδέσσης, καὶ τὸν τομέα VI, νοτιοδυτικῶς τῆς αὐτῆς ὁδοῦ. Μικρᾶς ἐκτάσεως ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι διενηργήθησαν πρὸς τούτοις εἰς τάφους ἀνατολικῶς καὶ δυτικῶς τῆς περιοχῆς τῆς κάτω πόλεως. Αἱ ἀνασκαφεῖσαι ἐν ὅλῳ ἐκτάσεις ἀνέρχονται εἰς 2.150 περίπου τετραγωνικὰ μέτρα.

Καθ' ὅλην τὴν περίοδον συνειργάσθησαν αἱ ἔμπειροι ἤδη ἐπιστημονικαὶ βοηθοὶ δδ. Δέσποινα Παπακωνσταντίνου καὶ Κλαίρη Παπαπαύλου, τῶν ὁποίων ὁ ζῆλος καὶ ἡ εὐσυνειδησία ἐξαίρονται καὶ ἐνταῦθα. Ἐπὶ μικρότερον χρονικὸν διάστημα, ἀλλὰ μὲ ἀξιοσημείωτον ἐπιμέλειαν καὶ δραστηριότητα συνειργάσθησαν ἐπίσης αἱ πτυχιοῦχοι δδ. Φανουρία Δακορώνια καὶ Νίκη Πάλλα. Εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῶν ἀρχαίων ἀξιόλογος ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τοῦ ζωγράφου-σχεδιαστοῦ κ. Κωνσταντίνου Ἠλιάκη καὶ τοῦ δεξιοτέχνου φωτογράφου κ. Σπυρ. Τσαβδάρογλου. Διὰ τὸν καθαρισμόν, συγκόλλησιν κλπ. ἐπεξεργασίαν τῶν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

κινητῶν εὑρημάτων εἰργάσθησαν ὁ κ. Ἀποστ. Κοντογεώργης, παλαιὸς τεχνίτης τῆς Ὑπηρεσίας, καὶ ἡ Νίκη Ἀγγελικούση, πτυχιοῦχος τοῦ Istituto Statale d'Arte per la Ceramica τῆς Faenza. Παρηκολούθησαν πρὸς τούτοις ἐνεργῶς τὰς ἀναμέρος εἶχεν ἔλθει εἰς φῶς κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος 1963 (Βλ. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 336 κ.ἑ.). Ἤδη ἀπεκαλύφθησαν ἡ βορεία στοὰ τῆς αὐλῆς καὶ τὰ ὑπόλοιπα δωμάτια τῆς βορείας πτέρυγος (Πίν. 467). Εἰς τὴν δημοσιευομένην ἐν-

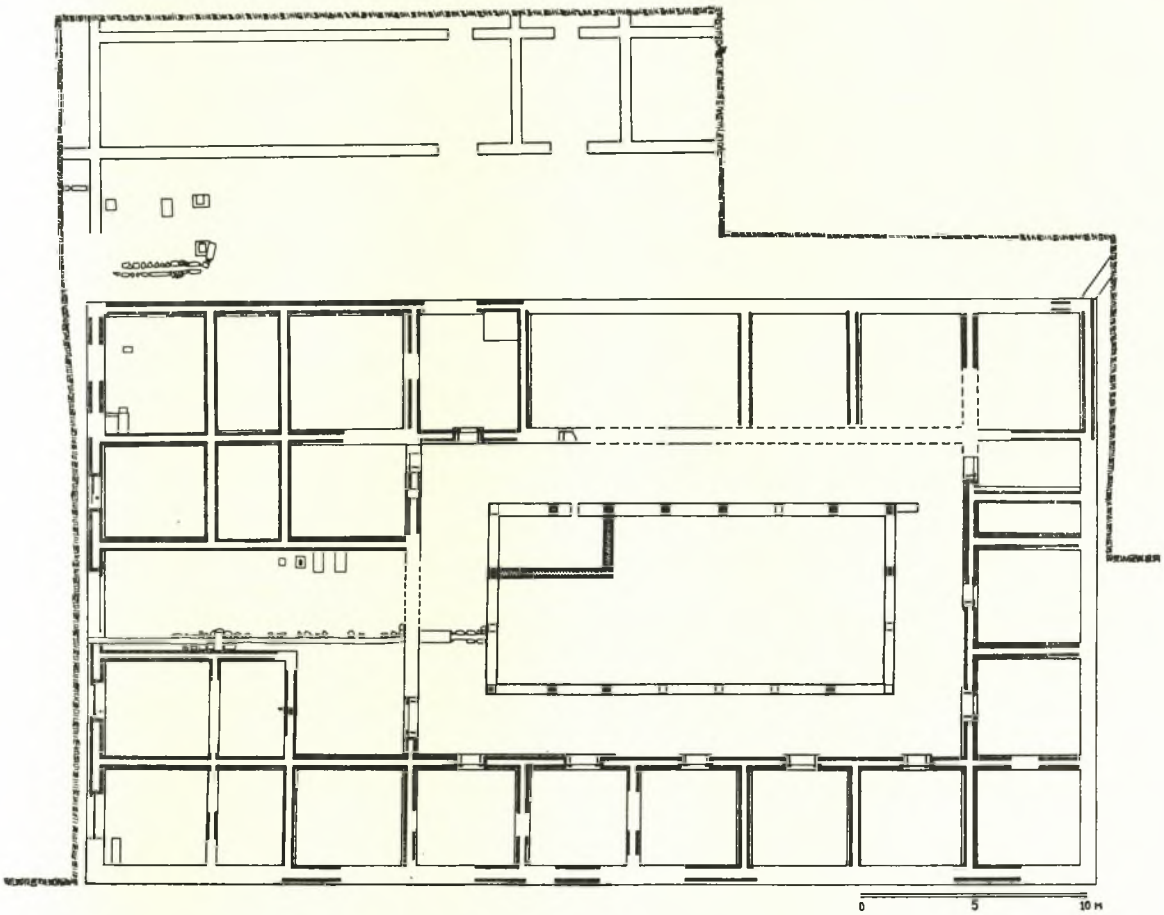

Σχέδ. 1. Τομεὺς Ι, τετράγωνον 4. Κάτοψις

σκαφὰς ἐπὶ ἕνα καὶ ἥμισυν περίπου μῆνας οἱ ἀρχαιολόγοι κκ. Rudolf Cohen καὶ Asher Ovadia τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ἰσραήλ, ἐλθόντες εἰς τὴν Ἑλλάδα κατόπιν συμβάσεως τῶν δύο κρατῶν περὶ ἀναπτύξεως πνευματικῶν σχέσεων καὶ ἀνταλλαγῆς ἐπιστημόνων.

Συνοπτικῶς ἐκτίθενται κατωτέρω τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν κατὰ τομεῖς.

Τομεὺς Ι

Εἰς τὸν τομέα τοῦτον ἡ ἀνασκαφὴ ἐνετοπίσθη καὶ ἐφέτος εἰς τὸ τετράγωνον 4, ἀποκαλυφθείσης πλήρως τῆς οἰκίας, τῆς ὁποίας τὸ μεγαλύτερον ταῦθα κάτοψιν (Σχέδ. 1) γίνεται ἀντιληπτὴ ἡ χαρακτηριστικὴ τῆς οἰκίας ταύτης κανονικότης καὶ ἡ ρυθμικὴ διάταξις τῶν χώρων κατ' ἀντιστοιχίαν τῆς βορείας καὶ νοτίας πτέρυγος, ἑκατέρωθεν κεντρικοῦ ἄξονος, ἔχοντος κατεύθυνσιν ἀπὸ Α. πρὸς Δ. καὶ διατέμνοντος κατὰ τὸ μέσον τὴν αὐλὴν καὶ τὸ πρὸς Δ. αὐτῆς πρόθυρον (Πίν. 468). Τὰ δωμάτια τῆς βορείας πτέρυγος ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ τῆς νοτίας, οὐ μόνον κατὰ τὴν διάρθρωσιν ἀλλὰ κατὰ τὰς διαστάσεις. Τῆς ἀκριβοῦς ταύτης κανονικότητος ἐξαίρεσις παρατηρεῖται εἰς τὸν κεντρικὸν χῶρον τῆς βορείας πτέρυγος, ὁ ὁποῖος ἀντιστοιχεῖ πρός

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

δύο δωμάτια τῆς ἔναντι νοτίας πτέρυγος. Παρατηρητέον ὅτι ἡ θεμελίωσις τοῦ πρὸς τὴν βορείαν στοὰν τοίχου, κατεστραμμένη κατὰ τὸ πλεῖστον ἤδη, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶναι βαθυτέρα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔχει μεγαλύτερον πλάτος. Εἰκάζεται ἐντεῦθεν ὅτι ἐδῶ ὑπῆρχε στυλοβάτης μετὰ πεσσῶν ἢ κιόνων, τοῦ ὁποίου τὸ ὑλικόν, ὡς προσφορώτερον, ἐχρησιμοποιήθη εἰς μεταγενεστέρους χρόνους δι' οἰκοδομικὰς ἀνάγκας. Δὲν εἶναι ἀπίθανον, εἰς τὸν ὑποτιθέμενον τοῦτον στυλοβάτην, νὰ ἀνῆκε δωρικὸς σπόνδυλος, εὑρεθεὶς κατὰ τὸ πρόθυρον τῆς οἰκίας.

Ἄλλη ἀνωμαλία τῶν ρυθμικῶν ἀντιστοιχιῶν παρατηρεῖται εἰς τοὺς δύο μικροὺς χώρους, νοτίως τοῦ κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν ἀκραίου δωματίου. Αἱ διαστάσεις ἀμφοτέρων εἶναι αἱ αὐταὶ πρὸς τὰς ἑνὸς μόνου δωματίου τῆς ἀντιστοίχου δυτικῆς πλευρᾶς. Ἡ στενότης τοῦ νοτιωτέρου χώρου (πλάτους 1.40 μ.) δὲν ἐπιτρέπει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι πρόκειται περὶ ἀποθήκης. Πιθανώτερον φαίνεται ὅτι οὗτος ἐχρησίμευε διά τὴν στήριξιν ξυλίνης κλίμακος ἀνόδου πρὸς ὑπάρχοντα κατὰ τὴν βορείαν πτέρυγα δεύτερον ὄροφον, ὡς ἤδη παρετηρήθη, εἰς ἀκριβῶς ἀνάλογον μάλιστα θέσιν, πρὸς τὴν ἀνατολικὴν ἐπίσης πτέρυγα τῆς βορείας οἰκίας τοῦ τετραγώνου 5 (ΑΔ 17 (1961/2): Χρονικά, σ. 211, Σχέδ. 2).

Παρετηρήθη ἤδη (ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 338 κ.ἑ.) ὅτι τὰ δύο ζεύγη δωματίων, νοτίως τοῦ προθύρου, ἀποτελοῦν ἰδίας ἑνότητας, ἀπομεμονωμένας ἀπὸ τὸ λοιπὸν κτήριον, μὲ ἰδιαιτέραν εἰς ἑκάστην εἴσοδον ἀπὸ τῆς ὁδοῦ. Τὸ αὐτὸ ἤδη διαπιστοῦται καὶ πρὸς Β. τοῦ προθύρου. Τεκμαίρεται ὅτι αἱ ἑνότητες αὗται, ἑκάστη ἀποτελουμένη ἐκ δύο δωματίων, ἐχρησίμευον ὡς ἐμπορικὰ καταστήματα, συνεχόμενα πρὸς τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ μὴ ἐπικοινωνοῦντα ἀμέσως μετ' αὐτῆς.

Ἐκταθείσης τῆς ἀνασκαφῆς περαιτέρω πρὸς Β., διεπιστώθη ἡ ὕπαρξις διαχωριστικῆς παρόδου[1], πέραν τῆς ὁποίας ἤρξαντο ἐμφανιζόμενοι οἱ ἐν τῷ Σχεδ. 1 εἰκονιζόμενοι χῶροι, ἀνήκοντες προφανῶς εἰς ἄλλην οἰκίαν, τῆς ὁποίας ἡ ἀνασκαφὴ θὰ συνεχισθῇ κατὰ τὴν προσεχῆ περίοδον.

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν ἤδη οἰκίαν.

Τὸ στρῶμα καταστροφῆς, τοῦ ὁποίου τὸ βάθος ἐκυμαίνετο μεταξὺ 0,60 ἕως 1.20 μ., ἦτο ὁμοιογενὲς καὶ ἀδιατάρακτον. Εἶναι προφανὲς ὅτι βιαία ὑπῆρξε ἡ αἰτία τῆς καταρρεύσεως τῶν τοίχων, τῶν στεγῶν κλπ. (Πίν. 466).

Εἰς τὰ πλεῖστα τῶν σφραγισμάτων ἐπὶ τῶν λακωνικῶν κεράμων ἀναγράφεται τὸ ὄνομα *Ἀλεξιμάχου*. Εὑρέθησαν ὅμως καί τινα μὲ τὰ ὀνόματα *Φανίου Παυσανίου*, *Εὐάρχου*. Ὀλίγα ἐπίσης μὲ ἁπλᾶ γράμματα ἢ συμπιλήματα γραμμάτων, ἀνὰ ἓν δὲ μὲ τὰς ἐπιγραφάς: *[Πέλ]λης, βασιλικὸς καὶ Βα[σιλέως] Φι[λίππου]*[2].

Ἐλέχθη ἤδη ὅτι ἡ κεράμωσις τῆς οἰκίας ἦτο λακωνικοῦ τύπου (ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 336 κ.ἑ.). Εὑρέθησαν ὅμως ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως καὶ θραύσματα κορινθιακοῦ τύπου ἐπεισάκτων κεράμων (στρωτήρων, ἀνθεμωτῶν ἡγεμόνων καλυπτήρων, σίμης μὲ ἀνάγλυφον διάκοσμον καὶ λεοντοκεφαλῆς ὑδρορρόης).

Τὰ εὑρήματα ἦσαν ποικίλλα. Ὄστρακα ἀγγείων, ἐξ ὧν ὀλίγα ἐρυθρόμορφα, πολλὰ μελαμβαφῆ, ἐλάχιστα «west-slope», πλεῖστα lacrimateria καί τινα ἀνήκοντα εἰς μεγαρικοὺς σκύφους.

Ἐκ τῶν 95 καταγραφέντων σφραγισμάτων ἀμφορέων, τὰ πλεῖστα ἀνήκουν εἰς τὴν ὁμάδα «Παρμενίσκου» καὶ ἀκολουθοῦν κατ' ἀριθμὸν τὰ Κνίδια καὶ τὰ Θασίων. Τρία σφραγίσματα ἀνήκουν εἰς ἰταλιωτικοὺς ἀμφορεῖς. Θραύσματα ὅμως ἰταλιωτικῶν ἀμφορέων ἐσημειώθησαν ἄφθονα.

Εἰς μίαν καὶ ἡμίσειαν περίπου ἑκατοντάδα ἀνέρχονται τὰ πήλινα εἰδώλια ἢ θραύσματα. Ἐκ τούτων πολλαὶ γυναικεῖαι κεφαλαί, Σάτυροι, κουροτρόφοι, παιδικαὶ μορφαὶ κλπ. Σημειοῦται ἰδιαιτέρως μέγα εἰδώλιον Κυβέλης, πλήρως ἀποκατασταθὲν ἐκ πολλῶν θραυσμάτων.

Πολυάριθμα ἦσαν καὶ ἐφέτος τὰ μετάλλινα εὑρήματα, κατὰ τὸ πλεῖστον καθημερινῆς χρήσεως, μάχαιραι, δρέπανα, σταθμία, βάσεις χαλκῶν ἀγγείων, μολύβδιναι ἀγνῦθες (ἐκτὸς τῶν πηλίνων), ὡς καὶ διακοσμητικαὶ ἐφήλιδες θυρῶν κλπ. Ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτα: Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον ἀνδρικῆς μορφῆς καὶ χρυσοῦν περίαπτον μὲ ἐργασίαν filigrane.

Τὰ νομίσματα ὑπερβαίνουν τὰς τέσσαρας ἑκατοντάδας, ἐν οἷς καὶ δέκα ἀργυρᾶ. Ἐκ τῶν ἀργυρῶν τὸ παλαιότερον εἶναι Ἀλεξάνδρου. Τὰ νεώτερα φθάνουν μέχρι τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων.

Τομεὺς VI

Αἱ ἀνασκαφαὶ εἰς τὸν σημαντικώτατον τοῦτον τομέα, ἀρξάμεναι κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1963, συνεχίσθησαν καὶ ἐφέτος μὲ κατεύθυνσιν πρὸς Β. καὶ ΒΑ. Σκοπὸς ἡ διερεύνησις τοῦ μεγάλου κυκλοτεροῦς οἰκοδομήματος καὶ τῶν προσκτισμάτων αὐτοῦ (Πίν. 469), περὶ ὧν βλ. ἐν ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 340 κ.ἑ. Εἰς ἀνασκαφεῖσαν

1. Παρομοίας παρόδους διαχωριστικὰς οἰκιῶν βλ. καὶ εἰς τὰ τετράγωνα 1 καὶ 3 (ΑΔ 16 (1960) σ. 74, Σχέδ. 1).

2. ΑΔ ἔ.ἀ. σ. 82.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

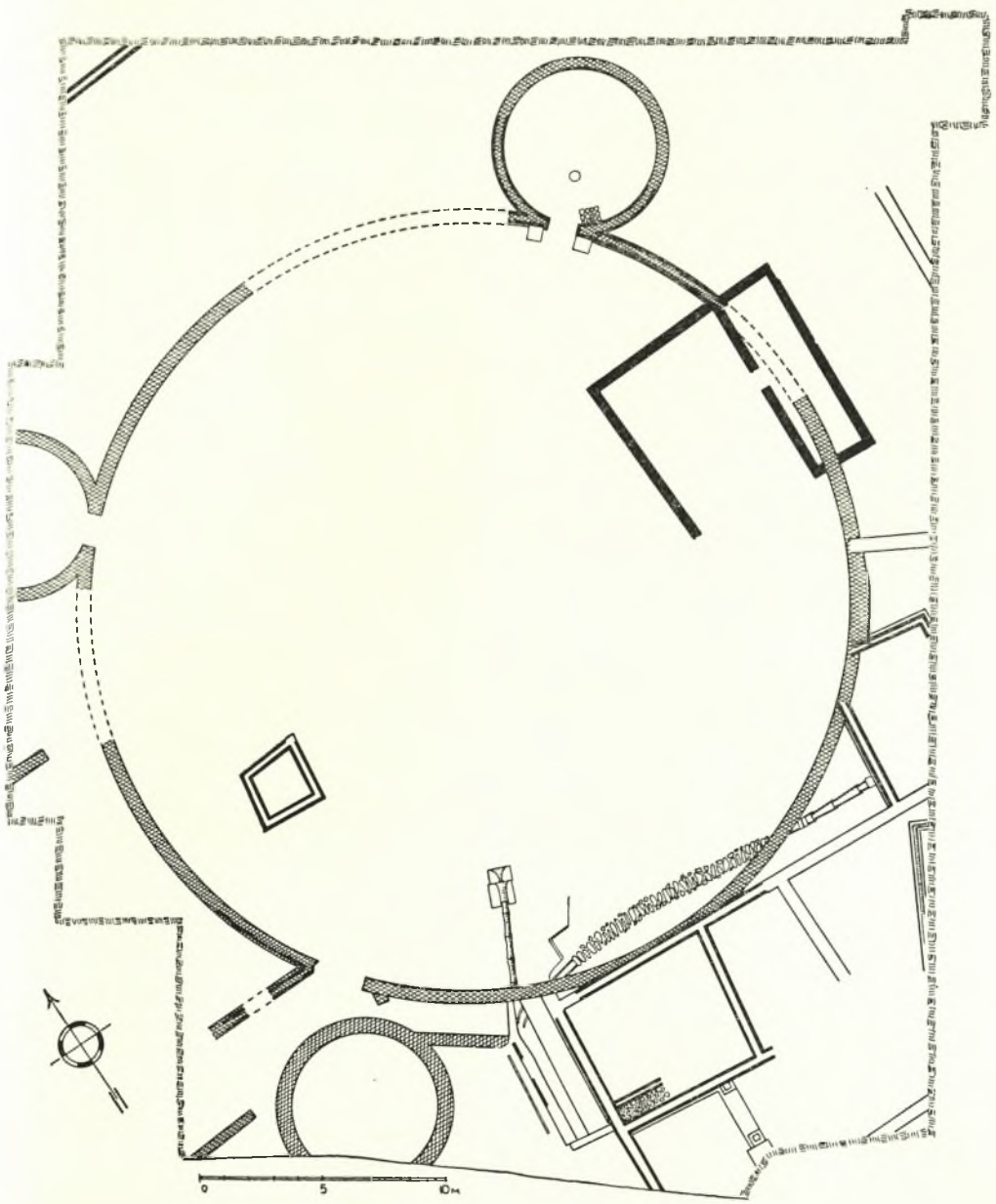

Σχέδ. 2. Τομεὺς VI. Κάτοψις

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

συνολικῶς ἔκτασιν 1.500 περίπου τετραγωνικῶν μέτρων ἀπεκαλύφθησαν τὰ πολύπλοκα ἐρείπια, τὰ εἰκονιζόμενα ἐν κατόψει εἰς τὸ Σχέδ. 2.

Ἐκ τῶν ἐφετεινῶν ἀνασκαφῶν προέκυψεν ὅτι ὑπῆρξε καὶ ἄλλη οἰκοδομικὴ φάσις, παλαιοτέρα τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐκτίσθη τὸ μέγα περίκεντρον κτήριον. Αὕτη ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ τοῦ κτίσματος τοῦ ἐν τῷ Σχεδ. 2 χαρακτηριζομένου διὰ μελανοῦ χρώματος, τοῦ ὁποίου οἱ τοῖχοι εὑρέθησαν ὑπὸ τὸ ἔδαφος καὶ ὑπὸ τὰ θεμέλια τοῦ μεγάλου κυκλικοῦ περιβόλου. Τὸ κτίσμα τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ δύο χώρων ἀλληλεπικοινωνούντων διὰ θύρας, ὧν ὁ στενὸς πρὸς Α., πλάτους μόλις 2 μ., εὑρεθεὶς πλήρης ὀξυπυθμένων ἀμφορέων, ἐχρησίμευεν ὡς ἀποθήκη.

Εἰς τὴν δευτέραν φάσιν ἀνήκει τὸ μέγα κυκλοτερὲς οἰκοδόμημα μετὰ τῶν τριῶν μικρῶν θόλων, εἰς τὴν τρίτην δὲ τὰ πρὸς Ν. κτίσματα, ἀνήκοντα πιθανῶς εἰς οἰκίαν, κτισθεῖσαν μετὰ τὴν καταστροφὴν καὶ ἀχρήστευσιν τοῦ μεγάλου περιβόλου. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην φάσιν ἀνήκει καὶ τὸ μικρὸν τετράπλευρον παράγωνον κτίσμα, τὸ ἀνευρεθὲν κατὰ τὴν δυτικὴν περιοχὴν ἐντὸς τοῦ μεγάλου κυκλικοῦ περιβόλου.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχεν ἀποκαλυφθῆ μέρος τοῦ μεγάλου περιβόλου καὶ πρὸς ΝΔ. αὐτοῦ ἡ μικρὰ θόλος, τῆς ὁποίας τὸ δάπεδον ἔφερε ψηφιδωτὴν διακόσμησιν[3]. Ἤδη, διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν ἀνασκαφῶν εὑρέθησαν δύο ἄλλαι θόλοι, διατεταγμέναι ἡ μὲν πρὸς ΒΑ., ἡ δὲ πρὸς ΒΔ. Αἱ δύο νέαι αὗται θόλοι, ἰσομεγέθεις πρὸς τὴν πρώτην, διαφέρουν αὐτῆς κατὰ τοῦτο. Ὅτι ἐφάπτονται τοῦ μεγάλου περιβόλου, ἐπικοινωνοῦσαι διὰ θυραίων ἀνοιγμάτων πρὸς τὸ μέγα κυκλοτερὲς κτήριον. Εἶναι πιθανὸν ὅμως ὅτι καὶ ἡ πρώτη θόλος, ἡ ΝΔ., μολονότι μὴ ἐφαπτομένη, ἐπεκοινώνει κατά τινα τρόπον πρὸς αὐτό, ἀλλὰ τοῦτο δὲν καθίσταται δυνατὸν νὰ διαπιστωθῇ, δεδομένου ὅτι αὐτόθι οἱ τοῖχοι εἶναι κατεστραμμένοι μέχρι τοῦ στερεοβάτου.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐρειπίων, κατὰ τὴν ΒΑ. περιοχὴν τοῦ σκάμματος, ἀνευρέθησαν λιθόστρωτα εἰς διάφορα καὶ ἄσχετα μεταξύ των ἐπίπεδα. Εἰς ἓν ἐκ τῶν λιθοστρώτων τούτων, προφανῶς κατάστρωμα ὁδοῦ, διακρίνονται ἐμφανῶς ἴχνη τροχῶν. Τέλος κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν ἐσημειώθη μικρὸν τμῆμα ψηφιδωτοῦ σπειρομαιάνδρου, ὁ ὁποῖος, ὡς φαίνεται, ἐπλαισίου ψηφιδωτὸν διάκοσμον δαπέδου. Ἡ ἐπέκτασις τοῦ σκάμματος οὐδὲν ἀπέδωκε, διότι τὸ ὑπόλοιπον δάπεδον καὶ οἱ περὶ αὐτὸ τοῖχοι εἶχον καταστραφῆ. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐπίχωσις ἔχει ἐνταῦθα πάχος μόλις 0,25 μ.

Ἐκ τῶν τριῶν οἰκοδομικῶν φάσεων ἡ σημαντικωτέρα εἶναι ἡ δευτέρα, ἡ ἀντιπροσωπευομένη κυρίως ὑπὸ τοῦ μεγάλου κυκλοτεροῦς κτηρίου μετὰ τῶν τριῶν θόλων. Ὅτι τὸ κτήριον τοῦτο ἦτο δημόσιον εἶναι ἀναμφίβολον. Βέβαιον ἐπίσης εἶναι ὅτι τοῦτο δὲν ἔφερε στέγην, διότι τεχνικῶς καὶ στατικῶς εἶναι ἀδύνατος ἡ στέγασις περικέντρου χώρου, διαμέτρου 30.50 μ., τοῦ ὁποίου ἡ θεμελίωσις τοῦ κυκλικοῦ τοίχου δὲν εἶναι παχυτέρα τοῦ ἡμίσεος μέτρου. Ὑπάρχουν ἐν τούτοις ἐνδείξεις ὅτι τοῦτο ἔφερεν ἐσωτερικὴν στοάν. Αἱ ἐνδείξεις αὗται εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ πολλὰ ἴχνη ἐρυθρῶν καὶ ὠχροκιτρίνων κονιαμάτων, τὰ ὁποῖα ἐσημειώθησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ παραλλήλως τοῦ κυκλικοῦ τοίχου[4], ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ἐνιαχοῦ κατὰ τὴν περιφέρειαν μόνον ἐπισημανθὲν σποραδικῶς στρῶμα καταστροφῆς μετὰ λακωνικῶν κεράμων. Πάντως ἡ ὑποτιθεμένη στοὰ αὕτη θὰ ἦτο ξυλίνη, ἐλαφροτάτης δὲ κατασκευῆς.

Διὰ τὸν προορισμὸν καὶ τὴν χρονολόγησιν τοῦ κτηρίου εἶναι ἀκόμη πρόωρον νὰ γίνῃ λόγος. Χρειάζεται νὰ συνεχισθῇ ἡ ἀνασκαφὴ καὶ εἰς ἔκτασιν καὶ εἰς βάθος. Εἰς βάθος δὲ διότι κάτωθι τοῦ σποραδικῶς σημειωθέντος, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, στρώματος καταστροφῆς ἐβεβαιώθη καὶ δεύτερον κανονικὸν στρῶμα, ἐμπεριέχον ἴχνη πυρκαϊᾶς, πολλὰ ὀστᾶ, ὄστρακα ἀγγείων, καὶ θραύσματα κεράμων.

Τὰ κινητὰ εὑρήματα ἦσαν ποικίλα μέν, ἀλλὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀσήμαντα. Σημειοῦται ἐνδεικτικῶς ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἀγνύθων, ἀνελθουσῶν εἰς τρεῖς περίπου ἑκατοντάδας, ὧν τινες φέρουν σφραγίσματα. Ἐκ τῶν ὀστράκων τὰ παλαιότερα ἀνήκουν εἰς ἀγγεῖα ἐρυθρόμορφα τοῦ 4ου αἰῶνος (Πίν. 470 α - δ). Πλεῖστα ἀνήκουν εἰς μελαμβαφῆ, «west-slope», μεγαρικοὺς σκύφους, ἐλάχιστα δὲ εἰς περγαμηνά. Πήλινα εἰδώλια, κατὰ τὸ πλεῖστον θραύσματα, κατεγράφησαν 151. Μεταξὺ τῶν χαλκῶν ἀντικειμένων σημειοῦνται χαρακτηριστικῶς τέσσερεις πόρπαι, δύο μικραὶ ἐφήλιδες, μικρὸν ἄγκιστρον ἁλιείας καὶ κλεὶς θύρας (Πίν. 470 ε). Ἐκ τῶν 197 χαλκῶν νομισμάτων, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐφθαρμένων, ἓν ἀνάγεται εἰς τὸν Κάσσανδρον, ἕτερον δὲ εἰς Ἀντίγονον τὸν Γονατᾶν.

Ἔρευναι τάφων

1. Εἰς τὸν ἀγρὸν Π. Κουλιάκη, ἀπέχοντα 1.50 περίπου χλμ. ἀνατολικῶς τοῦ τομέως Ι τῶν ἀνασκαφῶν καὶ περὶ τὸ 1 χλμ. ἀνατολικῶς τῶν κατὰ

3. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 343 κ.ἑ., πίν. 398 β, 404.

4. ΑΔ ἔ.ἀ., σ. 341.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

τὴν ΝΑ. παρυφὴν τοῦ χωρίου Παλαιὰ Πέλλα δύο τύμβων, ἠρευνήθη τάφος λαξευτὸς ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ βράχου (κτιστὸς δι' ἐπαλλήλων μικρῶν λίθων κατὰ τὴν νοτίαν μόνον πλευρὰν αὐτοῦ) ἐσωτερικῶν διαστάσεων 1.80 x 0,96, βάθους 2 μ., ὁ ὑπαρξις καὶ ἄλλων δύο τάφων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐπίσης συληθῆ. Πάντως αἱ ταφαὶ αὗται ἔχουν σημασίαν κατὰ τοῦτο· ὅτι προσδιορίζουν μίαν ἐκ τῶν περιοχῶν τῶν νεκροταφείων τῆς ἀρχαίας Πέλλης.

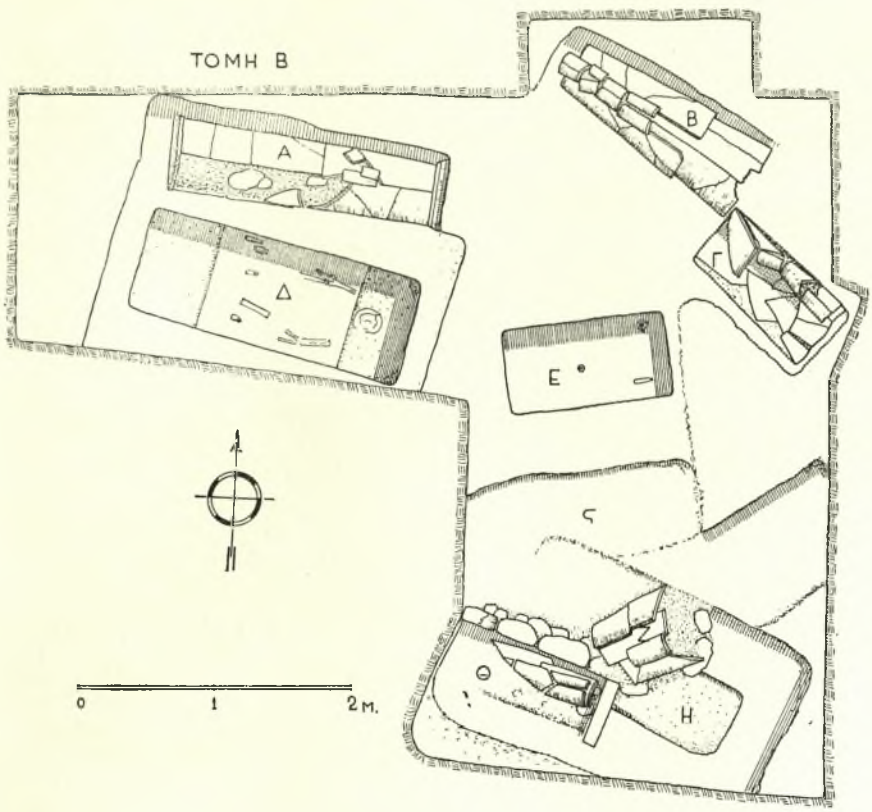

Σχέδ. 3. Οἱ ἀνευρεθέντες εἰς τὴν τομὴν Β τάφοι. Κάτοψις

ὁποῖος ἐκαλύπτετο διὰ λιθοπλίνθων ἐγκαρσίως διατεταγμένων, πάχους 0,30 μ. Ὁ τάφος ἦτο ἐπικεχρισμένος διὰ λευκῶν καὶ ἐρυθρῶν κονιαμάτων, ἴχνη τῶν ὁποίων ἀνευρέθησαν. Ἐκ τῆς ἐρεύνης προέκυψεν ὅτι ὁ τάφος εἶχε συληθῆ παλαιόθεν, ἀπέμειναν ὅμως ἐκ τῆς συλήσεως ὀλίγα κτερίσματα, εὑρεθέντα νῦν μεταξὺ τῶν χωμάτων. Τὰ ἀξιολογώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: Σκύφος μὲ καλὸν γάνωμα, θραῦσμα ἐρυθρομόρφου ἀγγείου, πήλινον ἄνθος ἐσχηματοποιημένον, φέρον ὁμοκέντρους κύκλους διὰ χρωμάτων ἰώδους, ἐρυθροῦ καὶ λευκοῦ καὶ εἰκοσιὲξ ψῆφοι ὄρμου ἐξ ὠχροκιτρίνου πηλοῦ, ἐπίχρυσοι.

Ἐκ τῆς ἐρεύνης εἰς τὴν περιοχὴν διεπιστώθη ἡ

2. Ἐπειδὴ ἐγένετο σκέψις νὰ κατασκευασθῆ νέα ὁδὸς μὲ ἀφετηρίαν τὴν ἐθνικὴν ὁδὸν Θεσσαλονίκης - Ἐδέσσης πρὸς τὸ χωρίον Παλαιὰ Πέλλα, ὅπου ὑπάρχει ἤδη πρόχειρος χωματόδρομος, κάθετος ἐπὶ τὴν ἐθνικὴν ὁδόν, γνωστὸς ὡς «Γελαδόστρατα», ἐκρίθη σκόπιμον νὰ ἐνεργηθοῦν δοκιμαστικαί τινες τομαὶ κατὰ μῆκος τῆς «Γελαδόστρατας» ταύτης, διὰ νὰ διαπιστωθῆ ἐὰν ὁ ἐπ' αὐτῆς γνωστὸς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν τάφος, κείμενος εἰς ἀπόστασιν 66.50 μ. ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ, ἦτο μεμονωμένος ἢ εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν (ἀπέχουσαν 850 μ. ἀνατολικῶς τοῦ τομέως Ι τῶν ἀνασκαφῶν) ἐξετείνετο ἓν ἐκ τῶν νεκροταφείων τῆς ἀρχαίας πόλεως. Πρὸς τοῦτο ἐγένοντο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

τρεῖς τομαί, αἱ Α, Β καὶ Γ, ἀπέχουσαι ἀντιστοίχως 116, 138 καὶ 485 περίπου μέτρα ἐκ τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ. Αἱ ἐργασίαι ἤρξαντο τὴν 2αν Νοεμβρίου, διεκόπησαν δὲ τὴν 10ην τοῦ αὐτοῦ μηνός λόγῳ τῶν βροχῶν.

Ἰδοὺ ἐν συνόψει τὰ ἀποτελέσματα κατὰ τομάς:

Τομὴ Α, λίαν περιωρισμένης ἐκτάσεως. Ἀπεκαλύφθη τάφος λαξευτός, διαστάσεων: μήκους 1.80, πλάτους 0,50 - 0,72 μ. Κτερίσματα δὲν εὑρέθησαν. Ἐσημειώθησαν ὀλίγα ὄστρακα ἄνευ ἐνδιαφέροντος καί τινες σιδηροῖ ἧλοι.

Τομὴ Β, εὐρυτέρας ἐκτάσεως, (Σχέδ. 3, 4). Ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τῆς τομῆς ἐφάνη τὸ ἄνω μέρος τοίχου ἐκ λίθων ἀκατεργάστων συνδεδεμένων διὰ πηλοῦ, ὁ ὁποῖος ἐφαίνετο ὅτι ἀνῆκεν εἰς τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος τοῦ τομέως Ι τῶν ἀνασκαφῶν. Ἐκ τῆς τομῆς ταύτης ἐξῆλθον ἐν συνόλῳ ἑπτὰ τάφοι, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ ἕξ ἀνῆκον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ χαλκοῦ καὶ ὁ ἕβδομος εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ σιδήρου. Ἐκ τῶν ἕξ τάφων τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ οἱ τρεῖς ἦσαν κεραμοσκεπεῖς καὶ οἱ τρεῖς λαξευτοί. Ὁ ἕβδομος τάφος ἦτο ἐκ πλακῶν ἀσβεστολιθικῶν. Ἐκ τῶν τάφων τούτων ἐξῆλθον ὀστᾶ ἀνθρώπων καὶ ὀλίγα κτερίσματα. Ἐκ τῶν ἑπτὰ τάφων τῆς τομῆς Β οἱ τρεῖς ἦσαν ἀνεπηρέαστοι ὑπὸ τῶν βροχῶν, οἱ δὲ τέσσαρες ἐπηρεάσθησαν ἐν μέρει ἢ ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῶν βροχῶν, λίθινον βάθρον μετὰ λαξευμάτων καὶ λίθινος βωμίσκος, ὅστις ἔφερέ ποτε ἐπιγραφήν, δυσδιάκριτον νῦν. Ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τῆς τομῆς εὑρέθη θραῦσμα, ἀνῆκον εἰς λαιμὸν μεγάλου ἐρυθρομόρφου ἀγγείου (ἀμφορέως ἢ πελίκης), ἀπότμημα πηλίνου εἰδωλίου, διασῴζοντος τὸν βραχίονα ἀνακεκλιμένης μορφῆς, καί τινα ἄλλα ἀσήμαντα.

3. Δύο κεραμοσκεπεῖς τάφοι ἐνεφανίσθησαν κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον κατόπιν ὁρμητικῆς βροχῆς, περὶ τὰ 7.50 μ. δυτικῶς τοῦ τομέως Ι τῶν ἀνασκαφῶν.

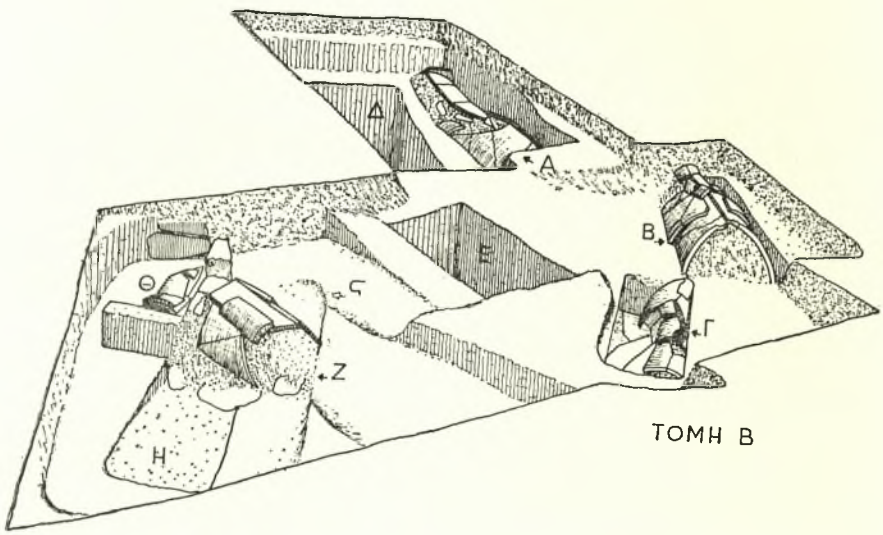

Σχέδ. 4. Οἱ ἀνευρεθέντες εἰς τὴν τομὴν Β τάφοι

Κατ' αὐτὴν ἀπεκαλύφθησαν ἐννέα τάφοι (Α-Θ), ὧν οἱ πέντε (Α, Β, Γ, Ζ, Θ) κεραμοσκεπεῖς, οἱ δὲ τέσσαρες (Δ, Ε, Ζ, Η) λαξευτοί. Ἐκ τούτων ἠρευνήθησαν πλήρως οἱ Δ, Ε καὶ Ζ. Οἱ ἄλλοι λόγῳ τῆς κακοκαιρίας ἐπεκαλύφθησαν, ἀναβληθείσης τῆς ἐρεύνης των διά τὴν προσεχῆ ἀνασκαφικὴν περίοδον. Τὰ σημαντικώτερα τῶν κτερισμάτων ἦσαν τὰ ἑξῆς:

Τάφος Δ. Θραύσματα χαλκοῦ ἐπιχρύσου στεφάνου, πήλινον δισκάριον, πήλινον περίαπτον, ἐπίχρυσα ἀμφότερα, μὲ ἀνάγλυφον διακόσμησιν, πήλινον εἰδώλιον ζώου, ληκύθιον, μικρὰ ὑδρία καὶ ἀλάβαστρον.

Τάφος Ε. Θήλαστρον, ἐν μέρει ἀποκεκρουμένον, ἀλάβαστρον καὶ μικρὸν ἀγγεῖον ληκυθοειδές.

Ὁ τάφος Ζ οὐδὲν κτέρισμα περιεῖχε.

Τομὴ Γ (Σχέδ. 5, 6). Εἰς αὐτὴν εὑρέθη παιδικὸς καμαροσκεπὴς τάφος (δὲν ἠνοίχθη λόγῳ τῶν βροχῶν), λίθινον βάθρον μετὰ λαξευμάτων καὶ λίθινος βωμίσκος, ὅστις ἔφερέ ποτε ἐπιγραφήν, δυσδιάκριτον νῦν. Ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τῆς τομῆς εὑρέθη θραῦσμα, ἀνῆκον εἰς λαιμὸν μεγάλου ἐρυθρομόρφου ἀγγείου (ἀμφορέως ἢ πελίκης), ἀπότμημα πηλίνου εἰδωλίου, διασῴζοντος τὸν βραχίονα ἀνακεκλιμένης μορφῆς, καί τινα ἄλλα ἀσήμαντα.

Ἐκ τῆς γενομένης ἐρεύνης προέκυψαν ὀλίγα ὀστᾶ τῶν νεκρῶν, κατάλοιπα προηγηθείσης καύσεως, ἄνευ κτερίσματος τινός. Ὁ ἕτερος τῶν τάφων ἦτο κεκαλυμμένος διὰ λακωνικῆς ὀπαίας κεράμου, μήκους 1.05 μ.

Στερέωσις, συντήρησις κλπ. μνημείων

Κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἀνασκαφῶν ἐξετελέσθησαν συγχρόνως δι' ἐμπείρων ἐντοπίων τεχνιτῶν καὶ αἱ ἑξῆς ἐργασίαι:

1) Συνεχίσθη καὶ ἐπερατώθη ὁ καθαρισμός, ἡ στερέωσις κλπ. ἐπεξεργασία τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων, τῶν ἀποσπασθέντων ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ τετραγώνου 5 τοῦ τομέως Ι καὶ τῆς θόλου τοῦ τομέως VI.

2) Ἐγένετο μερικὴ συγκόλλησις ἀρχιτεκτονικοῦ ὑλικοῦ τῶν τετραγώνων 3 καὶ 4 τοῦ τομέως Ι,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

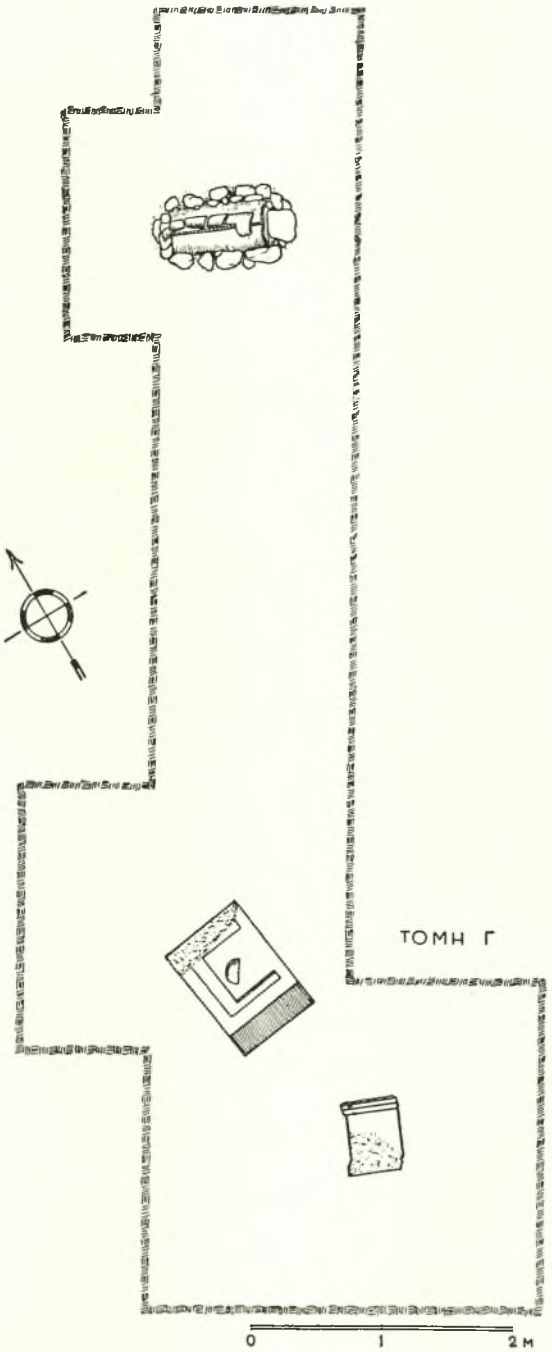

Σχέδ. 5. Οἱ ἀνευρεθέντες εἰς τὴν τομὴν Γ τάφοι. Κάτοψις

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

πρὸς προπαρασκευὴν ἐνδεχομένως δυνατῆς ἀναστηλώσεως.

3) Κατεσκευάσθησαν προστατευτικὰ τοιχάρια ἐξ ὠπλισμένου σκυροδέματος πρὸς προστασίαν τῶν δύο κεραμεικῶν κλιβάνων τῶν τετραγώνων 2

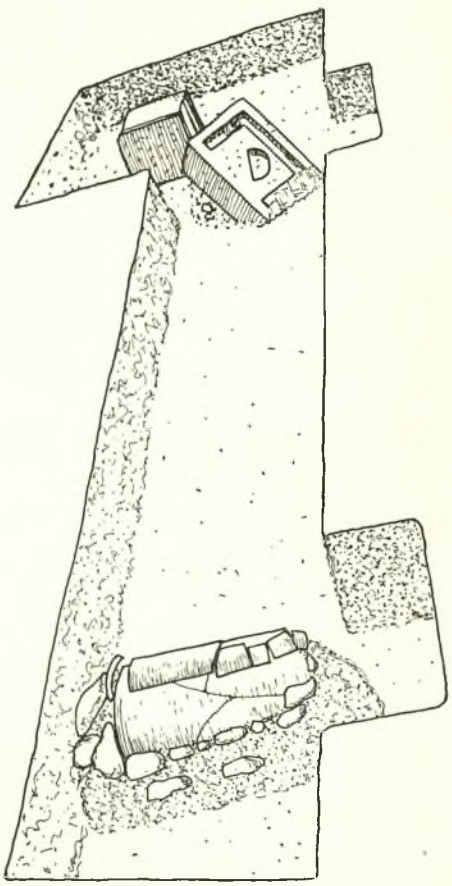

Σχέδ. 6. Οἱ ἀνευρεθέντες εἰς τὴν τομὴν Γ τάφοι

καὶ 3, ὡς καὶ τοῦ κλιβάνου ἐπεξεργασίας μετάλλων τοῦ τετραγώνου 3 τοῦ τομέως Ι.

4) Κατεσκευάσθη ἀναλημματικὸς τοῖχος εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν χῶρον νοτιοδυτικῶς τοῦ τετραγώνου 1 πρὸς προστασίαν τοῦ παρακειμένου προσωρινοῦ μουσειακοῦ κτηρίου, ὑποστάντος ἐπικίνδυνα ρήγματα.

5) Μικροεπισκευαὶ καὶ στερεωτικαὶ ἐργασίαι ἐγένοντο εἰς τοὺς οἰκισμοὺς τῆς ἀνασκαφῆς, ὡς καὶ εἰς τὸ προσωρινὸν Μουσεῖον.

6) Κατεσκευάσθη πήλινος ὀχετὸς πρὸς ἀποχέτευσιν τῶν ὑδάτων ἐκ τῆς περιοχῆς τῶν ἐργαστηρίων.

7) Κατεσκευάσθησαν λίθιναι πινακίδες μετ' ἐπιγραφῶν ἐπεξηγηματικῶν χάριν τῶν ἐπισκεπτῶν.

8) Κατεσκευάσθησαν ἀναχώματα πρὸς προστασίαν τῶν ἀνεσκαμμένων χώρων ἀπὸ τῶν πλημμυρῶν.

9) Ἐπεκαλύφθησαν τὰ ψηφιδωτὰ δάπεδα καὶ τὸ δίκτυον ὑδρεύσεως δι' ἄμμου καὶ ἄλλων ὑλικῶν, χάριν προστασίας αὐτῶν ἀπὸ τῶν χειμερινῶν παγετῶν.

Μουσεῖον Πέλλης

Ἐπραγματοποιήθη ἡ παραλαβὴ τοῦ νέου μουσειακοῦ κτηρίου, ἀλλ' εἶναι ἀναγκαῖον πρὸ τῆς ἐκθέσεως ἐν αὐτῷ τῶν ἀρχαίων, νὰ ἐκτελεσθοῦν ὡρισμέναι ἐργασίαι, ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς ἐπανόρθωσιν κακοτεχνιῶν τινων, ἀφ' ἑτέρου δὲ χάριν τῆς ἀσφαλείας, κατόπιν μάλιστα γενομένης διαρρήξεως τοῦ προσωρινοῦ Μουσείου κατὰ τὴν νύκτα τῆς 6ης πρὸς τὴν 7ην Μαρτίου 1964. Κατὰ τὴν διάρρηξιν ταύτην, τῆς ὁποίας ἀτυχῶς οἱ δράσται δὲν ἀνεκαλύφθησαν, ἐκλάπησαν τὰ ἑξῆς ἀντικείμενα :

1) Μικρὰ μαρμαρίνη κεφαλὴ γυναικὸς ρωμαϊκῶν χρόνων, ὕψους 0,12 μ., εὑρεθεῖσα τυχαίως εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σκύδρας.

2) Πήλινον ἀγγεῖον, συμπεπληρωμένον διὰ γύψου, ὕψους 0,10 μ., χρονολογούμενον εἰς τὴν πρώϊμον ἐποχὴν τοῦ σιδήρου, εὑρεθὲν κατὰ τὸ ἔτος 1959 τυχαίως πλησίον τοῦ δημοτικοῦ σχολείου Παλαιᾶς Πέλλης (βλ. σχετικῶς ΑΔ 16 (1960) σ. 76, ὑποσημ. 8 καὶ Πίν. 87 α).

3) Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον ἱππέως ἀρχαϊκῶν χρόνων, εὑρεθὲν τυχαίως πλησίον τοῦ Φάκου κατὰ τὸ 1960 (ΑΔ ἔ.ἀ. Πίν. 82).

4) Ἀργυροῦν ψέλιον, παραδοθὲν τὸ 1962 ὑπὸ τοῦ δημοδιδασκάλου κ. Ὀδυσ. Καρρᾶ, ἀνευρόντος τοῦτο εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ σχολείου.

5) Χρυσοῦς στατὴρ Φιλίππου τοῦ Β', εὑρεθεὶς κατὰ τὴν ἀκρόπολιν.

6 - 9) Τέσσαρες χρυσοῖ στατῆρες Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, εὑρεθέντες εἰς διάφορα σημεῖα τῆς πόλεως.

10) Χρυσοῦς στατὴρ Φιλίππου τοῦ Ε', εὑρεθεὶς εἰς τὸν τομέα V τῶν ἀνασκαφῶν κατὰ τὸ 1959 (ΑΔ ἔ.ἀ., Πίν. 83).

11 - 12) Δύο μικρὰ χρυσᾶ νομίσματα Θεοδοσίου καὶ Βαλεντινιανοῦ, εὑρεθέντα τὸ 1959 κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῆς δεξαμενῆς τῶν λεγομένων « λουτρῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ».

13 - 15) Τρεῖς ἀργυραῖ δραχμαὶ Ἀλεξάνδρου,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

εὑρεθεῖσαι ἡ πρώτη εἰς τὸν « κοινόχρηστον χῶρον » τοῦ τομέως Ι, ἡ δευτέρα εἰς τὸ τετράγωνον 4 καὶ ἡ τρίτη εἰς τὸ τετράγωνον 3 τοῦ αὐτοῦ τομέως.

16) Ἀργυροῦν τετράδραχμον Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, εὑρεθὲν εἰς τὸ τετράγωνον 3 τοῦ τομέως Ι.

17) Ἀργυρᾶ δραχμὴ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, εὑρεθεῖσα εἰς τὸ τετράγωνον 5 τοῦ τομέως Ι, τὸ 1961.

18) Ἀργυροῦν βοιωτικὸν νόμισμα μετ' ἀσπίδος, εὑρεθέν τὸ 1963 εἰς τὸ τετράγωνον 2 τοῦ τομέως Ι.

19) Ἀργυροῦν νόμισμα ρωμαϊκόν, εὑρεθὲν τὸ 1963 εἰς τὸ τετράγωνον 4 τοῦ τομέως Ι, τὸ 1963.

20) Ἐπάργυρον νόμισμα ρωμαϊκόν, εὑρεθὲν εἰς τὸ τετράγωνον 5 τοῦ τομέως Ι, τὸ 1961.

Χ. Ι. ΜΑΚΑΡΟΝΑΣ

*

ΝΕΑ ΑΓΧΙΑΛΟΣ

Κατὰ μῆνα Ἰούλιον 1964 στρατιωτικὴ ὑπηρεσία ἤρχισεν ἐργασίας διὰ τὴν ἐγκατάστασιν δεξαμενῶν ὑγρῶν καυσίμων εἰς τὴν διπλῆν « τράπεζαν » τῆς Νέας Ἀγχιάλου (Ἴγγλις), τὴν ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Rey, Observations sur les premiers habitats de la Macédoine, BCH XLI - XLIII (1917 - 1919), σ. 74. Ἡ ἐργασία διακοπεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐφορείας συνεχίσθη τὸν Σεπτέμβριον κατόπιν ἀδείας παρασχεθείσης ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως, μετ' ἀπόφασιν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου. Διὰ μηχανικῶν μέσων καὶ ἐργατικῶν χειρῶν ἠνοίχθησαν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς Ὑπηρεσίας δύο εὐρέα κωνικὰ σκάμματα, τὸ μὲν κατὰ τὸ βόρειον, τὸ δὲ ἄλλο κατὰ τὸ νότιον ἄκρον τῆς « ἄνω τραπέζης ». Ἐκ τῶν σκαφικῶν ἐργασιῶν προῆλθον ὄστρακα καὶ ὀλίγα ἀγγεῖα, χρονολογούμενα ἀπὸ τῆς πρωΐμου ἐποχῆς τοῦ σιδήρου μέχρι τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς.

Εἰς τὴν νοτίαν δεξαμενὴν καὶ εἰς βάθος περίπου 4 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς « τραπέζης » παρουσιάσθη στρῶμα διαφορετικοῦ χρώματος, κίτρινον πρὸς κεραμόχρουν καὶ κατὰ τόπους μέλαν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔγινε περιωρισμένης ἐκτάσεως δοκιμαστικὴ ἔρευνα. Ἐπὶ τοῦ ἀποκλίνοντος τοιχώματος τοῦ σκάμματος ἠνοίχθη τάφρος 1 μ. πλάτους, 1.5 μ. βάθους καὶ 1.5 μ. μήκους.

Ἡ ἔρευνα ἔδωσε τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα : εἰς βάθος 4 μ. περίπου, διεπιστώθη στρῶμα πάχους 0,80 μ., τὸ ὁποῖον ἔχει προέλθει κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς διαλύσεως τοίχων ἐκ πηλοῦ· ἐντὸς τοῦ στρώματος, τὸ ὁποῖον περιεῖχεν ἀπηνθρακωμένα ξύλα καὶ τέφραν καὶ ὡρίζετο ἄνω καὶ κάτω διὰ λεπτῆς μελαίνης στρώσεως, εὑρέθησαν πλίνθοι (μέγιστον σωζόμενον μῆκος 0,36, πλάτος 0,26, πάχος 0,09 μ.) ἀτάκτως ἐρριμμένοι ἐκ τῆς διαλύσεως τοίχων, δισκοειδεῖς λίθιναι πλάκες (διαμέτρου περίπου 0,40 μ., πιθανώτατα βάσεις πασσάλων), κεραμεικὴ μακεδονικὴ τῆς πρωΐμου ἐποχῆς τοῦ σιδήρου, καθὼς καὶ ὄστρακα ἀγγείων πρωτογεωμετρικῶν καὶ γεωμετρικῶν, εἰσαχθέντων ἀσφαλῶς ἐκ τῆς Ν. Ἑλλάδος (Πίν. 472 α - β). Ἀμέσως ἄνω καὶ κάτω τοῦ στρώματος τούτου τὰ ὄστρακα ἦσαν ἐλάχιστα (Σχέδ. 1 σελ. 422).

Εὑρήματα : Ἐκ τοῦ στρώματος τοῦ πηλοῦ ἐξήχθησαν ἀγγεῖα τῆς πρωΐμου ἐποχῆς τοῦ σιδήρου : πρόχοι μὲ ὀπισθότμητον στόμιον (Πίν. 471 α), φιάλαι μὲ ταινιωτὰς ὁριζοντίους λαβάς, ἐπικεχρισμέναι δι' ἐρυθροῦ ἢ μέλανος γανώματος (Πίν. 471 β), φιάλαι μὲ πεπλατυσμένα ὁριζόντια χείλη δημιουργοῦντα λαβάς, αἱ ὁποῖαι φέρουν ἐγχάρακτον διακόσμησιν (Πίν. 471 ς'), σκύφος μὲ ταινιωτὰς ὑπερυψουμένας τοῦ χείλους λαβὰς καὶ μὲ γραπτὴν διακόσμησιν δικτυωτοῦ (Πίν. 471 γ), ἀμφορίσκος τεφροῦ χρώματος μὲ ἐλαφρῶς ἀμφικωνικὴν κοιλίαν (Πίν. 471 δ) ἀμφορεὺς μὲ διακόσμησιν ταινιῶν καὶ ὁμοκέντρων κύκλων (Πίν. 471 ε), σιδηροῦς μονόστομος πέλεκυς, τύπου γνωστοῦ ἐκ τῶν παλαιοτέρων τάφων τῆς Hallstatt, καὶ σιδηρᾶ αἰχμή (Πίν. 472 δ), τμῆμα χαλκοῦ ψελλίου, περίαπτον χαλκοῦν σχήματος πτηνοῦ, ἅλος σχήματος Γ. Ἐκ τῶν χωμάτων τῆς ἐκσκαφῆς προέρχεται σκεῦος πήλινον χαλκουργικοῦ ἐργαστηρίου (Πίν. 472 γ) καὶ μεγάλαι κωνικαὶ ἀγνῦθες.

ΑΓΝΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

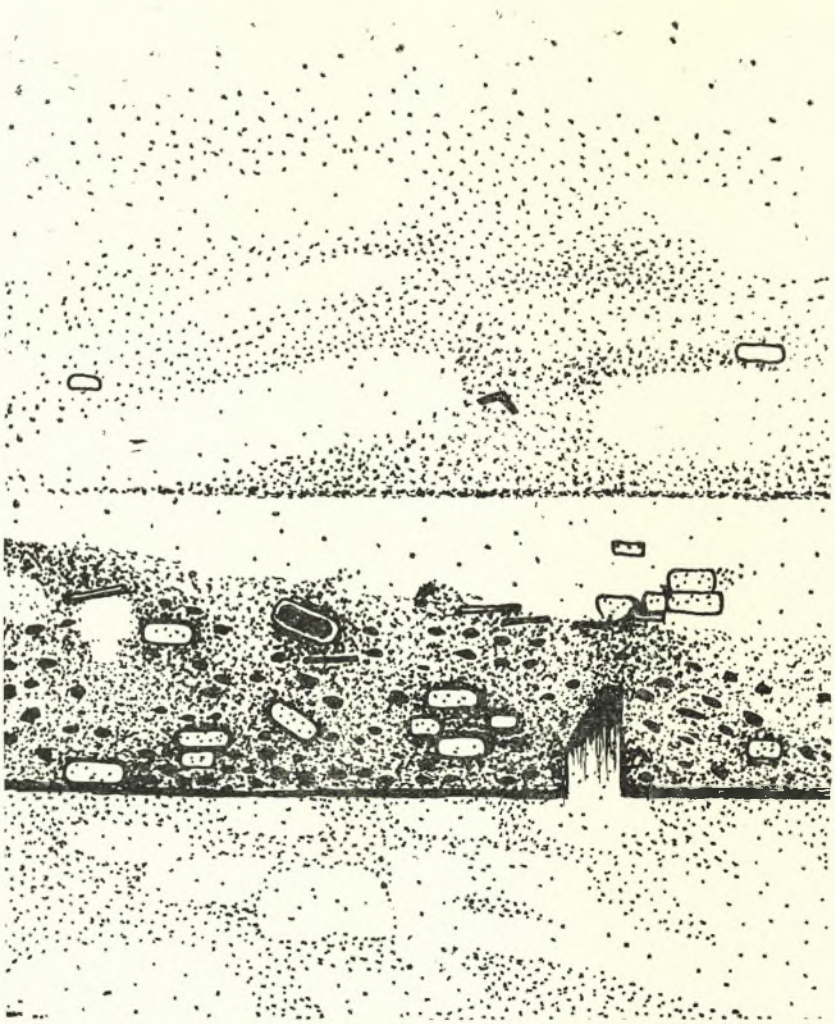

Σχέδ. 1. Στρωματογραφικὴ τομὴ εἰς Νέαν Ἀγχίαλον

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

ΠΙΝΑΚΕΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

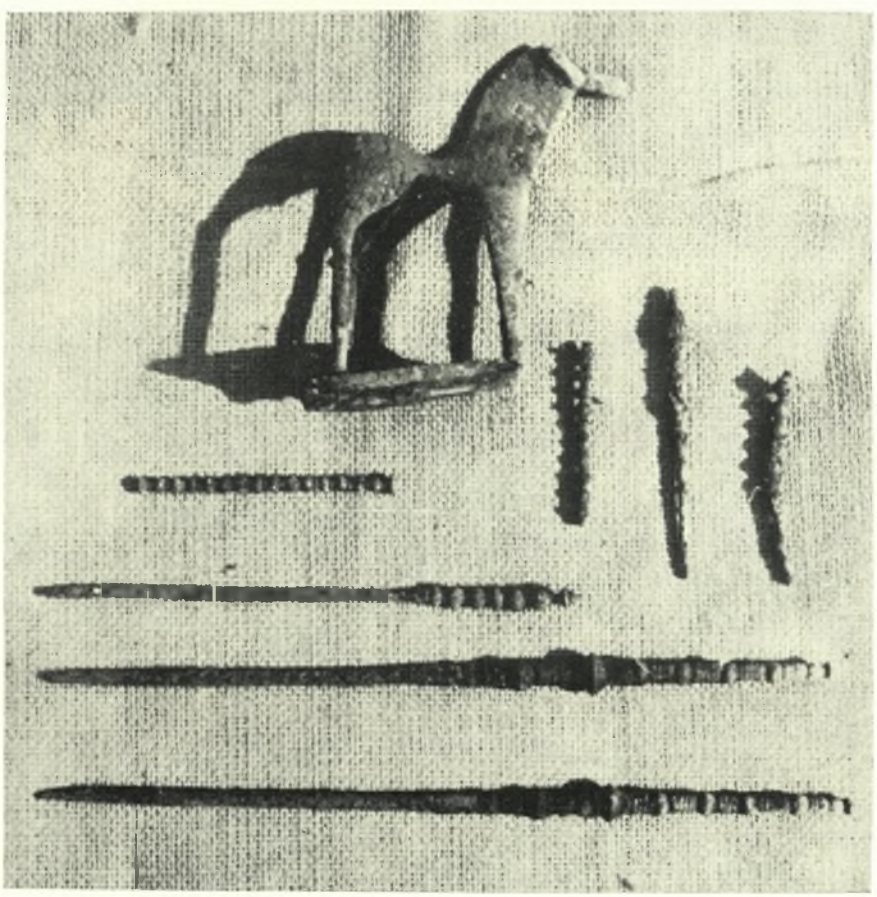

Μεσσηνία. Καλαμάτα: α. Ἡγεμὼν καλυπτήρ, β. Γεωμετρικὸν ἱππάριον καὶ περόναι ἐκ ταφικοῦ πίθου

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Μεσσηνία. Μπενάκειον Μουσεῖον Καλαμάτας: α - β. Ἀποθήκη γλυπτῶν

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

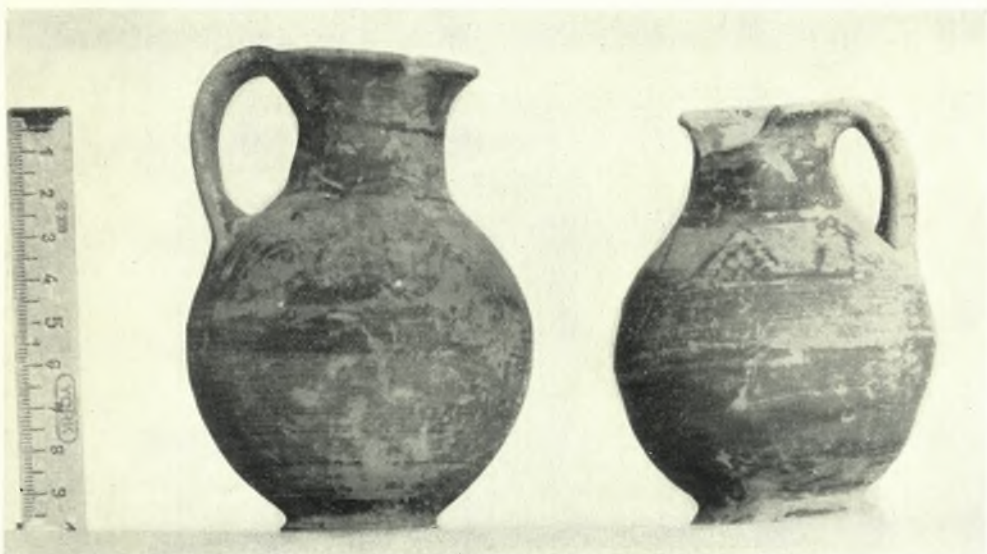

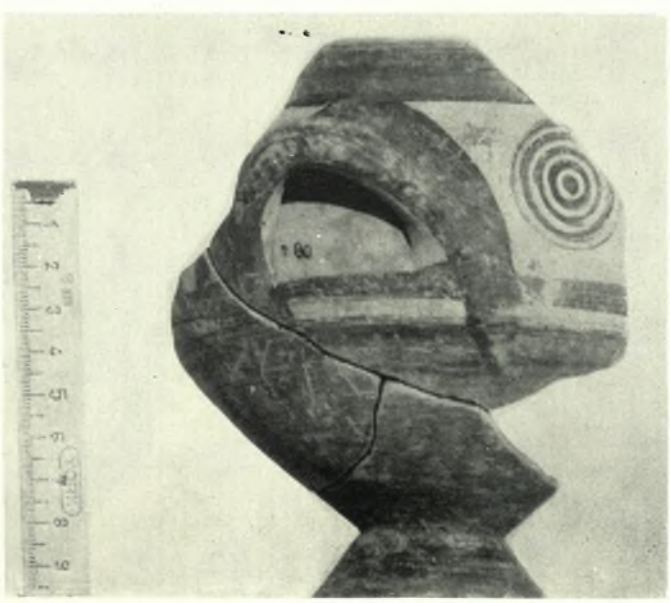

Μεσσηνία. Ἄνθεια - Αἰθαία: α - γ. Πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα ἐκ θέσεως «Ἑλληνικὰ»

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

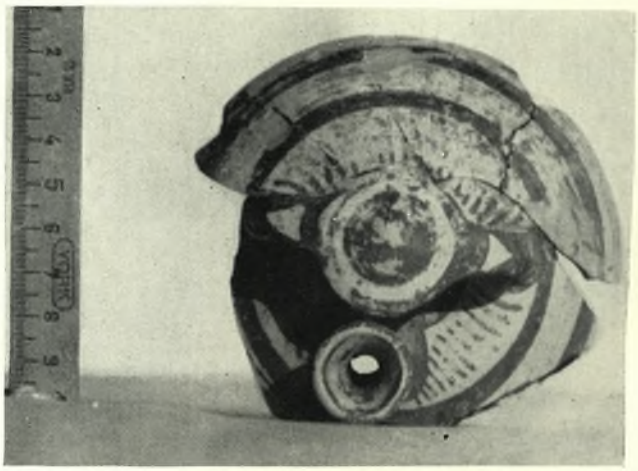

Μεσσηνία. Μάδενα Μεσσήνης (Νησίου): α - γ. Μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα ἐκ τάφου

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Μεσσηνία: α. Κατώτερον τμῆμα μαρμαρίνου ἀγαλματίου ἐκ Στρεφίου, β - γ. Πήλινα εἰδώλια ἐκ σπηλαίου Τίμοβας περιοχῆς Καλαμάτας

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Μεσσηνία: α. Μαρμάρινα γλυπτὰ ἐντειχισμένα εἰς νέαν Μονὴν Βουλκάνου, β. Ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἀνήκοντα εἰς ναΐσκον Στενυκλάρου

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Μεσσηνία: α. Ἅγιος Κωνσταντῖνος Στενυκλάρου, διασῴζων ὑπολείμματα παλαιοτέρου Βυζαντινοῦ ναΐσκου, β. Ἀσκοειδὲς ἀγγεῖον ΥΕ ΙΙΙ ἐκ Λάμπαινας, γ. Οἰνοχόη γεωμετρικὴ ἐκ Τσουκαλέϊκων

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

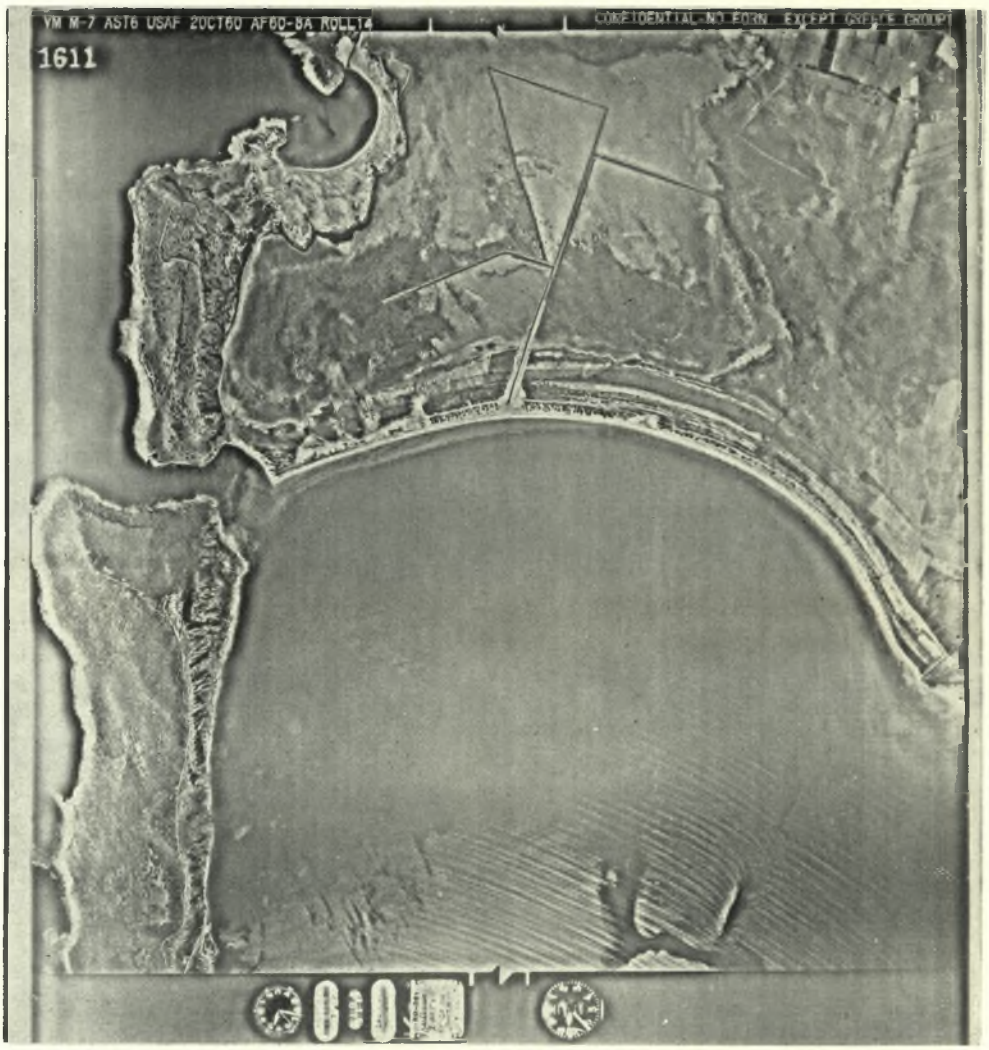

Μεσσηνία: Ἀεροφωτογραφία βορείου τμήματος τοῦ κόλπου τοῦ Ναυαρίνου μετὰ τοῦ Διβαρίου Γιαλόβης

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

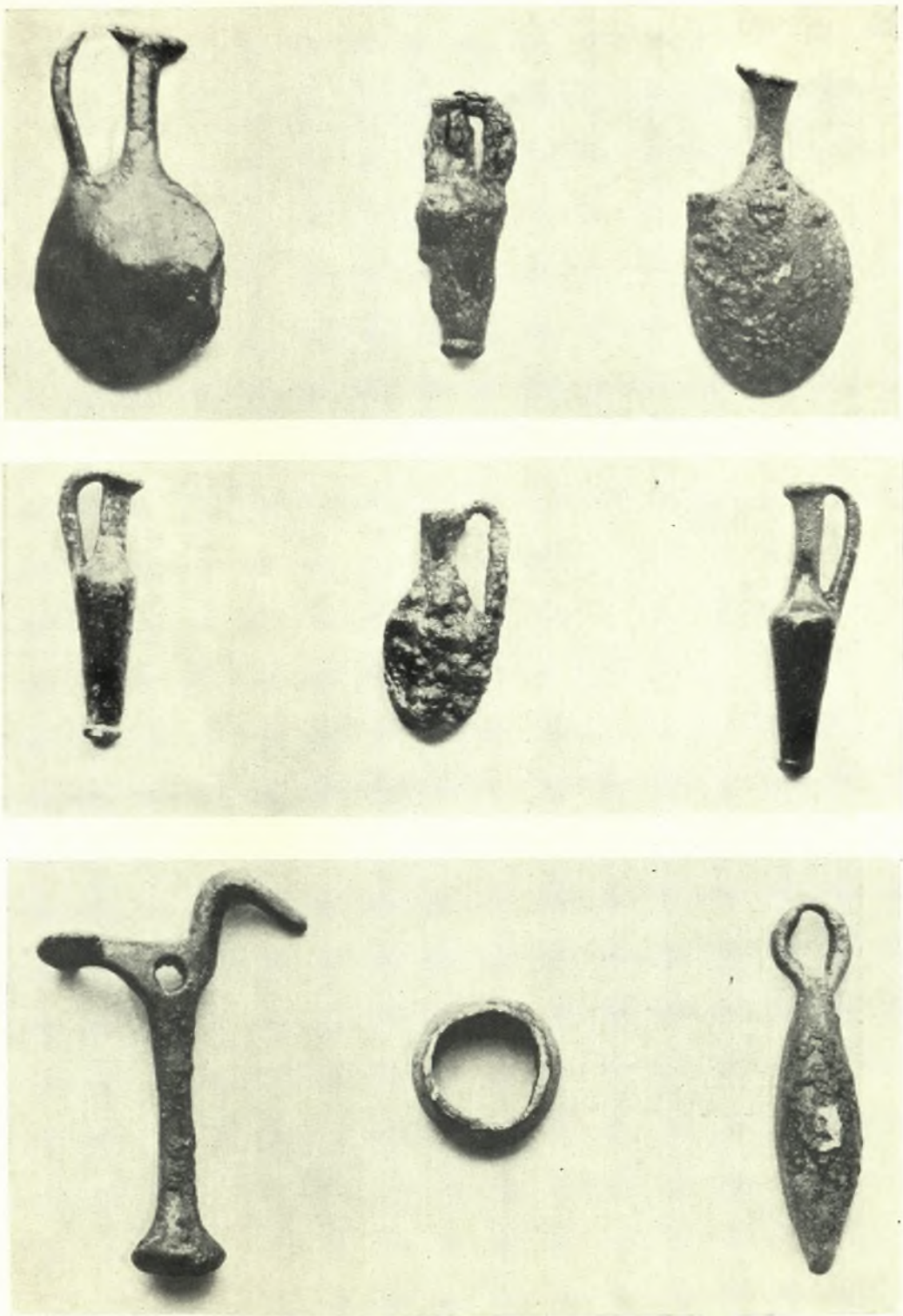

Μεσσηνία. Πύλα: α - β. Χαλκᾶ ὁμοιώματα ἀγγείων, γ. Χαλκᾶ κτερίσματα

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Μεσσηνία: α. Ψευδόστομος ἀμφορίσκος ἐκ Ζηζανίου Χαροκοπίου Πυλίας, β. Σκύφοι ὑπομυκηναϊκῶν χρόνων ἐκ Καρδαμύλης Μεσσηνιακῆς Μάνης

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

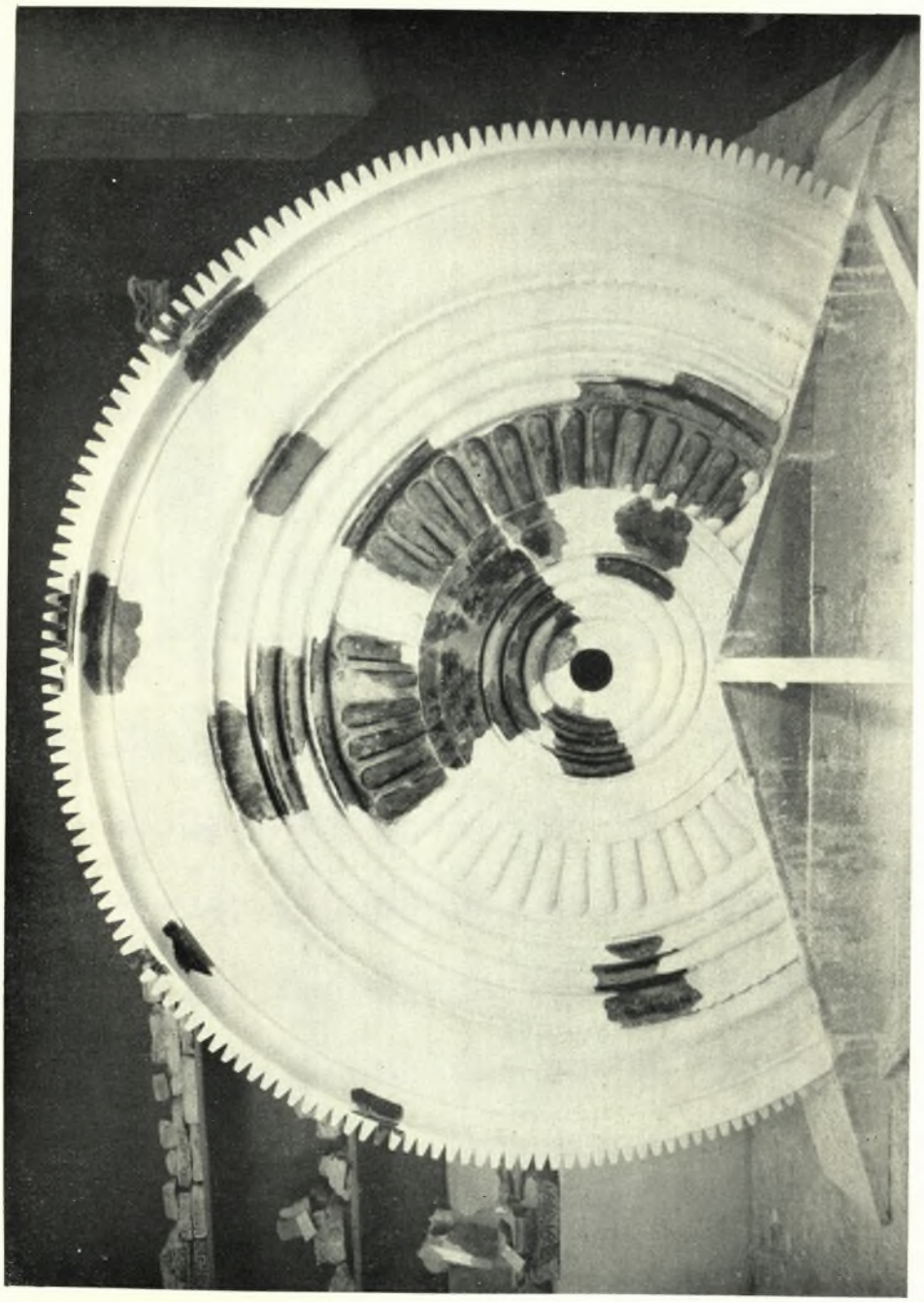

Ἦλεία. Ὀλυμπία: Τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ἡραίου μετὰ τὴν πρόσφατον ἀποκατάστασιν αὐτοῦ

Ν. ΠΑΛΟΥΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

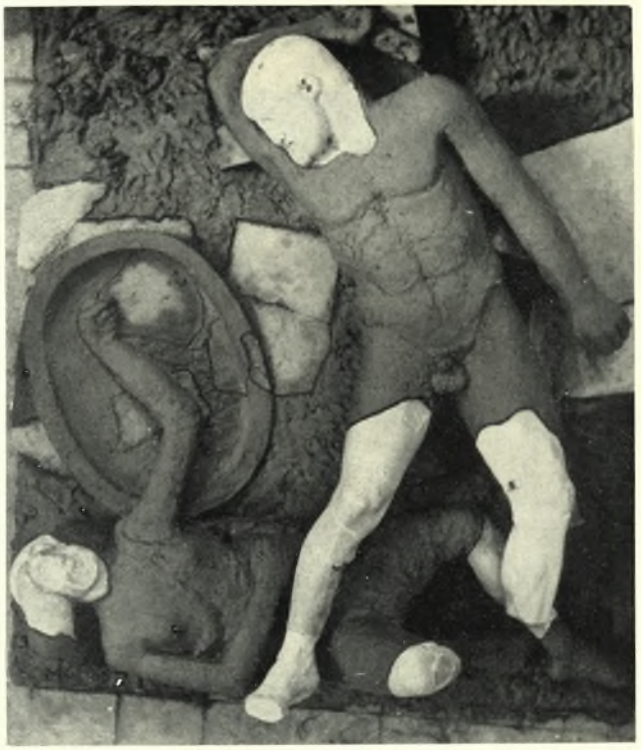

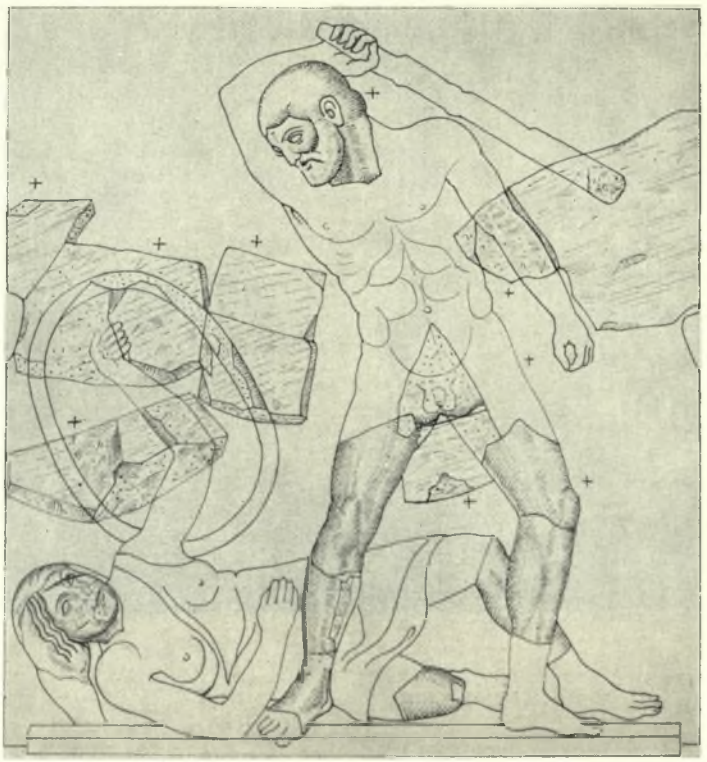

Ἠλεία. Ὀλυμπία: α. Ἡ μετόπη τῆς Ἀμαζόνος τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς μετὰ τὴν νέαν ἀποκατάστασιν αὐτῆς, β. Ἡ ἰδία μετόπη ἐν σχεδίῳ

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλεία. Ὀλυμπία: α. Τὸ ὀπίσθιον τμῆμα τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς τοῦ Μουσείου τοῦ τύπου τῆς Δρέσδης, β. Ὁ μαρμάρινος Ζεὺς τοῦ Μουσείου, μετὰ τὴν συμπλήρωσιν αὐτοῦ διὰ τοῦ ἀνωτέρω θραύσματος

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

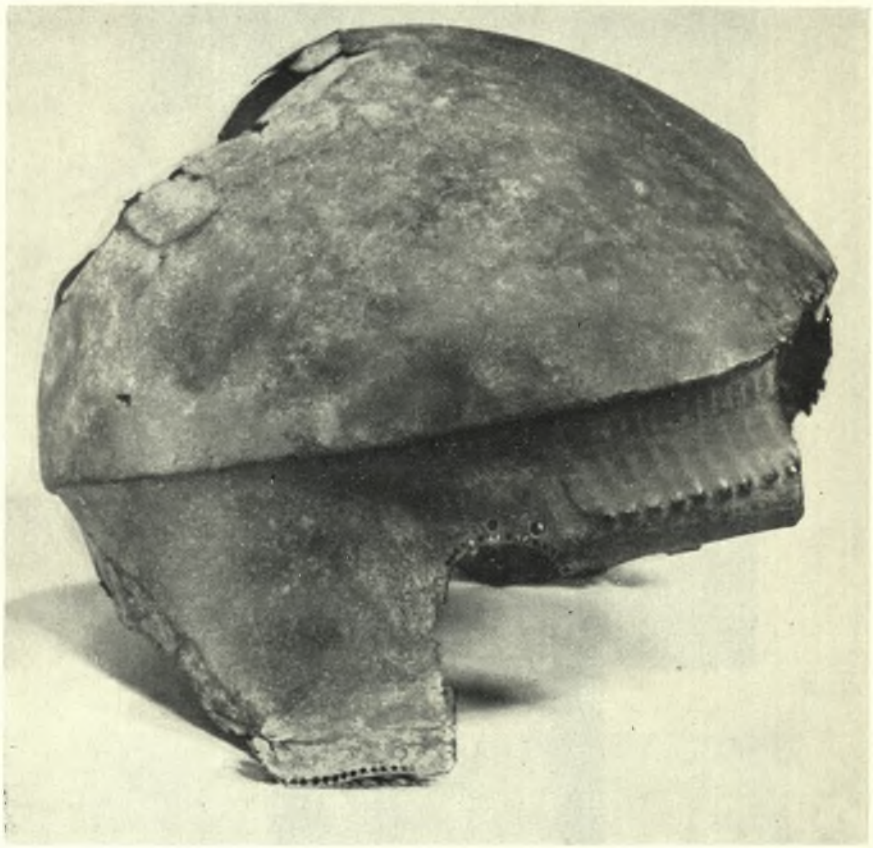

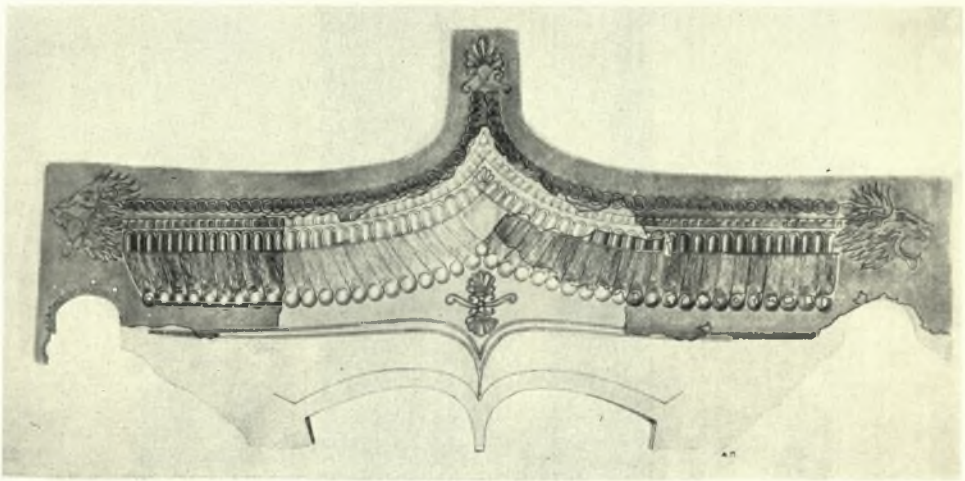

Ἠλεία. Ὀλυμπία: α. Κράνος χαλκιδικὸν παραδοθὲν ὑπὸ ἰδιώτου εἰς τὸ Μουσεῖον, β. Γραμμικὴ ἀναπαράστασις τῆς ἐγχαράκτου διακοσμήσεως τοῦ μετώπου τοῦ ἀνωτέρω κράνους

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλεία. Ὀλυμπία: Γραμμικὴ ἀναπαράστασις τῆς ἐγχαράκτου διακοσμήσεως ἀρχαϊκῆς κνημῖδος τοῦ Μουσείου

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

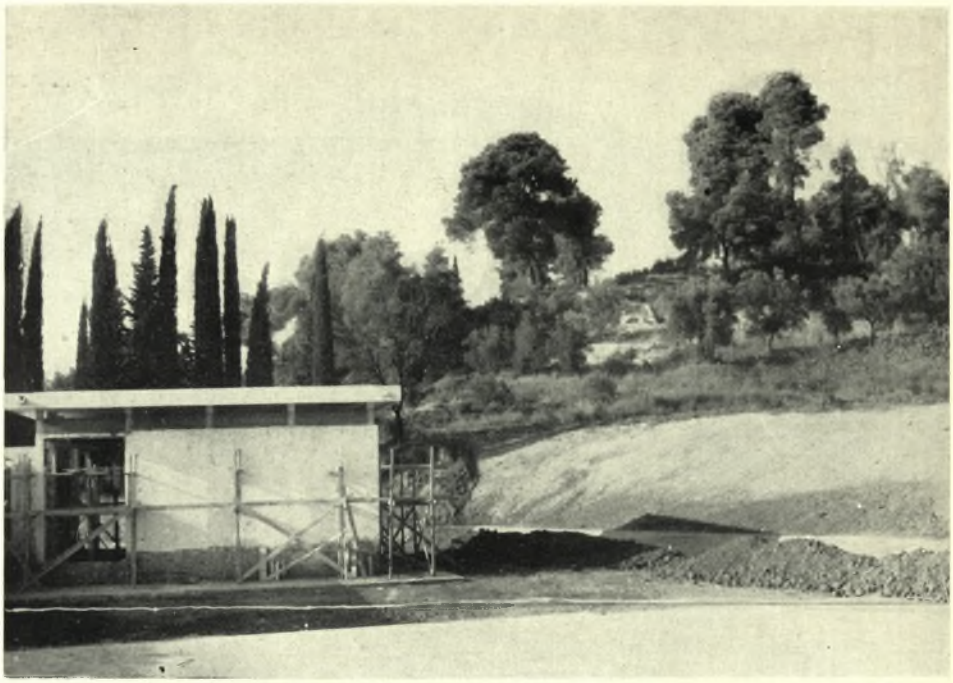

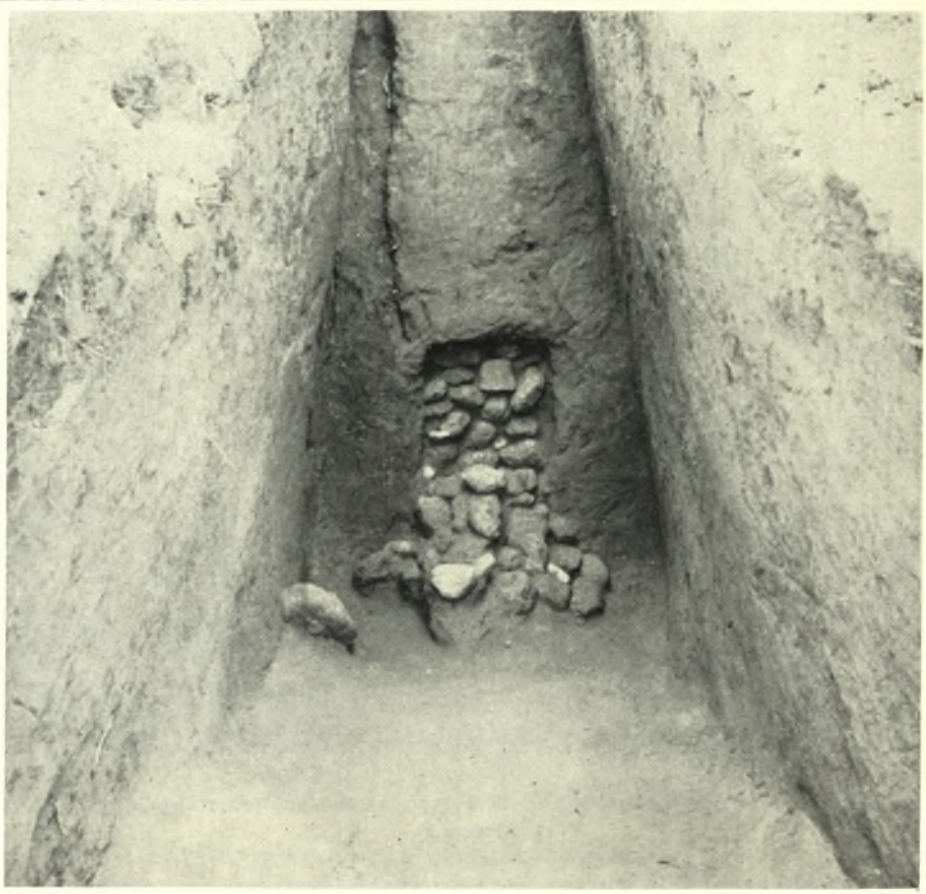

Ἠλεία. Ὀλυμπία: α. Τὸ μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον παρὰ τὸ νέον Μουσεῖον, β. Δρόμος καὶ εἴσοδος τάφου Β τοῦ νεκροταφείου τούτου

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλεία. Μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον παρὰ τὸ νέον Μουσεῖον Ὀλυμπίας: α. Τάφος Ζ μετὰ τὸν πλήρη καθαρισμὸν τῶν λακκοειδῶν ταφῶν, β. Τάφος Η. Λακκοειδεῖς ταφαὶ μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν καλυπτηρίων πλακῶν

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλεία. Μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον παρὰ τὸ νέον Μουσεῖον Ὀλυμπίας: α. Δρόμος καὶ εἴσοδος μετὰ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τοῦ τάφου Η τοῦ Π ί ν. 229 β, β. Τάφος Θ. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου πρὸ τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν καλυπτηρίων πλακῶν τῶν ταφῶν

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

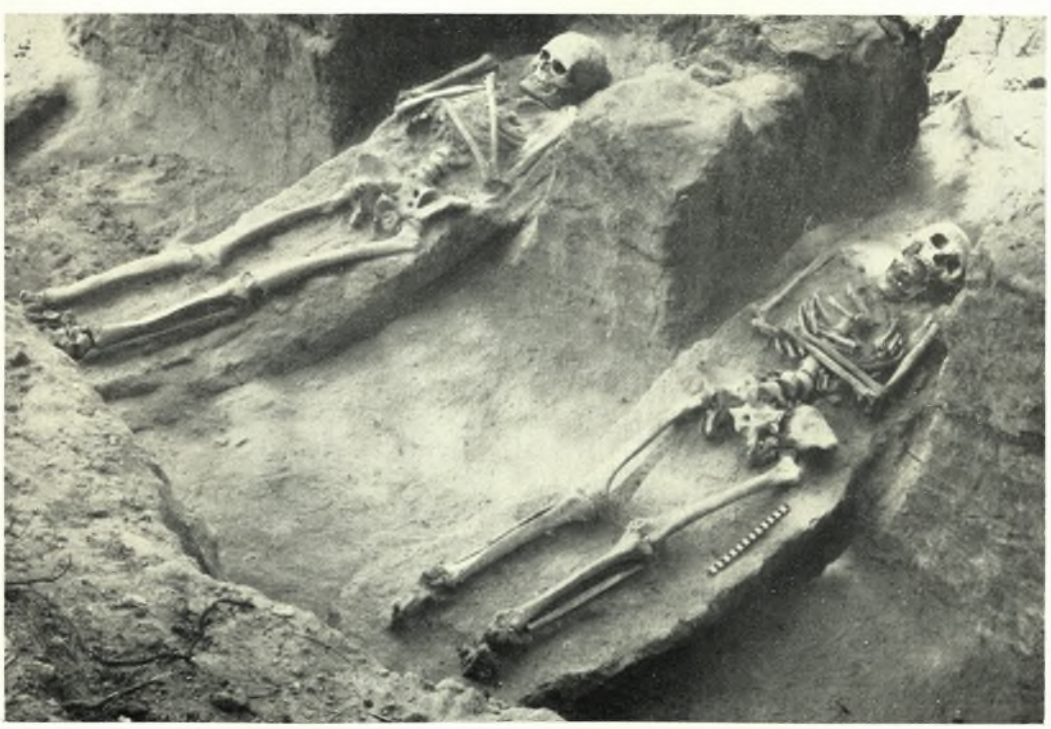

'Ηλεία. Μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον παρὰ τὸ νέον Μουσεῖον Ὀλυμπίας: α - β. Κεραμοσκεπεῖς παλαιοχριστιανικοὶ τάφοι πρὸ καὶ μετὰ τὸν πλήρη καθαρισμὸν αὐτῶν

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλεία. Ἀρχαία Ὀλυμπία: α - β. Πλαγία καὶ προσθία ὄψις κορινθιακοῦ κράνους, γ. Κορινθιακὸν κράνος ἐκ τοῦ φράγματος τοῦ Ἀλφειοῦ

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλεία: α. Χαλκοῦς γεωμετρικὸς ταῦρος ἐκ Μακρυσίων Ὀλυμπίας,
β. Ψευδόστομος ἀμφορεὺς ἐκ Σαμικοῦ

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

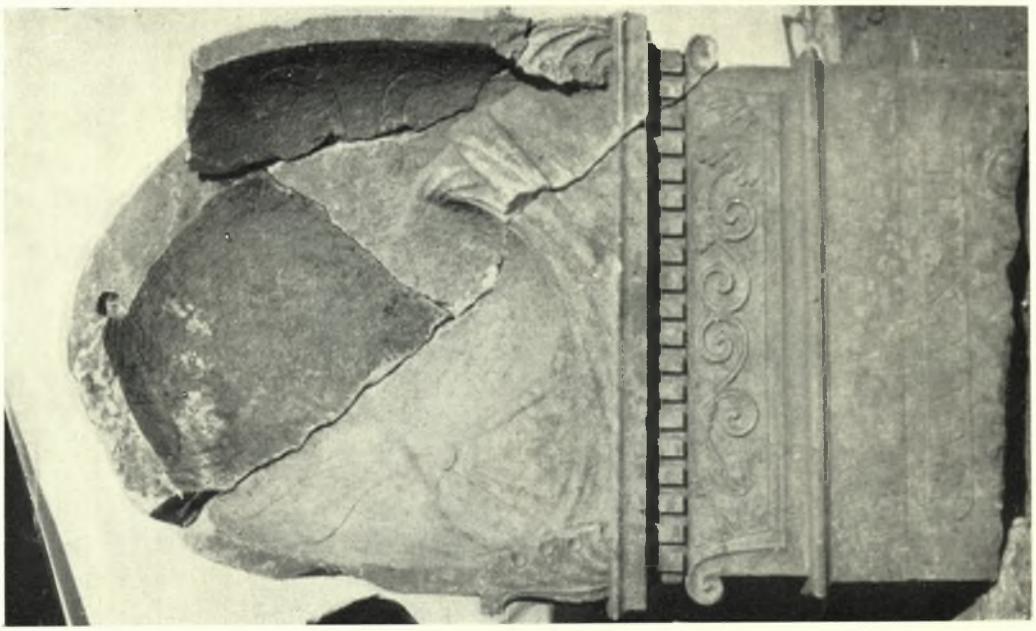

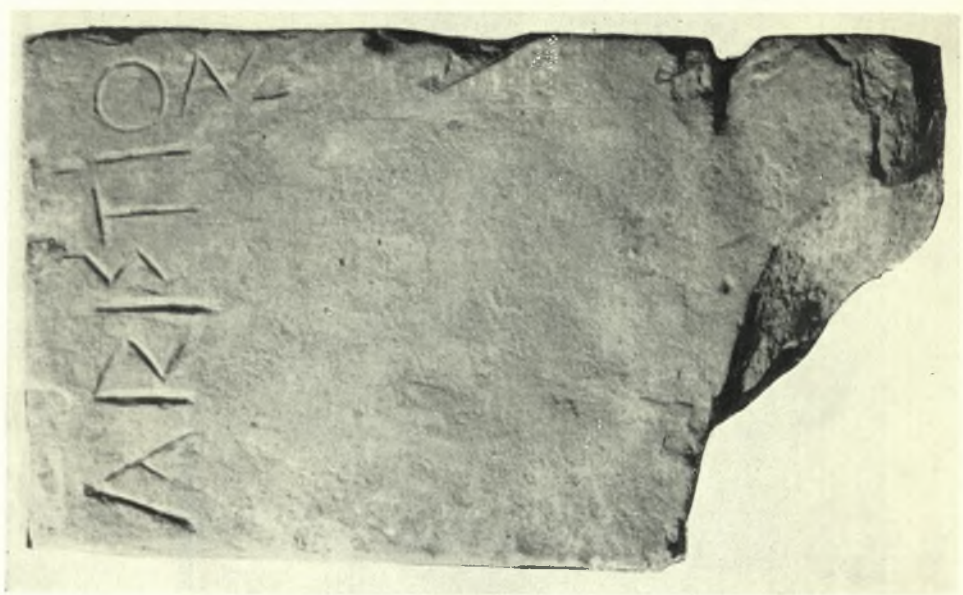

Ἠλεία: α. Ἐπιτύμβιος στήλη ἐκ τῆς περιοχῆς Λεπρέου, β. Ἐπιτύμβιος στήλη ἐκ Σαμικοῦ

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

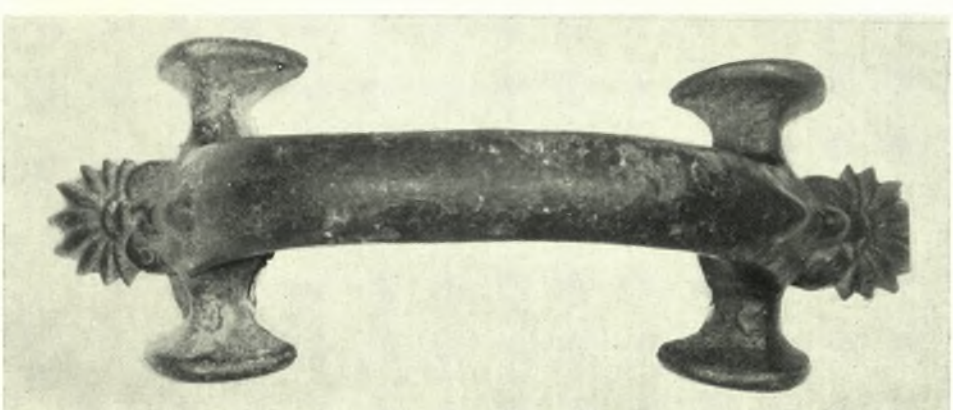

Ἠλεία: α - β. Κάθετος καὶ ὁριζοντία λαβὴ χαλκῆς ὑδρίας ἐκ Καλολετσῆς

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλεία: α. Ἐπιτύμβιος στήλη ἐκ Σαμικοῦ, β-γ. Ἐπιτύμβιος στήλη ἐκ Καλολετσῆς καὶ λεπτομέρεια αὐτῆς

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλεία. Ὤλενα: α. Ἡ κεντρικὴ κόγχη παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς ἐνσωματωμένης εἰς νεώτερον ναΰδριον, β. Μεσαιωνικὴ πύλη μετὰ ἐντειχισμένων παλαιοχριστιανικῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλεία: α. Παλαιοχριστιανικὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἐντειχισμένα εἰς ναΰδριον Ὠλένης, β. Βαλανεῖον(;) ρωμαϊκῶν χρόνων

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἀρχαία Ἦλις. Νοτία Στοά: α. Ἄποψις ἀπὸ Δ., β. Τμῆμα περιλαμβάνον τοὺς καταπεσόντας λίθους τοῦ ἐσωτερικοῦ τοίχου τῆς Στοᾶς, μετὰ δύο ρωμαϊκῶν τάφων, γ. Κεραμοσκεπὴς ρωμαϊκὸς τάφος, δ. Κιβωτιόσχημος ρωμαϊκὸς τάφος ἐκ τοῦ δυτικοῦ τμήματος, ε. Ψηφιδωτὸν τοῦ δαπέδου τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἀρχαία Ἦλις: α - γ. Ψηφιδωτὸν τοῦ δαπέδου τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ἐκτισμένης ἐπὶ τῆς νοτίου Στοᾶς, δ. Θέατρον. Τὸ ἀνάλημμα τῆς ἀνατολικῆς παρόδου μετὰ τμήματος τοῦ κοίλου καὶ τῆς ὀρχήστρας, ε. Ρωμαϊκὸς τάφος ἐντὸς κήπου οἰκίας τοῦ χωρίου Γαλούπιον

ΝΙΚ. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλειακὴ Πύλος: α. Ὁ τραπεζοειδὴς λόφος τῆς Ἀρμάτοβας ἐκ τοῦ Ἀγραπιδοχωρίου, β. Τὸ Ἀγραπιδοχώριον ἐκ τοῦ λόφου τῆς Ἀρμάτοβας, γ. Ὁ Πηνειὸς καὶ ἡ βορεία πλευρὰ τῆς Ἀρμάτοβας

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

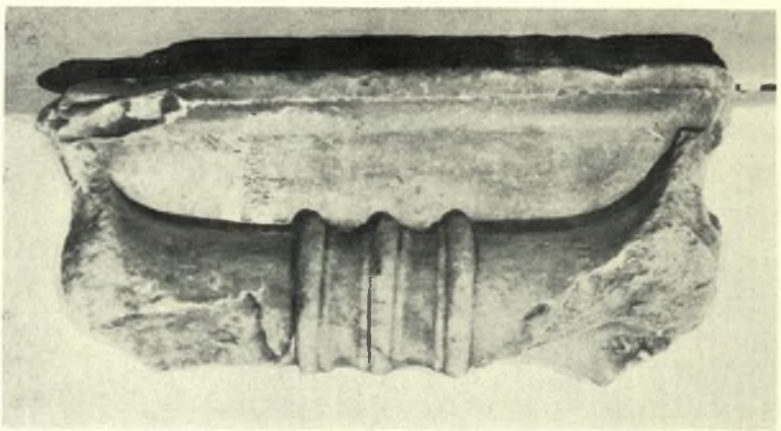

Ἠλειακὴ Πύλος. Ἀγραπιδοχώριον: α - γ. Διάφοροι ὄψεις ἰωνικοῦ κιονοκράνου ἐκ τῆς θέσεως «Χτηράκια»

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλειακὴ Πύλος. Ἀγραπιδοχώριον: α. Ἐπιτυμβία στήλη ἐκ τῆς θέσεως «Κοτρώνα», β - γ. Δύο ὄψεις κορινθιακοῦ κιονοκράνου ἐκ τῆς θέσεως «Χτηρύκια»

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

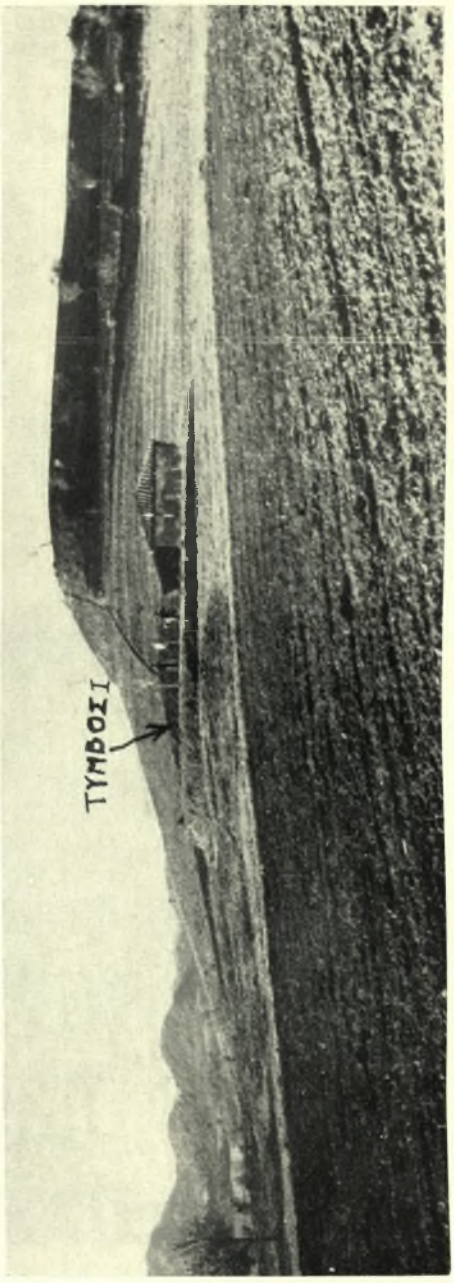

Ἠλειακὴ Πύλος. Ἀγραπιδοχώριον: α. Λύχνος ἐκ τῆς θέσεως «Γεγέπι», β. Χαλκοῦς ὅλμος θύρας ἐκ τῆς θέσεως «Σταφίδες», γ. Τύμβος Ι (ἀλώνι Β. Ἀποστολοπούλου). Γενικὴ ἄποψις ἀπὸ Α.

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

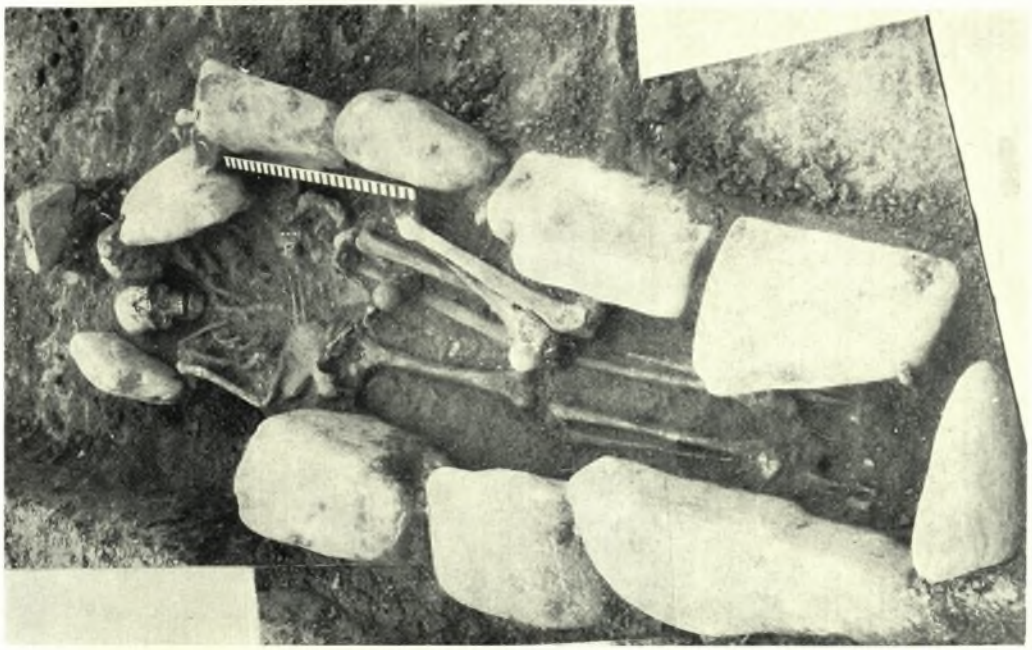

Ἠλειακὴ Πύλος. Ἀγραπιδοχώριον. Τύμβος Ι: α. Γενικὴ ἄποψις τῶν τάφων ἐκ Δ., β. Γενικὴ ἄποψις τῶν τάφων ἐξ Α., γ. Τάφος 1

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

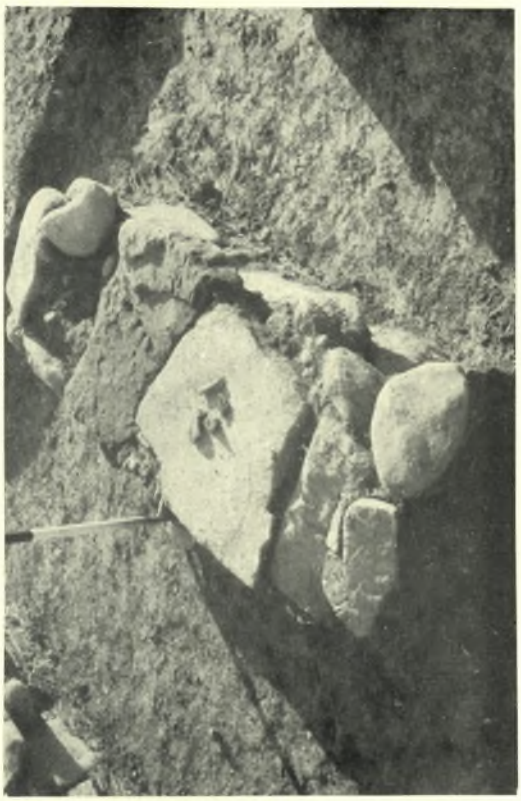

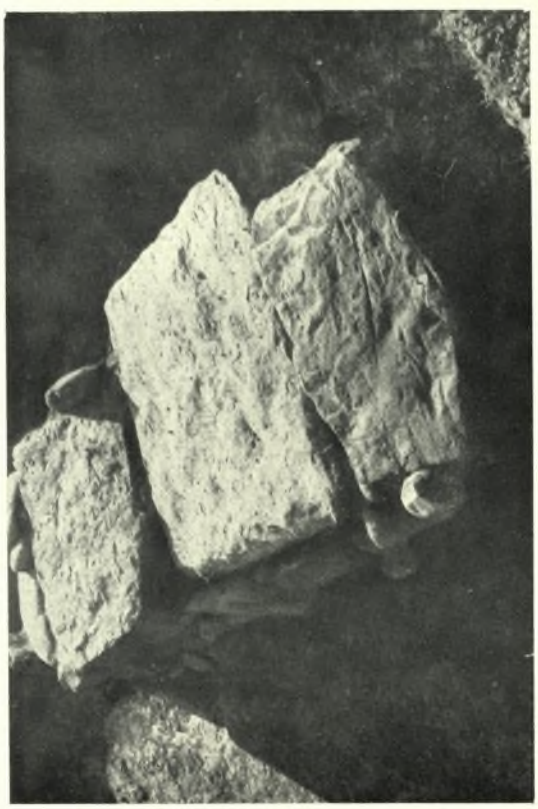

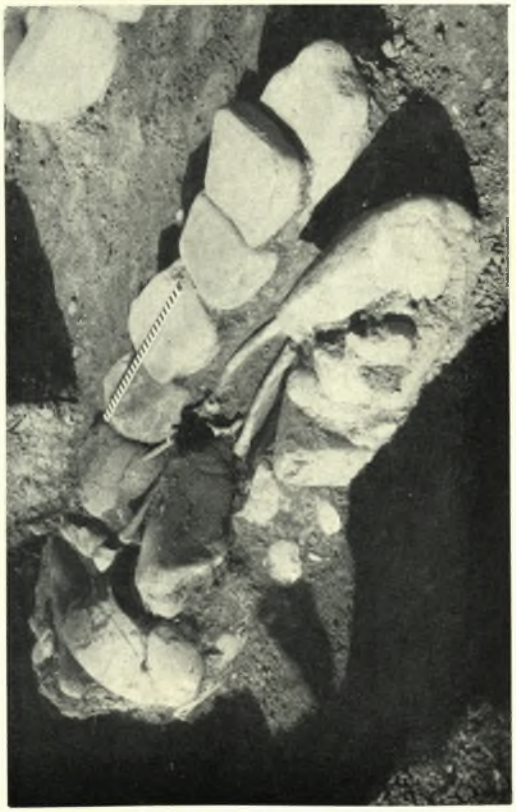

Ἠλειακή Πύλος. Ἀγραπιδοχώριον. Τύμβος 1: α - β. Τάφος 2, γ. Ὁ τάφος 2 μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν. δ. Τάφος 3

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλειακὴ Πύλος. Ἀγραπιδοχώριον: α. Τύμβος Ι. Ὁ τάφος 3 μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν, β. Τύμβος Ι. Τάφος 4, γ. Τύμβος ΙΙ ἐκ Δ., δ. Τύμβος ΙΙ. Ταφαὶ 1 καὶ 2, ε. Τύμβος ΙΙ, Ταφὴ 1

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλειακὴ Πύλος. Ἀγραπιδοχώριον. Τύμβος ΙΙ: α. Ταφὴ 1 καὶ ταφικὸς περίβολος (;), β. Κεραμοσκεπεῖς ταφαί, γ. Κεραμοσκεπὴς ταφὴ Β μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν, δ. Ἀρυβαλλοειδὲς ληκύθιον ἐκ τῆς κεραμοσκεποῦς ταφῆς Β

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἡλειακὴ Πύλος. Ἀγραπιδοχώριον: α. ΒΔ. πρανὲς Ἀρμάτοβας, β. Αἴθριον(;) μετὰ φρέατος γεωμετρικῆς ἐποχῆς ἐπὶ τοῦ ΒΔ. πρανοῦς Ἀρμάτοβας. Στρῶσις λίθων καὶ κεράμων

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

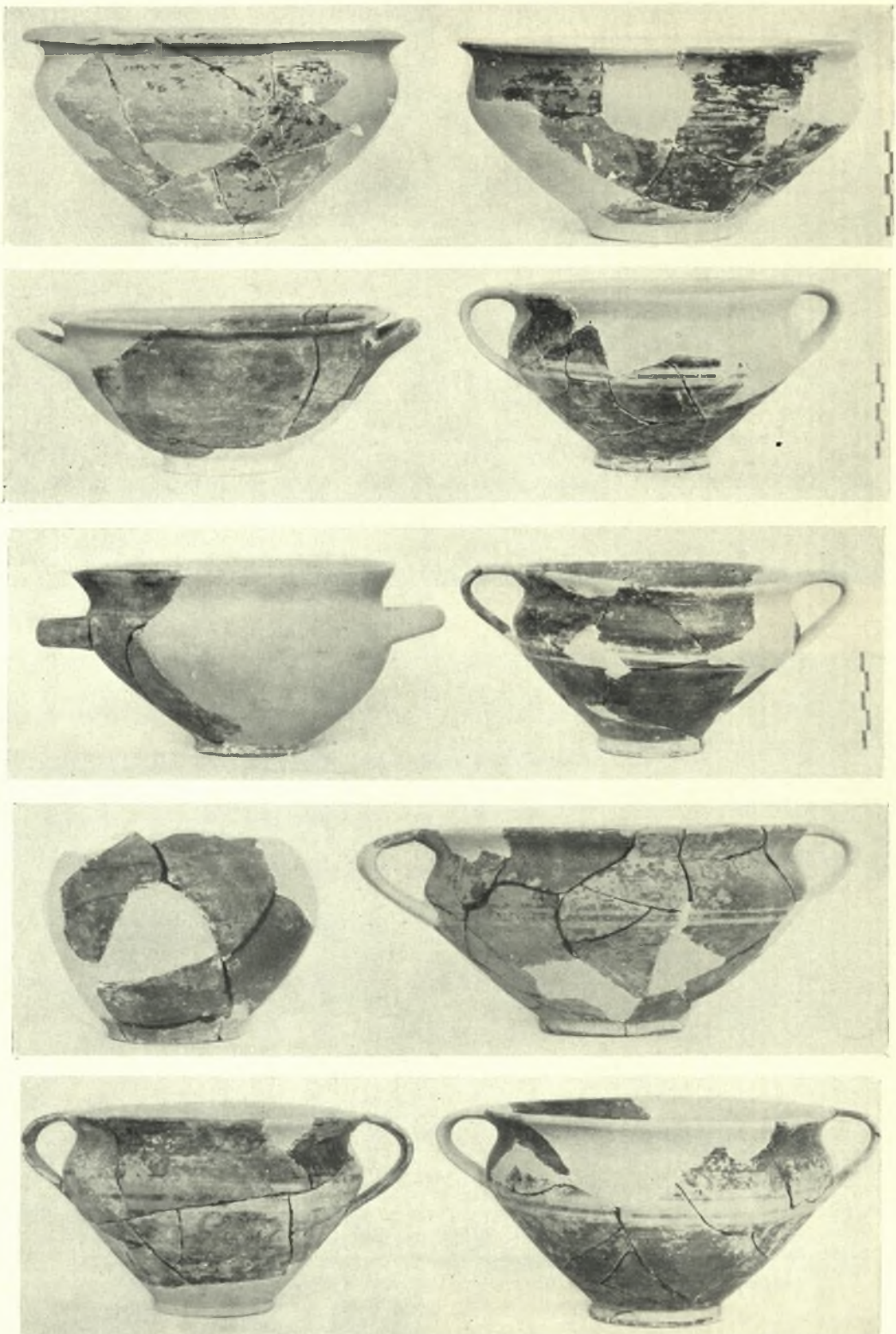

Ἠλειακὴ Πύλος. Ἀγραπιδοχώριον. Ἀρμάτοβα: α - ε. Κύλικες ἐκ τοῦ γεωμετρικοῦ φρέατος

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλειακὴ Πύλος. Ἀγραπιδοχώριον. Ἀρμάτοβα: α - β. Δύο ὄψεις ὑστερογεωμετρικῆς οἰνοχόης ἐκ τοῦ φρέατος, γ. Ὄστρακα γεωμετρικῶν ἀγγείων, εὑρεθέντα ἐντὸς τοῦ φρέατος

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

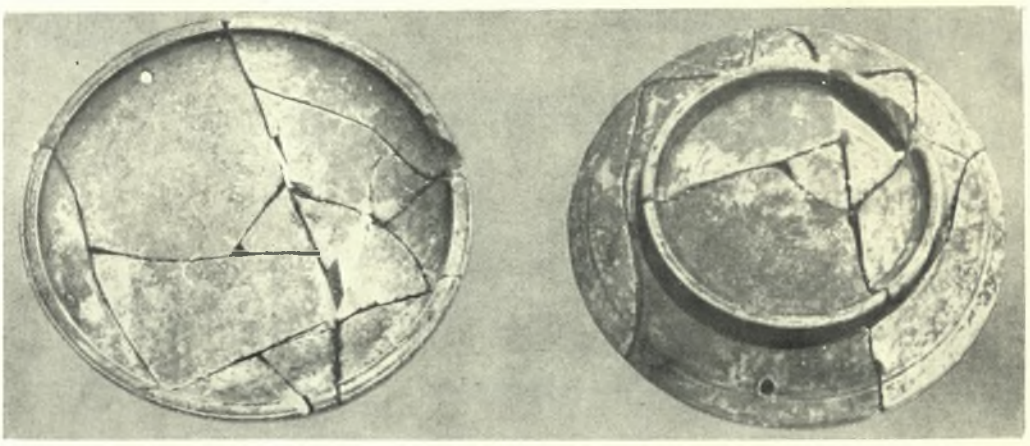

Ἠλειακὴ Πύλος. Ἀγραπιδοχώριον: α. ΝΔ. πρανὲς Ἀρμάτοβας. Ὀρθογώνιον κτίσμα, β. Δύο ὄψεις πινακίου ἐκ τοῦ ὀρθογωνίου κτίσματος, γ. Κλασσικὸς τάφος ἐντὸς ἀγροῦ τοῦ Β. Τσαρουχᾶ

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλειακὴ Πύλος. Ἀγραπιδοχώριον: α - β. Κεραμοσκεπὴς ὑστερορρωμαϊκὸς τάφος, ΝΑ. Ἀρμάτοβας πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν, γ. Λύχνος καὶ χύτρα ἐκ τοῦ κεραμοσκεποῦς τάφου

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλειακὴ Πύλος. Ἀγραπιδοχώριον: α. Ἐπιτυμβία στήλη, εὑρεθεῖσα ἔξωθι τοῦ ναοῦ τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου, β. Ταφικὸς πίθος μετὰ τριῶν ἀγγείων

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλειακὴ Πύλος: α. Ἀγγεῖα, εὑρεθέντα ἐντὸς ταφικοῦ πίθου ἐκ τῆς περιοχῆς Ἀγραπιδοχωρίου, β. Ἀγγεῖα, εὑρεθέντα ἐν θέσει «Ἅγιος Βασίλειος» Καλυβακίων

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἠλειακὴ Πύλος: α. Ἐπιτυμβία στήλη ἐκ τοῦ χωρίου Ξενιές, β. Καλυβάκια. Λύχνος εὑρεθεὶς ἐν θέσει «Ἅγιος Βασίλειος», γ. Ἀγγεῖα ἐκ τάφου πλησίον τοῦ χωρίου Νταούτι

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἀχαΐα. Ὠδεῖον Πατρῶν: α - β. Ὁ τοῖχος τῆς σκηνῆς πρὸ τῶν ἐργασιῶν ἀναστηλώσεως, γ - δ. Ὁ τοῖχος τῆς σκηνῆς μετὰ τὰς ἐργασίας ἀναστηλώσεως

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἀχαΐα. Δραγάνον: α - β. Ὁ βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Μπάδα πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας στερεώσεως

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἀχαΐα. Δραγάνον: α - β. Ὁ βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Μπάδα πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας στερεώσεως

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἀχαΐα: α. Ὁ βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Μπάδα μετὰ τὰς ἐργασίας στερεώσεως, β. Ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Πατρῶν

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

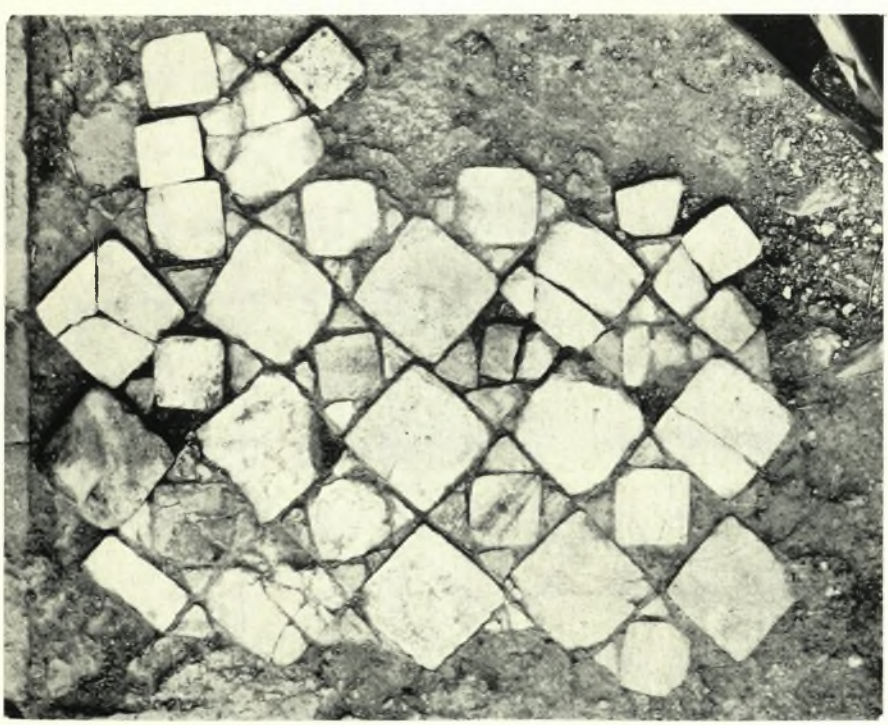

Ἀχαΐα. Πάτραι: α - β. Μαρμαροθετήματα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

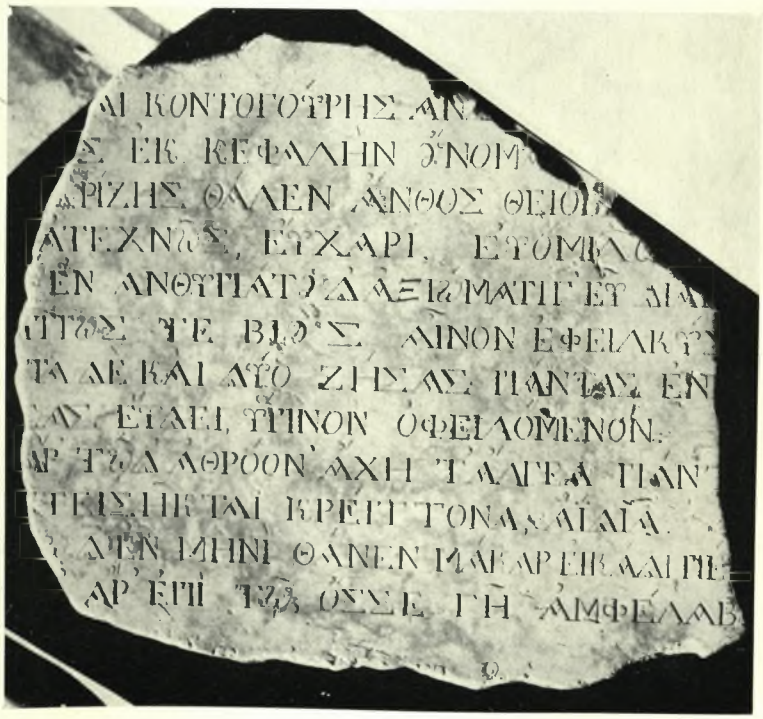

Ἀχαΐα. Πάτραι: α. Ἐπιπεδόγλυφον ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, β. Ἐπίγραμμα τοῦ μητροπολίτου Γερμανοῦ εἰς Ν. Κοντογούρην

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

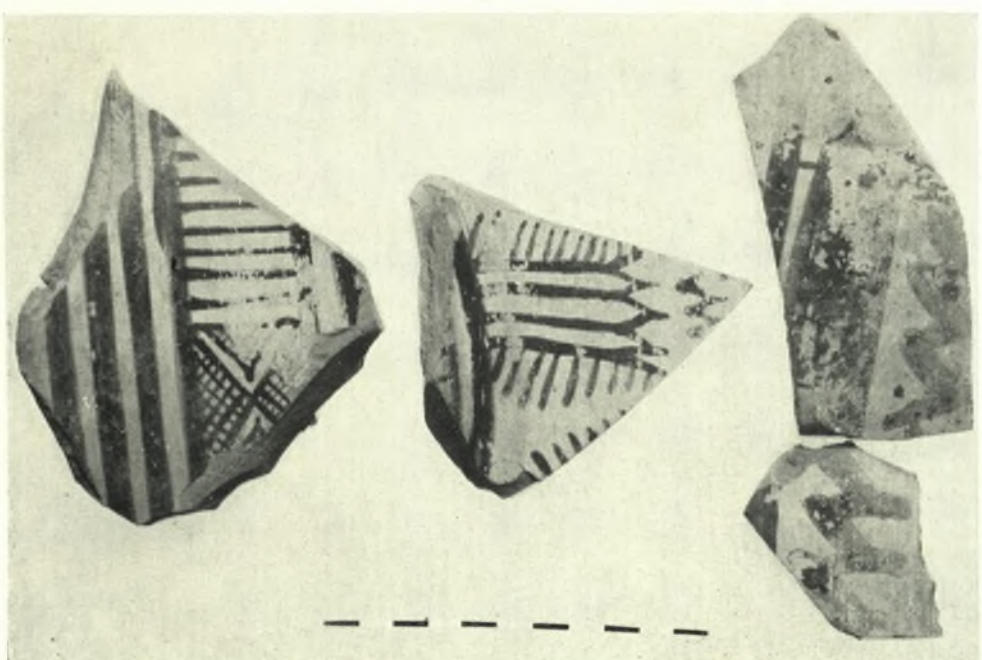

Ἀχαΐα: α. Ὄστρακα γεωμετρικοῦ ἀμφορέως ἐκ Νέου Ἐρινεοῦ, β. Δακτυλιόσχημον ἀγγεῖον ἐκ Καγκαδίου

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἀχαΐα. Τεῖχος Δυμαίων: α. Ἄποψις ἀπὸ ΒΑ., β. Αἱ οἰκίαι Γ καὶ Δ ἀπὸ Α.

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἀχαΐα. Τεῖχος Δυμαίων: α. Μερικὴ ἄποψις τῶν οἰκιῶν Γ καὶ Δ ἀπὸ Α., β. Τὸ κάτω ἥμισυ πηλίνου εἰδωλίου Πανός

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

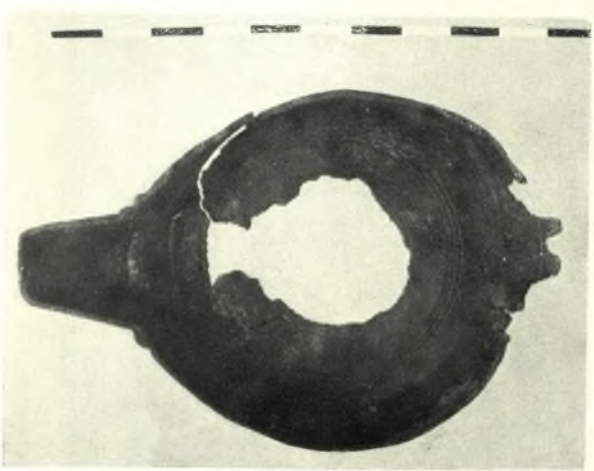

Ἀχαΐα. Τεῖχος Δυμαίων: α. Ἡ οἰκία Δ ἀπὸ Α., β. Χαλκοῦς λύχνος, γ. Πρόχους ρωμαϊκὴ

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

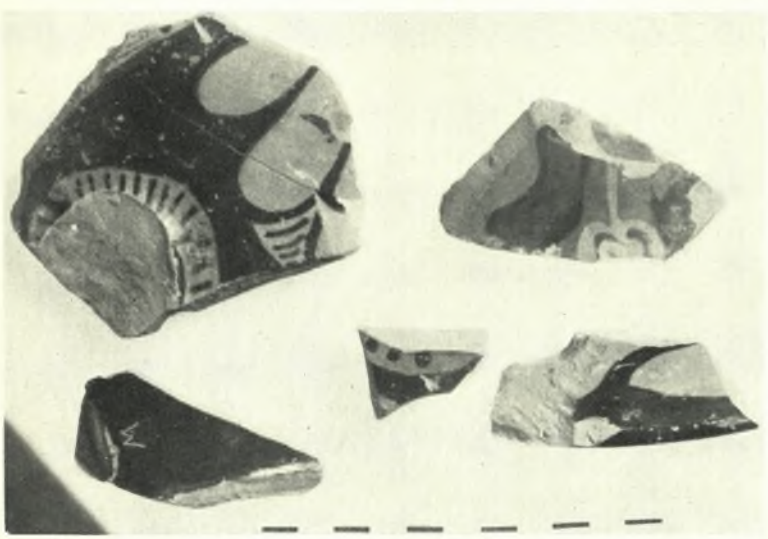

Ἀχαΐα. Τεῖχος Δυμαίων: α. Στρῶσις ἀσβεστολίθων παρὰ τὸ μακρὸν τεῖχος, β. Ὄστρακα ἐρυθρομόρφων ἀγγείων, γ. Ἀποθραύσματα βυζαντινοῦ ἀμφορέως Dipinto

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

'Αχαΐα. Τεῖχος Δυμαίων: α. 'Επάλξεις καὶ δωμάτια ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς μακρᾶς πλευρᾶς πρὸς Ν. τῆς Κυρίας Πύλης, β. 'Επάλξεις καὶ δωμάτια ἐπὶ τοῦ ἰδίου τείχους πρὸς Ν. τῆς Μέσης Πύλης

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

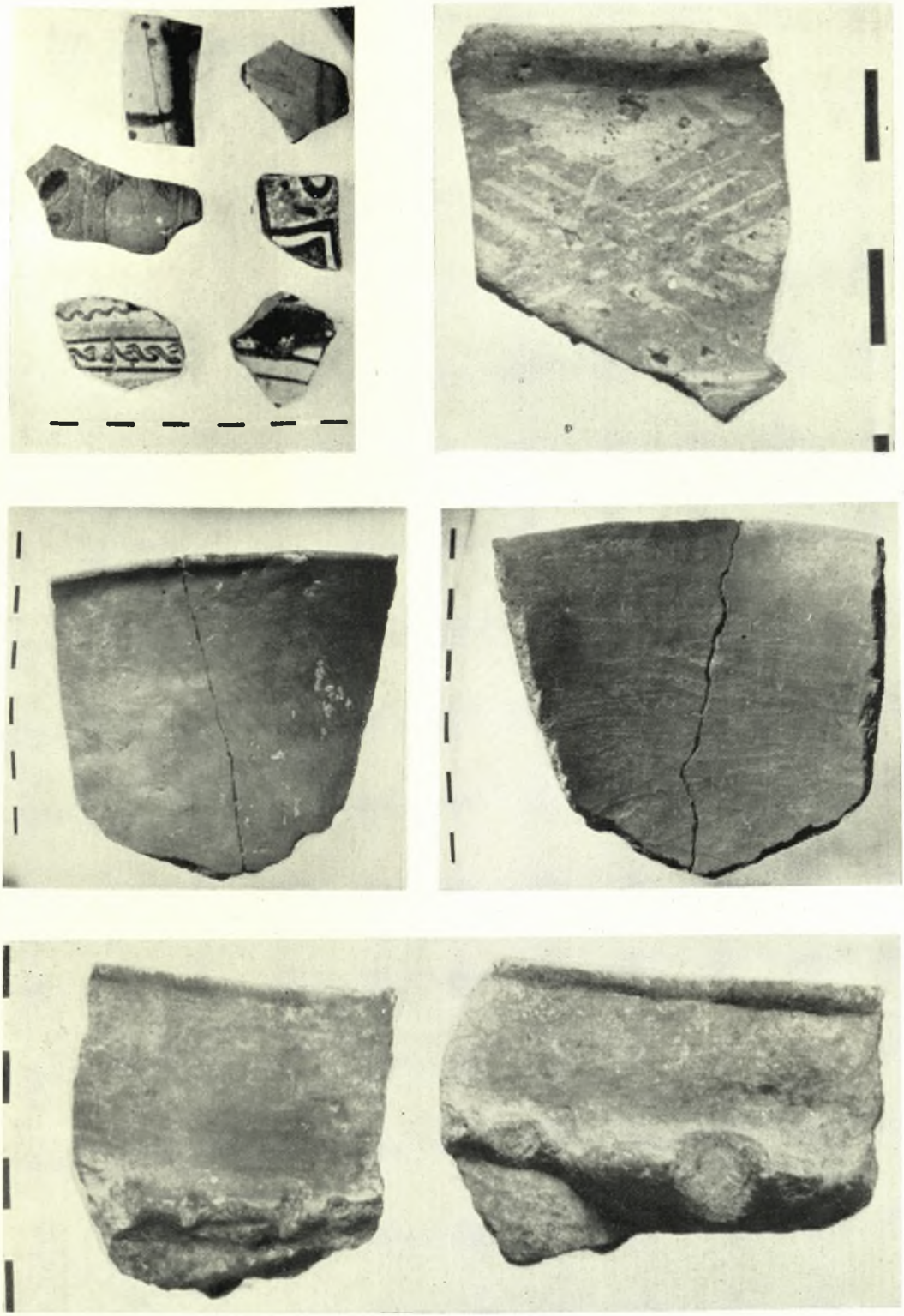

Ἀχαΐα. Τεῖχος Δυμαίων: α. Ὄστρακα βυζαντινῶν ἀγγείων μετὰ ὑαλωδῶν χρωμάτων, β. Ὄστρακον γραπτοῦ νεολιθικοῦ ἡμισφαιρικοῦ σκύφου, γ - δ. Ὄστρακον μονοχρώμου νεολιθικοῦ σκύφου, ε. Ὄστρακα ΠΕ πίθων

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

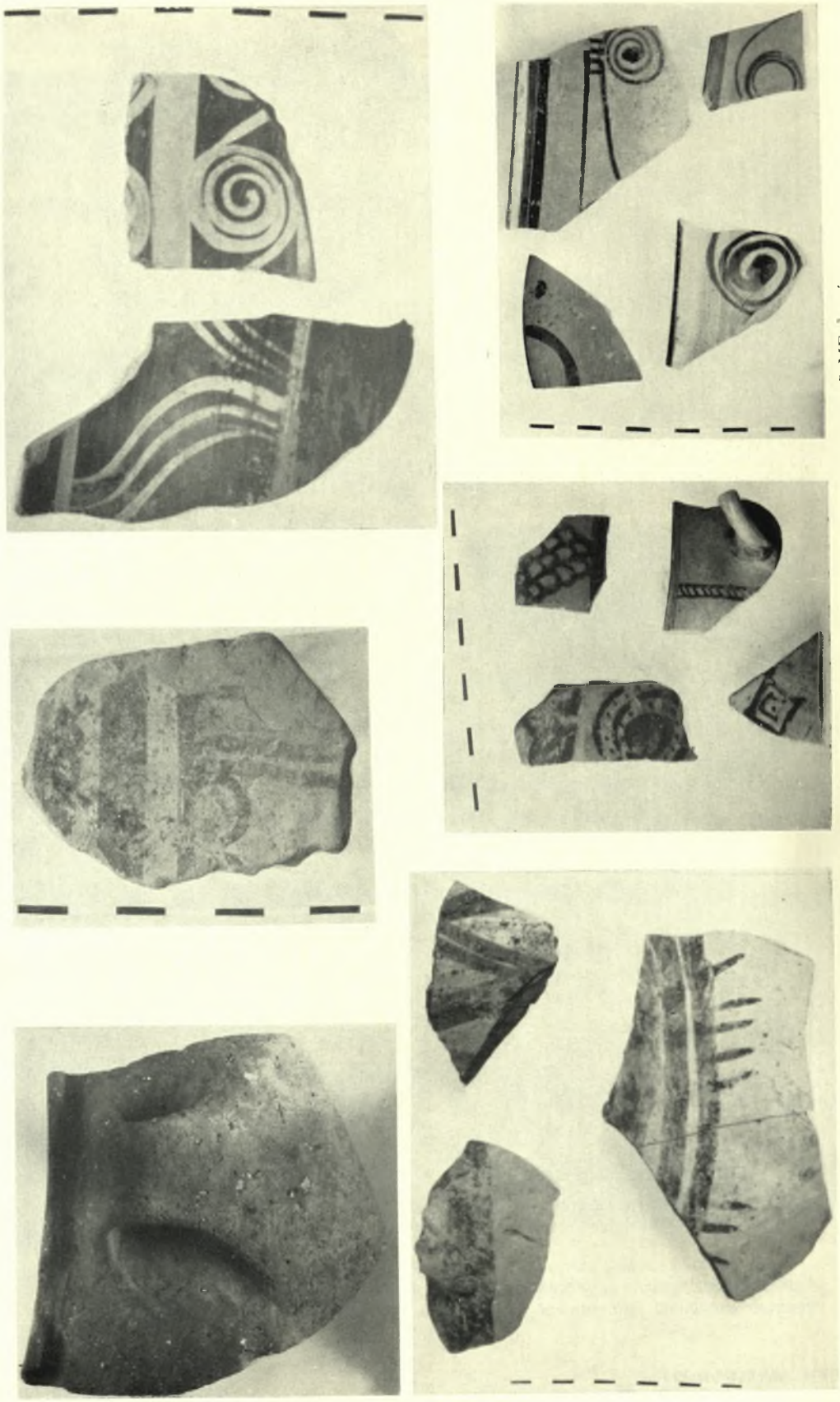

Ἀχαΐα. Τεῖχος Δυμαίων: α. Ὄστρακον ΜΕ μονοχρώμου κύλικος, β. Ὄστρακον γραπτοῦ ΜΕ ἀγγείου, γ, ε. Ὄστρακα ΥΕ ΙΙΙ ἀγγείων, δ. Ὄστρακα ἐγχρώμων πρωτοελλαδικῶν ἀγγείων, ς΄. Ὄστρακα ΥΕ ΙΙΙ

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

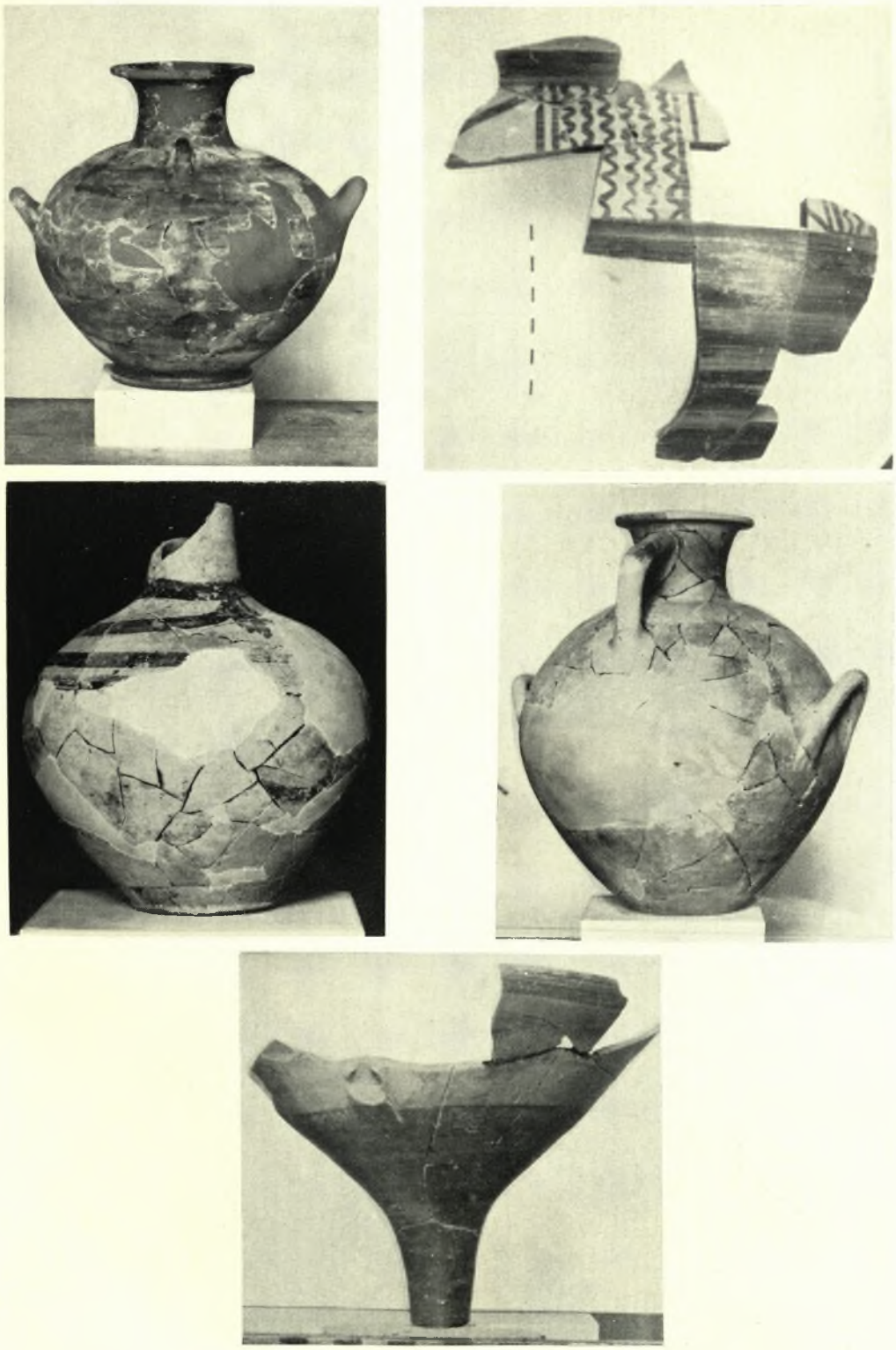

Ἀχαΐα. Τεῖχος Δυμαίων: α. ΥΕ ΙΙΙ Γ τετράωτος ἀμφορεύς, β. Ἀπότμημα ΥΕ ΙΙΙ Γ κρατῆρος, γ. ΥΕ ΙΙΙ οἰνοχόη, δ. Μονόχρωμος ΥΕ ΙΙΙ ὑδρία τοῦ ρυθμοῦ τοῦ Σιτοβολῶνος, ε. Τμῆμα ΥΕ ΙΙΙ Γ ὑψίποδος κύλικος τοῦ ρυθμοῦ τοῦ Σιτοβολῶνος

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἀχαΐα. Τεῖχος Δυμαίων: α. Ὄστρακα ΥΕ ΙΙΙ Γ ἀγγείων τοῦ ρυθμοῦ τοῦ Σιτοβολῶνος, β. Ὄστρακα ΥΕ ΙΙΙ Γ ἀγγείων τοῦ συμπύκνου ρυθμοῦ, γ. Ὄστρακον ὑπομυκηναϊκοῦ ἀγγείου, δ. Ὄστρακον ὑπομυκηναϊκοῦ ψευδοστόμου ἀμφορίσκου. ε. Χειροποίητος χύτρα. ς΄. Ὄστρακον ΥΕ πίθου μὲ ἐγχάρακτον διακόσμησιν

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

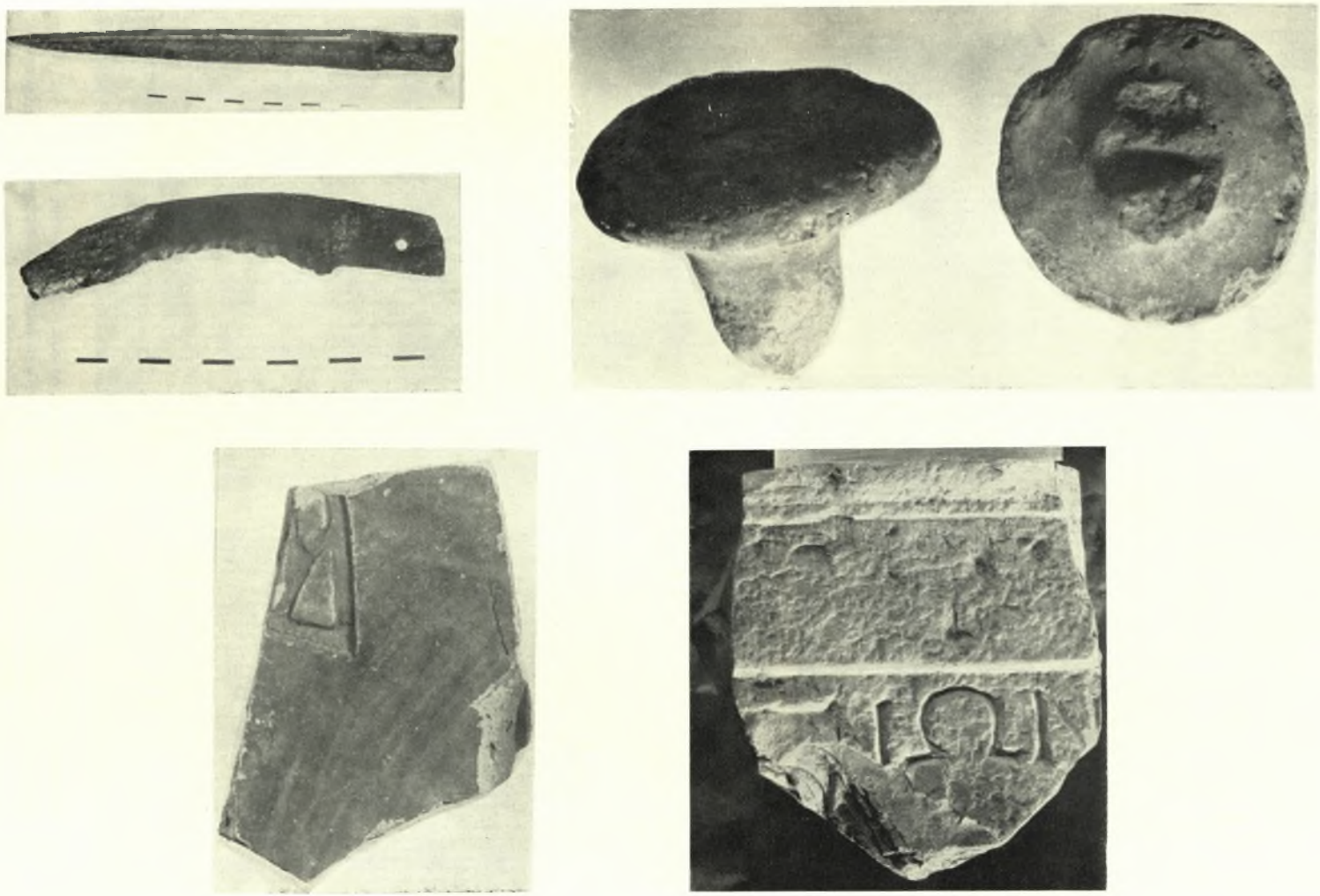

'Αχαΐα. Τεῖχος Δυμαίων: α. ΥΕ III χαλκοῦν μονόστομον μαχαίριον, β. ΥΕ χαλκοῦν μηνοειδὲς μαχαίριον, γ. Πήλινα πώματα ψευδοστόμων ἀμφορέων, δ. 'Απόθραυσμα κεράμου στέγης φερούσης ἐμπίεστον σφραγίδα Δ Υ Μ, ε. 'Απότμημα ἐπιτυμβίου στήλης

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία. Μουσεῖον Θηβῶν: α. Ἀνθέμιον ἀπὸ ἐπίστεψιν στήλης, συμπληρωθὲν ἐσχάτως διὰ γύψου, β. Τμῆμα κνήμης ἀνῆκον εἰς τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀδριανοῦ, γ. Ἀνατολικὴ πλευρὰ Μουσείου. Ἔκθεσις παλαιοχριστιανικῶν καὶ βυζαντινῶν ἀναγλύφων

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

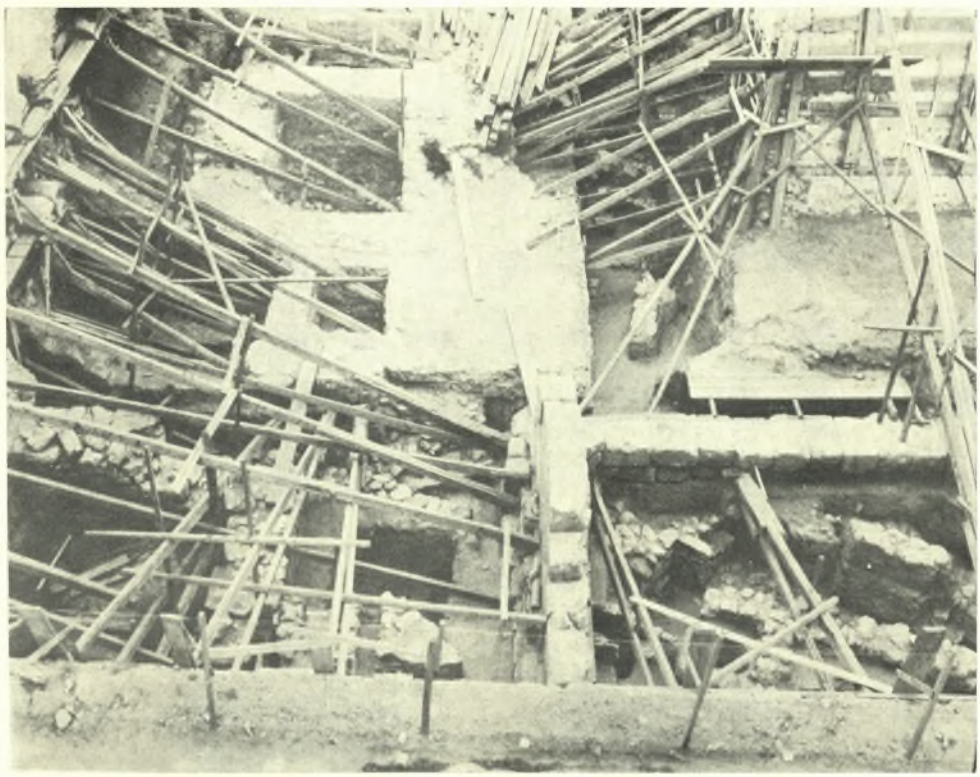

Βοιωτία. Θῆβαι: α. Μουσεῖον. Μαρμαρίνη πλάξ δαπέδου μὲ ἐγχάρακτον παράστασιν ἀετοῦ σπαράσσοντος λαγωόν, β. Μουσεῖον. Ἐρυθρόμορφος κρατὴρ ἐκ Καναπίτσης, συμπληρωθεὶς διὰ γύψου, γ. Οἰκόπεδον Τζώρτζη. Κάτοψις ἀπὸ τὴν ὁδὸν Ἀντιγόνης. Ἔμπροσθεν ἀριστερά: Τομεὺς Β, δεξιά: Τομεὺς Α. Εἰς τὸ βάθος ἀριστερὰ τομεὺς Γ, δεξιὰ τομεὺς Δ

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

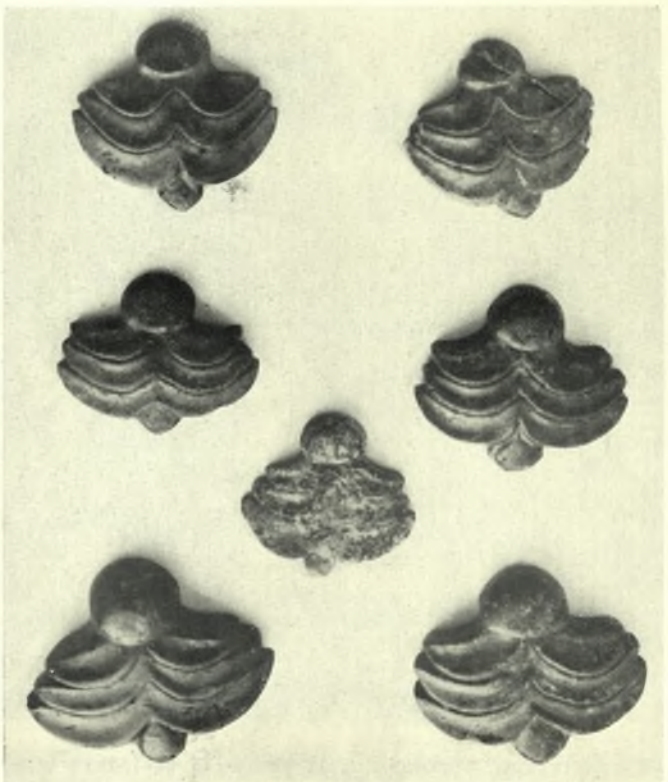

Βοιωτία. Μουσεῖον Θηβῶν. Ἀνασκαφὴ Καδμείου εἰς οἰκόπεδον Τζώρτζη: α. Κυλινδρικαὶ ψῆφοι ἐξ ἀχάτου, β. Ἀνθεμοειδῆ κοσμήματα ἐκ lapis lazuli

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία. Θῆβαι: α - β. Μουσεῖον: Ἀγγεῖον περιέχον χαλκᾶ ἐργαλεῖα, εὑρεθὲν εἰς στρῶμα πρωτοελλαδικὸν τοῦ Καδμείου (Οἰκόπεδον Τζώρτζη), γ. Οἰκόπεδον Δ. Παυλογιαννοπούλου. Μυκηναϊκὸν κτήριον ἀπὸ Ν. πρὸς Β. καὶ μεσοελλαδικὸν νεκροταφεῖον

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία. Μουσεῖον Θηβῶν, (Ἐκ τοῦ οἰκοπέδου Παυλογιαννοπούλου): α. Ἐλεφάντινος κιονίσκος ἐκ πολυτελοῦς ἐπίπλου, β. Χαλκαῖ αἰχμαὶ δοράτων μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, γ. Πηλίνη πινακὶς μὲ ἐπιγραφὴν τοῦ Γραμμικοῦ Β συστήματος (Ἀνασκαφὴ Καδμείου)

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία. Θῆβαι. Μεσοελλαδικοὶ τάφοι εἰς οἰκόπεδον Παυλογιαννοπούλου: α. Τάφος 1, ὁ μεγαλύτερος ἐκ τῶν τάφων, β. Τάφος 15, περιέχων τὰ ὀστᾶ μητρὸς καὶ βρέφους

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

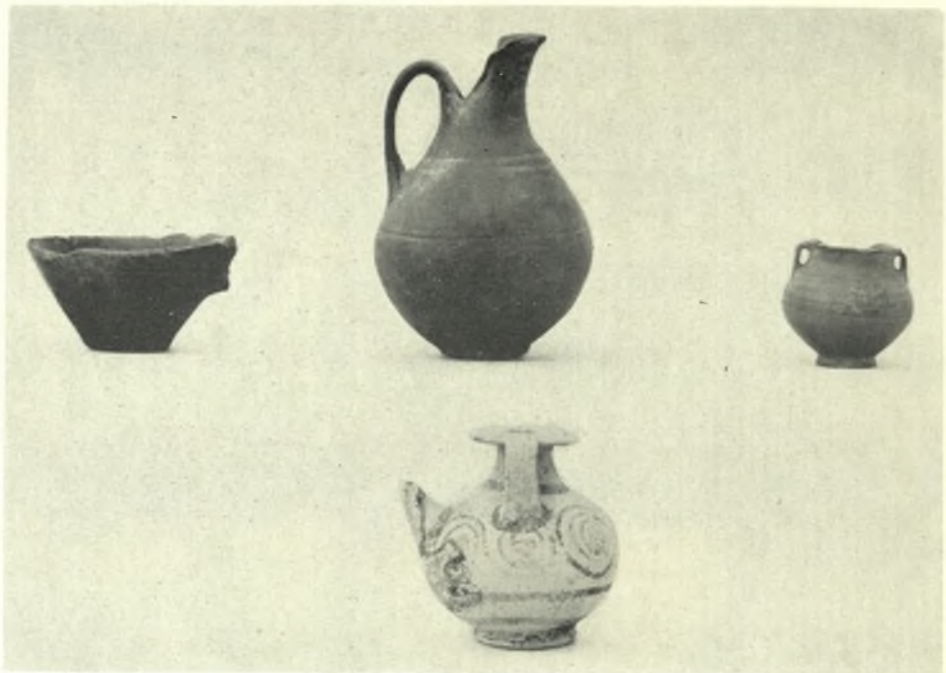

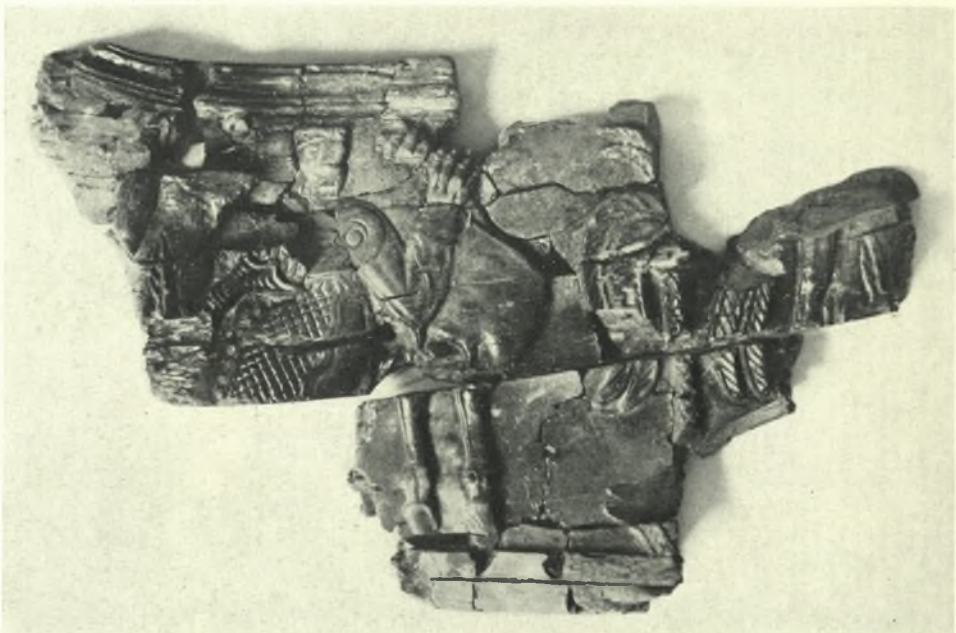

Βοιωτία. Μουσεῖον Θηβῶν: α. Ἀγγεῖα ἐκ τῶν ΜΕ τάφων 3 καὶ 4 ἐκ τοῦ οἰκοπέδου Δ. Παυλογιαννοπούλου, β. Ἐλεφάντινον πλακίδιον μὲ παράστασιν λεοντοκεφάλου δαίμονος, φέροντος ἐπὶ τοῦ ὤμου αἴγαγρον ἐκ τοῦ οἰκοπέδου Κόρδατζη

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

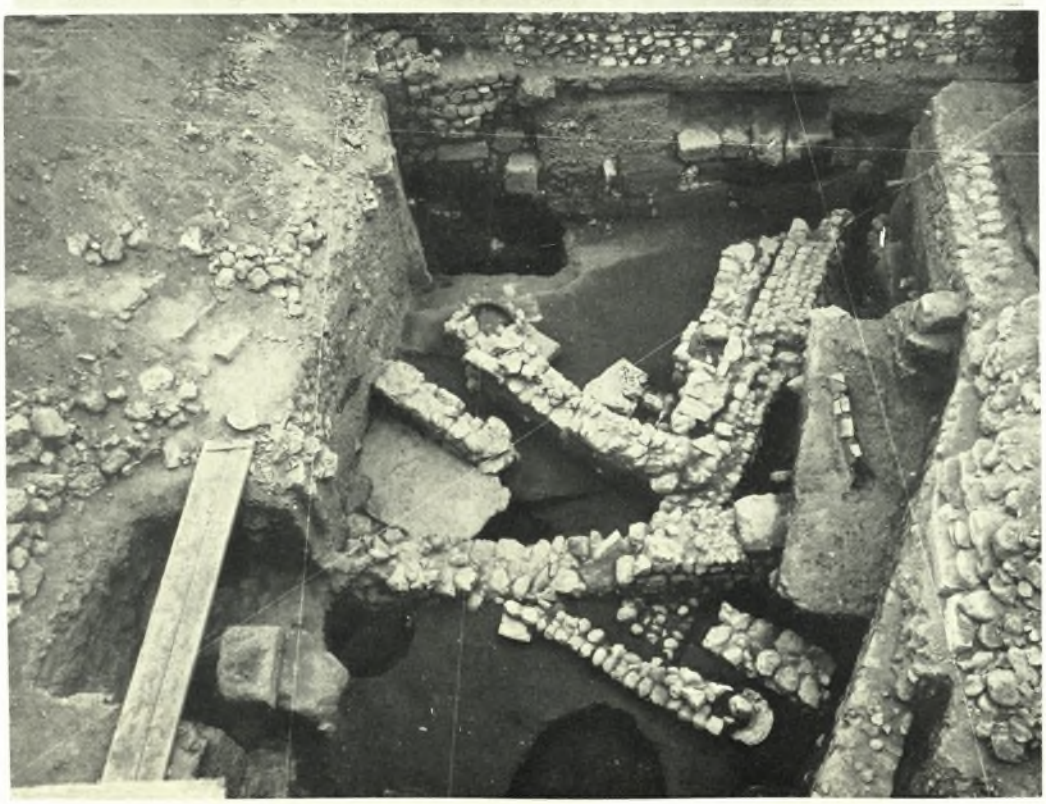

Βοιωτία. Θῆβαι. Ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Κόρδατζη: α. Μουσεῖον. Ἐλεφάντινον πλακίδιον μὲ ἀνάγλυφον ὀκτώσχημον ἀσπίδα περιβαλλομένην ὑπὸ ἄλλων μικροτέρων, β. Λείψανα τοίχων μυκηναϊκοῦ καὶ πρωτοελλαδικοῦ κτηρίου

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

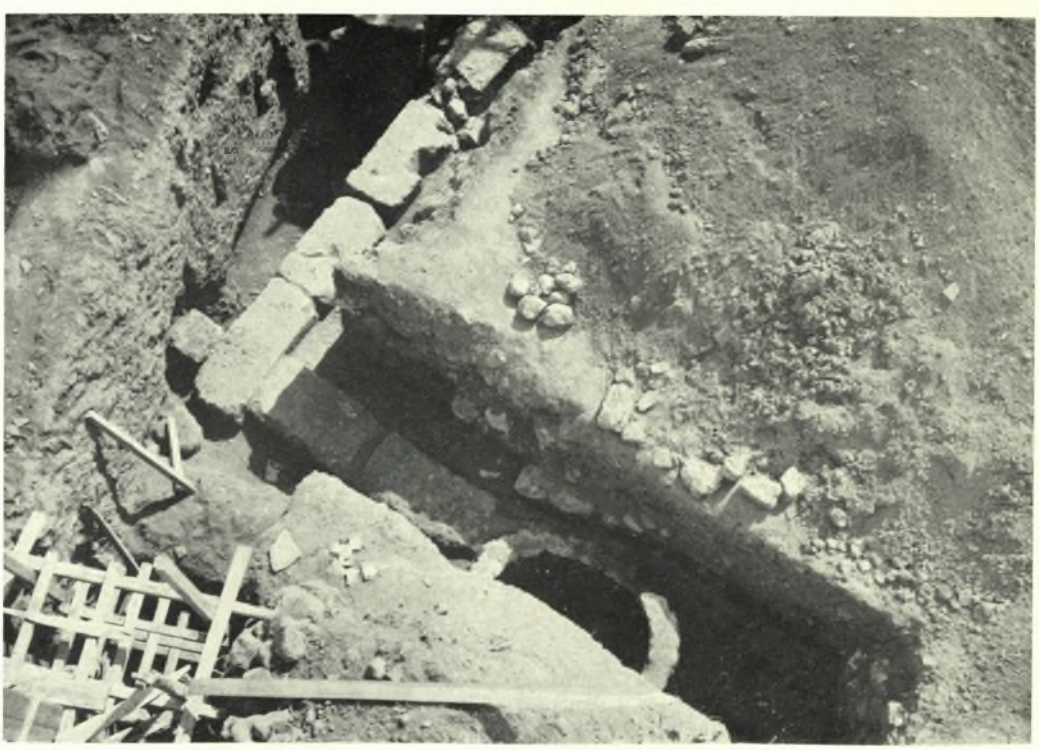

Βοιωτία. Θῆβαι: α. Τμῆμα τείχους Καδμείας παρὰ τὰς Προιτίδας Πύλας, β. Οἰκόπεδον Μαλαθούνη. Λείψανα ἑλληνιστικοῦ κτηρίου

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

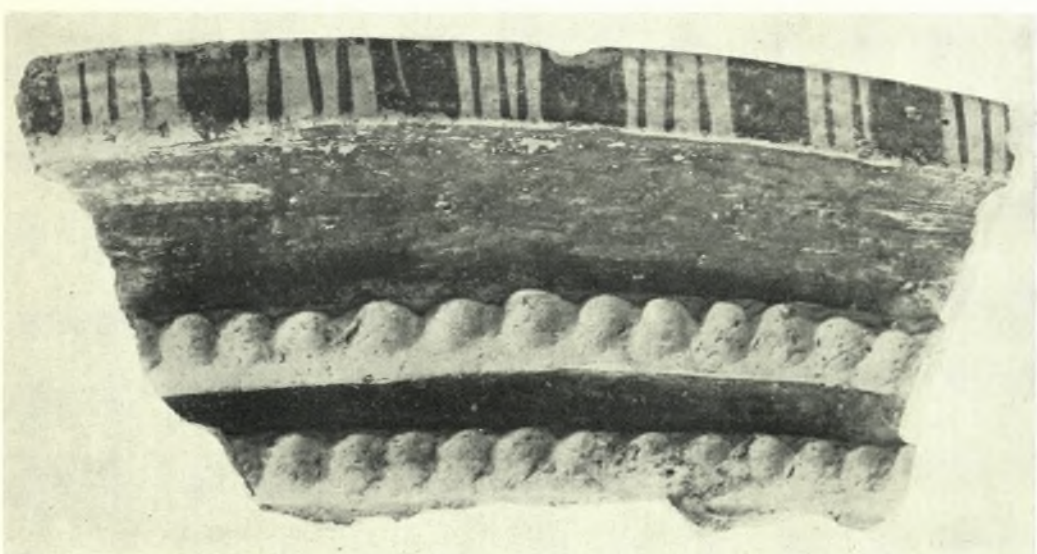

Βοιωτία. Μουσεῖον Θηβῶν: α. Ὑπομυκηναϊκὸς ἀμφορεὺς ἀπὸ ἀνασκαφὴν οἰκοπέδου Ζιώμα, β. Ἀπότμημα μεσοελλαδικοῦ πίθου ἀπὸ ἀνασκαφὴν οἰκοπέδου Λιάκου

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία. Πυρὶ Θηβῶν: α. Τάφος ὑστεροελληνιστικὸς κεκαλυμμένος ὑπὸ κλασσικῶν ἐπιτυμβίων στηλῶν, β. Ἀερογέφυρα. Τμῆμα ἀρχαίου νεκροταφείου

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

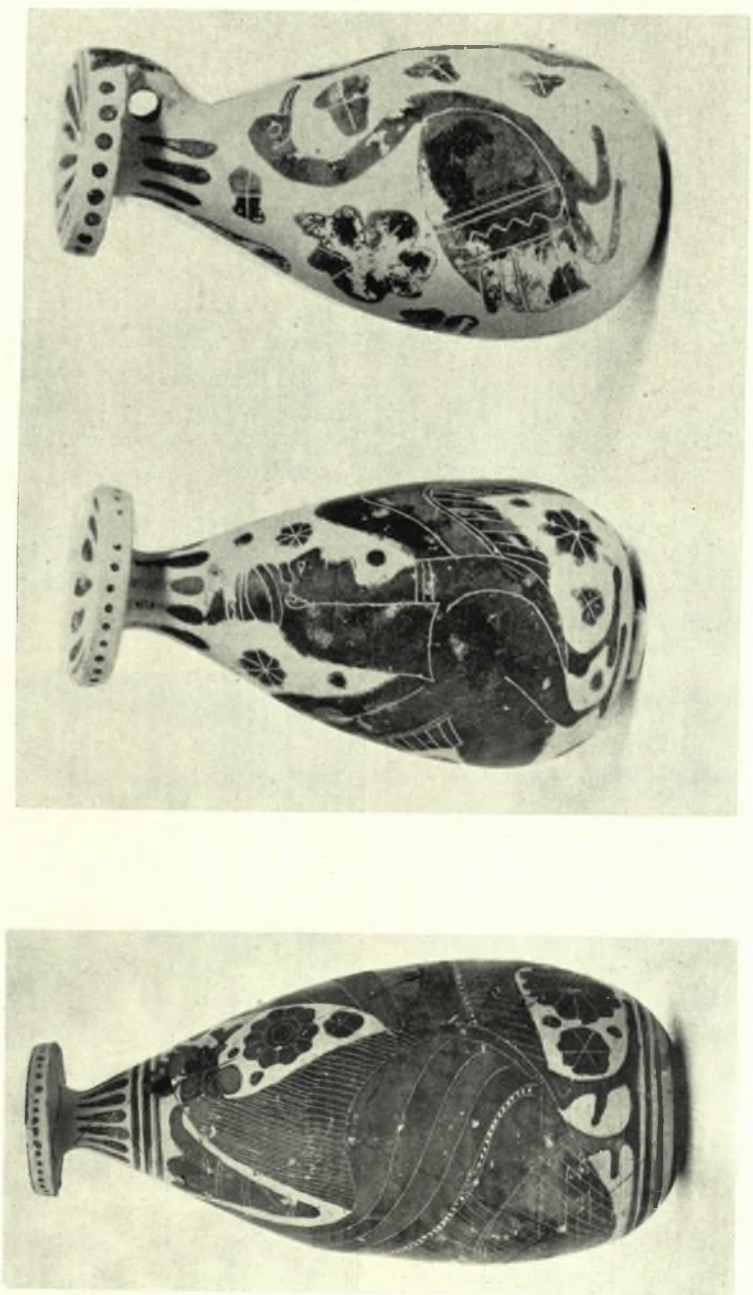

Βοιωτία. Μουσεῖον Θηβῶν: α. Ἀλάβαστρον κορινθιακὸν ἐκ τοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου παρὰ τὸ Πυρί, β. Ἀλάβαστρα ἀρχαϊκὰ ἐκ τοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου παρὰ τὴν γέφυραν Μπασιάκου

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

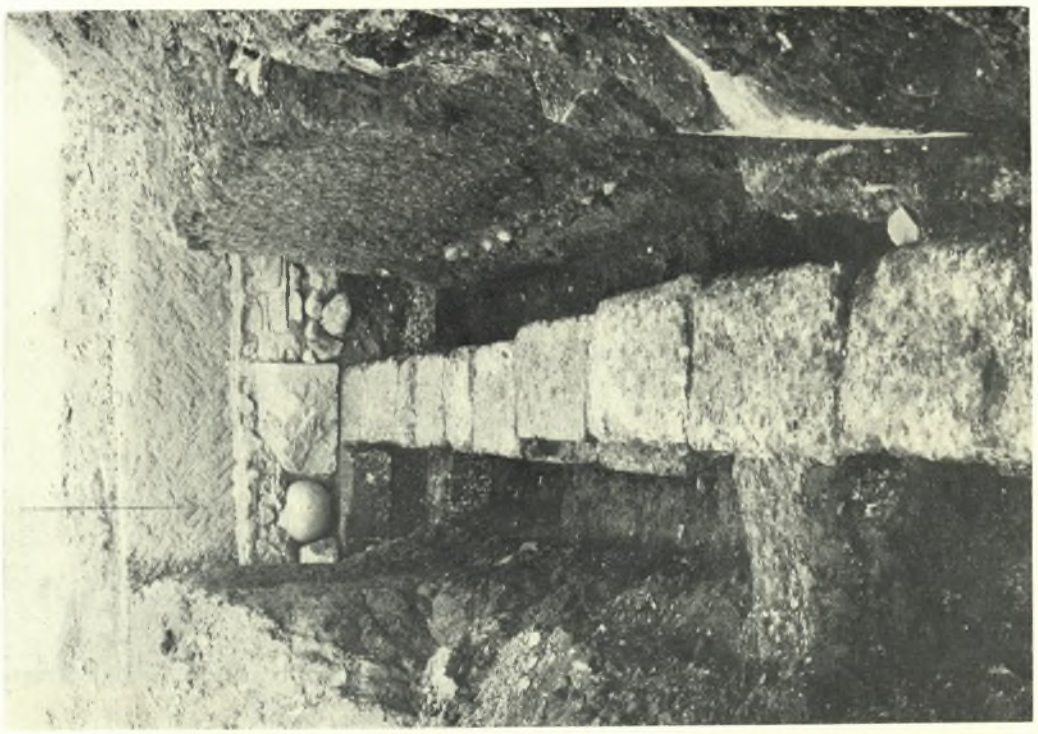

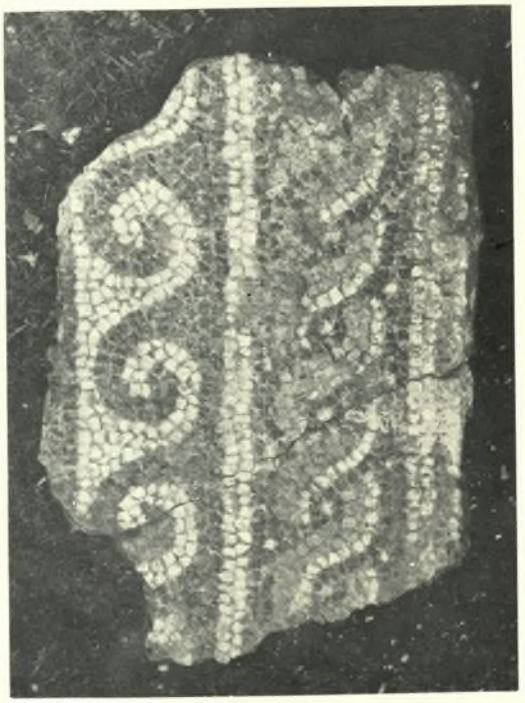

Βοιωτία. Λεβάδεια: α. Τοῖχος βυζαντινοῦ κτηρίου ἐπὶ οἰκοπέδου Γέρου, β. Χαιρώνεια. Μουσεῖον. Τμῆμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου ἀπὸ βυζαντινὸν κτήριον ἐπὶ οἰκοπέδου Γέρου, γ. Ὄψις ἐκ Δ. τοίχου γ - δ ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου Μέλλιου

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία. Λεβάδεια. Ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Μέλλιου: α. Ἀνατολικὴ ὄψις τοίχου α - β, β - γ. Χαιρώνεια. Μουσεῖον. Σφαιρικὸς λίθος μὲ προτομὰς Ἡλίου καὶ Σελήνης

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

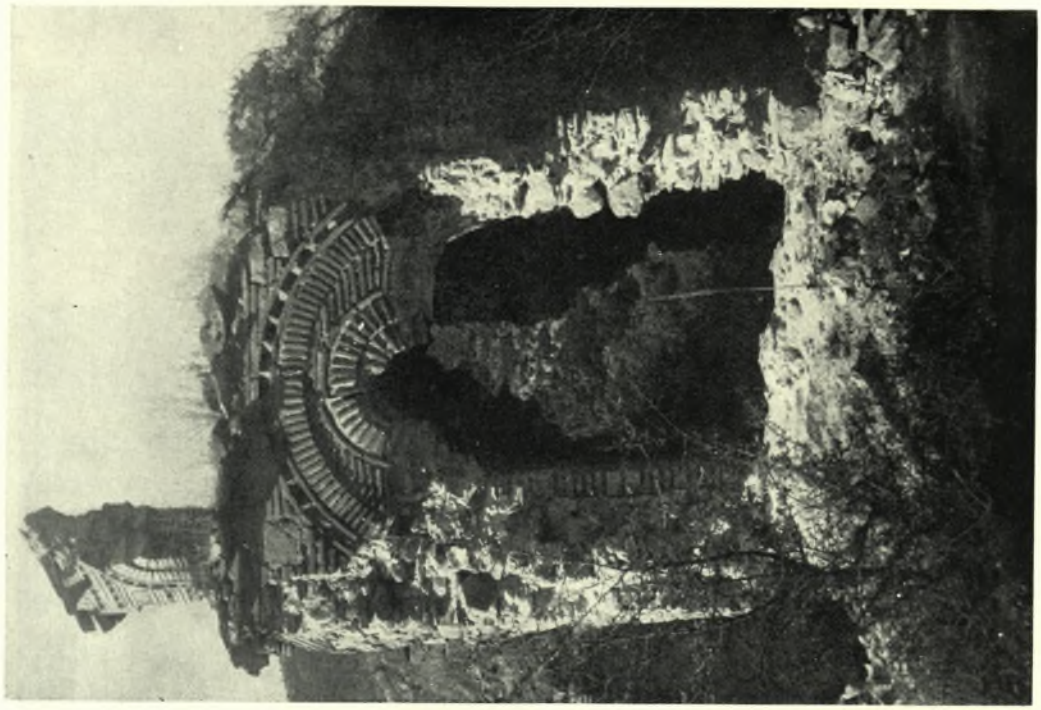

Βοιωτία: α. Τοποθεσία παρὰ τὸ χωρίον Εὐαγγελίστρια, β. Λοκρίς. Ἐρείπια βυζαντινοῦ ναοῦ Ἁγ. Νικολάου παρὰ τὴν Λάρυμναν

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

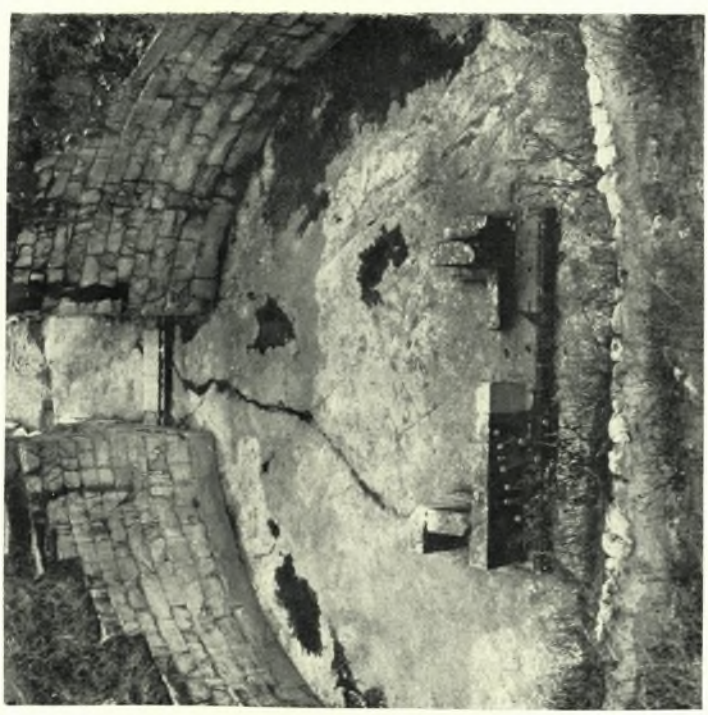

Βοιωτία. Θησαυρὸς Μινύου εἰς Ὀρχομενόν: α. Ὁ Θησαυρὸς μετὰ τὸν καθαρισμόν, β. Λίθοι ἀνήκοντες εἰς τὸν θολωτὸν τάφον

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία: α. Ὀρχομενός. Περιφερικὴ αὐλαξ ἄνωθεν Θησαυροῦ Μινύου, β. Μουσεῖον Θηβῶν. Χαλκοῦς πῆχυς μετὰ τῆς ἄκρας χειρὸς ἐκ Θεσπιῶν, γ. Μουσεῖον Θηβῶν. Ἀνάγλυφον 4ου π.Χ. αἰ. ἐκ Θεσπιῶν

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία. Μουσεῖον Θηβῶν: α. Ἐπιτύμβιος κύβος μὲ ἀνάγλυφον ἱππέως ἐκ Θεσπιῶν, β. Τμῆμα ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου ἐκ Θεσπιῶν

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία. Μουσεῖον Θηβῶν: α. Ἐνεπίγραφος ἐπιτυμβία στήλη 5ου π.Χ. αἰ. ἐκ Θηβῶν,
β. Ἐνεπίγραφος ἐπιτυμβία στήλη ἑλληνιστικῶν χρόνων ἐκ Θηβῶν

ΕΒΗ ΤΟΥΛΟΥΠΑ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

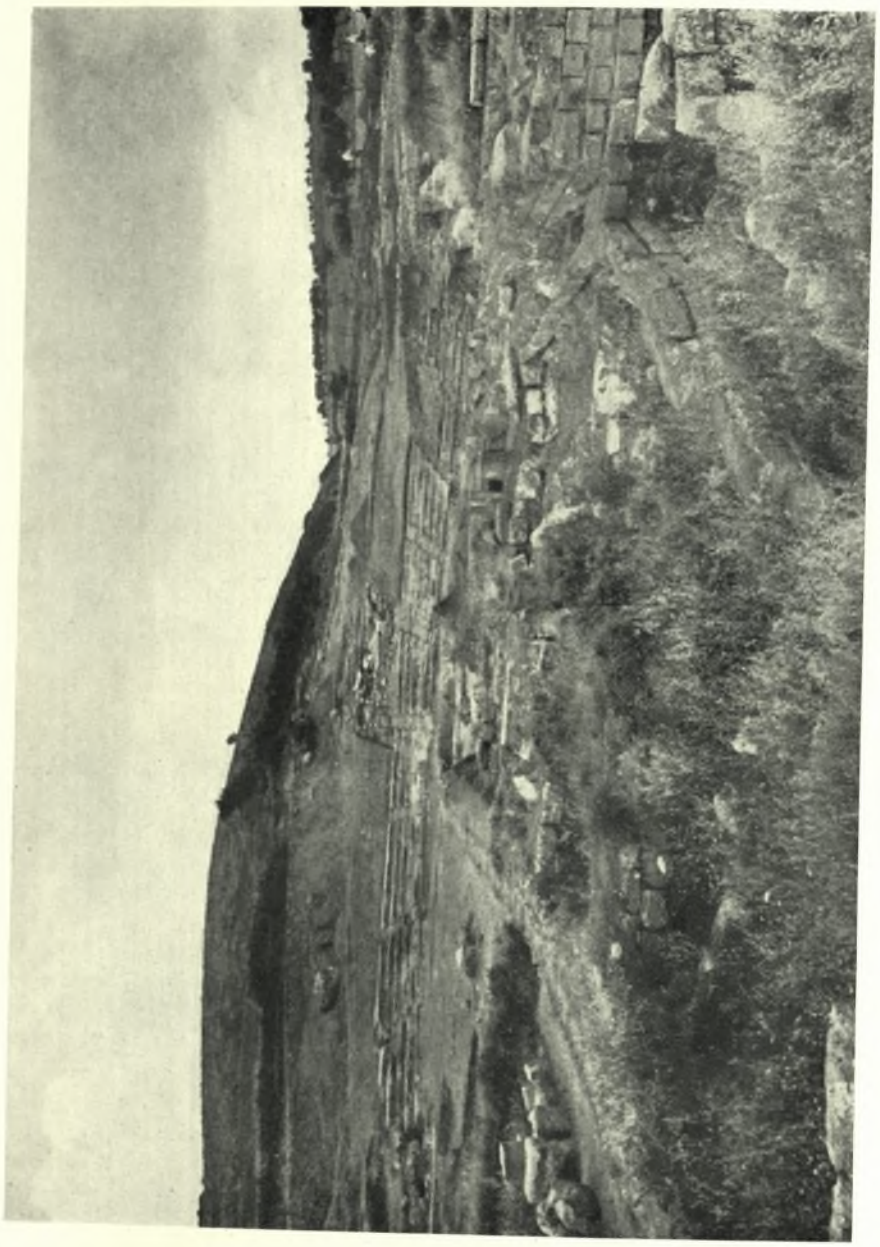

Theben. Kabirion, Juli 1964, von Westen

GERDA BRUNS

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Theben. Kabirenheiligtum: a. Cavea, Nord- und Osthang, b. Cavea von Nord nach Süd

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Theben. Kabirenheiligtum: a. Röm. Umfassungsmauer des Theaters mit Nische und älteren Resten, b. Röm. Umfassungsmauer, Nordseite. Im Hintergrund Autoweg

GERDA BRUNS

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

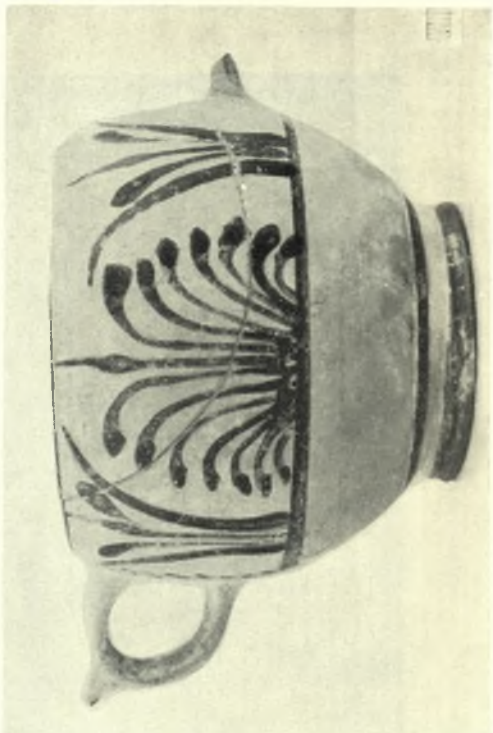

Theben. Kabirenheiligtum: a. Opfergruben von Osten, b. Schälchen; mittlere Opfergrube, c. Kabirennapf; aus Fundament bei oberer Opfergrube

GERDA BRUNS

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

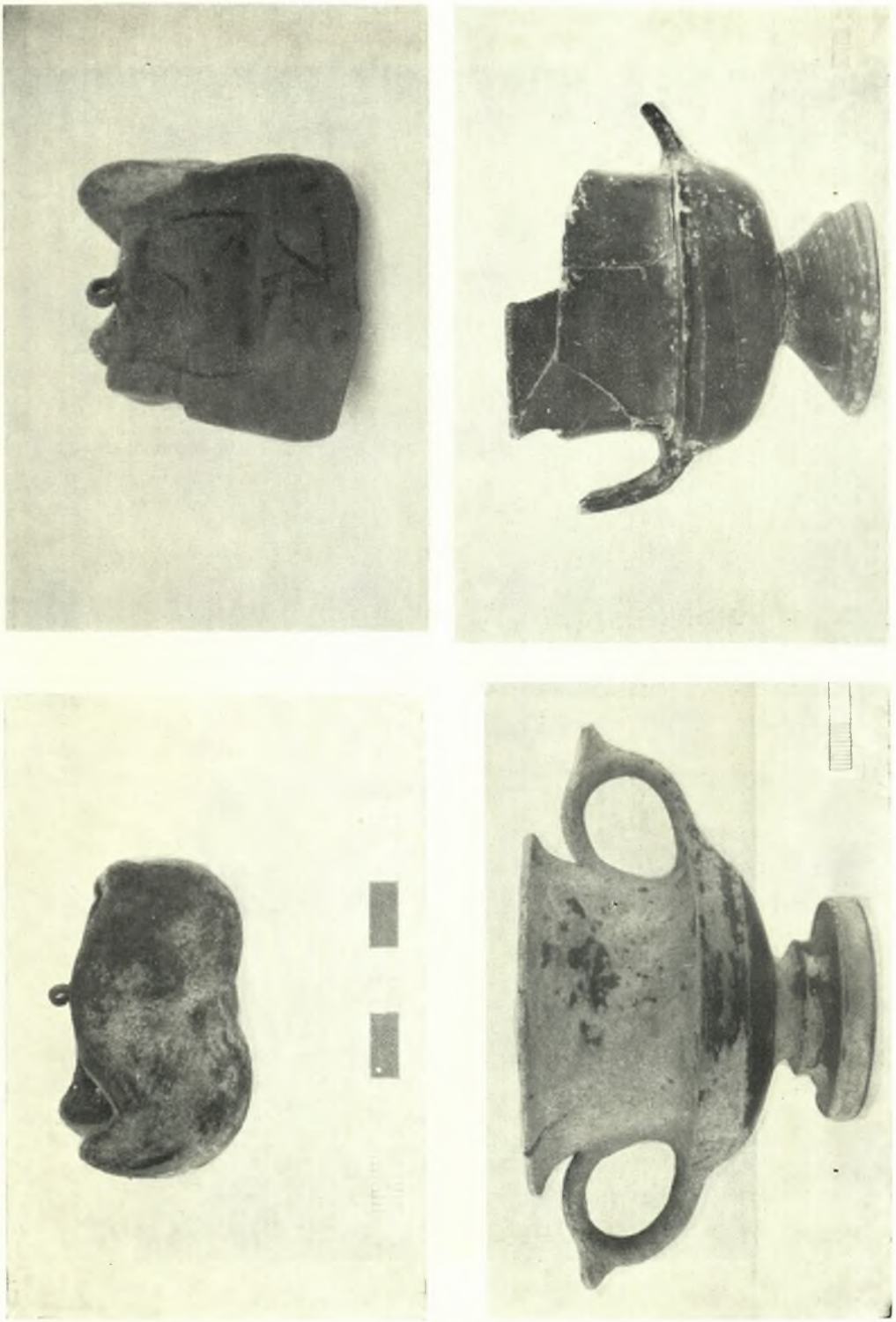

Theben. Kabirenheiligtum: a - b. Astragalförmiges Bronzebüchschen aus dem Nordteil des oberen Theaterranges, c - d. Kantharoi; Fundament bei oberer Opfergrube

GERDA BRUNS

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Theben. Kabirenheiligtum: a. Hell. Mauer im Südteil des Theaters und «Kanal», b. Theatersüdhälfte, Stichmauer über hell. Mauer, c. Wiederverwendeter Stein als Deckstein des Kanals

GERDA BRUNS

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

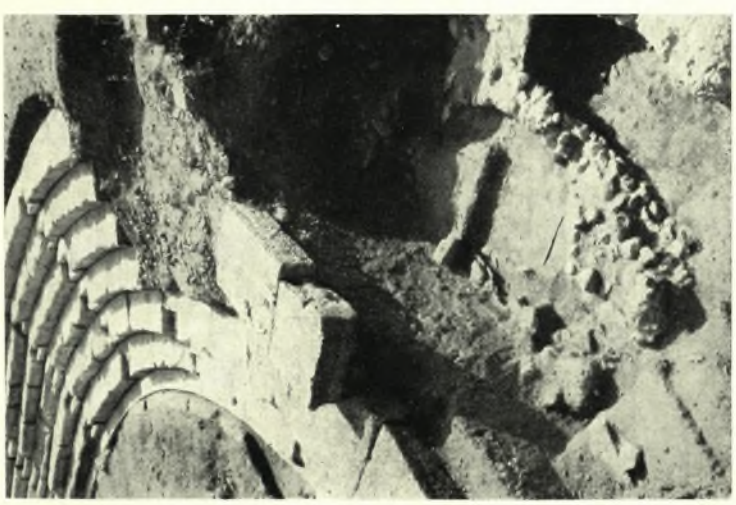

Theben. Kabirenheiligtum: a. Älterer Ofer unter hell. Cavea, b. Brunnen westl. des «Kellers»

GERDA BRUNS

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Theben. Kabirenheiligtum: a. Röm. und hell. Nordanalemma von Norden,
b. Ältere Grenzmauer hinter (und unter) den Sitzstufen im Norden

GERDA BRUNS

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ptoion. a. Kastraki: Nettoyage général au début des travaux, b. Perdicovrysi. Les Réservoirs vue arrière à la fin du nettoyage

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία. Σχηματάρι. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου: α - β. Ἡ δυτικὴ πλευρὰ πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας, γ. Ἡ νοτία πλευρὰ μετὰ τὰς ἐργασίας

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία. Σχηματάρι. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου: α - β. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας, γ - δ. Ἡ βορεία πλευρὰ πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

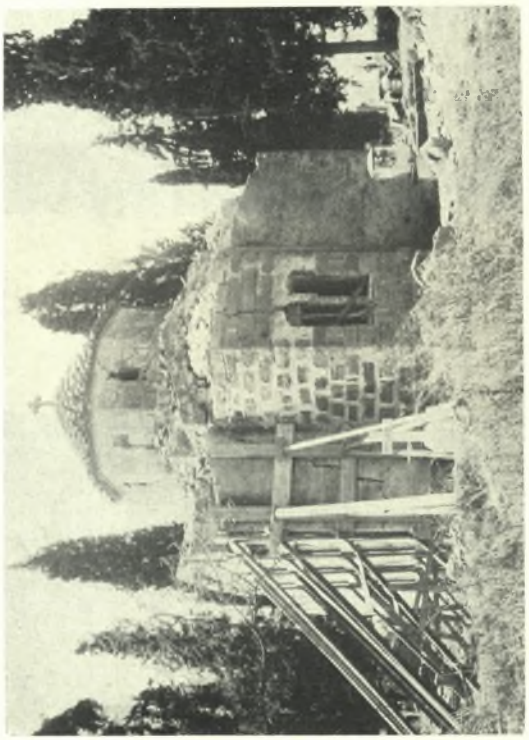

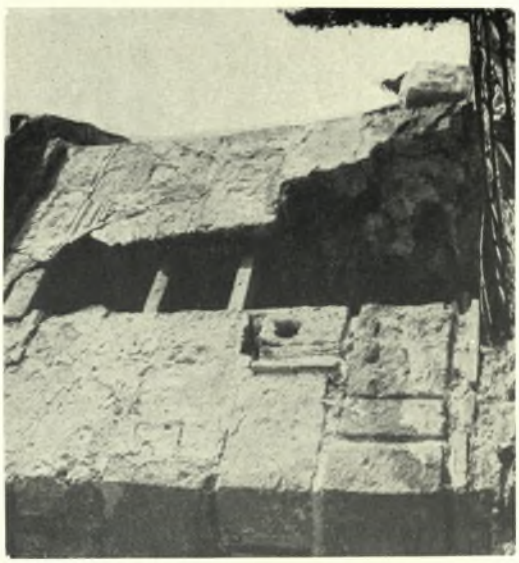

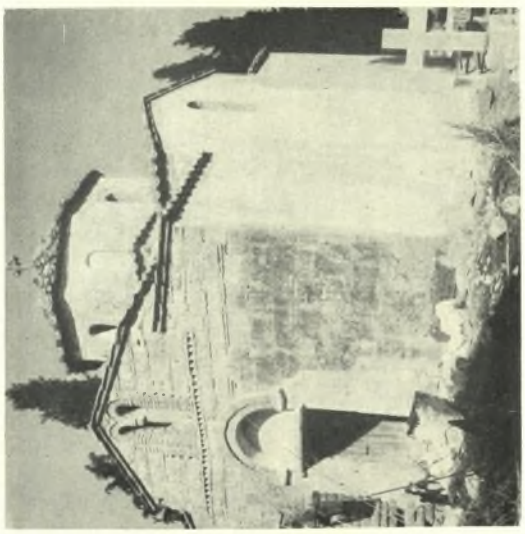

Βοιωτία. Σχηματάρι: α - β. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας, γ. Παράθυρον τοῦ τρούλλου πρὸ τῶν ἐργασιῶν

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

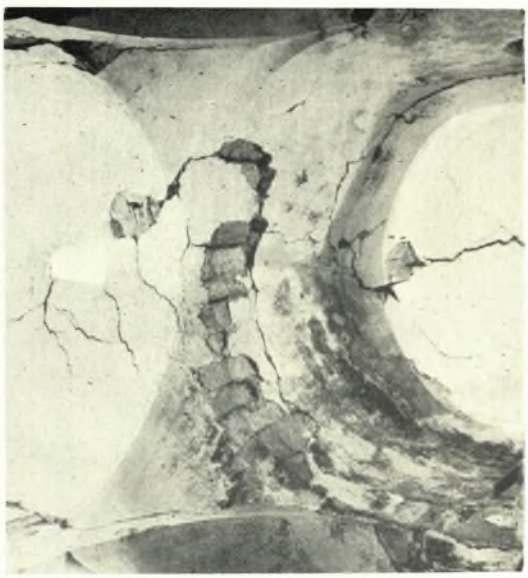

Βοιωτία. Σχηματάρι. Ναός Ἁγίου Ἰωάννου: α. Παράθυρον τοῦ τρούλλου μετὰ τὰς ἐργασίας, γ - δ. Τμῆμα τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ πρὸ τῶν ἐργασιῶν

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία. Σχηματάρι. Ναός Ἁγίου Ἰωάννου: α. Ὁ Προφήτης Ἰωνᾶς, β. Ὁ Ἅγιος Βασίλειος

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία. Σχηματάρι. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου: α. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, β - γ. Γλυπτὰ

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία. Σχηματάρι: α. Γλυπτὰ ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου,
β. Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς μετὰ τὰς ἐργασίας

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία: α - β. Σχηματάρι. Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας.
γ - δ. Θῆβαι. Τοῖχοι κτηρίου ἐπὶ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου ἐν τῷ οἰκοπέδῳ Σταμάτη

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

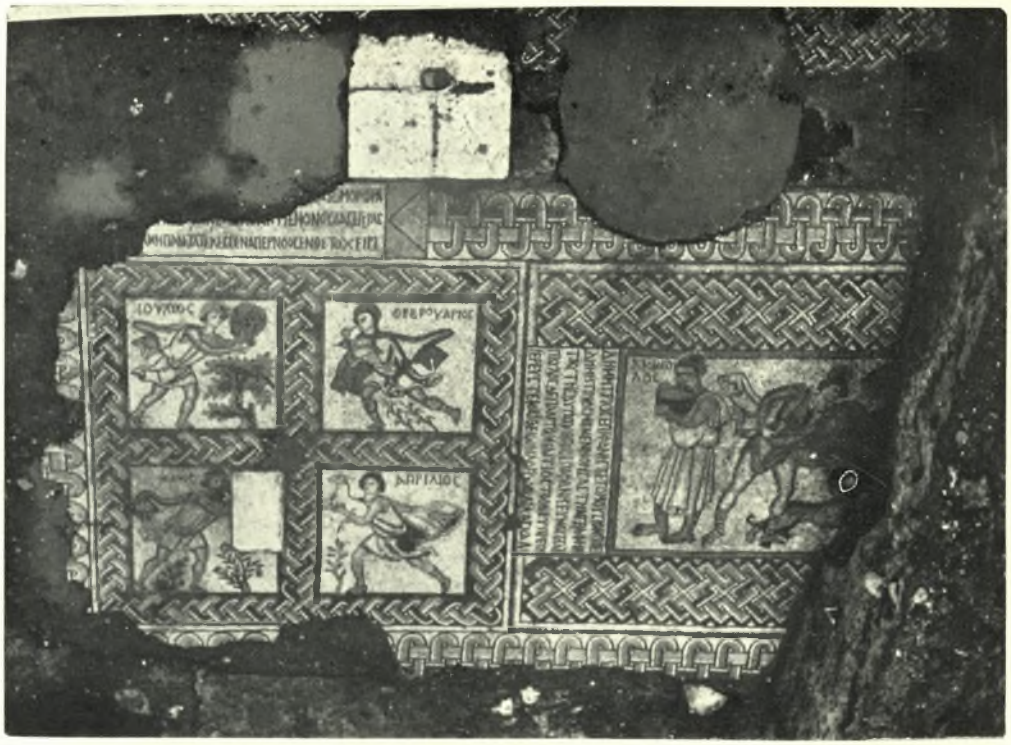

Βοιωτία. Θῆβαι. Οἰκόπεδον Σταμάτη: α - β. Τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον καὶ τὸ δυτικὸν μέρος αὐτοῦ

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία. Θῆβαι. Οἰκόπεδον Σταμάτη: α - β. Οἱ μῆνες Ἰούλιος καὶ Φεβρουάριος ἐκ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία. Θῆβαι. Οἰκόπεδον Σταμάτη: α - β. Οἱ μῆνες Μάϊος καὶ Ἀπρίλιος ἐκ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Βοιωτία. Θῆβαι. Οἰκόπεδον Σταμάτη: α. Ὁ Ἄκκωλος, β. Ἐπιγραφή

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

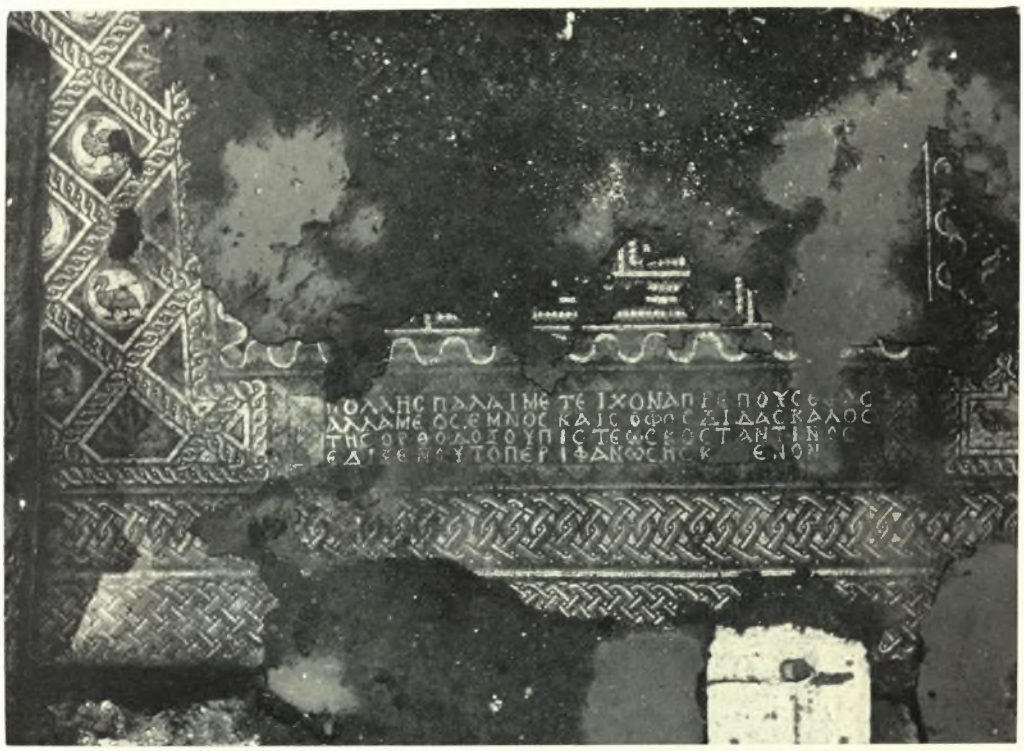

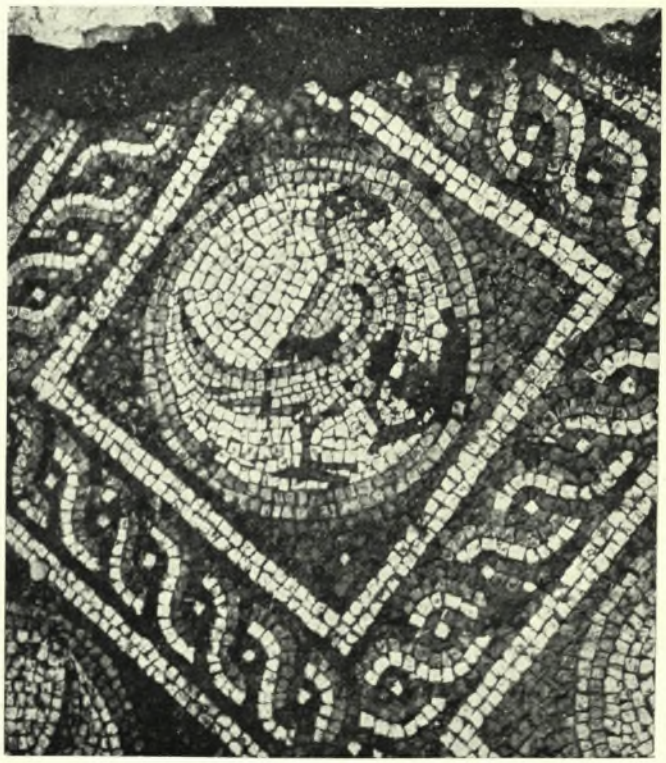

Βοιωτία. Θῆβαι. Οἰκόπεδον Σταμάτη: α. Τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου, β. Πτηνὸν

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Εὔβοια. Αἰδηψός: α. Ρωμαϊκόν κτήριον, β. Μέγα ἀνάγλυφον μὲ παράστασιν λεοντῆς καὶ ὄφεως

Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

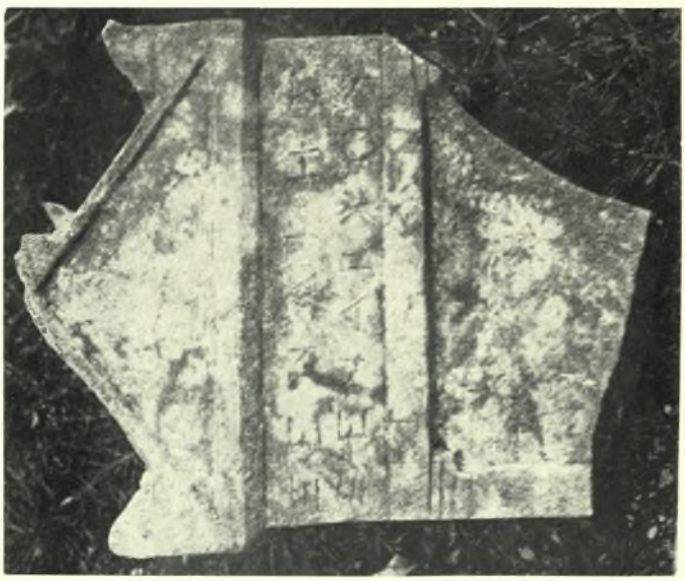

Εὔβοια: α. Ἐπιτύμβιος στήλη ἐκ Μαντουδίου, β. Ἡμίεργος ἀρχαϊκὴ Κόρη ἐξ Ἐρετρίας, γ. Κορινθιακὸν κιονόκρανον ἐκ Χαλκίδος

Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἐρέτρια: α - β. Τὸ Θεσμοφόριον ἐκ Β. πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας ἀνασκαφῆς καὶ ἀναστηλώσεως

Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἐρέτρια: α. Τὸ Θεσμοφόριον ἐκ Ν., β. Τὸ Θεσμοφόριον καὶ τὸ ἀνατολικὸν δωμάτιον ἐκ ΝΑ.

Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἐρέτρια. Θεσμοφόριον: α. Τὸ ἀνατολικὸν δωμάτιον καὶ ἡ μικρὰ πλατεῖα, β. Ἡ μικρὰ ὁδὸς νοτίως τοῦ ἀνατολικοῦ δωματίου

Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἐρέτρια. Ἱερὸν Α: α. Ὁ ναὸς ἐκ Β., β. Ὁ ναὸς ἐκ Δ.

Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἐρέτρια. Ἱερὸν Α: α. Ὁ ναὸς ἐκ ΝΔ., β. Ὁ βωμὸς ἐκ Δ.

Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἐρέτρια. Ἱερὸν Α: α. Τὸ τέμενος ἐκ ΝΑ., β. Ὁ βόρειος τοῖχος τοῦ τεμένους

Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἐρέτρια. Ἱερὸν Α: α. Ὁ ἀποθέτης καὶ ὁ ναὸς ἐκ ΒΑ., β. Τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τοῦ ναοῦ μετὰ τοῦ ἀποθέτου

Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἐρέτρια. Ἱερὸν Α: α. Ὁ ἀποθέτης ἐκ ΒΑ.. β. Ὁ ἀποθέτης ἐξ Α.

Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἐρέτρια. Ἱερὸν Α: α. Ὁ ἀποθέτης ἐκ ΒΔ., β. Τὰ ἄνδηρα ἐκ ΝΔ.

Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

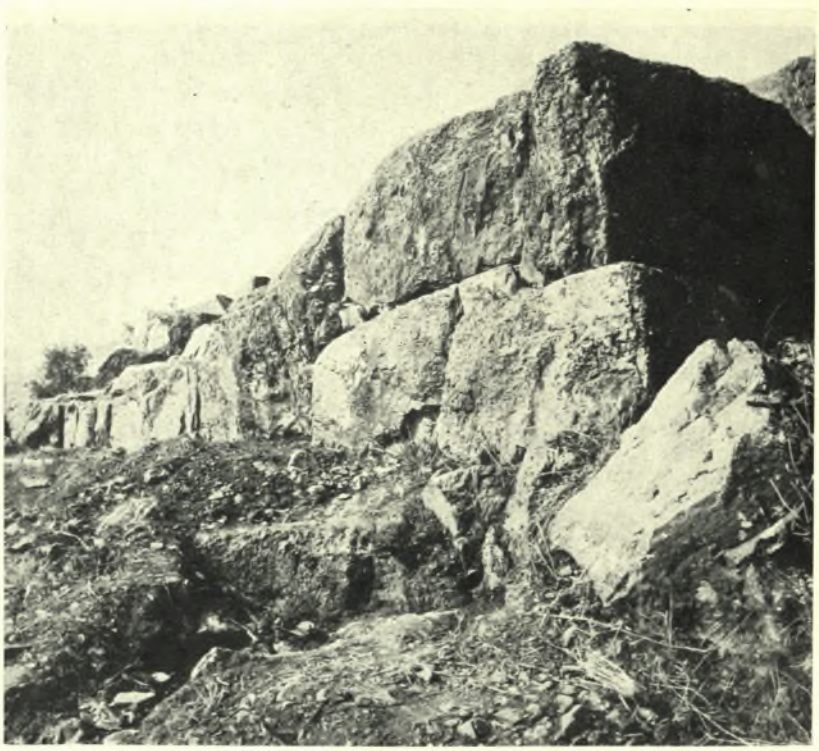

Ἐρέτρια. Ἱερὸν Α: α. Τὰ ἄνδηρα ἐκ ΝΔ., β. Ὁ ἀναλημματικὸς τοῖχος τοῦ βορείου ἀνδήρου ἐκ ΝΑ.

Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἐρέτρια. Ἱερὸν Α: α. Τὸ βόρειον ἄνδηρον ἐκ Δ., β. Ὁ μολύβδινος θρόνος

Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἐρέτρια. Ἀνασκαφὴ ἰδιωτικῆς οἰκίας: α. Γενικὴ ἄποψις ἀπὸ ΝΑ., β. Τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς ἀνασκαφῆς, γ. Ἡ αὐλὴ XI, δ. Ἀποχετευτικὸς ἀγωγός, ε. Τὰ δωμάτια II καὶ III ἀπὸ Β., ς' (ἐμπρὸς) Τὸ δωμάτιο III ἐξ Α.

Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἐρέτρια. Ἀνασκαφὴ ἰδιωτικῆς οἰκίας: α. Ὁ βόρειος τοῖχος τοῦ δωματίου ΙΙ, β. Ἀρχαϊκοὶ τοῖχοι, γ. Ὁ βόρειος τοῖχος τοῦ δωματίου ΙΙΙ

Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἐρέτρια. Ἀνασκαφὴ ἰδιωτικῆς οἰκίας: α. Δωμάτιον VII. Κεραμεικὸς κλίβανος, β. Χῶρος V: σειρὰ πίθων, γ. Λουτήρ, δ. Ληνός

Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

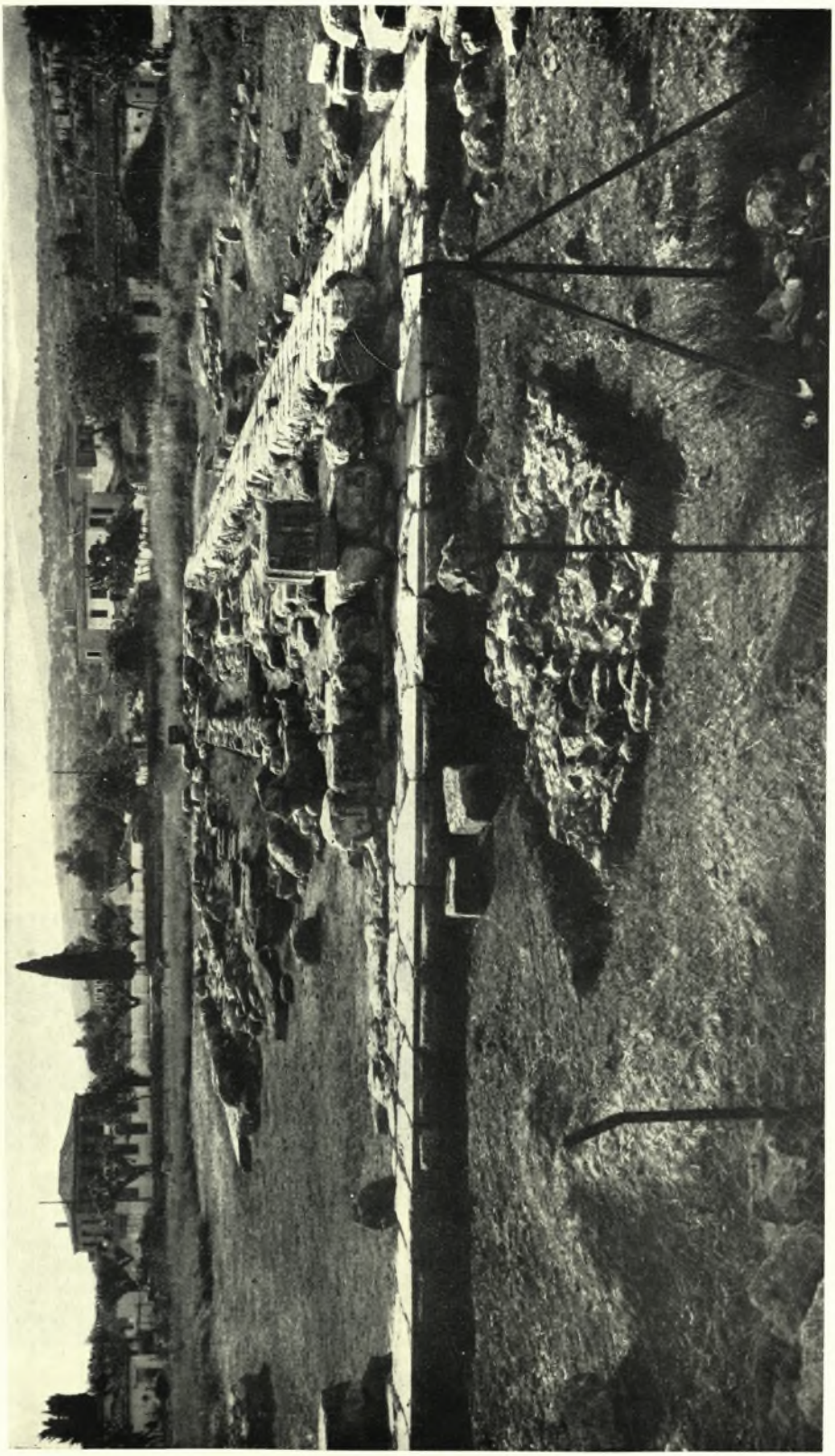

Eretria: Ruine des Apollontempels. Ostfront (1964)

KARL SCHEFOLD

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

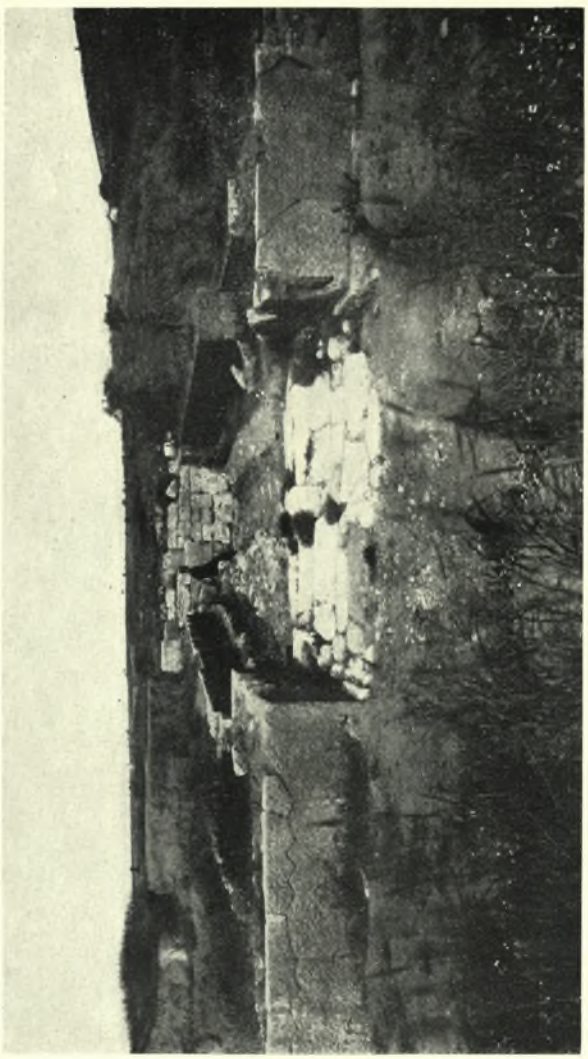

Eretria: Ruine des Westtors von Osten nach Kuruniotis Ausgrabung (1900)

KARL SCHEFOLD

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

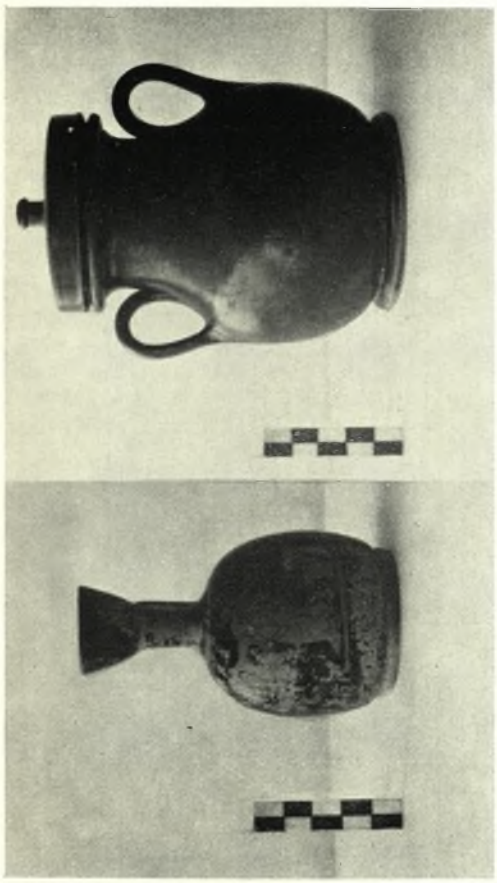

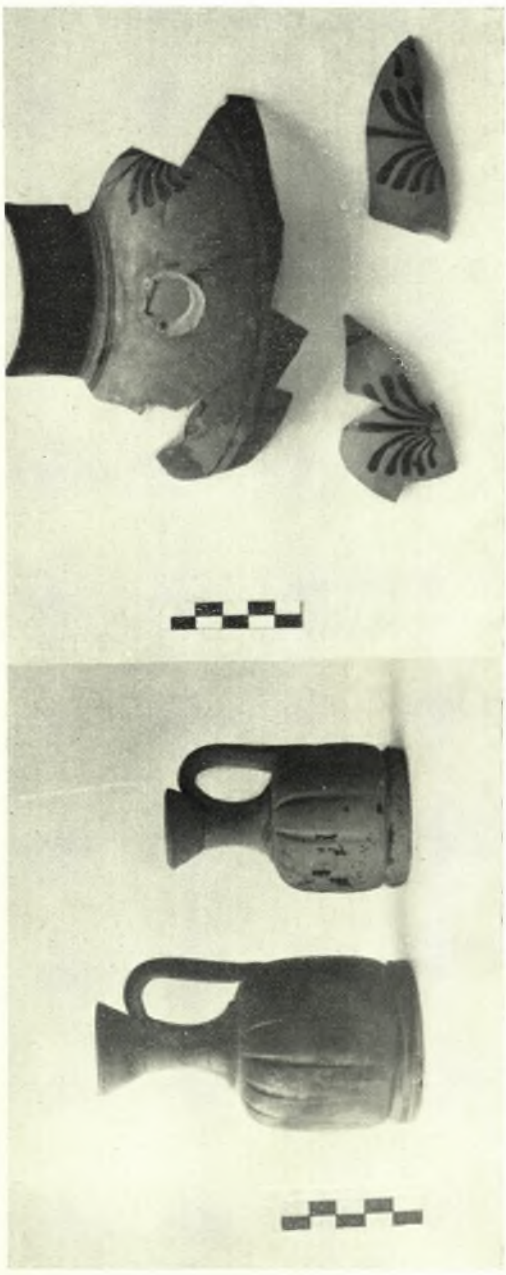

Eretria: a. Grab 1. Blick von Westen in die Grabkammer: vorne auf dem Aschenhaufen die Urne, dahinter die abgehobene Steinglocke, b. Beigaben aus Grab 2, c. Beigaben aus Grab 1

MAX MARTIN

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

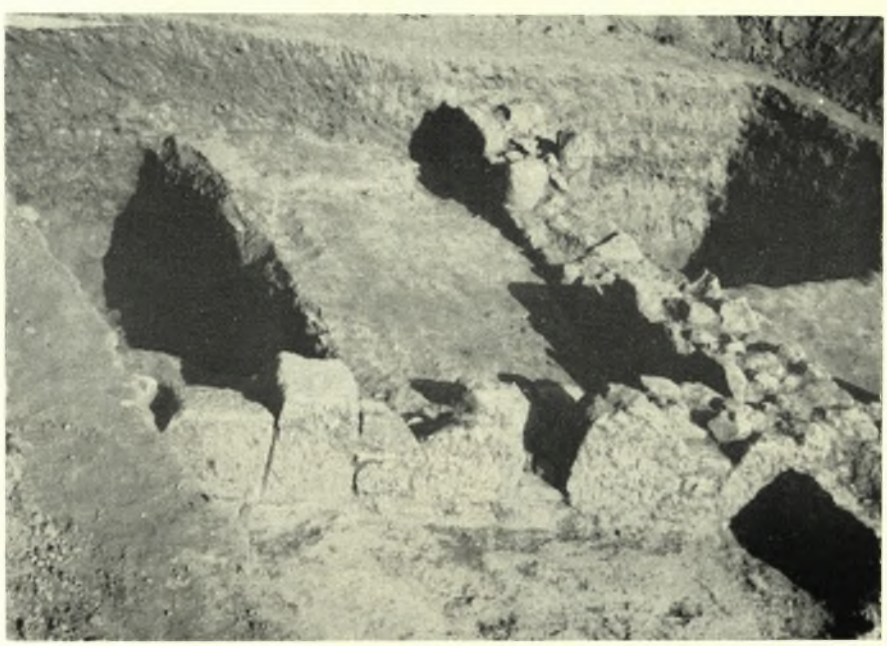

Eretria. Sondage du port: a. Vue du Sud - Ouest, b. Sections 1a, 2a, 2b

LILLY KAHIL

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Eretria. Sondage du port: a. Moule de la danseuse in situ, b. Moule de la danseuse au calathiscos

LILLY KAHIL

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

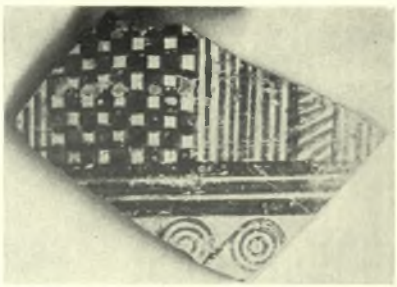

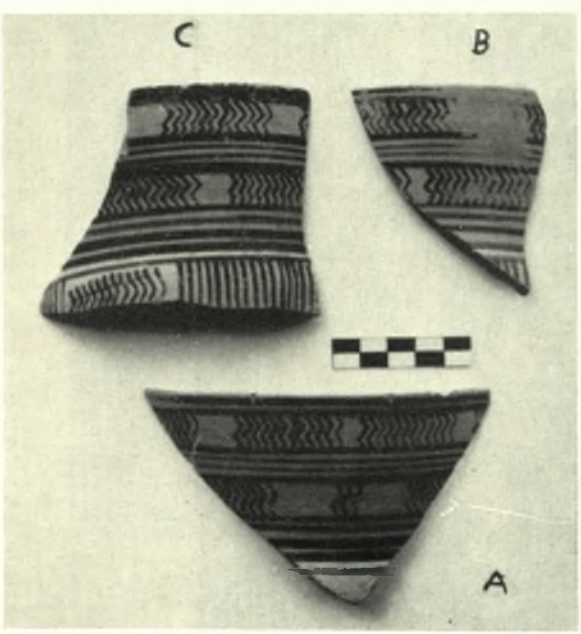

Eretria: a - d. Fragments de vases géométriques. Temple d'Apollon, e - f. Fragments de vases géométriques et sub - géométriques. Bastion de la Porte - Ouest

LILLY KAHIL

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Eretria: a - c. Fragments de vases. Temple d'Apollon, d - g. Fragments et vases. Porte - Ouest

LILLY KAHIL

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

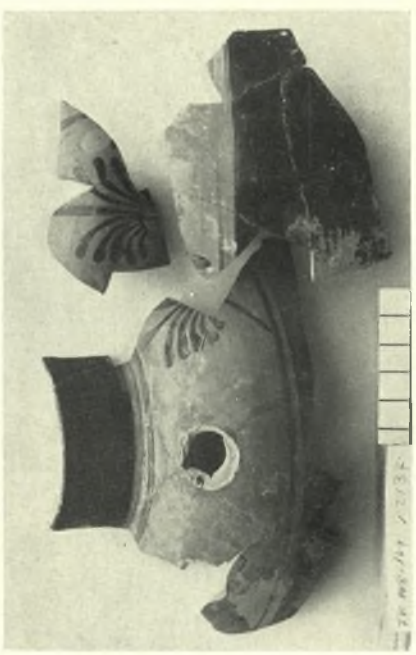

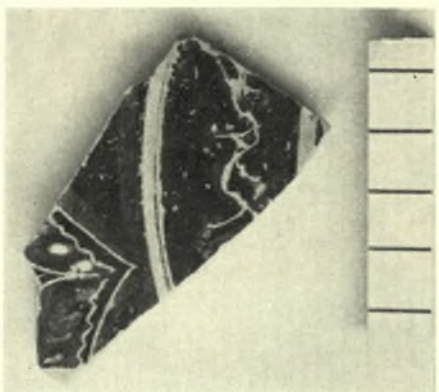

Eretria: a. Pelike. Westtor, Grab 2. b. Fragmente einer euboischen Stamnos - Pyxis. Westtor, Grab 1, c. Aschenurne. Westtor, Grab 1, d - e. Tellerfragmente. Apollontempel

H. BLOESCH

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

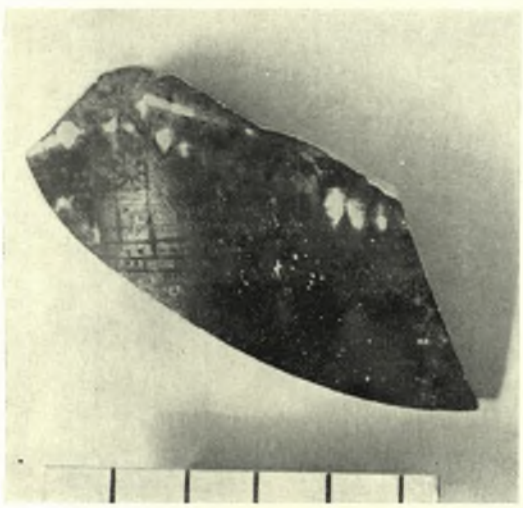

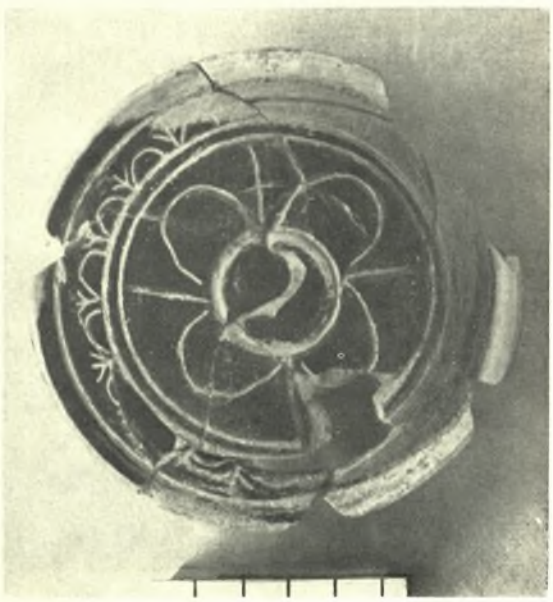

Eretria. Apollontempel: a. Skyphos oder Becherfragment, b. Pyxisdeckel, c. Megarisches Becherfragment, d. Rhodischer Amphorenhenkel

H. BLOESCH

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Euboea. Lefkandi: a. Geometric sherds from trench L, b. Protogeometric sherds from trench L, c. LH IIIC alabastron from trench C, d. Protogeometric amphora from the cemetery

M. R. POPHAM - L. H. SACKETT

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Εὔβοια. Χαλκίς: α. Οἰκόπεδον Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχ. Ἐπιμελητηρίου, β. Τὰ ἀποκαλυφθέντα δύο τείχη. Δεξιὰ τὸ Α, ἀριστερὰ τὸ Β

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

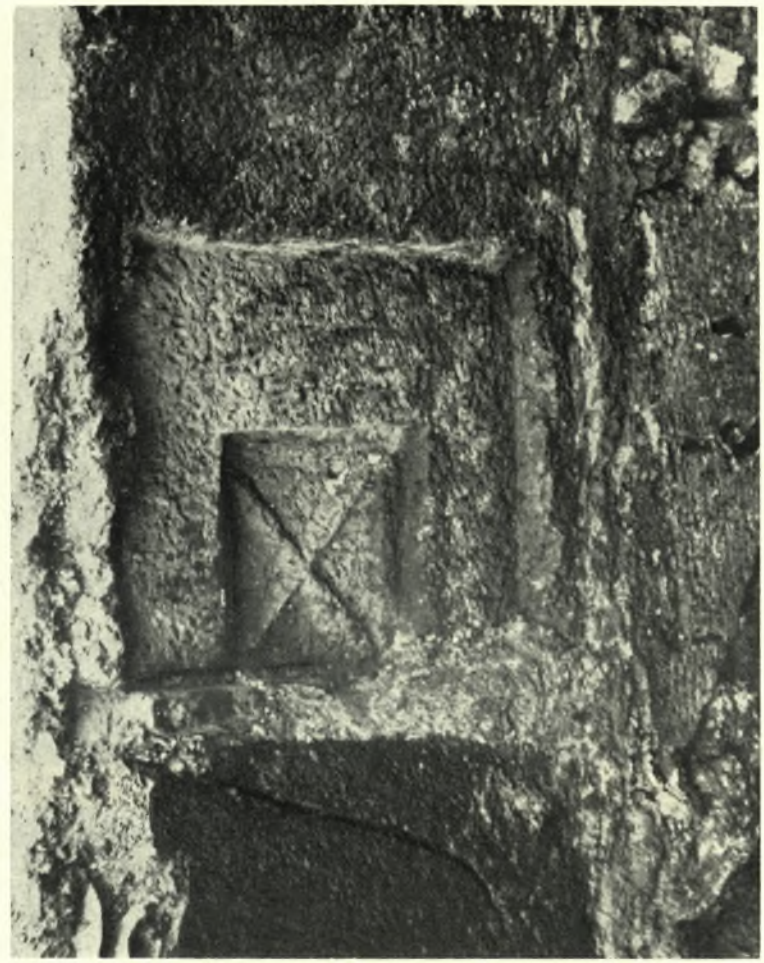

Εὔβοια. Χαλκίς: α. Τὰ τείχη Α καὶ Β καὶ τὰ στόμια τῶν πίθων εἰς τὸ μεταξὺ τῶν κενόν,
β. Ἀρχαῖον φάτνωμα χρησιμοποιηθὲν ὡς οἰκοδομικὸν ὑλικὸν εἰς τὸ τεῖχος Α

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Εὔβοια: α. Ὁ σταυρεπίστεγος ναὸς τῆς Μεταμορφώσεως εἰς Πυργί, β. Μεσαιωνικὸς πύργος εἰς Αὐλωνάρι

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Εὔβοια. Ὀξύλιθος: α. Ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τῶν Χατζηριάνων, β. Ναὸς Ἁγίας Ἄννης

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Εὔβοια. Ὀξύλιθος: α - β. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Νικολάου τῶν Ριτζάνων καὶ αἱ μεταγενέστεραι προσθῆκαι

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Εὔβοια: α. Τὸ παράθυρον τῆς νοτίας κεραίας τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Νικολάου τῶν Ριτζάνων εἰς Ὀξύλιθον, β. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Νικολάου εἰς Πύργον

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

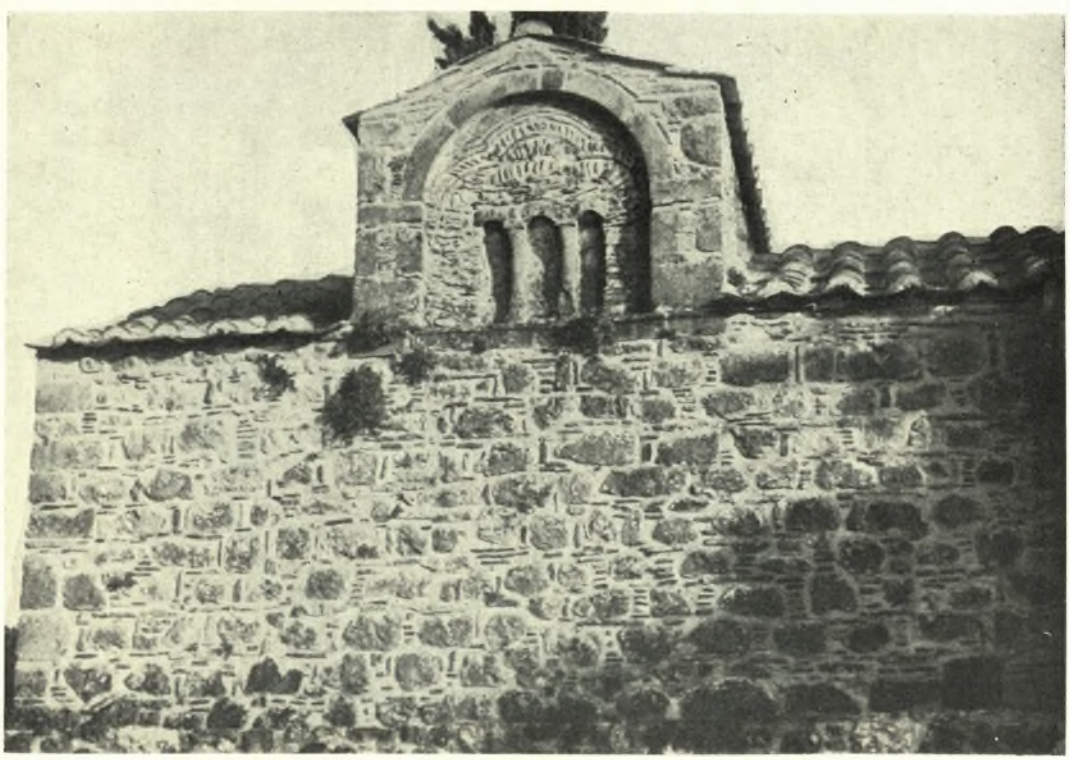

Εὔβοια: α. Ἡ στέγη τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς Σωτῆρος εἰς Κύμην, β. Ἡ βορεία πλευρὰ τοῦ ναοῦ τῆς Ὁδηγητρίας εἰς Κονίστρες - Σπηλιές

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

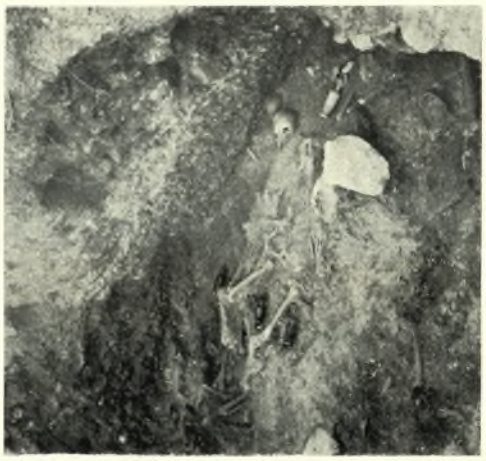

Δελφοί. Τάφος 1: α. Πρόσοψις τοῦ τάφου, β. Ἄνω σειρὰ σκελετῶν τοῦ τάφου, γ. Φωλεὰ ἀγγείων τοῦ τάφου

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Δελφοί: α - γ. Λήκυθοι ἐκ τοῦ τάφου Ι, δυτικῶς τοῦ Μουσείου

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Δελφοί: α - ζ. Λήκυθοι ἐκ τοῦ τάφου 1, δυτικῶς τοῦ Μουσείου

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Δελφοί: α - β. Ληκύθιον ἐκ τοῦ τάφου 1, δυτικῶς τοῦ Μουσείου

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Δελφοί: α - β. Λήκυθοι ἐκ τοῦ τάφου 1, δυτικῶς τοῦ Μουσείου

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Δελφοί: Λήκυθοι ἐκ τοῦ τάφου 1, δυτικῶς τοῦ Μουσείου

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Δελφοί: Λήκυθοι ἐκ τοῦ τάφου 1, δυτικῶς τοῦ Μουσείου

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

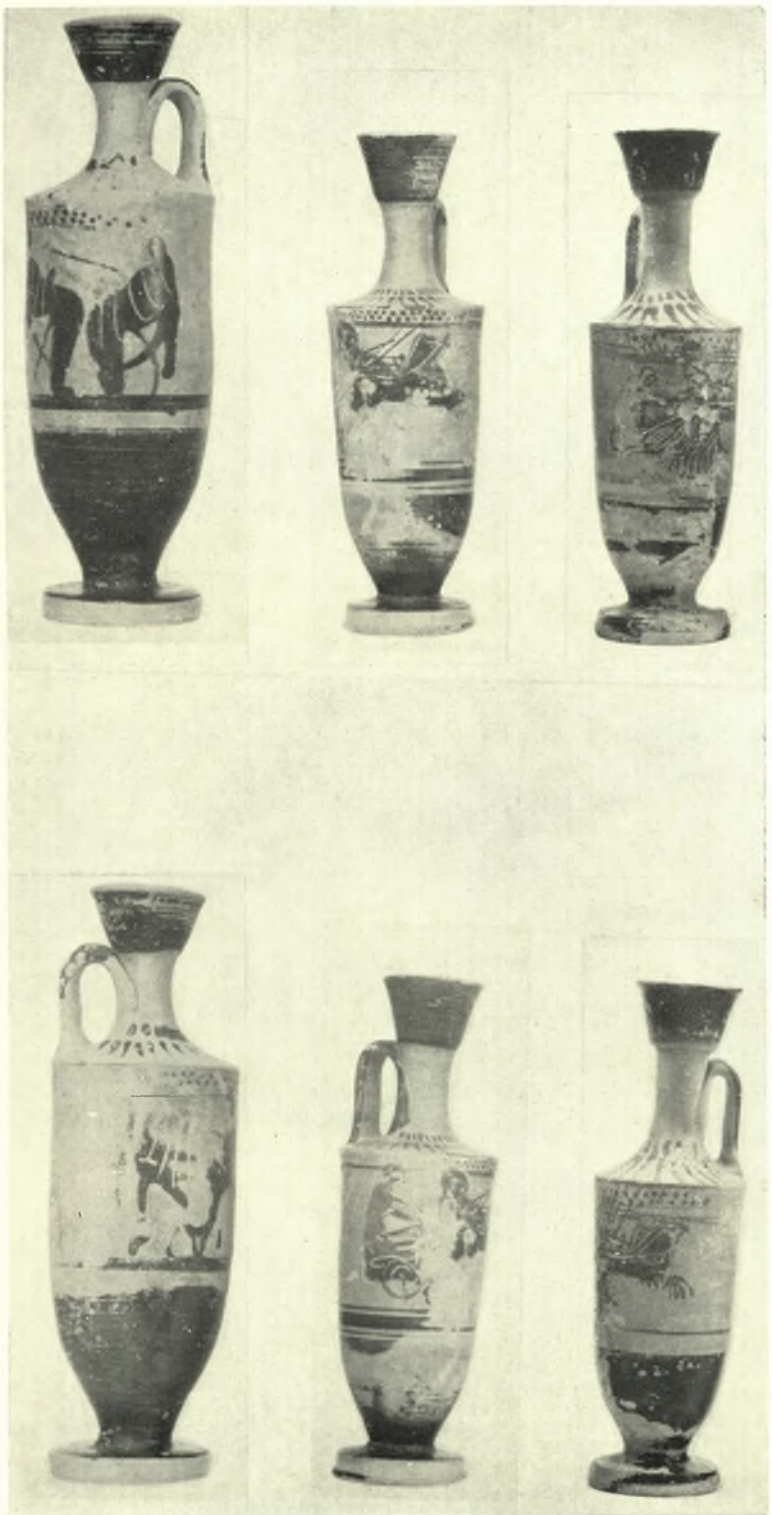

Δελφοί: Λήκυθοι ἐκ τοῦ τάφου Ι, δυτικῶς τοῦ Μουσείου

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Δελφοί: α - γ. Λήκυθοι ἐκ τοῦ τάφου 1, δυτικῶς τοῦ Μουσείου

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

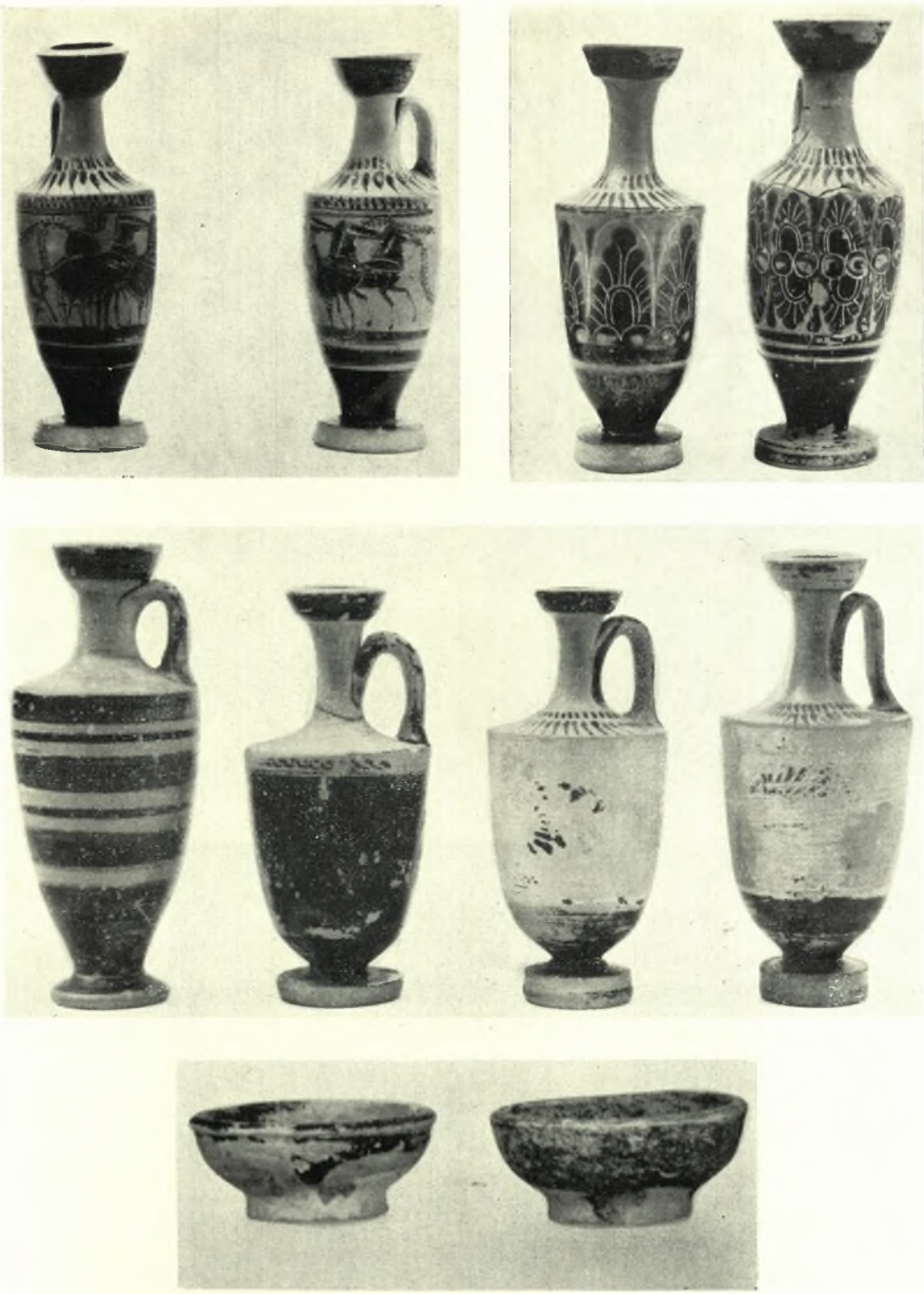

Δελφοί: α - γ. Λήκυθοι ἐκ τοῦ τάφου 1, δυτικῶς τοῦ Μουσείου, δ. Φιαλίδια ἐκ τοῦ ἰδίου τάφου

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Δελφοί. Τάφος 2: α. Πήλινον εἰδώλιον θεᾶς καθημένης, β. Ὑάλινος ὀξυπύθμενος ἀμφορίσκος, γ. Ὑάλινον ἀλάβαστρον, δ. Ἀλάβαστρον καὶ φυσικὸν ὄστρεον (ἀχιβάδα)

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

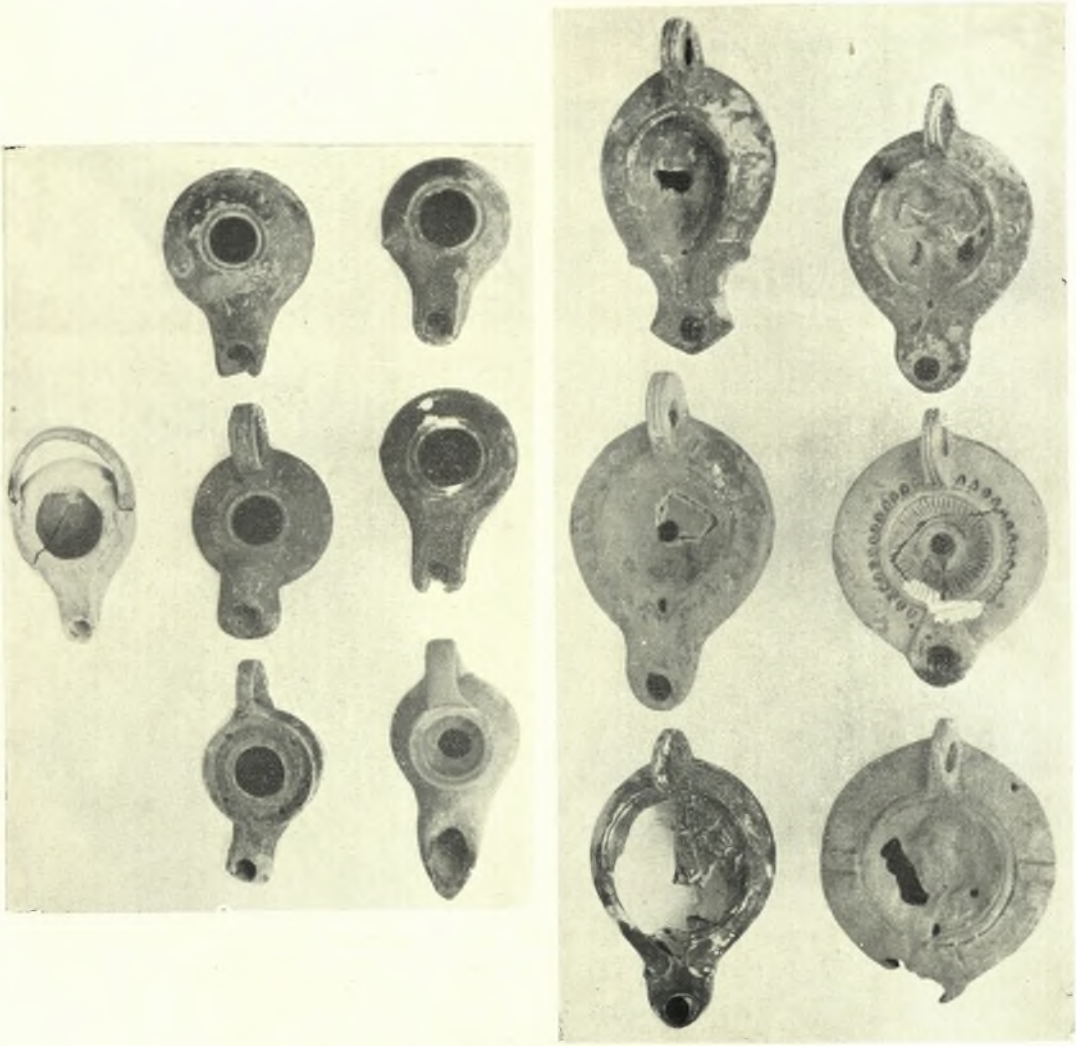

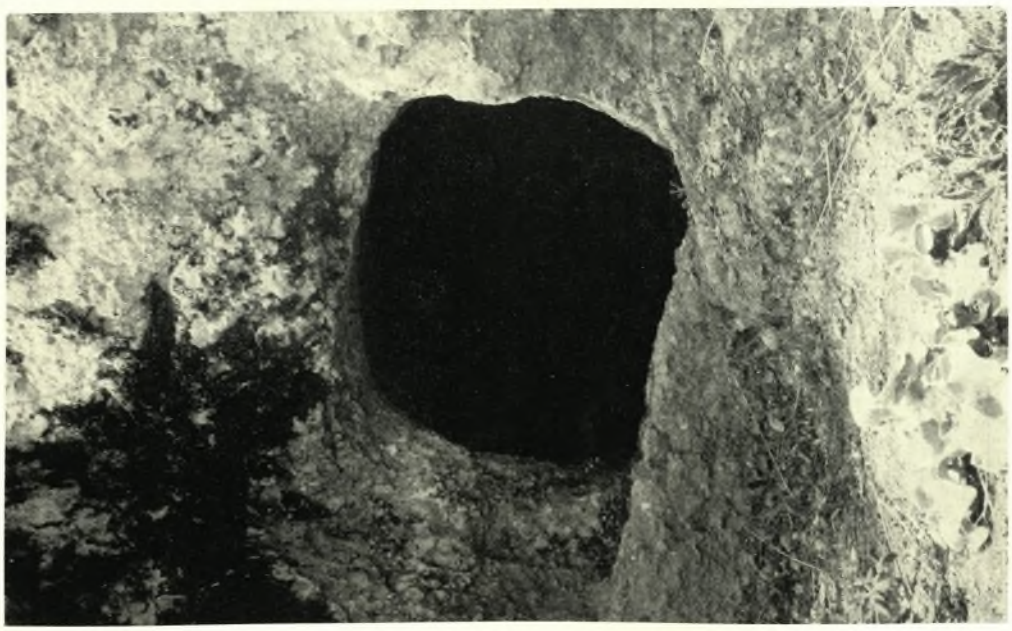

Δελφοί. Τάφος 2, δυτικῶς τοῦ Μουσείου: α. Στόμιον τοῦ τάφου, β - γ. Λύχνοι ἐκ τοῦ τάφου

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Δελφοί: α - γ. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ τάφου 2, δυτικῶς τοῦ Μουσείου

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

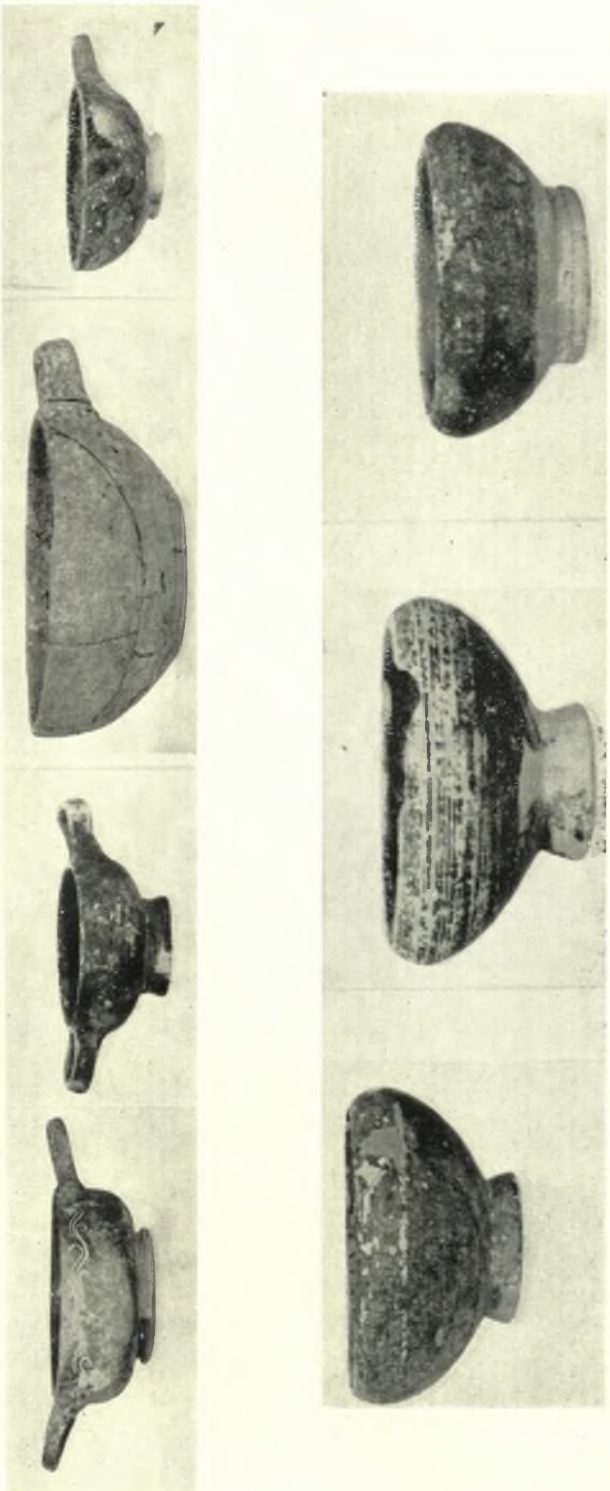

Δελφοί: α - β. Σκυφίδια ἐκ τοῦ τάφου 2, δυτικῶς τοῦ Μουσείου

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

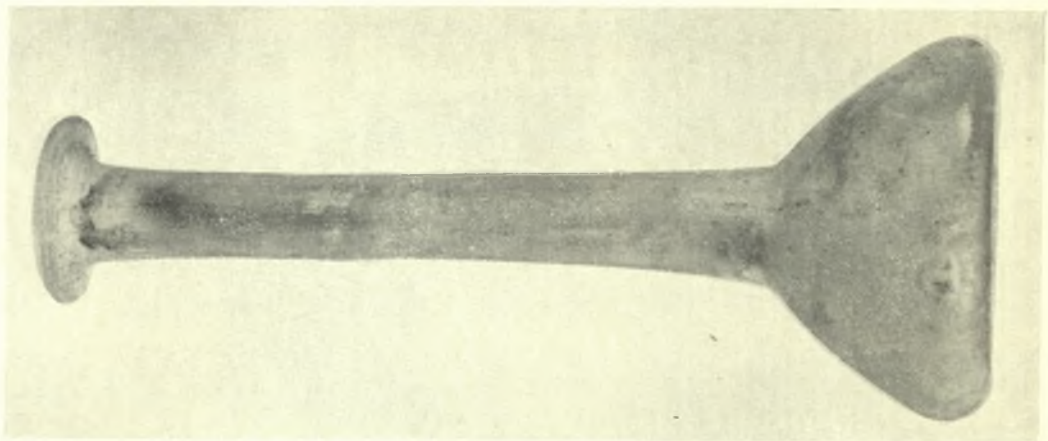

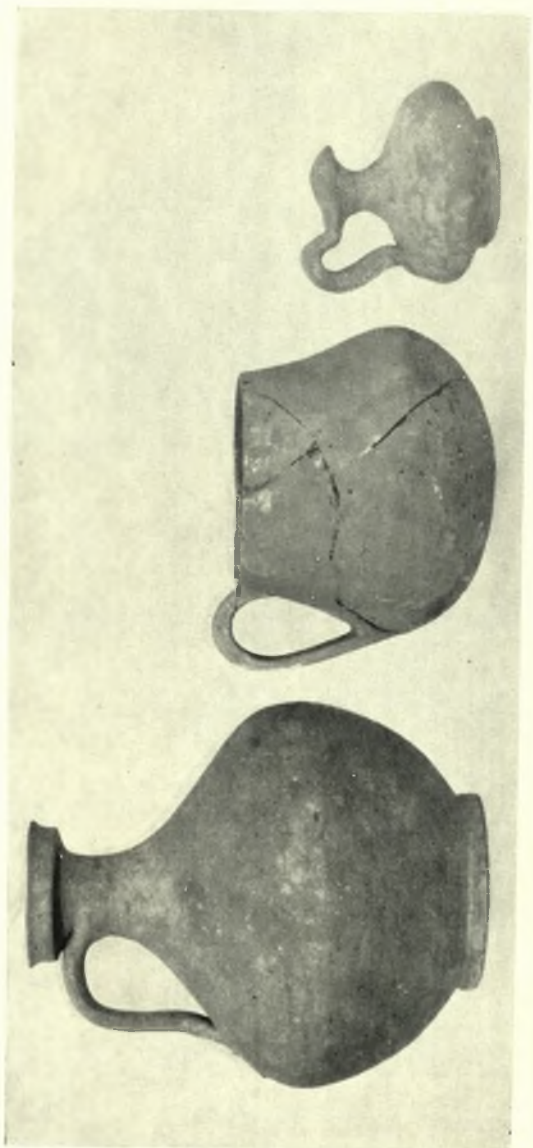

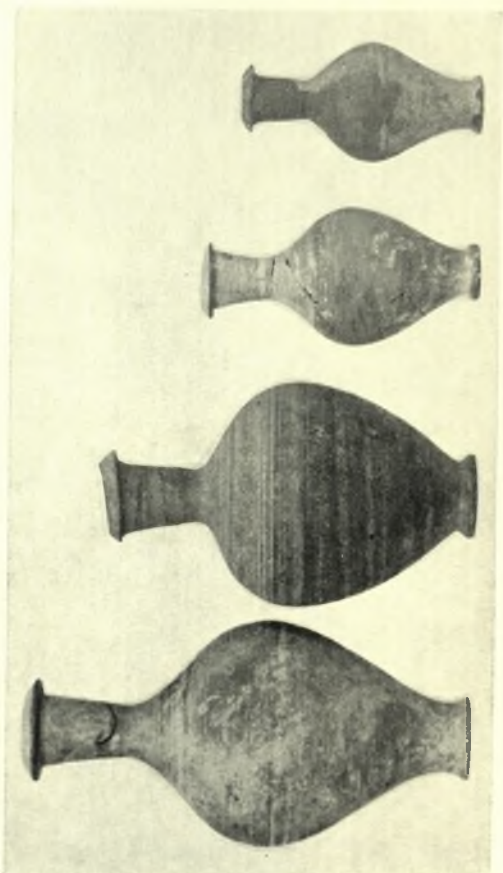

Δελφοί: α - γ. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ τάφου 2, δυτικῶς τοῦ Μουσείου

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Φθιῶτις. Μονὴ Ἀγάθωνος: α. Δυτικὴ ὄψις μετὰ τῆς στέγης τοῦ νάρθηκος, β. Τὸ προστῷον

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Φθιῶτις. Καμμένα Βοῦρλα. Μονὴ Μεταμορφώσεως ἢ Ἁγιᾶς:
α - β. Τὸ καθολικὸν καὶ τὰ παλαιὰ κελλία, γ. Γλυπτὰ

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

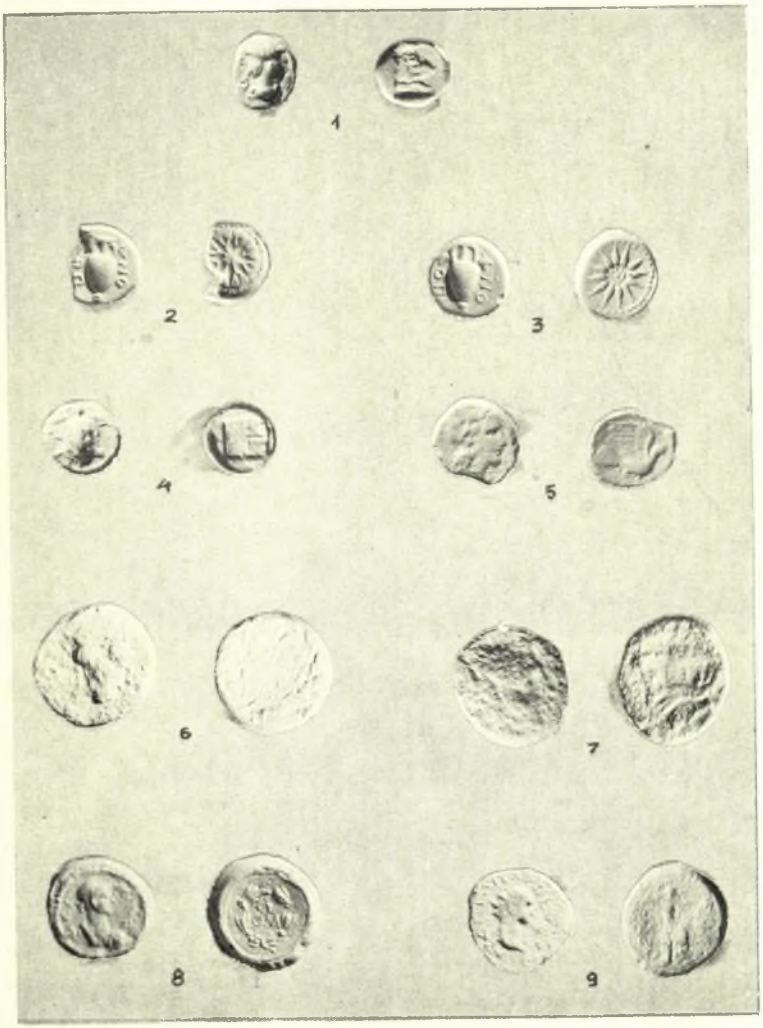

Δελφοί: Νομίσματα ἐκ τοῦ τάφου 2, δυτικῶς τοῦ Μουσείου

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

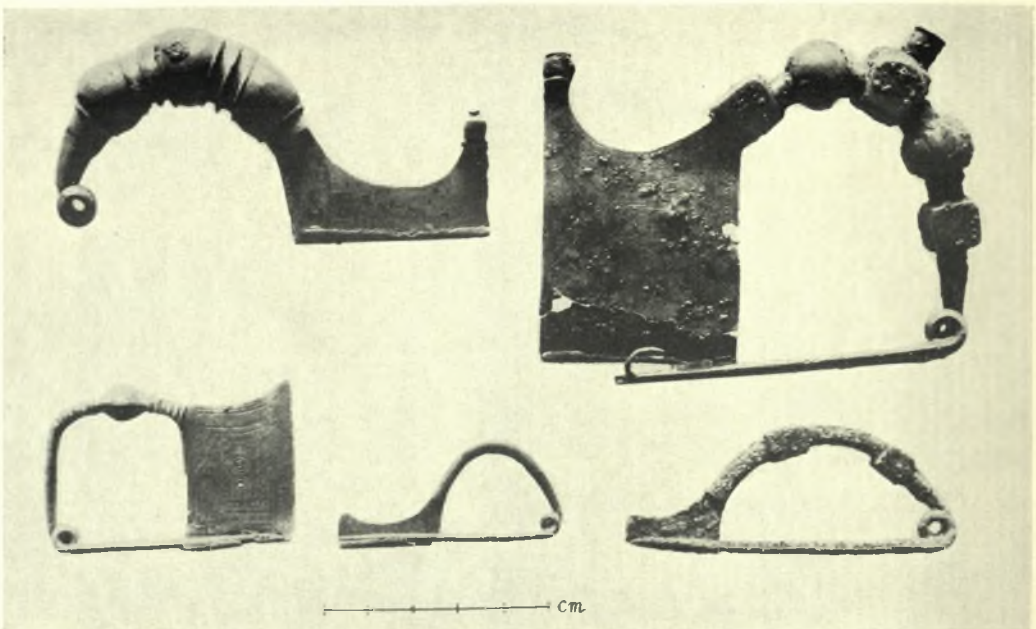

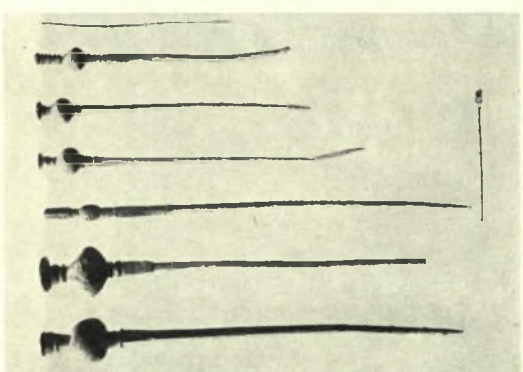

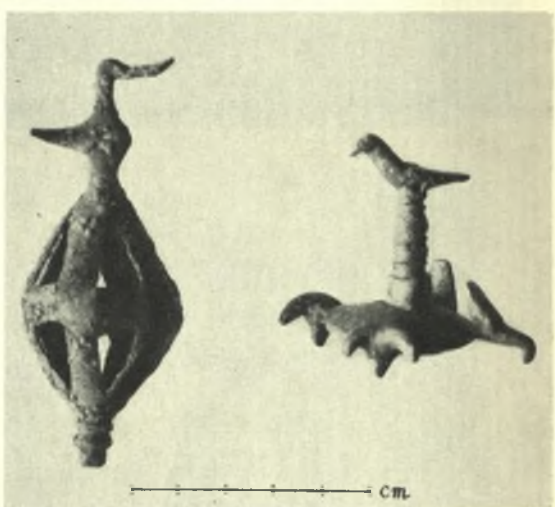

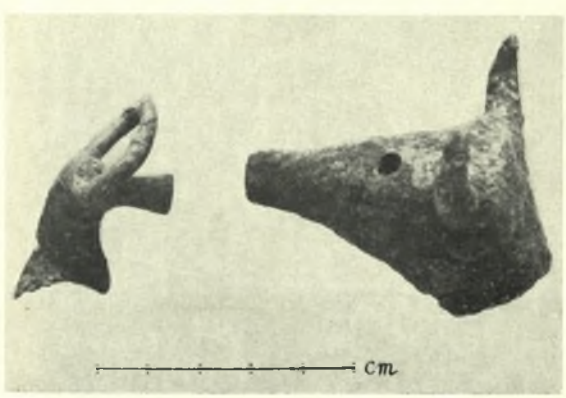

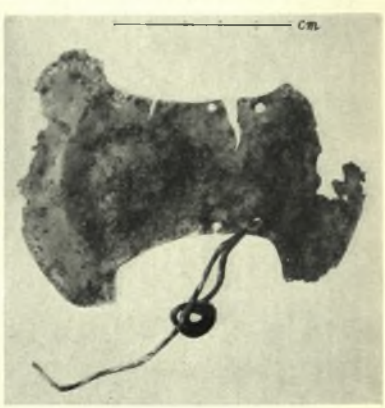

Θεσσαλία. Φίλια. Ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς Ἰτωνίας: α. Πόρπαι, β. Περόναι, γ. Πτηνὰ ἐπὶ βάσεων, δ. Κεφαλαὶ βοῶν, ε. Διπλοῦς ἀναθηματικὸς πέλεκυς

Δ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

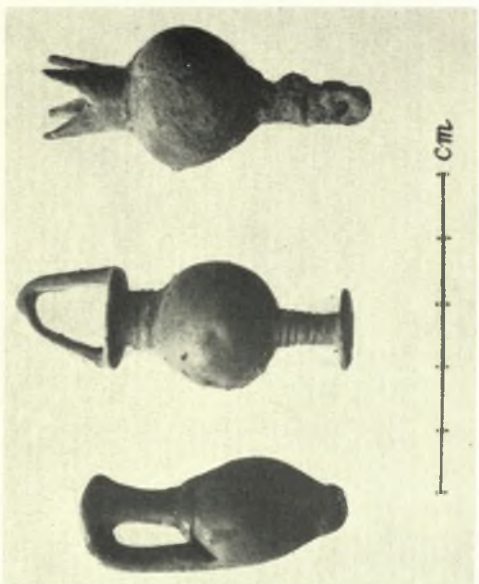

Θεσσαλία. Φίλια. Ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς Ἰτωνίας: α - γ. Χαλκᾶ εὑρήματα

Δ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

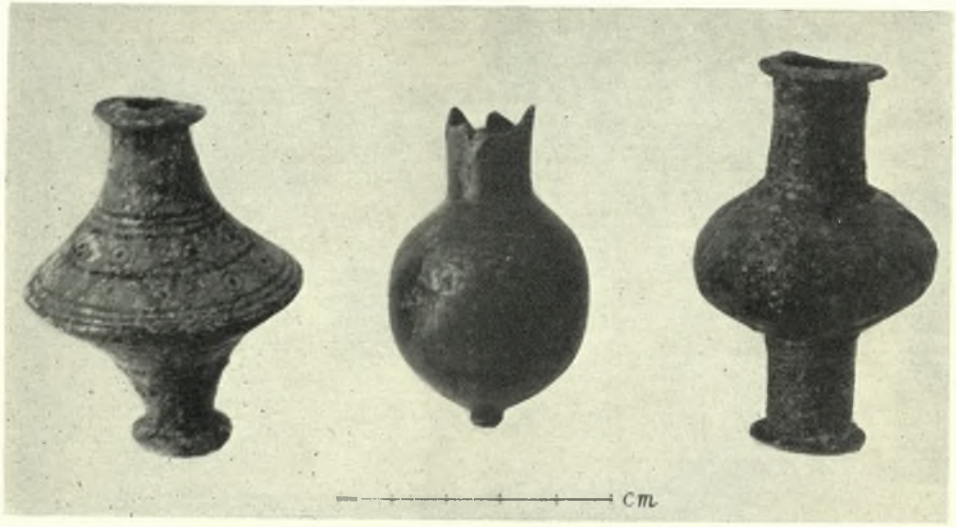

Θεσσαλία. Φίλια. Ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς Ἰτωνίας: α. Χαλκᾶ εὑρήματα, β. Πήλινον εἰδώλιον θεᾶς, γ. Χαλκῆ ἔλαφος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

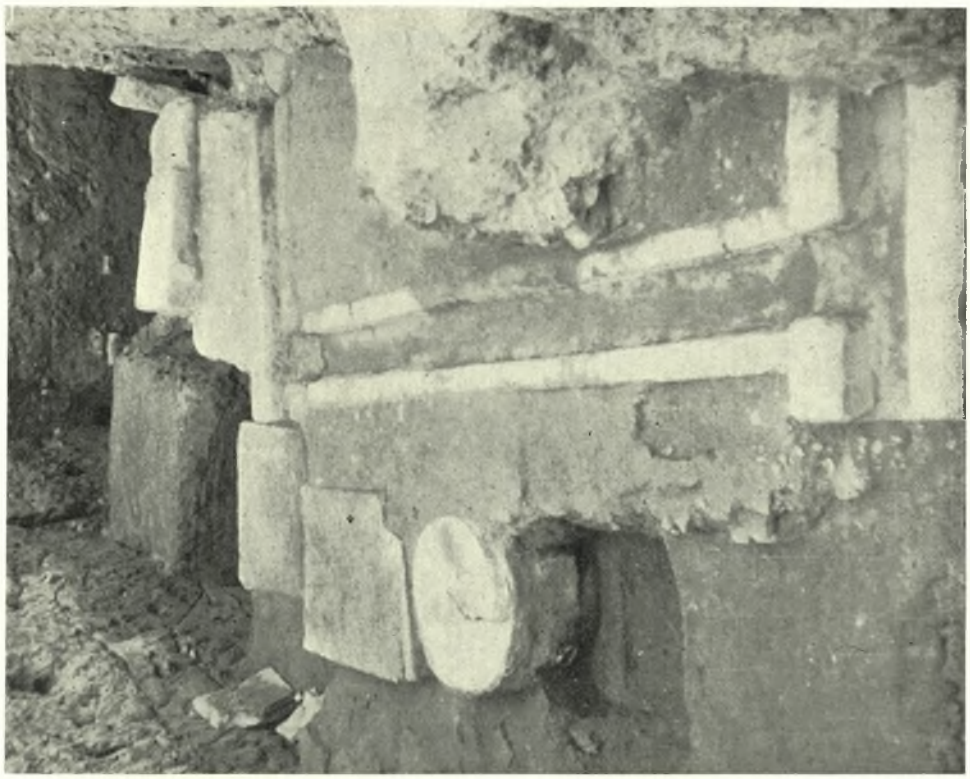

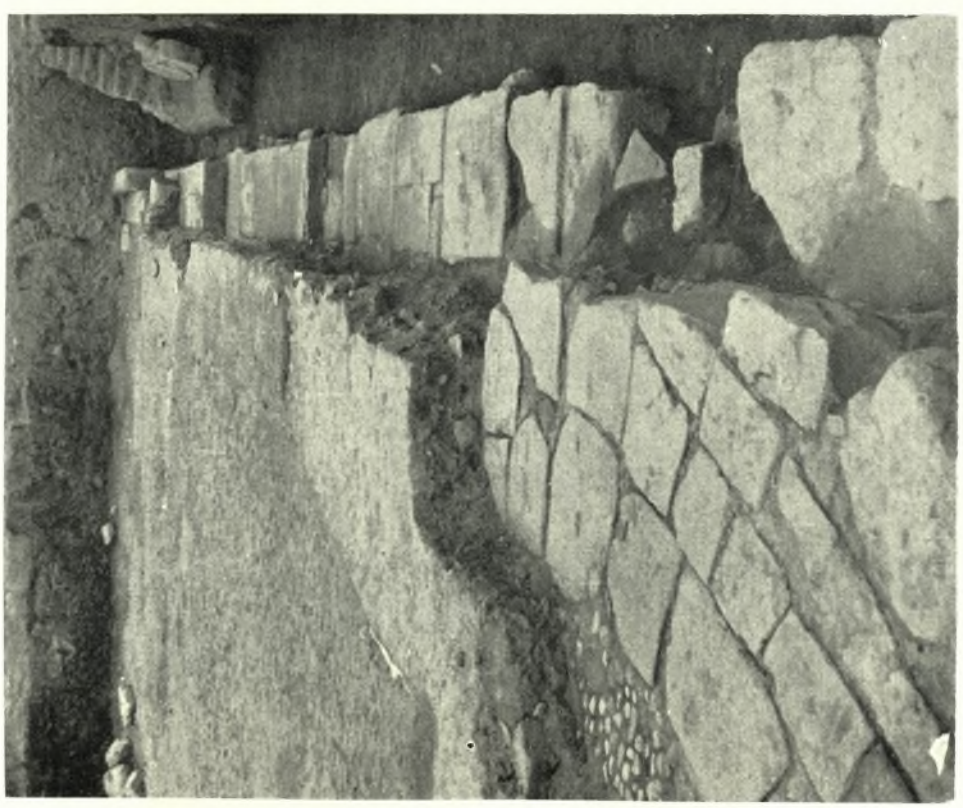

Θεσσαλία. Ἀνασκαφαὶ Ἀσκληπιείου Τρίκκης (Τρίκαλα): α. Ἄποψις τμήματος τῆς ἀποκαλυφθείσης στοᾶς, β. Δοκιμαστικὴ τάφρος πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας Φανερωμένης

Δ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλία. Ἀνασκαφαὶ Ἀσκληπιείου Τρίκκης (Τρίκαλα): α. Πηλίνη προτομὴ θεᾶς, β. Πήλινος ἀναθηματικὸς πίναξ

Δ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλία. Ἀνασκαφαὶ Ἀσκληπιείου Τρίκκης (Τρίκαλα): Τμῆμα τῆς παραστάσεως ψηφιδωτοῦ δαπέδου

Δ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

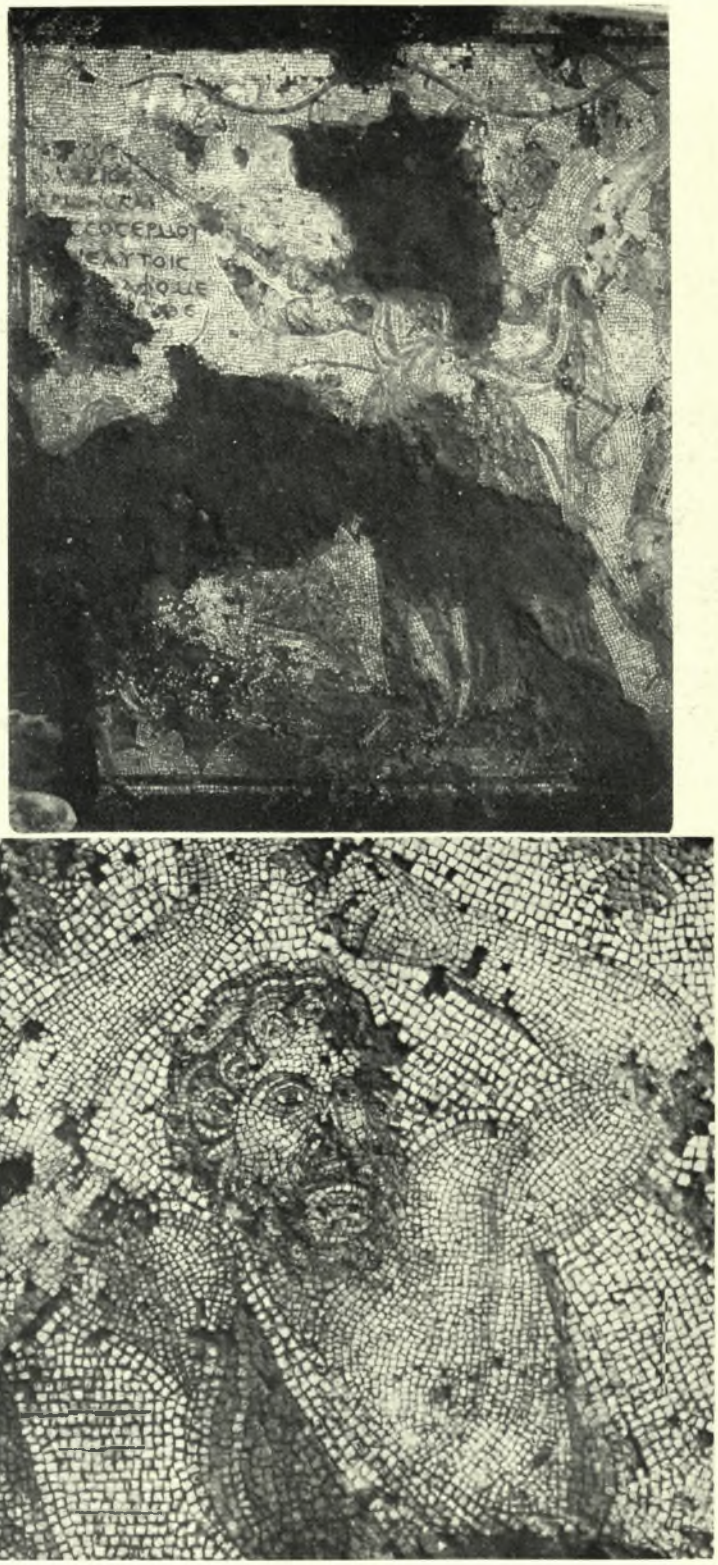

Θεσσαλία. Ἀνασκαφαὶ Ἀσκληπιείου Τρίκκης (Τρίκαλα): α. Τμῆμα τῆς παραστάσεως ψηφιδωτοῦ δαπέδου, β. Λεπτομέρεια αὐτῆς

Δ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλία. Ἀνασκαφαὶ Ἀσκληπιείου Τρίκκης (Τρίκαλα): α. Τὸ στόμιον κεραμεικοῦ κλιβάνου, β. Μεσαιωνικὸν πινάκιον μετ' ἐγχαράκτου παραστάσεως Κενταύρου (συμπεπληρωμένον)

Δ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλία. Ἀνασκαφαὶ Ἀσκληπιείου Τρίκκης (Τρίκαλα): α - β. Ἐφυαλωμένα πινάκια μετ' ἐγχαράκτου διακοσμήσεως, γ. Πρωτογεωμετρικὴ ὀπισθότμητος πρόχους, δ. Πρωτογεωμετρικὸν μονόχρωμον κύπελλον

Δ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

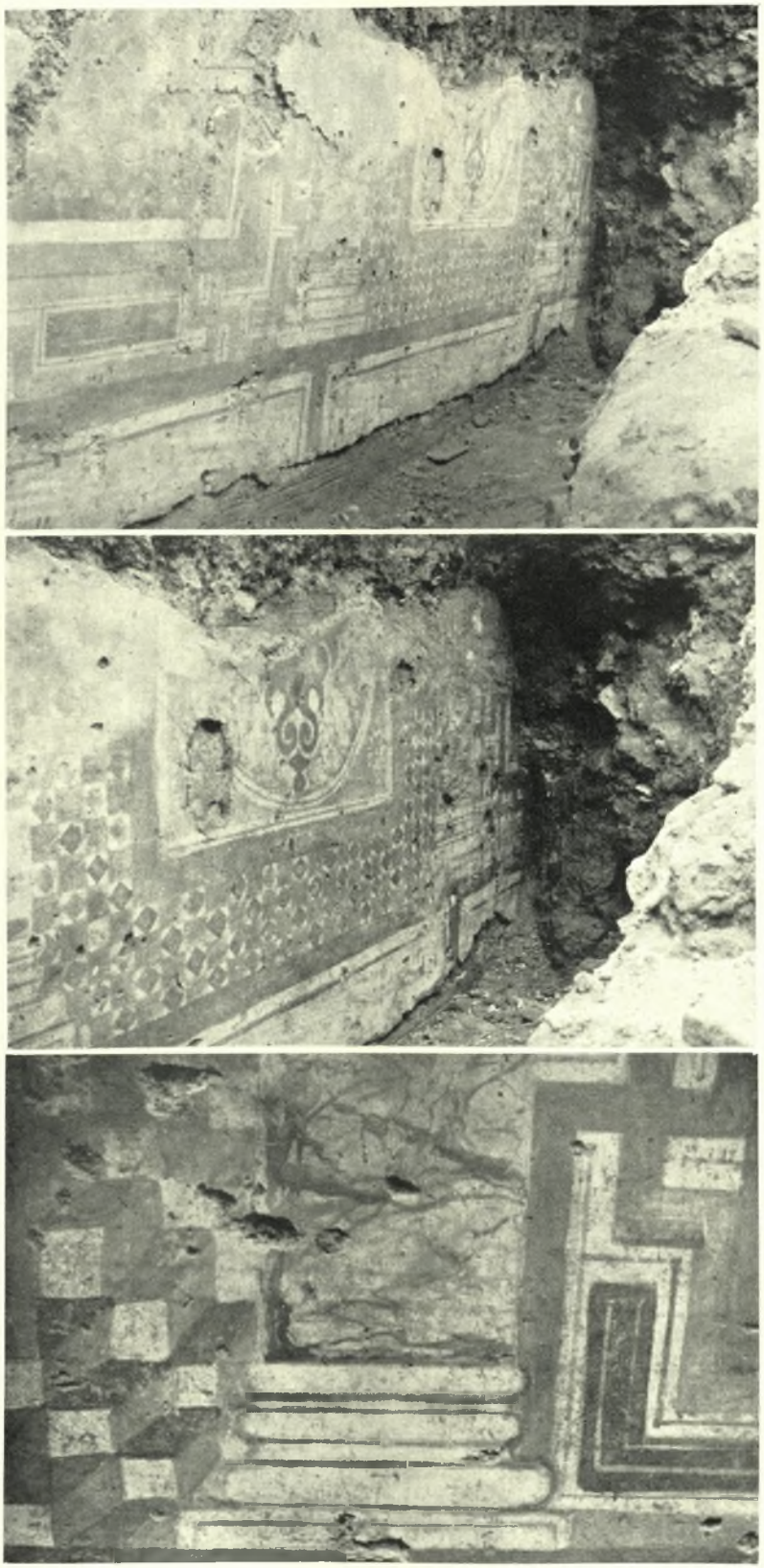

Θεσσαλία. Λάρισα: α. Ἄποψις τοίχου παλαιοχριστιανικοῦ κτηρίου, β - γ. Λεπτομέρειαι τοιχογραφήματος παλαιοχριστιανικοῦ κτηρίου

Δ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

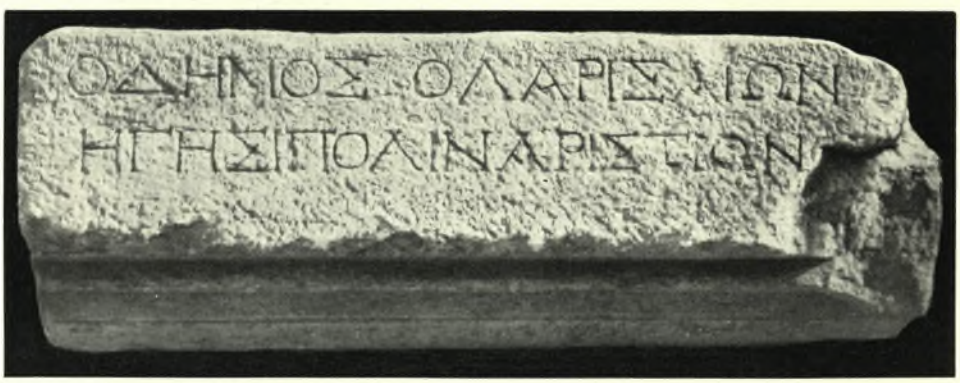

Θεσσαλία: α. Κορμὸς μαρμαρίνου ἀγάλματος ἐκ Τρίκκης, β. Ἀνθεμωτὴ ἐπίστεψις ἐπιτυμβίου στήλης τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. ἐξ Ἄτραγος, γ. Βάθρον Ἡγησιπόλεως ἐκ Λαρίσης, δ. Μικραὶ πήλιναι ἀναθηματικαὶ προτομαὶ ἐκ Προέρνης

Δ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλία: α. Ἐπιτύμβιος στήλη ρωμαϊκῶν χρόνων ἐκ Λαρίσης, β. Ἀκέφαλον μαρμάρινον ἄγαλμα ἐκ Προέρνης, γ. Κορμός ἀγάλματος ἱερείας ἐκ Προέρνης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

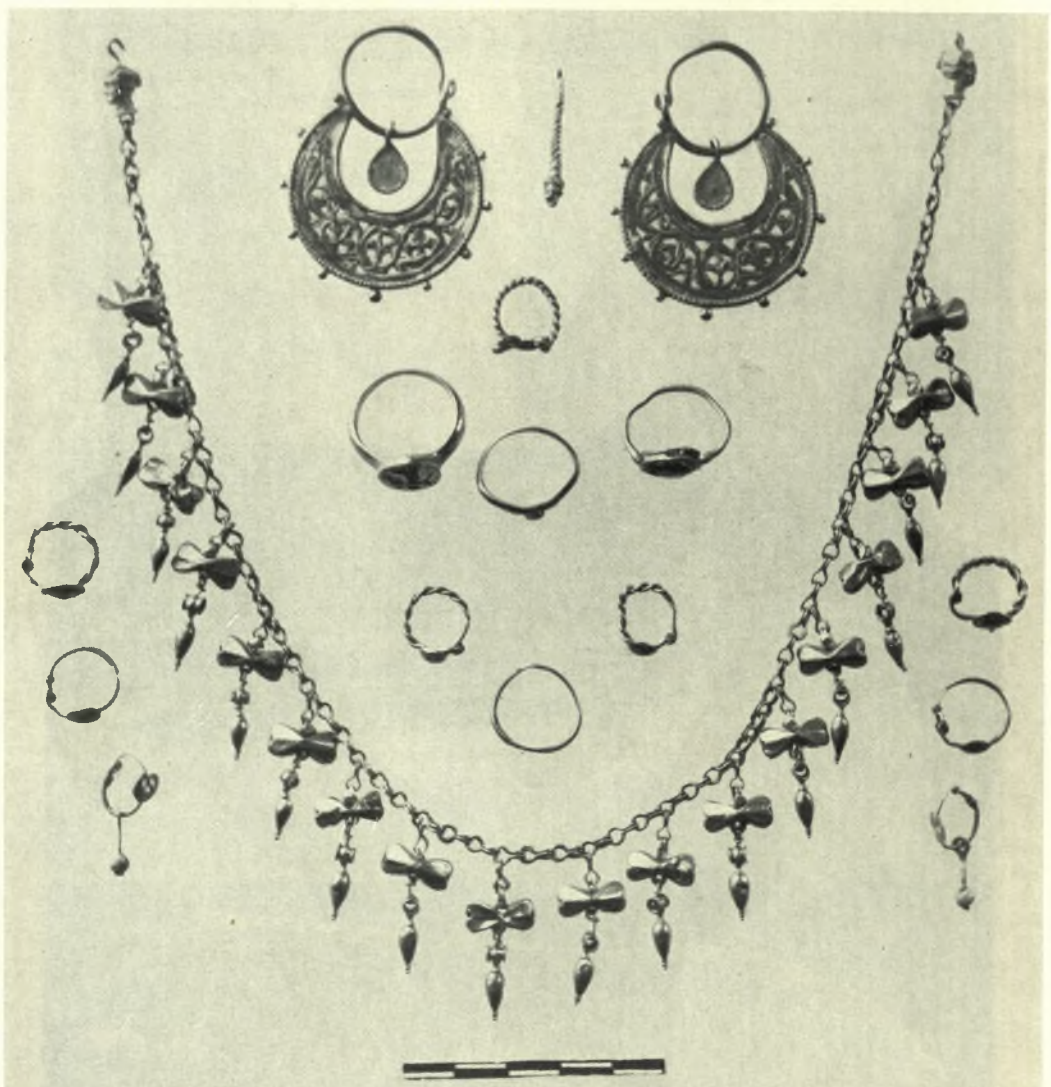

Θεσσαλία. Ὁμόλιον: Χρυσοῦν περιδέραιον, ἐνώτια, δακτύλιοι κ.ἄ. χρυσᾶ κοσμήματα

Δ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλία: α. Ἀργυρᾶ νομίσματα Λυκίων ἐξ Ὁμολίου, β. Κωδωνόσχημος ἐρυθρόμορφος κρατὴρ ἐξ Ὁμολίου, γ. Μελανόμορφος λήκυθος ἐκ τάφου ἐξ Ἁγίας Τριάδος (Ἁλμυροῦ)

Δ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

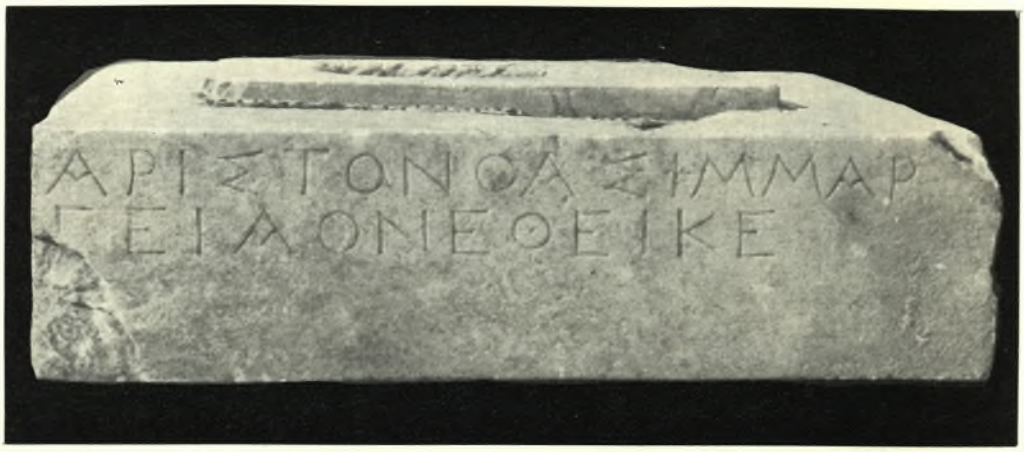

Θεσσαλία. Βλοχὸς Καρδίτσης: α. Μαρμάρινον ἐνεπίγραφον βάθρον, β. Ἐνεπίγραφος ἀναθηματικὴ στήλη, γ. Μαρμάρινον ἐνεπίγραφον βάθρον

Α. ΛΙΑΓΚΟΥΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

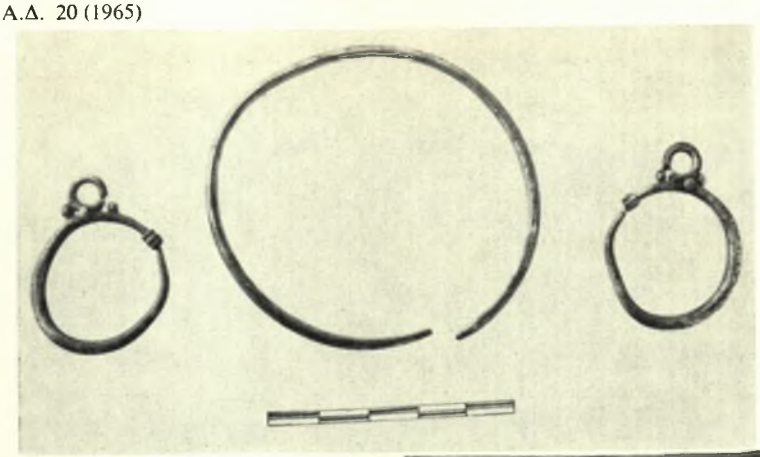

Θεσσαλία. α. Κτερίσματα τάφου Α ἐκ Κεραμιδίου Καρδίτσης,
β - δ. Ἐπιτύμβιοι στῆλαι ἐκ Φθιωτίδων Θηβῶν

Α. ΛΙΑΓΚΟΥΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλία. α. Ἐνεπίγραφος στήλη ἐκ Φθιωτίδων Θηβῶν, β. Μαρμαρίνη ἐνεπίγραφος ἀναθηματικὴ στήλη ἐκ Ν. Ἀγχιάλου

Α. ΛΙΑΓΚΟΥΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

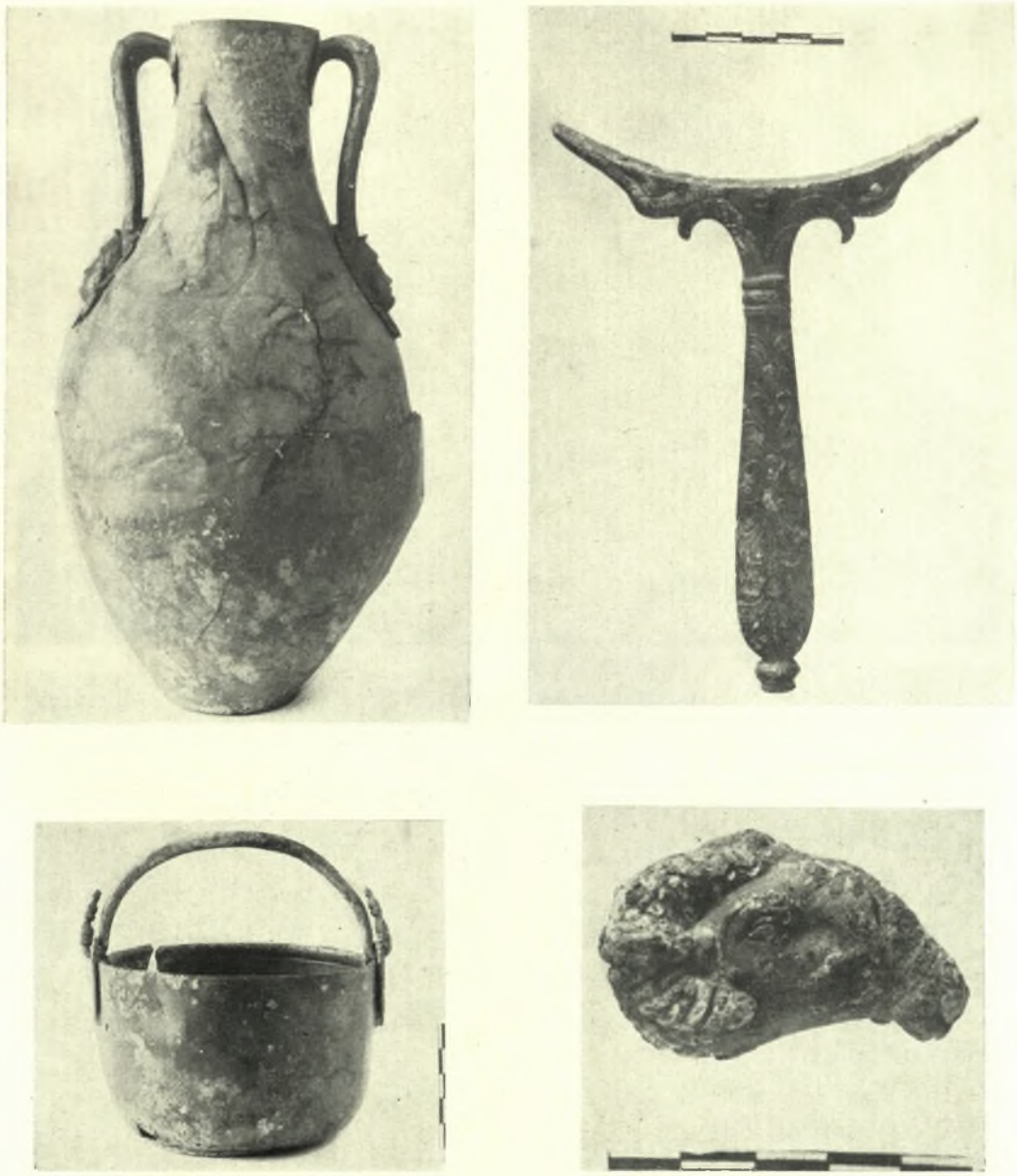

Θεσσαλία. Καστανιά Τρικάλων: α. Χαλκοῦς ἀμφορεύς, β. Χαλκῆ λαβὴ μαγειρικοῦ σκεύους, γ. Χαλκοῦς καδίσκος («μπακράτσι»), δ. Χαλκῆ κεφαλὴ κριοῦ

Α. ΛΙΑΓΚΟΥΡΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

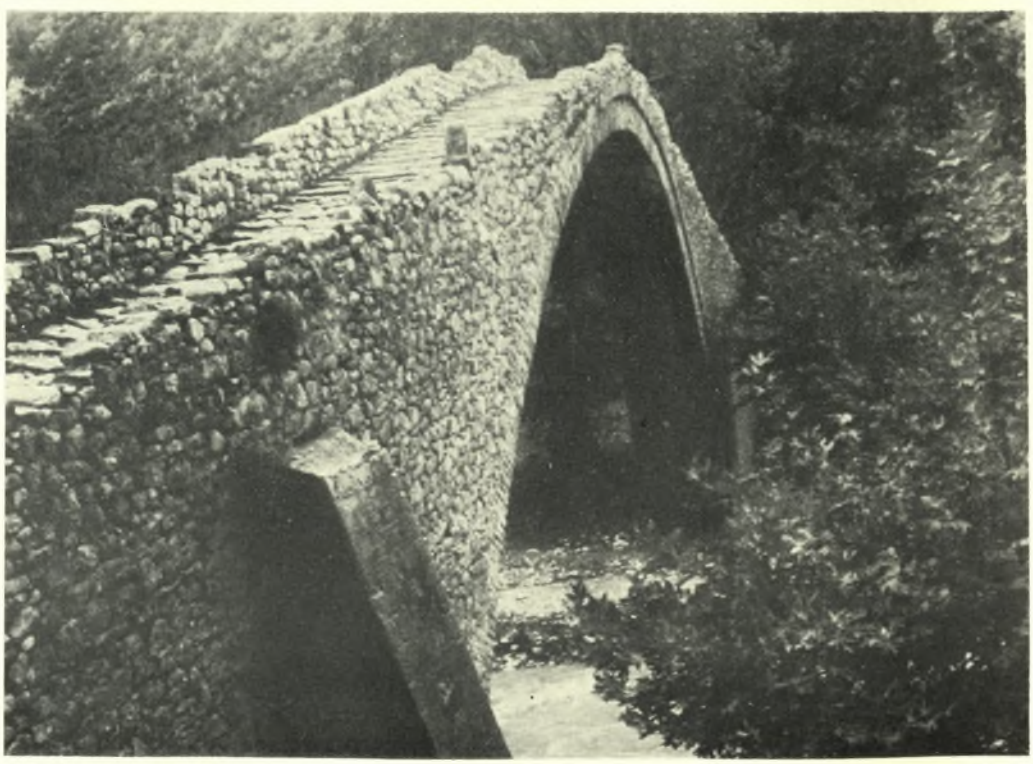

Θεσσαλία. Τρίκαλα: α. Κουρσοὺμ Τζαμί, β. Ἡ γέφυρα τῆς Πόρτα Παναγιᾶς

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλία. Μετέωρα. Μονή Μεταμορφώσεως: α. Ἡ στέγη τοῦ Καθολικοῦ μετὰ τὴν ἐπισκευήν, β. Ὁ Παντοκράτωρ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ καθαρισμοῦ

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλία. Μετέωρα: α. Ὁ Παντοκράτωρ τῆς μονῆς Μεταμορφώσεως μετά τὴν ἐπισκευήν, β. Ἡ βορεία πλευρὰ τοῦ Καθολικοῦ τῆς μονῆς Βαρλαὰμ

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

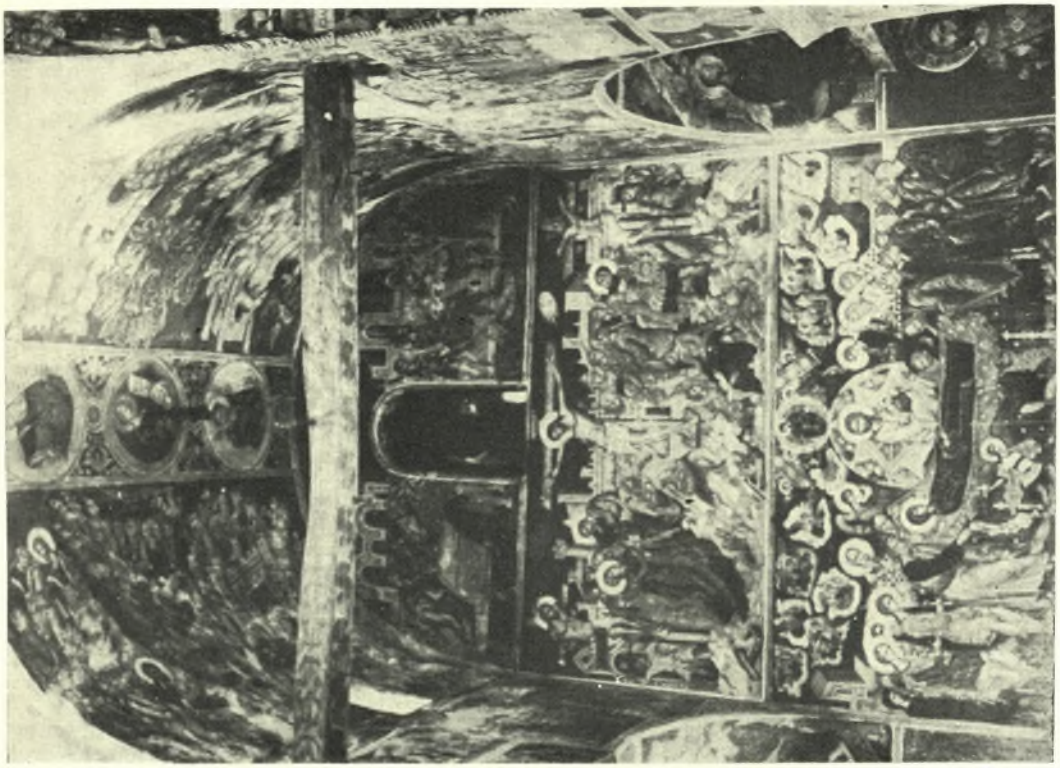

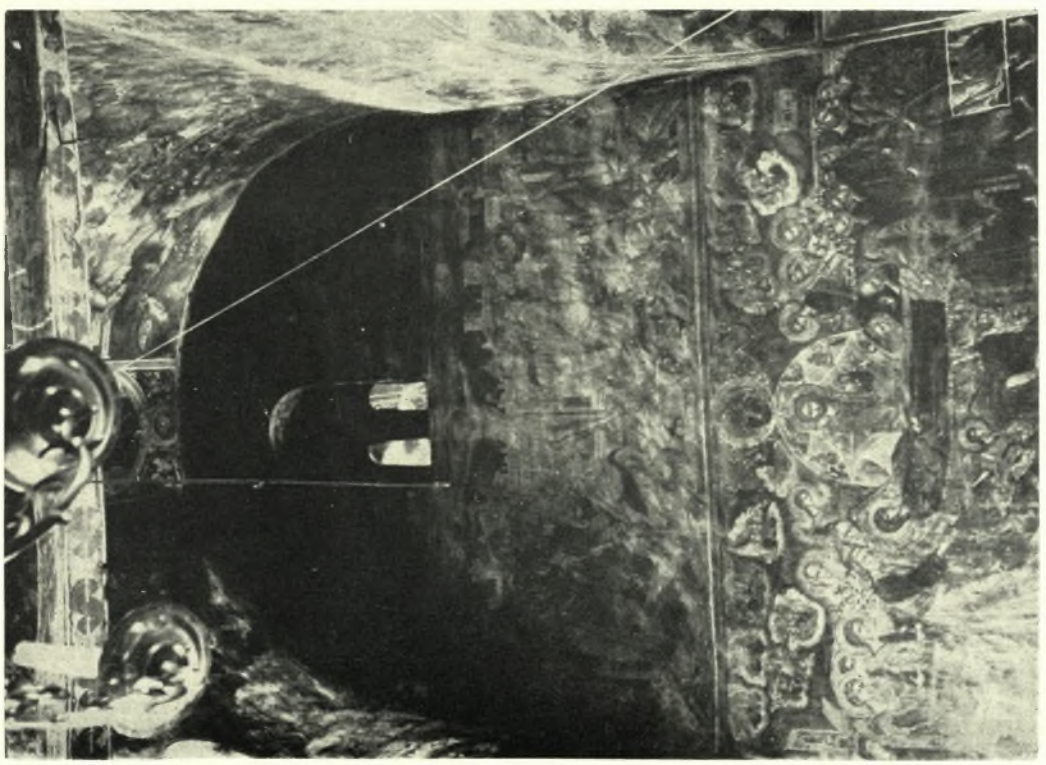

Θεσσαλία. Μετέωρα. Μονὴ Βαρλαάμ: α - β. Ἡ Σταύρωσις καὶ ἡ Κοίμησις πρὸ καὶ μετὰ τὸν καθαρισμὸν

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

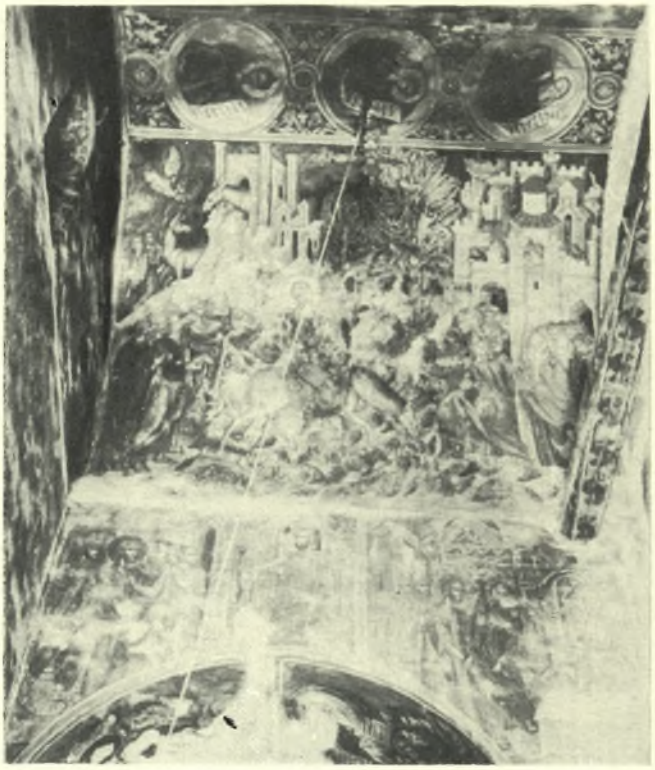

Θεσσαλία. Μετέωρα. Μονὴ Βαρλαάμ: α. Ἡ Βαϊοφόρος πρὸ τοῦ καθαρισμοῦ, β. Ἡ Βαϊοφόρος μετὰ τὸν καθαρισμὸν (λεπτομέρεια)

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

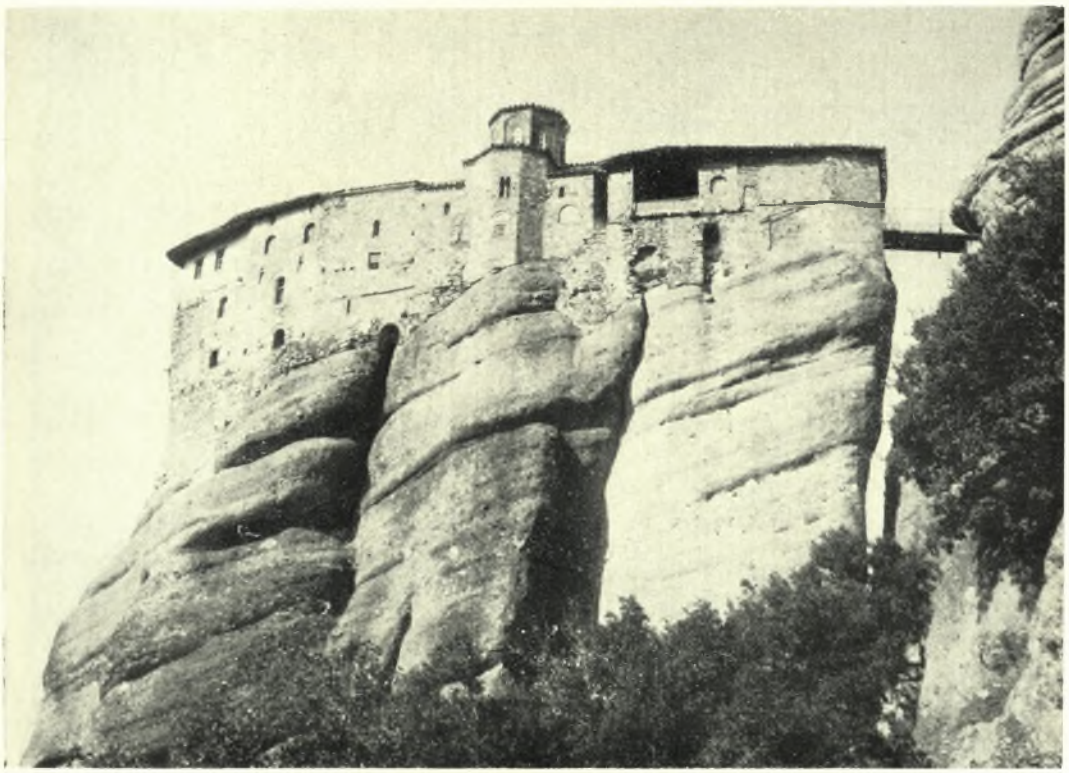

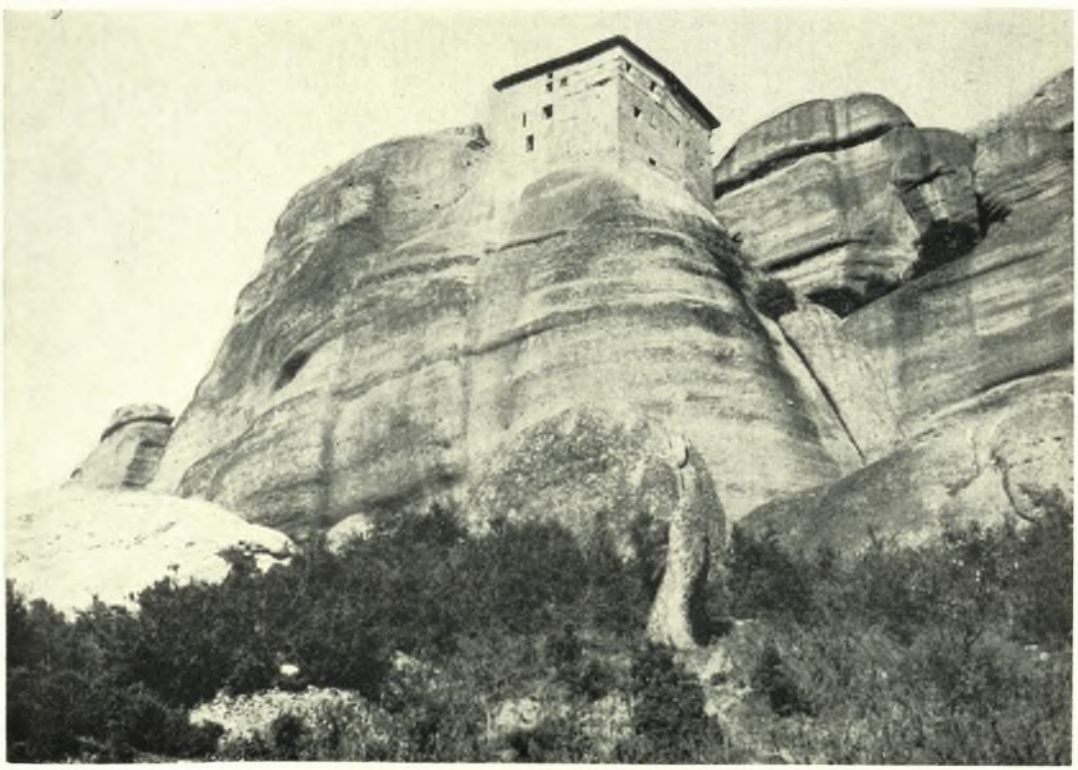

Θεσσαλία. Μετέωρα: α. Ἡ μονὴ Ρουσάνη, β. Ἡ μονὴ Ἀναπαυσᾶ

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλία. Καλαμπάκα: α. Ἡ Σταύρωσις τῆς ἀμφιπροσώπου εἰκόνος (14ος αἰών), β. Ἡ Κοίμησις τῆς ἀμφιπροσώπου εἰκόνος (16ος αἰών)

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλία: α. Ἡ βυζαντινὴ Μητρόπολις Καλαμπάκας, β. Τὸ Καθολικὸν τῆς μονῆς Ὀλυμπιωτίσσης Ἐλασσῶνος

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλία. Μακρυνίτσα: α. Ἡ νοτία πλευρὰ τοῦ ναΐσκου τῶν Ἁγίων Πάντων, β. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

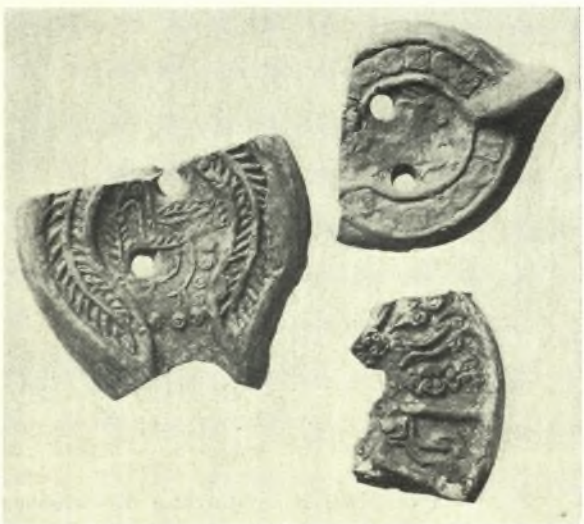

Θεσσαλία. Νέα Ἀγχίαλος: α. Ἄποψις τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς, β. Παλαιοχριστιανικὸς λύχνος, γ. Τεμάχια παλαιοχριστιανικῶν λύχνων

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

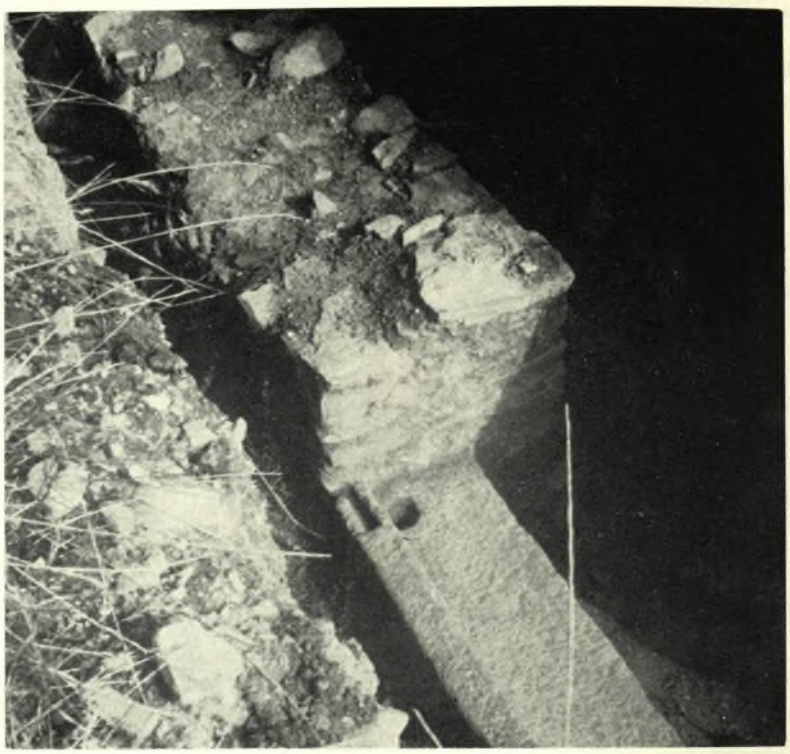

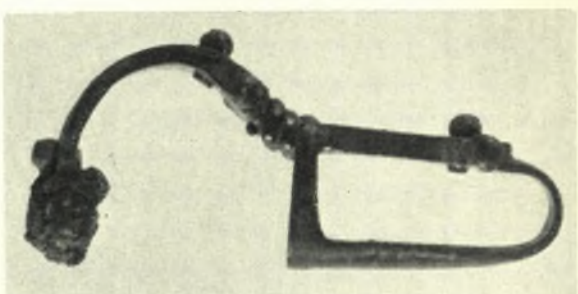

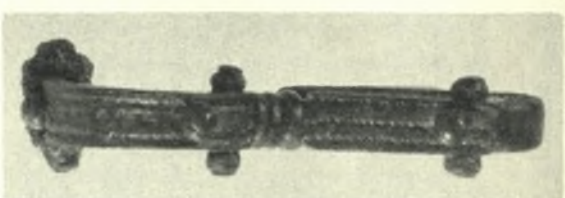

Θεσσαλία. Νέα Ἀγχίαλος: α. Τὸ κατώφλιον τοῦ Γα, β - γ. Μεταλλικὴ πόρπη

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

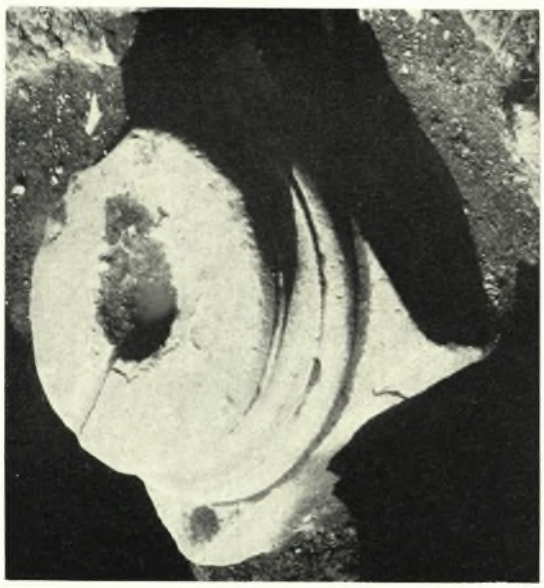

Θεσσαλία. Νέα Ἀγχίαλος: α. Μέρος τῆς καταπεσούσης κεραμώσεως, β. Τομεὺς Μ. Δύο δάπεδα καὶ παλαιότεροι τοῖχοι, γ. Τεμάχιον μεγαρικοῦ σκύφου μὲ παράστασιν Διονύσου, Ἀριάδνης καὶ Ἔρωτος, δ. Ἰωνικὴ μαρμαρίνη βάσις

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

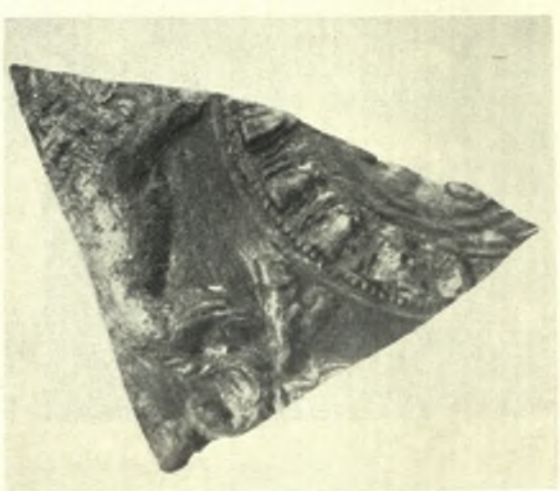

Θεσσαλία. Νέα Ἀγχίαλος. Τομεὺς Μ: α. Λείψανα παλαιοτέρων κτηρίων, β - δ. Κεφαλὴ νέγρου ἐξ ὑαλομάζης, ε. Τεμάχιον μεγαρικοῦ σκύφου (2ου αἰῶνος π.Χ.), ς΄. Τεμάχιον μεγαρικοῦ σκύφου, ρωμαϊκῆς ἐποχῆς

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Σκίαθος: α. Μπούρτζι, β. Ἡ οἰκία τοῦ Παπαδιαμάντη

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

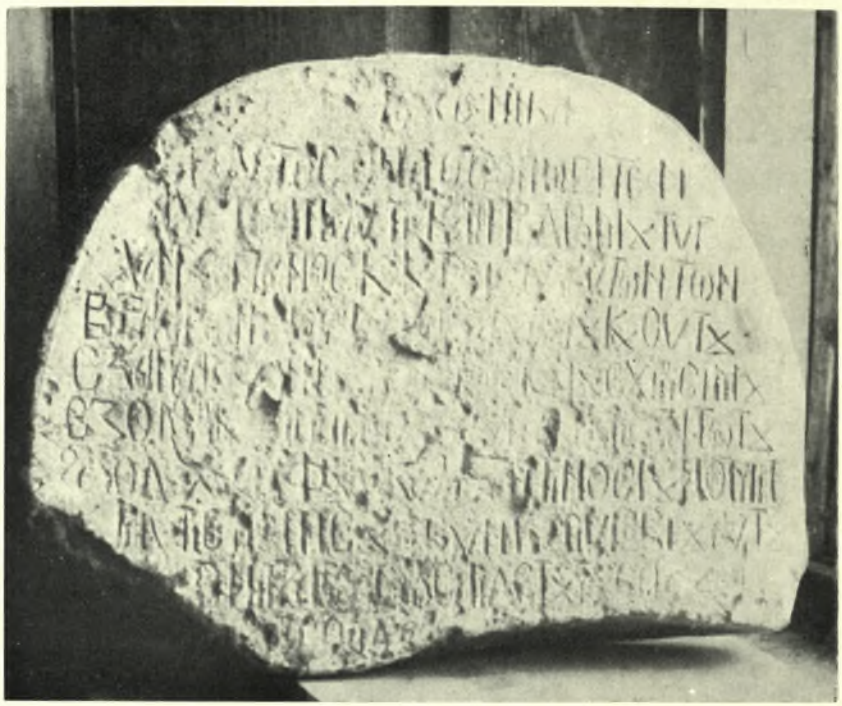

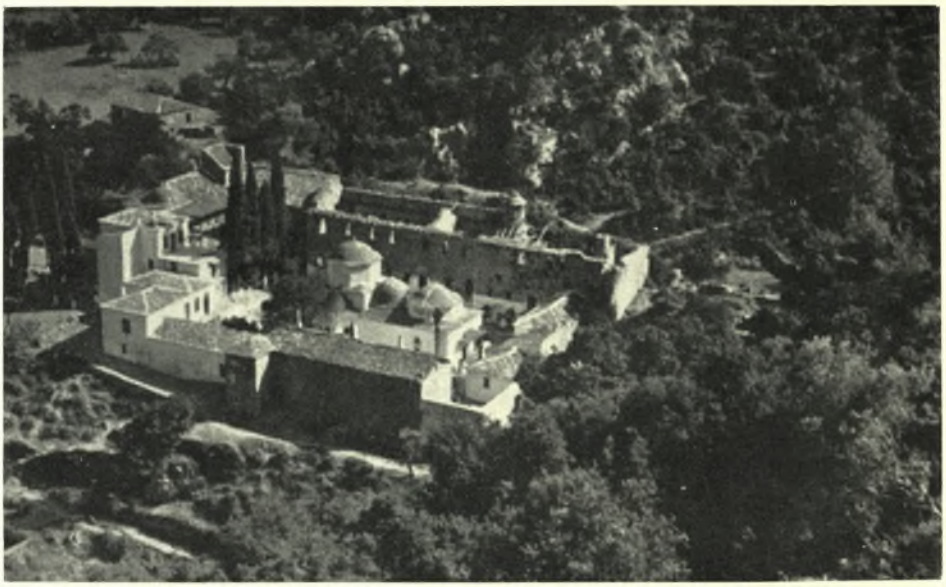

Σκίαθος: α. Ἡ κτητορικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, β. Ὄψις μονῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ Ἀγαλλιανοῦς

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Σκίαθος. Μονὴ Εὐαγγελισμοῦ: α. Πυλών, β. Ἡ στέγη τοῦ Καθολικοῦ

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Σκίαθος: α. Ἠρειπωμένα κελλία τῆς μονῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, β. Ἄποψις τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Σκίαθος. Κάστρον: α. Ἄποψις, β. Ἡ κατεστραμμένη γέφυρα

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Σκίαθος. Κάστρον: α. Ἡ πύλη, β. Τὸ τζαμὶ

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

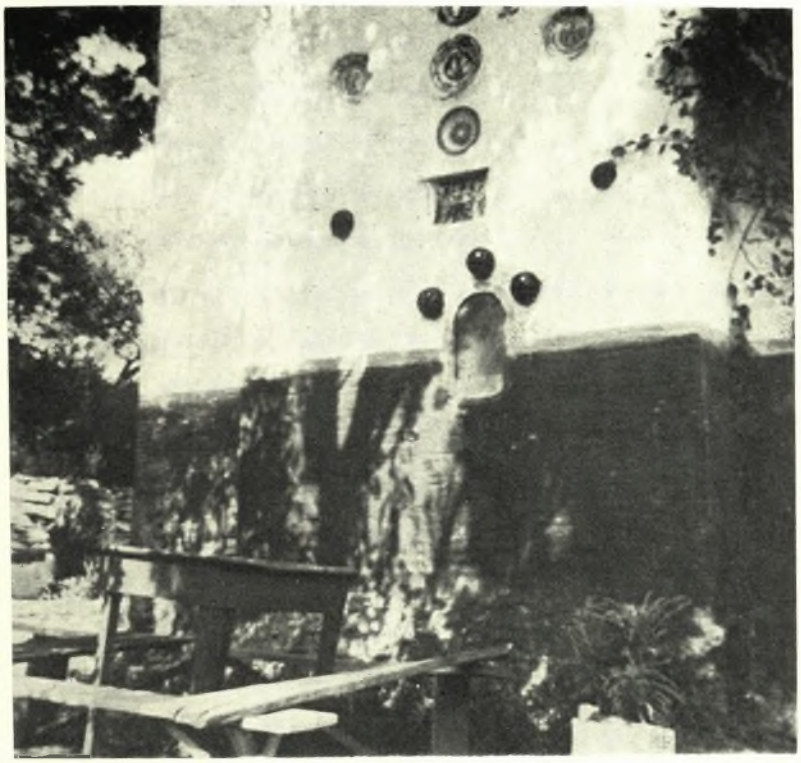

Σκίαθος: α. Ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ «Χριστοῦ στὸ Κάστρο», β. Ὁ τροῦλλος τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς Κεχρεᾶς

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Σκίαθος: α. Μονὴ Εἰκονιστρίας ἢ Κουνίστρας, β. Ἄποψις βυζαντινοῦ ναοῦ Εὐαγγελισμοῦ

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Σκίαθος. Βυζαντινὸς ναὸς Εὐαγγελισμοῦ: α. Γενικὴ ἄποψις, β. Ἄποψις ἀπὸ Δ.

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

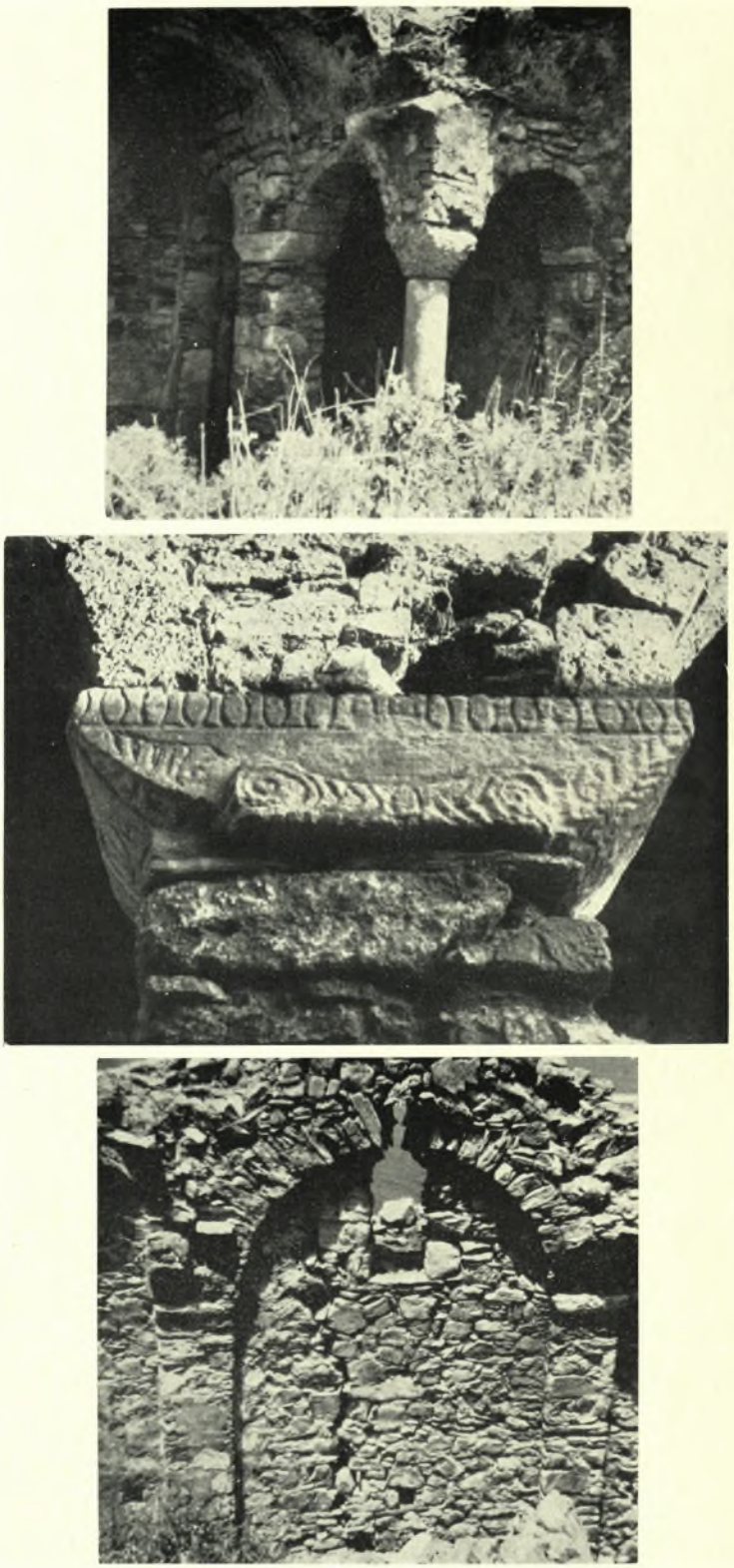

Σκίαθος. Βυζαντινὸς ναὸς Εὐαγγελισμοῦ: α. Ἐσωτερικόν, β. Ἐπίθημα, γ. Τοιχοποιΐα

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Αἰτωλοακαρνανία. Ἰθωρία (Ἅγιος Ἠλίας Μεσολογγίου): α - β. Θολωτὸς τάφος Μαραθιᾶ 1 πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας στερεώσεως (τῶν τριῶν ἀνωτάτων δόμων ἡ στερέωσις εἶναι προσωρινὴ)

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Αἰτωλοακαρνανία. Ἰθωρία (Ἅγιος Ἠλίας Μεσολογγίου): α - β. Θολωτὸς τάφος Μαραθιᾶ 1 πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας στερεώσεως

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Αἰτωλοακαρνανία. Ἰθωρία (Ἅγιος Ἠλίας Μεσολογγίου): α - β. Θολωτὸς τάφος Μαραθιᾶ 2 πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας στερεώσεως

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

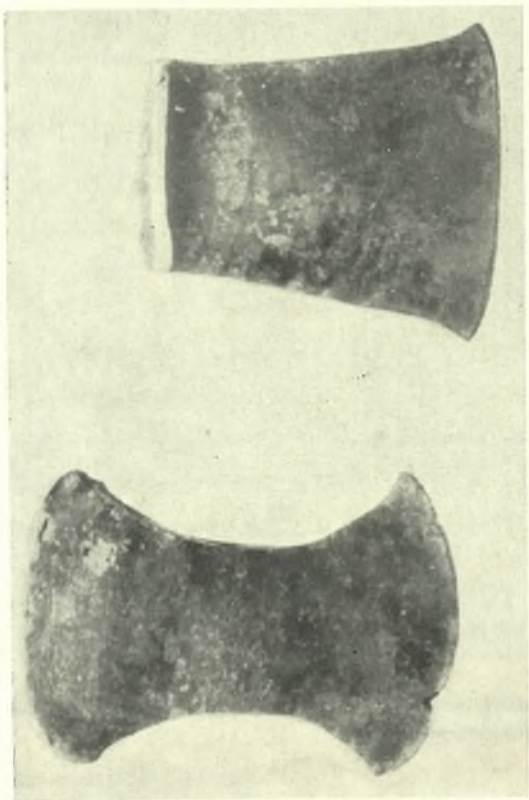

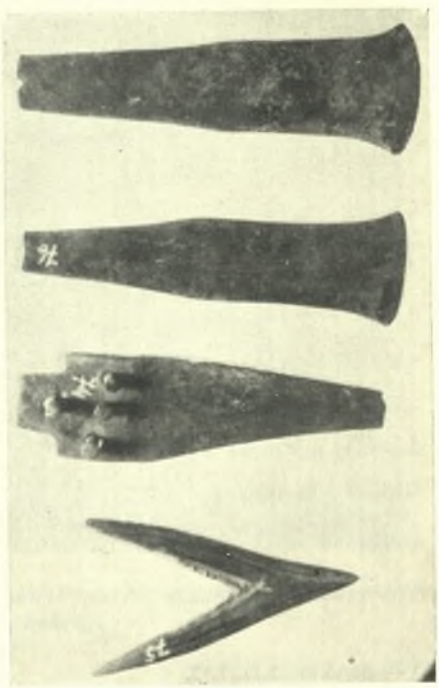

Αἰτωλοακαρνανία. Καλυδών: α. Χαλκοῖ μυκηναϊκοὶ διπλοῖ πελέκεις, β - γ. Χαλκᾶ μυκηναϊκὰ ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα, δ. Ποὺς χυτρόποδος

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Αἰτωλοακαρνανία. Πάλαιρον: α. Ἀρχαϊκὰ πήλινα εἰδώλια, β - γ. Γεωμετρικὰ ξοανόμορφα εἰδώλια

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

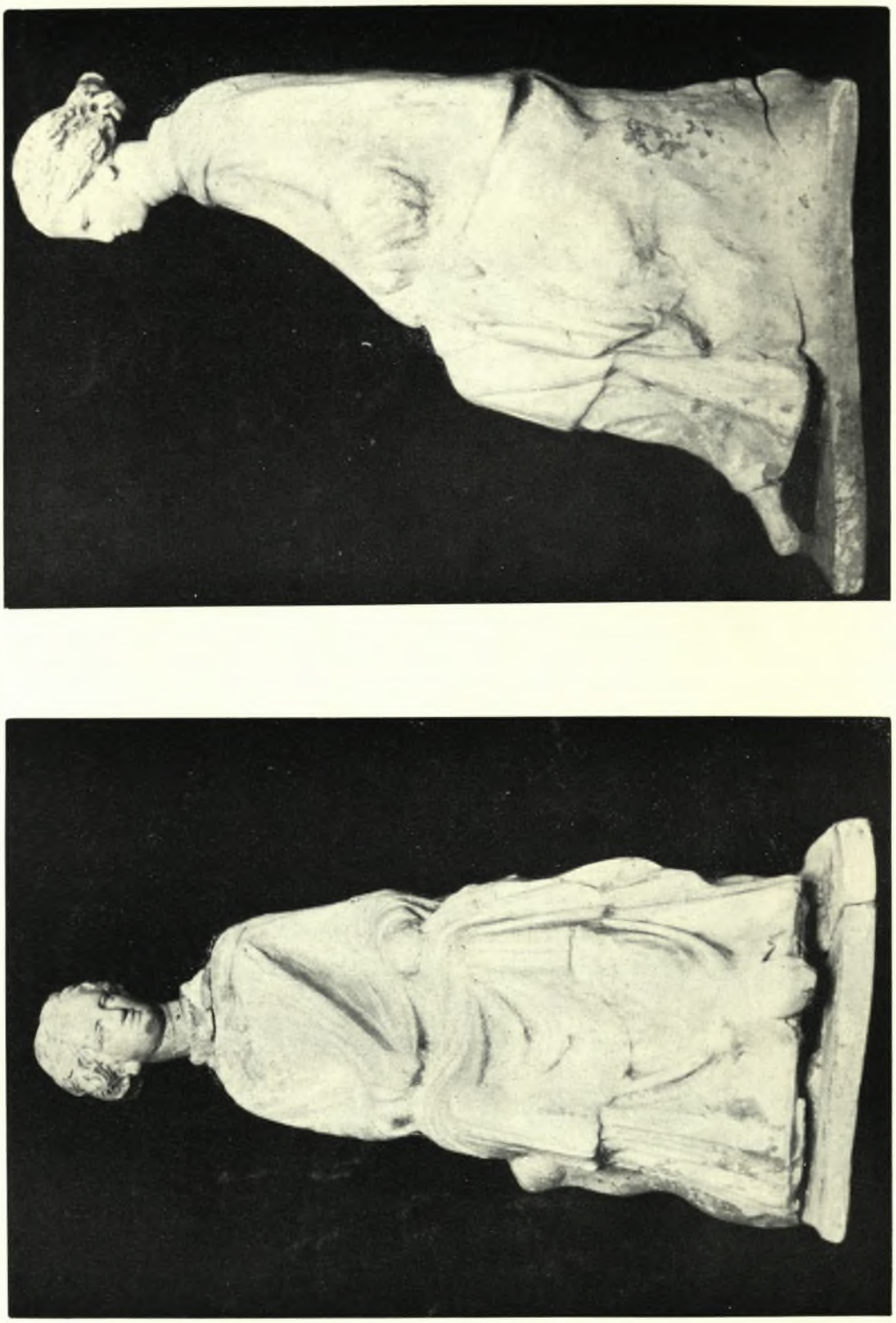

Αἰτωλοακαρνανία. Πάλαιρον: α - β. Προσθία καὶ πλαγία ὄψις ἑλληνιστικοῦ εἰδωλίου κόρης

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἤπειρος: α. Ἡ κεντρικὴ αἴθουσα τοῦ νεκυομαντείου (ἄποψις ἀπὸ Β.), β. Τὰ θεμέλια τοῦ ἀποκαλυφθέντος ναοῦ εἰς Ἄρταν (ἄποψις ἀπὸ ΝΑ.)

Σ. ΔΑΚΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἤπειρος. Ἄρτα: α. Ἡ ΒΑ. μακρὰ πλευρὰ τοῦ ναοῦ, β. Ἡ ΝΔ. γωνία ἀρχαίου κτηρίου εἰς τὸ οἰκόπεδον Σκουτέρη

Σ. ΔΑΚΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

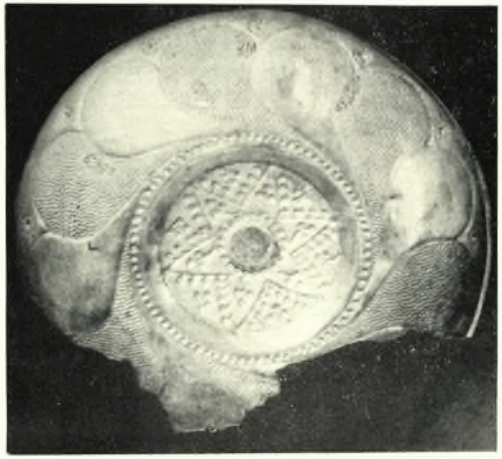

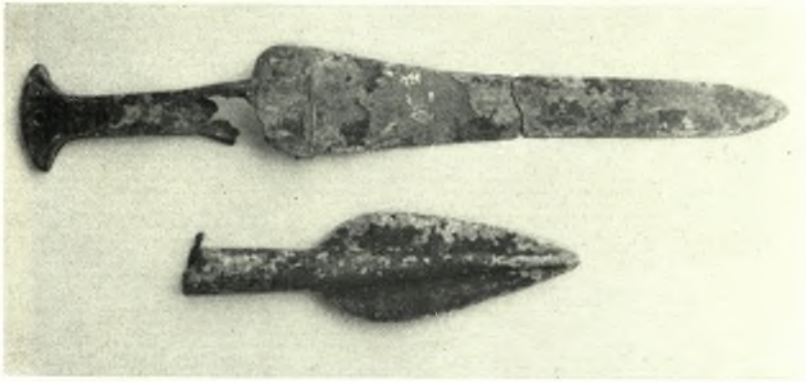

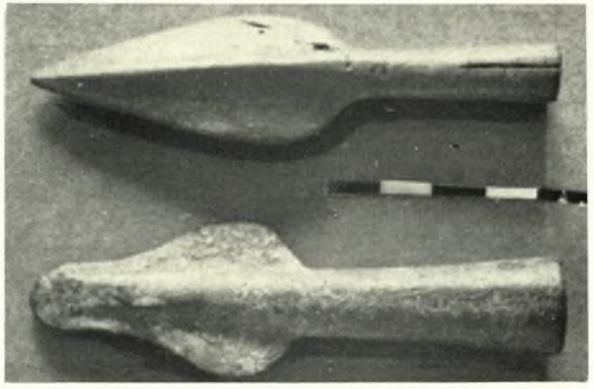

Ἤπειρος: α. Ἀναθηματικὴ στήλη ἐξ Ἄρτης, β. Ἀργυρᾶ μεσόμφαλος φιάλη, γ. Λίθιναι ἀξῖναι προϊστορικαὶ ἐκ Καστρίτσης, δ. Χαλκοῦν ἐγχειρίδιον καὶ χαλκῆ αἰχμὴ δόρατος ἐκ Παραμυθιᾶς, ε. Χαλκαῖ αἰχμαὶ δοράτων ἐκ Δωδώνης καὶ Πάργας

Σ. ΔΑΚΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἤπειρος. Θέατρον Δωδώνης: α. Τμῆμα τοῦ δυτικοῦ περιμετρικοῦ ἀναλήμματος τοῦ κοίλου, β. Ἡ γωνία τοῦ ΝΔ. πυργοειδοῦς ἀναλήμματος· πρὸ αὐτοῦ ἑδώλια τοῦ σταδίου

Σ. ΔΑΚΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἤπειρος: α. Θέατρον Δωδώνης. Τὸ ἀνατολικὸν περιμετρικὸν ἀνάλημμα τοῦ κοίλου, β-γ. «Γουλᾶς» τῆς βορείου ἀκροπόλεως τοῦ κάστρου Ἰωαννίνων πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας

Σ. ΔΑΚΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἤπειρος. Ἰωάννινα: α - β. Ἡ παρὰ τὸν Γουλᾶν βυζαντινὴ πύλη τοῦ κάστρου πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἐπισκευήν, γ - δ. Ἡ παρὰ τὸν Γουλᾶν τουρκικὴ ἑστία τοῦ Μενδρεσὲ πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἐπισκευήν, ε - ς΄. Ἄνοιγμα τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ τουρκικοῦ κάστρου

Σ. ΔΑΚΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἤπειρος. Ἅγιος Μηνᾶς Μονοδενδρίου: α. Τοιχογραφίαι τοῦ ἐσωνάρθηκος, β. Τοιχογραφία τοῦ ἐξωνάρθηκος

Σ. ΔΑΚΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

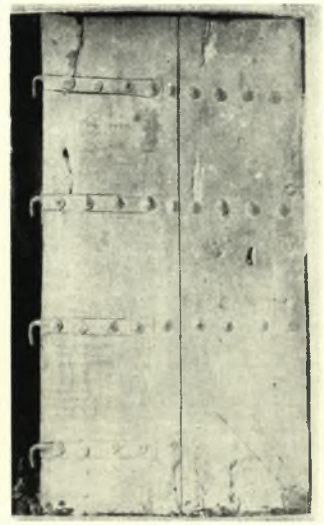

Ἤπειρος: α - β. Ὁ σταυρεπίστεγος ναὸς τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ Μονοδενδρίου πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας (ἄποψις ἀπὸ ΝΔ.), γ. Τὸ Καθολικὸν τῆς μονῆς Γενεσίου τῆς Θεοτόκου, Σιστρουνίου - Λάκκας Σουλίου (ἄποψις ἀπὸ ΝΑ.), δ - ε. Ἡ δρυΐνη θύρα τοῦ ναοῦ Ἁγίας Τριάδος Σπηλαίου - Ἰωαννίνων

Σ. ΔΑΚΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἤπειρος. Θεσπρωτία: α. Τὸ Καθολικὸν τῆς μονῆς Ραγίου, β. Ὁ ναὸς Πετροβίτσας (ἄποψις ἀπὸ Α.)

Σ. ΔΑΚΑΡΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

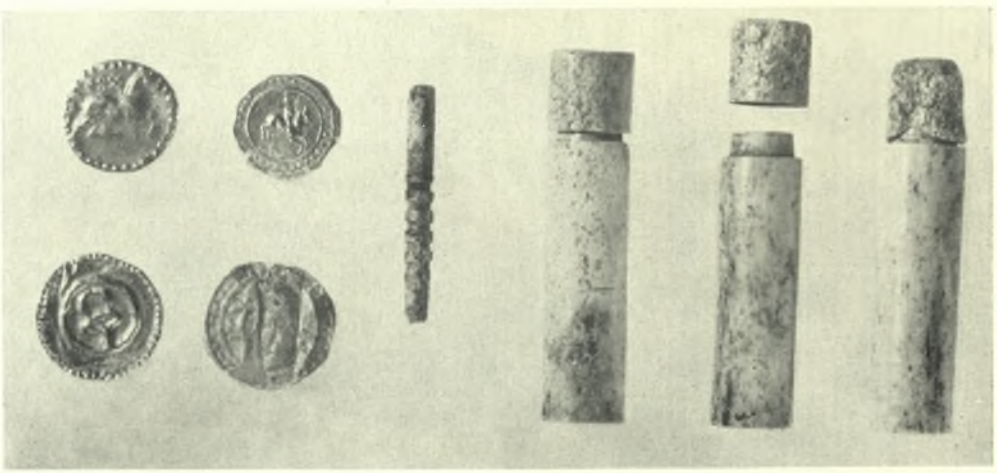

Ἤπειρος. Ἀμβρακία. Τάφος Α: α. Χρυσοῦς στέφανος ἐκ φύλλων δρυός, β. Χρυσαῖ δανάκαι καὶ ἐλεφάντιναι θῆκαι ψιμμυθίων

ΗΛ. ΤΣΙΡΙΒΑΚΟΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

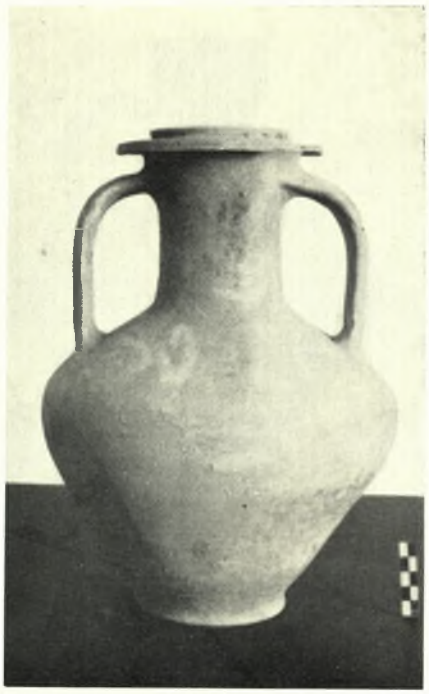

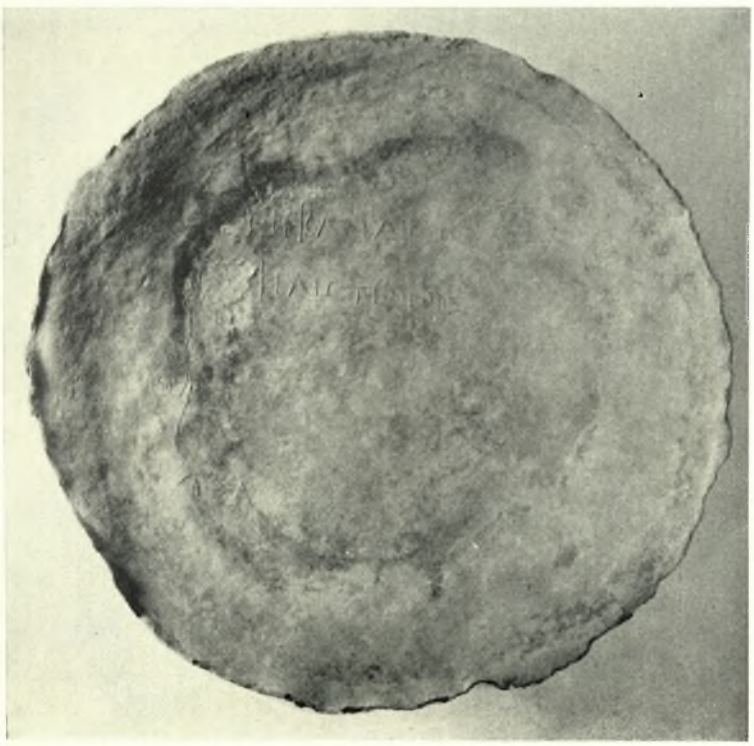

Ἤπειρος. Ἀμβρακία: α - β. Τεφροδόχοι ἀμφορεῖς, γ. Μολύβδινον ἐνεπίγραφον πῶμα τοῦ ἀκοσμήτου ἀμφορέως (Πίν. 423 β)

ΗΛ. ΤΣΙΡΙΒΑΚΟΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

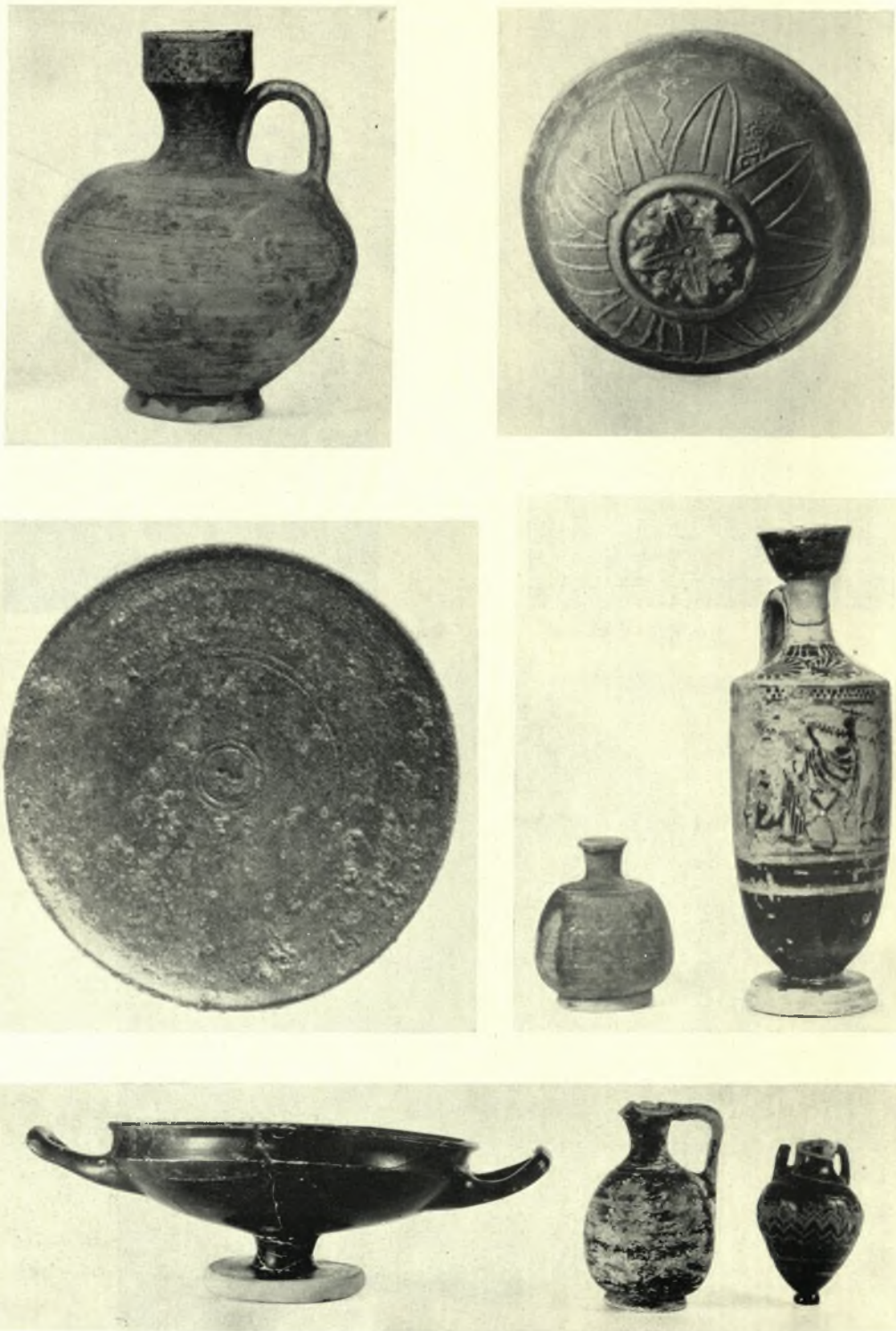

Ἤπειρος. Ἀμβρακία: α - β. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ τάφου Ε, γ. Κάλυμμα χαλκοῦ κατόπτρου ἐκ τοῦ ἰδίου τάφου, δ - ε. Ἀγγεῖα ἐκ καταστραφέντων τάφων

ΗΛ. ΤΣΙΡΙΒΑΚΟΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἤπειρος. Ἀμβρακία: α - γ. Ἐνεπίγραφοι ἐπιτύμβιοι στῆλαι

ΗΛ. ΤΣΙΡΙΒΑΚΟΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἤπειρος. Ἀμβρακία: α - γ. Ἐνεπίγραφοι ἐπιτύμβιοι στῆλαι

ΗΛ. ΤΣΙΡΙΒΑΚΟΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Epirus. Kokkinopoulo: The red clay at Aghios Georgios

E. S. HIGGS

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Epirus. Preveza: Shelter of Asprochaliko

E. S. HIGGS

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

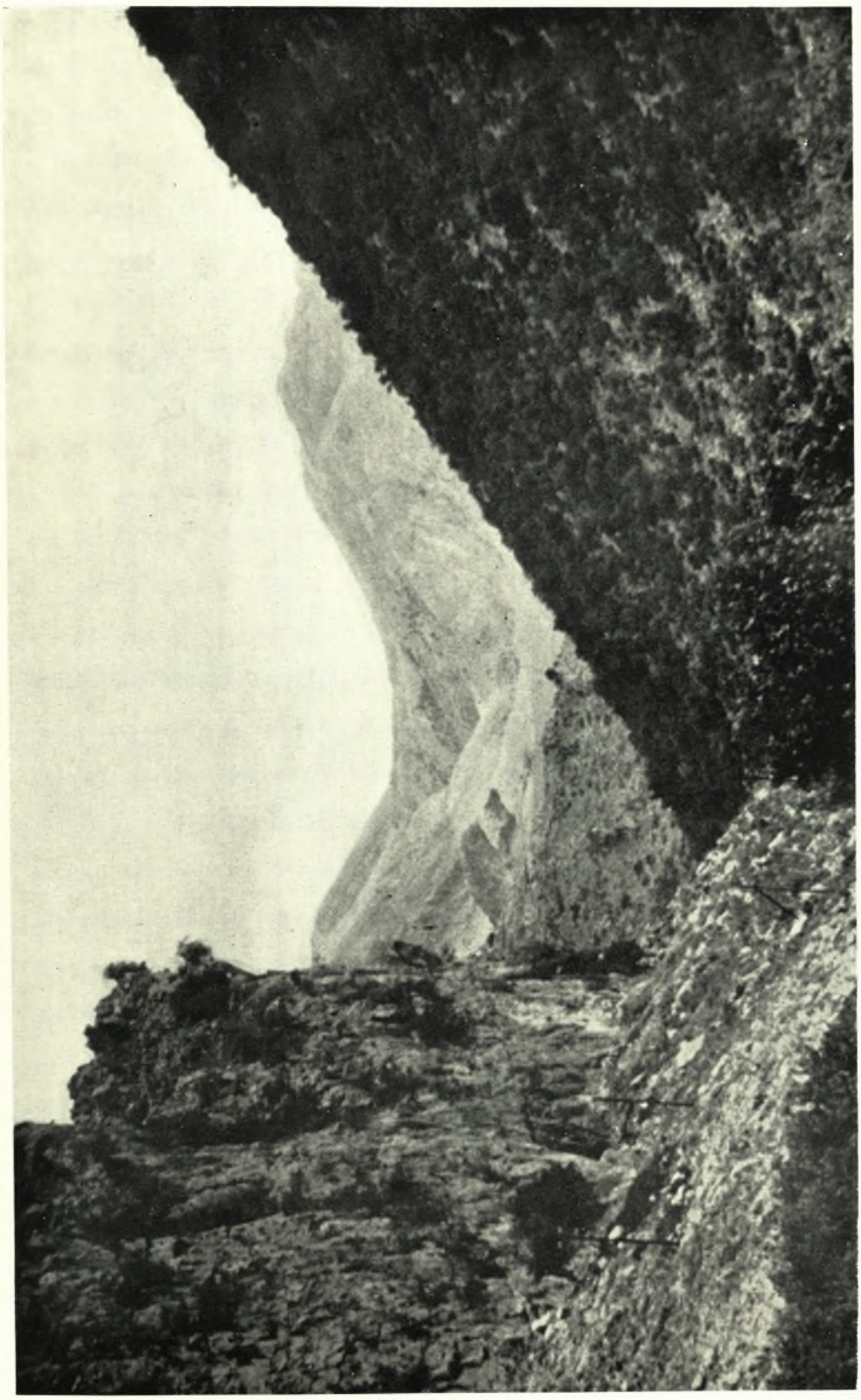

Epirus: Asprochaliko and the Louros gorge

E. S. HIGGS

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἤπειρος. Νικόπολις: α. Ἡ ἐλευθερωθεῖσα ἐξωτερικῶς ἀπό τὰς ἐπιχώσεις αὐτῆς ἀψὶς τοῦ ἱεροῦ τῆς βασιλικῆς Α (Δομητίου), β. Ἡ ἑτέρα τῶν βάσεων τοῦ πρὸ τῆς νοτίας πύλης τῆς βασιλικῆς Α ἀποκαλυφθέντος δικιονίου προπύλου

Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

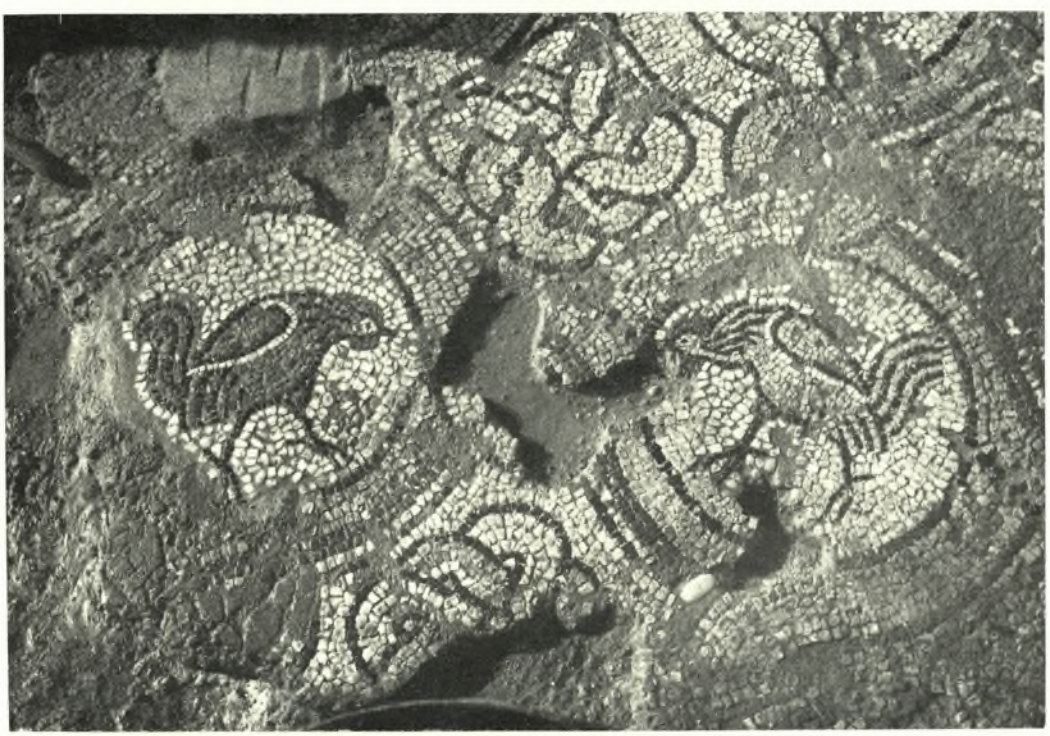

Ἤπειρος. Νικόπολις: α. Θραῦσμα τεκτονικοῦ κιονοκράνου μετ' ἀναγλύφου συμπιλήματος, β. Τμῆμα τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς Α, εἰκονίζον ἀντιμαχομένους ἀλέκτορας, πρὸ τῶν ἐργασιῶν

Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἤπειρος. Νικόπολις: α - β. Στερεωθέντα καὶ ὁριζοντιωθέντα τμήματα τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς Α

Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἤπειρος. Νικόπολις: α. Ἡ ψηφιδωτὴ ἐπιγραφὴ τοῦ ἐξωνάρθηκος ὡς ἀνευρέθη τὸ 1916. β. Ἡ αὐτὴ ἐπιγραφὴ μετὰ τὰς ἐργασίας ἀποκαταστάσεως

Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἤπειρος. Νικόπολις: α - β. Ἡ ἀναστηλωθεῖσα βασίλειος πύλη τῆς βασιλικῆς Β (Ἀλκίσωνος) καὶ τεμάχια τοῦ ὑπερθύρου αὐτῆς

Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

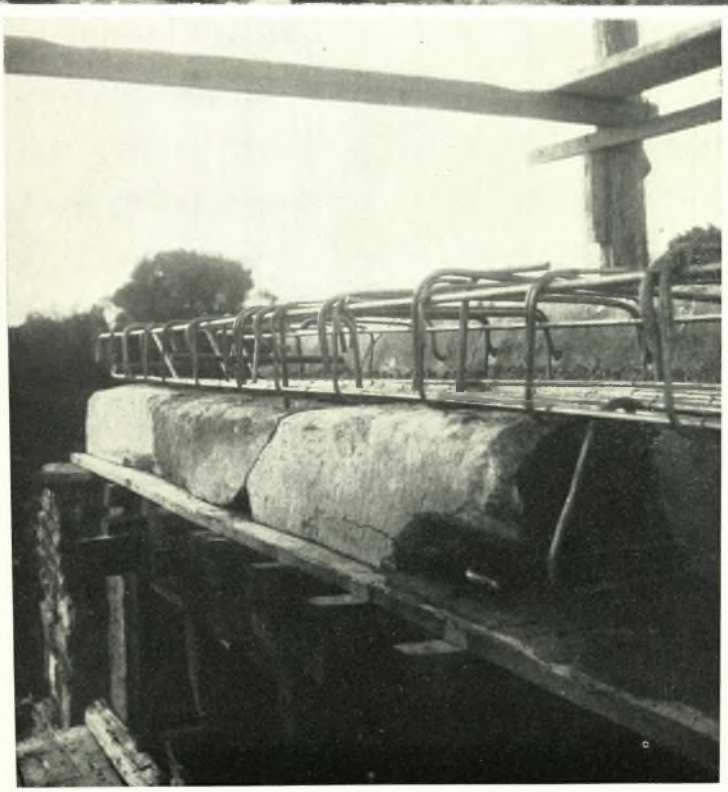

Ἤπειρος. Νικόπολις: α. Τὸ εἰς πλείονα τεμάχια τεθραυσμένον καὶ συναρμολογηθὲν ὑπέρθυρον τῆς βασιλικῆς Β (Ἀλκίσωνος), β. Ὁ σκελετὸς τῆς ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέρματος δοκοῦ, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀνηρτήθησαν τὰ τεμάχια τοῦ ὑπερθύρου

Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἤπειρος. Νικόπολις: α. Τὸ ἐξ ἀκανονίστως τοποθετημένων πλίνθων ὑπόστρωμα τῶν ψηφιδωτῶν τῆς βασιλικῆς Β (Ἀλκίσωνος), β. Τὸ κοῖλον τοῦ Ὠδείου τῆς Νικοπόλεως μετὰ τὰς ἐργασίας συμπληρώσεως τῶν ἑδωλίων του

Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Κέρκυρα. Ἑρμωνες: α. Ὁ λόφος τοῦ προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ ἀπό Α., β. Ἄποψις τῆς θαλάσσης ἀπό τοῦ λόφου, γ. Προϊστορικόν κύπελλον, δ. Τμῆμα προϊστορικοῦ ἀγγείου μὲ ἐγχάρακτον διακόσμησιν, ε. Προϊστορικά ὄστρακα

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

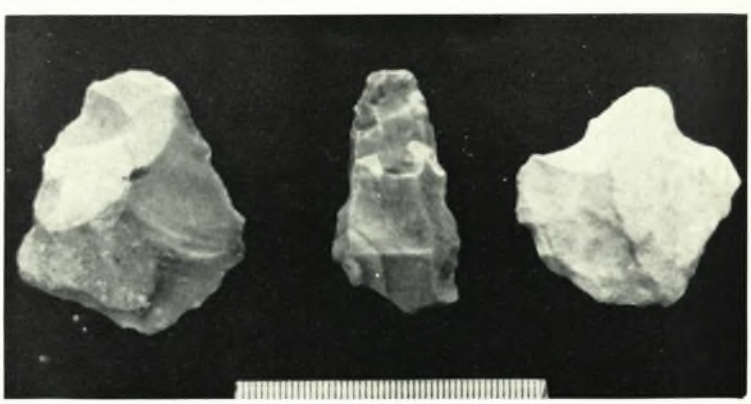
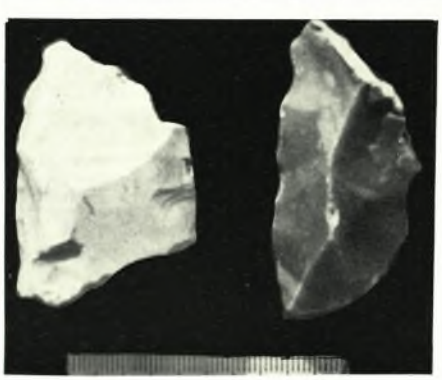

Κέρκυρα: α - δ. Προϊστορικὰ εὑρήματα ἐξ Ἑρμώνων, ε - ς΄. Πυριτόλιθοι ἐκ Μεσογγῆς

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Κέρκυρα. Ἀνασκαφὴ Mon Repos: α. Πηλίνη λεοντοκεφαλή, β. Τμῆμα πηλίνου γοργονείου, γ. Τὸ βόρειον σκέλος τοῦ περιβόλου εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ ἱεροῦ ὁρώμενον ἐκ τῶν ὄπισθεν, δ. Πήλινον γυναικεῖον προσωπεῖον, ε. Λίθινος ἀστράγαλος, ς΄. Βαθμιδωταὶ ἐπιφάνειαι εἰς τὴν κοίτην τοῦ ναοῦ

Γ. ΔΟΝΤΑΣ - Π. ΚΑΛΛΙΓΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Κέρκυρα: α. Mon Repos. Ὁ Β. τοῖχος τοῦ χώρου Ι πρὸ τῆς στερεωτικῆς ἐργασίας, β. Ὁ αὐτὸς τοῖχος ἐκ τῶν ὄπισθεν, γ - δ. Mon Repos. Ὁ Β. τοῖχος τοῦ κτηρίου Β΄ καὶ τὸ πρὸ αὐτοῦ θεμέλιον, ε. Ἀνασκαφὴ Εὐελπίδη. Ἡ οἰκία Α΄ ἀπὸ Ν. (αἱ λαμαρίναι προστατεύουν τὸ λουτρὸν τοῦ χώρου IV), ς΄. Ἀνασκαφὴ Εὐελπίδη. Ὁ τοῖχος Κ τῆς οἰκίας Α

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Κέρκυρα. Ἀνασκαφὴ Εὐελπίδη: α. Ὁ τοῖχος Κ τῆς οἰκίας Α΄, β. Ὁ αὐτὸς τοῖχος εἰς τὸ δυτικόν του ἄκρον. Πρὸ αὐτοῦ μεταγενέστερος ὀχετός, γ. Ὁ ὀχετὸς τοῦ διαδρόμου τῆς οἰκίας Α΄ (ἀπὸ Α.), δ. Ὁ λάκκος τοῦ χαλκουργείου, ε - ς΄. Τὸ φρέαρ τῆς οἰκίας Δ΄

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

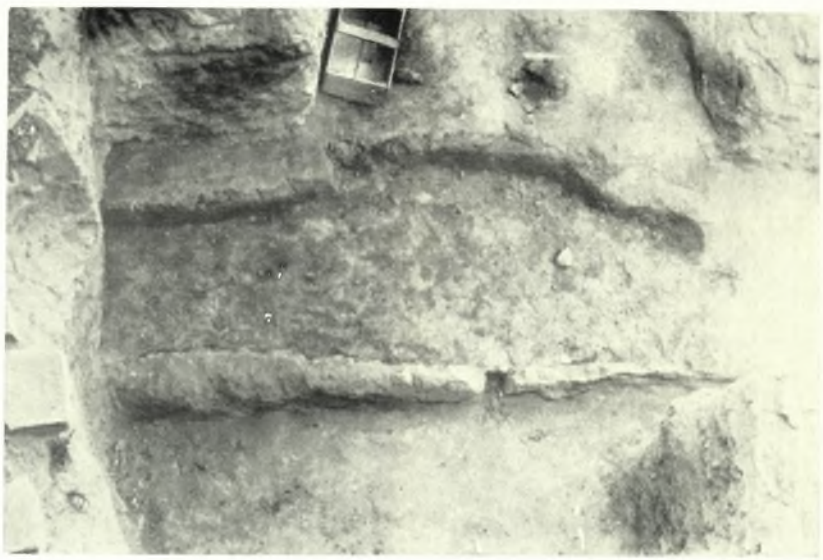

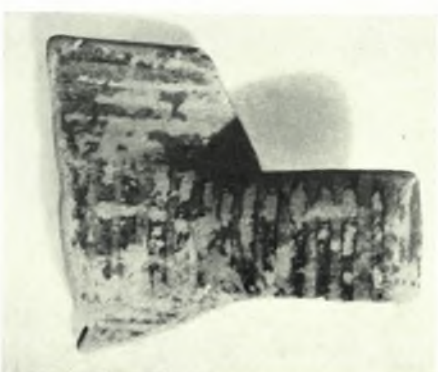

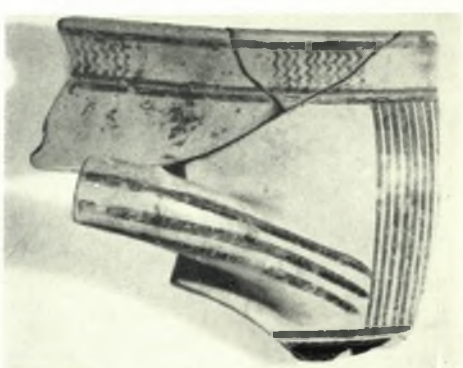

Κέρκυρα. Ἀνασκαφὴ Εὐελπίδη: α. Πυρὰ ὑπὸ τὴν οἰκίαν Δ΄, β. Γεωμετρικὴ οἰνοχόη, γ - δ. Τεμάχια σκύφων, ε. Τμῆμα κρατηρίσκου

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

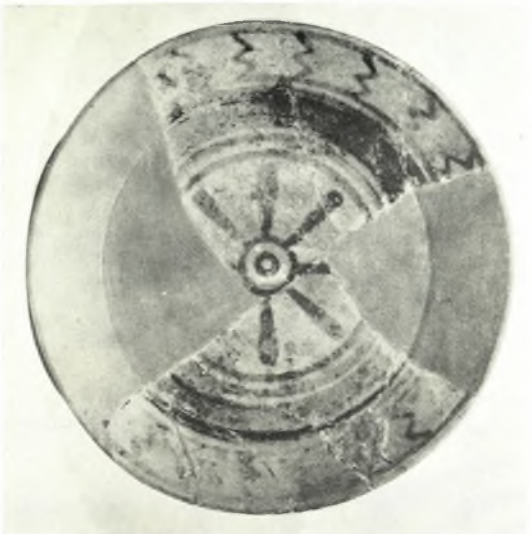

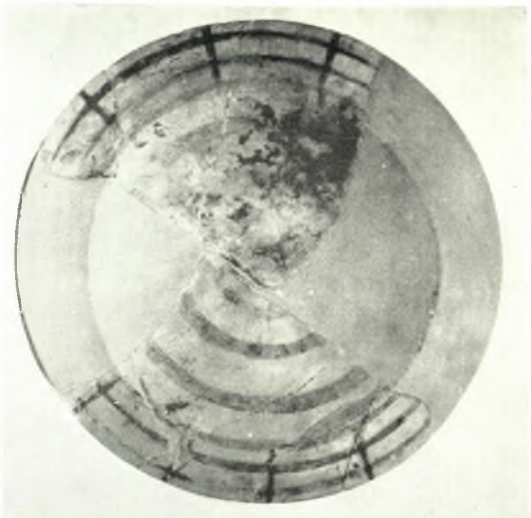

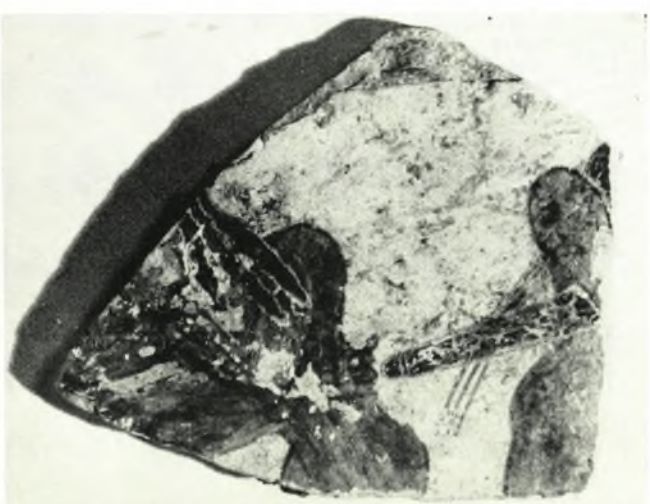

Κέρκυρα. Ἀνασκαφὴ Εὐελπίδη: α - β. Πινάκιον (προσθία καὶ ὀπισθία ὄψις), γ. Τμῆμα σκύφου, δ. Τμῆμα κοτύλης, ε. Ὄστρακον 7ου αἰ. π.Χ. μὲ παράστασιν ἀγῶνος (ὀλίγον μεγαλύτερον τοῦ φυσικοῦ)

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Κέρκυρα. Ἀνασκαφὴ Εὐελπίδη: α - β. Τμῆμα πυξίδος καὶ τοῦ καλύμματος αὐτῆς, γ. Οἰνοχόη μὲ δύο λαβάς, δ. Ἰωνικὴ κύλιξ

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Κέρκυρα. Ἀνασκαφὴ Εὐελπίδη: α - δ. Κεφαλαὶ πηλίνων εἰδωλίων διαφόρων περιόδων, ε. Πρώϊμος ἑλληνιστικὸς κάνθαρος, ς'. Πήλινον πλακίδιον μὲ ἀνάγλυφον ζῶον, ζ. Λίθινον ἀγαλμάτιον χορευτρίας, η. Λίθινον πλακίδιον μὲ ἔγγλυφον διακόσμησιν

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

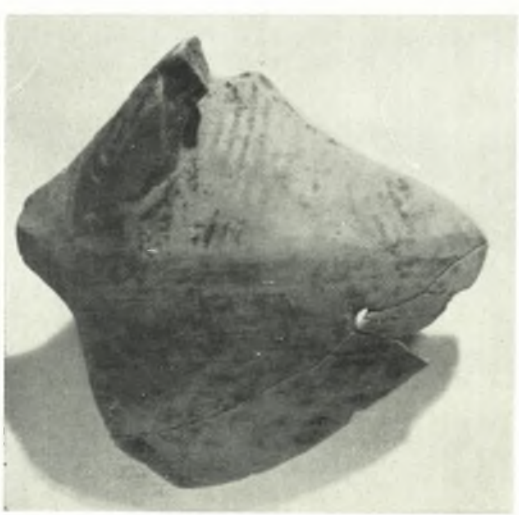

Κέρκυρα. Ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Μοσχάτ: α-δ. Ἀρχαϊκαὶ ταφικαὶ ὑδρίαι, ε. Τμῆμα ἀρχαϊκοῦ κρατῆρος

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

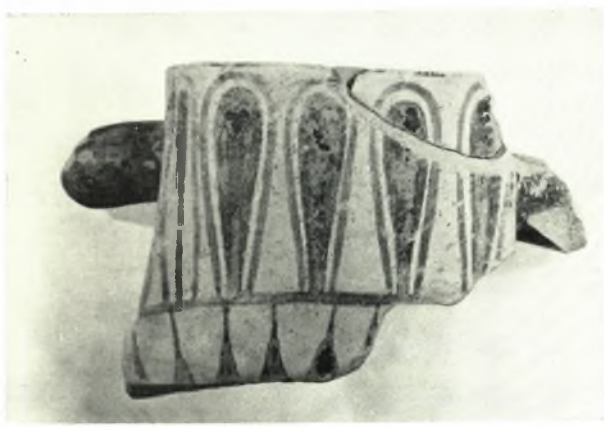

Κέρκυρα: α. Λαβὴ κρατῆρος ἐκ τοῦ οἰκοπέδου Μοσχάτ, β. Ἀρχαῖος τοῖχος εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦ δημοτικοῦ σχολείου Κανονίου, γ. Πήλινον πλακίδιον μὲ ἀνάγλυφον Σφίγγα ἐκ τοῦ αὐτοῦ χώρου, δ. Ἀρχαῖος τοῖχος εἰς τὸ οἰκόπεδον Φλοκάλη, ε. Πήλινον ἔμβλημα ἐκ τῆς θαλάσσης παρὰ τὸν Ἅγιον Νικόλαον, ς΄. Πηλίνη γυναικεία κεφαλὴ ἐκ τοῦ οἰκοπέδου Φλοκάλη

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Κέρκυρα: α - β. Κεφαλαὶ πηλίνων εἰδωλίων ἐκ τῆς θαλάσσης παρὰ τὸν Ἅγιον Νικόλαον

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Κέρκυρα. Χωρίον Ἅγιος Μᾶρκος. Ναΰδριον Ἁγίου Μερκουρίου: α. Τὸ ναΰδριον μετὰ τὴν στέγασίν του, β. «Ξεχυτὴ» πρὸ τοῦ ἱεροῦ, γ - δ. Τοιχογραφίαι μετὰ τὸν καθαρισμὸν

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

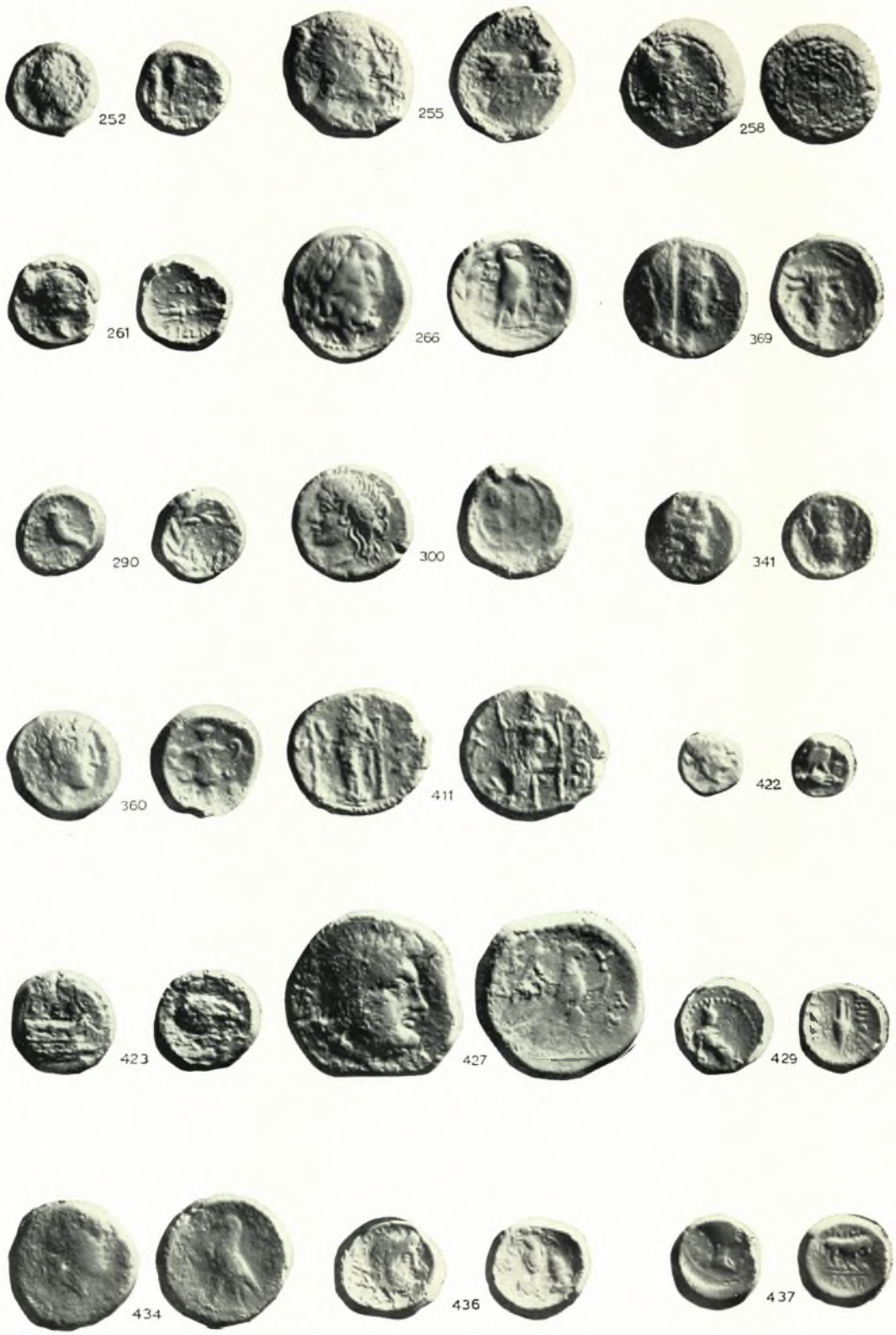

Νομίσματα εύρεθέντα εἰς τὸ κτῆμα ΚΟΡΚΥΡΑ

ΡΕΝΑ ΕΥΕΛΠΙΔΗ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλονίκη. Πλατεῖα Ναυαρίνου: α. Κατώφλιον καὶ ἰσχέθυρον δυτικοῦ τοίχου, β. «Κιστέρνα»

Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ - ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλονίκη. Πλατεῖα Ναυαρίνου: α. Νοτία κλῖμαξ, β. Νότιος ἐξωτερικὸς διάδρομος (ἀνατολικὴ πλευρά)

Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ - ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλονίκη. Πλατεῖα Ναυαρίνου: α. Κρηναῖον κατασκεύασμα, β. Ἀνατολικὸς διάδρομος (ἐσωτερικὸς καὶ ἐξωτερικὸς) καὶ ἡ σειρὰ τῶν συνεχομένων δωματίων

Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ - ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλονίκη. Πλατεία Ναυαρίνου: Ἄποψις τῆς ἀνασκαφῆς ἀπὸ τὴν ΝΔ. γωνίαν. Ἐμπρὸς διακρίνεται τὸ Ὀκτάγωνον

Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ - ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλονίκη. Πλατεία Ναυαρίνου: Κεντρικὸν τμῆμα τοῦ κτίσματος ἀπὸ Β.

Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ - ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

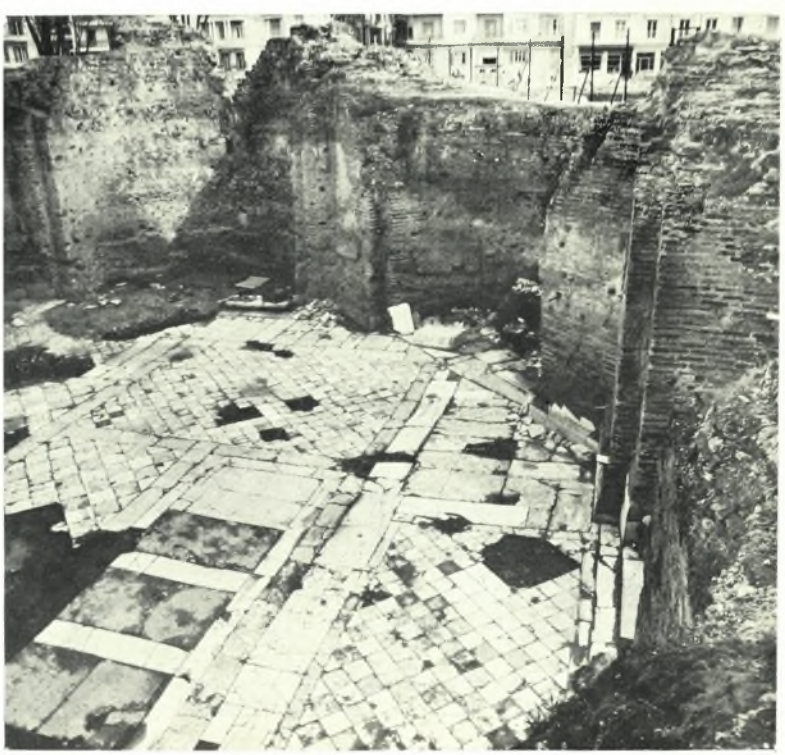

Θεσσαλονίκη. Ὀκτάγωνον. Ἐπίστρωσις δαπέδου: α. Ἄποψις ἀπὸ Δ., β. ΒΔ. περιοχὴ

Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ - ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

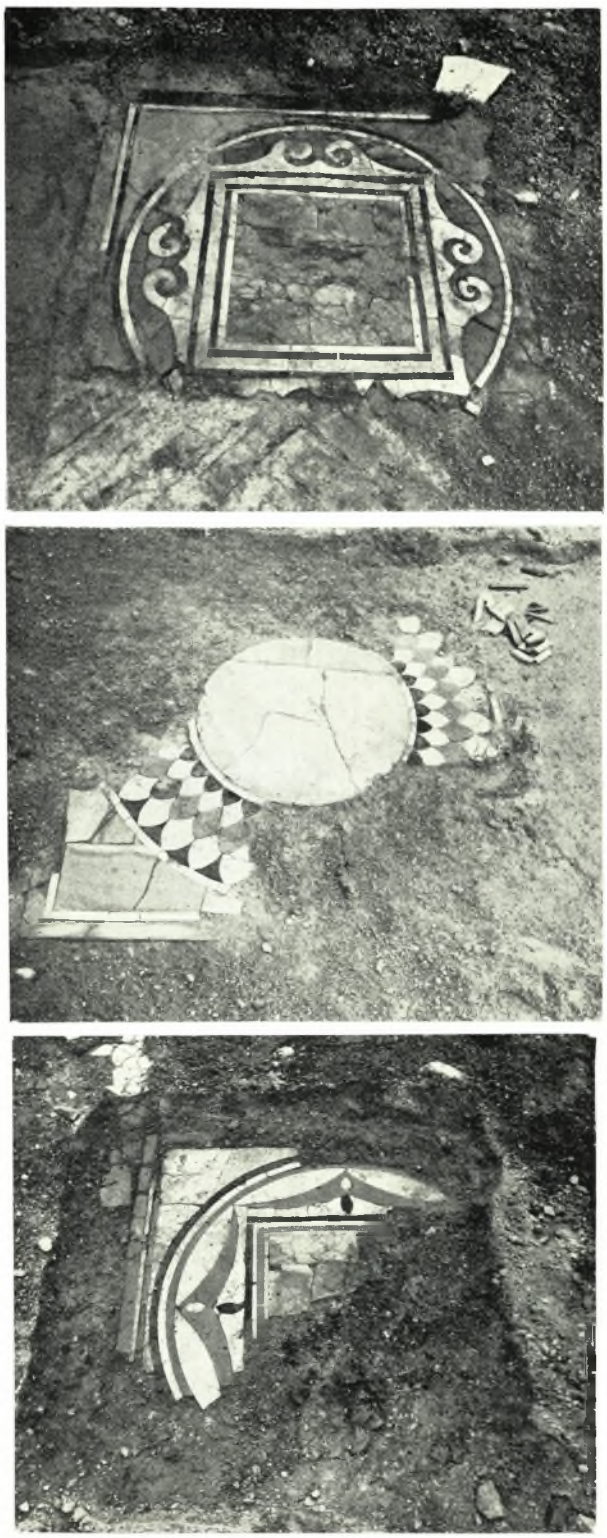

Θεσσαλονίκη. Ὀκτάγωνον: α - γ. Διακοσμητικὰ τετράγωνα μὲ μαρμαροθετήματα ἐκ τῆς διακοσμήσεως τοῦ δαπέδου

Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ - ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

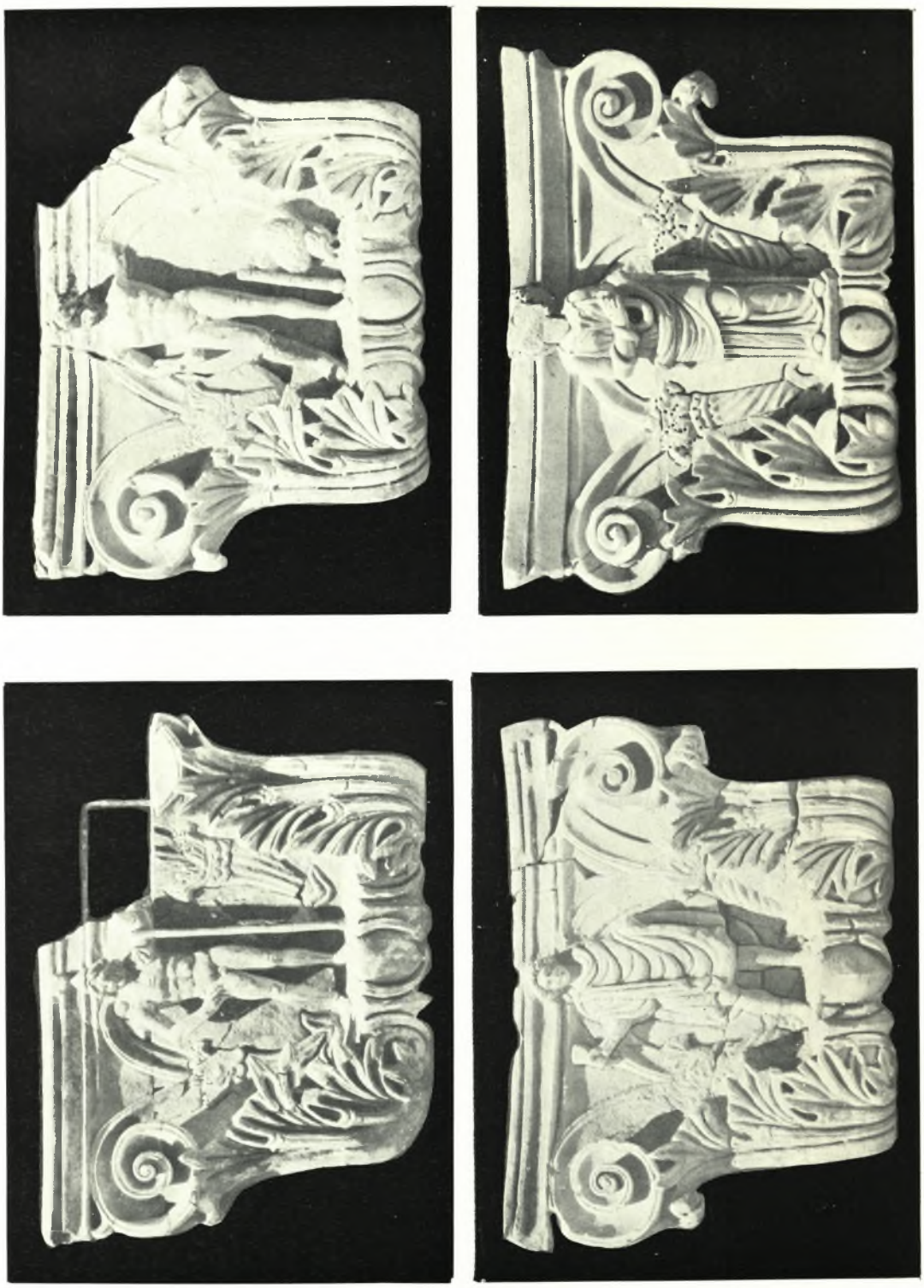

Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ - ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ

Θεσσαλονίκη. Ὀκτάγωνον: α - δ. Γλυπτὰ ἐξ ἐπενδύσεως ἐπικράνων

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ - ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ

Θεσσαλονίκη: Ψηφιδωτόν δάπεδον μὲ μυθολογικὰς παραστάσεις

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλονίκη: Ψηφιδωτόν δάπεδον. Κοιμωμένη Ἀριάδνη μετά τοῦ Διονύσου καί τῆς ἀκολουθίας του

Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ - ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλονίκη: Ψηφιδωτὰ δάπεδα. α. Σκηνὴ ἁρπαγῆς, β. Γανυμήδης

Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ - ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλονίκη. Σταυρούπολις: α - β. Χαλκοῦν ἐπίχρυσον ἀγγεῖον (ἐμπροσθία καὶ πλαγία ὄψις), γ. Χρυσοῦν ἔλασμα

Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ - ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Θεσσαλονίκη. Σταυρούπολις: α. Χαλκῆ ἐπίχρυσος πρόχους, β. Χαλκῆ ἐπίχρυσος οἰνοχόη, γ. Χρυσοῦν ἔλασμα

Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ - ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

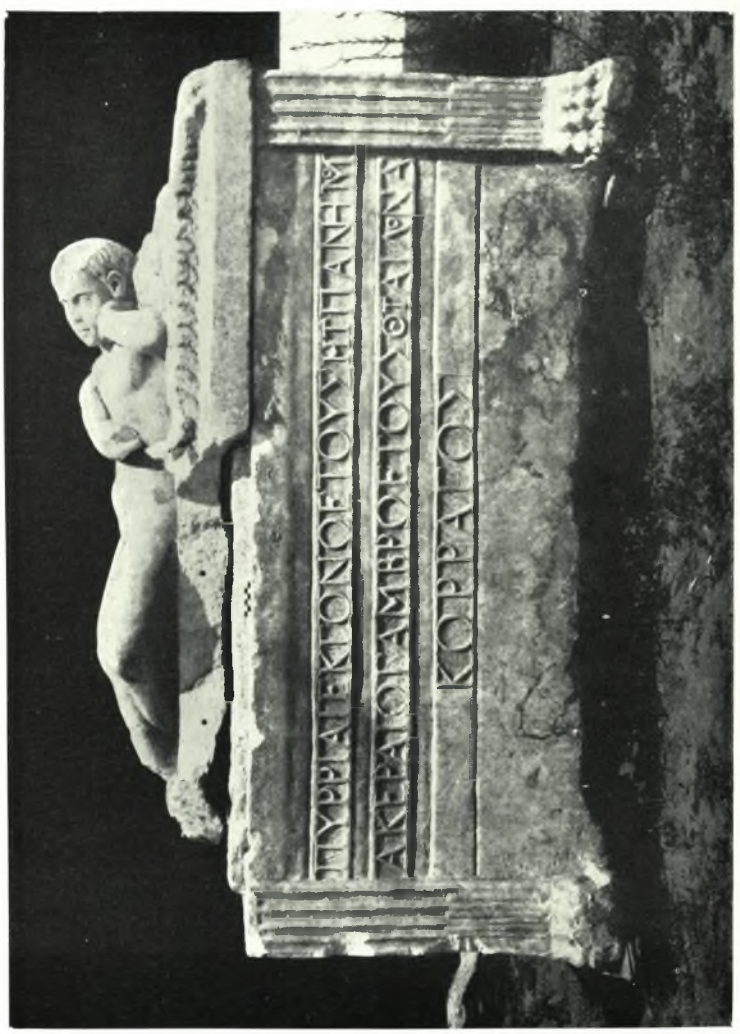

Θεσσαλονίκη: α. Μαρμαρίνη σαρκοφάγος, β. Μαρμάρινος βωμός

Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ - ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

α. Ρυάκιον Πιερίας. Χαλκῆ κεφαλή, β - γ. Θεσσαλονίκη. Μαρμάριναι κεφαλαί

Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ - ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

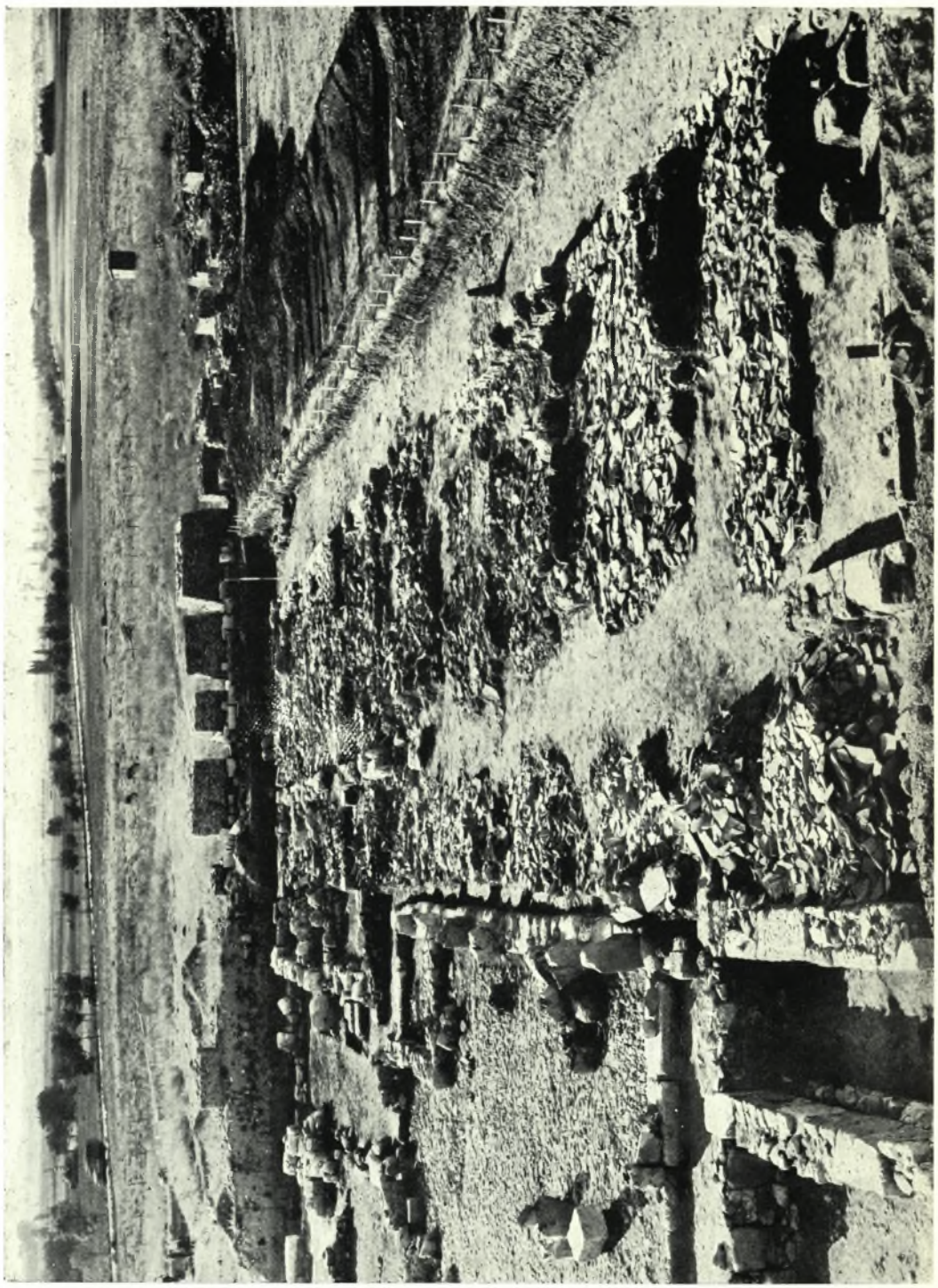

Χ. ΜΑΚΑΡΟΝΑΣ

Ἀνασκαφὴ Πέλλης: Βορεία πτέρυξ τῆς οἰκίας τοῦ τετραγώνου 4. Στρῶμα καταστροφῆς

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἀνασκαφὴ Πέλλης: Ἄποψις ἀπὸ ΒΔ. τῆς ἀποκαλυφθείσης οἰκίας τοῦ τετραγώνου 4

Χ. ΜΑΚΑΡΟΝΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

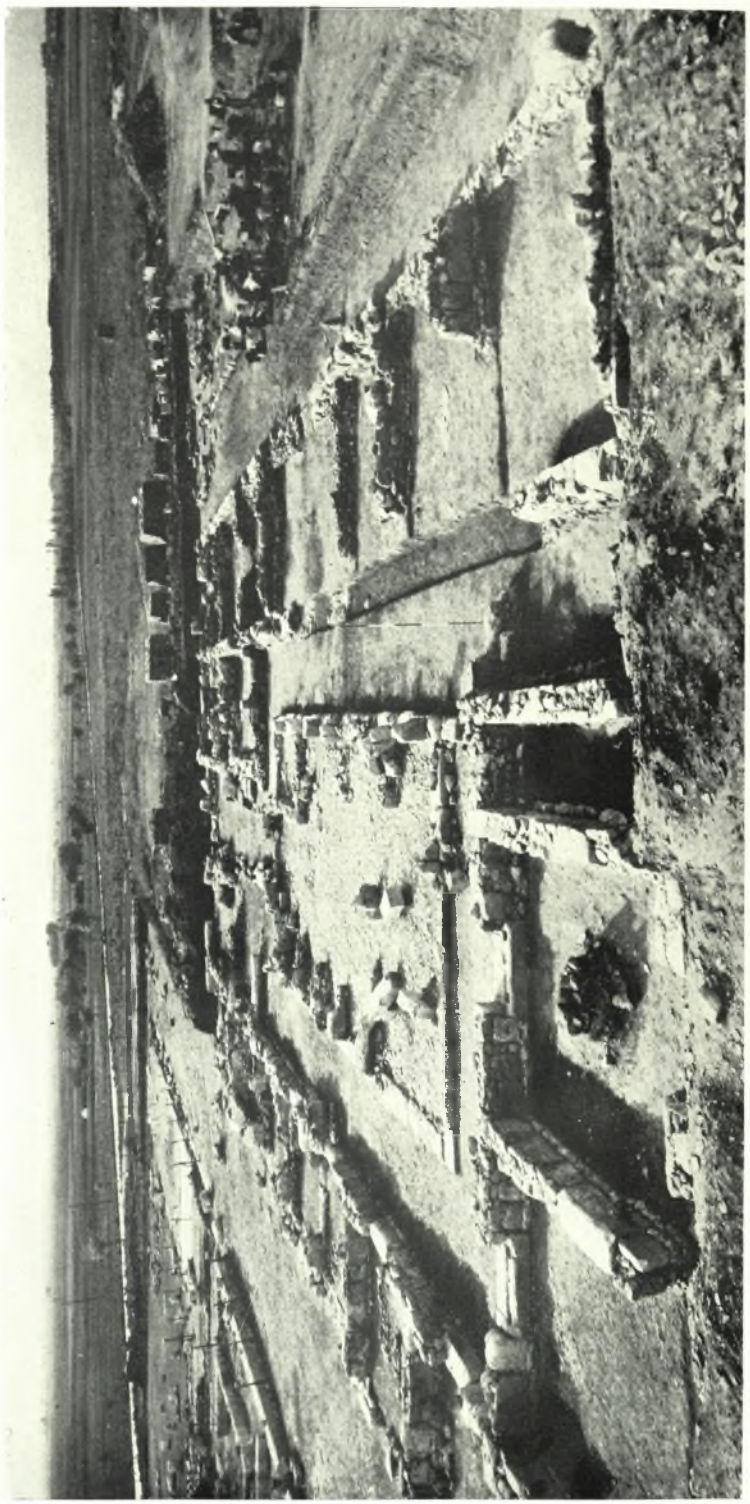

Ἀνασκαφὴ Πέλλης: Ἄποψις ἀπὸ Α. τῆς ἀποκαλυφθείσης οἰκίας τοῦ τετραγώνου 4

Χ. ΜΑΚΑΡΟΝΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἀνασκαφὴ Πέλλης: Μερικὴ ἄποψις τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ τομέως VI

Χ. ΜΑΚΑΡΟΝΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Ἀνασκαφὴ Πέλλης: α - δ. Ὄστρακα ἐρυθρομόρφων ἀγγείων ἐκ τοῦ τομέως VI, ε. Χαλκῆ πόρπη καὶ ἄγκιστρον ἁλιείας ἐκ τοῦ τομέως VI

Χ. ΜΑΚΑΡΟΝΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

Νέα Ἀγχίαλος: α, δ, ε, ς'. Κεραμεικὴ μακεδονικὴ πρωΐμου ἐποχῆς σιδήρου, β - γ. Γεωμετρικὰ ἀγγεῖα

Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38

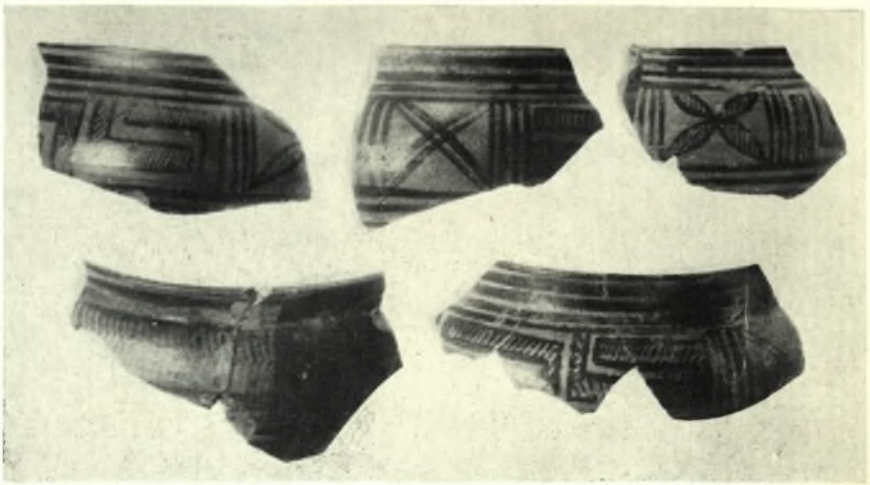

Νέα Ἀγχίαλος: α. Ὄστρακα γεωμετρικά, β. Τμῆμα πρωτογεωμετρικοῦ ἀμφορέως, γ. Σκεῦος χαλκουργικοῦ ἐργαστηρίου, δ. Σιδηροῦς μονόστομος πέλεκυς καὶ σιδηρᾶ αἰχμή

Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
03/05/2026 12:55:14 EEST - 216.73.217.38